

ئۇيغۇر مىللى تىبابىتىدە
كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلار

شىخالىق خەلق سەھىيە نەشرىياتى

قايتا نەشرگە كىرىش سوز

«ئۇيغۇر مىللى تىبابىتىدە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلار» كىتابىنى 1964 - يىلى 3 - ئايدا سابىق شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ساقلىق ساقلاش نازارىتى نەشر قىلىپ ئىچكى قىسمىدا تارقىتىشقا ئىشلىتىشكە 10 نەچچە يىلدىن بېرى ئۇيغۇر تىبابىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان، ئۆگىنىۋاتقان ۋە تەتقىق قىلىۋاتقان يولداشلار ئۈچۈن مەلۇم ياردىمى تەكشۈردى.

ھازىر كەڭ كىتابخانىلارنىڭ چىمدى ئېھتىياجى ۋە تەلپۈگە ئاساسەن مەزكۇر كىتاب ئەسلى زىچىنى بويىچە قايتا نەشر قىلىندى. بەزى دورىلارنىڭ ناملىرى خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە سېلىشتۇرۇش ناملىرى ۋە باشقا جەھەتلەردە مەلۇم كەمچىلىك ۋە خاتالىقلار بار. يولداشلارنىڭ بايىدىلىشى جەريانىدا تۈزۈش كېتىشى ۋە بۇندىن كېيىنكى نەشرلەردە تۈزۈش ئولۇقلاپ كېتىشىمىز ئۈچۈن تەشۋىش پىكىر بېرىشىمىز ئۈمىت قىلىمىز.

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

1980 - يىلى 9 - ئاي

لەشەر قىلغۇچىدىن

«ئۇيغۇر مىللىتى تەبىئىيەتتە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلار» كىتابىنى قەشقەر شەھەر مىللىتى تەبىئىيەت شىپاخانىسىدىكى تەۋىپ ۋە دورى كەرىلەر كولىكەتەۋى تەرىپىدىن رەتلەپ يېزىپ چىقىلغان بولۇپ، بۇ كىتابقا ئۇيغۇر مىللىتى تەبىئىيەتتە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان 300 خىل دورىدىن كۆپرەك دورا ئەشپالىمىرى كىرگۈزۈلگەن. ھەر بىر خىل دورا ئەشپالىمىنىڭ تەبىئىيەتتىكى، ئۆسۈش شەكلى، كېسەل داۋالاشتا ئىشلىتىلىشى بىر قەدەر سىستېمىلىق تونۇشتۇرۇلغان ھەمدە تولىمىسى ئاۋتونوم رايونىمىزدىن چىقىرىلغان دورا ئەشپالىمىرىدۇر.

كىتابتا دورا ئىشلىتىش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش، ئوخشاش بىر خىل دورىنىڭ ھەر قايسى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى ئۆسۈلۈملىرىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشكە ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، بازاردا ھىز تەرىپىدىن ھەر بىر دورا ئەشپالىمىنىڭ لاتىنچە، خەنزۇچە ناملىرى، رەسىملىرى ۋە جۇغىيە تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى ئۆسۈلۈملىرى قاتارلىق مەزمۇنلار قوشۇمچە قىلىندى.

بۇ، ئۇ گۈنۈش ۋە ئىشلىتىلىشكە ئەپلىك، شۇنىڭدەك ئۇيغۇر مىللىتى تەبىئىيەتتىكى جەھەتتە پايدىلىنىش قىممىتىگە ئىگە بولغان بىر ماتېرىيالدۇر. شۇڭا ئالاھىدە نەشر قىلىندى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونلۇق ساقلىق ساقلاش نازارىتى •

1964 - 3 - ئاي.

نەشىرگە تەييارلىغۇچىدىن

قوللىغۇچىدىكى بۇ كىتاب، ئۇيغۇر مىللىتى تىبابىتىدا كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورا ئەشياسىلارنى بىرقە-
دەر سىستېمىلىق تونۇشتۇرۇۋالغان يېڭى ئەسىر بولغانلىقتىن، رەھبەرلىكنىڭ، كەلكۈسىدە مىللىتى تىبابەت
دورا مەنبەلىرىنى ئېچىشقا كۆڭايلىق تۇغدۇرۇش ۋە ۋەتەننىمىز مېدىتسىنا بايلىقلىرىنىڭ ئاساسىي خەزىنى-
سى بولغان جۇڭگىيى تىبابىتىدا مەزكۇر دورىلارنىڭ ئىشلىتىلىشى توغرىسىدىكى سىناقتىن ئۆتكەن مول تەجرىبە
بىلىمىنى ئۇيغۇر مىللىتى تەبىئىيەت ھەم باشقا كىتاپخانلارغا قىسقىچە تونۇشتۇرۇش ئۈچۈن قىسمەن قوشۇم-
چىلار بىلەن نەشىر قىلىش ھەققىدىكى يوليورنىغا ئاساسەن، بەلگىلىك قوشۇمچە بىلەن نەشىرگە تەييارلى-
دىق. كى. گۈزۈلگەن قوشۇمچىلارنى تۈۋەندە قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈمىز:

1. كىتابقا كىرگەن دورىلارنىڭ قەشقەر مىللىتى تىبابەت شىپاخانىسى تەرىپىدىن يېزىلغان تونۇش -
تۇرۇشلۇق پۈتۈنلەي ساقلاپ قېلىندى. پەقەت ئىملا ھەم ئەدەبىي جەھەتتىن قىسمەن تەھرىر قىلىندى. تونۇشقا
ۋە ئىشلىتىشكە كۆڭاي بولسۇن ئۈچۈن، دورىلارنىڭ خەلق ئارىسىدا تونۇلغانراق ناملىرى ئاساس قىلىپ ئېلىندى.
2. مىللىتى تىبابەتتە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورا ئەشياسىلارنىڭ بىر قانچە ۋىلدىن ئېيان توپلانغان
ئۇيغۇرچە، لاتىنچە - خەنزۇچە سېلىشتۇرما ناملىرىغا ۋە لاسانى لوغاتلىرىغا ۋە كىتابتىكى مىللىتى
تىبابەت دورىلىرىنىڭ لاتىنچە، ئەنگلىزچە ناملىرىغا ئاساسەن ئۇلارنىڭ خەنزۇچە سېلىشتۇرما
ناملىرى تېپىلىپ دەسلەپكى قەدەمدە مۇقەملاشتۇرۇلدى. دەسلەپكى قەدەمدە مۇقەملاشتۇرۇلغان خەنزۇچە نام
ئاساسىدا شۇ دورىنىڭ خەمەسىيەۋى تەركىۋى، جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى قىسقىچە تونۇشتۇرۇلدى.
بەزىبەر دورىلارنىڭ لاتىنچە نامى تېپىلمىغانلىقتىن ياكى ئېنىق بولمىغانلىقتىن خەنزۇچە نامىنى
بەلگىلىش مۇمكىن بولمىغاندا، شۇنىڭدەك لاتىنچە - خەنزۇچە ناملىرى بولسىمۇ، لېكىن شۇ دورىنىڭ رايون-
ئىسمىنىڭ ھەر قايسى شەھەرلىرىدىكى ئۇيغۇر مىللىتى تەبىئىيەت شىپاخانىسى نامىدا چوڭ پەرق بولغاندا خەنزۇچە
نامى، شۇ ئاساستىكى باشقا قوشۇمچىلارنى قوشۇلدى. ياكى قوشۇمچە قىلىپ ئەسكەرتىپ قويۇلدى.
دورا ئەشياسىلارنىڭ چوقۇملاشتۇرۇلغان نامىنى بەلگىلىش زور ئېھتىياتچانلىق تەلپ قىلىدىغان بىر
ئىش بولغىنى ئۈچۈن، كىتابتا دەسلەپكى قەدەمدە مۇقەملاشتۇرۇلغان ياكى گۇمانلىق بولغان دورا ناملىرىنى
يەنىمۇ ئىلگىرىلىپ تەتقىق قىلىش، مۇقەملاشتۇرۇش زورۇر. بىزنىڭ بەلگىلىگەن ناملىرىمىز تەتقىق قى-
لىشتا پايدىلىنىدىغان دەسلەپكى ماتېرىيال بولۇر دەپ ئۈمىت قىلىمىز. تونۇش ۋە تەتقىق قىلىشقا كۆڭاي
بولسۇن ئۈچۈن، بىر قىسىم دورا ئەشياسىلارنىڭ رەسىملىرىمۇ قوشۇپ چىقىرىلدى.
ئۇيغۇر مىللىتى تىبابىتى ۋە جۇڭگىيى تىبابىتى خەلقىنىڭ ئافرىقى - سىلاققا قارشى ئىلچىبە مەڭ ۋىلىلىق
كۈرەشلىرىدە توپلانغان كۈرەش خاس ئەزىزىيە ۋە ئەمىلىي تەجرىبە بايلىقلىرىغا ئىگە سىستېمىلىق بىلىم-
لەر بولۇپ، بىزنىڭ بىلىم سەۋىيىمىز ئوۋەن، ئەڭ مۇھىمى ھەر ئىككى تىبابەت ئىلىمىدىن خاۋەرسىز
بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، دورىلارنىڭ سېلىشتۇرما ناملىرىنى بەلگىلىشتە، تەھرىر قىلىشتا، ئەرەبچە، پارىسچە
ئانالىزىلارنى كۆچۈرۈشتە، باشقا قوشۇمچىلارنى كىرگۈزۈشتە خاتالىقلار، مۇۋاپىقسىز ئورۇنلار كىتىپ قالغان
بولۇشى چوقۇم. كىتاپخانلارنىڭ سىزگە كەچمەسلىك، خاتالىقلىرى توغرىسىدا تەتقىق قىلىدى پىكىرلەر بىرىپ
تۈزۈتۈۋېلىشىمىزغا يەتە كەچمەسلىك قىلىشىنى سەمىمى ئۈمىت قىلىمىز.

ساقلىق ساقلاش نازارەت تەھرىر - تەرجىمە، نەشرىيات گۇرۇپپىسى.

قوشۇمچە قىلىشتا پايدىلانغان ئاساسىي كىتاپلار

1. لاسانى لوغا تۇلتەدۇبە
 2. جۇگىيى دورىلىرى چوڭ لۇقىتى
 3. جۇگىيى دورىلىرى توپلىمى
 4. دورا گەشپالىرى دەرسلىكى
 5. خام دورىلار دەرسلىكى (فارماكونوزىيە)
 6. جۇگىيى دورا ئوسۇملۇكلىرىنىڭ رەسىملىك ئېنىقلىمىسى
 7. ھازىرقى زامان گەشپالى تەجرىبىلىرىدە ئىشلىتىلىدىغان جۇگىيى دورىلىرى
 8. شىنجاڭ دورا ماتېرىياللىرى (I)
 9. دورا ئوسۇملۇكلىرى قامۇس لۇقىتى
 10. ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИИ
غەربىي سىبىرىيەنىڭ پايدىلىق ئوسۇملۇكلىرى
 11. ПОЛЕЗНЫЕ РАСТЕНИЯ ЗАПАДНОЙ СИБИРИ
ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ
دورا ئوسۇملۇكلىرى
 12. جۇگىيى مېدىتسىنىسىنىڭ ئاساسىي دورا گەشپالىرى
- ОСНОВНЫЕ ЛЕКАРСТВЕННЫЕ СРЕДСТВА КИТАЙКОЙ МЕДИЦИНЫ

ھۆنلەر لىجە

بەت

قايتا ئەشرىگە كىرىش سوز
ئەشرىگە تەييارلىغۇچىدىن

- 1 ھەر خىل دورىلارنى يىغىش، قۇرۇتۇش ۋە ساقلاش ئۇسۇللىرى
- 2 يالغۇز دورىلار قۇۋۋىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى ھەققىدە
- 3 مىللى تىبابەت دورىلىرىنىڭ مەنبەلىرى
- 4 مىللى تىبابەت دورىلىرىنىڭ چىقىش ئورنى
- 5 دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى، تەبىئىتى
- 6 مىللى تىبابەتتە دورىلارنى ئىشلىتىشكە لايىقلاشتۇرۇش ئەمىلىيەتلىرى
- 7 ئۇيغۇر مىللى تىبابىتىدە ئىشلىتىلمىگەن دورا شەكىللىرى (ياسالمايلىرى)

ئا

9	向日葵	HELANTHUS ANNUUS	ئاپتاپپەرەس
11	马	EQUUS CABALLUS	ئات (ئەسپ)
12	苦巴旦杏	SEMEN AMYGDALAE AMARAE	ئاچچىق بادام
14	酸石榴	PUNICA GRANATA AMARAE	ئاچچىق ئانار
16	磁石	MAGNETITUM	ئاھەنرە باناش
17	骆驼蓬	PEGANUM HORMOLE	ئادراسان
19	骆驼蓬子油	OLEUM PEGANUM HORMOLE	ئادراسان ئۇرۇغىنىڭ يېغى
20	小茴香	FRUCTUS FOENICULI	ئارپا بېدىيان
22	柏子仁	SEMEN BIOTAE	ئارچا مۇسى
23	印度缬草根	RADIX VALERIANA TENERA	ئاسارۇن
25	丝瓜	LUFFA CYLINDRICA	ئاغچا (زۇفۇچ)
26	金合欢胶	ACACIA	ئاقاقىيا
27	白藜芦	VERATRUM ALBUM	ئاق خەربەق
28	白豆	PHASALUS RADIATA	ئاق ماش
30	除虫菊根	RADIX PYRETHRY	ئاقىر قەرھا
33	金	AURUM	ئالتۇن (زەھەپ)
34	苹果	MALUS	ئالما
35	洋李	PRUNUS DOMESTICA	ئالۇچا
36	菴摩勒	EMBLICA OFFICINALIS	ئامىلە
37	石榴	PUNICA GRANATI	ئانار
39	石榴花	FLORES GRANATUM	ئانار كۆلى (كۆلنار)

ب

40	洋甘菊	MATRICA CHAMOMILLA	بىلبۇلە
--------------	-----	--------------------	---------

بەت

42	白罗勒	OCIMOM ALBUM	بادۇرۇج
42		MONTIAN BALM	باردەنجى بۇيا
44	豌豆	PISUM SATIVUM	باقملا
44	檳如树实	FRUCTUS ANACARDII	بالادۇر
46	紫苏	PFRILLA NANKINENSIS	بالەنگۇ
47	莨菪	HYOSCYAMI NIGRUM	بىزورۇلبەنجى
49			بېقىمىتاق
50	楤棗	CYDONIA OBLONGOM	بىيە (بىيە)
51	珊瑚	OS COROLLI	بىخ مارجان
53	苍耳子	XANTHIUM STRUMARIUM	بۇدۇشقا
54	鹿角	CORNU CERVI	بۇغا مۇڭگۈزى
56	肾脏	REN	بوردەك (كۈلبە)
57	天门冬	RADIX ASPARAGUS	بوزمدان
58	假樺子	GALLA PISTACIA VERA	بۇزغۇن
59	当参	CONODOPSIS TANGSHEN	بەھمەن سەپىد
60	肉豆蔻衣	MACIS	بەسباسە
62	思培利亚实	FRUCTUS EMBELIA	بەرەنگى كابلە
پ			
62	班鳩	TURTUM RISORIUS	پاختەك
63	黑班蛭	RANA NIGROMA	پاقا
64			پالوزەج
65	菠菜	SPINACIA OLERACEA	پالەك
67	樺子 (阿月浑子)	PISTACHIA VERA (SEMEN TERREYA)	پىستە
68	萆薢根	RADIX PIPER LONGUM	پىلىپىلمۇيە
69	蚕茧	BAMBUX MORI	پىلە غوزسى
71	菲岛铁线草	ADIANTUM LUNULATUM	پىرسىياۋشان
72	葱	ALLIUM FISTULOSUM	پىياز
ت			
74	天竹黄	CANCRETIO SILICEO BAMBUSAE	تاباشىر
75	甜巴旦杏	SEMEN AMYGDALAE DULCIS	تاتلىق بادام
77			تاراسس
77		BARASSUS FLABELLIFORMUS	تار - تار
78	石龙芮 (野芹菜)	RANUNCULUS SCELERATUS	تاغ چىگىمىي (پەتەر سالىيۇن)
79	石蒜	LYCORIS RADIATA	تاغ سامسەيى
80	拔地麻	VALERIANA COREANUM	تاغ سۇمبۇلى
81	羊蹄	RUMEX CRISPUS L.	تاغ قۇسى
82	脾	LIEN	تال
83			تالماكھانا

بەدەت

84	紫果紫杉皮	CORTEX TAXUX BACCATA	تالىس فەر
85	菸草	NICOTINA TABACUM	تاماکا
86	孔雀	PAVA CRISTATUS L. P.	تاۋۇس قۇش (توز)
87	西瓜	CITRULLUS VULGARIS SCH.	تاۋۇز
89	枸櫞	CITRUS MEDICA	ترۇنچ
90	赤石脂	BOLUS RUBRA	تىنۇل مەختۇم
91	莴苣种子	SEMEN LACTUCA SATIVA	توخى كاھۇ (ئۇسۇك ئۇرۇغى)
92	鸡蛋	OVUM GALLI	توخۇ تۇخۇمى
94			تۇدىرى
95	白蘼皮	RADIX DICTAMNI	تۇرىبۇت
97	鸵鸟	STRUTHIO CAMELUS	توكە قۇشى
98	骆驼	CAMELUS	توكە
99	洋菝葜根	RADIX SARSAE	تومۇر دورىسى
100	铁	FERRUM	تومۇر
101	铁落	PULVIS FERRI	تومۇر كىپىكى
102	艾蒿子	SEMENA ARTHEMISIA VULG.	تۇخى ھەلىيۇن
103	荨麻	SEMENA URTICA THUNBERGE	تۇخى ئەنجىرە
105	莱菔	RAPHANUS SATIVUS	تۇرۇپ
107	狐狸	VELPES JAPONICUS G	تۈلكە
108		REFRETERO	تەرخۇن
109	黄瓜	CUCUMIS SATIVUS	تەرخەمەك
111	云母石	MUSCOVITUM	تەلق (ئەبىرۇك)
112	酸榴	PUNICA GRANATUM AMARARUM	تەلۋە ئانار
ج			
112	格蓬脂	GALBANUM	جاۋۇشر
114	肝	HEPAR	چىگەر
115	沙枣	ELAEAGNUS ANGUSTIFOLIA	چىگدە
117	龙胆	RADIX GENTIANAE	چىنتىيانا
118			چۇئىدە
120	阿育魏实	FRUCTUS AJOWAN	چۇۋىنە
121	肉豆蔻	MYRISTICA FRAGRANS HOUTI	چۇيۇز
122	牛至	ORIGANUM VULGARIS	چەمبىل (سەئىتەر)
چ			
124	麻黄	EPHEDRA SINICA STAPH	چاكاندا (ئەمىسۇخ)
126	全蝎	BUTHUS SCORPION	چايان
128	茶叶	FOLIUM THEA	چاي
129	药喇叭根	RADIX JALAPAE	چالاپا
130	芜菁	BRASSICA RAPA	چامغۇر

دەت

132.	蝗蚱	OXYA VEROX	چىكەتكە
134.	草棉子	SEMENA GOSSYPIUM	چىگىت
135.	红果松籽	PINUS RORAIENSIS	چىلغۇزا
136.	大枣	FRUCTUS ZIZYPHUS JUJUBA	چىلان
137.	酸枣	ZIZYPHUS SIPINOSUS M.	كىچىك چىلان
138.			چىنار
139. {	草果	FRUCTUS AMOMUM COSTATUM	چوك لاچىن-دانه (قاقىلە كىبار)
{	白豆蔻	FRUCTUS AMOMUM CARDAMUM	
141.	相思子	ABRUS PRECOTORUS	چەشى خۇرۇس
142.			چۇرۇنچى - چىرونچى

خ

142.			خاكشى (خۇبىيە)
143.	散沫花草	LAWSONIA INERMIS L.	خىنا (خىنە)
145.	阿勃勒	CASSIA FISTULA	خىيار شەنبەر
147.	冬葵	MALVA VERTICILLATA	خۇبىيازى
148.			خوردۇپ شامى
149.	密枣	ERUCTUS DIOSPYRUS LONGI	خورما
151.	密汁	SUCCUS FRUCTUS DIOSPYRUM LONGI	خورماشىنىسى
152.	欧白及	ORCHIS MASCULA	خۇسپەتۇسۇئىلەپ
154.	高良姜	ALPINIA GALANGA	خولمىنجان
155.	奇诺	KINO	خۇسپياۋشان
156.	蜀葵	ALTHAEAE OFFICINALIS	خەتى
159.	黑儿菠	HELLABORUS NIGRUM	خەرباق سىياھ

ھ

160.			ھاۋاسل
161.	桔梗	PLATICODI	ھىمىشە باھار
162.	阿魏	FERULA ASSA . FOETIDA	ھىك
165.	豆蔻	AMOMUM	ھىمامە
166.	鸱鸨	FRANCOLINUS CHINENSIS	ھوپۇپ
167.	刺小蘗生根汁	SUCCUS RADIX BERBERIS	ھوزۇز ھىندى (رەسۋەت)
167.			ھوزۇز مەككى
168.	金铃子	FRUCTUS MELIA AZADARACHTA	ھەببۇلبان
170.	加拿大胶树子	FRUCTUS ABIES BALSAMINA	ھەببەبىلسان
170.			ھەببەتۇلخەزرا
171.	双花扁豆	DOLICHOS BIFLORUS	ھەببۇلقۇلت
172.	白花菜	GYNANDROPSIDIS GYNANDRA L	ھەببۇر رىشات
174.			ھەببۇزەلەم
174.		HELMINTHOLITHUS	ھەجەرى يۈھود
175.	蜂蜜	MELLIS	ھەسل (بال)

بەت

177. . . .	液化蜂蜜	MELLIS LIQUIFAQTUM	ھەسەل سۈيى
178. . . .	牵牛花(黑丑及白丑)	PHARBITIDIS HEDERACAE	ھەشقى پىچەك
180. . . .	牵牛子	SEMEN PHARBITIS NIL	ھەشقى پىچەك ئۈرۈمى (مەببۇلنىل)
182. . . .	阿子	FRUCTUS CHEBULAE	مېلىلە
183. . . .	艾蒿	ARTEMISIA VULGARIS SYNA	ھەلىيۈن
184. . . .	瓜络	TRICHOSANTHES JAPONICA	ھەنزەل

د

186. . . .	黑豆	GLYCINE MAX (GLYCENE SOJA)	دادۇر (باقىلا)
187. . . .	小檗根	RADIX BERBERIS V.	دارى ھەلد (زەردچۈبە)
188. . . .	葶拔	PIPER LONGUM	دارى فىلىفىل
189. . . .	硼砂	BORAX	دالىكا (بوردق)
190. . . .	吐根	RADIX IPECACUANHAE	درۈنەج ئەقرەبى
191.	دالە پەرەق - دەھنەج
192. . . .	牛黄	CALCULUS BOVIS	دەنگىزىيا
194. . . .	野胡萝卜子	SEMENA SESALI LIB	دۇقۇ (ياۋا سەۋزە ئۈرۈمى)
195. . . .	巴豆	CROTON TIGLIUM	دەن

ر

197. . . .	松树脂	RESINA PINI	راتىيانەج
198.	VENDA ROXBURGHII	راسەن
199. . . .	锡	STANNUM	رۇساس ئەببەز (قەلەي)
200. . . .	八角茴香	FRUCTUS ANISI STILLATUM	رۇمبىدىمىيان
201. . . .	红三叶草	TRIFOLIUM PRATENSE L.	رەتسە (پەندە)
202. . . .	大黄	RHEUM OFFICINALI	رەمۇن

ز

205. . . .	红花	CARTHAMUS TINCTORIUS	زادىگرا
207. . . .	斑蝥	CANTHARIDES	زاداردى
208. . . .	铜绿	MALACHITUM	زادىكار
211. . . .	北美马兜铃根	RHIZOMA ARISTOLOCHIA SERPEN.	زەراۋەلد (مۇدەھەرەج)
212. . . .	刺藜果实	FRUCTUS BERBERIS VULGARIS	زەرىق (زەردەشكە)
213. . . .	胡麻	SEMEN LINI	زەمىر
215. . . .	松油	PIX PINI	زەفت رۇمى
216. . . .	牛膝草	HYSSOPUS OFFICINALIS	زۇفا
217. . . .	莪朮	RHIZOMA ZEDOARIAE	زۇدەمبات
219. . . .	水蛭	HIRUDO NISPONICA W.	زۇلۇك قۇرۇقى
221. . . .	雄黄	REALGAR	زۇمىنخ
222. . . .	紫果紫杉	TAXIS BACCATA	زەدەسپ

223.	明矾	ALUNITE (ALUMEN)	زەمچە
		س	
226.	肥皂	SAPO DURUS	ساپون
227.	安息香	STYRAX BENZOIN	سالاجىت
228.	大蒜	ALLIUM SATIVUM	سامساق
230.	番泻叶	FOLIA SENNAE	ساقا
232.	大菟丝草	CUSCUTA YAPONICA CH.	سېرىق ئوت (ئەپتەممون)
234.	马齿苋	PORTULACA OLERACAE	سېمىز ئوت
236.	马齿苋子	SEMEN PORTULACA OLERACAE	سېمىز ئوت ئۇرۇغى
237.		ZYZYPHUS RUBBA	سەدرى
238.	醋	ACETUM (VINEGAR)	سەركە
241.	鹊雀	PICA PICA SERICAE	سېغزخان
242.	合欢树	ALBIZZIA AMARA	سەرس
243.	臭阿魏子	SEMEN FERULA FOETIDA REGEL	سەسالىيۇس
244.	松香	RESINA PINI	سەمىچ
246.	家黑种草籽	NIGELLA SATIVA	سەيادان
247.	水银(汞)	HYDRARGYRUM	سەمپ
249.	乌倍子	FRUCTUS RHUS PATANINI MAXIMA	سەماق (تۇخۇمى ھۇمماز)
250.	五倍子	GALLA CHINENSIS	سەماقۇلئە باغەين
251.	锑	ANTIMONIUM (STIBIUM)	سۇرمە (ئىسمىت)
252.	两耳草(篇蓄)	PASPALUM DISTICHUM	سوزاپ
253.	篇蓄籽	SEMENA PASPALUM DITICHUM	سوزاپ ئۇرۇغى
254.	柳树	SALIX BABYLONICA L.	سوكەت (خىلاپ)
256.	夹竹桃	NERIUM INDICUM MILL	سوكەت گۈل
257.	贝母	BULBUS FRITILLARIA THUNBERGI	سورنىجان
259.	香附	CYPERUS ROTUNDUS L.	سۇندى ھەندى
261.	甘松	RHIZOMA NARDOSTACHYTIS	سۇنبۇل تىپ
262.	欧缬草	VALERIANA OFFICINALIS L	سۇمبۇل رومى
263.	芦荟	ALOE	سەبرە
266.	碳酸铅	PLUMBI CARBONATUS	سەپىداپ كاشغەرى
266.	蛤壳(石决明)	BIVALVE (CONCHA HALIOTIDIS)	سەدەپ
268.		CARDIA MYXA	سەرىستان
269.			سەرتانى بەھرى
269.	螺螄	EULATAQUAESITAE CANCER	سەرتانى نەھرى
271.	贯众	ASPIDIUM FALCATUM (A. FILIXMAS)	سەرخەس
273.	司卡摩尼亚脂	RESINA SCAMMONIAE	سەقەمۇنىيا
275.	海马	HIPPOCAMPUS CORONATUS	سەقەنقۇر
276.			سەكېنەج
277.	蛇蜕	PERIOSTRACUM SERPENTIS	سەلخۇلەيىيە (ئىلان پوستى)
278.	蛤蚧	LACERTA SCINCUS	سەمەكتۇمۇس سەيدا

بەت

279.	檀	SANTALUM	سەندەل
280.	矽酸镁	APONITE (SILICATE OF MAGNESIA)	سەنگى چارامەت
281.	信石	ARSENICUM SUBLIMATUM	سەنگەميا (شوك)
282.	侧柏树脂	RESINA THUJA ORIENTALIS	سەندۇرۇس
283.	胡萝卜	DAUCUS CAROTA	سەۋزە (جەزەر)
285.	鸢尾	IRIS TECTORIUM MAXIM	سەۋسەن (كۆلى سوسە)

ش

286.	桃	PRUNUS PERSICA B.	شاپتۇل
288.	爵床	JUSTICA PROCUMBENS	شاتىرە
289.	红桑果	MORUS RUBER	شاتۇت
290.		MATITIUS CRYSTALLIUS	شادىنەج
291.	碳酸钠	NATRIUM CARBONATE CRUDUM	شاخار (قەلا)
292.	玉竹	POLYGONATUM OFFICINALE	شاقاقۇل
293.	白头翁	ANEMONE PULSATILLA CHINENSIS	شاقايىقۇلنىشىمان
295.	黄化蒿	ARTEMESIA ANNUA	شام ياغىچى (بەرەنجاسەپ)
296.	莶罗	ANETHUM GRAVIOLENS	شەبىت (سېرىق چىچەك)
297.	蝙蝠	VESPERTILO	شەپەرەك
299.	白雪花根	RADIX PLUMBAGO ZEYLANICA	شەترەنج
300.	甘露糖	MANNA	شەرخىشت
301.	甘庶	PHRAN GMITES SACCHARUM	شېكەر قۇمۇشى
302.	白沙糖	SACCHRUM OFFICINARUM ALBUM	شېكەر (سۈككەر)
303.	茵陈蒿	ARTEMISIA CAPILLARIS T.	شۇاق
306.	胡芦巴	TRIGONELLA FOENUMGRAECI	شۇمشە
308.	钩吻叶芹	GELSEMIUM ELEGANS (CONION)	شەۋكران
309.			شۇكائى

غ

310.	札里耳翠雀	DELPHYNUM ZALYL	غاپەس
311.	月桂树	LAURUS NOBILIS	غار - غار
313.	落叶松茸	AGARICUS ALBUS	غارمقۇن
315.	鹅	ANCER DOMESTICA GEESE	غاز
316.			غەربۇس سەمەك (بېلىق يىلمى)
318.	乌梅	PRUNUS MUME	غەينۇلە

ق

319.	葫芦	LAGENARIA VULGARIS SER	قاپاق
322.	飞燕草根(附:乌头)	DELPHINUM AJACIS L.	قارا پاريا (قوشۇمچە ئاق پاريا)
325.	胡椒	PIPER NIGRUM	قارسۇج (فلفل)

بەت

328.	西青果	FRUCTUS TERMINALIAE IMM.	قارا ھېلىلە
328.	乳皮	CREMOR	قايماق
330.	内金	CORIUM STOMACHICUM	قانسە
331.	酸牛奶	SOUR MILK	قېتىق
332.			قېتىق سۇزمىسى - چۈپىن
333.	芥子	SEMEN SINAPIS	قىچا
335.			قىمىرەدنامە
336.	肉桂皮	CORTEX CINNAMOMI	قىلىن دارچىن
338.	雉	PHASIANUS TORQUATUS	قىمىرغۇل
339.	玫瑰花	ROSAE RUGOSAE	قىمىزىل كۆل
341.	甜菜	BETA VULGARIS	قىمىزىلچا
342.	土茯苓	SMILAX GLABRA ROXB	قىمىزىل چۈپچىنى
343.	辣椒	CAPSICUM ANNUUM	قىمىزىلمۇچ (لازا)
344.	酸模	RUMEX ACETOSA	قۇ
346.	木香	JURINEAE SOULIEI	قۇستە
349.	麻雀	PASSER MONTANUS L.	قۇشقاچ
351.			قۇلۇقۇل
351.			قۇل يىلىن
352.	水獭睾丸	TESTIS LUTRAE	قۇندۇز قەھرى
353.	铅	PLUMBUM	قوغۇشۇن
355.	甜瓜	CUCUMUS MELO	قوغۇن
357.	羊	OVIS ARIES LINNAE	قوي
360.	咖啡	SEMEN COFFEA	قەھۋە
361.	柠檬	CITRUS LIMON BURM	قەغەز لىمون
362.		RESINA SHOREA ROBUSTA	قەيقەھىر
363.	丁香	FLOS CORYOPHYLLI	قەلەمپۇر
365.			قەيسەر كىياس (ئەككىلىل مەلىك)
367.	细叶艾	ARTEMISIA LAVANDULIFOLIA	قەيسۇم
368.	卡马拉	KAMALA	قەمبىل
369.			قەنتەرىيۇن
370.			قەنتەرىيۇن سېغىر

ف

373.	绿松石	TERCHESIUS TURCHINA	قىمىرۇزەج
374.	檳榔	ARECA CATECHU	قۇفىل
376.	初乳	COLOSTRUM	قەنىرمايە
377.	丁香罗勒	OCIMUM GRATI SSIMUM	قەرەنجىشىك
378.	几茶	CATEHU, GAMBIR	كات ھىندى

بىدات

380	كاشم
381	酸浆 (桂金灯)	PHYSALIS ALKENGII	كەكنەج
382	كامازىردىيۇس
384	驱肠虫斑鸠菊	VERONIA ANTHELMENTICA	كالى زىرى
384	牛奶	LAC BOVINUM	كالا سۈتى
386	莲花白 (甘蓝)	BRASSICA OLEACAE	كالىك بەسەي (كاپوستا)
388	蛤蚧	PHRYNOSOMA CORNUTA	كېلەر
389	小蔻豆	FRUCTUS CARDAMOMI	كېچىك لاجىندىنە
391	刺猬	ERINACEUS EUROPEUS	كېرىپە
393	金丝草	CUSCUTA CHINENSIS LAM	كەسۈس
395	葡萄	RACEMUS	كەشمىش
395	石灰	CALCARIA	كۆشتە (كەلس)
397	马钱子	SEMEN NUCIS VOMICAE	كۆچۈلا
399	韭菜	ALLIUM ODORUM	كۆدە
402	罂粟	PAPAVER SOMNIFERUM L.	كوكىنار
403	沙梨	PYRUS SEROTINA R.	كوك ئامۇت (كومۇسرا ھامىز)
404	骆驼刺	ALHAGI PSEUDO ALHAGI	كوك يانتاق
405	梨	PYRUS BRETSCHEIDERI	كومۇسرا (لەشۋەت ئامۇت)
407	芝麻	SESAMUM INDICUM	كۈنجۈت
409	阿拉伯乳香	OLBANUM	كۈندۈز
411	银	ARGENTUM	كۈمۈش (پىستۇزە)
412	كۈندۈش
414	花椒	FRUCTUS ZANTHAXYLI	كەبابە چىنى
415	鸽子	COIUMBA PGEON FELST	كەپتەر
417	茜黄耆胶	GUMMI TRAGACANTHI	كەتىرا
418	琥珀	SUCCINUM	كەمىربا
419	芹菜	APIUM GRAVEOLENS	كەدەپشى
421	甘汞	CALOMELAS	كەپەرەس
422	大麻仁	FRUCTUS CANNABIS SATIVUS VAR INDICA	كەلدەر ئۇرۇغى
424	棉花	FLOS GOSSYPIUM	كېۋەز چېچىكى
		گ	
425	硫黄	SULFUR	گۈلگۈمۈت
427	香堇	VIOLA ODORATI	گۈلبىنەپشە
428	蔷薇糖果剂	CONFECTIONES ROSAE GALLICA	گۈلسەلت
		ى	
429	熊	URSUS TORQUATUS SCH	ئەپىق
431	龙葵	SOLANUM NIGRUS	ئىشت ئۇزۇمى
433	马蔺	IRIS ENSATA	ئىرسا

بەت

435.	香茅	ANDROPOGON CITRATUS	سۇزخىر
437.	车前子	PLANTAGO OVATA ASPAGULA	ئىسپەغۇل
440.		PHYSALIS FLEXUOSAE	ئىسكەندە
440.			ئىقلىمىيا
441.	蓖麻子	SEMEN RICINI	ئىنەك پىتى
444.	水菖蒲	ACORUS CALAMUS	ئىگىر

ي

446.	核桃	JUGLANS REGIA L.	ياڭاق
447.	红宝石	RUBINUS	ياقۇت
449.	野山梨 (山楂)	CRATAEGUS PINNATIFIDA	ياۋا ئامۇت
450.	没食子	GALLA TURTICI	ياۋا موزا (بەللۇت)
452.	野兔	LEPUS	ياۋا توشقان
454.	怪柳子	SEMENA TAMARIX CHINENSIS	يۇلغۇن مۇسى
456.	胡柳	TAMARIX TREE	يۇلغۇن (تەرفا)
458.	胡菜	CORIANDRUM SATIVUM	يۇمىقاسۇت
461.	人参	PANAX GIN . SENG	يەبرۇج سەنەم (دېنىسك)
464.	菌	FUNGI	يەر مەرىزى

ل

466.	青金石	LAPIS LAZULI (LAZURITE)	لاجد. ۋەرد
467.		RESINA CISTUS CRETICUS	لازەن
468.			لالە نۇئىمانى
469.			لەيپەتوتتىس
470.	紫草茸	LACCA RUBRA	لەكى مەسەل
471.			لەئىلە
471.		NERIUM ANTIDYSENTERICUM	لەمانۇلئەساپىر

م

472.			ماھۇدانە (تېرىما سۇرگە)
473.	圆锥花南蛇藤	CELASTRUS PENICULATA	مال كەنگىنى
474.	黄连	COPTIS CHINENSIS	مامىران چىنى
477.	丽春花	PAPAVR RHOEYAS	مامسا
478.	脑	ENCEPHALON	مىڭە
478.	苏合香	STYRAX LIQUIDUS	مىسائىلە
480.	没药	MYRRHA	مۇرمەككى
483.	没食子树实	SEMENA QUERCUS INFECTORIA	موزا
484.		HYPOX ORCHIOIDES	مۇسلى
485.	葡萄酒	VINO	مۇسەللەس

بەت

486. . . .	綠薄荷	MENTHA VIRIDIS	مۇشكى تارامشى
487. . . .			مۇغاس
488. . . .		GUMMI GULGUL	مۇقىل
489. . . .	蜂蜡	CERA FLAVA	موم
491. . . .	密陀佉	LITARGYRUM	مەدەستان
493. . . .	真珠	MARGARITA	مەرۋايىت
495. . . .	乳香	RESINA MASTICHA	مەستەكى رۇمى

ن

498. . . .	椰子	COCOS NUCIFERA	نارجىل
499. . . .		OCROCORPOS LONGIFOLIUM	نارمىشك
500. . . .	淀粉	AMYLUM	نمىشاستە
501. . . .	蓮荷	NELUMBA NUCIFERA	نملۇپەر
504. . . .	白扁豆	SEMENA LABLAB	نوختۇت
506. . . .	硃砂	SALMIACUM	نوشادىر
507. . . .	水仙	NARCISSUS TAZETTA	نەركەس
509. . . .	食盐	NATRIUM CHLORATUM	نەمەكى لاھۇرى

ۋ

511. . . .	曼陀罗	DATURA STRAMONI	ۋاھىنىڭ ئۇرۇغى
513. . . .	葡萄干	VITIS VINIFERA SICCA.	ۋاسالەنۇ (زەمبەب)

ئو

514. . . .	胆汁	FEL (GALL)	ئوت
516. . . .	苏木	LIGNUM SAPPAN	ئودەمىندى
518. . . .	茜草	RUBIA CARDIFOLIA	ئوردان
519. . . .	杏	PRUNUS ARMENIACA L.	ئورۇك
521. . . .	葡萄	VITIS VINIFERA	ئۈزۈم
522. . . .	葡萄酒	SPIRITUS VINI	ئۈزۈم شارابى
523. . . .	葡萄汁	SUCCUS VITIS VINIFERA	ئۈزۈم شىمىسى
524. . . .	桑椹	FRUCTUS MORI	ئۈزۈمە
526. . . .			ئۇسارەقسا ئۇلھمار
527. . . .	木蓝	INDIGOFERA TINCTORIUM	ئوسما
527. . . .	亚木尼亚胶	AMMONIACUM	ئۇشەق
529. . . .	地衣草	PAPMELIA PERFORATA	ئۇشەنە (داۋلە)
530. . . .	刺蒺藜	TRIBULUS TERRESTRIS	ئوعىرى تىمكەن
531. . . .	紫稍花 (海棉)	SPONGILLA	ئولۇك بۇلۇت

ئە

531. . . .	阿片	OPIUM	سەتەپپىيۇن
------------	----	-------	------------

بەت

534. . . .	金麥豆宛子	LENS CULINARIS MEDICA	ئەلەمىس
535. . . .	桧	JUNIPERUS CHINENSIS	ئەر - ئەر
537. . . .	阿拉伯胶	GUMMI ARABICUM	ئەرەپ يىلمى
538. . . .	文蛤	METERIX	ئەزپارەتسىمپ
539. . . .	玛瑙	ACHAT (AGATE)	ئەقىق
540. . . .	艾叶	ARTEMISIA VULGARIS	ئەمەن
542. . . .			ئەنزۇرۇت
543. . . .	紫参 (拳参)	POLYGONUM BISTORTA	ئەنجىبار (پاتمۇتەك)
544. . . .	无花果	FICUS CARICA	ئەنجۇر
547. . . .	阿魏	FERULA ASAFOETIDA	ئەنجۇدان
549. . . .	野蔷薇	ROSAE MULTIFLORA THUNB.	ئەۋسەج (چىغىيان)

ھەر خىل دورىلارنى زىغىش، قۇرۇتۇش ۋە ساقلاش ئۇسۇللىرى

يوپۇرماق ۋە چېچەك دورىلارنى زىغىش، قۇرۇتۇش ۋە ساقلاش ئۇسۇلى:

بۇ خىلدىكى دورىلارنى گۈزىنىڭ مەخسۇس ئورۇنلىرىدىن ئوبدان يىتىلگەندىن كىيىن، ئۈزلۈكسىز چۈشۈپ كىتىشتىن ۋە پىچەردە بوزۇشتىن، شەكلى، رەڭگى، يۈزىنى گۈزگۈزۈشتىن ئىلگىرى ھۇشيارلىق بىلەن زىغىۋېلىپ سايىدا قۇرۇتۇش كېرەك. قۇرۇتۇش جەريانىدا چاڭ - توپا قۇتۇش ۋە باشقا نەرسىلەر نىڭ ئارىلىشىپ قېلىشىدىن بەكمۇ ساقلىنىش لازىم. ئەمما بەزى يوپۇرماق ۋە گۈللەر باركى، ئۇنىڭ قۇرۇتۇشقا تىگە ئاپتاپ زەرەر قىلمايدۇ. بۇ خىلدىكىلەرنى بىر ئاز ئاپتاپتا قويۇپ قۇرۇتۇلسىمۇ بولىدۇ. دورىلار ئوبدان قۇرۇغاندىن كىيىن ئەمەلىيەت ۋە ھۆلۈكتىن خالىي ئورۇندا خالىتا ۋە قاپلاردا ساقلاش كېرەك.

ئۇزۇق دورىلارنى ئوبدان پىششىق قاتقاندىن كىيىن، ئۈسۈملۈكنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغىمىپ پىچە - مۇردە بولۇش ۋاختىدا زىغىۋېلىپ قايمىدە بويىچە سايىدا قۇرۇتۇپ، ئەمەلىي ھۆلۈك ۋە ئارتۇق قىزىقلىقتىن خالىي جايلاردا ساقلاش كېرەك.

شاخ ۋە قۇرۇق دورىلارنى زىغىۋېلىشتا ئوبدان پىششىق قاتقاندىن كىيىن، قۇرۇشتىن ، پىچەردە ۋە ئەگىرى - يۈگىرى بولۇشتىن ئىلگىرى ئېلىپ قايمىدە بويىچە قۇرۇتۇپ ساقلاش كېرەك.

زىلەتلىك دورىلارنى زىغىشتا مۇۋاپىقلىق بىلەن بولغاندىن كىيىن يوپۇرماقلىرى چۈشۈشكە باشلىغان ۋاختىدا زىغىۋېلىپ ئۇزۇق ئۇسۇل بويىچە ساقلىنىدۇ.

گۈت - چوپ دورىلارنى زىغىشتا دورىلار پىششىق كامالىغا يەتكەندىن كىيىن كۆك ۋە ھۆل ۋاختىدا، سوقۇق ھاۋا ئىسسىقلىقتىن زەرەر يەتمىشتىن ئىلگىرى زىغىۋېلىپ ئۇزۇق قايمىدە بويىچە قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ. مۇۋە دورىلارنى زىغىشتىمۇ ئوبدان پىششىق قاتقاندىن كىيىن ئۆزگۈرۈپ پىچەردە بولۇشتىن ئىلگىرى دە - رەخنىڭ ئۈستىدىن زىغىۋېلىپ، قايمىدە بويىچە قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ. ئەمما خام ياكى چالا پىششىق ئىشلەتمىش توغرى كەلگەنلىرىنى پىششىقتىن ئىلگىرى زىغىۋالسا بولىدۇ. مۇۋاپىقلىق بولغاندىن كىيىن پوستى بىلەن پۈتۈن قۇرۇتۇلغانلىرىنى گۈز پىچە، پوستى ئېلىنىدىغانلىرىنى پوستىنى ئېلىپ يالپاق قىلىنىدۇ. خانلىرىنى يالپاغلاپ، چاڭ، توپا ۋە باشقا نەرسىلەردىن ئاسراپ ساقلاش كېرەك. ئەمما، ھۆلۈك يەردىن، رەڭگى، بويى (يۈزى) گۈزگۈزۈشتىن، قۇرۇتۇش چۈشۈشتىن ساقلاش كېرەك.

ئېسىپ قۇرۇتۇلۇدىغان مۇۋاپىقلىق سايىدا ياكى ئاجىز ئاپتاپتا قۇرۇتۇلسا بولىدۇ.

ئاش ۋە لاي خاراكىتلىق مەدەن دورىلارنى ئۆزىنىڭ مەدەن ۋە مەشھۇر بولغان كانلىرىدىن كۆز پىششىقلىق ئاستىدا ئېلىنىشى باخشى.

ئۈسۈملۈك دورىلارنىڭ تەبىئىي چىقىمىنى جاڭگاللىرىدىن قىزۇت جەھەتتە قۇرۇق بولىدۇ. جاڭگالدىن چىقىدىغان مۇۋاپىقلىق دورىلارنىڭ قۇرۇق بولۇشى باغنىڭكىدىن ئارتۇق بولىدۇ. شۇنىڭدەك قۇرۇق، ئىگىز، قاتتىق زەمىنلەردىن چىقىدىغان دورىلارنىڭ قۇرۇق بولۇشى، پەس، يۇمشاق زەمىنلەردىن چىقىدىغان دورىلارنىڭكىگە نىسبەتەن ئارتۇق بولىدۇ.

گۈل ۋە جېمچىك دورىلارنىڭ گوبىدان قولۇپ ئېچىملىغىمى، پەجىمەوردە، بۆلەمىنى، خۇشبۇي، بىراقىنى ياخشىساق، لىكىن قىزىلىكۈلنىڭ يۇتۇلىدى ئېچىملىق بولۇشتىن ئىلگىرى زىغەۋىلىنىمىنى گوبىدانراق بۆلۈدۇ. يوپۇرماق دورىلارنىڭ سىمىزە، خۇشبۇي، يېڭى، رەڭگى، تەمى ئوزگىرىمىگىنى، ياغاچ ۋە ئىلتىز دورىلارنىڭ، گەگى - يۈگى پەجىمەوردە بۆلەمىنى گوبىدانراق بۆلۈدۇ.

ئۇرۇق دورىلارنىڭ دانىسى، چوڭ، نىمىزە، ياغلىق ۋە ئېغىر بىراقىنى ياخشىساق ھېساپلىنىدۇ. مەۋە دورىلارنىڭ سۇلۇق، گەتلىك ۋە ئېغىر بۆلۈپ، رەڭگى، تەمى، يۇرۇقى ئوزگىرىمىگىنى ياخشىساق بۆلۈدۇ.

دورىلار ھاۋا ئوچۇق ۋە ئىسسىق چاغلاردا، سوغۇق، يامغۇر بۆلەمىگەن ۋاختتا زىغەۋىلىنىمىنى ياخشى.

دورىلارنى ساقلاشتا ھەر بىر دورىنى ئوز جىمىسى بىلەن باشقا. باشقا ساقلاش كېرەك. تەكەر بەزى دورىلارنى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ساقلاش ئوزگىرىمىگىنى تۇرۇدۇ. مەسىلەن، كاپۇرنى پىلىمىل بىلەن، تومۇر سۇيۇقىنى ئاھەن رابا بىلەن، تۇخۇمنى تۇز بىلەن، سازەجنى زەنە چىپىل بىلەن ساقلاش گوبىدان تۇرۇدۇ.

كاندىن چىقىدىغان دورىلارنىمۇ ھەيوى جىمىسىغا قوشۇپ ساقلىماسلىق كېرەك. ئۇسارە ۋە يىملىم دورىلارنى قەلەيدىن (ئالىيۇمىدىن) كۆمۈچتىن قىلىنىغان قاچىلاردا ساقلىنىمىنى گوبىدان.

ئەرەق ۋە ئىسسىق سۇ دورىلارنى ئاغزى تار شىشىلىرىدە ساقلاش كېرەك. بارلىق يوپۇرماق، ئىلتىز، گۈل دورىلارنى نەم جايلاردىن ۋە تىز ئاپتاپتىن زىراق قويۇش كېرەك. ياغ دورىلارنى ئالىيۇمىدىن بولغان قاچىلاردا ساقلىنىمىنى ياخشىساق بۆلۈدۇ.

يالغۇز دورىلار قۇۋىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى ھەققىدە

يالغۇز دورىلار 3 جىمىسىغا بۆلۈنۈدۇ: ئۇلار مەدەن، گومۇرلۇك ياكى ھاۋاناتتىن ئېلىنىغان بۆلۈدۇ. كانلاردىن چىقىدىغان ھەر خىل دورىلارنىڭ گومۇرلۇقى شۇلارنىڭ قۇرۇلۇشىدىكى ۋە جەۋھىر جىمىسىدىكى ياخشىلىق ۋە تازىلىغىغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن، ئالتۇن، ئالماس، ياقۇت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش شاشلار ئۇزۇن مۇددەت تۇرۇدۇ، يۈزۈلمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ قۇرۇلۇشى، جەۋھىر جىمىسىنىڭ ساپ ۋە تازىلىقى باشقىلارغا نىسبەتەن ئەلا دەرىجىدە ياخشى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئۇزۇن مۇددەت گومۇر كورۇدۇ. گەمما كۆمۈشنىڭ گومۇرى ئالتۇننىڭكىدىن ئازراق. چۈنكى ئۇنىڭ قۇرۇلۇشى جەۋھىرنىڭ تازىلىقى ئالتۇنغا نىسبەتەن تۆۋەن.

مىس، تومۇر، قوغۇشۇن ۋە باشقىلارنىڭ گومۇرى كۆمۈشنىڭكىدىن قىسقا. ئاز مۇددەتتە يۈزۈلۈپ يوقۇلۇدۇ. بولۇپمۇ سۇ ۋە توپا، نەملىك گورۇقلارغا كۆمۈلۈپ قالسا پاتراق يۈزۈلۈپ يوقۇلۇدۇ. زانكارنىڭ قۇۋىتى بىر ئىلغىچە تولۇق تۇرۇدۇ. بىر ئىلدىن ئوتكىنىدىن كىيىن بارا - بارا تۆۋەنلىپ يوق بۆلۈدۇ.

سېپىداپ (سېپىداپ كاشغىمۇرى) نىڭ قۇۋىتى 6 ئىلغىچە تولۇق تۇرۇدۇ. ئاندىن تۆۋەنلىپ تۈگىيدۇ.

مورداسىڭ (مىدەستان) ئىقىمىدا مېھرىۋارلىق، ئوتتۇرا مەدەنىيەتتىن چىقىدىغان قانداقلا ئۇزۇن مۇددەتكىچە ياشايدۇ. مەدەنىيەتنىڭ تۇرۇش مۇددىتى ئۇلاردىن تۆۋەن ئەمەس.

خوشبۇي لايىلىرىدىن: مەسىلەن: داھىستان يېپى، گىلى مەختۇم ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلارنىڭ قۇۋىتى مەدەنىيەتتىن ئازراق تۇرۇدۇ.

دوسۇملىك دورىلار: - 11 تۈرلۈك بولۇپ ئوخشاش دورىلار يىملىم، ئۇسارە گۈل ۋە چېچەك، ياغ، سۇت، شەمە، يوپۇرماق، مەۋە، ئۇرۇق، ياغاچ، ۋىلىتە، قوزاق ۋە رەشەلەردىن ئىبارەتتۇر. مەسىلەن: يىملىم دورىلار سەمىنى ئەرەبى، كەتەرە، ئۇشاق، جاۋۇش، سەككىنەج ۋە لىكى مەقسۇلى، خۇن سىياۋشان ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار. ئۇلارنىڭ قۇۋىتى 3 ۋىلىتە، تولىق تۇرۇدۇ. ئاندىن كىيىن بارا - بارا تۆۋەنلەپ تۈگەيدۇ. ئۇسارە شەكلىدىكى دورىلار: مەسىلەن، ئاقاقىيا، ھۈزۈنباۋا، خەشخاش، ئۇسارى، كات ھىندىلار قۇۋىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى يىملىم دورىلارنىڭكىدىن تۆۋەن ئەمەس.

گۈل ۋە چېچەك دورىلار: مەسىلەن: بىنەپشە گۈلى، نېلۇپەر، قىزىلگۈل، كاۋزىيان گۈلى، ئىزخىم، چېچەك، گۈلى قەيسۇم ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار، يوپۇرماق دورىلار مەسىلەن: سانائەت، كاۋزىيان، ماۋزىيون، سەزەج ھىندى، ئاس يوپۇرماق، پەرسىياۋشان ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار. ئۇلارنىڭ قۇۋىتى ئۆزىنىڭ كۈچلۈك ۋە ئاجىزلىقىغا قاراپ بىر ۋىلىدىن ئىككى ۋىلىغا قەدەر تولىق تۇرۇدۇ. ئاندىن كىيىن بارا - بارا ئاجىزلاپ تۈگەيدۇ.

سۇت ۋە شەمە خاراكتېرلىق دورىلار: - مەسىلەن، سىمەنسىيە، پەرسىيون، ئەپسۇن ۋە شۇلارغا ئوخشاش دورىلاردىن سەمىيۇنىيەنىڭ قۇۋىتى 20 ۋىلىتە تولىق تۇرۇدۇ، ئاندىن كىيىن ئاجىزلاپ بارا - بارا تۈگەيدۇ. پەرسىيوننىڭ قۇۋىتى 4 ۋىلىتە، ئوبدان تۇرۇدۇ، ئاندىن كىيىن ئاجىزلايدۇ. ئەفمىيۇنىيەنىڭ قۇۋىتى 50 ۋىلى بىلەن ئارتۇق تۇرۇدۇ.

ياغ دورىلار: - مەسىلەن، زەيتۇن يېغى، بىلىسان يېغى، پەندە يېغى، قەتران يېغى ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار. بۇ خىلدىكى ياغلاردىن تەبىئىي سوغاق ۋە ھۆللىنىڭ قۇۋىتى 3 ھەپتە مەقداردا تۇرۇدۇ. ئاندىن ئوز كۆرۈدۈ تەبىئىي ھۆل ئىسسىق ياكى قۇرۇق ئىسسىق بولغانلىرىنىڭ قۇۋىتى ئۆزىنىڭ دەرىجىسىگە قاراپ بىر ۋىلىدىن ئىككى ۋىلىگىچە تۇرۇدۇ. ئاندىن ئوز كۆرۈدۇ. ئەمما بىلىسان يېغىنىڭ قۇۋىتى ئۇزۇن مۇددەتكىچە تۇرۇدۇ. بەزى كونا تەبىئىيەتنىڭ ئېيىتىشىچە بىلىسان يېغى قانچە كونا شۇنچە قۇۋىتى ئارتىدۇ ۋە ياخشى بولىدۇ. كافۇر يېغى، زەيتۇن، يېغى، ئىزخىم يېغىنىڭ قۇۋىتى 2 ۋىلىگىچە تۇرۇدۇ. ئاندىن ئوز كۆرۈدۇ.

ھەۋىلەر: مەسىلەن، چەلان، سەمەنسىيە، ھەبىي بىلىسان، موزا، بەللىۋت، ئالۇ بالو، ئالما، بىيە، ئالە نار، بادام، ياڭاق، جەۋز بەۋۋا، قەلەمپۇر، لاجىندە، قارىمۇچ، ئامىلە، ھەبىلە، بەللىۋ ۋە شۇلارغا ئوخشاشلارنىڭ قۇۋىتىنىڭ تۇرۇشى ئوخشاش بولمايدۇ. مەزكۇر ھەۋىلەرنىڭ يېغى كۆپلىرى، مەسىلەن، ياڭاق يېغى، زى، بادام، پىستە، چەلغۇزە، نارچىل، كۆنچۈت، خەشخاش، پەندەكەن (خاكىكا) ئۇرۇقى، قەۋن ئۇرۇقى، ئاۋۇز ئۇرۇقى، قاپاق ئۇرۇقى، ۋە ئۇلارغا ئوخشاشلار پوستى بىلەن تۇرسا قۇۋىتى بىر ۋىلىگىچە تۇرۇدۇ. ئاندىن ئاجىزلايدۇ. ئەگەر پوستىدىن ئاجىزلاسا بىر ۋىلىغا يەتتەستىن تەز ئوز كۆرۈدۇ. بولۇپمۇ پىستە بىلەن ياڭاق يېغى بىر قانچە ھەپتە ئىچىدىلا ئوز كۆرۈدۇ.

ئۇرۇق دورىلار: - مەسىلەن، ئارپا، بېدىيان، زىۋە، كىرۋىيە (رۇم زىۋىسى)، كاسىن ئۇرۇقى، يۇمغاقسۇن ئۇرۇقى ۋە شۇلارغا ئوخشاشلاردىن يېپىنى ئازلىرى، مەسىلەن، ھۆلبە، قەچچا، زافۇن، ئارپا، بېدىيانغا ئوخشاشلار.

شاش ئۇرۇقلارنىڭ قۇۋىتى قايمىدە بويىچە ساقلانسا 2 ۋىلىدىن 3 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ، گەمما بۇلاردىن يېقىن كۆپلىمى بىر يېرىم ۋىلىدىن 2 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ.

شاخ، ياغاچ، جاماكا، ۋىلىتىمىز، قوۋزاق دورىلار : - مەسىلەن ، گودبىلىسان ، زەرەپ ، شىۋەنج ، شۇكاڭى ، بادئاۋەر ، كاسىن ۋىلىتىمىز ، ئاربابىدىيان ۋىلىتىمىز ، رىنىسك ، چىمىسى ، ۋىلىتىمىز ، ئىزخىم ، جېنتىميانا ، ئاقسوقىرە ، تورپۇت ، دارچىن ، خىمىز ، سەلىمى ، يورە سۈيەمىسى ۋىلىتىمىزنىڭ پوستى ، ئەنچىبار ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار قۇۋىتىنىڭ تۇرۇش مۇددىتى ، ھەر بىرىنىڭ قاتتىق - يۇمشاقلىقى ، جەۋھىرىنىڭ كۈچ-كۈك ۋە ئاجىزلىقىغا قاراپ ئوخشاش بولمايدۇ . مەسىلەن ، قۇستە ، زىراۋەندە ، ئىسكىر (ۋەج) ، دۇرۇلج ، زەنچەۋە ، دارچىن ، قىرپە ، سەلىمى ، زەنچىمىل ۋە شۇلارغا ئوخشاشلارنىڭ قۇۋىتى 10 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ ، خاربەقنىڭ قۇۋىتى 10 ۋىلىدىن ئارتۇق تۇرۇدۇ . لىكىن رۇتۇبەت پىزىلىسى (ئارتۇقچە ھۆلىلىكى) بار دورىلار مەسىلەن ، چۈب-چىمى ، زەنچىمىل زورەمبات ، ۋۇمىلاق زىراۋەندە ، ئاق بەھمەن ، قىزىل بەھمەن ، يۈزىدان ، شاقاقۇل ۋە شۇلارغا ئوخشاشلارنى تىز قۇرۇت يىدىدۇ ، قۇۋىتى ئاجىزلايدۇ ، بارا - بارا يۈزۈلۈدۇ .

جاماكا ۋە رىشلىرىدىن ئىبارەت بولغان دورىلارنىڭ قۇۋىتى 3 ۋىلىغىچە تولۇق تۇرۇدۇ . ئاندىن كىيىن بارا - بارا ئاجىزلاپ يوقۇلۇدۇ .

ھايۋاندىن چىقىدىغان دورىلار : مەسىلەن ، چارۋا ياغ ، ئوت ، پەنسىرمايە ، مۇڭگۈز ، تۇياق ۋە ماياق ، قانلاردىن : تۇزلانغان ياغنىڭ قۇۋىتى بىر ۋىل تۇرۇدۇ ، لىكىن بۇنى مەلەم دورىلارغا ئىشلىتىلىدۇ . ئوتنىڭ قۇرۇتۇلۇشى ياخشى بولۇپ ئوبدان ساقلانسا ئۇزۇن ۋىلارغىچە تۇرۇدۇ . پەنسىرمايەنىڭ قۇۋىتى 1 ۋىلىدىن 2 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ . مۇڭگۈز ، تۇياق ۋە باشقىلارنىڭ قۇۋىتى 3 ۋىلىدىن 5 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ . ماياق ، قانلارنىڭ قۇۋىتى 1 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ . لىكىن قۇندۇز قارى (جۈندى بىدەستۇر) نىڭ قۇۋىتى 10 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ .

مىللىي تىبابەت دورىلىرىنىڭ ھەنبەلىرى

ئۇيغۇر مىللىي تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغان دورىلار ئاساسەن 3 مەنبەدىن ئېلىنىدۇ :

1 - نەباتىي (ئۆسۈملۈك) دورىلار : - مەسىلەن ، تۇرلۇك ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ پۈتۈن تېنى (ھولى) ، ۋىلىتىمىز ، گۈل ۋە چېچىكى ، قوۋزىقى ، يېلىمى ، سۈتى ، مۇسى ، ئۇرۇغى ، مېغىزلىمىسى ئايىرىم ھالدا دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ .

2 - ھايۋاندىي دورىلار : - مەسىلەن ، قۇندۇز قىررى ، بۇغاموڭگۈزى ، بۇقا چۈپەسى ، سەقەنقۇر ، كىرپە ، ئىلان ، چايان ، سەدەپ ، مارجان ۋە باشقىلار .

بۇ خىل ھايۋانلارنىڭ كۆشى ، سۆڭىكى ياكى مەلۇم ئەزاسى دورا ئەشياسى ئورنىدا قوللۇنۇلۇدۇ .
3 - مەدەنىي (مېنىپىرال) دورىلار : - مەسىلەن ، ئالتۇن ، كۈمۈش ، قوغۇشۇن ، قەلەي ، تومۇر ، كۈڭگۈرت ، نۇشادىر ، ياقۇت ۋە باشقىلار .

بۇلاردىن تاشقىمى ، ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدىن بىر قىسىم جەۋھىر دورىلار (ئەلەھىل - ئالە كالىمىد) ۋە باشقا كۈشتە دورىلارمۇ مىللىي تىبابەتتە قوللۇنۇلۇدىغان بولدى . مەسىلەن : جەۋھىر رامبون (ئاتسىدۇم تىمىنوكۇم) ، تۇز تىزابى (ئاتسىدۇم ھىدروخلورىكۇم) ، زەيتۇلغەمە كۈلەۋ تەچچىر (ئىختىمىيول) ، ئەلەھىمىسا (ماگنېزىيۇم) ، ئاق سىمپا كۈشتىسى (ھىدرا كۆمۈ تاممۇنىسىاتۇم) ، ھەجىر جەھەندەم (ئىبارە كېنتۇم نىمىنوكۇم) ، سىر سۈلەيمانى (ھىدرا كۆمۈ بىخلورا تۇم) دېگەنلەرگە ئوخشاش .

مىللىي تىبابىت دورىلىرىنىڭ چىقىش ئورنى

ئۇيغۇر مىللىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ بىر قىسمى چەتتىن كەلتۈرۈلگەن، خېلى كۆپ قىسمى ئىچكى گۈللىرىدىن ۋە شىنجاڭنىڭ گۈزىدىن (تاغ ۋە ئېتىزلاردىن) ئېلىنماقتى. ئازاتلىقتىن كىيىن پارتىيە جۇڭيى سىياسىتىنىڭ پارلاق ئۈزى ئاستىدا ئېلىمىزنىڭ دورا مەنبەلىرى زور كۈچ بىلەن ئېچىلغانلىقتىن ئوتتۇرىدا چەت ئەللەردىن (مەسىلەن: ھىندىستان، پاكىستان، ئىران، ئىراندىن) كەلتۈرۈۋالدىغان دورا ئەشيا بولمىدى. مۇتلەق كۆپ قىسمى جۇڭگودىن، شۇ جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ گۈزىدىن چىقىدۇ. غانلىقى مەلۇم بولۇپ، ئۇيغۇر مىللىي تىبابىتى باي دورا مەنبەسىگە ئىگە بولدى. ئەگەر ئېلىمىز ئىلگىرىدىكى مەن ھالدا ئىزلىش، تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلسا رايونىمىز شىنجاڭدىن كۆپ خىل دورا ئەشيا بولۇپ تېپىلىشى چوقۇم. پارتىيە رەھبەرلىكىدە بۇ ئۆزىمىزنىڭ تۇرمۇشقا ئېشىشى شۇبھىسىز.

دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى، تەبىئىتى

دورا ئەشيا بولمىدىكى تەبىئىتى ۋە خۇسۇسىيىتىنىڭ بەلگىلىنىشى مىللىي تىبابىت ئۆزىدىكى مىللىي مۇھىم بىر قىسىم بولۇپ، داۋالاش ئىشىدا دورا قوللۇنۇشنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. بۇ قۇرۇلدا مۇناسىۋەتلىك ئەسەرلەردە تەبىئىي سۆزلىنىدۇ. بۇ يەردە ناھايىتى ئاددىيلاشتۇرۇپ قىسقىچە چۈشەنچە بىرىپ ئۆتەيمىز: يۇنانى تىبابىتى (جۇملىدىن يۇنانى تىبابىتىنىڭ ئۇيغۇر ئەمگەكچىلىرىنىڭ كېسەللىكلەرگە قارشى ئېلىپ بارغان كۆرسەش تەجىربىسى بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي تىبابىتىدە) خەمەمىيەۋى تەبىئىيەت (ئانالىز) قىلىنىشى ئىكەنلىكى تەبىئىيەتلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، دورىلارنىڭ خەمەمىيەۋى تەبىئىيەتنى ھازىرقىدەك ئېنىقلاش مۇمكىن بولمىغان. ئەمما ئۇزاق مۇددەتلىك داۋالاش ئەمەلىياتى ئۈستىدە دورى ئەشيا بولمىدىكى بەدەندە پەيدا قىلغان ئۆزگۈرۈشلەرنى (ئۇلارنىڭ تەبىئىيەتلىرى) غا قاراپ، دورىلار بىرقانچە خىلغا بۆلۈپ چىقىلغان ھەمدە ھەر بىر دورىنىڭ كىلىش مەنبەسى، ئائىمىسى، تەبىئىي سۈپەتلىرى، مەسىلەن، رەڭگى، بويى (پۇرىقى)، تەمى، ئېغىر - يەڭگىللىكى قاتارلىقلارغا ئاساسلىنىپ ئۇلارنىڭ «تەبىئىتى» گە باھا بېرىلگەن. مەسىلەن، قىزىلمۇچ (لازا) نىڭ رېڭى قىزىل، تەمى ئوت كۆرۈنۈش بولغانلىقىدەك ئەھۋاللارغا قاراپ، تەبىئىتى قۇرۇق - ئىسسىق، سەپرا دەپ ئاجرىتىلغان (بۇ يەردە ئۇنىڭ ئىستېمال قىلىنغاندىن كىيىن بەدەندىكى قىزىتىش، قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرى ئاساس قىلىنىدۇ). شۇنىڭدەك تەمى تېز، بەدەنگە كىرگەندىن كىيىن بەدەننى سۇۋۇتۇش، بوشاشتۇرۇش تەسىرىنى كۆرسۈتۈۋالدىغان دورىلارنى سۇقۇق، ھولسۇق دەپ بەلگىلىگەن، قىزىتمەلىق كېسەللەرگە ئىشلىتىلگەن . . .

بۇلاردىن ئاشقۇن، مىللىي تىبابىتتە دورىلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. ئاھەرىتىلەرنى داۋالاشتا دورىنى ئافرىقى كىشىنىڭ مىزاج تۈرى ۋە دورىنىڭ تەبىئىتىگە ئاساسەن قوللۇنۇش بىلەن بىللە، داۋالاش مەخسەتكە يەتمەش، دورىلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگە مۇناسىلىنىدۇ. دورىلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى خېلى كۆپ تۈرلەرگە بۆلۈنگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ مۇھىملىرى توۋەندىكىلەردىن ئىبارەت (دوختۇر كىسپىداشلاش پائىدەلىنىشىغا ئوڭايلىق بولسۇن ئۈچۈن لاتىنچە سېلىشتۇرما مەلۇمات قوشۇمچە كۆرسۈتۈلدى):

مۇقەۋۋى (TONICA) - پۈتۈن بەدەننى ياكى ئايروم بىر ئەزانى قۇۋەتلەندۈرگۈچى؛

مۇزىمىپ (DEPRESSANT) - زەئىپلەشتۈرگۈچى، تورمۇزلىغۇچى، بوشاشتۇرغۇچى؛

قابىمىز (ASTRINGENTIS) - تۇتقۇچى، قورۇغۇچى (ئىچكى ۋە ئاشقى ئەزالاردىن سۇيۇقلۇقنى

ئوخشاشقۇچى)؛

مۇسۇمىل (CATHARTIC, PURGATIONIS) - سۇرگى. ئىچكى ئەزالاردىن سۇيۇقلۇقنى سۇ-
 رۇپ چىقارغۇچى تەسۋىگە ئىكە؛

مەدجەل ۋىلا دەت (OXYTOCIC) - تۇغۇشنى تىزلەشتۈرگۈچى؛
 مۇدەتتەس (ERRHITIC) - چۈشكۈرتكۈچى؛
 مۇخەددەر (ANAESTHETIC) - بېھس ياكى بېھۇش قىلغۇچى، سېزىمىسىزلاندۇرغۇچى.
 مۇسەككىمىن (ANALGESIC, SEDATIVUS) - ئاغرىق پەسەينكۈچى، ئارام بەرگۈچى؛
 مۇلەيمىن (APERIENT) - ئىچىنى يۇمشاتقۇچى، ئىچىنى يۇمشاق سۇرگۈچى؛
 مۇنەفەندىز (EPISPASTIC) - تېۋىنى قىزارتقۇچى، تېۋىگە قاپارتقۇ پەيدا قىلغۇچى؛
 مۇدەتتىر (AROMATIC) - خوشبۇي قىلغۇچى؛
 مۇقەۋۋى باھ (APHRODISIAC) - جىمىسى ئالاقە كۈچىنى قۇۋەتلىگۈچى؛
 مۇسەققىمىن (ECBOLIC) - بالا چۈشۈرگۈچى، تۇغۇشنى تىزلەشتۈرگۈچى؛
 مۇخىرەج بەلغەم (EXPECTORANT) - بەلغەم بوشاتقۇچى؛
 مۇقەيىبى (EMETICA) - قەي قىلدۇرغۇچى، قۇستۇرغۇچى؛
 مۇددىرھەيىمىز (EMMENOGOGUE) - ھەيىز ماگدۇرغۇچى؛
 داپىمى تەدەفەندىن (ANTISEPTIC) - بىدۇيلىق (سېسىق بۇراق) نى يوقاتقۇچى.
 سېسىقا قارشى تۇرغۇچى.

مۇقتىت ھەسات (ANTILITHIC) - سۇيۇقلۇكلۇكتىكى تاشنى ئېرىتىشچى ۋە ئۇنىڭ چوڭ-
 يۇشىغا قارشى تۇرغۇچى.

تارىدۇلدىدان (ANTHELMINTIC) - مەدەدە چۈشۈرگۈچى؛
 مۇدەررىق (DIAPHORETIC) - تەرلەتكۈچى؛
 مۇددىر بىنۇل (DIURETIC) - سۇيۇقلۇك ھەيدىگۈچى؛
 مۇتەھھىر (DISENFECTORANT) - تازىلىغۇچى، زۇقۇمسىزلاندۇرغۇچى؛
 مۇلەتتىق (DEMULSENT) - يۇمشاتقۇچى؛
 مۇجەفەندىق (DESICCANT) - قۇرۇتقۇچى؛
 مۇھەللىل (RESOLVANT) - ئېرىتىشچى، يۇمشاتقۇچى (ئىششىق قايتۇرغۇچى)؛
 مۇنەۋۋىم (HIPNOTICA) - ئۇخلاشقۇچى.
 بۇ يەردە پەقەت ئەڭ مۇھىملىرىلا كورسۇتۇلدى.

مىللىي تىبابەتتە دورىلارنى ئىشلىتىشكە لايىقلاشتۇرۇش

ئەھمىيەتلىرى

مىللىي تىبابەت دورىگەرلىكىدە خېلىم دورا ئەشياسىنى ئىشلىتىشكە لايىقلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئوۋەز-
 لىكى بىر قانچە خىل ئۇسۇل ۋە ئەھمىيەتلىرى قوللۇنۇلۇدۇ؛
 سىھىق (CONTUSIO) قاتتىق دورىلارنى ھاۋانچىدا سوقۇش.
 تەكلىس (CALCINTATIO) - كويىدۇرۇش، كۈشتە ئېلىش (مارجان، ياقۇت ۋە باشقا

مەندەنەنە (مەنېرال) ماددىلارنى كۆيدۈرۈپ كۆشەندۈرۈش ئېلىش .
 تەرسىيە (PRAECIPITATIO) - چوكتۇرۇش . مەندەنەنە دورىلارنى يۇمشاق سوقۇپ ، سۈزۈك سۇدا چايقاپ تەنشىن قىلىش (چوكتۇرۇپ تازىلاش) .
 تەسەككەم (SUBLIMATIO) - بەزى مەندەنەنە دورىلارنى مەخسۇس قازاندا ، ھور (پار)غا ئايدە - لاندۇرۇپ ، سوۋۇتۇپ ئۇششاق ئالغان ھالىغا كەلتۈرۈپ تازىلاش .
 تەرەق تارتىش (DISTILLATIO) - مەخسۇس قازاندا دورىلارنى قاينىتىپ پارغا ئايدە - لاندۇرۇپ ، پارنى سۇۋۇتۇپ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تەسە قىلغۇچى قىسمى ئارىلاشقان سۇيىنى ئېلىش .
 سۇزۇش (FILTRATIO) - قايناقسۇغا چىلانغان دورىلار سۇيىنى سۇزۇپ ساپ قىلىش .
 تاسقىش (DECURATIO) - يۇمشاق سوقۇلغان دورىلارنى گەلگەكتىن ئۆتكۈزۈش .
 ھەل قىلىش (SOLUTIO) - دورا گەشيارىنى سۇيۇقلۇقلاردا ئېرىتىش .
 ئېرىتىش (FUSIO) - دورىلارنى ئىسسىقلىق ياردىمىدە ئېرىتىش .
 قۇرۇتۇش (DESICCATIO) - ئوسۇملۇك دورىلارنى سايدە جايدا قۇرۇتۇش .
 سىقىش (EXPRESSIO) - ھول ياكى چىلانغان دورىلارنى سىقىپ سۇيىنى ئېلىش .
 سىلايە قىلىش (TRITURATIO) - ئېزىش ، دورىلارنى يۇمشاق ئېزىپ سوپۇپ (ئالغان) ھالىغا كەلتۈرۈش .

مىللى تىبابەتتە دورىلارنىڭ جەۋھەرلىرىنى ئېلىش ۋە ئۇلارنىڭ زەھەرلىك تەسەلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن گەلگەمىيا (خىمىيە) ئۇسۇللىرىمۇ قىسمەن قوللۇنۇلۇدۇ . ئۇنىڭدىن تاشقىرى ، ئوتتا ئېرىتىش ، سۈتكەچە - لاش ، ھاراققا چىلاش ، كومۇپ قويۇش ، ھەسەلگە پاتقۇرۇپ قويۇش ، قىيامغا چىلاش ، چىملاپ كۈن نۇرىداقۇ - يۇشەك چاردلارمۇ قوللۇنۇلۇدۇ .

ئۇيغۇر مىللى تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغان دورى

شەكىللىرى (ياسالەملىرى)

مەدجۇن ، مەدجۇنات (MIXTURAE ; CONFECTIO)
 قارابادۇن (فارماكوپىيە) كىتاپلىرىدا كورسۇتۇلگەن ياكى ئەمەلى تەجربىدە سىناقىتىن گۈنىگەن ئۇسۇل (رىتسپىت) لەر بويىچە ، بىر قانچە خىل دورىلارنى بەلگىلىك مىقداردا ئېلىپ ، ھەر بىر دورىنىڭ خۇسۇسىيەتىگە ئاساسەن مەخسۇس چاردلار بىلەن بىر - بىرىگە قوشۇپ ، ھەسەل (بال) قىياملار ياردىمە - دە قويۇق خېمە ھالىغا كەلتۈرۈلگەن دورا ياسالەمىسى .

ھەپ (PILULA) - ئاچچىق دورىلارنى ئۇتۇشكە ئوگاي بولسۇن ئۈچۈن باشقا تەملىك ئارىسە - لەر بىلەن قوشۇپ تەييارلانغان يۇمۇلاق دورا شەكلى . پۇرچاق تەك ۋە ئۇنىڭدىن چوگراق تەييارلىنىدۇ . تەرە - كۈندىكى دورىلار كۆپۈمەك بولغاندا ، چوڭ ھەپ (BOLUS) ھالىدا تەييارلىنىشى مۇمكىن .
 چوڭ قۇرس (TROCHISCUS) توقاچ - دورىلارنى چوڭ تۈگەمە ياكى تۇخۇمچە شەكىلدە تەييارلاپ ، ئۇنى ئېغىزدا قويۇپ شۇمۇشكە بىرىلىدۇ .

قۇرس (TABULETTAE) - كىچىك تۈگەمدەك توقۇچاق دورا .
 لوئۇق (LINCTUS) سۇيۇق گوماچ شەكىلىدىكى دورا ياسالەمىسى . ئادەتتە ئىچمەشكە ۋە سوتتىن ئىشلىتىشكە بىرىلىدۇ .

مەتبۇخ - قايىنىتىلما (DECOCTA) گوسۇملۇك دورىلارنى مەلۇم سائەت قايناقسۇغا چەلەپ، قارقىدىن 20 - 10 مىنۇت قايىنىتىپ تەييارلىنىدىغان ياسالما. قايناتقاندىن كىيىن سۈزۈپ شۇنداقلا ئىچمىشكە بىرىلىدۇ. ياكى قىيام قوشۇپ (كۆپۈنچە بالىلار ئۈچۈن) بىرىلىدۇ. ياكى شۇنداقلا قىيام تەييارلىنىدۇ.

شەرىپەت (SYRUPUS) - دورىلاردىن تەييارلانغان قىيام.
كاشكاپ (INFUSA) - دەملەنمە - بوقانچە خىل دورىلارنى چەينەك ياكى باشقا جابدۇقلارغا سېلىپ قايناقسۇ قۇيۇپ دەملەش بىلەن ئىسسىق ھالدا ئىچمىشكە بىرىلىدىغان ياسالما. بۇنى سوتتىن ئىشلىتىشكە بولۇدۇ.

سۇپۇپ (PULVERIS) - يۇمشاق سوقۇلغان ئالغان دورا.
مۇرەببا (CONSERVA) - دورىلارنى شېكەر قىيامغا سېلىپ تەييارلانغان ياسالما.
ئىسكىكەنچىمىز (سىمكىنچىمىز) (OXYMELLA) - خەنزۇچە 醋蜜 سۈكە ۋە ھەسل ياكى شېكەر بىلەن ياسالغان چۈچۈك تەملىك دورا ياسالمىسى.

لۇئاب (MUCILAGO) - يىلىم دورىلارنىڭ سۇدىكى ئېرىتمىسى.
رۇب (EXTRACTA) - گوسۇملۇك دورىلارنى تىگىشلىك ئېرىتمىچەلەرغا چەلەپ شەرتە-سەنى چىقارغاندىن كىيىن، سۈزۈپ ھازارەت (ئىسسىقلىق) تىسوى بىلەن قويۇقلاشتۇرۇپ ياسالغان دورا شەكلى.

سىلا (LINIMENTA) - سۇيۇق مەلەم، ئادەتتە سوتتىن ئىشلىتىلىدۇ.
شەرە (SUCCUS) - گۈل، چېچەك ۋە ئۇرۇقلارنىڭ شىرىسى.
شەپاپ، شاپ (SUPPOSITORIA) - مەقەتكە قويۇش ئۈچۈن تەييارلىنىدىغان شامچە.
مەلپەم، مەرھەم (UNGUENTA) - يېرىم سۇيۇق ھالدىكى ياغ دورا.
زىماد (PASTAE) - قويۇق ھالدىكى ياغ (مەلەم) دورا.
پىلتە (BACILLA) - سۇيىدۇك يولى ۋە يۇرۇن توشۇكلىرىگە كىرگۈزۈش ئۈچۈن ياسىلىدىغان ئىنچىكە پىلتە شەكلىدىكى ياسالما.

ھوقنە (ENEMATA) - ئۈچەي ئارقىلىق تىسو كورسۇتۇش ياكى ئۈچەي ئارقىلىق ئوزۇق-لاندىرۇش ئۈچۈن ياسىلىدىغان سۇيۇق دورا ياكى تاماق ماددىسى.
غەرە غەزە (GARGARISMA) - ئېغىز چايقاشقا ئىشلىتىدىغان سۇيۇق ياسالما.
قەترە (GUTTAE) - تېپىتىپ ئىچمىش، كوز، يۇرۇن، قۇلاققا تېپىتىش ئۈچۈن ياسىلىدىغان ياسالما.

نەشۇق (COLLUNARIA) - يۇرۇننى چايقاشقا تەييارلاپ بىرىلىدىغان سۇيۇق ياسالما.
ۋۇقۇرقىلاردىن ناشىرى يەنە خېلى كۆپ تۈردىكى ياسالما-لارمۇ بولۇپ، ئۇلارنى ئىچمىشكە، كوز، يۇرۇن، قۇلاق، مەقەت (ئارقا يول) ۋە پىرج (ئاياللار جىمىسى ئەزاسى)، تېرە ئارقىلىق ئىشلىتىلىدۇ.
(ۋۇقۇرقى بىر قىسىم مەلۇماتلار ئوزئارا ئۆگۈنۈشكە ئوخشايدىغان بولسۇن ئۈچۈن ئالاھىدە رەتلىپ قولىنىمۇ قىلىندى - تەھرىر) .

ئاپتاپپەرەس

(ئازەر يۇن)

HELIANTHUS ANNUUS L

向日葵

1 - رەسىم، ئاپتاپپەرەس

توزۇش: تىگىزلىكى بىر يېرىم مېتىرغىچە كىلىدىغان بىر گۆسۈملۈك بولۇپ 2 خىلدىن نىسبەت: 1 - جاڭگالنىڭ، 2 - كۆلۈمبەنىڭ، يوپۇرمىقى كەڭ ۋە يوغان، بىر ئاز تۈكلۈك ئۆسۈمچىلىك چاڭ گۈلتۈرۈپ قالغاندەك بىلىنىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ئەتراپى چىشىسىز، گۈللەردىن ئالتۇنرەڭگە سېرىق، چوڭ ۋە ياپىلاق بولۇدۇ. كۆرۈنۈشى چىرايلىق، ھېمىشە يۈزىنى ئاپتاپ تەرەپكە قىلىپ تۇرۇدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن يۈزى پارىسچە ئاپتاپپەرەس دەپ ئاتىلىدۇ. جاڭگالدا بولالدىغانلىقىنىڭ بويى مولكىنىڭكىدىن كۆچۈرۈك.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىششىقلارنى تارقىتىش، ماددىلارنى ئازىلاتىش، مىڭنىڭ، جىگىرنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئۇششاق بالىلارنىڭ دولۇنۇش كېسەللىكىنى يوقۇتۇش، مىڭ ۋە پىدىلەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى، چىشى ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ئاشقازان ۋە جىگىرنى قۇۋەتلىش، باھنى قۇۋەتلىش،

بوۋاسىنى، ئۆپكەننىڭ جاراھىتىنى، يارقان، ئىستىسقانى يوقۇتۇش، سۇيۇقنى، ھېيىزنى، ئىچى ئەزادىكى ئار-تۇق نارسىلەرنى ماڭدۇرۇش، قوساقىتىكى بالىنى چۈشۈرۈش، ئۇششاق تاشلارنى ئىزىش، قولىنى يوقۇتۇش - زەھەرلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دەشلىتمەلىشىش ئورنى: ئاپتاپپەرەسنىڭ گۈلىنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچسە ئۇقۇرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەرنى بىرىدۇ. ئىلتىزىنىڭ سۈيى بىلەن ئاغزىنى چايقىدا چىشى ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئىلتىزىدىن 3 گرام مىقدارى ئىچسە سوغۇق مېچىز كىشىلەرنىڭ ئۇرۇقىنى قۇۋەتلىدۇ. بۇنىڭ كۈلىنى ئىزىپ چاپسا مۇپاسىل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، نۇقۇس، خانازدۇ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈلىنى ئىزىپ بەلگە چاپسا باھنى قۇۋەتلىدۇ. ئىلتىزىنى يۇمشاق ئىزىپ لاتىغا بولاپ بالدىياتقۇ ئاغزىدا قويسا قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ سۈيىدىن 12 گرامنى قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە كۈچلۈك قۇستۇرۇدۇ. يوپۇرمىقىنى ئىزىپ سىقىپ سۈيىدىن مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ. توختاپ قالغان ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ.

دەشلىتمەلىشىش مىقدارى: - گۈلنىڭ، يوپۇرمىقىنىڭ، ئىلتىزىنىڭ سۈيىدىن ئەھۋالغا قاراپ 16 گرامغىچە بىرىلىدۇ. بۇلارنىڭ جىسمىدىن 3 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنبايسارى: $\frac{1}{2}$ مقداردا سىلىنى، ياكى $\frac{1}{4}$ زەپەر.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلىرىگە ۋە ئالغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئىسسىق مىزاجلەر ئۈچۈن سەۋكەنچىسى، ئال ئۈچۈن ھەسەل ۋە ئاۋاتتۇر.

تەر كىمۇ: ئاپتاپپەرەس مېغىزىنىڭ تەر كىمۇدە 35 پۈتۈنلۈك گەتراپىدا ماى بار. يوپۇرمىقى، ۋە ئىلىمىنىڭ تەر كىمۇ ئېنىقلا ئەمەس. غولىنى كۆيدۈرۈپ كۆلىدىن كالىيۇم كاربونىكۇم چىقىرىپ ئېلىنىدۇ. جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئاپتاپپەرەس مېغىزى، يوپۇرمىقى، ۋە ئىلىمىنى (غولى) دورا كۆرۈنىدۇ ئىشلىتىلىدۇ.

1. ئاپتاپپەرەس مېغىزى: تەبىئىتى قۇرۇق سۇغۇق (بەزىلىرىنىڭ قارشىچە ئازراق ئىسسىق)، زەھەرسىز.

سىلىقلاشتۇرغۇچى سۇيىدۇك ماڭدۇرۇدىغان دورا سۇيىتىدە سۇيىدۇك يوللىرىنىڭ ۋە سىپالىنىمىسى تۈپەيلىدىن بولغان سۇيىدۇك ئېچىمىش كىلىشلىرىدە، شۇنىڭدەك قەۋزىيەتلىرىدە بىرىلىدۇ. ئېنىق سوتىدا ھامىلدارلىق چېغىدىكى سۇلۇق ئىششىقلىرىنى داۋالاشقا، قىيىن تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇشقا، بالىنىڭ ھەمىيەنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە سۈت كۆپەيتىش، ئەمچەك ئىششىقىنى داۋالاش ئۈچۈن بىرىلىدۇ. ئاپتاپپەرەس يېغى ھەر خىل مەلەمەتلەرنىڭ تەر كىمۇگە كىرىدۇ.

مەسىلەن: ئىچى قېتىپ 10 كۈندىن بىر ئايغىچە بولغان ۋاخىتا چوڭ تەرتىپى راۋان كەلمىگەنلىرىگە بىر چىڭ مىقدارىدا ئاپتاپپەرەس ئۇرۇغىنى ئېلىپ 2 لېتو سۇ قۇيۇپ قاينىتىپ 500 گرام سۇنى بىرلا ئىچسە تەرتىپى راۋان قىلىدۇ.

بوغۇملار ئاغرىغان، چوڭ - كىچىك تەرتىپى كەلمىگەنلىرىگە ۋۇقۇرقى مىقدارىدا قاينىتىپ ۋە سوغالدىرۇپ، ئازراق قوي (ئەسلىدە چوشقا) يېغى قوشۇپ تۇخۇم چوڭلىغىدا ھېپ ئىپارلاپ ئىچكۈزۈلسە، تىزلىكتە ئۇنۇم بىرىدۇ.

چىقان، فەلەۋە كىلىر ئېغىز ئالەمغاندا يارا چىقىپ 3 - كۈندە 200 دانە ئاپتاپپەرەس ئۇرۇغىنى چىقىپ سۇ بىلەن ۋۇتسە، شۇ كۈندە ئېغىز ئالدىرۇدۇ (بازى كىتاپلاردا بىر ئال يىمىلا ئېغىز ئالسا، ئىككى ئال ۋۇتسە، 2 يەردىن ئېغىز ئېلىشى مۇمكىن، دەپ يېزىلغان).

2 - ئاپتاپپەرەس مايسىمىسى: تەبىئىتى قۇرۇق سۇغۇق، زەھەرسىز. قاينىتىپ سۇيىتىپ ئىچىپ كۆزۈلسە، سۇيىدۇكنى راۋان قىلىدۇ، قۇرۇق يوپۇرمىقىنى ئالغاندا ئىچكۈزۈلسە ياكى كۆيدۈرۈپ كۆلىنى ئىچكۈزۈلسە سېرىق ياراقاناشنى داۋالايىدۇ، ئالنى قۇۋەتلەيدۇ، ھامىلدار ئاياللار ئاي كۈنى ئولغاندا ئىچسە تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ.

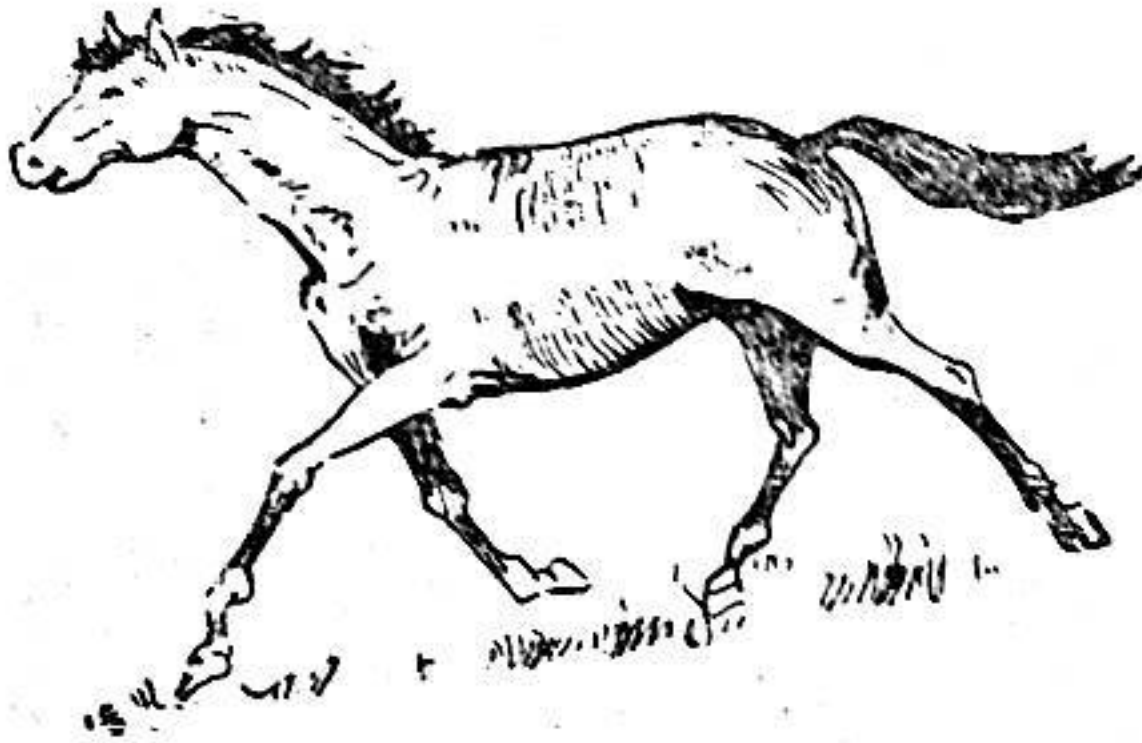
3 - ئاپتاپپەرەس ۋەلىمىسى: تەبىئىتى قۇرۇق سۇغۇق، زەھەرسىز. بالىلار تەننىگە پۇلنى (مەس پۇلنى) ۋۇتۇپ ئىشلاپ چىقىمسا، ئاپتاپپەرەس ۋەلىمىسىنى قاينىتىپ سۇيىتىپ ئىچكۈزۈلسە ئۇنى چىقىرىدۇ. بالىلارنىڭ ئاغىزى گەتراپىغا چىققان قىزاق ياردىلارنى داۋالايىدۇ، سېرىق تەرىچىقىرىدۇ، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ، ئىسسىقلىقنى توختۇتۇدۇ. يامان جاراھەتلەرنى داۋالاپ بەدەنگە بىرگەن زەھەرنى يوقۇتۇدۇ.

ئات

(بدرەس - گەسپ)

EQUUS CABALLUS

馬

2- رەسەم ، ئات

تونۇش: - بۇ مەشھۇر ھايۋانلاردىن بولۇپ، مەدەنىيەتتىن ھايۋانلارنىڭ ئەڭ ياخشى ۋە چەتلىك ۋە ۋاقىت ئۆزى باشقا ھايۋانلارغا نىسبەتەن تەربىيەنى كۆپلىتىش ئۈچۈن قۇيۇل قىلىنىدۇ. بەك ھوشيار. بۇنىڭ خىلمىسى كۆپ بولۇدۇ. ئەرەپچەسىدە بەدرەس، پارىسچەسىدە گەسپ دەپ ئاتىلىدۇ.

چىقىرىش ئورنى: - مەملىكەتتە مۇنداق شەرتتە چىقىرىش ئورنى مۇستەھكەم، چىقىرىش، شەرتتە، دۇكى، پەيدىن چىقىرىدۇ.

تەبىئىتى: - كۈشى 2- نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق تۇر.

خۇسۇسىيەتى: - غەيرەتلىك قىلىش، زۆرەك كېسەللىكلەرنى يوقۇتۇش، سوغاق مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن باھنى قۇۋەتلىش، مۇپاسىلە، لاقۋا، ئەزاتىمۇش قاتارلىق كېسەللىكلەرنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە. ئىشلىتىش ئورنى: ئاتنىڭ كۆشىنى مۇۋاپىق ھالدا يەسە زۆرەكلىك باتۇر قىلىدۇ. كۆشىنى كاۋاپ قىلىپ سۇت بىلەن يەسە، سوغاق مىزاج كىشىلەردە باھنى كۈچەيتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ فىتىمى يەسە، بىر 2 گرام مىقدارى ئىچسە ئىچ كۈچىنى توختۇتىدۇ. ئۈچەيدىكى زىرەكلىق جاراھەتلەرنى ياخشىلايدۇ. شۇنىڭدەك كۆشىنى كۆيدۈرۈپ ئىچسە بۇ ھەم ئىچ كۈچىنى توختۇتۇدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى: ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئوبدان پىشۇرۇپ يەپ ئۈستىدىن ئانار سۈيى ۋە دۇغ ئىچسە كەلەر.

جۇگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: قۇرۇق سوغۇق. زەھەرلىك. سوغۇقنى بولغان ئىشلىتىش ئورنى يوقۇتۇش، پەيدىن چىقىرىش، بەل - تىزنى ماغدۇرلاندۇرۇش، بەدەننى كۈچەيتىش، غەيرەتلىك قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئات كۆشىنىڭ سۈيى (زەرداۋى) بىلەن باشنى زۇسا، تاز ياردىسىدىن چاچنىڭ ئاق چىقىدۇ. شىنى داۋالايدۇ.

جۇگىيى تەبىئىيەتتە ئاتنىڭ كۆشىنى يەمەش مۇۋاپىق دەپ ھېساپلىنىدۇ. ئەمما ئۇمۇدىن ئات كۆشىنى كۆپ ئىستىمال قىلىش كۆشىنى ھەر خىل كېسەللىكلەرگە ئېلىپ بارىدىغانلىقى ئۈچۈن ئات كۆشى يەمەشنى ئارتۇقچە مۇۋاپىق ھېساپلانمايدۇ. ئاتنىڭ زۆرەكلىكىنى قۇرۇپ يەسە ئۈزۈتقەلمەقنى داۋالايدۇ. ئاتنىڭ سۈيىنى كۆيدۈرۈپ، ئاچچىق سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چىقىرىش، بالىلارنىڭ پېشىمىنى تاز ياردىسى ۋە بەدەندىكى ياردىسىنى داۋالىغىلى بولۇدۇ.

ئاتنى سويغاندا ئۈچەي ۋە قېرىن ئىچىدە بىر ياكى سۈيىدە خالتىسى ئىچىدە چىقىدۇ. خان تاش خەنزۇچە 馬宝 لاتىنچە CALCULUS EQUI دەپ ئاتىلىپ جۇگىيى تەبىئىيەتتە مۇھىم دورا لاردىن ھېساپلىنىدۇ. بۇنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇق بولۇپ، تۇتقۇق كېسەلنى توختۇتۇش، خىلمىلەرنى

ئېرىتىش، قىزىتما پەسەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.
ئاساسەن تۇتقاق كېسەلنى داۋالاشقا، قان تۇكۇرۇش، قان قوسۇشنى توختۇتۇش، غەلۋەك (كودۇمبا)
قانارلىق يامان ياردىلارنىڭ زەھەرلىكىنى تارتىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

تەركىبى: ماگنېزىيۇم فوسفورىد، كالىسىيۇم كاربونىد، ماگنېزىيۇم كاربونىد، كالىسىيۇم كاربونىد، ئاندىر-
گانىك تۇزلار بار.

چوڭلارنىڭ ۋە كىچىك بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق كېسەلنى داۋالاشقا، نېرۋىدىن بولغان ئۇيقۇسىزلىق،
مەجنۇنلۇق (مەسئەپىيە)، تېلىقتۇرۇدىغان يۈتەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە قىزىتما قايتۇرۇشقا ۋە
چىچەك چىققاندىكى خەتەرلىك دەۋردە داۋالاشقا بىرىلىدۇ.

مىقدارى: كۈندە 3 - 1 گرامنى 4 - 3 قېتىمغا بولۇپ ئالغان ھالدا ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە: جۇگىيى تەبىئىيەتتە ئاتلارنىڭ تېزەك تېشى (ماياۋ) دىن ئاشقۇرى ئىشت، چوشقىلارنىڭ
تېزەك ئاشلىرىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

دېمىشەكنىڭ تېزەك تېشى خەنزۇچە لۇي باۋ، لاتىنچە CALCULUS ANISI دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ
شەكىل جەھەتتىن ئات تېزەك تېشىغا ئوخشايدۇ. ئەمما ئاتنىڭ تېزەك تېشىغا ئوخشاش ئىشلىتىش مۇمكىن -
مىن بۇلۇدىغان - بولمايدىغانلىقى ھەلى تولۇق ئېنىقلانغان ئەمەس.

دېمىشت تېزەك تېشى (گۇباۋ) CALCULUS CANIS

تەركىبى: كالىسىيۇم كاربونىد، ماگنېزىيۇم كاربونىد، ماگنېزىيۇم فوسفورىد قانارلىقلا، ئى تۇتۇدۇ.
تەبىئىي - قۇرۇق، مۆتىدىل، خۇسۇسىيەتى - ھىق تۇتۇشنى پەسەيتىش، مەيدىدىكى قانلىقلىقلارنى
بوشۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە. ۋىرىگىلىق كېسەللىكلەردە ۋە تاماق يوللىرىنىڭ سىپاز -
مەسىنى قايتۇرۇشقا ئوبدان ئۇنۇم بىرىدۇ.

ئاچچىق بادام

(لوز مور)

SEMEN AMYGDALAE AMARAE

苦巴旦杏 (扁桃)

3 - رەسىم، ئاچچىق بادام

تونۇش: - بۇ بىر خىل بادام بولۇپ، بۇنىڭ دەرىخىمۇ ھەممە جە-
ھەتلەردە ئاتلىق بادامنىڭكىگە ئوخشايدۇ. ئەمما مېغىزى ئاچچىق
بولۇدۇ. ئەڭ ياخشىسى يېڭى، دانلىق، ياغلىق بولغىنىدۇر.
چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيەتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. 1 - دەرىجىنىڭ
ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - ئىششىقلارنى تارقىتىش، بەدەننى تېزىنى
پاقدىرىتىش، قويۇق خىلمىلارنى تازىلاش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.
دېمىشەكلىك ئورنى: - ئەگەر بۇنى يۇمشاق ئىزىپ سۈكە
بىلەن باشقا چاپسا بىاش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بەك يۇمشاق ئە-
ۋەپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى كۈچەلتىدۇرۇدۇ.

مۇۋاپىق ھالدا قايمىدا بويىچە ئىچسە ھەممىدەش، يوتىلە، كۆرەك ۋە كۆپىكىنى شىمىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.
بولۇپمۇ ئاشىسىغا بىلەن ئىچسە، پۈدىنە بىلەن ئىچسە بۆرەك ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. بادامنى ھە
سەل بىلەن ئىچسە چىمىكىرىنىڭ، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. مۇندىن باشقا چىمىكىرىنىڭ، ئالنىڭ كېسەللىكى،
لىرى ۋە يىر قان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە قولنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ.
ھۈسەللىس بىلەن ئىچسە بۆرەك كېسەللىكىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. ئاشىنى ئىسۈدىپ، سۈيىدۇ كىمى
راۋان قىلىنىدۇ. بالىياتقۇ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بادامنى سوقۇپ ئۇنىڭ بىلەن بىشىنى ئۇسا باشنىڭ
كېپىكى ۋە پىنىلىرىنى يوق قىلىنىدۇ. ئۇنى ئىزىپ لانتىغا ئۇلاپ بالىياتقۇ ئاغرىقىغا قويسا ھېيىمىزنى
راۋان قىلىنىدۇ.

گەگەر بادامنى ئىزىپ سۈرگە ياكى شاپا بىلەن چاپسا كونا ۋە يامىرايدىغان جاراھەتلىرى، ھولەۋدۇر،
قۇبا، بەدەننىڭ كېپەكلىشىشى (تېرىنىڭ كېپەك ھالدا چۈشۈشى)، قوتۇر ۋە قىچمىشقا، شىرا كېسەللىكى
لىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ.

يۇمشاق ئىزىپ سۈيۈلدۈرۈپ چاپسا تېرىدىكى قارا داغ ۋە ئىزلارنى يوق قىلىنىدۇ. ھەسەل بىلەن
چاپسا نەملە ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. تەنھا ئوزۇن چاپسا غالىچىر نىشت چىمىلىكىدىن يارىغا مەنپەئەت قىلىنىدۇ.
ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالىغا قاراپ 3 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنباستارى: - ھەيى مەھەلپ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - شېكەر، ئاۋات، تاتلىق بادام، خاشخاش.

تەركىبى: 40 - 55 پروتسىنت ياغلىق ماي، 2-3 پروتسىنت شىمىشقى ماددا، 35 - 25 پروتسىنت
ئاقسىل، 6 پروتسىنت قان، 2-3 پروتسىنت بادام ئېزىمى (ئاممىكدا لازا) ۋە ئېمۇلسىن تۇتۇدۇ.

ئاچچىق بادامنىڭ ئاساسىي تەركىبى بادام كلىيو كازىدى (ئاممىكدا لىن) بولۇپ، كوشلۇك ئەزالارنىڭ
تارتىشىپ قېلىشى (سپازمىسى) نى بوشۇتۇش ۋە يوتىل پەسەيتىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

جۇگىمى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي ئىسسىق. بەلغەم بوشۇتۇش، يوتىل توختۇتۇش،

كۆپىكىدىكى سوزۇقلۇقنى يوقۇتۇش، چوڭ ئۈچەينى ھولەندۈرۈش، زىققىنى توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە
بادام يېغى دورىلار تەسىرىنى تەكشۈرۈپ دورا قىلىپ ئىچكۈزۈلۈدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن 10 گرام با-

دام يېغىغا باراۋەر مىقداردا سۇ، يېرىم مىقداردا سەمىي گەرەبى (گەرەبى يىملىمى ياكى ئادەتتىكى ئورۇك،
شاپتۇل ھەتتا چىمىكە يېملىمى) قوشۇپ ھاۋانچىدا ئارىلاشتۇرغاندىن كىيىن ئۈستىگە لازىم مىقداردا سۇ تو-

شۇپ 100 گرامغا يەتكۈزۈپ سۇت كورۇنۇشلۇك بىر ھالغا كەلتۈرۈپ (دوختۇرلار مۇنداق دورىنى ئېمۇلسىيە
دەپ ئاتايدۇ) كۆتكۈر تەسۋ قىلغۇچى باشقا دورىلار قوشۇپ ئىچمىشكە بىرىلىدۇ. بادام يېغى بىلەن مۇنا-

سىم دورىلارنى قوشۇپ قۇلاق، كوز ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بادامنىڭ ئۇچۇچان يېغىدىن
بادام سۈيى تەييارلاپ، كۆپۈنچە كۆپىكە كارنىسى شاخچىمىلىرىنىڭ ۋە سىپالېنىمىسىنى، كۆك يوتىل، قۇرۇق يو-

تەل، زۇرەك تارتىشىپ قېلىش (زۇرەك سپازمىسى) ۋە ئاشقازان ئاغرىقىدا داۋالنىدۇ.

بادام يېغى ھەر خىل مەلەملىرىنى تەييارلاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئاچچىق ئانار

(رۇمان مامز)

PUNICA GRANATI AMARAE

酸石榴

تونۇش: - بۇ ئاتلىق ئەلۋە ئانارلارغا پۈتۈنلەي موخسمايدۇ. قەدى ئاچچىق بولۇدۇ.

چىقىش دۇرنى: - شەنجاڭدىن ۋە ئىچكى گۈللىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش، ئىسسىقلىقتىن بولغان چىگر ھارارىتىنى پەسەيتىش، ئىسسىقلىقتىن بولغان خاپىغاننى، مەسلىكنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىمىسى: - ئانارنىڭ ئەتراپىنى تەشەببۇس كىگە بىر كۈن چىلاپ قاينىتىپ ئېلىپ، سوقۇپ خېمىر قىلىپ، كۈمۈلا ياساپ 15 دىن 20 دانىغىچە چىملىك يەسە ئىسسىقلىقتىن بولغان كونا - يېڭى ئىچ سۇرۇشلىرىنى توختۇتۇدۇ. ئۇچەي، مەقسەتنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدىلىق ھەم قوساق ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. سىقىپ سۈيىنى كۆزگە تارتسا كۆزگە ئۆسكەن

4 رەسىم، ئاچچىق ئانار

زىيادە كوشنى، چاپاقلارنى يوقۇتۇدۇ. ئېغىزنى چايدىسا ئېغىز پۇردىغانغا، ئېغىز جاراھەتلىرىگە پايدىلىق. سۈيىنى ھەسل بىلەن قاينىتىپ ئىچسە ئاكىلىغا (بالىلاردىكى نوما) ھەم قۇلاققا، بۇرۇنغا تېمەتلىسا، بۇرۇن قۇلاقنى جاراھەتكە پايدا قىلىدۇ. پوستىدىن ئايرىماي سىقىپ قىچىشقا چىپمىسا پايدا قىلىدۇ. سۈيىنى قاينىتىپ ھەر خىل ئىششىقلارغا چىپمىسا ئىششىقنى ياندۇرۇدۇ.

ئاچچىق، ئاتلىق ئانار سۈيىنى كويىدۇرۇۋەتەي قاينىپ ئېغىزى ئوچۇق قاچىدا قويۇلسا قېتىپ رۇپ بولۇدۇ. رۇپىدىن 3 گرامنى قايناقسۇ بىلەن بىرە ئۇچەيدىكى قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ ھەم سۈيىدۇ كىنىڭ ئې - قىپ تۇرغىنىغا پايدا قىلىدۇ. ئىلتىزىنى قاينىتىپ بىرەمۇ رۇپنىڭ گورنىدا بولۇدۇ.

ئىلتىزىنىڭ رۇپىدە چىش ئاغرىقى، چىش مۇلۇكلىرىنىڭ كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

ئانار رۇپى 2 گرام، ۋاسالغۇ 2 گرام، زىرە 2 گرام قوشۇپ سوقۇپ بىرە قىيىنى توختۇتۇدۇ. ئاشقازاننى

قۇۋەتلىدۇ.

ئىلتىزىنى قاينىتىپ بىرە ئاياللارنىڭ بالىياتقىسىدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ ھەم سوڭى چىققان

كېسەلنى گولتۇرغۇزسا كىرىپ كىتىدۇ.

ئىلتىزىنى سوقۇپ ھەسل بىلەن خېمىر قىلىپ جاراھەتلىرىنىڭ گورنىدىكى داغلارغا چىپمىسا پايدا قىلىدۇ.

ئىلتىزىنى كويىدۇرۇپ كۈلنى ھەسل بىلەن خېمىر قىلىپ كۆكەك ھەم ئاشقازان ئۈستىگە چىپمىسا كۆپكە

ھەم ئاشقازاندىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. رۇپىنى سوقۇپ چىش تۇۋىگە باسسا چىش تۇۋىدىن كەلگەن قاننى

توختۇتۇدۇ. جاراھەتلىرىنى پۈتتۈرۈدۇ، چىشنى چىمىتىدۇ. چىش چۈشۈپ كەتتىشتىن ساقلايدۇ. ئانار گۈلنى

ئالنىڭ ھول يۇپۇرمىنى بىلەن سوقۇپ ئاشقازاننىڭ ئېغىزى ئۈستىگە خېمىر قىلىپ چىپمىسا، توختىتىدىغان

قائىتىق قىيىنى توختۇتۇدۇ. كۆلەمنى سىقىپ كۆلەپ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۆزگە تېمىتسا كۆز ئاغرىغىغا پايدىداقە-
لىدۇ. ئانار كۆلەمنىڭ سۈيىمى، تىت ئۈزۈمى، پاقا يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن ئالتە ئىسچىمىگە پەيدا بولغان
چاراھەتلەرگە قۇيسا ياكى زۇسا پايدا قىلىدۇ.

ئەمىلىيەتلىك مەقدارى: - سىقىلغان سۈيىدىن ۱ دىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 5 دىن 10 گرام؛
5 - 10 ياشقىچەلىكلىرىگە 10 دىن 15 گرام، 10 - 15 ياشقىچەلىكلىرىگە 15 - 20 گرام، 15 دىن 20 قۇرۇق
چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 25 دىن 30 گرامغىچەلىك بىرىلسە بولىدۇ.

دورۇنجا سارى: - تەۋە ئانار.

دەققەت قىلىدىغان نەتىجىلەر: - يۈتلىك، قۇساق ئاغرىغىغا بىرىلسە يىدۇ. داۋاملىق كۆپ يىمىگەن
ئىكەندە بىدەننىڭ جىمىگەنلىكى تارتىشىش قىيىنچىلىقىنى ئىسچىمىزلاشتۇرۇدۇ.
زۇقۇرىدىكى كېسەللىرىگە بىرىش توشۇ كەلسە، زەنجىپىل، جويۇز قوشۇپ بىرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى: - ئانار دەرىخىنىڭ ھەممە قىسمى داۋالىق ئەھمىيەتكە ئىگە. ئىلتىزى ۋە فولەمنىڭ
قۇرۇغىدا 0.3 - 0.6 پۈتۈن ئالكالويد بار. ئۇلارنىڭ ئاساسى تەركىبى ئانار يوپۇرمىغىنىڭ شۇلتىسى (ئالكالى-
لوئىدى) بېلىلاتىرىن بولۇپ مەدەدە چۈشۈرۈش تەسىرىگە ئىگە؛ ئۇنىڭدىن قالسا ئىزوپىلىلاتىرىن ۋە ياش-
قىلاردىن ئىبارەت. يەنە كۆپلىگەن ئاشلىغۇچى ماددا (نانىن) بار. يوپۇرمىغىدا پېتولىن كىسلاتاسى بولىدۇ.
دانىلىرىنىڭ سۈيى ۋىتامىن C غا باي، 12 - 20 پۈتۈن قىيىنچىلىق قىلىدۇ.

فارىماتسىيەلىك تەسىرى: ئانار سۈيى، قەندىلىك دىيابېت (زىياپەت) كېسە-
لىدە بىدەننىڭ كىلىوكوزىنى ئوزلاشتۇرۇۋېلىشىنى كۈچەيتىدۇ، شۇڭا زىياپەت كېسەلىنى داۋالاشقا
ئانار سۈيى بىرىش ھەققىدە قىلىنغان تەجرىبىلەر ئىجابى ئۈنۈم بىردى.

ئانار دەرىخىنىڭ قۇرۇغىمىنى سۈككە چىلاپ ياكى سۇغا چىلاپ چىقىرىلغان رۇبىيە (ئېكىسترا-
كت) دىن 8 - 65 م ل دىن بولىدەندە 58 پۈتۈن كىشىنىڭ 8 - 10 م ل دىن بىرىلىدەندە 82
پۈتۈن كىشىنىڭ مەدەسىنى چۈشۈرۈش مۇمكىن بولىدۇ. ھېچقانداق ناچار تەسىرلەر كۆرۈلمەيدۇ.
بۇ دورا مەدەدە قۇرۇتنىڭ بېشىغا ۋە ئۇنىڭ زەنجىرلىرىگە بىدەك تەسىر كۆرسۈتۈدۇ. مەيلى تۇتۇقۇرۇت
مەدەدە، مەيلى قاپاق ئۇرۇق مەدەدە، مەيلى يەر قۇرۇتىدەك (سازاگىسمان) مەدەدە قۇرۇتلارغا پايدا قىلىدۇ.

جۇ شىيى تەبىئەتتە ئەمىلىيەتلىشى:

تەبىئەتتى: - ئىسسىق، قابىز، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيەتتى: - ئۇسۇزلۇق قاندۇرۇش، ئىچ توختۇتۇش، ئاياللارنىڭ خۇن كېسەلىنى داۋالاش ئۇ-
چۇن ئەمىلىيەتلىدۇ. ئانارنىڭ سۈيى سىقىپ ياكى دانىلىرىنى ساپال ئۈستىدە قويۇپ يۇمشاق ئوتتا قۇرۇ-
تۇپ، سوقۇپ ئالغانلاپ ئىچكۈزۈلۈدۇ.

2 - ئانار پوستى - (ئىسسىق، قابىز، زەھەرسىز). سۈككە - پەيدىلەرنىڭ ئاغرىشى، بىل ئاغرىشى، پۇت
ئاغرىپ ماڭالماسلىق، ماڭغاندا چىمىقىلىپ، تارتىشىپ ئاغرىش، مەققەت چىقىپ قېلىش، ئىچ سۇرۇش،
قان تولغاق، مەنى ئېقىپ تۇرۇش، خۇن كىتىش، ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسەللىكلىرىدە ۋە كۆز ياشاڭ-
قىراشتا (بۇ ھالدا سىقىپ سۈيىنى كۆزگە تېمەتدۇ) ئەمىلىيەتلىدۇ. قاينىتىپ بىرىلىدۇ ياكى قۇرۇتۇپ سۈ-
قۇپ ئەمىلىيەتلىدۇ.

3 - ئىلتىزى - ئىسسىق، زەھەرسىز، ئېغىز ۋە چىش ئالدىرىقلىرىدا، ئىچ سۇرۇشتە، ئاياللارنىڭ خۇن ۋە
ئاق خۇن كېسەللىكلىرىدە ئەمىلىيەتلىدۇ.

ئىشلەتمەش ئۇسۇلى: ئاناردانىلىمىنى سىقىپ سۇيى ياكى قۇرۇتۇپ ئالقمىنى بىرىلىدۇ؛ دەرىجىنىڭ قوۋزىقى بىلەن ئانارنىڭ پوستىنى قاينىتىپ ئۈچەي كېسىلى ۋە باشقىلاردا ئىچىشكە، ئېغىز ھەم چىش كېسەللىرىدە چايقاشقا بۇيرۇلۇدۇ، ياكى ئۇلارنى قۇرۇتۇپ سوقۇپ سوتتىن ئىشلەتمەلىدۇ. مەدەدە چۈشۈرۈش ئۈچۈن دەرىجىنىڭ قوۋزىقىدىن 60 - 20 گرامنى ئېلىپ 400 گرام سۇ قۇيۇپ 6 سائەت چىلاپ قويۇلۇدۇ. ئاندىن شۇ سۇنى قاينىتىپ تاكى 200 گرام قالغىچە پارغا ئايلاندۇرۇپ، ئەتىمگەن ئاشىمدا (بوسا-قەت ئىچىدە) مەزكۇر سۇنى ئىچىپ بولۇدۇ. 3 سائەتتىن كىيىن كۈچلۈك سۇرگۈ دورا بىرىلىدۇ. ياش ۋە كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ مىقدارى ئۈزگەرتىش مۇمكىن. باشقا مەخسەتلەر ئۈچۈن قوۋزىقىدىن بىر قېتىمدا 10 - 15 گرام ئىشلەتمەلىدۇ. زىلىمىزنىڭ پوستى زۇكامغا ۋە قىزىتمەغا قارشى ياخشى ئۈنۈم بىرىدۇ. شۇنىڭدەك قاپاق ئۇرۇغىدەك مەدەنى چۈشۈرۈشكە ۋە قىچىشىلارنى پەسەيتىشكە قايناتما ھالدا ئىشلەتمەلىدۇ.

ئاھەنرەبا تاش

(ھەجرۇلمىقناتىس - ماگنىت تاش)

MAGNETITUM

磁石

تونۇش: بۇ بوخىل تاش بولۇپ، رەڭگى قارا، تۇتۇق قىزىل تەرەپكە مايىل. ئەڭ ياخشىسى ساپ لاجمۇرد رەڭگىدە بولغىنى ۋە تومۇرنى ئوبدان تارتىدىغىنىدۇر. چىقىش ئورنى: مەملىكىتىمىزنىڭ جياڭسۇ، لياۋنىڭ، گۇاڭدۇڭ، ئەنخۇي، خېبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: 1 - دەرىجىدە ئىسسىق، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى: پالدىنى، چولغۇغۇملار، كىچىك بوغۇملار ئاغرىغىنى، يانپاش ئاغرىغىنى قالدۇرۇش، جىگىرنى، ئالنى قۇۋەتلىش، ئىچكى ئەزالاردىكى ئۇشاق ئاشلارنى ئىزىش، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەش ئۇسۇلى: مۇۋاپىق ھالدا قاينىتىپ بويىچە ئىچىپ سوزۇلدىگەن كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. ھەسەل سۇيى بىلەن ئىچىپ قويۇق خىمىلەلارنى سۇرۇدۇ. قابىز دورىلار بىلەن ئىچىپ ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇدۇ. ماگنىت تېشىنى يۇمشاق ئىزىپ زەھەرلىك ئەسۋاپلار تەكەندىن جايغا سېپىلىپ زەھەرلىك نەسىرنى يوقۇتۇدۇ. قاننى توختۇتۇپ جاراھەتلىرىنىڭ ئاغزىنى پۇتۇرۇدۇ. يۈمەشاق ئىزىپ ئاز - ئاز چوغنىڭ ئۈستىگە سېپىپ تۇرۇپ تۇتۇننى نەيچە ئارقىلىق بالىياتقا ئالسا بالىيات قىزىدىن كىلىدىغان ئارتۇق ھوللۇكلەرنى (ھەر قانچە كونا بولسىمۇ) توختۇتۇدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامغىچە بىرىلىدۇ. تىرىكەن: ماگنىتلىق نومۇر كانلىرىدىن چىققانلىرى فېررۇم موگىنىدات تۇتۇدۇ، بۇنىڭدا نومۇر 72 پۈتۈپتە ئەتراپىدا بولۇدۇ. بۇلاردىن باشقا بەزىدە ماركانس، ماگنى، تومۇر، ئاليۇمىن قاتارلىق مۇرەككەپ ماددىلارمۇ بولۇدۇ.

جۇڭخېي تەبىئەتدە ئىشلەتمەش: تەبىئىتى - سۇفوق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيەتى: - باش قېيمىش، كوز قاراڭغۇلۇشۇش، قۇلاق فۇگۇلداش، كاسلىق ۋە بوغۇم ئاغرىقلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى ۋە تېرىنىڭ تۇپىر كۆلپۈز يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە نېرۋ (گىسپ) نى (ئىچىدىن ئىچىدە) قانداق تىركىۋىدىكى تومۇر ماددىلىرىنى تولۇقلىغۇچى دورا سۈپىتىدە ئۇيغۇنسىزلىق، كىمقانلىق، كىمقانلىقتىن گورۇقلاپ سارغىيىپ كىتىش، باش قېيمىش، كوز قاراڭغۇلۇشۇش، قۇلاق فۇگۇلداشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە ماغىز، رىلاندا، زۇرۇشقا، دەم سىقىشنى داۋالاشقا دەۋە بىرىلىدۇ.

كۈنلۈك مىقدارى: يېرىم گرامدىن بىر گرامغىچە، سۇيۇپ ھالدا سۇ ياكى چاراق بىلەن ئىچىشكە بولىدۇ. ئەگەر قاينىتىلما تىپى يارلاپ بىرىلسە 2 - 3 گرامنى ئالغاندا ئۇزاق قاينىتىپ ئاندىن بىرىلىدۇ.

ئادراسمان

(ھورمىل)

PEGANUM HORMOLE

駱駝蓬

5 - رەسىم، ئادراسمان

تونۇش: - بۇ بىر خىل ياۋا ئۆسۈملۈك، 2\۱ خىل بولۇدۇ. بىرىنچى خىلنىڭ ئۆسۈملۈكى 50 سانتىمېتىر ئەتراپىدا بولۇپ، بىر تېنەدىن بىر قانچە شاخ چىقىدۇ. يوپۇرمىقى زۇمۇلاق تەرەپكە مايىل، دانىلىرىنىڭ غىلىپى زۇمۇلاق، 3 قولىق، 3 دانە سىزىقى بار. رەڭگى بىر ئاز قىزىل، ئۇزۇمىنىڭ رەڭگى قارا، چوڭلىقى قىچا مىقدارى. ئۇزۇمىنىڭ بويى ئۆتكۈز. مۇتلەق ھورمىل دەپ ئاتالسا مۇشۇ خىلنى ئىرادە قىلىنىدۇ.

يەنە بىر خىلنىڭ يوپۇرمىقى سۈڭەتنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىكرەك. رەڭگى ئاق تەرەپكە مايىل. بۇنىڭ دانىسىنىڭ غىلىپى ئۇزۇنچاق، رەڭگى ئاق. بۇنى ھورمىل دەپ ئاتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 3 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - كوكۇ كىنى، كۆپىنچە شىملىق ھوللۇكلاردىن تازىلاش، ئۇچەينىڭ يەللىرىنى تارقىتىش، باھنى قۇۋەتلەش، بىدەننى سەمىرىتىش، سۈتىنى، سۇيدۇ كىنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش، سەۋدانى، قو-يۇق بىلگەننى، مەدەنى سۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دەشلىكتە چىقىش ئورنى: - بۇنىڭ جىسمىدىن مۇۋاپىق ھالدا قاينىدۇ بولمىچە ئىچىش تۇتقا قىلىق كېسەل،

پالچ، سا، اگلىق، ئۇنۇتقا قلىق ۋە باشقا مەنگە، پەيلەرنىڭ سوزوق كېسەللىكىدىكى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. دىماق ۋە باشقا ئەزالارنى قىزىتىدۇ. ئەسلىدە، يەر قان، ئوسالغۇلارنى، يانداپاش ئاغرىغىنى يوقۇتۇدۇ. بۇ - تىڭ چەلەنغان سۇيىمى ئىچسە سەۋدا خاراكىتبولىق ماددىلارنى ئارقىتىدۇ. قاننى ساپ قىلىدۇ. ئىچىمى يۈم - شۇتۇدۇ. ئەگەر يۈنەڭدىن 30 گرامنى سوزۇپ 120 گرام سۇ بىلەن قاينىتىپ، ئاندىن سۇزۇپ، 90 گرام ۋە - سە، 60 گرام كۇنجۇت يېغى بىلەن ئىچسە كۇچىلۇك قەي قىلىدۇرۇدۇ. قەي ئارقىلىق كوكو-و-كىنى شەلەلىق ھوللۇكلەردىن ئازىلايدۇ. نەپەس سىقىلىش، ھول يۈنەلگەن پايىدا قىلىدۇ. ئەگەر يۈنەڭدىن 500 گرامنى بىو كىلو 500 گرام شاپىستا ياكى ئۇزۇم سۇيىمىدە ۱ - قالىغىچە قاينىتىپ 30 كۇد - كىچە ھەر كۇنى 60 گرامدىن ئىچسە كونا باش ئاغرىغى ۋە تۇتقا قلىق كېسەل ئۇچۇن گوبدان مەنپەت قىلىدۇ. مەزكۇر سۇدىن ۋاختىدىن ئىلگىرى تۇغۇتى توختاپ قالغان ئايال ئۇدا 3 كۇن ئىچسە قايتا ھا - مەلدار بولۇدۇ.

رېۋمانىزم كېسەلى بار كىشى 15 كۇنگىچە ھەر كۇنى 4 گرامدىن 6 گرامغىچە سوقماستىن يەسە رېۋ - مانىزمنى پەسەيتىدۇ. زىغىر ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ داۋاملىق يەسە نەپەس سىقىلىشىنى يوقۇتۇدۇ. كويىدۇ - رۇلگەن شىشە بىلەن قوشۇپ يەسە سۇيىدۇ كىلۇكتىكى ئاشلارنى ئىزدەدۇ. زەپەر، توخونىڭ ئوتى، ھەسەل، شا - راب، ھول ئاربابىدىيان سۇيىمى كوزگە ئارتسا كوز ئاجىزلىغىنى يوقۇتۇدۇ. قاينىتىلغان سۇيىمى ئىلەمان ھالدا بىو غېرىچ ئىگىزلىكتىن ئەزالارغا قۇيسا ئەزالارنى قۇۋەتلەيدۇ، چاچنى قارقىلىدۇ. ئەزالاردىكى بەھەسلىقنى يوقۇتۇدۇ. قاينىتىلغان سۇيىمى كۇنجۇت يېغى، سۇ بىلەن قوشۇپ ئىچسە، ئوپىكە، جىگەر كېسەللىكىگە مەنپەت قىلىدۇ. ئادراسماننى ئىزدەپ سېرىق چېچەك يېغى بىلەن كىمىدىكىكە، بىقىنغا چاپسا كونا قولنى ئۇچۇن مەنپەت قى - لىدۇ. ئىزدەپ خېمە قىلىپ قىزىتىپ تەنھا چاپسا، پالچ، ئەزانىڭ بوشاشقانلىغى، يېمەسلىق، يىل خاراك - تېرلىق ئاغرىقلار ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. شۇنۇڭدەك ۱ - ھەسسە قۇرۇق زەنجىرىل قوشۇپ ئىت ئۇزۇمى يو - پۇرمىغىنىڭ سۇيى بىلەن ئاپتاپتا ئولتۇرۇپ چاپسا زۇقۇرقىدەك تەسەرنى بىرىدۇ. ئادراسماننىڭ سىقىلغان سۇ - يىمى قاينىتىپ يۇرۇنغا تېمەتلىسا ئەزلە ئۇچۇن، كوزگە تېمەتلىسا كوزنىڭ قىزىلىغى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. تۇرۇپ سۇيى بىلەن زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ قۇلاققا تېمەتلىسا قۇلاقنىڭ ئېغىرلىغى، غۇڭگۈلدىشى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. ئىس سېلىپ تۇتۇننى ئاغزىغا ئالسا چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ.

ئەشلىتىش مەقدارى: - 4 گرامدىن 8 گرامغىچە. ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى: - قىرادىنا، ياكى سوداپ ئۇرغىدۇر.

دەققەت قىلىدىغان ئەشلىلەر: - ئىسسىق مەچز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ، كوكۇلنى ئايلاندۇرۇدۇ.

تۇزەتكۈچىسى: - ھەر تۇرلۇك مۇننىڭ رۇبىلىرى ۋە ئاچچىق - چۇچۇك مەۋىلىرى سەككىزچەمەن - دۇر.

تەر كەۋى: - ئادراسماننىڭ ۋىلتىزى ۋە ئۇرۇقىدا كارمىن، كارمالول، كارمانىن ۋە پېكالىن ئالكا - لويىدلىرى بار. ئۇرۇغى رەختلىرىنى ھالەگە بويايدىغان بوياق ماددىسى تۇتۇدۇ. بۇ خەل ئالكالويىدلار ئۇ - رۇقىدا كۆپ، ئۇلارنىڭ 30 پۈتسەننى كارمىن ئالكالويىدى ئىگەللىيدۇ.

چەت ئەللەردە ئادراسمان ئۇرۇقىدىن چىقىرىلغان (كائالوئىد) كارمىن مەركىزىي ئېرۇ سىستېمىسىدا -
 كى ئېرۇلارنىڭ بىر قانچە خىل ئاڧرىنىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن: ئۇقۇمچىل مەڭگە ۋە سىپالپ -
 ئىيىسىدىن كىيىنكى قالدۇق كېسەللىكلەر، تىتوۋىپ تۇرۇدىغان پالدىچ (پاركىنسون كېسەلى). ئۇ دورىنى
 ئىچىشكە (تابىلەت ھالدا) ياكى كوشكە ئۆكۈلۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. چەت ئەللەردە خەلق ئارىسىدا ئادراسمان
 ھان ئۇرۇقى تىرىلىتىلىدىغان، سۇيىدۈك ھىدىيەيدىغان ۋە مەدەدە چۈشۈرۈدىغان دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

ئادراسمان ئۇرۇقىنىڭ يېغى

(رەۋغىنى ھورمىل)

OLEUM PEGANUM HORMOLE

駱駝蓬子油

تونۇش : - ئادراسمان ئۇرۇقىدىن كىلى ھەككەت ئارقىلىق ياكى جۇۋاز ۋە باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق
 ئىلىق ئىدىيارلانغان ياغدۇر.

چىقىش ئورنى : - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەييارلىق : 3 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەقۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى : - مەڭگىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئىچىش، پەيلىرىنى چىقىرىش، پەيدىكى يەللەرنى تارقىتىش
 خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئىچكى، تاشقى تەرەپتىن ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى : - بۇنى قابىدە بويىچە ئىچىش مەڭگىدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ.
 پالدىچ، لىۋا، ئەزالارنىڭ تىرىشى، پەيلىرىنىڭ بوشاشقانلىقى، تۇتقاقلىق كېسەل، زۆرەك قوزغۇلۇش ئۈچۈن
 مەنپەئەت قىلىدۇ. تاشقى تەرەپتىن چاپسا پەيلىرىدىكى يەللەرنى تارقىتىپ پەيلىرىنى، بارلىق ئەزالارنى قۇۋەت
 لىدۇ. بەلنىڭ ئۇمۇرتقا سوڭمىگە چاپسا باھنى قۇۋەتلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كىلىزما قىلىسا بەل ئاغرىقى، يانە
 پاش ئاغرىقى، بورەك، بالىياتقۇ سوغۇقلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - ئەۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىرىكىۋى ۋە باشقا مەلۇماتلار «ئادراسمان» مەۋزۇسىدا كورسۇتۇلدى. شۇمۇزۇغا قارالسۇن.

ئارپا بېدىيان

رازىيانە (شۇمار)

FRUCTUS FOENICULI

小茴香

6 - رەسىم. ئارپا بېدىيان

تونۇش: - بۇ بو خەل كەيگۈ-
رۇغى بولۇپ، رەگىگى نوقۇت رەك، پۇ-
راقلىق، پۇغدايدغا ئوخشايدۇ، ئەمما پۇغدايد-
دىن كىچىك بولۇدۇ. بۇنىڭ كىمىياسى
ئۇزۇن ئۆسۈدىغان، يوپۇرماقلىرى ئۇش-
شاق، ئىنچىكە، يۇمىساقسۇتنىڭ قىل
كوكى بولۇپ قالغىنىغا ئوخشايدۇ. چى-
چىگى سۇس ھاۋا رەگدە بولۇدۇ.

بۇ 2 خەل بولۇپ، 1 - تاغنىڭ، 2 -
ئۆلكىنىڭ. ئۆلكىنىڭ تاغنىڭكىدىن
ياخشىدۇر. ئۇنىڭ ئىلتىزى، شېخى
ھەم يوپۇرماقلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەت -
مەزنىڭ غەربى - شىمالىدىن، ئىچكى
موڭغولىيە، سەنشى، شەنشى ۋە دۇڭ-
بېيىلاردىن، جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەم
مە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئى: - 3 - دەرىجىنىڭ گەۋ-
ۋىلىدە ئىسسىق، گەۋۋەلى دەرىجىنىڭ
ئاخىرىدا قۇرۇق، يوپۇرماق، شاخلىرى
ئۇرۇقىدىن تۈۋەنرەك، ئىلتىزى ھەممە
سىدىن كۈچلۈك ئىسسىقراق بولۇدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - سۇيۇك ماڭدۇرۇش، ھېيىز ماڭدۇرۇش، سۇت كۆپەيتىش، ئاشقازاننى قۇۋەت-
لەش، كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دەشلىتەلمىشى: - خاپىغان كېسەللىرىگە گازىۋان بىلەن قاينىتىپ بىرىلىدۇ. يۈنەلگە، زىققۇل ئى-
پىسكە، پىدوسياۋشان، ئىنجۈر بىلەن قاينىتىپ بىرىلىدۇ. يەلنى تارقىتىشقا مۇناسىۋەتلىك دورا بىلەن ياكى
گۈزىنى بىرىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئاشقازاننى قۇۋەتلىدۇ. سىرەكەنجىۋىل بىلەن قوشۇپ بىرىل-
سە كونا تىپكە پايدا قىلىدۇ. اسوقۇپ سۇت بىلەن ئاتىلىدەك قىلىپ ئىسسىتىپ كىچىك بالىلارنىڭ قوساق

ئافرىقىغا چېپىمىسا ئافرىقىنى پىسىيىتىدۇ. يېشى يۇرۇقىدىكى سىقىمىمىز ئاز قايىنىمىز كوزىگە تېپىمىمىز كوزىمىز
كە سۇ چۈشكەنكە ھىم كوزىنىڭ كوزۇشى قوزۇتىنى ئاشۇرۇشقا پايدا قىلىدۇ. ۋىلىتىزنى سۇقۇپ ئاسىقاپ ھەم
سەل بىلەن خېمىمىز قىلىپ قالغۇمىز ئىشت چەشلىمىكەن جايدا چېپىمىمىز.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 1 دىن 2 گراممىچىمىز، 5 دىن 10 ياش
قىچىمىمىزگە 3 دىن 5 گراممىچىمىز، 10 دىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 6 دىن 8 گراممىچىمىزگە ھەۋالىغا
ئاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنباشارى: - چىمىسى ئۇرۇقى.

دەققەت قىلىدىغان دىشالار: - قۇرۇق ئىسسىق مىزاجلارغا بىرىلمەيدۇ. سەندەل، سىر كەچىمىز
بىلەن ئوشۇپ بىرىلىدۇ.

تاغنىڭ ئارپا بېدىيانى

تونۇش: - بۇنىڭ شېخىنى ئولكىمىنىڭكىگە قارىغاندا ئسوقۇرلىغىراق، ۋىلىتىزى
كەچىمىزگە، ئۇرۇقى چوڭ، كوكەك، بەككۇ خۇشبوۋى بولۇدۇ.
چىقىش دورىسى: - تاغدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - سۇيۇك ماڭدۇرۇش، بەدەندىكى سېرىقلىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
دەشلىتمىلىشى: - قايىنىمىز شاراپ بىلەن قوشۇپ زەھەرلىك ھاشارلار چاققانغا ئىچىرىلىدۇ. خېمىمىز
مەمۇ قىلىپ چاققان گورۇنغا چېپىمىمىز.

تەركىبى: - ئاساسى تەركىمى ئانپىتول بولۇپ 50 - 60 پىرولىمىتىر، فېنخون نەخەمىن 20 پىرولىمىتىر،
ئىسپىننى تەشكىل قىلىدۇ. بۇلار ئارپا بېدىيانىنىڭ گوزىگە خاس پۇرغىنىڭ مەنبەسىدىن ئىبارەت. ئۇنىڭدىن
قاندا 10 پىرولىمىتىر مېتىل خاۋىكول، ئا - پېنن كامفېن، ئا - فېلاندرېن، دېپېنېن، ر - تىمپۇل، فېنخون
سېمى-رتى، ئانىس ئالپىمىدى ۋە ئانىس كىسلوتاسىدىن ئىبارەت.

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا ئىشلىتىلىشى: قوزغاتقۇچى، چىمىمىز قۇچى، سۇت كوپىدىنكۇچى، يەل
ھەيدىدىكۇچى، ئاشقازاننى ياخشىلىغۇچى ۋە دورىلارغا تەم كىمۇگۇزگۇچى دورىلار سۇپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

جۇگىيى تەبىئىيەتنىڭ ئىشلىتىلىشى: تەبىئىتى ئىسسىق، خۇسۇسىيىتى: سۇقۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ، سانجىقنى
داۋالايدۇ، ئال ھىم ئاشقازاننى ياخشىلايدۇ. قۇسۇشنى توختۇتۇشقا، قوساق كوپۇشنى يوقۇتۇشقا، سۇقۇقتىن
بولغان سانسىمىتى - قوساق ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك بېھلىق كوشىمىنىڭ زەھەرىنى
قايتۇرۇدۇ.

ئارچا مېۋىسى

(ئىبھىل)

SEMEN BIOTAE (SEMEN JUNIPERI CHINENSIS) 柏子仁

7 - رەسىم، ئارچا مېۋىسى

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ،
يوپۇرمىقى ئۇششاق، قىش ۋە يازدا دايم كۆك
تۇرۇدۇ. يەنە بىر خىلنىڭ يوپۇرمىقى تېرەك يۈ-
پۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى كىچىك-مىڭنىڭ
بويى ئىگىز بولمايدۇ. يوپۇرمىقى يوغاننىڭ
بويى چىناردەك ئىگىز بولۇدۇ. يېڭى ئۇرۇمنىڭ
رەڭگى قىزىل، پىشىپ يىتىشكىنى قارا، ئازىمىنە
ئاتلىق، خۇشبۇي، قاتتىق بولۇپ، يۈنىڭ ياخشى
مى قارا، چوڭ، ۋەزنى ئېغىر بولغىنىدۇر.

چىقىمىش دۆرنى: - ئېلىمىزنىڭ شەرقى-
شىمال، ئەنخۇي ئۆلكىلىرىدىن، شىنجاڭنىڭ ئاف-
لىرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى: - يەللەرنى يۇمشۇتۇش،
ياندۇرۇش، ئارقىتىش، ئافرىق ئوخشۇتۇش خۇ-
سۇسىيىتىگە ئىگە .

دېمىشلىتىلىشى: - پالەچ، مىڭە كېسەل .

لىرى، پەينىڭ ئاجىزلىقى، كاس، چىش كوشىنىڭ
ئىششىقلىرى، ھاسىدراش، جىمىگەر كې-
سەللىرى، بوۋاسىر- كېسىلى ئۈچۈن، ھېپىمىز
ماگىدۇرۇش، بالا چۈشۈرۈش، ھەر خىل
ۋىرىگىلىق كونا جاراھەتلەر، باشنىڭ تۈكلىرى

ئۇ يەر - بۇ يېرىدىن دائىملىك چۈشۈپ كەتكەنلىرىگە، ئەزالارنىڭ قېتىپ قېلىشى، تېرە جاراھەتلىرىنىڭ گە-
مىرلىرىنى يوقۇتۇشقا، ئىششىق ياندۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ، مىڭە كېسىلى ئۈچۈن يوپۇرمىقىنى خېمىر قىلىپ
مىڭەگە چېپىلىدۇ. ئۇرۇمنى سوقۇپ ئىچسە پالەچ - پىي سۇسلىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ، ئۇرۇمنى كۆز -
چۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ قارايدىغاندا قۇلاققا تېمىتىلسا كاسقا، ھەسەل بىلەن ئۇرۇمنى سوقۇپ قاينىتىپ غە-
فەرە قىلسا چىشنىڭ تۈۋىدىكى ئىششىقلىرىغا، ئېغىز جاراھەتلىرىگە، ئاگىلىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇمنىڭ

ئۇيۇق قاينىتىلىشىدىن 15 گرامنى كالا يېغى، ھەسەل ئېلىشتۇرۇپ ھەسەراشقان بوۋاسىغا بېرىلىدۇ. ئۇرۇق -
 لى قاينىتىپ ئىچىمە ئاشقازاننىڭ كۆپىكىنىڭ تەستىقلىشىدا پايدا قىلىنىدۇ. ھېيىز ماگىدۇرۇش ئۈچۈن ھەسەل
 بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ، سۈزۈپ پاكىزلىنىپ داكىغا چىلاپ بالىياتقۇ ئىچىمگە كىرگۈزۈلۈدۇ. ئۇرۇقىدىن 9
 گرامنى ئىچكىۈزسە ئۈچەيدىكى قۇرۇقلارنى چىقىرىدۇ. ئۇرۇقىدىن 30 گرامنى پاكىزلىنىپ كالا چاۋىسىغا يۈ-
 كىپ قاينىتىلسا ياغنى ئۈزىگە ئالىدۇ. ئاندىن توبدان سىلاپ قىلىپ 30 گرامنى ناۋات بىلەن ئېلىشتۇرۇپ
 ھەر كۈنى ئەتىگەندە 6 گرامدىن قايناقسۇ بىلەن ئىچكىۈزۈپ بوۋاسىغا ئۈچەيدىكى قۇرۇقلارنى چۈشۈرۈش
 كە ئىشلىتىلىدۇ. ھەسەل بىلەن خېمىم قىلىپ ھەر خىل يوغان جاراھەتلىرىگە چېپىلسا جاراھەتلىرىنى كە-
 چىكىلىتىپ ساقايتىدۇ، ئىششىق يازدا بۇرۇدۇ.

تېرىدىكى قارا داغلارنى چۈشۈرۈدۇ. ئەنچۈزى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بىمىناسە ياكى چېپىلسا ئەزانىڭ قېتىمى
 قېلىشىنى يۇمشۇتۇدۇ. چاچنىڭ چۈشۈپ كەتكەنلىكىگە سەۋكە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا پايدا قىلىنىدۇ.
 ئىشلىتىلىش مىقدارى : 1 - 5 ياشقا چىملىكلىرىگە 1 - 2 گرام، 5 - 10 ياشقا چىملىكلىرىگە
 2 - 4 گرام، 10 - 15 ياشقا چىملىكلىرىگە 4 - 6 گرامغا چىملىك بېرىلىدۇ.
 دۆرۈنچىسى : ئۆز ۋەزنى بىلەن سەرۋى دەرىخىنىڭ مۇسسى.
 دىققەت قىلىدىغان نىشانلار : بۇ دورىنى ھامىلىدار ئاياللارغا، ئاشقازان كېسەللىرىگە
 كىم ئاقسۇغا بىرلىكەيدۇ. ئەگەر ئاشقازان كېسەللىرىگە بىرلىشىش تۈپەرى كەلسە خولنىچان، ھىمامە،
 ھەسەل قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەر كەۋى : كۆپ مىقداردا ياغلىق ماي (ئولپۇم ئولموزا)، ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ماي تۇتۇدۇ.
 ئاساسىي تەسۋىر قىلغۇچى قىسىمى پىنسىپىكون، تۇيىن ۋە ئاندىن كىلوئاسىدىن ئىبارەت.
 جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى : تەبىئىي سۇقۇق، زەمىرى يوق، قۇرۇقچى ئەمگە ئىگە.
 خۇسۇسىيەتى : تال ھەم ۋۇرە كەك تەسۋىر قىلىدۇ، ۋۇرە كەك تالنى كۈچەيتىدۇ، نېۋونى پەسەيتىدۇ
 نىر ئوخشۇتۇدۇ، نىرەتنى يۇمشۇتۇدۇ. ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا بەلغىم بوشاتقۇچى، يوتىل پەسەيتكۈچى
 سۈپىتىدە بىرلىكتە ۋە دەمەسەپلىغاندا بېرىلىدۇ. يەنە نېۋونى پەسەيتىش، بەدەننى چېكىتىش تەسۋىر قىلغۇچى.

ئاسدارون

(سىمگىن بالال - سىمرانىيون)

RADIX VALERIANA TENERA 印度 缬 草根

تۈزۈش : بۇ خىل مۇسۇملۇك بولۇپ، ئىستىزى مايماق، بوغۇملۇق، رەڭگى كۆك. زەچىۋىدىن
 كىچىك كۆرەك.
 تەزە، خۇشپۇراقلىق، يېتەندىن پۇرسا، بۇرۇننى ئېچىشتۇرۇدۇ. بىزىلىسى توپارە گىدە، كۆكلۈك كەمەيلە.
 شېخى يېمىلاڭغۇ، يوپۇرمىقى ھەشقى پىچە كىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، لىكىن كىچىك كۆرەك، گۈلى سۈسەنە، ھاۋارەكە
 يوپۇرمىقى گۈللۈك، ئۇرۇقى زاراڭزىغا ئوخشايدۇ.
 چىقىرىش ئورنى : ئەسلىدە ھىندىستاندىن، مەملىكەتتەمىزدە شىزاڭنىڭ تاغلىرىدا ئۆسۈدىغان گۈ.
 سۇملۇك بولۇپ، ھازىر ئېلىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدەمۇ ئۆستۈرۈلۈدۇ.

تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق، ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتلىرى: يۇمىشىش، ئارقىلىق تاش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، تال، جىگەر ۋە يىمىرەك، پىيىلىرىنى ۋە باشقىلارنى قۇۋەتلىش، مەيلىكىمە، مەيلىكىمەنى تازىلاش، ئەزالارنىڭ ھۆلۈكىنى، مۇسلىغىنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - يۇنى يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە مەڭگەندەك ھۆل سۈيۈكەندىن بولغان كېسەللىرى، باش ئاغرىقى، ئىنقىلاپ، كېسەل، پالەج، لەقۋا، پىيى سۈسلىشىش، ئارقىلىق تاش، پارغا، مەڭگەنى قۇۋەتلىش، بالىلارغا ئاغرىقى سۈيۈكەندىن بولغان باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. مائول ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئۇ ئۇتقا قىلىقنى يوقۇتۇدۇ. ئىششىققا، جىگەر كېسەللىرىگە، جىگەرنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئىششىق ياندۇرۇش، سۈيۈكەن بىلەن كىلىدىغان ھەر خىل نەرسىلەرنى تازىلاش، مەيلىكىمە، سوگىچ ئاغرىقلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يۈرۈش 12 گرامنى 420 گرام ئۈزۈم سۈيۈمگە سېلىپ، كىپايە قىلىش، ئىشلىتىش، ياكى قوي سۈتى قوشۇپ سوغۇق مەيلىگە بىرلىشە جىمىنى ئالاقىنى قۇۋەتلىدۇ. بەدەندىكى ھۆلۈكىنى چىقىرىدۇ. 4 گرامنى ھەسەل بىلەن ئىچسە ئىچىمىنى سۈرۈدۇ. يۇنىڭ يېغىنى دايم پۇرسا ئۇ ئۇتقا قىلىقنى يوقۇتۇدۇ. يېغىنى كوزگە تېمىسا كوزنىڭ تاشقى قاتلاملىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئوزنى سۇقۇپ خېمىر قىلىپ چايان چاققانغا چېپىملىدۇ. سۈت بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ خېمىر قىلىپ ئىچىمگە بەل زۇقۇرىغا چاپسا جىمىنى ئالاقىنى قۇۋەتلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

چېچەك چىقىرىش مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن 2 گرامنى گۈرۈچ شىرىسى بىلەن ئىچكۈزسە ياۋا چېچەك چىقمايدۇ.

ئىشلىتىش مەقدارى: - 1 دىن 5 ياشقىچىلەرگە 1 - 2 گرامغىچە، 5 ياشتىن 10 ياشقىچىلەرگە 2 - 4 گرامغىچە، 10 - 15 ياشقىچىلەرگە 4 - 6 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - ئوزۇن بىلەن ئىچىمى ياكى زەنجىمىل. دىققەت قىلىدىغان نىشالار: - ئوپكە كېسەللىرىگە بىرىش توغرى كەلسە تۇخۇمەك قوشۇپ بىرىلىدۇ.

قوشۇمچە: رايونىمىزنىڭ بەزى جايلىرىدىكى ئۇيغۇر مىللىي تىۋىپلەر مەملىكىتىمىزدىن چىقىدىغان خۇخۇاگىلدىن (胡黄连) نى ئاسارون گورنىدا ئىشلىتىدىكەن. ئۇنىڭ لاتىنچە نامى PICRORRHIZA KURROA ROYLE بولۇپ، تىركىۋى پىكوروروزىن (15 پوتسىنت) ۋە ئانتراكلىيۇ كازىدلاردىن ئىبارەت. بۇ ئوسۇملۇك ھىمالايا تېغى ئىتەكلىرىدە ئوسۇدۇ.

چۈشكۈچى تەبىئىيەتلىك ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىيەتلىك، زەھەرلىك، ئوتنى قۇۋەتلىش، كوزنى روشەنلىشتۈرۈش، سىل كېسەللىرىنىڭ كېچىلىك تىرىلىشىنى يوقۇتۇش، ئاشقازان ۋە ئۈچەينى كۈچلەندۈرۈش، رەنەكى رۇخسارنى چىرايلىقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە بىر خىل ئىشلىتىدىغان ئىبارەتتۇر. چۈشكۈچىلەر زەھەرلىرىنى قايتۇرۇشقا، سىل كېسەللىرىنى داۋالاشقا، خاپىغان ۋە نېرۋ كېسەللىكلەردىكى ئىشلىتىش، ئاشقازان ئاجىزلىقلارغا، ھەر خىل سۈۋەپتىن كىلىپ چىققان ئىستىسقاغا (سۇقۇلماققا)، كوز كېسەللىكلەردىكى قىزىتمەلىق كېسەللىرىگە، كوپ تىرلىشىنى توختۇتۇشقا ئىشلىتىدۇ. تېۋە كېسەللىرىنى داۋالاش ئۈچۈن سوتتىن قوللۇنۇدۇ.

مەقدارى: - ھەر كۈندە 3 - 8 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ. بەزى جايلاردىكى مىللىي تىۋىپلەر خەنزۇچە بەيجياڭ 败酱 لاتىنچە PARTINIA SCABIOSAEFO

LIA دەپ ئاتىلىدىغان VALERIANACAE بۆلۈمىگە مەنسۇپ كوسۇماۋىكىنىڭ ئىلىتىلىشى ئاسادون دەپ ئىشلىتىلىدىغانلىقى مەلۇم.

بۇ ئىلىتىلىشنىڭ تەركىبىدە ۈرۈنسىپىنكىچە ئۈچۈنچان خۇشپۇراق ماي بولۇدۇ، جۇگىسلارنىڭ قارشىچە تەبىئىتى ئىسسىق. زەھەر قايتۇرۇش، ۈرۈنكىلارنى چىقىرىش، قايدىغان قاننى راۋان قىلىش خۇسۇسىيىتى بىلەن، غەلۋىيەك (كاربۇنكۇل)، ئۈچەي جاراھەتلىرى ۋە تۇھۇتتىن كىيىنكى قوساق ئافرىقىلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە قۇستۇرۇش، ئىچ سۈرۈشنى توختۇتۇش، شىلمەشنى خىلمەتلىرىنى سۈرۈش، قان تۇكۇرۇش ۋە قاناشلارنى توختۇتۇش، بالىياتقۇچ ھۆللىكىلىرىنى چىكىلىش ھەم كوزگە قان تولۇش (كوزقىزىرىش)نى قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

سوۋېت ۋۇرئاللىرىدىكى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، مەزكۇر ئىلىتىلىشنى سۇئىيۇل (ۋالېرىيان) گورنىدا نېرۋ ئاجىزلىقى، خاپىغان ۋە نېرۋگە باغلىنىشلىق باشقا كېسەللىكلەردە ئىشلەتكىلى بولىدىكەن. ھەقىقى ئاسادوننىڭ قايسى تىكەنلىكى ھەققىدە يەنەمۇ ئىلگىرىلىپ تەتقىق قىلىنىپ بولىشى كېرەك.

ئاغىچە

(ئۇغۇچ - بىندال)

LUFFA CYLINDRICA

絲瓜

تونۇش: - بىر كوسۇملۇك كىيا بولۇپ، قوفۇن- تاۋۇزغا ئوخشاش پەلەك ئۇزۇتۇدۇ. يوپۇرمىقى ئالنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، شەكلى ئۇزۇنچاق، خۇاڭكاغا ئوخشاۋراق كىتىدۇ. ئۈستى ۋېپىلىق لەشكە ئوخشاش، رىشتەلىك، ئىچىدىن تاۋۇز ئۇرۇغ-مىدەك قارا ئۇرۇق چىقىدۇ. بۇنى خەلقلىرى قازان ۋۇيۇش (ئاغىچە ۋۇغۇچ) ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ، بۇچىچە كىيىنلىكىدىن كىيىن سويما سالدۇ، ئاق چىچىچەك چۈشكەندىن كىيىن يوغۇناپ، كوك رەڭدە بولۇپ، پىشقاندا سارغىيمىدۇ. بۇ 2 خىل يەنى سېرىق ۋە ئاق رەڭدە بولۇدۇ. ئېقى ياخشىراق ھېساپلىنىدۇ. چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغ-مىنى باھاردا تېرىسا كۈزدە پىشىپ يىتىشىدۇ.

8 - رەسىم، ئاغىچە ۋۇغۇچ

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ كەلتۈرۈش، سۇيدۇك كەلتۈرۈش، قوساقتىكى گۈلۈك بالىنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دۈرۈنباشارى: - ھەممە جايدا بار بولغىنى ئۈچۈن گۈرۈنباشارى يوق.

دەشلىتىلمىشى: - قەۋزىيەتنى بوشۇتۇپ ماڭدۇرۇش، سۇيدۇك كەلتۈرۈش، قۇستۇرۇش ئۈچۈن، چىگىر كېسىلى، ئىسسىق كېسەللىرىگە بىرىلىدۇ. بەلغەمدىن بولغان تەپ، يۈتەللىرىگە بىرىلىدۇ.

دېمىشلىتىش مىقدارى: - 1 ياشتىن 5 ياشقىچە بولغان بالىلارغا 0.1 - 0.2 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشقىچە بولغانلارغا 0.2 دىن 1.0 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 1 گرامدىن 1.5 گرامغىچە، 15 ياشتىن زۇڭقۇرلارغا ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە بىر قېتىم بېرىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - بۇ دورىنى مىقداردىن كۆپ يەسە ئىسچ كۆتكۈزۈۋېتىش، ھەمدە كۆپ قۇستۇرۇش بىلەن ئوتتۇرۇشى مۇمكىن. ئەگەر زۇڭقۇردىكى ئەھۋال يۈز بەرسە سېرىقماي، سۈت، كالا يېغى ئىچكىۈزسە زىيانلىق تەسىرى قايتىدۇ.

تەركىبى: - ئۇرۇغنىڭ تەركىبىدە 41.6 پۈتۈنلەپ ياغ ۋە ئاقسىل تۇتۇدۇ. بۇنىڭ يېغى يۈمە- شاق ۋە قاتتىق ياغ كىسلوتالىرى ۋە گىلىتېرىن تۇتۇدۇ. مۇدەسنىڭ ئېتى ساپونىن، شىلىمىشقى ماددا، يالا- غاچ يېلىمى (كسىلان)، ياغ، ئاقسىل، ۋىتامىن B، C تۇتۇدۇ.

زۇڭقۇچ تورى، كسىلان، ماننان، كالاكتان ۋە لىكتىن تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە گىمىشلىتىلىشى: - پىشمىغان ئاغىچە چېچەكنى داۋالاشقا، يۈتەل پەسەيتىش، بەلغەم بوشۇتۇشقا، سۇندۇك ھەيدەشكە ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىقى: چىقان، غەلۋىنە كىنى داۋالاشقا، قۇرۇغان ئاغىچە تورى: سالىقۇنلاقتۇچى خاراكتېردىكى قاننى ھەرىكەتلىتىش، زىرگۈچى دورا قىلىپ، ھېيىز كورۇشكە، زەھەر قايتۇرۇشقا، سۈت كۆپەيتىشكە، چېچەك ئورلىپ چىقىمىغاندا ئۇنى چىقىرىشقا ۋە غەلۋىنە كىنىڭ ئاغىزىنى يۇ- تۇرۇشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئاغىزنى ۋە قان توختاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئۇچەيدىن، بالىيات- قىچىن قان كەتكەندە، قان تولغاق (دېزىنتېرىيە) دە، ئۇرۇق يېزى (ئاش) نىڭ ۋوسپالېنىمىدە (مورخىمىتە)، بوۋاسىر (كېموروى) قانغاندا كۆيدۈرۈپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

مىقدارى: - زۇڭقۇچتىن بىر قېتىمدا 5 - 10 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى كۆپ- لۇرۇپ يارىغا سېپىلىدۇ.

ئاقاقىيا (اقاقىيا)

ACACIA (GUMMI ACACIA)

阿拉伯胶

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئەمىغلان دېگەن دەرىخ مەۋسەمنىڭ سىقىلىپ قاتقان سۈيىدۇر.

بۇ دورىنى مەۋسى پىشمىشنىن ئىلگىرى سوقۇش بىلەن رەڭگى قىزىللىققا ئايلىنىدۇ. قۇرۇغاندىن كىيىن سېرىققا ئايلىنىپ قىزىل رەڭگە ئۆزگىرىدۇ. پىشقاندىن كىيىن سۇققا قارا بولۇدۇ.

چىقىمىش دورىسى: - ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - بۇنىڭ زۇيۇلمىغىنى ئەۋۋەللى دەرىجىدە سوغۇق، زۇيۇلغىنى 2 - دەرىجىدە سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - قۇرۇتۇش، قاتۇرۇش، قان توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى: - سوقۇپ، چىلاپ ياكى قاينىتىپ ئىچكىۈزسە جاراھەتلەرنىڭ ھوللۇكىنى قۇرۇ- تۇدۇ. ئىسھالنى، ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ. ئىسسىقلىقتىن مەڭگەن لىمە- دىغان سۇنى، ئارقا پەشاپتىن كەلمىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. مەقۇت، بالىياتقۇنى قۇۋەتلەيدۇ. خېمىر قىلىپ كۆزگە چېپىلسا، كۆزنىڭ زىرەكلىشىنى توختۇتۇدۇ، كۆزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ، ھوللۇكىنى تارتىدۇ. كۆزنىڭ ئېقىدىكى قىزىللىقلارنى كوتۇرۇدۇ، ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىسسىقلىققا چاپسا يانسۇرۇدۇ. يازدا يېپە رىلغان ئەزالارنىڭ يېرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ھەببەلئاس يوپۇرمىقى، قىزىلگۈل بىلەن ئېلىمىشستۇرۇپ بەدەن- گە چاپسا كۆپ تەرلەشنى، تەرنىڭ سېسىق پۇراقلىرىنى كوتۇرۇپ تېرىنى چىرايلىق قىلىدۇ. تۇخۇم يېغى ياكى موم يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كويگەن جايغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ قانچىققان جايغا سېپىلە-

سەقانى توختۇتۇدۇ. قاينىتىپ چېپىمىسا پەيشاك سۇسلىغىدىن پەيدا بولغان دەپاسىغا پايدا قىلىدۇ. تۈرلۈك زىيانلىق ماددىلارنىڭ بېقىش، بوغۇملارغا ئوكۇلۇشنى توسۇدۇ. كىلىزما قىلىنسا ئىچەينىڭ ئىچىشىنى ئىشەپ تۇرىدۇ.

ۋاندا قىلىنسا خۇننىڭ ھارخىلى رەڭدە كىلىشىنى توسۇدۇ. ھوللۇكىنى قۇرۇتۇدۇ. پاكىزە لاتىغا چىلاپ بالياتقىغا كۆكۈزۈلە بالياتقىدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ ھەم بالياتقىنىڭ چىقىشىغا پايدىلىق. ۋاندا قىلىنسا سوڭى چىققانغا پايدا قىلىدۇ. خېمىر قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان ئىششىققا، يىملى ئاشقان مەقتەتكە چېپىمىسا ساقايتىدۇ. بالياتقى ئۈستىگە جىگەر ئۈستىگە چېپىمىسا بالياتقىنى، جىگەرنى قۇرۇتۇدۇ. ئىششىقلارنى ياندۇرۇدۇ. سوقۇپ سۇدا ئېرىتىپ باشنى ۋۇسا چاچنى قارايتىدۇ. لادەن ۋە گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە كىچىك بالىنىڭ ئىچ ئوتكۈسىنى توختۇتۇدۇ.

ئىشلىتىش مەقدارى: - ئەۋالغا قاراپ يېرىم كرامىدىن 3 گرامغىچە بىرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان نىشانلار: - يالغۇز ئىچكۈزسە توسالغۇپىدا قىلىدۇ. بادام يېغى بىلەن ئىچكۈزۈش لازىم. دۈرۈنباشارى: - كۆز ۋەزنى بىلەن باراۋەر ئەدەس، سەندەل ۋە ھوزۇدۇر.

دۇننى دېلىش ئۇسۇلى: - مۇننى پىشىپ يىتىشىنى ئالدىدا ئېلىپ، سەقىپ سۇيىنى سۇ - زۇپ قويۇسا قۇرۇپ قالىدۇ. ئاپتاپتا قويۇسا ياخشىراق. يوپۇرغىنىنى قوشۇپ سەقىپ قاينىتىلىدۇ بولۇدۇ. زۇيۇش دۇسۇلى: - سۇ بىلەن ھاۋانچىدا ئىزىپ سۇنىڭ توپىسىگە چىققاننى ئېلىپ توقۇچاق قىلىپ قۇرۇتۇدۇ.

بۇنىڭ ئىككى جەۋھىردىن تەركىپ تاپقىنى زۇمۇلىق بىلەن يۇمشايدۇ ۋە ۋۇزۇش بىلەن زىيانلىقى دەپتە بولۇدۇ. بەزى كېسەللەرگە ۋۇمىغاننى، بەزى كېسەللەرگە ۋۇغاننى ئىشلىتىمىز، ئىششىقلارغا چېپىشقا ۋۇمىغاننى، كۆز كېسەللەرگە ۋۇغاننى ئىشلىتىمىز. تەرەپ يىمىسى (سەمى ئەرەبىگە قارالسۇن) ئىككىسى بىر نەرسە - تەھرىر.

ئاق خەرىپەق - خەرىپەق سىپىد

VERATRUM ALBUM

白黎芦

تونۇش: - بۇ بىر تۈرلۈك ئوسۇملۇكنىڭ ۋىلىتىمىزى، ھەزكۈر ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرغىنى پاقا يوپۇرغىنىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كەڭرەك، كۈلى قىزىل تېنىسى 4-5 سانىمىتروكىلىدۇ. ئوتتۇرىسى كاۋاك. قۇرۇغاندا ئۈستىدىكى پوستى قورنىلىپ چۈشۈپ كىتىدۇ. ۋىلىتىمىزى پىياز ۋىلىتىمىزغا ئوخشايدۇ (ئۇزۇن بولۇدۇ)، ۋىلىتىمىزنىڭ ئۇششاق ۋىلىتىمىزى بار، رەڭگى ئاق، سېرىققا مايىمىل، ئاچچىق بولۇدۇ. ئوشۇلغا چاڭ چىقىدۇ. خەرىپەقنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئومچۇكنىڭ تورىغا ئوخشاش تورى بار. تاغ جايلىرىدا يېپىلاڭغۇ ھالدا ئوسۇدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى شىسى ئوتتۇراھال يېپىلىدۇ. ئاق، بوش بولۇدۇ. پارچىلىمىسا ئاسانلىق بىلەن ئوشۇلۇدۇ. ئەتلىك، شىلىملىق كىلىدۇ. بۇنى چىشلەپ باقسا ئىلنى ئېچىشىنى توسۇدۇ. چىشلەپ تەمىنى تېتىغاندىن كىيىن تىلىنىڭ ئېچىشى زىيادە بولۇدۇ. زۇمۇلىقنىڭ

9 - رەسىم، ئاق خەرىپەق

چوردىلارنى ئۇمۇمىي ئوخشاشمايدۇ. بۇنىمۇ ئوخشاشمايدۇ. ئەتىيازدا چىقىدۇ. ئەتىيازدا چىقىدۇ. ئەتىيازدا چىقىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزنىڭ دۇڭبېي، خۇبېي، سەنچۇەن قاتارلىق جايلاردا چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بەلغەمىنى، قويۇق سەپىرانى، چاپىلىمىشاڭفۇ خىمىلىمىلارنى سۇرۇش، ئۆسۈملۈكلەرنى ئېچىش، مەيدە (ئاشقازاننى) ئازىلاش، پالەچ، سىرسام، بەلغەمدىن بولغان تۇتقاقلىق كېسەل، مەڭگەشنى سوغۇقتىن بولغان كېسەللىككە پايدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - بېغىش ئاغرىغىنى توختۇتۇدۇ، سۇيىدۇ، كىلىشنى پارچىلايدۇ، ھېيىز ماڭدۇرۇدۇ، قوساقنىڭ بالىنى ئولتۇرۇپ چۈشۈرۈدۇ. بۇنى سوقۇپ يۇرۇنغان ئارتسا چۈشۈرۈدۇ. شاپ قىلىپ كۆزگە ئارتسا كۆز پىردىلىرىنى يوق قىلىدۇ. كورۇش قۇۋىتىنى ئۆتكۈزۈشتۈرۈدۇ. سەكە بىلەن چاپسا قۇرۇت. يەمكەن چىشىنى ئورنىدىن قوزغۇتۇپ بوشۇتۇدۇ. ئەمەتتە، قىچىشقا، بەرەسكە چاپسا پايدا قىلىدۇ. ئاق كېسەلگە، ئاق داقتا، يالغۇز چاپسا ياكى گۈل سوسە ئىلتىزى بىلەن قوشۇپ چاپسىمۇ پايدا قىلىدۇ. بۇنى سوقۇپ لاتىغا بولۇپ ئاياللار ماتىكىسىغا قويسا ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. كوشنى بىلە قايىناتسا كوشنى تىز بۇشۇرۇدۇ. يىمىش نى خالىغان كىشى تۈزەتكۈچىسى (مۇسەللىسى) بىلەن يىمىش لازىم. ئۇسۇلى: - خېمەمىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ بۇشۇرۇپ ياكى بادام يېغى بىلەن قوشۇپ ياكى ئازغىنە ھاشا ۋە مەمتەكى بىلەن قوشۇپ يىمىلىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەتىيازدا ئازغىنە تاماقتىن كىيىن 2 گراممغىچە يەيدۇ. دۇرۇنباستارى: - پەككەرمول.

دەققەت قىلىدىغان نىسبەت: - بىرەككە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - مەمتەكى.

تەركىبى ۋە چۈشۈش ئىقتىسادى: - خارىق سىيا (قارا خارىق) بىلەن ئوخشاش.

ئاق ھاش

(تۈرۈمىسى)

PHASALUS RADIATA

白豆

تۈزۈش: - بۇ خىل ئۇرۇق بولۇپ، ئاق، سېرىق رەڭدە، ئۇمۇلاق، ئوتتۇرىسى چۈڭقۈر - راق، ئاچچىق تەمگە ئىگە. بۇ ئىككى خىل بولۇپ ئۆلكىنىڭ ھەم ئاقنىڭ. ئۆلكىنىڭ چوڭراق، ئاقنىڭ ئۇش - شاق، ئاچچىقراق، سېرىق بولۇدۇ. ئۆتكۈر پۇراقلىق. بۇنىڭ ياخشىسى غىزا ئۈچۈن (ئۆلكىنىڭ)، ئاق يوقى - نى دورا ئۈچۈن (ئاقنىڭ) ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزنىڭ ھەممە جايلارىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - ئۆلكىنىڭ گەۋۋەلىكى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق، ئاقنىڭ 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىششىق ياندۇرۇش، خۇن ئازىلاش، ھېيىز ۋە سۇيىدۇك كەلتۈرۈش، چىرايلىق قىلىش، چىگەر، ئالدىكى ئۆسۈملۈكلەرنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىش دورىسى: - سۇيىك كەلەمگەنلەرگە، تېرە كېسەللىرىگە، ھېيىزى كەلەمگەن ئايال -

لارغا، تىس تۇفۇتقا، بىرەس (پېسى)، سېپىكەلەرگە بىرىلىدۇ. قاينىتىلغان سۇنى ياكى سىقىم سۇيىنى چىقارغان
لۇتۇقنى بىر كە، ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرىلسە قوساقتىكى مەددىنى چۈشۈرۈدۇ. سوزاپ، پىلپىل بىلەن قوشۇپ بىرىلسە
ھېيىز ماگدۇرۇدۇ، بالا چۈشۈرۈدۇ ھەم ئالدىنكى ئىشەنچلىرىنى ياندۇرۇدۇ، جىمگەردىكى قوسالغۇلۇقلارنى
ئىچىدۇ. ھەسەل بىلەن خېمى قىلىپ سېپىكەن، بىرەس، قارادافلارغا ۋە بارلىق تېرە كېسەللىكىلىرىگە پايپا پايىدا
قىلىدۇ. ناسۇر، خاناز، ھىدرا، خىل زىيانلىق ھاشارلار، ئىلان - چايان چاققانغا پايىدا قىلىدۇ ھەم يانپاش ئىفرىقە
لىرى، زەربەيمەنكە مۇناسىل ھەم سوغۇقتىن بولغان ئىشەنچلىرىغا چىپىمىسا پايىدا قىلىدۇ. ئۈننى ئۇنى ئارپا
ئۇنى، سەردە، سۇ بىلەن خېمى قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان ئىفرىقلارغا چىپىمىسا پايىدا قىلىدۇ. ئۇنى زى
فە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ، ئازراق فۇلۇنۇيا ئارىلاشتۇرۇپ، قىغەزگە سۈركىپ تېگىمىسا سۈگەلنى چۈشۈ-
رۈدۇ، مەقشەتكە قويۇلسا سۈگەننى چىقىرىپ، بوۋاسى، سۈگەننى يېرىلغانلىرىغا پايىدا قىلىدۇ. 360 گرامىنى
سوقۇپ ئاق كېسەلگە بىرىلسە پايىدا قىلىدۇ. ئۇنى سۇ بىلەن قاينىتىپ تەمىنى چىقىرىپ ھايۋانلارنى
دۇسا پىشىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. گوي نامىلىرىغا سېپىمىسا پاشىمىلارنى گولتۇرۇدۇ. ھەر خىل سۇلۇق جا-
راھەتلەرگە چىپىمىسا پايىدا قىلىدۇ. ئىچىمىنى ھەر كۈنى ناشىدا ۹ گرامدىن يەمە كۈزنىڭ كورۇش قۇ-
ۋىتىنى ياخشىلايدۇ ھەم مەگەننىڭ بۇخاراتلىرىنى توسۇدۇ، كونا باش ئىفرىقىغا پايىدا قىلىدۇ، كوزگە
مەگەندىن چۈشۈدىغان سۇلارنى توسۇدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرەس كونا يوتىل، زىقەغا، ئىستىسقاغا، ئال،
سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش،
قوشۇپ قاينىتىپ، سۇ قوشۇپ ھايۋانلارنىڭ قوتۇر، قىچىشقا قىلىرىنى دۇسا پايىدا قىلىدۇ، خۇسۇس قويغا،
نىڭ يوپۇرماق ھەم شاخلىرىنى قاينىتىپ ئىچىرىلسە سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش، سۇيدۇ كۈۋە تىلىش،
مەكى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، سوقۇپ ئاياللارغا ھۇمۇل قىلىنسا ھېيىز كەلتۈرۈدۇ، بالا چۈشۈرۈدۇ، ماتكىدىكى
يەللىرىنى تارقىتىدۇ.

ئۇنىڭ ئىچىمى ئاتلىغىدىن قۇۋەتلىك، ئاتلىغى ھىزا بولۇشقا قۇۋەتلىك. كۆپرەك، ئەمما ئېغىر، ئۇ -
زۇندا ھەزىم بولۇدۇ. ئاتلىغىنى بېدىيان، سەركە، تۇز، سەتر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە تېزىرەك ھەزىم بولۇدۇ.
دېمىشلىتىش مىقدارى: - 1 ياشتىن 5 ياشقىچە بىلەن 4 گرام، 2 دىن 4 گرام، دورا
بىلەن قوشۇپ 1 دىن 2 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشقىچە بىلەن 4 تىن 8 گرامغىچە، دورا بىلەن قوشۇپ 2
دىن 4 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچە بىلەن 10 دىن 20 گرام، دورا بىلەن قوشۇپ 4 تىن 10 گرام-
غىچە، 15 ياشتىن 28 گرامغىچە، دورا بىلەن قوشۇپ 21 گرامغىچە بىلەن (كەۋالغا
قاراپ) بىرىلىدۇ.

دېمىشلىتىمەيدىغان دورۇن: - ئولا جىق يەسە رەگىنى ساغارتىدۇ.

دورۇن باسارى: - بېدەنگە ئۇلا بىرىش ئۈچۈن 2 ھەسسە قىزىل دادۇر ۋە قوغۇن ئۇرۇغى، قۇرۇت-
نى چۈشۈرۈش ئۈچۈن گۈزۈرنى بىلەن دەرمەنە توركى، بۇندىن باشقا كېسەللىرىگە بىرىش ئۈچۈن ئەسەندىن،
تەر كەۋى: - ئاقسىل 23 پۈتسېنت، ياغ 18 پۈتسېنت، فېرىن 59 پۈتسېنت، كارونىسۇ بى-
رىكىمىلىرى 65 پۈتسېنت.

جۇگىيى تەبىئەتتە دېمىشلىتىلمىشى: - تەبىئىتى ئازىمىسىق، قۇرۇق. ئال، ئاشقازانغا تەس-
قىلىدۇ. ئۇنىڭ خۇسۇسىيىتى ئەمەلىكى تەگشەش، زەھەرلەرنى يېشىمەندۇرۇش. ئىچ سۇرۇشنى، قۇسۇشنى توخ-
تۇتۇدۇ، ئۇسۇزلۇقنى يوقۇتۇدۇ، ھايلى بىلەن زەھەرلىنىشنى كېسىدۇ، پېلىق كوشى بىلەن زەھەرلىنىشنى
قايتۇرۇدۇ. شۇنىڭدەك تاماقلار بىلەن زەھەرلىنىپ ئىچ سۈرگەندە، قۇسقاندە، ئۇزاق سوزۇلغان ئىچ سۇرۇش-
لىرىدە بىرىلىدۇ. يەنە مۆتىدىل گوزۇقلاندۇرۇشچى سۇپىتىدە بىرىلسە گۇگاي ھەزىم بولۇدۇ.

ئاق ماشنىڭ ئاق گۈلىمۇ دورا بولۇپ، قانلىق - قانسىز دىزېنتېرىيە، داۋالاشتا ئۈزۈم، ياخشى، قىم -
 مەدە بۇ گۈلنى بارلىق جۇگىيى، دورىلەرنىڭ زەھەرىنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلگەن، ئاياللارنىڭ ئاقىزۇن كې-
 مىلىگە مۇپايىدا قىلىدۇ.

ئاقىر قەرھا

(ئۇدىلەر - بىخ تىرخۇن كۆھى)

RADIX PYRETHRY

除虫菊根

تونۇش :- بۇ بوخىل ئوسۇملۇك بولۇپ شاخلىرى، يوپۇرغىنى، گۈلى چوڭ، ئاق گۈللۈك بايۇنىغا موخ-
 شايلىرى. لىكىن ئاقىر قارانىڭ شاخلىرى تۈكلىك، زىمەن ئۈستىگە يېپىملاڭغۇ بولۇدۇ. بىر ئىلتىزدىن كۆپ-
 لىكىن شاخلاپ چىققان بولۇپ، شاخلىرىنىڭ بېشىدا گۈمبەزگە ئوخشاش ئۇمۇلاق گۈل ئېچىلىدۇ. رەڭگى
 سېرىق، ئىلتىزىنىڭ ئۇزۇنلىقى بىر فېرېچ مىقدارى، توملىقى بىر كىچىك قول مىقدارى بولۇدۇ.
 تەمى ئوتكۈر، ئېغىزنى، تىلنى كويۇرۇدۇ. مىللىي تەبىئەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى ئىلتىزىدۇر. قۇۋىتى 7
 ۋىلىغچە تۇرۇدۇ. ئەڭ ياخشى ئوتكۈر ئېغىز كويۇرۇدىغان تەملىك، ۋەزنى ئېغىر، ئىچى ئاق
 بولغىنىدۇر. مەغرىبىستاندىن چىقىدىغىنى ھىندىستاندىن چىقىدىغىنىدىن كۈچلۈك كۆرەك.

چىقىش ئورنى :- مەملىكەتتەمىزنىڭ ھەر قايسى ئۆلكىلىرىدىن، جۈملىدىن رايونىمىز شەن-
 چاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى :- 3 - نىڭ ئاخىرىدىن 4 - نىڭ ئۇۋىغىچە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى :- ئوسالغۇلارنى ئېچىش، مىڭىنى تازىلاش، بەلغەملەرنى يوقۇتۇش،
 پەيدىلەرگە قۇۋەت بېرىش، تىلىدىكى ئېغىر راقىنى يوقۇتۇش، كۆكۈرەك، چىمىش،
 چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ئىستىقافا مەنپەت قىلىش، سوغۇق مىزاج كىشىلەرنىڭ جىمىسى
 ئالاقە قۇۋىتىنى كۈچەيتىش، سۇيۇكنى، ھېيىزنى، سۈتنى، تىرنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 دىمىشلىتىش ئورنى : زەيىتۈن يېپىقى بىلەن چىپىمىلىسا سوغۇقتىن پەيدىلىرى تارتىشىپ
 قالغان مەنپەت قىلىدۇ. كونا ئىستىرخا ۋە ئىزالانىڭ ھېسسىز بولۇپ قالغان كېسەللىكلەردىگە مەنپەت
 قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك ئاقىر قارانى قاينىتىپ سۇيىدە گۈلتۈرسىمۇ شۇ تەسۋىرى بىرىدۇ ۋە ئۇنى ئىزىپ باش-
 نىڭ دەل گۈلتۈرىدىغا چاپسا مىڭىنى قىزىتىپ ئىزلىنى تۈسىدۇ. قويۇق خىمىلتىن پەيدا بولغان تۇتقاقلىق
 كېسەللىككە مەنپەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك مەستكى، سەنوبىردە راقىنىڭ يىمىسى بىلەن چاينىسىمۇ شۇ تەسۋى-
 رى بىرىدۇ. بۇرغا پۇركەلسە دېھاندىكى تومالغۇلارنى ئاچىدۇ. گۈل يېپىقى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتىلسا شەق-
 قە ۋە بەلغەم خاراكىتلىق قاتتىق باش ئاغرىغىغا مەنپەت قىلىدۇ. ئاقىر قارانى سۈركەگە چىلاپ ئاغرىق
 چىش بىلەن چىشىپ تۇرسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئاقىر قارانى چاينىسا ياكى سوقۇپ تىلنىڭ تەمىگە سېپىم-
 ە ھوللۇكلەرنى تارتىپ تىلىدىكى ئېغىرلىقنى كوتۇرۇدۇ. قاينىتىلىدىغان سۇيىمىنى ئېغىزغا ئېلىپ
 تۇتۇپ تۇرسا بوشىغان چىشلىرىنى چىكىتىدۇ. سۈركە بىلەن قاينىتىپ فەرى قىلسا خىمىق،
 كىچىك تىمىلىنىڭ مىڭىلاپ قىلىنىشىغا، تىمىلىنىڭ پەلغەمىدىن بوشاپ

كەندەشكە پايدا قىلىدۇ. سۈرۈپ بەدەنگە چاپسا تەرلىتىدۇ.

ئۇدسىلىپ بىلەن ياكى تەنھا گوزنى تۇتقا قىلىق كېسىلى بار كىشىلەرنىڭ بويىنىغا ئېسىپ قويسا تۇتقا قىلىق كېسىل تۇتمايدۇ (تۇم قاراڭنىڭ تۈكى بىلەن بىللە ئېسىپ قويسا ياخشىراق بولىدۇ). ھەسەل بىلەن يالايدىغان (لوتۇق) قىلىمسا كۆكۈك ئاغرىقى، بەلغەم خاراكىتپولىق سوغۇقتىن بولغان كونا يوتىلىمىگە پايدا قىلىدۇ. بەلغەم بىلەن سوغۇقلىقنى ئاشقازاندىن تەكۈزۈدۇ. سوغۇقچان ھول مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن باھنى زىيادە قىلىدۇ. بىر يېرىم گرامنى ئىچسە بەلغەمنى قاتتىق سۈرۈدۇ. تۇتقا قىلىق تىپىلەر ئۈچۈن زەيتۇن يېغى بىلەن بەدەنگە سۇۋالسا، تەرلىتىپ تۇتقا قىلىق تىپىلەرنى قالدۇرۇدۇ، ئەزالارنى چىمىتىدۇ، يېغىنى نائاسەل گەزاغا سۈركەلسە چىمىتىدۇ. ئەسەرنى بىرىدۇ. سۈكە بىلەن ياكى خېمىر بولغىچە قاينىتىپ قۇرۇت يىمگەن چىمشقا قويۇلسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

ئەشلىتىش مىقدارى: - 3 گرامغىچە.

دەققەت قىلىدىغان ئەشلىتلەر: - ئوپكىگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەترا، مەزەزەج (تۇخۇم كىنىڭ ئۇرۇقى).

ئورۇنباستارى: - پىلىپىل ۋە ھەسەلدىز. جىگەر كېسىلى ئۈچۈن، ئاشقازان كېسىلى ئۈچۈن، ئورۇنباستارى - راسن (تاغ گۈلى سوسەننىڭ ئىلتىزى). ئەگەر زۇقۇرىدىكى ئورۇنباستارى تېپىلمىسا ئاق قارا نىڭ يېرىم ۋەزنى زەنجىبىل بىرىلىدۇ. خەر - خەرە قىلىش ئۈچۈن $\frac{1}{2}$ 4 گرام تاغ يالىپۇزىدۇرە كال كېسىمە لىگە ئەشلىتىش ئۈچۈن ئورۇنباستارى - كىچىك لاجىنداندە.

ئاق قارا يېغىنى ئېلىش ئۇسۇلى:

ھولنى سوقۇپ سىققان سۈيىدىن 500 گرامغىچە 60 گرام زەيتۇن يېغى ياكى كۈنجۈت يېغى قوشۇپ قاينىتىپ، سۈيى قۇرۇغاندا ئېلىپ ئەشلىتىلىدۇ. قۇرۇقىدىن 30 گرامنى 500 گرام ساپ سۇغا چىلاپ قاينىتىپ، سۈيى تۈگىگەندە يېغىنى ئالىدۇ. ئاندىن كەيىپىن سوغۇقتىن بولغان كېسەللىرىدە گەزانى ياغلايدۇ.

ئازراق يېيدۇ.

يۈزىغا ئارتىلسا باشنىڭ يېرىمى سوغۇقتىن ئاغرىغىنىغا، باش ئاغرىغىغا، تۇتقا قىلىق كېسەللىرىگە، سوغۇقتىن بولغان مەڭگە كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

ھازىر ئاقو قەرە ئورنىدا ئەشلىتىلىۋاتقان RADIX HERACLIS 独活 نىڭ خۇسۇسىيەتلىرى توۋەندىكىچە:

تەر كەۋى: - گوزىگە خاس پۇراغىلىق ئۇچۇچان ياغ تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئەشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - سوغۇق يەللەرنى تارقىتىش، ھول بەلغەمنى يوقۇتۇش، ئاغرىق توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

سوغۇق يەللىك كېسەللىكلەرنى، بوغۇم ئاغرىقلىرىنى، بەل تىزىلەرنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشى، باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى، كودۇمبا جاراھەتلىرىنىڭ ئىششىقلىرىنى داۋالاشقا ئەشلىتىلىدۇ.

ئىچىش مىقدارى: - كۈنگە 2.5 - 4.5 گرامغىچە ئىچىش مۇمكىن.

ئەسكەرتىش: - ئاقو قەرە - لاسانى لوزە تۈلە، دۈيدە كىتاۋىنىڭ «ئاكوكو» (ئاقو قەرە) بابىدا RADIX PYRETRI دەپ كورسۇتۇلگەن. ئۇ ھاشارات گولتۇرۇدىغان چۇخار گۈلىنىڭ ئىلتىزى دىگەن.

لىك بولۇدۇ. ئەمما مەزكۇر كۆلنىڭ ۋىلىتىزى دورا كورنىدا ئىشلىتىلمەيدۇ، چۈنكى كۆزى پاشا ۋە باشقا ھاياواتلارنى گولتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قەشقەر مەملىكى شىپاخانا ئاقموقاردا دەپ خەنزۇچە 独活 گوسۇمىلۇكىنىڭ ۋىلىتىزى ئىشلىتىلىدۇ. قانلىقتىن ئۇنىڭ شەكلى، ئىشلىتىلىشى ۋە ئەسلى كىتابلاردىكى تەرىپلەرگە خېلىلا ئۇيغۇن كەلگەنلىكى ئۈچۈن شۇ ۋىلىتىزنى تونۇشتۇرۇلدى.

10 - رەسىم، شىنجاڭدىن چىقىدىغان دۇخۇ

مەملىكىتىمىزدە دۇخۇ نامى ئاستىدا ئىشلىتىلىۋاتقان ئومۇمىي كىلىرىنىڭ تۈرى خېلى كۆپ. ئەڭ ئاساسلىقى ھەممىدىن ئىبارەت: ئۇلاردىن ئەسلى كىتابتا كورسۇتۇلگەن تەرىپىگە ئۇيغۇن كىلىدىغان گوسۇمىلۇكى (牛毛独活) دۇخۇ - RADIX HERACLEI LYANI بولۇپ باشقىلىرىنىڭ تەسىرىمۇ ئوخشايدۇ. شىنجاڭدىن چىقىدىغان دۇخۇ RADIX ANGELICAE PUBESCENTIS ياكى ماۋداگى (كۆي) ۋىلىتىزىدىن ئىبارەت - ئاقسارقارھانىسى

خەنزۇچە چۈەنشۇدۇەن (川續断) لاتىنچە DIPSACUS ASPER WOLL ياكى شۇدۇەن 續断 لاتىنچە DIPSACUS JAPONICUS MIQ گوسۇمىلۇكىنىڭ ۋىلىتىزى بولۇدۇ، دىگەن پىكىرلەر بار.

تەركىبى : - دىپساقىس ۋە ئۈچۈچان ياغ تۇتۇدۇ.

تەبىئىيىتى : - ئاز ئىسسىق، ئەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى : - بەدەننى قۇۋەتلىش، ئافرىق توختۇتۇش، ئىششىق يانمۇرۇش خۇسۇسىيىتى بار. بەل، تىز ئافرىقلىرىدا، زەربە تىكىشىنىڭ ئافرىقلىرىدا، كۆپ ئېھتىلام بولۇش، مەنى ئوتالماستىق، سۈت ئازلىق، خۇن كۆپ كىتىشىدە ئىشلىتىلىدۇ. جاراھەتلەرگە ئىشلىتىلسە ئەت ئۇندۇرۇدۇ. ئىششىقىنى قايتۇرۇدۇ. ياھنى قۇۋەتلىنىدۇرۇدىغان ھەبىلەر تەركىبىگە قوشۇلۇدۇ.

ئاقسارقارھانىنىڭ ئەسلىسى ھاشارات گولتۇرۇدىغان جۇخار گۈل ۋىلىتىزى بولۇش لازىم بولسىمۇ، ئەمما ھايات مۇشۇنداق باشقا گوسۇمىلۇكىلەر بەدەل قىلىنىدىغانلىقى ھەققىدە پىكىرلەر بولغىنى ئۈچۈن ھەر ئىككىسىنىمۇ تونۇشتۇرۇلدى. يەنىمۇ ئىلگىرىلىپ تەتقىق قىلىشقا توغرى كىلىدۇ.

ئالتۇن

(زەھىپ)

AURUM (GOLD نېمىسچە، ئىنگلىزچە)

تونۇش :- زەھىپتىن چىقىدىغان مەدەنىيەتنىڭ ئەڭ قىممەتلىكلىرىدىن بىرىدۇر.
چىقىش ئورنى :- شىنجاڭنىڭ خوتەن، ئالتاي ۋە باشقا جايلىرىدىن چىقىدۇ ۋە شۇنىڭدەك ئىچكى
ئۆلكە ۋە باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىي :- مۆتىدىل، ئىسسىق ئەرەپتە مايىل.
خۇسۇسىيەتى :- كۆڭۈلنى ئېچىش، زۆرەكنى قۇۋەتلىش، جىگدىنى قۇۋەتلىش، بەدەندىكى تەبىئىي
قىزىقلىقنى قۇۋەتلىش، ئېقىلنى، زەھىپنى كۆتۈر قىلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلەتمەش :- ئالتۇننى قايمىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە، زۆرەك، مىڭە، ئوت، ئاشقازان،
جىگەر، ئال، بۆرەك، دوسۇن كېسەللىكلەرى ئۈچۈن، ياھ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

نېپ-رۇ ۋە سىۋاسى (ھەر خىل ئورۇنسىمىز خىماللارنى قىلىش)، ئادەم بار جايىدىن
ۋىراق بولۇپ تەبىئەتتىكى خىماللارغا، سەۋەپسىز خىماللارغا - ئەندىشىدە بولۇش، باش
ئايلىنىپ بېمەۋۇش بولۇشقا ئوخشاش سەۋدا، سەپىرا خىماللارغا كېسەللىكلەر
ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. ھەر تۈرۈك بوۋاسىمۇ ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. بەدەننى سەمىمەتتۇر. ئالتۇننى تەنھا ئىش-
لەتسە ياكى بەسپايەج، كامازەرىيۇسلىرىغا ئوخشاش مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلەتسە ماخاۋ
كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئالتۇن پوقمىنى مەرۋايىت بىلەن قوشۇپ پورتىخال سۈيىدە ئىزىپ مۇ-
ۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە زۇقۇرقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن، قان خاراكىتلىق تولغاق، ئىچ ئوتۇش ماخاۋلارغا
مەنپەئەت قىلىدۇ (تەجربىدىن ئۆتكەن).

نوئادىر بىلەن ئىزىپ ئىشلەتسە زەھىپنى بەدەندىن چىقىرىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.
ئالتۇندىن سۈرمە تارتىدىغان چوكا قىلىپ كۆزگە سۈرمە تارتسا كۆزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى
زىيادە قىلىدۇ، كۆز ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئالتۇننى بەك ئوبدان سىملاپ قىلىپ كۆزگە تارتسا كۆزنىڭ جىيەك
لىمى ئىشىشىپ قېلىشىنى چىقىرىش ئۈچۈن، كۆزگە چۈشكەن ئاق ۋە پەردە قىزىقلىق ئۈچۈن
مەنپەئەت قىلىدۇ.

سۇنۇن قىلىپ چىشقا سۈركەپ چىش ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا بولىدۇ.
ئالتۇننى ئېغىزدا تۇتسا ئېغىزدىكى سېسىقلىقنى يوقۇتۇدۇ.

ئالتۇننى يۇمشاق ئىزىپ كوشخور جاراھەتكە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئالتۇننى ئوتقا قىزىتىپ ئاۋلاپ
سۇدا ئوچۇرۇپ سۈيىنى ئىچسە بەدەننىڭ تەبىئىي قىزىقلىقىنى قۇۋەتلىدۇ. زۆرەكنى، ئاشقازاننى قۇۋەت-
لىدۇ. ئىچ كۆتۈرگىنى يوقۇتۇدۇ. ئالتۇننى سۈرۈپ، ئىزىپ تاشقى ئەرەپتىن چاپسا پالچ ئۈچۈن، ئىشىش-
لارنى تارقىتىش ئۈچۈن، چاچلار توكۇلۇپ كەتمەش، تېرە چۈشۈپ كەتمەش ئۈچۈن، يانپاش ئاغرىقى، بە-
دەندىكى ئاق - قارا داغلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك ئالتۇننىڭ يېغى جىگدىنى قۇۋەتلىش ئۈچۈن ۋە باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.
ئالتۇننى بەك يۇمشاق سىلاپ قىلىپ بۆلەك بىر نەرسە قوشماستىن، بولۇپمۇ زەھىرى بار دورىلارنى
قوشماستىن ئىچسە تەن سالامەتلىكىنى ساقلايدۇ. گومىرى ئۇزۇن بولۇدۇ. سۇدادىن پىيدا بولغان بارلىق كې-
سەللىكلەرنى يوقۇتۇدۇ.

دەشمىلىتىش مىقدارى : 001 - 003 غىچە .
دورۇنباىسارى : - ياقۇت .

دەققەت قىلىدىغان دەشمىلار : - دۇسۇنغا، سۇيدۇك يوللىرىغا زىيان يەتكۈزۈدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - ھەسل ، مۇشەك ، ھەببۇلئاس ، شاھ بەللۇت .

دەسكەرتىش : - ۋەرەقى تەلەلەنك نەسرى ئالتۇننىڭكىگە كوخشۇشۇدۇ .

جۇگىيى تەبىئەتتە دەشمىلىتىلىشى : - تەبىئىتى قۇرۇق ، مەتەدىل ، زەھەرسىز .

خۇسۇسىيىتى : روھنى تېچلاندۇرۇش ، سوگە كنى چەكەتىش ، ۋەلىكىنى ئولدۇرۇش ، ۋەزادىكى قايد .

قان يەللىرىنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە . تۇتقاق كېسەلنى ، سەپرادىن بولغان روھى كېسەللىرىنى داۋا -
لاشقا ، ھارارەت پەسەيتىش ۋە زەھەرلەرنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ .

CHARTA AURUM

جۇگىيى تەبىئەتتە ئالتۇن تولراق ۋەرمق تەللا

金箔 (چىمىك بوۋ) ھالدا ئىشلىتىلىدۇ . قەسەن ھەب دورىلار تەركىبىگەمۇ قوشۇلۇدۇ . قەبىئەتى

جۇگىيى تەبىئەتتە ئەسەرلىرىدە يېزىلىشىچە ، ئالتۇن تۇتقاقلق كېسەلنى ، روھنى يۈزۈلۈشلەر (خامۇشلۇق ،

خىمىيالىيەرسىلىك ، تەنھالىقنى خالاش ۋە باش لار) نى داۋالايىدۇ ، زەيىقى نەپەس ، يوتەلىگە پايدا قىل

لىدۇ ، قان قۇسۇش ، سوگەك كوپۇپ ئاغرىش قانارلىق ئاغرىقلارنى داۋالايىدۇ . سەمپەننىڭ زەھەرىنى قايد -

تۇرۇدۇ . سەمپەن قۇلاققا كىرىپ كەتسە ئالتۇن قەلەمچەسىنى قۇلاققا تەقىپ قويۇش ، يارىلانغان جايىدىن

كوش ئىچمەك سەمپەن كىرىپ چىقىمسا ئالتۇن ۋەرمق بىلەن تېگىش تەكلىپ قىلىنىدۇ . (بۇ چاغدا سەمپەن

ئالتۇنغا نەسەر قىلىپ زەھەرلىك نەسەرنى يوقۇتۇدۇ) . شۇنىڭدەك ، كوز ئاغرىقلىرىدا (كوز جىيەكلىرىنىڭ

ئاغرىپ ئىششەشەدا ئالتۇننى لاپ سوۋۇغاندىن كىيىن كوز جىيەكلىرىگە بىر قانچە كۈن سۈركەپ بىرىلسە

ئىششىقنى قايتۇرۇپ ساقايتىدۇ .

يەنە جۇگىيەلەرنىڭ قارىشىچە ، ئالتۇن ئادەم ئولتۇرگۈچى ماددا بولۇپ ، 2 - 3 مىسقال ئالتۇن ئىچمەلسە

لاھىيىتى تېز ئولتۇرۇپ قويۇدۇ .

ئالتۇن ۋەرەقى بىلەن كومۇش ۋەرەقىنىڭ خۇسۇسىيەتى ئوخشاش دەپ ھېساپلىنىدۇ .

ئالما

(تۇفغاھ)

MALUS

苹果

تونۇش : - بۇ بىوخىل مەۋە بولۇپ ، زۇمۇلاق ، قىزىل ، ئاق رەڭدە ، چىرايلىق كورۇنۇشلۇك ، خۇشپۇ -

زاقلىق ، تەمى ئاتلىق ، سۇلۇق ، ئۈستىدە پوستى بار ، ئىچىدە قارا ئۇرۇقلۇرى بار ، چېچىگى ئاق ، قىزىل ،

شاپتۇل چېچىگى رەڭدە بولىدۇ . بۇ 3 خىل بولۇپ ، 1 - سى ئاتلىق ، پوستى نىپەز ، چوڭ ، سۇلۇق ، 2 - سى

ئاچچىق - چۈچۈك ، بەسەزە تەملىك ، يوغانلىقى ئوتتۇراھال ، 3 - سى تەمى ئاچچىق ، كىچىك بولىدۇ .

چىقىش دورىسى : - ئېلىمەزنىڭ شەندۇڭ ، خېبېي ۋە دۇڭبېي رايونلىرى ، جۇملىدىن شەنجاڭنىڭ

ھەمە ، يېرىدىن ، خۇسۇسىن غۇلجىنىڭ ئاقلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - ئاتلىغىنىڭ گەۋۋەلىقى دەرىجىدە ئىسسىق ، 2 - دەرىجىدە ھول . بەسەزىنىڭ ئوتتۇراھال ،

گەۋۋەلىقى دەرىجىدە قۇرۇق ، ئاچچىقىنىڭ 2 - دەرىجىنىڭ گەۋۋەلىقىدە سۇفوق ھام قۇرۇق . دەرىخىنىڭ ھەمە

گەزالىرى قۇرۇق سۇفوق . مۇسسى ، يوپۇرمىقى قۇرۇق سۇفوق .

خۇسۇسىيەتى : - چىگەرە ، مەگە ، زۇرە كنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

دېمىشلىتىلمىشى ؟ - نەپەس سەمكىلىغاندا ، ئاشقازان ئاغزىنى قۇۋەتلىدىكى ، ئىشتىھاس ئېچىشقا ، پىششىقلىنىش ، قۇرۇق يېتىلگەن پىششىقلىنىش ، سۇيىمىنى شورىپا مۇسەلسەس بىلەن بىرگە كۆڭۈل ئېلىشىنى پەسەيتىدۇ . سۇيىمى چايان چاققانغا چېپىمى ئاغرىق توختۇتۇدۇ . ۋابىغا ئوخشاش زۇقۇملۇق كېسەلنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن يەنە پايدىلىق ھەم سەمىرىتىدۇ . خېمىر قىلىپ كۆزگە ئاڭسا كۆز ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ . شاخ مەۋەلىرى زەھەر ياندۇرۇدۇ .

دېمىشلىتىلمىش مەقدارى : - شەرىپىتىدىن 1 - 5 ياشقىچىلىقلارغا 10 گرامدىن 15 گرامغىچە ، 5 - 10 ياشقىچىلىقلارغا 20 - 30 گرامغىچە ، 10 - 15 ياشقىچىلىقلارغا 40 - 50 گرام ، چوڭلارغا 60 گرامغىچە بىرىلىدۇ .

دورۇنجا سارى : - سەپىرىجىل (بىيە)

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار : - خام ئالمىنى تولايىمىش ئارىلاش ئېلىپ قىلىدۇ ، ئۇنۇتقاق قىلىدۇ ، ئەزالارغا يىل پەيدا قىلىدۇ . ئەزالار قولا تارتىدۇ (كوشنىڭ ھەرىكىتىنى ئادەتتىن ئاشۇرى قوزغايدۇ) .

شەرىپىتى داچىن بىلەن قوشۇپ بىرىلىدۇ . زەھەرلىشىپ قالسا ، قۇرۇق ئالمىنى سوقۇپ شەرىپىتى قىلىپ ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرىلسە زەھەرلىكىنى ياندۇرۇدۇ .

تەركىبى : - ئالمىنىڭ تۈرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ ، ھازىرغىچە مەلۇم بولغانلىرى 10 مىڭ خىلدىن ئاشىدۇ .

ئالما مۇسەسنىڭ تەركىبىدە توۋەندىكى كىسلوتىلار بار . ئەڭ مۇھىملىرى : ئالما كىسلوتىسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم) ، لىمۇن كىسلوتىسى (ئاتسىدۇم تارتارىكۇم) ، تارتارىك كىسلوتىسى (ئاتسىدۇم تارتارىك) ، تاننىن كىسلوتىسى (ئاتسىدۇم تاننىن) ؛ قەندىلەردىن گلىيۇكوزا ، فۇۋكتوزا ، ساكاروزا ، پېنتوزا ، كالاكتوزا ، سوربىت ، ياغ ، پېكتىن ، ۋىتامىن A ، B ، C دىن ئىبارەت .

ئالمىنىڭ شېۋىكىدا كۆكتان ، مالول ۋە ياغلىق ماي . ئالما دەرىخىنىڭ قۇۋىتىدا ۋە يوپۇرماقلىرىدا قىلورنىڭ بولۇدۇ .

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا ، ئالمىدىن تومۇرلۇك ئالما ئېكىستراكتى (ئېكىستراكتۇم فېپورى پوماتى) تەييارلاپ قان تەركىبىدىكى تومۇر ماددىسىنى تولۇقلاش ، بەدەننى چىڭىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ .

جۇگىمىلار ئىسسىق قانداق قىلىپ پەسەيتىش ، ئۇسۇلۇقنى پەسەيتىش ، خۇسۇسىيەتكە ئىگە دورا سۇپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ . بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى يۈزۈلۈشلىرىنى داۋالايدۇ . يەنە قاننى كۆپەيتىش ۋە ئۇچەي ۋە پالېنىمىللىرىنى ، دىزېنتېرىيەنى داۋالايدىغان مۇھىم دورا ھېسابلىنىدۇ .

ئالۇچە

(ئەدرەك - كوك سۇلتان)

PRUNUS DOMESTICA 洋李

تونۇش : - يۇپى خەل مەۋە بولۇپ رەڭگى سېرىق ، گۈرۈككە ئوخشاش ئىچىدە ئۇرۇقى بار ، تەمى ئاتلىق ، قىسەن قېرىقلىقى بار . يوپۇرمىقى ئەينۈلە يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ ، ئاق چېچەكلىك ، بۇ 2 خەل بولۇپ 1 - خەلنىڭ مەۋىسى سېرىق يوغان ، 2 - خەلنىڭ مەۋىسى قىزىل كىچىككە بولۇدۇ .

چىقىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزنىڭ جۇملىسىدىن رايونىمىز شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى: - خام-راقى سۇفۇق، كۆپىدىن پىشقىنى 2 - دەرىجىدە ھول سۇفۇق.
 خۇسۇسىيەتى: سەپىدىن بولغان بىدەننىڭ ئىسسىقلىقىنى پەسەيتىش ۋە قايىلى ئوخشاش خۇ -
 سۇسىيەتكە ئىگە.
 دىمىشلىتىلىشى: - پىشقاننىڭ سۇيىنى ئىسسىقلىقتىن بولغان يۈنلەگە، تەبىئىتى (سەل) گە، قۇرۇق-
 لۇقتىن بولغان تەبىئەت بىرىلىدۇ. يوپۇرغىنى سىقىپ سۇيىنى ئىچۈرۈش ئۈچۈندەكى قۇرۇقلارنى چۈشۈرۈدۇ.
 دىمىشلىتىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بىرىلىدۇ.
 ئورۇنباشارى: - ئاتلىق كىلاس.
 دىققەت قىلىدىغان دىمىشلار: - گۈلىنى قەن بىلەن بىرلىسە ئاشقازانغا زىيان قىلمايدۇ.
 تەركىبى: - يۈننىڭ تەركىبىدە قەن، ئالما كىسلاتاسى، كاروتىن بولۇدۇ. ئۇرۇقىدا ساپۇن ۋە خېمى-
 لى پروتسىيىنى تۇتۇدۇ.
 جۇگىمىلارنىڭ دىمىشلىتىشى: - ئىچ قاتقاندا، سۇلۇق ئىششىقلاردا، پېللاگرا كېسەللىرىدە
 ئىشلىتىلىدۇ.

ئامىلە

(ئەملىج)

EMBLICA OFFICINALIS

菴摩勒

11 - رەسىم ، ئامىلە

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك مەۋسى بولۇپ ،
 ئەمى ئاچچىق-راق ، يېڭى مەۋسى ئالوچە ئەمگە ئوخشاش ،
 چوڭلىقى ياڭاقنىڭ . دەرىخى ياڭاق دەرىخىگە ئوخشايدۇ .
 يوپۇرغىنى سېرىق ، ئۇششاق ، قۇرۇق ، شاخلىرى قاتتىق بولۇدۇ.
 چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ،
 گۇاڭشى ، سەچۈەن گۈلگىسىدىن ، ئىران ، ھىندىستانلاردىن چىقىدۇ.
 تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە سۇفۇق . 3 - دەرىجىسىنىڭ
 ئەۋۋەلىدە قۇرۇق ، سۈتسە چىملىنىشى ئەۋۋەلىقى دەرىجىدە ،
 سۇفۇق ، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق .
 خۇسۇسىيەتى: - ئىچ قاتۇرۇش ، ماددىلارنىڭ
 ئاشقازان ، ئۈچەيگە توكۇلۇشىنى توسۇش ، خىمىلىنىشنىڭ
 سەپىنى كۈتۈرۈش ، بىدەندىكى سۇدانى چىقىرىش ، سەپىرا ،
 سۇدالار كۆپۈيۈشنىڭ روھقا تەسەر بىرىشىنى توسۇش خۇسۇسىيەت-
 سىيەتكە ئىگە .

دىمىشلىتىلىشى: - ھەسەل ، ئاچچىق ، مەستەمگە ئوخشاشلار بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بىرىلسە ئىچىنى
 قاتۇرۇدۇ . ماددىلارنىڭ ئاشقازان ، ئۈچەيگە قۇيۇلۇشىنى توسۇدۇ .
 مەگە، زۆرەك، باھ ، ئاشقازان، ئۈچەيىنى قۇۋەتلىش ، قايىلى توختۇتۇش، ھەر خىل ئەزالاردىن كەلگەن

قاننى ئوخشۇتۇش، ئىپەزدىن كەلگەن سۇنى ئوخشۇتۇش، ئىشەنچى ئىچىش، ئاشقازان زەئەپلىكىدىن بولغان
ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، ئاشقازاندىكى ھەزىم بولمىغان تاماقنىڭ ھەزىم بولۇشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن
پايدىلىقتۇر.

كانارە گۈنى (جىگدىگە ئوخشەنغان ھىندىستان مۇسسىنىڭ گۈنى) بىيە سۈيى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە
كونا ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ. قانداق ھارارىتىنى پەسەيتىدۇ. ئۈرەكنى، كوزنى، پەينى قۇۋەتلىدۇ، زۇدۇ .
كويىگەن، سەپرادىن بولغان مالخولىيا، پالەج، لەقۇالارغا ھەسەلى مۇراببا ۋە ھەسەل قوشۇپ ئىسسىق پايە-
دىلىق، چىلاپ ئىچمەسە ئاشقازاندىكى سېسىق كازنىڭ ھەممىگە ئورلىشىنى توسۇدۇ. يۇمشاق سوقۇپ ئاتلىق
سۇ بىلەن خېمەر قىلىپ پەشانىگە چېپىلسا ئۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. ۋە كرامنى چالا سوقۇپ، سۇ-
غا چىلاپ يۇمشىغاندىن كىيىن ئاتلىغىنى، تەمىنى چىقىرىپ، سىقىپ، سۇزۇپ كوزگە تېمەستىسا كوزگە ئاق
چۈشكەنگە پايدىلىق. 3 - ۋە قېتىم كوزگە تېمەنسا كوزنى قۇۋەتلىدۇ.

يۇمشاق سوقۇپ، باراۋەر مىقداردا شېكەر قوشۇپ ئېلىشتۇرۇپ ئازغىنا ئاتلىق بادام يېغى قوشۇپ ئاشتىدا
يەسە كوزنىڭ ئاجىزلىغىنى يوقۇتۇپ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ. ئۈچەينىڭ ئېچىشقىنىغا پايدا قىلىدۇ .
باراۋەر زىرە كىرمانى قوشۇپ ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ، سىيىپ ياتىدىغان كىچىك بالىلارغا بىرىلسە پايدە-
دىلىق. قۇرۇق يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى بىلەن سوقۇپ، چىلاپ بىرەسە كونا ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ. ئاشقازان -
نىڭ قىزىشىنى، مەدەنىڭ كويۇپ ئاغرىغىنى، سۇيۇكنىڭ كويۇپ كىلىشىنى پەسەيتىدۇ. خەنە، ئوسما
بىلەن قوشۇپ، بەدەنگە چاپسا جۇلا بىرىدۇ. چاچقا چاپسا پايدىلىق. ئۇنىڭ يېغىنى چاچقا چاپسا چاچنى ئوس-
تۇرۇپ قارايتىدۇ.

ئىشلىتىلمەش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 5 گرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا ئەھۋالغا قار-
راپ بىرىلىدۇ. قاينىتىلمەسە 10 دىن 30 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنجا سارى: - 2 ھەسسە كاپىلى ھېلىلىسى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئال كېسىلى قۇلىنچىگە بىرىلمەيدۇ. ئال كېسىلگە سۇنپۇل، ھە-
سەل، قۇلىنچىگە ئاتلىق بادام يېغى قوشۇپ بىرىلىدۇ .

تەر كەۋى: - ئاقسەل ماددىسى، ئوسۇملۇك يىمىلىمى (گۈمەلەر) ۋە تانىن تۇتۇدۇ.

جۇشقىمى تەبىئەتتە ئىشلىتىلمەش: - ئوزۇقلاندۇرغۇچى، كۈچلەندۈرگۈچى دورا ئورۇنداش-
لىقىدۇ . قىزىتما قايتۇرۇش، سەپرانى پەسەيتىش ئۈچۈن بىرىلىدۇ .

ئانار

(رۇمان)

PUNICA GRANATI

石榴

تونۇش: - بۇ خىل مەۋە بولۇپ، ئۇمۇلاق، قىزىل. پوسى ئىچىدىكى قىزىل دانىلەردى سۇلاق،
سۈزۈك مارجانغا ئوخشاش پاقىراق. بۇ 3 خىل بولۇدۇ. 1 - ئاتلىق، 2 - ئوتتۇرا ھال (ئىچىمىق ئاتلىق)،
3 - ئاچچىق تەمگە ئىگە.

ئوسۇملۇكى تۈكلۈك، تىكەنلىك، سېرىق. يۇپورمىنى كىچىك قېلىنراق، ياخشىمى يوغان بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتە مۇننىڭ جۇملىدىن شەنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. خۇسۇسەن ناغملىقنىڭ ئانسى ياخشىراق .

قەبىتى: - ھول سۇغۇق، ئاۋۇەلقى دەرىجىدە ھول، 2 - دەرىجىدە سۇغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئوزۇق بولۇش، قاننى كۆپەيتىش، ئورگانىزمنى قۇۋەتلەش، باھنى قۇۋەتلەش، ئىچ توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

دەشلىتمەلىشى: - جىگەر كېسەللىرىگە، ئىستىسقا، زىققە كېسەللىرىگە، زۇرەك، ئال كېسەللىرىگە، ئىستىقتىن بولغان يوتەلگە، ئورۇق كىشىلەرگە بىرىلىدۇ .

ئېشىلىتىش مىقدارى: - دانىسى ياكى سۈيى شەرتلىرىدىن 1 - 5 ياشقىدەكلىرىگە 10 - 15 گراممغىچە، 5 تىن 10 ياشقىدەكلىرىگە 20 دىن 30 گراممغىچە، 10 دىن 15 ياشقىدەكلىرىگە 30 دىن 40 گراممغىچە، 15 تىن 50 گراممغىچە بىرىلسە بولىدۇ .

ئورۇنباشارى: - ئاچچىق ئانار .

دەققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر: - ئاشقازان كېسەللىرىگە، سۇغۇقتىن بولغان ئىستىسقا، تىپ كېسەللىرىگە بىرىلىدۇ . ئاشقازان كېسەلگە شېكەر بىلەن، تىپكە بىرىشكە توغرى كەلسە زەنجىبىل، ئاچچىق ئانار سۈيىنى قوشۇپ بىرىلىدۇ .

تەركىبى: - ئانار تەركىبىدە 75 - 70 پۈرتسېنت سوك(شۈە) تۇتۇدۇ . ئانارسوكنىڭ تەركىبىدە بولسا 20 - 12 پۈرتسېنت قەن ماددىسى، لىمون كىسلاتاسى، ئاقسىل ھەم ۋىتامىن C ۋە 11 پۈرتسېنت ياغ ماددىسى تۇتۇدۇ .

جۇگىيى ۋە ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا دەشلىتمەلىشى: - ئاناردانىلىرىنى سەقىيە شەرتىنى تۈزىتىش (كال بادامچە بەز ۋوسپالېنىيىسى) ۋە كالنىڭ سۇلۇق ۋوسپالېنىيىلىرىدە چايدە قاش، ئېغىزدىكى سېسىق پۇراقنى يوقۇتۇشقا ئىشلىتىشكەندىن تاشقىرى،

石 榴 果 皮 - PERICARPIUM GRANATI ئانار مەۋەسىنىڭ پوستى

石 榴 树 皮 - CORTEX GRANATI ئانار قوللىنىش پوستى

石 榴 根 皮 - CORTEX RADIX GRANATI ئانار ۋىلتىزىنىڭ پوستى

لار ئىشلىتىلىدۇ .

دۇلارنىڭ تەركىبى: - پوستلارنىڭ ئىچىدىكى ئاساسىي ئىرىكپ ئانار ۋىلتىزى پوستىنىڭ ئالكالوئىدى (پېلېتېئېرون)، ئۇنىڭ ئوخشىشى ئىزوپېلېتېئېرون، مېتېلېلېتېئېرون، پىسېۋدوپېلېتېئېرون، ئىپون، تاننەن ماددىلىرىدىن ئىبارەت . ئانار مەۋەسىنىڭ سۈيىدە ۋىتامىن C كۆپ، يەنە 20 - 12 پۈرتسېنتقا كەچە قەن تۇتۇدۇ . ئانار ۋىلتىزىنىڭ پوستى قاپاق ئۇرۇشى مەدىلىمى (تېنىيا) ، سازاڭ شەكىللىك مەدە (ئاسكارىد) چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ .

جۈگىيىلەر تەلەپاتىچە: ئانارنىڭ ئوز پوستى ئىسسىق، ئۇچەي، زۇرەك، ئوپكە، جىگەر، بۆرەك لەرگە تەسىر قىلىدۇ . ئۇنىڭ خىزمىتى ئىچ قاتۇرۇش، ھاشارات ئولتۇرۇشتۇر . ئىچ سۇرۇشى، قاناشنى توختۇتۇدۇ . ئۇچەي چىقىش، ئېھنەلام بولۇش قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ .

ئانار ۋىلتىزى بىلەن قاپاق ئۇرۇشى شەكىللىك مەدىلىرىنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن، ئانار ۋىلتىزىنىڭ پوستىدىن 20 گرامم ئېلىپ 400 م ل سۇ قۇيۇپ، چىنە قاچىدا 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ، سۇزۇپ تىم - پىسىنى تاشلىۋېتىلىدۇ . شۇ مىقدارنى 3 كە بولۇپ، ھەر بىر يېرىم سائەتتە پىم قىسى ئىچىلىدۇ . ئوردا

ئۇ ئىچىم ۋە سائەت ئۆتكەندىن كىيىن، تۈز سۈركى بىر مەدە چۈشۈرۈلۈدۇ (ئانار زىلتىز پوستىنىڭ ئارقىسىدىن ياغ سۈركە بەرمەسلىك كېرەك. چۈنكى ئۇنىڭ تىركەۋىدىكى پېللىپتىنېرىن ياغدا ئېرىپ، ئو- گاي شۇمۇرۇلۇپ زەھەرلەپ قويۇشى مۇمكىن).

ئانار گۈلى

(گۈلنار - جۈلنار)

FLORIS PUNICA GRANATUM

石榴花

تۇنۇش : - ئۇ ئانار مەۋسىمىنىڭ چېچىمكى ، قىزىل ، نىپىز ، ئاچچىمقراق تىمگە ئىگە .

چىقىش دورىسى : - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - 2- دەرىجىنىڭ ئۇۋەلىدە قۇرۇق سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى : - ئىچ تۇختۇتۇش ، قان تۇختۇتۇش ، بەدەننى قۇرۇتۇش ، قۇۋەتلىش . خۇسۇسىيەت

تىمگە ئىگە .

دېمىشلىتىلىشى : - سۇقۇپ ئەكلىكتىن ئۆتكۈزۈپ ئىسپالغە (ئىچ ئۆتكۈ)، ئېغىزدىكى سۇلۇق جا- راهدلىرىگە، چىش ئاغرىقلىرىغا، ھەر بىر ئەزالاردىن كەلگەن قانلارنى تۇختۇتۇشقا، ئاياللارنىڭ يالماياق- قىسىمىدىن كەلگەن قاننى تۇختۇتۇشقا، بوۋاسىغا، سۇلۇق قىچمىشقا ئىشلىتىدۇ. سىمىگە بىلەن قاينىتىپ ئې- خىمىزنى چايقىمىسا سېسىق پۇراشنى كۆتۈرۈدۇ . ئالقمىنى ھەر خىل جاراهدلىرىگە سېمىسە جاراهدتنى پۇتتۇرۇدۇ .

قاننى تۇختۇتۇدۇ. قولىتۇققاسىمىسە سېسىق تەرىپۇراشنى كۆتۈرۈدۇ. تىن مەغزەبى، سىمىگە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ

بالىياتقىغا كۆرگۈزۈلسە ھەر خىل زىيانلىق ماددىلارنىڭ قويۇلۇشىنى توسۇدۇ .

دېمىشلىتىلىش مىقدارى : - 1- 5 ياشقاچەملىكلىرىگە 1 - 1 گرامم، چىملىك ، 5 - 10

ياشقاچەملىكلىرىگە 2 دىن 4 گرامم، چىملىك ، 10 - 15 ياشقاچەملىكلىرىگە 4 دىن 6 گرامم، چىملىك بىرىلىدۇ .

دورۇنېسارى : - ئوزۇننى باراۋىرىدە ئانارنىڭ چېچىمكى ئوتتۇرىسىدىكى سېرىق ئۇششاق ئۇرۇشى

ياكى ئانار پوستىنىڭ ئىچىمىكى ئاق نىپىز پوستى ياكى ئانار بولمايدىغان يالغان چېچىمكى .

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلەر : - كۆپ ئىچمىسە باش ئاغرىقى ھەم ئەزالارغا توسالغۇ پەيدا قى- لىدۇ . ئۇنىڭ ئۈچۈن كەترا بىلەن قوشۇپ ئىچمىش لازىم . ئۇنىڭ سىمىلغان سۈيى، گۈلى، پوستى چېچە كىل-

رىدىن كۈچلۈكتۇر .

ھول ۋاختىدا سىمىم قۇرۇتۇش بىلەن ئوسارە بولۇدۇ .

2- ئۇسۇل : قۇرۇغان گۈلنى سۇ بىلەن قاينىتىمىز، ئانلىقى چىققاندىن كىيىن سىمىم تىمىمىلەردىن تاشلى-

ۋە تىمىم، گۈل مىقدارىچە سۈيى قالىدەك 2 - مەرتەۋە قايناتساق سۈيى كەتىپ دورا قالىدۇ . ئۇنى قۇرۇتساقمۇ

ئوسارە بولۇدۇ .

تەركىبى : - گۈل بويىق ماددىسى (پۇنىتىدىن) ۋە مەلۇم مىقداردا گلىيۇكوزا تۇتۇدۇ .

بابۇنە - بابۇنە ج

MATRICARIA CHAMOMILLA E

洋甘菊

12 - رەسىم، بابۇنەج

تونۇش: - بۇبىوخىل كىيا بولۇپ، شېخى 60 س.م ئورۇنلۇقتا كوك ئىنچىمكە شاخلىق، يوپۇرمىقى ئۇششاق ئىنچىمكە ئۇزۇنراق، كۆتۈرۈشىدا سېرىق گۈلى، گۈلنىڭ چۆرىسىدە ئۇششاق ئاق يوپۇرمىقى بولۇدۇ. گۈلى ئۇششاقراق خۇشبۇي، تەمى تاتلىقتۇر.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭ تاغلىرىدىن، باغلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق ۋە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - گۈلى ئىچىنى يۇمشۇتۇش، يەلسەرنى تارقىتىش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، مەڭگىنى، پىيىنى، قۇۋەتلىش، زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھەرنى ياندۇرۇش، تەرلىتىش، سۈت كۆپەيتىش، سۈيدۈك، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى: - بۇنىڭ گۈلىنى قاينىتىپ ئىچكۈزسە، سوقۇپ خېمىر قىلىپ چاپسامەڭگىنى، پىيىنى قۇۋەتلىدۇ. تەرلىتىدۇ، زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھەرنى قايتۇرۇدۇ، ئاياللارغا سۈت پەيدا قىلىدۇ. سۈي-

دۈك ۋە ھېيىز ماڭدۇرۇدۇ. مەڭگە كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ، يەللىرىنى تارقىتىدۇ.

قۇلاقنىڭ يەلدىن قۇڭگۈلدېشىنى پەسلىتىدۇ، ھاسىراشقا پايدا قىلىدۇ. جىگىر كېسەللىرىگە ھەم پايدىلىق. كوكو، مەقەت، بالىياتقۇ ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ، ئىششىق ياندۇرۇدۇ. ياكى يۇمشۇتۇدۇ، سۈيدۈكتىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىدۇ، بالىنىڭ ھەمىيىنى چۈشۈرۈدۇ، سۇدا، بەلغەملىرىنىڭ سېسىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. تەبىئىتى سۈيى بىلەن خۇننىڭ سېسىشىنى ھەم يوقۇتۇدۇ، ئۇچەي تولغۇشۇش، توسۇلۇش ۋە قۇلمىچىگە پايدىلىق. سۈيدۈكنىڭ تەستە كەلىشى، تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ، بەدەن ھوللۇشۇدىغان قىچىشقا پايدا قىلىدۇ، بەدەننى خىلمەتلەردىن پاكلايدۇ.

قاينىتىپ يېشىدىن قۇيسا ھەم زۇقۇردىكى كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭ پىشقىنىنى سۈكە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كويۇرۇپ تۇتۇنمى تارتسا مەڭگىدىن كەلگەن سۈنى توختۇتۇدۇ، سىقىپ سۈيىنى كوزگە چاپسا كوز ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ، چاينىسا ئېغىزدىكى ئۇششاق جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ، قاينىتىپ سۈيىدە كوزنى زۇسا كوز ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ. كويىدۇرۇپ ئويىنى ئىسلىسا زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ.

دېمىشلىتىش مىقدارى: - ئاغرىقلارنىڭ يېشى ۋە گەۋالىغا قاراپ 2 گرامدىن 10 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دورۇنباسارى: - ئوز ۋەزنى بىلەن قىيسۇم، بىرەنجاساپ ئوقۇۋاندۇر.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - كالى ئاغرىغىغا بىرىلمەيدۇ، بىرىشكە توشۇ كەلسە ھەسەل ۋە

ئانار شېرىتى قوشۇپ بېرىلىدۇ.

بابۇنى ئىلتىزى - بىخ بابۇنى

ئىلتىزى ئىسسىق قۇرۇقراق. گۈلدىن قۇۋەتلىكتۇر. 4 كرامنى ھەسەل ياكى مۇسەللىسكە قوشۇپ يەسە
ياھنى روزخايدۇ.

بابۇنى يېغى چىقىرىش ئۇسۇلى

بىر كىلو گۈلگە 4 كىلو گۈنچۈت يېغى قوشۇپ شىشىگە سېلىپ ئاپتاپقا ئېسىپ قويۇلۇدۇ. ھەر كۈن
نى گۈلنى سىقىپ تاشلاپ يېتىدىن گۈل سالىدۇ، 3 ھەپتە ئۆتكەندىن كىيىن 20 كۈن ئاپتاپتا گۈلى بىر
لىدىن تۇرۇدۇ. ئاندىن سىقىپ گۈلنى تاشلىۋېتىپ ئىشلىتىلىدۇ. ياكى بابۇنى گۈلنى قازانغا سېلىپ قاينىتىپ
تىپ سىقىپ سۈزۈپ 2 كىلو سۇغا 4 كىلو گۈنچۈت يېغى قوشۇپ تاسۇ پارغا ئايلىنىپ ياغ قالىغىچە قاينىتىپ
تىلىدۇ. كۆيۈپ كەتسە بولمايدۇ. دىققەت بىلەن مۇلايىم ئوت قالاپ قاينىتىش لازىم.
ھول گۈلدىن بىر ھەسە سېلىنسا قۇرۇق گۈلدىن يېرىم ھەسە سالىمىز، ئاپتاپتا چىقارغىنى قاينىتىپ
چىقارغىنىدىن ياخشى كۈچلۈك بولۇدۇ.

يېغىنىڭ ئەبەدىتى: - 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 1 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - سوغۇقتىن بولغان ئىششىق ۋە مۇرەككەپ ئىششىقلارنى تارقىتىپ ياندۇرۇدۇ.
ھوللىمىنى قۇرۇتۇدۇ. بۇ ياغ بىلەن ياغلىنسا تىترەك بىلەن تۇتۇدىغان بەلغەمدىن، سەۋادىن بولغان تىپنى
توخۇتۇدۇ ھەم تىرلىتىدۇ، ھاۋا ئالمىشىدىغان توخۇكلەرنى ئاچىدۇ، تېرىنى كېڭەيتىدۇ، يىللەرنى تار-
قىتىدۇ، بەل ئاغرىقى، مۇپاسىل، نىمىرەلەرگە چېپىلىسا پايدا قىلىدۇ. قۇلاققا تېمىتىلسا كاسقا پايدا
قىلىدۇ.

تەركىبى: - تىركىبىدە 0.25 پروتسىنت يۇراقلىق ئۇچۇچان ماي يېغى قارىمۇل كوك ۋە گە
بولۇدۇ. گۈلدە يەنە ئانتىمىك كىسلوتا بار. ھېربىيىرىگى دەمگەن كىشىنىڭ ئانالىز قىلىشىچە بۇ كىميا 7.4
پروتسىنت خومىرە ئەمەلەم ماددا، 5.9 پروتسىنت رېزىن، 5 پروتسىنت ساپونىن سىمان ماددا، 3.6 پروتسىنت
يەلىم، 2.9 پروتسىنت ئىچچىق ئەمەلىك ماددا ۋە تاننىن كىسلوتا ئىزلىرى، 2.2 پروتسىنت ئالما كىسلوتاسى.
نىڭ كالىمىنى ھەم كالىي تۇزلىرى (قەن ھەم ئاقسۇل)، 1 پروتسىنت كالىمىنى فوسفورنىك، 0.8 پروتسىنت موم،
0.5 پروتسىنت ياغ، 0.4 پروتسىنت يېشىل بوياق ماددىسى، 64 پروتسىنت فېبېرىن بارلىغى ئېپىنىمە-
لانغان.

جۇشكىمى تەبىئەتتە دەمەشلىمەتلىشىشى: - تەبىئەتى - قۇرۇق ئىسسىق، قوزغۇتۇش، تارقىتىشى (سپازمىنى)
بوشۇتۇش، تىرلىتىش، قىزىتما پەسەيتىش، ئىچ توختۇتۇش، خۇسۇسىيەتلىرى بار. قوزغۇتۇش، يىل ھەيد-
دەش، ئارام بىردىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش، تىرلىتىش، زۇكام، نېرۋلارنىڭ ئاغرىشى، ئىچ سۇرۇش،
ئاشقازان ئاغرىقى، باش ئاغرىقى، قىزىتمەلىق كېسەللەردە قاينىتىپ ياكى دەمەلىپ ئىچكۈزۈلۈدۇ، ئەگەر
مىقدارى كۆپ بولۇپ كەتسە قۇستۇرۇدۇ. ياشتىن قۇيۇش، ۋانغا قىلىشمۇ مۇمكىن.

بادرۇج

(تاغ رەيھانى - تۈلمىسى جەنگىلى)

OCIMUM ALBUM

تۈزۈش: - بۇ بوخىل رەيھان بولۇپ، يوپۇرمىقى ئۇششاق، تېنىسى ۋە چاسا، شاخلىرى كۆپ، بىرى ئادەتتىكى رەيھاندىن ئوۋەنرەك، گۈلى قىزىل تەرەپكە مايىل. بۇنى مەس خەلقى رەيھانى ئادەتتە (قىزىل رەيھان) دەپ ئاتايدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 1 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - كۆڭۈلنى ئېچىش، ئۈزۈكنى قۇۋەتلىش، بۇرۇننىڭ بۇرۇش قۇۋىتىنى كۈچەيتىش، ئاشقازان ئاغزىنى، باھنى قۇۋەتلىش، سۈتنى، سۈيدۈكنى، ھېيىزنى، تەرنى ماڭدۇرۇش، ئىششەكلەرنى پۇشۇرۇش ۋە تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشىش ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە - بويىچە ئىچسە خاپىدىغان ۋە بەھۇشلۇق، نەپەس سىقىلىشىش، جىگىرنىڭ سوغۇق ۋە ئاجىزلىقى، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. دو - ۋۇسۇندىكى ئۇششاق تاشلارنى ئىزدەش، بۇنى ئارپىنىڭ ئالغىنى، گۈل يېغى ۋە سەركىلەر بىلەن مەلەم قىلىپ چاپسا ئىسسىقتىن بولغان ئىششەكلەر ئۈچۈن ۋە ئىچكەك ئىششىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا كۆزنى چاپسا، چاياننىڭ، ھەرنىڭ ۋە قۇرۇقلۇق ئىشلىتىشنىڭ چاققان زەھەرنى پەسەيتىدۇ. كۆزگە چاپسا كۆز ھەكى ئىششىقىنى تارقىتىدۇ. مەگە تەرەپتىن كۆزگە چۈشۈدىغان سۇيۇقلۇقنى توسۇدۇ. بۇنىڭ سىقىلغان سۇ - يىمىنى كۆزگە تەمىنسا كۆزنى روشەن قىلىدۇ. ياشنى يوقۇتۇدۇ. چاينىسا چەشنىڭ سېسىقلىقىنى كۆكۈرەك ۋە ئۆپكەندىكى ئارتۇق ھۆلۈكلەرنى يوقۇتۇدۇ. بۇنى چايناپ قۇلاققا تاڭسا قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، بۇنىڭ ئۇرۇغىنى مۇۋاپىق ھالدا يەسە سۇدانى توسۇدۇ، سۈيدۈكنى راۋان قىلىدۇ. قوساق تەبىئىي يەللىرىنى تارقىتىدۇ. ئۇرۇغىنى ئىزىپ ئىچسە كۆزگە چاپسا سۈت پەيدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشىش مىقدارى: - سۈيىدىن ئەھۋالغا قاراپ 40 گراممغىچە، ئۇرۇغىدىن 12 گراممغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دورۇن-ئاسازى: - باراۋەر مىقداردا سۈنەز (سەيادان).

ھەقىقەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆزنى قاراڭغۇلاشتۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سېرىك، پەندىگەن ۋە سەمەز ئوت.

بادرەنجى بۇيا

MONTIAN BALM

تۈزۈش: - بۇ بىر خىل كىمىيا بولۇپ، بۇنى 1 - 1 - مېتر كىلىدۇ. شاخلىرى كۆپ، يوپۇرماق شاخلىرى رەيھاننىڭ شاخلىرىغا ئوخشايدۇ، گۈلى ھاۋارەك، ئاق قىزىللىققا مايىل، ئۇرۇغى زەھەرغۇغا ئوخشاش. زىغىرىدىن كىچىك كۆرەك، توپا رەگدە، تەمى ئاتلىق - ئاچچىق تەمگە ئىگە، خۇشپۇراقلىق، بىر ئىلتىزەدىن ئۇنۇدۇ، بۇ دورىغا مۇشۇك ئامراق بولۇدۇ. بۇ باھنىڭ ھەم ئاغىنىڭ بىرەر نەچچى بۇيىمىسى دەپ

2 خىلغا بولۇندۇ. باغنىڭ بادىۋىنى ئويۇمىدا كىچىك كۆك ئۆزۈنچاق، يۇمشاق، شاخلىق، خۇش بۇي، تەمى ئاتلىق، گۈلى كۆك كۆك مايل، ئۇرۇقى كۆپ ئاق بولۇدۇ، 2 - نىڭ يوپۇرمىقى ئۇمۇلا فراتى شەكىلدە، ئۈزۈك، قېلىن، كۆلى ئاق، ئۇرۇقى ئاز قارا، تەمى ئاچچىق، خۇشبۇيىسى بولۇدۇ. بۇلارنىڭ ئۆز رۇقىنى ھەر ۋەلى تېرىدا ئۆزۈپ چىقىدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە ناھىيىلىرىدىن تېرىدا باغلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - مەشە، زۆرەك، جىمكەر، ئىشقا ئازانىسى قۇۋەتلىشىش، پۇراق، تەم بىلىش، كىرۈش، قىتتىق يىمۇشاقلىقىنى ئايرىشقا ئوخشاش سېزىملىرىنى كۈچلەندۈرۈش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلەتمەشەش: - زۆرەكنىڭ مەشە، سېزىش نېۋىلىرىنىڭ، جىمكەر، ئىشقا ئازانىلىرىنىڭ جەزىلىرىغا، بەلغەمدىن بولغان ھەر خىل كېسەللىرىگە، قوساق، يانپاش ئاغرىقلىرىغا، بورەك كېسەللىرىگە، زەھىرى ياندۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىچمەشكە، پۇراققا، خېمىر قىلىپ چېپىشقا بىرىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى چاينىدا ھاراقنىڭ بويى (پۇرىقى) ھەم ئېغىز پۇراقىنى يوقۇتۇدۇ. 9 گرامنى 1 گرام ئوزۇنغا بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە ئۇچەي جاراھەتلىرىگە، قوساق ئاغرىقلىرىغا مەنپەت قىلىدۇ. ئوزۇنى قاينىتىپ ئېغىز چايدىغا چەشنىڭ سېسىغىغا پايدا بىرىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ قويۇق قىلىپ ئىچكۈزسە ئۇ پەس سەمەللىشىشقا مەنپەت قىلىدۇ. 15 - 30 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ، قاينىتىپ شىۋەت قىلىپ ئىچسە ۋە خېمىر قىلىپ چاينىدا غاچمۇ ئىشت چەشلىگەن ۋە زەھەرلىك ھاشارات چاققانلارغا مەنپەت قىلىدۇ. ئۇ ۋەكىنى قۇۋەتلىشىشكە، مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇشقا ياردەم بىرىدۇ. ئۇقۇر قىلارغا مۇسەللىس بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە، چاچمۇ ھەم بولۇدۇ. سەكە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا خانازىغا، ئوزۇنى ئاشتىدا يەسە سەۋدا خاراكتېرلىق خاپىغانغا، ئىشقا ئازانىنىڭ سوزۇقتىن بولغان ھولۇكلىرىگە، ئېغىر تاماقلارنى سەمەلدۈرۈشكە، ئۇيغۇر كەلتۈرۈشكە پايدا قىلىدۇ. سەمەپ سۇيىنى چېپىلسا سەۋدادىن بولغان قىچەشقا، ھەر قايسى ئەزالارنىڭ كويىگە ئىگە بولۇپ ئاغرىقلىرىغا، ئاكتىلغا، بۇنى تۈز بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلسا خانازىغا پايدا قىلىدۇ. جۇغ - جۇغ كېسەلى بار كەشى مۇنچىدا بەدىنىگە چىپسا تەپكە مەنپەت قىلىدۇ. يوپۇرماقنى پۇراق بىلەن مەشەنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. بۇنىڭ شاخ - يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ سۇيىدە ئولتۇرسا، ئاياللاردىن توختاپ قالغان خۇنىنى كەلتۈرۈدۇ (ئۇرۇقى يوپۇرمىقىدىن ئاچمۇراق).

ئىشلەتمەشەش مىقدارى: - 1 - 5 ياشقا چىكىلىدىگەرگە قۇرۇقتىن 5 - 7 گرامغىچە؛ 5 - 10 ياشقا چىكىلىدىگەرگە 7 - 10 گرامغىچە؛ 10 - 15 ياشقا چىكىلىدىگەرگە 10 - 15 گرامغىچە، 15 تىن ئۇقۇرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 30 گرامغىچەلىك ئىشلىتىش مۇمكىن.

ھولىدىن ئاغرىقلىرىنىڭ چەمىسى ئەھۋالغا قاراپ 10 - 60 گرامغىچەلىك بىرىشكە بولۇدۇ.
ئورۇنباستارى: 2 ھەسسە زىپەك، ۳ پۇستى، ئوتتۇج.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - يانپاش كېسەللىرىگە يالغۇز بىرىشكە بولمايدۇ. بىرىشتە ئەھەم يىمىسى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە بولۇدۇ.

باقىلا

(بىناكلام)

PISUM SATIVUM

(PISELLO)

豌豆

تونۇش: - بۇ بىناكلام ماش بولۇپ ئۈستى قارا پوسىلۇق ۋىلىتىرى قېلىن، قومۇش ۋىلىتىرىغا ئوخشاش، گۈلى قىزىلكۇلكە ئوخشايدۇ.

چىقىمىش دۈرىنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - قۇرۇق سۇفۇق، ئازراق ھوللىكى بار.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ ئوخشۇتۇش، ئاشقازان ئاغرىقلىرىنى، ئۈچەي جاراھەتلىرىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - ئىچ ئۆتكۈ ئۈچەي جاراھەتلىرى، ئاشقازان كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 10-30 گرامم چىقىملىك بىرىلىشى مۇمكىن. دۈرۈنبايلىرى: - لويلا ماش.

ھەقىقەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئاشقازانغا سېسىق يىل پىيدا قىلىدۇ، ئەقلىنى بۇزۇدۇ. ئۆس-ئىتىش:

ئىدىكى قۇرۇقلۇقلىرىنى (پوستىنى) ئايرىپ يىمىش، تۈز، سېرىقياغ بىلەن قورۇپ بىرىلسە زىيان قىلمايدۇ. تەركىمى: - سۇ، ئاقسىل، ياغ، قان ماددىلىرىنى تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - قۇرۇق، موندىل، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ئۈسۈزلۈقنى قاندۇرۇش، ئوزۇقلاندىرۇش، سۇت كۆپەيتىش، سەمەردىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىچكى ئەزاسىدا ئىسسىق - سۇفۇقلىقى بار ئاغرىقلارنىڭ ئىچكى ئەزالىرىنى قىزىتىش، قۇسۇشنى توختۇتۇش، ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش، سۇيدۇكى راۋان قىلىش، قوساق كۆپۈشمىنى يوقۇتۇش، ئوزۇقلاندۇرۇش، سۇتنى كۆپەيتىش، زۆرەك ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن سۇيۇق قاينىتىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ. سۇ - قۇپ سۇ بىلەن خېمەم قىلىپ كودۇمبالارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ، يۈزگە چاپسا داغنى چۈشۈرۈپ يۈزنى پاقىرىتىدۇ.

بالادور

(ئەنقىردىيا)

FRUCTUS ANACORDII OCCIDENTALIS

檳榔

تونۇش: - دەرىخنىڭ مەۋسى بولۇپ، رەڭگى قارا، ھايدۇن زۇرۇڭىگە ئوخشايدۇ. بۇ خىل چوڭ-كىچىك بولۇپ، كىچىكىنىڭ مەۋسى سېرىق بىيىگە ئوخشاش، خام ۋاختىدا كۆك، پىشقاندا سېرىق، تازا پىشمىپ يىمىشكەندە رەڭگى قارا بولىدۇ. ئىچكى تەرىپى ئەتىلىك، سۇلۇق، تەمى موزىنىڭ تەمىگە ئوخشايدۇ، پوستى گۈزىگە چاپىلە - شاڭغۇ، قېلىن، يول-يول بولىدۇ. پوستىدىن ھەسەل ياكى ياغ چىقىدۇ. پوستى ئىچىمە شاكىلى بولۇپ، شا - كال ئىچىمەن مېغىز چىقىدۇ، مېغىزى بادامغا ئوخشايدۇ.

2 - چوگى: بۇنىڭ شاخلىرى، مەۋسى بادام دەرىخىنىڭ شاخ - مەۋىلىرىگە ئوخشاشىدۇ. بۇنى يەرلىك خەلقلەر پەرەلە بادامى دەپ ئاتايدۇ. بىز ئىشلەتمىدىغان بالادۇر مۇشۇ 2 - خىلىدۇر.
چىقىش ئورنى: - ئەسلىدە پاكىستاندا ئۆسۈدىغان دەرىخىنىڭ مەۋسى بولۇپ ئاسىيانىڭ ئىسسىق بەلۋاغلىرىنىڭ ھەممىسىگە تارقالغان.

تەبىئىتى: - بالادۇر ھەسلى 4 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، مېغىزى 3 - دەرىجىدە ئىسسىق، پوسنى 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، مېغىزى ئەۋۋەللى دەرىجىدە قۇرۇق.
خۇسۇسىيىتى: - نېرۋ پەسىيىتى، سىرتقى تەرەپنىڭ چاچسا جاراھەتنى قاتۇرۇش، قورۇش، قۇرۇ - تۇش، يۇمۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئورۇن باسلىرى: - پىنلۇق (سوۋېت ياكى ھىندىستان ياكى)، بىلىمان يېغى، نېفىت. پىنلۇق 5 ھەسە، بىلىمان 1/4 ھەسە، نېفىت 1/4 ھەسە.

ئىشلەتمىلىشى: نېرۋ ئىللىقلىرى، تېرە ئىللىقلىرى، باھنى قۇۋەتلىشىگە، پالەچىگە، لەقۋا تىتە رىمە كېسەل، بەدەن تارتىشىغا، سوگەلگە، سىيەككە، مەڭگە ھەم پەيدىلەرنىڭ ئاجىزلىقلىرىغا، چىشنى چىگە - تىش، قۇۋەتلىشىگە، تېرە كېسەللىكى سۈزۈلۈش بولغان جاراھەت ئىزلىرىنى يوقۇتۇشقا، چاچنى قارايتىشىغا ئىشلەتمىلىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن خېمىر قىلىپ سۇفۇقتىن بولغان ئىششىق كېسەللىرىگە ئىشلەتمىلىدۇ.

ئىشلەتمىلىش مىقدارى: - چوگىلارغا 0.75 دىن 1.5 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتمىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇ دورىنى يالغۇز ئىچىشكە ۋە كىچىك بالىلارغا بىرىشكە بولمايدۇ، باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرىلسە بولۇدۇ. 6 گرام مىقدارى يەنە ئولتۇرۇدۇ. ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە، قۇرۇق مەڭگە، ساراڭلارغا، مەڭگە پەردىسىنىڭ ئىششىقلىرى بار كىشىلەرگە، مالىخولىيالەرگە ئىشلەتمەيدۇ.

زۇقۇردىكى مىقداردىن كۆپ بىرىلىپ كەتسە، ئورگانىزىمدا ئېچىشىش، كۆپۈش، ئېغىز، كال، تىللار ئېچىشىش بىلەن كۆيۈپ ئايرىش، ئەندىشە پەيدا بولۇش ھادىسىلىرى يۈز بىرىدۇ. بۇنداق ۋاقتلاردا دەۋە ھال يېڭى ياڭاق مېغىزى، يېڭى ئارچىل، كۈنجۈت، بىنەپشە يېغىدىن بىرى بىلەن سار - خار قىلىش، ئارپا سۈيى بىلەن سۇۋۇقلۇق تەرسىلەرنى ئىچىرىش لازىم. تېرىدە كۆپۈشۈش پەيدا قىلسا يېغىنى ئۇششاق توغراپ، كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ چىپىملىدۇ. ئەگەر بالا دورىنى يالغۇز يەپ زۇقۇردىكى ئالامەتلەر كورۇلسە يېڭى مەسكە ماي، كالا، قوينىڭ يېڭى يېغى ياكى يېڭى كۈنجۈت يېغىنى ئىچكۈزۈش كېرەك ھەمدە بەدەننى ئارقا - ئارقىدىن ياقلاش لازىم. ھەم جىدەۋار پادى زەرلەرنى كالا قېتىمى بىلەن دۇخ قىلىپ داۋاملىق ئىچىش لازىم. بۇرۇنغا بادام يېغى، بىنەپشە يېغى نامغۇزۇلۇدۇ. باشنى ئاياللار - نىڭ سۈتى، گۈل يېغى بىلەن ياغلايدۇ. بىنەپشە سۈيى بىلەن زۇيۇلۇدۇ. زۇقۇردىكىلەرنى قىلىغاندا زە - ھەرلىك تەسىرى قايتىدۇ.

بالا دۇر ھەسلى چىقىرىش ئۇسۇلى: - بالا دۇر نىڭ ئۈچىنى ئازراق كەسىۋېتىپ ، ئامبۇرنى قىزىتىپ، قىزىق ئامبۇر بىلەن سىقساق ئاندىن سۈيى ئېقىپ چۈشۈدۇ. شۇ ئۇسۇل بىلەن ھەسەل چىقىرىمىز.

بالادۇر يېغى چىقىرىش ئۇسۇلى: يول بىسالا دۇر پوسىتىنى ئۇششاق قىرقىپ (يول بالادۇر پوسىتىنىڭ ئۈستى ھەم ئىچكى تەرىپىنى ئېلىپ تاشلاپ ئوتتۇرا پوسىتى)، ياڭاق يېغى بىلەن ياغلاپ، ئاغزى چوڭ شەشە ئىچىگە ئېسىپ ئاغزىغا زۇڭ قاپلاپ قويۇمىز، شەشە ئۈستىنى زۇڭ بىلەن توپا

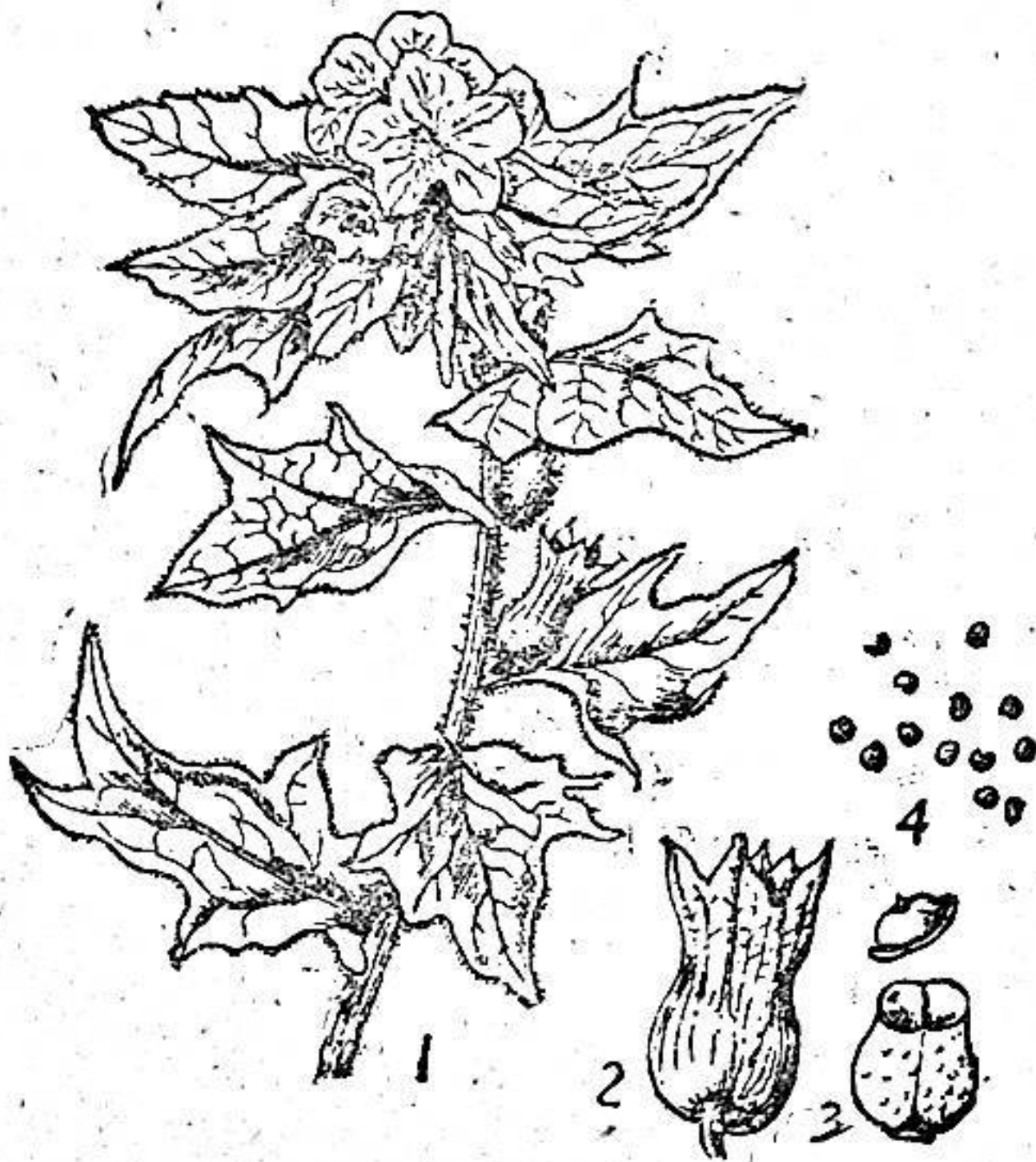
زۇكام، قۇسۇش، بالا ئۇرەپ چۈشۈپ كىتىش، پۇت ئىشىشى، زەھەرلىنىشلەردە بىرىلىدۇ. ئوپى-
كىنى ياشلاپ يوتىلى پىسىتىش، ناپىس قىشىنى توختۇتۇش ئۈچۈن بىرىلىدۇ. ئورۇندىن ياغ چىقىرىپ
تاماققا ئىشلىتىلىدۇ. يېغىنىڭ تەمى تاتلىق.
ئىسكەرتىش : لوخاتولەدۇبىدە بۇنىڭ تەرىپى كورسۇتۇلگەن . لاتىنچە نامى كورسوتۇلىمگەن.
پەقەت بۇ كىتاپتىكى تەرىپى بويىچە نامى بەلگىلىنىدى. يەنە ئەتتىقى قىلىشقا توغرى كىلىدۇ.

بىزۇرۇلبەنجى

(ئەجۋايىن خۇرا سانى - مىڭدۋانە)

HYOSCYAMI NIGRUM

莨菪

14 - رەسىم، بىزۇرۇلبەنجى

تونۇش : - بۇ بىزۇرۇلبەنجى -
سۈمۈلۈك بولۇپ، ئۇزۇن گۆسۈدۈ، يو-
پۇرمىغى رەيھاننىڭ يوپۇرمىغىدىن
يوغۇزراق، قېلىن، قارا كۆك رەڭدە،
تۈكلۈك بولۇدۇ. پۇرىغى بەد بوي،
تەمى تەنەقسىز، گۈلى سۇس ھاۋا
رەڭدە، تەنەسى تۈكلۈك بولۇپ، ئۇ-
رۇغى ئانارنىڭ چۈشۈپ كىتىدىغان
يالغان چېچىمگە ئوخشاش، غوزد-
نىڭ ئىچىدە تۇرۇدۇ. ئۇرۇغى ئۇششاق،
ياپىلاغراق، قىزىل، قارا، ئاق رەڭدە
بولۇدۇ.

قىزىلىنىڭ چېچىمكى سېرىق رەڭ-
دە، قارىسىنىڭ سۇس ھاۋا رەڭدە،
ئېقىنىڭ قارىراق ئاق رەڭدە، بۇنىڭ
يوپۇرمىغى ئازراق بولۇدۇ. قارا ئۇرۇق-
لۇغى بىلەن قىزىل ئۇرۇق-لۇغى ئىش-
لىتىلىدۇ . بۇ ئوسۇملۇك بۇ ئىل
تېرىلسا كىلىر ئىل ھوسۇل بىرىدۇ .

چىقىمىش دۇرنى : مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ قانارلىق جايلىرىدا، رايونىمىز شىنجاڭدا، ئوتتۇرا
ئاسىيا، ھىندىستان قانارلىق جايلاردا گۆسۈدۇ.
تەبىئەتى : - قارىسىنىڭ 3-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق، قىزىلىنىڭ 3 - دەرىجىدە قۇرۇق
سوغۇق، ئېقى 3 - دەرىجىنىڭ گەۋۋىلىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى : - مېگنىڭ ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتۇش، ئىلام بېرىش، مېس قىلىش، قان توخۇ-
تۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

دورۇنچىلىرى : - ئوزى بىلەن باراۋەر مىقداردا گەپيۇن .

دېمىشلىتىلىشى : - باش ئاغرىقى، موياسىل (بوزۇم) ئاغرىقلىرىدا، نىقرىسلىرىدە ئىشلىتىلىشە-
دۇ . سۈيىنى سىقىپ ئارپا ئۇنى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قۇلاق ئاغرىقى، نىسسىقتىن بولغان ئىششىقلىقلارغا چېپ-
پىلىدۇ . ئۇرۇغىنى گەمچەك ئىششىقلىرى، ئاشنىڭ ئىششىقلىرىغا چېپىلىدۇ . بىر جايدىكى مويىنى (تۈككى)
تۇلۇپ ئورنىغا يۈنىڭ ئۇرۇغى قايتا - قايتا چېپىلسا شۇ ئورۇنغا قايتا موي چېقىلىدۇ . ئۇقۇرىدىكىلەرگە ئىش-
لىتىشتە ئۇرۇغىنى سوقۇپ مۇسەللىس بىلەن خېمىر قىلىپ چېپىلىدۇ . شاخلىرىنى قاينىتىپ سىركە يا -
كى گەپيۇن بىلەن سۇلۇق جاراھەتلىرىگە چېپىلسا سۈيىنى قۇرۇتۇدۇ . كۆلىنى داچىن، زەنجىبىل، ھەسەل بە -
لىدىن مەيدە ئاغرىقىغا چېپىلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ . گەنجى-ئور بىلەن قوشۇپ پەلەتە قىلىپ بوۋاسىغا قويۇلسا
پايدا قىلىدۇ . يېڭى شاخ يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ ئىچمەشكە بارگەندە سەم-رىتىدۇ . يوپۇرماقلىرىنى
مۇسەللىس بىلەن قاينىتىپ ئىسسىقتىن ، سوغۇقتىن بولغان بەزى كىلىرىگە بىمىرىلسە
بەزىگە كىنى توختۇتۇدۇ . ھەم بەدەننىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ . چىشى ئاغرىقلىرى، قىچىشقاقلار ھەم
ئېغىزدىن كەلگەن قانلارغا شاخ يوپۇرماقلىرىنى كويىدۇرۇپ ئىسلاندىرۇلسا پايدا قىلىدۇ . ۱00 گرامنى 108
كوكئار ئۇرۇغى، 108 گرام مائۇل ھەسەل بىلەن ئىملىشتۈرۈپ، يوتال، قان كىلىشلىرىگە ئىچكۈزۈلۈدۇ . ئۇ -
رۇغىنى سوقۇپ ئۇخۇم سېرىقى، توخۇ يېغى بىلەن مەلەم قىلىپ گەمچەك، ئاش، زىرىق ئىششىقلىرىغا چېپ -
پىلسا پايدا قىلىدۇ . ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا يالغۇز ئاشنىڭ ئىششىقىغا پايدا قىلىدۇ . بارا -
ۋەر مىقداردا گەپيۇن بىلەن بىللە سوقۇپ، ئەگەكتىن ئۆتكۈزۈپ قايناقسۇ بىلەن خېمىر قىلىپ ۱00 مىقە -
دار كومىلا قىلىپ بىرىلسە كوپ ئۇخۇلۇتۇدۇ . ئۇرۇغىنى يۇمشاق سوقۇپ قەندىران بىلەن خېمىر قىلىپ چىش -
نىڭ كاۋاكلىرىغا قويۇلسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ ، ماتكا جاراھەتلىرىگە قويۇلسا جاراھەتنى ساقايتىدۇ .
ئىلتىزنى قاينىتىپ غار - غار قىلىپ چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . ھول يوپۇرماقلىرىنى سوقۇپ قۇردىس (ئاۋ -
لېت) قىلىپ بىرىلسە ئاغرىق پەسەيتىش تەسىرى بەكمۇ ياخشى . سۈيىنى سىقىپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇ -
رۇپ قۇلاققا تېمەتلىسا قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . گۈل يېغى بىلەن سۈيىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئاغرىق چىشقا
تېمەتلىسا ئاغرىقنى توختۇتۇدۇ .

دېمىشلىتىلىش مىقدارى : - يۈنىڭ ئاق رەڭدىكىسىدىن 15 ياشتىن ئۇقۇرىلارغا ۱00 دىن 2 گرام
غىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ .

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - بۇ دورىنى كىچىك بالىلارغا بىرىلمەيدۇ . قارىسىدىن 12 گرام -
نى يەسە قاتتىق باش ئاغرىش، كوكۇل ئىملىشىش، كوزگە قاراڭغۇ قىزىللىق تەقىلىش، بەدەن سوۋۇش،
ھاسراش، نەپەس تۇتۇلۇش، بەدەن سارغىيمەش، كوز ھەرىكىتى تىزلىشىش، جويۇلۇش، تىل ئىششىش، تىلنى
چىشلەۋېلىش، ئاغزىدىن كوپۇك كىلىش، گالنىڭ ئىچىگە خەنناك چىقىش بىلەن ئولۇپ قالىدۇ . ئىگەر
ئۇقۇرىدىكى زەھەرلىنىش ھادىسىسى يۈز بىرىپ بەلگىلىرى كورۇلسە دەرھال ھايۋانلار سۈتىنى (كالا، ئوچە -
كە، ئېشەك سۈتىنى) ھەم مائۇل ھەسەلنى ئىسسىق ئىچىرىپ قۇستۇرۇلۇدۇ . گەنجى-ئورنى سۈت بىلەن قاينىتىپ
ياكى چامغۇر ئۇرۇغى، چەلغۈزە، مامشا ئۇرۇقلىرى، جويۇز پوستى، سامساق، پىياز ئۇرۇغى ۋە ھەببول رىشاتە
لارنى سۈت بىلەن قاينىتىپ بىرىلىدۇ ھەم تۈگۈكۈز يېغى بىلەن گەنجى-ئورنى قاينىتىپ بىرىلىدۇ . بۇ ئى -
لاجلارنى قىلغاندا زەھەرنى ياندىرۇدۇ . ئېقىنى كوپ يىمەش بىلەن بەدەنگە توسالغۇ پەيدا قىلىپ، باش قايدۇ -
رۇپ، كالىغا خەنناك پەيدا قىلىپ، ساراڭ قىلىپ قويۇدۇ . ئادەتلەنمەسلىك لازىم . بۇ ئەھۋاللار يۈز بىرىسە -
سەلنى رۇمبىدىيان بىلەن قوشۇپ يىمەشكە بىرىلىدۇ . قۇۋىتى بىرۈنل ئۇرۇدۇ . بىرۈنلدىن ئۆتكەندە قۇۋىتى تۇ -
گەشكە باشلايدۇ . بىرۈنلەنچى يېغى چىقىرىش ئۇسۇلى : - ئاق بىرۈنلەنچىنى سوقۇپ، ئىسسىق

سۇجىلدىن خېمىر قىلىپ، ئاپتاپتا ئازراق قويۇپ، ئاندىن سىقىمىدىن ئۆسكەن ئارقىلىق سىققاندا يېقى چىقىدۇ. يېقىمىنىڭ ئىشلىتىلىشى: - سېپىدىن بولغان چارەت، باشنىڭ چارەتلىرى، قىچىشقا، بەدەننىڭ قىچىشى، قىچىشقا چىقىدۇ. ھىماققا ئارتسا ئۇيۇق كەلتۈرۈدۇ، ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پىسىدەتتۇرۇدۇ ھىماققا تېمەتلىسا قۇلاق ئاغرىقىنى پىسىدەتتۇرۇدۇ. پاكىزە لاتىمغا مەلۇم بولسا ياقۇغا قويۇلسا ياقۇنى يۇمىتىدۇ. 40 گرام بىزۇرولبەنجى ئۇرۇقى، 20 گرام ئۇسۇڭ ئۇرۇقى، 13 گرام كوكناز ئۇرۇقىنى قوشۇپ، سوقۇپ، يېقىمىنى تېلىپ بەدەننى ياغلىسا ياكى يۇرتسا ئۇقۇرىدىكى ئەھۋاللارنى (زەھىرىنى) قايتۇرۇشقا ياردەم بېرىدۇ. تەركىبى: - جۇڭگىي تىبابەتلىك ۋە ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا كوپۇنچە قارا ئۇرۇقلۇق بىزۇرولبەنجى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ ئىلتىزى، تەنسى (ھولى)، ئۇرۇق ۋە يوپۇرماقلىرىنىڭ ھەممىسىمۇ زەھەرلىك دورا ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئوسۇملۇكنىڭ تەركىبىدىكى ئالكالىلار (ئوسۇملۇك جەنلىرى) ئاساسەن ھىتوسىدە يامىن، سىكوپولامىنلاردىن تىبارەت. يەنە يوپۇرمىقى 35 پروتسېنت ياغ تۇتۇدۇ.

ئۇرۇقى 0.1 - 0.06 پروتسېنتكىچە ئالكالىل تۇتۇدۇ (ئاساسەن ئۇرۇقنىڭ پوستى ئىچىدە بولۇدۇ)؛ ئىلتىزىدا 0.17 - 0.15 پروتسېنت؛ يوپۇرمىقىدا 0.14 - 0.045 پروتسېنتكىچە ئالكالىل تۇتۇدۇ. فارما كولوگىيىلىك تەسىرى: - ئۇقۇرقى ئۈچ خىل ئالكالىلنىڭ قارما كولوگىيىلىك تەسىرى خېلىلا ئوخشايدۇ. ئاتروپىن مەركىزى نېرۋىسىنى تەسىر قىلىپ قوزغۇتۇپ، كىيىن پالچىلىنىدۇرۇدۇ. پاراسىمپاتىك نېرۋى ئۈچلىمى تارقالغان ئەزالارنى ھەدىگەندىلا پالچىلىنىدۇرۇدۇ. يەنە ئاتروپىننىڭ كوزگە ئالاھىدە تەسىرى بار. ئۇنىڭ 0.0005 گرامى (بىر گرامنىڭ ئون مىڭدىن بىش قىسمى) كوزگە ئىشلىتىلسە قارىدە چوق كېڭىيىپ نارايماي تۇرۇپ قالىدۇ. نېتىجىدە كوزگە يورۇقلۇق بەك كوپ كىرىپ، كورۇش قابىلىيىتى ۋاقتلىق يوقۇلۇدۇ.

جۇڭگىي تىبابەتلىك ئىشلىتىلىشى: - سىيازما قايتۇرغۇچى، ئاغرىق پىسىدەتكۈچى دورا سۈپىتىدە سىقىملىش، ئاشقازان ئاغرىشى، نېرۋى ئاغرىشلاردا، كۈچلۈك يوتەل، كوكىوتەل، ئاشقازاننىڭ تارتىشىپ ئاغرىشى، قۇيۇمچاق نېرۋىسىنىڭ ئاغرىشى، قۇسۇش ۋە ياللارنىڭ قوللىرى ئىختىيارسىز ھەرىكەتلىنىدەن كېسەللىك (خورىيا كېسەلى) قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. سوتقى كېسەللىرىدىن بوۋاسىر (كېپوروي) لاردا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە قىچىشقا سالىجىلىرىنى ئولتۇرۇش ئۈچۈن، شۇنىڭدەك قۇرۇت يىمىگەن چىشلارنى دىۋالاش، فوج (ۋاكىنما) نى ئۇيۇش (قۇرۇتۇش)، تۇتقاق كېسەلنى داۋالاشلارغا ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى: - ئىلتىزە، قول، يوپۇرماق ۋە ئۇرۇقلىرىدىن بىر قېتىمدا 0.1 دىن 0.5 گرامغىچە مەلەم تەپە يولۇپ، ياكى ئالغانلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئارتۇق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

بېغىتلىق

تەيەۋج - (تەھوج)

تونۇش: - بۇ تاغدا بولۇدىغان بىر تۈرلۈك ئۇچار قانات جانۋار بولۇپ چوڭلىقى كەڭلىكتىن كىچىككە رەك كىلىدۇ. رەگى كەڭلىكىگە ئوخشايدۇ. قانىنىڭ تەڭ قارا ئاز ئاقلىغىمۇ بار. ئەڭ ياخشى سەمەزە ياش، ئۇزۇن يېقىن جايلاردا گوتلايدىغىنى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭ ۋە ئىچكى گولىكلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - مۆتىدىل.

خۇسۇسىيەتى: - مەڭگىيە، پەھىمى، ھاپىزەنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.
 دېمىشلىتىلىش ئورنى: - كىم قۇۋەت كىشىلىرىگە بىرىلىدۇ. بۇنىڭ ئاشلىقىنى تاشقى تەرەپتىن
 ئىشلەتسە بىدەننى پاقىرىتىدۇ. كوزىگە ئارقىلىق كوزدىكى ئاقنى يوقۇتۇدۇ.
 دىققەت قىلىدىغان نىشەنلەر: ئىسسىق مەھزەلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: - ئىچىمى چۈچۈك نەرسىلەر.
 ئورۇنبايىسى: - كەكلىك.

بىيە

(سەپەر جىل - ھىۋا)

CYDONIA OBLONGO MILLER (CYDONIA LAGENARIA LOIS) 榲桲

15 - رەسىم، بىيە

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەۋە بولۇپ رەڭگى سېرىق، خۇشپۇ-
 راغلىق، ئۇستى تۈكلۈك، زۇمۇلاق، ئۈستىدە ئېرىقچىسى بار، تەمى ئات-
 لىق، سۇلۇق، ئىچىدە قارامتۇل قىزىل ئۇشاق ئۇرۇغى بولۇدۇ. چېچىمى
 ئاق، شېخى قارامتۇل خورما رەڭدە، يوپۇرغىنى زۇمۇلاق بولۇپ 3 خىل.
 1 - خىلى چوڭ، ئاتلىق، 2 - خىلى ئوتتۇراھال، ئاچچىق، ئاتلىق، 3 -
 خىلى كىچىك تەمى ئاچچىق بولۇدۇ. بۇنىڭ دەرىخىنى «كويىج» دەيدۇ.
 بۇنىڭ ياخشىسى ئوبدان پەشقان، يوغان، پوستى ئىپىز، سۇلۇغىدۇر.
 چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ سىچۈەن، خەننەن،
 خەننەن، شەندۇڭ، جياڭسۇ، شىنجاڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدە ئۆستۈرۈلۈدۇ.
 تەبىئىتى: - ئاتلىق مۆتىدىلىگە يېقىن ۋە بەزىلىرى ھول
 ئىسسىق دەيدۇ. - ئاچچىق - چۈچۈكى قۇرۇق سۇفوق.
 خۇسۇسىيەتى: - خوشلۇق كەلتۈرۈش، ئۈرەك، مەڭگە،
 ئاشقازاننى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى: - روھقا پەيدا قىلىش، سۇيۇك ماڭدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سۇيىمى
 ئىسسىق تاشقى ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىغا چېچىلىدۇ. جىگەرنىڭ كېسەللىنىشى ئالدىدا، ئاشقازان، ئۈچەي
 كېسەللىرىگە، ئىچىچ ئۆتكۈ، ئىشنىپ كەلمىگەنلىرىگە بىرىلىدۇ. خۇسۇسىيەت كېچىك بالىلارنىڭ ئاشقازان،
 ئۈچەي كېسەللىرى ئۈچۈن بەكمۇ پايدىلىق.
 دېمىشلىتىلىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
 ئورۇنبايىسى: - نەشۋەت، ئامۇت ۋە ئالما، ئىسبىغۇلدۇر.
 دىققەت قىلىدىغان نىشەنلەر: - سۇفوق مىزاجلىرىگە بىرىلمەيدۇ. بىرىش ئوقرى كەلسە شېكەر
 بىلەن شەرىپەت قىلىپ بىرىلسە پايدىسى ياخشى، تەسرى ئوبدان بولۇدۇ، ھەسەل، ئارپا بەدەن ھەم ئەنە-
 سۇن بىلەن بىرىلىدۇ.

تار كەڭى: - ئالما كىسلاتاسى، تارتارنىڭ كىسلاتاسى، لىمۇن كىسلاتاسى، ئاننىن، بورنىك كىسلاتاسى ۋە باشقا گورگانىك كىسلاتاسى ۋە ۋىتامىن C، قەيەن ماددىلىرى تۇتۇدۇ. ئۇرۇقىدا ئامىككالىن ۋە ياغ بار. يو - پۇرەمىنى ئىتروگلىتوزىد تۇتۇدۇ.

چۈشكىمى تەبىئىيەتتە تەشەببۇسلىنىشى: - قورۇقۇچى ۋە بەدەننى قۇۋەتلىگۈچى دورا سۈپىتىدە تەشەببۇسلىنىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئۈچەيلىرىنىڭ سىپى-پىيازىمىلىرىنى داۋالايدۇ ۋە خىولسىپىرا ۋاختىدا مۇسكۇلنىڭ تارتىشىپ قېلىشىلىرىدا تەشەببۇسلىنىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئاجىزلىقتىن بولغان بېرى - بېرى كېسىلى، ماغدۇرسىزلىق، كەمقانلىقتىن بولغان ئاياق مۇسكۇلىنى تارتىشىش، رېۋماتىزىملىق بوغۇم ئاغرىقى، قول - پۇتنىڭ تارتىشىپ قېلىشىلىرى، بەل - تىزلارنىڭ ئېچىشىپ ئاغرىشى قاتارلىقلار داۋالىنىدۇ. قوزغاتقۇچىلىق، قۇۋەتلىش ۋە ئاغرىق پەسەيتىش تەسۋىلىرى بار. ھازىرقى دەستىلىكى كىسىدۇ.

تەشەببۇسلىنىش مىقدارى: - كۈندە 5 - 10 گرامنى قاينىتىپ ياكى ھازىرقى چىلاپ ئىچىلىدۇ.

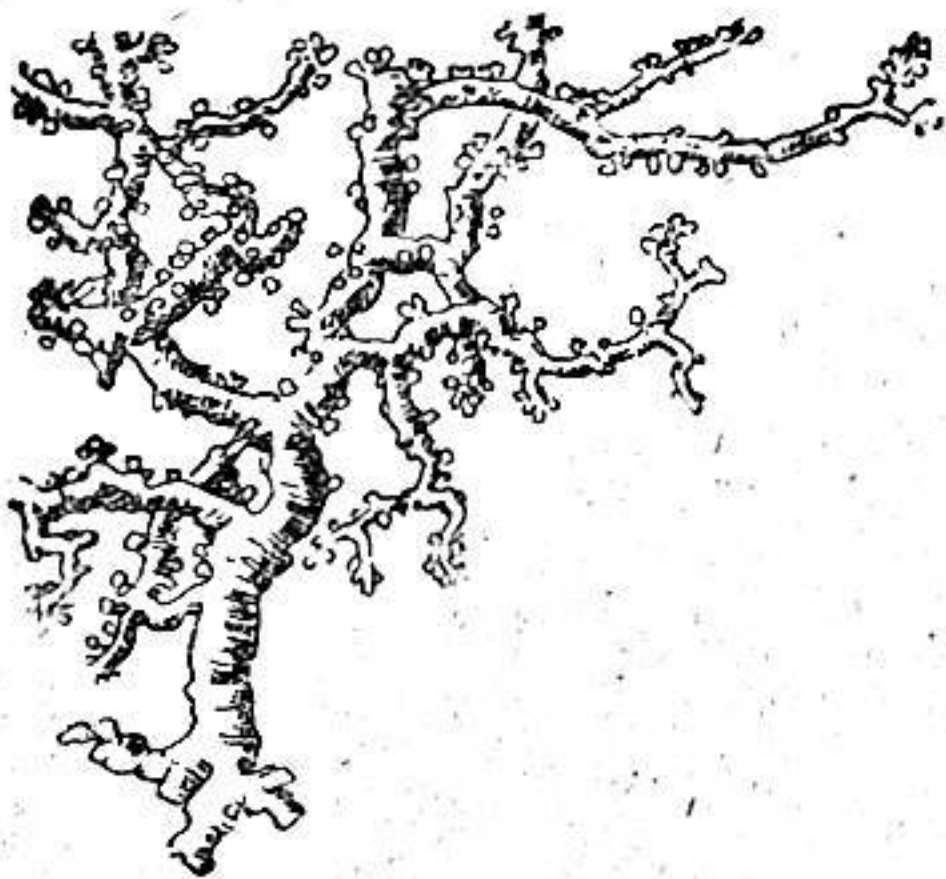
(قوشۇمچە رېتسىپىت: بىيە 10 گرام، بەدەن 10 گرام، سۇ 500 گرام، ئۇلارنى 200 گرام قالىق قىلىپ قاينىتىپ سۇزۇپ، كۈندە 3 قېتىم ئىچىلىدۇ. ئىچىش ۋاختىدا سېرىق ھازىرقى قىزىتىپ ئىچىلىش دورىنىڭ كۈچىنى ئاشۇرۇدۇ. يۇنىڭ بىلەن كەمقانلىق نېتىجىسىدە پاقالچەك، ئۈچەي مۇسكۇلىنىڭ تارتىشىشى، رېۋماتىزىم ۋە رېۋماتىزىم شەكلىدىكى بېرى - بېرى كېسىللىكىنى داۋالىنىدۇ.)

بىخ ھارجان

(بوسۇت)

OS COROLLI

珊瑚

تونۇش: - بۇ سۇدا بولۇدىغان بىر تۈرلۈك تاش بولۇپ، قىزىل، قارا ۋە گىدە. ئارىسىدا ھەرىسنىڭ ئۇۋىسىغا ئوخشاش توشۇكىمى بار. لاۋزا، تۇزسىز تەمگە ئىگە، قاتتىق چىسىدۇر.

چىقىش ئورنى: - ئاساسەن ئىسپىق ئىقلىمىدىكى دېڭىزلەردىن، كوپۇنچە ئوتتۇرا دېڭىزدىن چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي دېڭىزىدا، شەرقىي، ئوتتۇرا ۋە غەربىي چۇنداۋ ئاراللىرى تەتراپىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - ئەۋۋەللى دەرىجىدە سۇفوق، 2 - دەرىجىدە ئىسپىق.

خۇسۇسىيەتى: - ئىچ قاتۇرۇش، قان توختۇتۇش، نېرۋ پەسەيتىش، تېچلاندىرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

16 - رەسىم، بىخ ھارجان

دېمىشلىمىشى: - 4 گرامنى 2 گرام ئەرەپ يەلمىسى بىلەن ئېلىمىشۇرۇپ، يۇمشاق سوقۇپ، ئۇ-
 خۇم ئېقى بىلەن قوشۇپ دېمىشكە بىرىلسە دېمىش ئوتكۇنى، ئۈچەي ۋە باشقا ئەزالاردىن كەلگەن قاننى توختۇ-
 تۇتۇدۇ. ھەر خىل مەڭگە كېسەللەردىكى، ئاشقازان، جىگەر، تال ۋە بورەك كېسەللەردىكى پايدا قىلىدۇ. خۇ-
 سۇسەن كويىدۇرۇپ زۇقۇردىكى ئۇسۇلدا بىرىلسە قاننى توختۇتۇش بىلەن زۇرە كىنە-
 قاننىڭ قېيىپ قېلىشىنى توسۇدۇ. كويىدۇرۇپ كۆلىنى ھەر خىل جاراھەتلىرىگە چاپسا جاراھەتنىڭ ناتوغرى
 ئوشۇقچە كوشلىرىنى يىپ، ساپ كوش ئۇندۇرۇشكە ياردەم قىلىدۇ، چىشىنىڭ تۇۋىكىگە باسما چىشى قۇۋەت-
 لىدۇ. كويىدۇرۇپ، ئۇيۇپ، يۇمشاق سوقۇپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ، كوزدىن
 ياش كىلىشىنى توختۇتۇدۇ، كوزگە چىققان ھەر خىل مودۇرلارغا، كوزەن زىرىك كىلىشكە، كوزنىڭ ھەر
 خىل كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. كويىدۇرۇپ كۆلىنى ئۇيۇپ، يۇمشاق سوقۇپ بىلىمىن يېقى بىلىمىن ئې-
 لىشتۇرۇپ قۇلاققا تېمىمەن كاس، ئاڭلاش قۇۋىتى ئاجىزلىرىنى ساقايتىدۇ. بىر يېرىم گرامدىن 3 كۈنكىچە بىلىمىك سى-
 كەنجىل بىلەن قوشۇپ ئىچۈرسە تال ئىششىقلىرىغا، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىشقا پايدا قىلىدۇ (كۆ-
 لىنى سۇ بىلەن ئىچۈرسەمۇ ياخشى نەتىجە قىلىدۇ). سۇدا ئىپرىستىم جۇزام كېسەللىكىگە ئىش-
 لىتىلىدۇ.

دېمىشلىمىشى مىقدارى: - 1 دىن 3 ياشقىچە بىلىمىكلىرىگە 0.5 - 1 گرام، 5 تىن 10 ياشقىچە -
 بىلىمىكلىرىگە بىر يېرىم - ئىككى گرامغىچە، 15 ياشتىن چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بىلىمىك بىرىش
 مۇمكىن.

ئورۇنجا سارى: - كەرەبا، ياكى خۇن سىياۋشان.

دىققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر: - بورەك كېسەللىكىگە كىتىمە قوشۇپ بىرىلسە
 بولۇدۇ.

كويىدۇرۇش دۇسۇلى: - يېڭىسىنى چالاسوقۇپ، چىنە لوڭقىغا سېلىپ، ئاغزىنى بېكىتىپ،
 ئۇڭ بىلەن سېغىز ئويىدىن لاي قىلىپ ئۈستىنى چاپلاپ قۇرۇتۇپ، بىر كېچە تونۇر كۆلىگە كومۇلۇدۇ.
 ئۇ يەردىن ئېلىپ ئۈستىدىكى لايلىرىنى چىقىرىپ پاكىزلىپ، ئىچىدىكى كويىدۇرۇلگەن بىخ مارجاننى يۇ-
 شاق سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى: - كالتسى كاربونىك تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە دېمىشلىمىشى: - تىببىي سۇغۇق، تىببىي قىيىنلىق،
 زەھەرسىز.

كوزنى روشەن قىلىدۇ، كوز ئاجىزلىقلىرى داۋالىنىدۇ.

بۇدۇشقاق

(لەسقى)

XANTHIUM STRUMARIUM LINNAE

蒼耳子

17 - رەسىم، بۇدۇشقاق

تونۇش: - بۇ پىرىخىل تىكەنەكلىك ئۆسۈملۈك بولۇپ، ئۇنىڭ تەنەسى 50 سانتىمېترغىچە، ئوملىقى كىچىك قول مىقدارىغا كىلىدۇ. يوپۇرمىقى پاقا يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما بىر ئاز كىچىكرەك، ئۇرۇقى نىوخەت چوڭلىقىدا بولىدۇ. ئۇرۇقى كىيىمگە، ھايۋانلارنىڭ مويلىرىغا چاپلىشىۋالدىغانلىقى ئۈچۈن ئەرەبچە «لەسقى» (چاپلاشقاق) دەپ ئاتالغان. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى: - ماددىلارنى تارقىتىش، بىدەننى پاقىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قاينىتىپ ھەسەل بىلەن ئىچىمە سوقۇپ تىن بولغان كونا يوتىلە، كۆكۈمۈك ۋە دىكىلىكى ئۈچۈن مەدنىيەت قىلىدۇ. ئىزىپ گۈل يېغى بىلەن چاپسامە قىشەت ئىششەقى ئۈچۈن مەدنىيەت قىلىدۇ.

قاينىتىپ سۈيى بىلەن يۇرتىنى ۋاسا يۇرتى قىزارتىدۇ. ئۇرۇقى باھنى قۇۋەتلىيدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: 1- ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى: - بۇدۇشقاق ئۇرۇقىنىڭ تەركىبىدە بۇدۇشقاق كلىيۇكارىدى (گىسانترومارىن) 1927

پروتىيىن، ياغلىق ماي 9% پروتسىيىن، ۋىتامىن C ۋە ئالكولوئىد تۇتۇدۇ.

تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

جۇڭگىيى تەبىئىيەت ئىشلىتىلىشى:

خۇسۇسىيىتى: - 1- ئۇرۇقى - تارلىتىش، سۇيىدۈك ھەيدەش، زەھەرلىك دورىلارنى بىدەندىن چىقىرىش.

قەدرىش، ئارتىشىشنى بوشۇتۇپ ئاغرىق پەسەيتىش تەسەۋى بار. مۇسكۇل، گەسەبەلەرنىڭ ئارتىشىش ئاغرىقى - شى (يەل تۇرۇش) لاردا، سەمەلىس، ماخاۋ (جوزام)، بوغۇم ئاغرىقلىرى (موپاسىل)، بەزگەك سۇلۇق ئىش - شىقلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

2- يوپۇرماق تېنىسىنى سوقۇپ قوتۇرە تەمرەتكە، ھاشارات چاققان ياردىلارغا چېپىملىدۇ. بۇ چوپىندا ۱۹۰-۲۰۰ قۇملىرىدا بولۇدىغان پارازىت (تەييار تاپ) قۇرۇتنى قىچا يېقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يەل جاراھەتلىمىرىگە چېپىملىسا ئوبدان داۋالاش ئۈنۈمى بىرىدۇ. باش ئاغرىقىنى داۋالاشقا، قول - پۇت ئارتىشىش، قېلىش، جاراھەت - لىمىدىكى گۈلۈك كوشلىرىنى يوقۇتۇش، تەز ئاغرىقى، خانازىر، قىچمىشقاقلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - چوپ ۋە ئۇرۇقىدىن كۈندە 30 - 15 گرامنى قاينىتىپ ئىچىملىدۇ ياكى سۇيۇق ئىككى-ئىككى (رۇبىي) تەييارلاپ ئىچىملىك بىرىلىدۇ.

قوشۇمچە: يۇدۇشقا كەيلىسى ۋە ئۇرۇقىدىن كۆپ مىقداردا ئېلىپ، قاينىتىپ، سۇزۇپ، ئاندىن كە - يىمىن سۇيىمى پارغا ئايلاندۇرۇپ قويۇقراق ھالغا كەلتۈرۈپ سۇيۇق ئىككى-ئىككى (رۇبىي) تەييارلاپ، كۈندە بىر قانچە قېتىم تاماقتىن كەيىن 2 - 1 قوشۇقتىن قايناقسۇ بىلەن ئىچكۈزۈپ، ئۇزاققا سوزۇلغان بوغۇم ۋە - پالپىنىمىسى (موپاسىل)، سەمەلىستىن بولغان ئەسەپ (نېۋر) ئاغرىقلىرى، بەزگەك تۇردىكى ماخاۋ، سوزۇلما - تېرە كېسەللىرى، قوتۇرە لىمىغا بەزلىرىنىڭ ۋەسپالپىنىمىسى (ناسۇر)، ئۇزاققا سوزۇلغان جاھىل بەزگەك كې - سەللىرىنى داۋالاشقا بولۇدۇ.

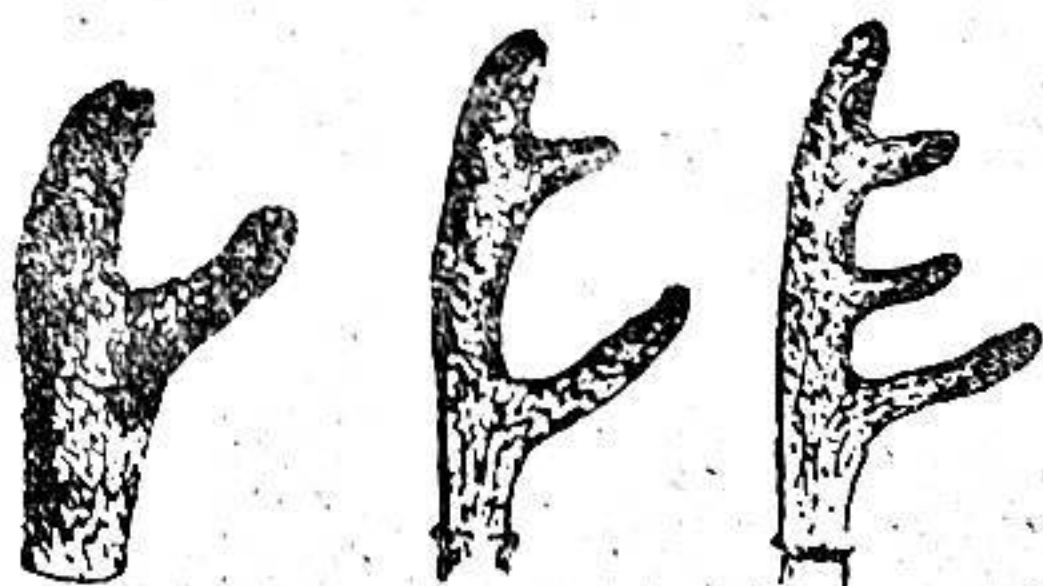
يۇدۇشقا ئۇرۇقى مەچەپ چىقىرىلغان ياغ ماخاۋ جاراھىتى ئۈچۈن بەلگىلىك ئۈنۈم بىرىدۇ.

بۇغا مۇشگۈزى

(شاخ گاۋكوهى)

CORNU CERVI

鹿角

18- رەسىم، بۇغا مۇشگۈزى

تونۇش: - بۇ تاغ - چېزىرە، ئورمانلاردا ياشايدىغان بىر خىل ياۋا كالا (بۇغىنىڭ) مۇشگۈ - رىدۇر. بۇ ھايۋان تاغنىڭ كاۋاك ئۆگۈنلىرىدە ئۇۋا ياساپ بالا چىقىرىش بىلەن مېشىك تارامىش دېگەن ئوت بىلەن ئوزۇقلىنىدۇ. بۇ ئەركەك ھەم چىشى بولۇپ، ئەركەك مۇشگۈزۈلۈك، چىشىلىرى مۇشگۈزۈسىز، ئەركەكنىڭ بېشىدىن مۇشگۈزۈمۈسۈپ 12 كىچە شاخلايدۇ. مۇشگۈزۈلىرى بەكمۇ قاتتىق

بولۇپ ھەر زىلىسى مۇشگۈزۈ تاشلاپ يېگەندىن مۇشگۈزۈ چىقىرىدۇ. بۇ ھايۋاننىڭ يېشى چوڭايغانسېرى ئۇنىڭ مۇشگۈزۈ كۈچلۈك، قۇۋەتلىك بولىدۇ. بۇ ئۇزۇن، ئومۇر كۆرۈدىغان ھايۋان بولۇپ رەڭگى قىشتا قارا قىزىل، ياز كۈنلىرىدە قىزىللىققا ئايلىنىدۇ ۋە بەزىلىرى سېرىق، قۇيرۇقى سوڭال بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزنىڭ شىمالىداۋەقەدىرىي-شىمال گولكىلىرىدە ياشايدۇ.
ھازىر مەخسۇس بۇغا بېقىش ئورۇنلىرى قۇرۇلۇپ شۇجايلاردا كوپىلىپ ئوستۇرۇلەكتە.

تەبىئىيىتى: - قۇرۇق تەسلىق.

خۇسۇسىيىتى: - باھنى قۇۋەتلىش. ئىچ ئوتسكۇنى ئوخشۇتۇش، ھەرخىل گەزالاردىن كەلگەن قاننى ئوخشۇتۇش، پەيدىنى قۇۋەتلىش، ئىخلىق ئوخشۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش، تالماق سىڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتى بار.

تەشلىمەتلىشى: - كۆيدۈرۈلگەن مۇڭگۈزدىن 4 گرام، كەندرا 4 گرام قوشۇپ بىرىلسە، ئىچ ئوتكۇ ئېغىز، بال-ياشاقتۇلاردىن كەلگەن قان ۋە سۇلارنى، جىگەر ۋە سۇيدۇك خالتىسىنىڭ ئاغرىقلىرىنى ئوخشۇتۇدۇ. ئۈچەي جاراھەتلىسى، قۇلنەچە ۋە تال ئاغرىقلىرىغا پايدىلىق. مۇڭگۈزنى پارچىلاپ كوزىغا سېلىپ كىلى ھەكەت قىلىپ ئوتۇرنىڭ قوقاس توتىغا كومۇپ كويدۇرۇلگەندە رەڭگى ئاقىرىدۇ. بۇنى ئۇيۇپ پەل كىزىلىپ كوزىگە سۇرمە قىلىپ تارتسا كوز كېسىلىرى، كوزدىن سۈكەلگەنگە، كوزنىڭ جاراھەتلىرىگە ۋە قەچمىشقا پايدىلىق. ئۇيۇلمىغاننى سىركىگە ئېلىشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ ئاق داققا، بىرىسكە چېپىمپ ئاپتاپتا ئولتۇرسا داغ ئورنى تىرلپ سۇ ئېقىمپ ساقىيىدۇ. قەچمىشقا، قوتۇرغىمۇ پايدا قىلىدۇ. كالا يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ پۇت-قوللارنىڭ يېرىلغان يەرلىرىگە چاپسا پايدىلىق. كويدۇرۇلگەن كۆلنى 15 گرام ئىچمىسە تال كېسىلىگە پايدا قىلىدۇ. بۇنى چىمىشقا بىنا چىش ئاغرىقىنى ئوخشۇتۇدۇ. سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ غار - غارا قىلىسىمۇ چىمىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. خېمىر قىلىپ دۇسۇنغا چېپىمىسا ھېيىز ماڭدۇرۇدۇ. ئىچەككە سېمىسە سۈت كەلتۈرۈدۇ. مۇڭگۈزنى كويدۇرۇپ ئويلىرىنى ئىسلىسا زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ. مۇڭگۈزنى ئويىگە ئېسىپ قويسا زىيانلىق ھاشاراتلار قاچىدۇ. مۇڭگۈزدىن ۋە پەلپەلدىن 2 - 3 پاراۋەر ئېلىپ يۇمشاق سوقۇپ ئازراق، ئىچمىدىن ئىچكۈزسە قالغانلىرىنى خېمىر قىلىپ بېقىتىشقا چېپىمىسا، بېقىن ئاغرىقىنى قالىدۇرۇدۇ. گوشىنى سېرىق چېچەك يېغى بىلەن ئۇزۇن قاينىتىپ پۇشۇرۇپ يەپ، ئارقىسىدىن ئەنجۈر شىۋىتى، مائۇل ھەسلە، ئاۋاتلارغا ئوخشاش شىۋەتلىرىنى بىرە سۇيدۇكى، ھېيىزنى ماڭغۇزۇدۇ. جىمىسى ئالاقىنى قۇۋەتلىدۇ. بۇنىڭ ئىسە كىمىنى يېغى بىلەن قوشۇپ، سۇقۇقتىن يىل تۇرۇپ قالغان يەرگە چاپسا يەللىرىنى تارقىتىدۇ. قاتتىقلىقنى يۇمشۇتۇدۇ. پالچىك چېپىمىسا پايدا قىلىدۇ. سوكىمىنى سوقۇپ مۇسەللىس بىلەن قوشۇپ زەكەرگە، چوڭ يوتىنىڭ تۇۋىگە، كىمىدىكىگە چېپىمىسا ئالاقىنى قاتتىق قىلىدۇ. جىمىسى ئالاقىنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ قۇرغان ئالاقىنى يۇمشاق سوقۇق مۇسەللىس بىلەن خېمىر قىلىپ، كۇمىلا قىلىپ ياكى مەجۇنىغا قوشۇپ بىرىلسە جىمىسىنى ئالاقە قۇۋىتىنى ئاشۇرۇپ ئالاقىنى قاتتىق قىلىدۇ.

4 گرامنى بىرە ئىلان چاققاننىڭ زەھىرىنى ياندۇرۇدۇ. سۇيدۇكتىكى تاشنى چىقىرىدۇ. بۇنىڭ ئالاقىسىنى، ئۇرۇق بېزىنى، مۇڭگۈزنى يەسە ھەر خىل زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققىنىنى قايتۇرۇدۇ. كەچمىك بالىسىنىڭ ئوفۇز سۇتىنى ئىچسىمۇ باھنى قۇۋەتلىدۇ. ئوفۇزنى پاكىزە لاتىغا سۇرتۇپ (يوكىپ) ئاياللار بالىياتقىسىغا كۆرگۈزۈلسە (ھېيىزدىن پاك بولغاندىن كىيىن 3 كۈن) ھامىل بولمايدۇ.

ئوتىنى قۇرۇتۇپ كويدۇرۇپ ئىسلانسا زولو دىگەن قۇرۇتنى ئولتۇرۇدۇ. تېرىسىگە يوكەنسە تۇمۇتتىن كوپ قان كىلىدىغان ئايالغا پايدا قىلىدۇ.

تەشلىمەتلىشى مەقدارى: - 15 ياشتىن ئۇقۇرى چوڭلارغا 4-8 گرامغىچە بىرىلسە بولىدۇ. ئورۇنباىسارى: - توگە قۇشى.

دققەت قىلىدىغان دىمىشلار : - كوشىنى يىمى، سۇدا تۇشىدۇرۇپ كوزنى ئېچىشىشتۇرۇدۇ .
 كوزدىن ياش ئاقتۇرۇدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋاللار يۈز بەرسە بۇنىڭ يېقىنى كەتەر، ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچ -
 كۈزى قۇستۇرۇدۇ ھەم 0.2 گرام يىمى ئوتىنى مۇسەللەس، يەنە مېغىزى، ھىندىستان ياگىمى بىلەن قوشۇپ
 بىرىلسە قۇستۇرۇپ زەھەرى قاپتۇرۇلۇدۇ. بۇنىڭ باش ھەم قۇيرۇقلىرىنى پەقەت يېمەشكە بولمايدۇ. ئەگەر يېپ
 قالغاندا ئادەم ئولتۇرۇدۇ. بۇنى ئولتۇرۇشنى بۇرۇنغا ماسكا ئارتىپ ئاندىن يېشىنى، قۇيرۇقلىرىنى كەمەش
 كېرەك. ئولتۇرگەندەمۇ دققەت قىلىنمىسا زەھەرلەپ قويۇشى ئېھتىمال.

تەر كىمى : - تەر كىمىدە يېلىملىك ماددا 25 پروتسېنت، نۇسغورلۇق كالىنى 50 - 60 پروتسېنت
 ھەم ئازوتلۇق ماددىلار، سېپومىن ۋە باشقىلار بار. بۇغا مۇڭگۇزنىڭ يېلىمى ئۇقۇرىدىكى تەر كىمى -
 لىدىن باشقا ئاممىنى كاربۇنات، ئاقسەل، پانتوكرىن تۇتۇدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى : - بۇنىڭ يېڭى مۇڭگۇزىدىن چىقىرىلغان پانتوكرىننىڭ داۋا -
 لاشتا ئىشلىتىلىشى نېتەجىسىدە بەدەننىڭ ھاياتى كۈچىنى ئاشۇرغانلىقى، زۇرەك ھەرىكىتىنى كۈچلەندۈر -
 گەنلىكى، زۇرەك كوشلىرىنىڭ ھارغىنلىقىنى يوقاتقانلىقى ئېنىقلاندى. يەنە ئۇ، سۇر كۆلۈپ ياردىلانغان يەر -
 لىرىنىڭ ساقىيىشىنى تەزلىتىدۇ. يارىغا مەكروپ چۈشۈپ ئېرىگەن بولسا ئۇنىمۇ يەنىمۇ روشەن كورۇلۇدۇ.
 جۇڭگىيى تەبىئەتتە دىمىشلىتىلىشى : - بۇغا مۇڭگۇزىنى بەدەننى قۇۋەتلىكۈچى دورا سۈپىتىدە بەدەننى
 ئاجىزلارغا، نېرۋىسى ئاجىزلارغا، يىرىگىلىق چارھاتلىرى بارلارغا ئىشلىتىدۇ. جىمىسى بىزلىرىنى كۈچەيد -
 ىش ئۈچۈن نېرۋىسى ئاجىزلىغان، مەنى ئېقىپ تۇرۇدىغان، ئەزەلەك قابىلىيەتنى ئۈزۈلدىكىدەك بىرىلسە -
 دۇ. پانتوكرىن ئۈكۈل قىلىنسا روھى بىسەرەمچانلىق، زۇرەك چارچاش، يىرىگىلىق چارھاتلىرىنى تەزلىك
 ئە داۋالىغىلى بولۇدۇ.

بورەك

(كۆلىپ)

R E N

腎 脏

تونۇش : - بۇ ھاياۋانلارنىڭ بەدەندىكى مۇرەككەپ ئەزالارنىڭ بىرى بولۇپ، ھەر ھاياۋاندا 2
 ھادا بولۇدۇ. بىرى ئوڭ تەرەپتە يەنە بىرى سول تەرەپتە بىر گاز دۈمبە تەرەپكە مايىل ئورۇنلۇشۇدۇ .
 بۇ جىگەردىن سۇ ماددىسىنى تارتىۋېلىپ ماسانىغا ئىشەتمە بىرىدۇ. ئاندىن سۇيۇك چىقىش ئار -
 قىلىق چىقىپ كىتىدۇ. يېمەش ئۈچۈن بورەكنىڭ ياخشىراق ياش، سەمەز قويىنىڭ ۋە ئوغلاقنىڭ بورەكىگە
 دۇر . ئۇقۇرقى ھاياۋانلارنى ئولتۇرۇش ئالدىدا سۇغۇرۇپ، سويغاندىن كىيىنلا بورەكنى ئېلىپ قورۇپ
 يىمە ئۇنىڭ مەنپەئىتى ياخشىراق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى : - ھاياۋان بار يەرلەرنىڭ ھەممىسىدە بولۇدۇ .

تەبىئىتى : - قۇرۇق سۇفوق .

خۇسۇسىيىتى : - بورەكنى قۇۋەتلىش ۋە بەدەننى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيىتى بار. بورەك يېقىنىڭ خۇ -
 سۇسىيىتى قاتتىق ئىششەقلارنى يۇمىتۇتۇشتىن ئىبارەت.

دىمىشلىتىلىش ئورنى : - ئۇقۇرىدا ئېيتىلغان ئەزالارغا ئىشلىتىلىدۇ .

دېمىشلىتىش مىقدارى : - گەملى گەۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان دېمىشلار : - ئۇزۇندا سىگىمىدۇ، غىزالىق ئىزىپى ئاچار، تىز يۇلۇدۇ . چۈنكى، ھاۋان بىدەندىكى گىزالارنىڭ كوشلىرى ئىچىدە ئاچارراھى بورەك كوشىدۇر. يەنە كىشىلەر بورەككە نازا قىزىقمايدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - پۇشۇرۇپ بىسىمىش ياكى قورۇپ بىمىش، قورۇغاندا گوز يىپىقى، زەپىتۇن يېقى ياكى كۈنەۋت يېقى بىلەن قورۇپ پۇشۇرۇش، شۇنىڭدەك تۈز، قارمىچ، داچىن، زىرە، مىستىكى، ئىچ - چىقىم، سىركە سېپىمىش لازىم.

بورەك ئىنسان ۋە ھاۋانلار بىدەندە سۇيىدۇك ھاسىل بولۇدىغان مۇھىم گىزا بولۇپ، ئۇنىڭ ئىرىكەندە قان بىلەن بورەككە بارغان ھەر خىل مەدەن (مېنېرال) تۈزلەر، مىكروپىلار، ئۇلارنىڭ زەھەرلىرى (توكسىن)، بورەكنىڭ توقۇلما ماتېرىياللىرى بولۇدۇ. شۇڭا بورەك ياخشى ئوزۇقلۇق ماددىلار قانارىغا كىرەلمەيدۇ.

بوزىدان

RADIX ASPARAGUS

天門冬

تونۇش : - بۇ بىرخىل ۋىلىتىز بولۇپ، گوزى قانتىق، ئولغۇماچ، ئاقۇش رەگىلىك، ئۇزۇنلىقى 10 س م، كەڭلىكى 1 س م كىلىدۇ. ئاچچىقراق تەمگە ئىگە.

چىقىش ئورنى : - جياڭسۇ، جىبىجىياڭ، گەنخۇي، خۇننەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۇننەن، سىچۇەن، چىڭخەي، سەنشى، ئىچكى موڭغولىيە، دۇڭبېي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى : - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق، ئازراق ھوللىكى بار.

خۇسۇسىيىتى : - ئافرىق پىسىتىش، چوڭ - كىچىك بوغۇم ئافرىقىلىرىنى قالدۇرۇش، جىمىسى ئالاقىنى كۈچلەندۈرۈش، خۇسۇسىيىتى - گە ئىگە.

19- رەسىم، بوزىدان

ئورۇنجاىسارى : - بەھەن سەپىمىد (ئاق بەھەن)، گوز ۋەزنى بىلەن؛ ئىككىرگوز ۋەزنى بىلەن، زەھەرنى قايتۇرۇشتا يېرىم ۋەزنى زورەمبات ۋە زىراۋەن تەۋىل .

دېمىشلىتىلمىشى : - ھىرخىل بېقىش كېسەللىرىدە ۋە ئاشقازاننى تازىلاش، جىگەر، ئالنى تازىلاشقا بىرىلىدۇ. ئاياللار بىلەن بولغان جىمىسى مۇناسىۋەتتە ئاچىز بولغانلارغا، بوۋاسىرغا ئىشلىتىدۇ. سوزۇق تەبىئەتلىك دورىلارنى كۆپ يىپ، مەزكۇر دورىلار ئورگانىزىمغا زەھەرلىك تەسىرلەرنى بىرە يۇنىڭ زەھەرنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىمىز. قەدەمدەنا بىلەن قوشۇپ بىرىلسە بوۋاسىرغا پايدا قىلىدۇ.

دېمىشلىتىلىش مىقدارى : - 1دىن 5ياشقىچەمىلىكىلەرگە 1-ئىككى يېرىم گرام، 5 تىن 10ياشقىچەمىلىكىلەرگە

تەرىپى 10 دىن 15 ياشەمچىلىكلىرىگە 4-6 گراممچىملىك، چوكلارغا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - كۆپ يەسە 2 تاشنى ئىشلىتىپ قويۇدۇ ھەم ئاغىرىشىدۇ. گەر تاشقا ئىششىق، ئاغرىقلارنى پەيدا قىلسا ھەسەل بىلەن قىچىنى قوشۇپ ئىچىملىسە زەھەرى قاينىدۇ. تەر كىمۇ: - مۇشۇنىڭ بىلەن بىر ئائىلىگە مەنسۇپ ئوسۇملۇك ئاسپاراگۇس ئوخشاشمىسىلىرىنى.

ئېنىڭ زىلىتىدا ئاسپاراگۇس، ئارگىمىن ياغلىق ۋە پۇراقلىق ماي، خولمىن ۋە 41 پىروتسېنت قىن، ئوسۇم-لۇكىنىڭ تېنىدە ئاسپاراگۇس، تىروزىن، تەھرىۋا كىسلوناسى، ئارىپىنىڭ ئىزلىرى، ۋىتامىن C، قىن بولۇدۇ. ئاقلىقى مەلۇم. بۇنىڭ تەر كىمۇ ئوخشاش كىلىدۇ.

تەسىرى: - بۇنىڭ ئاز مىقداردىكىسى ئارتېرىيە تومۇرلىرىدا قان بېسىمىنى چۈشۈرۈدۇ. بىر گراممى سۇدا قاينىتىلغىنى ئەكسەتتە قان بېسىمىنى ئورلىتىدۇ. جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىي: - مۆتىدىل، قۇرۇقچان، دەسلەپتە ئېغىزنى قۇرۇتۇپ كىيىن ئاچچىقلاشتۇرۇدىغان تەمگە ئىگە. خۇسۇسىيەتى: - بەدەننى چىگىتىش، قىزىتما پەسەيتىش، روھنى كۈتۈرۈش، يوتىل پەسەيتىش، سۇيۈك ھەيدەش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە. يەنە سانجىق ۋە زۆرۈك كېسىلىدىن بولغان سۇلۇق ئىششىق-لارنىمۇ داۋالىيالايدۇ.

جۇڭگىيلار قاينىتىلمىسىنى مۇپاسىل، رېۋماتىزم، زىبابىت ۋە جىمىن ئاچچىقلىقلاردا ئىشلىتىدۇ. يوتىلگە قارشى دورا سۈپىتىدە كوكىيوتىل ۋە برونخىمال ئاستىما (زەيقى نەپەس) كېسىلىدە بېرىلىدۇ. ھاراققا چىلاپ كونا تەمرە تىكىلىدۇ داۋالىنىدۇ. مىقدارى: - ھەر قېتىمدا زىلىتىدىن 6 - 15 گراممچە قاينىتىپ ئىچىملىك بېرىلىدۇ.

دەسكەرتىش: اوغاتۇلۇق دۇنيىدە كورسۇتۇلىشىچە، بوزدان نىڭ لاتىنچە نامى «ئاسپاراگۇس راتسېوزۇس» ئىدى. بۇ يەردە بىزنىڭ تونۇشتۇرغىنىمىز بىر ئائىلىگە مەنسۇپ ئوسۇملۇك «ئاسپاراگۇس لوتسېلىنى» نىڭ تەرىپىدىن ئىبارەت. يەنە بۇنى ئاسپاراگۇس ئىنسۇلارىس، ئاسپاراگۇس فالكاتۇس دەپمۇ ئاتىلىدىكەن، نامىدىكى پەرق ھەر بىر ئەلدە ئوسۇملۇكلارنى ئۆزگە ئايرىشتىكى ئانالىز پەرقلىرىدىن بولۇشى مۇمكىن.

بۇزغۇن

(بۇزغۇنچ)

GALLA PISTACIA VERA

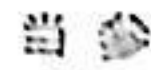
假榧子

تونۇش: - بۇ يەتتە دەرىخىنىڭ پىستېبولمايدىغان زىلىدىكى ساختامۇس بولۇپ، رەڭگى كۆكۈش قىزىلرەڭگە، ئۇششاق، ئانارنىڭ يالغان چېچىمىگە ئوخشاش. تەمى ئاچچىق، شاكالىدەك مېغىزى يوق مۇندۇر. چىقىش ئورنى: - ئوزبېكىستان، ئافغانىستان، شىنجاڭدىنمۇ چىقىدۇ. تەبىئىي: - قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيەتى: ئىچ ئوخشۇتۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى: - ئىچ ئۆتكۈزگە ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. تەر كىمۇ: - بۇنىڭ تەر كىمۇ 30 - 50 پىروتسېنتىگىچە ئاندىن بولۇدۇ.

بەھمان سەپىد

CONODOPSIS TANGSHEN OLIV

20- رەسىم، بەھمان سەپىد

تۈزۈش: - بۇ تاقلىق يەردە ئوسۇدىغان، يوپۇر-
مەنى غەينولا يوپۇر مەھسۇلاتقا ئوخشاش، يەركە يېپىلىپ بەلەك
ئۈزۈتۈدىغان، تىكەنلىك، ئۈچى يۈكەشەككۈ، كۆلىمىز، تو-
مۇزدا پەشپە چىقىرىدىغان بىر خىل كىمىياتىڭ زىلىتىمىز. بۇ
خىل: بىرى قىزىل، بىرى ئاق بولۇپ، قىزىلى يىتمىشكەن سە-
مىز كىلىدۇ. زىلىتىمىزنىڭ ئۇزۇنلىقى 15 س م، كەڭلىكى
6 س م، بىر يېرى ئىنچىكە، بىر يېرى توم، پۈستى قېلىمە-
راق، ئۈستى ئاستىدىن قىزىلراق رەڭدە بولۇدۇ. ئېقىمىڭ
ئۈستى ھەم ئاستى ئاق رەڭدە، 2 - خىلىنىڭ ياخشى پا-
كىمىز، سۈزۈك، ئېغىر، خۇشپۇراقلىق بولۇدۇ، چاينىما يې-
لىم چىقىرىدۇ، تەمى تاتلىق.

چىقىرىش ئورنى: - مەملىكەتتە مەزنىڭ شەنشى، سەن-
شى، سىچۈەن ئۆلكىلىرىدىن ۋە شىنجاڭدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - ئېقىمىڭ 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىس-
سىق. قىزىلىنىڭ 3 - دەرىجىدە ئىسسىق. قىزىلى ئېقىمىڭدىن
قۇۋەتلىكەرەك. ھەر 2 سەننىڭ ئازراق ھوللۇكىمۇ: رە

خۇسۇسىيەتى: - ئورگانىزمنى كۈچەيتىش، مەنىنى كۈچەيتىش، ئۈزۈك قۇۋەتلىش، سەمىرىتىش
خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئورۇنجاىسارى: - قىزىل، ئېقىمىڭ ئورۇنجاىسارى ئوز ۋەزنى بىلەن تەۋدىرى، يېرىم ۋەزنى بىلەن
لىسانى ئاساپىر (ئەرمودۇن ئۇرۇقى) ۋە مۇسلىمە سەپىد، سىيا ۋە ئىسكەندە، ئاگورتى زىرە ئىبات،
دېمىشلىتىلمىشى: - بەدەن قۇۋىتى ئاجىز، زۇرلىكى ئاجىز، سوغۇق مۇجەزلىرگە، نېرۋ كېسەل
لىرىگە، بورەك يوللىرىدىكى تاشنى پارچىلاشقا، شىلىملىق بەلغەملىرىنى كېمەيتىشكە بىرىلىدۇ. جەمى
سوغۇق مۇجەز كىشىلەرگە مۇۋاپىقتۇر.

قىزىلىنى قاينىتىپ شېكەر قوشۇپ ئاشتىدا ئىچسە سەمىرىتىدۇ. خۇسۇسەن ئوخۇت، بادام بىلەن
بىسە سەمىرىتىشكە ياردەمى كۆپتۇر. تۇز ۋە ھەسەل بىلەن زىھات قىلىپ يۈزگە چاپسا چىرايلىق قىلىدۇ.
قىزىل بەدەننى قاينىتىپ چاچنى زۇسا پەشتىنى ئولتۇرۇدۇ ھەم پاقىراق، خۇشپۇي قىلىدۇ. ئېقىمىڭنى ۋە
زەپىرنى سوقۇپ پاكىزە داكا ياكى پاختىغا سېپىمپ بالىما تىقۇ ئاغزىغا قويۇلسا ئاياللار جىنىسى ئىزالىرىنى
ئازىلايدۇ ھەم خۇشپۇي قىلىدۇ.

دېمىشلىتىلمىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقەچلىكلەرگە 1 - 2 گرام، 5 تىن 10 ياشقەچە.
لىكلەرگە 3 - 5 گرام، 10 دىن 15 ياشقەچلىكلەرگە 6 - 8 گرامغىچەلىك، قاينىتىلمەسدىن 10 - 90
گرامغىچەلىك ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - بەلدىن تۆۋەنكى ئەزالار كېسىلىگە زىيان قىلىدۇ.
كۆرسۈتۈلگەن مىقداردىن كۆپ يىگەندە ئەزالاردا ئىششىق، ئۈچەيدە ئېچىشىش پەيدا قىلىشنىڭ قوشۇمچە
تەسىرلىرى بار. زۇقۇردىكى ئەھۋاللار يۈز بەرسە رۇمبېدىيان، كەتورا، چىلانلاردىن بىرىنى سوقۇپ ئەڭ
مىقداردا بەرسە زەھەرلىك تەسىرى يانمىدۇ.

تەر كىمۇى: - ۋىلەتتىكى ئەر كىمۇدە كراخمال، ساپونىن، قان، ئۇچۇچان ماي، كلىيۇ كوردى سكو - قېللار، ئالكالوئىد قالدۇقلىرى بولۇدۇ.

فارما كولو گىمىيەلىك تەسىرى: - ھاۋا ئاتقان ئىشلىتىپ قىلىنغان نەجىرىلەرگە قارىغاندا: ۋىلەتتە بىدەننى كۈچەيتكۈچى دورا ئىكەنلىكى ئېنىقلانغان. داۋاملىق ئىشلىتىپ بەرگەندە ھاۋا ئاتاردا كېمىيە موكلوبىن (قاننىڭ قىزىل بويلاق ماددىسى) ئورلىگەن، قىزىل قان نەچچەلىرى كۆپەيگەن، ئاق قان نەچچەلىرى ئازايغان، بۇ خىل پايدىلىق نەسىر ئالغا نەسىر قىلىشتىن بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭ سىرتىدا، بەدەننى ئېكستراكتى ھاۋا ئات تېنىدە ئادىرنىڭ نەسىرىنى تورمۇزلىيالايدۇ.

جۇگىيە تەبىئىيەتلىك ئىشلىتىلمىشى: - كۈچلەندۈرگۈچى، ئاشقازاننى قۇۋەتلىگۈچى دورا سۈپىتىدە بارلىق زەئىپلىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ ئاشقازان ئۈچە يىلدا ناماقنىڭ ھەرىم بولۇشىغا ياردەم بېرىدۇ، خەلىقنىڭ شۇمۇرۇلۇشىنى تىزلىتىدۇ. لىمفاۋە قان يوللىرى سىستېمىسىغا نىسبەتەن ئۇلارنىڭ ماددا ئالماشتۇرۇشىنى تىزلىتىشكۈچى بولۇپ نەسىر كورسۇتۇدۇ. يەنە ئۈچە يىلدا سوزۇلما كانارلورى، ئاشقازان زەئىپلىكى، ئىشەنچسىزلىكلەر ھەم دىئابېت (زىئابېت) نىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى داۋالىنىدۇ ھەمدە بەلغەم بوشاتقۇچى، يوتىل پەسىنكۈچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزۇنغا سوزۇلغان زەئىپلىگەندۇرگۈچى كېسەللىكلەرنىڭ يوتىلەشلىرىنى، بولۇپمۇ يەنىكىل كۆپىگە تۇبېر كولىوزلىرىنى داۋالاشتا ئۇنۇم بىرىدۇ. يەنە بالىسىياتقۇچى قان كەتكەندە، ئىچ سۇرگەندە، رېۋماتىزىمدا ۋە باشقا سۇۋەپلەردىن بولغان يېغىش (موپاسىل) ئاغرىقلىرىدا بىرىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ چاچ چۈشۈشنى توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

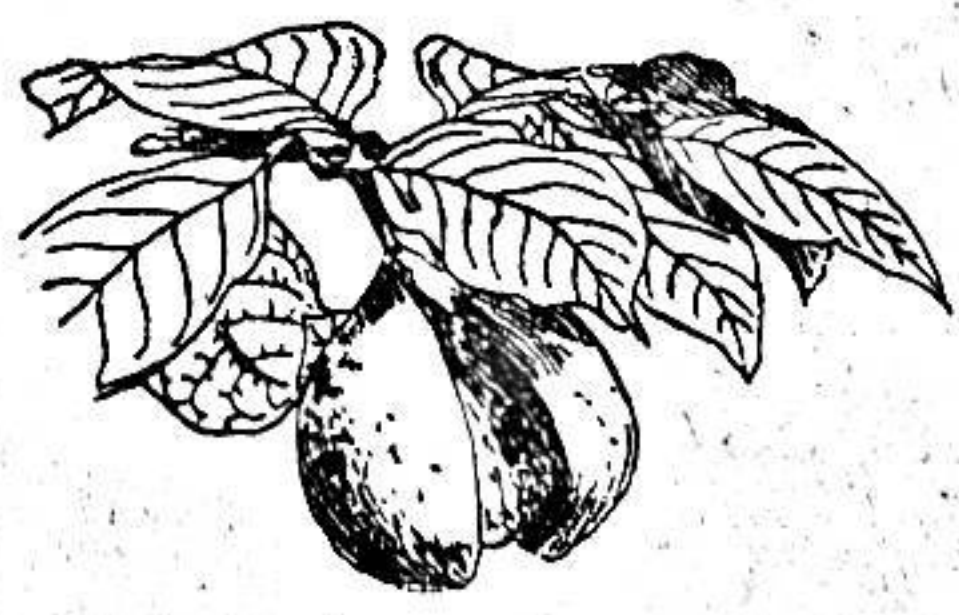
ئىشلىتىش دۇسۇلى: - يەردىن ئېلىنغان ۋىلەتنىڭ لايىلىرىنى زۇماي ئاپتاپتا قۇرۇتۇلۇدۇ، قۇرۇتقاندىن كىيىن يەرگە ئۇرۇپ تۇپسى چۈشۈرۈلۈپ، سالقىمدا پۈتۈنلەي قۇرۇتۇلۇدۇ. ۋىلەتنى سۇقۇپ ئالغان شەكىلدە ياكى قاينىتىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ، ئالغاندىن بىر قېتىمدا 1-3 گرام، قاينىتىلغاندا بىر قېتىمدا 2-6 گرام ئىچىدۇ. 600 گرام سۇ قۇيۇپ تاكى 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. دېھىسكەرتىش: - داڭسىك بەدەن ئەمەس، شاقاقۇل بولۇدۇ، دىگەن پىكىرلەر بار. ئەمما داڭسىكلىق قەسىرى بەدەن بىلەن ئوخشاش بولغانلىقى ئۈچۈن ھازىر بەدەن ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە. بۇنىڭ نامىنى داۋاملىق تەتقىق قىلىپ ئېنىقلاش لازىم. بەدەن سېپىد لاتىنچە *PHYSALIS SOMNIFERA* بولۇشى كېرەك.

بەسباسە

(جويۇزنىڭ تاشقى پوستى)

MACIS

肉豆蔻衣

تونۇش: - بۇ جويۇز دەرىخى مۇسسىنىڭ ئۆسۈمچىلىكى پوستىلىقى بىلەن جويۇزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پوستى بولۇپ، پاقىرايدىغان خورما دەگىدە، تەمى ئىچچەك. بۇنىڭ ياخشىسى چوڭ بولغىنىدۇر. يېپىڭسىنىڭ قۇۋىتى زۇقۇرى.

چىقىمىش دۇرىقى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭ دۇڭ ئۆلكىسىدىن، ھىندىستان، مالاككا، سۇماترا ئىلى، سېلون، بىرازىلىيەلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىيەتتىكى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - مەڭگى، باھنى قۇۋەتلىش، ئاشقازان ۋە جىگدىنى قۇۋەتلىش، مەنىنى كۈچەيتىش، بەدەننىڭ ھۆلۈكەنى قۇرۇتۇش، يىلدىنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى: - مەڭگ، ئاشقازان، بالىياتقۇنىڭ ئاجىزلىقى، تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ئاجىزلىقىدا بىرىلىدۇ. شۇنىڭدەك جىمىنى ئالاقىدىكى زەئىپلىكلەرنى داۋالاشقا، مەنىنى كۈچەيتىشكە، سۇفوق مەھزى كىشىلەرنىڭ مەھزىنى تەكشۈشكە، ئېغىزنى خۇشبوۋى قىلىشقا، ھۆلۈكەلەرنى قۇرۇتۇشقا، يىلدىنى تارقىتىشقا، ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇشقا، ئۈچەي جاراھەتلىرىگە، ئال كېسەللىكىگە ۋە ئىچ ئۆتكۈنى توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. بەنەپشە يىپىقى ۋە ئىسسىق سۇ قوشۇپ ئورۇنغا تېمەتلىسا يىلدىن بولغان سۇفوق باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئوزۇننى يۇمشاق سوقۇپ خېمىر قىلىپ باشقا سۈركە باشنىڭ يېرىمى ئاغرىشىغا ھەم تۇتقاقلىق مەڭگە كېسەللىكىگە، كىندىك ئاستىغا چېپىلسا سۈيدۈ دۇكىنىڭ تېمەپ كېلىشىگە پايدا قىلىدۇ. ھەبۇلئاس يوپۇرمىقى بىلەن سوقۇپ قولتۇققا چېپىلسا تەرلىش، پۇراشنى يوقۇتۇدۇ. كۈچكە تېزىكى ۋە ھەسەل بىلەن مەلەم قىلىپ چېپىلسا قاتتىق ئىششەكلەرنى يۇمشۇتۇدۇ. بۇنى يۇمشاق سوقۇپ ھېيىزدىن پاك بولغان ئايالنىڭ بالىياتقۇسىغا ھومول قىلىنسا تۇغۇشقا ياردەم بىرىدۇ (قايتا ھامىل بولۇشقا شارائىت يارىتىدۇ). بۇنى زەپەر بىلەن يۇمشاق سوقۇپ بالىياتقۇغا ھومول قىلىنسا بالە ياتقۇنى تازىلايدۇ. مۇم بىلەن ئېرىتىپ كىندىك تۈۋىگە چاپسا ئۈچەي جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقا چېملىكلەرگە 1-2 گراممىچە، 5 تىن 10 ياشقا چېملىكلەرگە 3-5 گراممىچە، 10 دىن 15 ياشقا چېملىكلەرگە 6-9 گراممىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنباشارى: - جويۇز

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - جىگەر كېسەللىرى، زىنقىلما (تۇتقاق) كېسەللىرى بارلارغا بىرىلمەيدۇ. جىگەر كېسەلگە ئەۋەپ يىمىسى، زىنقىلما كېسەللىرىگە گۈلەپ بىلەن قوشۇپ بىرىلسە بولۇدۇ. تەر كەۋى: - جويۇزنىڭ ئوزى ۋە ئۇنىڭ ئاشقى پوستىدا جويۇز مېيى (ئولپوۋم مىرستىنىسى)، كراخمال، ئاندىن ماددىلىرى، يىلىم ماددىسى ۋە بوياق ماددىلىرى بولۇدۇ. جويۇز مېيىنىڭ ئاساسىي تەركىبى ئاتسە - دۇم مۇرىستىكۇم، ئاتسەدۇم ماتىلېنكۇمۇلاردىن ئىبارەت.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى: - ئاز مىقداردا ئىچىلسە ئاشقازاننىڭ سۇيۇقلۇق ئىشلىپ چىقىرىشىنى كۈچەيتىدۇ ۋە ئۈچەي تاملىرىغا تەسىر بىرىپ پېرىستالنىكىنى تىزلىتىدۇ، ئىشەينى ئاچە - دۇ، ھەزىم قىلىشنى ئالغا سۈرۈدۇ ھەمدە يەنىگە دەرىجىدە ئېچىشقا قارشى تۇرۇش تەسىرى بولۇپ، ئاش - قازان - ئۈچەيلىرىدىكى نەرسىلەرنىڭ ئېچىشىنى چەكلەيدۇ، يەنە ئۈچەيلىكى يەلنى ھەيدەيدۇ؛ چوڭ مە - داردا ئىچىلسە زۇرەك ھەرىكىتىنى تىزلىتىدۇ، ئۇيقۇسىزلىق ھادىسىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ مەس قىلىدۇ (ئار كوزلايدۇ) ھەمدە دورىلارنىڭ سەمكىنىنى تىزلىتىدۇ.

جۇگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى: - ئاشقازان - ئۈچەينى كۈچەيتىپ، ھەزىم قىلىشنى تىزلىتىش، دورىلارنىڭ تەم ۋە پۇرىقىنى تۈزەش، ئالنى كۈچەيتىش، ئىشەينى ئېچىش، بالىلارنىڭ قۇسۇشنى توختۇتۇش، سۇتلۇك تاماقلارنى سەمكىلەندۈرۈش، قوساق ئاغرىقىنى توختۇتۇش ئۈچۈن بىرىلىدۇ. يېغىنى رېۋماتى - زىم ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. جۇگىۋا خەلق جۇمھۇرىيىتى قاما كوپپېسىدە جويۇز مېيى، جو - يۇز سېمىرتى كىرگۈزۈلگەن. ئالغان ياكى پىلۇل ھالىدا ئىچىشكە بىرىلىدۇ.

بەرەنگى كاپىلە

FRUCTUS EMBELIA RIBES

思培利亚实

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك ئۇرۇغى بولۇپ ئۇششاق، ژۇمۇلاق، قاراراق، ئوتكۇر بۇراقلىق، قارا مۇچتىن كىچىككۈەك، ئىچىدىكى ئېقى بىر ئاز ئاچچىقراق. بولۇپ بۇ 2 خىل بولۇدۇ: 1 - خىملى چوڭ، رەڭگى قارىغا مايىل ئاق؛ 2 - خىملى كىچىك رەڭگى قىزىلغا مايىل، بۇ قۇۋەتلىك ياخشى بولۇدۇ. چىقىش دورىسى: - ئاسىيانىڭ ئىسسىق ئىقلىملىق جايلىرىدىن، ھىندىستان ۋە ئافغانىستانلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - قويۇق بەلغەم ۋە سۇدانى سۇرۇپ چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېشلىتىلىشى: - بەلغەم ۋە سىپرانى، مۇپاسىلىنىڭ خىملىتىلىشىنى سۇرۇش، ھول جاراھەتلىرىنى قۇرۇتۇش، ئۆچىدىكى ھار خىل قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن 9 گىرامنى يېرىش سۈت بىلەن قاينىتىپ بىرىلىدۇ.

دېشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقاچىملىكىگە 1 - 3 گىرام، 5 تىن 10 ياشقاچىملىكىگە 3 - 6 گىرام، 10 دىن 15 ياشقاچىملىكىگە 6 - 9 گىرامغاچە يۇمشاق سوقۇپ، يېڭى سۈت بىلەن قاينىتىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - ئوزۇننى بىلەن ئاق ماش، تەبىئىي .

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئۆچىي كېسەللىرىگە بىرىلمەيدۇ. ئەگەر بىرىش لازىم كەلسە كەتسە قوشۇپ بىرىلىدۇ. سوقۇشتا دەققەت قىلىش لازىم. سوقۇش ۋاقتىدا توزاڭلىرى ئىسسىق ھەمىزاج كىشىلەرنىڭ يۈزىگە كىرىپ كەتسە يۇرۇندىن قان كەلتۈرۈدۇ.

تەركىبى: - بۇنىڭ ئاساسى تەركىبى ئېمبېلىيە كىسلاتاسى بولۇپ، ئۇنىڭ سىرتىدا ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ماي، رەڭ ماددىلىرى، دەرەخ يېغى، ياغ، ئېمبېلىن ۋە خىستېمېن (بىر خىل ئالىكالوئىد) تۇتۇدۇ.

دېشلىتىلىشى: - قاپاق ئۇرۇغى مەددىسىنى چۈشۈرۈدۇ. كۈنلۈك مىقدارى 5 - 1 گىرام. بۇنىڭدىن باشقا ماغۇزلاردا ئۇرۇغۇچى، ئاشقازاننى ساقلاملاشتۇرغۇچى، يىل ھەيدىگۈچى ۋە يەڭگىل ئىچ سۈرگۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

پاختەك

(پاختە)

TURTUR RISORUS L (INDIAN DOUE)

斑鳩

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئۇچار جاندار بولۇپ، رەڭگى كۆلرەڭ، بويىنىدا قارا بويۇنچۇقى بار، چوڭ-لىغى ياۋا كەپتەردەك كېلىدۇ.

چىقىش دورىسى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - ئەزالارنىڭ تەنرىشى، پالچىنى يوقۇتۇش، قۇيۇق يەللىرىنى تارقىتىش، ئو-
سالىقۇلارنى تېجەش، باھنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئوبدان يۇشۇرۇپ مۇۋاپىق ھالدا يىمىسە، مەزكۇر كېسەللىكلەر
ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. سوغۇقنىڭ بولغان پەي كېسەللىكلەرنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر يۈزنىڭ يېڭى قىسمى-
نى قىزىق ھالدا كۆزگە تېمەتلىسا كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. بولۇپمۇ قاننىڭ ئورنىدىن چىققان قاننىڭ تە-
سىرى بۇ ھەقتە ياخشىراق. ئاشلىقنى ياكى قېنىنى بەدەنگە چاپسا مەنپەئەت قىلىنىدۇ. مايمىغىنىنى سىرگە
بىلەن مەلەم قىلىپ ئىششەكلەرغا چاپسا ئىششەكلەرنى تارقىتىدۇ، ياكى يۇشۇرۇدۇ. بەدەندىكى چارەھەتنىڭ
ئىزىنى، قارا داغنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: ئەۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: ئۇيقۇنى قاجۇرۇدۇ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: شېكەر، ياغ، سىرگە، كۆك، ئۇمىغاقسۇت.

جۈڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى: تەبىئەتتىكى قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز. كۆزنى روشنى
لەشتۈرۈدۇ، بەدەننى كۈچەيتىدۇ، ئىچكى ئەزالارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇزاق كېسەل ئارتىپ ئورۇنلاپ
كەتتىن كىشىلەرگە پاخنەك كوشمىنى داۋاملىق بىرىلسە (شورپا قىلىپ)، تىزلىكتە سەمىرىدۇ، ئۇزاق ئىس-
تېمال قىلسا كىشىدە ھەق تۇتۇش ئىللەتلىرى يۈز بەرمەيدۇ. داۋاملىق يىمىسە باھنى قۇۋەتلىدۇ
(لىسەچىك).

زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققاندا پاخنەكنىڭ قېنىنى ئىسسىق بويىچە ئىچمىسە زەھەرنى قايتۇرۇدۇ.
پاخنەك مايمىغىنى شىپەرەك مايمىغى بىلەن قوشۇپ (ياكى ئوزۇننى تەنھام ئالغاندا) قۇلاققا پۇر كۆپ
كەڭگۈزۈلسە، قۇلاقنىڭ ئېقىپ ئاۋرىشىنى توختۇتۇدۇ.

پاقا

(زۇودە - غوك)

RANA NIGROMA ACULATA

黑斑蛙

تونۇش: - بۇ ھەممەگە مەلۇملۇق ھاشاراتلاردىن بولۇپ ئەم
يەردە، توختاپ قالغان سۇلاردا ۋە ئېرىقلاردا بولۇدۇ. قۇرۇقلۇقنىڭ
دەريانىڭ ۋە ئۆستەڭنىڭ پاقىسى دەپ 3 تۈرگە بۆلۈنۈدۇ. ئەگەر مۆت-
لىق پاقا دېيىلسە ئۆستەڭنىڭ پاقىسىنى ئالىمىز. قۇرۇقلۇقنىڭ پاقىسى
ئولتۇرگۈچ زەھەرلەر قانارغا كىرىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھەممە يەرلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە سوغۇق، 1 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىد.

ئىسە قۇرۇق، چۈنكى پاقىدا بىر كۈچلۈك ھارارەت يوق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - زەھەرلەرنى پەسەيتىش، چىمىش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، قان توختۇتۇش،
زەھەرلەرنى پۇتتۇرۇش.

22 - رەسىم، پاقا

دېمىشلىتىلمىش ئورنى: - پاقىنى قاينىتىپ مۇيى بىلەن ئاقىزىنى جايلىسا، چىشى ئاغرىدۇ. قىنى پەسەيتىدۇ. قارىنى يېرىپ ئوق ئەكىتىدۇ، تىكەن كىرگەن ئورۇنلارغا تېكىلسا، ئوق تىكەنلەرنى ئارتىۋالسىدۇ، زەھەرلىك ماشىراتىلارنىڭ زەھىرىنى كۈچىتىدۇ. قاينىتىدۇ، خۇشۇنى توختۇتۇدۇ، زەھىرىلىك پىۋىتتۇرۇدۇ (بىرلۈپمۇ پاقىنىڭ كوشىنى كويىدۇرۇپ سوتۇپ سېپىلسە ۋە سەنۋىر دەرىخىنىڭ غول يىلىمى بىلەن چېپىلسا، دائىرىسى كېسىلىمكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ). ئەگەر ئونى ئاغرىق چىشقا چېپىلسا ئاغرىقتىن چىشىنى ئارتىۋالدى. پاقىنىڭ مەنپەتى كويىدۇرۇپ سېپىلسە ھەر قانداق ئەزادىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ (پىشانىغا چېپىلسەمۇ شۇنداق). ئەگەر پاقىنىڭ غول - پۈتە ئۈچەيلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ بورەك يېغى بىلەن پۇشۇرۇپ يېغى ئېلىنسا ئىسسىقتىن بولغان بوۋاسىر كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ (ئىچىرىدىن ئوتكىن). بىر تۈرلۈك دەرەخلىرىنىڭ تىكىدە بولۇدىغان پاقىلار بولۇپ، بۇ پاقىلار كۆك، كىچىك بولۇدۇ، ئەگەر ئۇنى باراۋەر مىقداردا كېۋەزنىڭ چىمىتى بىلەن كويىدۇرۇپ كۆزگە ئارتىلسا كۆزگە چۈشكەن سۇنى يوقۇتۇدۇ (ئىچىرىدىن ئوتكىن دورىلارنىڭ بىرىدۇر).

تەركىبى: ئاساسى تەركىبى ئاقىلىدىن ئىبارەت. ياغ نەقەت 4 پروتسىنت ئويچورسىدىلا بولىدۇ. بۇلارنىڭ سوتىدا 10 پروتسىنت قىن ماددىسى، گۈڭگۈرت، فوسفور قاتارلىق ئېلېمېنتلار ھەم ۋىتامىن ئاب.د. قاتارلىق پايدىلىق تەركىپلەر بار.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە دېمىشلىتىلمىش: تەبىئىي: - قۇرۇق مۆتىدىل.

خۇسۇسىيەتى: - بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، قىزىتما قاينۇرۇدۇ. سىل كېسىلى ياكى باشقا كېسەللىرىدىن بولغان ئورۇقلاشلارنى، بولۇپمۇ ئەسەب (نېرۋ) ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاشقا، باھنى قۇۋەتلەشكە، بولۇپمۇ كىنى قۇۋەتلەشكە، مۇسكۇللارنى تەرققى قىلدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

دېمىشلىتىلمىش ئورنى: ئىچى باغرىنى ئېلىپ تاشلاپ، قومۇش بىلەن كېرىپ شامالداقۇرۇتۇلۇدۇ. ئىچى قانداق بولسا، بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، قىزىتما قاينۇرۇدۇ. سىل كېسىلى ياكى باشقا كېسەللىرىدىن بولغان ئورۇقلاشلارنى، بولۇپمۇ ئەسەب (نېرۋ) ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاشقا، باھنى قۇۋەتلەشكە، بولۇپمۇ كىنى قۇۋەتلەشكە، مۇسكۇللارنى تەرققى قىلدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە: ئورمانلاردا بولۇدىغان پاقىلار خىنزۇچە 蛤 لاتىنچە RANA TEMPOVA دەپ ئاتىلىدۇ.

تەسكىرتىش: - پاقىنىڭ تۈرى كۆپ بولۇپ، جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە پاقىنىڭ ئىشلىتىلىشى تۈردە كە قاراپ پىرقىلىنىدۇ - تەرىپى.

پالوزەج

تونۇش: - بۇ ئۇقداينىڭ ئىشلىتىشى بىلەن تەبىئىيەتتە بىر خىل ھالدا بولۇپ، بۇ ھالنى تەبىئىيەتتە:

ئەۋۋەل ئىشلىتىشنى قايناقسۇدا ھەل قىلىپ ئىزىپ، سۈزۈك سۇيىنى سارقىتىپ يۇمشاق ئوت بىلەن پۇشۇرۇلۇدۇ. ئوبدان پىشپ قاتقان چاغدا ئاز سۇ قۇيۇپ ئېلىشتۇرۇپ باقىمىز. سۇ ئېلىشمايدىغان بولغان چاغدا پىشقىنى شۇ بولۇدۇ. ئاندىن كىيىن ئۇنى ئېغىزى ئارقىلىق توكۇپ قويۇلۇدۇ. سوۋۇغاندا ئېلىپ پادامەت.

داۋدا توشۇرۇپ قىنە شېكەر شۈببىتى ، ناۋات شۈببىتى ، ئاق سىنە سېلىمى ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆلۈپ تەرقى
بىدەۋىشكە تەرقى ياكى خۇشپۇي گەرخىلدىنى چېچىپ بىرىلىدۇ .

يەنە بىر خىل ئۇسۇل: - ئاشلىقنى زۇقۇرقى ئۇسۇل بىلەن پۇشۇرۇپ ، ئوبدان پىشىپ قاپقاندىن كىيىن
ئۇنى ئۇششاق توشۇكىلىرى بار مەس جۈمبىل قازانغا سېلىپ قازاننىڭ تىگىگە سوغۇق سۇ قۇيۇپ تۇرۇپ ئاز-
ئىدىن كىيىن قوشۇق بىلەن ئېلىشتۇرۇلسا قازاننىڭ توشۇكىلىرىدىن مەۋايمەننىڭ دانىلىرىدا ئوخشاش دانىلار
تىگىدىكى سوغۇق سۇ بار قانچىغا چۈشۈپ توكلايدۇ . ئاندىن كىيىن ئۇنى قايمىدە بوزمچە زىرەدا ئېيىتىدۇ .
قاندىكى خۇشپۇي شۈببىتىگە ئېلىشتۇرۇپ يىمىلىدۇ .

چىقىمىش ئورنى : - ئۇيغۇر مىللىتى تەۋىپلار ياسايدۇ .

تەبىئىتى : - قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى : - غىزالىق تەرىپى كۆپ ، ئاشقازاننى ، ئۆپكەننى قېۋەتلىدۇ .

دېمىشلىتىلىش ئورنى : - ئۆپكە كېسىلىگى ۋە ئاشقازان كېسىلى بىلەن كىشىلەرگە شۇنچىدەك

ئىسھال كىشىلەرگە بىرىلىدۇ . ئەگەر رەبەن ئۇرۇقى بىلەن بىرلىكە تەسۋىي ياخشىراق بولىدۇ .

دېمىشلىتىلىش مىقدارى : - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ .

پالەك

(ئىسپاناخ - بوسەي)

SPINACIA OLERACEA L

菠菜

23 - رەبەم ، پالەك

تونۇش : - بۇ مەشھۇر سەيلىرىدىن بولۇپ ئىسكىكى

خىل بولىدۇ .

1 - ئۆلكىنىڭ ، 2 - جاڭگالنىڭ ، ئىشلىتىلىدىغىنى

ئۆلكىنىڭدۇر .

چىقىمىش ئورنى : - ئەسلىدە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۆس-
تۇرۇۋاتقان سەي بولۇپ ، ھازىر مەملىكەتمىزنىڭ ھەممە جاي-
لىرىدا تېرىلىدۇ . قىسقىن ياۋا ھالىدە ئۇچرايدۇ .

تەبىئىتى : - 1 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھول سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى : - ئىچ پۇمشۇتۇش ، تىز ھەزىم بو-
لۇش ، تەشەللىقنى ۋە قىزىق تەپلەرنى پەسەيتىش ، كۆكرەك ،
ئۆپكەننىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئاغرىغىنى يوقۇتۇش ، سىل ۋە قان
خىساراكىرلىق بەل ئاغرىغىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

دېمىشلىتىلىش ئورنى : - بۇنى مۇناسىپ نەرسىلەر بىلەن ، ماش بىلەن پۇشۇرۇپ يەسە ئىسسىق
ئىن بولغان ئەزىلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . سۈيى بىلەن غەز - غەزە قىلسا كىمال ئاغرىغى ئۈچۈن پايدا
قىلىدۇ . سىقىلغان سۈيىنى شېكەر بىلەن ئىچسە كىمال ئاغرىغى ، يارقان كېسىلىنى داۋالايدۇ ۋە ماسانىدىكى

(سۇيۇك كۆكۈمۈش) ئۇششاق تاشلاۋى ئىزىدۇ. سۇيۇك كۆكۈمۈش كۆيۈپ ئىلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى پۇشۇرۇپ ئىزىدەپ چاچسا ئىسسىقلىقتىن بولغان بوغۇملار ئاغرىغى، ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىسسىقلىق ۋە ئىسسىقلىقتىن سۇيۇك كۆكۈمۈش قوسۇلۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. خام پالەكنى ئىزىدەپ چاچسا پىلغۇمۇنى كىشىلىقى ئۈچۈن، ھە - ۋەنىڭ چاقىرىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى ئىزىدەپ سەيدەپ بىلەن چاچسا بەدەننىڭ چىقىرىدىن ئانالىز ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 36 گرامغىچە بىرىلىدۇ. سىقىلىغان سۇيۇقتىن 8 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: سەمەز ئوت، قەنپە.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - سوغۇق مەزجەز كىشىلىرىنىڭ يېشىنى داغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - بادام يېغى، سېرىقچىغا، داچىن، قازدەۋچ ۋە باشقا ئىسسىق دورىلار بىلەن پۇشۇرۇپ يىمىشتىن ئىبارەت.

تەركىبى: - ئىلتىزى ئوسۇملۇك سوپۇن ماددىسى (سايونىن) تۇتۇدۇ؛ يوپۇرمىقى 2۰4 - 1۰6 پرو - تىپىت ئاقسىل ماددىسى، ۱۰3 - ۵۰2 پروتىننى باغ، 3۰2 - 1۰6 پروتىننى ۋە بونىسۇلۇق ماددىلار، 2 پرو - تىپىت ئىتراپىدا كۆل ماددىلىرى، كۆپ مىقداردا ۋىتامىن A ، B ، C ، يەنە ئۇرغۇن تومۇر ماددىلىرى تۇتۇدۇ. جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى: - قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

ئۈچەننى سىلىغلاشتۇرۇپ ئىسسىقلىقنى بوشاتقىچى دورا قىلىپ، ئادەتتىكى قۇرۇق تىلەدە بىرىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇزاققىچە ئىسسىق كىلىشىگەن ۋە بوۋاسىر ئاقسىللىرى بولغان ئاغرىقلار داۋالىنىدۇ. يەنە ئاشقازان ئاستى بېزىنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاش تەسىرى بار. ئۇزاققىچە يىپ زۇرە ناماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بىرىدۇ. قاننى ياخشىلاپ ئومۇر ھەرىكىتىنى تارتىپكە سېلىش، كۆكرەكتىكى ئو - مالفۇلارنى ئېچىش، ئۆسۈملۈكنى ئوخشۇتۇش ئۈچۈن بىرىلىدۇ. ھازىر مەسىلىگە قايىتۇرۇشقا، زەھەرلىك - نى يىمىشكە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: - پۇشۇرۇپ يىمىشكە، سەمەز سۇيىنى ئىچىشكە، يېشى سەي ئىسسىقلىقتىن كۈنىگە 50 - 100 گرام ئىسسىقلىق قىلىش مۇمكىن.

تەبىئىي سوغۇق بولغانلىقتىن، ئۇزاق ئىسسىقلىق قىلىنما پۇتنى ماقۇللىنىشىنى ئۇزۇنلاشتۇرۇپ، بەدەن ئاغرىق پەيدا قىلىش مۇمكىن. شۇڭا كۆشۈك تاماقلاردا ئىسسىقلىق قىلىش پايىدلىق.

پالەك ئۇرۇغى

(تۇخىمى ئىسپاناخ - بوسەي ئۇرۇغى)

SEMENA SPINACEA OLERACAE

菠菜籽

تونۇش: - ئۇ پالەكنىڭ ئۇرۇغى بولۇپ، تەمى تۇزسىز، يۈزى مۇدۇرچوقۇر، رەڭگى سېرىق تە - ۋەپكە مايدىل.

چىقىش دورىسى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 1 - دەرىجىدە ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى : ئۆرەك ئافرىقى، ۋە ئىچكى ئىزالاتىڭ ئافرىقى، ئىسسىقلىق بولغان ئىزالاتىڭنى پەسلىتىش، سۇيۇقلۇقنى راۋان قىلىش، ئاشقازاننىڭ كويۇشىنى، ئۆسۈملۈكنى پەسلىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - پالەك ئۇرۇشنى مۇۋاپىق ھالدا قاينىتىپ بويىچە يىمە ئۆرەك ئافرىقى، ئىچكى ئىزالاتىڭ ئافرىقى ۋە قىزىق تىپلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شەرتسىز مۇۋاپىق ھالدا ئىچىمە تىپلىق (سەل - تۇپۇر ئۆلچۈم) ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى پۇشۇرۇپ ئىزىپ چاپما ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىشەنچلارنىڭ ئافرىقىنى پەسلىتىدۇ. قاتتىق ئىشەنچلارنى يۇمشۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - ئەۋالغا قاراپ ۋە كىرەكچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنچاسارى : - سەمىز ئوت ئۇرۇشى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئالغازمەرقىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - كىلى مەختۇم.

تەركىبى : - پالەكنىڭ فول ۋە يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ، لېكىن ئۇرۇقىدا ماي كۆپۈرەك بولۇپ، ۋىتامىنلار كۆپەك.

جۇگىمىلار ئادەتتە پالەك ئۇرۇشنى دورا ئورۇندا ئىشلىتىلەيدۇ .

پىستىخە

يۇستۇق

PISTACHIA VERA (SEMENA TERRYA)

榧子

تونۇش : - بۇ بىر خىل دەۋەخنىڭ مەۋسى بولۇپ، دەرىخى بادام دەرىخىگە ئوخشاش، مەۋسىمى بادامدىن كىچىك، ئۇزۇنچاق، تېشىدا پوستى (شاكىلى) بار. شاكىلىنىڭ ئىچىدە نىپىز پۇسلىق پىياز كۆكى رەڭدىكى مېغىزلىق تەمى تاتلىق، ياقلىق مۇندۇر.

بۇ 2 خىل بولىدۇ. 1 - خىلى ئۇرۇقنىڭ يۈزىنىڭ مەۋسى چوڭراق ياخشى بولىدۇ. 2 - خىلى تافىنىڭ (ياۋا) پىستىمى. بۇنىڭ مەۋسى كىچىكرەك بولىدۇ. ئەڭ ياخشى ئۇرۇقنىڭ زور. بۇ شاكىلى بىلەن تۇرسا قۇۋىتى ئوبدان بولىدۇ. شاكىلىدىن ئايرىلغاندا قۇۋىتى ياخشى ساقلىنىدۇ. لېكىن سۇيىمگە چىلاپ ئېلىپ قويسا قۇۋىتى ئۇزۇن ساقلىنىدۇ. دورىغا بىز مەۋسى ھەم ئۇستىدىكى پوستىنى ئىشلىتىپ يەمە مېغىزى ئىشلىتىلىدۇ. چىقىش ئورنى : - شىنجاڭ، جېجياڭ، خۇنان، خۇبېي گولكىلىرىدىن چىقىدۇ. ئوزبېكىستان، ئافغانىستانلاردىمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى : - مېغىزنىڭ 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، شاكىل ئۇستىدىكى پوستى مۇتەئەدىل، مېغىزى ئۇستىدىكى پوستى قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى : - مەۋسى، ئۆرەكنى قۇۋەتلەيدۇ.

يوتىل خاپىغانلارغا پايدىلىق، جىگدىنى قىزىتىپ، سۇددە ھەم ئوت يولىرىنىڭ سۇددەلىرىنى (توسالغۇلىرىنى) ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى : - ئۇستىدىكى پوستى بىلەن مېغىزنى شېكەر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە، ئاشقازان ئاغزىنى

قۇۋەتلىرىدۇ. بۇزۇق ھاۋانىڭ بەدەنگە تەسىر قىلىشىنى قوسايدۇ. ئوزۇننى بەدەن جايىدا چىقىرىش بىلەن ئېغىزنى خۇشبوۋى قىلىدۇ. ئېغىز ئىچىگە چىققان مۇدۇرنى يوقۇتىدۇ. ئاشقازان، زۇرەك ئاجىزلىقلىرىغا ئىچى مۆتكۈ، تەشەللىقلارغا پايىدا قىلىدۇ، شاراپ بىلەن ئىزىپ، ئىچىسە زەھەرلىك، ئاشقازاننىڭ زەھەردىن قايى تۇرۇدۇ. قاتتىق شاكىلىنى سۇدا قاينىتىپ ۋاننا قىلسا مۆگى چىققانغا ياخشى تەسىر قىلىدۇ. يوپۇرماق، پوستىنى موبدان قاينىتىپ باشقا قۇيۇلسا، باشقىن ئەزالارغا كىلىدىغان سۇيۇقلۇقلارنى ئوخشۇتۇدۇ. مەقشەت ياكى بالە- ياتقۇ كېسەللىرىدە بالىمىياتقۇ ئۈستىگە ياكى مەقشەتلىرىگە قۇيۇلسا ئاغرىقنى ئوخشۇتۇدۇ. باشقا ئەزالارغا قۇيۇلسا قوتۇر، كىرلەرنى يوقۇتۇدۇ. داۋاملىق چاچنى قۇيۇلسا مۇداننىڭ غالىپ كىلىشى بىلەن رەگگى قارىيىپ قېلىشلارغا پايىدا قىلىدۇ. مېغىزنى تاماققا سالسا، تاماقنى خۇشبوۋى قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بىرىلىدۇ.

ئورۇنجا سارى: - بادام، ھەببە تۇلغۇزرا.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوزۇننى يالغۇز ئىچسە، بولۇپمۇ پوستىدىن ئايرىلغىنى تاماق ھەزىم

قىلىشنى يۈزۈدۇ. كۆپ ئىشلەتسە تىلغا كېسەل پەيدا قىلىدۇ. ئاشقازان كېسەللىرىگە كۈلە بىلەن قوشۇپ بىرىلىدۇ. تىلغا كېسەل بولماسلىقى ئۈچۈن سىركە، ئىلچىمىق ئانا، كۈلە قانارلىقلارنى بەدەن بولۇدۇ.

قەرىكىۋى: - ياغلىق ماي، ئۈچۈچان ماي، تاننىن، كارىيۇنسۇلار بار.

جۇگىمى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى: - مۆتىدىل، چوڭ ئۈچە يىگە تەسىر قىلىدۇ. مەدەدە چۈشۈرۈدۇ.

تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بىرىدۇ. بوۋاسىر (كېھورويىلار) داۋالىنىدۇ.

پىلىپىلمو يە

(دورا پىلىپىل ئىلتىزى)

RADIX PIPER LONGUM

藤 蔞 根

تونۇش: - بۇ دورا پىلىپىلنىڭ ئىلتىزى بولۇپ، بوغۇملۇق ئېپىلىق كىلىدۇ. تەمى مۆتكۈر، تاشقى تەرىپى توپا رەك، ئىچى ئاق. يۈنىڭ ئەڭ ياخشى يېڭى، تەمى مۆتكۈر، ۋەزنى ئېغىر، قاتتىق بولغىنىدۇر. چىقىش ئورنى: - ۋېتنام، ھىندونېزىيە، فىلىپپىنلاردا ئۆسۈدۇ. يېقىندىن يۇنان مەملىكىتىمىزنىڭ خەينەندەۋ ئارىلىدىمۇ ئۆستۈرۈلگەن.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىشەنچلىقلارنى تارقىتىش، تاماق سىڭدۈرۈش، ئىشەنچنى ئېچىش، سۇسۇق يىللىرىنى تارقىتىش، ماخاۋۇ مۇپاسىل ئاغرىقىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. قالغان خۇسۇسىيەتلىرىدە دورا پىلىپىلغا يېقىن كىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئىزىپ، سۇيۇلدۇرۇپ يۇرۇنغا تەبىئەتلىسا تۇتاقلىق كېسەللىكى، شوك كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئوزۇننى ياكى ۋاسالغۇ بىلەن چاينىسا، كىشىنى بىلەن قاينىتىپ خەز - خەزە قىلسا مەڭگىنى تازىلايدۇ. زۇقۇرقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنى يۈم - شاق ئىزىپ مۇۋاپىق ھالدا يىسە ئىشەنچنى ئىلچىدۇ، ئاشقازاننى قىزىتىدۇ، قۇللىنىشى ۋە سۇسۇق يىللىقنى يوقۇتۇدۇ. ئال كېسەللىكلىرى، يانپاش ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، يىل خاراكتېرلىق سۇسۇق بولغان ئاغرىقلارغا

ئەزانىڭ ئىسمىنى قالدۇرۇشقا مەنئىيەت قىلىندۇ. بۇ خۇسۇسىيەتلىرىدە دورا پىلىپپىنىڭ كۆچۈرگەك. ئە -
چىشىدە ۋە چىپىشقا بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھەققىدە: - ئەھۋالغا قاراپ كۆرۈلگۈچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنباستۇرى: - قارىدەۋچ ياكى باراۋەر مىقداردىن ئاشمىكە $\frac{1}{2}$ سۈرۈنچە ۋە $\frac{2}{3}$ زاراڭزا ئۇرۇشنىڭ
مەنەزى، ياكى دورا پىلىپپىنىل.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مەزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. كۆزنىڭ ئورۇنى،
مەنەزى كېمە بولىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سېرىق ياغ ۋە سۈت.

تەركىبى: ئۈچۈنچان ماي ۋە 5 - 6 پۈتسېنت قارىدەۋچ جەۋھىرى (پىپپىردىن) تۇتۇدۇ.

جۇڭگىي تەبىئىيەت ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىي: - قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

كۆكۈل ئېلىشىپ قۇسۇش، قوساق كۆپۈپ ئاغرىشى، ئىچ سۇرۇشنى، باش ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى.

قى، يۇرۇن پۇتۇپ قېلىشلىرىنى داۋالغىلى بولۇدۇ. ئادەتتە خوشپۇراقلىق، ئاشقازاننى قۇۋەتلىگۈچى دورا سۇ -

پىتىدە كۆپۈك ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ سۈتتە ئاغرىق پەسەيتىش، قوزغۇتۇش قاتارلىق تەسەۋىرلەردە بار.

كۆكۈل ئېلىشىش، ھېق تۇتۇشلىرىنى توختۇتۇش، قوساق ۋە مەيدە كۆپۈشنى بوشۇتۇش، تاماق سىڭ -

مەسلىكنى ياخشىلاش، سوغدىن بولغان تەرلەش ۋە سانجىقنى داۋالاش، ئاياللارنىڭ ئىچكى جەھەتتىكى سو -

ۋۇپ كىتىشىدىن بولغان تۇفەسلىقنى، بەل، پۇت ۋە بورەكنىڭ سوغدىن بولغان ئاغرىشلىرىنى داۋالاش ئۇ -

چۈن ئىشلىتىلىدۇ.

پىلە غوزىسى

(ئىبىرىشسىم)

BAMBYX MORI

蚕茧

تونۇش: - بۇ پىلە قۇرۇت ئاغزىدىن چىقىرىپ ئوقۇشان ئاق سېرىق، چوڭ - كىچىك دەرد -
چىلىك فوزىسىدۇر.

چىقىمىش ئورنى: - جۇڭگو ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - خام پىلە ئەۋۋەلقى دەردىدە قۇرۇق ئىسسىق، ھوللۇكنە ئوتتۇرا ھال. قايناتقىنى قۇ -
رۇقلۇققا مايىل.

خۇسۇسىيەتى: - مەڭگە، زۇۋەك، جىگەر، بەدەننى، جىنىنى ئالاقىنى قۇۋەتلەش، ئاغرىق قالدۇرۇش،
سەرتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - مەڭگە، زۇۋەك، ئۆپكە، جىگەر، ئاشقازان، كۆز كېسەللىرىگە ئىشلىتىدۇ. بۇرۇن -

دىن كەلگەن قاننى توختۇتۇش ئۈچۈن زىپەكتىن ئوقۇلغان بىر پارە رەختنى بۇرۇندىن كەلگەن قانغا بۇلاپ،

بۇ رەختنى كۆيدۈرۈپ كۆلىنى بۇرۇشنىڭ ئىچىگە كىرگۈزىدۇ. بۇنى سۇدا قاينىتىپ مېچىپ،

تەمىنى چىقىرىپ، سىقىپ پاكىزە سۇزۇپ شېكەر ياكى قىزىق قىيام قىلىپ ئىچسە، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ.

ۋۇۋە كنى قۇۋە ئلەيدۇ. خۇرۇسەنلەك پەيدا قىلىنىدۇ. ئوزۇنى كويىدۇرۇپ، كوزگە ئارتسا كوزنىڭ جاراھەتلىرى، كوزدىن ياش ئاققانغا، قىچىشقانغا پايدا قىلىنىدۇ.

ۋىپەكتىن توقۇلغان رەخىلەر بىلەن كىيىم تىكىپ كىيىمە پىشت بولمايدۇ. چىمەنلىق قىلىنىدۇ. يۇڭنى كىيىمى ئىسسىق ۋە يۇمشاق، قىيىرى كىشىلەرگە، سوزۇق مەجىزەلەرگە، ئاياللارغا پايدا قىلىنىدۇ، قاننى قىزىتىدۇ.

بىرىلىش مىقدارى: 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 2 گرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا 3 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا 3 - 5 گرامغىچە بىلىك ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.
دورۇن-ئاسارى: - ئۇرغان، كويىدۇرگەن مەرۋايەت.

تەر كىمى: - پىلىنىڭ ئۇرۇغى، قۇرۇتى، تېزىكى، غوزىسى (ئىچىدىكى قاتقان قۇرۇتى قوشۇلۇپ) ھەممىسى زۇقۇرى باھالىق دورا ئەشياسى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بۇ ھەقتە تىزۋەندىكىدەك ئايرىم - ئايرىم توخۇ تۇلۇپ ئوتىمىز.

1. يېڭى تورەلىمىسى: ۋىپەك قۇسۇپ غوزا يوغىش ئالدىدا مەخسۇس كېسەللىك مەكروپىنىڭ قىسرى ئاستىدا ئاغرىپ قېتىپ قالىدۇ. بۇنى (بىجىڭ سىن 白 蚕 蚕 毒) BAMBYX BATRYTICAS دەپ ئاتىلىدۇ.

تورەلىمە ئاقسىل ماددىسى بولۇپ، بۇنىڭ ئاقسىلى بورەك ئۆستى پۈستىلىغىنى خەتلىشىش تەسىرىگە ئىگە.

جۇڭگى تىلناتى بويىچە بۇنىڭ تىببىتى مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز بولۇپ، ئىچكۈزۈلسە بالىلارنىڭ قارىتىشىپ قېلىش (تېناتىمىسى)، كېچىسى چۈچۈپ ئىغلاشلىرى ۋە بادامچە بەز ۋوسپالېنىمىسى (ئونزىل - مىلت)، كاناي (تراخىمى) شاخچىلىرىنىڭ ۋوسپالېنىمىلىرى، قېرىلارنىڭ مەڭگەمگە قان چۈشۈش، ئېغىز، كوز ماياقلىشىپ قېلىشلارغا پايدا قىلىنىدۇ. بەلغەم بوشۇتۇدۇ. كال ئاغرىقلىرى داۋالىنىدۇ. يەنە ئاۋاز بوزۇلۇش، يىل تېشىپ قېلىشلارغىمۇ پايدا قىلىنىدۇ.

بۇ قۇرۇت گۈلۈكىنى دورىغا ئىشلىتىشتىن ئەۋۋەل ھاك چېچىپ سۈيىنى شۇمۇرۇلۇۋالغاندىن كىيىن بىر - بىر قۇرۇتۇلۇدۇ. ياكى ئازراق ئوت ئىسسىقىدا قۇرۇتۇلۇدۇ. مىقدارى: كۈندە 5 - 10 گرام ئىچىملىنىدۇ. قاينىتىپ ياكى ئالغان ھالدا ئىچمىشكە بىرىلىدۇ.

2 - غوزا باغلىغاندىن كىيىنكى قۇرۇتى (蚕 蛹 سىن يۇلتا).

ئاقسىل، ياغ ماددىلىرىغا باي بولۇپ، ئەڭ ياخشى ئوزۇقلاندىرغۇچى ماددا ھېساپلىنىدۇ. ئۇنى ئوتتا قۇرۇتۇپ ئوقۇپ ئىچمىشكە بىرىلسە، بالىلارنىڭ تاماق ھازىم قىلىش يۈزۈلۈشلىرى، ئوزۇق - لۇنۇش ئاچاۋولسىقتىن ئورۇقلاپ كەتكەن ئاغرىقلىرى داۋالاشتا ئەڭ پايدىلىق دورا بولۇدۇ. يەنە قاينى - تىپ سۈيى ئىچمىشە زىياپەت (دېياپەت) كېسىلىدىكى ئۇسساشنى توختۇتۇدۇ (بۇنىڭ ئۈچۈن پىلى تارتقان سۈيى ئىچمىش مۇمكىن).

3 - پىلە غوزىسى: ئەبەدىشىم (بۇنىڭدا ئاساس قۇرۇت ئاساس قىلىنىدۇ).

1 - كويىدۇرۇپ قان توختاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئىچمىشكە بىرىلسە ئۇچەي قاناشنى، قان سىيىمىنى، ئاياللار بالىياتقىسىدىن خۇن كىلىشىلىرى توختۇتۇدۇ. سىرتقا ئىشلىتىپ چىش مۈلكى قاناش (سەنىكا)، جاراھەت، بىرىدىكىلىق يارىلار ۋە ئېغىز بوشلۇقى ھەم چىش مۈلكىنىڭ ۋوسپالېنىمىلىرى داۋالىنىدۇ.

پىدا قورسىنىڭ قاينىتىلىشى بىلەن زىياپەت كېسىلى داۋالىنىدۇ. ئۇسۇزۇلۇق، قۇسۇش توختۇلدۇ.
 سازاڭ مەدە (تاسكارىد) چۈشۈرۈدۇ.

4- پىدا تېزىكى (مايىغى) 蚕沙 (سەن شيا) FAECES BOMBYCUM
 تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، تىرىكۈندە 83 پروتسىنتىن ۵0 پروتسىنتىگىچە ئورگانىك ماددىلار بار. پروتسىنتىن 16 پروتسىنتىگىچە كۆل بار. ئۈمۈمى ئازوت مىقدارى 1.5 پروتسىنتىن 3.61 پروتسىنتىگىچە ئورگانىك ماددىلار بار. ئورگانىك ماددىلار، ئاقسىل ۋە يوپۇرماق يېشىل ماددىسى (خىلوروفىل) لاردىن تەبارەت. بۇنىڭ سىتادا يەنە ئوسۇملۇكلارنى ئوستۇرگۈچى ماددا (ھېپېرئوتوكسىن) ۋە ھىستىدنىلدىن ئۆزگەرتۈلگەن ئادەتتە 8 - ئايدىلاردا پىدا 2 ، 3 - ئۆزىقېلىرى ئارىسىدا چىقارغان پىدا تېزىكىنىڭ ياخشى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارنى ئىغۋالغاندىن كىيىن يېيىپ قۇرۇتۇپ، توپا ھەم يەتكىل تېزىك ۋە يوپۇرماق پارچىلىرىنى تاسقىۋېتىپ ئېلىنىدۇ. رەڭگى قارا، 6 ئۈچەكلىك كىلىدۇ. بۇنىڭ تەسىرى ئۈزۈم-پۇرمىنىڭ تەسىرى بىلەن ئوخشاش تېچلاندىرغۇچى، ئافرىق پەسەنكۈچى خۇسۇسىيەتكە ئىگە. رېۋماتىزم، پالچى، يېرىم پالچى، ئىشلىتىلىدۇ. باش ئاغرىقى، بائىياتقۇچى خۇن كىتىش، كۆپ قۇسۇپ سۇ يوقۇ-تۇش ۋاختىدىكى ئۇساشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. قوساق غورۇكداشلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ.

مىقدارى: - 10 - 30 گرامنى ھەپ ياساپ ياكى قاينىتىپ ئىچمىشكە بولىدۇ. بۇنىڭ 30 گرامنى ئېلىپ 200 گرام سۇ قۇيۇپ، 100 گرام قالىغىچە قاينىتىپ، سۇزۇپ، كۈندە 3 قېتىم ئىچىرىلىدۇ. ئىچىش ۋاختىدا يېرىم رۇمكا سېرىق ھاراق بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈپ رېۋماتىزم، پالچىلارداۋالىنىدۇ. پىدا تېزىكىدىن 40 گرامغا، 600 گرام سۇ قۇيۇپ، 300 گرام قالىغىچە قاينىتىپ، سۇزۇپ، سۇيىنى كۈندە 3 قېتىم ئىچمىشكە بولىدۇ. زىياپەتتىكى ئۇساشنى، كۆپ قۇسۇپ سۇ يوقانغاندىكى ئۇساشلىرىنى داۋالاش مۇمكىن.

پىرىسىياق ئشان

(ھىنسىراج - ئىجەرى تۇلجىبال)

ADIANTUM LUNULATUM (A. PHILIPPIENSE)

菲 島 鐵 綫 草 ADIANTACEAE 鐵 綫 蕨 بولۇمىگە مەنسۇپ ئوسۇملۇك بولۇپ،
 فېلىپپىن ئارىلىدا ئوسۇدىغان تومۇر زىپقا ئوخشاش چوپ دېگەن نامدەۋ ئاتىلىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي گۈللىرىدە ئوسۇدۇ.

تەبىئىتى: - ئوتتۇراھال قۇرۇق ئىسسىققا مايىل.
 خۇسۇسىيەتى: - تېسالىقۇلارنى يۇمشۇتۇش، ئىغىش، ئېچىش، ياندىرۇش، قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - قاينىتىپ ئىچكۈزۈشقا، ئۈچەيدىكى سېرا، سۇدا، بەلغەملىرىنى سۇرۇنۇش ۋە كۆكرەك - ئويىنى تازىلايدۇ، نەپەسنى ياخشىلايدۇ. جىگەر كېسەللىرىنى داۋالايدۇ. سۇيۇك يولىدىكى تاشنى چىقىرىدۇ ۋە اخۇن ماڭدۇرۇدۇ. بالىنىڭ ھەمىدىنى چىقىرىدۇ. بۇرۇنغا تېمىسا زۇكامغا پايدا قىلىدۇ. يېشىلى زۇسالىنى ئىچىدۇ. ھول چوپىنى سوقۇپ خېمىمى قىلىپ، پۇشۇرۇپ ياغ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشنىڭ ئويى - بۇ يولىرىدىن چىچ چۈشۈپ كەتكەن يېرىگە ۋە خانازىرقا، دائىم خورەككە، تاشنىڭ ئىشىقىغا چېپىلىدۇ. قۇرۇقلىقنى سوقۇپ ئالىقان قىلىپ، كالا ئىلىكى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باش ئاغرىقىغا چېپىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ ئالىقان قىلىپ لاجبۇرە، ھېمبولتىس، گۈلە سوسە ياغلىرى، زۇفا، مۇسەللىس بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشنىڭ چاچلىرىنى قۇۋەتلەشكە، قاينىتىپ، سۇيى بىلەن

بىلەن ياكى كويىدۇرۇپ كۆلەمنى سۇ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشلىشى جاراھەتلىرىگە چېپىملىدۇ. كويىدۇرۇپ كۆلەمنى خېمىر قىلىپ چاچنىڭ چۈشۈپ كەتمىشىنى توختۇتۇش - چاچ چىقىرىش ئۈچۈن چېپىملىدۇ. كۆلەننى چاھ رادىئو سەپسە جاراھەتنى يۇتتۇرۇدۇ. مۇرەككىز بىلەن قوشۇپ، يۇمشاق سوقۇپ ھومۇل قىلىنسا (ئاپاللا چىمەنسى ئەزاسىغا پاختا بىلەن كىرگۈزۈلسە) چىمىسى ئەزادىن سۇ كىلىشىنى توختۇتۇدۇ. بۇنىڭ ھۆلەمنى سوقۇپ، ئوق ئەككىن يەرگە تېگمىسا ياكى چېپىملىسا، بەدەندە تۇرۇپ قالغان ئوق شۇ يەرگە كىلىدۇ. ياكى چىمىلىدۇ. كىمىلىتىش مىقدارى: - ئاغرىقلارنىڭ يېشى ھەم ئەھۋالىغا قاراپ، 3 كرامدىن 20 كرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دورۇنباشارى: - ئوزۇن بىلەن گۈلەپشە، يېرىم ۋەزنى بىلەن چۈچۈكبۇيا ۋەزنى. دىققەت قىلىدىغان كىمىلىتلەر: - ئال كېسەللىرىگە بىرىلمەيدۇ. بىرىش تۇغرى كەلسە مەستلىكى ياكى كۆلەپشە قوشۇپ بىرىلىدۇ.

جۇگىيى تەبىئەتتە كىمىلىتىلىشى: -

تەبىئەتتى: - قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز. قىزىتا پەسەيتىشكە، سۇيۇك ھەيدەشكە، سۇيۇك يوللىرىدىكى تاشلارنى چىقىرىش، يوتىل پەسەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ تۈرى خېمىلى كۆپ بولۇپ، ئۇنىڭ بىر خىلى ئەر - ئاياللارنىڭ يىل كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ئۇنۇم بىرىدۇ. دېمىسكەرتىش: - پىرسياۋشان ئۆسۈملۈكىنىڭ ئەسلىسى زۇقۇردا ئوتۇشتۇرۇپ ئوتۇلگىنى بولۇپ، رايونىمىزنىڭ ئايروم جايلىرىدىكى ئەۋىپلار ئۇنىڭ ئورنىغا شىنجاڭدىن چىقىرىدىغان باشقا چوپىلدىرى ئىشلىتىلىدىكەن. بۇ ھەقتە يەنەمۇ ئىلگىرىلىپ تەتقىق قىلىش زورۇر.

پىياز

(بىسەل)

ALLIUM FISTULOSUM

葱

تونۇش: - پىياز ھەممىگە تونۇش بولغان بىر خىل سې. بۇ خىل بولۇپ ئاقنىڭ ياۋا پىيىمىزى؛ تېرىپ ئۆستۈرگەن گۈلدە پىيىمىز دەپ ئايونىلىدۇ. ئاقنىڭ ياۋا پىيىمىزى كۈچلۈك بولۇدۇ؛ بۇنىڭ ياخشى سۇلۇق، ئاق پوستلۇق چوڭ بولغىنىدۇر. تەبىئەتتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋەلىدە قۇرۇق، ئازراق ھوللۇكى بار. چىقىش دورىسى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. خۇسۇسىيەتتى: - باھنى قۇۋەتلىش، ئىشتىھانى چىقىش، ئورسالقۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتتىگە ئىگە. كىمىلىتىلىشى: - كوش، يىغىلار بىلەن قوشۇپ پۇشۇرۇپ بىرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. چىمىسى ئالاقىدا ئاجىزلاشقا، ئىشتىھانى كىمىلىدىگە، ھاۋانىڭ يامان تەسىرىگە ئۇچرىغانلارغا، نازابولمىغان

24 - رەسىم، پىياز

سۇلارنى ئىچىپ زەھەرلىكلىرىگە خام پىيازنى تاماق بىلەن قوشۇپ يىمىرىشكە بىر تىنچلىق بىلەن ئوبدان تىنىپ قىلىش، ھەم سۇيىكلىك ماڭدۇرۇش، ھىچىز ماڭدۇرۇش، سۇيىكلىك ماڭدۇرۇشنى پازىلاپ چىقىرىش تىنىپ كۆرسۈتۈۋىدۇ. ئارقا ئارقىدىن يوشۇتۇش تىنىپ بىرىدۇ. پۇشۇرۇپ بىرىلسە ئوزۇق بولۇدۇ. قوينىڭ دۈمبە يېغى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە كۆپىنچە چاچلاشقاق خام خىمىلىرىنى تازىلايدۇ. سىر كىمەن بۇشۇرۇپ ياكى جۇلاپ بىلەن بىرىلسە ئال، چىكىر كېسەللىكىگە، تاماق سىڭدۈرۈشكە، بەلغەم ۋە سىپىرادىن بولغان كۆكۈل كىتىش (ھۆشەنلىنىش) لارغا پايدا قىلىدۇ.

كۆزنى يالغۇز بىرىلسە سېسىق بولغان نەرسىلەرنىڭ بويىنى (يۈرىكىنى) يوقۇتۇدۇ. زەھەر قايتۇرۇدۇ. سىقىپ سۇيىنى، كىچىك فالجىر ئىشت چىشىلىك زەھەرنى قايتۇرۇدۇ. ئەۋۋەل مۇرگە بىلەن ئىچىنى تازىلاپ كىيىن پىياز سۇيىنى پاكىزلىپ، سۇزۇپ كۆزگە تېمىسا كۆزنىڭ ياشاڭغۇرىنى، كۆزنىڭ قىچمە شىشىنى، كۆزگە چۈشكەن سۇلارنى توختۇتۇدۇ.

سۇيىنى ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كۆزگە چېپىلسا كۆزنىڭ ئاقلىرىنى، جاراھەتلىرىنى ساقايتىدۇ. ھەم كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋىتىنى كاتتىقلايدۇ. ھوللۇكتىن پايدا بولغان سىپىرانى باسىدۇ. سۇيىنى ئۇرۇنغا تېمىسا ماڭدۇرۇشنى تازىلايدۇ.

پىيازنى پۇرسانەپەس يوللىرى ئارقىلىق ئۇقۇدىغان كېسەللەرنىڭ ئۇقۇشىنى ئوسۇدۇ. سۇيىنى قۇلاققا تېمىسا قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىغا، خۇگۈلدەشكە، جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. 8 گرامدىن 80 گرامغىچە سۇيىنى ئەھۋالغا قاراپ ئىچىكۈزسە ياكى خېمىر قىلىپ چاپسا چايان چاققان زەھەرنى قايتۇرۇدۇ ھەم جاراھەتلىرىنىڭ پايدا قىلىدۇ. قانغان جايغا چاپسا قاننى توختۇتۇدۇ. يۈزگە چاپسا رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

يۇنى ھەسەل، تۇز ۋە مېلىتىق دورىلىرى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بىرەسكە شۇنىڭدەك سۈڭەلگە ھەم قاراداش لارغا چاپسا پايدا قىلىدۇ.

ئادەم چېچى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ سوقۇپ غالجىر ئىشت چىشىلىكلىرىگە، سوزاپ، تۇز، ھەسەل بىلەن خېمىر قىلىپ سوڭەلگە چېپىلىدۇ. ئەنچۈر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چايان، ھەرە چاققانغا، پۇشۇرۇپ خېمىر قىلىپ، يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ سوغۇقتىن بولغان ئىشىققا چاپسا زىرىك ئىشەندۈرۈپ ئېغىز ئازىرۇدۇ. تۇخۇم سېرىقى ياكى يېڭى ياغ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ مەقەتنىڭ قىچمەشكە، ئىشىقە - لىرىغا چېپىلسا داۋالاش ئۈنۈمى ياخشى بولىدۇ. توڭە لىسىنىڭ يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ پىياز تارتىشقا، مەقەتنىڭ بېرىلگەنغا، بوۋاسىر، قولغاقلارغا چېپىش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ناتوغرى ئوسكىن تىرناققا چېپىلسا ئۇنى ساقايتىدۇ. مەقەتسىگە چاپسا بوۋاسىردىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. پىياز پۇستىنى موم بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قارا يەلگە چېپىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 10 دىن 20 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - شام كۈندىسى (شام جۈمبىسى) ھەم ئادەتتىكى كۈندەدىن ئىبارەت. دىققەت قىلىدىغان نىشانلار: - ئىسسىق مەجەز، قۇرۇق ئىسسىق مەجەزگە بىرىلمەيدۇ. كۆرسەتمەدىن كۆپ بىرىلسە ئۇزۇتقاق قىلىپ قويۇدۇ. مەڭگە، بەدەنگە قاتتىق يىل پىيدا قىلىدۇ (بۇجەھەتتە يېڭى پىيازنىڭ يامان تىسىرى ئارتۇق). ئەگەر ئۇزۇق دەپكى ئەھۋاللار يۈز بەرسە پىيازنى سۇ، تۇز، سىر كىمە بىلەن ئۇيۇپ بىرىلسە ياكى ئانا سۇيى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە زىيانلىقنى قايتۇرۇدۇ. ياكى زىيانلىق ئەھۋاللار يۈز بەرسە مەيدۇ.

پىياز ئۇرۇغى

SEMENA ALLIUM FISTULOSUM

葱籽

پىياز ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى قارا بولىدۇ. تەبىئىتى : - ئىككىنچى دەرىجىنىڭ، ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق ھەم ئازراق ھوللىمكى بار. جىمىسى ئەزانى كۈچەيتىش خۇسۇسىيەتىگە، شۇنىڭدەك پىيازنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىكىگە، 3 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

تەركىبى : - پىياز ئالېكسولاسى (ئائىمىنوم مالىكوم)، فوسفات قەنى (فەنتىن) ۋە مىكروپ ئولتۇر-گۈچى ئاللىسولامەت تۇتۇدۇ.

تەبىئىتى : - مۇندىل.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتدە ئىشلىتىلىشى :- ئىچكى ئەزالارنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ. تەۋەتنى بوشۇتۇدۇ. قاننىڭ ھەرىكىتىنى ياخشىلايدۇ، ئىچ سۇرۇشنى داۋالايدۇ. سوغۇقتىن بولغان قىزىتمىلارنى قايتۇرۇدۇ، ئاپ-تاپ، ئىسسىق ئوتۇشنى داۋالايدۇ. يۈز، كوزنىڭ ئىششىقىنى يادىزۇدۇ. قوساقنىكى تورەلەمنىڭ چۈشۈپ كەتىشىنى توسۇدۇ. ئىچكى بەش ئەزانىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ. ھەرخىل ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇدۇ. كۈندە 30-60 گرامنى سوقۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچمىشكە ياكى قاينىتىپ ئىچمىشكە بىرىلىدۇ.

پىيازنىڭ تەسىرى : - پىيازنىڭ بېشىنى تاماقلارغا تەم كىرگۈزگۈچى سۈپىتىدە ئىشلىتىدۇ.

گر، نېرۋلارنى ھەمداقلاپ ھەزىم سۇيۇقلۇقلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تىزلىتىدۇ. تاماق ھەزىم قىلىش-ئەزالىرى ئىچىدە تەبىئىيەت (پارازىت) قۇرۇتلار پەيدا بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. رېۋماتىزمى داۋالايدۇ. مەڭگىنىڭ ساقلىغىنى ساقلايدۇ.

«پىياز يېغى» مىكروپ ئولتۇرگۈچى كۈچلۈك تەسىرگە ئىگە بولۇپ، ئىرىقلىق ياردىملىرىنىڭ ئۈستىگە چېپىلسا دەرھال ئىرىقنى يوقۇتۇدۇ ھەمدە ئات ئۇشۇشنى (كرانولاتسىيەنى) تىزلىتىدۇ. پىيازنىڭ سۈيىنى سۇ-يۇقلاندۇرۇپ، يۇرۇنغا تەبىئىيەتلىسا زۇكامدىن يۇرۇن پۈتۈپ قېلىشلارنى ئاچىدۇ. ئوتكۈر ياكى سوزۇلما ھال-دىكى يۇرۇن ۋە سىپالېتىمىلىرى (رېنمەت)، يۇرۇن يان بوشلۇقى (سەنوزىت) لارگەمۇ پايدا قىلىدۇ. ئۇقۇم-لۇق زۇكامدا باش ئاغرىپ دىھاق پۈتۈپ قالغاندا، پىيازنى قاينىتىپ ھورلانسا سۈيى سوزۇغاندا ئىچىمە كىرۈ-ئەزلىك ئۈنۈم بىرىدۇ.

تاباشىر

CANCRETIO SILICEO BAMBUCAE (TABASHIR)

田竹黄

تونۇش :- قۇمۇشنىڭ ئىلتىزى تەرىپىدە ھاسىل بولۇدىغان ماددا بولۇپ، ئاق شېكەرگە ياكى پا-قرايدىغان سەدەپكە ئوخشايدۇ. ھەزىلىسى كوك رەڭدە بولۇپ، كويىدۇرۇلگەن قۇمۇشنىڭ كولى ئارىسىدىن چىقىدۇ. قەنى موزا تەمىگە ئوخشاش، سۇدا ئېرىيدۇ. ياخشى ئاق روشەن پاقرايدىغانىدۇر. چىقىش ئورنى :- شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە سۇفۇق، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق. قۇرۇقلىقى سۇفۇقلىغىدىن ئازراق. خۇسۇسىيىتى: - خوش قىلىش، زۆرە كنى، جىمكەرنى قۇۋەتلىش، ئىچ ئوختۇتۇش، قان ئوختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - يالپۇز ياكى ئازغىنە قىزىل گۈل، نىر ت قوشۇپ سوقۇپ، چىشنىڭ تۇۋىگە باسما چىمىنى چىمىتىدۇ. كۆزۈگە سىپىمە ئافرىقى ئوختۇتۇدۇ. ھام ساقايتىدۇ. سىر كىچىكىل بىلەن قوشۇپ بىرە نېرۋ كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. بىنەپشە يېغى بىلەن پۇرۇنغا تېمىتسە، كۆزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى تاشۇرۇدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - بىردىن 5 ياشلىقلارغا 1دىن 15 گرام، 5دىن 10 ياشلىقلارغا 1دىن 2 گرام، 10دىن 15 ياشلىقلارغا 2دىن 3 گرام، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بىرىلىدۇ. ئورۇنجا سارى: - تۈز ۋەزنى بىلەن قۇرۇغان سەمەز ئوت، يېرىم ۋەزىدە سىماق، كىلى مەختۇم، ئاق سەندەل، كرىپتا، رۇلكىن مەسۈ قىغىزى، ئوچىك، ساقىلى ئۇساردىسى، كاسىن ئۇرۇقى، 3 ھەسسە خىيار رىزى ئۇرۇقى، 4 ھەسسە ئىسپىغول زور.

دەققەت قىلىدىغان نىشالار: - قۇۋىتى باھقا، ئوپكىگە زىيان قىلىدۇ. سۇفۇق مىزاجلارغا بىرىلە - ھەسلىك لازىم. جىنىسى قۇۋىتى كەملىرىگە بىرىلىدىغان بولسا، مەستكى ھەسلى قوشۇپ، ئوپكىگە كېسەلى ئۇ - چۈن چىلان، سېرى ياكى ھەسلى قوشۇپ، سۇفۇق مەسچەز كىشىلىرىگە زەھەر قوشۇپ بىرىلىدۇ.

تەركىبى: - كالىيۇم ھىدرۇ. ئوكسىداتى 1-15 پروتسىنت، سىلىسىيۇم 5-90 پروتسىنت، ئالىيۇمىنە تىرى ئوكسىدات 9-0، فېرروم تىرى ئوكسىدات 9-0 پروتسىنت، يەنە كالىسىي ھەم سۇ تۇتۇدۇ. جۇ شىيى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىتى: قۇرۇق سۇفۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: ئىسسىقلىقنى سۈرۈپ چىقىرىش، بەلغەم بوشۇتۇش، زۆرە كنى سۇۋۇتۇش، نېرۋ پەسەيدە تىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

تۇتاق كېسەلنى ۋە ئاسىپ ئافرىشى (نېۋرالگىيە) نى داۋالايدۇ. چوڭ كىشىلەرنىڭ تۇتاقلىق كېسەللىكلىرىدە، بالىلارنىڭ دولۇنۇشلىرىدە بىرىلىدۇ.

زۆرەك قوزغۇلۇشنى پەسەيتىشكە، كۆزنى روشەنلىشتۈرۈشكە، سېرىق چاقىلارنى داۋالاشقا، خۇۋاس خەمىنى قۇۋەتلىشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تاتلىق بادام (لوز)

SEMEN AMYGDALAE DULCES 甜巴旦杏 (甜扁桃)

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەۋەخنىڭ مەۋىسى بولۇپ، دەرىخىنىڭ ئىگىزلىكى 6 مېتىرچە كىلىدۇ. پوس تى تۇتۇق قىزىل تەۋەپكە مايىل. يوپۇرماقلىرى كەڭ، ئۇلۇنچاقراق، يۇمشاق. گۈلى ئاق بولۇپ، جاڭگالنىڭ باغ - نىڭ دەپ 2 تۈرگە بۆلۈنۈدۇ. قىسمەنلىرىنىڭ پوستى نەپەز، نازۇك بولۇدۇ. ئۇنى قەغەز بادام دەپ ئاتىلە - دۇ. بۇ ھەممىدىن ياخشى، تەملىك، تاتلىق. جاڭگال بادىھىنىڭ پوستى قاتتىق، مېغىزى كىچىك، تەمىنىڭ تاتلىقلىقى باغنىڭكىگە نەسبەتەن تۈۋەنرەك كىلىدۇ.

چىقىش دۇرنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 1 - دەرىجىدە ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، مەشەننىڭ قۇۋىتىنى ساقلاش، كۆزنى قۇۋەتلەش، ئىسسىقلىقنى كۆكرەكنى يۇمشۇتۇش، بەدەننى سىمىرىتىش، ئاشقازان، پەيلەرنى قۇۋەتلەش، قۇرۇق يۈزلىنى يۇمشۇتۇش، خۇسۇسىيەتنىڭ ئىگە.

ئىشلىتىلىشى دۇرنى: - بۇنى مۇۋاپىق ھالدا ئاۋات بىلەن يەسە مەشەننىڭ جەۋھىرىنى ساقلايدۇ، ئىچكى ئەزالارنى تازىلايدۇ، كۆزنىڭ نۇرىنى قۇۋەتلىيدۇ، ئىسسىقلىقنى، كۆكرەكنى يۇمشۇتۇدۇ. بۇنىڭ شىرىنى شېكەر بىلەن ئىسسىق يوقىتىش، كالىنىڭ زىرىكىشىنى، ھەممىسىنى، زاتىدىن جەنەب (پىلېۋىت) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچكى ئەزادىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. بۇنىڭ قاتتىق پوستىنى چالا كۆيدۈرۈپ ئىزىپ چىشقا سۇرۇش، چىشنىڭ تۇۋلىرىنى چىقىرىدۇ، چىشنى پاقىرىدەتتىدۇ. شېكەر، كەتپرا بىلەن مۇۋاپىق ھالدا يەسە، ئىچى ۋە دوۋىسىدىكى يىمىرىشلىق جاراھەتلەر، ئاشقازان ھۆلۈكىدىن بولغان قولغا ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ، مەنى پەيدا قىلىدۇ. مەشەننىڭ سۇيۇقلىقىنىڭ تەزلىكىنى پەسلىتىدۇ، بەدەننى سىمىرىتىدۇ. ئەنجۈر بىلەن يەسە قۇساقنى بوشۇتۇدۇ. قۇلەنجى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بەدەننى سىمىرىتىش، قىزىق بولۇشتا، بورەكنى ياخشىلاشتا مۇرەببەنىڭ تەسىرى ئوبدان، قورۇلغان مېۋە قىزىنى مۇۋاپىق ھالدا يەسە ئاشقازاننى قۇۋەتلىيدۇ، ئىچ توختۇدۇ، مەشەننى كۆپەيتىدۇ. ئەگەر بۇنى ئىزىپ ھەسەل بىلەن لوئوق تەييارلاپ يالسا جىگەر ئاغرىقى، يوتىل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، بورەكتىكى يەللىرىنى تارقىتىدۇ. ئەنجۈر بىلەن يەسە ياكى چاپسا غالىچە ئىشلىتىش چىشلىگىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 24 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دورۇن-ئاسارى: - چەلغۈزە مېغىزى.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئۇزۇندا سىڭىدۇ، ئۈچە يىلگە زەرەر قىلىدۇ. يەنە سىپىرنى قوزغايدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - مەشەننى، سىپىرغا بولغان زەردىنى توساشتا شېكەر.

تەركىبى: - 40 - 55 پۈتسېنت ياغلىق ماي، 20 پۈتسېنت ئاقسۇل ۋە شىلەشقى، سۇيۇقلۇق، ئامىكىدالازا، 3 - 4 پۈتسېنت دەرەخ يېغى، ئاز مىقداردا ئامىكىدالازا تۇتۇدۇ.

جۇشكى تەييارلىقىدا ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي مەشەن، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيەتتى: - بەلغەم بوشۇتۇش، يوتىل توختۇتۇش، زىققەتنى پەسلىتىش، ئوزۇقلاندۇرۇش، ئۈچەينى ئەملىشتۈرۈش، خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

كالى قۇرۇش، قۇرۇق يوتىل، كاناي شاخچە-ئىلىرى (بىرونخ) لارنىڭ ۋەزەمى، ئۈچەينى، ئاشقازان شىلەشقى پەردىلىرىنىڭ ۋەزەمىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئاچچىق دورىلارنىڭ تەمىنى ياخشىلاش ئۈچۈن سوقۇپ سۇ قوشۇپ سۇت ھالىدىكى ياسالما (ئېمۇلسىيە) تەييارلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ياكى زىبەت كېسەللىرىنى داۋالاشتا كواخمالسىز گوزۇقلۇق ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

تارانسى

تونۇش : - بۇ بىر خىل كوسۇماۋك بولۇپ، ئۇنىڭ شەكلى يەر قالىپىغا (يەر مېۋىگە) ئوخشەشلايدۇ. زىرائەتى ئاستىن بولۇدۇ. بۇ خىلدىن ئىبارەت:

(1) خىل قىزىل، تەمى ئاتلىق بولۇدۇ. (2) خىلى رەڭگى ئاق، تەمى ئاچچىق، ئىشلىتىلىدىغانى ۋە يىمىلىدىغانى 1 - خىلدا. ۋە

چىقىش ئورنى: - چىتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ ئوتكىنى، قانى، تىرى توختۇتۇش، جىگدىنى، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش، ھور-دۇق چىقىرىش، قىزىق ماددىلارنى توسۇش، بەدەندىكى قاتتىقلىقلارنى ئارقىتىش، بوشاشقان بوغۇملارنى چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىچىشكە ۋە چىپىشقا بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - يېڭى سېغىلغان ئوچكە سۈتى بىلەن قاينىتىپ ئىچسە ياكى كالا قېنىغا ئىك دوشى بىلەن ئىچسە ئاشقازاننىڭ ۋە جىگدىنىڭ بوشاشقانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەۋالغا قاراپ 6 كرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - $\frac{1}{3}$ موزا، $\frac{2}{3}$ قەرەز، يېرىم مىقداردا تۇخۇم شاكىلىنىڭ كۆشتىسى، $\frac{1}{10}$ سەمى ئەرەبى ياكى ئاقاقىيا.

دېققەت قىلىدىغان نىشالار: - ئوپىكىگە زەرەز قىلىدۇ. تېرىنى زىدىكلىشتۈرۈدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئوپىكە ئۈچۈن شېكەر، تېرە ئۈچۈن ئىسپىغول.

تار - تار

BARASSUS FLABELLIFORMUS

(椋 鬮 科 之 一 种 乔 木)

تونۇش : - بۇ بىر خىل دەرىخ بولۇپ، ئۇنىڭ خورما دەرىخىنىڭكىگە ئوخشاش ئىگىز ۋە كۈچلۈك بولۇدۇ. يوپۇرماقلىرى تەنسىنىڭ ئۈچىدا بولۇپ، ھەر بىر يوپۇرمىغىنىڭ ئايرىم قولى بولۇدۇ. كۈنلۈككە ئوخشايدۇ. بىر - بىرىگە تۇتۇشاڭغۇ ئۇششاق يوپۇرمىغى بولۇپ، ئادەمنىڭ بارماقلىرىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىغى چۈشمەيدۇ. يوپۇرمىغىدىن يەلپۈگۈچ، بورا قاتارلىق ئۇرۇنلار تەييارلىنىدۇ. بۇ دەرىخ ئورماندا چىشى بولۇدۇ. گەۋدىسى باش چىقىرىدۇ، مەۋە بولمايدۇ، چىشىسىدە مەۋە بولۇدۇ. مەۋىسى ئاساسىي جەھەتتىن ئارچىغا ئوخشايدۇ. مەۋىسىنىڭ ساپىغىنى خام چاغدا كەسىپ تاشلاپ كەسىلگەن ئۈچىغا كوزىدەك بىر نەرسىنى بېكىتىپ قويۇلسا بىر نەچچە سائەت ئىچىدە كوزىغا سۇ زىغىلىدۇ. ئاندىن ئېلىپ سۇيىنى ئىچىلىدۇ. يېڭى ۋاختىدا ئىچسە مەس قىلمايدۇ. مەلۇم ۋاخت تۇرۇپ قاينىغاندىن كىيىن ئىچسە شاراپقا ئوخشاش مەس قىلىدۇ. شارابىنى «تارى» دەپ ئاتىلىدۇ. مەزكۇر سۇدىن سىركەمۇ قىلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: - جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - خام مەۋىسىنىڭ تەبىئىتى ھول سوغۇق.

شارابىنىڭ تەبىئىتى مۇرەككەپ بۇل قۇۋا (مۇرەككەپ ئۇسۇلگە ئىگە) بىر ئاز ئىسسىق.

سىركىنىڭ تەبىئىتى: ھول سوغۇق، قابىز ئەمەس.

خۇسۇسىيىتى: خام مەۋىسىنىڭ ئىچىدىكى دانىلىرى ئېغىر، ئۇزۇندا سىڭىدۇ. تەشەببۇس يوقۇمۇ.

قۇش، باھنى قۇۋەتلەش، سەپرائىك، تاننىڭ بۇزۇقلىقىنى يوقىتىش ۋە زەربە بەتكەن، زىچىماغان ئەزانى ياخشىلاش، سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 شارابنىڭ خۇسۇسىيىتى: - باھنى قۇۋەتلەش ۋە قوزغاش، بەدەننى سەمىرىتىش، روھلارنى قۇۋەتلەش ۋە خوش قىلىش، ئۇسۇزلۇقنى بېسىش، سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇش، سۇيدۇكنىڭ كۆيۈپ كېلىشىنى، سۇيدۇك يوللىرىدىكى يىرىكلىق جاراھەتلەرنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 سىركىسىنىڭ خۇسۇسىيىتى: - تاماق سىڭدۈرۈش، ئاشقازان ئاغرىقى ۋە تال ئاغرىقىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - زۇقۇرىدىكى خۇسۇسىيەتلەرگە ئاساسەن ئىشلىتىلىدۇ.
 ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۇزۇندا سىڭىدۇ، قوساقنى ئېسىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: - قەن، شېكەر ۋە سىدە ئەرەقىدۇر.

ئەسكەرتىش: - بۇ پالما (PALME) گۈرۈپپىسىغا كىرىدىغان بىر خىل ئوسۇملۇك ئىكەن. ئەسلى لاتىنچە نامى پالمىروپالم (پاراسۇس فلاپپىلامفورمۇس) بولۇپ، قوللىنىدىكى كىتاپلاردىن بۇ ئوسۇملۇك نىڭ تەرىپى تېپىلمىدى. بۇ كىتاپتا يېزىلغان تەرىپلەر پالما گۈرۈپپىسىدىكى نارچىل (كوكۇس قۇتسەپرا) غا قىسمەن ئوخشايدۇ.

تاغ چىڭسىيىسى (پەتەر سالىيون)

RANUNCULUS SCLELERATUS

石龙芮 (野芹菜)

تونۇش: - بۇ تاغ چىڭسىيىسى بولۇپ، ئۇرۇغى قارا ئۇزۇنچاق، نانىخاغا ئوخشايدۇ، خۇشپۇراقلىق، بارلىق ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئۇرۇغى بولۇپ، مىللىمى تىبابەتتە ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - شىلمىلىق ھوللۇكلەرنى يوقۇتۇش، يەل تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۇيدۇكنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قايدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە

شىلمىلىق بەلغەملەرنى يوقۇتۇدۇ، قوساقتمى بەللەرنى تارقىتىدۇ؛ 25-دەسىم، تاغ چىڭسىيىسى قوسالغۇلارنى ئاچىدۇ، نىقىن ۋە كىندىكتىكى ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. سۇيدۇكنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. قوساقتمىكى بالىنى چۈشۈرۈشتە ياردەم بېرىدۇ. باھنى قۇۋەتلەيدۇ، شۇنىڭدەك بارلىق سوغۇق زەھەر-لەرگە مۇداپىئە كورۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 ياشتىن 5 ياشلىقلارغا 1 گرامدىن 2 گرامغىچە، 5 ياشتىن 10 ياشلىقلارغا 2 گرامدىن $3\frac{1}{2}$ گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 5 گرامدىن 6 گرامغىچە، 15 ياشتىن زۇقۇرى چوڭلارغا 6-9 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دورۇنجا سارى : - باراۋەر ئادەتتىكى چىمىسى .
تەر كىمىسى : - ئانېمونىن تۇتۇدۇ .

جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى :
(جۇگىيىلەر تۇرۇمىنى، ۋىلىتىزنىڭ پوستىنى، قىسەن يوپۇرمىغىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ).
تەبىئىتى : - ھوتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز .

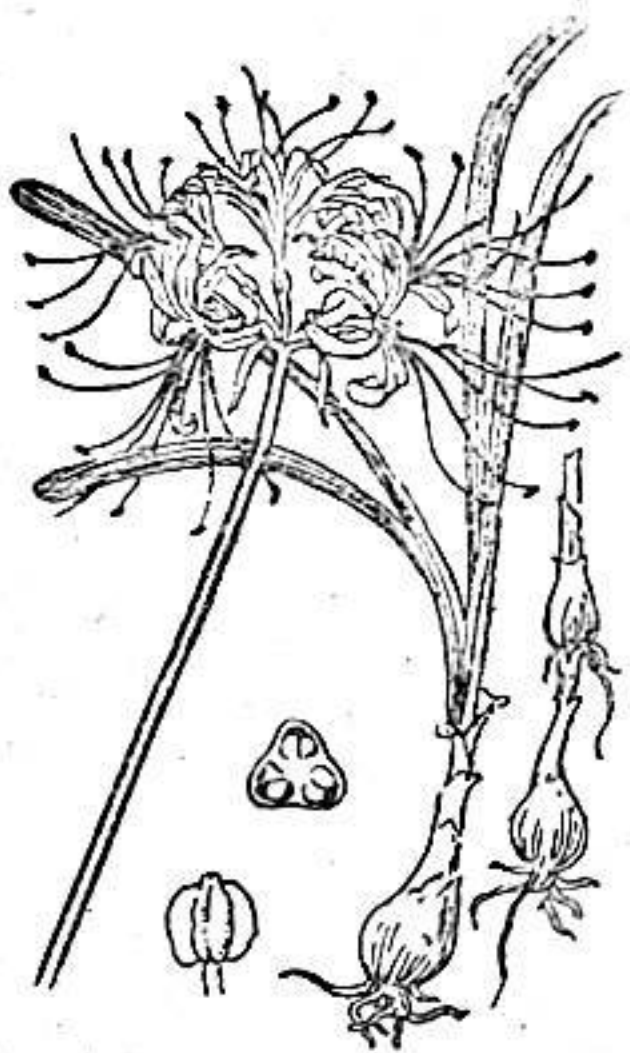
سوفوق يەلنى ئارقىتىش، ھول بەلغەمدىن بولغان كېسەللىرىنى داۋالاش، كۆكرەك ۋە قوساقنىكى يەل
لىرىنى يوقۇتۇش، بوغۇملارنى ئېچىش، ۋۇرەك سىقىلىشىنى كۈتۈرۈش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، بىدەننى
قۇۋەتلەش، باھىنى قوزغۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ . جۇگىيىلەرنىڭ قارشىچە ئۇزاق ئىستېمال قىلىنسا بىدەننى
چىمىتىپ، تومۇرنى ئۇزاق، كۆزنى روشەن قىلىدۇ . تېرىنى پاقىرىتىپ، مەننى كۈپەيتىپ، بالاتېپىشقا ئىسكە-
نىيەت بېرىدۇ . ئادەتتە پىروفېيون، ئىلان قاسىرىغى قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن بىللە ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ .
دەسكەرتىش : لوغاتۇلئەدۋىيە كىتاپىدا لاتىنچە نامى كورسۇتۇلمىگەن . پەقەت تاغ چىمىسى دىگەن نامى
خەنزۇچە ياۋا چىمىگە يەكە سېلىشتۇرۇلۇپ خەنزۇچە، لاتىنچە ناملىرى بەلگىلەنمى . شۇ ئاساستا جۇگىيى تىبابىتىدە
ئىشلىتىلىشى تونۇشتۇرۇلدى . ئوسىزە زىكىك ھەقىقى ناملىرى قويۇلدىمۇ - يوقمۇ يەنە ئېنىقلاش زورۇر - تەھرىر .

تاغ سامسىغى

(ئۇسقۇدرىيون)

LYCORIS RADIATA (MANTHAIN ALLIUM)

شى سۇن 石蒜

تونۇش : - بۇ ئافىنىڭ ياۋا سامسىغى . 2 خىل بولۇدۇ .
1 - خىلى كىچىك دانىسى يوق . پوستى ئايرىلمايدۇ . تەمى
ئاچچىق، بۇنى تاغ سامسىغى، مىنىسەرە سامسىغى ياكى ياۋا سامساق
دەپمىلىدۇ . يوپۇرمىغى ئۇششاق، كىگرەك، توپا رەڭ، رەڭگى قىزىل-
لىققا مايىل . تېنەسى ئۇزۇن .

2 - خىلى سامساققا ئوخشايدۇ . تەمى بەكمۇ ئاچچىق ئەمەس .
دانە - دانە بولۇدۇ . گۈلى ئاق، تېنەسىمۇ ئاق، ئۆتكۈر خۇشپۇراقلىق .
چىقىش دورىسى : - شىنجاڭنىڭ ئاھالىرىدىن چىقىدۇ .
خۇسۇسىيىتى : - يەللىرىنى ئارقىتىش، ھېيزماڭدۇرۇش،
زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

تەبىئىتى : - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق .
ئىشلىتىلىشى : - نەپەس سىقىلىشقا، تال كېسەللىرى،
ئىستىسقاغا، ئۇرۇغى جىمىسى ئالاقىنى قۇۋەتلەشكە ئىشلىتىلىدۇ .

26 - رەسىم، تاغ سامسىغى

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - 1 - 5 ياشقا چىمىلىكلىرىگە 1 - 2 گرام، 5 - 10 ياشقا چىمىلىكلىرىگە
2 - 4 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارگە 5 - 6 گرام ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ .
دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - سوفوق سېچەزلىرىگە بۇ دورا جىمىسى ئالاقىنى قۇۋەتلەشكە بەكمۇ
مۇھىم . بۇ دورا تېپىلمىغاندا ئورنىغا ئەكەك سامساق ياكى تاغ پىيىزى ئىشلىتە بولىدۇ .

تەن كەمۇى : - لىگورون قانولۇق 8 خىل ئالىكارىمە تۇتۇدۇ.

جۇ كىمى تەبىئەتتە ئىشلىتىلمىشى : - قۇستۇرغۇچى ۋە بەلغەم بوشاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك كوكرەك پەردەسىنىڭ ۋە سىپالېنتىمىسى (زاتىل جەنبە) كېسىلىنى ۋە قوساق پەردىسى ۋە رىمىدىكى سۇ ئىشلىتىشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تاغ مامىسىغىنىڭ بېشىنى قېلىپ پاراۋە مەقداردا ئىمە كېپىتى بىلەن چىمەنە ماۋاچىغا سېپىلىپ سوقۇپ، قەغەز ئۈستىگە چاپلاپ ئىككى پۇتقا تېگىزىدۇ. كۈندە بىر قېتىم تېگىش كېرەك. خەلق ئارىسىدا جىراھەتلىرىنى داۋالاشقا ۋە ئىششىق قاپتۇرۇشقا ئىشلىتىدۇ. دوختۇرلۇقتا لىگوروننىڭ ھەددۈكېنلاشتۇرۇلغىنى (ھەددۈكېنلەردىن) درۈنەج ئىقرا بىلەن جەۋھىرى ئېمپىيەنىڭ ئورنىدا ئامىيوبا دىزېنېرېيىسىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

تاغ سۇمبۇلى

(سۇمبۇل جەنبەلى)

VALERIANA COREANUM BRIQU

拔地麻 (东北纈草)

تونۇش : - ئۆسۈملۈكنىڭ ئىسمى رىشۋالا بولۇپ ۋىلتىمى ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ شاخ يۇپۇر-مىغى قۇرسىغىگە ئوخشايدۇ. بىر ئاز كىچىك. ئىككى تېنەسى بولمايدۇ. ۋىلتىمى 2 دىن ئوشۇق ، ئۇزۇن. ۋىلتىمى ۋىلتىمى ئاشقى تەرىپى قارامتۇل. ئىچى ئاق، ئوزى خۇشبۇي كېلىدۇ. مېۋىسى گۈلى بولمايدۇ. بەزى تەسۋىراتى سۇمبۇلغا ئوخشىغانلىقتىن، بۇنى سۇمبۇل دەپ ئاتالدى. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا سۇمبۇلغا ئوخشاشلىقى يوق. بەزى كىتاپلاردا يېزىلغان تەسۋىرى توۋەندىكىچە :

بۇنىڭ ئۆسۈملۈكى 2 شاخلىق بو-لۇپ ، ھەربىر شاخنىڭ ئۈچى كۈنلۈك تەك بولۇدۇ . كۈنلۈكنىڭ توۋىنىدە 3 - 4 شاخ بولۇپ، يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە، ئۇنىڭ توۋەن تەرىپىدە چوڭ - كىچىك يوپۇرماقلىرى ئورۇنلۇشۇدۇ. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا يوپۇرماقلىرى پاقايوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىككە ، ئىلى-تەزى پىيازغا ئوخشايدۇ. بىر-بىرىگە چاپلىشاڭغۇ ئىككى دانى بولۇدۇ. بىرى چوڭ، بىرى كىچىك، بەك مۇزىپىلىق كېلىدۇ.

27- رەسىم، تاغ سۇمبۇلى

تەزى پىيازغا ئوخشايدۇ. بىر-بىرىگە چاپلىشاڭغۇ ئىككى دانى بولۇدۇ. بىرى چوڭ، بىرى كىچىك، بەك مۇزىپىلىق كېلىدۇ.

چىقىش دورىسى: - شىنجاڭدىن ۋە ئىچكى-ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ .
 تەبىئىتى: - ئىككىنچىلىك ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى: - بارلىق ئەزالارنى قۇۋەتلەش ، بولۇپمۇ ئاشقازان ، جىگرىنى قۇۋەتلەش ، يەنى
 لىۋىنى ئارقىلىق ، ئىسسىق ، بەلغەم ، قۇسۇش ، يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .
 ئىشلىتىلىشى: - سۇنىۋىل تىپىغا ئوخشايدۇ . يۈنك 105 گىرام كىراۋىنى 15 گىرام كىراۋىنى سۇيىمەك سېلىپ ،
 40 تۇن ئۇرۇقۇپ ، سۇزۇپ تىييارلاپ ھەر كۈنى 4 گىرام ئىچسە سۇيىدۇ كىنى ماڭدۇرۇدۇ ، جىگرە كېسەلىگى ، ئىسسىق-
 قاننى لادىمە ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ئاشقازاننىڭ ئاغزىنى ۋە ئۈچەيلەرنى قۇۋەتلەيدۇ .
 تەركىبى: - يۈنك ياپونىيىدىن چىقىدىغىنىدا كېسىل ئالكاھول ، كېسىۋىكىلىپىرىن ، كېسىۋىكى
 لىكول دىئاسېتىك بار . ئۇنىڭ ئاساسىي تىسىر قىلغۇچى قىسمى بورىنىل ، ئىزوزالپىرىدىئات يۈنك تىرىكۋىدۇ
 ياپونىيىدىن چىقىدىغىنىغا ئوخشاپ كىتىدۇ .

جۇڭگىيى تەبىئىتىدىن ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق .
 خۇسۇسىيىتى: - كۈچلۈك يىل ھەيدەش ، قوزغۇتۇش ، ئارام بىرىش ۋە سىيازما بوشۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .
 ئاساسەن ئەسب (نېرۋ) ئاجىزلىقىدا روھنى كۈتۈرۈش ، ئەسب ئاغرىقلىرىنى ، خاپىغاننى ، زۆرەك قوزغۇ-
 لۇشلارنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ . نېرۋ ئاجىزلىقىدىن بولغان كېسەللىكلەرگە ۋە ئۇيغۇنسىزلىققا ئوبدان مەن-
 پەئەت قىلىدۇ . بولۇپمۇ ئاياللارنىڭ خاپىغان كېسەللىرى ، نېرۋ ئاجىزلىقى ئۈچۈن داۋالاش ئۈنۈمى بەك ياخشى .
 ئادەتتە ئىپوتقا چىلاپ تەبىئىتى ئىچىمەك ، قاينىتىپ ئىچىمەك بىرىلىدۇ . چاي ئورنىدا دەملىپ ئىچىمەك بولۇدۇ .

تاغ قۇسى

(ھۇممازى جەبەلى)

RUMEX CRISPUS L (RUMEX JAPONICUS M) 羊蹄

تونۇش: - يۈە ئۆلكىنىڭكىگە قارىغاندا ، بويى ئىگىز ، ھەم
 يوغان ، ئۇرۇقى دانلىق بولۇدۇ .
 چىقىش دورىسى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە تاغلىرىدىن چىقىدۇ .
 تەبىئىتى: - گەۋۋەلى دەرىجىدە سۇيۇق ، 2- دەرىجىدە قۇرۇق .
 خۇسۇسىيىتى: - ئىچ توختۇتۇش ، ئارام بىرىش خۇسۇسى-
 يىتىگە ئىگە .
 ئىشلىتىلىشى: - بورەك ، ئاشقازان ، جىگرە ، ئۈچەي ، ئىس-
 سىقنى بولغان خاپىغان كېسەللىكلەردىگە ئىشلىتىلىدۇ .
 يۈنى قورۇپ ئىسھالغا بەرسە ئىچ توختۇتۇدۇ . زىلىتىنى سۇيۇپ
 قىلىپ بىرىلسە قوساق ئاغرىغىنى ، ئىچتىن كەلگەن قاننى ، ھېيىزنىڭ
 كوپ كەلگەنلىگىنى ، بالىياتقۇدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ .
 خېمىر قىلىپ جاراھەتلەرگە چاپسا ، قىچىمشىق ، نەمرەتكە ،
 تىرناقنىڭ يېرىلىپ كىتىشىگە ، ئارپا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچمەككە
 بىرىلسە بەدەننىڭ قىچىشىلىرىغا پايدا قىلىدۇ .

28 - رەسىم تاغنىڭ قۇسى

سۈرگە بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە تالنىڭ ئىشىشىغا پايدا قىلىدۇ. ۋىلتىزنى ناۋات بىلەن قوشۇپ، سۇيۇپ قىلىپ بەرسە يوتەلگە پايدا قىلىدۇ. 4 گرامنى تومۇر پوقنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بەرسە بوۋا-سىمغا پايدا قىلىدۇ.

جېمىر قىلىپ مۇپاسىل، قول، پۇتنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئاغرىقلىرىغا بېرىلىدۇ. ۋىلتىزنى بورە سويىمىسى ۋىلتىزى بىلەن قوشۇپ كويدۇرۇپ مەقۇتنى ئىسسىق بولغان تاشقى ئوسمىلىرىغا پايدا قىلىدۇ. مۇقىل، موم يېغى، زىغىر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ يۇمشاق سوقۇپ پاكىزە لاتىغا سۇۋاپ مەقۇت-نىڭ ئىچكى تەرىپىگە قويا ئىچكى بوۋاسىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئاغرىقنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ 3 - 10 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباستى: - ئۇتۇج.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بورەك كېسەللىكلىرىگە بېرىلمەيدۇ. بېرىش توغرى كەلسە ئارپا بېدىيان، قەن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تال

(تېھال)

LIEN

脾

تونۇش: - بۇ مەشھۇر ئەزادۇر. يۇمشاق، يىنىك بولۇدۇ. رەڭگى كۆكۈش، چەپ تەرەپتە بورەكنىڭ تىگىدە تۇرۇدۇ. تالنىڭ خىزمىتى ھەققىدىكى تەپسىلى مەلۇمات «كۆللىمىياتى تىپ» كىتابىدا ئەتراپلىق بايان قىلىنغان. تالنىڭ ئەڭ ياخشى قولدا بېقىلىدىغان ياش، سېمىز ھايۋانلارنىڭ تېپىلىدۇ. ئەبۇئەلى ئىبنى سىناننىڭ ئېيتىشىچە ھەممە تاللارنىڭ ياخشىراقى چوشقىنىڭ تېپىلىدۇ. ئۇچار قۇشلارنىڭ تېلى ھەممىدىن ناچار بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھەممە ھايۋان ۋە ئادەمدە بولۇدۇ.

تەبىئىي: - قۇرۇق سوغۇق.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - تال قۇرۇتۇپ سېپىلسە يېڭى جاراھەتلەرنى يېپىشتۈرۈدۇ ھەم

قېنىنى توختۇتۇدۇ.

دېققەت: - تال ئۇزۇندا ھەزىم بولۇدۇ. بۇنى تۈزۈتۈش ئۈچۈن قوي يېغى بىلەن ياخشى

پۇشۇرۇش ھەم ئۈستىدىن سۇيۇق شەربەتلەرنى بېرىشتۇر.

تال، قان ئىشلەپچىقىرىش سىستېمىسىدىكى مۇھىم ئەزالاردىن بىرى بولۇپ، قاننىڭ قىزىل تەن

چىلىرى ۋە ئاق تەنچىلىرىنى بۇزۇدۇ. يېڭىدىن ئاق تەنچىلەر (لاتىنچە لېيىكوتىستلار) ئىشلەپچىقىرىدۇ.

ئاننىڭ قوسىغىدىكى دەۋردە قىسمەن قىزىل تەنچىلەر ئىشلەپچىقىرىش رولىمۇ بولۇدۇ. قاننىڭ ئاق

گەنچىلەرى ئىنسان بەدىنىنىڭ، «ساقچىلار» بولۇپ سىرتتىن مەكرۇب ياكى باشقا يات جىسملار بەدەنگە كىرىپ قالسا، ئاق تەنچىلەر دەرىھال ئۇلارنى ئورۇنلاپ چەك قىلىدۇ. بۇ سالامەتلىكنى مۇھاپىزەت قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە .

تەركىبى : - تال ئاساسىدا ئاقسىل ماددىلىرى شار ئاقسىل (گلوبۇلىن) ، يادرولۇق ئاقسىل (گلوبۇلىن) ، ئالبۇمىن) ، تومۇرلىك ئاقسىل (فېرروئالبۇمىن) تۇتۇدۇ. ئورگانىك تۇزلاردىن كۆپ مىقداردا ناترى (نەترىن) تۇزى ۋە ئاز مىقداردا فوسفات كىسلاتا تۇزلىرىنى تۇتۇدۇ. ئۇلارنىڭ سىرتىدا كۆپ مىقداردا تومۇر ماددىسى بار. ھايۋاننىڭ تۇرىگە قاراپ فېررۇم ئوكسىدات، رۇبىمىن، سۇيۇك كىسلوتاسى، سېرىق پۇرىن (كاسىن) ، ئادېنىن، ئىموزىن، ئىموزىتول، تانرىن قاتارلىق ماددىلار بولۇدۇ.

ئەگەر ھايۋانلارنىڭ تېلى ئېلىپ تاشلانسا زور ئاقىۋەت يۈز بەرمەسە، ئەمما تەرەققى قىلىشى ئاستىلىشىدۇ ھەمدە بەدەندە كالىسى، فوسفور ماددىلىرىنىڭ ئالمىشىشىدا توسالغۇ پەيدا بولۇدۇ. دورا ئۈچۈن تولراق كالىنىڭ، چوشقىنىڭ تېلى ئېلىنىشىدۇ. ئۇنىڭ قۇرۇتۇلغان تالىقىنى كۆپۈنچە كەمقانلىق (ئانېمىيە) كېسىلىنى داۋالاشقا ۋە زۇقۇملۇق كېسەللەردىن ئايرىغانلارنىڭ بەدىنىنى كۈچەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ.

بىر قېتىملىق مىقدارى : - قۇرۇتۇلغان تالىقىدىن بېرىم گرامدىن بىر گرامغىچە.

تالما كھانا

تونۇش : - بۇ بىر خىل ئۇششاق ئۇرۇق بولۇپ، بىر ئاز ياپىلاق، ئۇزۇنچاق كىلىدۇ. رەڭگى ئۆپىرەڭ، پارقىرىما، تۇدۇرىغا ئوخشاش شىلىملىق، ئوسۇملۇكى 50 سىم غىچە بولۇدۇ. يوپۇرمىقى كاسىن يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ژىرىك ۋە تۈكلۈك بولۇدۇ. گۈلى ئاق، كاسىن گۈلىدىن ئۇششاق، بوغۇملىرىدە كاسىننىڭ بوغۇملىرىغا ئوخشايدۇ. ئەمما بۇنىڭ بوغۇملىرىدا تىكەن بولۇدۇ .

چىقىش ئورنى : - چەتتىن كىلىدۇ .

تەبىئىتى : - قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى : - ئۇرۇغىنىڭ خۇسۇسىيىتى، كوگۈلنى ئېچىش، بەدەننى سەرتىتىش، باھنى مەننى زىيادە قىلىش، مەنى تۇتۇش، سۇدانىڭ، قاننىڭ بۇزۇلۇشىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىش ئورنى : - بۇنى يۇمشاق ئىزىم 6 گرامدىن 9 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ باراۋەر مىقداردا قەن ياكى شېكەر، بېگى سېغىلغان كالا سۈتى بىلەن ئىچسە مەننى كۆپەيتىدۇ. مەنى تۇتالماستىن كېسىلنى يوقۇتۇدۇ. يوپۇرمىقى تېنەسنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە ئىستىسقا ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ . يوپۇرماق، تېنەسى، ژىلتىزلىرى بىلەن يۇمشاق ئىزىم خېمىر قىلىپ قىزىتىپ بەلگە تاگسا، بەل ئاغرىقى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. چوڭ بوغۇملارغا تاگسا چوڭ بوغۇملارنىڭ سېرىق ئېتى يىرتىلغانلىقى ۋە ئاغرىقى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ .

دېمىشلىتىلىش مىقدارى: - گەھۋالغا قاراپ 7 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.
دورۇنبا سارى: - سولەبى مىسى ۋە ئىلتىۋا (مورۇز پىلى).
دېققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: - سوغۇق نەرسىلەر.

تالىسى فەر

(تالىسفر)

CORTEX TAXIS BACCATA

تونۇش: - يۇپىرخىل قوزاق، دارچىندىن قىيىلىن ۋە قاتتىقراق بولۇدۇ. بىر ئاز گوتكۇر ۋە خۇشبوۋى
پۇراقلىق، رەڭگى چىلان رەڭگىدە، كۆنمىغانچە قارا تەرەپكە مايىل بولۇدۇ. پۇرۇغى زەپىراننىڭ پۇرىغىغا
ئوخشايدۇ.

چىقىمىش دورىسى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قىزۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - لەقۋا، پالەچىنى يوقۇتۇش، ئېغىمىزدىن، بالىياتقىدىن كىلىدىغان قانلارنى
ۋە باشقا ھوللۇكلەرنى، بوۋاسىرنىڭ خۇنىنى توختۇتۇش، ئۆچە بىلدۈردىكى يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنى ياخشىلاش
خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىش دورىسى: - مۇۋاپىق ھالدا قاينىدە بويىچە ئىشلىتىش زۇقۇرقى خۇسۇسىيەتلىرىنى
پىرىدىدۇ. سۈكە بىلەن قاينىتىپ گامزىنى چايقىما چىشى ئاغرىغىنى پىسىتىدۇ. بۇنى ئاغزىدا تۇتۇپ
ما ئاغزىغا چىققان ئۇشاق مودۇرلارنى يوق قىلىدۇ. ئىزىپ بوۋاسىر چاقىغا چايسا بوۋاسىرنىڭ دانىلىرى
نى يوق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - گەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە پىرىدىلىدۇ.

دورۇنبا سارى: - $\frac{1}{4}$ زىرە ۋە يېرىم مىقداردا ئوبەل ياكى ياراۋەر مىقداردا سۇنپۇل ۋە يېرىم

مىقداردا سازەج .

دېققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - ئوپكىگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەلدۇر.

دەسكەرتىش: - لوفاتولئەدۋىيىدە كورسۇتۇلۇشىچە بۇ ئوسۇملۇك زەرەپ ئوسۇملۇكى بىلەن بىر ئەر -

سە. لوفاتتا يېزىلىشىچە تالىسفر، زەرەپ، اجل الجواد ۋ تۈركىستانى ناملىرى بار. ئېلىمىزدە مۇ ئو -

سۇدۇ. يەنە نەتىقى قىلىش لازىم.

تاھاكا

(تىدىن)

NICOTIANA TABACUM

菸草

29 - رەسىم، تاھاكا

تونۇش : - يۇمىرىخىل ئوسۇملۇك بولۇپ، يوپۇرمىغى بەسىد-
نىڭ يوپۇرمىغىدىن ئۇزۇنراق، ئاچچىق، تېنى 50 سم ئۇزۇنلۇقتا تو-
سۇدۇ. چېچىمكى سېرىق، ئۇزۇن قىزىل قارا، ئۇششاق بولۇپ ھەر ۵-
لى تېرىپ ھوسۇل ئېلىش مۇمكىن. بۇ بىر نەچچە خىل بولۇدۇ.
چىقىش ئورنى : - دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىن، جۈملىدىن مەم-
لىكىدەمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى : - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق
خۇسۇسىيەتى : - بىدەننى قۇرۇتۇش، نېرۋنى بەسىتىش،
چۈشكۈرتۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىش ئورنى : - تەمرە تەككىگە يوپۇرمىغىنى
كويىدۇرۇپ كۈل يېغى بىلەن مەلەم قىلىپ چېپىمىلىدۇ ھەم

قان توختۇتۇش ئۈچۈن چېپىمىش مۇمكىن. جاراھەتنىڭ سۇلىرىنى توختۇتۇدۇ. كونا چىلم سۇيىمىنى
ئىستىقاي ھەم ئىلان چاققانغا ئىچكۈزۈلەپ پايدا قىلىدۇ. يەنە قولا سىيگەنگە، تولا تىرلىككە پايدا قىلىدۇ.
سۇيىغاندىكى زىغىلغان قارا كىرلىرىنى پىلىتە قىلىپ ئاسىر (بويۇن لىمىغا تۇبىر كۈلپوزى) غا
داۋاملىق (45 كۈن) چېپىمىسا كونا ئاسىرنى ساقايتىدۇ. كوزگە ئارتسا ئامازشام قارغۇسىنى ساقايتىدۇ. تا-
ھاكا يوپۇرمىغىغا نەچە نەچە ئىككىنىڭ يوپۇرمىغىنى قوشۇپ چەككەندە بىلغىمدىن بولغان يوتىلگە، كونا يوتىل، زىق-
قىغا، كوزنىڭ قاراڭغۇلۇشىغا پايدا قىلىدۇ.

دېمىشلىتىش مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
ئورۇنباستارى : - يېلىق دورىسى.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار : - قۇرۇق ئىسسىقتىن بولغان مىگە، ئۈرەك ئافرىقىلىرىغا، ئىس-
سىق مىزاجلارغا ھەم قۇرۇق سوقۇق مىزاجلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. تومۇرلارغا توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ ۋە
خۇننى قويۇلدۇرۇدۇ، قۇرۇق ئىسسىقتىن بولغان تىپ (بىزگەك) كىمۇ بىرىلمەيدۇ. ئەگەر ئۇقۇرىدىكى ئەھۋال-
لار پەيدا بولسا يېڭى سۈتنى قاينىتىپ ئىچكۈزۈلۈدۇ.

تەر كىمىسى : - نىكوتىن، نىكوتىن، نىكوتىن، نىكوتىن، نىكوتىن ھەم رۇتىن قاتارلىق ماددىلار بولۇپ،
بۇنىڭدىن ئاشقىرى كۆپ مىقداردا كالىوم نىترىكۇم (10 پىروتسېنتتىن ئۇقۇرى) ھەم ئاز مىقداردا قەھرىۋا
كىسلوتاسى، لىمۇن كىسلوتاسى تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئەتتىدە دېمىشلىتىلىشى : - يوپۇرمىغىدىن قويۇق قاينىتىلما تىدىيارلاپ پارازىت-
لارنى ئولتۇرۇشكە ۋە قىچمىشقا (قوتۇر) غا ئوخشاش پارازىتلىق تېرە كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتى-
لىدۇ. پەقەت سىرتقىلا ئىشلىتىدۇ.

ئاۋۇس قۇش

(نوز)

PAVO CRISTATUS L. PEACOCK

孔雀

تونۇش: - بۇ بىر خەل ئۇچار قۇش بولۇپ، رەڭگى ناھايىتى چىرايلىق ۋە ئالا يۈلەمچە، پارقەۋاق كىلىدۇ. قۇيرىقى ئۇزۇن ۋە ئىگىز. قۇيرىقىنى كۆتۈرە كۆنلۈككە ئوخشايدۇ. ئاۋازى مۇشۇكىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ ئەر كىمى چىشىدىن چوڭراق ۋە چىرايلىقراق. چىشىنىڭ قۇيرىقى كىچىكرەك بولۇدۇ. بۇنىڭ چىشىنى بىر قېتىم تۇخۇم قويۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - كوشى 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - كوشى قاتتىق، كۈچلۈك، ئۇزۇندا سىڭىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋەتلىش ۋە باھىنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى: - كوشىنى شورپا قىلىپ ئىچسە بېسىقەن ئاغرىقى ۋە زانىل جەنبە (پىلىپپىن) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كوشىنى يېغىنى يەسە باھىنى قۇۋەتلىدۇ. بۇنىڭ كوشىنى سۇزۇپ بىلەن پۇشۇرۇپ شورپا قىلىپ ئىچسە سۇيۇق ئاشقازان ئاغرىقى، قۇلىنى ۋە قويۇق يىلىلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، چىچەك بوغۇمىلار ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ شورپا قىلىنى ئىلىمان ھالىدا بىر قېتىم ئىگىزلىكتىن بەلگە قۇيسا ياكى بوغۇمىلارغا قۇيسا ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يېغى بىلەن بەلنى، ئەرلەرنىڭ جىمىنى ئىزاسىنى، مەدەنىي ياغلىسا باھىنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ يېغىنى ئېرىتىپ سۇ ۋە سۇزۇپ، ھەسەلدىن بىلەن قوشۇپ قوساققا ۋە ئاشقازانغا چاپسا قۇلىنى ۋە ئاشقازان ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قېنىنى ئىزىزۇرۇت ۋە تۈز بىلەن قوشۇپ يامان يىمىرگەلىق جاراھەتلىرىگە چاپسا جاراھەتنى ياخشىلايدۇ، مايمىقىنى مەلەم قىلىپ چاپسا سوگەلىنى ۋە چاقا ئىزلىرىنى يوقۇتۇدۇ، بەدەننى پاقىرىتىدۇ. بۇنىڭ سوگەلىنى كويۇرۇپ چاپسا قارا داغ ۋە ئاق كېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئوتىدىن 3 . 0 گرام مىقدارنى تىزىپ ياكى سوگەلىدىن ۋە قىزىقى بىلەن ئىچسە كونا ئىچ ئوتىنى توختۇتۇدۇ. ئوتىنى سىركە بىلەن چاپسا زەھەرلىك ھال شاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. يىمىرگەلىق چاقىلارنى ۋە چاقا ئىزلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ئەنئەنىۋى بىلەن قوشۇپ چاپسا بەدەندىكى ئاقنى يوقۇتۇدۇ. كويۇرۇپ ئىزىپ جاراھەتلىرىگە چاپسا جاراھەتلىرىنىڭ ئاغزىنى پۇتتۇرۇدۇ. چىشقا سۇۋسا چىشلارنى قۇۋەتلىدۇ ۋە پاقىرىتىدۇ.

قۇرۇتۇلغان كوشىدىن 400 گرامنى كوزىغا سېلىپ كويۇرۇلسە، شۇنىڭدىن 4 گرام مىقداردا تىللاغا ئوخشاش بىرىپىلىس چىقىدۇ. شۇنى كوزىگە تارتسا كوزىدىكى ئاقنى ئالىدۇ. بارلىق كوز كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دققەت قىلىدىغان نىشانلار: - كوشى بەك ئىسسىق، ئېغىر، ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - تۈزە سىركە، ئاچچىقسۇ، قارىمۇچ، داچىن، لاچىندانە، زىرە، زۇمباق-سۇت قاتارلىق دورىلار بىلەن پۇشۇرۇپ يىمىش كېرەك.

چۇشكى تىبا بىتتىدە دىشلىتىلىشى : - تاۋۇس كوشى - سۇسۇق، ئازراق زەھەرلىك، ئاساسەن دورىلارنىڭ زەھەردىكى كىسىدۇ. گونا ھۆكۈمالاردىن لىسچىمىگىنىڭ يېزىشىچە، بۇنىڭ كوشىنى يىگەندىن كىيىن ھەر قانداق دورىلارنى ئىستېمال قىلىنسا ئۈنۈم بېرىدۇ ۋە بۇ مەزكۇر كوشىنىڭ دورىلار زەھەردىكى يىشمەلەندۈرگەنلىكىدىن بولۇدۇ.

تاۋۇس قېشى : - ئىسسىق بويىچە تىچىلىسە ھاشار اتلارنىڭ، مەسىلەن زەھەرلىك ئىلاننىڭ بىدەنگە ئارقالغان زەھەردىكى كىسىدۇ. بۇنىڭ توتۇدۇ ھاشارات چاققان جايغا چېپىلىسا زەھەرنى ئارتۇۋالىدۇ.

تاۋۇس مايدىغى : - ئاياللارنىڭ خۇن كېسىلىنى ۋە سۇيۈك توتۇلۇشىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

تاۋۇز

(بىتتىخ ھىندى)

CITRULLUS VULGARIS SCHRAD

西瓜

30 - رەسىم، تاۋۇز

تونۇش : - بۇ مەشھۇر ھول مەۋەزىدىن بولۇپ، خىلا - لىرى كۆپ. ئەڭ ياخشى تاتلىق، سۇلۇق، زىپسىز ئوبدان پىشقىنىدۇر. چىقىش ئورنى : - شىنجاڭدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى : - 2 - دەرىجىنىڭ ئۇۋۇلىدە سۇسۇق. 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھول.

خۇسۇسىيىتى : - سەپرا ۋە قاننىڭ تىزلىگىنى، تىشئالغىنى پەسەيتىش، سۇيۇقنى ماڭدۇرۇش، بەدەن قۇرۇقلىغىنى يوقۇتۇش، كۆيۈك تىپلىرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. دىشلىتىلىش ئورنى : - تاۋۇزنى مۇۋاپىق ھالدا يىسە ئۇقۇرقى تەسىرلەرنى بىرىدۇ. سەكەندەچىمىدىن بىلەن ئىچسە يىرقان كۆيگەن سەپرا ماددىلىرىنى يوقۇتۇدۇ، تاماق سىڭدۇرۇدۇ. بىرەكتەكى ئاشلارنى ئىزدەش، سۇيۇقنى ماڭدۇرۇدۇ.

شېكەر بىلەن يىسە بەدەندىكى قىزىقلىقنى پەسەيتىدۇ. سۇت بىلەن ئىچسە سۇدا خاراكىتېرلىك كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەمى ھىندى بىلەن ئىچسە سەپرا خاراكىتېرلىق ماددىلارنى، قوتۇر، قىچىشقا قىيىن يوقۇتۇدۇ. شىرخىمىشت بىلەن ئىچسە قىزىق تىپلىرىنى، بىۋەزۇق خىلىتىنى يوق قىلىدۇ.

دىشلىتىلىش مەقبۇلى : - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان دىشلار : - سۇسۇق مىزاج كىشىلەرنىڭ تېلىغا زەرەر قىلىدۇ. سۇسۇق ئاش قازانغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - ھەسەل، قىن، گۈلگەن.

تەر كىمۇى: - 1 - ناۋۇزنىڭ پوستى: موم ماددىسى تۇتۇدۇ.

2 - ناۋۇز ئۇرۇشىدا ئاقسىل ماددىسى (2 پىروتىئىن) ، ياغ ۋە ۋىتامىن B2 قاتارلىق ماددەلەر بار.

3 - ناۋۇزنىڭ سۇيىمە فوسفور كېسەلتاسى، ئالما كېسەلتاسى، مۇنە قەنتى (فۇرۇكتوزا)، ئۇزۇم قەنتى (گلىوكوزا)، قومۇش قەنتى (ساكاروزا)، ئاقسىل ئامىنو كېسەلتاسى (ئارگىنىن)، كىلىكوكول، ئاق تىكەن شۇلتىسى (بېتائىن)، ناۋۇز ئامىنو كېسەلتاسى (تىستېرۇللىن)، چەيزىرەك ماددىسى (لىكوپىدو)، سىۋزە پىگمېنتى (كاروتىن)، ۋىتامىن C، بىر قاتارلىق ماددەلەر تۇتۇدۇ.

يېقىنقىدىن بۇيانقى تەتقىقات نېتىجىلىرىدە قارىغاندا، ناۋۇز تەر كىۋىدىكى قان ماددىسىنىڭ ھەقىقەتەن سۇيىدۇك ھەيدەش تەسىرى بار. ياپونىيە ئالىملىرىنىڭ ئېنىقلىشىچە، ناۋۇزنىڭ تەر كىۋىدە ئاز مەتھاردا بىر خىل تۇز بولۇپ، بىرەك ۋوسپالېنىمىسى (نېفىرت) گە ئالاھىدە ئۈنۈملۈك تەسىر كۆرسۈتۈدۇ. ئاقش ئالىملىرىنىڭ تەتقىقى قىلىشىچە، ناۋۇز قان بېسىمى ۋە قۇرۇق (كېسەللىرىگە كېپىرتونىيە كېسەللىگە)، دوۋسۇن ۋە ئوت خالىتىسىنىڭ ۋوسپالېنىمىسىگە ئوبدان پايدا قىلىدىكەن.

جۇگىيى تىبابەتتە ئىشلىتىلىشى :

تاۋۇزنىڭ پوستى : - ئېتى بىلەن چاپلىشىپ تۇرغان قېلىن پوستىنى قۇرۇتۇپ دورغا ئىشلەتمىلىدۇ . تىببىتى قۇرۇق سوقۇق، زەھەرسىز. ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇپ بەدەنگە ئۆتكەن كۈن ئۇرى ۋە زۇقۇرى خارارەت تەسۋىنى قايتۇرۇدۇ، سۇيىدۇك ھەيدەيدۇ . ناۋۇز شاپىغى بىلەن ئېتىنى بىرلىكتە (تاۋۇزنىڭ ئۆسۈمۈنۈكى قاتتىق پوستىنى شىلىپ تاشلاپ بىلە بېرىش كېرەك. چۈنكى تاۋۇزنىڭ سۇيىدۇك ھەيدەيدىغان ئاساسى ماددىسى شاپىغى بىلەن ئېتى ئارىسىدا بولۇدىغانلىقى تىجىرىملىرىدە ئىسپاتلانغان) بىرلىكتە بىرەك ئاغرىقى (نېفىرت) دىكى ئىششىپ كىتىشلىرىنى، زىياپىت كېسەللىنى، سېرىق كېسەلنى داۋالايدۇ ھەمدە ھارلىق بىلەن زەھەرلىنىشنى يىشىدۇ .

تاۋۇزنىڭ سۇيى : - تىببىتى قۇرۇق سوقۇق، زەھەرسىز. كېپىرتونىيە كېسەللىنى، بىرەك كېسەللىدىن بولغان ئىششىقنى، دوۋسۇن ئاغرىقلىرىنى، سېرىق كېسەلنى ، بالىياتقۇچ كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ .

3 - تاۋۇز دۇرۇغىنىڭ پوستى (شاكىلى) ئۆزى شېخىنىڭ نىپىز ئاق پوستى قاتارلىق دورا ئىشلىتىلىشى بىلەن قاينىتىپ ئىچىلسە ئۇچەيدىكى بادىنى ھەيدەيدۇ . ئۇچەيدىن قان كىلىشىمنى توختۇتۇدۇ شاكالنىڭ گوزىنى قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە ، قان قۇسۇشنى توختۇتۇدۇ .

4 - تاۋۇز دۇرۇغىنىڭ مېغىزى : - قۇرۇق، سوقۇق ، زەھەرسىز . قوساق ئىچىدىكى موم نەكىلىرىنى يۇمشۇتۇدۇ . يىمۇڭلىقلارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ . ئاشقازان، ئۇچەي ۋە ئىچكى ئەزالار ئۇچۇن ئەڭ مۇھىم دورا ھېساپلىنىدۇ .

يېغىنى چىقىرىۋېتىپ، ئىزىپ ئىچىلسە ھېيىزنىڭ بەك كۆپ كىلىشىنى توختۇتۇدۇ. خام يىسە بەلغەم بوشۇتۇدۇ ؛ قويۇق قىلىپ قاينىتىپ ئىچىلسە قان قۇسۇشنى، قان تۆكۈرۈشنى ۋە ئۇزاق داۋام قىلغان يوتىلنى توختۇتۇدۇ .

قرۇنچ

(ئوتسۇرۇچ)

CITRUS MEDICA

枸 櫞

تونۇش : - بۇ بىر خىل مەۋە بولۇپ، ئالما، بىيە دەرىخىگە
ئوخشاش. مەۋسى ئۇزۇنچاقراق، ئىچى ئۇچلۇق، رەڭگى سېرىق، تەمى
ئىچىمى چۈچۈك، سۇلۇق. بۇ 2 خىل بولۇپ، 1- چوڭ 2 - كىچىك،
بۇنىڭ پوستىنى ھەم كوزنى ئىشلىتىمىز.

چىقىش ئورنى : - ئېلىمىزنىڭ ئىسسىق گولكىلىرىدىن
چىقىدۇ.

تەبىئىتى : - پوستىنىڭ ئەۋەللىق دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دە-
رىجىدە قۇرۇق. ئىچىدىكى تىلىمىلىرىنىڭ، ئۇرۇقىنىڭ 2 - دەرىجى-
دە ھول سوغۇق، گۈل يوپۇرماقلىرىنىڭ 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا
قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى : - سېرىقنىڭ تىزلىگىنى پەسەيتىش، ئاچ- 31 - رەسىم، قرۇنچ

چىقىشىنى پەسەيتىش، سېرىقنىڭ ئاشقازان، ئىچىگە قويۇلۇشىنى توسۇش، ئىچ توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
دەشلىتىلمىشى : - ئىسسىقنى بولغان خاپىغا، جىدىگەر ۋە ئاشقازاننى قۇۋەتلىدىكە، ئىچىكى
ئىزالاتتىكى ھارارىتىنى پەسەيتىشكە، ئىسسىقلىقنى توختۇتۇشقا، سېرىق بولغان ئىچ گولكىنى توختۇتۇش -
قا بىردىلىدۇ. پوستىنى سېقىپ زىھات قىلىنسا تىز ماگىدىغان چايان، ھەم مۇڭگۈزلۈك ئىلانىڭ چاقىنىغا،
قارا داغ ۋە تەمرەتكە جاراھەتلىرىنىڭ قارا داغلىرىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - قۇرۇق پوستىنى 1 - 5 ياشقىچىلىكلەرگە 1 - $\frac{1}{2}$ گرام؛ 5 - 10
ياشقىچىلىكلەرگە $\frac{1}{2}$ - 2 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا 3 - 5 گرام، 15 ياشتىن زۇقۇرى چوڭلارغا
ئەۋالغا قاراپ 5 - 10 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇن باسقۇچى : - لىمۇن ۋە ئارىدىنچىنىڭ سويى.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - زۇقۇردىكى كېسەللىرىگە پەسلىگە قاراپ: قىش پەسلىدە ھە-
سەل، ياز پەسلىدە قەن ياكى شېكەر، ئەتىياز، كۈز پەسلىدە تۇز ياكى زەنجىبىل قوشۇپ بىرىلىدۇ.
تەركىبى : - مەۋسى لىمۇن كىسلەتلىرى تۇتۇدۇ. مەۋە پوستى لىمۇن، فىلاندىرېن، تىبىئال، تىسە
دوئىللا، لىئالوئول، كېراندېلاسىپىنات ۋە ھېسپېرىدىن تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلمىشى : - 1- دورىلارنىڭ تەم بۇرغىنى ياخشىلاشقا، ئاشقازاننى كۈ-
چەيتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. 2 - بەلغەم بوشۇتۇش، يوتەل پەسەيتىش كۆكۈكنىڭ سانجىپ ئاغرىشىنى داۋا.
لاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تەنبۇل ھەختۇم

(قىزىل لاي - گىل)

BOLUS RUBRA

赤石脂 (紅土)

تۈزۈش: - جالېنوسنىڭ يېزىشىمچە قىزىل رەڭلىك توپا بولۇپ، بۇنى مەلەيۇن دېگەن جەردىن كەلتۈرۈلۈدۇ. بۇنىڭ ياخشىراقى تىزى قىزىل ياغلىق، سىلىق، ئىچكى ۋە تاشقى تەرىپى ئوخشاش بولىدۇ. ئەگەر لەۋگە ياكى تىلغا قويسا چاپلىشىدۇ، بۇرغى سېرىق چېچەكنىڭ بۇرغىغا ئوخشايدۇ. پاراھەتكە قۇيۇلسا شۇ سائەتتە قاننى توختۇتۇدۇ. بۇسۇپەتلەر بولمىغىنى ئاچار ھېسابلىنىدۇ. چىقىش ئورنى: - ئېلىمىزنىڭ فۇجىيەن، خەنەن، جياڭسۇ، شەنشى قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، زەھەرنى پەسەيتىش قۇۋىتى بار. خۇسۇسىيىتى: - كۆڭۈلنى ئېچىش، زۆرەك، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش، ئەزالارنى تۇتاشتۇرۇش ۋە ھوللۇكلارنى قۇرۇتۇش، ھەممە زەھەرلەرگە مۇقابىل كىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. چۈنكى بۇگىل تۈمۈرلەر دا زەھەرنىڭ ماڭىدىغان يوللىرىنىڭ ئېغىزلىرىنى قورۇيدۇ. زەھەرنىڭ تەسىرىنى يوقۇتۇدۇ. زەھەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتى بولغانلىقتىن، ھەممە ئەزالارنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى تەرەپلىرىدىن كىلىدىغان قانلارنى توختۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قىزىل گىلنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئوپىكىنىڭ ۋە كالىنىڭ ئۈچەيدە لىرىنىڭ يىرىگىلىق چاقىلىرى ئۈچۈن، ئۈچەيدىلەرنىڭ ئېچىشقانلىقى ئۈچۈن ۋە باشقا ئىچكى يىرىگىلىق چاقدىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (مەيلى تەنھا ئىشلىتىسۇن، مەيلى كەتپرا بىلەن ئىشلىتىسۇن)، قان يۈزۈقىلىغى ئۈچۈن ۋاھا خاراكىتپولىق، تائۇن خاراكىتپولىق قىزىق تەپلىر ئۈچۈن، قان، سىپىرا خاراكىتپولىق ئىچ ئوتە كۈتۈچۈن، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن، يۈزۈق ئاب - ھاۋانىڭ زەھەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن، يۈزۈق ئاب ھاۋانىڭ زەھەرنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ ۋە ئىچمەلگەن زەھەرنىڭ زەھەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن ھەم شاراپ بىلەن بىرىلىدۇ. ھەرە، ئىلان، غالىچەر ئىت قاتارلىقلارنىڭ زەھەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن ھەم شاراپ بىلەن بىرىلىدۇ. ئەگەر گىلنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىسسىق سۇ، شاراپ ياكى سېرىق چېچەك بىلەن ئىچكۈزۈپ قۇستۇرۇلسا زەھەرلەرنى قايتۇرۇدۇ. زۇنناريا (جىگەر ياكى تالىنىڭ ئوزگۈرۈشى بىلەن پەيدا بولغان ئىچ ئوتكۇ) ئۈچۈن، ئۈچەيدىلەرنىڭ يىرىگىلىق چاقىلىرى ئۈچۈن پاقا يوپۇرمىغىنىڭ سۇيى بىلەن كىلىزماقلىنىدۇ، بۇنى ھەسەل ياكى شاراپ بىلەن تاشقى تەرەپتىن چاپسا ھەم زۇقۇرىدا زىكىر قىلىنىدىغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك يېڭى - كونا پاراھەتلەر كىچىپەلساقا تەنقىلىقە نى تارقىتىپ پاراھەتلەرنى پۇتتۇرۇدۇ. يىرىگىلىق سېسىق چاقدىلار ئۈچۈن ۋە ئەزالارنىڭ سۇنغى ئۈچۈن، يىقىلىش بىلەن ياكى بىرنەرسە تىگىش بىلەن يەتكەن زەربە ئۈچۈن تاشقى تەرەپتىن چىپپەپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەنتۇر ئۇيۇنىنىڭ يوپۇرمىغىنى، ياۋا سامساقنى، شۇنىڭدەك مۇناسىپ يوپۇرماقلارنى ئىزىپ چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. قىزىل گىل - نى يۇمشاق ئىزىپ، يېڭى - كونا يىرىگىلىق چاقدىلارغا سەپەلسە قانلىرىنى، يىرىگىلىرىنى توختۇتۇپ، ئاغ - ۋەنى پۇتتۇرۇدۇ. چاقدىلارغا چىپپەشتا ياكى سەپەشتە چاقدىلارنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىگە قارىتا ئىشلىتىلىدۇ. بەلكى بىر ئاز ئارتۇقراق ئىشلىتىسەمۇ بولىدۇ. يەنى چىپپەلىدىغان ئورۇننىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ ئاق،

كەچەلە، ئاتلىق ياكى ئاچچىق ھاراق، ھۈسەلمەس، ھەسەل بىلەن، كونا ئۈزۈم سەۋكەسى ياكى سەركەنچىبىن بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. كەكەر پۈتى زەھەر ئىچىشىدىن ئىلگۈرى ياكى زەھەرنىڭ ھايۋان چېچىشىدىن ئىلگۈرى ئىچىش ئۈزۈم زەھەردىن ساقلىنىپ قالىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: 4 گرامدىن 6 گرامغىچە.

گۈرۈنباشارى: - داڭقىدا كەلى. بۇ زۇقۇردا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەردە كەلى مەختۇمدىن كۆچە.

مۇكەمەل بۇنىڭدىن قالسا كەلى ئەرەمنى.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتەرە ھەسەل. يەنە ئالغا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - كەتەرە بىلەن گۈلەپ.

گاساسىي تەر كەتۈرى ئالىيۇمىن سىمبىكۇمىدىن ئىبارەت؛ ئۇنىڭ سەۋكەدا تومۇرە ھاركانىپىس،

ماكنېزىيە، كالىنى قاتارلىق ئوكسىدلىغان ماددىلار بار.

جۈڭگىي تىبابەتتىن ئىشلىتىلىشى: تەبىئىي: - قۇرۇق ئىسسىق، قابىز.

ئىچىنى توختۇتۇش، كۈتۈن چىقىشى داۋالاش، قان توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

موتۇر ئاشقازان - ئۈچەي ۋە رەمەللىرى، ئۈچەي كىزىكى، ۋابا كېسەللىكلىرىدىكى ئىچ سۇرۇشلار.

نى؛ ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچ ئۆتكۈ، ئۈچەي قاناش، ئاشقازان يارىلىرى، قۇسۇش، ئاشقازان قاناش، ئىچ.

تىن كىلىدىغان يەرنىڭ ۋە قانلىق ئىچ سۇرۇشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە: كانلاردىن چىقىدىغان يەنە بىر خىل ئاق سېغىز بار. ئۇنىڭ كاندىن چىقىش ۋاقتى.

دىكى كورۇتۇشى ئاق ياكى قىزىق، ساق-ئۈچ رەڭلىرىدە بولىدۇ. تەركىبىدىكى ماددىلارنىڭ نىسبىتى.

تى زۇقۇرقى قىزىل لايدىن ئازراق پىرقىلىنىدۇ. بۇ خىل ئاق چىمە ئويىسىمۇ زۇقۇرقىدەك ئورۇنلارغا ئىش.

لىدىدۇ. تەبىئىي ۋە خۇسۇسىيەتمۇ ئوخشاپ كىتىدۇ. ئويىكىگە، ئىلىكىگە، ئىچكى ئەزالارغا، خاپىغاغا مەنە.

پىمەت قىلىدۇ، ئىچ سۇرۇشنى، قاناشنى، ئاياللارنىڭ ئاقخۇن كېسىلىنى داۋالايدۇ، سەۋكەدا قەبىز دورا سۇ.

پىتەدە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ خىل چىمە ئويىسىنى خەنزۇچە 自石脂, 高岭土 (بەي شى جى، گاۋلىك تۇ).

لاتىنچە BOLUS ALBA, KAOLIN دەپ ئاتىلىدۇ. دوختۇرلارمۇ ئىچ توختۇتۇش، زەھەرلەرنى شۇ مۇرۇپ

ئېلىپ زەھەرسىزلەندۈرۈش، جاراھەت، تەۋلەش قاپار تىقىلىرىنى داۋالاش قاتارلىق ساھىبلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

تۇخىمى كاھۇ

(ئوسۇڭ ئۇرۇغى)

SEMEN LACTUCA SATIVA

莴苣籽

تونۇش: - بۇ خىل سەينىڭ ئۇرۇغىدۇر. بۇ سەينىڭ يوپۇرماقى ئۇزۇن، ئېقىش، سېرىق، ھاۋارەگە

دە، تەنسى ئۇزۇن، قوۋزىقى كۆك، ئىچىدە يۇمشاق، سۈتلۈك، ياغلىق ئېتى بار، ئاتلىغىراق تەمگە ئىگە،

چېچىمكى سېرىق، ئۇرۇغى قارا ۋە بەزىلىرىنىڭ ئاق بولىدۇ. ئۇرۇغى گۈلگىنىڭكىدىن تەڭرىكى ياخشىراق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 2 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە ھول سۇقۇ، ئۇرۇغىنىڭ 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سۇقۇ. تەڭ.

ئىك ھول سۇقۇ.

خۇسۇسىيەتى: - خۇننى تازىلاش، سەپىرنىڭ تەزلىگىنى نورمال ھالغا كەلتۈرۈش، توسالغۇلارنى

ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە ھەم ئۇرۇغىنىڭ مەس قىلىش، تېچلاندىرۇش خۇسۇسىيەتمۇ بار.

دېمىشلىتىش ئورنى: - قىچىشقا، چىگىرە، كەمچىك ئاغرىقلىرىدا، ئىسسىقلىقتىن بولغان تەپلىرگە، سۇيىدۇك يولىدىكى جاراھەتلىرىگە بىرىلىدۇ. سەۋكە بىلەن قوشۇپ بەرسە ئىشلىتىشنى ئاجىز ۋە چىگىرە كېسىلىگە پايدا قىلىدۇ. ئاشقازان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن قاينىتىپ بەرسە تاماق ئورنىدا ئوزۇق بولۇدۇ ھەم سۈت، كىم ئاياللارغا، ئۇيغۇر سۈز كىم شىلەرگە بىرىلىدۇ.

دورۇنەسارى: - خاشخاش، خۇنساۋۇشان.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - سىل كېسىلىگە، بەدنى ئاجىز كىشىلەرگە، مەنىسى كىم كىم شىلەرگە بىرىشكە بولمايدۇ. داۋاملىق يەسە ئاياللار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە، يارىماس قىلىپ قويۇدۇ. ھەستىكى، قىمىنە، چىگىرە، ئۇرۇغى، ھېلىمە، زىرىلەر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە زىيەننى قايتۇرۇدۇ.

تەر كىمى: - ئۇسۇگىنىڭ ئوزىنى **LACTUCA SATIVA 莴苣** دەپ ئاتىلىدۇ. جۇگىملار كوپۇنچە ئۇسۇگىنىڭ ئوزىنى، قىمىن ئۇرۇغىنى ئىشلىتىدۇ. ئۇسۇگىنىڭ غولى، يوپۇرغىنى ۋە ۋىلتىزىدا تۆۋەندىكى ماددىلار بار: ئۇسۇك كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم لاكتانىكۇم)، ئۇسۇك ئېمپىنتى (لاكت-تۇكارىن)، ئالما كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم)، كەھرىۋا كىسلاتاسى (ئاتسىدۇم سۇكتانىكۇم)، ئاسە پاراكىن، ياغ جەۋھىرى، ۋىتامىن ABCE ۋە كۆل ماددىلىرى بار. ئۇرۇغىدا ۋۇقۇر قىلاردىن ئاشتىرى ئاقسىل ۋە ياغ بولۇدۇ.

جۇ شىمى تەبىئىيەتتە دېمىشلىتىلىشى: - ئۇسۇگىنىڭ ئوزى سوغۇق، زەھەرسىز. ئىككىدە ۋىتامىن C بولغىنى ئۈچۈن قان توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە قان يۈزۈلۈپ چىرىشى (سېپىس) لار داۋالىنىدۇ. قاننى تازىلايدۇ، سۈت كۆپەيتىدۇ، سۇيىدۇك ھەيدەيدۇ، جىمىنى ئىزا ئىششىقلىرى، بوۋاسى ئاقەملىرى داۋالىنىدۇ. ھاشارلار چاققانغا پايدا قىلىدۇ، كوكۇ كىمى ئېغىرلىقلارنى ئالىدۇ.

دېمىشلىتىش ئۇسۇلى: - ۋۇيۇپ تازىلىغاندىن كىيىن سۇيىنى چىقىرىپ پاكى قاينىتىپ ئىچىپ كۆزۈلۈدۇ. ئۇرۇغىدىن كۈنلە 20-10 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ.

توخو توخۇمى

(بەيزە)

OYUM GALLI

鸡蛋

تونۇش: - ئاق شاكالىنىڭ ئىچىدە سۇيۇق ئاق سېرىقى بار بىر خىل تاماق ماددىسى بولۇپ، بۇنىڭ يوغان يېڭىسى ئوبدان بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىز ۋە جۇملىدىن رايونىمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - سېرىقنىڭ ئەۋۋەلقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ئېقىنىڭ 2- دەرىجىدە ھول سوغۇق،

شاكىلى 2- دەرىجىنىڭ ئەۋۋەلىدە قۇرۇق سوغۇق، ئىچىدىكى نىپىز پوستى ئەۋۋەلقى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەنگە قۇۋەت بېرىش، باھقا قۇۋەت بېرىش، تاماق ھەزىم قىلىش، ئوزۇق بولۇش، زۆرەك، مىڭنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىش ئورنى: - بەدنى ئاجىز كىشىلەرگە، زۆرەك ئاجىزلىق، مىڭ ئاجىزلىقلارنى

داۋالاشقا ھەمدە ئۇزۇقلۇق ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

دېمىشلىتىش مەقدارى: - 1 ياشتىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 1 دانە، 5 ياشتىن،

10 ياشقىدە بولغانلارغا 1 دىن 2 دانىمەچىملىك، 10 ياشتىن 15 ياشقىچىملىرىگە 2 دىن 4 دانىمەچىمە، 15 ياشتىن ئۇقۇردىلارغا گەھۋالغا قاراپ 4 تىن 15 كىمچىملىك بېرىلىدۇ.

دېمىشلىكتە يەردىن ئورنى: - كوپ يەكەندە ئاشقازاندا ئۇزاققا ھەزىم بولۇدىغانلىقى ئۈچۈن تەماق سىڭدۈرۈش قۇۋىتىگە تەسىر قىلىدۇ. شۇنىڭدەك بورەكتە ئاش پەيدا قىلىدۇ. تېرىكە ئاق، قارا داغ چۈشۈرۈدۇ.

زىيانلىق تەسىرنى قايتۇرغۇچىسى: - ئاپكامە (ئىچىمتە) ھەم ئىسسىق دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچىمە زەھەرلىك تەسىرى ياندىۇ.

ئاش پاقىنىڭ تۇخۇمى تۇتقاقلىق كېسەلگە ئىچكىزۈلۈدۇ. ئېقى زەخىملىرىنى پۇتتۇرۇشقا پايدا قىلىدۇ. تۇرۇلغۇ، قوغۇل، كەكلىك تۇخۇملىرىمۇ ئۇقۇردىكى خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

تۇخۇم شاكىلىنى كۆشە قىلىش ئۇسۇلى: - شاكالى تۈز بىلەن تەكرار ئۇيۇپ ئىچىمىدىكى پوستى (پەردىسىنى) ئېلىپ تاشلاپ، يۇمشاق سوقۇپ، كوزىغا سېلىپ كىلى ھەكىمەت قىلىپ تونۇرغا كۆمۈمىز. بىر كۈن تۇرغاندىن كىيىن ئېلىپ قارىساق ھاكتەك بولۇدۇ. ئۇيۇپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ كوزگە چېپىمىسا ئاق چۈشكەن كوزگە پايدا قىلىدۇ. 2 گرام مىقدارنى قۇرۇق يىسە قۇۋەت باھقا پايدا قىلىدۇ. ھەسەل، سىرە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىشەتقىچا چېپىمىسا پايدا قىلىدۇ. قان چىققان يەرگە سېپىمىسا قاننى توختۇتۇدۇ. جاھ راھەتكە سېپىمىسا جاھ راھەتنى تۇتۇتۇدۇ. ئىچىمىدىكى پەردىسىنى سوقۇپ كېيىنەر باشكىسىنىڭ قېنى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئاياللار نەرجىگە ھۈمۈل قىلىنسا سۈيىنى تارتىپ قۇرۇتۇدۇ.

ھالۋا قىلىش ئۇسۇلى: - تۇخۇم سېرىقىنى ئايرىپ كالا يېغى بىلەن بىرگە قۇرۇپ داچىنە، جويۇزلەردىن 4 گرامدىن سوقۇپ شېكەرنى گۈلاپ بىلەن ئېرىتىپ، ئۇستىگە سوقۇلغان دورىنى سېلىپ قاينەتەپ ھەممىسى قوشۇلسا ھالۋا ھاسىل بولۇدۇ.

تەركىبى: - تۇخۇم شاكىلى 90 پروتسىنت ئەتراپىدا كالىتسى كاربونىك، 5.7 پروتسىنت كالىتسى فوسفورنىك ۋە يىلمە ماددىلىرىنى تۇتۇدۇ. تۇخۇم ئېقىدا 14 پروتسىنتتىن 12 پروتسىنت ئاقسىل بولۇدۇ. تۇخۇم سېرىقى، تۇخۇم فوسفورى (لېتىستىن) 10 پروتسىنتتىن 15 پروتسىنتتىكى ئىگەللىدۇ. يەنە كوپ مىقە - داردا ياغ ھەم ۋىتامىن A B D تۇتۇدۇ.

جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىشى: - 1 - تەبىئەتتى: - توخۇ تۇخۇمنىڭ ئېقى - قۇرۇق ئاز سۇفۇر، زەھەرسىز، سېرىقى ئوتتۇرا دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

1 - تۇخۇم ئېقى: قىزىما قايتۇرۇشقا، ئىششىق ياندۇرۇشقا، كوز قىزىلىنى يوقۇتۇشقا، يىمە راملىقلارنى پەسەيتىشكە، يوتەلگە، كال ئاغرىغىغا، ئاۋاز بوغۇلۇپ قېلىشلارغا ئىشلىتىدۇ.

2 - تۇخۇم سېرىقى: بەدەننى قۇۋەتلىشكە، سۇيۇقلۇق كوپ بولغان ئاشقازان كېسىلىنى داۋالاشقا ۋە ئىچ توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ، قورۇپ يېغىنى چىقىرىپ ۋە ئالقانلاپ باشتىكى جاھەتلىرىنى تېگىشقا ئىشلىتىدۇ.

3 - تۇخۇم پوستى دېمچىدىكى داق پەردە: ئۇزاق داۋام قىلغان تۇبېر كۆلىموز يوتەلىرىدە چاكاندا (ماخۇلك)، زىيۇن (紫苑) دېگەن دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرىلسە پايدا قىلىدۇ. تىلغا پىچىماق تەگىپ قانغان چاغلاردا نىپىز بولغانلىقى ئۈچۈن يۈگەپ قويۇلسا قاننى توختۇتۇدۇ.

4 - تۇخۇم شاكىلى: شاكالىنى سوقۇپ ئالغىنىنى بىر قانچە دورىلار بىلەن قوشۇپ كوپ تەرلەشكە قارشى ئىچكىزۈلۈدۇ. قۇسۇشنى توختۇتۇش ھەققىدە مەلۇماتلار بار.

قوشۇمچە: تۇخۇمنىڭ ھازىرقى زامان مېدىتسىنىدا ئىشلىتىلىشى ھەققىدە ئۈۋەندىكى مەلۇماتلار بار.

1 - تۇخۇم ادېقى: (ALBUM OVII) مۆتىدىل ئوزۇقلاندۇرغۇچى بولۇپ، كالىنىنىڭ ئۆزۈمگە سوزۇلۇشىغا كېسەللىكلىرىگە لايىھىسى كىلىشىدۇ. كىمەتلىك ۋە زۇرۇنچىلىقى ئاخباراتلارغا قارىغاندا تۇخۇم ئېقىنى ئىسسىق خرونىك ياردىلارغا تاكسا، ئوتتۇرا تۇلاقنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان ۋە سىپالېنىملىرىدە تېمپىرېتىلا كورۇنۇشنىڭ نېتىجەسى بولۇپ، تۇخۇم ئېقىنىنى مەسكۇر بولۇشقا رەھبەرلىك بولۇپ، ئاغرىقلىرىدا ئاغرىق جايغا ئۆزگىرىش، ئامىوبالىق ۋە باكتېرىيەلىك دېزىتېم - رىيىملىرىدە ئىچكىزۇش (كۈندە 100 گرامدىن 3 قېتىم) ئوبدان ئۇنۇم بولۇپ (جەنكەنباۋ 1950 - ۋە 25 ئاينىڭ 126 - ساندىن) .

2- تۇخۇم سېرىقى: (VITILLIUM OVII) قېدىمقى كىتاپلاردا ئۇيغۇرچىسىغا « گاجاۋ خۇاڭلىن، تۇخۇم سېرىقى قاينىتىلمىسى » بىرىش پايىدا قىلىنىدىغانلىقى ھەققىدە مەلۇماتلار بار. بىر دانە يېڭى تۇخۇمنىڭ سېرىقىنى قازانغا سېلىپ قىزىتىپ تۇخۇم يېغى چىقىرىپ بىرىپ (چوڭ كىشىلەرگە كۈندە 20 مىللىلېترونى 3 كە بولۇپ ئىچىشكە بىرىش) داۋاملىق 3 ھەپتە ئىچىپ بىر ھەپتە دەم ئالىدۇ . رۇش يولى بىلەن ئوپىكە تۇپپو كۆلپوزى داۋالانسا كېچىسى قىزىتىپ تىرىلىش، كۆپ تىرىلىش، بەلغەم ئاشلاش ئالەھدە ئازىيىپ ئۇخلىشى ياخشىلانغان. ياپونىيە تىببىي زۇرئاللىرىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا تۇخۇم سېرىقى يېغى زۇرەك كېسىلىنى داۋالىيالىغان ھەمدە تېرىگە سۈركەش ئارقىلىق تېرىسىدىكى ھول تەمىرەتە - كىلىرىنى داۋالىغان.

3- تۇخۇم شاكىلى: (CHORIONOVIGALLI) ئوتقا قاقلاپ ئالغاندا قاقلاپ قاپناقسۇ بىلەن ئىچكىزۇپ ئاشقازاننىڭ شىلىشىق سۇيۇقلۇقى كۆپىيىدىغان ۋە سىپالېنىملىرى، ئاشقازان ئاغرىقى ۋە بالىلار - نىڭ راخمت كېسىلى، ئوپىكە تۇپپو كۆلپوزى، سۈڭەك تۇپپو كۆلپوزى قاتارلىقلارنى داۋالاشقا ئىنتايىن ياخشى. گەرزان كالىنىسى ماددىسى بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ .

4 - تۇخۇمنىڭ نىمپىز پەردىسى: (MEMBRANA FOLLICULARIS OVII) ئۇنى قويدىن ئېلىنغان سېرىق ئەت ئورنىدا توقۇلمىلار بىلەن داۋالاشقا ئىشلىتىش مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن نىمپىز پەردىنى ئېلىپ 2 پۈتسېنتلىق ئامپونىيۇم خىلورات ئېرىتمىسىگە 6 دىن 24 سائەتكىچە چىملاپ، ئاندىن ئۇنى پارغا يېقىن جايغا تېپە ئاستىغا كۆمۈپ تىكىلىدۇ. (ئۇسۇلى قوي پەردىسى بىلەن توقۇلمىغا قويۇپ داۋالاش بىلەن ئوخشاش). ئوق يارىلىشى، ۋە ئادەتتىكى ساقايىماس جاھىل يارىلىشى، تېپە تۇپپو كۆلپوزى، بويۇن بەزلىرىنىڭ تۇپپو كۆلپوزى ۋە تارتۇقلارنىڭ قىسقىراپ قېلىشى، تۇپپو كۆلپوز يارىلىشىنى داۋالىيالىدۇ.

تودىرى (تودىرى)

تودۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرغىنى ئۇزۇن، تەنمىسىز، شاخلىرى قىزىل، قاتتىق، بىر ئاز تىكەنلىك، ئۇرۇقى نىمپىز فىملىنىڭ ئىچىدە بولۇدۇ، چوڭلىقى ماشىنى كىچىككە، بىر ئاز ياپىلاق. قىزىل، سېرىق ۋە ئاق رەڭدە بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ. قەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 1 - دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - ھەممە خىللىرىنىڭ خۇسۇسىيىتى ئىشتەينى ئېچىش، ناھى قۇۋەتلەش، بەدەننى سەھرىتىش، ئىچ ئەزالارنىڭ سوغۇقلىقىنى يوقۇتۇش، بەدەننىڭ رەڭگىنى قىزارىتىش ۋە چىرايلىق قىلىش، سەۋدا خاراكتىرلىق ماددىلارنى يوقۇتۇش، ئاۋازنى ساپ قىلىش، قان خاراكتىرلىق قۇرۇق يوتەلنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى سىركىدە قاينىتىپ ھۇۋاپىق ھالدا بىسە بەدەننى سەھرىتىدۇ. رەڭگى - رۇخسارنى ياخشى قىلىدۇ. بۇ بىلەن ئىزىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا سەرتاننى ۋە قاتتىق ئىشەمقلارنى تارقىتىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ ھەسەل بىلەن كۆزگە تارتسا، كۆزدىكى زەخمىنى يوق قىلىپ، چاپاقلىرىنى تازىلايدۇ. ھەسەل بىلەن لوئۇق تەييارلاپ يالسا كۆكرەك ۋە ئوپىكىدىكى شىمىلىق خىللىتلارنى يوقۇتۇدۇ. شاراپ بىلەن قاينىتىپ ئىچسە زەھەرنىڭ تەسىرىنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - زەھەرلەرنىڭ تەسىرىنى يوقۇتۇشتا ئەھۋالغا قاراپ 9 گرامدىن 15 گرامغىچە، بۇندىن باشقا ئەھۋاللاردا 6 گرامدىن 9 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇنباشارى: قىزىل بەھمەن.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىچكى ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - شېكەر.

تۇرپۇت

(نەسۋۇت) ①

RADIX DICTAMNI

白藜皮

تونۇش: - بۇ بىر خىل گىيانىڭ ژىلتىزى بولۇپ، تېشى قاراراق، ئىچكى تەرىپى ئاق، گىيانىڭ تېنىسى ئۇزۇن، يوپۇرمىغى ماشنىڭ يوپۇر-مىغىغا ئوخشايدۇ. گۈلى ھاۋارەك، مۇسى ئەرمودۇن دەرىخىنىڭ مۇد-سىگە ئوخشايدۇ. ئىچى قارا، سېرىق بولسا بۇنى ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. يېڭىسى، قۇرۇت يىمىگىنى، ئوتتۇرىسى كاۋىكى ياخشى بولىدۇ ھە-سوقۇلغاندا ئاسان سوقۇلۇدىغان، ژىپلىرى جىق بولسا بۇ يامان بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ، سىچۈەن، شەنشى قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە ئىسسىق، 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى: - بەلغەم ۋە ھوللۇكنى، سەپرانى سۈرۈش، مىگە،

ئاشقازان، ئالمىياتقۇنى ھوللۇكتىن تازىلاش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇ-سىيىتىگە ئىگە. 32 - رەسىم، تۇرپۇت

① تۇرپۇتنىڭ ئەسلى نامى IPOMEA TURPETUM ۋە ئامومۇم زېدۋارىيە، كوفۇولۇۋلۇس قۇرپېتۇم بولۇشى لازىم. خەنزۇچە 印度药喇叭根 (ھىندىستان يالاپا - كارناي گۈل ژىلتىزى).

ئىشلىتىلىش ئورنى:- سوغۇق بەلغەم مىزاجلىق كېسەللەرگە، يالەچكە، بەي كېسەللەرگە،

كۆكرەكنىڭ ھۆللىكىدىن بولغان يوتەلگە، ئىرقىنىمىغا پايدا قىلىدۇ. بادام يېغىنى ھەم زىھىر يېغى بىلەن ئېلىمىش تۇرۇپ بېرىلسە كونا يوتەلنى، كۆكرەك ئاغرىقلىرىنى ساقايتىدۇ. كادىل ھېلىمىنىڭ پوستى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە مالىخولىميا، ساراڭ، تۇتقاقلىق كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ. سۇيۇپ (تالقان) قىلىپ ياكى قاينىتىپ بېرىلىدىغان بولسا يۇمشاق سوقماسلىق لازىم. چۈنكى ئۈچەي ئاشقا- زانغا چاپلىشىپ قالىدۇ. مەجۇنات قىلسا يۇمشاق سوقۇلسا بولۇدۇ. سۇيۇپنى زەنجىمىل بىلەن شېكەر قوشۇپ بېرىلىدىغان بولسا ئىسسىق سۇ بىلەن ئىچىش كېرەك. ئەگەر تۇز قوشۇپ بېرىلىدىغان بولسا سوغۇق سۇ بىلەن ئىچىش لازىم.

ئىشلىتىلىش مىقدارى:- ساپ ئوزى كىچىك بالىلارغا بېرىلمەيدۇ. چوڭلارغا 9 گراممىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ. قاينىتىلىشىدىن 15 گراممىچىلىك بېرىلىدۇ. ئىشلىتىلمەيدىغان ئەھۋاللار: - ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ. ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگەمۇ زىيىنى بار. كۆپ بېرىلسە ئەزالارنى قۇرۇتۇدۇ. كۆكلىمى ئېلىمىش تۇرۇدۇ. زىيانلىق تەسىرىنى قايتۇرۇش:- ئۈستىدىكى قارا پوستىنى سويۇپ بادام پىستى يېغى بىلەن ئازراق مايلاپ كەترا قوشۇپ بېرىلىدۇ. بۇ گىباغا زارادى دىگەن بىر تۈرلۈك ھاشارات فون- ھانلىغى ئۈچۈن بۇ ھاشاراتنىڭ تەسىرى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۈستىدىكى پوستى قىرىپ سويۇۋېتىلىدۇ. ئورۇنباشارى:- باراۋەر مىقداردا ئۆزۈمە زىمىتىنىڭ قوۋزىغى؛ بەزى سوغۇق مىزاجلەرگە باراۋەر مىقداردا غارىقۇن، جۋارش ھەببى ۋە شەرىمىتى (قارا بادىن كىمىردە بايان قىلىنىدۇ).

تەركىبى:- بۇ ئوسۇملۇكتە 0.15 پروتسىنت پۇراقلىق ئۈچۈچان ماي بولۇپ، ئۇنىڭ مىقدارى ھاۋا- نىڭ ئوزگىرىشىگە قاراپ ئوزگۈرۈپ تۇرۇدۇ؛ ياز كۈنلىرى ئۇ خىل ماي كۆپ بولۇدۇ. ئوسۇملۇك تېنى- سىنىڭ سىرتىغا تىپىپ چىققان مايدا سەرەڭگە تۇتسا ئوت ئېلىپ كېتىدۇ. ئوسۇملۇكتە يەنە 0.03- 0.02 پروتسىنت ئالكا لوئىد دىكتامىن، سىكىمىيانىن، ترىگونىللىن خولمىن، دىكتامىنولاكتون، ساپونىن بىر. مېيى ئانېتول، مېتىل - خاۋىكول تۇتۇدۇ.

تەسىرى:- بۇنىڭ يېغى تېرىگە تەگسە تېرىنى كويدۇرۇپ زىدىلەندۈرۈدۇ، ئۇزاققىچە ساقايماي- دىغان يارا ۋە ئاغرىق بېرىدۇ، ساقايغاندىمۇ كويگەن جاي ئۇزاققىچە كەتمەيدىغان داغ ياكى تاتۇق قالدۇرۇدۇ.

تەركىبىدىكى ئالكا لوئىد دىكتامىن زەھەرلىك تەسىرىگە ئىگە بولۇپ، بىر گرامنىڭ $\frac{5-55}{1000}$

قىسمى چاشقانلارنى ئولتۇرۇپ تاشلىيالايدۇ.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئى:- قۇرۇق سوغۇق، تەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى:- قىزىتما قايتۇرۇش، رېماتىزدىن يوقۇتۇش، سۇيدۇك ھەيدەش، بوغۇملارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى:- ئوسۇملۇكنىڭ ئوزىنى تاماقنىڭ تەمىنى ياخشىلايدىغان دورا-دەرمانلار قاتارىدىمۇ

ئىشلىتىلىدۇ. تىبابەتتە مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى، سېرىق كېسەلنى، يامان سۈپەتلىك بەزگەكلىنى، ھېيز توسۇلۇشنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك سۈننەتلىك (خەتنىكاھ) نىڭ كېسەللىكلىرى (دوختۇرلار فىموز، پارافىموز دەيدىغان كېسەللىكلەرنى) داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

سىرتقى قىچىشقاق، تەمرەتكە، قاش چۈشۈپ كېتىش ۋە چاچنىڭ قىسىمىدىن ياكى پۇتۇنلەي چۈشۈپ كېتىشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى ۋە مىقدارى:- ئىچىشكە قاينىتىپ بېرىلىدۇ، قۇرۇغىدىن بىر قېتىمدا 6 گرام ھىۋىدا ئىشلىتىلىدۇ. سىرتقىمۇ باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ بېرىلىدۇ.

دەسكەرتىش: - توربۇد ئەسلىدە ھىندىستان كاناي گۈلىنىڭ ۋىلىتى (TUR E UM) بولۇشقا تەكىشلىك. بۇنىڭ تورىغا ھازىر خەنزۇچە 白 藜 لاتىنچە DICTAMNUS DASYCARPUS TURCZ ئوسۇملۇكىنىڭ كىسەمىسى ئىشلىتىلماقتا. شۇنداقلا شۇنىڭ نامى ئەندو كىپىلىسى، جۇڭ خىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىش تونۇشتۇرۇلدى.

تۈرپان ئەرەپتە قىسپەن مەلۇمى تىۋىپلار توربۇد تورىغا خەنزۇچە 升 藜 (شىنلېما) دەپ ئاتىغان بولۇشى ئىشلىتىلدى. بۇنىڭ ئىشلىتىشى بۇنىڭدىن خېلى پەرقلىق - تەھرىر.

توگە قۇشى

(نۇتۇم - شەتەر مۇرخ)

STRUTHIO CAMELUS

駝鳥

تونۇش: - بۇ بىر خىل قۇش بولۇپ، جىسمى يوغان، گەدەنى ئىگىز، توكىنىڭ بويىغا ئوخشايدۇ. پۇتلىرى كالىنىڭ پۇتلىرىغا ئوخشايدۇ. تۇيغى زىرە، رەڭگى توپارەك. ئاق تەرەپكە مايىل، ئادەتتىكى قۇشلاردەك ئۇچالمايدۇ. بەلكى سەكسەپ ماڭىدۇ. بۇنىڭ سۇغا ئېھتىياجى ئاز بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئافرىقا ۋە ئاۋسترالىيە قىتئەلىرىدىن ھەم ھەربى-جەنۇبىي ئاسىيادىكى مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. ئاساسەن قۇملۇق جايلاردا ياشايدۇ. ئوزلاشتۇرۇپ مەخسۇس ئورۇنلاردا يېقىلىدۇ. تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بۇنىڭ كۆشى يەللىرىنى تارقىتىش، بەلغەملەرنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

33 - رەسىم، توگە قۇشى

دەشلىتىلىش ئورنى: - كۆشىنى مۇۋاپىق ھالدا يىمە پالچىنى، لەقۋانى، گىزالارنىڭ يىمەلىگىنى، مۇپاسىل، بەل، يامپاش، كىچىك بوغۇملار، پاقالچەك ئاغرىقلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ئىستىسقا، بالىيات قۇنىڭ بارلىق سوقۇقتىن بولغان كېسەللىكلىرى ئۇچۇنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغىنى تىلى چىقىمىغان كىچىك بالىلارغا ئىچكۈزۈلسە تىلىنىڭ تىز چىقىشىغا ياردەم بېرىدۇ. يېغىنى تاشقى تەرەپتىن چېپىلسا كونا ئىششىقلارنى، پۇت - قولنىڭ كۆپۈپ پاقىراپ قېلىشىنى يوق قىلىدۇ، چاياننىڭ زەھەرنى پەسەيتىدۇ. شۇ يىغىن بىلەن كىچىك بالىلارنىڭ پۇت - قوللىرى ياغلاسا تىز ماڭىدۇ.

دەشلىتىلىش مىقدارى: - گەۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئىسسىق مېچىز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سوكە.

جۇڭخىي تىبابىتىدە توگە قۇشىنىڭ كۆشى، كىشىلەر ئىسادىيى ئومۇردىن ياسالغان نەرسىلەرنى ۋۇ -

تەۋەتكەندە، ئۇنى ئېرىتىپ يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىستېمال قىلىدۇرۇلۇدۇ.

توگە

جەمەل

CAMELUS

駱駝

تونۇش: - بۇ مەشھۇر ھايۋانلاردىن بولۇپ، توگە باشقا ھايۋانلارغا نىسبەتەن بەك ھۇشيار بولۇپ دۇ. ئەگەر كېسەل بولۇپ قالسا بەللۇتنىڭ يوپۇر مەغىنى يەيدۇ. ئىلان چېتىۋالسا سىرتان يەيدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى ئەرەبى توگە بولۇپ، رەڭگى چىلان رەڭگىدە قىزىل، سەمەز، بىر ياشلىق بولغانىدۇر.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 3- دەرىجىدە ئەۋزەللىك قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - كوشى، باھنى، بارلىق ئەزالارنى قۇۋەتلىشى، 4- كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدۇ. غان ئىپنى پەسىتىش. كونا يانپاش ئاغرىغىنى، قارا يار قاننى، سۇيۇكنىڭ كويۇپ كىلىشىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - كوشىنى مۇۋاپىق ھالدا قايدە بويىچە يىسە زۇقۇرقى خۇسۇسىيەتلىرىنى بىرىدۇ. بۇنىڭ كوشىنى كويۇدۇرۇپ ئىزىپ شىلىم قىلىپ چېپىمىلىسا قۇيا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېڭى ئويىكىنى سوۋۇتماستىن قىزىق ھالدا بەدەنكى چېپىمىلىسا قارا داغ-نى ئالىدۇ. جىمكىرىنى مۇۋاپىق ھالدا يىسە كوزگە چۈشكەن سۇيۇقلىقنى يوقۇتۇدۇ. كوزنىڭ ئورنى قۇۋەتلىدۇ. يېغىنى بوۋاسوغا چېپىمىلىسا مەنپەئەت قىلىدۇ. پاچەغىنىنىڭ يە-لىكىنى توگە زۇڭمغا بولاب ھېيىزدىن پاك بولغاندىن كىيىن 3 كۈن ئۈزەستىن بالىياتقى ئاغزىغا قويۇلسا ھامىلە بولۇشقا ياردەم بىرىدۇ.

يېڭى ھول تېزىكىنى خانازىو ۋە بەدەنگە چىققان مودۇرلەرگە چېپىمىلىسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

لو كىسىنى مۇۋاپىق ھالدا يىسە بالىياتقىنى، بوۋاسوننى تازىلايدۇ، قېنىنى توختۇتۇدۇ، تېرىدىكى بورۇق-لارنى ياخشىلايدۇ.

توگەنىڭ ئوت يىمەكەن بالىسىنىڭ ئاشقازىنىدىن ئېلىنغان ئوغۇز سۇت (فەنومايە) نى مۇۋاپىق ھالدا يىسە باھنى بەك قۇۋەتلىدۇ ۋە قوزغايدۇ، بەدەننى سەمەرتىدۇ، قاتۇرۇشقا تىكەشلىك سۇيۇقلۇقنى قاتۇرۇدۇ، سۇيۇلدۇرۇشقا تىكەشلىك توگەلپ قالغان نەرسىلەرنى تېرىتىدۇ.

سۇتنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ سۇيۇكى بىلەن قوشۇپ ئىچسە) ، بۇنىڭ سۇيۇكىنى ئادراسمان بىلەن قاينىتىپ ئىلمىمان ھالدا بىر غېرىچ ئىگىزلىكتىن بەدەنگە قويما نۇقرىس، پالەج، ئەزالارنىڭ تۇيغۇسىزلىقى ۋە ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. توگە زۇڭمىنىڭ تەۋىتىنى ئىزىپ زىردىڭلىق جاراھەتلىرىگە سېپىمىلىسا جاراھەتلىرىنى پۇتتۇرۇدۇ. كويۇدۇرۇپ سېپىمىلىسا قاننى توختۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەۋزەلغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر: - خىمىتلارنى بۇزۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: تۈزە سېرىق چېچەك، قىچا قانارلىق نەرسىلەر بىلەن گوبدان پۇشۇرۇپ يە-يىش، ئاندىن كىيىن سوكە، ئاچچىقسۇ قانارلىق نەرسىلەرنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچەش.

- جۇڭگىيى تەبىئەتتە تەشەببۇسلىنىشى :
- جۇڭگىيى تەبىئەتتىكى قەدىمكى مەشھۇر كىتاپلىرىدا دورىغا تەشەببۇس ئۈچۈن ياۋا ئۆگىنىك كۆ-
شۈ، يېغى ۋە باشقا مەھسۇلاتلىرى ياخشى دەپ ھېساپلىنىدۇ.
- 1 - توڭگە گۆشى : تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز ھېساپلىنىدۇ. ئاساسەن يەللىر-
نى تارقىتىش، پەي ھەم سوڭە كى چىقىرىش، تېرىنى سىلىشلاشتۇرۇش، يامان يارىلارنى داۋالاش خۇ-
سۇسىيەتى بىلەن تەشەببۇسلىنىدۇ.
- 2- توڭگەزۇڭگىيى : ئاياللارنىڭ ھېيىز خۇنى ۋە ئاقخۇنىنى توختۇتۇشقا كۆيدۈرۈپ تەشەببۇسلىنىدۇ.
مەشھۇر ھۆكۈماتى سەجىمىنىڭ يېزىشىچە توڭگە ماڭگىلىدىكى تۈككى ئېلىپ، كۆيدۈرۈپ ھاراق بىلەن ئىچىپ
بىرسە بوۋاسى (كېموروي) نى داۋالايدۇ.
- 6 - توڭگە سۈتى : تەبىئىي - قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋەتلىيدۇ.
قان كۆپەيتىدۇ، پەي ھەم سوڭە كىلەرنى كۈچەيتىدۇ، قوساقنى ئاچۇرمايدۇ دەپ ھېساپلىنىدۇ.
- 4 - توڭگە يېغى : قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، تېرىدىكى ھەرخىل يامان جىراھەتلىرىگە، تې-
رىنىڭ يېرىلىشى قانلىقلارغا توڭگە يېغىنى ئوتقا قاخالپ سۈركەپ داۋا بولىدۇ. گۈرۈچ ئۇنى بىلەن قو-
شۇپ قاينىتىپ ئىچسە بوۋاسىنى داۋالايدۇ. لىسەجىك توڭگە يېغىنى ھاراققا ئارىلاشتۇرۇپ ئىچسە ئاجىز-
لاپ كەتكەن، ئىچكى ئەزالارنى سوغۇق قاپلاپ كەتكەنلەرنى داۋالىغىلى بولىدۇ - دەپ يازغان.

توھۇر دورىسى

RADIX SARSAE

洋 菝 蓢 根

تونۇش: - بۇ خىل ئۆسۈملۈكنىڭ شاخلىرى بولۇپ، ئۆسۈملۈكنى زەبىان دەپ ئاتى-
لىدۇ. لەبلىقا ئوخشايدۇ. بىو - بىرىگە چىوماشقان، گۈلى خۇشبو، يوپۇرمىقى بىو ئاز كەڭ، يۇمشاق،
رەڭگى كۆك، بەزى خىللىرىنىڭ شاخلىرى تەكەنلىك بولۇپ، قىزىل گۈلنىڭ تەكەنلىك ئوخشايدۇ. ئەڭ
ياخشى مەزرىبىستاننىڭ بولۇپ، سۇندۇرۇلسا ئىچىدىن چاڭ تۈزۈيدۇ.

چىقىمىش دورىسى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىيىتى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - يەللىرى، ئىسسىقلىقنى تارقىتىش، خىللىرىنى سۇيۇلدۇرۇش ۋە يۇمشۇ-
تۇش، تەزلىتىش، سۇيۇلۇقنى راۋان قىلىش، مەڭگە، كۆكۈمۈك، ئاشقازان، جىگەر، بورەك، دۈۋسۈن، بالىيات-
قۇلارنىڭ سوغۇق، ھول كېسەللىكلىرىنى داۋالاش، مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيەتىگە
ئىگە.

تەشەببۇسلىنىش دورىسى: - بۇنىڭ گۈلىنى پۇرسا سوغۇقتىن بولغان پۇتۇن باش ئاغرىقى ياكى يې-
رىم باش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇزۇم سۈككىسى بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا سوغۇقتىن
بولغان چىمىش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

قاينىتىلغان سۇيىمىنى چۈپچىمىنى قاينىتىش بويىچە ئىچسە، كونا يوتىل، نەپىس سەقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت
قىلىدۇ. ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋەتلىيدۇ. ئىسسىقلىقنى، بوۋاسىنى شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا ھول سو-
غۇق كېسەللىرىنى يوق قىلىدۇ. بۇنىڭ شېخىدىن 15 گرامنى 500 گرام سۇدا 250 گرام (يېرىمى) قالغىچە

قاينىمىدىن شېكەر ياكى ناۋات بىلەن ئىچىمە پالەچ، كونا ئىستوخىدا، كونا يوتەل، نەپەس سىقىملىشى ئۈچۈن كوردان مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭ ۋىلەتلىرىدىن بىرى 0.15 مىقداردىكى يۇمشاق ئىزىپ بىلەن يېغى بىلەن يۇرۇنغان تېمە - تىلما سوغۇق-تىن بولغان يېرىم باش ئاغونى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭ كوزىنى يۇمشاق سۇيۇپ قىلىپ، ھەر كۈنى 4 گرامنى ناۋات بىلەن 8 - 10 كۈنىگىچە ئىچىمە كونا مۇپاسىل ئاغرىقلىسى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىزىپ كولاپ بىلەن خەمە قىلىپ تاگسا پالەچ، مۇپاسىل ئاغرىقلىسى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىشىمىقلارنى ئارقىمىدۇ. لاتىغا بولاپ بالىياتقا ئاغزىدا قويساخۇننى ماڭدۇرۇدۇ. قوساقنىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ.

دەشلىمىلىشى مەقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامدىن 8 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.
 ئورۇن-ئاسارى :- چوپچىنى دىققەت قىلىدىغان ئىشلار :- ئىسسىق مەچەز، ياش كىشىلەر ئۈچۈن زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى :- ئاتلىق بادامنىڭ يېغى.
 ساقلاش :- بۇنىڭ قۇۋىتى 20 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ.

تومۇر (مەدەند)

FERRUM

鉄

تونۇش :- بۇ مەشھۇر مەدەنلىرىدىن بولۇپ، ئاساسىي جەھەتتىن ئىككى خىل بولۇدۇ. بۇنىڭ تاۋلانغىنى قاتتىق بولۇدۇ، ئۇنى پولات دىيىلىدۇ. تاۋلانمىغىنى يۇمشاق بولۇدۇ، ئۇنى ئاھەن (تومۇر) دىيىلىدۇ.
 چىقىمىش ئورنى :- شىنجاڭدىن ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.
 تەبىئىتى :- 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 3 - دە قۇرۇق. زەھكاردىن ئىككى تەبىئىتى 3 - دەرىجىدە ئاخىردا تا 4 - دەرىجىگىچە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى :- باھنى قۇۋەتلىش، ئىچ توختۇتۇش، ئالنىڭ ئىشىغىنى پەسەيتىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دەشلىمىلىشى :- پولات، تومۇرنى تاۋلاپ بوقانچە قېتىم سۇدا سۇغۇرۇپ شۇ سۇنى ئىچىمە باھنى قۇۋەتلىدۇ. ئىچنى توختۇتۇدۇ. ئۈچەيدىكى جاراھەت، بوۋاسىر، ئال ئىشىغى، ئاشقازان ئاجىزلىغى، سۇيە - دۈك تۇتالمايلىق كېسەللىكى، مەقسەت ئاغرىقى قاتارلىقلار ئۈچۈن، شۇنىڭدەك ھېپىز ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. تومۇرچىلەرنىڭ پولات - تومۇرلارنى قايتا - قايتا سۇزارغان سۇيىمىنى ئىچىمە مۇشۇ تەسىرنى بىرىدۇ. ئەگەر قىزىتىپ تاۋلانغان پولاتنى دۇغاپ (قېتىق بىلەن سۇنىڭ ئارىلاشسى) دا سۇغۇرۇپ ئىچىمە، قان خاراكتېرلىق ئىچ ئوتكىنى، ھېپىز قېنىنى توختۇتۇدۇ. مەقسەت بوشاشقانلىقىنى يو - قۇتۇدۇ (بۇ جەھەتتىكى تەسىرى كۈچلۈك)، زەھەر قوشۇلۇپ قالغان شاراپقا ئىكە كىلەنگەن تومۇرنى ياكى ئىكە كىلەنگەن پولاتنى سېلىنسا پۇتۇن زەھەرلەرنى ئوزىگە ئارتىۋالىدۇ. شاراپتىكى زەھەرلىكىنى يوقۇتۇدۇ. ئاندىن ئۇ شاراپنى ئىچىمە زەرەر قىلمايدۇ.

ئورۇن-ئاسارى :- ئاق قوغۇشۇن ۋە تۇچ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - تومۇرنىڭ سۇيۇقلىقى ئىچىدە قوساق ئافرىتىدۇ. ئېغىزنى قۇرۇ - تۇدۇ، باش ئافرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - يېڭى سېغىلغان سۈت ئىچىش، قابىق قانارلىق نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىش، يىنەيشە يېغى، كۈل يېغى ۋە سىر كىسلە بىلەن باشنى يىغىلاش، ياكى يىغىلىق شورپا بىلەن ئىچىشتىن ئىبارەت.

بۈگۈنكى تىبابىتىدە تومۇر ھەم پولاتنىڭ تۈۋەندىكىدەك مەسۇلاتلىرى ئىشلىتىلىدۇ.
ئىككى كىلەنكەن پولات كېپىگى: 鉄粉 (جىياشا) PULVIS AGI يېنى تومۇر ئالغىنى، پولات قۇمى دەپمۇ ئاتايدۇ. بۇ ئاساسەن زىڭنە زاۋۇدىدا زىڭنە ياساش جەريانىدا چىققان قوشۇمچە مەھسۇلات يېنى پولاتنىڭ ئۇششاق ئالغىنىدىن ئىبارەت.
تەر كىۋى: - بۇنىڭ نەرسىدە 98 پۈتۈپىنىڭ ئارتۇق تومۇر تۇتۇدۇ. بۇ قانچە ئۇششاق بولسا شۇنچە ياخشى.

تەبىئىتى: - مۆتىدىل، تەمى قېرىق.
خۇسۇسىيىتى: - جىگدىنى ياخشىلاش، سۇيۇقلۇقنى يوقۇتۇش، سېرىقلىقنى كۈتۈرۈش.
ئىشلىتىلىشى: - قوساققا سۇ زىغىلىش (ئىستىسقا) نى داۋالاش، قوساق كۆپۈشنى قايتۇرۇش، سېرىق كېسەلنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. قېدىمدىن مىراس بولۇپ كىلىۋاتقان تەجرىبىلەرگە قارىغاندا بۇنىڭ سۇيۇق ھەيدەش، سۇلۇق ئىششەكلەرنى قايتۇرۇش ئۈنۈمى ئېنىقتۇر. قايتىمىغا قوشۇلغاندا لاتىغا ئوراپ قايتىمىلىدۇ.

2- تاۋلاپ سوقۇلغان تومۇر كېپىگى 鉄落 (تېلو) PULVIS FERRI بۇ تاۋلانغان تومۇرنى سوقۇش جەريانىدا سەندەلدە قالىدىغان نىپىز كېپەكلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، قانچە نىپىز، قانچە ئۇششاق بولسا شۇنچە ياخشى ھېساپلىنىدۇ.

تەر كىۋى: - ئوكسىدلانغان تومۇر تۇتۇدۇ.
تەبىئىتى: - مۆتىدىل، جىگدىگە تەسۋ قىلىدۇ.
ئىشلىتىلىشى: - ھەر خىل تۇتقاقلق كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.
بىرە كىنى قۇۋەتلىدىغان دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرىش مەنى قىلىنىدۇ.

تومۇر كېپىگى

(تومۇر يوقى - خۇبىسەلمەھەددى)

PULVIS FERRI

鉄落

تونۇش: - بۇ تومۇرنى تاۋلانغان چاغدا تومۇردىن ئاجراغان كوردۇر. مەدەن كىلىۋى ئىچىدە ئەڭ ياخشى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بۇنى ئىشلىتىشتە مۇدەببەو قىلىپ، ئۇيۇپ ئىشلىتىلىدۇ.
چىقىش ئورنى: - ھەممە يەردە بولۇدۇ.
تەبىئىتى: - 2-دەرىجىدە ئىسسىق. 3-دەرىجىدە قۇرۇق.
خۇسۇسىيىتى: - ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتۇش، ئاشقازاننى، ئۈۋە كىنى، مېڭىنى قۇۋەتلىش، قان ئوخ -

تۇتۇش، ھېسەزنىڭ ئادەتتىن ئاشۇرۇشى كىلىدىغان قېنىلى ئوخشۇتۇش، ھامىلىدار بولۇشنى ئوسا، بوۋا
سۈنى ئوسۇش، ھول تال كېسەللىكىنى يوقۇتۇش، ئىچكى ئەزادىكى ھوللۇكلەرنى، ئۈچەي، سۈيىشكۈلۈك
تىكى يەردىكى چاقىلارنى يوقۇتۇش، مەقۇمنى چىقىرىش، سۈيىشكۈلۈك تۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دېمىشلىتىلىش ئورنى: - يۇنى قايمىدا بويىمىچە كۆزگە تارتسا كۆز قايمىمىدىكى قات
تىقلىق ۋە يەردىكىلىكىنى يوقۇتۇدۇ. سۇيۇقلىق تۇتۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىڭ كىرىش
تازىلايدۇ. ھەسل بىلەن مۇزاپىق مىقداردا يەسە ئۇزۇن ساپ قىلىدۇ. يەپ-رەم كىرام تومۇر كېپىمىكىنى
تۇخۇمىنىڭ سېرىقى بىلەن يەسە، ھول مىچەز كىشىلەرنىڭ جىمىسى ئالاقىدا ئاجىمىز كىشىلەرنى
داۋالاپ كۈچەيتىدۇ. كونا شاراپ بىلەن ئىزىپ چاپما بوۋاسىرنىڭ قېنىمىنى ئوخشۇتۇدۇ. يۇمشاق
ئىزىپ بو ئاز ئۇڭغا بۇلاپ بالىياتقۇ ئىزىدا قويسا بالىياتقۇدىن كىلىدىغان قانىنى ئوخشۇتۇ-
تۇدۇ. ئىزىپ خېمىر قىلىپ چاپما ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقلىرىنى ۋە ئەمچە كىتە قېتىپ قالغان
سۈتلەرنى يۇمشۇتۇپ تارقىتىدۇ. 20 ھەسسە ھەسل ۋە سۇ بىلەن ئىزىپ قۇرۇتۇپ ئاندىن قاچىغا سېلىپ
ئۇستىگە زەيتۇن يېغى قۇيۇپ، ياغنىڭ قىسمى قالغىچە قاينىتىلىدۇ. ئاندىن زافۇن ۋە ھەسل بىلەن قو-
شۇپ لوئۇق (يالانچۇق) تەييارلاپ، ھەر كۈنى 2 ئىلىم ئېلىپ يالىسا، ئۇزۇن ساپ قىلىدۇ. رەككى رۇخ-
سارنى چىرايلىق قىلىدۇ، بەدەندىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى چىقىرىدۇ. بۇ ھەقنە نەسرى بەك ياخشى. شۇ-
نەگدەك زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ ھەسل بىلەن مەجۇن قىلىپ ھەر كۈنى بىر ئاز يەسە ئۇقۇرقى تەس-
نى بىرىدۇ.

دېمىشلىتىش مىقدارى: - چوڭ كىشىلەرگە ئەھۋالغا قاراپ 3 كىرامغىچە بىرىلىدۇ. ئۇنىڭدىن ئار-
تۇق بىرىشكە بولمايدۇ. كىچىك بالىلارغا بىرىلمەيدۇ.

دورۇنباسارى: كۈشە قىلىنغان تۇخۇم شاكىلى.

دەققەت قىلىدىغان نىشالار: - ئوپكىگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتپرا ۋە ھەسل.

تەركىبى: - يۇ، تومۇر - پولاتنى تاۋلاپ سوققاندا ئاچىرىلىپ چۈشكەن تومۇر كېپىمىكى بولۇپ، ئا-
ساسى تەركىبى توت گوكسىت، تومۇر (فېررۇم تېئىراگوكسىدانوم) دىن ئىبارەت.

جۇگىمى تەبىئىيەتدە دېمىشلىتىلىشى:

تەبىئىيەت: - مۆتىدىل، قۇرۇقراق، جىمىرنى قۇۋەتلىش، ھارارەتنى پەسەيتىش، باھنى قۇۋەتلىش،
تۇتقاغلىق كېسىلنى ئوخشۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. جۇگىمى تەبىئىيەتدە ئاساسەن مۇناسىپ دورىلار بى-
لەن قوشۇپ تۇتقاغلىق كېسەل، كىمقانلىق، جىمىسى ئاجىزلىق قاتارلىق ھاللاردا بىرىلىدۇ.

تۇخۇمى ھەلىيۇن

(ھەلىيۇن ئۇرۇغى - مارچۇبە ئۇرۇغى)

SEMENA ARTEMISIA VULGARIS SYNA

تۇتۇش: - بۇ ھەلىيۇن ئۇرۇغى ئۇرۇغى ئۇرۇق قىلىنغان كىچىك بولۇدۇ. خىم
ۋاقتىدا غىلىپى كوك، پىشقاندىن كىيىم بىنەپشە رەڭگىدە بولۇدۇ. ھەر بىر غىمىلانىڭ ئىچىدە ھەلىيۇنغا
ئوخشاش 3 دانە ئۇرۇغى بار، ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى قارا، قاتتىق ئۇچ قىرلىق، تەمى ئاچچىق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - چەتلىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - باھنى قۇۋەتلەش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، سۇيۇكنى راۋان قىلىش، ئىش-
شىق ۋە يەللەرنى ئارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ئۇنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچسە ئاللىنىڭ جىگىرىنىڭ
ئوسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ھەسل ۋە بىلىمان يېغى بىلەن ئىچسە بورەك ۋە دوۋسۇندىكى ئاشلارنى ئىزىدۇ.
سۇيۇكنى ماڭدۇرۇدۇ. يۇمشاق ئىزىپ ئىلىنغان توخو توخۇمى بىلەن ئىچسە باھنى قۇۋەتلەيدۇ. بىدەننى
سەرتىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ لاتىغا بولاپ بالياتقۇ ئافزىغا قويسا ھېيزنى راۋان قىلىدۇ. سوكە بىلەن قايد-
نىتىپ ئافزىنى چايدىسا چىش ئافزىغىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - شافا قول ۋە تۇدبى.

دققەت قىلىدىغان نىشانلار: - ئاشقازانغا، مىڭمىگە زەرەرقىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسل.

ئىسكىرتىش: لوغانولئەۋسىيىدە كورسۇتۇلگەن لاتىنچە نامىغا ئاساسلانغاندا، ئەمدىن ئۇرۇقى ئىكەن.
لىكى بىلىنىدۇ. ئوسۇملۇكى ھەلىيون، مارچوبە، ئاكرىون دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمدىنىڭ بىر تۈرى بولۇشى
مۇمكىن.

تۇخۇمى ئەنجۈرە

(چاققاق ئورۇقى)

SEMENA URTICA THUNBERGINA

荨麻

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ ئورۇقى بولۇپ مەزكۇر
ئوسۇملۇك يوپۇرمىغىنىڭ ئەتراپى ھەردىننىڭ چىشىغا ئوخشايدۇ. چىش
لىق، تىكەنلىك ۋە ئۇششاق تۈر، ئەنسىنىڭ تىكەنلىسى يوپۇرمىغىغا
نەسبەتەن ئاشكارا. بۇنىڭ تىكىنى بىدەننىڭ تىكە بىدەننى قىزارتىپ
قىچىشتۇرۇدۇ، گۈلى سېرىق، ئورۇقى يۇمشاق ۋە پاقىما، بىر ئازىدا
پىلاق بولۇدۇ. رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل. مىقدارى كۈنجۈتتىن
چوڭراق، ئاساسەن رېغىغا ئوخشايدۇ. ئىشلىتىلىشى ئورۇقى بىر-
لۇپ، ياخشى ئېقىم ۋە قارا تەرەپكە مايىل بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - شىلىلىق خىلىتىلارنى يۇمشۇتۇش ۋە
تارتىش، ئەزالارغا قاپارتقۇ پەيدا قىلىش، قاتتىق ئىششىقلارنى

قارقىتىش، سۇيۇق كىرى، ھېيىمىزنى، سۇقنى ماڭدۇرۇش، باھنى قۇۋەتلىش، كوكرە كنى، گوپكىنى، ئاشقازاننى قازىلاش، بالىياتقۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىش، چىگەرنىڭ ئاللىنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. دىمىشلىتىلىش دۆرنى :- ئۇرۇغنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ياكى يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ ئارپا سۇيى بىلەن ئىچسە ھەممىسى ۋە ئۇقۇردىغا تەننىش قاتارلىق كوكرەك كىسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. كوكرە كنى قويۇق شىلىق خىلىتلاردىن تازىلايدۇ. يوپۇرمىغىنى ئىزىپ يۇرۇنغا قويسا، يۇرۇننىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. يوپۇرمىغىدىن 2 گرامنى ئىزىپ بىو كرام مور بىلەن ھومۇل قىلسا ھېيىمىزنى راۋان قىلىدۇ.

بۇنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى ئىزىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا يۇرۇن قېنىنى توختۇتۇدۇ. بالىياتقۇنىڭ چىققانلىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. كودۇمباچاقىلارنى (ئابىس) ئارقىتىدۇ ياكى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ، سوگەندە يوق قىلىدۇ. بولۇپمۇ ھەسەل بىلەن چاپسا پەينىڭ تولغۇشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. تۈز بىلەن چاپسا غالجىمۇ ئىننىڭ چىشلىگەن زەخمىگە پايدا قىلىدۇ. موم يېغى بىلەن چاپسا ئال كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. زەپتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ چاپسا قۇلاق تۇۋىدىكى ئىششىق ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئۇرۇغنى مۇۋاپىق ھالدا قاينىتىپ بويىچە يىسە ھەممىسى، يوتىل ئىستىسقا ئۈچۈن، سېرىق سۇنى، شىلىق بەلغەمنى چىقىرىش ئال، بورەك كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. باھنى قۇۋەتلىدۇ، چىگىسى ئۇرۇغى، قوي سۇتى بىلەن ئىچسە باھنى قوزغايدۇ، شاراپ بىلەن ئىچسە بەلغەمنى سۇرۇدۇ. دىمىشلىتىلىش مىقدارى :- گەۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ، ئارتۇق ئىچىش خەتەرلىك. دۆرۈ چىسارى :- قورەمدەنا ياكى تەرە تىزەك (زافۇن).

دەققەت قىلىدىغان دىمىشلار :- بورەككە، ئۈچەيلەرگە زەھەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى :- سىغى ئەرەبى، كەتپرا، چىلان. تەر كىۋى :- پۈتۈن چوپنىڭ تەركىبىدە A, K, C ۋە ئاز مىقداردا تاننىن تۇتۇدۇ. ۋە تامىلار چاقاق كۆسۈملۈكىنىڭ ھولىگە قارىغاندا قۇرۇقىدا كۆپ بولىدۇ. مەسىلەن: ھول چوپنى ۋىتامىن C 14 مىللىگرام پروتسىنت بولسا، قۇرۇغان چوپنى 50 مىللىگرام پروتسىنتكە يىتىپ بارىدۇ. ئۇرۇقىدا ئاز مىقداردا ياغ ھەم ئۇقۇرقى تەركىپلىرى بار. جۇگىيى تەبىئەتتە دىمىشلىتىلىشى: زەھەرىسى :- پۈتۈن چوپنىڭ تەبىئىتى ھول سوقۇق زەھەرلىك. دۇرۇغىنىڭ تەبىئىتى :- موتىدىل.

ئاساسەن چوپنىڭ كۆزى ئىشلىتىلىدۇ. ئىلتىزى بەدەننى كۈچلەندۈرگۈچى دورا كورنىدا كورۇقلاپ كەتكەنلەرگە، سىلەرگە بىرىلىدۇ. پەيلىرىنى، يۇلجۇڭ كوشلىرىنى چىقىرىدۇ. يەلنى ھەيدەيدۇ. چوپنىڭ سۇيىدە ۋاننا قىلىپ رېۋماتىزىملىق بوقۇم ئاغرىقلىرى، سانجىقلار داۋالىنىدۇ. ئۈچىدىكى پوپۇكى بىلەن بالىلارنىڭ تارتىشىپ قېلىشلىرى داۋالىنىدۇ. سىقىپ چىقىرىلغان سۇيى ئىسلان، چاپان چاقىقان زەھەر- لەرنى ئالىدۇ.

چەت ئەلدە چاقاق مۇھىم ۋىتامىن مەنبەسى ھېساپلىنىدۇ. يوپۇرمىغىدىن چىقىرىلغان سۇيۇق رۇب (ئې- كىستراكت) بالىياتقۇنىڭ خۇن كىتىشىنى توختۇتۇدۇ. تەبىئەت تەبىئەتتە يوپۇرمىغىدىن چىقىرىلغان سۇنى سۇ- يۇقلاشتۇرۇپ كويۇكنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

گەمما جۇگىيى تەبىئەتتە يوپۇرمىغىنى زەھەرلىك، يىمكىلى بولمايدۇ، دەپ تەكىتلىنىدۇ. دەسكەرتىش :- تۇخىمى ئەنچىرەنىڭ لاتىنچە نامى ئوخشاشقا پىكىرلەرمۇ بار. سېلىشتۇرما نامىنى قايتا تەتقىق قىلىشقا ئېھتىياجلىق.

تۇرۇپ

(پىجىل)

RAPHANUS SATIVUS

藥服

35 - رەسىم، تۇرۇپ

تونۇش: - بۇ بىمۇخىل ئوت.
ياش بولۇپ، ھەممە كىشىلەر
توۋۇيدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭ،
ئىچكى ئۆلكىلەردىن كۆپ چى-
قىدۇ.

تەبىئىتى: - ئۇرۇق-ئىنىڭ 3 -
دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە
قۇرۇق. سەيكە ئىشلىتىدىغان يې-
شىنىڭ تەبىئىتى 1 - دەرىجىدە ئىس-
سىق، 2 - دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - ماددىلار-
نى يۇمشۇتۇش ۋە تارقىتىش، كى-
كىموتىش، ئېغىر تاماقلارنى ھەزىم
قىلىش، سۇيۇك ماڭدۇرۇش خۇ-
سۇسىيىتىگە ئىگە.

دەشلىتىلىش ئورنى: -
ئەتىياز تۇرۇپنىڭ يوپۇرمىغىنى يۇ-
شۇرۇپ زەينۇن يېغى بىلەن ياكى

سېرىق ياغ بىلەن يىمىلسە يەللەرنى تارقىتىپ، تاماقنى سىڭدۈرۈدۇ. قابىدە بويىچە تۇرۇپ يېغى تەبىئى-
لاپ قۇلاققا تېمىتىلسا، قۇلاقنىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. مەنىپىنى كۆپ. تۇرۇپنىڭ ئىچىنى ئويۇپ ئېلىۋې-
تىپ، تۇرۇپنىڭ ئىچىگە كۆل يېغى قۇيۇپ ئوتتا قويۇپ قاينىغاندا ئېلىپ ئىلمان ھالدا قۇلاققا تېمىتىلسا
قۇلاقنىكى يەللەرنى تارقىتىپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. تەسەۋى تىز. شۇنىڭدەك تۇرۇپنىڭ سۇيىنى كۆل
يېغى بىلەن قاينىتىپ ئىلمان ھالدا قۇلاققا تېمىتىلسە شۇ تەسەۋى بولىدۇ.

تۇرۇپ يوپۇرمىغىنىڭ سۇيىنى كوزگە ئارقىلىق كورۇش قۇۋىتىنى تىزلىتىدۇ. ئەگەر تۇرۇپنى سو-
قۇپ خېمىمە قىلىپ كوزگە تېگىلسا كوزنىڭ تېگى تەرىپىدىكى قىزىللىقنى كوتۇرۇدۇ. ھەسەل بىلەن قو-
شۇپ تېگىلسا كوزگە چۈشكەن سۇنى يوقۇتۇدۇ. قاينىتىپ سۇيىنى ئىچسە كونا يوتەلىگە پايدا قىلىدۇ.
تۇرۇپنى قاينىتىپ سۇيىنى سوكەنچىبىن بىلەن قوشۇپ خار - خار قىلسا ئازاز توتۇلۇپ قالغىنىنى ئىچ-
بۇ تۇرۇپنى تاماقتىن كىيىن مۇۋاپىق ھالدا يەسە قوساقنى يۇمشۇتۇدۇ. تاماقنى ئوۋىن تەرەپكە ماڭدۇرۇدۇ.

ئاماقتىن ئىلىگىرى يىمىشى توغرى ئەمەس. تۇرۇپنى ئىزىپ سۇيىنى چىقىرىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچىپ تاماقنى
سىڭدۇرۇدۇ. چىگىر ۋە ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئىستىسقا كېسەللىكى ۋە يارقان كېسەللىكىگە پايىدا
قىلىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ سۇيىنى 30 گرام مىقدارى بىرلىسە دوسۇندىكى ئاشلارنى چىقىرىدۇ. (بولۇپ-
مۇ سىمۇكەنجىمىگە قوشۇپ بىرلىسە تېخىمۇ ياخشى). تۇرۇپنىڭ ئىچىنى كويۇپ ئېلىۋېتىپ ئىچىگە چامغۇر
تۇرۇغىنى تولدۇرۇپ ئاغزىنى يېكەتەپ خېمىمىنىڭ ئاغزىغا ئېلىپ، ئوتقا كويۇپ پۇشۇرۇپ، ھەسەلىگە
قوشۇپ بىرلىسە سويىدۇ كىلۇكتىكى ئاشنى چىقىرىدۇ (سىمماقتىن ئوتتىكىن) لىكىن 3 كۈن ئۈزەستىن
بىرىش كېرەك. تۇرۇپنىڭ ئۇرۇغىنى ئىزىپ شاراپ بىلەن ئىسلان چاققان ياكى باشقا زەھەرلىك ھاشارات -
لىر چاققان جايغا تېپىلگەنلىسى زەھىرىنى، ئاغزىدىكى پەسىتەندۇ (ئىگەر تۇرۇپنىڭ قىرىلغان پوسىتىنى
ئەزەستىن ياكى ئىزىپ چايان ئۈستىگە قويۇلسا چايان ئولتۇدۇ. چايان تۇرۇپ يىگەن ئادەمنى چاقسا ئاغزى -
مايدۇ). تۇرۇپنىڭ سۇيىنى بەدەنگە سۈركەلسە زەھەرلىك ھاشاراتلار قاپىدۇ. تۇرۇپنى يەپ ئادەتلىنەنەرەگە
كى - رويىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - تۇرۇغىدىن 3 گرامغىچە، سۇيىدىن 9 گرامغىچە، تۇرۇپنىڭ ئوزىدىن
60 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار : - باشقا، كاغا ۋە چىشلار غزىيان قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى : - تۈزە، ھەسەل ۋە سىر كىگە چىلانغان زىرە. ئارتۇق ئىشلىتسە كوگۇلنى ئېلىشتۇرۇدۇ،
قوساق ۋە ئۇچىلىرىنى ئاغزىتىدۇ. خىلىتلارنى بەدبۇي قىلىدۇ. پەشت پەيدا قىلىدۇ.

تەركىبى : - تۇرۇپنىڭ ئىلتىزى، يوپۇرمىغى، ئۇرۇغى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. تۇرۇپنىڭ تەركىبى -
كەۋدە : كىيۇكوزا، ھىدرات ئوپىكتىن، پېنتوزان، ئادېنىن، ئارگىنىن، خولىن، ھىستىدىن، تىرېگونىدىن،
رادانول، رېتىكول، ساپ ياغ تۇتۇدۇ (ياغنىڭ ئاساسى تەركىبى مېتىل مېو كاپتاندىن ئىبارەت. تۇرۇپ
يېغى ئوزىگە خاس سېسىق پۇراققا ئىگە، بۇ بېلۇك ماددىلىرى سېسىغانلىقتىن چىقىدۇ). تۇرۇپ يەنە ۋىتە -
من B ھەم C، يود، بىوموم (بۇ قىزىل تۇرۇپ پوسىتىدا بولۇدۇ)، دىئاسىتاز، كىسوكوزىسىدازا
ئوكسىدازا، كانالازا قاتارلىق مۇھىم ئېنزىملىرى بار.

تۇرۇپنىڭ يوپۇرمىغىدا ۋىتامىن A ناھايىتى مول. تۇرۇپ ئۇرۇقىدا بولسا ياغ ۋە شىلمەشلىق شىرە بار.
جۇڭگىيى تەبىئىي ئىشلىتىلىشى : - تەبىئىي: تۇرۇپنىڭ ئوزى، يوپۇرمىغى، ئۇرۇغى قۇرۇق ئىسسىق،
زەھەرسىز.

1. تۇرۇپ ئۇرۇغى : - ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈدۇ، بەلغەم بوشۇتۇدۇ. شۇ خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن
ھەزىم قىلىشنىڭ يۈزۈلۈشى، ئاشقازاننىڭ كونا كاتارى (سۇلۇق ۋە سىپالېنىدىنسى)، كونا برونخىت، سېسىق پۇ -
راقلىق برونخىت، خىلىت كوپىدىگەن كوكورەك چىقىرىلىش، كىكەردىك كەلەسلىك، كوگۇل ئېلىشىش، قۇ -
سۇشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بەزگە كىكەمۇ بىرىلىدۇ.

2 - يوپۇرمىغى : - قايناتىمىنى ئىششىق قايتۇرغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىغىنى قو -
ساققا سۈركەلسە مەيدىدە توپلۇنۇۋالغان تاماقنىڭ سىڭىشىغا ياردەم بىرىدۇ. يوپۇرمىغىنى يىسە دىزېنتېرىيە -
نى داۋالايدۇ ۋە ئالدىنى ئالىدۇ.

3. تۇرۇپنىڭ قاينىتىلغان سۇيى : - ئۇششۇكنى داۋالايدۇ، ئۇنىڭ بىلەن پۇت ئۇيۇلسا
پۇت تىرلىشىنى ئازايتىدۇ. يېڭى تۇرۇپ سالقىنىلىتىپ ئۇسۇزلۇقنى پەسىتەندۇ، سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، تاماق
سىڭىشىغا ياردەم بىرىدۇ. قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ ۋە بەلغەم بوشۇتۇدۇ، زەھەر قايتۇرۇدۇ،
سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، زىققى (دەم سىقىلىش) نى توختۇتۇدۇ. ئاغزىنى پەسىتەندۇ ۋە ئوپىكىگە يىرىدىك زىغە -
لىش (ئوپىكە ئابىسى) نى داۋالايدۇ، قان تولغاقنى توختۇتۇدۇ، كومۇر ئىسى تەككەندە داۋالايدۇ، قۇرۇ -
تولغان تۇرۇپنىڭ قاينىتىلمەسى سۇيدۇك ھەيدەيدۇ، ئىششىق قايتۇرۇدۇ.

دېچىش مىقدارلىرى: - ئۇرۇقىدىن كۈندە 12 - 6 گرامنى قاينىتىپ ئىچىملىدۇ. قۇرۇق تۈە
 رۇپىن كۈندە 10 - 15 گرامنى قاينىتىپ ئىچىملىدۇ (يېڭى تۇرۇپ بۇ چەكلىمىگە كۆمىدۇ). قۇرۇتۇل
 غان يوپۇرماقتىن كۈندە 15 - 10 گرامنى قاينىتىپ ئىچىملىدۇ.

تۈلكە

(سوئىلپ)

VULPES JAPONICUS GRAY (CANUS VULGARIS)

狐狸

تونۇش : - بۇسرخىل مەشھۇر ياۋا ھايۋانلاردىن بولۇپ ئەرەبچەدە «سۇغىلىپ» پارىسچىدا «رۇباھ»
 دەپ ئاتىلىدۇ. گەڭ ياخشى ئاق ئەرەپكە مايىل بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى : - شىنجاڭنىڭ جاڭكالىرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - قۇرۇق ئىسسىق، تېرىسى ئىسسىقلىقتا سەمۇرغا يېقىنىدۇر.

خۇسۇسىيىتى :- باھنى قوزغاش، ئىسسىقنى، مۇپاسىل ئاغرىغىنى، پالچ ۋە قۇلاق ئېغىرلىغىنى
 يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېشلىتىلىش ئورنى : - تۈلكە كوشىنى مۇۋاپىق ھالدا قاينىتىپ بويىمچە يىسە سوغۇق مە

جەزە ھول مەچەز كىشىلەرگە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. باھنى قوزغاپدۇ، ئىسسىقلىقىمۇ پايداقىلىدۇ. گەڭ
 ئۇنى تىرىك ھالدا قول - پۇتىنى بوغۇپ قايناۋاتقان سۇغا تاشلاپ ئوبدان پۇشۇرۇپ، سۇيىنى ئىلمان ھالدا بىر

فېرىچ ئىگىزلىكتىن چوڭ بوغۇملارغا قۇيۇلسا، بوغۇملار ئاغرىغىنى يوقۇتۇدۇ. قاينىتىپ بويىمچە مەز كۇرسۇدا ئول
 تۇرسا بوغۇملارنىڭ قاتتىقلىغىنى ۋە ئاغرىغىنى يوقۇتۇدۇ (بولۇپمۇزە پۇتۇن يېغى بىلەن قاينىتىلسا ئاندىن مەز كۇر

گەمەلنى ماددىلارنى تازىلىغاندىن كىيىن قىلسا ياخشىراق تەسۋىر بىرىدۇ) ، پۇنى سۇدا قاينىتىپ سۇدىن
 چىققان ھورنى ئىدىيالىدەك بىر ئىرسىگە ئورۇنۇپ تۇرۇپ بىدەنگە ئالسا پالچ، ئەزالارنىڭ زىغىلىپ قالغانلىقى

ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ.

تۈلكىنىڭ قۇرۇتۇلغان ئوپكىسىدىن 4 گرامنى ئىزىپ سۇ ۋە ھەسەل بىلەن ئىچىسە ھەممەش ۋە يوتىل

ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغى بىلەن قول - پۇتىنى ياغلىسا، قول - پۇتقا سوغۇقنىڭ يامان تەسۋىر بىرىشىنى توسۇ-

دۇ. تېرىسىنىڭ كۈلى ئوتتا كويىگەن كويۇك، ناسۇر ۋە يىمىرىلىق چاقدىلار ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ . بىرنىڭ

نېرىسىدىن جۇۋا قىلىپ كەيسە سوغۇق مەچەز ، ھول، بەلغىمى مەچەز ۋە قېچى كىشىلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

(تۈلكىسى قانچىكى كۆپ بولسا ئىسسىقراق بولىدۇ) . ئىسسىق مەچەزلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

دېشلىتىلىش مىقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ .

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە دېشلىتىلىشى : - جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە تۈلكىنىڭ كوشى، ئىچكى ئەزالىرى،

ئوت پۇتى ، تېرىسى، كوزى، قۇيرىقى ، ئوتى ، كالىپۇكى، چۈيدىسى ، يېشى ، پۇرىنى ، تېزىكى دورا .

1. تۈلكە كوشى - تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، تۈلكە كوشىنى قىيىما قىلىپ ئۇچىمىگە

ئىقىپ پۇشۇرۇپ يىسە قىچىشقا قىنى داۋالايىدۇ. شورپا قىلىپ سۇيى ھەم كوشىنى ئىسسىق قىلسا بىدەننى

سەسەستىدۇ (كۆپ يىسە ئىسسىقلىقنى ئىزىدۇ) ئەزالاردا يىلىنى قاينىتىپ تۇرۇپ تۇيۇدۇ ،

بىدە پىدا قىلىدۇ، تۈلكە كوشىنى كاۋاپ قىلىپ خامراق ھالدا يىسە ئىچكى ئەزانى ئىسسىقلىتىپ سو -

ئوقلۇقنى ھىدەيدۇ.

تۈلكىنىڭ دېچكى ئەزالىرى - تەبىئىتى سوغۇق، زەھەرلىك، ھاشا ئاتلارنىڭ زەھەرىنى كە -

سىدۇ، بالىلارنىڭ دولۇنۇش، تۇتقا قىلىق كېسەللىرىنى داۋالايىدۇ. قېزى (ھېسەپ) قىلىپ يۇشۇرۇپ بىردىن بىر جۈڭلارنىڭ تۇتقا كېسەلى، ساراڭلىقىنى داۋالاش مۇمكىن. تۈلكە جىمگەردىكى كۆيدۈرۈپ كۆلەمنى ئىچكىزۈلسە تۇتقا كېسەل ۋە تېتانوس (قاتما) كېسەلدىكى تارقىشىپ قېلىشلارنى بوشۇتۇدۇ (لى سەجەمگە).
تۈلكەنىڭ 4 پۇتى - بىر ئاسىرى، قان كىتىشىلەرنى داۋالايىدۇ (قابىنىنى سۈيى ھەم پەيلى - رىنى ئىستېمال قىلىدۇ).

تۈلكەنىڭ تېرىسى - باش تېرىسىنىڭ تۈلكىرىنى كۆيدۈرۈپ كۆلەمنى سۈيىدىن ئىچكىزۈلسە چىچەك چىققان بالىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

تۈلكەنىڭ قۇيرىقىنى - كۆيدۈرۈپ سەپسە يامان جاراھەتلىرىنى ساقايتىدۇ.

تۈلكەنىڭ كوزى - ئوۋلىغان چاغدا ئويۇپ ئېلىپ، سالقىن جايدا قورۇتۇپ، قىزىق كۆلەك كۆمۈپ ئازراق كۆيدۈرۈپ ئالتانلاپ (كۆلدىن تازىلاپ)، ھاراق بىلەن بىردىن بىر تېتانوس (قاتما) كېسەلنى ۋە مەڭگە قان چۈشۈش كېسەلنى داۋالايىدۇ.

تۈلكەنىڭ بېشىنى - كۆيدۈرۈپ كۆلەمنى بىلەن داۋالانسا ناسور (لىسەمغا تۈپىر كۆلەمى) يارىلىرىنى ساقايتقىلى بولىدۇ.

تۈلكە دۆتى - ئوۋلىغان چاغدا ئېلىنىدۇ. زەھەرلىك لى سەجەمگە يېزىشىچە ئۆلكەنىڭ ئوتىنى سۇغا تېمەتەپ ئىچكىزۈلسە يامان سۈپەتلىك بەزگەكىنى داۋالىغىلى، ھاراق زەھەرلىكىنى قايتۇرغىلى بولىدۇ. تۈلكە چۈيەسى - (پېنىسى) ئاياللارنىڭ تۇغما سىلىغىنى، جىمىنى ئازاقچىمىشىلىرىنى، ئەرلەرنىڭ ئۇ - رۇق يېزىشىلىرىنى داۋالايىدۇ.

تۈلكەنىڭ كالىپۇكىنى قىيماقلىپ تۈز قوشۇپ تاڭسا يامان تەكەللىرىنى بەدەندىن ئارتىپ چىقىرىدۇ. تۈلكە تېزىگى - قومۇش، ئاش، ئوت - چوپ ئۈستىگە چۈشۈپ قالغانلىرى ياخشى ھېساپلىنىدۇ. تۈلكە تېزىگىنى چوشقا يېغى بىلەن تېگەنسا گوشلەرگە كۆگن يامان تەكەللىرىنى ئارتىپ چىقىرىدۇ. جىمگەردىكى يىل ۋە زۆرەڭ ئاغرىقلىرىنى داۋالايىدۇ. مەسىلەن: رەڭگى ئاتىرىپ، ئاپەس قىلىپ ئۆلۈك ھالەتتە ياتقان كىشىگە تۈلكە تېزىگىنىڭ خېلى كۆپ مىقداردىكى كۆلەمنى 2 سەر (62.5 گرام) زەنجىر بىلەن سوقۇپ ھاراق بىلەن ئاچ قوساققا ئىچكىزۈلسە، ئەتىسىلا كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم بىرىدۇ (سۈسۈك).

تەرخۇن

REFRETERO

تونۇش: - ئۇسۇل ئوسۇملۇك بولۇپ ئىران خەلقى باشقا كوكتاڭلارغا ئوخشاش مەسىلەن، پودىنە، يالغۇز جىم - جىملىرىگە ئوخشاش نان بىلەن قوشۇپ يەيدۇ. قېتىق بىلەن ئىچىدۇ. جاڭگالنىڭ، زۇرئىنىڭ دەپ 2 گە بۆلۈنۈدۇ. بۇنىڭ ئوسۇملۇكى ھەم ئۇرۇمىدىن، شېخىنى قىلماقچىلىق قوبىسا شېخىدىنمۇ چىقىرىدۇ. تەمىنىڭ ئۆتكۈرلىكى ئېغىزنى قورۇيدۇ، تېتىقسىز، بوڭاز ئاتلىق تەرىپىمۇ بار. ئاشتىدا يالغۇز ئورنى چايدىغا ئېغىزنى، تىلنى بەمەس قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى كىشىلەر ئاچچىق، قېرىق دورىنى يېمىشتىن ئىلگىرى چايناپ تۇرۇپ ئاندىن دورا يەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن دورىنىڭ ئاچچىق، قېرىقلىقى مەلۇم بولماي تۇتۇدۇ. ياۋىسىنىڭ زىلەتلىرىنى ئاقىقاردا دەپ ئاتايدۇ. دىخانلارنىڭ سوزىچە ئادراسماننىڭ ئۇرۇمىنى كونا سوكىگە چىلاپ، سوكىنىڭ تەمىنى ئۆزىگە ئالغاندىن كىيىن تېرىسا تەرخۇن بولىدۇ، ياكى ئادراسماننىڭ ئۇرۇمىنى تۇرۇپلۇققا تېرىسا تەرخۇن بولىدۇ، دەيدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئىراننىڭ پارس شىرازىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - يەللىرى ئارقىلىق، بېيىشقا خىلمىلارنى ئارقىلىق، ئوسالغۇلارنى ئىپتىدائىي، ئاشقازاننى قۇمىلىش، قوساق ئاجۇرۇش، ھوللۇكلارنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. دىمىلىتىلىش ئورنى: ئۇ دورىنى چاپنىسا ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىپ تەمىنى گوزىگە ئارتىدۇ. ئېغىز بىلەن تەمىنى بەمەس قىلىدۇ، چاپنىغاندىن كىيىن بىر ئاز مۇددەت ئافزىدا تۇتسا ئېغىز ئىچىگە چىقىشقان ئۇششاق دانىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋابا خاراكىتلىق زەھەرلىك يۇزۇق ھاۋا تەسرىدىن ھەم ساقلايدۇ. ئەگەر يۇنىڭ يېڭى سۈيىنى شاراپ بىلەن ھەل قىلىپ ئىچسە قاپارتقۇ، قىزىل ۋە باشقا ۋابا خاراكىتلىق كېسەللەردىن ساقلايدۇ.

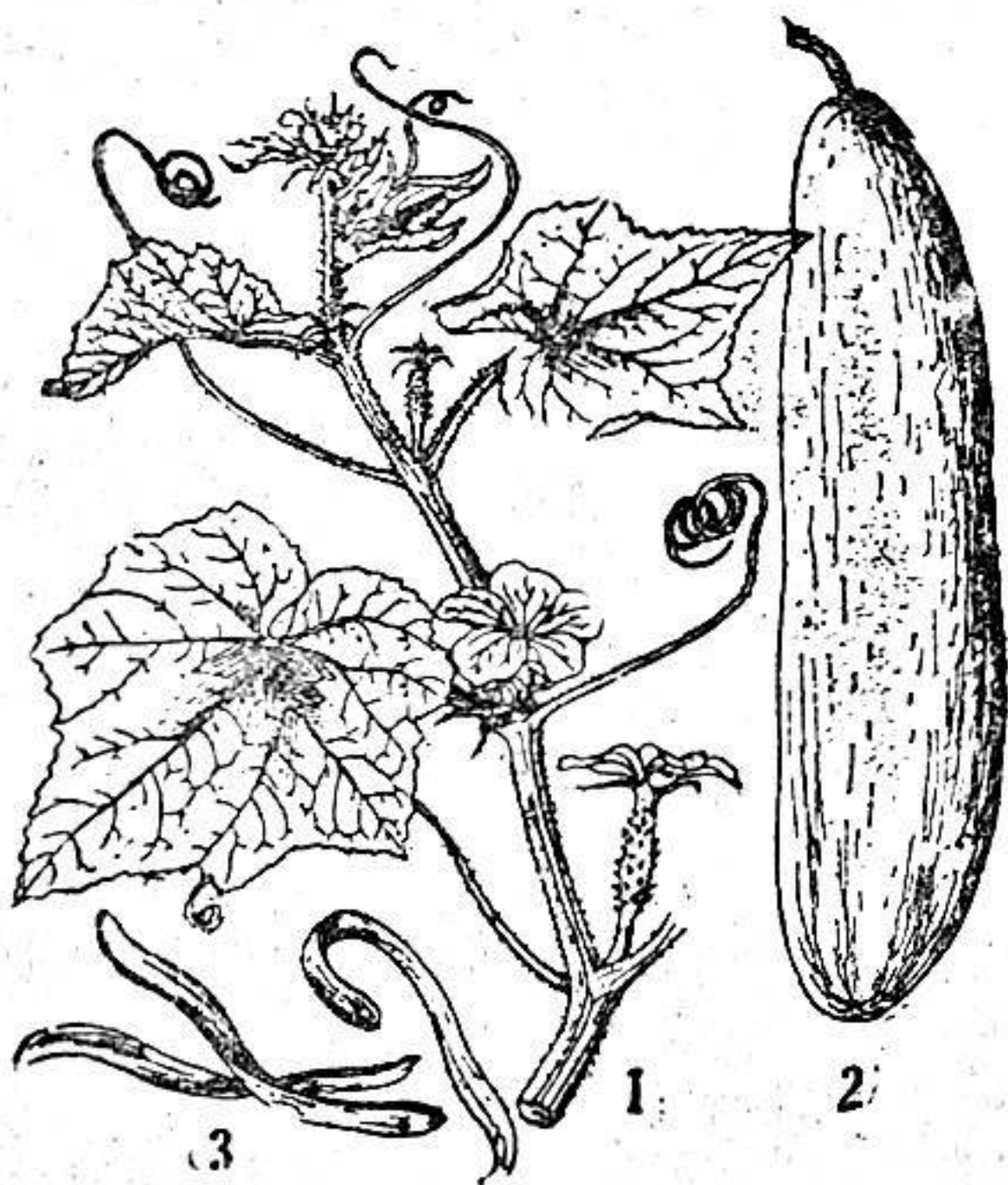
دەققەت قىلىدىغان نىشانلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. كۆپ ئىستېمال قىلىش ماقاننى كۆيدۈرۈپ باھنى كىسىدۇ، كۆكۈكنى زىيانلىق قىلىدۇ. پات سىگمەيدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - ئىسسىق مەھەز كىشىلەر ئۈچۈن سۇفوق كۆكتاتلارنى كۆپ ئىستېمال قىلىش، كۆكۈككە زەھەرلىك تەرىپىنى تۈزەتكۈچىسى ھەسەل، ئۇزۇندا ھەزىم بولۇش تەرىپىنى تۈزەتكۈچىسى چىمەك سەيدۇر. ئارپا يېرىدىن يۇ دورىنىڭ تەسرىنى كۈچەيتىدۇ.

تەرخەمەك

(قىشا - خۇاڭگا - يەتەڭگان، قىيار)

CUCUMIS SATIVUS

黃瓜

تونۇش: - ئۇ ھەممە كىشىلەر توپۇنىدىغان بىر خىل مەۋە بولۇپ، پەلەك ئۇزۇتۇدىغان ئوسۇملۇكلار قاتارىغا كىرىدۇ. ئوزى يېنىدىكى نەرسىلەرگە يۆتكەشۈۋالىدۇ. يوپۇرمىغى، ئوسۇم مۇكەممەلەپ خەپار ئوسۇملۇكىگە ئوخشايدۇ. لىكىن بۇنىڭ يوپۇرمىغى سىلىق ۋە كىچىك دەك. مەۋىسى ئىككى خىل بولىدۇ. بىرىنى چى خىلى يوغان، ئۇزۇن، ئەتىلىك. ئىككىنچى خىلى، ئۇنىڭدىن كىچىك-كۆك، ئەتىسىز. كىچىكىنىڭ ئۇرۇقى كۆپ بولۇپ، تەۋەزنىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ. ئەۋۋەلقدىن شەرتتە راق بولىدۇ. ھەر ئىككى خىلىنىڭ مەھەزى ئوتتۇراھال ئاچچىق بولىدۇ. ئەڭ ياخشىسى نازۇك، ئۇزۇن سىلىق بولغىنىدۇر.

36 - رەسىم، تەرخەمەك.

چىقىش دۇرىنى: - شىنجاڭ ۋە ئىچكى ئوڭلىرىدىن كېلىپ چىقىدۇ.

تەبىئىي: - ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا سۇقۇ ۋە ھول؛ مېھزىق ئېتىدىن ھولەك.

خۇسۇسىيەتتىكى: - رەڭگى-رۇخسارغا جۇلاھ بىرىپ پاقىرىتىش، تىشئالىقنى، قىزىقلىقنى، سەپرا-

نى، قاننىڭ تىزلىكىنى پەسەيتىش، چوڭ تەرەتنى يۇمشۇتۇش، سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇش، خۇسۇسىيەتلىرىدىكى ئىگە. پىششىق تەرخىمەك ئۇرۇغىنىڭ تەسۋىي ياخشى.

ئىشلىتىش دۇرىنى: - تولا ئۇسسايدىغان كىشىلەرگە مۇۋاپىق مىقداردا بىرىلسە تىشئالىقنى

پەسەيتىپ ھارارەتنى يوقۇتۇدۇ. تىشئالىقنى پەسەيتىدىغان كىشىلەرگە بىرىلسە (بىرلەشمە ئۇرۇغىنى) سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇدۇ. ئەرلەر جىنىسى ئورگىنىنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. سۇيدۇك كۆكتىكى تاش ۋە قۇملارنى

ھەيدەيدۇ. ئاچچىق تەرخىمەك ئۇرۇغىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەسۋىي كۈچلۈك. ئىشلىتىش مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ ھەسەل سۈيى بىلەن بىرىلسە، سۇيۇق بەلغەم خاراكتېرلىق خىلمىلارنى قىزىتىدۇ. بۇنىڭ ئۈ-

رۇغى سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇدۇ، تومالغۇلارنى ئاچىدۇ، بەدەننى پاقىرىتىدۇ، تومۇرلارنى تۇتاشقان ماددىلار- دىن تازىلايدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغى ئېتىدىن كۈچلۈك.

ئىشلىتىش مىقدارى: - ئەمەلى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر: - قوساقنى كۆپتۈرۈپ قويۇدۇ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ. جىگىردە ھە-

ۋەم بولۇشى ناچار، تىز يۈزۈلدۈ، كونا تېپىلدىنى قوزغىيدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سۇقۇ مەجىز كىشىلەر ئۈچۈن تۈزەتكۈچى، ۋاسالغۇ، ئارپا-پىدىيان ۋە ئوز

پوستىنى يېمىشتىن ئىبارەت. ئىسسىق مەجىز كىشىلەر ئۈچۈن تۈزەتكۈچىسى: سىرگەنچىبىن، ئۇرۇغىنىنىڭ تۈزەتكۈچىسى: ھەسەل، زىرە، چاۋاردىش كۆمۈنى ۋە ئۇدى.

قەر كەۋى: - خىياڭكانىڭ ئېتىدە پېنتوزان، قىن ۋە ۋىتامىن C تۇتۇدۇ. ئۇرۇغى ياغلىق ماي، ۋىتا-

من A تۇتۇدۇ.

جۇڭشىمى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي - قۇرۇق سۇقۇ، سۇيدۇك ھەيدەش، سالىقىنىلىتىش،

ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. خام ھالدا 2 - 1 دانىنى يېمىشكە بىرىلىدۇ؛ ئەگەر ئۇرۇ- فى بىلەن قوشۇپ يەسە ئوڭايلا ئىچىنى سۇرۇدۇ؛ سۇيدۇك ھەيدەش ئۈچۈن سوقۇپ سۇيىنى چىقىرىپ

ئىچىش ياكى قۇرۇتۇلغىنىنى قاينىتىپ ئىچىش مۇمكىن.

شىرىسىنى (سۇيىنى) چىقىرىپ كۆيۈك جاراھەتلىرى تېڭىلسا ئاسان ساقايتىدۇ. تەرخىمەكنىڭ يې-

مى ياكى قۇرۇغان پىچىلىكى قاينىتىپ ئىچىشكە دىزېنتېرىيە (قانلىق - قانسىز تولغاق) نى داۋالايدۇ.

دەسكەرتىش: - خىياڭكانى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى بەزى ۋىلايەتلەردە پەتىنكان دەپ ئاتايدۇ. ئەم-

ما تۇرپان، ئاقسۇ ۋە كۇچار تەرەپلەردە پەتىنكان دېگەندە چەينىنى چۈشۈنۈدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەرخىمەك نا- مى ئىشلىتىلدى.

تەلىق

(ئەبىرۇك - كەۋكەبۇلئىرز)

MUSCOVITUM

云母

37 - رەسىم، تەلىق

تۈزۈش: - بۇ بىر خىل كاندىن چىقىدىغان جىسىم بولۇپ،
ئەرەبچەدە « كەۋكەبۇلئىرز » (زىمىن يۇلتۇزى) دەپ ئاتىلىدۇ.
بۇ 3 خىل بۇلۇدۇ. يەنىدىن چىقىدىغىنى، ئۇندۇرۇشتىن چىقىدىغىنى،
ھىندىدىن چىقىدىغىنى. بۇلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى يەنىدىن چىقىدىغىنى
بولۇپ، رەڭگى كۆمۈرچىنىڭ ئاق. سۈزۈك، پارقىرىما، قاتپۇ-قات
يالپاق بولۇدۇ. 2 - دەرىجىدىكىسى ھىندىدىن چىقىدىغىنى بولۇپ،
بۇ ئاقلىقتا نازۇكىلىقتا يەنىدىن چىقىدىغان تۈۋەنرەك، 3 - خىلى ھىندىدىن
ناچار بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ، ئىچكى موڭغولىيە، شىزاڭ، سەندۇڭ، شەنشى، جياڭسۇ،
جېجياڭ، خۇنەن، خۇبېي، ئەنخۇي، جياڭشى، خېنەن، خېبېي، يۈننەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىنىڭ ئايرىم-ئايرىم جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە سوقۇق. 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.
خۇسۇسىيىتى: - قانلىق ئىچ ئۆتكىنى توختۇتۇش، دوسۇندىكى تاشلارنى ئىزدەش، تەبىئى پەسەيتىش، ئېغىزدىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
دېئىلمىش ئورنى: - مۇناسىپ دورىلار بىلەن قاينىتىپ بويى-بويى ئىچىپ قانلىق ئىچ ئۆتكىنى ۋە بارلىق ئەزادىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ، قىزىق تەبىئىتى پەسەيتىدۇ. بورەك ۋە دوۋە سۇندىكى تاشلارنى ئىزدەدۇ. بۇنىڭ ئۇيۇلغىنىنى پاقا يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن ئىچىپ كۆكۈكتىن، بالە ياتقۇدىن، بوۋاسىردىن كىلىۋاتقان قاننى توختۇتۇدۇ. ئەگەر بۇنى تاشقى ئەرەپتىن چاپسا ئەرلىك جىسىمى ئەزاسىدىكى يىرىڭلىق چاقدار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەمچەك ۋە قۇلاقنىڭ ئارقىسىدىكى ئىششەكلەرنى ئارقىتىدۇ. بوۋاسىر، قىچىشقاق، قوتۇر، يىرىڭلىق ماخاۋ چاقدار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. تېرىدىكى قارا ئىزلارنى يوقۇتۇدۇ. بۇنى ئىشلىتىش قەيىدە بويىچە كويۇرۇپ، كۈشتە قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.
دېئىلمىش مىقدارى: - ئەۋالغا قاراپ 2 گراممىچە ئىشلىتىلىدۇ.
دورۇنچىسى: - تېنى قەيۇلىيا.

دەققەت قىلىدىغان دېئىللار: - تاغا ۋە بورەككە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: - كەتپرا، ھەسەل، ماي ۋە چىڭسەي ئۇرۇقىدۇر.
تەركىبى: - ئاساسەن كالى، ئاليۇمىنى تۈزلىۋىدۇ.

تەلىقنىڭ تۈرى خېلى كۆپ، ئاتىلىقى تەلىق (پاراگونتۇم)، بېلىق قاسرىغىدەك تەلىق (لېپىتولتۇم)، قارا تەلىق (بونتۇم)، ئالتۇن تەلىق (فلوگوپىتۇم)، لىتى ۋە ئومۇرلەك تەلىق (رىسۋالدىتۇم)، ئومۇر قاسراقلىق تەلىق (ئانستۇم) دېگەن تۈرلىرىمۇ بار. دورىغا ئىشلىتىلىدىغىنى ئاق تەلىق (مۇسكۇۋىتۇم) دىن ئىبارەت.

دەبىمىتى: - مۆتىدىلە قۇرۇقچاق، كۆپىنچە جىمكەرلەرگە تەسەۋۋۇق قىلىدۇ، بەلغەم بوشۇتۇدۇ، ئۈچەينى سال قىمىلىتىدۇ، زۇرەك سەتقىلىش، دەزەنتىپىدە تېلىقىم كىتىدىغان يوقەلەر داۋالىنىدۇ. چىمقان، كۆ - دۇمبا قانارلىق جاراھەتلەر ئۈستىگە سۈركەلسە ئېغىز ئالدىرۇدۇ.

تەلۋە ئانار

(رۇممان مەۋز)

PUNICA GRANATUM AMARARUM

酸 榴

تونۇش: - يۈە تاتلىق ئانارغا ئوخشايدۇ. تەمى تەلۋە (ئاچچىق - چۈچۈك)، بولۇدۇ. چىقىش دۆرنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - سوغۇقلۇقتا، ھوللۇكتە مۆتىدىل (ئوتتۇراھال).

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ ئوختۇتۇش، سەپرانىڭ تەزلىگىنى پەسەيتىش، قاننىڭ زىيادىلىگىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى: - سەپرادىن بولغان نەپكە ئىچ سۇرۇشكە، سېرىق كېسەلگە، قىچمىشقا پايىدا قىلىدۇ. مەس قاچىدا شەرىپت قىلىپ بىرىلسە كۆزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ.

دېمىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 10 - 15 گرامغىچە، 5 دىن 10 ياشقىچە بولغانلارغا 15 - 20 گرام؛ 10 دىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 25 دىن 30 گرام، 15 ياشتىن زۇقۇرى چوڭلارغا 35 دىن 40 گرامغىچە بىلىك ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنبا سارى: - ئاچچىق ئانار.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - ھول سوغۇق مەجىز كىشىلەرگە، يوتداكە بىرىلمەيدۇ. بىرىش قوفى كەلسە شېكەر بىلەن شەرىپت قىلىپ بىرىلسە بولۇدۇ.

چۈشكۈن تەبىئىتىدە دېمىشلىتىلىشى: تاتلىق ئانار بىلەن ئوخشاش.

جاۋۇشەم

GALBANUM

格 蓬 脂

تونۇش: - يۇ بوخىل كىمىيانىڭ يىلمى بولۇپ، ئىسپى ئاق، تېشى قىزىل، بەدبۇي، تەمى ئاچچىقچاق. تەملىك دورىدۇر. يۈننىڭ كىمىياسى 60 س.م ئىگىزلىكتە، تېشىنىڭ ئۈستى تۈكلۈك، يوپۇرمىقى گەنچۈر يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، گۈلى سېرىق، خۇشپۇراقلىق، ئۇرۇقى قارا، رومبېدىيانغا ئوخشاش چاق، خۇشبوۋى ئۆتكۈر پۇراقلىق بولۇپ، ئۈستى قارا، ئىسپى ئاق كىلىدۇ.

يىلمىنى ئېلىشتا زىلتىزلىرىنى ئۇيدۇر - يۇيدۇردىن ئازراقتىن ئېچىمە، ئېچىمەلغان زىلتىزلىرىنى تىلىپ ئاستىغا يوپۇرماق سېلىپ قويۇلسا يىلمى ئېچىمە چۈشۈدۇ، يوپۇرماقتىن قۇرۇغاندا زىغەپ ئالىدۇ. ياكى كىمىيا نازا كۆلەپ ئۆسكەن چاغلاردا زىلتىزلىرىنى ھەم تەزلىپىنى تىلىپ، يوپۇرماق سېلىپ قويسا ئومۇزنىڭ ئاپتاپ نۇرى

بىلەن يېمەكچى ئېقىم چىقىدۇ. بۇ ئۇسۇل بىلەن ئېلىنغان بىر كىلوگرام ياخشى بولۇپ، سوقۇپ سۈرگە ياكى سۇغا سالسا تىز ئېرىيدۇ، پۇرىدغۇ ئوتكۈر بولۇدۇ. تېنىدىن چىقىشنى قۇرۇغاندا سېرىق سۇغا سالسا ئاق سۈت رەڭدە بولۇدۇ. ئۇ ئىلتىزىدىن چىقىشنى كۈچسىزلىك بولۇدۇ. باشقا نەرسە ئارىلىشىپ قالغىنى قارارەگە دە مومغا توختاش بولۇدۇ. بۇنى ئىشلىتىشكە ياردەم بېرىدۇ. بۇنىڭ ئىككى ياخشىسى بويى ئوتكۈر، زەپەرەڭگە قىزىل سېرىق بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىي: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - پەينى قۇۋەتلىش، يىللىرى ئارقىتىش، ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. دىئىتلىنىش ئورنى: - پالچ، لەقۇا، تۇتقاھلىق كېسەللىرىگە، كىچىك بالىلارنىڭ دولەز - كەنلىكى، تىرىمەككە (جىمما - جىمىسى ئالاقىنىڭ تولا بولغانلىقىدىن بولغان تىرىمەك كېسەل)، بەدەن - نىڭ ھار خىل زەخمىلىرى ئۈچۈن بىرىلىدۇ. مەدىدىن چۈشۈدىغان ھوللۇكنى توسۇشقا، ئۈچەي ئال - ەمىش كېسەلگە، مۇپاسىلغا، سۇنۇققا، قان توختۇتۇشقا، ھوللۇكتىن بولغان يۈتلىك ئىشلىتىلىدۇ. زۇقۇر - قى كېسەللىرىنى داۋالاش ئۈچۈن 1.5 كىلوگرام جۇۋىمىنى مەرزەنچىۋىش سۈيىدە قاينىتىپ بىرىلىدۇ ھەم زىھات قىلىنسا، زەخمىلىرى دەفتى بولۇدۇ. 4 كىلوگرامنى سوقۇپ بىرىلسە، بەزىگە، ئىسسىق، جىگەر كېسەلى، ئىدىرانىڭ تېمىپ كىلىشى ھەم سۈيىدۈك يوللىرىنىڭ قىچىشى، بالىياتقىچىنىڭ ئىششىقلىرى، ھېيىزنىڭ توختىتىلىشى، ھوللۇكتىن بولغان قۇل - نىچ، سۈيىدۈك يوللىرىدا ئاش تۇرۇشلاردا، زىيانلىق ھاشا - راتلارنىڭ چاقىقىدىكىدا پىيىدا قىلىدۇ. 2 كىلوگرامنى سوقۇپ بىرىلسە، كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ. بىر كىلوگرامنى سۇدا ئېرىتىپ قۇلاققا تېمىلسا كالغا پايدا قىلىدۇ. كاۋاك چىشقا قۇيۇلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرغىنى سوقۇپ سىقىپ، سۈرگە بىلەن ئاۋىلاشتۇرۇپ تالنىڭ ئىششىقلىرىغا چېپىلىدۇ. سىقىلغان سۈيى ئۇزۇم سۈيى بىلەن ئاۋىلاشتۇرۇپ 20 كۈن توختۇتۇپ ئىچسە ئال كېسەللىكى ھەم ئىسسىقلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇ كىمىيانىڭ مۇسۇسدىن 2 كىلوگرامنى سوقۇپ ئىلەن قو - شۇپ قاينىتىپ ئىسسىق رەمەككە (بالىياتقۇ يىللىرىگە) بىرىلىدۇ.

يىمەكچى ھەسەل بىلەن مەلەم قىلىپ كونا جاراھەتلىرىگە چېپىلىدۇ. يېغىنى بەدەننى قۇۋەتلىشكە ئىشلىتىلىدۇ.

دېئىتلىنىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشقىچىلىكلەرگە 0.3 - 0.5 گىچە، 5 ياشتىن زۇقۇرى 10 ياشتىن ئۈۋەنلىرىگە 0.5 - 1.0 گىرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 1 دىن 3 گىرامغىچە، 15 ياشتىن چوڭلارغا 4 گىرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - ئوزۇن بىلەن پىننە، ياكى ئىنجۈر سۈتى.

دەققەت قىلىدىغان دىئىتلىرى: - كۆپ يىسە ئاشقا زىيان قىلىدۇ.

(مۇرىكى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە زىيان قىلمايدۇ).

تەركىبى: بۇ ئىران ۋە مىسىردە ئۇسۇلدىن ئىلىنغان ئىلىمىگە مەنسۇپ ئۇسۇملۇك FERULA GALBONIFLA BOISSER دىن ئېلىنىدىغان بىر خىل يېمەكچى ماددا بولۇپ، تەركىبىدە 5-20 پىرو - تىپىت ئۈچ - چان ماي، 60 پىرو - تىپىت رېزىن، 20 پىرو - تىپىت يېمەك، 10 - 1 پىرو - تىپىت سۇ، 2 پىرو - تىپىت قالدۇق ماددىلار بار.

دېئىتلىنىشى: - ئاساسەن قاتتىق مەلەملىرى قىزىق قوزغاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

جىگەر

(كەبىد)

HEPAR

肝

تونۇش: - بۇ بىو خىمىيە كىمىيە ئىسمى بولۇپ، ئىنسان ۋە ھايۋاناتنىڭ بەدەنىدىكى چوڭ ئاساسىي ئەزالاردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. تەبىئىي قىزۇت باشقا ئەزالارغا شۇ جىگەردىن بارىدۇ. تاماق ۋە خىمىيەلەر نىڭ ھەر قېتىم ھەزىم بولۇپ پىششىقلىنىدىغان ئورنىدۇر. بۇنىڭ ئەتراپلىق ئەھۋالى مەلۇمىي تەبىئىي تەبىئىي تەبىئىي (ئاناتومىيە) چوڭ كىتابلىرىدا كۆرسۈتۈلگەن، جىگەردىن ئىنساننىڭ ياخشىراقى ئۇچۇر جان-ۋارلارنىڭ جىگەردە بۇرۇلۇپ سەمىز ۋە ياش توخۇننىڭ، ئۆدە كىنىڭ، غەزنىڭ جىگەردىن بۇرۇلۇپ چارۋا ماللار جىگەردىن ياخشىراقى ئوغلاقنىڭ ۋە بىو ياشلىق سەمىز قوزنىڭ جىگەردىن بۇرۇلۇپ جىگەردە تىڭ ئاچارى چوڭ، قىزى ھايۋانلارنىڭ جىگەردىن بۇرۇلۇپ ھەش جىگەردىن ھايۋانلارنىڭ جىگەردىن ئاچار بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھەر بىو جايدا ھەر قانداق جانۋاردا بولۇدۇ.

تەبىئىي: - ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: كوزنى قۇۋەتلىش، ئۇچەينىڭ يىرىگىلىق جاراھەتلىرىنى يوقۇتۇش، ئىچ ئوتكۇنى توختۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى: جىگەرنى تىزىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە تۈزە سەمىيە ئەرەبى سېپىمى كاۋاپ قىلىپ يەسە ئۇچەيدىكى يىرىگىلىق جاراھەتلىرى ئۇچۇن ۋە ئىچ ئوتكۇنى توختۇتۇش ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر يىمىگۈچى كىشىنىڭ تاماق ھەزىم قىلىش قۇۋىتى كۈچلۈك بولسا ۋە ھەزىم قىلالما ئېشەك نىڭ جىگەرنى كاۋاپ قىلىپ ئاشىدا يەسە تۇتقاقلىق كېسەللىك ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك كەكلىكنىڭ جىگەرنى قۇرۇتۇپ ئىزىپ 4 گرام يەسە ئۇمۇ شۇ تەسەرنى بېرىدۇ. چاشقاننىڭ جىگەرنى شۇنداق. شۇنىڭدەك توڭغۇزنىڭ جىگەرنى سىركە بىلەن ئىسسىپال قىلسا زەھەرلىك ھاشارەلارنىڭ زەھەردىن پەسەيتىدۇ ۋە بورىنىڭ جىگەرنى مۇۋاپىق مىقداردا يەسە جىگەر ۋە تومۇر ئاقىرىدىكى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشت جىگەرنى (مەيلى ساق ئىشت بولسۇن مەيلى غالىچىر ئىشت بولسۇن) غالىچىر ئىشتىڭ چىشە - گىنى ئۇچۇن ۋە چىشەگەن كىشىنىڭ سۇدىن قورقىشىنى يوقۇتۇش ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەرنى ئىچكى تەرەپتىن يىمىشكە ۋە تاشقى تەرەپتىن چىپىشقا بولۇدۇ. ئەگەر ئوغلاقنىڭ جىگەرنى قورۇپ يەسە تۇتقاقلىق كېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. جىگەرنى قورۇغان ۋاختىدا چىققان ھورنى كوزگە ئالسا، ياكى كاۋاپ قىلغان ۋاختىدا ئاققان سۇيىنى كوزگە تېمىمىسا بۇلارنىڭ ھەممىسى شىپىكوراۋىق (كېچىسى كورمەسلىك) كېسەللىكى ئۇچۇن مەنپەئەتلىك. كىملىكنىڭ جىگەرنى قۇرۇت يەپ ئافونغان چىشقا قويسا ئافونقنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر بىو ئادەم ئالەم ئاس يەپ قالغان بولسا كىملىكنىڭ جىگەرنى ئىپقا چىكىپ زۇتۇۋېتىپ بىو ئاز مۇددەتتىن كىيىن ئاستا تارتىپ ئالسا ئالەم شۇ جىگەرگە چاپلىشىپ چىقىدۇ. تېگىنىڭ جىگەرنى قارىمۇچ، دورا پىلىمىلارنى يۇمشاق ئىزىپ سېپىمى كاۋاپ قىلىپ ئاققان سۇيىنى كوزگە تارتسا شىپىكوراۋىقنى يوقۇتۇدۇ. كوزگە چۈشكەن سۇ ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ (يېڭى ۋاختىدا مەزكۇر قىلچىنى قىلسا). شۇنىڭدەك توگە.

ئىككى جىگىرنى قۇرۇتۇپ كوزگە تارتسا بۇمۇ شەپكوراۋىنى، كوزگە چۈشكەن سۇنى يوقۇتۇدۇ. ھەر بىر ھايۋاننىڭ خۇسۇسىيىتى ۋە جىگىرنىڭ خۇسۇسىيىتى شۇ ھايۋاننىڭ بايلىقىدا ئەتراپلىق زىكرى قىلىندى. ئىشلىتىلىشى مەقدارى: - ئەمەلى ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان نىشانلار: - ئېغىر ئۇزۇندا سىڭىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - تۈزە سىركە، ئاچچىقتۇر، داچىن، زىرە، قۇرۇق يۇمىقاسۇت بىلەن كۈچلۈك ئوتتا ئوبدان تۇرۇش. ئىسسىق مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن سىركە بىلەن يۇمىقاسۇت سېلىنىدۇ. سوغۇق مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن ئۇقۇرۇدا زىكرى قىلىنغان ئىسسىق دورىلار سېلىنىدۇ ھەمدە مۇناسىپ دورىلار جۇۋارىشلار بىلەن يېيىدۇ. تەر كىمىسى: جىگىرنىڭ تەر كىمىسى ھەر خىل ماددىلار بار. ئۇلاردىن ئەڭ مۇھىملىرى جىگىردە ئىشلىتىلىدىغان ئوت، كىمىو كوكېن (ھايۋانات كراخمالى)، لىپويىد، لېتىستىن، ھېپوپروتېين، ۋە تامىنلار، ئۇلاردىن تاشقىمى فېمىون توقۇلمىلىرى قاتارلىق ماددىلاردىن ئىبارەت. ساغلام ھايۋان جىگىرى كىم قانلىقنى يوقۇتۇش، كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولغان تەر كىمىلەرگە باي. ئۇلارنىڭ سوتىدا جىگىردە زەرەرسىزلىنىدۇرۇلگەن ھەر خىل زەھەرلىك ماددىلارنىڭ قالدۇقلىرىدە بولۇشى مۇمكىن. جىگىرلەرنىڭ جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى ھەر قايسى جانۋارنىڭ ئوزىنى ئونۇشتۇرغانداسوزە لىنىدۇ. جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئۇمۇمەن جىگىر كوزنى روشەنلەشتۈرۈدىغان، كىم قانلىقنى يوقۇتۇدىغان مۇھىم دورا ئىشپاسى ھېساپلىنىدۇ. جۇڭگىيلار ئۇقۇرقى مەخسەتتە جىگىرنى چالا پۇشۇرۇپ ئىستېمال قىلىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. لىكىن جىگىردە يېغىر قۇرۇتقا ئوخشاش زۇقۇملۇق قۇرۇتلار ۋە باشقا ئىللەتلەر بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن جىگىرنى ئىشلىتىشتە بۇ جەھەتلەردىكى قاتتىق دىققەت قىلىشقا توغرى كىلىدۇ.

جىگدە (1)

(غۇبەيرا)

ELAEAGNUS

沙枣

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەۋە بولۇپ، جىگدە دەرىخىدىن چىقىدۇ. بۇ دەرىخىنىڭ تېمىسى جىگىر رەڭگى ئارامتۇل، يوپۇرمىقى كۆمۈچۈرەڭ، چېچىمكى سېرىق، خۇشبۇي، مەۋسى سېرىق، ئۆستىدە پوسىتى بار. تەمى تاتلىق، ئىچىدە ئۇزۇنچاق، قارا ئاق يوللۇق ئۇرۇغى بار. كۆزدە 10- ئايدا پىششىدۇ ۋە بۇنىڭ ئىككى چىشى بار. 2 خىل بولۇدۇ. 1- خىلنىڭ مەۋسى چىلاندىكە، 2- خىلنىڭ مەۋسى چوڭدۇر. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - ئەۋزەللى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق. خېمىنىڭ قۇرۇقلۇقى ئارتۇق. راق •

خۇسۇسىيىتى : - بەدەنلى قۇۋەتلىش، ئېنېرژىيەنى تەننەش، ئېچىلغان خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى : - باش كېسەللىسى، ئاشقازان كېسەللىسىگە، ئىسسىقلىقتىن بولغان يۈتەلگە، مەنىيە تەننەشقا، ئىچ سۇرۇش كېسەللىگە ئىشلىتىلىدۇ.

دېمىشلىتىلىش مىقدارى : - 1 - 5 ياشقىچە بولغانلارغا 10 داندە؛ 5 - 10 ياشقىچە بولغانلارغا 15 - 30 داندە، 10 ياشقىچە بولغانلارغا 30 - 40 داندە، چوڭلارغا 50 داندە چىملىك ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ. دۈرۈنباشارى : - پىندۇق (ئورۇس ياڭمى).

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار : - كۈچى 2۷ دىن تۈزۈدۇ، كۈنلىرىنى ئىشلىتەلمەسلىك لازىم. تەركىبى : - جىمگە مۇسەسە خېلى كۆپ مىقداردا قەن ماددىسى بولۇپ، قۇرۇتۇلغان نان جىمگەدە قەن ماددىسى 62 - 70 پۈرتسېنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. يەنە تەننەن ماددىسىمۇ بار. جىمگەنىڭ يېمەسلىكى سانائەتتە ۋە رايوندا ئىشلىتىلىشى ئەرەبى (كومى ئارابىك) ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

چەت ئەلدە جىمگەنى ئاشقازان كېسەللىسىنى داۋالاشقا، ئىچى ئوتۇشنى توختۇتۇشقا، پىشقان مۇسەسەنى سېپورتقا چىلاپ كۈندە بىر قانچە قېتىم 10 - 20 تامچىدىن ئىچىش ئارقىلىق بەدەننى قۇۋەتلىشكە ئىشلىتىلىدۇ. جىمگەنىڭ تەركىبىدە قەن ماددىسى كۆپ بولغانلىقتىن 100 كىلوگرام جىمگەدىن 28 - 27 لېتو سېپورت چىقىرىۋېلىنىدۇ.

قەندالت سانائىتىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

جىمگە گۈلى

FLORES ELAEAGNUS 沙枣花

تونۇش : - جىمگە دەرىخىنىڭ گۈلى بولۇپ، ئېقىش سېرىق رەڭدە خۇشپۇراقلىق چېچەككە ئوخشاش چىقىشى دۈرۈنى : - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى : - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى : - مېڭىنى قۇۋەتلىش، مەنىنى قوزغاش، زۇقۇملۇق كېسەللىرىگە مۇداپىئە قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى : - ھەرخىل مېڭە كېسەللىرىگە، كۆكرەك ئافرىقىلىرى، ھاسراش، ھەممەش، دەمەش تۈتۈلۈش، ئۆپكە جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋەتلىدۇ. باھنى قۇۋەتلىدۇ. جىمگەنىڭ ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. بەزگەك كېسەلى، ئالنىڭ يۈزۈلگەنلىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنى ئادەتتە شەرىپەت قىلىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ. سوقۇپ خېمە قىلىپ جاراھەتلىرىگە تاڭسا پايىدا قىلىنىدۇ. ھولى بولمىسا قۇرۇقنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ. ئۇنى قاينىتىپ يېغى چىقىرىلىدۇ. مۇپاسىلە، پەي سۇسلاپ كەتكەنلەرگە ھەم چاچنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ياغلىنىدۇ. گۈلدىن چىقىرىلغان ئارەق (چىلانە-مەسنى پارغا ئايلاندۇرۇپ ئېلىنغان سۇ) مەيدىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. يەنە جىمگە بىلەن ئوخشاش ئىشلىتىلىدۇ.

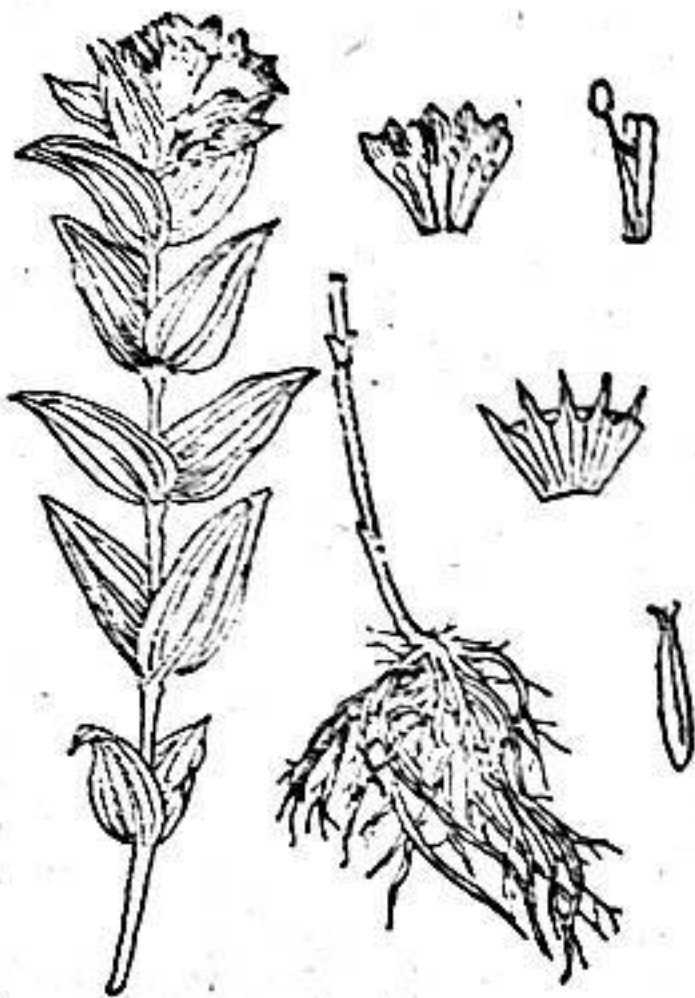
دېمىشلىتىلىش مىقدارى : - 1 دىن 4 گرامغىچە يېشى ۋە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار : - ئۇنى تۈرۈش يېشىغا يەتكەن قىزلارغا پۇراتەسلىق لازىم.

جېنتيانا

(گېنتيانا)

RADIX GENTIANAE (GENTIANA SEABRA BUNGE) 龙胆

38 - رەسىم جېنتيانا

تونۇش: - بۇ بوخىل ئوسۇملۇكنىڭ زىلىتىسى بولۇپ،
2 خىلدا ۋر:

1 - خىلى رۇمى. 2 - خىلى فېدوى رۇمى. بۇنىڭ ياخشىراقى ۋە مىللىي تەبىئەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى رۇمى بولۇپ، ئۇزۇنلىقى 20 سانتىمېتىر ئەتراپىدا كىلىدۇ. رەڭكى تۆتۈق قىزىل تەرەپكە مايىل. تەمى ئاچچىق. ئوسۇملۇكنىڭ ئىگىزلىكى بىر مېتروغىچە، قوملىقى كىچىك قول مىقدارى بولۇدۇ. يوپۇرمىقى ياڭاق ياكى پاقا يوپۇرمىغىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىك، ئەتراپى چىملىق، گۈلى قىزىل كۆك تەرەپكە مايىل. مەۋسى ياپىلاق قىلپ ئىچىدە، قىلپى نازۇك، يىپىنەك بولۇپ، كۈنچۈ تىنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىي قىسىملىرى، ئەنخۇي، جياڭسۇ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. شۇنىڭدەك چاۋشەن، ياپونىيەلەردەمۇ بار.

تەبىئەتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - ئىچ تۇختۇتۇش، ماددىلارنى يۇمىشۇتۇش، بەدەننى ياقتۇرۇش، ئىششىق يىلەلەرنى تارقىتىش، نوسالغۇلارنى ئېچىش، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش. زۇۋە كىنى زەھەرلەرنىڭ تەسىرىدىن ساقلاش، سۇيۇق كىنى ماڭدۇرۇش، تۇفۇقنى تىزلىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى: بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قاينىدە بويىچە ئىچسە زۇقۇردا زىكرى قىلىنغان كېسەللىكلەرگە، غالىچىمۇ ئىشت چىملىگەن زەخىمىنى ساقايتىشقا، زەھەرلىك ھىشاراتلار زەھىرىنى پەسەيتىشكە، ئىچكى تەرەپتىن ئىچكەن زەھەرنى پەسەيتىش، جىگەر، ئالنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، سۇيۇق كىنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ.

بۇنىڭ 6 گراممىنى شاراب بىلەن ئىچسە، پېنىڭ تولغۇشۇپ قالغانلىقىغا، جىگەرنىڭ، ئالنىڭ ئاغرىقىغا، سوغۇقلۇقىغا، ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر 4 گراممى قاردەۋىچە سوداپ شارابى بىلەن ئىچسە، ھەر تۈرلۈك زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ ئوسۇملىرىدىن 4 گراممى سۇ بىلەن ئىچسە، بىقن ئاغرىقى، ئاشقازان ئاغرىقى، جىگەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقى، ئىقىلغاندىن بولغان زەخىم، سېرىقئەمەت ئاجىزلىقى، پېنىڭ تولغۇشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

جېنتيانىنى ئىزىپ شاراب بىلەن چاپسا، زەھەرلىك جانداۋلارنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. يامان ئۆزىگىلىق جاراھەتلەرنى ياخشىلايدۇ، ئىچكى ئۆزىلەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئىششىقىنى تارتىدۇ. ئەزالارغا تەكەن زەھرىدە، مۇنۇق، ئاشقازان ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىر كە بىلەن چاپسا، بەدەننى يوق قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى مەككە خىمىسى

بىلەن قولدا، ئالاقىغا چاپسا ھېيىز قېنىنى قويۇۋىتىۋىدۇ. كوزگە سۇۋاپ قويسا كوزنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششەن ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ لاتىغا بولاپ بالىياتقۇنىڭ ئاغزىدا قويسا بالىنى چۈشۈرۈدۇ (شۇنداقلا بۇنىڭ 4 گرامىنى ھەسەل بىلەن ئىچسە ھەم شۇ تەسەۋۋى بىرىدۇ).

ئىشلىتىلىشى مىقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بىرىلىدۇ.
ئورۇنباستارى :- قوسالغۇلارنى ئىچمىش ، ئىششەنلارنى تارقىتىشتا بىر يېرىم مىقداردا ئاسا .
ۋۇن ، يېرىم مىقداردا كۆمۈز ئىسسىقلىقى . مۇندىن باشقا كېسەللىكلەردە باراۋەر مىقداردا قۇسە .
ۋەزىراۋەندە .

دېققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر :- ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ كوكۇرىكىگە زەرەق قىلىدۇ .
قۇزەتكۇچىسى :- ئىسسىقلىقنى ئىزىپ .
ساقلاش : 3 ۋىلغىچە تۇرۇدۇ .

تەركىبى : ۋىلتىز ھەم كوتكە 2 - 7 پورتسېنتىگىچە ئاچچىق كلىۋ كازىد كېنىتسوپىسكون ، ساك خاروزا ، 15 پورتسېنتىگىچە كېنىسىيانوزا ، 6 پورتسېنتىگىچە ياغلىق ماي ، كوپىلىگەن پېكىنمىلىك ماددىلار ۋە ئال كالىۋىد كېنىتسېئاننى تۇتۇدۇ .

تەسەۋۋى :- كېنىمىيان چوپىنىڭ مەلۇم دەرىجىدە چىمىرىپ بۇزۇلۇشقا قارشى تۇرۇش تەسەۋۋى بار . بۇنى تاماقتىن يېرىم سائەت ئىلگىرى ئاز مىقداردا ئىچمىسە ئاشقازاننى غەدىغىلاپ ئاشقازان سۇيۇقلىقى ئىشلەپچىقىرىشنى تەزىلەپ ئىشتەينى ئاچىدۇ ، ئاشقازاننى كۈچەيتىش تەسەۋۋى بىرىدۇ ، تاماقتىن كىيىن ئىچمىسە ئەكسىچە ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى ئاستىلىتىپ سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشنى ئازايتىدۇ . كوپ مىقداردا ئىچمىسە تاماق ھەزىم قىلىشقا توسالغۇ بولۇدۇ ، بەزىدە باش ئاغىرىدە تىپ ئۇيقۇچان ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويۇدۇ .

جۇشكى قىيى قىيىدە ئىشلىتىلىشى (تەبىئىي سوغۇق) . ئاشقازاننى كۈچەيتكۇچى دورا قىلىپ تاماق ھەزىم قىلىش يۈزۈلغان چاغلاردا بىرىلىدۇ . قىزىتقا قايتۇرغۇچى دورا قىلىپ ، ئاشقازان ۋوسپالمنىمىسى ، ئوت يولىنىڭ ۋوسپالمنىمىسى ، سېرىق كېسەل ، قاپاق (كوز) نىڭ ئىچكى پىردىلىمىنىڭ ۋوسپالمنىمىسى (كونيۇكتىۋىت) لارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە ئىشتەي ئاچقۇچى ۋە بەدەننى چىكىمىنقۇچى ئاچقۇچى - چۈچۈك دوزىلار قاتارىدا ئىشلىتىلىدۇ .

رېۋماتىزىملىق بوفۇم (مۇپاسىل) ئاغرىقلىرىدا ، باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ دىزىننېپرېنمىدە (قان تولغاقدام) بىرىلىدۇ . شۇنداقلا ئىسسىقلىق بولغان تۇتقاۋىلىق كېسەل ، قوۋۇرغىلارنىڭ ئاغرىشىدا ، كوزگە قىزىلىق چۈشكەندە ، گالنىڭ قۇرۇپ ئاغرىشىدا بىرىلىدۇ . سىرتقى تەرەپتىن خەلۋىدەك ، چىقان قاتارلىق جاراھەتلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ .

مىقدارى : كۈندە 3 - 5 گرامنى قاينىتىپ ياكى سۇيۇپ (ئالغان) ھالدا ئىچمىشكە بىرىلىدۇ .

جۈندە - جىدە

تونۇش :- بۇ ئوسۇملۇك 2 خىل بولۇدۇ . 1 - كىچىك (تاغنىڭ) بولۇپ ، ئوسۇملۇكنىڭ رەڭگى ئاق كىلىدۇ . ئۇزۇنلىقى 20 سم مىقداردا بولۇدۇ . يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە ، يىرگە چاپلىشىپ تۇرۇدۇ . يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۈستۈنكى تەرىپىدىكى يۈزى تۈكۈلۈك ، يوپۇرماقلىرىنىڭ ئەتراپى ئۇششاق تىكەندەك . شاخلىرىنىڭ ئۈچلىرىدا گۈمبەزگە ئوخشاش مۇنچاقلىرى بولۇپ ، ئۇ مۇنچاقلىرىنىڭ ئۈستىدە چاچق

ئوخشاش گىمچىكە ئاق رەڭلىك زىپىلىمى بار. مۇنچاقلار ئۇرۇق بىلەن ئولغان ھالدا بولۇدۇ. گۈل ئاق بىر
ئاز سېرىق نەزەپكە مايىل، پۇرىقى ئېغىر، بىر ئاز خۇشبو يە، تەمى ئاچچىق-مۇراق. 2- خىلى زۇرتتا ئوسۇدىغان
جۈندە بولۇپ، ئۇنى جۈندە كېسىپ دەپ ئاتىلىدۇ. پارىسچىدە ئەمبەر سەپىد دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇنىڭ يوپۇرمىقى بىرىنچى خىلىنىڭكىدىن چوڭراق، پۇرىقى ئاز، بۇنىڭ ئۇنۇدىغان ئورۇنلىمى سۇنىڭ بويى-
لىرىدا ۋە ئەملىك جايلاردا ئۇنۇدۇ. ئۇنۇدىغان پەسلى باھار پەسلى بولۇپ، تاكى قىش پەسلىگە قەدەر تۆ-
رۈدۇ. ئېلىپ 8 ئايىدىن كىيىن قۇۋىتى ئاچىزلايدۇ. ئىشلىتىدىغىنى تاغ جۈندەسىدۇر.

چەقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: زەھەرنى پەسەيتىش، ئىچ سۇرۇش بارلىق ئەزالارنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئېچىش،
خىلىنىلارنى يۇمشۇتۇش، سۇيدۇكنى ۋە ھېيزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دېمىلىتىلىش ئورنى: - بۇنىڭ قاينىتىلغان سۇيىمىدىن 75 گرام ئىچسە زېھىنى تازىلايدۇ. ئۇنۇتقا-
لىقنى يوقۇتۇدۇ.

جاپانىنىڭ ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرنى پەسەيتىدۇ. سۇفۇقتىن پەيدا بولغان ئىستىسقا
مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇددە خاراكىتلىق قاراير قانغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بەلغەمدىن سەۋادىن پەيدا بولغان
ئەپلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈچەيدىكى ئۇششاق قۇرۇتلارنى، مەدىنى چىقىرىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ.
قوساقتىكى بالىنىڭ چۈشۈش خاۋىپى يۈز بەرگەندىكى ئاغرىقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇيدۇكنى راۋان قى-
لىدۇ، بوغۇملارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ھېيزنى راۋان قىلىپ بالا ياتقۇنى تازىلايدۇ، سۈكە بىلەن
بىرلىسە تالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. ئەگەر ھولسىنى ئىمىزىپ باشقا چېپىلسا باش ئاغرىغان سەۋەپ-
تىن كىلىدىغان ھوللۇكلەرنى يوقۇتۇدۇ، كونا يىرىڭلىق چاقىلارغا چېپىلسا ئۇنى تازىلاپ، ئاغرىقىنى پە-
سەيتىپ، جاراھەتلەرنى پۇتتۇرۇدۇ.

بولۇپمۇ چوڭ جۈندەنىڭ تەسىرى جاراھەتلەرنى پۇتتۇرۇشتە ئارتۇغراق. بىرىنچى خىلىنىڭ قۇرۇقىنى
يۇمشاق ئىزىپ زىرنىڭ ئېقىپ تۇرۇدىغان جاراھەتلەرگە سېپىلسە ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇپ پۇتتۇرۇدۇ. ئەگەر
بۇنىڭ ئوسۇملىق كىمىنى تەبىئەتكە سالسا، كويىدۇرۇپ بوي سالسا، ياكى چىلىنىغان سۇنى سەپسە زەھەرلىك
ھاشاراتلار قاچىدۇ.

دېمىلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئوسۇملىقىدىن 9 گرامغىچە، قاينىتىلغان سۇيىمىدىن
40 گرامغىچە.

دورۇنپاسارى: - تاغ يالىپۇزى، يەللەرنى تارقىتىشتا ئورۇنپاسارى، شەيخ. قوساقتىكى قۇرۇت-
لارنى چىقىرىشتا $\frac{1}{2}$ ھەسسە يول ئانار زىلىنىڭ پوستى. سۇيدۇكنى، ھېيزنى ماڭدۇرۇشتا ئورۇنپاسارى؛
سەلىخە.

جوۋانە

(نانخۇا - ئىجۋائىن)

FRUCTUS AJOWAN

阿育魏实

قونۇش: - بۇ خىل كەيەننىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، شېخى رۇمبېدىيان شېخىدىن كىچىككۈەك ئۇش - شاق بولۇدۇ. بىرى يېرىم مېترودىن زىيادە بولۇپ، پۇرىقى ئوتكۇر، چېچىمكى كوكۇش ھاۋا رەكەتدە، ئۇرۇق - لايدۇ. ئۇرۇقى بۇغدايرەك سېرىققا مايىل، تەمى ئاچچىق. بۇ بىر ئۈنكەن يېرىدىن ئۇرۇقى توپكۇلۇپ تېپىلىپ داۋاملىق يوقالمايدىغان كەيە. ياخشى قىزىلغا مايىل.

چىقىمىش ئورنى: - مىسىر، ئىران، ھىندىستان ۋە ئافغانىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. ھازىر رايونىمىزدە تېرىپ ئۆستۈرۈلۈدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەندىكى ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلمىشى: - پالەج، تەرىپە كېسەل، پەينىڭ ئاجىزلىقى، كوكۇەكنىڭ ئاغرىقلىرىغا بىردەملىدۇ. سۇ بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تەمىتىلسا ئاڭلاش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ. يەلدىن بولغان قوساق ئاغرىقىغا، سۈرگە ئىچىپ بەدىنى ئاجىزلاشقاندا بىرىلىدۇ. ھىق تۇتۇش، قۇسۇش ۋە كوكۇل ئېلىشىنى توختۇتۇش، تاماق سىڭىدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئاشقازان، چىگەر ۋە ئىچكى ئەزالارنىڭ سويىغىنىغا، ئاياللار ماتكا كېسىلىگە بىرىلىدۇ. ئاشتىدا بېرىلسە بورەك، سۈيدۈك يولىدىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. ھەسەل بىلەن يەسە بىرەس، تېرە كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئىپيۇن يېپ ئادەتلەنگەن بولسا خۇمارنى يوق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلمىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقىچىلىكلەرگە 1 - 2 گرام، 5 دىن 10 ياشقىچىلىكلەرگە 2 - 3 گرام، 10 دىن 15 ياشقىچىلىكلەرگە 3 - 5 گرام، 15 ياشتىن زۇقۇرىلارغا ئەھۋالغا قاراپ 8 گرام - قىچە بىرىلسە بولۇدۇ.

ئورۇنباىسارى: - ئوزۇننى بىلەن سىيادان، جۋارشى، كۇمۇنى.

دەققەت قىلىدىغان نىشلىرى: - ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقىلىرىغا بىرىلمەيدۇ. كۆپ يېمىشنى ئادەت قىلسا رەككىنى سارغايىتىدۇ، كۆزگە قاراڭغۇلۇق پەيدا قىلىدۇ. يۇمىغاقسۇت ئۇرۇقى، مۇقىل، تىومىس بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ياخشى. ئەرەقنىڭ تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق، ئەرەقنى داچىن، كازىۋان بىلەن قوشۇپ چىقارسا خۇرسىن قىلىدۇ.

تەر كەۋى: - بۇنىڭ تەر كەۋىدە 3-49 پروتسېنت ئۇچۇچان ماي بولۇپ، ئولېوم ئايوۋان دەپ ئاتىلىدۇ. رەگىسىز ياكى ئازراق ساغۇچ رەگلىك سۇيۇقلۇق. ياۋايىنە چۆپمەك پۇرايدۇ. بۇنىڭ تەر كەۋىدە 40 - 30 پروتسېنت تېمپول (جەۋھەر نانخۇا)، تېمپىنەن، 30 پروتسېنت ياغلىق ماي، 16 پروتسېنت ئاقسىل بار. ئىشلىتىلمىشى: - قەدىمدە ۋايانى (خولېونى) داۋالاشقا ئىشلىتىلگەن بولسىمۇ، ھازىر پەقەت جەۋھەر نانخۇا (تېمپول) چىقىرىپ ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئىسكىرىتىش: بۇ ئۆسۈملۈك UMBELLI FERRAE بولۇشىدىكى TRACHYSPERMUM AMMI L.

دەگەن كوسۇما كىتاب مەۋسەدىن (ئۇرۇشەدىن) ئىبارەت. ئۇنى گادەتتە . CARUM COPTICUM L ياكى
 PTYCHOTIS AJOWAN دەپ ئاتىلىدۇ .

جويۇز

(جەۋزبەۋا)

MYRISTICA FRAGRANS HOUTT

肉豆蔻

تونۇش: بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مەۋسى بولۇپ، ئۇنىڭ دەرىخى ياڭاقنىڭ دەرىخىدىن بىر ئاز كەچىككە، يوپۇرمىقى ئاساسەن ياڭاقنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما بىر ئاز كىچىك ۋە نېپىزىرەك، مەۋسى كۆك، خام پوستى بىلەن كىچىك ياڭاق مىقدارىدا بولىدۇ. مەۋسىنىڭ 3 قەۋەت پوستى بولىدۇ. 1) تاشقى پوستى بۇ خام چاغدا كۆك يۇمشاق ھەم زىپسىز كۆشلۈك بولىدۇ. ئۇنى مۇرايىيا قىلىنىدۇ. 2) پوستى بىر ئاز قاتتىق ۋە سىلىق بولىدۇ. مۇشۇ 2 - پوستىنىڭ ئۈستىگە بەسبەس ئورالغان بولىدۇ. 3) پوستى جەۋزبەۋا پوستى بولۇپ سەدەپ شەكىلدە بىر ئاز قاتتىق كىلىدۇ. ئەينى جەۋزبەۋانىڭ چوڭلىقى پىندۇقتىن چوڭراق بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولىدۇ. ياخشىراق يېڭى، قۇرۇت چۈشمىگىنى ۋە زىنى ئېغىر، تەمى، بويى (بۇرغى) ئۆتكۈرە رەڭكى قىزىل جىگەررەك بولىدۇ. قۇۋىتى 3 دەل تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى: مەملىكەتتەمىزنىڭ جەنۇبىدىكى ئۆلكىلەردىن، ھىندىستان، سۇماترا، سىيلون، بولسەيە قاتارلىق ئورنىمەك مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: 2 - نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 3 - دە قۇرۇقتۇر.

خۇسۇسىيەتى: كۆڭۈلى ئېچىش، تەبىئەتنى يۇمشۇتۇش، تەبىئىي ھارارەتنى ساقلاش، تاماق سىڭدۈرۈش، ئاشقازاننى، قىزىل كىكوتەكنى، جىگەرنى، ھول مەزاج كىشىلەرنىڭ جىمىتىسى ئالاقىسىنى قۇۋەتلىش، جىگەر، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە سوغۇقتىن پەيدا بولغان ئىششىقلىرىنى يوقۇتۇش، ئېغىزنى، تېرىنى، سۇيۇقنى خۇشبوۋى قىلىش، يىللەرنى تارقىتىش، بەدەندىكى قارا داغنى، سېكۇننى، غەشيانى، يارقاننى، قۇسۇشنى، ئاشقازان ھوللىگىنى، ھول، سوغۇق ئىچ ئۆتكىنى، ئاشقازاندىكى سېسىق ھوللۇكلەرنى، كوش خاراكتېرلىق ئىستىقانى يوقۇتۇش، سۇيۇقنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دەمىلىتەمىش ئورنى: ئەگەر ئۇنى قۇرۇپ مۇۋاپىق ھالدا قابىدە بويىچە ئىچسە ھول ئىچ ئۆتۈمى كىنى توختۇتۇدۇ. تاشقى تەرەپتىن چاپسا سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقى، پالچ، لەقۋا، ئىستىوخا، جەگەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئىششىقلىرى، چوپ چىنى يەمگەن سەۋەپتىن پەيدا بولغان ئەزالار ئاغرىقى ۋە ئالچىزلىق ئۈچۈن مەدەنىيەت قىلىدۇ.

جويۇزنى ئەمەن، ھەسەللەر بىلەن چاپسا بەدەندىكى قارا داغ، سېكۇن ۋە زەربە ئىزلىرىنى يوق قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ مۇناسىپ ياغلار بىلەن چاپسا ياكى تېمەتسا قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقى ۋە سوغۇقتىن پەيدا بولغان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەدەنىيەت قىلىدۇ. ئەگەر بەك ياخشى ئېزىپ كوزگە تارتسا، كوزنىڭ ئۇرۇمى قۇۋەتلىدۇ ھەم كوزنىڭ چاڭلىشىشى، قوتۇرلىقى ئۈچۈن مەدەنىيەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ يېغى، ئەتىلىرى زۇقۇرقى خۇسۇسىيەتلىرىدە ئورنىدىن كوپ ئارتۇق ۋە كۈچلۈك. ئەمما مۇرەببەسى ئاچمىز.

دېمىشلىق مىقدارى : ئەھۋالغا قاراپ 8 گرامغىچە بېرىلىدۇ .
دورۇنبايلىرى : باراۋەر مىقداردا دەسپاسە قاتنىشىشنى يۈمىشۈشۈشەنە بىر يېرىم مىقداردا سۇنىۋىلىدۇ .

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار : ئىسسىق مىزاج كىشىلىرىگە زەرەر قىلىدۇ .
تۈزەتكۈچىسى : زۇمغاقسۇت ، ئوپىكىگە ، جىمگەرگە بولغان زەرەرنى تۈزەتكۈچىسى بىلەن بىللە ،
ھەسل .

ئەسكەرتىش : بۇنى بەلگىلىگەن مىقداردىن ئارتۇق ئىشلەتمەسلىك كېرەك . چۈنكى كۆپ ئىشلەتمەسلىك كالىنى ئوزگەرتىدۇ ، ھاماقەتلىك كەلتۈرىدۇ .
تەركىبى : 25 - 40 پۈتتە يانغىلىق ماي ، 15 - 8 پۈتتە سېنت ئۇچۇچان پۇراقلىق ماي (ئولپۇم مېرىستىكا) ، تاننىن ، كراخمال ، رېزىنا ۋە بۇياق ماددىلىرى تۇتۇدۇ .

تەسىرى : ئاز مىقداردا ئىچىلسە ئاشقازان سۇيۇقلۇغىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تەزلىتىدۇ ھەمدە ئۇچەي تامىلىرىغا تەسەر بىرىپ ئۇچەينىڭ ھەرىكىتىنى ئىلداپلىتىپ ئىشتەينى ئاچىدۇ ، تاماق ھەزىم قىلىشىنى ياخشىلايدۇ ھەمدە ئىچىمىشنى چەكلىيدىغان ئازراق تەسەر بىرىدۇ . شۇڭا يەگەن نەرسىلەرنىڭ ئاشقازان ، ئۇچەي دە نەرسىلەر ئىچىمىشلىرىنى يوقىتىدۇ ۋە ئۇچەيدىكى يەللەرنى ھەيدەيدۇ ، كۆپ مىقداردا ئىچىلسە زۇرەك ھەرىكىتىنى تەزلىتىپ ئۇيغۇنسىراش ھالىتىگە چۈشۈرۈپ قويۇدۇ ، ھەتتا مەس قىلىپ قويۇدۇ . يەنە دورىلارنىڭ سىڭىشىنى تەزلىتىش تەسەرى بار .

جۇگىيى تەبىئەتتە دېمىشلىق : تەبىئىي ئىسسىق ، خۇشپۇراق ، خۇسۇسىيەتى - ئاشقازاننى قۇۋەتلەش ، ئۇچەيدىكى يەللەرنى ھەيدەش ، قابىزلىق تەسەرى بار . يەنە خۇشپۇراقلىق دورا بولۇپ ، دورىلارنىڭ بويى ۋە تەمىنى ئوزگەرتىدۇ . ئاساسەن سوغۇقتىن بولغان ئىچ ئوتۇشنى ، قوساق كۆپۈشنى ، قوسۇش - نى ، بالىلارنىڭ سۈتنى سىڭدۇرالماسلىقىنى قوسۇشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ . بۇنىڭ سەرتىدا قوزغاتقۇچى ، يەل كېسەللەرنى داۋالاشقۇچى دورا قىلىپ بېرىلىدۇ . كۆپ مىقداردا بېرىلسە ئۇيغۇن كەلتۈرىدۇ .
دېمىش مىقدارى : - كۈندە 1-3 گرامنى 3 ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك قېتىملارغا بۆلۈپ سۇيۇپ ياكى ھەپ ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ .

جەھىبىل

(سەئىدەر)

ORIGANUM VULGARIS 牛至

تۈزۈش : بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ ، يوپۇرمىقى ئىنچىكە ئۇمىلافراق ، تېنىسى ھەر خىل ، رەڭ - كى ئاق ، قارا ، تەمى ئاچچىق ، خوشبوي ، گۈلى كۆك ، ياخشىسىنىڭ يوپۇرمىقى كىچىك ، بويى ئۇزۇن ، زۇم - لافراق شەكىلدە كېلىدۇ . ئاغنىڭ ھەم ئۆلكىنىڭ بولۇدۇ .
چىقىمىش دورىسى : - شىنجاڭدىن چىقىدۇ .
تەبىئىي : 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق (ئاغنىڭ قۇرۇق ۋە ئىسسىقلىقى ئارتۇقراق) .

خۇسۇسىيەتتىكى باشقا ئاشقازان، ئۈچەيلىرىنى تازىلاش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، ھوللىكىنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: ئوپىكە، ئاشقازان، ئۈچەيلىكى ئوسالغۇلارنى ئېچىشقا، تاماق ھەزىم قىلىشقا، گىشىغا ئېچىشقا، ھوللىكىدىن بولغان كىكرىكىنى پەسەيتىشكە، باش، چىش ئاغرىقىغا، سوغۇقتىن بولغان سۆيۈك، كۆك، بالا ياتقۇ، سۆككەچ ئاغرىقىغا، بەدەندىكى زەھەرلىك نەسراتلارنى پەسەيتىشكە، سۆيۈك، ھەيز ماگدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىچىمۇ سۆيى بىلەن يەسە ھاسىراتنى، ئوپىكە يوللىرىغا پايدا قىلىدۇ. قۇرۇق ئىچىمۇ سۆيى بىلەن ئىرقى تارتىپ بىرىلسە، كىشىنىڭ چىرايىنى كۈزەللىشتۈرۈدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرىلسە، ئۈستى - ئۈستىگە تاماق يەپ مەيدە كۆپۈپ، كۆگۈل ئېلىشىپ، سېسىق كىكرىش، ئۈرەك ئاغرىقى، قۇلنج ۋە قوساق ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرىلسە مەدەدە چۈشۈرۈدۇ. چىكىسى سۆيى بىلەن بىرىلسە، سۆيۈك كۆكتىكى تاشنى چىقىرىپ سىمىنى ئاسان بولۇدۇ.

مۇسەللىس بىلەن ئىچىلسە، شاۋكىران (ئاق باش ئوت) ۋە ئىپپۇن زەھرىنى قايتۇرۇدۇ. سىر كەنجىمەل بىلەن قوشۇپ بىرىلسە، ھامىلىدە جەيىدىن تەۋرەپ چۈشۈپ كىتىش خۇپىنى توسايدۇ. بادىئە ئىچى بۇياۋە تۇرۇپ بىلەن قوشۇپ بىرىلسە، يانباش ئاغرىقى ئېغىرلاشقاندا پايدا قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە، قىيىن قوساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سەككىز چىلاپ سىر - كەنجىمەل قىلىپ بىرىلسە، يوتىلىنى يوق تال ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئىسەرەق چىقىرىپ توككە مۇتەئەننىڭ پەسەيتىشى بىلەن يەسە سەمەرىنى ئىسەرەق خىيارى شەنبەر بىلەن ئىشلىتىۋېرىپ ھەر خىل ئاياق زەخمىلىرىگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ ھەم كۆكنى كۆم تۇرۇدۇ. شىرىنى چىقىرىپ ھەسەل قوشۇپ بىرىلسە كىچىك تىلىنىڭ ئىششىقلىرىنى، ھوللۇكتىن بولغان ئوپىكە ئىششىقى، زەھەرلىك ھاساراتلار چاققان ئاغرىقلىرىنى توختۇتۇدۇ. ئوزنى چاينىسا چىش ئاغرىقىنى توختۇتۇدۇ. باراۋەر شېكەر قوشۇپ سۆيۈپ قىلىپ بىرسە، ئاشقازاندىكى سېسىقلىقنىڭ مەنپەئەتگە ئورلىشىنى توسۇدۇ. كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ. يۇغداي ئۇنى، باقلا، ئىدەسلىرىدىن ياسالغان غىزالارنىڭ كالا پاقالچەك، كالا كوشى، ئوتياشلارنىڭ يىللىرىنى تارقىتىدۇ ۋە زىيەمنى توسۇدۇ. 9 گرامنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرسە، چاينان چاققان جەيىنىڭ زەھرىنى قايتۇرۇپ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سەككىز چىلاپ بىلەن قوشۇپ بىرىلسە چىش، كالىنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سەمەلغان سۆيىنى كوزگە تېمەتسا كوزگە ئاق چۈشە كەنگە پايدا قىلىدۇ. چۈچۈك يۇيا گۈلنىڭ يېغى بىلەن ئىشلىتىۋېرىپ يۇرۇنغا تېمەتسە مەنپەئەتنىڭ زىيادە ھوللىكىنى چىقىرىدۇ. قۇلاققا تېمەتسە قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى ئاچىدۇ. سۇت بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمە - تىلسا قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ھەسەل بىلەن خېمۇ قىلىپ تاگسا قاتتىق ئىششىقلىرىنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ كىندىككە چاپسا كىندىكىنىڭ چىقىپ قالغىنىغا پايدا قىلىدۇ. قوساقنىڭ يىلىلىرىنى تارقىتىدۇ. قاينىتىپ خېمۇ قىلىپ مۇنچىدا چېپىلسا قىچىشقا قۇلاققا پايدا قىلىدۇ. ئوپىكە دۇت سالىسا ياكى ئوپىدە قويسا زەھەرلىك ھاساراتلار قاچىدۇ. جەمبەل شېخىدىن بەلگىلىك مىقداردا ئېلىپ، تەڭ مەقداردا چىلاپ 4 ھەسسە سۇ قوشۇپ پاقالچەك قاينىتىپ بىرسە، خۇننىڭ ئورلىشىنى پەسەيتىدۇ. گۈلنى يەسە، سىپرانى، بەلغەمنى، ھوللۇكنى سۇرۇدۇ. 4 گرامنى سەككىز ۋە ھىندىستان تۇزىغا قوشۇپ ئىچكىۋەزە بەلغەم ھەم سىپرانى سۇرۇدۇ. سۆيۈك، ھەيىمەزنى ماگفۇزۇدۇ. ھول گۈلنى ئىسقىپ ئىچسە، ئىدە زالارنىڭ ھەم تىلىنىڭ ئىششىقلىرى، ئېغىزنىڭ ئىچىگە مۇدۇر چىققانغا پايدا قىلىدۇ. قۇيۇق قاينىتىلسە سىنى شېكەر يا ھەسەل ياكى 8 گرام گۈلەن بىلەن قوشۇپ بىرىلسە، زەھەر قايتۇرۇدۇ ۋە سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە تىز نەسە كورسۇتۇدۇ. 4 گرام سۇيۇقنى ھەر كۈنى ئاشخام يانار چاغدا يەپ ئادەت قىلسا مەيدەدىكى سېسىق گاز ۋە مەنپەئەتنى ئاچچىقسۇلارنىڭ كوزگە چۈشۈشىنى توسايدۇ ۋە زېھەننى قۇۋەتلەيدۇ. رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

گۈل يېپىقى بىلەن يا ئوزىنى بەدەنىگە چېپىمىسا، پالاج، لەقۋا، تىتوئە، كېسەل، پەي كېسەللىرى، مۇپاسىل ئاغرىقلىرى، قۇلىنچە ئاغرىقى، ئاشقازان ۋە ئۈچەي ئاغرىقلىرىدا پايدا قىلىنىدۇ. بۇ گۈلنىڭ يېقى قالغان گۈل ياغلىرىدىنمۇ كىمىدىن پايدىسى كۆپتۇر. ئۇرۇقى ياپراق ۋە شاخلىرىدىن قۇۋەتلىك تۇر. نان بىلەن قوشۇپ يېمىلسە توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. چىمىگەر كېسەللىرىنى دەخلى قىلىدۇ (يوقۇتۇدۇ)، باھنى قوزغىدۇ. بۇنى چاينىسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، ئىشنىھانى ئاچىدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقاچە بولغانلارغا 1-3 گرامغىچە، 5-10 ياشقاچەملىكلىرىگە 4-6 گرام، 10-15 ياشقاچەلارغا 7-10 گرامغىچە، زۇقۇرى ياشنىكىلىرىگە ئەھۋالغا قاراپ 15 گرامغىچەملىك بىرىلسە بولىدۇ.

تورۇنباشارى: - تاغ يالىپۇزى.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئوپىكە كېسەللىرىگە بىرىلسە يىدۇ. ئىسسىقلىقتىن بولغان ئوپىكە كېسەللىرىگە سۈك قوشۇپ بىرىلىدۇ.

تەركىبى: تىمول، پ - تىمىن، ئېلېزوتسىيە كېتون، سېسكوئېتېن قانارلىق ماددىلار بار. جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلەتمەش: - تىببىتى - قول ئىسسىق، سۇندۇك ھىدەش، قىزىتە ما قايتۇرۇش، ئىششىق قايتۇرۇش، بۇرۇن قاناشنى توختۇتۇش، يۈز - كوز، پۇت ئىششىقلىرىنى قايتۇرۇش، ئاشقازان كېسەللىكى، قۇسۇش، ئىچ سۇرۇش، ئېغىز پۇراش قانارلىقلاردا ئىشلەتمەش.

چاكاندا⁽¹⁾

(ئىسوخ)

EPHEDRA SINICA STAPH⁽¹⁾

麻黄

تونۇش: - بۇ بوخىل چوڭ كىچىك بولۇدىغان دەرەخ بىلەن كىمىيانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئوسۇملۇكتۇر. تىنسىلى قومۇشقا ئوخشاش ئىچى كاۋاك بوغۇملۇق، كوپۇنچە تاشلىق جايلاردا، سۇنىڭ بويلىرىدا ئۇنۇدۇ. كىچىكى 20 س. م ياكى ئىككىزەرەك، ئەنى قاتتىق، توملىقى 1 س. م. تىنسىدە كوپىلىدىغان ئۇششاق بوغۇملىرى بار. ئۇلغاندا بوغۇملىرىدىكى كىچىك شاخلىرى توكلۇپ كىتىدۇ. يوپۇرمىغى زەيد. تۇن دەرىخىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشاش بولۇپ، چېچىكى بولمايدۇ. مەۋسى قىزىل، چوڭ-مىڭى نوخۇتتەك، قۇرغاندا قارىيىپ كىتىدۇ. ئوسۇملۇگىنىڭ ئەمى بو ئاز ئاچچىق بولۇپ ئېغىزنى قۇرۇيدۇ. ئىلتىزى ياغاچتەك قاتتىق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن، جۇملىدىن رايونىمىزدىكى سايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1- دەرىجىدە سۇقۇ، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ قانۇرۇش، ئىچىكى ئورگانلارنى قۇۋەتلىش، 39-رەسىم چاكاندا

① چاكاندا لاتىنچە EPHEDRA VULGARIS دىگەن ئۇمۇمى نام بىلەن ئاتىلىدۇ. بۇ جايدا ئىچىمىزدە ئوسۇدىغان جۇڭخۇا چاكاندىسىنى تونۇشتۇرۇدىغانلىقىمىز ئۈچۈن مۇشۇ نام ئىشلەتمەلىكى.

ئۆزلىرى (مېگىدىن كىلىدىغان زەرەرسىك) سۇنىڭ كوزگە ۋە باشقا ئەزالارغا چۈشۈپ زەرەر قىلىشىنى قوشۇش خۇسۇسىيىتى بار. 15 گرامنى سوقۇپ قاپمۇ شەرۋەتلىرى بىلەن قوشۇپ بىرىلىشىشىنى توختۇتۇدۇ. ئوزۇن قايىنىتىپ سۇيىنى ئىچسە، پەتقى (گىرۇزا) ، دوسۇن، بورەك ئافرىقىلىرىنى توختۇتۇدۇ، شاراپ ۋە ئىنجىر بىلەن مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، يوتىل ۋە نەپىس سىقىلىشىلارغا، قۇرۇشىنى قايىنىتىپ (سۇيە-نىڭ يېرىمى قالغىدەك) 250 مىللىمېتر مىقداردا ئىچسە ۋۇرەك، جىگىرە، ئىچكى ئەزالارنىڭ ئاجىز-لىقىنى (داۋاملىق ئىچسە) توبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ھولنى ئۇزۇم سۇيى بىلەن قايىنىتىپ سۈزۈپ ھەر كۈنى 500 مىللىمېتر ئىچسە تەڭسىزلىك، رۇخسارنى چىرايلىق قىلىش، سەمىرىتىش، رېھىم (بالىياتقۇ)نى ياكىزىلىش ۋە باشقا پايدىلىرى كۆپ. ئارقا تەرەپنى ئازراق يۇمشۇتۇدۇ. قۇرۇشىنى سوقۇپ چارەھەتكە سەپسە قېنىنى توختۇتۇدۇ، كۆش ئۇندۇرۇدۇ.

تەركىبى : - جۇڭگو چاكاندىسى 6 خىل ئاساسىي ئالكاۋىد تۇتۇدۇ. ئۇلارنىڭ ئۈمۈمى مىقدارى 175 پروتسىنت بولۇپ، ئەڭ مۇھىم تەركىبى ئېفېدىرىننىڭ ئىبارەت. ئۇنىڭ پروتسىنتى پەسىل ھەم ئەتە-تەپ مۇھىتقا قاراپ پىرقىلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى پىپۇدۇ ئېفېدىرىن، مېتىل ئېفېدىرىن، نۇر ئېفېدىرىن، نور پىپۇدۇ ئېفېدىرىن بار.

تەسىرى : - چاكاندا قوشۇلغان دورىلار ئىچىلىگەندىن كىيىن ئاشقازان ۋە ئۆچسەيسىدىكى قان - تومۇرلارنى ئازايتىپ، ئۇلارنىڭ پېرىستالىنىكا ھەرىكىتى (قۇرۇت ماگىئانىدەك داۋاملىق ھەرىكىتىلىنىپ تۇرۇشى) نى توسايدۇ. قانغا ئۆتكەندىن كىيىن قان بېسىمىنى كۆرلىتىدۇ، ۋۇرەك ھەرىكىتىنى تىزلىشتۈرۈدۇ. ئىچكى ئەزالاردىكى قان تومۇرلار تەسۋىلىنىپ ئارىيىدۇ، جۈملىدىن بورەك قان تومۇرلىرىنىڭ ئارىيىشى ئالاھىدە بولۇدۇ. لىكىن ۋۇرەك ھەرىكىتى تىزلىشىدىغانلىقتىن سىرتقى تەرەپ تېپەن ئاستى ئۇششاق قان تومۇرلىرى كۆپۈپ ئىچكى ئەزادىكى قان تەبىئىي ھالدا تېرىگە قاراپ ئاقىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بەدەن قىزىغاندەك تۇيۇلۇدۇ ۋە تەبىئىي ھالدا تېرىنىڭ تەبىئىي ھالدا كۆچۈپ، تەبىئىي رولى جارى بولۇدۇ. ئۆپكە شاخچىلىرى (پىرونىخلار) نىڭ تارقىتىشىلىرىنى بوشاشتۇرۇش ئارقىلىق يوتىل توختۇتۇپ نەپەس قىلىشىنى يوقۇتۇدۇ.

جۇڭگىي تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى : - تەبىئىي - ئىسسىق، زەھەرسىز، تەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى : - سۇقۇ تىگىشتىن بولغان باش ئاغرىقىنى توختۇتۇش، تەبىئىي، سۇيىدۇك ھەيدەش، يوتىل پەسىيتىش، بەلغەم بوشۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. كوكىوتىل، بوونەخت، رىقىنى نەپەس (ئاستىما) بوغۇم ئاغرىشى، بەزىگە تەبىئىي قىزىتما پەسىيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. چاكاندىنىڭ ۋىلىتى زىيەر ئۆستىدىكى قىسمى بىلەن قارىدۇ - قارشى تەسۋىگە ئىگە بولۇپ، كۆپ تەبىئىي توختۇتۇش ئۈنۈمى بار. سىل كېسىلىدىكى كېچىلىك تەرە ئاجىزلىقتىن بولۇدىغان كۆپ تەبىئىي، تۇققان ئاياللارنىڭ ئاجىزلىقتىن تەبىئىي توختۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - كۈندە 5-10 گرامنى قايىنىتىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ.

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا : - قۇرۇتۇلغان شېخىدىن ئېلىنىغان بوخىل جەۋھەر ئېفېدىرىن ئىشلىتىلىدۇ. ئېفېدىرىننىڭ تۈز قىزىق تەسۋى قىلىدۇرۇپ ياسالغان ياسالەمى ئىچىشكە ۋە ئۆكۈل قىلىشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئېفېدىرىن بورەك ئۆستى بېزىنىڭ جەۋھىرى - ئادىرناللى بىلەن ئوخشايدۇ. كۆپىنچە راتسىيە ۋاختىدا ۋۇلۋىدىن دورا كىوگىزۇپ بەپەس قىلىشتا قان بېسىمى چۈشۈپ كىتىشىنىڭ ئالدىنى

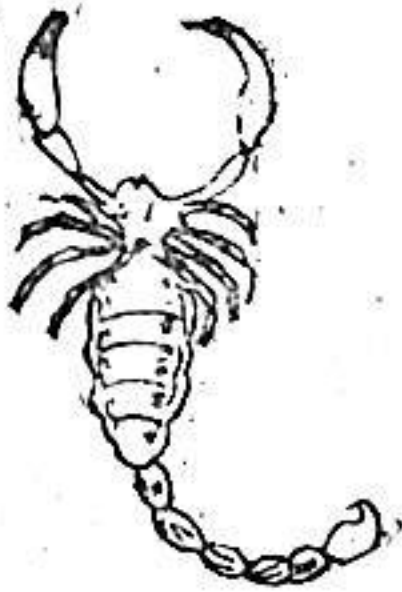
ئېلىش ئۈچۈن ئۇكول قىلىنىدۇ، سۇلۇق ئېرىتمەسىنى بۇرۇنغا تېپىتىپ بۇرۇن ۋە رەسلىسى، بۇرۇن كىچىق قىزىتىش، دىققەتتىن سۇيۇقلۇق كۆپ ئېقىش (زۇكام نەزلىسى) نى توختۇتۇش؛ ئىسپىنكۇزۇش ياكى ئۇكول قىلىش ئارقىلىق بەزىبىر ئارتۇقچە سېزىمچان ئاغرىقلارنىڭ قان ئومۇرلارنى كېمىگە يىتكۈزۈپ دورىلار بىلەن ۋە ھەرلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئېغىرلىق نەپەس مەركىزىنى، قان تومۇر-لارنى ھەرىكەتلىنىدۇرۇش مەركىزىنى ۋە باشقا مەركىزلەرنى قوزغۇتۇدۇ. ئۇنىڭ مۇھىم كەمبەھەرلىكى - لىرىدىن بىرى ئۇيغۇن قانچۇرۇدۇ. شۇڭا زىققىنى نەپەسنى داۋالىغاندا ئۇخلىتا-تۇرۇپ دورىلار قوشۇپ پىرىلىدۇ.

چايان

(سېرىق ئېشەك، ئەقرەپ)

BUTHUS SCORPION

全蝎

قوزۇش : - بۇ زەھەرلىك ھاشىراتلاردىن بولۇپ، بىسۈنلەپچە خىمىل بولۇدۇ. قۇيرىقىنى كۆتۈرۈپ ماگمىدىكى شىيالى دەيدۇ. قۇيرىقىنى سورەپ ماگمىدىكى جەررارە دەيدۇ. جەررارە شىيالىدىن كىچىك-سىگورەك بولۇدۇ. جەررارەنىڭ زەھەرلىكى كۈچلۈك، چاقى ئادەمنى ئۆلتۈرۈدۇ.

چىقىمىش ئورنى :- شىيالىسى ھەممە يەردىن چىقىدۇ، جەررارەسى ئەرەبىستاننىڭ ئەنەۋازدىن چىقىدۇ.

40 - رەسىم، چايان

تەبىئىيىتى : - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق سۇفوق .

خۇسۇسىيىتى : - بېغىنى چاپسا پالچ، لاقۋا، پىي بوشاپ كەتكەن، مۇپاسىل ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۆلنى قارىمۇچ، زەنجىبىل ۋە باشقا ئىسسىق دورىلار بىلەن سۈرە قىلىپ كوزگە تارتىپ ساكوزدىكى ئاققا، پەردىگە ۋە باشقا كوز كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ يېرىم ۋە زەندە چاشە قان مايمىقى بىلەن ئىزىپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتى ئاجىزلىغىنى يوق قىلىدۇ. جەپ ۋە شىپ-كۇر(نامازشام قارغۇسى) غا پايدا قىلىدۇ. ئوتتا پۇشۇرۇپ يىسە سۇفوقتىن بولغان كونا يوتىل، سۇدۇك ئەزا-لىرىنىڭ يىرىتىلىشى كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

كۆيدۈرۈپ مۇناسىپ درىلار بىلەن ئىچسە بورەكتىكى، سۇيدۇكلۇكتىكى تاشنى ئىزىپ چىقىرىدۇ، سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ. قۇلنچىنىمۇ كۆتۈرۈدۇ. يوغان چاياننى قۇرۇتۇپ سەكە بىلەن ئىزىپ ئىپلىشتۈرۈپ يېڭىدىن پەيدا بولغان بەرەس ۋە بەھىق، كەلپ، دائۇسسۇلەپلەرگە چاپسا يوق قىلىدۇ. زەپىتۇن يېغىمدا

كويۇدۇرۇپ كونا ساقايدىغان جاراھەتكە سەپسە ياكى چاپسا پايدا قىلىدۇ. يافىلىسا بوۋاسىنىڭ دانىمىلىرىنى چۈشۈرۈدۇ. تىرىك تۇتۇپ يېرىپ تاڭسا چاققان يەرنىڭ دەردىنى پەسەيتىدۇ (گوتتا پۇشۇرۇپ يەسە شۇ نەسەرنى بىرىدۇ)، بىودانە چاياننى ئاينىڭ 26 - 27 - كۈنى تۇتۇپ شىشەگە سېلىپ زەپتۇن پەسەينى قۇيۇپ ئافزىنى ئوبدان بېكىتىپ سىرتاندا 40 كۈن ئاپتاپتا قويۇپ ئاندىن كىيىن پالەچ، ئۇچا، بىل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، بوۋاسىنىڭ دانىملىرىغا چېپىمىسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - باش، كۆز، كۆكۈك، تېپە، كېسەللىكلەرنى، زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان كىشىلەر، پەي كېسەللىكىدە ھەر بىرىگە ئەمىلى ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - كۈندىن ئىچىش مىقدارى 0.5 گرامدىن 4 گرامغىچە كېسەلنىڭ ئەمىلى ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر: - ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كىلى ئىرىمىنى، چىمىسى ئۇرۇقى ۋە پىياز سۇيىمىدىن 80 گرامغىچە، چايان چاققان كىشىگە ئىلاجى قىلىش ئۇسۇلى:

ئەگەر بىر ئادەمنى چايان چېقىپ، چاققان ئوزۇن ئىششىپ قاتتىق، قىزىل بولۇپ قالسا ئۇمۇمى بەدىنىدە تۈپ ۋەندىكىچە ئوزگۈرۈشلەر بولسا، كايى سۇۋۇپ، كايى قىزىپ تۇرۇش ياكى باراملىق، كۆڭلى پىرىشان بولۇش، زۇردىكى ئەنسىزلىشىش، سۇقۇ تەرلەش، ئەزالىرى بوشۇشۇپ تىتەرەش، ئەس - ھۇشى جايىدا بولماسلىق، ھىق تۇتۇش، قاتتىق قۇسۇش، قوساقىدا يىل پىيدا بولۇش، رەڭگى ئوزگۈرۈش، تىلى قاتتىقلىشىش، چىشىلىرى كىرىشىپ قېلىش، ھۇشىسىزلىنىش، ئەزالىرى سۇۋۇپ بوشۇشۇپ كىتىش يۈز بەرسىدەر - ھال مۇۋاپىق چارداق بىلەن قۇتقۇزۇپ قېلىش مۇمكىن. ئەگەر جىمىسى ئەزاسى ئىششىپ، مەقەتى چېقىپ قېلىش ھالەتلىرى بولسا بۇ دەرىجىگە يەتكەندە چارە قىلىش خېلى تەس. چايان چاققان ئورۇننىڭ زۇقۇرقى تەرىپىنى (زۇرەك تەرىپىنى) ئىلاجى بار تەزىرەك بوغۇپ قويۇش كېرەك. ئاندىن زىغىر، گۈڭگۈرت پوقى، سىچىملارنى ئىزىپ زەمبىق يېغىغا قوشۇپ ئېلىشتۇرۇپ چايان چاققان جايغا قويۇلۇدۇ. ياكى جۇندى بىدە - تۇر، پىرىپىيون، مۇرمەككى، پىلپىللارنى سوقۇپ چايان چاققان جايغا چىمىڭ سۇۋۇلۇدۇ. ئوت بىلەن ئىس - سىق ئوتكۈزۈلۈدۇ. ياكى قىزىق سۇ بىلەن ئىچكى تەرىپىنى تىپىق پارۇق، تىپىق ئەرەبى، ئەتۇپاقول ئاقارق ۋە سامساقلارنى ئەھۋالغا قاراپ بىرىمەز. شۇنىڭدەك سامساقنى ئىزىپ خىپ - خىپ قىلىپ چايان چاققان جايغا تېگىپ پارچىسىنى سۇر كىلدۇ. چايان چاققان كىشىگە توسالغۇلارنى ئاچىدە - دىغان نەرسىلەرنى بەرمەسلىك كېرەك. بولۇپمۇ چىمىسى بەرمەسلىك كېرەك. ئەگەر چاققان چاياننىڭ ئورنىنى تۇتۇپ ئىزىپ چاققان جايغا تاڭسا زەھەردىنى تارتىپ ئالىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ياكى ھاك بىلەن ئۇزۇمنىڭ يوپۇرمىغىنى ئىزىپ قوي يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چايان چاققان جايغا قويۇلسا بولۇدۇ. تۈ - خۇمنىڭ سېرىقىنى ھاك بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قويۇلسا بۇمۇ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ماشنى ئىزىپ شىنە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قويۇلسا بۇمۇ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. چاياننى ياغدا قاينىتىپ ئۇ ياغنى چايان چاققان جايغا سۇر كىسە بۇمۇ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر ئۇ ياغنى ھەسەل بىلەن كېلىمغا سۇر كىپ قويسا پۇتۇن ئومۇردە چايان چاقسا ئاغرىمايدۇ.

سەرەجنى سىرەك بىلەن ھول قىلىپ چايان چاققان جايغا سۇر كىسە، ياكى چاياننى تۇتۇپ تۈز بىلەن ئىزىپ سۇ يېغىغا قوشۇپ چاققان جايغا قويۇلسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ.

تەركىمى: - ئاساسىي زەھىرى كاتسۇ توكىسسىن بولۇپ، ئۇ، كاربون، ھىدروگېن، گوگىدېن، گازوت، سولفور ئېلېمېنتلىرى تۇتۇدىغان زەھەرلىك ئاقسىلدىن ئىبارەت. چايان زەھىرى ئىلان ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرلىرىگە ئوخشاش نېرۋ زەھىرىدىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ سەۋىتىدا ئېۋونىسېن، قىروۋىن، پېپىسېن، تىپوۋىن، كالىيۇم پېرمانىكە، ئىكۇم ۋە ئاممونىوم خلورىدۇم، خولېستېرول، لىمىتېن پېنتانېن، ئاۋدىن، ياغ كىسەۋىتىلىرى قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇگىيى تەبىئىيەتتە دىئىتېمىلىشى :-
تەبىئىي :- ئازراق قۇرۇق، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى :- تارتىشىنى بوشاتقۇچى (سىپازما قاينۇرغۇچى) دورا بولۇپ، بالىلارنىڭ تۇتقاقلق كېسىلىدە (ئېپىلېپسىيە) ۋە تېتانۇس (قاتما) كېسىلىنىڭ قېتىپ قېلىشىدا ئىشلىتىلىدۇ . يەنە ئېۋونى (ئەسەبى) كۈچەيتىكۈچى دورا سۈپىتىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ . مەسىلەن : چوڭ كىشى - لەر بەدىنىنىڭ يېرىمى پالچەلىگەندە ، ئېغىز مايساق بولۇپ قالغاندا، كاسقا ، كرىزۇغا ۋە بالىياتقۇچ چىقىپ قېلىش كېسىللىرىگە ئىشلىتىلىدۇ . شۇنىڭدەك دەردى شەققە (مىكروپى) ، قول - پۇت تىمىۋەش كېسىللىرىنى داۋالاشقىمۇ ئىشلەيدۇ .

دىئىتېمىلىش مىقدارى :- كۈندە 3-5 گرامنى (پۈتۈن چاياندىن 3-1 دانىنى ، قۇيۇۋى ئىشلە تىلى 8-3 دانىنى) قاينىتىپ ياكى ئالغان، ھەبلەرگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىنىدۇ .

قوشۇمچە : چايان (بېشى ۋە ئاياقلىرىنى ئېلىۋېتىپ) 3 گرام ، يەر ئىزدە رھاسى (قىزىل سزالى) 3 گرام ، چۈچۈك بۇيا ۋىلتىزى 2 گرام . ھەممىسىنى بىللە سوقۇپ، كۈندە 5-6 قېتىم ئىچىلسە بالىلار - نىڭ تارتىشىپ قېلىشى (دولىنىپ كېتىشى) ، چوڭ كىشىلەر بەدىنىنىڭ يېرىم پالچەلىۋى ۋە دەردى شەققە قىنى داۋالاش مۇمكىن .

چاي

FOLIUM THEA

茶叶

تۇتۇش :- بۇ بىر خەل ئوسۇملۇكىنىڭ يوپۇرمىقى بولۇپ، ئۇزۇنچاق، يوپۇرمىقى چىلاننىڭ يوپۇرمىقىدىن چوڭراق. چېچىكى سېرىق بولۇپ، پىشقاندا قارارەگە كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۇزۇنچاق، قارا، ياپىلاقراق ئۇرۇقى بار. ئۇرۇقنىڭ ئىككى تەرەپىدە كىچىك ئوسكىن تىكەندەك ئوسىمى بار.

چىقىش ئورنى :- چاي ۋە تىنمەزنىڭ ئۇزۇن ئارىلىقتا ئىگە ئالاھىدە مەھسۇلى بولۇپ دۇنياغا مەشھۇر. چاي ئۇچىدە، ئەنخۇي، جياڭشى، جېجياڭ، خۇبېي، خۇننەن، سىچۇەن قاتارلىق ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ .

تەبىئىي :- 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ئورنىدا قۇرۇق، ياخشىسى 5 - دەرىجىدە ئىسسىق.

41 - رەسىم، چاي دەرىخى

خۇسۇسىيەتى: - قۇۋەتنى قۇۋەتلىش (كۈچلەندۈرۈش)، ئۈسۈملۈكنى پىششىقلاش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىش، زەردە قايناش، خۇسۇسىيەت تازىلاش، رەڭگىنى خوش - چىرايلىق قىلىش، ئېغىز، بىدەننىڭ يۇرتلىرىغا، زۆرەك كېسەللىكىگە، خاپىغانغا تۈزۈش ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ دەملەپ ئىچىلسە پايدا قىلىدۇ. سوغۇق قايناقسۇ بىلەن خېمىر قىلىپ ئىشلىتىلگەن قۇيۇلما ئىشلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئورتا ھال سېلىپ دەملەپ ئىچىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - كۆپ دەملەپ ئىچىلسە ئېغىزنى قۇرۇتۇدۇ. ئاشقازاننى ئۈزۈدۇ. يېشى كىچىك ئىسىق مىزاجلىرىگەمۇ كۆپ بىر مىقدار كۆپ لازىم. ئۇقۇرىدىكى ئەھۋاللار يۈز بىر مىقدار كۆپ چۈن ئىسىق مىزاجلىرىگە قۇۋەت قوشۇپ، سوغۇق مىزاجلىرىگە ئىغىرە قىلىدۇ، بىدەننى چىن، زەنجىرىمەل ۋە داچىنلارنى قوشۇپ دەملەپ ئىچىلسە بولىدۇ.

ئەگەر كىشى جىمىسى ئالاقىنى كۆپ قىلىپ زەنجىرىمەل چاغدا ئورگانىزىمىنى قۇۋەتلىش ئۈچۈن خۇسۇسىيەتنى سولەپ، داچىن، ئەنپەر، ئاۋاتلارنى دەملەپ (قايسى بولمىسۇن) سۇت بىلەن قوشۇپ ئىچىلسە بولىدۇ. ئۇنى بىر نەچچە كۈنلەپ داۋاملاشتۇرۇش لازىم.

تەركىبى: - چاي يوپۇرمىقى ئوز تىرىكسىدە 1-5 پۈتۈنلىكىگە كۆپىيىش، تېوفىلىن، تېوبرامىن ۋە كىسانتىن، تاننىن ھىمۇتتا مىن C قاتارلىق ماددىلارنى تۇتۇدۇ. چاي يوپۇرمىقىنىڭ تىرىكسىدە كۆپىيىش بولغانلىقى ئۈچۈن نېرۋىسىنى ۋە زۆرەكنى قوزغاتقۇچى تىسىر كۆرسىتىدۇ. ھارغىنلىقنى يوقۇتۇدۇ. زۆرەك ھەرىكىتىنى تىزۈپ كۈچلەندۈرىدۇ. ئۇنىڭ تىرىكسىدە ئاز مىقداردا تېوفىلىن ۋە تېوبرامىن بولغانلىقى سەۋەپلىك سۈيدۈك ھىدەش تىسىرى بار. ئۇنىڭ تاننىن ئۇتقانلىقتىن قورۇغۇچى تىسىر كۆرسىتىپ ئىچ قوختۇتۇش مۇمكىن.

جۇڭگىيە تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تىببىتى: ئازراق سوغۇق، تىقىرىق - قۇرغاق ۋە زۆرەك، بورەك، ئاشقازانلارغا تىسىر قىلىدۇ.

نېرۋى ئاجىزلىق، ئۇيقۇچانلىق، باش ئاغرىش، كۆز قاراڭغۇلۇش، ئۈسۈملۈك، سۈيدۈك راۋان ئەمەسلىك ۋە ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ.

چالاپا

RADIX JALAPAE

药喇叭根

تونۇش: - يۈسۈمۈك ئۈسۈملۈك زىلتىزى بولۇپ، چامفۇر شەكلىدە، توپا رەڭ، ئوتكۇر يۇراقلىق، يۇردىدا كۆڭۈلنى سەسكەندۈرىدۇ. تەمىز، كۆنسىنىڭ رەڭگىنى قارا تۇلغا مايىل، ھول ۋاختىدا بىر نەچچە پارچىغا بۆلۈپ قۇرۇتۇلۇدۇ.

چىقىرىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدە، ياپونىيە، ھىندىستان ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۆستۈرۈلۈدۇ. تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسىق.

خۇسۇسىيەتى: - ئىچ سۇرۇش، بىدەندىكى ھوللۇكلەرنى چىقىرىش، ئاغرىق پىششىقلاش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - باش ئاغرىش، تۇتاقلىق كېسەللىرىگە، كونا يوتىل، بەزىگە، بورەك، يانە باش، يېغىش ئاغرىقلىرىغا، ئۇچەي قېتىپ قېلىش (قولەنجىگە)، جىمىرنىڭ قېتىپ قېلىش كېسەللىرىگە ۋە

بەلغەم ۋە ھۆلۈكلەرنى سۈرۈش مەخسەتدە ئىشلىتىمىز. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن سوقۇپ، سۇغا چە - لاپ، شەرىت قىلىپ ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار ھەم قىزىلگۈل، گۈلنەپشە شەرىتلىرى بىلەن ئىچكى قەرەپلەرگە ئىچەشكە بىرىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 3 دىن 4 گىرامنى يۈم-شاق سوقۇپ ئەگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، 20 گرام گۈلگەن بىلەن ئېلىشتۈرۈپ، چوڭ ياشلىقلارغا ئىچەشكۈزۈپ ئارقىسىدىن ئارپا بېدىيان ۋە رۇمبېدىيان ئەرەقلىرىنى ئىچەمىز. بۇنىڭ شەرىتىدىن كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 1 - 6 گرامغىچە ئىچەلىدۇ.

دورۇنباشارى: - مەلە چۇقان.

دەققەت قىلىدىغان نىشانلار: - مىقداردىن كۆپ بىرىشكە ھەم بەدەننى قۇرۇق مەھزەلەرگە بىرىشكە بولمايدۇ.

تەركىبى: - زىلتىزىدىن پەيدا بولغان چامغۇر شەكىللىك تۈگۈنچىلەر ئىچىدە 8 پۈرتسېنت يە - لىملىق ماددا ۋە 14 پۈرتسېنت ياغلىق ماي تۇتۇدۇ.
 فارماكوگىيەلىك تەسىرى: - زىلتىز تۈگۈنچىسىدىن تەييارلانغان ئالغان (پۈرۈشۈك) ئۈ - چەينىڭ ھەرىكىتىنى خېلى دەرىجىدە كۈچەيتىۋېتىدۇ.
 ئىشلىتىلىشى: - قان توختاتقۇچى ۋە ئىچ توختاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. قان سە - يەش ۋە سېچىش قىيىنلىشىش (ھىزۇرىيە) لەردە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇمىدىن تەييارلانغان ئالغان تۈبى - كۈلۈزىغا ۋە ماخاۋ كېسەلگە ئىشلىتىلىدۇ. پۈرۈشۈك ياكى قاينىتىلما ھالدا بىرىلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى 0.3 - 0.8 گرام.

چامغۇر

شەلغەم - شەلجەم

BRASSICA RAPA

蕪菁

42- رەسىم، چامغۇر

تونۇش: - بۇ بولسا تونۇلغان بوزۇقلۇق ئوسۇملۇكتۇر. قىزىل، ئاق ئىككى خىل بولۇپ، تېرىلىدۇ، ياۋىسىمۇ بولۇدۇ.
 ياۋىسى 2 خىل. 1 - خىلىنىڭ شاخلىرى ئۇزۇن، يوپۇرمىغى بىر قولىدەك كەڭ، يۇمشاق، زىلتىزى ئىچىمكە بولۇپ باشقا كۆكتاتلار زىلتىزىغا ئوخشايدۇ. بۇ يىمىرىلىدۇ، ئۇرۇقى قارا، مېغىزى ئاق كېلىدۇ. ئې - تىزىلاردا ئۇنۇپ قالىدۇ. ياۋىسىنىڭ 2 - خىلى جاڭگالدا ۋە سۇغا يېقىن يەرلەردە ئۇنىدۇ. بۇنىڭ زىلتىزى خاڭگادەك بەك قەزىل، يىمىگىلى بولۇدۇ. يوپۇرمىغى رەسىمى چامغۇرنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشاش ئىچىمكە، سىلىق، تەك بولۇدۇ. ئۇرۇقى رەسىمى چامغۇرنىڭ ئۇرۇقىدەك قا - رامتۇل بولۇدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقىنى «تەرىياق» پارۇق قاپسىلىدۇ. زۇرتچام - غۇرنىڭ يوپۇرمىغى تۇرۇپنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ، سىلىق زۇمىلاق،

ھەرسى ئۇزۇن بولۇدۇ. ئىلىك-زىننەت، ئۈچەدا بىر گاز ئېپىلىقلىرى بار، ھەممە يەردە تېرىلىدۇ، يەرنىڭ كۆچ-
لۇكە ئاجىزلىقىغا قاراپ چوڭ - كىچىك بولۇدۇ. ئەڭ ياخشىسى نازۇكە، زىپسىز، زۇمۇلاق بولغىنىدۇر.
ئۇرۇشى تۇتۇق قىزىل بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا ئۇچرايدۇ.
ياۋسىنىڭ تەبىئىتى: 2 - دەرىجىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىسسىق، بىرىنچىنىڭ گەۋۋىلىدە ھول.
رەسمى چامغۇرنىڭ تەبىئىتى: 2 - دەرىجىنىڭ گەۋۋىلىدە ئىسسىق، بىرىنچىنىڭ ئاخىرىدا ھول.
خۇسۇسىيىتى: گوزۇقلۇق خۇسۇسىيىتى ئارتۇق، يوتەلنى يوقۇتۇش، كوكەكنى، قورساقنى بو -
شۇتۇش، كوزنى قۇۋەتلىش، ئىشتەھانى ئېچىش، باھنى قوزغاش، مەنىنى كوپىيتىش، سۇيۇكنى ھەي -
لەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىش مىقدارى: - ئىنچىكە زىپىلىرىنى ئىزىپ ھەسەل بىلەن ئىچىپ تال كېسىلى، تە -
لىكتە سىيدىغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن بارلىق قىسمىنى قاينىتىپ ئىچىپ سۇفوقتىن بولغان يېرىقلىقلارغا
كەچمەك بوزۇملار كېسەللىكلەردىگە قىچىشقا پايدا قىلىدۇ ۋە ئۇنى خەمىرونىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ئوتقا
كۆمۈپ چالا پۇشۇرۇپ بولسا كىكرىك كەلتۈرۈدۇ. جىنى ئالاقىنى قوزغاپدۇ. پۇتۇن قىسمىدا زەھەرنى
ياندۇرۇش قۇۋىتى بار.

ئۇرۇقىنىڭ تەبىئىتى: 3 - دەرىجىنىڭ گەۋۋىلىدە ئىسسىق بىرىنچى دەرىجىدە ھول، جىنى ئالاقىنى
قوزغاش قۇۋىتىنى ئىلتىزىدىن ئارتۇق، بولۇپمۇ قورۇلغىنى.
دۇرۇغىنىڭ دېمىشلىتىلىش مىقدارى: - 6 گرام.
دەققەت قىلىدىغان نۇسخىلار: چامغۇرنىڭ نازۇك يوپۇرماقلىرى تولا سىيدۇرۇدۇ. ئۇزۇندا سە
گمەدۇ، قوساقنى ئىسىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - قارىمۇچ، زەھە تاتلىق نەرسىلەر.
ئۇرۇقى: يەل پەيدا قىلىدۇ. ئىسسىق مەجىز كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: - سەكەنچىبەل، ئاچچىق - چۈچۈك نەرسىلەر، كۈلەنت، قارا خەشخاش،
شېكەر.

تەركىبى: - چامغۇرنىڭ بېشى كىيۇكوزا، پىنتوزا، خولىن، كواخەمال ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش بىر
قانچىلىغان مېنېرال ماددا ۋە ئىنسانلارنى تۇتۇدۇ.
ئۇرۇقى كۆپ مىقداردا ياغ، ئاقسىل ماددىلىرىغا ئىگە. يوپۇرماقلىرى جەۋھىرماي ۋە ئىنسان A قاتار -
لىق تەركىپلەرگە ئىگە.

جۇگىيى تەبىئىتىدە دېمىشلىتىلىشى: -
تەبىئىتى: ئىسسىق، زەھەرسىز.
خۇسۇسىيىتى: - بەش ئەزاغا مەنپەئەت قىلىدۇ، بەدەننى چىڭىتىدۇ.
قەدەمى جۇگىيى كىتاپلىرىدا تاماق سىڭدۈرۈدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، يوتەلنى پەسەيتىدۇ، قوساق ۋە
كوكەكنى سۇفوقلۇقنى ھەيدەيدۇ ۋە ئىسسىق زەھەرلەرنى قايتۇرۇدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇدۇ، كىشە -
نى سەمەرتىدۇ، دەپ بايان قىلىنغان.

چامغۇر ئۇرۇقى: -
(SEMPN BRASSICA RAPA)
تەبىئىتى: ئىسسىق، زەھەرسىز، كوزنى روشەنلىكتەشتۈرۈدۇ، بەدەننى سەمەرتىدۇ (بولۇپمۇ ئاياللارغا
ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ).

سۇيۇك ھەيدەش ۋە سېرىق كېسەلنى داۋالاش ئۈچۈن قاينىتىپ شونىسى ئىچىلىدۇ . ئوپىلانغان خىمىتلارنى ھەيدەش ۋە تاماق ھەرىم قىلىش ئۈچۈن قايناتقان سۈيى بىرىلىدۇ . ئالقا ئىلاپ ئىچىمەكچى بولسا ئىچ سۇرۇشنى، قوساق ئاغرىقى ۋە قوساق كۆپۈشلەرنى داۋالايدۇ . سوقۇپ ياغ بىلەن مەلھەم قىلىپ يۈزگە سۈركەپ داغنى، قورۇقنى يوقۇتۇدۇ . مەلھەمنى تاڭسا دو چاققان زەھەرنى قايتۇرۇدۇ . ياغ بىلەن ئارىلاش - تۇرۇپ باشقا چاپسا چاچنى چىكىتىدۇ ، ھەب ياساپ ياكى ئوزنى مۇۋاپىق تۈردە ئىچسە بەدەننى كۈچەيدۇ . ئىمدۇ ، سەمەرىنىدۇ ، ھازاق بىلەن ئىچسە دو چاققان زەھەرنى قايتۇرۇدۇ ، كوزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ . ئازراق قورۇپ ياغ ئارتىپ يىسە بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ .

چامغۇر گۈلى : FVORES BROSSICA RAPA

تەبىئىتى : - مۆتىدىل، زەھەرسەز، چېچەكلىگەندە زىغۇرۇپلاپ سايسا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ئىشلىتىلىدۇ . ئاجىزلاپ كەتكەن سىل (تۇپىو كۈلبوز) كېسەللەرنى داۋالايدۇ ، كوزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ ، ئۇزاق ئىس تېمال قىلىنسا ئومۇرنى ئۇزارتىدۇ (تۇرۇپنىڭ كۈلمۇ شۇ خۇسۇسىيەتكە ئىگە) .

چىكەتكە

(جارا دۇلبەرا)

OXYA VEROX (TAB)

蝗 蚱

تونۇش : - بۇ بىر خىل مەشھۇر ھائاراتلاردىن بولۇپ، ھەر خىل بولۇدۇ، پۇتلىرى ئۇزۇن بولۇدۇ . ئوسۇملۇق ۋە دەرىخىلەردە پەيدا بولۇدۇ . بو ئىلدىن كوپ ياشىمايلايدۇ . بۇ ئىككى خىل بولۇدۇ . 1 - چوڭ ، 2 - كىچىك . بۇنىڭ چوڭى، بەزى ئىللاردا كوپ بولۇدۇ . تىپىرنىلەغۇلارنى يىپ كىتىدۇ . بۇنىڭ ئىككى ياخشىسى چوڭ ۋە سىمىزلىدۇر .

چىقىش ئورنى : - شىنجاڭدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى : - باھنى قۇۋەتلەش، قويۇق خىمىتلارنى تازىلاش، كاناي كېسەللىكىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىش، سۇيۇقنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىش ئورنى : - ئەگەر بۇنىڭدىن 12 دانىنى باش، قول، پۇتلىرىنى كىسىپ تاشلاپ 3 گرام قۇرۇق مۇرت بىلەن ئىزىپ ئىستىمىقا كېسىلىگە بىرىلسە ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ . جۇزام (ماخاۋ) كېسىلىگە مەنپەئەت قىلىدۇ . بۇنى كويىدۇرۇپ تۇتۇشنى بەدەنگە ئالسا بوۋاسىر ئۈچۈن، سۇيىدۇك توتۇ - لۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . قول - پۇتلىرىنى ئىزىپ بەدەنگە چاپسا سوڭىل، قارا - داغ، قوتۇر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ .

بولۇپمۇ كويىدۇرۇپ سىركە بىلەن چاپسا ئوبدانراق تىسىر بىرىدۇ .

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ .

دېققەت قىلىدۇ. دېھان دېھانلار: - ناچار خىمىلت پەيدا قىلىدۇ، قوتۇر ۋە قىچىق-قىچىق پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەرىك ئىمىدىل، ئەلۋە گانار.

تەركىبى: - سۇ ئىككى 20، 62 پروتسىنت، ئاقسىل 64، 24 پروتسىنت، ياغ 2، 38 پروتسىنت، ۋىتامىن A، B ۋە كۆل ماددىسى (ئوكسىتلىق فوسفور) 1، 345 پروتسىنت، كالىسىي ئوكسىدات 0، 033 پروتسىنت، فېررۇم ئوكسىدات 0، 060 پروتسىنت، مىس 0، 606 پروتسىنت، ماركىئانس 0، 004 پروتسىنت.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە دېھىلىتىلىشى: - تىبابىتى - قۇرۇق، مۆتىدىل گازراق زەھەرلىك.

يوتىل، بالىلارنىڭ كوكىيوتىلى، دولۇنۇپ كىتىشى، تېتانۇس (قاتما) كېسىلى، سۇنۇق جاراھەتلىرى، ئۇششۇك، ئەسۋە سوتىغا تەپەسلىكلەرنى داۋالايدۇ. ئەڭ مۇھىمى ئۆپكە سىل كېسىلى (ئۆپكە تۇپىپو - كۆلىۋىزى) كەمقانلىق ۋە مەدە كېسىللىرىنى داۋالايدۇ. ئۆپكە تۇپىپو كۆلىۋىزىنى داۋالاش ئۈچۈن چېكىتە - كىنى تۇتۇپ ئاياق ۋە قاناتلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ ياغ بىلەن قورۇپ مەلۇم مۇددەت يىپ زۇرۇش كېسەللىك. يەنە زۇقۇرقىمەك ئۇسۇلدا قورۇلغان چېكىتكە تۇغۇتتىن كېيىنكى كەمقانلىق، بالىلارنىڭ مەدە كېسىلىدىن

ئورۇقلاپ كىتىشى، ئوزۇقلۇنۇش ناچارلىغىدىن ئاجىزلاپ كىتىش ئەھۋاللىرىدا ئوبدان پايدا قىلىدۇ. كونا كىتابلاردا يېزىلىشىچە، تېتانۇس قاتما كېسىلىنى چېكىتكە بىلەن داۋالاش مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن، شەپقەت چۈشكەندىن كىيىن شاللىق ۋە باشقا ئېتىزلاردىن سېرىق باشلىق چېكىتكىنى تۇتۇپ، خالتىغا سېلىپ قۇرۇتۇلۇدۇ (نەملىشەسلىككە، قۇرۇت چۈشەسلىككە دېققەت قىلىش لازىم)، ئاندىن كىيىن ئۇنىڭدىن 10 نەچچە دانىنى ساپال قاچىغا سېلىپ چوغ ئۈستىدە قۇرۇتۇپ ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈش لازىم.

بالىلارنىڭ تۇتقاچلىق كېسىلى (دولۇنۇش) نى داۋالاش ئۈچۈن ساپال قاچىدا قۇرۇتۇپ تالقاتلاپ شېكەر قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە ئۇزاق ئۆتمەي مەنىمەت قىلىدۇ.

قۇرۇتۇلغان چېكىتكە كىيىن سوقۇپ كۈنچۈت يېغىغا ئارىلاشتۇرۇپ چېپىمىسا ئۇششۇك جاراھىتىنى داۋالايدۇ.

قىزىل چىققاندىكى قوساق كۆپۈش ۋە باشقا ئارامسىزلىقلاردا 6 دانە چېكىتكىنى قاينىتىپ سۇيىمى ئىچكۈزۈلسە تېزلىكتە ئارام بولىدۇ.

دېھىلىتىلىش مەقدارى: - قورۇپ پۇشۇرۇلغاننى تالقاتلاپ تاماققا سېلىپ يەسە بولۇپ بولىدۇ. مەقدارى چەكلەنمەيدۇ، ھەر قاچان مۇۋاپىق ئىستېمال قىلىش مۇمكىن.

دېققەت: - چېكىتكە ئادەمگە ئەڭ ئوبدان ئوزۇقلۇق، ئەمما زىرائەتلەر ئۈچۈن زىيانلىق ھاشارات تۈر. دېھانلارنى ئىلھاملاندۇرۇپ مۇمكىن قەدەر چېكىتكىلەرنى تۇتۇرۇپ قايناپ تۇرغان سۇغا بېسىپ ئولا - تۇرۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ تالقاتلاپ ساپالدىن ياسالغان قاچىلارغا سېلىپ قۇرۇتۇپ چۈشۈش - تىن مۇھاپىزەت قىلىپ (ئۆپكە سىلى بىلەن ئاغزىغا ئالارغا ۋە ئاجىزلاپ كەتكەنلەرگە ئوزۇقلاندۇرغۇچى ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىش مۇمكىن. بۇنىڭ بىلەن زىيانداش ھاشارات ئىنسانلار سالامەتلىكىگە خىزمەت قىلىدۇ. پۇل چىقىم بولمايدۇ. نېپىچىدە بىر كېسەك بىلەن ئۈچ پاختە كىنى سوققىلى بولىدۇ - نەھرى.

چىگىت

(ھەببۇل قەتىنى - يۈن بەداندە)

SEMENA GOSSYPIUM HERBACEUM

草棉子

43 - رەسىم، چىگىت

توتۇش: - ۋى پاختىنىڭ ئىچىدىن چىقىرىلغان بىر تۈرلۈك ئۇرۇق بولۇپ، يۈننىڭ ئاشقى پوستى قارا، مېغىزى ئاق، تەمى بىر ئاز ئاچچىق .

چىقىش دۆرىنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا بولۇدۇ .

تەبىئىتى: - ھول ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى: - باھنى قۇۋەتلەش، مەنى تۇتۇش، ماددە-لارنى تارقىتىش، بىئالاياقتۇر ئاغزىنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. دىئىتلىتىلىش دۆرىنى: - ئەگەر يۈنى پوستىدىن ئاجرىتىپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە كۆكۈكنى، قوساقنى بوشۇتۇدۇ. ئىسسىق يۈننى يوقۇتۇدۇ، داچىن ۋە شېكەر بىلەن ئىچسە سوغۇق مەجەز كىشىلەرنىڭ باھنى قۇۋەتلەيدۇ. سۈكەنچىمەل بىلەن ئىچسە ئىسسىق مەجەز كىشىلەرنىڭ باھنى قۇۋەتلەيدۇ. يېغىنى چاپسا باھقا ھەرىكەت بىرىدۇ. سەپكۈن، قارا داغلارنى چۈشۈرۈدۇ .

دىئىتلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ .

دۆرۈنچاسارى: - توخىمى قۇرتۇم (زاراڭزا ئۇرۇقى) .

دەققەت قىلىدىغان دىئىتلىتلەر: - بىرە ككە زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى: - خېمىيە بىئەپشە ۋە ئاق قان .

تەركىبى: - ياغلىق ماي ۋە كاسسىپول (زەھەرلىك ماددا) تۇتۇدۇ .

جۇشكىمىلارنىڭ دىئىتلىتىلىشى: - بالىلىق ئاياللارنىڭ سۈتى ئازىيىپ كەتكەندە سۈت كۆپەيتىش ئۈچۈن 5 گرام چىگىت، 2 گرام بىخ سۇس (چۈچۈك يۇيا ئىلتىزى) ئېسىپ 600 گرام سۇ قۇيۇپ قاينىتىپ 200 گرام قالغاندا سۇزۇپ بىر كۈندە 3 قېتىمغا بولۇپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ. چىگىتتىن كۆپ مەنە داردا ياغ چىقىرىلىدۇ، ياغ داۋالاشتا ۋە تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدۇ .

چىلغوزا

(چىلغوزە)

PINUS KORAIENSIS (PINUS COME)

紅果松子

44 - رەسىم، چىلغوزا

تونۇش :- ئۇبىخىل مېغىزلىق مەۋە بولۇپ ، پوستىنىڭ رەڭگى قىزىل، مېغىزى ئاق بولىدۇ. تەمى تاتلىق، ياقلىق، ناھايىتى لىززەتلىك.

چىقىش ئورنى: مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقى- شىمالىدىكى گورمانلاردىن، چاۋشان، ياپونىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى :- ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى :- باھنى قۇۋەتلىش، زۆرەكتى، پىدىلەرنى قۇۋەتلىش، قوساق ئاچۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، خام ماددىلارنى پۇشۇرۇش، ئاشقازان، بورەك، ئوپىكە، جىمگەر، سۇيىدۇكلۇك، جىمىنى ئەزالارغا مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى :- (زۇقۇر) ئىپتىتىلىغان خۇسۇسىيەتلىرىگە ئاساسەن ئىشلىتىلىش بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ ۋ گراممىچە ئىشلىتىلىدۇ. ئورۇن-باسارى: بادام، شاقا قۇل.

دققەت قىلىدىغان نىشانلار :- ئۇزۇندا ھازىم بولىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى :- ئاچچىق چۈچۈك مەۋە ۋە سىر كەنجىبىن.

تەركىبى :- مېغىزنىڭ تەركىبىدە 73.9 پروتسىنت ياقلىق ماي بولۇپ، ماينىڭ ئاساسىي

تەركىبى ئولېئىن ئاسىدلىرى، پالمىتېن پالمىتېن ئاسىدلىرى، ۋە 2.6 پروتسىنت كۆل ماددىلىرى بار.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى :- ئوزۇقلاندۇرغۇچى ۋە بەدەننى چىڭىتىشچى دورا بولۇپ،

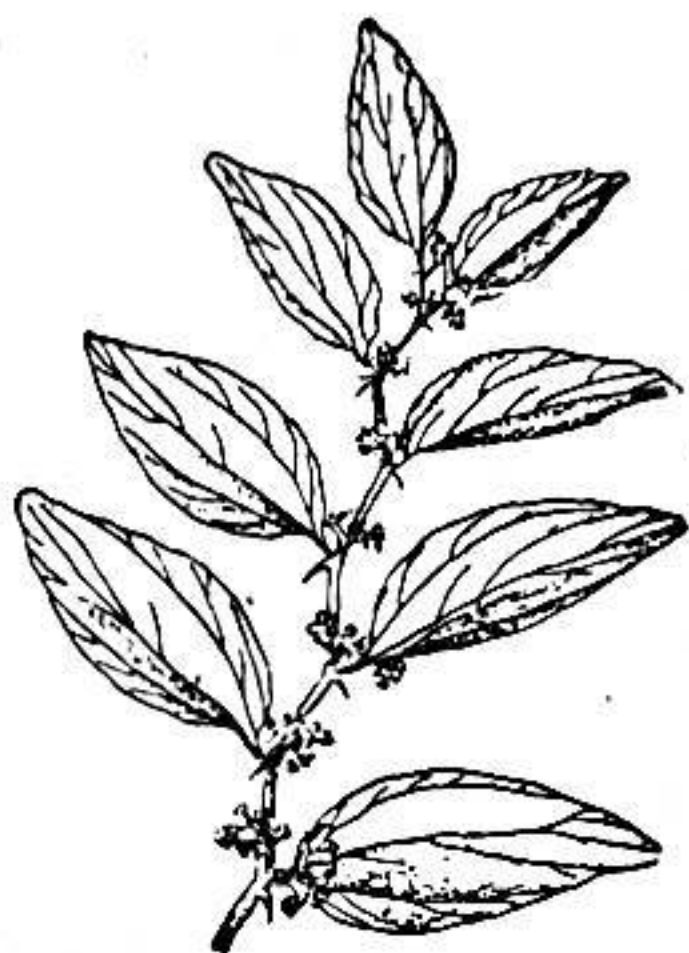
سوغۇق يىل، خىمىتلارنى ھىدەيدۇ، زەئىپلىكنى تۈزۈتۈدۇ، تېرىنى سىلىقلاشتۇرۇدۇ، ئىچكى بەش گەزىنى سەمىرىتىدۇ.

چىلان (1)

(ئۇناپ)

FRUCTUS ZIZYPHUS JUJUBA

大 枣

45 - رەسىم، چىلان

تونۇش: - بۇ بىرخىل مەۋە بولۇپ، تېمىسى يوغان، شاخلىق-
 رى تىكەنلىك، يوپۇرمىقى ئانار يوپۇرمىقىغا ئوخشاش (ئانارنىڭ-
 كىدىن ئۇزۇن ئىنچىكىرەك)، چېچىكى ئاق، مۇسسى پىشىپ يە-
 تىشكەندە قىزىل، ئىچىدە ئۇرۇق بار. بۇ 2 خىل بولۇدۇ، زۇمۇلاق،
 سو قۇچاق. بىز دورا ئۈچۈن سوقۇچاق چىلاننى ئىشلىتىمىز.
 چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزنىڭ ھەرقايسى جايلى-
 رىدىن، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ جەنۇبىدىن چىقىدۇ. رېڭى قىزىل،
 كۆشى تىل، ئولۇق، ئۇرۇقى كىچىك، تەمى تاتلىق بولغانلىق-
 ىنىڭ سۈپىتى ياخشى ھېسابلىنىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - قويۇق خىلمىلارنى پۇشۇرۇش، سۇ-
 يۇق خىلمىلارنى سۇرۇش، كۆكرەك ۋە كالنىڭ ژىرىكىلىكى-
 ىنى كۆتۈرۈش، ئاۋازنىڭ ئىسسىقلىقتىن پۇتۇپ قېلىشى ھەم غاراڭ-

خۇرۇڭلارنى تۈزۈتۈش، قاننى سۇرۇش، قاننىڭ تىزلىكىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى: - ئۆپكەننىڭ، كالنىڭ ژىرىكىلىكىگە، يوتداگە، ھاسىداشقا، ئاۋازنىڭ پۇتۇپ
 قېلىشىغا ھولنى (يېڭىسىنى) ئىشلىتىمىز. جىگەر، مەقئەنىڭ كېسەللىرىگە، قان يۈزۈلگەنغا، ئۇچەي
 جاراھەتلىرىگە ئوزنى بىردىلىدۇ. ئۇرۇغىنى يۇمشاق سوقۇپ، سوۋۇتۇلغان قايناقسۇ بىلەن ئېلىشتۈرۈپ بىردىلە
 ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ. ئوزنى كاسىنى ئىدرەقى، سىركە نەپەس بىلەن قاينىتىپ بىردىلە يىل تاشقانغا
 تېرىدە پىيدا بولۇدىغان ھەر خىل مودۇرلەرگە، سىپوانى پەسلىتىشكە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 5 تىن 10 دانىغىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا 10 دىن
 15 دانىغىچە، 10 - 15 ياشلىقلارغا 20 دانىغىچە، 15 ياشتىن زۇقۇرى چوڭلارغا ئىدھۇالغا قاراپ 20 دىن
 30 دانىغىچە بىردىلىدۇ.

دورۇنباسارى: - سىرپىستان .

دققەت قىلىدىغان نىشالار: - بۇ مەۋە ئۇزۇندا سىڭىدۇ. ئەزالارغا يىل پىيدا قىلىدۇ. تانا-
 سىل ئەزالارنى ئاجىزلاشتۇرۇدۇ. شۇنىڭدەك ئاشقازاننىڭ سۇفوق ھوللۇكتىن ئاھرىغىنىغا بىرىشكە بولمايدۇ.
 بىرىش توغرى كەلسە ھەسەل، ئۇزۇم، شېكەر بىلەن بىرىش لازىم.

ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان چوڭ چىلان ۋە رايونىمىزدىن چىقىدىغان كىچىك چىلانلار ۴-ئايرىم- ۴-ئاھ
 ۋەم داۋالاش ئۇنۋىمىگە ئىگە. ت .

تەركىمى: - 33 پروتسېنت ئاقسىل، 0.4 پروتسېنت ياغ، 73 پروتسېنت ئۆزگىچە ماددىلار، 0.061 پروتسېنت كالىسى، 0.055 پروتسېنت پوسفور، 0.0016 پروتسېنت ئومۇر، 0.00001 پروتسېنت ۋىتامىن A، 0.00015 پروتسېنت ۋىتامىن B₁، 0.012 پروتسېنت ۋىتامىن C تۇتۇدۇ.
چەت ئەللەردە چىلان دەرىخى ۋىلتىزنىڭ قوۋزىقى قوزغاتقۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. چىلان دەرىخىنىڭ يوپۇرغىنىدا خېلىلا تۇراقلىق ئانېستېزىيىلاندۇرغۇچى (ئافرىقىسىز لاندۇرغۇچى) ماددىلار بارلىقى ئېنىقلانغان.

جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىي: - قۇرۇق، ئورتا دەرىجىدە ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى - ئالفا مەنپەت قىلىدۇ، بىدەننى ئوزۇقلاندۇرۇدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىپ، ئاشقازان سۇيۇقلۇقى ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇدۇ. ھەر خىل كېسەللىكلەرگە مەنپەت قىلىدۇ.
ئال سۇيۇقلۇقتىن بولغان ئىچى سۇرۇش، قان تولغاق، ئوزۇقلۇنۇش ناچارلىشىش قاتارلىق كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. يېقىنقى چاغلاردىكى تەقىقاتلارغا قارىغاندا، بىدەننىڭ سىزگۈرلىكى ئېشىپ كەتشتىن تېرە ئاستىغا ياپىلاق - ياپىلاق ھالدا قان چۈشۈش (دوخنورلار ئاللىبىرگىمەك پۇر - پۇرا كېسەلى دەپ ئاتايدۇ) ۋە قان بېسىمى ئورلىش كېسەلى (كېپوتونىيە) ۋە كەمقانلىق كېسەللىرىنى داۋالايدىغانلىقى مەلۇم بولغان.

چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىقى ھەر خىل تېغىيارلىرىدىن چىققان قاننى ۋە ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ.

كەچىك (ئاچچىق) چىلان

ZIZYPHUS SPINOSUS MILL

酸枣

تەركىمى: - چىلان دەرىخىنىڭ يوپۇرغىنى 1.7 پروتسېنت ئەتراپىدا بىدەننى ئوزۇقلاندۇرغۇچى (ئانېستېزىيە يىمىلاندۇرغۇچى) ماددا ۋە مىكروپ ئولتۇرۇدىغان فىتونىد تۇتۇدۇ. مۇناسىدە 5.28 پروتسېنت ئاقسىل، 1.77 پروتسېنت قان، 1.37 پروتسېنت كىسلوتا تۇتۇدۇ. مېغىزدا ياغلىق ماي، ئاقسىل، ئۇچۇچان ماي، كۈچلۈك تەسۋ قىلغۇچى تەركىب - بېتولىن بار. تەبىئىي قۇرۇق، مۆتىدىل. ئەسەب (نېرۋ)نى كۈچلەندۈرۈش، تېجىلاندىرۇش (ئارام بىرىش) تەسۋى بار. نېرۋنى پەسەيتىدۇ. ئوتنى تولۇقلايدۇ. زۇرەكنى تېجىلاندىرۇدۇ.

خىمىيەۋى تەسۋى: - چىلان دەرىخىنىڭ ۋىلىتىمىزىدىن بىر - ئىككى تالنى چاينىسا تىلنى بېھۇش قىلىدۇ. ئارقىدىن قەندىنىڭ تاتلىقلىقى ۋە خىمىيەنىڭ ئېچىمەلىغىنى ھېس قىلماي قالىدۇ. بۇھالەت 10 مىنۇتچە داۋام قىلىدۇ.

46 - رەسىم كەچىك، ئاچچىق چىلان

ئەگەر ئۇنىڭدىن 20 - 10 پۈتۈنلىك قايىنىتىلما تىپيارلاپ ئىستىنىك قان ئومۇردىغا ئۆزگۈل قىد -
 لىنىسە مەنە ۋە قان ئومۇرلار پائالىيەتلىرى چەكلىپ قويۇدۇ. دىئەك بۇ چىلان يوپۇرمىغىدىكى بېھىمىسلاندۇر -
 ھۇجى ماددىنىڭ خېلىلا تۇراقلىق تەسۋىرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈدۇ.
 جۇگىمىلار ئىلچىمى چىلان مۇسنى بەدەننى قۇۋەتلەيدىغان ۋە سۇيىدۇك ھىدەيدىغان دورا ئورنىدا
 قايىنىتىپ ئىچىمىگە بۇيۇيدۇ. باشقا مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ نېۋۇ ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاشقا، زىنقى
 نەپسىنى پەسەيتىپ يۈتەلنى توختۇتۇشقا بىرىدۇ.
 چىلان دەرىخىنىڭ قوۋزىقى قايناتما ھالدا ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن
 بىللە رېۋماتىزم ۋە قىزىتمىلىق كېسەللىكلەردە بىرىلىدۇ. چىلان مېھمىزى جۇگىيى تەبىئىيەتتە خېلى مەش
 ھۇر دورىلاردىن سانىلىپ، ئۇنى ئازراق قورۇپ رېڭىنى ئۆزگەرتىپ ياكى قورۇپ قىزارتىپ ئالغانلاپ ئىش
 لىتىلىدۇ. ئەسەپ ئاجىزلىشىشتىن بولغان ئۇيەۋسۈزلىقلەردە، ئۇنۇتقاقلەقلەردە، ئېغىزدا شۈلەگەي كەم
 لىكتىن بولۇدىغان ئېغىز قۇرۇشلاردا، بەدەن ئاجىزلاپ كۆپ تەرلەيدىغان كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ.
 ئەگەر چوڭ كىشىلەر 25 ئال چىلان ئۇرۇغىنىڭ مېھمىزىنى يەسە كەخمەنەن (1۰8 - ۰۸8 گرام مىقداردا) ئارام
 ئېلىپ ئۇخلاپ قالىدۇ. ئەگەر بىر قېتىمدا شۇنىڭدىن بىر ھاسە ئارتۇق مىقداردا ئىستېمال قىلىسا
 دەرهال زەھەرلىنىپ سىزگىسى يوقۇلۇپ ئۇخلاپ قالىدۇ. دىققەت قىلىش لازىم.

چىنار -

(دولب)

تونۇش : - بىر خىل دەرخ بولۇپ، يوپۇرمىقى كەڭ، ئەتراپى چىشلىق، ياغىچى يىمىكە،
 پارقىرىما، مۇسسى زۇمۇلاق، تىكەنلىك، قاتتىق، ۋەزنى يىمىك بولۇدۇ. بۇنىڭ مۇسسى يىمىلمەيدۇ.
 چىقىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.
 تەبىئىتى : - ھول سۇغۇق، مۇۋە ۋە پوستىنىڭ قۇرۇق سۇغۇق.
 خۇسۇسىيىتى : - ماددىلارنى تازىلاش، بەدەننى، ھول جاراھەتلىك سېسىقلىقىنى يوقۇتۇش،
 زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 دىمىشلىتىلىش ئورنى : - ھول يوپۇرمىغىنى پۇشۇرۇپ ئىزىپ كوزگە چاپسا كوز ئىشىشىنى
 تارقىتىدۇ. كوزگە قۇيۇلۇدىغان ھوللۇكنى ۋە كوزدىن ئاقىدىغان سۇلارنى توختۇتۇدۇ. تىزنىڭ ۋە باشقا
 ئەزالارنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىشىقىلىرىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ ھول پوستىنى سىر كىدە قايىنىتىپ ئاغزىنى
 چايقىسا ئاغزىنى پەسەيتىدۇ. قۇرۇق يوپۇرمىغىنى يۇمشاق سوقۇپ ھول جاراھەتلىرىگە ۋە ئوتتا كويىگەن كوز
 يۈككە سېپىلسە ھوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ. كويىدۇرۇلگەن قۇرۇغىنى سوقۇپ بەدەنگە چاپسا بەدەننى پاقىرىتىدۇ ۋە
 ھوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ. بەدەننى يوقۇتۇدۇ، زەخمىلەرنىڭ سېسىق ھوللۇكىنى يوقۇتۇدۇ. ھول مۇسسىنى شاراپ
 بىلەن قايىنىتىپ ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھەرىنى يوقۇتۇدۇ. يوپۇرماق ۋە مۇسسىنى چاۋا
 باغ بىلەن مەلەم قىلىپ ئوتتا كويىگەن كويۇككە چاپسا كويۇكنى ياخشىلايدۇ.
 دىمىشلىتىلىش مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
 دورۇنباستارى : - ئانارنىڭ قوۋزىقى.
 دىققەت قىلىدىغان دىمىشلار : - كانايغا، ئاۋازغا، كوزگە زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى : - ئۈدەندى، داچىن ۋە يېڭى سېغىلغان سۈت.

چوڭ لاچىن دانە

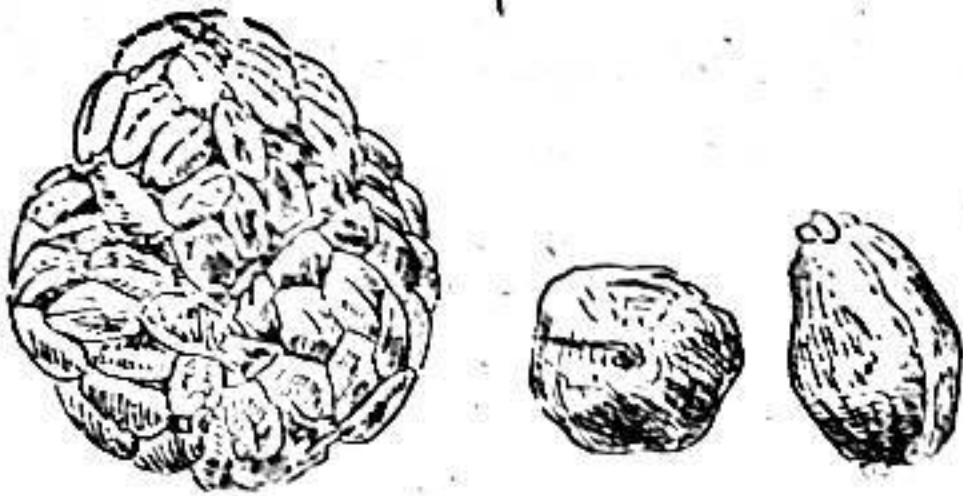
(قاقىلەكبىر - لاچىن دانىچىنى)

FRUCTUS AMOMUM CARDAMOMIS

白豆蔻

FRUCTUS AMOMI COSTATI

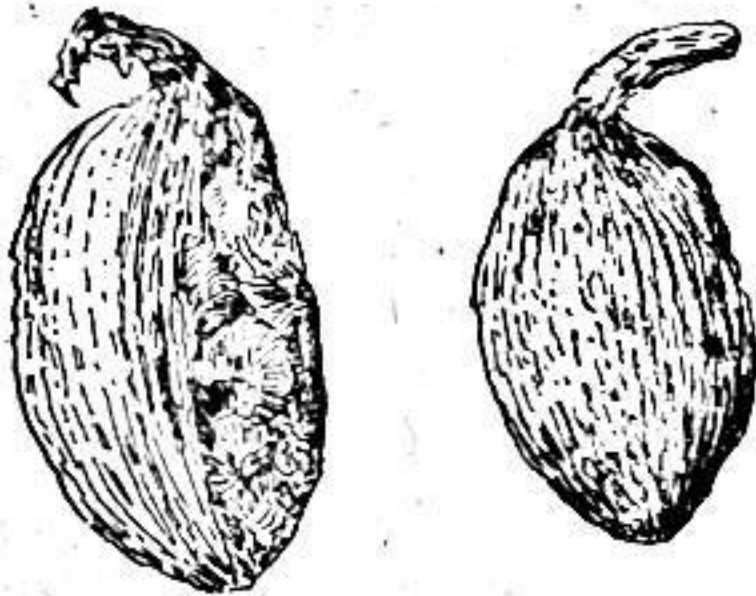
草果

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ مېۋىسىدۇر. بۇ ئىككى خىل بولۇدۇ.

1 - خىلى چوڭ بولۇپ، قاقىلەكبىر (چوڭ لاچىن-دانە) دەپ ئاتىيمىز.

2 - خىلى كىچىك بولۇپ، قاقىلەسغار (كىچىك لاچىن دانە) دەپ ئاتىيمىز.

قاقىلەكبىر دەرىخى تەخمىنەن بىر مېتىردىن 20 سانتىمېتىر ئىگىزلىكتە، يەككە تەنلىك بولۇدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىقى ئانار گۈلىگە، پۇرىقى رەيھانغا ئوخشايدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق، ئۇشاق، قىزىلغا يىلە، ماشنىڭ گۈلىگە ئوخشايدۇ. مېۋىسىنىڭ شەكلى سەۋبىر شەكلىدە، ئۈچ قەۋەتلىك، ئەتراپى تەكشى ئەمەس. مېۋىسى ئوتتۇرا سوقا چىلان مىقدارىدا، پوستى ئوپا رەڭ، ئۈچ پارچە بىر - بىرىگە چاپلىشاڭغۇ، بىر گاز توم، ئىرىك، ئۇزۇن سىزىقلىق بىر شېخىغا تۇتۇشاڭغۇ، يېغى بىر ئاز چىقىم تۇرغان بولۇدۇ. مېۋىسى

47 - رەسىم، چوڭ لاچىن دانە

قۇرۇغاندا بىر نەرسە ئازراقلا تىگىش بىلەن ئوزلىگىدىن يېرىلىپ، مېۋىسىنىڭ ئىچىدىكى ئۇرۇقلىرى چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى ئادراسماننىڭ ئۇرۇقىغا ئوخشايدۇ. پۇرىقى خۇشبوۋى، كاپۇر (كامفور) نىڭ يۇرىقىغا ئوخشايدۇ. ئازراق ئوتكۇر پۇرايدۇ. يېپىڭى ھەسول ۋاختىدا شىمىلىق ھوللىكى بولۇپ، قۇرۇغاندىن كىيىن يوقۇلۇپ كىتىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇقى ھىلىپىنىڭ ئىچىدە تۇرسا ئىككىنچى ۋە ئىككىنچى ۋە ئاخىرىغىچە تۇرۇدۇ. ئاندىن كىيىن تەمى، بوۋى، قۇۋىتى يۈزۈلۈپ كىتىدۇ. ھىلىپىدىن ئاچىلغان ئۇرۇقنىڭ ئىككى قۇۋىتى بىر ۋە ئىككى ۋە تۇرۇدۇ.

چىقىمىش قۇۋىتى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىدىن ۋە ۋېيتنام، تايلاند، ھىندونېزىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - كۆڭۈلنى خوشال قىلىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، تاماق سەمگدۇرۇش، گىدروقىش، ئۇسۇزلۇقنى توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بولۇپمۇ قورۇلغىنى). بەزى ئەھۋاللاردا بۇنىڭ لەززىتى ۋە مەنپەئىتى كىچىك لايىھىدىن ئارتۇقراق.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - كۆپۈنچە چەت ئەل خەلقلىرى، ھىندىستان خەلقلىرى تامبوانىنىڭ (خولۇد-جان ئوسۇملىكىنىڭ) يوپۇرمنى بىلەن قوشۇپ يەيدۇ. شۇنىڭدەك باشقا دورىلار بىلەنمۇ قوشۇپ ئىشلەتمەيدۇ. سۇيۇقلارنىمۇ قوشۇلۇدۇ. تاماققا سېلىنمايدۇ. مەۋسىمنىڭ پۈستىنى يۇمشاق سوقۇپ، سۇيۇپ ئىپيارلاپ، چىشلەردىن سۈركىسە چىشىنى، چىشىنىڭ تۇۋىدىكى كوشلەرنى قۇۋەتلەيدۇ. ئېغىزنىڭ ئىچىگە مودۇر دانىلارنىڭ چىقىشىنى توسۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ۱ گرامغىچە.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئۇچەيلەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا.

ئورۇنبايلىرى: - كىچىك لايىھىدە

تۈۋەندە 2 خىل ئوسۇملۇك مەۋسى ئايرىم تونۇشتۇرۇلۇدۇ:

FRUCTUS AMOMI CARDAMOMI 白豆蔻

تەركىبى: - مۇھىم تەركىبى قىسمى پۇراقلىق جەۋھىرماي بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە تىمىنول كاپۇر (كامفور)، بورنېئول، تېرىپنول، تېرىپىن ئاتسېتات بار. بۇلارنىڭ سىرتىدا پېنىتوزان، ياغ ھەم كۆل ماددىلىرى تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابەتتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي ئىسسىق، قۇرۇقچى تىم، ئالاھىدە پۇراققا ئىگە. ئۇرۇقى: يىل ماڭدۇرۇش، ھازىم قىلىش، ئاشقازاننى كۈچەيتىش، بەلغەم بوشۇتۇش، سوغۇقلىقنى يوقۇتۇپ مەجەزنى تەڭشەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. غىلاپ ھەم گۈلەمنىڭ تەسەردەمۇ ئوخشاش، ئەمما كۈچسىزەك.

خوشپۇراقلىق ئاشقازاننى كۈچلەندۈرگۈچى دورىلارنىڭ تام ۋە پۇراقلىرىنى تۈزەتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. قۇسۇشنى توختۇتۇش، ھازىم قىلىشنىڭ يۈزۈلۈشلىرىنى تۈزۈتۈش، ئاشقازان ئاغرىشىنى توختۇتۇش، قوساق كۆپۈش - مەندە چىقىرىلىشلارنى بوشۇتۇش ئۈچۈن بىرىلىدۇ. شۇنىڭدەك ھاراق بىلەن زەھەرلەنگەندە زەھەر قايتۇرۇدۇ. بىر كۈنلۈك مىقدارى 3 - 1 گرامغىچە بولۇپ، سۇيۇپ ھالەتتە ئىچىلىدۇ.

FRUCTUS AMOMI COSTATI (草果 蔻)

تەركىبى: - ئۇچۇچان ماي تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيلارنىڭ ئىشلىتىشى: خوشپۇراقلىق ئاشقازان كۈچلەندۈرگۈچى دورا سۈپىتىدە ھازىم قىلىشنى ياخشىلاشقا، مەندە ئېغىرلىشىپ قوساق كۆپۈش ۋە خىلىتلارنى ھەيدەشكە، قۇسۇش، ئىچ سۈزۈشنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

چەشمى خۇرۇس

(ئىندىدەك - گەۋزىگىچى سەفەد)

ABRUS PRECOTORIUS

相思子

تونوش: - بۇ بىرخىل ئوسۇملۇكنىڭ ئۇرۇشى بولۇپ، قاتتىق سىلىق، زۇمۇلاق كىلىدۇ. بۇنىڭكى خىل بولۇدۇ، 1 - قىزىل، 2 - ئاق.

چىقىمىش دۇرنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، خەينەنداۋ قاتارلىق جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن، ئايلاند (سىيام)، پىلىپپىن، ۋىيېتنام، ھىندىستان ۋە ھىندونېزىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيەتى: - كوگۇلىنى ئېچىش، ئەزالارنى قۇۋەتلەش، بەدەننىڭ قۇۋىتىنى ساقلاش، مەنىنى كۆپەيتىش، باھنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

48- رەسىم، چەشمى خۇرۇس

ئىشلىتىلىشى دۇرنى: - بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قاينىتىپ بويىچە ئىشلەتسە زۇقۇرىدا ئىپتىلىغان تەسىرلەرنى بىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 1.5 گرامدىن 4 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان نىشانلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. باش ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - زۇمۇقۇم ۋە يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن ياكى تارەنچىبىنىگە چىلاپ مەسكە بىلەن يىمەش.

تەركىبى: - ئۇرۇشى زەھەرلىك ئاقسىل (ئابرىن)، ئابرىن كىسلاتاسى، قىزىلغان تەنچىبىنىنىڭ يىمىلىم ئاقسىلى (كېماككەلوتىنىن)، ياغ ئېنېزىمى (لىپازا)، سۇيدۇك ئېنېزىمى (ئۇرپىازا) تۈ- تۇدۇ. يوپۇرمىقى چۈچۈك بۇيا جەۋھىرى (گىلىتسىپورىزىن) تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - قۇرۇق، مۆتىدىل، ئازراق زەھەرى بولۇپ قۇستۇرۇدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - ھاشارات ئۆلتۈرۈش، قۇستۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش ۋە كوز ئاغرىقىنى داۋالاش خۇسۇسىيەتى بار.

كوكرەك ۋە قوساققا زىغىلغان يەللەرنى ھەيدەشكە، ئىسسىق ئوتۇشتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، بەلغەم خاراكىتىرلىق تەپلەرنى داۋالاش، ئۈچەيدىكى مەدە قۇرۇت ۋە تېرىدىكى ھاشاراتلارنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بىرىلىدۇ.

زەھەر قايتۇرۇش ئۈچۈن 27 ئال ئۇرۇقنى سوقۇپ ئىنچىكۈزۈلسە دەرھال قۇستۇرۇدۇ. جۇڭگىيلار بۇ ئۇرۇقنىڭ زەھەرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئادەتتە ئىچىشنى چەكلەيدۇ.

چىلاپ ياكى سوقۇپ خەمەردەك مەلھەم ياساپ قوتۇر، تەمەتكە گۇخاش تېپە كېسەللىكلەرنى داۋالايدۇ.

ياپونىيە دوختۇرلىرى بۇنىڭ چىملاپ چىقىرىلغان سۇيىمى كۆزگە نامەقۇزۇپ ئۇزاققا سوزۇلغان كۆزگە -
 مەللىكلەردىكى داۋالاپ ياخشى نەتىجە قازانغان بولسىمۇ، لېكىن زەھەرلىك نەسىرى بولغانلىقتىن بۇ ئۇسۇلنى
 داۋاملاشتۇرغۇچىلار بولمىغان.

دەسكەرتىش: - بۇ دورىنى بوغا تۈلمەدۇبىيەنىڭ «گىمۇنىگىچى سەفەد» ماۋزۇسىدا زۇقۇردىكى لاتىنچە
 نام بىلەن ئاتىغانلىقى ئۈچۈن خەنزۇچە سېلىشتۇرما نامى تېپىلغان ئىدى. ئەمما مىللىي تىبابەتتە ئىشلەتمە
 لىشى بىلەن ئالاھىدە پەرق كۆرۈلدى.
 نامدا ھېچقانداق گۇمان يوق. ئىشلەتمەشتىكى پەرقنى يەنە تەتقىق قىلىشقا تەكىشلىك (ت).

چۈرۈنچى

(چۈرۈنچى)

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخ مۇسۇنىڭ مېغىزى بولۇپ، بۇنىڭ دەرەخنى كۆپۈنچە ھىندىستان
 قاتلىملىرىدا بولىدۇ. دەرەخنى ئورتا ھال لىمون دەرەخى مىقدارىچە، يوپۇرمىغىنىڭ چوڭلىقى ئىنچىكە
 يوپۇرمىغىنىڭ مىقدارىچە مۇسۇ قەۋە، ئالۇبالۇنىڭ مۇسۇ مىقدارىچە، مېغىزى قاتلىق بولىدۇ.
 چىقىش ئورنى: - چەتتىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىدە ئىسسىق. 1 - دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - تېرىنى پاقىرتىش، باھنى قوزغاش، بىدەننى سەمبىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە
 ئىگە. ئوزۇقلۇق تەرىپى كۆپ.

ئىشلەتمەش ئورنى: - بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىمچە ئىشلەتسە بىدەننى سەم-
 وندىدۇ. تاشالىقنى، قاننىڭ قاينىشىنى پەسەيتىدۇ. بادام ۋە شېكەر بىلەن قوشۇپ ھەرىسە تەييارلاپ
 يىمە باھنى قۇۋەتلەيدۇ. بەلغەمنى، سىپرانى، ئارقا پەشاپ ئارقىلىق چىقىرىدۇ، بىدەننى پاقىرتىدۇ،
 تېرىنىڭ قېنىنى ساپ قىلىدۇ. بۇنى سىر كەنجىمەن بىلەن ئىچسە سىپرانىڭ تىزلىكىنى ۋە كۆپلىكىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتمەيدۇ.

دورۇنجا سارى: - پىستە ۋە كۈنچۈتتۈر.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئېغىر ۋە ئۇزۇندا ھەزىم بولىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سىر كەنجىمەن ۋە ھەسل.

خاكشى

(خوبىيە)

تونۇش: - بۇ بوخىل ئۇششاق ئۇرۇق بولۇپ، بۇنى پارىسدا خاكشى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ 2 خىل
 بولىدۇ. 1 - خىلى ئۇششاق، بىر گاز ئۇزۇنچاق، بۇغداي يۈك، تەمى ئاچچىق تەرەپكە مايىل. 2 - خىلى بىر گاز
 چوڭ قىزىل، قارا تەرەپكە مايىل، كىچىكىنىڭ ئوسۇملىكى بىر مېترغىچە بولىدۇ. يوپۇرمىقى ئۇزۇنچاق.
 ياۋا زاقۇننىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. تەمى تىز، شاخلىرى ئىنچىكە، چېچىلاڭغۇ، ئۇرۇقى نىمەز خىلاپىنىڭ
 ئىچىدە تۇرىدۇ. چوڭىنىڭ ئوسۇملىكى $1\frac{1}{2}$ مېترغىچە بولىدۇ. بۇنىڭ شاخ ۋە يوپۇرماقلىرى چوڭراق، ئۇرۇقى
 خىلاپىنىڭ ئىچىدە، تەمى ئوتكۈررەك.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىيىتى: - كىچىكىنىڭ تەبىئىيىتى: 2 - دەرىجىنىڭ ئىسسىقلىقى، 1 - دەرىجىدە ھول، چو - كىنىڭ تەبىئىيىتى 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق 1 - دەرىجىدە ھول. خۇسۇسىيىتى: - باھنى قۇۋەتلەش، ئىشتەينى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، ئاۋازنى ئېچىش. رەڭگى رۇخسارنى چىرايلىق قىلىش، زۇلۇندىكى ماددىلارنى تارقىتىش، چېچەك، شىرا، ئىچ ئىزاتىنى سۇ - يۇقىلۇغىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئۇنىڭدىن يېپەكسىز قايىمىدە بويىچە ئىچىمە توپىكىدىن كىمە - بىدغان خىللىلارنى يوق قىلىدۇ. سۈت بىلەن ئىچىمە بەدەننى سەۋەبلىدۇ. رەڭگى - رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ، باھنى قوزغايدۇ. بولۇپمۇ ئىككى باراۋەر شېكەر قوشۇپ 10 كۈن ئىچىمە بۇ ھەقتە ئوبدان تەسەۋۋۇر بولۇپ، ئۇنىڭ 9 گرامى زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھەرىنى يوقۇتۇدۇ. بولۇپمۇ گۈلپ ياكى خالىم سۇ بىلەن ئوبدان پۇشۇرۇپ ئېتىلىدۇ، ئىلمان ئىچىمە، كاسنى يوپۇرەمىنىڭ سۈيى بىلەن ئىچىمە سەپىرا خاراكتېرلىق ھېچ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىزىپ چاپسا كۈزنىڭ يىمىرىلىق چاقىسى ئۈچۈن، قەلەق تۈۋىدىكى، ئىچىمە كىمى، ئىككى ئاشتىكى ئىششەقلىق ئۈچۈن، نوقۇس، قاتتىق سىرتان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنى خېمەمنىڭ ئىچىمە پۇشۇرۇپ يىمە كونا يۈتەل، ئوبىكە، چىمىر كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ لاتىغا بولۇپ بالىياتقا ئاغزىغا قويسا، ھامىلە بولۇشىغا ياردەم بىرىدۇ. بالىياتقا ئىششەقلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - چوگىدىن ئەھۋالغا قاراپ 8 گرامغىچە، كىچىكىدىن 12 گرامغىچە بىرىلىدۇ. دورۇنباشارى: - باھنى قۇۋەتلەش، بەدەننى سەۋەبلىش تۈۋىرى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - باش ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - كەتمرا.

خىنا (خىنە)

LAWSONIA INERMIS L 散沫花草
(指甲花)

49- رەسىم خىنا

تونۇش: - ئۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، تېنەسى 60 سانتىمېتىردىن 180 سانتىمېتىرغىچە كېلىدۇ. تېنەسى قىزىل رەڭدە، ئانارنىڭ يوپۇرەمىغا ئوخشايدۇ، ھەم ھىبۇلىنىڭ يوپۇرەمىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئىچىمە كۆكە، يۇمشاقراق. ئىسسىق ئىقلىملىق جايلىرىدا 6 - ئايدىن 10 - ئايدىغىچە ئوسۇپ كۆكۈرۈپ چىرايلىق تۇرۇدۇ. ئۇنى ئوستۇرۇشتە ئۇرۇغىنى تەپسىمە بولۇدۇ. شېخىنى قىلەمچە قىلىپ قويدىمۇ بولۇدۇ. قىلەمچە قىلىپ قويدىمۇ ياخشىراق، گۈلى قىزىل، ئاققا مايىمەل، خۇشبوۋى، مۇسقى قارىمۇچ چوگلىغىدا، پوستى ئىپىز. ئوتتۇرىسىدا ئۇششاق دانىسى بار.

خىنا ئىككى چىشى دەپ ئىككى خىلغا ئايرىلىدۇ. ئىككىسىنىڭ يوپۇرەمى توغۇز اوغراق چوگراق بولۇدۇ. چىشىنىڭ يوپۇرەمى كىچىك، كۆكۈرەك بولۇدۇ. ئۇنى سوقساقمۇ چوچرەڭگى چىقىدۇ. كىمىسى چىرايلىقراق بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىدە سوغۇقلىققا مايىمەل، قۇرۇق گۈلى ئوتتۇرا ھال.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ياڭاقنىڭ يوپۇرەمى بىلەن قوشۇپ خېمە قىلىپ چاپسا دەردى شىقىقە

(باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش) يەلدىن ھەم بەلغەمىدىن بولغان باش ئاغرىقىنى داۋالايىدۇ. زەپىرى، رۇمى، گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ باشقا چاپسا باشنىڭ جاراھەتلىرىنى يوق قىلىدۇ. بۇنى قەتئىي، زەپىرى، زەپىرى بىلەن قوشۇپ چاپسا، خۇسۇسەن ھول يۇمىغاق سۇتى سۈيى بىلەن قوشۇپ چاپسا ماددىلارنىڭ كوزىگە چۈشۈشىنى توسۇدۇ. قاينىتىپ ئىپسەتمىزنى چاپسىمۇ ئۇيغۇرنىڭ جاراھەتلىرىگە، كىچىك بالىنىڭ ئاغرىقىغا چىققان ئۇشاق مۇدۇرلەرگە پايدا قىلىدۇ. خېمىر قىلىپ پۇتنىڭ ئالغىنىغا چىققان قاپار تىزغا چاپسا پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن كوزىگە چىقىش ئالدىدا تۇرغان قاپار تىزغا چاپسا چىقىشىنى توسايدۇ. ئازغىنە زاراڭزا كۈلى، زەپىر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا باش ئاغرىقىنى داۋالاشتا ئۈزۈم ياخشى، كوزىنىڭ ئۈزۈم زىيادە قىلىدۇ. چىنىسى ئالاقىنى قۇۋەتلەش، ئاشقازان، جىمىر، ئال ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيۈك ماڭا - دۇرۇدۇ. رەھىم ئاغرىقى، جۇزام (ماخاۋ)، ۋابا ۋە باشقىلارغا پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 2 گرامنى ياكى چىلىغىدىن 40 گرامنى ئىچسە يارقان كېسىلىنى، ئال كېسىلىنى، بورەك، سۈيۈك كۈك تىكى ناشىنى، تەسلىكىگە سەيپىنى، سۈيۈك تۇتۇلۇپ قالغاننى داۋالايىدۇ. قوساق تىكى بىلەن چۈشۈرۈدۇ. 10 كۈنگىچە ئارقىمۇ - ئارقا ئىچسە بىلەن پايدا قىلىدۇ. سۈيۈك يولىدىكى جاراھەتنى يوقۇتۇدۇ. سۈيۈك كىنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. تىرىقچىلارنى ياخشى قىلىدۇ. بۇنىڭ پاكىزىنى 28 گرام شېكەر بىلەن قوشۇپ يەسە موخۇۋ كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

قاينىتىلغان سۈيۈمنى ئىلمەن ھالدا بىر غېرىچ ئىگىزلىكتىن كۆيدۈرۈپ كىمگە، ئوتتا كۆيدۈرۈپ كۆيۈككە قۇيسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋىرىقلىق ئىششىققا چاپسا پايدا قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا قىچىشقا كوتۇرۇدۇ. ھەبۇلۇلۇك يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ چاپسا كونا يېرىقلارغا ۋە تەزىنىڭ ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). قىچىشنىڭ گۈلى بىلەن قوشۇپ چاپسا پەتەققە پايدا قىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ ئوچىك يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ چاپسا جاراھەتنى پۈتتۈرۈدۇ. بولۇپمۇ قول - تىڭ تىرىق تۇۋى ئەت تىمەن (سەيپىنى) بولغىنىغا ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

بۇنىڭ ئۇرۇغىدىن 4 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ كەتمە، ھەسەل بىلەن ئىلىشتۈرۈپ يەسە مەنپەئەت قۇۋەت - لەشتە كۆپ پايدىلىقتۇر. گۈلدىن 4 گرامنى 90 گرام سۇ ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىچسە ھەرتۈرلۈك باش ئاغرىقى، نەزلەرنى يوقۇتۇش، يوللۇكنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىر كەپسە بىلەن قوشۇپ چاپسا باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يالغۇز چاپسا پالەج، مەنكە، پەي كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ. خەنناقنى كۆتۈرۈدۇ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈدۇ. موم گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا بىقىن ئاغرىقىغا، ئەزالارنىڭ يانچىلىغىنىغا پايدا قىلىدۇ. مەخسۇس دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا ئالغىنى، ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. زۇڭلۇق كېسەللىكىگە مەنپەئەت كۆيدۈرۈشۈش ساقلاندى (يوپۇرمىغىمۇشۇ تەسەۋىنى بىرىدۇ) - گۈلنىڭ يېغىنى دوھنەل پانچىيە دەيدۇ. گۈلنىڭ يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى: قەزىل گۈل يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلىغا ئوخشاش. يېغى - تىڭ تەبىئىتى: ئىسسىق.

خۇسۇسەن مەنپەئەتى: سوقۇقتىن بولغان يەللەرنى تارقىتىدۇ، چاشلارنى قۇۋەتلىدۇ، رەڭگى - رەڭ - يىنى چىرايلىق قىلىدۇ. يېغىنىڭ ئورۇنبا سارى: مەرزە نەچۈش يېغى، يوپۇرمىغىنىڭ يېغىمۇ ئاساسەن گۈل - تىڭ يېغىغا ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: 10 - 15 ياشتىكىلەرگە 1 گرامدىن 3 گرامغىچە، 15 ياشتىن ئۇ - قۇرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دورۇنبا سارى: مۇندى. دىققەت قىلىدىغان نىشانلار: كالىغا، ئوپكىگە زىيان قىلىدۇ. 4 گرامدىن ئۇقۇرى يەسە ئولتۇرۇدۇ. تۈزەتكۈچىسى: ئىسپۇل لۇئابى قوشۇپ بىرىلىدۇ.

ھەقىقىي خىدا ئوسۇملۇ گەننىڭ چۈشكى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: ئاز قۇرۇق ئىسسىق، بو ئاز زەھەرى بار. ئۈزۈمنىڭ ئۇرۇغى ئىچكى ئىزادىكى مۇنە كەلەرنى يوقۇتۇش، ھېيىزنى راۋان قىلىش، كىمال ئاغرىقلىرى، ئىشتە پەسلىك، چىمىش، ئاغرىقى ۋە مەللى تەبىئەتتە ئىشلىتىلگەن گورۇنلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە: - رايونىمىزدا توستۇرۇلۇپ قالغان خىمنا كۆلەمىمۇ شۇ كۆرۈنۈشىگە ئوخشاش، خەنزۇچە
指甲花 (زىمىيا خىۋار)، (فەمىك شىن خىۋار) دەپ ئاتىلىدۇ. لاتىنچە **IMRATIENS BALSAMINA**
 دەيدۇ.

50 - رەسىم، ئاددىي خىمنا

بۇنىڭ ئۇرۇقى ساپونىن ۋە ياشلىق ماي تۇتۇدۇ؛ يوپۇرمىقى، تېنمىسى ۋە كۆللىرى بوياق ماددىسىغا باي. ئۇرۇقى يىل ھەيدەش، قايغان قاننى ماگىدۇرۇش، سۆگەككە سىڭىش، چۈشكۈرتۈش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئىچىملىك ھېيىزنى ماگىدۇرۇدۇ، قىيىن تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ، چاپلاشقان بەلغەمنى يوشۇتۇدۇ، ھەقىقىي ئوخشۇتۇدۇ؛ گىزىپ مەلھەم ياساپ سىرتقا ئىشلەتسە سىرتتىن زەربە تىگىپ قاتتىقلاشقان جايىلارنى يۇمشۇتۇدۇ، ئۈستىخانلارنىڭ ئېچىشىپ ئافرىدىشى ۋە قول - پۇتنىڭ سىزمىسى بولۇپ ئۇيۇشۇشلىرىنى داۋالايدۇ. خىلق ئارىسىدا تۇغۇتنى تىزلىتىشكە ۋە بېيلىق كۆشىنى يۇمشۇتۇپ يۇشۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. خىمنا كۆلەمنىڭ تېنمىسى يوپۇر-ماقلىرىنى سوقۇپ ئىچكىزۈلسە ياكى سوقۇپ تاگسا ئىلان زەھەرىنى قايتۇرۇدۇ ياكى سوقۇلغان خىمناغا قاراشپىكىر قوشۇپ تاگسا بارماقلاردىكى سەينىكى (ئەت تىكەن) نى داۋالايدۇ.

خىيار شەنبەر (ئەملىتاس)

CASSIA FISTULA

阿勃勒

(CATARLOCORPUS FISTULA)

(清泻山扁豆)

51 - رەسىم، خىيار شەنبەر

تولۇش: - بۇ بىر خىل دەرىخىنىڭ مەۋسى بولۇپ، مەز-كۈر دەرىخىنىڭ شاخلىرى ياڭاق دەرىخىنىڭ شاخلىرىغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى ياڭاقنىڭكىدىن كىچىكرەك. چورمىسى كورۇمىسىدۇر. بۇنىڭ ئۇششاق ياغاچلىرى مەڭگەك (خالنار)، گۈلى سېرىق ياسەمەننىڭ گۈلىگە ئوخشايدۇ. مەۋسى ئۇزۇن، 60 سائىتىگىچە ئۇزۇنلۇقتا، ئىنچىكە، توملىقى باشبارماقتەك، ياكى ئۇنىڭدىن چوڭراق كىلىدۇ. ئوتتۇرىسىدا قاتتىق پەردىسى بولۇپ، قارا ھۆلۈك ئۇيۇپ قالغاندەك چاپلىمىشاڭغۇ نەرسە بار. بۇنى ئەسلى خىيارى شەنبەر (خىيارى شەنبەر ئەسلى) دەپ ئاتىلىدۇ. ھەر پەردىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇلۇس بولۇدۇ ھەم ئاز ئۇرۇقى بار. ئۇرۇقنىڭ شەكلى ياپىلاق، سەنۋەر شەكلىدە، ئاق، كۆكۈككە مايىل. ھىلىمى تەبىئەتتە ئىشلىتىدىغانى ئۇنىڭ ئەسلىدۇر. بۇنىڭ تەمى بىر ئاز تاتلىق ۋە بىر ئاز يەدبوي.

ياخشىسى قارا، پاقساق، پوستى نىمىز، قۇرۇق تىلىك، ئەسلى كۆپ، شەرتى بۇرۇش ئاز بولغاندۇر. ئەسلىنى ئېلىش ئۈچۈن ئوزۇن قىلىم قىلىپ ئوت بىلەن قىزىتىپ سۇندۇرۇپ ئەسلىنى ئاجرىتىۋېلىنىدۇ. ئاندىن بادام يېغى بىلەن ياغلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىش ئىشلىتىش ئىشلىتىش ئەسلىنى ئېلىپ قويسا قۇرۇق ئاجىزلاپ كېتىدۇ. چىقىمىش ئورنى: - مالايا، سىيان، بىرما قانارلىق، يىلاردىن چىقاتتى، ھازىر مەملىكەت مەزنىنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئۆستۈرۈلۈدۇ.

تەبىئىي: - 1 - دەرىجىدە ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتى: - كۆكرەكنى ۋە تەبىئىي يۇمشۇتۇش، پەيدىلەرنى چىقىتىش، قاننىڭ تىزلىكىنى پەسەيتىش، ئېغىز كالا، ئۈچ ئىزالاردىكى ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقلىقلارنى ياندۇرۇش، سىلىق زەرەرسىز ئىچ سۇرۇش خۇسۇسىيەتتە ئىكەن. ئەگەر مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بىرلىكتە ھەر تۈرلۈك چاپلىشاڭغۇ ماددىلارنى سۇرۇپ چىقىرىدۇ. لىكىن ئىچ سۇرۇش تەسىرى قۇرۇق-ئىسسىق. تەسىرى ھەممىسى بىلەن بىرلىكتە كۆيگەن سىپىرنى ھەيدەيدۇ. تورپۇت بىلەن بىرلىكتە بەلغەمنى بوشۇتۇدۇ. بەسپايىچ، كاسىنى سۇيى، سوگىت يوپۇرمىغىنىڭ سۇيى بىلەن بىرلىكتە سۇدانى ھەيدەيدۇ. لالە ئىسسىقلىقىنى ئېلىۋېلىش، بىيە ئۇرۇشىنىڭ، ئىسسىقلىقنىڭ لۇتايلىرى بىلەن ۋە بادام يېغى بىلەن بىرلىكتە ئۈچەيدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. قوساق ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر بۇنى باشقا مۇناسىپ دورىلار بىلەن، كاسىنى يوپۇرمىغىنىڭ سۇيى، ئەنگۈرى شىپا سۇيى ۋە سېرىق ئوت سۇيى بىلەن بىرلىكتە جىمكەردىكى توسالغۇلارنى ئېچىپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. سېرىق كېسەل ۋە تەبىئىي يوقۇتۇدۇ. يېڭىسى ھول يۇمىغاقسۇتنىڭ سۇيى بىلەن قوشۇپ ھەر - ھە - ۋە قىلسا كالىنىڭ قاتتىق بوغۇلۇشىنى يوقۇتۇدۇ. شۇنىڭدەك ئۈچكە سۈتى، ئەنجىر سۇيى ۋە شىرىسى بىلەن بىرلىكتە كالىنى ئىششىقلىقىنى ئېغىز ئالىدۇرۇپ تارقىتىدۇ. ئىزىپ خېمەر قىلىپ چېپىلسا چوڭ - كىچىك بوغۇملار ئاغرىغىنى پەسەيتىپ ئىسسىقلىقتىن بولغان قاتتىق ئىششىقلىقلارنى يۇمشۇتۇدۇ. بولۇپمۇ ئەنگۈرى شىپا - سۇيى بىلەن چېپىلسا ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 5 ياشتىن 10 ياشقىچەلارغا 6 گرامدىن 8 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچەلارغا 10 دىن 15 گرامغىچە، 15 ياشتىن ئاشقان چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 80 گرامغىچە بىرىلىدۇ. ئورۇنجا سارى: - 3 باراۋەر كىشەش (بىر ئاز تورپۇت بىلەن) ياكى يېرىم ۋە زەنمە تەرەنجىبىن. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ، كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرۇدۇ، قوساقنى ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: ئاشقازانغا زىيانلىقى ئۈچۈن مەستكى، رۇمبېدىيان، قوساق ئاغرىغى ئۈچۈن بادام يېغى.

تەركىبى: قەن، شەكەر، سۇيۇقلۇق، ئاسسىمىل ماددىسى، ئۇچۇچان ھاى ۋە باشقا باللاست ماددىلار بار.

جۇگىيى تىبابەتتە ئۇرۇغى، مەۋسىنىڭ ئېتى، يىلتىزى ۋە دەرەخنىڭ قوزاقلىرى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇگىيى تىبابەتتە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىي: - زور دەرىجىدە سۇق، زەھەرسىز، تەمى قېرىق، كۆكۈمۈشكى ھارازەتنى ئالىدۇ، بوغۇم ۋە سوڭ كىنىڭ ئىسسىقلىقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى توختۇتۇدۇ، بەلغەم بوشۇتۇدۇ، قىزىتمەلىق كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ، قان يوللىرىنى ئاچىدۇ، بالىلارنىڭ مەدەلىرىنى چۈشۈرۈدۇ.

گەسكەر تەش: مۇشۇ ئەۋلاتقا كىرىدىغان، شەكلى ئوخشاش بولغان خەنزۇچە 决明 (جۇمىنگ) لا .
 قەبىلىسى CASSIA NODOSA ياكى CASSIA TORA دەپ ئاتىلىدىغان دەرىخىنىڭ ئۈرۈمچى سۈرە
 گە ئورنىدا تەشلىتىلگەن . ئەمما بۇنىڭ يوپۇرمىقى يانگاق يوپۇرمىقىغا ئوخشاش بولسىمۇ، بۇ يوپۇر-
 مىغا ئوخشايدۇ . مۇسسى ئۇزۇنچاق بولماي قىسقا ۋە ئىچىدە ە تال ئۇرۇقلۇق كىلىدۇ . تەركىبىدە توخە
 شەيلى . سۈرگە ھەم سېرىق كېسەلنى داۋالاش، قىزىتما قايتۇرۇش، جىگەر ھەم يۈرەكنى قۇۋەتلىش،
 كوزگە ئاق جەشكەندە، كوز قىزىرىپ ياشاڭغۇرىغاندا داۋالاش، باش ئاغرىغىنى توختۇتۇش ئۈچۈن ئەس-
 لىتىلىدۇ . ئۇنىڭ ئۈرۈمچىدا تەشلىتىلىدۇ . خەنزۇچە 决明子 (جۇمىنگىزى) دەپ ئاتىلىدۇ .

خۇبىيازى

(نانى كالاغ - گۈل خەيرى)

MALVA VERTICILLATA

冬葵

بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، خەتەرى ئوسۇملۇكىدىن كىچىك-
 دەك، يوپۇرمىقى زۇمۇلاق، تەمسىز، يوپۇرمىغىنىڭ ئارقا تەرىپى ۋە-
 رىگەرەك، گۈلى كىچىك، رەڭكى قىزىل، بىنەپشە تەرىپىگە مايىل .
 بۇ ئوسۇملۇكنىڭ ئۈرۈمچى ئاق قارا مەۋە، زۇمۇلاق، بىر ئازىدا-
 پىلاغراق، ئوتتۇرىسى چۈڭگۈر كىلىدۇ .

چىقىدىشى ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ .
 تەبىئىتى: - 1- دەرىجىدە ھول ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى: - ئىچىنى يۇمشۇتۇش، ماددىلارنى يۇشۇرۇش
 ۋە جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۇيىدۇكنى راۋان قىلىش،
 ئىششىقنى پەسەيتىش، سۇتنى كۆپەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .
 تەشلىتىشى ئورنى: - بۇنىڭ يوپۇرمىغىنى ئېغىزدا چايناپ
 تۇز قوشۇپ، كوزدىكى ئاسۇرچاقىلارغا چېپىمىسا، چاقىنى تازىلايدۇ . تۇز

52 - رەسىم، خۇبىيازى

قوشماستىن چېپىمىسا، چاقىنىڭ ئاغرىقىنى يۇمشۇتۇدۇ . ئەگەر بۇنى يۇمشاق ئىزىپ سۇنغان ئەزاغا
 تەپتىگەلىسا، سۇنۇق ئەزانى تۇتاشتۇرۇدۇ . ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا چېپىمىسا ئىششىقلارنى تارقى-
 تىلدۇ . زەيتۇن يېغى ياكى گۈل يېغى بىلەن چاپسا ئوتتا كويىگەن جاراھەتكە، چاياننىڭ چاقىنىغا مەنپەت قىلىدۇ . بۇنىڭ قوۋ-
 زىغىنى ئىزىپ سۇيىدۇك بىلەن قوشۇپ چاپسا باشنىڭ زىرىكلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . باش-
 تىكى كېپەكنى يوقۇتۇدۇ .

ئەگەر شېخەننىڭ قاينىتىلغان سۇيىدىن 200 گرامنى شېكەر بىلەن ئىچسە يۈتەل ۋە ئىسسىقلىق ھەم
 قۇرۇقلۇقتىن ئاۋازنىڭ تۇتۇلۇپ قېلىشى، تال ئاغرىقى، يارقان، قوتۇر، ئۈچەيلەردىكى زىرىكلىق جاراھەت،
 تولغاق، دوۋۇسۇندىكى زىرىكلىق جاراھەت، سۇيىدۇكنىڭ كۆيۈپ كىلىشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ .
 بۇنىڭ ئۈرۈمچىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە قوساقنى يۇمشۇتۇدۇ، ئىچ ئەزادىكى جاراھەتلەرنى تۇتاشتۇرۇدۇ،
 ئىسسىق ۋە قۇرۇقتىن بولغان يۈتەل، ئاۋازنىڭ تۇتۇلۇشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ، ئەزىلىنى يوقۇتۇدۇ، ئۈچەي-
 لەرنى قۇۋەتلىدۇ، بۇرەك ۋە دوۋۇسۇندىكى زىرىكلىق چاقا، ئۈچەينىڭ ئېچىشىنى يوقۇتۇدۇ، ئىس-
 سىق ۋە ئوتكۇر دورىلارنىڭ ئەزانى ئېچىش-تۇتۇشىنى توسۇدۇ . ئەگەر ھەسەل بىلەن ئىچسە جىگەر

گاغرىنى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا ئورنى ياكى پوستى ئېلىنغان ئارپا بىلەن ئىزىپ شىلمە قىلىپ چايدە سا ئىسسىقلىقتىن بولغان قاتتىق ئىششىق ۋە ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ.

دېمىشلىمەش مەقدارى : - سۇيىدىن 150 گراممغىچە ئەھۋالغا قاراپ، ئۇرۇغىدىن 15 گراممغىچە. دۇرۇنباشارى : - خەنەي ئۇرۇغى.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار : - ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - ھول مۇنلەرنىڭ رۇبىسى .

تەركىبى : - گۈلى، يوپۇرمىقى شىلمەشسىق سۇيۇقلۇقلارغا باي، گۈلى بىراق ماددىسى تۇتۇدۇ. ئۇرۇقىدا ئاقسىل ۋە ياغ ماددىلىرى بار .

جۇگىيى تەبىئەتتە دېمىشلىمەشسىق : - تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز .

سەلەمەتلىك ئۇرۇغى، سۇيۇق ھەيدەيدىغان زولى بولۇپ، سۇيۇق يوللىرى شىلمەشسىق پەردىلىرىدە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. نېپتەجىمىدە سەيەلەسلىك ۋە سۇيۇق كىمەتنى ئاغرىتىپ كىمەشلىرىنى داۋالاشقا، چوڭ تەرەتنى يۇمشۇتۇپ راۋان قىلىشقا، ھامىلدارلىق مەزگىلىدىكى سۇلۇق ئىششىقلارنى داۋالاشقا، تۇغۇتتىن كىيىن بالىنىڭ ھەمورىيى ئاسان چۈشەنگەندە ئۇنىڭ چۈشۈشىنى تەزلىتىشكە ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا، سۇت كۆپەيتىشكە، ئەمچەكنىڭ قىزىپ ئىششىقلىرىنى داۋالاشقا، تۇغۇتنى تەزلىتىشكە ئىشلىتىلىدۇ .

دېچىمەش مەقدارى : - كۈندە 10 - 20 گراممى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ .

دەسكەرتىمەش : لوغاتۇلئەدۋىيەدە خۇبىيازنىڭ نامى MALVA SALVYSTRIS دەپ كۆرۈلگەن. بۇ يەردە بىزنىڭ تونۇشتۇرغىنىمىز بىر ئائىلە، بىر بۆلۈمدىن بولغان ئوسۇملۇك. نامىدىكى پىرق ئىككى ئائىلە ئوسۇملۇكلەرنى تۈرلەرگە ئايرىشتىكى ئوخشاشماسلىقتىن بولۇشى مۇمكىن.

خورنۇپ شىمى

(خەرنۇپ - كۆزە)

تونۇش : - بۇ بىرتۈرلۈك دەرىخ بولۇپ ئولكىنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ دەپ 2 گە بولۇنۇدۇ. ئولكىدە يۇلدۇزنىڭ چوڭلىقى ياڭاق دەرىخىغىچە كىلىدۇ. يوپۇرمىقى بەك كۆك، سەلەمەت بولۇپ زۇمۇلاق تەردە . پىكە مايىل، بىو ئاز قېلىن، شاخلىرىنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى بىو - بىرىگە ئۇدۇل، گۈلىنىڭ رەڭگى ئالتۇن رەڭگىدە سەپىرىق ، قىزىق . ئۆزۈنىڭ ئۆزۈنىڭ 15 سانتىمەتتە بولۇپ ئوم بولۇدۇ . ۋە گىكى قارا ، دانىلىرى ماشىقا ئوخشايدۇ. چوڭلىقى تەرىمىغا ئوخشايدۇ، تەمى تاتلىق بولۇدۇ. ئۇنىڭ ياخشى ئولكىنىڭ بولۇپ، قۇرۇقى ، مېھىزى تاتلىقى، پوستى نېمەز بولغىنى، بىو ئىلدىن ئوتەمگەندۇر . مىسى شاملاردا بۇنىڭدىن رۇپ (ئېكستراكت) قىلىدۇ .

چىقىمەش دۇرىنى : - ئەرەبىستاندىن چىقىدۇ .

تەبىئىيىتى : - بىرىنچى دەرىجىدە سوغۇق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق، ئۇرۇغىنىڭ تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق .

خۇسۇسىيەتى : - سۇيۇق ماڭدۇرۇش ، ئاغرىق قالدۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، بەدەننى سەمەرتتىش، ياخشى خەلىت پايىدا قىلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

دېمىشلىمەش دۇرىنى : - ئۇزۇم سۇيىسى بىلەن قوشۇپ بىر سە سۇيىدۇك ماڭدۇرۇدۇ . سۇت بىلەن قوشۇپ ئىچسە سۇتنى لەززەتلىك قىلىدۇ، ئىشتىھانى ئاچىدۇ، كونا يوتىلىگە پايدا قىلىدۇ . ئۇنى داۋىسى بىلەن بەدەننى سەمەرتتىدۇ، فەتەقنى (سېرىق ئەتنىڭ يىرتىلىشى - كىزىشى) يوقۇتۇدۇ . پۇشۇرغىنىنى خېمەر قىلىپ تاياق تەككەن، ئىقىلىپ ئاغرىدىغان يەرگە چاپسا ئاغرىغىنى قالدۇرۇدۇ، سوگەلىنى چۈشۈرۈدۇ . يېڭەسىنى ئۇرۇقى بىلەن تاڭسا ھەم سوگەلىنى چۈشۈرۈدۇ . خەرنۇپنىڭ 2 - سى : - ياۋا، جاڭگالنىڭ بولۇپ، مۇسى تەكەنلىك، ئىگىزلىكى 60 سانتىمېتر، شاخلىرى ھەر تەرەپكە ساڭگىلاشلىق. بۇنىڭ تەمىنى

گۆتكۈر، ئۇششاق، كۆلى سېرىق، دېغى بار. مەۋسى بۈرەككە ئوخشايدۇ. بۈرەكتىن كىچىك. خىرئۇپ نىپىتى مۇشۇدۇر.

تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سۇفۇق، قابىزلىقى بار.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ قاتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، ھەر قانداق ئەزادىن كەلگەن قاننى ئوخشۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دەشلىتىلىش ئورنى: - سوقۇپ يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرە ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ، ئەزادىن كەلگەن قاننى ئوخشۇتۇدۇ. ئىسھالنى، يارقاننى، ھېيىزنى بوۋاسىرنىڭ قېنىنى ئوخشۇتۇش ئۈچۈن دەشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئېغىزنى چايقىسا، سوقۇپ، سۇيۇپ قىلىپ چىشىغا سالسا چىش ئاغرىغىنى قالدۇرۇدۇ ھەم چىشنى چىكىتىدۇ.

پوستىنى، كىياسىنى، زىلتىزىنى سوقۇپ چىشقا سالسا، چىشنى قۇرۇت يىمىشتىن ساقلايدۇ، چىش چۈشۈپ كەتمەي ئۇزۇن تۇرۇدۇ.

خىنا بىلەن قوشۇپ چاشنى ژۇسا چاشنى قۇۋەتلەيدۇ، ئاق كىرىشنى توسۇدۇ. بىدەنەگە چاپسا ئادەم ھېرىپ قېلىشنى توسۇدۇ، ئەزانى قۇۋەتلەيدۇ. سوقۇپ سۇغا چىلاپ رەڭ بىلەن قوشۇپ كىيىملىرىنى بويسا كىيىم كۆنرىغىچە ئوچەيدۇ. سوقۇپ سوڭى چىقىپ قالغانغا سېپە يادراقلىدۇ.

دەشلىتىلىش مىقدارى: - بىر ياشتىن 5 ياشقىچىلەرگە 2 گرامدىن 3 گرامغىچە؛ 5 تىن 10 ياشقىچىلەرگە 3 گرامدىن 5 گرامغىچە؛ 10 دىن 15 ياشقىچىلەرگە 5 گرامدىن 8 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - ئوزۇن بىلەن قىرتىراشت، مازۇ.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ، ئەزانى قۇرۇتۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - بىيە ئۇرۇقى، ناۋات قوشۇپ بىرە زىيانلىق تەسىرىنى توسۇدۇ.

خورما

(تەمرە)

FRUCTUS DIOSPYRUS LONGI

蜜枣

53 - رەسىم خورما

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئۇرۇقى بار. ئاتىلىقى تەملىك مەۋىدۇر. دەرىخى ئىگىز مۇسۇدۇ، يوپۇرمىقى كەڭ، پىچانغا ئوخشاش مېتىرچە كىلىدۇ. چېچىكى ئاقۇش سېرىق رەڭلىك، ئۇزۇمگە ئوخشاش ساپاڧلىق بولۇپ، بىر ساپىغىدىن مول ھوسۇل بارگەندە 20-30 كىلوگرام خورما چىقىدۇ. بۇ 2 خىل بولۇپ، ئىككى ۋە چىشى بار، ئىككى مەۋە بىرەيدۇ. چىشى مەۋە بىرىدۇ. شامال چىققاندا ئىككى چىشىغا تەكشى بىلەن (چاڭلىشىش بىلەن) مەۋە بىرىدۇ، خورمىنىڭ ياخشىسى يوغان، تەمى شەرىپ، سۇلۇق، ئۇرۇقى كىچىك بولۇدۇ.

خورما ئۆسكەن جايىنىڭ ھاۋا كىلىماتىغا قاراپ ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. ھاۋا كىلىماتى ياخشى جايىنىڭ خورمىسى ياخشى كىلىدۇ، ياخشىسى يوغان، پوستى نىپىز، ئۇرۇقى كىچىك، رەڭسىز، سۇلۇق بولۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى : خەرىبى - جەنۇبىي ئاسىيا مەملىكەتلىرىدىن، ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىدىكى مەملىكەتلەردىن، مەندىستاندىن ھەمدە ئېلىمىزنىڭ كۆپ يېرىدىن چىقىدۇ. ئەڭ مۇھىم چىقىدىغان جايى فۇجىيەن، شەندۇڭ ئۆلكىلىرىدىن ئىبارەت.

تەبىئىيىتى : 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، ئەۋۋەلدى دەرىجىدە قۇرۇق، ئۇرۇغنىڭ سوغۇقلىقى كۆپ، ئىسسىقلىقى كەم.

خۇسۇسىيىتى : - كوزۇق بولۇش، قان پەيدا قىلىش، زۇرەكنى، بەدەننى سەمەرتىش، سوغۇق مەجەزلەرنىڭ جىنىسى ئالاقىسىنى كۈچلەندۈرۈش، سوغۇقتىن، بەلغەمدىن بولغان ئاغرىقلارنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى : - بەلغەمدىن بولغان تىپ، بەزىگە، بورەك كېسەللىرىگە ھولبە بىلەن قاينىتىپ بىرىلىدۇ. ئورۇقلاپ كەتكەنلەرگە گۈرۈچ بىلەن قاينىتىپ بىرىلىدۇ. يېڭى سۈت بىلەن داچىدىن قوشۇپ بەرسە جىنىسى ئالاقىنى قۇۋەتلەيدۇ. ئۇرۇغنى قاينىتىپ ئىچسە بورەكتىكى تاشنى چىقىرىدۇ. سۈيىدە كوزەگە چىقىپقان جاراھەتلەرنى ھەم سۇلۇق، زىرىكلىق جاراھەتلەرنى زۇسە كوزنى روشەن قىلىدۇ. جاراھەتلەرنىڭ زىرىكلىرىنى يوقۇتۇدۇ. سوقۇپ بىرىلسە ئىچنى توختۇتۇدۇ. كۆيدۈرۈپ كۈلەنى سېرىق سۇلۇق جاراھەتلەرگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 10 - 40 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى : ئەنجۈر، ھول زەنجىۋىل.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : سېسىق جاراھەتلەرگە بىرىلمەيدۇ. ئۇ ئېغىر، ئۇزۇندا ھەزىم بولۇدىغانلىقى ئۈچۈن ئاشقازاننى يۈزۈدۇ. ئال جىمگەرگە توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ. ساۋدانى زىيادە قىلىدۇ. خۇنىنى كۆيدۈرۈدۇ. باش ئاغرىقى، چىشىنىڭ تۇۋىگە يىرىك، ئاغرىق پەيدا قىلىدۇ. ئىسسىق مەزاجلەرگە ئۇرلۇك كېسەللەرنى پەيدا قىلىدۇ. خامراغى قوساقنى ئىسسىدۇ. يۈنى كېسەلگە بىرىشتە ئانار سۈيى بىلەن سىر كەنجىبىل، كۈنجۈت يېغى، كوكنار، ئاقلاڭغان بادام بىلەن قوشۇپ بىرىلىدۇ ھەم ياپ بولغاندىن كىيىم ئىسسىق سۇ بىلەن ئېغىزنى چايقاش لازىم.

ئاقىر قارانىڭ يوپۇرمىغىنى چايناپ ئۇزۇن ۋاخت ئېغىزدا قويسا چىشىنىڭ زە ئىپلىگىنى، يىرىكچە - قىشىنى، بوغۇم كېسەلنى ئوسۇدۇ.

تەركىبى : - خورمىنىڭ تەركىبىدە 40 پروتسېنتكىچە قەن ماددىسى بولۇدۇ. شۇڭا خورمىنىڭ مەۋسۈسى تەم ۋە ئوزۇقلۇق خۇسۇسىيىتى جەھەتتىن زور قەمەتتە ئىكەنلىكىگە ئادەتتە ئۇنىڭ تەركىبىدىكى گىلىئوكوزا ۋە فروكتوزىلار 25-30 پروتسېنتكىچە يىتىپ بارىدۇ. ئۇلاردىن باشقا 15 پروتسېنت ئاقسىل، 6 پروتسېنت ماي، 7 پروتسېنت كۆل ماددىلىرى، 15 پروتسېنت ھوجەيرىلىك ماددىلار ھەم ۋىتامىن C بولۇدۇ. شۇنىڭدەك تانېن ماددىسى تۇتۇدۇ. خورمىنىڭ تۈرى ناھايىتى كۆپ، شۇڭا ئۇنىڭ ئىچىدىكى تەركىپلەرمۇ ئوخشاش بولمايدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى : جۇڭگىيلار خورمىنىڭ ساپاق قىسمىنى، يېڭى خورمىنىڭ شىرىمىنى، قۇرۇغان خورما ئۆستىدىكى شېكەرلىك ماددىسىنى، خورمىنىڭ ئوزۇننى داۋالاش ئىشلىرىدا قوللۇنىدۇ. ئۇلارنىڭ تەرىپىچە 1 - پەشقان خورما مەۋسۈسى ئوزۇقلاندۇرغۇچى ماددا بولۇپ، يەنە ئۇ قان توختۇتۇدۇ. چوڭ تەرەقنى زۇمشۇتۇدۇ. قان بېسىمىنى چۈشۈرۈدۇ. بوۋاسىر (گېھوروي) ئىشلىتىشنى قايتۇرۇدۇ. بوۋاسىر قاناش ۋە چوڭ ئۇچى قاناش ۋاختلىرىدا قان توختۇتۇدۇ بولغا ھالغا كەلتۈرۈپ ھەمىل قىلىنىدۇ.

- 2 - خورما ساپىمىغى: - ھىق تۇتۇشنى ۋە كېچىسى سىمىپ يىمىشىنى داۋالايىدۇ.
- 3 . خورما شىمىرىسى: - (سۇيى) نىڭ قان بېسىمىنى چۈشۈرۈشتە كورۇنەرلىك ئۈنۈمى بار.
- 4 . خورما شېكەرى (ھانىمىتى): - كال ئافرىقىلىرىغا، يوتسەلىگە، كال قۇرۇشلارغا پايدا قىلىدۇ .
- 5 . خورما: - ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ. بەلغەمنى يوقۇتۇدۇ. كوكرەكنى ساپلاشتۇرۇپ سىقىمىشىنى ئالمايدۇ. يوتەل پەسەيىتىدۇ. ئۈرەك بىلەن ئوپكە، ھوللۇك بىرىدۇ. ئاشقازان، ئۈچەينى تازىلايدۇ. بوۋا- سىرنى، قان تولغاقنى تازىلايدۇ.

خورما شىمىسى

(دېمىس خورما)

SUCCUS FRUCTUS DIEOSPYRUS LONGI

蜜枣汁

تونۇش: - بىر تۈرلۈك پىشقان خورمىدىن مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن ئېلىنىدىغان تاتلىق سۇ. تەييارلاش دۇسۇلى: - ئوبدان پىشقان خورمىلارنى ئىزىپ سۇدا قاينىتىلىدۇ. خورمىنىڭ تاتلىقلىقى سۇغا چىقىپ بولغاندا ئېلىپ ساپ قىلىپ ئىككىنچى قاينىتىلىسا قويۇلۇدۇ. يەنە بىر تۈرلۈكى: - ئوبدان پىشقان خورمىلارنى توپلاپ-سۈۋەتلەرگە قاچىلاپ قويۇلسا تىگىدىن سۇ لىرى تامىدۇ. مەزكۇر سۇلارنى ئېلىپ ساپ قىلىپ بىر ئاز قاينىتىلىسا قويۇلۇدۇ. ياكى مەزكۇر سۇنى ئاغزى زى ئوچۇق قاچىلارغا سېلىپ ئاغزىغا داكىدەك بىر نەرسىنى يېپىپ ئاپتاپتا قويۇلسا قويۇقلۇشۇدۇ. بۇ خىلە مەدىكىسى ياخشىراق بولۇدۇ. ئۇقۇرقى ئۇسۇللار بىلەن ھەر بىر مۇننىڭ شىمىسىنى تەييارلىسا بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - خورما چىقىدىغان ئورۇنلاردا چىقىرىلىدۇ. خورما چىقىمايدىغان جايلاردا قۇرۇق خورمىدىن ياساشمۇ مۇمكىن.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ئىسسىق. 1 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى: - غىزالىق تارىپى كۆپ، سوغۇق بەلغەم مەجەز كىشىلەرنىڭ تەبىئىتىنى يۇمشۇتۇش، پالەچنى، مۇپاسىلىنى، سوغۇقتىن بولغان يوتەلىنى يوقۇتۇش، سوغۇق مەجەز كىشىلەرنىڭ جىمىسى ئالا- قىسىنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى: - بۇنى تەنھا ياكى قىزىتە، تۇز بىلەن بەدەنگە چاپسا بەدەندىكى قارا دافىنى يوقۇ- تۇدۇ. ھامامغا ئوخشاش ئىسسىق جايدا ئولتۇرۇپ سىيادان بىلەن قوشۇپ بەدەنگە سۇۋىسا سوغۇق ھاۋانىڭ تەسە- رىدىن مۇزلاپ قالغان ئەزالار ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ .

دېمىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - قانىنى لويىدۇرۇدۇ، جىمىگەرگە سۇدا خاراكىتەرلىق خىلەت پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سىركە، بادام، كوكنار ئۇرۇقى، سىر كەنجەبىن ۋە بىرىششا. تەركىبى: - خورمىنىڭ تەركىبىدىكى ماددىلارغا ئىگە.

خۇمىيە تۇسۇنۇلەپ (1)

(سۇنۇلەپ مىسىرى)

ORCHIS MASCULA

歐白及

تونۇش: - بۇ خىل ئۆسۈملۈكنىڭ ئىلتىزىدۇر. رەڭگى ئاق، سۈزۈك، سورۇنجاندىن كىچىك-
وەك، نىمى ئاتلىق، چاپلاشقاق، ئازراق ئوتكۇر پۇراقلىق، پۇرىقى مەنىنىڭ پۇرىقىغا ئوخشايدۇ.

بۇ نەچچە قىسىم بولۇدۇ: بىر قىسىمنىڭ دانىسى كەينى تەخۇمىدەك بىر - بىرىگە يېقىن، ھەر بىر -
دە ئۇزۇن ئۇششاق زىپى بار. شۇ زىپىدىن ئۇزۇدۇ ھەم زىپىنىڭ ئاخىرىدا كىچىك دانىسى بولۇدۇ. بۇنىڭ
ئىشلىتىلىدىغىنى ئۇزۇنچاق تۇخۇمىمان كەلگەندۇر. يوپۇرمىقى پىيازنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ.

يەنە بىر خىلى ئالدىنقىغا قارىغاندا چوڭراق، يەرگە يېيىلغان، يۇمشاق بولۇپ، بۇنىڭدا 3 دانە مۇ -
ئەكچە بار. ئۇرۇقى قارا، قاتتىق پاقىراشلىقتۇر.

ئۈچىنچى خىلىنىڭ تىنىسى 20 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا كەلەدۇ. تىنىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۇنۇپ چى-
قىدۇ. ئۈستىدە 2 ياكى 3 دانىسى بار، گۈلى سېرىق بولۇپ ئوتتۇرىسىدا قارا ئۇرۇقى بولۇدۇ. تىنىسى
قىزىل، يوپۇرمىقى سۆسەننى ئازادىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. (سۆسەننى ئازاد دىگەن زىپىدەقتۇر).

ئىلتىزى ياڭاق مېقدارى، تېشى قىزىل، ئىچى ئاق، چاپلىشاڭغۇ، ئاتلىق، بۇنىڭ ئۇنۇدىغان جايى
ئاقلاردا، ھول يەرلەردە، ئولاراق رۇم، مىسىردە بولۇدۇ. ئەمما رۇمنىڭ ياخشى ھېساپلىنىدىدۇ. مىسىر -
نىڭكىنى خام ۋاخشىدا تەشەببۇپ زىپىغا ئوتكۈزۈپ قۇرۇتۇدۇ، رۇمنىڭ ئەكسىچە قۇرۇتۇلۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتىمىزنىڭ چاڭجياڭ دەرياسى ئېقىمىدىكى جايلاردىن، سىچۈەن، گۈي -
جۇ، يۈننەن، جياڭسۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، گۇاڭشى، گۇاڭدۇڭ، جياڭشى، خۇبېي، خېنەن، گەنسۇ قاتارلىق
جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1 - خىلى ئاۋۋەلقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھول ئىسسىق. 2 - خىلى 2 - دەرىجىدە ھول،
3 - دەرىجىدە ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - پىيىنى قۇۋۋەتلىش، ئاغرىق قالدۇرۇش، ياخشى قان يېتىلدۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشىش ئورنى: - بۇنى گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ باشقا چاچنى قۇۋۋەتلىيدۇ. چاچ
چىقىرىدۇ، چاچ چۈشۈپ كەتكەننى توختۇتۇدۇ. يوپۇرمىقىنى، زەپىر، ئازغىنە ئىنقىر بىلەن قوشۇپ،
يۇمشاق سوقۇپ ئايالنىڭ پىزىكىگە قويۇپ ئاندىن يېقىنچىلىق قىلىنسا بالا بولۇدۇ. (سەناقتىن ئۆتكەن)
بۇنىڭ ئۇرۇقىنى شاراپ بىلەن قوشۇپ بارسە ئەزانى چىقىرىدۇ.

(1) خۇمىيە تۇسۇنۇلەپ - لاتىنچە (TUBER SALEP) ORCHIS MACULA خەنزۇچە 歐白及 دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەردە توغۇشۇرۇدىغىنىمۇ ئۇنىڭ ئورنىغا ئىشلىتىلىدىغان ۋە پىزىكىگە مەنسۇپ بولغان TUBER BLETILLAE 白及 دىن ئىبارەت - تەھرىر.

(بۇرۇنقىدىن چىققاندا كۆل بولۇدۇ، ئاندىن يوپۇرماق چىقىرىدۇ، ئاندىن كىيىن بوي پىيدا قىلىدۇ. بۇنىڭ بويى سۇسەننىڭ بويىغا ئوخشايدۇ).

ئىشلەتمەش مىقدارى: - 1 ياشتىن 5 ياشقىچەلەرگە 1 گرامدىن 2 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشقىچەلەرگە 2 دىن 4 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچەلەرگە 4 گرامدىن 5 گرامغىچە، 15 ياشتىن ئۇقۇرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 5 گرامدىن 8 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنجا سارى: - ئوزۇن بىلەن بوزدىن، يېرىم ۋەزنىدە ئەنچۈر، ياكى ئوزۇن بىلەن بىلەن بىلەن تۇرۇش.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئاشقازان ئاغزىغا زىيان قىلىدۇ. ئىسسىق مەزاجلەرگە زىيانلىق، ئاشقازان ئاغزىغا زىيانلىق.

تۈزەتكۈچىسى: - ئاشقازان ئاغزىغا زىيان قىلىدىغاندا شېكەر قوشۇپ بىرىلىدۇ، ئىسسىق مەزاج كىشىلەرگە سەركەنجىپىن، پاقا يوپۇرماقنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بەرسە زىيانلىق تەسەرنى توسۇدۇ.

ساقلاش: - بۇنىڭ قۇۋىتى 2 ۋىل تۇرۇدۇ. 2 ۋىلدىن كىيىن قۇۋىتى كېمىيىدۇ.

تەركىبى: - تەركىبىدە 55 پروتسېنت شىلمەلىق ماددا، كراخمال، ئۇچۇچان ماي بار. بۇنىڭ شەكلى سۇزۇلپ مىسى بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشاش. بۇنىڭ BLETILLA STRITA (THUNBERG) REICHENBACH نىڭ قۇرۇتۇلغان ۋىلىتىدىن ئىبارەت. شەكلى ئىككى ياكى ئۈچ ۋىلىتىلىق چىشقا ئوخشايدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلەتمەش:

تەبىئىيىتى: - مۆتىدىل، تەمى قىزىقراق.

خۇسۇسىيىتى: - ئويىنى قۇۋەتلەش، گوش ئۇندۇرۇش، بەلغەم بوشۇتۇش، قان ئوختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

يىمەلمەك قان ئوختۇتۇش دورا سۈپىتىدە قان قۇسۇش، ئويىكە كېسىلەدىكى قان تۇكۇرۇش، ئاشقازان ياردىسى بارلارنىڭ قان قۇسۇش قانارلىقلاردا ئۇنى ئالغانلاپ ئىچكۈزۈلۈدۇ. سەرتتىن خەۋىرەك (كاربونىكول) ۋە باشقا جاراھەتلەرگە ئىشلەتمەش ئەت ئۇنۇپ ساقىيىشىنى تىزلىتىدۇ. ئالغىنىنى كەندىر يېپىسى ياكى ھەببۇلجۈلۈك يېپىسى بىلەن قوشۇپ كۆيۈك ياردىلىرىغا، پۇت - قولنىڭ يېرىقلىرىغا چېپىلىدۇ.

ئالغىنىنى ئىلمان سۇغا سېلىپ قويۇلسا مەلۇم ۋاقتتىن كىيىن شىلمەلىق يېلىم چىقىدۇ، ئوتكۈز تەسەر قىلىپ ئاشقازاننى، ئۈچەينى شىلمە تاشلايدىغان دورىلارنىڭ تەسەرنى تۈزەلتىش، ئاشقازان ئۈچەينى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن ئىشلەتمەش. بۇنى دوختۇرلار MUCILAGO SALEP (سۈلەپ لۇئابى) دەپ ئاتايدۇ.

لۇئابىنى يۈزگە سۈركەپ يۈزىدىكى داغنى چۈشۈرۈدۇ. ئىچىدە بەدەننى سەمەردىتىپ پاقىرىتىدۇ.

مىقدارى: - كۈندە 10 - 3 گرامنى قاينىتىپ ياكى سۇپۇپ ھالدا ئىچىلىدۇ.

خولسەنجان

ALPINIA GALANGA

高良薑

54- رەسەم، خولسەنجان

توزۇش: - بۇ خەمىل ئوسۇملۇكنىڭ يىلتىزى بولۇپ،
بۇ يىلتىزنىڭ رەڭگى تۇتۇق قىزىل، بەك بوغۇملۇق، تەمى ئوتكۇر.
چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزنىڭ جەنۇب ئۆلكىلىرىدە
ئىدىن ۋە ئىسسىق كىلىماتىلىق ھىندىستانغا ئوخشاش ئەللەردىن
چىقىمىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.
خۇسۇسىيەتى: - ئاشقازاننى، ئىچ ئەزالارنى، جىمىنى
ئالاقىنى قۇۋەتلەش، يەللەرنى يوقۇتۇش، سۇيدۇكنى تۇتۇش
(كېمەيتىش)، بەلغەم خاراكىتەرلىق باش ئاغرىغىنى، تۇتقا-
لىق كېسەللىكنى يوقۇتۇش، ئاۋازنى ساپ قىلىش، ئېغىزنى
خۇشبوۋ قىلىش، بەلغەم خاراكىتەرلىق سوغۇقتىن بولغان ئاغرىق-
لارنى پەسەيتىش، بەل ئاغرىغىنى، ئاچچىق كىكىرىكنى، قۇلىن-
جىمى، بورەك سوغۇقلىقى ۋە ئاغرىغىنى پەسەيتىش، خانازىرە سە-
رتاننى، يانپاش ئاغرىغىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - بۇنىڭدىن بىر ئاز مىقدارنى تىلنىڭ تىگىدە تۇتسا، تىلنىڭ سۇسلى-
قىنى ۋە ئېغىرلىغىنى يوقۇتۇپ، سوزلەشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈدۇ. شۇنىڭدەك كىچىك بالدۇرلارنىڭ تىلى تىز
چىقىشىغا ياردەم بىرىدۇ، باھنى قوزغاپ ھەرىكەتلەندۈرۈدۇ. بۇنىڭ 3 گرامىنى يۇمشاق ئىزىپ 30 گرام
يېڭى سېغىلغان ئوچكە سۈتى بىلەن ئىچسە باھنى قوزغىدۇ. سۇ، زەيتۇن يېغى بىلەن ياكى ياسەمەن يېغى
بىلەن خېمىر قىلىپ چاپسا تېرىندىكى قارا داغلارنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ياشتىن 5 ياشقىچەلارغا 1 گرامدىن 2 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشقىچە-
لارغا 2 گرامدىن 3 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچەلەرگە 3 گرامدىن 4 گرامغىچە، 15 دىن ۋۇقۇزى چوڭلارغا
ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامدىن 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - داچىن، كابابىچىن.
دققەت قىلىدىغان نىشەنلەر: - زۆرە كىكە ۋە كوكو كىنىڭ پىردىسىگە زەرە قىلىدۇ. ئىسسىق
ھەجىز كىشىلەرنىڭ يېشىنى ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەندەل، تاباشىر، سەمىز قوخۇننىڭ شورپىسى، كوشى، رۇمبېدىيان، سۇيدۇك
نى توختۇتۇپ قويسا، بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: كەتىرا.
تەر كىۋى: - ئۇچۇچان ماي تۇتۇدۇ، ئۇنىڭ تەر كىۋىدە تىسنىپتول، د. ئا. پىمپىن، كامفېرىد، كامفېرول،
كادىنېن، كالانىكېو، سىكۇپتېرېن ۋە كرىستال ھالىدىكى ئالىپىنن، كراخمال (23 پروتسېنت)، ياغ (5 پروتسېنت)،
4 پروتسېنت كۆل ماددىسى، تاندىن ۋە ئوسۇملۇك يېپىلمى (رېزىن) بار.

جۇڭگىيە تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:
تەبىئىتى: - بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - ئاشقازاننى قىزىتىش، سۇفۇقلىقنى تارتىش، ئافىردىق پەسەيتىش، تاماق سىڭدۈرۈش، قۇسۇشنى پەسەيتىش، ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇش، قوساق ئافىردىقنى داۋالاش تەسۋىرى بار.

خۇشپۇراقلىق، ئاشقازاننى قۇۋەتلىگۈچى ۋە دورىلارنىڭ تەمىنى تۈزەتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئاشقازاننىڭ كونا كېسەللىكلىرى، تاماق ھەزىم قىلىشنىڭ ئاجىزلىقىلىرى ۋە ئاشقازان ئاغرىقلىرى داۋالىنىدۇ. قوساق ئافىردىق، ئۈچەينىڭ كۆندۈرگەن سۇلۇق ۋە سىپالېنىملىرى (كانارلىرى)، بالداقنىڭ ئىچ ئوتكىسى، قوسىغىنىڭ مۇجۇپ ئاغرىقى قاتارلىقلاردا بىرىلىدۇ. يەنە قوزغۇتۇش ۋە تېپىلاندىرۇش تەسۋىرلىرى بار. ئۇنىڭ سىرتىدا ئاشقازان ناملىرىدىكى نېرۋىلارغا تەسۋىر بىرىپ، تاماق ھەزىم قىلىش قابىلىيەتنىڭ ياخشىلىنىشىغا ياردەم بىرىدۇ ۋە شۇڭا ئاشقازان سۈۈپ كىتىش ياكى سۇفۇق يەمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىشتىن بولغان قۇسۇشلاردا بىرىلىدۇ.

ئاۋاز بوغۇلۇشنى، ھاراق بىلەن زەھەرلىنىشنى، جىنىسى ئاجىزلىقلارنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بەزى كەتتە ھامىلدارلار بەزى كىمكى قاتارلىق سۇفۇقتىن بولغان قىزىتمىلىق ئاغرىقلارغا بىرىلىدۇ. ئاغرىق پەسەيتىش، دىماقنى ئېچىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى: - كۈندە 6-3 گرامنى قاينىتىپ ياكى ھاراققا چىملاپ تەمىنى چىقىرىپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ.

خۇنىسپاۋىشان

(دەمۇل ئەخۋەيمىن)

KINO 奇諾

تونۇش: - بۇ بىرخىل دەرىخنىڭ يىمىسى بولۇپ، رەڭگى قىزىل، بىنەپشە تەرىپىگە مايىل، ئۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئوزى ئېقىپ چىققان ساپ، ياغاچ ۋە قوۋزاقلار ئارىلىشىپ قالماستىن بۇرۇپ چىقىرىش ئورنى: - ھىندىستاننىڭ جەنۇبىدا، سىيلون ۋە ھىندىستانلاردا ئۆسۈدىغان پېتىروكارپۇس ماركۇپپوم رو كىبورگ دەپ ئاتىلىدىغان پۇرچاق گۈرۈپپىسىدىكى ئۆسۈملۈك غولىدىن چىقىدۇ. تەبىئىيەتتىكى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق سۇغۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - قان توختۇتۇش، يىرىكلىق جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى پۇتتۇرۇش، ئاشقازان ۋە جىگرە، ئۈچەيلەرنىڭ قىزىقلىقىنى نورماللاشتۇرۇش، تولغاقتىكى قان ۋە سىپرا خاراكىتلىق ئىچ ئوتكىنى، ئۈچەينىڭ ئېچىشىنى، مەقۇتتىكى يېرىقلارنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتتىكى ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - يۈنىڭدىن ئەھۋالغا قاراپ 1- گرامدىن 4 گرامغىچە مىقداردا ئوخۇتۇشۇمنىڭ سېرىقى بىلەن ئىچىمە زۇقۇردا ئېيتىلغان كېسەللىكلەرنىڭ كۈچۈلۈكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى يۇمشاق ئىزىپ داكىدىن ئۆتكۈزۈپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ نۇرنى قۇۋەتلىيدۇ. كوزدىكى يەرىكلىق چاقىنى يوقۇتۇدۇ. سۇنۇن قىلىپ چىشىلارغا سۈركەپ چىشىنىڭ ئاستىنى چىكىتىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ زەخمە جاراھەتلەرگە سېپىمە، قېنىنى توختۇتۇدۇ.

بېشى جاراھەتلەرنىڭ ئافزىنى تۇناشتۇرۇدۇ.

دېشىلىتىلمىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 1 1/2 گرامدىن 4 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ .

دورۇنباسارى: - شادەنچ ۋە خەسنىڭ ئۇسارى .

دەققەت قىلىدىغان دېشىلار: - بورەككە زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى: - كەتمرا .

تەركىبى: - 70-82 پروتسېنت كىتوناننىن كىسلوتاسى ۋە سۇدا ئېرىتمە بىلەن كىنو قىزىلرەكئامادە

دەسى تۇتۇدۇ .

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتىكى دېشىلىتىلمىشى : - كۆچلۈك قابىز (قورۇغۇچى) دورا بولۇپ، ئادەت .

تەبىئىي ئىچ سۈرۈشلەر دە ۋە دېزىنتېرىيىدە ئىچ توختۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ . سىرتقى جاراھەت-
لەرگەمۇ ئىشلىتىلىدۇ .

مىقدارى: - ئىچەشكەنالىقىدىن بىر كۈنلۈك 3 - 5 گرام؛ ئىنكىتۇرىسى (ئىسپىرتلىق چىملانمە

سى) 20 - 2 گرامغىچە .

خەتمى (خۇبىيازى شەجەرى)

(لەيلى قازاق ئىلىتىمى)

ALTHAEAE OFFICINALIS

蜀葵

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، خەلقلىرى بۇ ئو-
سۇملۇكنى لەيلىق-قازاق دەپ ئاتايدۇ . بۇ ھېمىشە باھارنىڭ بىر
قىسىمى دەپ ھېساپلىنىدۇ . گۈلى ئاق ۋە قىزىل رەڭگە رەڭ بولۇدۇ .
بۇنىڭ ھەممىدىن ياخشىسى گۈلى ئاق بولغىنىدۇر . گۈلى بول-
مىسىمۇ خەتمى دېيىلىدۇ . قىزىل ۋە كۈرەڭ گۈلۈكى خەرۋە دەپ
ئاتىلىدۇ .

چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ .

قەيەمىتى: - ھول سوغۇق .

خۇسۇسىيەتى: ياندۇرغۇچى، ئىنقىۋىچى، يۇمشاقچى خۇ-

55 - رەسىم، خەتمى

سۇنىيەتكە ئىگە .

دېشىلىتىلمىش ئورنى: - يوپۇرمىقى، تىنىمى ۋە ئۇرۇقىغا قارىغاندا گۈلىنىڭ قۇۋىتى ئاجىز-زىراق .

يوپۇرمىقىنى خېمىز قىلىپ ھېڭىمىنىڭ ئىشىشىغا، كىرىپىكىنىڭ، قۇلاقنىڭ تۇۋىدىكى ئىش -

شىقلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىنىدۇ . جاراھەتلىرىنى پۈتتۈرۈدۇ، ئىشىشىنىڭ ئالدىنى ئالغۇسىنى

پەسەيتىدۇ ھەم ياندۇرۇدۇ . خانازىر ، ئىشىشىنىڭ جاراھەتلىرىنىڭ ماددىسىنى ئىشلىتىپ

ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ . جاراھەتلىرىگە ، ئەزانىڭ سۈنەتلىرىگە ، ئىشلىتىشقا ، ئىشلىتىشقا (يان-پىشاش ئالغۇسى)

ھوياسىل ، ئىشىشىدىن بولغان بېغىش ئالغۇسى ، ئەمچىك ئىشىشى ، مەقسەتلىرىنىڭ ئىشىشى

قانارامقلارغا خېمىر قىلىپ چاپسا پايدا قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا زەھەرلىك ھاشارلار
لارنىڭ چاققان زەھىرىنى ياندۇرۇدۇ. ئوتتا كويىكەن يەرگە چاپسا پايدا قىلىدۇ. ئودەك، سۇ قوشىنىڭ
يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا مۇپاسىل ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، تىترىمە كېسەلگە پايدا قىلىدۇ. مۇنا -
سىمى دورىلار ۋە ياغلار بىلەن چاپسا زاتىل جەنبە، زاتىل ھەيسە (كوكرەك پىردىسىنىڭ ۋە رەمى)، ئوپ
كىنىڭ ئىششىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئۇنى پۇشۇرۇپ خېمىر قىلىپ ياغ بىلەن قوشۇپ چاپسا ئىسسىقتىن بول-
غان ئىششىقلارنى تىز پۇشۇرۇش تەسلىرىنى كورسۇتۇدۇ. سۇغا چىلاپ قاينىتىپ، سۇزۇپ باشنى ئۇسا چاش-
نى يۇمشاق قىلىدۇ. ئۇنىڭ قايناتقان سۇيىمە ئولتۇرغۇزسا مەقتەتنىڭ ئىششىقىغا پايدا قىلىدۇ، تۇخماس
ئايالىنىڭ رەمى (بالىياتقۇسى) نىڭ ئۇمۇلۇپ قالغان ئاغزىنى ئېچىپ ھامىلدار بولۇشىغا ياردەم
قىلىدۇ .

خام ھالدىكىسىنى شېكەر بىلەن قوشۇپ، جالا ئىستىپ يىمىدۇرسە، ئىسسىقتىن بولغان يوتەلگە، قان
كەلگەندە پايدا قىلىدۇ. سىر كە بىلەن خېمىر قىلىپ ئاق داغقا چاپسا ئاق داغنى كوتۇرۇدۇ (ئۇ جەر -
ياندا كۆن نۇرغا قاخلانماسلىق شەرت). زەيتۇن يېغى بىلەن سىر كىنى قوشۇپ چاپسا زەھەرلىك ھاشارلار
چاققان يەرنىڭ زەھىرىنى ياندۇرۇدۇ. ئۇنىڭدىن 2 ھەسسە، خورمىدىن 2 ھەسسەنى بىر قىسىم سىر كە بىلەن
قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ ئىششىقلارغا چاپسا ئىششىقنى ياندۇرۇدۇ.

چاينىسا ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. ئۇرۇغىنى سەمىنى ئارىسى (ئەرەپ يىمىلىمى) بىلەن باراۋەر مىقداردا ئې-
لىپ، قاينىتىپ، پۇت - قولىنى ئارقا - ئارقىدىن بىر نەچچە قېتىم ئۇسا، قول - پۇتنىڭ يېرىلغىنىغا، قول -
پۇتنىڭ تېرىسى كېپە كىلىشىپ كەتكەندە پايدا قىلىدۇ. قاينىتىپ ئاتنىڭ تۇيغىغا چاپسا تۇياقنى ئوستۇ-
رۇدۇ. ئىلتىزىنىڭ پوستىنى يۇمشاق سوقۇپ، خېمىر قىلىپ چاپسا ئىششىقلارنى يۇمشۇتۇشقا تەسلىرى كۈچ-
لۈك. قاينىتىلغىنىدىن 9 گرامىنى ئىچكىزۈلسە تولغاق (دېزېنتېرىيە)، ئىچ قېتىپ قېلىشلارغا مەنپەئەت قى-
لىدۇ، ئۈچەينىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئۈچەي جاراھەتلىرىنى، سىپرادىن بولغان ئىسھالنى، سويدۇكنىڭ
كويۇپ كىلىشىنى، ئۈچەينىڭ كويۇپ ئاغرىشىنى، ئىششىقنى كوتۇرۇدۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇغىنى تىببىي قايسىدە
بويىچە ئىشلىتىلسە ئۇقۇردىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. شاراپ بىلەن قوشۇپ بەرسە سۇيىدۇ كۈكتىكى
تاشنى پارچىلاپ چىقىرىپ تەسلىكتە سىيەشنى داۋالايدۇ. خام ئەزىلەرنى كېپەيتىدۇ، يانپاش ئاغرىقى
ۋە ئەزانىڭ يېرىلغانلىرىغا پايدا قىلىدۇ. قاينىتىپ سىر كە بىلەن ئېغىزنى چايقىسا ئىسسىقتىن ئاغرىد-
غان چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. كۆزنىڭ جىيەمگى كويۇشۇپ ئىششىغانغا چاپساتىز ئۇنۇم بىرىدۇ. ئىسسىقتىن بول-
غان يوتەلنى پەسەيتىدۇ. ئەزادىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. قاينىتقىنىمۇ شۇ تەسلىرى بىرىد-
دۇ. ئۇنىڭ قاينىتىلغان سۇيىمە ۋانىغا قىلسا مۇپاسىلغا (بوغۇمىنىڭ قېتىپ قېلىشىغا) ھەم ئە -
زانىڭ قاتتىقلىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئىلتىزىنى يۇمشاق سوقۇپ قاينىتىپ خېمىر قىلىپ، چوشقا يېغى،
سەۋسەن يېغى، ئارپا ئۇنى ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا مۇپاسىلنىڭ قاتتىق ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ. ئۇنى ھە -
مەل (كىلىزما) قىلسا ئۈچەي كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ. قايناتقىنىنى ھەسەل ھەردىسى چاققان يەرگە چاپ-
سا زەھىرىنى ياندۇرۇدۇ. ئۇنى ھۇمۇل قىلسا، ئودەك يېغى، سىقىچ بىلەن قوشۇپ بالىياتقۇغا قۇيسا، رەھىمنىڭ
ئىششىقىنى ياندۇرۇش، ئاغزىنى ئېچىش ئۈچۈن مەنپەئەتلىك (سىناقىتىن ئوتكەن).

ئىشلىتىلەتتىلىشى مىقدارى: - 1 ياشتىن 5 ياشقىچىلەرگە 1 گرامدىن 1 يېرىم گرامغىچە، 5 ياش
تىن 10 ياشقىچىلەرگە 2 گرامغىچە، 10 ياشتىن ئۇقۇرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بىرىلىدۇ.
ئورۇنچاسارى: - خەببازى ئۇرۇغى، خىتەمنىڭ يىمىلىمىدۇر. ئۇنىڭ يىمىلىمى ھاۋا كىلىماتسى ئىس-
سىق ۋاختتا فولدىن ئېلىنىدۇ. رەڭگى قىزىل رەڭدە بولىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - ئاشقازاننى سۇسلاشتۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئاشقازان كېسەللىكىگە ئىگە بولغان سىقىلغان سۈيى، ھەسەل، ئارپا بېدىيان بىرىلىدۇ. ئوپىكىگە زىيان قىلماستىن ئۈچۈن ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرىلىدۇ.

تەركىبى: - 35 پروتسېنت شەملىمەلىق ماددا، كراخمال قانارلىق ماددىلار بار. قىزىل ۋە ئاق گۈللۈكى ئوخشاشلا دورىغا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇگىيى تەبىئەتتە دېمىشلىمەلىشى: -

1 - گۈللى: - تەبىئى - سوغۇق، زەھەرسىز، كۆكتۈلنى خوشالاندۇرۇدۇ، نەپەس سىقىشلارنى داۋالايدۇ، بالىلارغا قىزىل چىمىقاندە، بالىلارنىڭ بەزىگە كىلىرىدە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاياللارنىڭ كۆكۈن كېسىلىنى، كوزنىڭ ئىچى قىزىپ ئىلغۇشىنى داۋالايدۇ، قاننى ھەرىكەتلەندۈرۈدۇ، ئۈچەينى سىلىمەقلاشتۇرۇپ، ئىچىنى يۇمشۇتۇدۇ.

2 - رۇلىمەزى: - RADIX ALTHAEAE: - (دەككە يوپۇرماقلىق قىزىل گۈللۈكىنىڭ قۇ - رۇتۇلغان رۇلىمەزى) - قۇرۇق، ئازراق سوغۇق، سۇيۇقنى راۋان قىلىدۇ، كۆيىكەندەك ئاغرىق سىيەشنى داۋالايدۇ، قىزىتمەنى ئالىدۇ. ھاراققا قوشۇپ ئىچىمە قان سىيەشنى داۋالايدۇ، ئاياللارنىڭ ئاقخۇن ۋە نىپاس خۇنىلىرىنىڭ كۆپ كىلىشىنى داۋالايدۇ. جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ، يوتىل پەسىيەتدۇ. لۇگابى ئوتكۇر تەسەر قىلىدىغان دورىلار تەسەرىدىن ئاشقازان - ئۈچەيلەرنىڭ شەملىمەلىكى كىتىشىدىن ئاس - وايدۇ. سۇتنى كۆپەيتىدۇ. تالقاتلاپ كەندىر يېغى بىلەن قارىلاشتۇرۇپ چېپىمەلىسا كۆيۈك يارىلىرىنى سا - قايتىدۇ. قورۇلغان ئالقمىنى ئىچىمە سۇيۇق يوللىرىدىكى تاشلارنى ئېرىتىدۇ.

3 - لەيلىمەقازاق مەۋدەسى: - تەبىئى - قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز، سۇيۇقنى راۋان قىلىدۇ، ئىچىنى يۇمشۇتۇدۇ، تۇخۇتنى تىزلىتىدۇ، بالىلارنى سۇيۇقنى چۈشۈرۈدۇ. سۇلۇق ئىششىقنى داۋالايدۇ. بارلىق جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ. يۈزدىكى دانىخورەكنى ساقايتىدۇ.

بۇ مەۋە (ئۇرۇق) نى قاينىتىپ قويۇق ھالغا كەلتۈرۈپ ئىچىكۈزۈلسە چوڭ تارەتنى، سۇيۇقنى راۋان قىلىدۇ. سۇيۇق يولىدا تاش تۇرۇپ قېلىش كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن لەيلىمەقازاق ئۇرۇقىنى قۇرۇپ، تاماقنىڭ ئالدىدا بىر مىسقالنى ھاراق بىلەن ئىچىكۈزۈلسە، تىزلىكتە تاشنى ئېرىتىپ چىقىرىۋېتىدۇ. ئەگەر كودۇمبا جاراھەتلىرى يەرىك زىغىپ ئېغىز ئالماي ئازاپلىسا، 3 تال ئۇرۇقنى سوقۇپ، ئىككىگە بۆلۈپ ھاراق بىلەن ئىچىكۈزۈلسە ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ. سۇ بىلەن خېمە قىلىپ تاگىدەمۇ شۇ تەسەرنى كورسۇتۇدۇ.

مەشھۇر ھوكۇما - ارىسەچىگىنىڭ يېزىشىچە: ياۋا ئاقىلەيلى ئۇرۇقىدىن 2 مىسقالغا 3 مىسقال كوكسېغىز (دوختۇرلار ئىشلىتىدىغان تالك) قوشۇپ سوقۇپ قايناقسۇ بىلەن ئىچىكۈزۈلسە تۇغۇشنى تىزلىتىپ بالىنى ئوڭاي تۇغدۇرۇدۇ.

4 - ياۋا ئاق لەيلى (لەيلىمەقازاق) تەبىئىسى - بۇنىڭ خولى (تەبىئىسى) قۇرۇق، ئازراق سوغۇق تەبىئەتلىك، زەھەرسىز بولۇپ، ئىسسىقنى ئالىدۇ، ئىچىنى يۇمشۇتۇدۇ، دوۋۇسۇن ئۈستى چېمىقىلىپ قىزىپ ئاغرىشنى داۋالايدۇ، ھاراق بىلەن ئىچىمە بەزىگە كىلى ئوخشۇتۇدۇ. ئىچ سۇرۇش، سىزلام ۋە قان سىيەش كېسىللىرىنى داۋالايدۇ، زېھنىنى ئوتكۈرلەشتۈرۈدۇ. ئەمما ئۇزاق ئىستېمال قىلماستىن لازىم. كىشىنىڭ چىرايىنى ئوڭدۇرۇپ تاشلايدۇ. ئۇزاق ئىستېمال قىلىش ئوغرى كەلسە كۆش بىلەن بىللە ئىشلىتىش كېرەك. ئادەتتە قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

خەربەق سىياھ

(قارا خەربەق - خەربەق ئىسۋەد)

HELLABORUS NIGRUM

黑儿渡

VERATRUM NIGRUM

(黑藤芦)

تونۇش:- بۇ بىر خەل ئوسۇملۇكنىڭ ئىلتىزى بولۇپ، رەڭگى قارا بوغۇملۇق، ئوتتۇرىسى كاۋاك، تولاراق، ئۈمۈلاق، ئىنچىكە قارا رىشتىغا ئوخشاش ئىپلىق كىلىدۇ. يوپۇرمىغى چىنارنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. ئۈنكىدىن كىچىكرەك، يوپۇرمىغىنىڭ چۆرىسىدىكى ئارتۇق يەرلەرى كۆپرەك بولۇدۇ. تېنىسى قىسقا، گۈلى ئاق، قىزىلىققا مايىل، بۇغداي بېشىغا ئوخشايدۇ. مۇسى زاراڭزىنىڭ دانىسىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغى سۈركىلىمىكتە ئىلتىزىدىن زەرسىزەكتۇر. ئىلتىزىنىڭ ئاچچىقلىقى ئاق خەربەق تىن كىمىرەك، لىكىن قۇتتى ئوتكۇر ۋە خەتەرلىكتۇر.

چىقىش ئورنى:- چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى:- 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى:- ئىچ سۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- باشنىڭ يېرىمى ئىلغۇش ياكى ھەممە قىسمى ئىلغۇش ئۈچۈن، كوز ۋە كۆك-رەڭگە چۈشكەن نەزىلىلەر ئۈچۈن، كۆكرەڭگىسى، ئىچ ئىزالارنى، دوۋۇسۇننى، بالىياتقۇنى تازىلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى بىر قانچە كۈن تاتلىق نەرسىلەرگە چىلاپ قويۇپ، پوس-تى ئېلىنغان ئارپا ياكى ماش بىلەن قاينىتىپ ئۇنىڭ سۇيىنى ئىچسە زەرسىز بولۇدۇ. بۇنى ئىچ ئىزالارنى پاكلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ، قېرى كىشىلەرگە بىرە مىزاجنى ياش كىشىلەرنىڭ مىزاجىغا يېقىن قىلىدۇ. قۇرۇق مىزاجلەرگە زەرەر قىلىدۇ. كىرىسە بىلەن قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا چىش ئىلغۇمىنى قالدۇرۇدۇ. سىر كىچىكىگە چىلاپ ياكى تاتلىق شاراپقا چىلاپ ئاندىن قاينىتىپ سۇزۇپ ساپ قىلىپ يالغۇز ياكى توخو شورپىسى بىلەن ئىچسە بەلغەمنى، سېرانى سۇرۇدۇ. بەدەندىكى سۇدالارنى يوق قىلىدۇ. قويۇق سېرانى چىقىرىشتا سىتەۋونىيادىن كۈچلۈك ھەم زەرسىز.

خېمىر قىلىپ ئاق داغ ياكى ئاق كېسەلگە، سوڭەلگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. جاراھەتلەرنىڭ يۇزۇق ئارتۇق كوشلىرىنى يوقۇتۇدۇ. زەرداپ چىقىپ تۇرۇدىغان ناسۇر چاقىلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. تېببەتنىڭ پەرزىچە قىلىشىنىڭ ئۇسۇلىمى ئاق خەربەقنىڭ ئوخشاش. قاينىتىپ زەھەرلىك ھاشاراتلار بار جايلارغا چاپسا ھاشاراتلار قاپىدۇ. بۇغدايغا ئوخشاش ئوزۇقلۇق دانلارنى بۇنىڭ قاينىتىلغان سۇيىگە چىلاپ ئۇچار جانمۇارلارغا، شۇنىڭدەك باشقا ياۋا ھايۋانلارغا بىرە ئولتۇرۇدۇ. موم، كۇندۇرە زەپتى بىلەن قوشۇپ ياكى ياغ سۇ بىلەن قوشۇپ قوتۇر كېسەللىگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. بىزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە قارا خەربەقنى ئۈزۈم دەرىخىنىڭ تىۋۇسىگە ئۇندۇرۇپ شۇ دەرىخىنىڭ ئۈزۈمىدىن شاراپ تاپيارلاپ ئىچۈرۈلسە ئىچىنى سۇرۇدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى:- 1 ياشتىن 5 ياشقىچىلەرگە 0.2 گرامدىن 0.3 گرامغىچە، 5 ياشتىن -

10 ياشقىچىلەرگە 0.3 گرامدىن 0.5 گرام 0.7 گرامغىچە، 15 ياشتىن ئۇقۇرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ .

دورۇنباسارى: - ئاق خارېق.

دېققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - بۇ دورىنى دېگىن مىقداردىن كۆپ بىرىمە، ئادەم ھاياتىغا خەۋپ يەتكۈزۈدۇ (8 گرامى ئادەم ئولتۇرۇدۇ)، قۇرۇق مىزاج كىشىلەرگە، بوزە كىكە زەھەر قىلىدۇ. كېسەللەرگە بىرىشتە تۈزەتكۈچىسى: كەتەر، سەنتەر، دۇقۇ، پەتەر سالىيۇن، يالىپۇز، مەستىكى .

تەركىبى: - يېرۇن، يىپۇدو، يېرۇن قانارلىق كۈچلۈك ئالكالويدلارنى تۇتۇدۇ .

جۇڭگىيى تىبابىتىدە دېمىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - سوغۇق، زەھەرلىك .

بەدەن، سىپرا ھەيدەش، كال ئاغرىقى، ئاۋاز بوزۇلۇشلارنى داۋالاش، تۇتقاق كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. تېنى ئاجىز كىشىلەر ۋە ھامىلدارلارنىڭ ئىستېمال قىلىشى مەنى قىلىنىدۇ. بۇ يەردە رۇج سەنم قانارلىق دورىلارنىڭ ئەكسىدۇر .

ھاۋا سىمى

(قودا - حوال)

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئۇچار قانات سۇ جانىۋارلىرىدىن بولۇپ، بۇنىڭ جىسمى بىر ئاز چوڭ بولۇدۇ. تۇمشۇقى ئۈستۈن، ياپىلاق. تۇمشۇقىنىڭ ئۇچى تۈۋەن تەرىپىگە ئەگىشىپ. بۇنىڭ تۇمشۇقىدىن قاشلىق خۇج قىلىنىدۇ. پۇتلىرى ئۈدە كىنىڭ پۇتىغا ئوخشايدۇ. لانا پۇت. بۇ ئىككى خىل بولۇدۇ: 1 - خىلى ئاق، 2 - خىلى كۆلرەڭ قارا. قارىسى سېسىق بولۇدۇ. قارىسىنىڭ تېرىسى ئىشلىتىلىدۇ. ئېقى خۇشپۇي بولۇپ بۇنىڭ تېرىسى ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش دورىسى: - شىنجاڭنىڭ ساسلىقلىرىدا بولۇدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ھول ئىسسىق. بۇنىڭدىكى ھوللۇك ئىسسىقلىقتىن ئارتۇقراق.

خۇسۇسىيىتى: - كوشى ئېقىرى. ئۇزۇندا سىڭىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى: - يۇمشاق پۇشۇرۇش، داچىن، زىرە ۋە باشقا ئىسسىق دورىلارنى سېلىش بىلەن بۇنىڭ تېرىسى ئىسسىق مەچىز كىشىلەرگە، ياشلارغا مۇۋاپىق كىلىدۇ. سىپرا مەچىز كىشىلەرگە توفرى كەلمەيدۇ. بۇنىڭ يېغىنى مۇۋاپىق مىقداردا خام ژۇتسا كىندىك ئاغرىقى، قولمەچى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ .

يېغىنىنىڭ خۇسۇسىيىتى: - يىل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئەزالارنى يۇمشۇتۇش، پەيدىلەر-نى چىڭىتىش، چوڭ بوزۇملار ئاغرىقىنى پەسەيتىش، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارغا مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ھېمىشە باھار

(ئىپرون - ھىيولئالدم)

توزۇش: - بۇ بىرخىل گۈللەر جۈملىسىدىن بولۇپ، بويى 60 سىم دىن بىر ھېترىمچىلىك ، يوپۇر-
مىغى ئادەم تىلىغا ئوخشاش شەكىلدە ، گۈلى سېرىق قىزىل، ئۇششاق بولۇپ، بۇنىڭ شاخلىرى - يوپۇر -
ماقلىرىدا چاپلىشاڭغۇ ماددا بار . قارا - ئۇششاق قىرلىق ئۇرۇقلايدۇ .
چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ .
تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە سوغۇق، ئەۋۋەلقى دەرىجىدە قۇرۇق .
خۇسۇسىيىتى: - جىگەر، تاللارنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، ئۈچەيدىكى
قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈش، باش، كوز، قۇلاق ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، ئىچ توختۇتۇش ۋە قان توختۇتۇش
خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى: - بۇنىڭ ھول ئۇرۇقىنى سىقىپ چىققان سۇيىدىن 15 گرامنى ئىچىپ ياكى قاينى-
تىتىۋېلىنغان سۇيىنى گۈل يېغى بىلەن ياكى يالغۇز باشقا چېپىملىسا باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . ئارپا ئۇ-
نى بىلەن خېمىر قىلىپ كوزگە تاڭسا كوز ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ .
بۇنىڭ قۇرۇق ئوسارىسىنى كوزگە تارتسا كوز ئاغرىقىغا ، يوپۇرمىغىنى سىقىپ ئۇسارە قىلىپ زەيتۇن
يېغى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ قاينىتىپ قۇلاققا تېمىسا ئىسسىقتىن قۇلاق ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ . بۇنى ئىچ-
كۈزى خۇندىن بولغان يوتەلگە ، يوپۇرمىغىنىڭ ئوزىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ ئىششىقتىن بولغان كوكىرەك
ئاغرىقلىرىغا تاڭسا پايدىلىق .

ئۇرۇقىنىڭ سۇيىدىن 60 گرامنى ئىچكۈزۈپ قىزىل كىمىرتە كىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ . ھارارەتنى
پەسەيتىدۇ ، 30 گرامنى ئىچكۈزۈپ ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ . ئىچ ئوتكۇ ، ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ .
مۇسەللەس بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈپ ، ئۈچەيدىكى قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ . يوپۇرمىغىنى يۇمشاق سوقۇپ ئىچ-
كۈزى كونا ئىچ ئوتكۇنى توختۇتۇدۇ . يوپۇرمىغىنى سوقۇپ ، خېمىر قىلىپ ئىسسىقتىن بولغان جىگەر، ئاش-
قازان كېسەللىرىدە جىگەر ۋە ئاشقازان ئۈستىگە چاپسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ ھەم ئىششىق ياندۇرۇدۇ .
بۇنىڭ سىرتىدا مۇدۇر، قۇرۇق، ياكى ھول جاراھەتلەرگە ، ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارغا ، يېغىش ئىش-
شىقلىرىغا چېپىملىدۇ . خىنە بىلەن قوشۇپ خېمىر قىلىپ چېپىملىسا ، بەدەننىڭ قىچىشىغا پايدا قىلىدۇ .
يوپۇرمىغىنىڭ سىقىلغان سۇيىنى چاپسا ياكى ئىسسىق سۇيىنى 20 سىم زىراقتىن قۇيۇلسا دو چاققانغا پايدا
قىلىدۇ . (60 گرامنى ئىچسە بولۇدۇ) يوپۇرمىغىنى سوقۇپ ، قاينىتىپ ، پاكىزلىپ سۇزۇپ ، داكىمغا چىلاپ
پەرىجىگە كىرگۈزۈلسە ھوللۇكنى تارتىدۇ .

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - 1 - 5 ياشلىقلارغا سىقىلغان سۇيىدىن ياكى قۇرۇقىدىن 3 - 5 گرام-
غىچە ، 5 - 10 ياشلىقلارغا 5 - 8 گرامغىچە ، 10 - 15 ياشلىقلارغا 8 - 12 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىر-
دەلىدۇ . يوپۇرمىغىدىن 1 - 5 ياشقىچىلىكلەرگە 3 - 6 گرام ، 10 - 15 ياشقىچىلىكلەرگە 6 دىن 10 گرام-
غىچە ، 10 - 15 ياشقىچە بولغانلارغا 10 - 15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ .
دورۇنپاسارى : - ئۇسۇلك، ئىنا بۇسۇلەپ .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئال كېسەللىرىگە كىلى ئەرەمنى بىلەن قوشۇپ بىرىلىدۇ .
 سۇيىدىن 20 گرامنى سىركە ئىچىمىل بىلەن قوشۇپ بىرىلسە خۇن ۋە سىر-رانىڭ تىزلىكىنى پەسەيتىپ بەدەننى
 قۇۋەتلەيدۇ .

ھەك

(ھەلىتە - ئەنجىدان يىلمى)

FERULA ASSA - FOETIDA

阿魏

تونۇش : - بۇبىرخىل ئوسۇملۇكنىڭ يىلمى بولۇپ ، 2 خىلغا ئايرىلىدۇ . 1 - خىلى خۇشبوۋى بو-
 لۇپ ، ئاق ئەنجۇداننىڭ يىلمى ، 2 - خىلى سېسىق بولۇپ قارا ئەنجۇداننىڭ يىلمىدىن ئىبارەت . بۇنىڭ
 ياخشىلىقى 1 - خىلىدۇر . 2 - خىلىنىڭ ياخشى ساپ ، سۇزۇك ، قىزىل تارەپكە مايىل ، پۇرىقى ئوتكۈر .
 سۇدا ھەل قىلىنسا سۇ سۈتكە ئوخشاش بولۇدۇ . بۇنىڭ ناچار ساپ ئەمەسلىرى رېڭى كۆك بولۇپ كودىگە
 ئوخشاش پۇرايدۇ ، تەمى يېقىمىز ، ئادەمنىڭ تەبىئى خالىمايدۇ .

چىقىمىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزدە ، شىنجاڭنىڭ ئالتاي ، ئىلى ، تولى ، فۇكاڭ ، قەشقەر قاتار-
 لىق جايلىرىدىن چىقىدۇ ، چەت ئەللەردىن ئىران ، ئافغانىستان ، ھىندىستان ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىرانغا
 يېقىن چېگرا جايلىرىدىن چىقىدۇ .

بىزدە قارا ئەنجۇداننىڭ يىلمى كۆپرەك ئىشلىتىلىدۇ .

تەبىئىتى : - 4 - دەرىجىنىڭ ئىسسىق ، 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ، ئىككىنچى
 خىلىنىڭ تەبىئىتى ئىسسىقلىقتا ئوخشاش ، قۇرۇقلۇقتا 3 - دەرىجىدە .

خۇسۇسىيىتى : - مىڭنىڭ سوغۇق كېسەللىكلەردىگە مەنپەئەت قىلىش ، پەيدىلەرنى قۇۋەتلەش-
 تاماق سىڭدۈرۈش ، كۆزنى قۇۋەتلەش ، قۇلاق ئاغرىقى ، چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .
 ئىشلىتىلىشى ئورنى : - بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە مىڭنىڭ سوغۇقتىن بولىغان بىارلىق
 كېسەللىكلەردىگە پالەچ ئەزالارنىڭ تىترىشى ، بىھۇش بولۇپ قىلىشى ، ئەزالارنىڭ تۇيغۇسىز بولۇپ قىلى-
 ش ياكى ئەزالارنىڭ ئىغىلماسىتىن تۇزۇق قىلىشى ، ئوما سېنا كېسەلىگە (كىچىك بالىلارنىڭ دولۇنۇپ
 كىتىشى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلار) مەنپەئەت قىلىدۇ . قارا مۇچ ، سۇ، سوداپ بىلەن قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا
 ئىچسە گازازا (گەردەننىڭ قېتىپ قىلىشى) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ھاراق بىلەن ئىچسە پەي كېسەللىك-
 لىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ .

سەككىنەج بىلەن ئىچسە پالەچكە مەنپەئەت قىلىدۇ . داۋاملىق ئىچىش شەرت . يەنە بۇنىڭدىن 500نى
 بىر ئاز مومغا قوشۇپ زۇتسا پالەچ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ئەگەر بۇنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ كوزگە تارتسا
 كورۇش قۇۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ . كوزگە چۈشكەن ئاقنى ئالىدۇ . ھەككىنى زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ
 قۇلاققا تېمەتلىسا قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . ئېغىرلىقىنى ، فوگۇلداپ ئاۋاز چىقىشىنى يوقۇتۇدۇ . زەن-
 كار ۋە زاك بىلەن قوشۇپ پۇرۇنغا پەيدا بولۇپ قالغان ئارتۇق كوشىكە (پالەپىقا) قويۇلسا ئارتۇق كوشىنى

يوقۇتۇدۇ. كاۋاك بولۇپ ئاڧرىغان چەشقا قويۇسا ئاڧرىقى پەسەيتىدۇ. مېرۇپلارنى يوقۇتۇدۇ (ئاشقى تارەپ - تىن چاپسا ھەم چەشنىڭ ئاڧرىغىنى پەسەيتىدۇ).

ئەنجۈر، زەپا قوشۇپ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن ئاڧرىقنى چايقىسا مېرۇپ چۈشكەن چەشنىڭ ئاڧرىغىنى پەسەيتىدۇ. ھەسەلكە قوشۇپ خار - خار قىلسا، كىچىك تىلدىكى ئىششىقنى تارقىتىدۇ. سەركە بىلەن قوشۇپ خار - خار قىلسا، كالىدا تۇرۇپ قالغان زولۇك قۇرۇقنى چىقىرىدۇ. تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن يەسە قۇرۇق يوتال ۋە بىقەن ئاڧرىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەنھا ئوزۇنى ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئاۋازنى ئاچىدۇ. كالىنىڭ يىرىكىلىگىنى يوقۇتۇدۇ. ھىڭنى سۇدا ھەل قىلىپ (ئېرىتىپ) ئىچسە ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. سەركە ئىچىمەن بىلەن ئىچسە قېتىپ قالغان سۈتنى سۇيۇلدۇرۇدۇ. قابىز (قورسۇقچى) دورىلار بىلەن ئىچسە ھوللۇكتىن پەيدا بولغان ئىچ ئوتكۇ ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەگەر يۇنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە يەلدىن بەلغەمدىن پەيدا بولغان كىندەك ئاڧرىغىغا ھەنپەت قىلىدۇ. يەل لەرنى تارقىتىدۇ. ئۈچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇتلارنى چىقىرىدۇ ۋە بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ، ئاشقا - زان، جىگەر، ئالنىڭ سوزۇقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. ئىستىسقا كېسەللىكى، بەدەن سۇسلىغىنى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. نوقۇت چوڭلىغىدا ياكى كوگۇل كوتەركىمەك مىقداردىكى ھىڭنى، نان خېمىرىنىڭ ئاردىغا ئېلىپ پۇشۇرۇپ بىر نەچچە كۈنگىچە داۋاملىق تۇتسە سوزۇقتىن بولغان ھەر تۈرلۈك ئىستىسقا زىقى ۋە تەپلى ئۈچۈن بەك مەنپەتلىكتۇر. ئەگەر يۇنى ئەنجۈر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە، جىگەرگە توسالغۇ پەيدا بولغان سەۋەبتىن بولغان يىر قان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. پاقا يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن بىرىلسە ئىچكى كودۇمبا چاقىلىرىنىڭ قان، يىرىڭلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ ھەم با - لىياتقۇ كېسەللىكى، بالىياتقۇ ئىششىقى، تېرە كېسەللىكى، زەھەرلەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ھىڭنى مەور (بىرتۈرلۈك دەرەخنىڭ ئاچچىق يىلىمى)، قارمۇچ بىلەن بىرىلسە سۇيۇلۇق ۋە ھېمىزنى راۋان قىلىدۇ. كويدۇرۇپ تۇتۇشنى بالىياتقۇغا ئالسا، ياكى يۇمشاق ئىزىپ لاندغا يۇلاپ ھۇمۇل قىلىسا قوساقتىكى گولۇك بالىنى چىقىرىدۇ. يىرىڭلىق ئىششىقلارنى يارغىندىن كىيىن جاراھاتنىڭ ئۈستىگە قويۇلسا، قان يىرىڭلىرىنى چىقىرىپ تازىلايدۇ. ھىڭنى يۇمشاق ئىزىپ قۇرۇق ئەنجۈر، سەركە بىلەن قوشۇپ چېپىلسا قۇبا كېسەللىكىگە مەنپەت قىلىدۇ. قىروتى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا بەدەنگە چىققان ھەر تۈرلۈك دانىلارغا پايدا قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ بەدەنگە چېپىلسا دائۇسۇلەپ (چاچ ۋە مويلارنىڭ چۈشۈپ كە - تىشى) كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. يۇنى گۈل بىلەن ۋە دەريانىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ چاپسا سېرىق ئەتنىڭ ياكى مەشەك كوشنىڭ يېرىلىپ كەتىشى كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. غالجىر ئىششىق چىشىلىگەن جايغا چېپىلسا مەنپەت قىلىدۇ. زەھەرلىك ھاشارلارنىڭ يېقىن بولۇشىنى تەسۋىر سۇدۇ، زەھەرلىك ۋاشاق ئوقىنىڭ (ئوقيا ئوقىنىڭ) زەھەرلىك تەسىرىنى يوقۇتۇدۇ. زەيتۇن يېمە - قى بىلەن قوشۇپ چاپسا، دو چاقىغان جايىلارغا چېپىلسا ئاڧرىقنى، زەھەردىن پەسەيتىدۇ. يۇنىڭدىن بىر ئاز مىقدارنى ئەللەر جىمىسى ئەزاسىنىڭ ئوشۇكىگە قويۇلسا باھنى كۈچلەندۈرۈپ تولۇق ھەرىكەتلەندۈرۈدۇ. (بولۇپمۇ زەيتۇن يېقى بىلەن شىشىگە سېلىپ بىر قانچە مۇددەت ئاپتاپقا قويۇپ ئاندىن ئىشلەتسە باھنى كۈچلەندۈرۈدۇ). مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تېپ ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەگەر تاماقلارغا قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا يەسە يۇزنىڭ ۋە بەدەننىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - يېرىم كرامىدىن ئىككى كرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
دورۇنچىسى: - جاۋۇشور.

دەققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر: مەنە، جەمگەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: ئاچچىق ئانا، ئاتلىق ئانا، رۇمبىدىيان، ئوۋەن ئىزالارغا زىيان قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: كەتپرا. ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: بىنەپشە، ئىلۇپەر، ئالما سۈيى ياكى تىرىپىتى سەندەل.

دەسسەكەرتىش: ئەگەر ھىڭنى بىر ياغلىققا ئوراپ سۇ ئاقىدىغان ئېرىقنىڭ ئاۋزىغا باغلاپ قوي. ما سۇغا قۇرۇت پەيدا بولۇشتىن توسۇدۇ. شۇنىڭدەك بۇنى تېرىلغۇلۇقلاردا قويۇلسا، ھاشارلارنىڭ تېرىلغۇلۇقلاردا چىقىپ كىتىشىگە سەۋەپ بولۇدۇ. ھەر قانداق نەرسىگە سۇۋاپ قويۇلسا ھاشارلار ئۇ نەرسىدىن قاچىدۇ. تەركىمىسى: ئاساسىي تاسەۋى ئۈچۈچان ماي ۋە رېزىنە ھەم يىملىملىك ماددىلاردىن ئىبارەت. ھىڭنىڭ پۇراقلىق ھېيى ۋە يىملىملىك ماددىسىنىڭ ئىچىدە ھېكسىمىل سۇلغىم، ھېكسىمىل - دەسۋالغىملا بار. ئۇنىڭدىكى سېسىق پۇراق 5 پروتسېنتىنى ئىگىلەيدىغان ئەنە شۇ سۇلغىم ماددىلارنىڭ پۇردىغىدىن ئىبارەت. تەسىرى: ھىڭنى ۋېناتومۇردىن (بىدەننىڭ ھەممە يېرىدىن ۋەزە كىكە پاسىكىنا قان كىلىدىغان تومۇردىن) كىرگۈزۈلسە، ئارتېرىيە تومۇرى (ۋەزە كىتىن ئىزالارغا ساپ قان ماڭىدىغان تومۇردىكى قان بېسىمى قىسقا مۇددەت ئورلىيدۇ؛ ئاندىن كىيىن ئوۋەتلىپ، كىيىنچە قايتىدىن تادىجى ئورلاپ كىتىدۇ. بۇ چاغدا نەپەس چۇڭقۇرلۇشۇدۇ ۋە تىزلىشىدۇ. چوڭراق مىقداردا بىرىلسە تومۇر ھەرىكىتى دائىرىسىنى تۈزۈش ۋە ئازايتىدۇ ۋە ۋەزە كىنى توختۇتۇپ قويۇدۇ.

ھىڭنى سىرتقى تەرەپكە جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلسە، جاراھەت ۋە كويۇك يارىلىرىنىڭ يۇتۇپ ساقىيىشىنى تىزلىتىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە نىسبەتلەشمىشى: تەبىئىي - ئىسسىق، زەھەرسىز، سېسىق پۇرىقى بار. كۈچلۈك قوزغۇتۇش، بەلغىم بوشۇتۇش، ھاشارات ئولتۇرۇش، زەھەرلەرنى يىشمەش، مۇنەك (ئومە - نە) لارنى يۇمشۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

يىللىرىنى ھەيدەپ - قوساق كويۇشنى داۋالاشقا، شىلمەشقى خىملىتىلارنى، ئۈچەيىگە ئولغان كازلارنى ھەيدەشكە بىرىلىدۇ. يەنە بەدەننى چىمىگىمىتە-ۈچى - ماغىدۇرلاندۇرغۇ-ۈچىسى دورا قىلىپ ھىستېرىيەدە (بىرخىل روھى كېسەللىك)، نېرۋىئاجىزلىق، نېرۋىلەر بىلەن ئىدارە قىلىش ۋە زۇلغان كېسەللىكلەردە ئىشلىتىلىدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئويۇك توپىر كەلمىۈزلىدا، بالىلارنىڭ ئاجىزلىقلىرى (ئېكسۇداتلىق دىئابىز كېسەلى) لىغا بەزىلىرىنىڭ ۋەسپالېنىيەلىرىدە (مەسىلەن، خىنانازىر - بەزى تۇپىر كەلمىۈزلىدا) سۈگە كىنىڭ ۋەسپالېنىيەلىرىدە ۋە تۇتقاق كېسەل، تارتىشىپ قىلىش كېسەللىكى تۇتقاقلىق يۈتەللىرىدە بىرىلىدۇ.

شۇنىڭدەك ھېيىز ماڭدۇرۇش تەسىرىدۇ بار. نەپەس يوللىرىغا نىسبەتەن مىكروپىسىزلاندۇرۇش، بەلغىم بوشۇتۇش، يۈتەلنى تېچىلاندىدۇرۇش ئۈنۈمىنى بىرىدۇ. بەزىگە كىكە پايدا قىلىدۇ، ئۈچەيىنىڭ سانجىمە-قىلىق ئاغرىشىنى توختۇتۇدۇ. بەدەندىكى ئىششىق مۇنەكچىلەر (ئوسمەلەر) ۋە دوۋسۇن تاشلىرىنى ئېرىتىپ تاشلايدۇ. (ئىچىلسە ياكى سىرتتىن چىپىلىسىمۇ بولۇدۇ). كالا، قوي، ئات كوشلىرىدىن بولغان زەھەرلىنىشلىرىنى قايتۇرۇدۇ.

مىقدارى: - كۈندە 0.1 گرامنى ھەب (پىلۇل) تەييارلاپ ئىچەشكە بىرىلىدۇ. بۇدوردا كۈچلۈك سېسىق پۇراق بولغانلىقى ئۈچۈن باشقا دورىلار بىلەن ھەبنىڭ يۈزىنى قاپلاپ بىرىش كېرەك. بولمىسا كوكۇلنى ئېلىشتۇرۇدۇ.

قوشۇمچە: - ئەنجدان يېلىمى (ھىڭ) نى ئېلىش ئۇسۇلى:

1 - 3 - ئاي ئاخىرىدا ئوسۇپ تۇرغان ئوسۇملۇكنىڭ زىلتىز قىسمىنى ئېچىپ، تازىلاپ، تىلىپ، چوڭ يوپۇرماق بىلەن يېپىپ قويۇلۇدۇ، بىرقانچە ھەپتىدىن كىيىن سىزىپ چىققان يىلمىم قاتىدۇ. ئۇنى قىرىۋېلىپ، مۇشۇنداق 10 كۈندە بىرقېتىمدىن تەكرارلاپ پۇتۇن يازبويىچە يېلىمىنى زىغەۋالغىلى بولۇدۇ.

ھىمامە

AMOMUM

تونۇش : - بۇ بىر خىل ئوسۇماۋك بولۇپ، شاخلىرى ياقۇت رەڭگىدە قىزىل، بىر - بىرىگە كىرىشەڭگۈ، قاتتىق كىلىدۇ. كۈلى ئۇششاق، خىرىگە ئوخشايدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى قىزىل. يوپۇرمىقى پاشىرانىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بويى تىز (پۇرىنى ئوتكۈر)، خۇشبوۋى بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى : - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى : - 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى : - توسالغۇلارنى ئېچىش، يىل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئۇخلىتۇش، كۈگۈلىنى خوش قىلىش، ئاشقازاننى تازىلاش، جىگىرنى قۇۋەتلەش، نوقرۇسنى (كىچىك بوغۇملار ئلفردىغىنى)، چاياننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى : - بۇنى ئىزىپ مەلھەم قىلىپ پەشانىگە چاپسا باش ئلفردىغىنى پەسەيتىپ، مەڭگىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. تەنھا ياكى بادروج بىلەن چاپسا چاياننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ۋاسالغۇ بىلەن چاپسا ئىچ ئەزالارنىڭ ئىششىغى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. ھىمامەنى مۇۋاپىقى ھالدا قاينىتىپ بويىسىچە ئىچسە كۈگۈلىنى ئاچىدۇ، ئۇخلىتۇدۇ، ئاشىقازاننى تازىلايدۇ، جىگىرنى قۇۋەتلىپ جىسىگە ۋە تالىنىڭ - توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئۈچەينىڭ ئلفردىغىنى پەسەيتىپ، ئۈچەيدىكى يىللەرنى تارقىتىدۇ. ئەگەر قاينىتىپ ئىچسە كونا جىگەر ئىششىغى ۋە باشقا ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇيدۇكىنى ھەپىزنى ماڭدۇرۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى : - باراۋەر مىقداردا ئاسارۇن ياكى ئود، قىلەمپۇر، ئىگىر (ۋەج) . يېرىم مىقداردا ئاق زىرە قوشۇپ بىرىش لازىم.

دەققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر : - ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ، باش ئلفردىتىدۇ، بەدەننى سۇسلاشتۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - ئاشقازانغا بولۇدىغان زەھىرىنى توسۇشتا چىڭسەي ئۇرۇقى، بۇندىن باشقا زەرەرلىرىنى توسۇشتا سەنەل، گۈلاپ، قوزاق داچىن.

تەسكەرتىش : - بۇنىڭغا $\frac{1}{3}$ مىقداردا قوزاق داچىن قوشۇپ ئارەق تارتىپ، ھەسەلگە قوشۇپ بىر قانچە كۈن ئاپتاپتا قويۇلسا پىشىدۇ. ئۇنىڭدىن كىيىن ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى : - كۈگۈلىنى ئېچىشتا ۋە باشقا خۇسۇسىيەتلەردە شاراپتىن، ھاراقىتىن ئارتۇق. بۇنىڭدىن 3 گرامنى شەشە كۈشتەسى بىلەن ئىچسە سۇيدۇكىنى ماڭدۇرۇدۇ. سۇيدۇكىگە توختاپ قالغان تاشنى يۇمشۇتۇپ سىرتقا چىقىرىدۇ.

ھوپۇپ

(ھود - ھود)

FRANCOLINUS CHINENSIS

四 雉

تونۇش :- بۇ بىر خىل ئۇچار جانئوار بولۇپ ، ئۇنى پارسچە «مۇرخ سۇلايمانى» دەپ ئاتىلىدۇ .
ئۇنىڭ قارا ، سېرىق ، ئاق نۇقتىلىرى بولۇدۇ . بېشىدا پىردىن بولغان تاجىسى بار .

چىقىش ئورنى :- شىنجاڭدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى :- 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى :- كوزدىكى ئاقنى يوقۇتۇش ، ئوسالغۇلارنى ئېچىش ، ئولغاقتى ، قۇلىنىجىنى يۈر -

قۇتۇش ، بورەك ۋە دوۋسۇندا ئۇيۇپ قالغان قانلارنى يوقۇتۇش ، قۇۋىتى ھاپىزە (ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى) -
نى زىيادە قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىش ئورنى :- ئۇنىڭ ئوتىنى ھەسەل بىلەن كوزگە تارتسا ياكى تەنھا قېنىنى تارتسا

كوزدىكى ئاقنى يوقۇتۇدۇ . گوشىنى سېرىق چېچەك بىلەن ئوبدان پۇشۇرۇپ يەسە ئۇچە يىلدىكى ئوسالغۇ -
لارنى ئاچىدۇ . ئولغاقتى ، قۇلىنىجىنى يوقۇتۇدۇ . بورەك دوۋسۇندا ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تارقىتىدۇ . ئەگەر

ئۇنىڭ زۇرىكىنى قۇرۇتۇپ يۇمشاق ئىزىپ ئالتۇن ۋە رەقى بىلەن يەسە باھنى قۇۋەتلەيدۇ . ئوتىنى ياكى

قېنىنى چاپسا بەھق ۋە تازچاقا ئۇچۇن مەنىپەت قىلىدۇ . ئوتىنى قاراڭغۇ ئويىدە 3 كۈن

لەقۋا كېسىلگە چاپسا مەنىپەت قىلىدۇ . ئولتۇرگەن ۋاختتا زۇرىكىنى قىزىق ھالدا پۇتۇن زۇتۇۋەتسە قۇ -

ۋىتى ھاپىزەنى كۈچلەندۈرۈدۇ (شۇنىڭدەك ئۇنىڭ مىڭمىسىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يۇرۇنغا

تېمىتىلسا بۇ ھەم شۇ تەسىرنى بىرىدۇ) . قېنىنى قۇرۇتۇپ سۇسەن يېغىغا ياكى يېڭى كۈنجۈت يېغىغا قۇ -

شۇپ چاپلارغا سۇۋسا قارايتىدۇ . چىڭگىل قىلىدۇ .

ئىشلىتىش مىقدارى : ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ .

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى : - تەبىئىي بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق ، قۇرۇق ،

زەھەرسىز . زەھەرلەرنى قايتۇرۇش ، ئىسسىقتىن بولغان بەزگەك بىلەن ئاغرىدىپ ئولۇش ھالىتىگە چۈشۈپ

قالغان ئاغرىقلارنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە . ئۇنىڭ گوشىنى پۇشۇرۇپ موگو (يىر مەدىكى) ھارد -

قى بىلەن بىللە بىرىلىدۇ . ياكى خام گوشىنى سوقۇپ سۇيىنى چىقىرىپ ئىچكۈزۈلۈدۇ . جۇڭگىيى تەبىئىيەت -

نىڭ قەدىمقى كىتاپلىرىدا يېزىلىشىچە ھوپۇپ گوشى ئىچكى 5 ئەزا (زۇرەك ، چىگەرە ، ئال ، ئوپكە ، بورەك) -

كە مەنىپەت قىلىدۇ ، زېرەكلەشتۈرۈدۇ .

ھوپۇپنىڭ يېغى تېرىنىڭ يېرىقلىرىدا ئوبدان پايدا قىلىدۇ .

ھوزۇر ھىندى

(روسۇت ھىندى)

SUCCUS RADIX BERBERIS CHENGII CHEN

劑小龍生根汁

تونۇش: - ۋە بىر خىل ئۇسارە بولۇپ، ۋىنى ھول سېرىق ھېلىلىنىڭ سىقىلغان سۇيىدىن ياكى دورا ھالىدىنىڭ سىقىلغان سۇيىدىن مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن قاينىتىپ تەييارلانغان دورىدۇر. چىقىمىش ئورنى: - سېرىق ھېلىلى ۋە دورا ھالىدى (زەرد جۇبە) مەملىكىتىمىزنىڭ گۈبجۇ، خېبېي، شەندۇڭ، گەنسۇ، سىچۇەن، شىزاڭ قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن، ياۋروپا ھەم ئاسىيادىكى مەملىكىتىلەر دىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - مۆتىدىل، قۇرۇق. بەزى كونا تەبىئەتلەرنىڭ پىكىرىچە ۋىنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق سوغۇقتۇر. خۇسۇسىيىتى: - كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى، ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىق ۋە مۇدۇرلارنى تارقىتىش، قاننىڭ تىزلىكىنى، سىپرانى، قۇسۇشنى، ھىقنى پەسەيتىش، بوۋاسىر خاراكتېرلىق ئىچ ئوتكىنى ئوختۇتۇش، ئالنىڭ ئىششىقىنى قايتۇرۇش، زەھەرلەرگە مۇداپىە كورۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئۇندىن باشقا تارەپلىرى ھوزۇر مەككىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئوخشايدۇ.

دەشلىتىلىش ئورنى: - ۋىنىڭدىن 2 گرامنى ئىزىپ 20 گرامچە كوك رەۋەندە يوپۇر-مىغىنىڭ سۇيىگە بىر كېچە چىلاپ ئىچىپ بوۋاسىرنىڭ قېنىنى، قان خاراكتېرلىق ئىچ ئوتكىنى ئوختۇتۇدۇ، ئۈچەيلەرنىڭ ئىچىشى ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. ۋىنى ئىلمان سۇدا ئىزىپ چاپسا ئىككى تاغاقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاغرىق ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقلارنى ۋە مۇدۇرلارنى تارقەتتىدۇ. ئىزىپ خېمىر قىلىپ كوزگە تاڭسا كوز ئاغرىقى ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ.

دەشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامچە دەشلىتىلىدۇ. دورۇنچاسارى: - پۇپۇل ۋە سەندەل.

دەققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر: - ئالغا زەرەر قىلىدۇ. تۇزەتكۈچىسى: - رۇمبېدىيان ۋە مەسكى. تەركىبى: - ئاساسەن بېربېرىن ئالكالوئىدى تۇتۇدۇ. جۇگىيىلاردا ۋە خىل دورا دەشلىتىلمەيدۇ.

ھوزۇر ھەككى

(رەسۇت مەككى)

تونۇش: - ۋە بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرماق ۋە ئۇرۇقلىرىنىڭ سىقىلغان سۇيىدىن تەييارلانغان دورىدۇر. ۋىنىڭ ئوسۇملۇكى تىكەنلىك، ئىگىزلىكى $1\frac{1}{2}$ مېتىرغىچە بولۇدۇ. ئوسۇملۇكنىڭ پوستى ساغان رەگ.

گىدە بولۇپ، يوپۇرمىقى شەمشاتقا، مۇسى قارىمۇچقا ئوخشايدۇ، مۇسىنىڭ تاشقى تەرىپى ساق تەمى ئاچچىق.

چىقىش ئورنى: - سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىسسىق سوغۇقلىقتا مۆتىدىل، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ قاتۇرۇش، يەل ۋە ئىششىقلارنى تارقىتىش، سويۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچسە، ئىچكى ئەزالاردىكى ئىششىق لار ئۇچۇن ۋە ئىچ ئوتكى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. ئەزالاردىن كېلىدىغان ئارتۇق ھوللۇكنى، تەرنى، قاننى توختۇتۇدۇ، يوتەل، جىگەر ئاغرىقى، قارا يارقان، تولغاق، بوۋاسىر، بورەك قىزىقلىقى، سۇيدۇك يوللىرىدىكى يىرىڭلىق جاراھەت، تەشئالىق، غالجىر ئىشنىڭ چىشلىكىنى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. بۇنى سۇيۇقلۇتۇپ قۇلاققا تېمىتىلما قۇلاقتىن ئاقىدىغان ھوللۇكلەرنى توختۇتۇدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاغزىنى چايقىسا چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىڭىتىدۇ، كالاغا ئېلىپ غار- غار قىلسا، كالى ئىششىقى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ كوزگە تارتسا، كوزنىڭ چورلىرىدىكى قىچىشقاق، قىزىلىق، ياشاڭغۇراش، كوز ئاغرىقى، كوز ئاجىزلىقى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. مەنپەتتىن كوزگە چۈشۈ- دىغان سۇيۇقلۇقنى تۇسۇدۇ. ئىزىپ مەلەم قىلىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا، مەنپەتتىكى يورۇق ۋە يىرىڭلىق چاقىلار ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن قايمىدە بويىچە كىلىمىزما قىلىنسا كونا ئىچ قوتكۇ، ئۇچەيلەردىكى يىرىڭلىق چاقىلار ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئىچىشتە ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامدىن 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - ھوزۇزەندى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - تالغا زەرەر قىلىدۇ.

ھەببۇلبان

(تۇخىمى بەكائىن) ①

FRUCTUS MELIA AZADARACHTA

金铃子

苦楝子

تونۇش: - بۇ بان دەرىخىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، چوڭلىقى پىستىدىن كىچىكرەك، زۇھۇلاق، لو- بىيانىڭكىگە ئوخشاش غىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇدۇ. تەمى بىر ئاز ئاچچىق، پوستى ئاق ۋە نېپىز. بۇنىڭ دەرىخى يۇلغۇن دەرىخىدىن چوڭراق، يوپۇرمىقى ھەببۇلمۇلۇكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، ئەمما ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، بەك كوك، گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق.

① ھەببۇلبان - دىگەن مەۋە ھازىر مىللىي تىبابەتتە ئاتىلىپ ئادەت بولغان پارىسچە ئازاد دەرخ، ئەرەبچە بان دىگەن دەرىخنىڭ مۇسى بولماي، بىكائىن ناملىق دەرخ شەكىللىك ئوسۇم لۇكنىڭ مۇسى ئىكەنلىكىنى لوغاتۇلئەدۋىيىدە كورسەتكەن بولسىمۇ، بىز ئادەتتە ئاتىلىپ كەلگەن 10 نەچچە مېتىردىن ئىگىز ئوسۇدىغان بان دەرىخى ھەققىدە تونۇشتۇردۇق. يۇنانى تىپ ساھىمىدە بۇ مەسىلەدە، ئىختىلاپ بولسا كېرەك - تەھرىر.

چىقىش ئورنى: - مە... كىتىمىزنىڭ شەكلى، شەكلى، ھالەت، جىجياڭ، ئەنخۇي، جياڭشى، خۇبېي،
خۇنەن، سىچۇەن، يۈننەن، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلەردە ئوسىمىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق

خۇسۇسىيىتى: - چىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، خام بەلغەنى سۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىش ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا قايدە بويىچە سۇ ۋە سىركە بىلەن ئىچە تال كېسەللىكى
ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىزىپ خېمىر قىلىپ بەلكۈچ تەييارلاپ بۇرۇلغا تىقىپ قويا بۇرۇن
نىڭ قېنىنى توختۇتىدۇ. يۈمشاق ئىزىپ چىشقا سۇۋسا چىشنىڭ تۇۋىنى چىكىتىدۇ. ئىزىپ خېمىر
قىلىپ تاشقى تەرەپتىن چاپا قاتتىق ئىشقىلارنى تارقىتىدۇ. ئەزالارنىڭ يىغىلىپ قېلىشى، مۇپاسىل،
تاز، چىگەر ۋە تال قاتتىقلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەۋدا، بەلغەم خاراكىتىرلىق ماددىلارنى،
قارا دۇغ، قوتۇر، قىچىشقاقلارنى يوق قىلىدۇ. سۇيدۇك بىلەن چاپا سۈگەل ئۈچۈن مەنپەئەت
قىلىدۇ. بۇنىڭ يېغىنى تاشقى تەرەپتىن ئىشلەتسە بەدەننى ياقتىرىدۇ، يەنى، ئىشقىنى تارقىتىدۇ،
قۇلاققا تېمىتسا قۇلاق ئاغرىغىنى، غۇڭۇلدىشىنى يوقۇتىدۇ. سۈگەلگە، كونا يېرىقلارغا چاپا مەنپەئەت
قىلىدۇ. بەيلەرنى يۈمىشۈمىدۇ، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى قالدۇرىدۇ.

يېغىنى مەستكى بىلەن ئىچسە بەلغەم خاراكىتىرلىق قەينى توختۇتىدۇ. ئەنپەر بىلەن چاپا سۇ-
غۇقتىن بولغان نەزلە، مىڭنىڭ سوغۇقلىقى، قوتۇر، قىچىشقا، تېرىنىڭ قاسراقلىشى، يىرىڭلىق چا-
قىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېغىدىن 4 گىرامنى سۇ بىلەن ئىچسە قەي قىلدۇرۇدۇ، ئىچىنى سۇ-
رۇدۇ، سۇ ۋە سىركە بىلەن ئىچسە چىگەرنى ۋە تالنى تازىلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقتارى: - ئە-ۋالغا قاراپ مۇسسىدىن 6 گىرامغىچە، يېغىدىن مۇۋاپىق ھالدا
ئىشلەتسە بولىدۇ.

ئورۇنباشارى: - $1\frac{2}{1}$ مىقتاردا بەلغە، $\frac{1}{10}$ بەسباسە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - چىگەرگە، ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - رازىيانە، ئارپا بېدىيان.

تەركىبى: - ئاچچىق تەملىك ماددا - مېركوزىن، رېزىنا، ئاشلىغۇجى ماددا (تانىن) تۇتۇدۇ.

ئۇنىڭ تەركىبىدىكى دەرەخ يېغى (رېزىنا) مەدەدە چۈشۈرىدىغان تەسەرگە ئىگە.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - قۇرۇق سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك.

مەۋسى بىلەن دەرەخنىڭ قوۋزىقى ئاساسەن مەدەدە چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. مەۋسى ھول
ئىسسىقنى سۈرۈش، قوساق ئاغرىغىنى توختىتىش، يەتەق (گرىزا) ئاغرىغىنى پەسەيتىش، ھاشارات
ئولتۇرۇش - قاپاق ئۇرۇغى مەدەدسى، ئۈزۈنچاق قۇرۇت مەدەدە ۋە تۇتۇ مەدەدلىرىنى چۈشۈرۈشكە، چا-
لاش پېللاگرا كېسەللىكى، تەمرە تىكىلەرنى، قۇلاق ئاغرىغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. قوۋزىقى، تېنىسى،
يوپۇرمىغى ياكى گۈلىنى قاينىتىپ چاپا كوكتاتلاردىكى زىيانداش ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇدۇ.

مېغىزىدىن ياغ چىقىرىلىپ قۇلاق ئاغرىغى ۋە باشقا تېرە كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.
مۇنىڭ قۇرۇتۇلغان قاپچۇغىنى سوقۇپ قان تولغاقتا بېرىلىدۇ. مەۋسى ۋە قوۋزىقى سۇيدۇكلۇكنىڭ
ئاغرىقلىرىغىمۇ بېرىلىدۇ.

ھەببە بېلىسان

(خېب بېلىسان)

FRUCTUS ABIES BALSAMIA

تونۇش:- بۇ بېلىسان دەرىخىنىڭ ئۈرۈمى بولۇپ، قارىمۇچتىن سەل چوڭراق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق، چىگەرەك، بىر ئاز ئېغىر، مېغىزىنىڭ رەڭگى ئاق، تەمى ئاچچىق.
چىقىش ئورنى:- ئەرەبىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىي:- ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، قىزىتىش، ئاشقازان ئۈچەيلەردىكى ئارتۇق ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش، تۇتاقلىق كېسەلنى، باش ئاغرىغىنى، ئۈچەي ئاغرىغىنى، بەلغەم، سەۋدا خاراكتېرلىق كېسەللەرنى، نەپەس سەملىش، يوتەل، ئوپكە ئىششىغى، كۆكرەك ئاغرىغىنى پەسەيتىش، يەللەرنى تارقىتىش، چىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئىستەم قانى يانپاش ئاغرىغى، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھەرنى پەسەيتىش، سۈيدۈكنى، ھېپىزنى ماڭدۇرۇش، دائىۋسۇلەپ، دائۇل ھەيپە كېسەلنى يوقۇتۇش. چاچنىڭ تۈۋىنى قۇۋەتلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ قاينىتىلغان سۈيىمىدە ئىلچان ھالدا ئولتۇرسا، بالىياتقۇ ئىششىغى ۋە ئىسكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى:- ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى:- $\frac{1}{2}$ مىقداردا بېلىسان ياغىچى، ئەگەر ئۇ بولمىسا باراۋەر مىقداردا سەلىمخە،

$\frac{1}{10}$ مىقداردا بەسپاسە.

زەھەرنى پەسەيتىشتە، باراۋەر مىقداردا ئۇزۇن زىراۋەندە، ھەببۇلغار...
دېققەت قىلىدىغان ئىشلار:- سۈيدۈكلۈككە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچى:- كەتىرا.

ھەببە تۇلخۇزرا

تونۇش:- بۇ سىقىچ دەرىخىنىڭ ئۈرۈمى بولۇپ، پارىسچە بۇن دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ 2 خىل بولۇدۇ. 1- خىلنى شاھبۇن دەپ ئاتىلىدۇ. كىچىگرەك، تېرىسى نازۇك. 2- خىلى چوڭراق تېرىسى قاتتىق بولىدۇ. بۇنىڭ ياخشىراغى كۆك، يېڭى، دانىسى چوڭ بولۇدۇ.
چىقىش ئورنى:- چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىي:- ھولەنىڭ تەبىئىي 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق، قۇرۇغىنىڭ تەبىئىي 3-

دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى:- كۆڭۈلنى ئېچىش، خاۋاسنى، چىگەرلى، تالنى ۋە باھنى قۇۋەتلەش، بەدەلنى، بورەكنى سەمىرىتىش، ئىچكى ئەزادىكى ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، بورەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، كۆكرەك ۋە ئوپكەدىكى ئارتۇق ھوللۇكلەرنى چىقىرىش، بەدەلنى بەلغەم خاراكتېرلىق ئارتۇق نەرسەلەردىن تازىلاش، ئۇششاق تاشلارنى ئىزىش، بەدەنگە زەربە يەتكەنلىكتىن پەيدا بولغان قاتتىقلىقنى

يۇمشۇتۇش، ئۈچەيلەردىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇتلارنى چىقىرىش، سۇيۇلۇقنى، ھېيىزنى، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى
نى ماڭدۇرۇش، بورەكنى، ئاشقازاننى قىزىتىش، يىللەرنى ئارقىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئۇقۇرقى خۇسۇسىيەتلىرى ئىچىش ئارقىلىق بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئۇنى مۇۋاپىقى ھالدا قايمىدا بويىمچە ئىچسە پالەچ، لەقۋا، يوتال،
خاپىغان، بىل ئاغرىقى قۇلىنچى، كۆكۈل ئايلىنىش، ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بادام، شېكەر بىلەن
ئىچسە بەدەننى سەمەردەتتۈرۈپ، سۇيۇلۇقنى ماڭدۇرۇدۇ. سىرگە بىلەن ئىچسە باش ئاغرىقىنى، ئىسلان،
دولەرنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ئانغا سېلىنسا ئاننى سىڭمىشلىق قىلىدۇ. ئۇنى ئاشقى تەرەپتىن ئىزىپ
خېمەر قىلىپ چاپسا قاتتىق جاراھەتلىرىنى پۇشۇرۇدۇ، يۈزىگە چاپسا يۈزنى چىرايلىق قىلىدۇ، بەدەندىكى
قارا داغ، كالىپۇكتىكى يورۇقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ كويىدا ئۇرۇلگەننى ئىزىپ دائۇسسۇلەپكە
چاپسا چاچ ئۈندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ۵ گرامدىن 15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
ئورۇنباستارى: - ئاچچىق بادام مېھىزى، پىستە ياكى ياكاق، باراۋەرمىقداردا شەخۇن ئۇرۇغىنىڭ
مېھىزى.

دەققەت قىلىدىغان نىسبەتلەر: - ئىسسىق مېھىزىگە زەرەر قىلىدۇ، چىگىردە ھەزىم بولۇش
ئىچىش ناچار، باش ئاغرىتىدۇ، مېھىمگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - گۈلەپ، رېباسنىڭ رۇبىيى ۋە باشقا ئاچچىق - چۈچۈك ھول مۇئەللىرىنىڭ رۇبىلىرى،
سىرگە ئىچىش، كەتپەرا ياكى خېمەرى بىنەپشە.

ئىسكەرتىش: - لوغات الادۇمىدە ھەببە تۇلخۇزىنى بەتم دەرىخىنىڭ مۇسسى دەپمىلىگەن. ئەگەر ئۇنى
نى ئىسكەرتىش بىلەن باغلاندىرغاندا، لوغاتتا كورسۇتۇلۇشىچە بۇمۇ بون دەرىخىنىڭ يىمىسى بولغانلىقتىن،
شۇ بىر دەرىخىنىڭ مۇسسى بولۇپ چىقىدۇ. ئانداقتا ھەببە تۇلخۇزى قىزىل قارىغايىنىڭ مۇسسى بولۇش ئىسكەرتىشى
ئىسھالى بار. بۇ خىل مۇسسى پىستىگە ئوخشاش كىلىدۇ، رايونىمىزنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىدىن چىقىدۇ. «ئوبە -
ھەل» بىلەن قايتا سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىپ كورۇلۇشىنى سورايمىز. تەھرىر.

ھەببۇلقۇلت

(حب القلت)

DOLICHOS BIFLORUS

تونۇش: - بۇ بىر ئۇرۇق بولۇپ زەھكى قارا يېشىل تارەپكە مايىل، پارقىرىما زىغىرغا ئوخشاش.
زىغىردىن چوڭراق، زۇمۇلاق تەرەپكە مايىل، تەمى تاتلىق، چاينىغان ۋاختىدا ئېغىزنى قىزىتىدۇ.
چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

قەبىدىتى: - 3 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - بورەكتىكى ئۇششاق تاشلارنى ئىزىش، ئىشتەينى ئېچىش، ھەق تۇتۇشنى، كوز
گەپسەلىنىكىرىنى يوقۇتۇش، سۇيۇلۇقنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش، تەبىئەتنى يۇمشۇتۇش، بوۋاسىرنى قۇ -
يۇتۇش، ئاننىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، قۇلىنچىنى، بەلغەمنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دېشىلىتىلىش ئورنى: - بۇنىڭدىن 24 گرامنى 24 گرام چامغۇر ئۇرۇشى بىلەن 300 گرام سۇغا سېلىپ كومۇر ئوتىدا قاينىتىپ، 100 گرام سۇ قالغاندا ئېلىپ سۇزۇپ 50 گرامنى ئالتىكىدە، يەنە 50 گرامنى ئاخشامدا ئىلمەن ھالدا ئىچسە بىرەكتىكى، سۇيۇقلۇقنى ئۇششاق تاشلارنى ئىزىپ چىقىرىدۇ. ئىزىپ خېمەر قىلىپ تاشقى تارەپتىن چاپسا بۇنىڭ، بەدەننىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. بىرۋاسىنى يوق قىلىدۇ.

دېشىلىتىلىش مىقدارى: - 30 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ. تاشنى چىقىرىش ئۈچۈن تۇرۇپ سۇيى بىلەن بىرىلىدۇ.

دورۇنباسارى: - زىغىر.

دققەت قىلىدىغان دېشىلار: - ئوپىيە، كوزنىڭ ئۇرۇغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسل.

ئىسكىرتىش: تاش ياسايدىغان كىشىلەر بۇنى سۇدا قاينىتىپ سۇيىنى تاشقا سېپىپ ياسايدۇ. چۈنكى تاشنى يۇمشۇتۇدۇ.

ھەببۇرىشات

(زاغۇن - ھالون - ھورۇپ)

GYNANDROPSIDIS GYNANDRA (CLEOME GYNANDRA) 白花菜

تونۇش: - ئوسۇملۇك ئىككى خىل بولۇدۇ. 1- جاڭگالنىڭ، 2- ئولكىنىڭ. ئولكىنىڭكىنى ھەببۇرىشات دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنى يىيىلىدۇ. يوپۇرمىقى يۇمشاق، ئۇششاق. ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى سېرىق ئۇزۇنچاق بولۇدۇ. جاڭگالدا بولۇدىغىنىنىڭ يوپۇرمىقى زۇمۇلاق تارەپكە مايىل، ئەتراپى چىشلىق بولۇدۇ. مىللىي تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى ئولكىنىڭ بولۇپ، ئوسۇملۇكى ھەم ئۇرۇشى ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئوسۇملۇكنىڭ تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - تەبىئىتى يۇمشۇتۇش، قورساقنى قۇرۇت، مەدەنى ئولتۇرۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

56 - رەسىم، ھەببۇرىشات

دېشىلىتىلىش ئورنى: - بۇنى قاينىتىپ بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئاشقازان، ئۇچىدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇقلارنى ئولتۇرۇپ چۈشۈرۈدۇ. بەلغەملەرنى يوقۇتۇدۇ.

ئوسۇملۇكنىڭ قۇرۇق بارلىق خۇسۇسىيىتىلەردە ئۇرۇغىغا يېقىن كېلىدۇ. بۇنىڭ ئوسۇملۇكىنى

ئىزىپ چاپسا ياكى قاينىتىلغان سۈيىنى بىر ھېرىچ ئىكەزلىكتىن قويسا چاپچىنىڭ توكۇلۇپ كىتىشىنى توختۇتۇپ سۇدۇ.

دېشىلىتىلىش مىقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان دېشىلار :- ئاشقازانغا، سۇيدۇكلۇكتە زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى :- كالىدىن ۋە سىركە .

ئوكسىدە ئۆستۈرۈلۈپ زىھنىڭ ئۇرۇقى تۇخۇمى ھىپپورىئات دەپ ئاتىلىدۇ .

تەبىئىتى :- 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى :- باھنى قوزغاش ، سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇش، تال ئىشەشلىرىنى تارقىتىش ،

بەلغەمدىن بولغان ئىشەشلىرىنى يۇشۇرۇش ۋە تارقىتىش، ئۈچەيلىرىدىكى ھىرتۇرلۇك قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش،

زەھىرىنى قۇۋەتلەش، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش ، كوكرەك ۋە ئوپكىمىدىكى ئارتۇق

ئىرىلىرىنى چىقىرىش، توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

دېشىلىتىلىش ئورنى :- زىھنى ئۇرۇشىدىن 9 گرامىنى قىزىق سۇ بىلەن ئىچسە قۇلىنىچىنى

يوقۇتۇدۇ، يەللىرىنى تارقىتىدۇ، كوكرەكنى، ئوپكىنى تازىلايدۇ، ھىپپىنى ماڭدۇرۇدۇ. زەھەرلىك ھاشارات

لارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، ئاشقازان ، جىگىرنى قىزىتىدۇ، قوساق ئاچۇرۇدۇ، باھنى قوزغايدۇ، ئۈچەي

دىكى ھىرتۇرلۇك قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ. شۇنىڭدەك بۇنىڭ 15 گرامىنى قىزىق سۇ، شېكەر ۋە كۈنجۈت

پېغى بىلەن ئىچسە قۇلىنىچىنى يوقۇتۇشتا بەك تىز تەسىر قىلىدۇ، ھەسەل بىلەن ياللانچۇق تىببىيلاپ يالسا

يوتىل، ھەممەش ۋە قويۇق خىلمىتىن پىيدا بولغان بىقەن ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلغان تۇ

خۇمنىڭ سېرىقى ۋە ھەسەل بىلەن يالسا كوكرەك ئاغرىقى، كوكرەك كوشلىرىنىڭ يېرىلغانلىقى ئۈچۈن

مەنپەت قىلىدۇ. تەنھا ئىشلىتىلغان تۇخۇم بىلەن يىسە باھنى قوزغايدۇ، كوكرەكنى ئىسلاھ قىلىدۇ،

سۇنغان ئىزىنى تۇتاشتۇرۇدۇ.

بۇنىڭدىن 6 گرامىنى ئوچىك سۇنى بىلەن 10 كۈنگىچە ئىچسە بەزەس كېسەللىكىنى يوقۇتۇدۇ (شۇ

جەرياندا باشقا تاماق يەمەككەن شەرت ئاستىدا). ئەگەر بۇنى ئىزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئالغا چاپسا، تال

نىڭ ئىشەشلىرىنى تارقىتىدۇ، شۇنىڭدەك تېرىدىكى ھىرتۇرلۇك كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. سۇ،

تۈزىلەن چاپسا كوزۇمباچاقلىرىنى يۇشۇرۇدۇ. قۇرۇپ بىرىلسە بەلغەم خاراكىتىرلىق ئىسھال ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

دېشىلىتىلىش مىقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ 12 گرامغىچە.

دورۇنچاسارى :- قىچا.

دېققەت قىلىدىغان دېشىلار :- بورەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى :- شېكەر، ئاۋات، پەتەڭگان.

تەركىبى :- ئۇرۇقنىڭ تەركىبىدە 25 پروتسىنت يانغىلىق ماي، ئاز مىقداردا قىچا يېغىغا ئوخشاش

شاش ئۇچۇچان ماي ۋە كىلىيومىن دېگەن ماددا تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە دېشىلىتىلىشى :- جۇڭگىيى تىبابىتىدە زىھنىڭ ئۇرۇقى، كىياسى ۋە

ۋىلىتىزى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى :- سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك. زىھنى ئۇرۇقى ھىپپىنى ماڭدۇرۇش، ئىشەشنى قايتۇرۇش

ۋە ئاغرىق توختۇتۇش خۇسۇسىيىتى بويىچە ئىشلىتىلىدۇ. ھىپپۇ رىشاتىنى قاينىتىپ سۇيى بىلەن بوۋا -

سەرنى زۇيۇلدۇ. سوقۇپ خېمەر قىلىپ تېگەش ئارقىلىق بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى داۋالىغىلى بولۇدۇ،

ھاراق بىلەن ئىچىلسە بەزەگە كىنى توختۇتۇدۇ.

يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ ئىچىمە ئىچىمە ئوتۇشنى توختۇتۇدۇ. يەنە زەربە تىگىش، ئات - ئۇلاق تىپەش ۋە
 ۋەقەلەشتىن بولغان ياردىملىنىشلارنىڭ ئاغرىقىنى توختۇتۇدۇ. ۋىلىنىزنى باراۋەر ھەم - داردا ھاراق بىلەن
 قاينىتىپ ئىچىمە سوزنەك (كانارىيە) كېسىلىنى داۋالايىدۇ.
 (جۇگىيەلارنىڭ قارىشىچە، بۇنىڭ كىمىيەسىنى كۆپ يەسە يەل پەيدا قىلىپ، كۆكرەكتە چىقىرىلىشىش
 ھادىسىسىنى پەيدا قىلىدىكەن).

زاغۇن دۇرۇغى SEMENA GYNADROPSIDIS دەپ ئاتىلىدۇ.
 بۇنىڭمۇ تەبىئىتى سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك.

ھەببوزەلەم

تونۇش: - بۇ بىر خىل دان بولۇپ، چوڭلىقى ئوقۇتتىن چوڭراق، تېشى باغلىشاشاڭغۇ، بىر ئاز
 ياپىلاق، تاشقى تەرىپى سېرىق، ئىچكى تەرىپى ئاق، خۇشبوۋى، تاتلىق تەملىك بولىدۇ. ئوسۇملىۇكى 40 سىم
 كىلىدۇ. يوپۇرمىغى تەڭگىگە ئوخشاش ئۇمۇلاق بولىدۇ.
 چىقىمىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.
 تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە ھول ئىسسىق.
 خۇسۇسىيىتى: - باھنى قوزغاش، بەدەننى ۋە بورەكنى سەمەردىتىش، ئاجىز جىگىرنى قۇۋەتلەش
 خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلمىش ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا قاينىدە بويىچە ئىچىمە كۆكرەكنىڭ ۋىرىكىلىگىنى، يۈ-
 تەلنى، سۇدا خاراكىتەرلىق كېسەللەرنى، سۇيۇكنىڭ كويۇپ كىلىشىنى يوق قىلىدۇ. شۇنىڭدەك جە-
 مەر ئاجىزلىغىنىمۇ يوق قىلىدۇ. چايناپ بەدەندىكى قارا داغقا سۈركىسە قارا داغنى يوق قىلىدۇ.
 دېمىشلىتىلمىش مىقدارى: - باھنى ھەرىكەتلەندۈرۈش ئۈچۈن 28 گىرامغىچە بىرىلىدۇ. بۇنى-
 ۋىدىن باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.
 دۇرۇنباسارى: - ھەببە تۇلغۇزرا.
 دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - كالغا زەرەر قىلىدۇ، ئوسالغۇ پەيدا قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: - سەركەنچىبەن.

ھەجەرى يۈھون

(جوھۇد تېشى)

HELMINTHOLITHUS JUDOICUS (CALCAREOUS STONE)

تونۇش: - بۇ بىر خىل تاش بولۇپ، بۇلۇت شەكىلدە، رەڭگى خوما رەڭ ئاقلىققا مايىل، بىر -
 بىرىگە ئۇدۇل، ئۇزۇن تارەپكە تارتىلغان سىزىقلىرى بار، سۇدا تىز ئىزىلىدۇ، ئانچە تەمى يوق. بۇ ئىككى
 خىل بولىدۇ.

1- خىلى ئىرىك بولۇپ، ئۇقۇردا ئېيتىلغان سۈپەتلەر بىلەن بولۇدۇ. 2- خىلى چىشى بولۇپ، ئۇنىڭ سۈپەتلىرى بولمايدۇ، رەڭگى تۇتۇق قىزىل تەرەپكە مايىل. بەزىسى بىر ئاز ياپىلاق. ئىرىككىنى ئىرىكلەرنىڭ ئىچىدىكى ئۇششاق ئاشلارنى چىقىرىش، چىشىنى ئاياللار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىرىش ئورنى: - ئوردانىيەنىڭ بېيرۇت دېگەن تېغىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - سۇيىدۇ كىيىملىك دۇرۇش، ئۇششاق ئاشلارنى ئىزدەش، تاش پەيدا بولۇشنى توسۇش، سۇيىدۇ كىيىملىك ئۇيۇپ قالغان تۈگۈچ قانلارنى ئېرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ئۇنىڭدىن 2 گرامنى ئىزدەپ 200 گرام سۇ، 4 گرام ئاچچىق بادام يېغى بىلەن ئىچىمە سۇيىدۇ كىيىملىك ئاشلارنى ئىزدەپ سۇيىدۇ كىيىملىك راۋان قىلىدۇ. سۇيىدۇ كىيىملىك ئۇيۇپ قالغان قانلارنى ئېرىتىدۇ (سېلىقنى ئۆتكەن). خالىس قىزىق سۇ بىلەن ئىچىمە ھەم شۇ تىنىرىنى بىرىدۇ. ئەگەر ئۇنى شەپەرەگىنىڭ قېنى بىلەن كوزگە تارتسا چۈشۈپ كەتكەن كىرىپىكلەرنى ئۇندا، ئۇرۇدۇ. تەنھا ئوزۇنى تارتسا كوز جاراھەتلىرىنى ساقايتىدۇ. ھەسەل بىلەن تارتسا كىرىپىكلەردىكى قاتتىقلىقنى يوق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - چىگەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئەرەپ يىملىسى.

دەسكەرتىش: - ئەنكىلىزچە نامىغا قارىغاندا يۇبىرخىل ھاك (كالىتسى) تېشى بولسا كېرەك، كە

تاپلاردىن خەنزۇچە نامى تېپىلمىدى (كالكارىيوس = ھاك، ستون = تاش دېمەكتۇر) - تەھرىر.

ھەسەل

(بال - ئەسەل)

MELLIS

蜂蜜

تونۇش: - ئۇ بىر خىل ھەرىنىڭ ئېغىزىدىن قۇسقان سۇيۇقلۇقىدۇر. ئۇ 2 خىل بولۇدۇ. 1- ئاق، 2- سېرىق بولۇپ، سېرىغىنىڭ تەمى ياخشى، قويۇق، خۇشبوۋى، ئېقى ناۋاترەك، دورىلارغا كۆپۈنچە سېرىقى، تاماققا ئېقى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭ ياخشى باش باھاردا چىقىنىدۇر.

چىقىرىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. رايونىمىزدا خۇا-جيا ۋە ئومارتا باققان (ھەسەل ھەرىسى باققان) ئورۇنلاردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - يېڭىسى 2- دەرىجىدە ئىسسىق، ئەۋۋەلقى دەرىجىدە قۇرۇق. ئازراق تۇرۇپ قالغىنى

2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، قان تومۇرىنىڭ سوغۇقلىقىنى تارتىش، مەڭگە ھوللۇگىنى

تارتىش، پىيلەرنى، مەڭگە، ئوپىكە، بورەك، چىگەرە، تال، ئاشقازان، ئۈچە يىلەرنى كۈچلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - زۇرەك، ئوپىكە، ئاشقازان، چىگەرە، كېسەللىكلەردىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش ئورنى: - زۇرەك، ئوپىكە، ئاشقازان، چىگەرە، كېسەللىكلەردىگە ئىشلىتىلىدۇ. مەسەلەن قوشۇپ بىرە مەڭگەنىڭ رەيادە ھوللۇگىنىنى پالەج، لەقۋا،

ھەمدە (تۇيغۇلارنىڭ ئاجىزلىقى) گە، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، ئاشقازانلىق قۇۋەتلىش، ئەشتەيلى ئېچىش، قۇلمىچىنى داۋالاش، باھنى زىيادە قىلىشقا بىردىلىدۇ. كۈندۈز بىلەن قوشۇپ كۆپكەننىڭ ھوللۇ كىلىرىدىكى تارتىش، جەمگەر ۋە تال كېسەللىرىنى داۋالاش، سۇيىدۇكتىكى تاشلىق چىقىرىش، قولغاشقان ئۇچەينى يەشەش، زەھەرنى قايتۇرۇشقا، يامغۇر سۇيى قوشۇپ ئىزالار ھوللىگى يوقالغانغا، خاپىغانغا، سۇيىدۇكتىكى ئاسانماگە، دۇرۇشقا، كال، تىلىدىكى ئىششىق، ئىككى كىنىڭ جاراھەتلىرىگە بىردىلىدۇ. سەركە بىلەن چىشىنىڭ ئاغرىقىغا، لىمۇغا، چىشىنى پاكىزلىشىشقا (ھەر ئايدا 3 - 4 قېتىم ئۇيۇلسا چىشى ئاق، ساپ قىلىدۇ) ئەشلىتىلىدۇ. پىياز سۇيى، لاھۇر تۇزى بىلەن ياكى ئوزۇننى كوزگە چېپىمىسا كوزنىڭ تۇرلۇك كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

ئەنزۇروت ياكى تاش تۇز بىلەن قۇلاققا تېمىسا قۇلاقنىڭ تۇرلۇك كېسەللىرىنى داۋالايدۇ. كالا ئوتى ياكى ئايالنىڭ ياكى ئوچكەننىڭ سۇتى ۋە تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قۇلاققا تېمىسا قۇلاقنىڭ تۇرلۇك كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ سوغۇقتىن بولغان يۈزلىككە بىردىلىدۇ، ئىرقى باردىق بىلەن ئۇچەي كېسەللىرىگە ئىچىمە، كىلىزما قىلىشقا بولۇدۇ. ئوزۇننى ئاناسىل ئەزاغا چېپىمىسا قۇۋەتلىك قىلىدۇ ھەم بالىياتقىزنى چوكتايتىدۇ. داكىغا سۈركىپ ئاياللار جىمىسى ئەزالىرىغا كىرگۈزۈلسە ھەر خىل كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئارپا ياكى بۇغداي ئۇنى بىلەن قويسەمۇ بالىياتقىزنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ ھەم ئىششىق يانمىدۇ. تاتلىق قۇستى ئېلىشتۇرۇپ داۋالاشقا، تاياق تەككەن ئىششىق كوكلىرىگە چېپىمىلىدۇ. ئۇزۇن زىراۋەندە ئالغىنى، ئاچچىق بادام، ھەببۇل مەلىپ، ئارپا ئۇنى بىلەن چېپىمىسا تىرىلىتىدۇ.

ئەنزۇرۇت بىلەن چېپىمىسا جاراھەتلىرىدىكى يىرىك سۇلىرىنى تارتىدۇ، ئورنىدىكى ئىششىق كوشلىرى ئەمۇ يوقۇتۇدۇ. ئوشادىر بىلەن چېپىمىسا بىرەس، بېمىقەنى، تۇخۇمى شىبىت بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ چېپىمىسا تاياق زەربىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. گۈل يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىمىسا كونا، يېڭى بەلغىمى شورىدىن بولغان جاراھەت، بەدەن پىستىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. جەسەتكە چېپىمىسا ئۇزۇن ۋاخت بۇزۇلماي تۇرۇدۇ. زىرە سۇيى بىلەن ئىچسە غالجىر ئىشت چىشىلىگەن، زەھەرلىك ھاشارات چاققان، ئەففىۇن قانارلىقلىرىنىڭ زەھەرىنى قايتۇرۇدۇ.

سۇ بىلەن شىرىت قىلىپ ھامىلدار ئايالغا ئىچكۈزسە قوساق ئاغرىقىنى يوقۇتۇدۇ. سوغۇق بەلغىم مەزاجلىرىگە، سوغۇق جايدا ئىشلەيدىغان كىشىلەرگە بىردىلىسە بەدەننى قىزىتىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقەچلىكىگە 5 - 10 گرام، 5 تىن 10 ياشقەچلىكىگە 10 دىن 15 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقەچلىكىگە 15 دىن 20 گرامغىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 25 تىن 40 گرامغىچە ئىشلىتىشكە بولۇدۇ.

تورۇنباشارى: - ئۇزۇم شىمىسى، يېڭى، قاينىتىلمىغان خورما. دىققەت قىلىشقا تەڭشەشلىك دىمىشلىرى: - ئۇنىڭ بەك ئۇزۇن تۇرۇپ كۆنەپ رەڭگى قارىيىپ، سولۇشۇپ ياكى قۇرۇپ ئېچىپ قالغىنى (گوزىنىڭ ھەسەللىك سۈپەتتىن ئوزگۈرۈپ، تەمى ئاچچىق بولۇپ ياشاشقا بىر ھالغا كىلىپ قالغىنى) خىمىلىتىلارنى كويىدۇرۇپ، مىڭمىنى ئاجىمىزە لاشتۇرۇپ، ھەر خىل كېسەللىرىگە دۇچار قىلىپ يامان ئاقىۋەتلىرىنى كەلتۈرۈشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇچۇن يېڭى، رەڭگى ئوزگەرمەگەن، ئېچىمەنغانلىرىنى ئىشلىتىش لازىم. ئىسسىقتىن بولغان مىڭمە، باش ئاغرىقلىرىغا بىردىلىدۇ. بۇ خىل كېسەللىرىگە ئانار سۇيى، ئوتتۇچ سۇيى، لەمۇن سۇيى، سەركە، زۇمىنقىسۇت سۇيى بىلەن قوشۇپ بىردىلىسە بولۇدۇ.

تەركىمىسى: - بالنىڭ تەركىمىسىدە كىلى-وكوزا، مۇنە قەنىلىرى (فۇركتوزا)، قومۇش قەنى (ساق روزا) ئاز مىقداردا چۈمۈلە كىسلاتاسى (گائىكسىدوم فۇرمىكۇم)، ئوسوملۇك يىمىلىملىرى (گۇمىمىلار)، غامۇخ شاش ماددىلار، ئاقسىل، فېررېمېنتلار، موم ئېرىق ماددىسى، خۇشپۇراقلىق ماددىلار، ئانتىبىيوتىك تۈزلەر ۋە ۋىتامىن B ، C تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتىن دىئىتلىنىشنى بىدەنگە ئوزۇق بولۇدۇ. يىللەرنى ئالدىدۇ. ئۈچەينىڭ خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ، ئالنى كۈچەيتىدۇ. خاپىغاننى ئالدىدۇ. ئېغىز كېسەللىكلىرىنى داۋالايدۇ. ئاغدا رىق توختۇتۇدۇ. ئۇزاق مۇددەت يىپ بىرە ئېقىلنى كۈچەيتىدۇ. ئادەمنى قېرىتەيدۇ.

تەسىرى: - گوزۇقلاندۇرۇش تەسىرىدە ئىكەن ماددا بولۇپ، دورىلارنىڭ تەمىنى ياخشىلايدۇ ۋە دە يوتال پەسەيتىدۇ. ئىچ يۈمۈشۈش تەسىرى بار. ئۇزۇقلۇق بولۇپ، ۋەزەك خىزمىتىنى كۈچەيتىدۇ. ئاغرىق پەسەيتىدۇ ۋە توختۇتۇدۇ. ھەزىم قىلىش يولىنىڭ يارىلىرىدا ئىشلەتمەسە كوزگە كوز رۇنارلىك ئۈنۈم بىرىدۇ.

قوشۇمچە: - 50 گرام زىغىر ئېسىل، سۇقۇپ 60 گرام ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ، ئاندىن 200 گرام قايناقسۇ قوشۇپ كۈندە 2 قېتىم ئىچىپ بىرە كىمپېرتونىمىنى (قان بېسىمى ئورۇلپ كەتمەس كېسىلەرنى) داۋالاش مۇمكىن.

ھەسەل سۇيى

(مالى قاراتىن)

MELLIS LIQUIFACTUM

液化蜂蜜

تونۇش: - مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن سۇيۇق ھالغا كەلتۈرۈلگەن بال (ھەسەل) دىن ئىبارەت. تەبىئىي تونۇش: ساق قىلىنغان ھەسەل بىر ھەسە، ساق يامغۇر سۇيى ياكى ساق ئادەتتىكى سۇدىن 2 ھەسە ئېلىپ بىرلەشتۈرۈپ يۇمشاق ئوت بىلەن قاينىتىلىپ، كوپۇكى قۇرۇتۇلۇدۇ. 3 تىن 2 سى قالغاندا ئېلىپ سۇزۇپ ئىشلەتمەيدۇ. بۇنى «ساددە ھەسەل سۇيى» دىيىلىدۇ. كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپمۇ تەبىئىي تونۇش. ئۇنى «مۇرەككەپ ھەسەل سۇيى» دىيىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - مىللىي تېۋىپلار ئىشلەپچىقىرىدۇ.

تەبىئىي: - ساددىسىنىڭ تەبىئىي ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - بەدەننى پاقىرىتىش، ئىچىنى يۇمشۇتۇش، شىلىملىق خىلىملىرىنى يوقۇتۇش قويدۇق بەلغەمنى پۇشۇرۇش، سۇيۇقلۇق كوپرەك بولۇدىغان ئەزالارنى ۋە ئاشقازاننى، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋەتلەش، سوغۇقتىن بولغان پەي ۋە مەككە كېسەللىكلىرىنى يوقۇتۇش، چوڭ بوزۇملار ئاغرىقىنى، قۇسۇشنى، قوساقنىڭ خۇلدۇرلىشىنى، زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەردىنى پەسەيتىش، زىيادە جىنىسى ئالاقەدىن پەيدا بولغان ئاجىزلىقنى يوقۇتۇش، سۇيۇقنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دىئىتلىنىش ئورنى: - زۇقۇرىدىكى خۇسۇسىيەتلەرگە قارىتا ئىشلەتمەسە بولۇدۇ.

دىئىتلىنىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 120 گرامغىچە ئىشلەتمەيدۇ.

دققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئىسسىق مەزاج، سەپرا مەزاج كەشەلەرگە، ئىچ ئەزانىڭ ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىسسىقلىرىغا زەرەر قىلىدۇ.

تۇزەتكۈچىسى: - ئاچچىق - چۈچۈك دورىلار.
تەسەر ۋە ئەسلىمەتلىشى ھەسەل (بال) بىلەن ئوخشاش بولغىنى ئۈچۈن شۇ مەۋزۇغا قارالسۇن.

ھەشقىپىچەك

(لەبلاپ)

PHARBITIDIS HEDERACEA CHOISY

牽牛花 (黑丑及白丑)

57- رەسىم، ھەشقىپىچەك

تونۇش: - بۇ گىمىيا
ئوزنىڭ يەنىدىكى نەرسىگە قوش
لۇشۇپ يۈگۈشۈۋالدىغان ئوسۇم-
لۇكلەرنىڭ بىرسى بولۇپ، چوڭ.
كەچمەك، ئاق - قارا خىللىرىدە
بولۇدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى ئوزنىڭ
يەنىدىكى نەرسىگە يۈگۈشۈۋال-
لىدۇ. بۇنىڭ چوڭىنى ھەندىچە
چاندەنپىل دەپ ئاتىلىدۇ. يوپۇر-
مىنى لويلا ماشىنىڭ يوپۇر-
مىغا ئوخشايدۇ. ئاق خىللىنىڭ
گۈلى ئاق بولۇدۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇ-
مىمۇ ئاق بولۇدۇ. قارا خىللىنىڭ
گۈلى بىنەپشەرەك بولۇدۇ. كە-
چمەك بىر قانچە خىل بولۇدۇ.
ئاق سېرىق، كۆك بۇلارنىڭ ھە-
ممىسىنىڭ يوپۇرمىقى ئۇششاق،
گۈلى كەچمەك، ئۇرۇمى خىلاپ-
نىڭ ئىچىدە بولۇپ، رەڭگى-
قىزىل تارەپكە مايىل. بۇلارنىڭ
بەزى قىسمى مەۋسىز بولۇدۇ.

لەكىن ھەممىسىنىڭ مەيلى چوڭ، مەيلى كەچمەك بولسۇن سۈتى بولۇدۇ.
چىقىش ئورنى: - ھەممە ئورۇنلاردىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سۇفوق.

خۇسۇسىيەتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، يىل، ئەششىقىلارنى تارقىتىش، ئىچمەلى
يۈمۈش-تۈش ۋە سۈرۈش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە. ئەگەر قاينىتىلسا توسالغۇلارنى
ئېچىش قۇۋىتى ئېشىپ، ئىچسۇرۇش قۇۋىتى ئاجىزلايدۇ (بۇنىڭدىن ھوللۇك يوقۇلۇپ كەتكەن سەۋەبتىن).
بۇنىڭ سىقىلغان سۈيى قاينىتىلمىغان بولسا قاينىتىلغان ھەشقىپىچەكنىڭ ئەكسىچە تەسەر كورسۇتۇدۇ.

ئىشلەتمەش ئورنى: - ئۇنىڭ سىقىلغان سۇيىنى ئېرسا، ئوزۇرغا، ھەسەلەر بىلەن قوشۇپ
پۇرۇنغا نېمەتلىسا كونا باش ئاغرىغىغا مەنپەت قىلىدۇ. سىقىلغان سۇيىنى زەيتۇن يېغى بىلەن قۇلاققا
تېمەتلىسا ياكى ياخشى چىلاپ قۇلاققا قويۇسا قۇلاق ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ، كىرىنى چىقىرىدۇ. چوڭ
ئاق ھەشەمپەنچە كىنەك يوپۇرمىغىنى باش ئاغرىغى، ئويىكە كېسەللىكلىرى، جىگىرنىڭ توسال-
غۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىشلەتمەيدۇ. ئۇنىڭ سۇيىنى ئارقا تارەت ئوسۇلۇپ قالغان سەۋەپتىن بولغان يو-
تال ئۈچۈن، ئىسسىق خىلمەتلەردىن پەيدا بولغان قۇلىنچى ئۈچۈن بىرىلىدۇ. كويىكەن سەپرانى سۇرۇدۇ. خە-
يارى شەنپەر بىلەن قوشۇپ ئىچىلسە دەم سىقىش كېسەللىكى، ئۈچەي ئىشەنچلىرى، ئويىكنىڭ يىمىرى-
لىق جاراھىتى ئۈچۈن بەك ياخشى. شۇنىڭدەك بادام يېغى بىلەن قاينىتىپ بىرىلسە بۇ ھەم شۇ تەسەرنى بە-
رىدۇ. گۈلدىن ۹ گرام بىرىلسە، ئۈچەيدىكى يىمىرىلىق چاقىلارنى داۋالايدۇ. ھول يوپۇرمىغىنى ئىزىپ
چاپسا تال ئاغرىغىغا (بولۇپمۇ سىركە بىلەن پۇشۇرۇلغان بولسا) مەنپەت قىلىدۇ.

مۇسسى يوق ھەشەمپەنچە كىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ياكى يۇمشاق ئىزىپ لاتىغا بولاپ، پىرچىگە قو-
يۇسا ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. ھېيىزدىن پاك بولغاندىن كىيىن تۇتۇنمى پىرچىگە ئالساھامىلە بولۇشنى توسۇدۇ.
يوپۇرمىغىنى، تېنەمىنى يۇمشاق ئىزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ ھۇمۇل قىلسا ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. بۇ-
نىڭ سىقىلغان سۇيىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە بالىياتقۇنىڭ سېسىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ.
چوڭ، ئاق ھەشەمپەنچە كىنەك ھول يوپۇرمىغىنىڭ سۇيىنى چاپسا چوڭ بوغۇملارنىڭ ئىسسىقلىقىنى بول-
غان ئىشەنچلىرىدە مەنپەت قىلىدۇ.

كودۇمبا (يامان يارا)، قاپارچۇق قانارلىق يارنىلارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ (بولۇپمۇ سۇنى بىلەن قو-
شۇپ چېپىلسا). بۇنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى ياغ بىلەن پۇشۇرۇپ ئىزالارغا چاپسا ئىشەنچلىرىنى تارقىتىپ، ئاغ-
رىقنى پەسەيتىدۇ. بەدەندىكى سۇسلىقنى كوتۇرۇدۇ. يوغان جاراھەتلەرگە، ئوت بىلەن كويىكەن جايىلارغا
قايناتماستىن چېپىلىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ سىقىلغان سۇيىنى موم يېغى (سۇيۇق پاراقىن) بىلەن ئوتتا كوي-
كەن جايغا چاپسا ياخشى نېمەتچە بىرىدۇ.

شۇنىڭدەك قارا ھەشەمپەنچە يوپۇرمىغىنى ئىزىپ يامان يىمىرىلىق جاراھەتلەرگە، ئوتتا كويىكەن
جايىلارغا چاپسا مەنپەت قىلىدۇ. قارا ھەشەمپەنچە كىنەك ئوسارىسى چاچنى قارا قىلىدۇ. مۇسسىز قارا
ھەشەمپەنچە كىنى سۇيىنىڭ تەسەرى ناھايىتى ئوتكۇر. تۈكلەرنى چۈشۈرۈدۇ، يىمىلارنى ئولتۇرۇدۇ. مۇسسىز قارا
ھەشەمپەنچە كىنى ئىزىپ شاراپ بىلەن دو چاققان جايغا چاپسا مەنپەت قىلىدۇ. ھەشەمپەنچە كىنەك يەنە بىر
خىلى بار. ئوزى چوڭ، يوپۇرماقلىرى زىردەك، ئۇزۇن، رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل. بۇنى مەغربىستان خەلقى
شەھىمە ياكى ساراۋىلو تىنەۋال دەپ ئاتايدۇ.

تەبىئىتى: - قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيەتى: - كوكرەك ئاغرىغى، يوتال، تال كېسەللىكى، قۇلىنچى كېسەللىكى، كونا
تېپىلەر ۋە 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تېپىلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.
100 گرام سۇيىنى 30 گرام كىلى ئىزىپ بىلەن بىرىلسە ھەمە ئەزادىن كىلىدىغان قانلارنى ئوخ-
تۇتۇدۇ. ھولنى ئىزىپ جاراھەتلەرگە سىپىلسە جاراھەتلەرنى پۇتتۇرۇدۇ. قۇرۇغىنى ئىزىپ يىمىرىلىق جارا-
ھەتلەرگە سىپىسە جاراھەتلەرنىڭ ھوللۇكىنى تارتىپ قۇرۇتۇپ پۇتتۇرۇدۇ ۋە ساقايتىدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - سۇيىدىن 90 گرامغىچە بىرىلىدۇ. ناۋات بىلەن قايناتماستىن ئىش-
لەتمەيدۇ. كىچىك ھەشەمپەنچە كىنەك تەبىئىتى چوڭ ھەشەمپەنچە كىنەككىگە. ئاساسەن ئوخشۇشۇدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - يەللەرنى، ئىششەكلەرنى تارقىتىدۇ، ئىچ قاتۇرۇدۇ، ئىچ-چىق سەبرالى ئارقا پىشاپ ئارقىلىق چىقىرىدۇ. بۇنىڭدا شىلمىلىق ماددىسى بولغانلىقتىن قالغان ھەشقىمىچەكلەردىن ساقلامراق. ئارقا تەبىئەت قۇرۇغان سەۋەبىتىن پەيدا بولغان بارلىق يوتەللەرگە مەنپەت قىلىدۇ. ئىسسىقلىقتىن بولغان قۇلۇنچىگە مەنپەت قىلىدۇ. خىيارى شەنبەر بىلەن قوشۇپ ئىستېمال قىلىنسا ئۈچەيلەرنىڭ ئىششەكلىنى تارقىتىدۇ ۋە توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. كۆپۈنچە تەبىئەتگە مەنپەت قىلىدۇ. بوغۇملارنىڭ ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىششەكلىرىنى تارقىتىدۇ. كىچىك ھەشقىمىچەكلەرنىڭ ئىششەكلىشى مەقدارى: - سۈيىدىن 100 گرامغىچە (60 گرام ناۋات بىلەن).

ئورۇنباسارى: - ھەممە ھەشقىمىچەكلەرنىڭ ئورۇنباسارى: لالەقازاق (خىتىمى) يوپۇرمىغى، خەب بازى يوپۇرمىغى، شاترە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ھەممە ھەشقىمىچەكلەر پەيلەرگە ۋە دوۋسۇنغا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - ناۋات.

تەركىبى: - تەخمىنەن 2 پىروتسېنت فاربىتىدىن گلىكۇكوزىد تۇتۇدۇ. بۇ ئىچ سۇرۇدىغان تەركىبىدىن ئىبارەت. بۇ گلىكۇكوزىد ھەشقىمىچەك ئۇرۇغىنىڭ كىسلوتاسى (ئاتسىدۇم فاربىتىدىنمۇم)، ئىپۇلىك ئاتسىد، گلىكۇكوزالاردىن تەشكىل تاپىدۇ. يەنە 11 پىروتسېنت ھىساۋىدا ياغلىق ماي، 14 پىروتسېنت يىلىمگە ئوخشاش ماددا تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - جۇڭگىيلار بۇلارنىڭ ئۇرۇغىنىلا ئىشلىتىدۇ.

تەبىئىتى: - بەك ئىسسىق، ئازراق زەھەرى بار. ئۆپكە، بورەك، چوڭ ئۈچەيلگە تەسىر قىلىدۇ. ئىچ سۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش، خىلمىتلارنى چىقىرىش، تاماق ھەزىم قىلىش، چوڭ تەرەتنى داۋان قىلىش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئاساسەن فەۋزىيەتلەرنى، سۇلۇق ئىششەكلى (خۇسۇسەن بەلدىن تۆۋەنكى سۇلۇق ئىششەكلى)، تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇشلىرىنى، كۆكرەك چىڭقىلىپ قوساق كۆپۈشلەرنى، ئۈچەيدىكى مەدە كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بورەكنىڭ ۋەسپالېنىمىسىگە بولغان داۋالاش ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىكتۇر. بۇ چوڭ ئۈچەيلگە تەسىر قىلىپ ئۇنىڭ سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشىنى كۈچەيتكەنلىكتىن كەلگەن تەرىت سۇدەك سۇيۇق كېلىدۇ ھەمدە ئۈچەيدە تەييارتاپلىق بىلەن ياشاۋاتقان ھاشاراتلارنىمۇ ئۆلتۈرۈدۇ. مەقدارى: - ئۇرۇغىدىن كۈندە 2-5 گرامنى قاينىتىپ، سۈپۈپ قىلىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ ياكى ھەب تەييارلاپ بېرىلىدۇ.

ھەشقىمىچەك ئۇرۇغى

(ھەببۇلىنىل)

SEMENA PHARBITIDIS HEDERACEA CHOISY 牽牛子
(PHARBITIS NIL CHOISY)
(CALADANA)

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ ئۇرۇغى بولۇپ، بۇنىڭ ئوسۇملۇكى ئۆزىنىڭ نەرسىلەرگە چىرمىشىۋالىدۇ. شاخلىرى ئىنچىكە، شېخىنىڭ، يوپۇرمىقىنىڭ رەڭگى كۆك، ھەربىر يوپۇرمىقىدا گۈلى بولۇپ،

گۈلنىڭ رەڭگى ئاسمان رەڭدە (ھاۋارەڭ)، ئاپتاپتا گۈللەيدۇ، ئۇرۇشى خىلاپ ئىچىدە تۇرۇدۇ، ھەر بىر خىلاپتا 3 دانىدىن 3 قىرلىق ئۇرۇشى بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرد - چىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئاق داغلارنى يوق قىلىش، جىگەر، ئالدىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، قويۇق بەلغەملەرنى سۈرۈش، بەدەننى تازىلاش، چوڭ بوغۇملار ئاغرىغىنى يوق قىلىش، باشقا سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - يۇنى مۇۋاپىق ھالدا قائىدە بويىچە ئىشلەتسە قوساقتىكى ھەرتۈرلۈك قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ. ئاشقى تەرەپتىن چاپسا بەدەن، بىرەس، كىچىك بوغۇملار ئاغرىغى، قوتۇر ۋە زىردىگە لىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەقۇنىيا بىلەن ئىشلەتسە، سەپىرانى، كېرەكسىز قويۇق خىلمە - لارنى ھەيدەيدۇ. ھېلىمە بىلەن ئىشلەتسە، سۇدانى سۈرۈدۇ. جىگەر، ئالدىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، كۆچلۈك ئىچ سۈرۈدۇ، يۇنىڭ 9 گرامىنى 18 گرام ئاق شېكەر بىلەن ئىچسە ھەر تۈرلۈك قوتۇرلارنى يوق قىلىدۇ (سناقتىن ئۆتكەن).

ئىشلىتىش مىقدارى: - بىر گرامدىن 2 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - باراۋەرمىقداردا شەھى ھەنزەل، 6 دىن بىر ھىجرى ئەرمەندۇر.

دەققەت قىلىدىغان نىشەلەر: - 3 گرام ياكى 3 گرامدىن ئارتۇق ئىچسە كىندىكى ئاغرىتىدۇ، ھەددىدىن ئارتۇق ئىچنى سۈرۈش ئارقىلىق، ماسارنىقا ۋە ئۈچەيلەرگە چاپلىشىش ئارقىلىق ئادەم ئوۋا - تۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھېلىمە، يۇمشاق ئىزىش، بادام يېغى بىلەن ياغلاش. يۇنى بەك يۇمشاق ئە - زىپ بىر كىچىك بادام يېغىغا چىلاپ ئەتتىگەندە تەنھا ياكى مۇناسىپ قوشۇمچىلار بىلەن ئىچسە زەرەرسىز بولۇدۇ.

ئاق ۋە قارا ئۇرۇقلار، شۇنىڭدەك سوسۇن ئۇرۇشى ھەم ئارىلاش جىنىلىق ھەشقىپىچەك ئۇرۇقلىرى - مۇدرا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى: - 2 پروتسېنت ئەتراپىدا كىلىۋ كازىدقارىستىن، كوزوۋاۋۇلىن، 11 پروتسېنت ياغلىق

ماي ۋە 14 پروتسېنت رېزىنەسىمان ماددا تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - سوغۇق، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى: - ئىسسىق يىلنى ھەيدەش، بەلغەم بوشۇتۇش، سۇيدۇك راۋان قىلىش، بەدەندىكى سۇلۇق ئىششىقلارنى تارقىتىش، مەدە چۈشۈرۈش، يىل زەھەرلەرنى تازىلاش، ئىچنى سۈرۈش خۇسۇسىيىتى - يىتىگە ئىگە.

يۇنىڭ ئىچ سۈرۈش خۇسۇسىيىتى ھەممە ئوسۇملۇك سۈرگەلەردىن ئارتۇق ئىكەنلىكى جۇڭگىيىلەرنىڭ شۇنىڭدەك ياپونىيە تەبىئىيەتلىرىنىڭ تەجرىبىسىدىن ئۆتكەن. قارا ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىنى 3 كۈن ھاراققا چىلاپ ئۇنىڭدىن ئېلىپ قۇرۇتۇپ، يۈزگە ئالدى بىلەن زەنجىۋىل شۈبىشىنى سۈركەپ ئارقىدىن يۇنىڭ ئالغىتىنى سۈركەپ بىرە يۈزدىكى داغنى چۈشۈرۈدۇ.

سۇلۇق ئىششىق، ئايەمى ئىششىق قوپالماي قالغان ئاغرىقلارغا ھەشقىپىچەك ئۇرۇغىدىن 2 مىر (62.5 گرام) نى ئازراق قۇرۇپ، پىياز قوشۇپ 10 نىچچە قېتىم ئورلۇتۇپ، سۇيىنى 2 قېتىم ئاچ قوساقتا ئىچىمەسە سۇيدۇكىنى

ولۇان قىلىپ ئىشلىتىشنى ئايدىتىۋىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ كېچىدە ئۇنى داۋالاش ئۈچۈن، ھاشىقە،
 ۋەچەك ئۇرۇقىدىن بىر مىسقالنى سوقۇپ، سۇ بىلەن خېمەر قىلىپ كىندىكىگە چاپلاپ قويۇلسا بولىدۇ.
 بارلىق كودۇمبا ۋە باشقا يامان سۈپەتلىك جاراھەتلىرىنىڭ بىدەندىكى زەھەرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن
 (گۈزى ياشراق بولغان كىشىلەرگە) ئاق ۋە قارا ھەشقىمەچەك ئۇرۇقىدىن بىر تالدىن ئېلىپ لاتىغا كوراپ تۇ.
 ۋۇپ سوقۇپ، ياخشى ئاچىمەسۇدىن بىر سەر قۇيۇپ 8 فۇكۇ قالغىچە قاينىتىپ بىر كېچە ئۇستىنى كۈچۈك تۇ.
 يۇپ ئەتىسى قايتا قىزىتىپ بىرلا ئىچكىۋۇلسە بولىدۇ.
 ھىقدارى: - كۈندە 5 - 2 گرامنى قاينىتىپ ئالغانلاپ ھەپ يىساپ ئىچمەشكە بولىدۇ.

ھېلىلە (ئەھلىلەج)

FRUCTUS CHEBULAE 诃子

تونۇش: - ئۇ ھېلىلەرنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، رەڭ
 گى قىزىللىققا مايىل. سېرىق، سىلىق يوغان كىلىدۇ.
 چىقىمىش ئورنى: - كابىل، ھىندىستان، پاكىستان.
 دىن چىقىدۇ. مەملىكەتتەمىزنىڭ يۇننەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى
 قاتارلىق جايلارىدەمۇ چىقىمىشقا باشلىدى. يۇننەندىن كۆپرەك
 چىقىدۇ. ھەتتا ئېكسپورت (چۇكۇ) قىلىنىدۇ.
 تەبىئىتى: - سوغۇقلىقتا مۇتەدىل، ئەۋزەلغى دەرىجىدە
 قۇرۇق.
 خۇسۇسىيىتى: - خىلمىت ئارىلاشقان سۇدا، سېرى
 بەلغەملەرنى سۇرۇش، سۇيدۇك ماڭدۇرۇش، باش ئاغرىغىنى
 قالدۇرۇش، سېرادىن بولغان باش قىيەشنى قالدۇرۇش خۇسۇ-
 سىيىتىگە ئىگە.

58رەسىم ھېلىلە ئوسۇملۇكى.

دەشلىمەتلىشى: - شېكەر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئالغان قىلىپ بىرىلسە بەلغەمدىن بولغان باش قې-
 يەشنى توختۇتۇپ مىڭنى پاكىزلىەيدۇ. مىڭنىڭ ھەرىكىتىنى ياخشىلايدۇ. تۇتقا قىلىق كېسەل، مالدخوليا،
 لەقۇا كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.
 يالغۇز ياكى 3 ھەسسە ھەسەل ۋە ياكى شېكەر بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ھەر كۈنى 4 گرام يەسە سۇدادىن
 بولغان تۇتقا قىلىق كېسەلگە پايدا قىلىدۇ.
 بىسپايدىج، ئۇستوخۇدۇس، ئەرمەن تېشى، لاجەۋەرد تېشى، سېرىق ئوت بىلەن قاينىتىپ ياكى مەجۇن
 قىلىپ بىرىلسە ئۇقۇرىدىكى كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. لەقۇا بولغان كىشى بىر دانە كابىلە ھېلىلەسىنى
 ئۇرۇقىدىن ئايرىپ چاينىسا، تۇگۈرگەندە سۇيەنى تۇگۈرۋۇتىپ بىرتەرىپىنى بېسىپ ياتسا پايدىسى كۆپتۈر.

دەشلىمەتمەش ئورنى : - بۇنى مۇۋاپىقى ھالدا قايمىدە بويىمىچە ئىچسە كوزنىڭ قاراڭغۇ - لەشى، كوكرەڭ ئاغرىقى، ئوپىكە ئاغرىقى، بېقىن ئاغرىقى، ئىستەسقا ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. جىگەر، ئالنىك، بو - رەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئىچىدۇ. قوساقنى، جىگەرنى يۇمشۇتۇدۇ. يىللەرنى ئارقىتىدۇ. بوزەك دوۋۇسۇنە - دىكى تاشلارنى ئىزىدۇ. سۇيدۇكنى راۋان قىلىدۇ. قاينىتىلغان سۇيىمى ئىچسە تەبىئەتلى يۇمشۇتۇدۇ. چاپلىشاڭغۇ بەلغەمى قەي ئارقىلىق چىقىرىدۇ. ئۈچەي ئاغرىقىنى يوق قىلىدۇ. باھنى قوزغايدۇ. بۇنى قاينىتىپ شاراپ بىلەن ئىچسە دونىڭ چاققان زەھىرىنى پەسىتىدۇ.

دەشلىمەتمەش مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ 6 گراممىچە بىرىلىدۇ.
 دورۇنباستارى : - ھۇرشۇپ ۋە زافۇن.

دەققەت قىلىدىغان دەشلىمەت : - كوپ ئىشلەتسە باشقا زەرەر قىلىدۇ، داۋاملىق ئىشلەتسە بوغۇملارغا ئاغرىق پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - سوغۇق مىزاج كىشىلەر ئۈچۈن ھاسىل، ئىسسىق مىزاجىلەر ئۈچۈن سەركە ياكى ئاچچىق سۇت بىلەن قاينىتىپ ئىشلەتمەيدۇر.

دەسكەرتىشى : - بۇ دورا ئارتېمىزىيە (ئەمدەن - شىۋاق) گۈرۈپپەسىغا مەنسۇپ دورا بولۇپ، ئېلىمە مەزدە ئوسۇدىغان بۇ خىل ئوسۇملۇكلەرگە ئوخشەمايدىكەن. لاسانى لوغانلىق دەۋىيە لوفىتىدە كورسۇتۇلۇشىمىچە تەۋىپلارنىڭ كوز قارىشىدىمۇ تولۇق بىرلىك يوقتەك كورۇنۇدۇ.

مىللىمى تەبىئەتتە ئىشلەتمەش : - جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلەتمەيدىغان ئارتېمىزىيە ۋە ئىكاردىس لىنىي (ئەمدەن) بىلەن ئوخشاپ كەتمەيدىكەن. خەنزۇچە نامىنى بەلگىلەش مۇمكىن بولمىدى، تەتقىق قىلىپ كورۇش لازىم، ئوز ئېلىمە مەزىنىمۇ چىقىدۇ.

ھەنزەل

(اندرا ئىنى) (1)

TRICHOSANTHES JAPONICA

风菱仁

تونۇش : - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ مۇدىسى بولۇپ، چوڭلىقى كىچىك تاۋۇز، ئورتە - راق پورتىخال چوڭلىقىدا بولۇدۇ. بەك ئاچچىق. بۇ ئىركەك - چىشى بولۇپ، ئىركەك چىشىمىدىغانىمەن قاتتىق راق ۋە كىچىك رەك بولۇدۇ. چىشىمى چوڭ بوش كەلىدۇ. ياخشى ئىشلەتمەيدىكى چىشىمىنىڭ ئىچىدىكى ئېتىمىدۇر. ئۇنى شەھە ھەنزەل دىيىلىدۇ. ئىشلەتمەيدىغانىمەننىڭ تاشقى تەرىپى سېرىق، ئىچىكى تارىپى ئاق سېرىققا مايل، ئىچى كاۋاك، ئوسۇملۇكىدە مۇدىلىرى كوپ بولۇدۇ. ئۇرۇقى قارا، ئىچى تەرىپى سېرىق كىلىدۇ. ئۇرۇقى كوك بولغىنى ئاچاردۇر. بىر دانە مۇدىنىڭ ئىچىدە بىر ئال ئۇرۇق بولغىنى، ئادەم ئولا تۇرۇدىغان زەھەر ھېساپلىنىدۇ. بۇنىڭ ئېتىنى ئىشلەتمەيدىغان ۋاختىدا ئېلىش كېرەك.

59 - رەسىم، ھەنزەل.

(ئىزاھاتى 185 بەتتە)

چىقىش ئورنى:- چوگى گۈاگىش ئولكىسىدىن، كەچىگى گۈاگىدۇڭ ئولكىسىنىڭ ئايرىم ناھىيە
لىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى:- 4 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى :- يىللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ھەر تۈرلۈك بەلغەملەرنى سۇرۇش، بەلغىم
خاراكتېرلىق خىلمىلارنى ئىچكى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- ئۇنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچىپ سۇقۇتىن بولغان بارلىق
باش كېسەللىكلەرگە مەسىلەن: پۈتۈن باش ئاغرىقى، يېرىم باش ئاغرىقى، پالەج، لاقۇا، تۇتقا-
لىق كېسەل، ئۇنۇتقاقلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. كوزگە چۈشكەن كونا ئەزىلەرنى ھەم يوق قىلىدۇ.
ئەگەر ئۇنى زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ پۇرۇنغا تېمىتىلسا مېگىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، قۇلاققا تېمىتىلسا
قۇلاقنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، چىشقا سۇۋالسا چىشنى ئاسان تارتىۋېلىشقا ياردەم بېرىدۇ.

ھول ھەنزەلىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى تېمىتىلسا كوزدىكى سېرىقلىقنى ئالىدۇ. قۇرۇق پوپۇرمىغىدىن
6گرام مىقدارنى ئىشاستە، سەمىغى ئەرەبىلەر بىلەن يەسە سۇدانى سۇرۇپ چىقىرىدۇ. سېرىق ئوت،
رۇمبېدىيان، ئايارەج، پەيقارالەر بىلەن يەسە مالخولىيا، تۇتقاقلق كېسەل، دائۇل ھەيدىپە (تېرىنىڭ قوزاق
لىشىپ چۈشۈپ كىتىشى)، ماخاۋ ۋە باشقا سەۋدا خاراكتېرلىق كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.
بۇنىڭ ئىلتىزىنى سىر كىدە قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىما چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، مۇسسىنىڭ ئىچىنى
خالى قىلىپ ئۇنىڭغا سىر كىنى قۇيۇپ، ئوزىدە قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىما چىش ئاغرىقىنى
پەسەيتىپ، چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىكىتىدۇ. بۇنىڭ ئىبى قايىمىدە بويىچە تەييارلانغان يېغى سۇقۇتىن
بولغان بارلىق ئاغرىقلارنى قالدۇرۇدۇ.

يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى:- ھول ھەنزەلىنىڭ سۈيى 1 ھەسسە، زەيتۇن يېغى، كۇنجۇت
يېغى بىر ھەسسە قوشۇپ قاينىتىپ سۈيى تۈگىگەندە ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ. مەزكۇر ياغنى قۇلاققا تېمە-
تىلسا، قۇلاقنىڭ فۇگۇلىشىنى، قۇلاقنىڭ قۇرۇقلارنى يوقۇتۇدۇ. چىشقا سۇۋالسا چىش ئاغرىقىنى قالىدۇ.
رۇدۇ. گۈلىنى كوزگە تارتىلسا كوك كوزنى قارايتىدۇ. بۇنى تەنھا ياكى باشقا مۇناسىپ دورىلار
بىلەن قوشۇپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچىپ ئاشقازان، ئۇچەي، جىگىرە، بورەك، سۇيدۇكلۇك، بالىياتقۇ، چوڭبۇزۇم
لار ئاغرىقلىرى ۋە باشقا سەۋدا خاراكتېرلىق كېسەللىكلەر، بوۋاسىرلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل سۇ
يەدە قاينىتىپ ئىچىپ قۇيۇق كەيمۇسنى سۇرۇدۇ. پۈتۈن ھالدا سۇدا قاينىتىپ، شۇ سۇ بىلەن كىلىزما
قىلسا، پالەج ئۈچۈن، بەلغىم ۋە يىل خاراكتېرلىق قۇلەنجىنى، يانپاش ۋە بەل ئاغرىقىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن
مەنپەئەت قىلىدۇ.

ھەنزەل مۇسسىنى كاما قىلىپ ئىچىدىكى ئۇرۇقلىرىنى ئېلىپ تاشلاپ ئاندىن زەنپىق يېغى بە-
لەن ئولتۇرۇپ، كامىرىنى ئورنىنىڭ پارچىسى بىلەن بېكىتىپ، خېمىرنىڭ ئارىسىغا ئوراپ تەقاس ئوتنىڭ ئۈس-
تىدە قۇيۇپ قاينىتىلىدۇ. بىر نەچچە قېتىم قاينىغاندىن كىيىن ئېلىپ شۇنىڭ بىلەن چاچنى ياغلىسا ھەم

لوغەت الادۇبىدە ھەنزەلىنى ئەندرايمىن دەپ كورسۇتۇلگەن بولۇپ، ئەندرايمىن كالاغىنىڭ تەرىپىدە لا-
تىنچە تىرەخوزانتىس بالما تا دەپ ئاتىلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان. ئۇ بىر خىل يىمەك تارتىپ ئوسۇدىغان
تاۋۇز ئاتىلىشىگە مەنسۇپ ئوسۇملۇكنى كورسۇتۇدۇ. شۇ ئاساستا خەنزۇچە سېلىشتۇرغۇسى تېپىلدى. توۋەندە
تولۇشتۇرۇدىغان جۇگىيى تەييارلىقىدا ئىشلىتىش دائىرىسى شۇ ئوسۇملۇككە خاس. ھەممى تەۋەپلەرنىڭ سەپ
لىشىدۇرۇپ كورىشىنى سورايمىز.

ئەچسە چاچنى قارا قىلىدۇ، ۋاختىدىن ئىلىگىرى ئاق كىرىپ كىتىشىدىن ئوسۇدۇ (مۇجەزرىپ). لىكىن ئەچىش، چاچلارنى ياغلاش ھامامدا بولۇش كېرەك. قاپ ئوتتۇرىسىدىن 2 پارچە قىلىپ كانا چۈشۈپ كەتكەن ئاتنىڭ بەدىنىگە ۋە قېتىم سۇۋالسا كانىلىرى يوقۇتۇلۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : شەھەر (ئىچكى ئېتىدىن) ئىشلىتىلىشى مىقدارى 1 گرام - 1 گرامدىن 3 گرامغىچە.

ئورۇنبايىسى : ئابدۇئىلىك، خىرۇە ئۇرۇغى ياكى باراۋەر مىقداردا قىچا ياكى 1 گرام مىقداردا قىچا ئۇلەمى ياكى باراۋەر مىقداردا ھورمىل. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار : ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە، ھاۋا ئىسسىق پەسىللەردە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : سەمغى ئارپى، كەندىر، مۇقلۇل يەھۋە، ياكى نەشاستە.

تەركىبى : كۆپ مىقداردا كراخمال، 1 پروتسېنت ئەتراپىدا ساپونىن تۇتۇدۇ، ئۇرۇغىدا 26 پروتسېنت ياغ بار. جۇ كېيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى : تەبىئەتتىكى : قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

بەلغەم بوشۇتۇش، ئوپىكىنى تازىلاش، يوتىل پەسەيتىش، نەپەس، سەقىلىشىنى تۈزۈتۈش، گەللىكى قوسالغۇلارنى ئېچىش، كۆكرەكتىكى چىگىلىقنى بوشۇتۇش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، سېرىق كېسەلنى داۋالاش، قىزىتمەلىق كېسەللەردە ئىستىما پەسەيتىش، سۈتنى كۆپەيتىش، چىش ئاغرىقىنى توختۇتۇش، چاش چۈشۈشنى توختۇتۇش، ئىچىنى يۇمشۇتۇش، كوتان چىقىشىنى داۋالاش، بوۋاسىر ۋە باشقا ئۇچەي قاناشلىرىنى توختۇتۇش، جاراھەتلىرىنى داۋالاش، تېرە كېسەللىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىدىكى ئېتىنى يال ۋە باشقا دورىلار بىلەن قاينىتىپ، ھاراققا چىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىدىن ياغ چىقىرىپ جاراھەت ۋە تېرە كېسەللىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

داۋر

(باقىلا)

GLYCINE MAX (GLYCINE SOJO BENT)

黑豆

تونۇش : - بىر خىل ماشتۇر. ئۈستى قارا پوستلىق. ۋىلىتىزى قېلىن قورمۇش ۋىلىتىزىغا ئوخشاش. گۈلى قىزىل گۈلگە ئوخشايدۇ.

چىقىشى ئورنى : شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. تەبىئەتتىكى : قۇرۇق سوغۇق ئازراق ھۆلىگى بار.

خۇسۇسىيەتى : - ئىچ توختۇتۇش، ئاشقازان ئاغرىقلىرىنى، ئۇچەي جاراھەتلىرىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى : - ئىچ ئوتكى، ئۇچەي جاراھەتلىرى، ئاشقازان كېسەللىرىگە ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 10 - 30 گرامغىچە بىرلىك بىرىش مۇمكىن. ئورۇنبايىسى : - ئويلا ماش.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئاشقازانغا سېسىق يىل پەيدا قىلىدۇ، ئەقلىنى يۈزۈدۇ. ئۈستىدىكى قوۋزاقلىرىنى (پوستىنى) ئايرىپ يەسە، تۈز، سېرىق ياغ بىلەن قوشۇپ قورۇپ بىرىلسە زىيان قىلمايدۇ. تەركىبى : - ھەر خىل پۇرچاقلار، سۇ، ئاقسىل، ياغ، قەن ماددىلىرى تۇتۇدۇ. ئۇلارنىڭ پىرو-تسېنتلىرى ئوخشاش بولمايدۇ.

قارا دادۇرنىڭ تاركىمۇندە 16۰6 پروتسېنت سۇ، 40۰25 پروتسېنت ئاقسىل، 18۰26 پروتسېنت ياغ،
 21۰97 پروتسېنت گازوتسىز ماددىلار، 3۰86 فېبرىن، 4۰54 كۆل ماددىلىرى بار.
 چۈشكىمى تېبابەتتە ئىشلىتىلىشى: - يۇرچاقنىڭ ئوزۇننى ياكى سۇغا چىلاپ ئۇزۇرگەندە
 لىدىن كىيىم پوستىنى ئىشلىتىدۇ. سالقىنلاققۇچى ئوزۇقلۇق ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. زەھەر قايە-
 تۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش تىسىرى بار (بۇ ۋىتامىن B نىڭ بەرگەن ئۈنۈمى بولسا كېرەك).

دارا ھەلد

(زەرد چۆبە)

RADIX BERBERIS VULGARIS

小 藜 根

ئوزۇش: - بۇ بىر خىل ھىندى دەرىخىنىڭ ۋىلتىزى بولۇپ، زەھەرگى
 سېرىق، ھوزۇزى ھىندىنى بۇنىڭ ئۇسارىسىدىن تەييارلىنىدۇ .

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۈبجۈ، خېبىي، شىنجاڭ،
 گەنسۇ، شىنجاڭ، سەچۈەن، شىزاڭ قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ. ياۋروپا،
 ئاسىيادا كى ھەر قايسى جايلاردا بولۇدۇ .

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيەتى: - يەنى، ئىششىقنى ئارقىتىش، كېسەللىككەن ئىزا
 لارغا ماددا زىغىلىشىنى تېزىش، ئوشاق تاشلارنى ئىزىش، سۈيدۈك
 ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچىدە،
 ئىچكى ئەزالاردىكى يەللەرنى ئارقىتىدۇ. ئاشقى تەرەپتىن پەشانغا چاچسا باشنىڭ
 ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. سۇيۇلۇق قۇلاققا تېمەتلىسا، قۇلاقنىڭ ئاغرىغىنى
 پەسەيتىدۇ. سۇزۇن تەييارلاپ ئېغىزغا سۈركەسە، ئېغىزنى خۇشەيۈي قىلىدە-
 لدۇ، ئېغىز پۇراشنى يوقۇتۇدۇ. قايمىدە بويىچە مۇۋاپىق ئىچىدە، سۈي-
 دۇ كىلىكى تاشلارنى ئىزىدۇ، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇدۇ. بەلغەم خاراك
 تېرىلىق تەپنى قايتۇرۇدۇ. ئەگەر تاشقى تەرەپتىن چاچسا جاراھەتلىر -
 نى پۇتتۇرۇدۇ، قۇتۇرۇدۇ قىچىشقا قىيىن بولۇپ كۆزگە تارتسا (سۈرمە
 شەكىلدە) كۆزنىڭ قىزىلىشىنى يوقۇتۇدۇ .

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.
 ئورۇنجا سارى: - باپچى .

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - زۇرە ككە زەرەر قىلىدۇ.

كۆزەتكۈچىسى: پورتىخال (نارەنجى) .

قەر كىمۇ: ئالكالوئىد، بېرىپىرىدىن تەخمىنەن 2 پروتسېنتچە تۇتۇدۇ .

60 - رەسىم، دارى ھەلد

جۇڭخېيى تەبىئىي بىتەملە دەرىجىسىدە ئىشلىتىلىشى - قىزىقما پەسلىتىكۈچى، ئاشقازاننى ساغلاملاشتۇرغۇچى ،
 ۋەسىيەلىنىپ قايتۇرغۇچى ۋە كوزنى روشەنلەشتۈرگۈچى دورا ئورنىدا ئىشلىتىدۇ . دورا سانائىتىدە ئالكا-
 لوئىد يېرىپىدىن چىقىرىلغان ئاساسىي خام ئەشيا سۈپىتىدە پايدىلىنىلماقتا .

دارى فىلغىل

(پىپىل - فىلغىل دراز)

PIPER LONGUM

薑 攪

تونۇشى : - بۇ يىر خىل پىلەك ئۇزۇتۇدىغان ئوسۇملۇكنىڭ
 مەۋسى بولۇپ، بۇ ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرمىقى تومبۇل يوپۇرمىقىغا ئوخ-
 شايدۇ . ئەمما ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىكرەك، تەمى ئوتكۇر، ئاچچىق،
 مەۋسى ئۇزۇنچاق، رەڭگى قارا، ئۇنىڭ قۇرۇق دانىلىرى ئىنچىكە، قى-
 زىلغا مايىل، بىر- بىرىگە چاپلىشاڭغۇ، دانىلىرى ئۈستىدە نىمىز پىر-
 دىلىرى بولۇدۇ . دانىسىنىڭ تەمى ئوتكۇر، ئاچچىق ، پوستىنىڭ
 ئاچچىق ۋە ئوتكۇرلىكى دانىسىدىن ئارتۇقراق . بۇنىڭ ۋەسىلىتى بىر-
 خۇملۇق، پۇناغلىق، پوستى توپا رەڭدە، دانىسىنىڭ مەۋسى ئاق .
 چىقىمىش ئورنى : - مەملىكەتتەمىزنىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى
 قومۇشلۇق ئورمانلاردا ، ۋىيېتنام ، ھىندونېزىيە ، سىيلون، فىلىپپىن
 قاتارلىق جايلاردا ئوسۇدۇ .

61 - رەسىم، دارى فىلغىل

تەبىئىتى : - 2- نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى : - سوغۇق ماددىلارنى ۋە يىللىرىنى تارقىتىش، جىگىرنىڭ تالىنىڭ توسالغۇلىرىدا
 نى ئىپتىدائىي ۋە تاماق سىنىڭ دۇرۇش ، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش ، قىيىنى ئوخشۇتۇش، ئېغىزنى ،
 بالداياتقۇنى خۇشەۋىي قىلىش ، ئىچى ئىزالارنى قىزىتىش ، باھنى، قوزغاش ، مەنىنى زىيادە
 قىلىش، سۇيۇقنى، ھەيىزنى ماڭدۇرۇش، بالدىنى جۇشۇرۇش، تۇتقاقلق كېسەل، سوغۇقلىق بولغان
 ھول يوتلىنى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىغىنى، يانپاش ئاغرىغىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 دەرىجىسىدە ئورنى : - بۇنى ئوچكىنىڭ پىكىرىدە قويۇپ، ياكى سوقۇپ ئوچكى جىگىرىگە سە-
 مپى كاۋاپ قىلىپ، سۇيىنى كوزگە ئارتسا شەپكوراۋىنى (كەچتە كورمەسلىكىنى) يوتۇتۇدۇ . ئوسۇملۇك يىپ-
 قى بىلەن ئىزىپ، خېمىر قىلىپ، ئىلان، چايان، دو قاتارلىق عاشاراتلار چاققان يىرگە چاپسا زەھىرىنى
 پەسلىتىدۇ . باھنى قۇۋەتلىش زەنجىبىلنىڭ ئورنىدا تۇرۇدۇ .

دەرىجىسىدە ئورنى : - بىر ياشتىن 5 ياشلىقلارغا يېرىم گرامدىن بىر گرامغىچە، 5 ياش-
 10 ياشلىقلارغا بىر گرامدىن 1½ گرامغىچە، 15 ياشتىن ۋۇقۇرى چوڭلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 4
 گرامغىچە بىرىلىدۇ .

دورۇنباستارى : - باراۋەر مىقداردا ئاق قارىمۇچ ياكى زەنجىبۇل، زەرۋىيات،
 دىققەت قىلىدىغان دەرىجىسى : - باش ئاغرىغى پىيدا قىلىدۇ .

تۆزۈشكۈچىسى : - سەمىنى ئارەبى (ئارەب يېلىمى) سەندەل، كۇلاپ.
 تەر كىمۋى :- پىپىرىندىن، پىپىرىندىن، كادېننىن گالدېمىد قانارلىقلارنى تۇتۇدۇ.
 جۇ كىمۋى تىبابەتتە دەمەشلىمەشكى :-
 تەبىئىتى : - ئۇقۇرى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى : - مەيدىنى قىزىتىدۇ، ئاشقازاننىڭ سوغۇقتىن ئاغرىشىنى ئوخشۇتۇش، يەللەۋە
 نى ئۈزۈشكە چۈشۈرۈش، قۇسۇشنى ئوخشۇتۇش، ئىچكى ئەزالارنىڭ سوغۇقلىقىنى تارقىتىش، ئۇچىدى خورۇا -
 داشنى ئوخشۇتۇش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار.
 سۈدەك ئىچ كىتىش ۋە ئىچكىن سۇنى قۇسۇش ھادىسىلىرىدا، مەيدىنىڭ ئېچىشى، سېرىقلىق -
 نەش، تۇغۇتتىن كىيىنكى ئاجىزلىقتىن بولغان ئىچ كۈتۈشلەردە ھەك بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە ياخشى ئۇ -
 ئۇم بىرىدۇ. سېرىق ھېلىمە، قوزاقداچىن، زەنجىۋىلەر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئىچكى ئەزالارنى قىزىتىپ،
 سوغۇقلىقنى ھەيدەيدۇ. ئاياللارنىڭ ھېيىز كۆرۈش ئالدىدىكى قوساق ئاغرىقلىرى، ھېيىز كەلمەسلىك،
 ھېيىز تارتىپسىزلىكىنى داۋالاش ئۈچۈن دارى قىلغىل بىلەن تۈزنى ئارىلاشتۇرۇپ قورۇپ، ھەسەل بىلەن
 ماشىتىن چوگراق ھەپ ياساپ ھەر كۈنى ئاشىدا 30 ئالى ئىسسىتمىغان ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلۈدۇ.
 سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىدا دارى قىلغىلىنى سوقۇپ قايناقسۇ بىلەن نەملەپ ئېغىزغا سېلىپ شۇ -
 مۇشكە بۇيرۇلۇدۇ، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىسا ئۇنىڭ ئالغىنىدىن پۇراشقا (پۇرۇن ناسى شەكلىدە) بىرىلىدۇ.
 ئوڭ تەرەپ ئاغرىسا سول تەرەپ پۇرۇن توشۇكىدىن، سول تەرەپ ئاغرىسا ئوڭ تەرەپ پۇرۇن توشۇكىدىن پۇ -
 رايدۇ. پۇرۇندىن سۇ ئاققاندىمۇ پۇراشقا بىرىلىدۇ. چەشنى قۇرۇت يىپ ئاغرىسا، دارى قىلغىل بىلەن ئۇزى
 تەكەن ئۇزۇقىنى قوشۇپ قاينىتىپ ئېغىزدا تۇتۇلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. قىلغىل بىلەن قارىمۇچىنى بىللە سو -
 قۇپ، ئېرىتىلگەن موم بىلەن ھەپ يىبارلاپ چەش كاۋىكىغا تىقىپ قويۇلۇدۇ.

دانىكا

(تەنكار - بورەق)

BORAX

硼砂

تۈزۈش : - بۇ بىر خىل دىنىي نەرسە بولۇپ، رەڭگى ئاق، تەمى تىز، شوزلۇق بولۇدۇ.
 چىقىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزدە چىڭخەي ئويمانلىقىنىڭ سەيدام تۈزلەڭلىكى، ۋە ئالا، شەش
 تۇز كولى، چاڭدۇ رايونىدىن، شىزاڭنىڭ خىخە دەرياسى ۋە ئالى رايونىدىن كۆپرەك چىقىدۇ. بۇنىڭ سە -
 تىدا، يۈننەن، شىنجاڭ، سىچۈەن، سەنشى، گەنسۇ قاتارلىق جايلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.
 تەبىئىتى : - 3 - دەرىجىنىڭ ئاغرىدا قۇرۇق ئىسسىق.
 خۇسۇسىيەتى : - يەللەرنى، ئەششەقلارنى تارقىتىش، بەدەننى پاقىرتىش، بوۋاسەرنىڭ دالغ
 لىرىنى يوقۇتۇش، بۇزۇق كۆشلىرىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتلىك ئىكەن.

دەمەشلىمەش ئورنى : - ئەگەر قايمىدە بولمىچە قورۇپ مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ
 كۆمۈلە قىلىپ مۇۋاپىق ھالدا يەسە ئاشقازان ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، قەۋزىيەتنى يوق قىلىدۇ،
 ئەزىپ مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بولمىچە جىراھەتلەرگە سەپەلسە جىراھەتنىڭ بۇزۇق كۆشلىرىنى يوق قىلىدۇ.

دەشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ بىر كىرامغىچە بىرىلىدۇ.
 دۇرۇنەسارى: - بىرە ئىرىمىنى.
 دىققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر: - ئەزاسى رەئىسكە (باشتىكى ئەزالارغا) زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: - سەمىنى ئەرەبى، سىرگە.
 تەركىبى: - ناتىرۇم بىپورىئۇم تۇتۇدۇ.
 دانىشكانى پەرق دەشلىتىشنىڭ داددى دۇسۇلى: - ئالدى بىلەن بىر تۇنمىكە قانچىدا تۇرغۇزۇپ
 قىزىتىپ ئىچىدىكى سۇ تەركىبى قۇرۇتۇلۇدۇ. بىر كىرامى 5 كىرادۇس ئىسسىقلىقتىكى 100 كىرام سۇدا ئېرىتىپ
 دۇ؛ 30 كىرادۇس ئىسسىقلىقتىكى سۇدا 4 كىرام ئېرىتىدۇ؛ 100 كىرادۇس سۇدا (قايناپ تۇرغان سۇدا)
 52 كىرامنى ئېرىتكىلى بولىدۇ. شۇنىڭدىن پەرق ئىستىۋىلەش مۇمكىن.

جۇڭگىيى تەبىئەتدە دەشلىتىلىشى: - تەبىئى قۇرۇق سۇفوق.
 كال ئىلغىزغىنى، چەشنىڭ زىددىلىق ئىلغىزغىنى، ئەمەلدىن بالىلارنىڭ ئېغىز ئىلغىزغىنى، يا.
 مان يارىلارنى، كوز ئىلغىزغىنى داۋالاش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئىچىشكە بىرىش ئارقىلىق ئىچىشكى
 ئىششىقلارنى داۋالايدۇ، ئەمما مەلۇم ناچار تەسىرى بولغانلىقتىن ئۇزاق مۇددەت ئىچىش ياخشى ئەمەس.
 قولاراق سەرتقا ئىشلىتىش كېرەك. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئېغىزنى چايقايدىغان، كالغا پۇر كۆيىدىغان
 ۋە جاراھەتلىرىنى مايلايدىغان ياكى جاراھەتكە سەپىدىغان دورا شەكىللىرىدە بىرىلىدۇ.

دۇنەج ئەقرەبى

(دۇنەج - قۇستۇرۇدىغان زىلتىز)

RADIX IPECACUANHAE

吐根

تونۇش: - بۇ بىر خىل زىلتىز بولۇپ، شەكلى چايانغا
 ئوخشايدۇ. پوستى كۆرەك، ئىككى ياكى ئۈچ بۆلۈم-لۈك بولىدۇ.
 بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى بىر ئاز ئاچچىق، خۇشبوۋى، قاتتىق، ئىچىش ئاق
 بولغىنىدۇر. ئوسۇملۇكىنىڭ يوپۇرمىقى بادامنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش
 بولۇپ، سېرىق تەرەپكە مايىل، يوپۇرمىقى زىمىننىڭ يېپىملىپ ئوسۇدىغان،
 تۈكلۈك بولىدۇ. تېنىسىنىڭ ئىچى كۆك، ئىككىلىكى 1 مېتىرغىچە
 كىلىدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق، ئوتتۇرىسى كۆك بولۇپ، دورىغا
 ئىشلىتىلىدىغىنى زىلتىزىدۇر.

چىقىمىش دۇرۇنى: GEPHAELIS IPECA
 CUANAE A. دىگەن ئوسۇملۇكىنىڭ قۇرۇتۇلغان زىلتىزى
 بولۇپ، ئەسلىدە برازىلىيەدىن چىقىدىغان ئىدى. ھازىر ئەرەبىستاننىڭ
 ئەندۇلۇس، شام قاتارلىق جايلىرىدا، ھىندىستاننىڭ شىرقىي قىسمى.

62 - رەسىم، دۇنەج ئەقرەبى

ئىككى بەنگالە قولتۇقى ئەتراپىدا، بىرما، مالايا، سىنكاپور، ھىندونېزىيە قاتارلىق جايلاردا، مەملىكەتتەمۇزنىڭ
 تەيۋەن ئۆلكىسىدە ئوسۇتۇلۇدۇ. سىس سىردا ئوسۇتۇش تەجرىبىلىرى مۇۋەپپەقىيەتسىز چىققان.

تەبىئىيەتتىكى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - بەلغەمنى، سەۋدانى، قولىق يەللىرىنى تارقىتىش، خاۋاسنى، ئۈرەكنى ئاشقا - زاننى، ئالغى قۇۋەتلىش، كۆڭۈلنى ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - ئۇنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچىمە خاپىغان، مالى - خۇلد - يامراقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋەتلىيدۇ، بالىياتقۇ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ، ئاشقازان ئۈچۈن چەيلەر، بالىياتقۇلاردىكى قويدۇق يەللىرىنى تارقىتىدۇ، چايان، دو قانارلىق زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەردىنى پەسەيتىدۇ. ئىچىمە ۋە ئاشقى تەرەپتىن چېچىشقا بولىدۇ. ئۇنى مۇۋاپىق ھالدا شېكەر بىلەن يەسە بەلغەم خاراكىتەرلىق باش ئاغرىغى، كۆكرەك ئاغرىغى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 3 گرامدىن 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - بالىياتقۇ يەللىرىنى يوقۇتۇشتا باراۋەرىمىقداردا زۆرەمبات $\frac{1}{2}$ مىقداردا قەلەمپۇر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىغا زەھەر قىلىدۇ، باش ئاغرىغى ۋە تۈزەتكۈچىسى: - ئارپا بېدىيان ياكى خۇراپ رۇبىي. ساقلاش: - قۇۋىتى 10 ۋەل تۇرىدۇ.

تەر كىۋى: - بۇ ۋەلنى ئوز تەر كىۋىدە 3 - 2 پروتسىپىت ئالكالوئىد تۇتۇدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە 66-72 پروتسىپىتنى ئالكالوئىد ئېمپىتىن تەشكىل قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن قالىپ تىپىغا يېلىن، پىسخوتىردىن مېتىل - پىسخوتىردىن، ئېمپىتىمىن قانارلىقلار بولىدۇ. بۇنىڭ سەرتىمدا يەنە بىرخىل بەلغەم بوشاتقۇچى تەر كىۋى بولۇپ، ئۇنى ئېمپىكا كۇئان دەپ ئاتىلىدۇ. 40 پروتسىپىت ئېمپىكا كۇئان كىسلوتاسىدە تۇتۇدۇ. بۇ ئوسۇملۇكنىڭ ھەممە قىسمى ئالكالوئىد تۇتىدۇ، مىقدارى ئاز، ئاساسەن ۋەلنى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. قۇستۇرۇش خۇسۇسىيەتى تاغ سامسۇغىنىڭ شۇ خىل تەسىرىدىن ئارتۇق.

جۇ كىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى: - كوپۇنچە بەلغەم بوشۇتۇش ۋە قۇستۇرۇش، تەرلىك تىش، ئوتنى راۋان قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك قان تولغاقتى داۋالاشقىمۇ بولىدۇ.

بۇنى ئاز مىقداردا (0.02 - 0.1) گرامغىچە - بىر گرامنىڭ $\frac{2}{100}$ قىسمىدىن $\frac{1}{10}$ قىسمىغىچە (بە - رىلىسە بەلغەم بوشۇتۇپ يوتىل پەسەيتىدۇ؛ قۇستۇرۇش ئۈچۈن 1 - 2 گرام ئىشلىتىلىدۇ؛ دىزېنتېرىيەنى داۋالاش ئۈچۈن 2 - 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دوختۇرى دورىلار قاناردا شۇ ۋەلنىڭ چىقىرىۋېلىنغان ئالكالوئىد ئېمپىتىننىڭ تۈز تىزىمى تە - سەر قىلىدۇرۇپ ھاسىل قىلغان ئېمپىتىن دىگەن ئۈكۈل بولۇپ، ئامىوبا قۇرۇتى تەرىپىدىن پەيدا قىلىنغان دىزېنتېرىيە كېسىلىنى داۋالايدىغان ئاساسىي دورا سۈپىتىدە قوللىنىلىدۇ.

يەنە پولاۋسى دوۋېرى، تىنكتۇرا ئېمپىكا كۇئان دىگەندەك ياسالغىلىرى بولۇپ بەلغەم بوشۇتۇش، يوتىل پەسەيتىش ئۈچۈن بىرىلىدۇ.

دازە پەرەك

(دەھنەج)

توزۇش: - بۇبۇ خىل مەدەن تاش بولۇپ، رەڭكى كۆك ۋە پاقىرىما بولىدۇ. ئالتۇن، كۈمۈش، مەس، تومۇر قانارلىق مەدەنلەرنىڭ كاندا گۇگۇت پوقى خاراكىتەردىكى گازلاردىن پەيدا بولىدۇ. بۇ رەڭگۈرەڭ - ھۈر. ئەمما ھەممىدىن ياخشى ۋە مىللىي تەبىئەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى تۇتۇق كۆك رەڭگىلىگىدۇر.

تەبىئىيەتتىكى: - 4 نىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىقتۇر.

خۇسۇسىيەتتىكى: - بەدەننى پاقىرىتىش، خىمىلەرنى يۇمشۇتۇش، ئەپيۈننىڭ زەھەردىنى پەسەيتىش،

تۇتقاق كېسەللىكىگىنى يوق قىلىش، كوزنى ئوتكۈزۈلۈش، قۇبا ۋە سۇدا خاراكىتى بولمىق ناز ماقىلى ، بەدەق ، بەرەسنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

دەشلىمەتمەلىش ئورنى: - ئەگەر ئۇنىڭدىن بىر يېرىم كرامنى سېرىقماي بىلەن ئىچسە ئىچكى تەرەپتىن يىمگەن زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ . لىمۇن سۇيى بىلەن ئىزدەپ ئەپيۈن يىمگەن كىشىگە ئىچۈرۈپ قەي قىلىدۇرۇلسا ئەپيۈننىڭ زەھەرنى يوق قىلىدۇ . قىزىق سۇداپ سۇيى بىلەن بۇرۇنغا تېمەتمەلىسا تۇتقاغلىق كېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ئىپار بىلەن ئىزدەپ بۇرۇنغا پۇر كەلسە ھەم شۇ تەسەرنى بىرىدۇ . ئەزلىنى يوق قىلىدۇ . قايمىدە بويىمچە كوزگە تارتسا كوزنىڭ نۇرىنى ئوتكۈزۈلۈش . بولۇپمۇ قوشۇ كىسەل مەدۋايەت ، قوتىيى مەندى بىلەن تارتسا ياخشىراق . سەركە بىلەن چاپسا قۇبا ۋە سۇدا خاراكىتى بولمىق ناز ۋە باشقا چاقىلار ، بەرەس ، بەدەق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . جاياننىڭ چاققان زەھەرىنىمۇ پەسەيتىدۇ .

دەشلىمەتمەلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ . ئىچكى تەرەپتىن ئىشلىتمەگەن ياخشىراق . چۈنكى بۇ زەھەرلىك .

ئورۇنباشارى: - فەروزە .

دەققەت قىلىدىغان دەشلىلار: - ئۈچەيلىرىنى زەخمەلەندۈرۈدۇ .

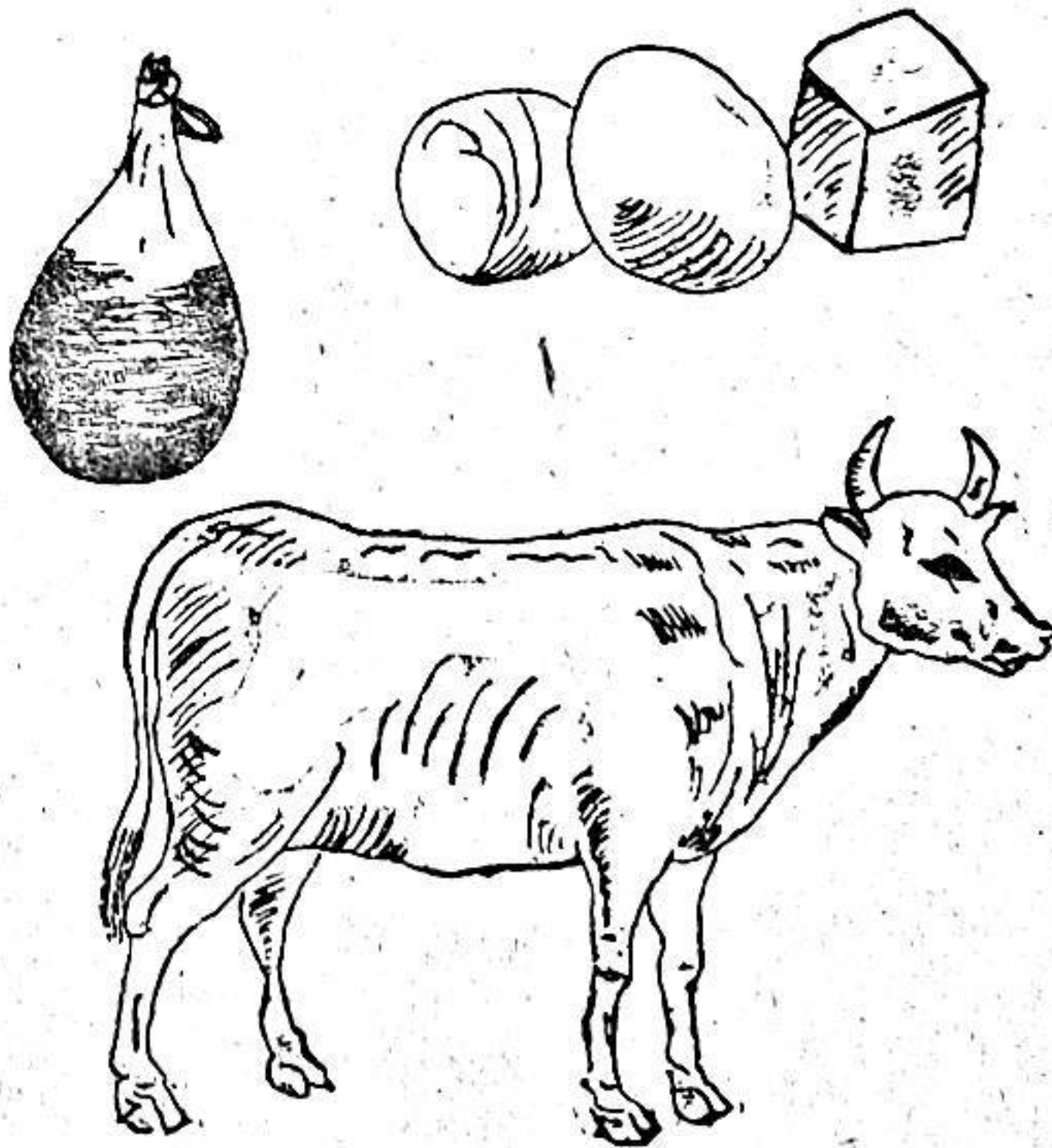
تۈزەتكۈچىسى: - سېرىقماي .

دەشلىيا

(يادا تېشى)

CALCULUS BOVIS

牛黄

تونۇش: - بۇ بىر خىل توقۇچاق دورا بولۇپ، سۇنىسى ئۇسۇل بىلەن تەييارلىنىدۇ . بۇنىڭ ئاساسى ماددىسى ، جۇڭگو خېمىسى يوپۇرمنىڭ ئۇسارد . سى بولۇپ، رەڭگى تۇتۇق قەزىل ، بازىسى كوك تەرەپكە مايدىل ، بازىسى قارا بولۇدۇ .

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى: - مۇرەككەپ قۇۋا ، ئىسسىق تەرەپكە مايدىل .

خۇسۇسىيەتى: - ئىشەشقا لارنى تارقىتىش ، ئىچ قاتۇ .

رۇش ، ھەر تۈرلۈك زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرنى پەسەيتىش

خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

۵۵ - رەسىم ، دەشلىيا

ئىشلەتمەش ئورنى: - ئىككىدىن بىر دىنى گرام (بىر گرامنىڭ 1/10 قىسمى) نى (ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە) ئىچىدە قان خاراكتېرلىق ئىسھالنى ئوخشۇتۇدۇ. ئىچىدىن كىلىدىغان قاننى، قىسقىنى ئوخشۇتۇدۇ. يۇمشاق ئىزىپ كۆزنىڭ يىرىدىكىلىق جاراھىتى، مەقسەتتىنكى يىرىدىكىلىق جاراھىتى، ئىزىپ كۆزنىڭ جىمىسى ئەزاسىدىكى يىرىدىكىلىق جاراھىتىدىكى سەپسە مەنپەت قىلىدۇ. لائىغا بۇلاپ بايلىقتۇرۇلغان قويسا بايلىقتۇردىن كىلىدىغان ئارتۇق ھۆلۈكلەرنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە ئىشلەتمەش.

ئورۇنجايسى: - جەدۋار (پارپا).

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۆپكەگە زەردەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتپرا.

دىگىزىيا تەبىئىي ۋە سۈنئىي بولۇدۇ. تەبىئىي دىگىزىيا ئىللىرىنى كالا ياكى ئىللىرىنى سۇ كالىسىنىڭ ئوتى ئىچىدە پەيدا بولۇپ، كۆز، قىش پەسىلىدىكى كۆپرەك چىقىدۇ. كالىنى سويغاندىن كىيىن ئوت خالىسىنى سىرتتىن مەجبۇپ كورۇلۇدۇ. ئەگەر قولاغا مۇندەك نەرسە ئورۇنسا دەرهال ئوتىنى ئوكۇۋېتىپ ئىشنى ئېلىپ ئىلىدۇ (ئوتتە ئۇزاقراق تۇرۇپ قالسا، رېڭى قارىيىپ قالىدۇ) ھەمدە ئاۋايلاپ تۇرۇپ ئۇستىنى قاپلاپ تۇرغان نىمىز پەردىسىنى ئېلىۋېتىپ قورۇتقاندىن كىيىن دورىغا ئىشلەتمەش.

سۈنئىي دىگىزىيا يۈنكۈس ئېغىۋۇزۇس (دىگىشك تىۋ) ياكى تېترا پاناكىس پاپىرىغا (تۇگىۋ) لارنى يوكەپ ئۇستىدىن ئاق رەخت ياكى پۇختا قەغەز بىلەن ئوراپ سايمراق ئىسسىق جايدا قويۇپ قورۇتۇپ تەييارلىنىدۇ. يوكەنگەن چاغدا ھەر قايسى چوڭىنى بىر ئىككى قەۋەتتىن ئالماشتۇرۇپ يوكەش كېرەك. يېرىدە لىپ كەتمەسۇن ئۇچۇن، يېرىم قورۇغان چاغدا زىپ بىلەن بېلىدىن باغلاپ قويۇلۇدۇ.

تەركىبى: - تەبىئىي دىگىزىيا خولپىتېردىن، ئېركوستېرول، خولپىتېردىن كىسلوتاسى، ماي كىسلوتاسى، لىتېئىن، بىلىۋېردىن ۋە كالىنى تۈزلىرى تۇتۇدۇ.

يۈنكە سىرتىدا ۋىتامىن D ، مىس، تومۇر، ماگنېزىيە تۈزلىرى بار.

چىقىمىش ئورنى: - تەبىئىي دىگىزىيا مەملىكەتتە مۇزىنىڭ بېيىچىك، تەنچىن شەھەرلىرىدىن، ئىچكى موڭغول ئاۋتونوم رايونى، لىياۋنىڭ، جىملىك، خېيلىۋىچياڭ، سەنشى، گەنسۇ قاتارلىق ئولكىلىرىدىن كۆپرەك چىقىدۇ. بۇنىڭدىن قالسا خېنەن، خۇبېي، خۇنەن، سىچۇەن، يۈننەن، گۈيچۇ، جياڭسۇ، جېجياڭ، شەنشى جال قاتارلىق جايلاردىن ئاز چىقىدۇ.

تەبىئىي دىگىزىيا ئېلىمەزگە چەت ئەلدىنمۇ كىرىدۇ. مەسىلەن، كانادا، ئارگېنتىنا، ئۇرۇگۋاي، ھىندىستان، ئىران قاتارلىق مەملىكەتلەردىن ئېلىنىدۇ. جۇڭگودىن چىقىدىغىنى زۇقۇرى سۇپىلىك بولۇدۇ.

جۇڭگىي تەبىئەتتە دىگىزىيە ئىشلەتمەش: - تەبىئىي تەبىئىي مۇتەدىل، ئازراق زەھەرلىك، خۇسۇسىيەتتى: - زۇرە كىنى كۈچەيتىش، زەھەر قايتۇرۇش، قىزىتما پەسەيتىش، ئارام بىرىش، ئوتنى راۋان قىلىش تەسلىرى بار.

ساراڭلارنى ۋە بالىلارنىڭ دولۇنۇپ تارتىشىپ قېلىشىنى، سوز قىلالاملىق، ئاۋاز چىقماي قېلىشە لارنى داۋالاشقا ئىشلەتمەش. دىگىزىيا نېرۋ مەركەزلىرىنىڭ قوزغۇلۇشىنى پەسەيتىش ۋە قىزىتما قايتۇرۇش تەسلىرىگە ئىگە بولغانلىقتىن ئوتكۇر زۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىكى زۇقۇرى قىزىتمەدىن بولغان زۇرەك ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاش، قىزىتمەنى قايتۇرۇش ئۈچۈنمۇ ئىشلەتمەش.

ھايۋانلار ئۇستىدە ئوتكۇرۇلغان تەجرىبىلەردە ئېنىقلىنىشىچە، دىگىزىيا قاننىڭ تار كۆيۈمى ياخشە لاش (قىزىل قان تەنچىملىرىنىڭ يېڭىدىن ئوسۇشىنى كۈچەيتىش ۋە قاننىڭ قىزىل بوياق ماددىسى - ھىموگلوبىننى كۈچەيتىش) تەسلىرى بار ئىكەن.

دۇقۇ

(تاغ ياۋا سەۋزىسىنىڭ ئورۇغى)

SEMENA SESALI LIBANOTIS

野胡萝卜子

(邪蒿子)

64 - (سەم، دۇقۇ)

تونۇش: - بۇ بىر خىل ياۋا زەدە كىنىڭ ئورۇغىدۇر. بۇنىڭ ئوسۇملۇكىنى خىمىس، زىلىتىمۇدىنى مۇستاققۇل دەپ ئاتىلىدۇ. شەكلىمى جۇۋىنىغا ئوخشايدۇ. جۇۋىنىدىن ئاز كىچىككە. ئوسۇملىرى كى 15 س. م. مەقدارى كىلىدۇ. يوپۇرمىقى ئارپا يېرىمىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئۇششاغراق. ئوسۇملۇكىنىڭ ئۇچى كۆزلىك شەكلىدە زۇمغاقسۇتكە ئوخشايدۇ. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق-قىزىل قەمى ئوتكۇر، تۈكلۈك، خۇشبو، زىلىتىمۇدىنىڭ توملىقى ئۇششاق قولىدەك ئۇزۇنلىقى بىرغېرىچ ئەتراپىدا كىلىدۇ. قەمى ئادەتتىكى زەدە كىنىڭ قەمىگە ئوخشايدۇ. ئەڭ ياخشى، سېرىق رەڭلىك يېتىشىدۇر.

چىقىرىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - 1 - دەرىجىدە باھنى كۈچلەندۈرۈش، توسالغۇ.

لارنى ئېچىش، ئاشقازاننى قىزىتىش، مەنىنى قويۇلدۇرۇش ۋە كۆپەيتىش، سۈيدۈك ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى ئورنى: - بۇنىڭ ئورۇغىنى قايمىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، كونا يوتال ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆكرەكتىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى چىقىرىدۇ، ئاشقازاننى، باھنى قۇۋەتلىيدۇ ۋە مەنىنى كۆپەيتىدۇ، يەللىرىنى، بەلغەم خاراكىتېرلىق قويۇق ماددىلارنى تارقىتىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. بورەك ۋە سۈيدۈكلۈكتىكى تاشلارنى يۇمشۇتۇپ، سۈيدۈكنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. بالىياتىقنى تازىلاپ ھامىلدار بولۇشقا ياردەم بىرىدۇ. تۇفۇتنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ، بوغۇملارنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىپ بوغۇملارنى مۇستەھكەم قىلىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ قوساق ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. يەل خاراكىتېرلىق ئىسسىق قان ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چايان ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ ۋە بۇنىڭدىن 3 - 6 گرامنى ئىككى باراۋەر تەرىپى بىلەن قوشۇپ ئىچسە، مەدىنى ئولتۇرۇپ چۈشۈرۈدۇ. بۇنى ئىزىپ سۇيۇلدۇرۇپ چاپسا بەلغەم خاراكىتېرلىق ئىششىقنى تارقىتىدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى ئىلىمان ھالدا بىرغېرىچ ئىگىزلىكتىن چايان چاققان جايغا قۇيسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مەقدارى: - 7 گرامغىچە ئەۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - ئىككى باراۋەر ئادەتتىكى سەۋزە ئورۇغى، ياكى باراۋەر مەقداردا چىگىسى ئورۇغى.

جۈگىمى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى: - جۈگىمىلار ياۋا سەۋزىنىڭ تېنىسى ۋە زىلىتىمۇدىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ. تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

پۇشۇرۇپ ياكى ئاچچىقسۇغا چىلاپ يەسە ئىچكى ئەزالاردىكى يەللىرىنى ھىدەيدۇ، تاماق سىڭمەس بولۇپ قالغانلارنى ساقايتىدۇ، ئۇچى - ئاشقازاننىڭ خىزمىتى يۈزۈلۈشتىن بولغان ئىچ سۈزۈشنى داۋالايدۇ، غارارەتنى پەسەيتىپ قاتتىق ئوسۇزلۇقنى ئالىدۇ.

دەن

(دەند - ھەببۇلەۋلۇك)

CROTON TIGLIUM

巴豆

65 - رەسەم، دەن

توزۇش: - بۇبىر خەل ئوسۇمان كىناك مۇسى، خىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇدۇ. ھار بىر خىلاپتىن كوپۇنچە ودانىدىن چىقىدۇ. خىلاپنى خىام چاغدا كوك ئوقۇتىسىز بولۇدۇ. مېغىزى باشقا مېغىزلاغا ئوخشاش پەردىنىڭ ئىچىدە تۇرۇدۇ. مېغىزنىڭ رەڭگى يېڭى ۋاختىدا ئاق، كۆنمىدىغاندا بەزىسى سېرىق، بەزىسى قاراۋەسپەنغان بولۇدۇ. بۇنىڭ ئۈستۈن تەرىپىدىن مېغىزغا چاچىلمىشاڭغۇ نىمپىز پوستى بولۇپ ئىككى مېغىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا تىلى بار. تىلنىڭ رەڭگى ھول چاغدا ئاق، كوك، قۇرۇپ كوناغاندا سېرىق قالدغا ئوزگۇرۇدۇ. مەزكۇرتىل زەھەرلىكتۇر. بۇنى ئىشلىتىشتە تىلنى ئېلىۋېتىپ، مۇدەببەر قىلىنىدۇ (ھىلىلى تىببى بويمچە زەھەرنى پەسەيتىش ئۇسۇلى. بۇ ئۇسۇل قاراۋادىن كىتاپلىرىدا تونۇشتۇرۇلغان). گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق، ئاق تەرىپىگە مايىل، دەرىخنىڭ ئىككىزلىكى مەپتۇرغىچە بولۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - مېغىزى 4- دەرىجىنىڭ ئۇۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق، تىلى 4- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق (زەھەرلىك).

خۇسۇسىيەتى: - بەدەننى پاقىرىتىش، بەلغەمنى، سۇدانى، كويىگەن قويۇق خىلاپنى سۇرۇپ چىقىرىش، خام ھالدا كۆلەرنى مەككەدىن، دىھاقىتىن، بوغۇملاردىن، بەدەننىڭ ئىچكى جايلىرىدىن تارتىپ چىقىرىش، ھەر تۈرلۈك ھول بەلغەمدىن پەيدا بولغان سوغۇق كېسەللىكلەرنى يوقىتىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى ئىسسىق قىلىش بىلەن قوشۇپ چاچسا تېرىنىڭ يېرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ، دائىۋىسىۋىلىككە مەنپەئەت قىلىدۇ. ھايۋانلارنىڭ بەدەن كېسەللىكى ئۈچۈن ھام مەنپەئەت قىلىدۇ. قايمىدە بويمچە ئىزىپ لىۋون سۇيى ھول زەنجىۋىل سۇيى بىلەن چاچسا دائىۋىسىۋىلىككە پايدا قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چېپىمىسا بارلىق سوغۇقتىن بولغان ئىشقىلار ۋە ئاغرىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: بەدەننى كۈچلۈك كىشىلەر ئۈچۈن بىز دانىدىن ئىككى دانىغىچە، ئاھ ۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ، بەدەننى ئاجىز كىشىلەر ئۈچۈن يېرىم دانىغىچە بىرىلىدۇ. بۇنى تۈزەتكۈچىلىرى ۋە ياردەمچىلىرى بىلەن بىرلىكتە بىرىلىدۇ. ئورۇنباشارى: - ئابدېئىلىك (ھەب خەرۋە).

دەققەت قىلىدىغان دىمىشلار: - ئىسسىق مەجەزە، قۇرۇق مەجەزە، بەدەننى ئاجىز، ئورۇق كەشىلەر ئۈچۈن زەرەر قىلىدۇ. ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق شەھەردە ۋە ئىسسىق پەسىللەردە بۇنى ئىشلىتىش تۈپەيلىدىن ئىسسىق.

تەبىئەتتە تېككۇچىسى: - پوستىنى مېغىز ئوتتۇرىسىدىكى تىلىمنى ئاجرىتىپ كەتپەن ئىشلىتىش، قىزىل گۈل يوپۇرمىقى بىر ئاز زەپىران قوشۇپ ئىشلىتىش كېرەك.

بۇنىڭ ياردەمچىلىرى: - ئىچى كاۋاك مۇدەببەر قىلىنغان ئاق تۇرپۇت، قارا ھېلىلە ياكى ھېلىلە كابىلى، غاپىس ئۇسارىسى، ئەمەن، بەسپايدىج، رۇمبېدىيان، قورۇلغان ياۋايىياز ئۈستىدىن سوقۇق سۇ ئىچىش.

تەر كەمبۇسى: - مېغىزدا 50 پروتسىنت ياغلىق ماي (كروتون يېغى)، 18 پروتسىنت پروتېين، توكسالبوومىن (زەھەرلىك ئاقسىل) ۋە ياغا ئايلىنىدىغان زەھەرلىك سە-ولا (كروتون رېزىن) تۇتۇدۇ. دەن يېغىدا كروتون كىسلاتاسى ۋە تىگلىك كىسلاتاسى، فوربول، توكسالبوومىن، ئاقسىل ماددىلىرى، كالتسىيۇم توكسالكۇم بار.

دەن ئىلتىزىدا كروتون، مۇرىتىن ۋە ئالىكوا ئىد كروتونوزىد تۇتۇدۇ. دەن يېغى (لاتىنچە ئولېيۇم كروتونىس دەپ ئاتىلىدۇ، خەنزۇچە 巴豆油 بادۇيۇدەپ ئاتىلىدۇ) ساغۇش رەڭلىك قويۇق ياغ بولۇپ، ئېغىزنى قورۇيدىغان تەمگە ۋە ئوزىگە خاس پۇراققا ئىگە.

تەسىرى: - دەن يېغى (بادۇيۇ) كۈچلۈك سۈرگىلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە. كىچىك ئۇچەيلەرگە تەسىر قىلىپ ئىچىنى سۇرۇدۇ. كۈچلۈك زەھەرلىك تەسىرى بار. 1 تامچىسىنى ئىچسە ئېغىزنىڭ شىلىق پەرىدىلىرى ۋە كالىدا كويىكىدەك سېزىم بارلىققا كىلىپ قۇستۇرۇدۇ. 30 مىنۇتتىن 3 سائەتكىچە بولغان ئارىلىقتا سۇغا ئوخشاش تەرەت كەلتۈرۈدۇ. كۈچلۈك قىندىقلىغۇچى تەسىرى بولۇپ، تېرىگە سۈرگەندە دەرھال تېرىنى قىزارتىپ قېلىن قاپارتقۇ پەيدا قىلىدۇ. كىيىنچە ئىزىغا ئايلىنىدۇ. ئەگەر تېرە ئاستىغا كىرگۈزۈلسە، دەرھال قىلىمگە، ئىزىدا قىلىدۇ. 20 تامچە ئىچسە ئادەمنى ئولتۇرۇدۇ، خۇددى ۋابادىكىدەك ئۇچەي ۋوسپالېنىسى بىرىپ ئادەمنى ھۇشسىزلاشتۇرۇپ ئاقسۇ تەتە ئولتۇرۇپ قويۇدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دەننى ۋە ئۇنىڭ يېغىنى داۋالاشقا ئىشلىتىشتە ئالاھىدە دەققەت قىلىش لازىم.

جۇڭگىيى تەبىئەتتە دىمىشلىتىلىشى: - تەبىئىتى: قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرلىك، خۇسۇسىيەتى: - ئۇزاق داۋام قىلغان جاھىل قەۋزىيەتلەرنى داۋالايدۇ، تۇتۇمدىن چۈشۈرۈدۇ، سوقۇق زەھەرلەرنى سۇرۇدۇ. ئۇچەيدىكى قاتتىق تۈگۈن - تۈگۈن قاتقان گەندىنى ھەيدەيدۇ. سۈيىدۇ، كىنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. يامان جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ، ئولۇك كوشلىرىنى يوقۇتۇدۇ، چىپار ئىلاننىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇدۇ، ئىششىقلارنى ياندۇرۇدۇ.

دىمىشلىتىش ئۇسۇلى: - دەن ئۇرۇقىنىڭ پوستىنى ئاقلاپ، لازىم مىقداردا ئومۇر ھاۋانچىغا سېپىلىپ سوقۇپ، ئۈستىگە مۇناسىپ مىقداردا سۇنى ئاز-ئازدىن قويۇپ، سوقۇشنى داۋام قىلدۇرۇپ، سۈتكە ئوخشاش سۇيۇقلۇق (ئېمۇاسىيە) تەييارلاپ ئىچىشكە بىرىلىدۇ.

دەن ئومۇملىكىنىڭ ئىلتىزىنى ھاراققا چىلاپ، چىلانمىسىنى بېلىق كوشىدىن زەھەرلەنگەندە بىرىلىدۇ ۋە بەدەننى چىگەتەش ئۈچۈن بىرىلىدۇ. سىرتقا ئىشلەتكەندە، دەن مېغىزنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ تېگىلىدۇ. ياكى يېغى ئىشلىتىلىدۇ. جۇگىيلار مېغىزنى قەغەز ئارىسىدا مەچىپ، قەغەزگە ماي چىقىرىپ شۇنىمۇ ئىشلىتىدۇ.

مىقدارى: - بىر قېتىملىق مىقدارى: مېغىزنىڭ بىر گراممىنىڭ $\frac{4}{100}$ قىسمى ياكى $\frac{2}{10}$ قىسمى (0.2-0.04) ئىلتىزىنىڭ ھاراققا چىلانمىسىدىن بىر قېتىمغا 0.2 م.ل ئىچكىزۈلۈدۇ.

راتىياناج

(راتىياناج)

RESINA PINI

松 樹 脂

تولۇش : - بۇ سەندۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بولۇپ 3 خىللىرى 1 - خىلى ئوزامگىدىن ئېقىپ چىقىدۇ. قاتمايدۇ، بۇنى ھول زەپتى دىيىلىدۇ. 2 - خىلى باشقا يېلىملارغا ئوخشاش ئېقىپ چىقىپ دەرىخىنىڭ تەزىسىدىن ئاجىراۋالغاندىن كىيىن قايناتماستىن قاتىدۇ. 3 - خىلى قاينىتىش بىلەن قاتىدۇ. بۇنى قەلغۇنىيا دىيىلىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى راتىياناج بولۇپ، رەڭگى ئاق، سېرىق تەرەپكە مايىل. سەندۇبەر دەرىخىنىڭ پۇرىقى كىلىپ تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى : - ئېلىمەزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى : - 3 - دەرىخىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى : - كونا يوتەلنى يوقۇتۇش، مىڭدىن ئارتۇق ھوللۇكلارنى تارتىپ چىقىرىش،

جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى : - بۇنىڭدىن 2 گراممىنى ئىشلىتىپ تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن

ياكى بۇغداي كېپىكىنىڭ قاينىتىلغان سۇيى بىلەن ئىچىپ كونا يوتەل ئۈچۈن، ھەممىدەش، ئوپكىدىكى ھول جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەنھا چاينىما ھول يوتەلنى يوقۇتۇدۇ. مىڭدىكى ئارتۇق ھوللۇكلارنى تارتىپ چىقىرىدۇ. 1 - كۈنى بىر قېتىم، 2 - كۈنى 2 قېتىم، 3 - كۈنى 3 قېتىم چاينىما ئوبدان تەسەر بىرىدۇ. ئەگەر بۇنى لاتىغا بۇلاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ سوزۇقسىن زۇكام بولغان كىشىگە، 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدۇغان تىپ كېسىملىككە مەزكۇر لاتىمىنى كويۇدۇرۇپ تۇتۇننى ئالدىرۇلسا، شۇ سائەتتە ئارام بىرىدۇ. بۇنى ئىزىپ سۇيۇلدۇرۇپ چاپسا جاراھەتلەر - نى پۈتتۈرۈدۇ. قىچىشقاقتى، قوتۇرنى يوقۇتۇپ، تېرىنى يۇمشۇتۇدۇ. گۈلنار بىلەن چاپسا يېرىلغان تومۇرۋە ناسۇر چاقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باراۋەر مىقداردا زىغىر بىلەن ئىزىپ چاپسا مەقۇمەتتىكى سوگەل ئۈچۈن، ئىككى پۈتەننىڭ يورۇقلىرى ئۈچۈن، تىرناقنىڭ ئەگرى - بۇگرى بولۇپ قېلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

راتىياناجدىن بىر ھەسسە، قىزىل زەرنىخ، ئوشقان مايىقى، ئوچكىنىڭ يېغى، بۇلارنىڭ ھەر بىرىدىن يېرىم ھەسسەدىن ئېلىپ ئوتتا ئېرىتىپ ئىككى گراممىدا توقۇچاقلار قىلىپ، زورۇر كەلگەندە بىردانە توقۇچاقتى يۇمشاق ئوت بىلەن بوي سېلىپ، تۇتۇننى ئىچىپ بىلەن تارتسا يوتەل، ئوپكىدىكى جاراھەت ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت بىرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن بىر ئاز ئوتتا ئېرىتىپ باراۋەر مىقداردا زىغىر، يېرىم مىقداردا سېپىداپ سېلىپ، قاندىن ئوتتىن ئېلىپ يېڭى جاراھەتلەرگە چاپسا جاراھەتلەرنى تۇتاشتۇرۇپ كوش ئۇندۇرۇدۇ. كونا جاراھەتلەر - نى تازىلاپ ياخشىلايدۇ. راتىياناجدىن بىر ھەسسە، قارىمۇچ، رەھەجلەردىن يېرىم ھەسسەدىن ئېلىپ بادام يېغى بىلەن قاينىتىپ، مەلەم قىلىپ بوۋاسىرنىڭ دانلىرىغا چېپىلسا بوۋاسىرنىڭ دانلىرىنى كىسىپ تاشلايدۇ. لىكىن ئاغرىتىدۇ. ئاغرىقنى پەسىيىتىشنىڭ چارىسى: تۇخۇمنىڭ ئېقىنى چېپىش، يېڭى سېغىلغان سۈتنى ئىچىشتۇرۇ.

ئىشلىتىش مەقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنماسارى: - سىقىچ ۋە قىمنا.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - چاپقان يىزىلى ئىچىشتۈرۈدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - تۇخۇم ئېقىنى چېپىش، يېڭى سېغىلغان سۇتنى ئىچىش، ياكى ۱۰۰ شىۋاندا

سۇيى بىلەن موم يېغى چېپىش.

دەسكەرتىش: اوغۇتۇلۇدۇمىدە كورسۇتۇلۇشچە، واتىنچ، قۇلۇنۇمىيالانىمىك ھەممىسى سىزىڭ

(PINUS) قارداغى، قىزىلقارداغى (دېۋىرقاي) دەرىخىدىن ئىبارەت. شۇڭا واتىيانچ ئىلە كۈلپەتەدە يې-

قىن دەلىكى بىر نەرسە بولۇشى ئېھتىمال. يەنە تەتقىق قىلىش لازىم - تەھرىر.

رانىدەن

(زەنجىبىل شامى)

VENDA ROXBURGHII

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ ئىلتىزى، بۇنىڭ رەڭگى ياقۇت رەڭگىدە قىزىل، كورم تەرەپكە مايىل بولۇدۇ. ئوسۇملۇكنىڭ تېنىمى شاخلىق، يوپۇرمىغى كەڭ، ئۇزۇن، قىلۇمىنىڭ يوپۇرما قىمغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئۇزۇنراق ۋە ئىزىكەك. گۈلى كوك تەرەپكە مايىل، ئۇرۇغى زاراڭزىنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ. بىر ئاز ياپىلاق، تەمى سەل ئوتكۇر. بۇنىڭ ئىلتىزىنى ئومۇز كۈنلىرىدە كولاپ ئېلىنىدۇ. مىللىي تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى ئىلتىزىدۇر.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - كوكۈلنى ئېچىش، زەھەر پەسەيتىش، زۇرەكنى، ئاشقازان ئاغزىنى، باھنى، دوۋسۇننى قۇۋەتلەش، مالدخولىيا مىراقىنى داۋالاش، غەمگە چۈشۈشنى يوقۇتۇش، جىگىرنىڭ ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، جىگىرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى، موپاسىل، بەل، كىچىك بوغۇم-لار ئاغرىغىنى، يانپاش ئاغرىغىنى، بۇنىڭدىن باشقا ھول سوغۇق كېسەللىكلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى قاينىتىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ياكى ئىزىپ شىلمە قىلىپ چاپسا، سۇيدۇك تۇتالماستىق كېسىملى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ، شاراپ بىلەن قاينىتىپ ئىلمەن ھالدا بىر غېرىچ ئىگىزلىكتىن باشقا قۇيسا، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، مىڭنىڭ سوغۇقتىن، ھوللۇكتىن بولغان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مىڭنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 3 گرامنى يۇمشاق ئىزىپ ھەسەلگە قوشۇپ يالىسا يوتىل ۋە ھەممەش، نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، كوكۈرەكنى بەلغەمدىن تازىلايدۇ، مۇۋاپىق ھالدا شاراپ بىلەن قاينىتىپ ئىچسە زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى ۋە باشقا زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ سۇيۇلدۇرۇپ قۇلاققا تېمەشلىسا، قۇلاقنىڭ گۈڭۈلدۈشىنى توختۇتۇدۇ. بوي سېلىپ تۇتۇشنى نەيچە ئارقىلىق چىشقا ئالسا، چىش-نىڭ مىكروپىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. بالداقنىڭغا تۇتۇشنى ئالسا، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. شاراپتا قاينىتىپ ئىزىپ چاپسا، دەردى شەقىمەتنىڭ تۇتقۇنلىقى ئاغرىشىنى ۋە بەلغەم خاراكىتەرلىق كېسەللىرى، يانپاش

ئافرىقا، ئاۋستىرالىيە، شىمالىي ئامېرىكا، كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.
 ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ۵ گرامغىچە ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.
 ئورۇنچىسى: - باراۋەر مىقداردا ئېرسا، قۇمى شىردىن.
 دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: كۆپ ئىشلەپچىقىرىشقا قاننى ئۈزۈدۇ، مەنىنى قۇرۇتۇدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: سىركە ۋە ئاچچىق چۈچۈك رۇبىلەر، ئاچچىق ئانارنىڭ سۈيى، خېمىرى پىششىق.

رۇسسىيە تەبىئەت

(قىلىپ)

STANNUM

錫

تونۇش: - بىر خىل مېتال بولۇپ رەڭگى ئاق، سىمپ بىلەن كۆڭۈرت پوقمىدىن پەيدا بولىدۇ.
 تەبىئەتتە تۇرىدۇ.

چىقىرىش ئورنى: - ئېلىمىزدىن، جۇملىدىن شىنجاڭدىنمۇ چىقىدۇ.
 تەبىئەتتىكى: - 3- دەرىجىدە سۇفۇق ۋە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - ھۆلۈكنى قۇرۇتۇش، كۆزنىڭ قىزىلىشىنى كۈتۈرۈش. مەدەنىيەتنىڭ ئىشلىتىشى.
 غەدا پايىدا قىلىش ۋە بوۋاسىرنىڭ قىچىقىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلەپچىقىرىش ئورنى: - قەلەينى كۆزگە سۈرمە قىلىپ ئارتسا كۆزنىڭ قىزىلىشىنى كۈتۈرۈش.
 دۇ، كۆزدىن ئاقىدىغان ھۆلۈكلەرنى توختۇتۇدۇ. كىرىپىكلەرنى يوشۇتۇدۇ. بۇنى ئىزىپ يېتىكى يۇمىغاقسۇتە.
 نىڭ سۈيى، كاسىن يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى، غوزاپسۇيى، ھەمىشۋانە سۈيى، ئەنكۈر شىپا سۈيى قاتارلىق سۇلار.
 نىڭ ھەمىشۋانە سۈيىنى بىرلەشتۈرۈپ قوشۇپ ياكى ئىككى ئۈچى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ گۈل يېغىغا قوشۇپ چېپىمىسا
 توختاپ قالغان نەزەللىرىنى ماڭدۇرۇدۇ. زۇقۇملۇق سىرتان كېسەللىكىگە ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئىشلىتىشىغا، قوتۇرغۇ
 بوۋاسىرغا، ئەمچەكنىڭ جاراھىتىگە، بەللىياتقۇ ۋە ئەرلەرنىڭ جىنىسى ئەزاجاراهەتلىرىگە، سىغىلىش ۋە
 ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىشلىتىشلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەزالارغا ئارتۇق ماددا تۈكۈلۈشتىن توسۇدۇ. ھاراق
 بىلەن چېپىمىسا پەي ئاغرىقىغا ۋە مۇرەككەپ ئىشلىتىشلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنى ياپىلاقلاپ قىزىتسە
 دەك قىلىپ خانازدوغا تېگمىسا ۋە ئالەمشىپ قالغان پەلەرگە تېگمىسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئەگەر قەلەينى ياغ بىلەن ياغلاپ قويۇلسا بىرقانچە ۋاقت ئىچىدە زەڭ (دات) باغلايدۇ. ئاندىن كىيىم
 قەلەينىكى دات (داتلاشقان ياغ) بىلەن ھەر قانداق تومۇر ئەسۋاپنى ياغلىسا ئۇ ئەسۋاپ ئەبىدى داتلاشمايدۇ.
 قەلەينى سىمىز ئادەم ئۈزۈك قىلىپ قولغا سالىسا ئورۇنلايدۇ. قەلەينى ھالقا قىلىپ مۇۋەپپەقىيەت دە.
 رەخكە سېلىپ قويۇلسا زىردىگىدەپ قۇرۇت چۈشۈشتىن ساقلايدۇ.

قەلەينىڭ كىرىنى قۇلغىغا سىمپ قۇيۇلۇپ قالغان كىشىنىڭ قۇلغىغا سېلىنسا سىمپا پىتى چىقىرىدۇ.
 ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى: 0.2

دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: ئادەم ئولتۇرۇدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: قۇسۇش ۋە ھەسەل ئىچىش لازىم.
 ئورۇنچىسى: سۈرمە.

رۇھبېدىيان

(ئەنسۇن)

FRUCTUS ANISI STELLATI

八角茴香

تونۇش:- بۇ بىر خىل كەيپاننىڭ ئۇرۇقى بولۇپ، بۇنىڭ گەياسى 35 س م ئىگىزلىكىدە ئۆسۈدىغان، تەنسى چاسا قىرلىق ئىنچىكە، يوپۇرمدەمۇ ئىنچىكە ، خۇشبۇي ، گۈلى ئاققا مايىل سېرىق رەڭدە بولىدۇ. ئۇرۇقى كۆكرەك، ئۈچ يۈزەك-كۆكرەك غە-لاپنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. ئارپا بېدىياندىن كەچمەكە، ئاچچىق تەمگە ئىگە. بىز بۇنىڭ ئۇرۇقىنى ئىشلەتمەيمەز (ئۇرۇقىنىڭ ئۆس-تىدىكى پوستىنى ئىشلەتمەيمەز).

چىقىش ئورنى:- شىنجاڭنىڭ خوتان، يەكەن، قاغ-لىق قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى:- 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى:- يەللەرنى ماڭغۇزۇش، ئاغرىق پەسىر-تەش، سۆيۈك ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەششى:- پالەچ، لەقۇا، پەي ئاچمىزلا رەغائۇت.

66 - رەسىم، رۇھبېدىيان

قاقلىق كەيسەلگە، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىغىغا، باش قايغانغا، ئەزىلەرگە بىرىلىدۇ. ئۈزۈم سىر كەيسە-گە چىلاپ قۇرۇتۇپ، قورۇپ، زىغىر زىپى بىلەن توقۇلغان رەخت بىلەن يۈگەپ پۇرسا زۇكام تەسىرىدىن بۇ-رۇندىن كەلگەن سۈنى توختۇتۇدۇ. 0.25 گرام مەستىكى، 1.5 گرام رۇھبېدىياننى سوقۇپ 30 گرام گۈلەقەن بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ھۆلۈكتىن تولا ئۇخلىغانغا بىر نەچچە كۈن بىرىلسە، ياكى 6 گرامنى قاينىتىپ ساپ قىلىپ 30 گرام ھەسلە، گۈلەقەن بىلەن ياكى سىر كە-جىمبىل بىلەن ئىزىپ ئىچىرسە تولا ئۇخلاشتىن قالدۇرۇدۇ. مەس قىلغۇچى ئەپپۇنگە ئوخشاش دورىلار ئۈستىدىن ئىچىرسە مەسلىكنى كە-سىدۇ. گۈلەقەن بىلەن قوشۇپ ئىچىرسە مەسلىكىغا، قاينىتىپ سۈيىنى مائۇل ھەسلەتە قوشۇپ بىرىلسە ئۇيقۇدا كۆپ جۈپلۈيدىغانلارغا پايدا قىلىدۇ. گۈلەقەن، ھەسلە قوشۇپ يېڭىدىن بولغان پالەچلەرگە 3 - 7 كۈنگىچە داۋاملىق بىرىلسە پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ چىشقا ياسا چىشنى چىرايلىق جۈلەقەن قىلىدۇ؛ چاينىسا ئېغىز پۇرىغانغا، سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىغىغا، ئوتۇل، خاپىغانغا پايدا قىلىدۇ. بورەك، چىگەرە تال بالىياتقۇ يوللىرىنى ئاچىدۇ. يەنە ئىسسىقلىققا، سۇ ئۇلغۇنمىگە، بورەك سۆيۈك خالىتىسىدىكى تاشلارنى چىقىرىشقا، كونا يەللىرىدىن بولغان تەپلەرگە، سۈتى ئاز ئاياللارغا بىرىلىدۇ، يېڭى تۇققان ئايال-لارغا شېكەر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە يۈزىدىكى سېرىقلىقنى يوقۇتۇدۇ. سىر كە بىلەن قاينىتىپ چاپسا ئىششىقنى ياندۇرۇدۇ، پىت ئوتتۇرۇدۇ.

ئىشلەتمەش مەقدارى:- 1 - 5 ياشلىقلارغا 2 - 4 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا 5 - 8 گرامغىچە، 10 ياشتىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 10 دىن 15 گرامغىچە، ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنچاسارى: - سېرىق چېچەك ئۇرۇقى، ئارپا بېدىيان، زىرە، باھنى قۇۋەتلىش ئۈچۈن ئوزۇم-
نى بىلەن تۇخۇمى ئىنجىرە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۈچەي كېسىلىگە، ئىسسىقلىق بولغان باش ئاغرىغىغا بىرىلە
مەيدۇ. ئۈچەي كېسىلىگە ئارپا بېدىيان بىلەن، باش ئاغرىغىغا سىر كەنجىمەل بىلەن بىرىلىدۇ.

تەركىبى: - ئاساسىي تەركىبى ئۈچۈن ئانالىز مېيى بولۇپ، ئۇ 80 - 90 پروتسىنتنى تەش-
كىل قىلىدۇ. ئانالىز مېيىنىڭ تەسەر قىلغۇچى قىسمى ئانالىز (ئانالىز مېيىنىڭ ئېغىرى) ۋە باشقىلار.

دىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ھەر بىر قىسمىنىڭ تەركىبى مەي مەيى: فولى ۋە يوپۇرمىغىدا 18 - 25
پروتسىنت، ئاپتاپتا قۇرۇتۇلغان مۇسسىدە 9 - 10 پروتسىنت، ئوتتا قۇرۇتۇلغان مۇسسىدە 7 - 8 پروتسىنت مەي تۇتۇدۇ.

جۈگىمى تەبىئەتتە ئىشلەتمەسلىشى: - تەبىئىي: ئىسسىق، تەمى قېرىق، قۇرۇق، كوك-
رەكتىكى ئىزالار، بورەك، دوۋسۇن (سۆيۈك خالىتىسى) كىچىك ئۈچەيلەرگە تەسەر كۆرسۈتۈدۇ. تەسە-

رى سوغۇقنى ئېلىش، سانجىقنى داۋالاش، ئىشەنچ ئېچىش، قۇسۇشنى توختۇتۇشلاردىن ئىبارەت.

رەتپە

(بېدە)

TRIFOLIUM PRATENSE L.

紅三叶草
(苜蓿)

توزۇش: - بۇ ئۆلكىلە ئۆستۈرۈلۈدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈك
بولۇپ، ئىككىلىكى بىر مېترغىچە چىلىك بولۇدۇ. ئۆزىنىڭ رەڭگى كۆك
گۈلنىڭ رەڭگى ئاسمانرەڭ، ھەر ئىلى 3 - 4 قېتىمغىچە ئورۇلۇدۇ.
ھايۋانلارنىڭ مۇھىم ئوزۇغىنىڭ بىرىدۇر.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - ئىچىنى يۇمشۇتۇش، باھنى قوزغاش
خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلەتمەسلىشى ئورنى: - بۇنى داۋاملىق شېكەر بىلەن

يەسە، بەدەننى سەمەردەتدۇ، ئوبدان قان پەيدا قىلىدۇ، ئىزىپ ھەسل

بىلەن چاپسا سوغۇقتىن بولغان ئىششىقنى تارقىتىدۇ، سىر كە-

لەن چاپسا ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقنى تارقىتىدۇ. پۇشۇرۇپ ھەر

67- رەسىم، رەتپە (بېدە)

كۈنى 2 قېتىم چاپسا ئىزالارنىڭ قىتىرىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بېدە ئۇرۇقى قالغان ئىزالاردىن كۆچ-

لۈكرەك، قابىزلىق تەرىپى بار. مەنى، سۈت پەيدا قىلىدۇ، بەدەننى سەمەردەتدۇ، ھېيىز ماڭدۇرۇدۇ. بېدە

ئۇرۇقىنى ھامىيادا ياكى ھامىيادىن چىقىشقاندىن كىيىن مۇۋاپىق ھالدا يەسە كۆكرەكنىڭ ۋە سىرىكلىكى،

يوتال ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ يېغى لاقۇا، ئىزالارنىڭ قىتىرىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىچىشكە ۋە چېپىشقا بولۇدۇ. گۈلنىڭ قۇۋىتى ئۇرۇغىدىن ئاجىزراق.

ئىشلەتمەسلىشى مەقدارى: 6 گرامدىن 15 گرامغىچە ئىھۋالغا قاراپ ئىشلەتمەسلىدۇ.

تەركىبى: بېدەنىڭ ياۋىسى ۋە تېرىلغىنى ئوخشاش دورىلىق ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپ، ئۇ

VITAMIN A, B, C, E، ڤاقسىل ماددىسى، ياغ ڤاقسىل ڤامىنو كىسلاتاسى (ڤار كىمىن)، سىستىن ۋە ھىستىدىن، لېۋىتىن، لىزىن، ڤېنلالىن، سېرېن، تىروروزىن، ڤاتسىدۇم كاۋمارىنىمىكوم، ڤاتسىدۇم سالىتسىملىكۇم، ڤاننىن، مېنېرال ماددىلار تۇتۇدۇ. بېدە قۇرۇغاندىن كىيىن ڤاتسىدۇم كاۋمارىنىمىكۇم بۇزۇلۇپ دىكاۋمارىنىغا ئۆزگىرىدۇ، ئۇ ڤاننىننىڭ ئويۇشىغا قارشى تۇرۇدىغان ئوبدان دورىدۇر.

چۈشەنچى تەبىئىيەتتە ئىشلەتمەشنى -
تەبىئىي: قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھىرسىز.

تارتىشىنى بوشۇتۇش، يوتال ۋە نەپەس سىقىشىنى ئوخشۇتۇش، سۇيۇك ھىدەشكە ۋە سۇيۇ-
لۇكلۇكتە ئاش پىدرا بولۇشتىن ئېچىشىپ سىيەشلىرىنى داۋالاشقا ئىشلەتمەيدۇ. يەنە ئىچكى ئىززالاردىكى
قوسالغۇلارنى ئېچىش، بېدەنى سىمىرىش، قۇۋەتلىش، ئال ھىم ئاشقازاندىكى ئىسسىقلىقنى تىگىش ۋە
ئىچكى يۇمشۇتۇش ئۈچۈن بىرىلمەيدۇ. جۇگىيەلارنىڭ قارىشىچە بېدەنىڭ ئوزۇنلۇق قىممىتى زۇقۇرى ۋە
ئۇزاق ئىستېمال قىلىنسا سالامەتلىكىنى ياخشىلايدۇ. زەھەر قايتۇرۇدۇ.

قۇرۇغان بېدەدىن دىكاۋمارىن ئاجرىتىپ ئېلىنىدۇ. ھول بېدەنى سوقۇپ بېدەدىكى جاراھەتلىرىگە
تېگىلما، ساقىيەشنى تىزلىتىش مەمكىن.

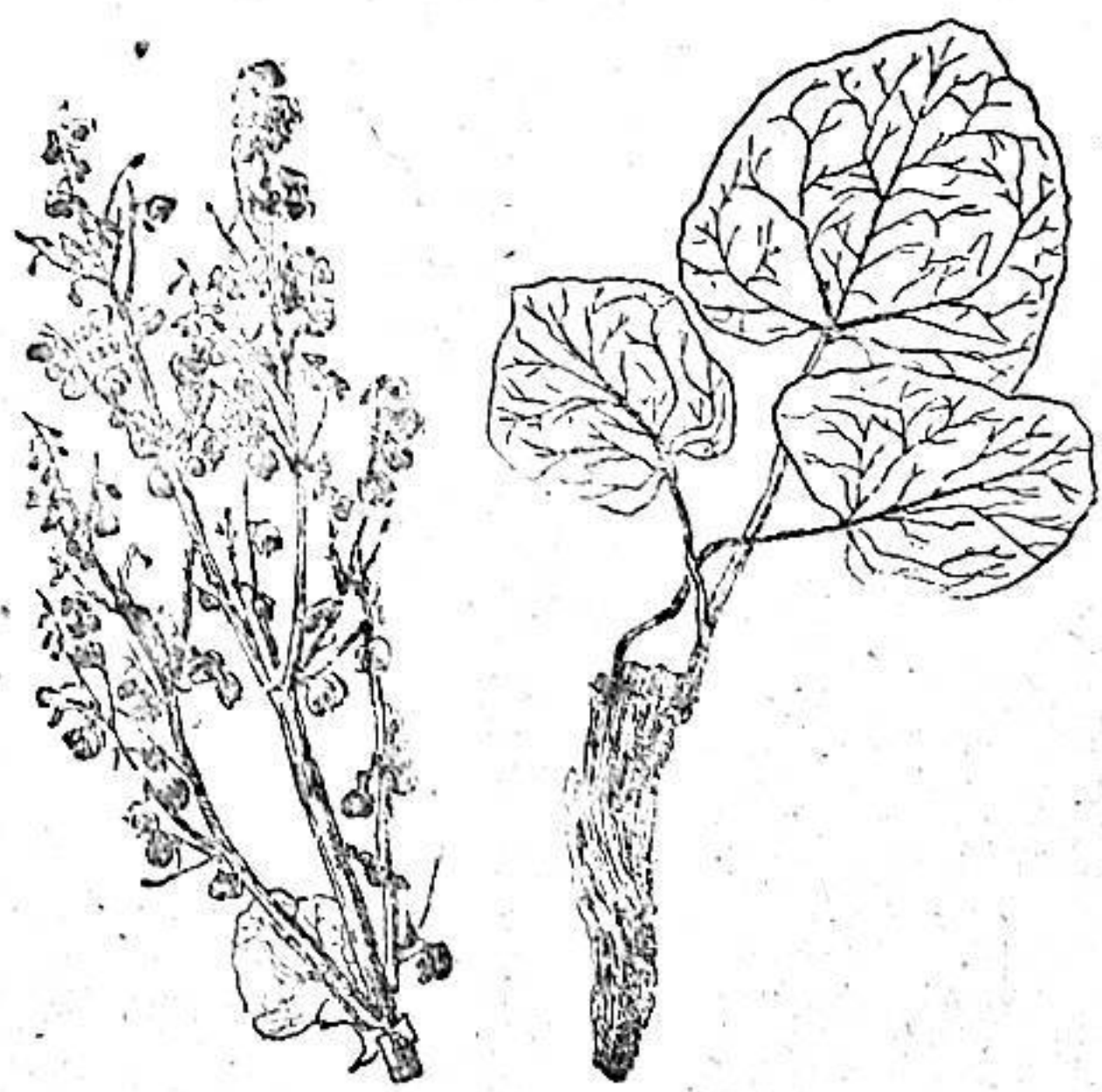
TRIFOLIA REPENS
TRIFOLIA ARVENSE

قوشۇمچە: ياۋا ھىم يېتىپ ئوسۇدىغان بېدە لاقىچە،
ئادەتتە تېرىلىدىغان بېدە
دەپ ئاتىلىدۇ، ھەممىنىڭ شىپالىق تىسمى ئوخشاش.

رەۋەن
(رەۋەند)

RHEUM OFFICINALI (RADIX RHEI)

大黃

تونۇش: - ئۇ، رېئاس دىگەن
بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ زىلتىزى بو-
لۇپ، رەڭگى قىزىل، تۇتۇق، سېرىق
تەرىپىگە مايىل، پۇردى ئوتكۇر، ۋەز-
نى ئېغىر، ئىزالدى تۇز كىلىدۇ،
چاينىدا تەسلىكتە يۇمشايدۇ، شە-
لىملىق بولۇدۇ. ئەڭ ياخشى جۇگ-
گونىڭدۇر. ئۇنىڭ پارچىلىرى چوڭ -
چوڭ بولۇپ، ئاتنىڭ تۇيغىغا ئوخشايدۇ.
چىقىش ئورنى: - جۇگ-
گوننىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىي: - 2- دەرىجىنىڭ
ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق.
خۇسۇسىيەتى: - ھوللۇك
لىرىنى قۇرۇتۇش، ئىچ قاتۇرۇش،
بېدەنى پاقىرىتىش، ماددىلارنى

پۇشۇرۇش، سۇشۇق زەھەرلەرنى پەسەيتىش، ھەر تۈرلۈك خىمىيەلەرنى سۇرۇپ چىقىرىش، سۇيۇقلۇقنى، ھېچقۇم
نى ماگىستىرۇرۇش، چىكىرنىڭ تارتىش قۇۋىتىنى كۈچەيتىش، تارتىش، چىكىر، تالىنىڭ، ئۈچەيلىرىنىڭ توسالغۇلىرىدىن
نى ئېچىش، بۇرەكتىكى، سۇيۇقلۇقنى كىتىكى، بالىياتىقىدىكى يەللەرنى تارقىتىش، ئاغرىقنى قالىدۇرۇش
خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - رەتەننى قايسىسىدە بويىدىن چىقىرىۋېلىشقا ھالدا يەنىمۇ سو-
سۇقتىن بولغان خاپىغاننى، ئاشقازان سۇغۇقلۇقىنى، چىكىر سۇغۇقلۇقىنى يوقۇتۇدۇ. كونا يوتال، ھەممىدەش،
سەل، ئوپىد ۋە ئۈچەيلىرىنىڭ ئىزدىگىلىكى چاقىسى، ھەر تۈرلۈك ئىستىسقا، يارقان، ھەر تۈرلۈك ئىچ ئوتىنى
ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچكى ئىزدىگىلىكى يەللەرنى، سۇغۇقتىن بولغان ئىششىقلىرىنى، ئۈچەيدىكى توسالغۇ-
لارنى تارقىتىدۇ. بۇۋاسىر، ناسۇر، 4 كۈندە بىر تۇتۇدىغان تىپ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېنى يۇمشاق ئى-
زىپ بىيە ئۇرۇقىنىڭ لىۋىنى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كۆمۈل قىلىپ تىلىنىڭ تىكىدە قويۇپ سۇيىنى ۋۇتسا سو-
سۇقتىن بولغان يوتال ئۈچۈن، نەپىس سىقىلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېغىز ئىچىدىكى سۇغۇقتىن يول-
غان مودۇرلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھېلىكە كاپىلى، سەبرى، خارىقۇنلار بىلەن كۆمۈل قىلىپ ۋۇتسا
مىڭىنى تازىلايدۇ، سۇغۇقتىن بولغان سەپرا خاراكىتلىرىنى ھەر تۈرلۈك باش ئاغرىقىنى، پالەچ، باش قې-
يىش، گەدەن قېتىپ قېلىش، ئادەم يوق يەرنى خالاش، سۇغۇقتىن بولغان نەزلىلىرىنى، قۇلاقنىڭ قۇڭغۇ-
لىشىنى، نەزلىدىن پەيدا بولغان كوز ئاغرىقىنى يوقۇتۇدۇ. راسىن بىلەن يىسە، كوكرەك، ئوپىد كېسەل-
لىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

شارابى رەيھانى بىلەن ياكى ئالما شىرىتى بىلەن ئىچسە ھىق تۇتۇش، سەپرى ئات ۋە پەيلىرىنىڭ
ئىزىلىكىلىكى، بوشاشقانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 4 گرامدىن 6 گرامغىچە ئېلىپ قوغۇن
ئۇرۇقىنىڭ شىرىتى، ئوغرى تىكىنىڭ شىرىتى بىلەن ئىچسە توختاپ قالغان سۇيۇقلۇقنى ماگىستىرۇرۇدۇ. قايد-
دە بويىچە سۇمبۇل ھەندى، جاۋۇشېر، ۋاسالغۇنىڭ قاينىتىلغان سۇيى، پەسپايىچىلەر بىلەن ئىچسە ھەر تۈر-
لۈك قۇلەنجى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

پىرسىياۋىشان سۇيى، قەنتۇرىيون بىلەن ئىچسە يانپاش ئاغرىقى، بەلغىم خاراكىتلىرى تەپلىرى، بوقۇملارغا
جەزىلىقى ۋە ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زىخ ۋە سەندەل بىلەن ئىچسە ئىچ ئىزدىگىلىكى ئىششىقنى يو-
قۇتۇپ ئىچ ئىزدىگىلىكى قۇۋەتلىنىدۇ. بۇنىڭ بىر پارچىسىنى ئېغىزغا سېلىپ سۇيىنى ۋۇتسا، كوكرەك-
نىڭ قېنىنى، توسالغۇلىرىنى، ئىششىقلىرىنى، ھەممىدەشنى يوقۇتۇدۇ. يۇمشاق ئىزىپ سۇيۇلدۇرۇپ، بۇرۇنغا
تېپەتلىسا مىڭ كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەركە بىلەن خېمەر قىلىپ چاچسا قارا داغنى،
قۇبانى، تاياق تەككەن يەردىكى ئىزلارنى يوقۇتۇدۇ. قايمە بويىچە ئارپىنىڭ ئۇنى، خەببازنىڭ ياكى خەم-
مىنىڭ ئۇرۇقى بىلەن ۋە باشقا قابىز دورىلار بىلەن قوشۇپ چاچسا، جايىدىن چىققان سوگەكنى ئورنىغا چۈ-
شۈرۈپ چىقىرىدۇ.

رەۋەننى يۇمشاق ئىزىپ يەردىگىلىكى ھول جاراھەتلىرىگە سەپسە، ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ جاراھەتنىڭ ساقى-
يىشىنى تىزلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - 4 گرامدىن 6 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بەرلىنىدۇ.

ئورۇنبايىسى : - ئاشقازان، چىكىر كېسەللىكىلىرىدە $\frac{1}{2}$ مىقدارىدا قىزىلىگۈل $\frac{1}{5}$

سەمبۇل.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوۋەن ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئەرەپ يېزىقى ياكى چىلان.

يەنە كىچىك بىالىلارغا، ئاجىز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: سۇن-بۇل.

تەر كىمۇسى: 305 پۈتۈنلۈك سۈرگى تەر كىمۇسى بار. ئۇلار خىزىر ئازول، ئالوي، ئېمەردىن، رې-
يىن، ئېمەردىن، پېتىل ئېتىرلاردىن ئىبارەت. 5 پۈتۈنلۈك ئانىنىن ماددىسى، ئېمەردىن، ئاپورېتىن،
پىكتىن، ھېلىمە كىسلاتاسى، ئاتىدۇم كالىسكۇم (قاپىز تەر كىمۇسى)، ئۇچۇچان ياغ، كراخمال، كۈل ماددى-
سى قاتارلىق تەر كىمۇسى بار.

كۆپ ئىچسە رەۋەن چوڭ ئۈچەيگە نەسە قىلىپ تەرەتنى، ھېيىزنى، ئوتنى ماڭدۇرۇدۇ (2 - 05
گرام ئىچسە)؛ ئاز مىقداردا (02 - 05 گرام) ئىچسە ئەكسىچە ئىچنى قاتۇرۇدۇ. نەسە سىلىق، ئا-
چىز كىشىلەر، ئاغرىقتىن ساقىيەۋاتقانلار، كەمقانلار ۋە بالىلارغا لايىق كىلىدۇ.

يېقىنقى زامان تەتقىقاتلىرىغا قارىغاندا، رەۋەن تەجرىبە ئۈستىدە بىر قانچە مىكروپىلار مەسىلىدىن
ئالتۇن رەڭلىك ستافىلا كوك ۋە باشقا ستافىلا كوكلىرىنىڭ ياشاش قابىلىيىتىنى چەكلەش نەسەرنى كۆر-
مەتكەن. بۇلاردىن باشقا خولېراۋىرۇس، ئۈچەي كەزىك باتسىلىسى، چوڭ ئۈچەي باتسىلىسى، ستروپپىنو كوك
مىكروپىلىرىغىمۇ شۇ خىلدا نەسە قىلغان. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ فارما كوپىيەسىگە (قارا پادۇنىغا)
«رەۋەن رۇبىي»، «رەۋەن قىيامى»، «رەۋەننىڭ سېمەرتكە چىلانمىسى» كىرگۈزۈلگەن. رەۋەن دوختۇرى تە-
پابەتتەمۇ كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئەتتى: - تەمى قېرىق، سۇفوق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچنى سۇرۇش، ۋەزەم قايتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، توختاپ قالا-
غان ئىسسىقلىقنى ھەيدەش، سۇيۇقنى راۋان قىلىپ ئىششىقنى قايتۇرۇش، ئوت ھەيدەش، ھېيىزنى
ماڭدۇرۇش، سىرتقا ئىشلىتىلسە جاراھەتلىرىنى تازىلاش، يېڭى گوش ئۇندۇرۇش، ئافرىق پەسىيەش، تال-
ياق زەربىنىڭ كوكلىرىنى يوقۇتۇش، كودۇمبا، بىز ئىششىقلىرىنى ئېغىز ئالدىدۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىدە-
مگە ئىگە.

ئۇقۇرقى كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئالغان ھالدا، ھەبلىرگە قوشۇپ، قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
كۆپۈنچە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

سىرتقا ئىشلىتىلگەندە گوزىنى تەنھا، ياكى باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش مۇمكىن. مەسى-
لەن: چىش ئافرىقىلىرىدا رەۋەننى قاچىغا سېلىپ چوغ ئۈستىدە قويۇپ كويۇدۇرۇش ئارقىلىق كۈلنى چىش-
قا سۇرتۇلسە، چىش ئافرىقىنى توختۇتۇدۇ. يىقىلىش، تاياق تېگىشتىن كۆكرگەن جايىلارغا رەۋەن تال-
قىمىنى ھول زەنجىۋىل سۇيىگە ئارىلاشتۇرۇپ تاڭسا كوكنى تارقىتىپ، ئافرىقىنى پەسىيەتدۇ. ئېغىز ئال-
غان جاراھەتلىرىگە رەۋەن ئالقىمىنى سىرگە، ئاچچىقسۇ بىلەن خېمەر قىلىپ تاڭسا ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ، ئافرىق-
نى توختۇتۇدۇ. دو ۋە باشقا ھاشارات چاققان جايىلارغا تاڭسا زەھەرنى تارقىتىپ ئارام بىرىدۇ.

مىقدارى: - سۈرگە ئۈچۈن بىر كۈنلۈك مىقدارى 3 - 10 گرام، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈش ئۈ-
چۈن 01 - 05 گرام.

زاراڭزا

(قۇرتۇم)

CARTHAMUS TINCTORIUS L

紅花

تولۇش: - بۇ ئۇرتلاردا تېرىلىدىغان بىر خىل دان بو-
لۇپ، شەكىلى خۇددى سەنۋىيەگە ئوخشايدۇ (تۈۋى تەرىپى چوڭ، ئۈ-
چى كىچىك)، ئۇرۇقىنىڭ پوستى ئاق، ياغلىق شاكىغۇ، كۆنرىدىغانىرى
پوستى قارا تەرەپكە مايىل بولىدۇ. مېغىزى سېرىقلىققا مايىل، ئۇرۇ-
قى گۈلنىڭ تىگىدىكى غىلاپنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. ھەر بىر غىلاپنىڭ
ئىچىدە 7 - 8 دانە ئۇرۇق بولىدۇ. ئوسۇملۇكى يەرنىڭ ئەسلى ئەھ-
ۋالىغا قاراپ بىر مېتر ۋە 20 دىن مېترغىچە ئوسۇدۇ، تىكەنلىك بولىدۇ.
يوپۇرمىقى چەشلىق بولۇپ، ئۈستۈن تەرەپكە مايىل، ئۈستۈن تەرەپ-
نىڭ يوپۇرماقلىرى توۋەن تەرەپنىڭ يوپۇرماقلىرىدىن چوڭراق كى-
لىدۇ. شاخلىرى خام ۋاختىدا كۆكۈرۈدۇ، پىشقاندىن كىيىن ئاق-
رىدۇ. گۈلى تىكەنلىك، رەڭگى قىزىل بولىدۇ.

69 - رەسىم، زاراڭزا

چىقىش ئورنى: - ئەسلىدە مەسودىن چىقىدىغان بولۇپ،

ھازىر ئېلىمىزنىڭ جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق. 1 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - غىزالىق تارنىپ ئاز، سۇيۇق بەلغەملىرىنى، كۆيگەن بەلغەملىرىنى چىقىرىدۇ،
يەللەرنى ئارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېمىشلىتىلىشى: - 15 گرامنى ئىزىپ، شەرىپىنى ئېلىپ قىن، قىزىل شېكەر، ياكى ھەسل بىلەن
قوشۇپ ئىچسە، ياكى بۇنىڭ 30 گرامىنى سوقۇپ 250 گرام سۇدا قاينىتىپ مەچىپ، سۈزۈپ 30 گرام قىزىل
شېكەر قوشۇپ ئىچسە ئاجىز، قېرى كىشىلەرنى ماغدۇرلاندىرۇدۇ. شۇنىڭدەك پوستى ئېلىنغان مېغىزدىن
30 گرام ئېلىپ، بادام مېغىزى ۋە قۇستە شەرىپىدىن 2 گرامدىن توغرىغى ۋە رۇمبىيەدىيانلاردىن 4
گرامدىن قوشۇپ، مۇۋاپىق مىقداردا ئىنجىر قېقى، ھەسلەك ئېلىشتۇرۇپ، بىر ياكى 2 يانگىاق مىقدارىدا
يەسە قۇۋىتى ئاجىز قېرى كىشىلەرگە مۇۋاپىق كېلىدۇ. قۇۋەتنى زىيادە قىلىدۇ. ئادەتتە ئۇخلاش ئال-
دىدا يېپ يىتىش كېرەك. زاراڭزا ئۇرۇقىدىن سۇنئىي مائول جۇنبۇنۇ (سۇنئىي قېتىق سۈيى) تەييارلاپ ئاز-
دىن سېرىق گۈتنى بىر خالىتىغا ئېلىپ مەزكۇر سۇنئىي قېتىق سۈيىگە چىلاپ قويۇپ ھەم مەچىپ سېرىق-
گۈتنىڭ قۇۋىتى قېتىق سۈيىگە چىققاندىن كىيىن ئىچىپ، ئۈستىدىن مۇناسىپ تاتلىق نەرسە ئىچسە مالىي
خۇلىيا، ۋاسۋاس (كۆپ ھەم-ئەندىشە قىلىش)، خاپىدىغان ۋە موخو، قوتۇر، قىچەشقاۋ ۋە سۇداخاراكتېرلىق
كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ (شۇنىڭدەك زاراڭزا ئۇرۇقىنىڭ شەرىپى بىلەن قېتىق ئۇيۇتۇپ بىر گاز

قاش تۇز قوشۇپ ئىچسە بۇمۇ ئەشۇنداق تەسەۋۋى بىرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭ شەرتىنى چەكلەپ يېڭى ھەسەل سۈيىگە چىلاپ، شەرتىنى ئېلىپ قەن ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە، كۆكرە كىلى تازىلاپ ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. ئەزەللىرىنى پۇشۇرۇدۇ. كۆكرە كىلىنىڭ سوغۇق كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋە باھنى قۇۋەتلەيدۇ. مەننى زىيادە قىلىدۇ، رەڭگى - رويىنى چەرايلىق قىلىدۇ ۋە يەللىرىنى تارقىتىدۇ. بۇنىڭ 30 گرام شەرتىنى قەن، قىزىل شېكەر ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە، ھەر تۈرلۈك ئىسسىقلىققا مەنپەئەت قىلىدۇ (بىر گاز ناش تۇز قوشۇلسا تېخىمۇ ياخشى). بۇنىڭ مېغىزىنى مۇتەششەر قىلىپ ئۇقۇرقى قايىمىدە بويىچە ئىچسە قۇلىنچى كېسەللىكلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر بۇنىڭ شەرتىدە مېغىزى پۇلۇس، خىيارى شەرتىنى ھەل قىلىپ ئىچسە بەلغەمى تەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇيۇلۇپ قېتىپ قالغان خىلىمىلارنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 15 گرامدىن 30 گرامغىچە، ئۇنىڭدىن ئارتۇق ئىچسە زىيان قىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - ھەببە تۇلەۋۇزرا.

تەركىبى: - گۈلنىڭ تەركىبىدە قىزىل بوياق ماددىسى - كارتامىن ۋە سېرىق بوياق ماددىسى - سافىرلورفىمىلاۋى تۇتۇدۇ. ئۇرۇغى 54 پروتېينىگىچە زاراڭزا يېغى - ئولېۋم كارتامى ۋە باشقا ماددىلار تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابەتتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي ئىسسىق.

تەسەۋۋى: - ھايۋاناتلار ئۈستىدە ئۆتكۈزۈلگەن تەجرىبىلەردە مەلۇم بولۇشىچە زاراڭزا گۈلنىڭ قايىنىتىلىشى ھايۋانلار (تېنىدىن ئاجرىتىلغان ۋە ئاجرىتىلمىغان چاشقان، سېرىق قۇيرۇق، مۇشۇك، دېڭىز چوشقىسى ۋە ئىشتقا ئوخشاشلار) بالىياتقىچىلىرىغا ئۈزلۈكسىز قوزغاتقۇچى تەسەر قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۈچەي - لىرىگە بولسا، ئۇنداق تەسەر قىلالمايدۇ. مۇشۇك ۋە ئىشتلارنىڭ ئارتېرىيە (زۆرە كىتىن ئەزالارغا ساپلانغان قان ماڭىدىغان تومۇر) دا قان بېسىمىنى ئۇزاققىچە تۈۋەنلەشتۈرۈدۇ؛ زۆرە كىتىننىڭ قىسقىرىشىنى كۈچەيتىدۇ ۋە بېرىگىنىڭ قان تومۇرلىرىنى تارايىتىدۇ؛ دېڭىز چوشقىلىرىنىڭ كانايىلىرىدىكى سىدام گوشە لىرىنى قىسقارتىدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - قايىغان قاننى ماڭدۇرۇش، يېڭى قان ئىشلەشكە ياردەم بېرىش، قاننى جازەلاندۇرۇش، ئاغرىق توختۇتۇش، ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇشتىن ئىبارەت.

ئاساسەن ھېيىز كەلمىگەندە ھېيىز ماڭدۇرۇشقا، تۇغۇتتا تولغاقتى كۈچەيتىپ تۇغۇتنى تىزلىتىشكە، تۇغۇتتىن كىيىن ئىنقىس توختىمىغاندا توختۇتۇشقا، زەربە ياكى ۋىقىلىشتىن بولغان تەسەۋۋىلارنى يوقۇتۇش - كۆكلەرنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. قىزىل ھەم ئىسكارلاتما ئەسۋىلىرىنى تولۇق سىرتقا تەپتۈرۈشكە بىرىلىدۇ. ئاقخۇن كېسەلى، بالىياتقۇچ ۋە تۇخۇمداننىڭ كۆنىرىدىغان سورەلە ۋە سىپا پىنىمىلىرىنى داۋالاشقا، قىزىتما قايتۇرۇش ۋە داۋالاش مەخسەتدە پىن-پەۋمونىيە (زاتىل) لاردا بىرىلىدۇ. تىزلىتىش، قوساقتا پىيدا بولغان مۇندەك ئىششىق (ئوسمە) لىرىنى يوقۇتۇش كۈچۈنە ئىچكۈزۈلۈدۇ.

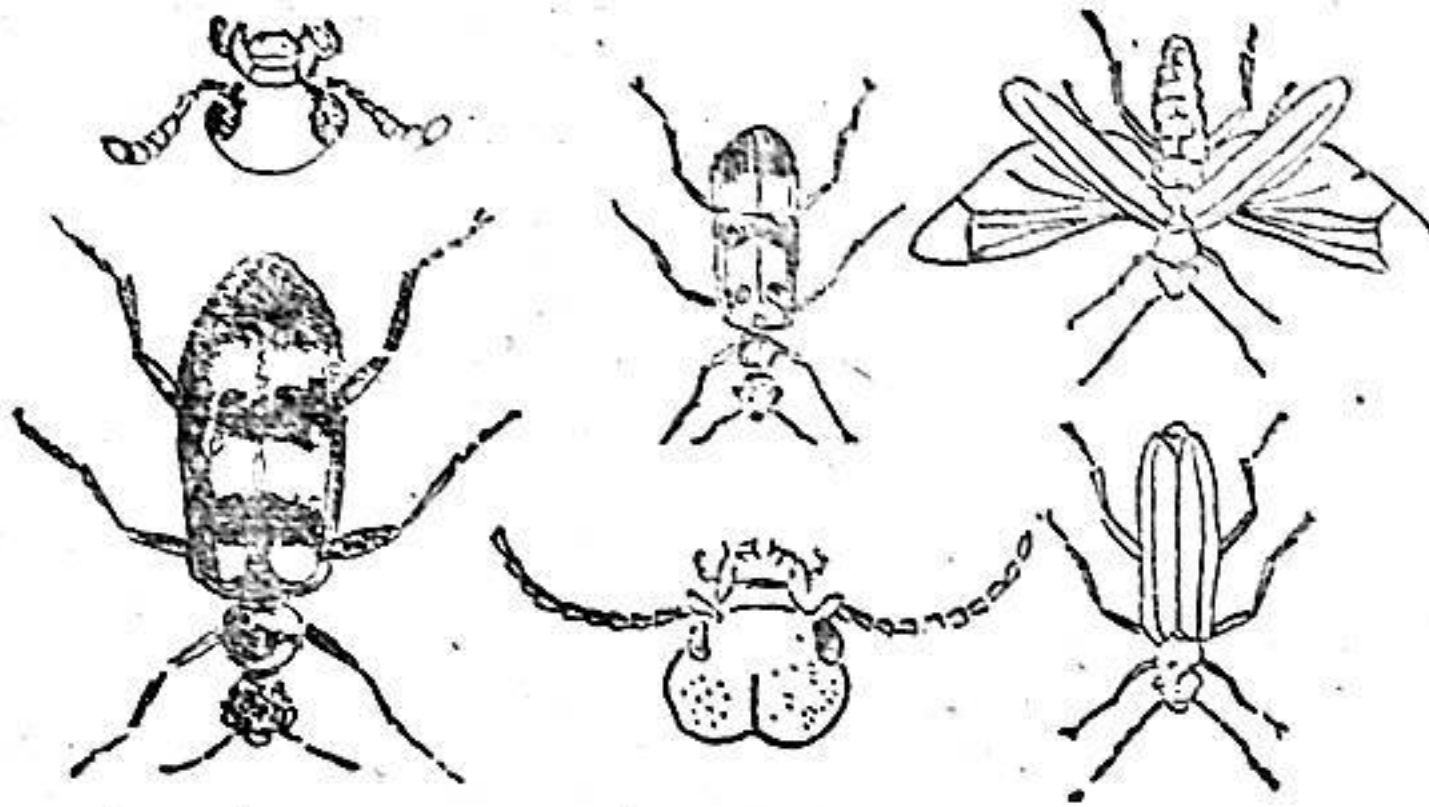
زاراڭزا يېغى رېۋماتىزملىق ئاغرىقلىقلىرىنى پەسەيتىش ئۈچۈن سىرتتىن ياغلاشقا بۇيرۇلۇدۇ. مىقدارى: - كۈندە 6 - 1 گرامنى (قۇرۇغان گۈلدىن) قايىنىتىپ ياكى ھاراققا چىلاپ ئىچەشكە بىرىلىدۇ.

زارارى

(زىزارىخ)

CANTARIDES

斑 蟊

تونۇش :- بۇ بىر
خىل ھاشارات بولۇپ، چوڭ -
كىچىك ۋە خىللىرى چوڭى
ھەرە مىقدارىچە بولۇدۇ. كى-
چىكى چمۇنىدىن چوڭراق،
ياپىلاق ۋە بىدبۇي بولۇدۇ.
ھول ئوسۇملار كىلىرىگە قونۇپ
ئولتۇرۇدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخ-
شىسى چوڭ ئۇزۇنچاق بولۇپ،
بۇدايدا پىيدا بولۇدۇ. قىمىتى
ئۇنىڭ رەڭگى سېرىق،
قارا ۋە قىزىل تارىپىگە ما-

70- رەسىم، زارارى

يىل، قاناتلىرىدا توغرى - اتوغرى سىزىقلىرى بار. كۆك، قىزىل (سېرىق، قارا چىكىتى بارلىرىمۇ بولۇدۇ).
بۇلار ناچار ھېساپلىنىدۇ. قالغان خىللىرى ئىشلىتىلمەيدۇ. ئەگەر ئادەمنى چاقسا ئىختىيارسىز ھالدا
سۇيىدۇك مىڭىپ كىتىدۇ.

چىقىش ئورنى :- مەملىكەتتىمىزنىڭ ھەرقايسى ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى :- 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى :- بەك ئۆتكۈر، بىدبۇي، تېرىگە يىرىگىلىق چاقا پىيدا قىلىش، ئەزاسى كە -

سىش، تېرىغا قۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە، ئادەم ئولتۇرۇدىغان زەھەرلەردىن.

ئىشلىتىلىش ئورنى :- ئەگەر بۇنىڭ كۆيدۈرۈلگىنىنى قايمىدە بويىچە ئىچسە ئال ئاغرىقىنى

يوقۇتۇدۇ، سۇيىدۇكلىكتىكى تاشلارنى ئىزىپ، سۇيىدۇكنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. شۇنىڭدەك كۆيد -

دۇرۇلگىنىنى كالا گۆشىنىڭ شورپىسى بىلەن ياكى زەيتۇن يېغى بىلەن خالچىر ئىشت چەشلىگەن

كەشكە ئىچكۈزۈلسە، شۇ كەشكى قورقۇنچىنى يوقۇتۇدۇ. بۇ ھەقتە تەسىرى ياخشى.

كۆيدۈرۈش ئۇسۇلى :- بۇنىڭدىن بىر قانچىنى تىرىك ھالدا كوزىچاققا سېلىپ

كوزىنىڭ ئاغزىنى زىغىر پاخىلىدا توقۇلغان رەخت بىلەن ئوبدان بېكىتىپ ئاندىن يەنە بىر قازانچاققا سىر -

كە سېلىپ ئۇ قازاننىڭ ئاغزىغا مەزكۇر كوزىنى دۇم قويۇپ سىرگە قويۇلغان قازاننىڭ تىگىگە ئوت يېقىپ

قاينىتىلسا، سىرگىدىن چىققان پار بىلەن زارارى ئولۇپ كۈشتە بولۇدۇ. ئۇنىڭدىن كىيىن ئىزىپ ئىش -

لىتىش مۇمكىن.

ئەگەر بۇنى سىرگە بىلەن ئىزىپ چاپسا دائىم سۇلپ ۋە بىسەھىق (ئاق داغ) ، تىرىقلاردىكى

ئارىلىنىڭ ناغ ئۇڭكۇرلىرىدىن تېمىپ چىقىپ توكلايدۇ. بۇنىڭغا بىر گاز توپا ۋە ئۇششاق تاشلار ئارىدا-
لىشىپ قالىدۇ. شۇنىڭدەك كىراندىن چىقىدىغىنى ساپ بولمايدۇ. بۇ ئىككىسى ناچار بولۇدۇ. ئادەمكە ئىش-
لىتىش توفرى ئەمەس.

سۇنىمىسى ھىم بىر قانچە خىل بولۇدۇ:

بىرىنچىسى خىمىسى؛ ئاچ-چىقى سىر كىمىنى قاچىمىغا قويۇپ، ئۇنىڭغا مىس-تىن بىر ياپقۇچ
تەييارلاپ، سىر كىمنىڭ پارى چىقىمىغىدەك مۇستەھكەم چىمىڭ يېپىمى، 18 كۈن ياكى ئۇنىدىن ئارتۇق
قويۇمىز. ئاندىن كىمىن ياپقۇچنى ئېلىپ سىر كە بار قاچىنىڭ ئىچى تارەپكە تۇرىدىغان زەگىلىرىنى قىردۇر-
لىپ يەنە زۇقۇرقى ئۇسۇل بىلەن قويۇپ خالىغان مىقداردا زەنگار ئالسا بولۇدۇ. 2 - خىمىسى مىسنى كۆپ
مىقداردا تىز پارچىمىلار ھالىدا ياپىلاپلاپ ئۇستى - ئۇستىگە تىزىپ قويۇپ ئۇنىڭ ئۇستىگە
ئاچچىق سىر كىمنى قويۇپ بەك سوقۇپ ئامبارلاردا قويۇلسا زانكار بولۇدۇ. ئاندىن كىمىن زانكارنى ئېلىپ
ئۇنىڭ ھەر 20 گرامغا 120 گرام كونا سىر كە قوشۇپ مىس ھاۋانچىغا سېلىپ كۆپ سالايدى قىلىنسا قويۇق
بولۇدۇ. ئاندىن كىمىن زەمچە، ئەمەك لاھورى، قىزىل توفۇرغۇلارنىڭ ھەر بىرىدىن 16 گرامدىن سېلىپ
پىلىتە ھالىغا كەلتۈرۈپ ئاپتاپتا قويۇپ قۇرۇتۇلۇدۇ. بۇ خىمىلىكىنى زانكار دۇدى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ-
دىن باشقا ئۇسۇللار بىلەن ھىم تەييارلىنىدۇ. ھىمىدىن ياخشىراقى مەدەندىن چىقىمىنى، ئاندىن كىمىن
زانكار دۇدىدىن ئىبارەت. بەزىلەر زانكارغا ئوخشاش تاشنى تىزىپ سىلايدى قىلىپ قوشۇپ قويۇدۇ. پەرق
ئىتىش چارىسى: زانكارنى ھول قىلىپ بارماق قولىمىز بىلەن تىزىپ باقىمىز، ئەگەر ساپ زانكار بولسا
يۇمشاپ تىزىلمەيدۇ. ساپ زانكار بولمىسا يۇمشاپ تىزىلىدۇ. يەنە بەزىلەر بۇنى قەلەنە تەقەھەم ئېلىشتۇرۇپ
قويۇدۇ. تونۇش ئۈچۈن ئوتتا (چوغدا) قويۇپ كورنەمىز. ئەگەر قىزارسا ساپ زانكار ئەمەس دەپ بىلىمىز.
قىزارمىسا ساپ زانكار دەپ بىلىمىز. چۈنكى زانكار چوغدا قىزارمايدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭدىن ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 4 - دە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - ئارتۇق كوشنى يوقۇتۇش، تاتۇقنى يوقۇتۇش، يىزدىگىلىق جاراھەتلىرىنىڭ

بەدەنگە تارقىلىشىنى توسۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ مۇم ۋە زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ مەل-
ھەم تەييارلاپ زۇقۇپ يامرايدىغان يامان يىزدىگىلىق جاراھەتلىرىگە چاپسا جاراھەتنىڭ كېڭىيىشىنى توسۇپ
ئارتۇق كوشلەرنى يىپ، ئوبدان كوش پىيدا بولۇشقا سەۋەبچى بولۇدۇ. ئىشلىتىلەر ئىمۇ تارقىتىدۇ. ئەگەر
بۇنى ھەببە تۇاخۇزرا دىگەن دەرىخىنىڭ يىمىسى، قىزىل توغرىدىغى بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ چاپسا يە -
رىدىگىلىق قوقاق (يىزدىگىلىق قاپارچۇقلار) ۋە، ئاق كېسەل ئۈچۈن مەنىپەت قىلىنىدۇ. ھەسەل بىلەن
لەن بۇشۇرۇپ چاپساجاراھەتلىرىنىڭ قان يىزدىگىلىرىنى تازىلايدۇ. تارقايدىغان بوۋاسىردانىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. مەق-
مەتتىكى ناسۇر ياردلارنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر بۇنى سىر كەۋە ھەسەل بىلەن قاينىتىپ سۇر كەسە چىشىنىڭ تۇۋىدىكى
يىزدىگىلىق ياردلارغەۋ مەنىپەت بىرىدۇ. سوغۇق مىزاج كىشىلەرنىڭ ئېغىز، بۇرۇن، قۇلاق قاتارلىق ئەزا-
لىرىدىكى جاراھەتلىرى ئۈچۈن مەنىپەتلىك.

كويۇرۇلگەن زەنگارنى كويۇرۇلگەن پەندۇق، كەتپەراۋە توخۇ تۇخۇمىنىڭ ئاق - سېرىغى بىلەن

قوشۇپ مەلۇم قىلىشقا بىر نەرسە بارلىقى باراھەتلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (تەجرىبەدىن ئۆتكەن) . ئەگەر بۇنى قىز تۇتقان ئايالنىڭ سۈتى ۋە سىر كەبىلەن مەسى داۋانچە خاس پىلىمى ئىزىدىن قىلىنسا قۇيۇق بولۇپ قۇرۇيدۇ . ئاندىن كۆزگە تارتىشقا كۆزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ ، ئۆتكۈزۈلەشتۈرۈدۇ . كۆزنىڭ ئىپتىدائىي پەردىسى ، ياشنى ، كۆزنىڭ جىيە كىلىرىدىكى قىزىقلىقنى يوقۇتۇدۇ . مۇناسىبەت دورىلار بىلەن قوشۇپ كۆزگە تارتسا كۆزنىڭ بارلىق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ئەگەر بۇنى كۆپرەك مىقداردا ئىپتىدائىي رۇپ پىلىمىك (شامچە) قىلىپ مەقۇم تەك كىرگۈزۈپ بىرۋاقىتتا قۇيىسا مەنپەئەت قىلىدۇ . يۈمۈش شاق ئىزىدىن بۇرۇنغا پۇر كەلسە بۇرۇننىڭ سېسىقلىقىنى ، بۇرۇننىڭ زەخمىلىرىنى يوق قىلىدۇ . لېكىن بۇرۇنغا پۇر كۆلۈدىغان ۋاقتىدا كېسەل ئاغزىنى سۇ بىلەن تولىدۇرۇپ تۇرۇش كېرەك . چۈنكى بۇنىڭ تۈپسى ياكى چېشى كالىغا كىرىپ كەتسە كالىغا زەرەر قىلىدۇ .

دەشلىكتە تېلىش مەقدارى : ئىچكى تارەپتىن ئىچىش توغرى ئىدەس . ئەگەر بەك زورۇر بولسا ئۇپ ئىچىش توغرى كەلگەندە ئەھۋالىغا قاراپ بەك ئاز ئىپتىدائىي مۇناسىبەت دورىلار بىلەن ياغا لارۋە لوڭاپلار بىلەن ئىچىش كېرەك .

دورۇنچىسى : - باراۋەر مىقداردا ئىقتىلىمىيا ياكى يېرىم مىقداردا شىكىمۇر .

دەققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر : ئادەم ئولتۇرۇدىغان زەھەرلەردىن ھېساپلىنىدۇ . بۇنىڭ 3 گرامى جىگىرگە قاپارتقۇ پەيدا قىلىپ ئادەم ئولتۇرۇدۇ .

تۈزەتمە كۈچى : سۈرگە بىرىش ، قىزىق سۇ ئىچكۈزۈش ، بادام يېغى بىرىش ، لوڭاپلارنى ، ياغلىق شورپىلارنى ئىچكۈزۈش لازىم .

قەدىمدا جۇگىيلار زانىكارنى مىنىڭ يۈزىگە سىركىنى پۇر كۈش يولى بىلەن چىقىرىۋالدىغان ئىدى . ھازىرقى كۈندە مىنىڭ دېتىنى ياكى نېمىز تۇش (لانىچە كۆپۈم كاربونىكوم بازىكوم) ۋە پىشقان كىمپىسەلەرنى سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ، ياپىلاق توقاچ ھالىغا كەلتۈرۈپ ، ئۇنىڭدىن 4 بۇرچە كىلىك ياپىلاقلار كەسىپ ئۈستىگە كاۋاياڭ ھارغى پۇر كۆلۈدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە چىققان قىسمى يېشىل رەڭلىك ، ئىچىدىكى قىسمى ئاچ يېشىل رەڭلىك زانىكار بولۇدۇ . شۇ يول بىلەن ھاسىل قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ .

تەركىبى : - ئاساسى تەركىبى كۆپۈم كاربونىكوم بازىكومدىن ۋە كۆپۈم سۇپ ئاتسېتېمكۇم .

تەبىئىتى : - ھوتىدىل ، تەمى ئاچچىق - چۈچۈك . جىگىر ، ئوتلىرىگە تەسىر قىلىدۇ .

خۇسۇسىيەتى : - ئولۇك كوشلىرىنى يوقۇتۇش ، بەلغەم بوشۇتۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە .

دەشلىكتە تېلىشى : - يامان ياردىلارنى ، بۇرۇندىكى ئوسمە كوش (پالدىپ) لارنى ، كۆز ياردىلىرىنى داۋالاشقا ، ياردىلارنى قورۇش ، تېرىدە تىيار تاپلىق بىلەن ياشايدىغان ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇش خۇسۇسىيەتى بىلەن پىچاق كەسكەن ياردىلار قاناشنى توختۇتۇش ، سېرىق تەمرە تىكە ، قوتۇر ۋە ئېغىز ئىچىدىكى نېمە-ز پەردىلەرنىڭ شەۋەرىدىشىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ .

ئىچىشكە بىرىلسە بەلغەمنى بوشۇتۇدۇ . تېنى ئاچىز كىشىلەرگە ئىچىشكە بىرىش مەنى قىلىنىدۇ .

مەقدارى كۈنىگە 5 - 8 گرام .

زىراۋى ھىند

(مۇدەھەرەج)

ⓄRHIZOMA SERPENTARIA

北美馬兜鈴根

تونۇش : - بۇ خىل زۇھۇلق زىلتىز بولۇپ، چوگىلىغى فېمىلىق مىقدارىچە كەلىدۇ. بىر گاز ياپىلاقلىغى بار. تاشقى تەرىپى سېرىق، ئىچكى تەرىپى قىزىللىققا مايىل. يۈنىڭ بىرىنچى ياخشىراغى يېڭى قۇرۇت چۈشمەگەندۇر. قۇۋىتى 2 ۋىلغىچە تۇرۇدۇ. ئوسۇملىق كىنىڭ شاخلىرى 5-60 سانتىمېتىرغىچە بولۇدۇ. يوپۇرمىغى زىراۋەنىڭ تەۋىلى (ئۇزۇن زىراۋەنىدە) ئىككىگە ئوخشاشىدۇ . بىر گاز كىچىك گەرەك . پۇرىغى خۇشبوۋى، بىر گاز ئوتكۇر، گۈلى ئاق، ئەمما ئىچكى تەرىپى قىزىل، سېرىق .

چىقىش ئورنى : - چەتتىن كەلىدۇ .
تەبىئىتى : - 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى : - بەلغەملەرنى يۇمشۇتۇش ۋە تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە . بۇ ھەقتە ئۇزۇن - چاق زىراۋەندىن قۇۋىتى ئارتۇق .

دەشلىتىلىش ئورنى : - يۈنى قىزىق سۇ ياكى سۇ-قۇرۇق سۇ بىلەن ئىچسە خەلىقلىرىنى يۇمشۇتۇدۇ . كوكىرە كىنى ، كانايىنى تازىلايدۇ ، ھاشىراتلار ۋە ئوسۇملىق كىلىرىنىڭ زەھەردىنى پەسەيتىدۇ . ئاشقازان، مىڭىنى تازىلايدۇ ، سوغۇقتىن بولغان پۇتۇن باش ئاغرىغى ۋە يېرىم باش ئاغرىغى ، تۇتقاقلىق كېسەل ، ساراڭلىق ۋاسۋاس ، نەپەس سىقىلىش ، كونا يوتال ، ھىق تۇتۇش ، سەپراۋە بەلغەم خە راکتېرلىق سېرىق كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ئىزىپ سەپسە كىر چاقىلارنى ، چىشىنى تازىلايدۇ . ھەسل بىلەن ئىچسە پالەج ، ھەر تۇرلۇك كونا ئاغرىقلار ، يانپاش ۋە كىچىك بوغۇملار ئاغرىغى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . زەھەرلەرنى پەسەيتىشتە ۋە باشقا تەسىرلەردە ئۇزۇن زىراۋەندىن كۈچلۈك گەرەك . ئىزىپ خەپەر قىلىپ تىكەن كىرگەن ، ياقاننىڭ ئوقى كىرگەن جايغا چاپسا تىكەننى ، ئوقنى تارتىۋال ىدۇ . ئەزالارغا ئۇششاق سوغەك كىرىپ كەتكەن بولسا ، ئۇنى تارتىۋالىدۇ . بەھق ، ئىزدەشلىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ھەسل بىلەن چاپسا چۈگۈر زەخىمەلەرگە كوش ئۇندۇرۇدۇ .

دەشلىتىلىش مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ .

دورۇنباسارى : - باراۋەر مىقداردا ئۇزۇن زىراۋەنىدە يېرىم مىقداردا زىراۋەندى چىنى ياكى باراۋەر مىقداردا زۇرەمبات ، يېرىم مىقداردا قۇسنى ، ياكى - بىسپاس .

دېققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر : ئوپىكىگە زەھەر قىلىدۇ ، ئەزالارنى قۇرۇتۇدۇ .
تۈزەتكۈچىسى : - ھەسل ، قاپاق يېغى ، بىنەپشە يېغىدۇر .

قوشۇمچە : بەزىلەر زىراۋەندە ئورنىدا خەنزۇچە بەنشا (半夏) لاتىنچە

PINELLA TUBERIFERA TENORE (P.TERNATA BREIT)

دەپ ئاتىلىدىغان ئوسۇملۇق كىنىڭ زىلتىزنى ئەشلىتىدىغانلىغى ئۈچۈن شۇ ھەقتە تونۇشتۇرۇپ ئوتۇمۇز : چىقىش ئورنى : - پۇتۇن مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ ، سەچۈەن ، يۈننەندىن چىققانلىرىنىڭ سۇ- پىتى ياخشى .

تەبىئىتى : - ئىسسىق .

① بۇ خىل ئوسۇملۇق ئەللىمىزدە يوق ئەمگەن شۇبەرىگە ۋە لاتىنچە نامى بولۇپ ئوسۇملۇق قۇستەمە ۋە زۇسەدا ئوتتى . تو - ئەندە باشقا بىر دورىنى قوشۇمچە قىلىدۇ .

خۇسۇسىيەتتىكى: - بەلغەم بوشلۇقتا، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، قۇسۇشنى ئوختۇتۇش خۇسۇسىيەتى بار. تەر كىمۇ: - بىر خىل ئۇچۇچان ماي، ياغلىق ماي، فېنوستېرېن، نىكوتىن، ماگنىي، كالىي ۋە كراخمال تۇتۇدۇ.

ئىشلەتمەش: - ھامىلدارلارنىڭ قۇسۇشنى ئوختۇتۇشقا، بەلغەم چىمىك بولغان يۈزىدە، زىققەت دەپ كۆرۈلگەن بولغان ھالەتلەردە، كۆكپوتەندە، بوزغا (دەقتېرىيە) كېسىلىدە (باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ)، بۆرەك كېسىلى (نېفىرىت) دەپ قاينىتىپ ياكى دەپلەپ ئىچكىزۈلۈدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى بىر يېرىم كىلوگرامدىن بەش كىلوگرامغىچە.

بۇ دورىنىڭ ئورنى يەنە تاتلىق قىلىپ ھەقىقىي ئوسۇملۇكنى بەلگىلەپ چىقىش لازىم، شۇنىڭدەك زىراۋەت تۈۋىنىڭ (ئۇزۇن زىراۋەت) نىڭ نامى ئوخشىغان بىلەن ئوسۇملۇكى باشقا، رىزوما سېرىق-پېنتارىيە دېگەندەك زىراۋەت تۈۋىنىڭ نامى دېگەن پىكىرلەر بار.

زىرق - زەرەشك

(ئەنئەنىۋى بارىس)

FRUCTUS BERBERIS VULGARIS

刺 藜 果 实

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرىخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، رەڭگى قىزىل. ئۇششاق، تەمى ئاچچىق-جۈچۈك، دەرىخى تىكەنلىك، يوپۇرماقچى چىلان يوپۇرماقچى ئوخشاش. گۈلى سېرىق ئاقلىققا مايلان، مېۋىسى ئۇزۇم شەكلىدە، ئوخشاش زۇمۇلاق. خام ۋاختىدا كۆك، پىشقاندىن كېيىن سارىيە قىزىللىققا ئايلىنىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ئاغلارلىرىدىن ۋە باشقا رايونلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىيەتتىكى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - سېرپىنى كىسىش، ئۇسۇزلۇقنى، ھارا رەتنى بەسەيتىش، ئاغرىق قالىدۇ. رۇش، زۇرەك، جىگەر، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەش: - ئەمەلنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ. زەپىر بىلەن قوشۇپ بىرىلسە جىگەرنىڭ قاتمىقىنى يۇمشۇتۇدۇ. سۈيىدەك ماگدۇرۇدۇ. ئورنى خېمىر قىلىپ قاتتىق ئىششەكلەرغا چېپىلسا ئىششەكنى ياندۇرۇدۇ. سۈيىنى ئىچكىۋىزە كۆڭۈل ئېلىشىش ۋە قۇسۇشنى ئوخشاش تۇتۇدۇ. بۇنىڭ دانىسىنى يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئۇچەي جاراھەتلىرىنى، ئېچەشنى ۋە ئۇچەينىڭ زەئىپلىكىدىن بولغان ئىچ ئوتۇشنى ئوختۇتۇدۇ.

سېقىپ سۈيىنى چىقىرىپ باراۋەر مىقداردا ئالەمنىڭ سېقىلغان سۈيى بىلەن قوشۇپ 1/4 قىسىم شېكەر بىلەن ياخشى قىيام قىلىپ ئىچكىۋىزە، زەھەرلىك ھاشاراتلار چىقىشتىن زەھەرلىنىپ قالغانغا، بىسە-وشلۇققا، كىم ئىشتەيگە پايدا قىلىدۇ. ھۇمماز، ئوتتۇج، مېۋا ئىشلەرنى قوشۇپ بىرىلسە زەھەر قايتۇرۇش كۈچلۈك بولىدۇ. ھەر خىل دورا ۋە باشقىلار بىلەن زەھەرلىنىپ قالغانغا، ئىسسىق سېپىر مېزاجلارغا مۇۋاپىق تۇر. سېقىپ سۈيىنى يالغۇز ياكى شىرىت قىلىپ ئىچكىۋىزە سېپىرنى كىسىدۇ. تەشەلەقنى كوتۇرۇدۇ. جىگەر ھارايتىگە، قاننىڭ يۈزۈلگەنغا، ئىسسىقتىن بولغان ئاشقازان ئاغرىقلىرىغا، زۇرەك، جىگەرنى قۇۋەتلەشكە، بوۋاسىرغا، ئىزالارغا ماددىلارنىڭ توكۇلۇشىنى ئوسۇشتا پايدىلىق.

بۇمۇدۇنىڭ ئوزۇنلىقى يالغۇز ياكى سۇندۇل، داچىن، ھەسەلگە ئوخشىغان دورىلار بىلەن قەشۇپ بىرىلە
سە بالىياتقۇدىن كىلىدىغان سۇيۇقلۇقلارنى ئازايتىدۇ. جىگىرنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئىستىقانى دا
ۋالاش، جىگىرنىڭ ئىستىقانىنى ھول سوزۇققا ئايلاندۇرۇش، جىگىرنى قۇۋەتلەش، ئىچ سۇرۇشنى ئوخشۇۋە
تۇش، كونا تىپ سۇدۇندىن بولغان ھارارەتنى پەسەيتىش ئۈچۈن يالغۇز سۇيىنى ياكى ئوزۇننى ئىچكىۋزۇلسە
بولۇدۇ.

دەشلىمەتلىشى ھەقىقەتلىرى: 1 - 5 ياشلىقلارغا سەقىلىغان سۇيىدىن 10 - 15 گرام، 5 - 10 ياش-
لىقلارغا 20 - 30 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا 30 - 40 گرامغىچە، لازىم كەلسە 60 گرام بىرىش مۇمكىن.
ئوز دانىسىنى ئەھۋالغا قاراپ 4 - 12 گرامغىچە بىرىشكە بولىدۇ.

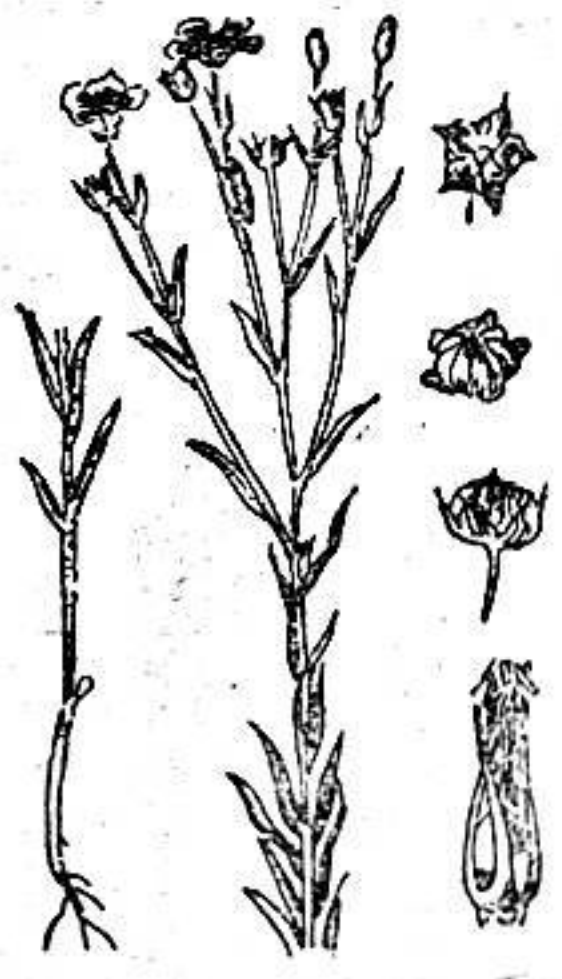
دورۇنچىلىرى: - ئوز ۋەزنى، بىلەن قىزىل كۆل ئۇرۇقى، ۋە ھەسە ئاق سەندەل.
دەققەت قىلىدىغان دەشلىملەر: - سۇداۋى ۋە بەلغەمى سوزۇق مىزاجلەرگە، قولىنچى، ئۈچىمىدە
يېلى بار كېسەللەرگە بىرىلمەيدۇ. سوزۇق مىزاجلارغا قەلەمپۇر، قولىنچى، ئۈچىمىدە يېلى بارلارغا شېكەر.
گە ئوخشاش تاتلىق نەرسىلەر قوشۇپ بىرىلىدۇ.

تەر كىۋى: پەشقان مۇسنىڭ تەركىۋىدە بېر - بېردىن ۋە پالماندىن قانارلىق كوپ خىل گىلىۋە.
كازىد ۋە 0،15 پروتەينىت ئويچورۇسىدە ۋىتامىن C بار. جۇگىيىلار كوپۇنچە ئۇنىڭ دەرىخىنىڭ زىلتىز قۇۋە-
زىغىنى ئىشلىتىدۇ.

دەسكەرتىش: زىرىقنىڭ سېلىشتۇرما ناملىرىدا خېلىلا ئوخشاش بولمىغان پىكىرلەر بار، ئا -
رىم تەتقىق قىلىش لازىم (- ت) .

زىغىر (بىزكاتەن)

SEMEN LINI 胡麻 (黑芝麻)

تونۇش : - مايلىق زىرائەتنىڭ ئۇرۇغىدۇر. بۇ ھەممەگە مەشھۇر.
چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتە مەزنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - پاخلىمنىڭ قۇرۇق سوزۇق. ئوزۇننىڭ قۇرۇق ئىسسىق.
يېغىنىڭ ھول ئىسسىق.
خۇسۇسىيەتى: - ھارارەت پەسەيتىش، ئىششىق ياندۇرۇش،
مىگىنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.
دەشلىمەتلىشى: - بۇنىڭ پاخلىمىدىن ئوقۇلغان كىيىمەلەرنى كىي-
سە ھارارەت پەسەيتىشكە، تارنى پەسەيتىشكە ياردەم بىرىدۇ. قوتۇر بەدەن-
نىڭ قىچىقىنىغا سوزۇپ خېمىر قىلىپ ھەر خىل ئىششىقلارغا تېگىلىسا
ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ. پاخلىمنى كويىدۇرۇپ تۇتۇشنى بۇرۇنغا تارتسا مىگىنىڭ
ئوسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. كويىدۇرۇپ سوزۇپ رەھىم (بالىياتقۇنىڭ) جاراھەت-
لىرىدە قان كىلىشىگە ھەمدە ھولۇكىنى قۇرۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ،
زىغىرنى سوزۇپ، پاخلىمىدىن ئوقۇلغان رەختلەرگە يۈگەپ، چوڭ ئېچىمەلەپ

71- رەسىم. زىغىر

كەتسە پۈتمەگەن جاراھەتلىرىگە قويۇلسا، جاراھەتلىك قانلىرىنى توختۇتۇپ كۆش ئۇندۇرۇپ يۇتۇرۇدۇ.
بەك سەمەز كەشىلەر پاخالنىڭ يېڭى كەيەملىرىنى، قىشتا يېڭەسەننى، يازدا زۇيۇلغانلىرىنى كەيسە ئورۇقلايدۇ. سەمەردىن ئۈچۈن يازدا يېڭەسەننى، قىشتا زۇيۇلغانلىرىنى كەيسە بولۇدۇ.

چېچەمكى قاينىتىلىپ سۇيى ئىچمەسە زۇرەك، مەڭگەنىڭ ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇغىنى خەم-
مەر قىلىپ باشقا چاپسا باش ئاغرىغىغا، باشنىڭ ئىششىقلىرىغا، تەمەتتە، جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ.
ئۇرۇغىنى ئىسپەنغول بىلەن قوشۇپ خەمەر قىلىپ چېچەملىسا چوڭ - كىچىك يېغەش، ئىششىق، جاراھەتلىرى-
گە ۋە ئاغرىقلىرىغا ياردەم بىرىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ شەرىپىنى چىقىرىپ كوز قىزىلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ
رۇغىنىڭ قاينىتىلغان سۇيى بەلغەمدىن (ھوللۇكتىن) بولغان يوتىلىگە ئىچمەشكە بىرىلىدۇ. ئۇرۇغىدىن وكرام
سوقۇپ ئىچسە كۆكرەكتىكى خەمەتنى ئازلايدۇ. جىگەر ۋە ئىچكى ئەزانى ئىششىقلىرىنى قايتۇرۇدۇ. ئۇرۇغىنى
قورۇپ ئىچسە ئارقا تەرەتنى ۋە ئۈچەي، باشقا ئورۇنلاردىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. بەلغەمدىن بولغان يوتىلىگە پايدا
قىلىدۇ. ئۇرۇغىدىن 2 گرامنى داۋاملىق يەسە ئۈچەي كەيسەلىرىنى داۋالايدۇ. سۇيىدۇك كەلتۈرۈدۇ. تەرلىتىدۇ.
سۈتنى كۆپەيتىدۇ، ئارقا تەرەتنى ماڭدۇرۇدۇ. بورەك، سۇيىدۇك خالىتىلىرىنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدا قى-
لىدۇ. ئۇرۇغىدىن 30 گرامنى قاينىتىپ شەرىپىنى چىقىرىپ تەلپىلىرى بىلەن قوشۇپ يەسە بورەكتەكى
تاشنى پارچىلايدۇ. ھەسەل قوشۇپ ئىچسە ئال ئىششىقلىرىنى داۋالايدۇ. ئازراق قارامۇچ ھەسەل بىلەن قو-
شۇپ بىرىلسە ئاياللار بىلەن جىمىسى مۇئامىلىدە بەك ئاجىز كەشىلەرگە ياردەم بىرىدۇ. قاينىتىپ سۇيى
بىلەن ھەمەل (كەزما) قىلىنسا ئۈچەيدىكى ھوللۇكنى ئالىدۇ. ئۈچەي ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. سو-
فې، خەمەر قىلىپ جاراھەتكە چاپسا قاتتىق ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ. ئەنجۈر بىلەن قوشۇپ خەمەر قى-
لىپ چاپسا قارا داغنى چۈشۈرۈدۇ. ھەببە-ۋەردشات، ھەسەل بىلەن قوشۇپ چېچەملىسا تىرناقنىڭ يىرىلغانلىرىنى
يۇتۇرۇدۇ. كۆيدۈرۈپ كۆلىنى بايۇن بىلەن قوشۇپ خەمەر قىلىپ چېچەملىسا سوگەلنى چۈشۈرۈدۇ. كۈنجۈت
يېغى بىلەن قوشۇپ چېچەملىسا جاراھەتلىرىنىڭ ئاغرىقلىرىنى ھەم قىچمەشلىرىنى پەسەيتىدۇ. كۆيدۈرۈپ كۆ-
لى جاراھەتلىرىگە چېچەملىسا سۇيىنى يوقۇتۇپ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

زىغەر يېغى بىلەن گۈل يېغىنى قوشۇپ ھەمەل قىلىنسا، ئۈچەي جاراھەت ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. تەمەت-
كەگە چېچەملىسا بۇنىڭ ئاغرىقلىرىنى توختۇتۇدۇ. يېغىنى قاينىتىپ ئىچسە قۇلمەنجى، ئۈچەينىڭ توسۇلۇش-
لىرىنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى : 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 1 دىن 4 گرامغىچە، 5 - 10 ياشلىق-
لارغا 5 - 8 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 12 گرامغىچە، ئەھۋالىغا قاراپ بىرىلىدۇ.
دورونباسارى : ھالبى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - گوزىنى ياكى يېغىنى كۆپ يەمگەندە ياكى كۆپ ياغلاغاندا
گوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرۇدۇ. مەيغەزىنى مەسقىداردىن ئارتۇق يەسە ئاجىز-
لاشتۇرۇدۇ. تاشقە (ئورۇق بەزىگە) زىيان يەتتىدۇ. كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاجىزلاشتۇرما-
لىق ئۈچۈن زۇمغاقسۇت ئۇرۇغى، ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش، تاشنىڭ كەيسەلىرىگە سەركەنجەمبەن،
ياھىنى قۇۋەتلەش ئۈچۈن سەركەنجەمبەن، ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرىلىدۇ.

تەر كەۋى : - زىغەر ئۇرۇغىنىڭ تەركىۋىدە 30-40 پروتسېنت ياقلىق ماي، 6 پروتسېنت ئاقسۇل
ۋە ئاز مىقداردا زىغەرنىڭ قېرىق كەيپۇكازىدى (لەنا ماردىن) ۋە تويۇنغان زىغەر ياغ كەسلوتاسى قانار-
لىق بىر مۇنچەلىغان ماددىلار بار. پەشەمەن زىغەردا كراخمال بولسىمۇ، پەشەمەندىن كەيسەمەن يوقۇلۇپ
كەتتىدۇ.

جۇ شېيى تەبىئەتتە ئىشلەتمەسلىكى : - تەبىئەتتىكى قۇرۇق ئىسسىق.
 سوقۇلغان زىغىر ئۇرۇقى جاراھەتلىرىنى ئېغىز ئالدىدۇرۇش ئۈچۈن تەبىئەتتە يۇتۇن زىغىر ئۇرۇقىنى ئىچ-
 مى يۇمىشۇتۇش ، ئۈچ-ئىنى سىلىقلاشتۇرۇپ يەتكىل ئىچ سۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىكى . زىغىر يېقىمى كۆپ-
 يۈك يارىلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن جاراھەت يۈزىگە سۈرتۈلۈدۇ . بۇ چاغدا ساپ ئوزۇننى ياكى باراۋەر مىقدار .
 دا ئاھالە سۈيىنى قوشۇپ ، ياخشى چالغۇتۇپ ئىشلەتمەسلىكى لازىم . بۇنىڭ سىرتىدا ھەر خىل ياغ دورىلار تەي-
 يارلاشتا زىغىر مېيى ئاساس دورا ئورنىدا ئىشلەتمەسلىكى . ئاشقازىنى ئاچمىز ، قۇسۇدىغان كىشىلەرگە ئى-
 چەشكە بەرگەنلى بولمايدۇ .

زىغىر زىغىرى

PIX PINI

松油

توزۇش : بۇ بىر تۈرلۈك يىملىمىغا ئوخشاش نەرسە بولۇپ 3 خىل بولۇدۇ . 1 - زىغىرى يابىز . 2 - زىغى-
 تى بەھرى ، 3 - زىغىرى جىبەلى . مۇتلەق زىغىرى دەپ ئاتالسا زىغىرى بەھرىنى كۆزدە تۇتۇلۇدۇ . زىغىرى بەھرى
 قەتىرغا ئوخشايدۇ . رەڭگى قارا ، نېفىتتە ئوخشاش زىمىندىن سىزىپ چىقىدۇ . بۇنىڭ سۈيۈمىنى قىرات دەپ
 ئاتايدۇ . كېمىنىڭ يورۇقلىرىغا سۇ كىرىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن سۇر كۆلۈدۇ . مەلەم دورىلارغا بۇ سېلىم-
 نىدۇ . بۇلارنىڭ ياخشىسى يۇمشاق بولغىنىدۇر .

چىقىش ئورنى : مەملىكەتتەمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن - گۇاڭدۇڭ ، گۇاڭشى ، خۇنەن ، فۇ-
 جىيەن قاتارلىق جايلاردىن ۋە چەت ئەللەردىن چىقىدۇ .
 تەبىئەتتىكى : - قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيەتتىكى : - يىللىرى ، ئىششىقلىرىنى تارقىتىش ، پالەج ، يانباش ئاغرىقى ، كىچىك بۇقۇم .
 لار ئاغرىقىنى قالدۇرۇش ، چوڭ بۇغۇملارنى قۇۋەتلەش ۋە سوغۇق يىللىرىنى تارقىتىش ، تىز ئاغرىقىنى قال-
 دۇرۇش خۇسۇسىيەتتە ئىكەن .

ئىشلەتمەسلىكى ئورنى : - 3 گرامدىن 6 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىردىنبىر ئىچىمى سۇيۇدۇ .
 ئەگەر بۇنى قايتا - قايتا ئەزاغا چاپسا موخو كېسەللىكى ئۈچۈن ، سۇنۇق . ئەزالارنى تۇتتۇرۇش ئۈچۈن مەد-
 چىمەت قىلىدۇ .

ئىشلەتمەسلىكى مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامدىن 6 گرامغىچە .

ئورۇنباشارى : - قەتىران ، ياكى جاۋۇشمىر ۋە سوقۇر .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئۆپكەگە زەھەر قىلىدۇ .

تۈزەتسەنچىسى : - كەترا .

تەركىبى : - پىنېن ، لىمۇنېن ، لاۋرئالدىيەنى ، بارنۇئول ئاتسېپتاتىغا ئوخشاشلار بار .

جۇ شېيى تەبىئەتتە ئىشلەتمەسلىكى :

تەبىئەتتىكى : - قۇرۇق ئىسسىق ، قېدىمدا بۇنى ئىچەشكەن ئىشلەتمەسلىكى ، ھازىر ئاساسەن سۇيۇپ تەي-
 يارلاپ ياكى مەلەم تەييارلاپ ، كوش ئۇندۇرۇش ، ئاغرىق توختۇتۇش ، جاراھەتلىرىنى ئېغىز ئالدىدۇرۇش
 ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىكى . كودۇمبا ، چىقان قاتارلىق يامان يارىلارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇشقا ، نازە ، قوتۇر ، ناسۇر
 يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلەتمەسلىكى ھەمدە باشاراتلارنى قۇرۇتۇپ ئولتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىكى مۇمكىن .

دەسلەپكى رەتدەش : - زەھەرلىك رۇمى ئاساسىدە پەسلىك (ئاسىتات) بولۇپ ھازىر ئۇنىڭ گورنىغا داۋالاش ئىشلىرىدا قارىغايدىن چىقىرىۋېلىنغان نېپىت شەكىللىك ماددا ئىشلىتىدۇ. جۇڭگىيى تىبابەتتىدە شۇ ئىشلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەردە ئونۇشتۇرغىنىمىز يەردىن چىقىدىغان ئاس - ھالت ئەمەس، دەرىخ يىلەمىنىڭ قاينىتىلمەسلىكىدىن ئىبارەت.

زۇفـا

(زۇفائى يابىس)

HYSSOPUS OFFICINALIS

牛 膝 草

تونۇش : بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، زىمىنغا يىمىلىپ تۇرۇدۇ. يوپۇرمىقى، گۈلكە سەتتەردىكى يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. بىر گاز خۇشبو، شاخلىرى بوز-قۇملىق بولۇپ، ھەر بىر بۇغۇمدا گۈل بولۇدۇ. گۈلنىڭ رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل، ئۇرۇقى بولمايدۇ. تەمى ئاچ-چىقى، ياخشىسى بەلەستىدىن چىقىدىغىنىدۇر.

چىقىمىش ئورنى :- چەتتىن چىقىدۇ (ئەرەبىستاندىن).

تەبىئىي :- ئۆلكىدىن چىقىدىغىنىنىڭ تەبىئىي 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق. تاغدىن چىقىدىغىنى كۈچلۈكرەك.

خۇسۇسىيەتى :- تەبىئىي يۇمشۇتۇش، بەلغەمنى، قويۇق يەنلەرنى، ئۈچەيدىكى ئۇششاق قۇرۇق - لارنى كىيىنى پىشاپ ئارقىلىق چىقىرىش، ئىششەكلەرنى تارقىتىش، پالاج، كونا يوتال، ھەممەش، ئوپ - كىدىكى ئىششەك، نەزلە، كۆكرەك ئاغرىقى، بېقىن ئاغرىقى، ئاشقازان، جىمىر ئاغرىقى، قۇلەنجى، ئۈچەيد - لەرنىڭ ئېچىشى ۋە زەھەرلىك جانىۋارلارنىڭ چاقىنى، دائۇسسۇلەپ، دائۇل ھەيپەلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

دەسلەپكى رەتدەش ئورنى :- بوي سېلىپ تۇتۇننى قۇلاققا ئالسا قۇلاقنى ياللىرىنى تارقىتىدۇ. سەركە بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا چىشى ئاغرىقىنى پەسلىتىدۇ. ھەسل، سۇداپ - لەر بىلەن قاينىتىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ئوپكىنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششەك ئۈچۈن، ھەممەش، كونا يوتال، كاناينىڭ ئاغزىدىكى نەزلە، نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۈچەيدىكى قۇرۇق، مەد - دىلەرنى ئولتۇرۇپ چىقىرىدۇ. قايمە بويىچە ھەسل بىلەن قوشۇپ ياللانچۇق تاي يارلاپ يالسا، مەد دە قۇرۇق پەيدا بولۇشنى ئوسۇدۇ. سەركە ئىچىمەن بىلەن قاينىتىپ ئىچسە قۇرۇق خىلمەتلەرنى سۇرۇدۇ. قىرەدەنە، ئوسالە بىلەن قاينىتىپ ئىچسە كۈچلۈك ئىسھال قىلىدۇ. رەنگى - رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ. شاراپ بىلەن ئىچسە ئىسسىق، زەھەرلىك جانىۋارلارنىڭ چاقىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەنچىر بىلەن قاينىتىپ ئىچسە كىمال بوز-ۇلۇش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىزىپ سۇ بىلەن چايسا ئىسسىقلىق بولغان ئىششەك - نى، شاراپ بىلەن چايسا سوز-وقتىن بولغان ئىششەكلىكى، كوزنىڭ چانغىدىكى ئولوك قانلارنى تارقىتىدۇ. پۇشۇرۇپ چايسا كوزگە چۈشكەن سۇيۇقلۇقلارنى يوق قىلىدۇ. بوزە گەرمەنى، ئەنچىر بىلەن چايسا ئالنىڭ ئىششەكلىكىنى تارقىتىدۇ.

دېمىشلىق مەقدارى: - قاينىتىپ ئىچىشكە 6 گرامدىن 15 گرامغىچە، قايناتىلىشىدىن ئىچىشكە
 15. ۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنجا سارى: - سەنئەت پىرسىيا ۋە تىران.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - جىگىرگە زەرەرقىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەمىرى ئەرەبى، ئاچچىق تانار، چىلان.

ئىسپات نامى: - خەنزۇچە نامى پۈتۈنلەي دىكىدەك ئوخشايدىغان 牛膝 (ئىيۇشى) دەيدىغان ئوسۇم -
 لۇك بار. ئۇنى لاتىنچە ARCHIANTIS BIDENTAJA دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ئىككى ئوسۇم بىر ئىككىنىڭ
 خەنزۇچە نامى ئوخشاپ كەتسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ بۆلۈمى ئوخشىمايدۇ، شۇڭا ئارىلاشتۇرۇپ قويمايلىقىنى تەكىت-
 لىپ قىلىمىز.

زۇرەمبات

زىنباڧ (ئايلىشى - بوزبوغا)

RHIZOMA ZEDOARIAE

莪 菜

72- رەسەم، زەرەمبات

تونۇش: - بۇ بىر خىل ۋىلىتىز بولۇپ، پۇرغى ئوت-
 كۈر، خوشبۇي، ناشقى تارىپى توپىرەك، ئىچكى تارىپى سې-
 رىق تارەپكە مايىل. نامى ئاچچىقراق كىلىدۇ. پۇرغى ئاز
 بولغىنى ئاجىز ھېساپلىنىدۇ. بۇ ئىككى خىل بولۇدۇ: 1- خە-
 مى كىچىك، زەنجىبىلدىن چوڭراق، پۇرغى ئوتكۈررەك، بۇ-
 نىڭدىن بىر ئاز كاپۇرنىڭ پۇرغى كىلىدۇ. ئوبدان قاينى-
 تىپ قۇرۇتۇپ ساقلىنىدۇ. 2- خىلى توم، بۇنى زەنجىبىلدىن چى-
 قارغاندىن كىيىن قاينىتىپ يالپاقلاپ قۇرۇتۇلۇدۇ. شۇنىڭ بى-
 لەن تىز قۇرۇيدۇ. ئوزگۈرۈشتىن، قۇرۇتىپ قېلىشتىن ساق-
 لىنىدۇ. زۇرەمبات ئوسۇملۇكىنىڭ يوپۇرمىقى 50 سانتىمېتر
 ئىگىزلىكتە بولۇدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ كەڭلىكى 7-11 سانتىمې-
 تر كىلىدۇ. زەنجىبىلنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. زەنجىبىل
 يوپۇرمىقىدىن ئىگىز ۋە كىچىك. گۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق.
 ئوسۇملۇكىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن تېنەسى چىققان، گۈلى تې-

نىسىنىڭ ئۈچىدا بولۇدۇ. ۋىلىتىزى پىشىپ يەتمەشكەن چاغدا يوپۇرماقلىرى قۇرۇشقا باشلايدۇ. شۇ ۋاقتتا ۋى-
 لىتىزى ئېلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئىچكى جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىردا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، كوگۇنى خۇرسەن قىلىش، زۇرەكنى، مەڭگىنى، ئاش-

قازاننى قۇۋەتلەش، باھنى قۇۋەتلەش، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش؛ قەي ئوخشاشۇش، سۇيىدۇرگىنى، ھېيىمىزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەسلىشىش ئورنى: تايىمدا بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە سوغۇقتىن، بەلغەمدىن بولغان يۈ-
قىل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇدا ماددىلىرىنى چىقىرىدۇ. بالماقتىن يەللىرىنى ئارقىتىدۇ. باھنى قوز-
غايىدۇ ۋە قۇۋەتلەيدۇ. كىچىك بالىلارغا مۇۋاپىق ھالدا بىرىلسە، كىچىك بالىلارنىڭ قولغا كېسەللى-
كى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئېغىزدا تۇتسا چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. چايناپ سۇيىمى زۇتسا ھول،
سوغۇق كونا يوتىل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ساقاقتىن، پىيازنىڭ، شاراپنىڭ بويىمى ئېغىزدىن يوقۇتۇدۇ. يۈ-
نىڭ ھولنى ئىزىپ سوغۇقتىن بولغان ئىششىق ۋە ئاغرىقلارغا چېپىلسا، ئىششىقلارنى ئارقىتىدۇ. ئاغرىق-
لارنى پەسەيتىدۇ. بولۇپمۇ باشنىڭ بارلىق ئىللەتلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر يۇنى ساغرىغا چاپسا
داۋۇل پىل (پۇتنىڭ پىلىنىڭ پۇتىدەك بولۇپ قېلىشى) غا مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇنىڭ ئىسسىق-
لىمىغا تۇتۇندىن بارلىق زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ. چوڭ بىر پارچەسىنى ئىككى بىقىمغا ۋە
بەلگە باغلانسا جىمىسى ئالاقىدىن قالغان كىشىلەرنىڭ باھنى قوزغايىدۇ. يۇنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى ئىزىپ
بەدەنگە چاپسا قارا داغنى ئالىدۇ.

ئىشلەتمەسلىشىشى: - ئاھۋالغا قاراپ ئىشلەتمە بولۇدۇ.

دورۇنباسارى: - كوگۇلىنى ئېچىشتا بوزدان ۋە دورۇنەج ۋە زەھەر پەسەيتىشتە باراۋەر مىقداردا
دورۇنەج، يېرىم مىقداردا پورتىخال ئۇرۇقى، 1 گرام تارخىشئۇق.
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كوپ ئىشلەتمە زۇرەككە زەرەر قىلىدۇ، بىاش
ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - بىنەپشە.

تەر كىۋى: - 1-15 پروتسىنت پۇرافلىق ئۇچۇچان ماي بار. ماينىڭ تىركىمىدە سىنپىئول،
د-كامفېن قانارلىق ئاساسىي تىسىر قىلغۇچى تىركىپلەر بولۇدۇ.

جۇشكىيى تىبابەتتە ئىشلەتمەسلىشىشى:

تەبىئىتى: - ئىسسىق، تىمى قېرىق.

خۇسۇسىيەتى: - ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، تاماق ھىزىم قىلىش، مەيدە ئاغرىقلىرىنى پەسەي-
تىش، تۇرۇپ قالغان (قاينغان) قاننى ماڭدۇرۇش، يىل ھىدەش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىد-
ىگە ئىگە.

مەيدە - قۇرساق ئاغرىقلىرىنى، قاننىڭ قېيىپ قېلىشىنى، كوكوئەك ۋە مەيدىدىكى سوغۇق يىلنى،
ئېغىزدىن سۇ كىلىپ ئاشقازان ئېغىرلىشىشىلارنى، بالىلارنىڭ سۈتىنى ھىزىم قىلالماي قۇسۇش-
لىرىنى، زىققىلىش، تاياق تىگىش زەرىسىلىرىنى، ئاياللارنىڭ ھېيىزى توسۇلۇش-لارنى داۋالاشقا
ئىشلەتمەسلىدۇ.

دەسكەرتىش: - يۈ دورىنىڭ سېلىشتۇرما ناملىرىنى يەنە بىر قۇر تەتقىق قىلىپ كورۇلۇشىنى

سورايىمىز - تەھرىر.

زۇلۇك قۇرۇتى

(ئىلىق - ىلىق)

HIRUDO NIPPONICA WITAMAN

水蛭

تۈزۈش: - بىر خىل قۇرۇت بولۇپ، ئۈستىنىڭ ۋە كۆلىمىدە توختاپ قالغان سېسىق سۇلاردا ئۇچرايدۇ. بۇ بىر قانچە خىل: بەزىسى ئۈستىدە، سۈيى تاتلىق كۆلىمدە بولۇدۇ. رەڭگى ئاچ، قارا، چوڭ - كىچىكلىكتە ئورتۇرادەرىجىدە. يېشى قارا ۋە مۇلاق بولۇدۇ. قوسىغىنىنىڭ تىمى بىر ئاز چۈكۈر. بۇ خىلدىكى ياخشى ھېساپلىنىدۇ. بەزىسى قوسىغىنىنىڭ تىمى قىزىل، دۈمبىسىدە 2 كۆك سىزىقلىق كىلىدۇ. بۇندىنمۇ ياخشى ھېساپلىنىدۇ. بەزىسى بەك قارا، يوغان، ئۇ ناچار دۇر. ئىشلىتىلمەيدۇ. چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدە، دۇڭبېي، خېنەن، شەندۇڭ، سىچۇەن، شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ، چەت ئەللەردىنمۇ بولۇدۇ. تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - قۇرۇقنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ يالانچۇق قىلىپ، گېلى بولۇپ قالغان كىشىگە بىرىلسە كالىنى ئاچىدۇ. قۇرۇقنى ئىزىپ، سەبرى بىلەن قوشۇپ بوۋاسىرنىڭ دانىلىرىغا، چاقىلىرىغا چېچىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. بەدەندىكى چاقىمىنىڭ ئىزىنى يوقۇتۇدۇ. ئۇنى زەيتۇن يېغىمدا پۇشۇرۇپ، ئەرلەر جىمىسى ئەزاسىغا چاپسا (شۇنىڭدەك زەيتۇن يېغىمدا كويۇدۇرۇپ چاپسىمۇ شۇ تەسەرنى بىرىدۇ).

73- رەسىم

زۇلۇكنىڭ كىچىك خىلنى كويۇدۇرۇپ سىركە بىلەن ياكى نېشىنىڭ سۈيى بىلەن چاپ زۇلۇك قۇرۇتى كىرىپىكىلەرگە ئوشۇق تۇك چىقىشتىن ساقلايدۇ ۋە كويۇدۇرۇپ بىنەپشە يېغى بىلەن ئىزىنى ئېرىتىش جىمىسى ئەزاسى توشۇكسىگە تېمەتلىسە سۇيۇكنىڭ كويۇپ كىلىشىگە، دوۋسۇندىكى يىرىشلىق چاقىلارغا پايدا قىلىدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن).

مەزكۇر قۇرۇتنىڭ چوڭمىدىن 15 دانىنى تىرىك ئېلىپ 80 گرام قۇرۇق خاراتىن (ئەم يەردىن شوپىنىغا ئوخشاش چىقىدىغان قىزىل قۇرۇت) بىلەن 300 گرام يېڭى، پاكىزە كۈنجۈت يېغى بىلەن ئازا قاينىتىپ ئاندىن كىيىم ساپ قىلىپ شىشەدە ساقلايدۇ. ھاجەت بولغان چاغدا ئەرلەرنىڭ جىمىسى ئەزاسى ئىتراپلىرىغا ۋە ئوزىگە چاپسا جىمىسى ئەزانى قوزغىيدۇ. مەزكۇر ياغنى سۇ چۈشۈپ، كۆندىرەپ قېتىپ قالغان قۇرۇق يېزى (ناشقا) بىر قانچە كۈن ئۆزىدىن قىزىتىپ چاپسا ناشقا چۈشكەن سۇنى يوقۇتۇپ ساقايتىدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن).

مەزكۇر قۇرۇتنىڭ ياخشىسىنى يۇزۇق قان بار ئەزاغا مەسەلەن، سەپكۈن، ساقايمايدىغان يىرىشلىق چاقىلار ۋە تەمرە تىكىلەر بار ئەزاغا يېپەشتۈرۈپ قويۇلسا يۇزۇق قاننى ئاسانلىق بىلەن شىرەپ يوقۇتۇدۇ. شۇنىڭدەك نەشەتەر بىلەن قان ئالغىنى بولمايدىغان نازۇك ئەزالارغا يېپەشتۈرۈپ قويۇلسا، يۇزۇق قانلارنى شىرەپ تازىلايدۇ. لىكىن زۇلۇك قويۇدىغان كىشىلەرنىڭ بەدەنى يۇزۇق خىلمەنلاردىن تازابولۇشى، سوغۇق سۇ، سوغۇق ھاۋا

زەرنىسەنخ

REALGAR (ARSENIC)

雄黃

توقۇش: - بۇ كاندىن چىقىدىغان بىر خىل جىسىم بولۇپ كۆككۆرت پوققا توخشاش. تۇتۇن خاراكى تېرىلىق پارىدىن (ھىدروگېن سۇلفىد) تەسىرىدىن پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭدا زىمىن ماددىسى، ئېغىر ھوللۇك كۆپ-رەك، كۆككۆرت پوققا ماددىسى ئاز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتا يانمايدۇ. بۇ 5 خىل بولىدۇ. 1- سېرىق، 2- قىزىل، 3- كۆك، 4- ئاق، 5- قارا. ھەممىدىن ياخشىسى ياپىلاق سېرىق رەڭلىكىدۇر، بۇ خىلدىكىسى ئالتۇنغا ئوخشاش پاقىرما بولىدۇ. بۇنى ۋەرنىقى زەرنىخ دەپ ئاتىلىدۇ.

چىقىشى ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ئافلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، قىزىلىنىڭ تەبىئىتى 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. قالغان 3 خىلى ھەممىدىن قۇۋىتى ئارتۇق. ھەممىسىمۇ زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى: - ھەممە خىللىرى بىدەننى ئېچىشتۈرۈش، ئوزگەرتىش، كۆيدۈرۈش، زەھەر خىللىرىدىكى ئارتۇق كۆشلىرىنى يىپ يوقۇتۇش، ناز، قوتۇر، كوشخۇر چاقىلارنى يوقۇتۇش، قوساقتىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇش، تۈكلەرنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - بۇنى راتىم-يانىچ بىلەن مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىشلەتسە دائىم سۇلۇپ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھاك، كۆل ۋە شۇنىڭغا توخشاش مۇناسىۋەتلىك نەرسىلەر بىلەن كۈچسىزلەندۈرۈپ چاپساتۇكلەرنى چۈشۈرۈدۇ (بۇ ھەقتە كۆيدۈرگىنىنىڭ قۇۋىتى ئارتۇقراق)، زەپتى بىلەن چاپساتىرناقىتىكى بىرەس ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زەپتۇن يېغى بىلەن چاپسا بىدەندىكى پىتلارنى ۋە باشقا ھاشا-راتلارنى يوقۇتۇدۇ. چاۋا ياغ بىلەن چاپسا دانەخورەكلەرنى يوقۇتۇدۇ. گۈل يېغى بىلەن چاپسا مەقتەتنىڭ مۇدۈر چاقىلىرى ئۈچۈن، بوۋاسىر، بۇرۇننىڭ جاراھىتى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بۇ ھەقتە قىزىلىنىڭ تەسىرى يەنىمۇ ئوبدان). مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاپسا ئارتۇق كوشنى يوقۇتۇدۇ، چىشنىڭ تۇۋىلىرىگە كوش ئۇندۇرۇدۇ. بۇنىڭ سېرىقىدىن خام ھالدا ئاز مىقداردا يىسە يوتال، سوزۇق بەلغەمدىن نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك مەنپەئەتلىك چىلغوزە مېغىزى، بادام مېغىزى، زىرنىخلەردىن 4 دىتىسىدىن جەمى 106 گىرام ئېلىپ بوي سېلىپ نەپەس ئارقىلىق كالىغا ئالسا ھەممەش، نەپەس سىقىلىش، كونا يۈ-تەللەر ئۈچۈن بەك ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ (مەزكۇر ئەمەلنى بىر قانچە قېتىم قىلىش كېرەك ۋە بۇ ئەمەلنى قىلغاندىن كىيىن بۇغداي ئۇنىسى، پىلادام مېغىزى، يىپەكسى سېرىق-ياغىلار بىلەن ئاتىلا قىلىپ ئىچىش كېرەك. چۈنكى مەزكۇر ئاتىلا تۇتۇننىڭ كالىغا يامان تەسىر بىرىشىنى يوق قىلىدۇ). 0.15 گىرام قىزىل زەرنىخنى ھەسەل بىلەن ئىچسە ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ، كال، كۆكرەكتىكى كىرلارنى يوق قىلىدۇ. بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ چاۋا ياغ بىلەن ئىچىپ قاي قىلسا، ئوت كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدۇغان تەپ ئۈچۈن ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ (لىكىن مۇمكىن قەدەر ئىچكى تەرەپتىن ئىشلەتمەگەن ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ).

مەسىلەن: قولتۇق ۋە باشقا بىرەر ئەزاغا تۈك ئۇندۇرۇش بىلەن توشۇرى كەلسە، شۇ ئەزانىڭ تۈكلىرىنى ئۇلۇپ ئازىلاپ ئاندىن قىزىل زەرنىخنى يىپەكسى قارى ياكى مۇز سۈيى بىلەن مەزكۇر ئەزاغا ئوبدان سۇۋاپ قويسا پەقەت تۈك چىقمايدۇ. ئەگەر قىزىل زەرنىخنى كالىنىڭ ئوتى، ھەمىشۋانە

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - خىمىيەلەرنى يۇمشۇتۇش، ئاشقازان، جىگر ئاجىزلىغىنى قۇۋەتلىپ قىزىتىش، كوگۇلنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - بۇنى قاينىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە بىارلىق ئىزايسى ر • - ئىسلىرىنى قۇۋەتلىيدۇ، پەي كېسەللىكلەرنى، يوتال، نەپەس سىقىلىش، ھىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ • ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. بەلغىمىنى يوقۇتۇدۇ، ئاشقازاننىڭ تاماق ھەزىم قىلىشى قۇۋەتلىنى كۈچەيتىدۇ، يىللەرنى تارقىتىدۇ، ئىچ ئۆتكىنى توختۇتۇدۇ. سىيىش قىيىنلىشىش، سۇيۇقلۇق كۆپىيىش سوغۇقلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ، ھول زەرنەپنىڭ سىقىلىغان سۇيى كوگۇلنى ئېچىشتا ھاراقنىڭ ئورنىدا تۇرۇدۇ. سىقىلىغان سۇيىمىنى گۈل يېغى سۇ ۋە يىنەپشەيىغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتىلسا سوغىدىن بولغان باش گىرغى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنباشارى: - 2 باراۋەر داچىن ياكى لاچىندانە.

دەققەت قىلىدىغان نىشالار: - ئىسسىق مەچىز، ئاجىز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - زۇمغاقسۇت ۋە ئىلمەن جۇلاپ.

قۇۋىتى 4 زىلغىچە تۇرۇدۇ.

ئىسكىرتىش: - بۇ ئۇسۇلدا لۇغاتۇلئەدۋىيىدە زەرنەپ - تالىسپەتر دەپ كورسۇتۇلگەن بولسىمۇ،

ھەر ئىككىسى ئايرىم يېزىلغانلىقى ئۈچۈن ئوز ئىنى بىلەن تونۇشتۇرۇلدى.

زەدىچە

(شەب)

ALUNITE (ALUMEN)

明矾

تونۇش: - بۇ ئىسلىدە سۇيۇق ماددا بولۇپ كانغا زىغىلىپ قاتىدۇ. دەزىمەتنىڭ ئوزگەرگەن ئەزالىرىدىن بولۇپ، ئۇلار سويۇغاندا قاتىدۇ. زاكقا ئوخشايدۇ، بىر ئاز ئاچچىقلىقى بار. ئەمما زاك - نىڭ ئاچچىقلىقى ئۇتۇق، كوپىلىگەن خۇسۇسىيەتلىرىدە زاكقا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ مەدەنلىرى يە - مەن، مىسر، ئەرەبىستان ۋە باشقا كوپىلىگەن شەھەرلەردىن چىقىدۇ. بۇنىڭ خىمىي كوپى. ئەمما ئىشلىتىش - لىدىغىنى 4 خىل بولۇدۇ. 1 - خىمىي ئاق، سۇزۇك، ياكى بىر ئاز سېرىقلىققا مايىل، بۇنى شەب يەمەنى دەپ ئاتىلىپ ھەممەتتىن ياخشىراق بولۇدۇ. 2 - خىمىي: ئاق، سۇزۇك، بۇنىڭدا ئاسلا سېرىق - لىق بولمايدۇ. بۇنى (زاج بىلىمورى) دەپ ئاتىلىدۇ. پارچىلىرىنىڭ بەزىسى توت چاسا، بەزىسى توم - چاق، يېرىلاڭغۇ بولۇدۇ. 3 - خىمىي زۇمۇلاق تارەپكە مايىل، بۇنى زاج مۇدەھەرەج دەپ ئاتىلىدۇ. 4 - خىمىي لى يۇمشاق، سىلىق، تىز سۇنۇدىغان بەدبۇي بولۇدۇ. بۇنى زاجى زەپەردەپ ئاتىلىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە خىمىي بار. 1 - خىمىي سېرىق ئۇزۇنچاق، 2 - خىمىي قىزىل، 3 - خىمىي كوك زاكقا ئوخشايدۇ. تىمى تۈزلۈك. بۇلاردىن ئالدىنقى 4 خىمىدىن باشقا ھەممەسى ئىشلىتىلمەيدۇ •

چىقىش ئورنى : - شىنجاڭنىڭ ئاغلاردىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - ھەممىسىنىڭ تەبىئىتى 2 - دەرىجىدە ئىسسىق ، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق .

خۇسۇسىيىتى : - ھۆلۈكلەرنى قۇرۇتۇش ، زەخمەتلەرنىڭ قېنىنى توختۇتۇش ، ئارتۇق گۆشلەرنى يوقۇتۇش ، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنىڭ قان - يىرىڭلىرىنى يوقۇتۇپ جاراھەتلەرنى يۇلتۇرۇش ، مېنتاللاردىكى دائىنى ئېلىش ، سۇنى، شاراپنى ساپ قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلەتمەسلىك ئورنى : - مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە قۇسۇشنى ۋە كۆڭۈل ئېلىشىنى توسۇدۇ . سۇيىدۇك تۇتۇش قۇۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ . يۇمشاق ئىزىپ بىر ئاز سۇدا ھەل قىلىپ يۇرۇنغا تېمەتسا بۇ - رۇننىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ . زەمچە ھەل قىلىنغان سۇنى كۆزگە قايتا - قايتا تېمەتسە كۆزدىكى نىمپەزئاق پەرىنى يوقۇتۇدۇ . زەمچىنى زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ قۇلاققا تېمەتسە قۇلاق ئېغىرلىقىنى يوقۇتۇدۇ . قۇلاقنى كىلىدىغان ھۆلۈكلەرنى قۇرۇتۇپ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . ئۇ ماينى سىرتتىن سۈركەسە ئىككى تاش - نىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . زەمچىنى كۆشتە قىلىپ مەزۇايەت ، شېكەر ، توخۇتۇخۇمنىڭ شاكىلى ۋە كىلىرنىڭ ماينىنى قوشۇپ سىلايدىقلىپ كۆزگە ئارتسا كۆزگە چۈشكەن ئاقنى يوقۇتۇدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن) . مەزكۇر سۇرمىنى تەييارلاشتا ھەممە قىسمى باراۋەرمىقداردا ئېلىنىدۇ ، تەكشى سىلايدى قىلىنىدۇ . زەمچىنى موزا بىلەن ، سۇماق بىلەن يۇمشاق سىلايدى قىلىپ كۆزگە ئارتسا كۆزدىن ئاقىدىغان ياشلارنى ۋە كۆزدىكى كونا قىزىللىقنى ، كۆز جىيەمكىدىكى ئىششىقلارنى ، كۆزنىڭ چورنىدىكى دانىلارنى يوقۇتۇدۇ . ئىگەر زەمچىنى قۇيۇپ بىلەن يۇمشاق سىلايدى قىلىپ سۇيۇپ تەييارلاپ چەشقا سۈركەسە چەشنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . چەشنىڭ تۇۋىنى چەمەتسە بوشاپ قالغان چەشلارغا مەنپەت قىلىدۇ . زەمچىنى لاڭغا زىلتىزىنىڭ كۈلى بىلەن قوشۇپ ئىزىپ ئېمەمىزدىكى (تاماققا) چىققان دانىلارغا سىپىلسە ، ياكى زەمچىنى ئىزىپ ھەسل بىلەن قوشۇپ تاماقتىكى دانىلارغا چىپىلسە مەنپەت قىلىدۇ . زەمچىنى سىركە بىلەن ياكى ھەسل بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چايقىسا ياكى يۇمشاق ئىزىپ سىپە چەشنىڭ تۇۋىدىكى ئىششىقلار ۋە كەچىك تىلىدىكى ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ .

زەمچىنى ئىزىپ ياغ بىلەن قوشۇپ بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلارغا چىپىلسە ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ . مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چىپىلسە ئىستىسقايسى لەھىسى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . ئاس دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ قولىققا چاپسا قولىققا سېسىقلىقىنى ، تىرلىشىنى توسۇدۇ . تۇز ، موزا ، قىزىلكۈل ، سىركەلەر بىلەن قوشۇپ يامرايدىغان يىرىڭلىق چاقىلارغا چاپسا چاقىلارنىڭ كېمەكلىكىنى كىتىشىنى توسۇدۇ . قىزىق سۇ ، ھەسل بىلەن قوشۇپ چاپسا قىچىشقا ۋە يىرىڭلىق قوتۇر كېمەكلىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . ھەسل بىلەن قوشۇپ چاپسا بەدەندىكى جاراھەتنىڭ ئىزلىرىنى يوقۇتۇدۇ . زەمچىنى ئىسسىق ئۇسارنى بىلەن قوشۇپ قۇلاقنىڭ ئارقىسىغا چاپسا قۇلاقنىڭ ئاقىدىغان ماددىلارنى توختۇتۇدۇ ، بىسەھەق ئىسسىق ئۇسارنى مەنپەت قىلىدۇ . سىركەنىڭ دۇخى ، موزا ۋە زەمچىنى باراۋەرمىقداردا ئېلىپ ئىزىپ چاپسا كىشىگە جاراھەت ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . زەمچىنى سۇدا ھەل قىلىپ ئاقىرىپ قالغان تىرماققا چاپسا ، شۇنىڭدەك ئۇششاق قوللارنىڭ قىچىشقا ، تىرناق چورنىدىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە ، سوغاق ئۇرغانلىقتىن پەيدا بولغان يېرىقلارغا چاپسا مەنپەت قىلىدۇ . زەمچىنى سۇدا ھەل قىلىپ ئوتتا كويىدىن جايغا سىپە ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . قاپارتقۇ ھاسىل بولۇشتىن ساقلايدۇ . موم بىلەن چاپسا داخسىگە مەنپەت قىلىدۇ . زەمچىنى سۇدا ھەل قىلىپ چاچقا ، بەدەنگە چاپسا

ياكى زۇسا پىمتلارنى ئولتۇرىدۇ. ھەر قانداق ئەزادىكى ئارتۇق كوشلەرنى يىدۇت-ئۇدۇ. يۇمشاق زەمچىنى يالغۇز زۇلك لاتىغا سېپىپ ھۈمۈل قىلسا داۋاملىق ئېقىپ تۇرىدىغان پالمىياتقۇ قېنىمى توختۇتۇپ پالمىياتقىنىڭ ھوللۇكلىرىنى قۇرۇتۇپ نورمال ھالەتكە كەلتۈرۈدۇ.

ئىشلىتىش دەققارى: - 0.2 - 0.15 گرام (بىر گرامنىڭ $\frac{1}{100}$ ، $\frac{2}{100}$ قىسمى).
ئورۇنجاى: - زوشادىر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇنىڭدىن 3 گرام ئىچىش كوپ زەھەرلىك، قاتتىق يوتۇن پىيدا قىلىدۇ. بەدەننى قۇرۇتۇدۇ ھەم توپىكىگە زەھەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - يىپىڭى سېغىلغان سۈتنى ئىچىش، كالا مەسكىسى ياكى كالىنىڭ سېرىق يېغىنى ئىچىش، شېكەر، قان، ناۋات، يىپىڭى ھول مۇنلارنى يىيىش ۋە قۇسۇشتىن ئىبارەت. بۇ ئاق زەمچىنىڭ ئەسلى مەدەن تېشى بولۇپ، ئوزىدە گۈڭگۈرت تىزىبى تۇتۇدىغان سۇيۇقلۇق ياكى پار (بۇ-خار) لارنىڭ كالىسى ھەم ئالىيۇمىن ماددىلىرى تۇتۇدىغان ئاشلار بىلەن (خۇسۇسەن ھامز كىسلاتالىق يانار تاغ ئاشلىرى) بىلەن ئۇچۇرۇشۇشى نېتىجىسىدە خىمىيىۋى ئۆزگىرىش ياشىدىن ھاسىل بولۇدۇ. بەزىبىر كوپ خەل مەدەنلىك كانلاردىن چىقىدۇ.

ئاق زەمچە، ئەندىشە ئىدىيىسى زەمچە تېشىنى چەكلەش ئارقىلىق ھاسىل قىلىنغان جەۋھىرىدىن ئىبارەت. بۇنى لاتىنچە ALUMEN، خەنزۇچە 明矾 (مىڭ فىن) دەپ ئاتىلىدۇ. ھازىر بازارلاردا سېتىلەيدىغان زەمچە شۇ كىيىنكى خىلىدىن ئىبارەت.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ. بۇنىڭ ھەممە ۋاقتىدا كولاپ تېپىش مۇمكىن. كولاپ تېپىلغان بۇنىڭ زەمچىنى پىششىقلاپ ھاسىل قىلىنىدۇ. ئالدى بىلەن ئۇنى سۇدا ئېرىتىپ، سۇنى توپلاپ قاينىتىپ، پارغا ئايلاندۇرۇپ قويۇقلاشتۇرغاندىن كىيىن سوۋۇتۇشتىن كىرىپ تال ھالغا كىلىدۇ.

تەركىبى: - زەمچە تېشى (ئالۇمىن) ئالىيۇمىنۇم كالىيۇم سۇلفات بازىكۇمىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە 11.4 پروتسېنت كالىسى، 37 پروتسېنت ئالىيۇمىن، 38 پروتسېنت سۇلفۇر، 13 پروتسېنت سۇ بار.

ئاق زەمچە ئالىيۇمىنۇم كالىيۇم سۇلفاتتۇر.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي سۇفۇق، ئاچچىق - چۇچۇك .

خۇسۇسىيىتى: - قىزىتىش پەسەيتىش، بەلغىم بوشۇتۇش، قان توختۇتۇش، ھوللىۋۇك .

مەرنى قۇرۇتۇش، ھاشارات ئولتۇرۇش، زەھەرلەرنى يىشمەلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

قۇرۇغۇچى دورا بولغانلىقى ئۈچۈن چىش ئاستىلىرى قانغاندا، بۇرۇن قانغاندا قان توختۇتۇشقا،

بۇرۇن پالىپى، ئېغىز بوشلۇقلىرىنىڭ ياردىملىرى، ئېغىزنىڭ سۈت ياردىملىرى، كوز ئافرىقىلىرى ۋە قولتۇق

تەرلەشنى داۋالاشقا سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ. كال، كاناي شاخچىلىرى (بىرونخ) ۋە ئاشقازان - ئۈچەيد -

مەرنىڭ سۇلۇق ۋەسپالەنمىلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىشكە بىرىلىدۇ. قان تۇكۇرۇش، قان قۇسۇش ۋە

ھەر خىل قاناشلارنى توختۇتۇش ئۈچۈن ئىچكۈزۈلۈدۇ. تۇتقاق كېسەل (ئېمپىلېپسىيەدە) باشقا دورىلار

بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئۈنۈم بىرىدۇ. سېرىق كېسەلنى، ئىچ ئوتكىنى، ئاياللار ئاقخۇن كېسەلنى

داۋالاشقىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

مەجەزى ھول، گەسەق بولمىغانلارغا بىر مەسلىك كېرەك .

زەمچىنى كۈشتە قىلىپ ئىشلىتىلسە ئۇنىڭ ئالغىنى ئەمەلىك ئارقىش، ئىچ توختۇتۇش، ئاشقازان

كىسلوتالىرىنى تەڭشەشتە كويىدۇرۇلەمگەن زەمچىگە قارىغاندا ياخشى .

سابون

(سوپون)

SAPO DURUS

肥皂

تونۇش:- يەشەۋر نەرسە بولۇپ، رەڭگى ئاق سېرىق تارەپكە مايىل.

چىقىش ئورنى:- شىنجاڭ ۋە باشقا ھەممە يەرلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى:- 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى:- ماددىلارنى پۇشۇرۇش، كۆلەرنى ئازىلاش، ئىششىقلارنى يۇمشۇتۇش، چارا.

ھەتتەردىكى ئولۇك كوشنى كىشىش، بەدەننى ياقىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

دېشلىمەتلىش ئورنى:- مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە يىسە، ھامىلە بولۇشنى توسۇدۇ

لاتىغا يۈگىپ بالىياتقا ئاغزىغا قويسا قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ (مەيلى ئولۇك بولسۇن، مەيلى تىرىك بولسۇن). ئەگەر بۇنى باراۋەر مىقداردا خىمنا بىلەن چاپسا تىز ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، قارا داغ سەپ.

كۈنلەرگە مەنپەت قىلىدۇ.

سوپوننى سىمپ ۋە سۇلەيمانى تۇز بىلەن چاپسا كونا موپاسىل ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

كويۇرۇلغان ئاق زاك بىلەن چاپسا قۇبا ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن پۇشۇرۇپ چاپسا، ئۇش

شاق بالىلارنىڭ يېشىدىكى چاقىلارنى قۇرۇتۇدۇ. بۇنىڭ ئۇسۇلى: بالىلارنىڭ يېشىغا چەپ-چەپ بىر

قانچە كۈن قويۇپ، ئاندىن قىزىق سۇ بىلەن زۇيۇپ، قايتا چاپسا چاقىلار يوقۇلۇدۇ. بۇ ھەقتە سوپون

مۇھىم دورىلارنىڭ قاتارىدا تۇرىدۇ.

كەپتەرنىڭ مايىقى ۋە ھاك بىلەن مەلەم قىلىپ چاپسا كودۇمبا چاقىلارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ.

بۇنىڭ بىلەن باشنى زۇسا، باشنىڭ كىرلىرىنى، پىتىلىرىنى، ئۇششاق مۇدورلىرىنى يوق قىلىدۇ. چاچنى

بۇدرە قىلىدۇ. اوڭابىلار بىلەن چاپسا قىچەششاق، قوتۇرلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى

مۇناسىپ دورىلار بىلەن شىپا قىلىپ مەقۇتتە قويسا خام خىمىلەلارنى سۇرۇدۇ. ئىچىنى يۇمشۇتۇپ راۋان

قىلىدۇ. مەقۇتتىكى ئۇششاق قۇرۇتلارنى چىقىرىدۇ (بولۇپمۇ كەچىك بالىلاردىكى). بۇنى ساپالقاچمىغا سې-

لىپ كويۇرۇپ ئىزىپ، ئاندىن ناسۇر چاقىنى قىزىق سۇ بىلەن ئوبدان زۇيۇپ، قۇرۇتۇپ، مەزكۇر كويۇدۇ-

رۇلغان سوپون سۇپۇپىنى سېپە ناسۇر چاقىنى قايتىدۇ.

دېشلىمەتلىش مىقدارى:- ئىچكى تارەپتىن ئىشلەتتە ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە ئىش-

لىمەتلىدۇ.

دورۇن-باسارى:- ھاك ۋە شاخار.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار:- بۇنى كۆپ مىقداردا ئىچكى تارەپتىن يىسە كالىنى، ئاشقازاننى

كويۇرۇدۇ، ئىچىنى قاتتىق سۇرۇدۇ. ئىچكى ئەزاغا يىرىكلىق چاقا ۋە توشۇك پىيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى:- ئىسسىق سۇ ۋە كۈنجۈت يېغى بىلەن قۇستۇرۇش، ئاندىن كىيىن ياغلىق كوش-

لەرنىڭ شورپىسىنى بادام يېغى بىلەن ئىچىش.

دەسكەرتىش:- بۇنى ئىچكى تارەپتىن ئىشلەتمەسلىك كېرەك.

دېمىشلىق تەبىئىيەتتىكى خۇسۇسىيەتلىرىگە قاراپ ئىشلەتكەن بولۇدۇ.
 دېمىشلىق تەبىئىيەتتىكى خۇسۇسىيەتلىرىگە قاراپ ئىشلەتكەن بولۇدۇ. چوڭ - قىچىق كەشە.
 ۵۰۸ - ۵۰۴ گراممچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

مەنبەسى: - STYRAX BENZOIN DRYANDR, STYRAX SUMATRANUS, STYRAX TONKINENSIS دىگەن دەرىخىلەردىن چىقىدىغان پۇراقلىق رېزىننىڭ ئىبارەت.
 تەركىبى: - ھەر قايسى ئەلدىن چىقىدىغان تەركىمى سۇپىتىگە قاراپ پەرقلىنىدۇ. ئۇمۇمەن
 80 پۈتۈن قىسمىنى 3 خىل رېزىننىڭ، 20 پۈتۈن قىسمىنى رېزىننىڭ كىمىيەسى تەشكىل قىلىدۇ.
 تەبىئىيەتتىكى: - مۇتلەق، قۇرۇق، زەھەرسىز.

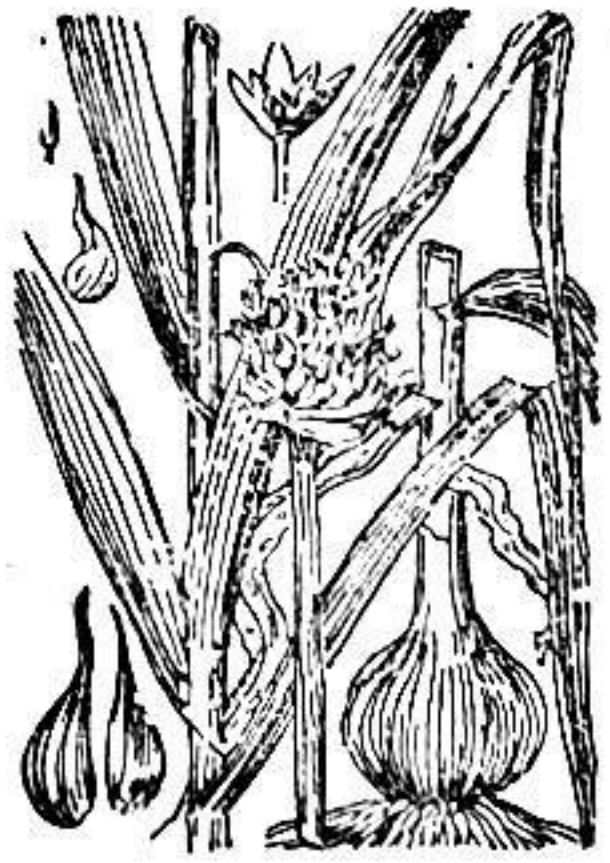
خۇسۇسىيەتتىكى: - يەل ھەيدەش، روھنى كۈتۈرۈش، قەيەلەرنىڭ زىققىسىنى پەسەيتىش،
 يوتىل پەسەيتىش، بەلغەم ھەيدەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. كۆڭۈلنى كۈتۈرۈشكە، يوتىل پەسەيتىش،
 بەلغەم بوشۇتۇشقا، ئەرلەرنىڭ مەنى تۇتالماستىغا، ئاياللارنىڭ خۇن كېسەللىرى، زەھەر قايتۇرۇش،
 ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش قاتارلىق ئىشلارغا ئىشلەتكەن بولۇدۇ. جۇڭگىيى تىبابىتىنىڭ مۇھىم دورىلىرىدىن
 بىرى ھېسابلىنىدۇ.

سامساق

(سۈم)

ALLIUM SATIVUM

大蒜

تونۇش: - بۇ بىر خىل سې بولۇپ، ژۇمۇلاق شەكىلدە، تاش-
 قى ئارىسىدا ئاق ۋە سوسۇن رەڭلىك نىمىز پوستى بار. ئەمى ئاچ-
 چىق - چۈچۈك، ئۆتكۈر پۇراققا ئىگە، بەزىلىرى پارچىلارغا بۆلۈنمە.
 كىن بىر پۈتۈن باشلىق بولۇپ، يوپۇرمىقى پىچان يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ.
 سامساق ئىككى خىل بولۇپ ئاغنىڭ ۋە ئۆلۈكنىڭ سامساقى دەپ
 پەرقلىنىدۇرۇلۇدۇ. ئۆلۈك سامساقىنىڭ دانىسى ئازراق، ئۆزى كىچىكرەك،
 يوپۇرمىقى تارراق، چېچىمكى ئاق، ئۇرۇقسىز بولۇپ، ئۆزىنى كۈچۈرۈش
 ئارقىلىق كۆپۈيىدۇ.

75- رەسىم، سامساق

ئاغ سامساقىنىڭ پارچىسى كۆپرەك، ئۆزى يوغان، يوپۇرمىقى كەڭ
 چېچىمكى كۆكۈش ئاق، ژۇمۇلۇقى (بېشى) بىر دانىلا بولۇدۇ. بۇنىڭ
 يوغان ھەم بېشى پۈتۈنى ياخشى ھېسابلىنىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ جۇملىسىدىن رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن، ئاغنىڭ
 رىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيەتتىكى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، ئازراق ھوللۇك ھەم ھارارىتى بار. ئاغنىڭ 4- دەرىجى
 چىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - بەدەننى قۇۋەتلەش، يەل ماڭدۇرۇش، ياندۇرۇش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، خۇنىنى

تازىلاش، سۇيىدۇك، ھېچىز ماگىدۇرۇش، تىزلىتىش ھىم ئىم پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .
 ئىشلەتمەش ئورنى: - كېسەلنىڭ ئالدىنى ئالغۇ، ھار خىمىل سۇلارنىڭ زىيىنىنى قوسايدۇ .
 سىركە بىلەن قوشۇپ يىسە ۋابا كېسەلنىڭ ئالدىنى ئالغۇ . گۈزنى ساپلايدۇ، سوغۇقتىن بولغان دەم تۇتۇلۇش،
 ئۇنۇتقا قىلىشنى قوسايدۇ، پالەچ، لەقۋا، تىزىمە كېسەل، پەي كېسەل، بېغىش گىرەقلىرى، يانپاش
 گىرەقلىرى، ئىرقىنىمسا، ۋەزىلى، ۋەزەك، نۇقۇرسىلارغا پايدا قىلىدۇ . قوۋۇق خىمىلارنى يوقۇتۇدۇ . يىلدىن
 بولغان قۇلىنچ، ئۇچەيدىكى قۇرۇتلارنى ھەيدەشكە، مەننى كۆپەيتىشكە، كونا تىپلەرگە، ئۆپكە چارھەت -
 لىرىگە، مەيدە گىرەقلىرىغا، ئۇسۇزلۇقلارغا، ئىدىرانىڭ قەيىم كەتكەنلىكىگە، يۇزنى چىمىرايلىق قىلىش
 قا، غىزاغا تىم پەيدا قىلىشقا ئىشلەتمەش . ئىششىقلارنى ياندۇرۇدۇ . چايان، ئىلان، ھەرە چاققانغا يىسە
 پايدا قىلىدۇ . مۇسالىمەس بىلەن يىسە گەننا دىكىن ئىلاننىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇدۇ . داۋاملىق يىسە ئاق مۇد -
 نى قارايتىدۇ . گەنجۇر، سۇزاپ، ياڭاق بىلەن قوشۇپ يىسە پادى زەھىر (زەھىر قايتۇرغۇچى دورا) قۇ -
 ۋە تەلىك بولۇدۇ . زىرە، چىمىخۇزە بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ يىسە ياكى چەشنى زۇسا چەشنى قۇۋەتلەيدۇ . قوي
 سۈتىنى پۇشۇرۇپ، يېڭى كالا يېمى بىلەن قوشۇپ، قۇرۇق ھەسەلنى قوشۇپ ھالۋا قىلىپ يىسە باھنى قوز -
 غايدۇ، قاتتىق قىلىدۇ . ياۋا يالىپۇز بىلەن قاينىتىپ كىچىك بالىنىڭ بېشى، بەدەنلىرىنى زۇسا پەشنى يۈ -
 قۇتۇدۇ . سامساقنى قاينىتىپ ئولتۇرغۇزسا (ۋاننا قىلسا) بالا ھەمىرىنى چۇشۇرۇدۇ .

ئىشلەتمەش مىقدارى: - پالەچ ھەر كۈنى بىردىن ئاشۇرۇپ 40 كۈنگە يەتكەندە 40 نى، 41 -
 كۈندىن باشلاپ بىردىن كېمەيتىپ بىرگە چۇشۇرۇپ يەيدۇ .

ئورۇنجا سارى: ئوزى كۆپ نەرسە، شۇنىڭ ئۈچۈن ئورۇنجا سارى يوق .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆپ يىمەسە باش گىرەقلىش، خۇنىنى كۆيدۈرۈش، كوزنى
 گىرەقلىش بولۇدۇ ھىم بوۋاسىغا، ھامىلدار ئاياللارغا، خانازىرغا زىيان قىلىدۇ . سىپرانى كۆپەيتىدۇ .
 كۆپ يىپ زۇقۇرقىدەك ئەھۋاللار پەيدا بولسا، ئۇنى قوشۇش ئۈچۈن سۇ ياكى تۇز بىلەن قاينىتىپ،
 ئۈستىگە قاپاق ياكى بادام يېمى قوشۇپ، زۇمغاقسۇت ئۇرۇغى، سىركە نەچمەن، ئانار سۇيى قوشۇپ يىسە بولۇدۇ .
 تەر كىمۋى: - ماي، ئۇچۇچان مايلا، قەنىلىرىدىن ئىبارەت . يېڭى سامساق 65 پىرروتىمەنت سۇ،
 7 پىرروتىمەنت ئازوتلۇق ماددىلار، 2 پىرروتىمەنت ئازوتسىز ماددىلار تۇتۇدۇ . ياغلار ئويۇنمەنغان سۇلفىمەنتلەر
 ۋە بىسۇلفىمەنتلەرنىڭ بىرىكەمسىدۇر . ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاساسىي تەسىر قىلغۇچى تەركىب بىسۇلفىمەنتلەردىن
 ئىبارەت . ياپون ئالىمى خەزە چۇنزاۋنىڭ ئانالىزىچە، سامساقنىڭ ئاساسىي تەركىمى ئالىم سۇلفىمەنت ھومر -
 ئىستىمەنتلەردىن ئىبارەت .

فارما كولو گىمىمەك تەسىرى: - بۇنىڭ تەركىمىدىكى سۇلفىمەنتلىق ئۇچۇچان ماي باكتېرىد -
 يىملىرىگە تەسىر كۆرسۈتۈدۇ . 0.5 پىرروتىمەنتلىق سىپىرتلىق ئېرىتمىسى قوساق كىزىكى ئاياقچەشنى 5 مە -
 نۇت ئىچىدە پۇتۇنلەي ئولتۇرۇدۇ .

پروفېسسور توكىنىڭ تەتقىق قىلىشىچە، سامساقنىڭ تەركىمىدىكى نىتونىمەنت ئامى - وپىغا قارشى
 كۈچكە ئىگە بولۇپلا قالماي، ستافىلو كوك، ستوپتو كوك، دىزىنتېرىيە ئاياقچەشنى ۋە پارانىق «ئا» ھىم «ب»
 باكتېرىيەلىرىنىمۇ ئولتۇرەلەيدۇ . شۇڭا سوۋىت ئىتتىپاقىدا بارلىق مىكروپىلۇق ئۇچەي ۋە سىپالېنىيە -
 رىدە كەڭ تۈردە قوللۇنۇلماقتا . شۇنىڭدەك زۇقۇمچىل زۇكام، زۇقۇرقى نەپەس يولىمىنىڭ ئەگەشە ۋە -
 پالېنىيەلىق كېسەللىكلىرىنىمۇ قانائەتلىنەرلىك داۋالاش ئۇنۇمى بىرىدۇ . ۋېنا (ئاۋستىرىيە) دا چىمە -
 ندىغان ھەپتىمەك تەبىئىي زۇرئالىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، شەرقى - جەنۇبىي ياۋروپا رايونلىرىدا سامساق
 ئىستېمال قىلىش ئادىتى بولۇپ، مەزكۇر جايلاردا ۋاك كېسەلى ناھايىتى كىم ئۇچرايدىكەن . بۇنىڭ سەۋىيىسى

سامساقنىڭ تار كىۋىدىكى ئالدىن ئۇچىدە ياشەغۇچى باكتېرىيىلەرنى تارتىپ كېلىپ، زەھەر سەزلەندۇ -
 ۋەش تەسىرىنى كۆرسۈتۈپ، ئۇچىدە چۈشكەن ماددىلارنى كېمەيتىدۇ. شۇندىن ئۈچۈن راكى، كەمبەغەل، كەمبەغەل -
 ئۇمى بولسا كېرەك دەپ قارىلىدۇ.

يەنە سامساق مېيىدىن ئېمۇلسىيە (سۇتسىمان سۇيۇقلۇق) تەييارلاپ، بۇرۇن ئىچىمگە تېمەنمەپ زۇكام -
 دىكى بۇرۇن پۇتۇپ قېلىشنى داۋالىغىلى بولىدۇ.

جۇڭگىسى تەبىئىيەتتە دىشلىمەتلىشىشى:-

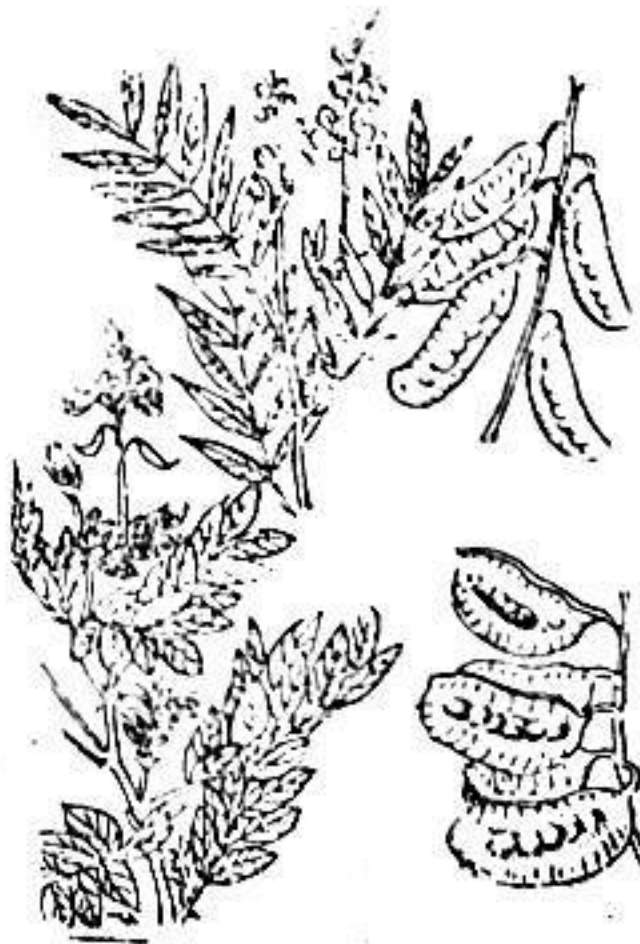
تەبىئىيەتتىكى:- ئىسسىق، ئىشتەي ئاچمىدۇ، زەھەر قايتۇرۇدۇ، قىزىتما پەسەيتىدۇ، ھاشارات گولتۇرۇدۇ،
 ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ، يىل ھەيدەيدۇ، يوتال پەسەيتىدۇ.

ھېيىز كۆپ كىلىشنى داۋالاش، مەدە قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈش (سامساقنى چىلاپ تەمىنى چىقىرىپ
 شۇ سۇنى ھەمىل قىلىش ئارقىلىق)، تولغاق (دەزىپەتتە) كېمەتلىنى داۋالاش، ئاشقازان - ئۇچىدىكى
 ئارتۇقچە ئېچىش (سېسىش) نى پەسەيتىش، زۇقۇرقى نەپەس يوللىرىدىكى ۋەسپالەنمەتلىق كېمەتلىكلەر -
 نى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. سامساقنى سوقۇپ ئاياقنىڭ ئۈزەككۈلىگە تېگىپ قويۇلسا بۇرۇن قاناشنى توختۇتۇدۇ.
 سامساق يېغى مېكوروپلارنى گولتۇرۇپ جاراھەت يۈزىنى تازىلاپ، يېڭى كوش ئوسۇشنى ئىلداملىتىدۇ.

سانا

CASSIA ACUTIFOLIA DEI
 (FOLIA SENNAE)

番泻叶

76- رەسىم، سانا

تونۇش:- يۇپىر گىيانىڭ يوپۇرمىقى، گەرەبىستاندىن ھىجاز -
 دىن چىقىدۇ. يوپۇرمىقى ئىنچىكە، مەككە خىمىسىنىڭ ۋە مودۇنىڭ يېرىم
 پۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. گۈلى ھاۋارەك، دانىسى ياپىلاق، كىچىك، سە -
 نوبىر شەكلىدە بىر ئاز ئىگىلەنگۈ، ماشنىڭ خىمىسىدەك خىمىسى بار.
 بىر ئاز نازۇكراق. يەنە بىر خىمىنىڭ يوپۇرمىقىنىڭ ئوغرىسى كىرەك،
 گۈلى سېرىق. ھىجازدا گەشەق دەيدۇ. تومۇزدا پىشىدۇ. كوك يوپۇر -
 ھىقىنى ئىشلىتىلىدۇ. قارىيىپ قالغىنى يۈزۈلگەنمىدۇر. ئىشلىتىلىشى بول -
 مايدۇ. ياغىچىنى، ئۇرۇقىنى تازىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. قۇۋىتى 7 ئىل -
 غىچە تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى:- ئافرىقىنىڭ چوالمۇك ۋە يېرىم چوالمۇك
 يەرلىرىدە ياۋا ھالدا ئوسۇدۇ؛ ھازىر مەملىكەتتەمىز جۇڭگونىڭ جە -
 نۇبىي ئۆلكىلىرىدە، ھىندىستاندا، ئافرىقىدا، گەرەبىستاندا، ئوزبې -
 كىستان، ئاجىكىستان، تۈركمەنىستانلاردا ئوسۇتۇرۇلۇدۇ.

تەبىئىيەتتىكى:- 2 - نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، بىرىنچىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى: بەلغىم، سېرىق، سەۋدە، كويىڭ خىمىسىنىڭ چىقىرىشى،
 دىھاننى پاكىزلىشى، بەدەنگە جۇلاھ بېرىش، شېقىقە، جۇنۇن، كونا باش ئاغرىقى، بىسقىن ئاغرىقى،

قۇلغىچى، گىرقىننىسا، نۇقردىس كېسەللىكلەردى ئۈچۈن پايدا قىلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .
 ئىشلەتمەسلىكى ئورنى: - 15 گرامنى 60 گرام زەينۇن يېغى بىلەن يېرىمى قالىنچى قايىنىتىمى.
 قىزىل گۈل، يېشى سېغىلغان سۈتتىن 250 - 1000 گرامغىچە قوشۇپ ئىچكىزۈلسە بىل ئاغرىغىغا، ئىككى يانە
 پاش ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ. شۇ ئەزالاردىكى خام خىمىتلارنى چىقىرىدۇ. بوۋاسىرغىمۇ مەنپىيەت
 قىلىدۇ. سوقۇپ ئاسىقاپ قىلىدۇ. شەپكە، يېشى سېغىلغان سۈت بىلەن يېرىلسە ئۇقۇرقى خا-
 سىيەتلىكى بىرىدۇ. سۇپۇپىنى ئارقىدۇ. ئارقا 7 كۈن ھەسەل بىلەن يېرىلسە موپاسەل ئاغرىقى ۋە يەلىدىن
 بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. سىركىدە ئۇزۇن قايىنىتىمى بەدەنگە چىققان جاراھەتلىرىگە ھىككە، كە-
 لەپ، بەھەقلىرىگە چېپىمىسا زەخمەلەرنى پۈتتۈرۈدۇ. چاچ چۈشۈپ كەتتىشىنى توسۇدۇ. مەككە خەنىسى بى-
 لەن باشقا چاپسا چاچنى قارايتىدۇ. سىركە، شاتىو، مەككە خەنىسىنىڭ يوپۇرمىقى ئۇلارنى سۇ بىلەن يۈم-
 شاق ئىزىپ ھامام ياكى ئىسسىق ئورۇندا بەدەنگە سۈركەپ 3 - 4 سائەتتىن كىيىن ئۇسا تېرىدىكى ھە-
 مە كېسەللىكلەرگە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلەتمەسلىكى مىقدارى: - يۈنىڭ ئوزىدىن ئىشلەتسە 6 گرامدىن 9 گرامغىچە بىرىلىدۇ. سۇ-
 دا قايىنىتىمى ئىشلەتسە 12 گرامدىن 21 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كوگۇلنى پىرىشان قىلىدۇ. كىندىك ئەتراپىنى ئاغرىتىدۇ ۋە
 كوگۇلنى ئېلىشتۈرۈدۇ .

ئۈزەتكۈچىسى: - ياغاچ، شاخ ئۇرۇقلىرىنى ئايرىۋېتىپ ئىشلەتمەس، بادام يېغى بىلەن ياق -
 لاش، سوققاندىن كىيىن سېرىق ھېلىلە، قىزىلكۈل، رومبېدىيان، بىنەپشە بىلەن قايىنىتىمى ئىشلەتمەك ۋە
 مۇبەلەرنىڭ سۈيى بىلەن ئىشلەتمەك، بادام يېغى، قىزىلكۈلسىز ئىشلەتمەس ئوغرى ئەمەس.

ئورۇنباستارى: - باراۋەر مىقداردا توربۇت، يېرىم مىقداردا سېرىق ھىلىلە $\frac{1}{4}$ بىنەپشە.

تەركىبى: - ئانتراكىلىيۇ كازىدلاردىن سېنىزىد A ۋە B، يۈنىڭ سىرتىدا ئاز مىقداردا رەۋەن جېۋ،
 ھەرى رېئىن، خىزىروفانول، سۈرى - رەۋەن ئىچ سۇرگۈچ ماددىسى - ئالوي - ئېمۇدەن، كېھىپېرول، ئىزى-
 شى نېپتىن قاتارلىق ماددىلارنى تۇتۇدۇ.

فارماكولوگىيەلىك تەسىرى: - بۇ يوپۇرماق ئىچ سۇرۇش تەسىرىنى كورسۇتۇدۇ. ئۇنىڭ تە-
 كىۋىدىكى ئانتراكىلىيۇ كازىدلار تاماق ھەزىم قىلغۇچى سۇيۇقلۇق ۋە ئۇچەيدىكى مىكروپىلارنىڭ تەسىرى ئار-
 قىسىدا، قىن ۋە ئاگىلىيۇ كازىدلارغا پارچىلىنىدۇ؛ ئۇلار چوڭ ئۇچەينىڭ نېپىز پەردىلىرىنى اغىدىقلاپ
 سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرماي، ئەمما ئۇنىڭ ھەرىكەتچانلىقىنى ئۇچەيتىش يولى بىلەن ئىچ سۇ-
 رۇشنى ۋۇجۇتقا چىقىرىدۇ.

ئىشلەتمەسلىكى: - تەبىئىي قۇرۇق سوغۇق.

ئاز مىقداردا بىرىلسە ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈپ ئىشتەينى ئاچىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا بىرىلسە ئىچە-
 نى بوشۇتۇدۇ، قاتتىقراق ئىچ سۇردۇرۇش ئۈچۈن 4-6 گرامنى دەمەلەپ ئىچىلسە بىر قانچە سائەت ئىچىدە
 كار قىلىدۇ. تاماق سىگمەگەندە، قوساق كۆپكەندە، قەۋزىدە تەلەدە، سۇلۇق ئىششىقلاردا بىرىلىدۇ. يۈنىڭ-
 ىدىن تاشقىرى ھېيىمىز كەلەمگەندە، گلائوكۇمىدا (كوزگە يېشىل سۇ چۈشۈش كېسىلىدە) بىرىلىدۇ. سىرتقى
 تەرەپكە كوزنىڭ قىزىرىپ ئاغرىشلىرى (كۈنپۈنكىتەۋىت)، بەزىبەر تېرە كېسەللىكلەردە، تېرىنىڭ يىرىگە
 شۇق جاراھەتلىرىدە ئىشلەتمەسلىكىدۇ.

سېرىق ئوت

(ئەپتەمۇن)

CUSCUTA YAPONICA CHOIS

大菟丝草

تولۇش: - بۇ يىپقا ئوخشاش سېرىق بىر غىل كىيا بولۇپ، ئاچچىق تەملىك، گۈلى قىزغۇچ، ئۇرۇغى گۈلى بىلەن بىللە بولىدۇ. يىلتىزى سەۋزىگە ئوخشاش، ئەتراپتىكى زىرائەتلەرگە يوكۇشۇۋالىدۇ. بىر بىدەملىك، زىغىرلىقتا بولۇپ، بىزنىڭ ئىشلىتىدىغىنىمىز زىغىرلىقتىن چىققىنىدۇر. چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ لياۋنىڭ، شەندۇڭ، خېنەن، ئەنخۇي ئۆلكىلىرىدىن، رايونىمىز شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

77-رەسىم، سېرىق ئوت

خۇسۇسىيىتى: - تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش،

سەۋدا، بەلغەملەرنى سۇرۇش، نېرۋا پەسەيتىش، ئاغرىق قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - بەدەندىكى يەللەرنى تارقىتىش، تومۇردىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، سەۋدا بەلغەملەرنى سۇرۇش ئۈچۈن بىنەپشە بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ. 30 گرامنى 450 گرام يېڭى سۈتكە چىلاپ قاينىتىپ 60 گرام سىركەنجىمىن قوشۇپ بىر ھەپتە داۋاملىق ئىچكۈزسە، سەۋدادىن بولغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. 18 گرامنى مائول جىمىن (سۈت نىڭ ئېرىپ چىققان پىشلاقىدىن قالغان سېرىق سۈيى) بىلەن قوشۇپ بېرىلسە يۈرەك ئاغرىغىدىن پەيدا بولغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ.

18 گرامنى 30 گرام ۋاسالغۇ بىلەن يەڭگىل قاينىتىپ سۈزۈپ ئىچكۈزسە مالمخولىياغا پايدا قىلىنىدۇ. بىنەپشە گۈلى بىلەن قاينىتىپ ئىچكۈزسە ئۈچەيدىكى ئۇزۇن قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ. مۇناسىۋەتلىك خۇشبوۋى دورىلار بىلەن (بادىرەنجىبۇيا گازىۋان) قوشۇپ بېرىلسە خۇرەن قىلىدۇ. 24 گرامنى يېڭى سۈت بىلەن قاينىتىپ شېكەر قوشۇپ بېرىلسە مالمخولىيا، ساراڭ، جۈنۈن، سەۋدا كېسەللىرىگە پايدا قىلىنىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ، كىشىنى ئۇرۇغىدىن ئايرىپ قوشۇپ خېمىر قىلىپ كۆمىلاچ تەييارلاپ 30 گرام مىقداردا بىر قېتىم ئىچكۈزسە مالمخولىيا ساقىيىدۇ. 21 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ، ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ 21 گرام سىركەنجىمىن بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزسە سەۋدانى كەتكۈزۈدۇ. تالنى پاكىزلەيدۇ. ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم يۇقۇرقىدەك تەركىپ قىلىپ ئىچكۈزسە مالمخولىيا، ساراڭ، جۈنۈن ۋە سەۋدانىڭ كويگەنلىكىدىن بولغان كېسەللەر ئۈچۈن، سوغۇقتىن بولغان سەۋدا كېسەللىرى ئۈچۈن پايدىلىق.

750 گرام مائىل جىمىن، زاراڭزا ئۇرۇغىنىڭ شىرىسى 60 گرام قوشۇپ قاينىتىپ

ئىسسىق ئىچكۈزسە مالمخولىيا ۋە ساراڭ، سەۋدا كېسەللىرىگە پايدىلىق.

ئەمدىن شەھەر ئاۋازى ياپىرىقى بىلەن كەلەشەنچى بىرلىكە ئۇقۇردىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ.
۱ - 2 قېتىم قاينىتىپ، مەچەپ سۇيىنى چىقىرىپ، سۈزۈپ كۆلى قىن سېلىپ، كېرىكەندىن كىيەن
مەچەپ يەنە سەقىپ تازىلاپ بىرە باشنىك كىچىكى قىسىملىرىنى، سۇدانى ئۈزۈلگەن خىمىقلارنى تازىلايدۇ.
ئۈستى خۇدۇسقا ئوخشاش دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرلىكە مەچەپنى پاكىزلىەيدۇ.

30 - 18 گراممى مۇسەللىس بىلەن ئازراق قاينىتىپ مەچەپ شىرىقىنى چىقىرىپ، سۈزۈپ كىچىكۈزۈپ
سەپى تارتىشقانغا، تۇيغۇسىزلاغانغا، قاتتىق جاراھەتلىك كىشىلەرگە پايدا قىلىدۇ.
12 گراممى يۇمشاق سوقۇپ كەلگەندىن كۆتكۈزۈپ، گازراق ھەسەل، لاھور تۇزى بىلەن قوشۇپ بىرلىكە
سۇدا، بەلغەمنى سۇرۇش تەسىرى ياخشى.

دەشلىكتەش ھەقىقەتلىرى: 5 - 10 باشلىقلارغا 3 - 8 گراممىچىلىك، 10 - 15 باشلىقلارغا 9 - 12
گراممىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرلىكەدۇ. قاينىتىلمىسىدىن چوڭلارغا 30 گراممىچە بىرلىكى مۇمكىن.
دورۇنباھارلىرى: - ئىستېمال ئۈچۈن لاجىۋەردە، ئەمدىن تېشى يېرىم ھەسەل ھاشا.

دەققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر: - بۇ دورا ئىنچىكە چوپ بولغانلىقى ئۈچۈن تولا يۇمشاق سوقۇپ
مەسۇن، كۆپ قاينىتىلمەسۇن. ئەگەر يۈنىڭغا دەققەت قىلىنمىسا قۇۋىتى كىتىپ قالىدۇ.

بىر - ئىككى قېتىم قايناتا كىپايە قىلىدۇ. قاينىتىدىغان بولسا، سوقماي قاينىتىش كېرەك. ھەسەلگە
ئېلىشتۇرۇدىغان بولسا، يۇمشاق سوقۇپ، سېپرا مىزاجلارغا، كىچىك پاللىلارغا، ئىسسىق مىزاجلارغا، ئوپكە
كېسەللىرىگە دەشلىكتەشەيدۇ.

ئەگەردە بىردىن ئوقۇرى كەلسە، ئەزەپ يىلىمى كەتەر قوشۇپ بىرلىكەدۇ. سوقۇپ مەچەپ قەبى كە
شىلىرىگە، 50 باش ئەتراپىدىكى قەبى كىشىلىرىگە مۇۋاپىق.

ئەركىمۇ: - سېرىق ئوت كىلىۋ كالىدى كۆسكۈن تۇتۇدۇ. باشقا تىركىپلىرى ئېنىق
ئەمدىس.

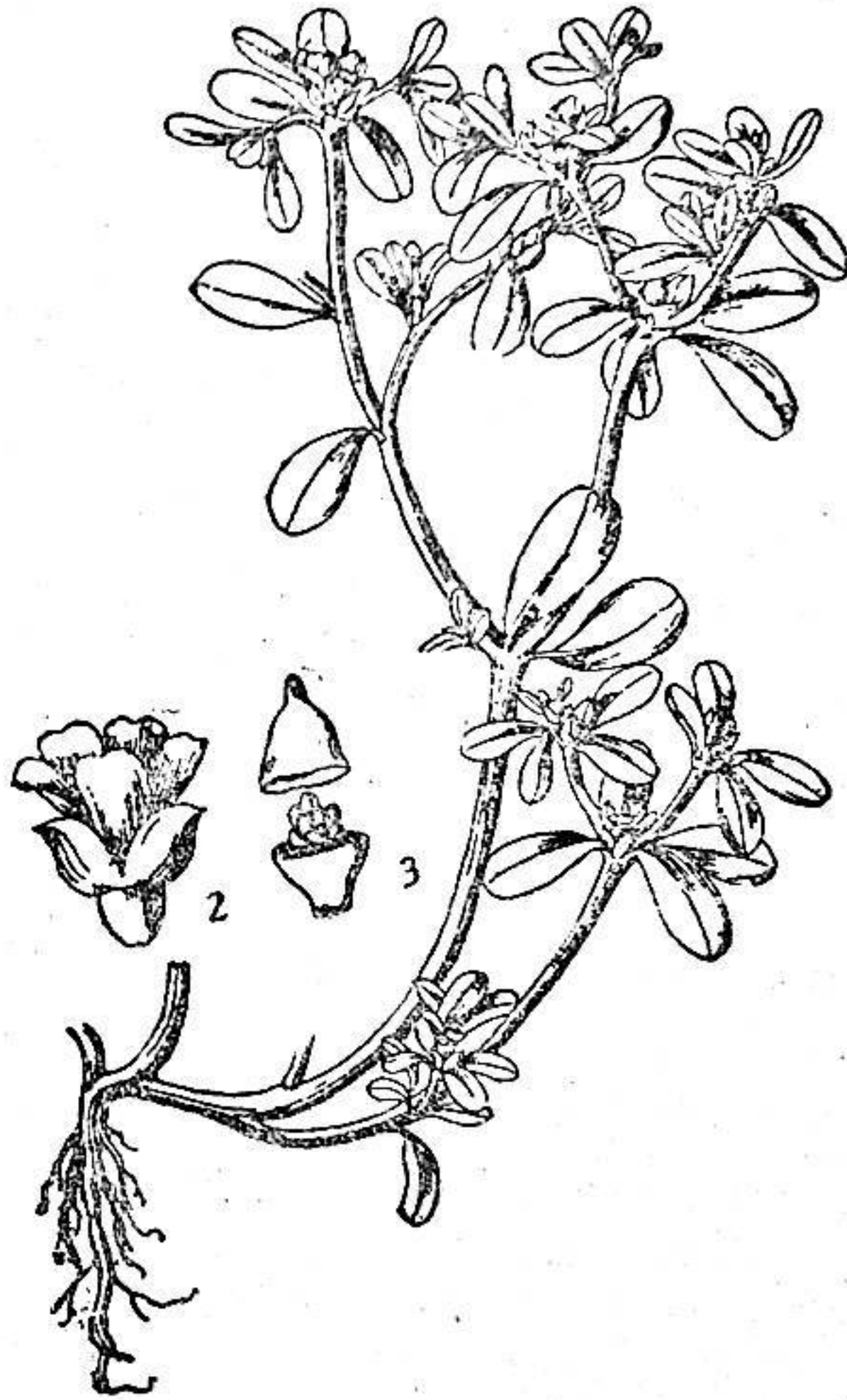
تەسىرى: - بەدەننى كۈچەيتكۈچى دورا بولۇپ، ئەزەپ ئاجىزلىق (ئىمپوتېنسىيە) ئېھتىلام بىر
لۇش قانارلىقلار داۋالىنىدۇ. يېڭى چوچىنىڭ سەقىپ چىقىرىلغان سۇيىنى يۈزگە چېپىلسا يۈزدىكى داغلىنى
چۈشۈرۈدۇ. ئەزەپ - ئاياللارنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاشقا، مەندىنى كۆپەيتىپ ئىلىكىنى ئولۇقلاشقا، بەل،
ئىز ئاغرىقلىرىنى ئوخشۇتۇشقا، ئۇسسۇزلۇقنى يوقۇتۇپ قىزىتما پەسەيتىشىگە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزاق
ئىچىپ بىرە داغنى چۈشۈرۈپ چىرايلىق قىلىدۇ. جۈگىمىلەر يۈنىڭ مەسۇسىنى دورا قىلىپ ئىشە
لمىتىدۇ.

سەمەز ئوت

(بەقلەتۈلھومقا - ھەرفە)

PORTULACA OLERACEAE

馬齒莧

78- رەسىم. سەمەز ئوت

تۈزۈش: - بۇ بىر خىل گىيا بولۇپ تېنىسى ۋە يوپۇرماقلىرى بىر ئاز قىزىل، رەڭگىمۇ بىر ئاز قىزىلراق، يوپۇرمىقى ئۇششاق، چۈرۈك، گۈلى ئاق، ئۇرۇغى قارا، ئۇششاق، شېخىدا چاپلىشاڭگۈماددىسى بار، بەكمۇ ئۇزۇن ئۆسەيدىغان يېمىلاڭغۇ، توك سۈيمەغا ئوخشاش، پۇراققا ئىگە، شاخلىرى پاقدايدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئېلىمەزنىڭ ھەممە يېرىدىن، جۈملىدىن ئاۋتونوم رايونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە سوغۇق، ئىككىنچى دەرىجىدە ھول. خۇسۇسىيىتى: - ھارا رەت پەسەيتىش، سۇيۇك ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - شاخ - يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ بىرىلسە ئىسسىقلىقنى سۈيۈتۈدۇ، جىگىرە، ئاشغازانلارنىڭ قىزىشىنى پەسەيتىدۇ، بەدەنگە جولا بىرىدۇ، ئۆسۈملۈكنى پەسەيتىدۇ (دەشەبەست)

لازىم ئىسسىقلىقتىن بولغان تاش ئاغرىقلىرى، تاپلەرگە، قاننىڭ تىزلىكىنى پەسەيتىشكە بۆرەك، سۇيۇكلىق، لۈكتىكى تاشلارنى پارچىلاشقا، سۇيۇك ماڭدۇرۇشقا، ئىسسىقلىقتىن بولغان يوتداگە ھەم بەلغەم بوشۇتۇشقا، بالىياتقىننىڭ قىزىقىشىنى پەسەيتىشكە، بىرىلىدۇ، سىقىپ سۈيىدىن 30 گرامغا 2 گرام ئاۋات ياكى شېكەر قوشۇپ ئىشلەشتۈرۈپ بىرىلسە ئۈچەيدىكى قاپاق قۇرۇتنى چۈشۈرۈدۇ. قاننى نازىلايدۇ. پۇشۇرۇپ ئازىمەنەياغ، پىياز قوشۇپ ئىشلەشتۈرۈپ بىرىلسە ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇدۇ. ئاچچىق - چۈچۈك مۇنلەر بىلەن قوشۇپ بە.

رەلسە ئىسسىقلىقتىن بولغان تەپلىرىگە، ئىسسىقلىقتىن بولغان ھەر خىل كېسەللەرگە ئوبدان تەسەر بىرىدۇ.

خۇسۇسىيەتتىكى : - ئىسسىق جىيى ، ئىسسىق پەسىللەردە ئىشلەتسە پايدىلىق. ئورۇق، قورۇق ئىسسىق مەچەزلىرىگە بىرىلسە سەھەرتىدۇ، سەركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بىرىلسە ئىسسىقلىقتىن بولغان بۆرەك ئاغرىقلىرىغا، چاينىسا ئىسسىقلىقتىن بولغان چىشى ئاغرىقىغا، قىزىلىككۈل يېپىغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ خېمەر قىلىپ باشقا چېپىملىسا ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا. ھەمدە كۆيۈك، زەخمىلەنگەن، ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقلىقلارغا پايدا قىلىدۇ. مۇسەللەس بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىملىسا باشقا چىمقانە ۋە دۈرلەرگە، ئارپا ئۇنى بىلەن خېمەر قىلىپ چاينىسا ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا، ئىسسىقلىقتىن بولغان كۆز ئىششىقلىرىغا، غا، مەگە ئىششىقلىرىغا، ئىككى تاشنىڭ ئىششىقلىرىغا، قىچمىشقا، بەدەننى ئۈزۈدىغان جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. يالغۇز قاينىتىپ ئىچسە چىكىرە، ئاشقازاننىڭ قىزىقلىغىنى پەسەيتىدۇ. خىمىرە بىلەن قوشۇپ قول - پۇتقا تاگسا، قول - پۇتلارنىڭ قىزىشىنى پەسەيتىدۇ. سۈيىنى گۈل يېپىغى بىلەن قوشۇپ باشقا چاينىسا، باشقا تايىق تىگىپ ئاغرىغىنىغا پايدا قىلىدۇ. سۈيىنى كەپتۇرما قىلىنسا ئۈچەيدىن كەلگەن قاننى، ۋاننا قىلىنسا بالىياتقىنىڭ زىيادە ھوللۇكىنى توختۇتۇدۇ.

زىلىتىنى خېمەر قىلىپ سۈگەلنى چۈشۈرۈدۇ. ئۇنىڭ شاخ - يوپۇرماقلىرىنى تىگىگە سېلىپ ياتسا ئىسسىق مەچەز كىشىلەر ئېھتىلام بولمايدۇ.

قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ئېغىزدىكى ئۇششاق مۇدۇرلارغا، كىچىك بالىلارنىڭ ئېغىز ئاغرىقلىرىغا، 15 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ تاشقاپ شېكەر ياكى جۇلاپ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ تەزىزەگە كە، ئىسسىقلىقتىن بولغان يوتەكە، چىكىرەنىڭ كۆيۈپ ئاغرىغىنىغا، ئاشقازان - ئۈچەيلەرنىڭ ئىسسىقلىقتىن ئاغرىشىغا ھەم ئىچ يۇمشۇتۇشقا ئىشلەتلىدۇ.

ئىشلەتمەسلىك مىقدارى : - سۈيىدىن 1 - 5 ياشلىقلارغا 10 دىن 15 گرامغىچە، ئوزد - 4 دىن 7 گرامغىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا سۈيىدىن 15 تەن 25 گرامغىچە، ئوزد 7 دىن 10 گرامغىچە، 10 - 15 ياشقىچە بولغانلارغا 15 تەن 25 گرام، ئوزد 10 دىن 12 گرامغىچە، زۇقۇرى ياشلىقلارغا ئەھۋالغا قاراپ سۈيىدىن 40 گرام، ئوزد 15 گرامغىچە بىرىشكە بولىدۇ.

دورۇنچىلىرى : - ئۇسۇك ئۇرۇغى، كاۋا ئۇرۇغى، ئىسپىغۇل .

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - بۇ دورىنى تولا يىسە چىشى ئاغرىغى پەيدا قىلىدۇ. باھنى كەسەدۇ. كۆزگە قاراڭغۇلۇق پەيدا قىلىدۇ. سوغۇقتىن بولغان تال - ئاشقازان كېسەللىرىگە بىرىلمەيدۇ. ئاش - قازان - تال كېسەللىگە قەن قوشۇپ، كۆزگە قاراڭغۇلۇق پەيدا بولماسلىق ئۈچۈن چەكسەي، پىشنى، مەستىكى قوشۇپ بىرىلىدۇ .

تەركىبى : - ۋىتامىن C، ئۇرپا، ياغ (0.4 پورتسېنت) ۋە 1.6 پورتسېنت كۆل ماددىلىرى .

تەسەرى : - ساپونىن تۇتۇدۇ. ئاساسىي تەسەر قىلغۇچى تېخى ئېنىقلانغان ئەمەس .

تەسەرى : - زەھەر قايتۇرغۇچى، ياردىلارنى داۋالغۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلەتلىدۇ.

شۇنداقلا ۋىتامىن بىيە قايتۇرۇش، سۈيدۈك ھەيدەش تەسەرى بار. باكتېرىيەلەر دوزېنتېرىيەگە كۆرۈنەرلىك تەسەرى بار. ئوتكۇر بوغۇم ۋىتامىن بىيەلىرى، سەھىيەلىك ياكى سوزنە كەمك بوغۇم ئاغرىقلىرى، ئانۇس (مەقۇم) نىڭ ۋىتامىن بىيەلىك ئىششىقلىرىنى، ئورۇق بېزى (تېستى) نىڭ كانارىيەلىك ئوتكۇر ۋىتامىن - بىيە ئىششىقلىرىنى، قان تولغاقنى، ئاياللارنىڭ ئاقخۇن كېسەللىرىنى، بالىلارنىڭ تەلما كېسەللىرى ۋە ياردىللىرىنى، ھاشاراتلار چاققان ياردىلارنى داۋالايدۇ. ئىچكىۈزۈش، سىرتتىن تېگىش مۇمكىن.

2 - ئىچ توختۇتۇدۇ، يامان ياردىلارنى داۋالايدۇ، زەھەرلەرنى يىشمەندۈرۈدۇ، قاننى تازىلايدۇ ۋە ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

سەمەز ئوت ئۇرۇغى

(تۇخۇمى خىمىرىيە)

SEMENA PORTULACA OLERACAE

馬齒莧子

ئوزۇش: - بىر خىل ئوت بولۇپ، شېخى سەمەزرەك، قىزىلغا مابىل رەڭدە، گۈلى ئاق، يوپۇر -
سىغى چاپلىشاڭغۇ، يەرگە يېپىملاڭغۇ، ئۇرۇغى قارا ئۇششاق، تەملىك، ياخشىسىنىڭ يوپۇرمىغى قىزىل ،
قۇزۇنراق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە سۇقۇق، 3 - دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەنگە جۇلاھ بىرىش، قاننى ئازىلاش، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىش، قان توخ -
تۇتۇش، ھېيز تۇختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - ئىسسىقلىقتىن بولغان جىگەر، ئاشقازان، باش ئاغرىغى، بالىياتقۇنىڭ جاراھەتلى -
ردىگە، قاپاق ئۇرۇغى مەددىگە، تېرىنىڭ قىزىرىپ ئىششىغىنىغا ئىشلىتىدۇ. تاپ كېسەللىرىگە بۇنىڭ سۇ -
يىمى سىقىپ شېكەر ياكى ناۋات بىلەن قاينىتىپ، ياغ، پىياز بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئىچسە مەقۇمىنىڭ كويۇپ
ئېچىشىغا، ئىچ ئوتكىگە پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن كىماتى ئىسسىق شەھەرلەردە، ئىسسىق پەسىل -
لەردە ئىشلىتىمىز.

ئىسسىق مىزاج، ئورۇق كەشىلىگەرگە بىرىلسە بەدەننى ھولەشتۈرۈدۇ، سەمەزىنىڭ بۇنى جايىنىساچىش
ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ، سوقۇپ گۈل يېغى بىلەن خېمىر قىلىپ ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىغى نە -
سە تەككەن، ئوتتا كويىگەن ئىششىققا چېپىلسا ھەم پايدا قىلىدۇ، شاراپ بىلەن بىرە ئىسسىقلىقتىن بولغان
باش ئاغرىش، بەدەندىكى مۇجورلەرگە، ئارپا ئۇنى بىلەن چاپسا ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىغىغا، كوز، مەڭگە ،
تاشنىڭ ئىششىقلىرىغا، يىل تاشقان، قىچىشقا قاراغا چاپسا پايدا قىلىدۇ. خەنە بىلەن قول - پۇت - لارغا چاپسا
قول - پۇتنىڭ قىزىغىنىغا پايدا قىلىدۇ.

يوپۇرماق، زىلتىزلىرىنى سوقۇپ سوگەلگە چاپسا سوگەلنى چۈشۈرۈدۇ.

دېمىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 5 تىن 10 گرامغىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا
10 دىن 15 گرامغىچە، 10 - 15 ياشلىقلارغا 30 دىن 50 گرامغىچە، ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنباسارى: - ئاق قەن.

ئارقا پىشاپنى قاتۇرۇش ئۈچۈن ئىسپىغولدىن 15 گرامغىچە قورۇپ بىرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان دېمىشلار: - تولا يىمىشنى ئادەت قىلسا كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىمى ئاجىز -
لاشتۇرۇدۇ. كېسەلگە بىرىشتە چىگىسى بىلەن يالپۇز، پىمىنى قوشۇپ بىرىلسە ئوبدان نەپتىچە بىرىدۇ.

تەركىبى: - سەمەز ئوت بىلەن ئوخشاش.

سىدىلەر

(سىدىرى)

ZIZYPHUS RUBRA BARELLA JUJUBA

تونۇش : - بىر مۇندەك دەرەخ بولۇپ جىمىدىگە ئوخشايدۇ . زۇرتنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ دەپ
2 خىلغا ئايرىلىدۇ . جاڭگالنىڭكى تىكەنلىك ، مۇس كىچىك ، خۇشبوۋى ، پەشقاندا قىزىرىپ سارغىيىمىدۇ ،
ئولكىنىڭكى تىكەنسىز ئازراق مۇس بوغان . خۇشبوۋراقئۇر . چوڭلىقى ئۇرۇكتەك بولىدۇ .

چىقىمىش ئورنى : - ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق ئورۇنلاردىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - مۇس ئەۋزەلىقى دەرىجىدە سوغۇق 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ، زۇرتنىڭ ھول
مۇس ھول سوغۇق ، قۇرۇق مۇس قۇرۇق سوغۇق . ئاچچىقىنىڭ ھوللىكى ۋە سوغۇقلىقى تاتلىغىدىن
كوپىرەك .

خۇسۇسىيىتى : - ئىچ تۇختۇتۇش ، ئىچ سۇرۇش ، ئىسسىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە
ئىگە .

ئىشلىتىلىشى : - بۇنىڭ خېمى ئىچىنى قاتۇرۇپ تۇتۇدۇ ، بۇ مۇنىڭ پەشەمنىڭ ھىزىق تار
پى ئاز ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ ، جىمىدە ھەزىم بولۇشى ياخشى ، سىقىلغان سۇيىنىڭ 250 گراممى ئىچىشە ئاشقازاندىكى ۋە
ئۇچەيدىكى سېپىنى چىقىرىدۇ . ئەزادىكى سۇ ، ھارارەتنى يوقۇتۇدۇ . پەشقان ئاچچىق چۈچۈكىنى يىسە مەڭگە
مە چىقىدىغان گازنى توسۇدۇ ، سېپىنى ۋە ئۇسۇزلۇقنى يوقۇتۇدۇ . تاتلىغىنىڭ سۇيى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ .
ئاشقازان ئۇچەيدىكى قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇدۇ .

ئوتىنىڭ ئارتۇق قويۇلۇشى ئارقىلىق پەيدا بولغان ئىسھالغا ، ئۇچەي جاراھەتلىرىگە ، ئىسسىقتىن بول
غان قىزىتمەلەرغا بىردەسە پايدا قىلىدۇ . زۇقۇردىكى كېسەللەرگە ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى : -
پەشەمنى قۇرۇتۇپ ئالغان قىلىپ بىر ئاز شېكەر ۋە سۇ ، بىلەن ياكى مۇناسىپ شەربەتلەر بىلەن بىر
رىلىدۇ . ھولدىن قۇرۇغىنىڭ پايدىسى تولراق .

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - كېسەللەرنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ 21 گراممىچە بىردەسە
ئورۇنباستارى : - ئالما .

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ . مېڭىگە زىيان
قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - سەركەنچىمەن ، سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە گۈلى قەن ۋە مەستىكى .
ئەسكەرتىش : - لۇغا تۇلەدۋىيىدىكى لاتىنچە نامى قىزىل چىلان دىگەن مەزمۇننى بىلىدۇرۇدۇ .
ئېلىمىزدە ئوسۇدىغان چىلان بىلەن بىر ئاتىلىدۇ مەن سۇپ دەرەخ ئىكەنلىكى كىتاپلاردا كورسۇتۇلگەن
بولسىمۇ ، ئەمما دورا ماتېرىياللىرى قانارغا كىرگۈزۈلگەنلىكى ئېنىقلانمىدى .

سەر كە

(ھەل)

ACETUM (VINEGAR)

醋

توزۇش: - بۇ مۇنەك ئوسۇملۇكلەر مۇنەك سەقىلغان سۇيىدۇر. ئۇزۇم، مەيىز، خورما، گەنە چەر، شەكەر قومۇشى، شۇنىڭغا ئوخشاش ئاتلىق، سۇلۇق مۇنەك سۇيىدۇر. ئۇلاردىن باشقا ھەسەل، گۈرۈچ ھەم باشقا دانلىق زىرائەتلەردىنمۇ ئېلىنىدۇ. ھەممىدىن ياخشىراقى ئۇزۇم سۇيىدىن ياسالغىنىدۇر. دىئەتلىكلىك دۇسۇلى: - سەركە چىقىرىشتا ئۇزۇمنى سەقىپ، سۇزۇپ ياكى سۇزۇشتىن تىلەپ، لىرىنى قوشۇپ ياسىلىدۇ. ساپال ئېتىش ياكى چىنە ئېتىشنىڭ ئىچىنى ياغلاپ ئاندىن ئۇزۇم سۇيىنى قۇيۇپ، ھەر يۈز كىلو ئۇزۇم سۇيىگە 10 كىلو يېڭى سەركە قۇيۇپ، ئاغزىنى يېپىپ، ئۈستىنى لاي بىلەن چاپلاپ، ئاپتاپتا ياكى ئىسسىق جايدا قويۇلسا كۈن ئۆزىنىڭ ئىسسىقلىقى ئوتۇپ، ئېچىپ ئاچچەق بولىدۇ. سەركە، بىرخىل ھاراقىتىن ئىبارەتتۇر. ھاراق ئوز - ئوزىدىن ئۇزۇن تۇرسا سەركە بولۇپ قالىدۇ.

خورما سەركەسى ياساش دۇسۇلى: - يېڭى قاچىسىنى ياغلاپ خورمىدىن 10 كىلوغا 40 كىلو ئىسسىق، ئاتلىق سۇ قۇيۇپ ئاغزىنى ئېتىپ، بىر ھەپتە قۇيۇپ، بىر ھەپتەدىن كىيىن ئاغزىنى ئېچىپ خورمىنى ياخشى مەچىپ، خورمىنىڭ قۇۋىتى سۇغا چىقىۋاتىدىن كىيىن سۇزۇپ، 2 كىلو گرام خورما سۇيىگە بىر كىلو گرام يېڭى سەركە قۇيۇپ، 15 گرام تۇز سېلىپ ئېلىشتۈرۈپ، ئاندىن يەنە قاچىغا ئېلىپ، ئاپتاپلىق يەردە قويۇلسا ئاپتاپنىڭ قىزىقى بىلەن قايناپ سەركە بولىدۇ. بۇندىن باشقا مەۋە سۇلىرى، شەكەر قومۇشى، ھەسەللەردىن سەركە ياساشتا خورمىدىن سەركە چىقىرىش ئۇسۇلى بويىچە ئىسسىق سۇ، تۇز قۇيۇپ سەركە ئېلىنىدۇ.

چىقىرىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خورمىنىڭ، مەيىز (قۇرۇق ئۇزۇمنىڭ)، ئىنچىرىنىڭ سەركەلىرى زۇقۇرقىدەك تەبىئەتتە بولۇپ، ھەسەلنىڭ سەركەسى ئۇلاردىن ئىسسىقراق، قۇرۇقراق تۇر.

خۇسۇسىيەتى: - ئىچ قاتۇرۇش، قۇرۇتۇش، ئاماق سىڭدۈرۈش ئىززالارغا دورىلارنى تەزىيەتە كۈزۈش، قويۇق خىلمىلارنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دىئەتلىكلىك ئورنى: - بۇنى زەيتۇن يېغى ياكى گۈل يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، ئىسسىق ھەم، ئاپتاپ ئوتۇشتىن بولغان باش ئاغرىقىغا، سەپ-رادىن، ئىسسىق بوخاراتتىن بولغان ياكى ئىسسىق مۇنچا-ھاممام تەسىرىدىن بولغان باش ئاغرىقلىرىغا چاپسا (يەككە ئوزۇننى چاپسىمۇ بولىدۇ) باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. سەركە بىلەن لاتىنى ھول قىلىپ پىشانىغا قويىمۇ، ياكى سەركە بىلەن گۈل يېغى بىلەن قاينىتىپ اۋگىنى چىملاپ پىشانىغا قويۇلسىمۇ باش ئاغرىقىنى پەسلىتىدۇ. سەركە كىنى پىشانىغا تۇتالغۇلارنى ئاچىدۇ. نەسەزلىكلىرىنى (مەيىدىن كەلگەن رىيانلىق سۇنى) توختۇتۇدۇ.

مۇناسىۋەتلىك دورىلار مەسەلەن، بادام يېغى، گۈل يېغى، گۈل يېغى، پەتەلگەن سۇيى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش دورىلار بىلەن چاپسا ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقى، سەرسام، قىزىتىدىكى باراملىق، چولۇش لىرگە پايدا قىلىدۇ.

سەرگىنى پارغا ئايلاندۇرۇپ ھورلاندۇرسەمۇ زۇقۇردىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بۇرۇننىڭ تۈمۈ

سالغۇلىرىنى ئاچىدۇ.

پارلاندۇرۇش ئۇسۇلى: - پەششىق كېسەكنى، تاشنى قىزىتىپ ئۈستىگە سەرگىنى سەپسە پارى چىقىرىدۇ، ياكى قاچىغا سەرگىندىن ئازراق قۇيۇپ ئۈستىگە ئاز - ئازدىن قايناقسۇ قۇيۇلسا ھەرى چىقىرىدۇ. شۇنىڭ ھوردا تۇتۇلۇدۇ.

بىر ھەسسە سەرگە، 2 ھەسسە سۇنى ساپال قاچىغا قۇيۇپ، ئازراق شېكەر قوشۇپ، قاچىنىڭ ئاغزىنى ئوتتۇرىسىدا كىچىك توشۇكى بار قاپىق بىلەن يېپىپ، ئەتراپىنى ماش ئۇنىنىڭ خېمىرى بىلەن مەھكەم چاپلاپ ئاستا ئوت بىلەن قاينىتىپ توشۇك ئۇدۇلغا كاناينىڭ ھوشۇقىنى (بۇخىيەكنى) تۇتۇپ ھورلاندۇرۇش ئۇسۇلىنى ھەر 3 - 4 سائەتتە بىر قېتىم تەكرارلانسۇ 3 - 4 مەرتىۋە شۇنداق قىلىپ بىلەن كەتكەن كاناي ئىششىقلىرى قايتىپ ساقىيىپ قالىدۇ. سەرگىنى ھەسەل بىلەن بىلەن چاپسا كوزنىڭ ھۆلەكىدىكى ئۇششاق ھودۇرلارغا تەبىرىگە ئايلىنىپ قان ئۇيۇپ كوكىرگەنلەرگە پايدا قىلىدۇ.

قۇلاققا تېمىتسا تۇلاقتىكى قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇدۇ. ئاغزىنى پەسەيتىدۇ. قۇلاقنىڭ ۋاكىملىشىنى يوقۇتۇدۇ. قۇلاقنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، كاسقا مەنپەت قىلىدۇ. ئاڭلاش قۇۋىتىنى ئوتتۇرا تۇردۇ. تاغ پىيازنىڭ قۇرۇقىدىن 30 گرامنى يوپۇرماققا ئوخشاش ئىمپىزىلىپ، سەرگىدە قاينىتىپ، ياخشى پەشقىلىدا قاچىغا ئېلىپ، بىر قانچە كۈن ئاپتاپتا قۇيۇپ ئاندىن سۇزۇپ ھەر كۈنى ئەتتىگەندە 6 گرامدىن يەسە ئېغىزنىڭ سېسىقلىقىغا پايدا قىلىدۇ. سەرگىنى تۇز بىلەن قوشۇپ ئېغىزنى چايقىسا، چىش چۈشۈپ كەتكەندىن كىيىنكى قاناشنى توختۇتۇدۇ. ئاق زەھىرى بىلەن قوشۇپ چىشنى زۇسا چىشىغا جۇلاھ بىرىپ ساپ قىلىدۇ. چىش كوشىمىنىڭ قاناشنى توختۇتۇدۇ. كوشىنىڭ ئاجىزلىقىنى قۇۋەتلىيدۇ. سېرىق چىچەك بىلەن قوشۇپ چىشنى چايقىسا بوشىغان كوشىنى چىكىتىدۇ. غار - غار قىلسا زىيادە ھوللۇكنىڭ كالغا، خەنناقا، كىچىك تىلىنىڭ ساڭگىلاپ قالغىنىغا مەنپەت قىلىدۇ. زەرە، سەتر قوشۇپ ئېغىزنى چايقىسا بۇھەم چىش ئاغزىغا چىش كوشىنىڭ جاراھىتىگە پايدا قىلىدۇ. ئاز - ئازدىن يەسە كالدازلۇك دىگەن قۇرۇت تۇرۇپ قالغان بولسا قۇرۇتنى چۈشۈرۈدۇ. ئىسسىق بولغان كونا يوتىل، نەپەسنىڭ سىقىلىقىغا پايدا قىلىدۇ. ياڭاق پىندىقتەك بولغاندا سەرگىگە چىلاپ تۇرغۇزۇپ، ئاندىن شۇ سەرگە بىلەن غار - غار قىلسا خەننا ۋە زۇقۇردا ئېيىتىلىغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ (بۇنى ياڭاق سەرگىسى دەپ ئاتىلىدۇ).

پىياز سەرگىسى سوغۇقتىن بولغان يوتىل، نەپەس سىقىلىشى، مەڭگە كېسەللىرى، ئىستىقاللارغا پايدا قىلىدۇ. سەرگە ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. نەپەسكە ياردەم بىرىدۇ. ئىچ ئەزادىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. ئىشتەينى ئاچىدۇ، قاتتىق بەلغەمنى، قېتىپ قالغان قاننى يۇمشۇتۇدۇ، سېرىق كىمەيتىدۇ، ماسارنىڭ (ھەزىم بولغان تاماقنىڭ جىگەرگە ئوتۇرغان يولى) توسالغۇلىرىنى، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى، ئومۇرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئاچچىقلىقى سەۋەپلىك دورىلارنىڭ تەسىرىنى ئالغا يەتكۈزۈدۇ. بۇنى دايم ناشتىدا ئىسە تېمەل قىلىشنى ئادەتلەنسە ئۇچەيدىكى قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇدۇ. تاماققا سەرگە قوشۇپ ئىستېمال قىلسا ئاش - قازانغا زىيادە ھوللۇكنىڭ ئوكۇلۇشىنى توسۇدۇ. زەھەر يىپ قالغان كىشىگە سەرگىنى ئىستىپ ئىچۈرسە قۇستۇرۇپ زەھەرنى چىقىرىدۇ. ئاشقازاندا قان، سۇتنىڭ قېتىپ قالغىنىنى يۇمشۇتۇدۇ. سەرگىگە تۇز قوشۇپ ئىچسە ئەزاننىڭ يېرىلىغىنىغا، غالجىر ئىشت چىشىلىگەنگە پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن ئۇزۇم سەرگىسىگە ئەلە - جۇرنىڭ پەشەمەن مۇنەسنى، مېغىز ياكى بورە سويەسنى زىلەتنىڭ پوستى بىلەن سۇغا چىلاپ تەمى چىقىرىدۇ. قاندىن كىيىن، سۇزۇپ ئەتتىگەندە ئىچسە ئالنىڭ ئىششىقىنى ۋە ئىستىقانى ياندۇرۇدۇ. ئازغىنە مەزىرىدە مۇننى چىلاپ ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچكۈزسە ئىستىقانى رەھەمنىڭ سوغۇقلىقىنى كوتۇرۇدۇ. سەرگىنى ئىستىپ تۇز بىلەن ھەمەل قىلسا ئۇچەينىڭ يىرىكلىق جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

تۇخۇتلۇق ئاياللاردىن خۇن كۆپ كىتىپ ھۇشسىزلانغاندا سىرگە ئىچكىۋۇزۇلە خۇننى ئوخشۇتۇپ كېسەلنى ھۇشقا كەلتۈرۈدۇ . قۇستە شەرىئىنى سوقۇپ سىرگە بىلەن ئىچكىۋۇزۇلە ۋۇرەك ئاغرىشىنى داۋالاي .
 ۱۰ . كۆيەن باينى سىرگە بىلەن ئۇيۇپ ، سىرگەنىڭ تىرىپى بىلەن تېگىمەپ قويۇلسا ئارتۇق قالدۇرماي ساقايتىدۇ .

ۋابا ياكى باشقا ئۈچەي كېسەللىكلەردە ئۈچ-ئۈچ قۇسۇش يۈز بەرگەندە سىرگە تۈز سېلىپ قاينىتىپ ئىچكىۋۇزۇلە قۇسۇشنى تىزلىكتە ئوخشۇتۇدۇ ، پۈتتىك پەيدىلەپ قايرىلىپ ، سوزۇلۇپ كەتسە قىزىق تىلغان سىرگە پاختىنى چىلاپ تېگىمەپ ئاغرىقنى ئوخشۇتۇدۇ . قايتا . قايتا ئىشلىتسە ئوگاي ساقايتىدۇ .
 قۇلاق ئاغرىقى ، چىشى ئاغرىقى ، زەھەرلەرنى قاينۇرۇش ، دورىلارنى ئېرىتىش ، ئىششىق ياندۇرۇش ، بەدەن ھارارىتىنى پەسەيتىش ، مىكرۇپسىزلاندىرۇش جەھەتتىن ئىشلىتىلىشى ئۇيغۇر مەدلىمى قىبابىتىدىكى بىلەن ئوخشاش . قۇشقاچ تۇخۇمى ، سىرگە ۋە ئازراق سۇزۇك سۇنى قوشۇپ كۈندە بىر قانچە قېتىم سۈرگەپ بىرەلسە يۈزدىكى داغنى يوقۇتۇدۇ . دو چاققان جايغا تومۇرنىڭ دېستى بىلەن سىرگەنى چاپسا زەھەرنى تارتىپ ئاغرىقنى ئوخشۇتۇدۇ . قۇلاققا ھاشاراتلار كىرىپ كەتسە ، سىرگە تېمەپ ئۇلارنى چىقىرىدۇ . دادۇرنى سىرگە بىلەن قاينىتىپ ئىچكىۋۇزۇلە تۇغۇتتى تىزلىتىدۇ . بالا چۈشمەپ قايتا ئىچ - كۈزۈش ھۈمكىن . بالىنىڭ ھەمىرىنى چۈشمەپ شۇ چارنى قوللۇنۇش ياكى سۇ بىلەن تەڭشەپ ئىچكىۋۇزۇلە ئوگاي چۈشۈرۈدۇ . قۇشقاچ مايىغىنى سىرگەدە يۈمشۈتۈپ تېگىمەپ ساھەرقانداق جاراھەتنى تېغىز ئالدۇرۇدۇ .

سېغىزخان

(ئىق - ئىق)

PICA PICA SERICAE

鸺 雀

79 - رەسىم سېغىزخان.

تونۇش : - بۇ مەشھۇر ئۇچار جانەۋارنىڭ بىرى بولۇپ ، قاندىن ئالدىق ۋە كىچىككە بولۇدۇ ، كورۇنۇشى چىرايلىق .

چىقىش ئورنى : - شىنجاڭدا بولۇدۇ .

تەبىئىتى : - قۇرۇق ئىسسىق ، ناچار .

خۇسۇسىيىتى : - بۇنى ئىچكى تارەپتىن يىمىش ياخشى ئەمەس . چۈنكى بۇنىڭ غىزالىق تارىپى ناچار ، ئۇ زۇندا سىڭىدۇ ، جىنىسى ئالاقە قۇۋىتىنى ئاجىزلىتىدۇ .

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - ئوتىنى كوزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا پەردىنى يوقۇتۇدۇ . كوزدىكى يىرىكلىق چاقىلارنى ساقايتىدۇ ۋە كوزنى ئوتكۇز قىلىدۇ .

جۇگىمى تېبابەتتە ئىشلىتىلىشى :

جۇگىمىلار ئىككى سېغىزخاننىڭ كوشمىنى دورىغا ئىشلىتىدۇ . سېغىزخان مىڭمىنى كوناھېسەپ بويىچە 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئېلىپ ، جەلپ قىلغۇچى دورىلار (ئىر-ئايااللارنىڭ ئوزئارامىلىنى زىيادە قىلغۇچى) دورىلار تىركىۋىگە قۇشۇدۇ .

تەبىئىيىتى: - قۇرۇق سوغۇق، زەھەرلىك.

قۇسۇرلۇققا قانمايدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا، بەدەننى بىر تەرەپ قىلىشقا، چوڭ - كىچىك قەزەت تۇتۇلۇش، قىزىتمىلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا، كۆكرەكتىكى خىلمىلارنى بوشۇتۇشقا ئىشلىتىشەلمىز. ئاياللار ئىستېمال قىلىشقا بولمايدۇ.

ئەركەك - چەشى سېغىمخانىنى پەرق ئىتىش ئۇسۇلى: - ئوڭ قاننى سول قانات ئۈستىدە تۇرغىنى چەشمىسى، سول قاننى ئوڭ قاننى ئۈستىدە تۇرغىنى ئەركەكى بولۇدۇ؛ يەنە پەيدىلىرىدىن ئازراق ئېلىپ كويۇلدۇرۇپ كۆلنى سۇغا تاشلاڭسا، كۆلى سۇدا چوڭ چەشمىسى، كۆلى لايلىسى ئەركەكى بولۇدۇ. (لىسەچمەك)

ئىسسىقلىق

(سىردىس)

ALBIZZIA AMARA

合欢草

80 - رەسىم. سىردىس

قونۇش: - يۈھىدى دەرىخى بولۇپ، ئوزى چىرايلىق، يوپۇرغىنى بادامغا ئوخشايدۇ. چەشلىق ئەمەس، كەڭلىكى بىر قولدەك، ئۇزۇنلىقى 4 سانتىمېتىر، تەمى ھىندى دەرىخىنىڭ يوپۇرغىنىدىن بىر ئاز چوڭراق، لىكىن شۇنىڭغا ئوخشايدۇ. شاخلىرى ئىنچىكە، قۇيۇق، ئۇنىڭ گۈلى خۇشبوي، رەڭگى سېرىق، بەزىسى ئاق بولۇدۇ.

ئۇرۇغى خىيارى شەپەر ئۇرۇغىغا ئوخشاش كىلىدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىك، نازۇك، غىلاپنىڭ ئىچىدە ئۇرۇغىنىڭ ھولى يۇمشاق بولۇدۇ. قۇرۇغى بىك قاتتىق، ئۇزۇندا سوقۇلۇدۇ. خام مېغىزنىڭ تەمى خام نوقۇتنىڭ تەمىگە ئوخشايدۇ. بىر ئاز قاڭسىقلىقى بار. ئوتكۈرلىكى ئاز، دەرىخىنىڭ قۇرۇغى قېلىن ۋە يىرىك بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزدىن، ھىندىستان ۋە باشقا ئىسسىق كىلىماتلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - كۆزنىڭ كۆرۈش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش، پەيدىلەرنى، چەشنى چىقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - يوپۇرغىنى پۇشۇرۇپ يىسە كېچىدە كورمىلىك كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. ياكى يوپۇرغىنى سىقىپ سۈيى كۆزگە تېمەتلىسا ۋە ئىچىمەۋ بولۇدۇ. ئۇنىڭ قۇرۇغىنى قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا چەشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىقىتىدۇ (تەجىربىدىن ئۆتكەن). ئۇ دەرىخىنىڭ قۇرۇغىدىن 1 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ تاسقاپ، 48 گرام مىقدارى داغلانغان سېرىق

ياقما قىزىق سېلىپ ئېلىشتۇرۇپ يېسە (5 ياكى 10 كۈنگىچە) ۋە بۇ دورىنى يەۋاتقان كۈنلىرىدە تۈزدىن، ئاچچىق يەللىك نەرسىلەردىن، ئوتياھلاردىن، پىياز، سامساق، قېتىلىق - سۈتلىرىدىن، سۇغۇق سۈدىن، جىنىسى ئالاقىدىن پەرىز قىلىسا، ماخاۋ كېسەللىكى، كوز ئاچىزلىقى ۋە ئوسالغۇلارنى ئېچىش، قوساقنىكى مەدەلەرنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. يەردىكىلىق قوتۇر، جاراھەت، پالەچ، لىقۇا، بوغۇم كېسەللىكلىرى، پەيلىرنىڭ بوشاپ كەتمەشلىرى، دىھاق (مىگە) ۋە پەي كېسەللىكلىرى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ قوۋزىغىنى ئەمگۈپتا قىلىپ (چالا سوقۇپ) ئىچىدىكى نەپىز قوۋزىغىنى ئېلىۋېتىپ 4 - 5 كۈن خالىس سۇغا چىمىلاپ قايىمىدە بويىمچە ئىرەق تارتىپ 21 كۈن ياكى ئۈننىڭدىن كۆپرەك ئاۋاخت ئىستېمال قىلىسا زۇقۇرقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. شۇنىڭغا يېرىم مەسىمەنغا كونا ئىم دەرىخىنىڭ قوۋزىغىنى قوشۇپ زۇقۇرقىدەك ئىستېمال قىلىسا تېخىمۇ ياخشىراق، كۈچلۈكرەك. بۇمەزكىلىدە تاماققا يېتىك كوشلىرىنى مەسىمەنلەن: كەكلىك، بېغىموتاق، قۇشقاچقا ئوخشاش جانمۇارلارنىڭ كوشلىرىنى يەيدۇ. گۈرۈچ، بۇغداي، يېڭى سېرىق ياغلاردىن ئىستېمال قىلىدۇ. ئۈننىڭدىن كىيىن 25 كۈنگىچە زۇقۇرقى نەرسىلەردىن پەرىز قىلىدۇ. ئۈننىڭ ئىرەقى تومۇرقاچىدا ساقلىنىدۇ. چۈنكى شەشە قاچىنى سۈندۈرۈۋېتىدۇ. قوۋزىغىنى سوقۇپ خېمەر قىلىپ چاپسا يارقان، قاپارچۇق، يەردىكىلىق چاقىلار، ئىشىقىلار، قىچەشقا، قوتۇر كېسەللىكلىرى ئۈچۈن، زەھەرلىك جانمۇارلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ۋە قاننىڭ يۈزۈقلىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. قوۋزىغىنى قورۇتۇپ، سۇيۇپ قىلىپ جاراھەتلىرىگە سېپىلىسە جاراھەتنى يۇتتۇرۇدۇ ۋە قۇرۇتۇدۇ. گۈلنى پۇرسا باش ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. ئاق گۈللۈكنىڭ زىلىتىنى ئېقىمىزدا تۇتسا مەنىنى تۇتۇدۇ.

ئۇرۇمىدىن 3 كرامنى 6 كرام ناۋات قوشۇپ 120 م ل يېڭى سېغىمىغان سۈت بىلەن بىر نەچچە كۈن ئۇز- مەستىن ئىچسە ۋە ئاچچىق نەرسىلەرنى يېمىسە مەنىنى قويۇلدۇرۇدۇ. سۈت قوشماستىن ئىچسە خانازدەر كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. تۇز ياكى سۇ بىلەن ئىزىپ كوزىگە ئاق چۈشكەن كەشى كوزىگە تارتسا پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىشى مەقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 4 كرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا 5 - 8 كرام،

10 - 15 ياشلىقلارغا 9 - 12 كرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - بۆكەن ياكى سىرپەھەر كە.

جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى:

تەر كىۋى: - بىر خىل ساپوندىن تۇتۇدۇ.

تەبىئەتتى: - قۇرۇق، مۆتىدىل.

خۇسۇسىيەتتى: - روھنى كوتۇرۇش، قايغان قاننى ھەرىكەتلىنىدۇرۇش، ئىغرىق پەسەيتىش، پەيلىنى چىقىرىش، خۇسۇسىيەتتىگە ئىگە. ئاساسەن روھى كېسەللىك، ئۇيغۇنسىزلىق، سوڭەك سۇنۇش، يامان چاھ- واھەتلىرى، ئوپىكىنىڭ جاراھەتلىرىگە ئىشلىتىلىدۇ.

سەسالىيۇس

SEMEN FERULA FOETIDA REGEL 阿 虞 实

تونۇش: - سەسالىيۇس ئەسلىدە يۇنان تىلى بولۇپ ئۇنى پارىسچە (كاشم) دىيىلىدۇ. ئەبۇ ئېلىمىنىنىڭ ئېيتىشىچە رۇمى ھەمگەندۇر. بۇ ئوسۇملۇك 4 تۈرلۈك بولۇدۇ: بىرىنچى خىلى رازىيانىگە ئوخشايدۇ. ئۈننىڭدىن بىر ئاز كۈچلۈكرەك، بۇنىڭ گۈللىنىش گۈمبىزى سېرىق چىچەك كىنىڭ گۈمبىزىگە

ئوخشايدۇ. مۇسسى ھەككىنىڭ مۇسسىدىن ئۇزۇنراق. تەمى كۈچلۈك، ۋىلىتىمىزى ۱۰ سانتىمېتىر مىقدار بولۇدۇ، خۇش-بۇي ۋىلىتىمىزىنىڭ تەسەرى قالغان ئەزالىرىنىڭ تەسەرىدىن كۈچلۈكرەك.

ئىككىنچى خىلىنىڭ يوپۇرمىقى چوڭ ھەشەقەمچە كىمىك، يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز ئۇزۇن، بۇنىڭمۇ گۈمبىزى سەپىرى چىچەك كىمىكىدەك، بۇنىڭ ئۇزۇقى قارا بولۇپ شەكلى بۇغدايغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن چىگرىق، تەم، خۇشبوياق، ئۇرۇغىنىڭ تەسەرى قالغان ئەزالىرىنىڭ تەسەرىدىن ئارتۇقراق.

3 - خىلىنىڭ يوپۇرمىقى زەيتۇنىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز ۋىلىتىمىزى تەبىئىي بىر ۋىلىتىمىزىدىن ئۇزۇنراق. بۇنىڭ گۈمبىزى چىگرىق، مۇسسى توغرىلىق، يوغان، خۇشبوياق، قۇۋىتىمىزى 1 - خىلىنىڭكىدىن ئارتۇق، 2 - خىلىنىڭكىدىن ئاجىز.

4 - خىلى مۇسۇملۇكى ھەككى مۇسۇملۇكىگە ئوخشايدۇ. مۇسسى ئۇنىڭدىن ئارقىراق، ۋەۋىلاق ۋە ئۇزۇن، بىر ئاز خۇشبوياق، تەم. بۇنىڭ ئۇرۇغىنىڭ پوستىنى ئېلىنسا ۋازىيانىدىن ئۇزۇنراق كۆكۈش مېغىمىزى چىقىدۇ. تەمى پورتىخانىنىڭ تەمىگە ئوخشايدۇ. ئىشلىتىلىدىغىنى تولاراق مۇشۇ 4 - خىلىدۇر. پوستىدىن ئايرىپ ئىشلىتىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - چەتئەن كىلىمىدۇ.

تەبىئىي: - ھەممە خىللىرىنىڭ 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - تارقىتىش، يۇمشۇتۇش، ئىچكى ئاغرىقلىقنى پەسەيتىش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش، سۇيۇك ھېيەزنى ماڭدۇرۇش، باھىنى كۈچلەندۈرۈش، نەپەس ئورگانلىرىنى ئېچىش، قىساقنىڭ بالىنى چۈشۈرۈش، قېتىپ قالغان بەلغەمنى ئېرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشىش ئورنى: - بۇنىڭ 4 گراممى قارامۇچ ۋە ھاراق بىلەن بىرلىكە سوغۇق ھاۋادىن يەتكەن زىيانلىقنى يوقۇتۇدۇ. 1 گراممى مۇسەللىس بىلەن 10 كۈن داۋاملىق ئىچسە بورەك ئاغرىغىنى قالدۇردۇ. 4 - خىلىنىڭ ۋىلىتىمىزىنىڭ ھەسەل بىلەن قىلغان اوئوقى كۆكرەكتىكى ئارتۇق ماددىلارنى، كونا سەل، بورەك ئاغرىقلىرى ۋە سۇيۇكلىكنىڭ ئاغرىقلىرىنى قالدۇردۇ.

ئىشلىتىلىشىش ئورنى: - ئىسسىق مىزاج ئادەملەرگە بىرلىكەيدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتەمرا.

ئارتۇق ئىشلىتكەندىكى زىيىنى: - جەمگەرگە زىيان قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى زىرەشەك.

ئىشلىتىلىشىش مىقدارى: - 4 گراممىچە

دورۇنچاسارى: - ھەك.

سېقىمچ

(سېغىز، دېۋىرقاي يىلىمىسى - ئىلكۈلبەتسىم)

RESINA PINI (RESINA COLOPHONIUM) 松香

تونۇش: - بىتەم (بون) دىگەن دەرىخىنىڭ يىلىمىدۇر.

چىقىمىش ئورنى: - جۇڭگو ۋە چەتئەن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - تارقىتىش ۋە يۈمۈشۈش، تاماق سىڭدۈرۈش، سۇيىۋىگىنى ماڭدۇرۇش ، كىرنى ئازلاش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

ئىشلەتمەش ئورنى: - مەشە، كال، ئاشقازانلارغا ئىشلەتمەش. سىقىچ چاينىسا بەلغەم . ئىك ھولۇكلەرنى مەشەدىن تارتىپ چىقىرىپ ئازلايدۇ . كالنى تۇتاشقا خىلىتىلاردىن ئازلايدۇ . ئاش - قازاننى قۇۋەتلىپ، ھولۇكلەرنى تارقىتىدۇ . نەپەس ئىزالىرى ۋە ۋۇرەككەمەش ئىشلەتمەش. 30 گرام سىقىچنى 60 گرام يۈرەك يېغىدا ئېرىتىپ، 3 ئاشام ئۇخلايدىغان ۋاختىدا ئىچكۈزۈلسە ھولۇكتىن ، خاپىغاندىن بولغان يۈتەك پايىدا قىلىدۇ . ھەسەل بىلەن بىرلىكتە ئىچكى جاراھەتلەرگە پايىدا قىلىدۇ . ئىشلەتمەش تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن سۇنغان ئىزاخاچىپىمىسا تۇتۇرۇدۇ . جاراھەتلەرگە كوش ئۇندۇرۇشتە ، اتىيانەجگە ئوخشاش . مەلەملەردە تورۇنباپسارى ئىشلەتمەش . قوي يېغىدا ئېرىتىپ چىپىمىسا تىرناقنىڭ كاجىلىغىنى يوق قىلىدۇ . ئىزالارنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ . كونا يورۇققا پايىدا قىلىدۇ (بولۇپمۇ ئازغىنە شىگىرىپ بىلەن چىپىمىسا ياخشى) . زەيتۇن يېغى بىلەن چىپىمىسا ئىشىقىلارنى تارقىتىدۇ . مۇشەك كوشنىڭ يورۇغىغا پايىدا قىلىدۇ ، پەينى قۇۋەتلىدۇ ، كونا قىچىشقا پايىدا قىلىدۇ .

ئىشلەتمەش مىقدارى : - 4 گرام .

دەققەت قىلىدىغان نەشەلەر : - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە بىردەمەيدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - كۇجا ياكى پىستە دەرىخىنىڭ يىلىمى .

ئۇ ، PINUS PALUSTRIS HILLER (دېۋىرقاي) دەرىخىنىڭ مايلىق رېزىنىسىنىڭ قۇرۇق .

تۇلغىنى بولۇپ، ئىك ياخشى ئاقۇش قەھرىۋا رەگلىگىدۇر .

تەر كىۋى : - يۈننىڭ تەر كىۋىدە 80 پىرسەنتكە يېقىن ئاتىسىموم پىمارىكۇم ، 5 - 6 پىرسەنت رېزىنا (دەرەخ ياغ ماددىسى) ، 0.5 پىرسەنت ئۇچۇچان ماي ۋە ئاز مىقداردا قېرىق تەملىك ماددىلار بار .

جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلەتمەش : -

ئەبەدىتى : - قۇرۇق ئىسسىق ، زەھەرسىز .

خۇسۇسىيەتى : - بەلغەم بوشۇتۇش، ھولۇكلەرنى تارتىش، ھاشارات ئولتۇرۇش، يۈتەل پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار .

كودۇمبا يامان ياردىملارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇشقا ، ئەت ئۇنىدۇرۇشقا ، دائىمىيلىك چىچ چۈشۈشنى داۋالاشقا ، ئىچكى ئىزالارنى تېچلاندىرۇش ، ھارارەتنى ئېلىپ ئۇسۇزلۇقنى يوقۇتۇشقا ئىشلەتمەش . جۇگىيەلارنىڭ نەزەرىچە بۇ ماددىنى ئۇزاق ۋاخت ئىستېمال قىلىنسا ، بەدەننى چىگىتىپ يەك كىلىمەش ئومۇرنى ئۇزاق قىلىدۇ . ئاشقازاندىكى توپلانغان ئىسسىقلىقنى تەڭشەش ۋە كال ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ئۈچۈنمۇ بەرگىلى بولۇدۇ .

ئاياللارنىڭ ئاقخۇن كېسىلىدە 150 گرام سېغىزنى مۇۋاپىق مىقداردا قاينىتىپ، قويۇقلاشقاندىن كىيىن كۇمۇلاچ قىلىپ، كۈندە يۈز ئالدىن ئىسسىق ھاراق بىلەن ئىچىشكە بىردەمە ، تىز كۈندىلا ساپا . تىشى مۇمكىن . بالىلارنىڭ چىچى دائىمىيلىك ھالدا چۈشۈپ كەتسە ، دېۋىرقاي يېلىمىنى ياغ بىلەن ئېرىتىپ، مەلەم راسلاپ كۈندە بىر قانچە قېتىمدىن چىپىپ بىرە چاچنى چىقىرىدۇ . چەشى يەل تارتىپ ئاغرىغاندا دېۋىرقاي يىلىمىنى قىرىپ، سۇغا چىلاپ ئېغىزنى چايقىمىسا تىزلىكتە ئاغرىق توختايدۇ (تەجربىدىن ئۆتكەن) . بۇلاردىن تاشقىرى بارلىق ئېغىز ئالەمىغان يامان ياردىملارغا دېۋىرقاي يېلىمىدىن مەلەم قىلىپ چىپىمىسا ، بارلىق نەملىشىپ تۇرغان جاراھەتلەردە ئۇنىڭ ئالغىنى سىپىمىسا مەنپەئەت قىلىدۇ . تىمكىن كىرىپ چىقىمىغان جايغا دېۋىرقاي يېلىمىنى مەستكى رۇمىغا ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن چاپلانسا ئاز كۈن ئىچىدە ئاغرىتماي چە - قىرىۋېتىدۇ . ئىچكى ئىزالار كېسىلى، يۈتەل قاتارلىق ئاغرىقلارغا يېلىمىنى سۇ بىلەن قايتا - قايتا قىلىپ چە كىلىپ ئاندىن ھېپ ياساپ چۈپچىنى بال ۋە باشقا مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچكۈزۈش مۇمكىن .

سەيپادان

(شۈنەز)

NIGELLA SATIVA

تۈزۈش: بىر خىل گەيەننىڭ ئۇرۇقى، بۇنىڭ گەيەسى ئارپا بېدىيانىڭ گەيەسىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئارپا بېدىيانىڭكىدىن ئۇزۇنراق ئىنچىكە، گۈلى سېرىق ئاققا مايىل ھەم ھاۋا رەڭگىدە بولۇدۇ. يوپۇرماق تىلغا ئوخشايدۇ. ئۇرۇقى چوڭراق ھىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇپ، قارا رەڭدە تەز بويلىق، ئىچىدىكى مېھەزى ئاق، ياخشى دانلىق بولۇدۇ.

چىقىرىش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەنگە جۇلا بىرىش، ئەمچەككە سۈت پەيدا قىلىش، سۇيۇك ماڭدۇرۇش، ھېيز ماڭدۇرۇش، بالا چۈشۈرۈش، ھەمورىيەنى چۈشۈرۈش، چاچنى قارايتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - سوغۇقتىن بولغان يۈتەلگە، كىر كىرەك ئاغرىقىغا، نەپەس سىقىلغانغا، يىرىك قۇسقانغا، كوگۇل ئېلىشىشقا، ئىستىسقاغا، جىگىرە ئال كېسەللىكلەردىگە بىرىلىدۇ. ھەر كۈنى ئەتتىگەن ناشىدا داۋاملىق يەسە سۇيۇك، ھېيز ماڭدۇرۇدۇ، سۈتى كىم ئاياللارنىڭ سۈتىنى كۆپەيتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن بەرپە يۈزىنى چىرايلىق، رەڭگىنى سۈزۈك قىلىدۇ. سىرەك بىلەن قوشۇپ بەرسە ئۈچەيدىكى قىسمەن قۇرۇقلارنى چۈشۈرۈدۇ. سىرەك ئىچىدىن بىلەن قوشۇپ كونا، 4 كۈندە بىر تۇتۇ-دىغان سوغۇق بەلغەمدىن بولغان تەپلەرگە بىرىلىدۇ. ھەسەل سۈيى (مائۇل ھەسەل) بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئىپتىسنىڭ سىقىلغىنىغا پايدا قىلىدۇ. پىشەنغان خېمىنى پۇراش چىلاپ ئېلىپ خالىغان سېلىپ پۇرسا سوغۇق-تىن بولغان باش ئاغرىقىغا، زۇكامغا پايدا قىلىدۇ. 7 دانە سەيپاداننى ئايالنىڭ سۈتىگە چىلاپ بىر سائەتتىن كىيىن قۇرۇتۇپ يۇمشاق سالايدە قىلىپ يۇرۇنغا تېمەتلىسا كوزى سارغايغانغا پايدا قىلىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئاق موم بىلەن ئېرىتىپ، خىنە يېغى ياكى گۈلى سۈسە يېغى بىلەن داۋاملىق باشقا چېپىلسا چاچ ئۆزگەرتىدۇ. كۆيدۈرۈپ ئېلىش ھەر خىل زىيانلىق ھاشارلار قاقىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا سوغۇق مىزاجلارغا بىردىن 2 گراممىچىلىك، 5 ياشتىن 10 ياشلىقلارغا 3 تىن 4 گراممىچى، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 4 تىن 5 گراممىچىلىك، 15 تىن ئۇقۇرى چوڭلارغا 6 گراممىچىلىك، ئىسسىق مىزاجلارغا بىردىن 1 گراممىچە بىرىلىدۇ.

دورۇنباسارى: - گۈز ۋەزنى بىلەن رۇمبېدىيان يېرىم ۋەزنى تۇخۇمى شەبەت.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە كۆپ بەرگەندە خانىناق پەيدا قىلىدۇ، سىرەككە چىلاپ بىرىلىدۇ. بورەككە زىيان قىلىدۇ. كەتورا بىلەن قوشۇپ بىرىلسە بورەككە بولغان زىياننى توسۇدۇ. سەيپادان يېغىغا، زەيتۇن يېغى كۆندۈر قوشۇپ ئىچسە ياكى چاپسا جىمەسى ئالاقىدا بەك كۆ-ۋەتسىز بولغانلارغا پايدا قىلىدۇ.

سەيپادان يېغىنى چىقىرىش دۇسۇلى: - سەيپاداننى پاكىزلىپ ئازراق كۈنجۈت يېغى بىلەن ياغلاپ، قېلىن شەشكە ئېلىپ، شەشە ئاغزىغا چىغ ياكى ئىنچىكە سىم بىلەن تىقىپ، شەشەنى كىلى ھەككەت

قىلىپ، قۇرۇق قاندىن كىيىن چاسا ئوچاق قىلىپ، ئوچاق تىگىدىن 20 س - م يەرنى قويۇپ، ئوچاق ئۈستىدىن شەك شىنباك ئاغزىنى توۋەن قىلىپ تىكلەپ، شەشە ئىتراپلىرىغا كالا تېزىكىنى تىزىپ ئوت يېقىلىدۇ. شەشە ئاغزىدىن ياغ تېپىپ چىقىدۇ (ياغ چىقىدىغان يەرگە قاچا قويىمەن). بۇندىن باشقا جۇۋازدا ھەم ياغ چىقىرىش مۇمكىن.

تەرىكىتى: ئۇرۇقنىڭ تەرىكىتىدە 0.5 تىن 1.5 پۈرۈپ تىككەچە پۇراقلىق ماي تۇتۇدۇ. بۇنىڭ تەرىكىتىدە داماسىدىن ئالكاۋىنىڭ بەزى مۇمكىن. پىشقان ئۇرۇقنىڭ ئىسپورتقا چىلانغان ئىندۇرۇلمىسى (تەرىكىتى ئۆزۈم) روھنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. (جۈلپى تىبابىتىدە سىياداننى ئىشلىتىش توغرىسىدا مەلۇمات تېپىلمايدۇ).

سىمپا

(زەيبىق)

HYDRARGYRUM

水銀 (汞)

تۇتۇش: - بۇبىر خىل كاندىن چىقىدىغان پاقىرما سۇيۇق نەرسە بولۇپ لىغىلداپ ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدۇ. ئېرىتمىلىك كۆمۈچكە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى: - جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - تىز نەسەر كورسۇتۇش، بەدەننىڭ سالامەتلىكىنى ساقلاش، پەيلىرىنى قۇۋەتلەش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، باھنى قۇۋەتلەش، تېرە تاناسىل كېسەللىرىنى يوقۇتۇش، پىتىلارنى ئۆلتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - سوغۇق ۋە ھول مەجىز كىشىلەر ھەرژىلى بىر نەچچە كۈن قىش كۈزە- لىرىدە ھەر كۈنى 0.25 گرامدىن (بىر گرامنىڭ $\frac{1}{4}$ قىسمى) خام سىمپانى يەپ، ئاستا- ئاستا $\frac{1}{2}$ گرامغىچە كۆپەيتىپ ئىستېمال قىلىپ ئۈستىدىن شورپا ئىچسە قوساقنىڭ ئاغرىقىنى توسۇدۇ. تىزدىن ئارقا پىشاپ ئارقىلىق چىقىپ كىتىدۇ، مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن بىر قانچە كۈن يەسە بەدەننىڭ سالامەتلىكىنى ساقلايدۇ. پەيلىرىنى، ئاشقازاننى، باھنى قۇۋەتلەيدۇ. چاچنى ئالزۇرغاندىن كىيىن 4-8 گرام سىمپانى ئۆلتۈرۈپ، باشنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا بىر سائەتچە سۈركەپ قويسا (مەيلى يالغۇز، مەيلى رەيھان يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن ياكى ئېغىزنىڭ سۈيى بىلەن سۈركەسۇن) ھول سوغۇق مىڭىنى قىزىتىش ئۈچۈن، مىڭە سوۋۇغانلىقتىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى ھەر ئىككى قولىنىڭ ئالقىنىغا سۈركەسە ھول قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنداقلا سەمەللىنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرىغا كالا يېپىسى، موم بىلەن ياكى باشقا مۇناسىپ ياغلار بىلەن سۈركەسۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈشتە قىلىنغان سىمپانى قوغۇن ئۇرۇشى ۋە ئاچچىق بادام بىلەن بەدەنگە چاپسا قوتۇر ۋە قىچەشقاقتى، بارلىق چاقىلارنىڭ ئىزلىرىنى، ھول تاز چاقىلارنى ھەمدە يامرايدىغان يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقۇتۇدۇ، پىتىلارنى ئۆلتۈرىدۇ. ئەگەر سىمپا كۈشتىسىنى پىشانىغا سۈركەسە، گەردىنىگە بىلىگە ياكى چاشقا باغلاپ قويسا پىت بولۇشتىن توسۇدۇ. ھايۋانلارنىڭ بويىنىغا ئېسىپ قويسا، كانا بولمايدۇ. كۈندۈز، راتىيانچ، موم، زەيتۇن يېپى-

ھى بىلەن چېپىمىسا سىغىمىسىنىڭ دائىملىرىنى ۋە كوشخۇر يىمىرىلىق چاقىلارنى يوقۇتۇشتا ياخشى ئۈنۈم بەر-
رىدۇ. بۇ سىناقتىن ئۆتكەن دورىلار دىندۇر. ئەگەر سىمپىنى تاماققا ئېلىشتۇرۇپ، چاشقانغا بىرسە چاشقاننى
ئولتۇرۇدۇ.

ئىشلەتمەسلىك مەقدارى: - ئولتۇرۇۋالغان سىمپىدىن چوڭ كىشىلەر ئۈچۈن يىمىش مەقدارى گىرامم
ۋالىغا قاراپ ۶ گراممغىچە.

ئورۇنماسلىرى: - ھەل قىلىنغان قوغۇشۇن (ئېرىتمىلىك قوغۇشۇن).

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئېغىزغا، پەيدىلەرگە زەھەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سۈت ۋە ياغلىق شىرىپىلارنى ئىچمەس.

جۈگىمى تەبىئەتتە ئىشلەتمەسلىكى:

تەبىئەتتى: - سوغۇق، ھارەكەت، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيەتتى: - ھاشارات ئولتۇرۇش، جاراھەتلىرىنى، سىغىمىسىنى داۋالاش، مىكروپىلارغا بىۋاسىتە
تەسىر كۆرسۈتۈپ ئولتۇرۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

قەدشلىك جاراھەتلىرىنى داۋالاش، ئىزلىرىنى يوقۇتۇش، دائىرىلىك چاش جۇشۇپ كىتىشىنى داۋا-
لاش، پىت ئولتۇرۇش، تۇغۇشنى تىزلىتىش، قوساقتىكى ئولۇك بىلەن جۇشۇرۇش، كۆمۈچ، مەس، قەلەي

(رۇساس ئىبىيەز) لىرنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش (خانا ئىشىپ ئىچىپ تاشلىغاندا ئۇلار بىلەن قوشۇلۇپ زەھىرىنى
ئازايتىش)، باھنى قۇۋەتلىش، رەھنى، ۋۇرەكنى تېچلاندىرۇش، كىچىك بالىلارنىڭ دولۇنۇپ كىتىشى كې-

سىلىنى داۋالاش، قۇسۇش ۋە كوگۇل ئېلىشىنى توختۇتۇش ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىكى.

جۈگىمىلەر ساپ سىمپىنى ياكى كۆپرەك ئۇنىڭ كۈشتىلىرىنى ئىشلەتمەسلىكى.

سىمپىنىڭ زەھەرلىك ۋە ئادەم ھاياتى ئۈچۈن خۇپىلىك ئىكەنلىكى جۈگىمى تەبىئەتتە ناھايىتى با-

دۇرلا ئېنىقلىنىپ تەكىتلىنىپ كەلگەن. شۇڭا ئۇلار ئىچكى تارەپكە كىم ئىشلەتمەسلىكى. ئىشلەتكەندە مۇناھا-

يىتى ئېھتىياتلىق بىلەن باشقا مۇناسىپ دورىلارغا قوشۇپ ياكى كۈشتىلىرىنى ئېلىپ ئىشلەتمەسلىكى.

قوشۇمچە: - دوختۇرلار سىمپىدىن 30 گرامم ئېلىپ مەخسۇس يول بىلەن ئولتۇرۇپ

(تۇشاق زەھەرلىرىگە ئاجرىتىپ ياغ بىلەن ئارىلىشىدىغان قىلىپ) 100 گرامم كوك سىمپى يېقى تاييار-

لايدۇ. بۇ ياغنى سىغىمىسىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىكى. ئىشلەتمەسلىكى ئۈسۈلى نوۋەندىكىچە:

چوڭ كىشىلەرگە 1 - 3 گراممغىچە، بالىلارغا يېشىغا قاراپ يېرىم گراممدىن 1 گراممغىچە ئېلىنىپ،

ھەر كۈنى بىر ئەزانىڭ مۇسكۇل (مۇشك كۆش) قاتلىمى قېلىن بولغان جايغا سۈركەپ يىمىدۇرۇلۇدۇ. شۇڭ-

داق 6 كۈن ئىشلەتمەسلىكى، 7 - كۈنى بىر كۈن توختۇتۇدۇ. يەنە قايتا ياغلىنىدۇ. بىر قېتىملىق داۋالاش جەري-

يانى 4 ياكى 6 ھەپتە. ئۇنىڭدىن كىيىن بەلگىلىك مۇددەت دورىنى توختۇتۇپ دەم ئالىدۇرۇپ ئىككىنچى

داۋالاش مەزگىلىنى باشلايدۇ. ئادەتتە ئىككى بىلىك، ئىككى تاغاق ئۈستى ۋە ئىككى يوتىغا سۈركەشكە

بۇيرۇلۇدۇ. ھەر كۈنى بىر ئورۇنغا سۈركەسە بىر ھەپتە ۋاخت كىتىدۇ.

بۇ خىل داۋالاش ئۈسۈلى سىغىمىسىگە قارشى دورىلارنى ئىچكىۈزۈش، ئۈكۈل قىلىش مۇمكىن بولمايدىدە-

غان كىشىلەرگە قولمۇنۇلۇدۇ. ئوتتۇرىگە بەلگىلىك ئۈنۈم بەردى كەلگەن. ئەمما ئۇمۇدىن سىمپى ئېغىز بوشلۇ-

غىدا (چىش مۇلكىدە) ئوزۇننىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى كۆرسۈتۈدىغانلىقى ئۈچۈن مەيلى قايسى ئۈسۈلدا بول-

سۇن سىمپى ياكى سىمپىلىق دورىلارنى ئىشلەتكەندە ئاغرىق كىشىنىڭ ئېغىز ئىچىنى دايمىم تەكشۈرۈپ تۇ-

رۇش، چىش ئاستى كۆكۈرۈش، چىش بوشاپ كىتىش قاتارلىق ھادىسىلارغا قارشى چارە كۆرۈش لازىم. ئەگەر

بۇ خىل زەھەرلىنىش ھادىسىسى ئېغىرراق بولسا سىمپىلىق دورىلار ئىشلەتمەسلىكى توختۇتۇش لازىم.

سېماق

(تۇخىسى ھۇماز)

FRUCTUS RHUS PATANINI MAXIMA

烏倍子

تۇتۇش: - بۇ بىر دەرىخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، ئەدەسكە ئوخشايدۇ. ياپىلاقراق ھەببە تۇل خۇزىر ئانە ئىككىگە ئوخشاش ھىلاپنىڭ ئىچىدە، باشلىق بولۇدۇ. باشنىڭ ئۈستىدە پوستى بولۇپ، تەمى ئاچچىق - چۈچۈك بولۇدۇ. تىلىنى تۇتۇدۇ. سېماق ئۇرۇقىنىڭ ئۈستىدىكى قۇرۇق-ئىشلىتىلىدۇ. دەرىخى ئانار دەرىخىنىڭكىدىن بىر ئاز چوڭراق بولۇدۇ، قۇۋىتى 3 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ. يوپۇرمىقى ئورە تۇرۇدۇ، بىر ئاز قىزىل، تۈكلۈك، ئەتراپى خۇشخۇلۇق كىلىدۇ. سېماق 2 خىل بولۇپ، تاغنىڭ، ئوۋاكنىڭ دەپ ئايرىلىدۇ. ئۇنىڭ ياخشىسى قىزىل، تولغان بولۇدۇ. تىلىنى تۇتۇش كىم، ئاچچىقراق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتە مەزىدە، ياپونىيەدە ۋە ئىسسىق مەملىكەتلەردە ئوسۇدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

تاغنىڭ 3- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، يوپۇرمىقى ئۇرۇقىدىن توۋەنرەك.

خۇسۇسىيىتى: - ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇرۇش ۋە ئىپتىھام قىلىش، ئاشقازان،

ئۈچ-بىرەنلەرگە سېلىنىپ، قۇيۇلۇشنى توسۇش، قەي، كۆڭۈل ئاينىش، ئىچ ئوتۇشنى، قان تۇتۇشنى توسۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇ دورىنى سوقۇپ ئالغان قىلىپ، سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە، ئۇ قۇرۇق تەرەپتە

تىن ۋە توۋەن تەرەپتەن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. يېرىم سوقۇپ تۇرۇش ۋە سوغۇق سۇ بىلەن بىرلىكتە ھەر تۈرلۈك قەينى توختۇتۇدۇ. (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

ئىسسىقچان كىشىلەرنىڭ ئىشتىھاسىنى ئاچىدۇ.

تۇخۇم سېرىقى ۋە قۇرۇق يۇمىغاقسۇت بىلەن بىرلىكتە ئىچىنى توختۇتۇدۇ. ھاراق بىلەن بىرلىكتە

ئىچىنى ۋە بالىياتقۇنىڭ خۇنىنى توختۇتۇدۇ. سۇيۇقنى كىم قىلىدۇ. سۇماق دەرىخىنىڭ ئۈستىدىكى چىمكىنى سۇماقنىڭ ئوپىسى دىيىلىدۇ. بۇ بەكبۇ قاپىز. لىكىن بىر ئاز ئاچچىق، كونا ئىچ ئوتۇش ۋە بالىياتقۇدىن كىلىدىغان ئاق ھۆلۈكلەرنى توختۇتۇدۇ.

ئەگەر چەشقا باسسا ھەر خىل چەش ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇماقنى سۇغا چىلاپ ئاغزىنى چايقىسا

بۇمۇ بولۇدۇ. ئۈستىدىكى ئوپىسىنى ساپ قىلىپ بىر كېچە سۇغا چىلاپ بىر ئاز كەتسە، قوشۇپ كوزگە تېمىسا

كوز ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. بۇ دورىنىڭ 30 گرامىنى 250 گرام سۇدا قاينىتىپ دورىنىڭ قۇۋىتىنى سۇغا

چىقىرىپ ئاندىن كىيىم شۇ سۇدا لاتىنى ھۆل قىلىپ كوزىدە قويۇپ ئىسسىق ئوتتۇرۇش كوزنىڭ ۋە

كىرىپىكلەرنىڭ قەچچە-شەش-شى، كوزنىڭ چورلىرى چايقىلىشىپ، ئىششىپ، كوزنىڭ قىزىرىپ قېلىشى ئۇ

چۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. پىشانىغا قويۇپ ئىسسىق ئوتتۇرۇش بۇرۇننىڭ قېنىنى توختۇ

تۇتۇدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ئۇنىڭ سۇيىنى قۇلاققا تېمىلسا قۇلاقتىن يىرىك كېلىش، يىرىكلىق

چاقا پەيدا بولۇشتىن توسۇدۇ.

بۇنى ئىسسىق پاشقا ۋە ئۈچ-بىرەننىڭ بوغۇم - بوغۇم سوڭىگە كىلىرىدە ۋە جىمىسى ئەزاننىڭ ئەتراپلىرىغا

چېرىمىسا سۇيۇك تۇتالما سىلىق كېسەللىكىنى تۈگۈتۈدۇ ۋە ئەزانى چىقىرىدۇ.

دېشىلىتىلىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 5 گرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا 6 - 10 گرام،
10 - 15 ياشلىقلارغا 11 - 15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.
تورۇنبا سارى: - سىرگە ۋە ئاقاقچا.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئاشقازان سوزۇپ كەتكەنلىرىگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: - مەستىكى، رۇمبېدىيان، چەيزە بىلەن بۇشۇرۇپ بىرىلمەسە زەرىرى بولمايدۇ. يو -
پۇرمىغا 15 - 20 پۇرتسېنت ئاندىن ماددىسى بار. مۇنەسەننىڭ تار كىرىشىدە بەلگىلىك مىقداردا ئاندىن
قانارلىق ماددىلار بولىدۇ.

جۈگىيى تىبابەتتە دېشىلىتىلىشى: - جۈگىيى تىبابەتتە سىماق مۇسسى دورا ئورنىدا ئىش-
لىتىلىشى، ئۇنىڭ شاخلىرىدا پەيدا بولغان ھەرە قاپچۇقى - (جۈگىيى مۇسسى) دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.
چەت ئەللەردە بۇنىڭ يوپۇرمىقى دوختۇرلۇقتا ئىشلىتىلىدىغان ئاندىن ماددىسىنى ئالىدىغان خام ئەشيا
قىلىنىدۇ.

سىماقۇلئەباغەين

(ئۇششاق تاغ موزىسى)

GALLA CHINENSIS

五倍子

تونۇش: - تاغدا بولۇدىغان ئۇششاق موزىدۇر.
تەبىئىتى: - بەك سوغۇق ۋە قابىز.

خۇسۇسىيىتى: - ئاساسەن سۇماققا ئوخشىشىدۇ. لىكىن
بۇنىڭدا قابىزلىق زىيادىراق.

دېشىلىتىلىش ئورنى: - سۇماقنى ئىشلەتكەن ئورۇنلار
غا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭدىن ئاشقۇرى ئاشلامچەلار بۇنىڭ بىلەن
ئىپىز تېرىلەرنى ئاشلايدۇ. شۇڭلاشقا بۇنى ئاشلامچەلارنىڭ
سۇماقى دەپ ئاتىلىدۇ.

مەنبەسى: RHUSCHINENSIS MILLER (盐肤木)

81 - رەسىم، سىماقۇلئەباغەين

دىگەن دەرىخ شېخىدا پەيدا بولغان ھاشارات قاپچۇغىدىن ئىبارەت.
تەركىبى: - 60 - 70 پۇرتسېنت ئاندىن تۇتۇدۇ.

تەبىئىتى: - قۇرۇق، مۇتەدىل، ئىچ قاتۇرۇش، قان توختۇتۇش، تارلارنى توختۇتۇش قاتارلىق قابىز
خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

يۇتال پەسەيتىش، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىچ ئوتكۇ، مەقشەتنىڭ چىقىپ قېلىشى، كۆپ تىرلەش، قاناش،
چاراھەتلىرى، سېرىق چاقىلارغا ئوخشاشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.
سانائەتتە كۆنچىلەر تېرە ئاشلايدۇ. يەنە بوياق ماددىلار ئىشلەپچىقىرىدىغان ئەشيا ئورنىدا پايدىلىمە.

ئىل ۋە دوختۇرلارغا ئىشلىتىلىدىغان ئاشلاش ئىزاپى (تائىن كىمەتلىرى) ئىلىم شىقىمىز ئىشلىتىدۇ.
دەسكەرتىش: سۇ خىل سىماقنىڭ سېلىشتۇرما ناملىرىنى قاينا تاقىقى قىلىشقا ئېھتىياجلىق.

سۇرۇش

(ئىسمى - اشىمىد)

ANTIMONIUM (STIBIUM)

錒

توزۇش: - بۇ خىل پاقىرما بايلاق تاش بولۇپ، خىللىرى كۆپ، ھەر رەگىدە بولۇدۇ. ئىلغا ياخشى ئىسىپ، ماننىڭ بولۇپ پارقىرىما، يۇمشاق، تومۇرلىرى ۋە دۇغلىرى يوق بولغىنىدۇر.
چىقىش ئورنى: - ئىراندىن، مەغرەبىستان، مىسىردىن ۋە باشقا ئورۇنلاردىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە سوغۇق، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ توختۇتۇش، ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش، كوزنى مۇھاپىزەت قىلىش، كوزنىڭ پەيدىلىرىنى ۋە قېرىلارنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى كۈچلەندۈرۈش، كوزنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىش، كوزدىن كىلىمەيدىغان ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىش، ھەر بىر ئىزالاردىن كىلىمەيدىغان قانلارنى توختۇتۇش، جاراھەتلىرىنى تازىلاش، ئارتۇق گۆشنى يوقۇتۇش، جاراھەتلىرىنى پۇتتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى بىر ئاز ئىپار بىلەن قوشۇپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ۋە پەيدىلىرىنى كۈچلەندۈرۈدۇ. مەدۋايىت، كىمەلەر مايمىسى، ئاق ئاۋات بىلەن قوشۇپ كوزگە تارتسا، كوزدىكى پەردىنى ۋە ئاقىنى يوقۇتۇدۇ. ھوزۇ ۋە سىماق بىلەن قوشۇپ كوزگە تارتسا كوزدىن كىلىمەيدىغان باشلارنى ۋە قىچىشىنى توختۇتۇدۇ. باراۋەر مىقداردا يۇمشاق ئىزىلىگەن ئىقلىمەياۋە كورۇش ئىلىمەيدىغان ھەسل بىلەن كوزگە تارتسا، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. باشنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى ئاغرىسا ئىككى كوزگە تارتىدۇ. بىر تەرىپى ئاغرىسا، ئاغرىغان تەرەپكە تارتىدۇ. ھول يۇمىخاقسۇتنىڭ سۈيى بىلەن بىر ئاز كاپۇر قوشۇپ كوزگە تارتسا چېچەكنىڭ كوزدە قالدۇرۇدىغان زىيىنىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. شۇنىڭدەك ئاچچىق ئانارنىڭ ياكى سىماقنىڭ ۋە ھول مىغلان يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن ياكى مۇزنىڭ چىلانغان سۈيى بىلەن قوشۇپ كوزگە تارتسا ئۇقۇرقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيى بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چاپسا پەتلەرنى يوقۇتۇدۇ. يېڭى چاۋا ياغ ۋە ئۇپا بىلەن ئوتتا كويىگە يەرگە چاپسا قاپىرىپ چىقىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. كويىگە يەرنى پۇتتۇرۇپ ساقايتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھومۇل قىلسا بالىياتقۇننىڭ قاتتىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ. ھېيىز قېنىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى كىلىشىنى توسۇدۇ. مەقشەتنىكى يىرىگىلىق چاقىلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. مەدەمەمۇ شۇ تەسىرنى بىرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - تاشقى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ، ئىچىمەيدۇ.

ئورۇنباشارى: - كويىدۇرۇلگەن قارا قوغۇشۇن.

دەققەت قىلىدىغان نىشانلار: - كوكرەكتىكى ئىزالارغا، ئوپكىگە، بوغۇملارغا، ئاۋازغا زەرە قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتمە، شېكەر، قوي يېغى.

كۆرۈنەرلىك مېتال (مەدەن) دىن ئىبارەت سەتتەبەنت مەدەنىي ھاۋادا پارچىلاندىۋرۇپ ئاندىن ئۇنىڭ تىز كىمۇدىكى كۆكگۈرت ماددىسىنى چىقىرىۋېتىش يولى بىلەن ھاسىل قىلىنىدۇ. بۇ ماددىنى تۇتۇدىغان تەبىئىي مەدەن تاشلارمۇ كۆپ. ئۇلارنى لاتىنچە: ناكىياكىت، كېرۋانتىت، سىتېرۋانتىت، تىمپېرۋانتىت، سىتېرۋىرۋىت، قىت، دىسكىۋانت، يامسۋانت، سىتتەبەنت دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىدە سۈرمە ماددىسى بار.

بۇ كىمى تەبىئىي مەدەن سۈرمەنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قولىمىزدىكى كىمپادىلاردىن تەپەيلىمەيدى. ھازىرقى زامان دوختۇرلىرى سۈرمەنىڭ مەھسۇلاتى: سىتېرېوم كالى ئاراندىك قانارلىق بىر قىسىم درىلارنى ئېلىمەزدە مەلۇم دەرىجىدە ئارقا ئارقىدىن قان شۇرۇنغۇچ قىزۇت كېسەللىكىنى داۋالاشقا ئىشلەپچىقىرىدۇ. ناھايىتى ئاز مىقداردا ئۇ كۆل قىلىنىدۇ. كۆپلۈك زەھەر درىلاردىن ھېساپلىنىدۇ.

سۇزاپ - سوداپ

تونۇش: - سۇزاپ 3 تۈرلۈك بولىدۇ.

1 - يۇرتنىڭ، 2 - جاڭگالنىڭ، 3 - ئاغنىڭ.

يۇرتنىڭ سۇزاپى ئىگىزلىكى بىر مېتىرچە، شاخلىق بولىدۇ. يوپۇرمىقى ئۇش-شاق، بويى سېسىق، بەك مۇكك بولىدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ ئۈستىگە چاڭ ئورۇنۇۋالغاندەك كۆرۈنىدۇ. چېچىمى سېرىق، ئۇرۇقى غىلاپنىڭ ئىچىدە، 3 يۈرچە كىلىك بولىدۇ. ياخشى يۇرتنىڭ تۈۋىگە ئۇنىڭنى ياخشى قۇۋەتلىك ھېساپلىنىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - خوتان، يېڭىسار، قەشقەردىن چىقىدۇ، قەدىردە تېرىسا شۇ يەردە ئۇنىدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - مىڭىنى قۇۋەتلىدۇ، ئىقلىمى زىيادە قىلىدۇ، زەھەرنى قايتۇرىدۇ، توسالغۇ-ئالارنى ئاچىدۇ. يىلنى ماڭدۇرۇدۇ. ئاشقازاننى قۇۋەتلىدۇ. ئىشتىھانى ئاچىدۇ. ھېيزىنى، سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇدۇ. ئەزادىن كېرەكسىز نەرسىلەرنى ماڭدۇرۇدۇ.

ئىشلەپچىقىرىش ئورنى: - پالەچ، قول تىتىرىگەنگە، بوغۇملارنىڭ ئاغرىقى، پەينىڭ زىغىملىشى، يانباشنىڭ ئاغرىقى ئۈچۈن مەيلى قاينىتىپ ئىچىلسۇن، ياكى خېمىر قىلىپ تاڭسۇن پايدا قىلىدۇ. كۆكرەك، جىگرە ۋە ئال ئاغرىقى، قولىنچى (يەلدىن پايدا بولغان قولىنچى) درۋۇسۇندىكى، بورەكتىكى ئاشنى چىقىرىدۇ. بوۋاسىغا مەقۇم كېسەللىرىگە، بالىياتقا كېسەللىرىگە، قاينىتىپ بىردىلە پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى ھەسەل بىلەن 70 گرامدىن 100 گرامغىچە ئىچىلسە ھەقىقىي توختۇتۇدۇ. قۇرۇق شەبەستىنى قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىپ بېقىن ئاغرىقى، كۆكسىنىڭ ئاغرىقى ۋە زىرقە، كونا يوتال ئۈچۈن پايدىلىق. ئۈچەي ئاغرىقى، كىندىك ئەتراپىنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئوپىكىنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىش-شىقىلىرى، چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. ئىسسىقلىق بولغان ئىششىقنى قايتۇرىدۇ. سوغۇقلىق بولغان تەپلەرنى پەسەيتىدۇ، زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ بىردىلە ئۈچەيدىكى قۇرۇقلارنى چىقىرىدۇ. ئەنجۈر بىلەن قاينىتىپ چېچىلسا ياكى ئەنجۈر ۋە تۇز قوشۇپ چېچىلسا كۆزنىڭ كۆرۈشىنى تىزلىتىدۇ. يوپۇرمىقىنى چاينىسا پىيازنىڭ بويى سامساقنىڭ پۇرىقىنى ئېغىزدىن كەتكۈزۈدۇ ۋە تاماق سەگىدۇرۇش قۇۋەتىنى زىيادە قىلىدۇ، كىكرەتلىدۇ. ئەنجۈر ياكى ياتاق بىلەن بىردىلە ئىچىلسە كۆز ھەرىكەتلىرى ۋە ھاشا-واتلارنىڭ زەھەرلىرىنى قايتۇرىدۇ.

ھەر كۈنى داۋاملىق 3 گرام بىردىلە ياكى ئىسسىق قىلىپ پالەچ، ئەزالارنىڭ تىتىرىشى ۋە پەينى-لەرنىڭ زىغىلىپ قېلىشى كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك.

ئۇنىڭ ئۇرۇغىنى يېسە ياكى ئوزۇننىڭ سۇيىمىنى ھومۇل قىلىسا جىنىسى ئالاقىدىن كىيىن بالا پەيدا بولىشىنى قوسۇدۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇغىنى يېسە بالىنى چۈشۈرۈۋېتىدۇ (ئۇرۇغىنى ھومۇل قىلىشىمۇ، ئۇنىڭ تۇتۇنىنى يۇرتسىمۇ چۈشۈرۈدۇ) يوپۇرماغىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ چېپىمىسا سېرىق ئېشىك ۋە ئوۋچۈك، خالچىر ئىشىكلارنىڭ چېمىلىكىنىڭ ۋە چاققاننىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرماغىنىڭ سىلىقىلىغان سۇيىمىنى قۇلاققا تېپىمىسىلا سا قۇلاقنىڭ كۆكۈلىشى ۋە ئېغىرلىغىنى كەتكۈزۈدۇ. يوپۇرماغىنى سۇ بىلەن قاينىتىپ سىر كە قوشۇپ ئۇش شاق بالىلارنىڭ يۇرتىغا تېپىمىسىلا دولىنىپ كەتمەش كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇننىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. يوپۇرماغىنى سۇيۇپ قىلىپ ئۇرۇنغا يۈرگۈزۈپ ئۇرۇندىن قان كىلىشى كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ، گۈل يېغى، سىر كە ھىم ھاراق بىلەن قوشۇپ چېپىمىسا باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. غاردەرەخنىڭ يوپۇرماغى بىلەن قوشۇپ چېپىمىسا ئىككى قاشنىڭ ئىشىغىنى يانلىقۇدۇ. دوم ۋە مىررت يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا يىمىرگىلىق ئىشىشىق ھىم جاراھەتلىرگە پايدا قىلىدۇ. سېرىق چېچەك ۋە ھىسل بىلەن قوشۇپ چېپىمىسا تەمرەتكە كېسەللىكى ئۈچۈن، توغرىغۇ قوشۇپ ئىزانى زۇس ئاق داغ كېسىلى، سوگەل ئۈچۈن پايدىلىق. ئۇنى قاينىتىپ سۇيىمىنى كىلىمما قىلىمما قۇلىنچى كېسەللىكىگە مەتپەت قىلىدۇ. ئۇنى زەپىتۇن يېغىدا قاينىتىپ بىردىلە داسانغا تېكىمىسا ياكى ئىسسىق ئوتكۈزۈلسە سۇيىدۇكىنى راۋان قىلىدۇ. ئوزى بىلەن ھىمرا قىلىپ ئېلىپ ژۇرسە زەھەرلىك ھاشاراتلارنى قاچۇرۇدۇ.

سەقىلىغان سۇيىمىنىڭ تەسىرى ئاساسىي يوپۇرماغىنىڭ تەسىرىگە ئوخشايدۇ. سەقىلىغان سۇيىمىنى ئارپا بېدەدىن سۇيى ياكى ھىسل بىلەن كوزىگە تېپىمىسىلا كوزىنىڭ ئاجىزلىغىنى يوقۇتۇپ، كورۇش قۇۋىتىنى ئوتكۈرلىتىدۇ.

ئانارپوستى بىلەن قىزىتىپ قۇلاققا تېپىمىسىلا قۇلاقنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. سىر كە ۋە ئۇپا، گۈل يېغى بىلەن چاپسا كورىدۇرگە ئۈچۈن، بەدەننىڭ جۈمۈلە ماڭغاندەك قىچىشى، باشنىڭ تاز چاقىسى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

سەقىلىغان سۇيىمىنىڭ قالغان تەسىراتى ئاساسەن يوپۇرماغىنىڭ تەسىرىگە ئوخشۇشۇدۇ. دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - سوزاپنى داۋاملىق ئىستېمال قىلىنسا كوزنى ئاجىزلىتىدۇ ۋە باش ئاغرىتىدۇ، شەققە كېسەللىكىنى كەلتۈرۈدۇ، خىلمىتلارنى كورىدۇرۇدۇ، قۇستۇرۇدۇ. دىلىنى قاراڭغۇلاشتۇرۇدۇ، قۇلاق ۋە يۇرۇنلارنى ئاجىزلىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - سىر كەنجىبىل ۋە رۇمبېدىيان. ئىشلىتىلىشى : - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 3 گراممىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا 4 - 6 گراممىچە، 10 - 15 ياشلىقلارغا 7 - 10 گراممىچە ئىھۋالغا قاراپ بىردىلىدۇ. دۇرۇن-جارساى : - سەتەر، بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە يالپۇز.

سوزاپ ئۇرۇغى

سوزاپ ئۇرۇغىنى ھىسل بىلەن ياكى سىر كەنجىبىن بىلەن قوشۇپ 3 - 6 گراممىچە بىردىلىدۇ، تۇتقاۋىلىق كېسەللىكىنى ئازايتىش ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. كوزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ. يىلدىن بولغان، سوزۇقتىن بولغان ھىغلارنى يوقۇتۇدۇ، يىلدىن بولغان ئۇچەي ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئۇنى ھاراققا سېلىمىسا خۇشپۇي قىلىدۇ، قاتتىق مەس بولۇشنى توسۇدۇ. مەسلىكىنىڭ زەھەرىنى قايتۇرۇدۇ، تېزدىن مەسلىكىنى كەتكۈزۈدۇ. دۇ قالىغان خۇسۇسىيەتلەردە ئاساسەن يوپۇرماغىغا ئوخشۇشۇدۇ.

يىلىمى - ئولكە سۇزاپىنىڭ يىلىمى ۋە جاڭگال سۇزاپىنىڭ يىلىمى خايىت دەرىجىدە قۇرۇق كىمە -
 سىق. ئۇنىڭدىكى ئىسسىقلىق قۇرۇقلۇقتىن قۇۋەتلىك .
 كۆزدىكى جىراھەت ۋە خانازېر كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ . قولىق ۋە زۇرقىنى كىشىلەر
 قالغان خۇسۇسىيەتى يوپۇرمىقى ۋە ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ .
 جاڭگال سۇزاپى - يوپۇرمىقى زۇرتنىڭ سۇزاپىدىن گىنچىكە كىم شاخ ۋە ئۇنىڭدىن سېسە -
 راق بولىدۇ .

تەبىئىتى: - 4 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

دورلىق تەرىپى غالىپ، ياكى پايدىلىق تەرىپى ئۆتكۈر .

خۇسۇسىيەتى: - كۆچكۈن ھېساپلىنىدۇ . بۇنىڭدىن 12 گرام گىچە سوگەت گۈلەندىن تەزىرەكزە -
 ھەرلەپ ئوتتۇرۇپ قويۇدۇ . بەدەننى قىزىتىشتا ھام ئىچ ئىزنى كۆيدۈرۈشتە ھام سوگەت گۈلەندىن ئارتۇق . يە -
 ھام ئادەمنىڭ رەڭگى - يۈزىنى قىزارتىدۇ . كۆزلىرى ئاشقۇرى چىقىدۇ . ئىمدىرا ۋە چوڭ تەرەقنى توختۇتۇپ قوي -
 ۇدۇ . بۇنىڭ قالغان تەسەراتى زۇرت سۇزاپىنىڭ تەسەراتىغا ئوخشايدۇ . يەنە بىر خۇسۇسىيەتى: تومۇرگە ۋە ئىيە -
 ھەكتە سۇۋاپ قويۇلسا داتلاشمايدۇ . قوي ۋە توخۇ ياتقان ئورۇنلارغا سېمپ قويسا زەھەرلىك ھايۋانلار ئۇيىر -
 گە كەلمەيدۇ .

دەققەت قىلىدىغان نىشەنلەر: ئىسسىق مەجىز كىشىلەر ئىستېمال قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ .
 سوغۇقچان كىشىلەر ئىشلىتىشكە توغرى كەلسە زۇرت سۇزاپىنىڭ - مىقدارىنى ئىشلىتسە بولىدۇ . چۈنكى:
 بۇنىڭ زۇرت سۇزاپىدىن بىر ئىچچە ھەسسە ئارتۇقچىلىقى ۋە كۆچكۈن تەرىپى بار .

سوگەت (خىلاپ)

SALIX BABY LONICA L 柳树

تۈنۈش: - بۇ بىر خىل دەرىخ بولۇپ، پارس تىلىدا « بىسدادە » دەپ ئاتىلىپ، يوپۇرمىقى
 گىنچىكە ئۇزۇن بولىدۇ . گۈلى باھار كۈنلىرىدە يوپۇرمىقى بىلەن باراۋەر شېخىمدىن ئۆزۈپ چىقىدۇ . رەڭگى
 ساقۇش، بىر ئاز خۇشبوۋى، ئەڭ ياخشىسى سۇنىڭ ئەتراپىدا ئۆسكەنلىرىدۇر .
 چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە جايىدا ئۆسۈدۇ .

تەبىئىتى: - گۈلىنىڭ 2- دەرىجىدە سوغۇق، 1- دەرىجىدە ھول؛ يوپۇرمىقى قۇرۇق سوغۇق، ئۇرۇ -
 ھى 1- دەرىجىدە ھول سوغۇق .

خۇسۇسىيەتى: - تەبىئىتى يۇمشۇتۇش، ئىسسىقتىن بولغان مىگە ۋە زۇرەكنى قۇۋەتلىش، جە -
 ھەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، باش ئاغرىقى، كوز ئاغرىقى، خاپىغاننى، تاشنالىقنى، ئاشقازان ئاجىزلى -
 ھىنى، سېپرا خاراكىتەرلىق كويۇك تاپلىرىنى، بارلىق ئىسسىقتىن بولغان كېسەللىرىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيە -
 تىگە ئىگە . چىچىگىنىڭ پارا سۈيى زۇقۇرقى خۇسۇسىيەتلىدە ئوزىدىن ياخشىراق .

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنىڭ ئوسارىسىنى ھۇۋاپىق ھالدا گىچە بەلگەمىنى، سېپرانى،
 سۇدانى سۇرۇپ چىقىرىدۇ . تۇتقاقلىق كېسەل، تاپلىر ئۈچۈن مەدەنىيەت قىلىدۇ . چىگەرنىڭ توسالغۇلىرى -
 نى ئاچىدۇ . يار قاننى، تالنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ .

سۇيۇقنى راۋان قىلىدۇ. بالەياتقۇنىڭ ئاغزىنى ئاچىدۇ. ھەپسەل، نۇقۇردىن، چايدىنىڭ چاقىقىنى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئوساردىسىنى قۇلاققا تېمەتسە، قۇلاقنىڭ كىرلىرىنى تازىلايدۇ. يوپۇرماق ۋە شاخلىرىنى قاينىتىپ ئىلچان ھالدا سۇيىدە تولىتۇرسا، ئىزالارنىڭ ئوزگۈرۈشىنى يوق قىلىدۇ. ئۇنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى تەككە سېلىپ ئۇخلىسا، چىكىرىنىڭ، زۇرەكنىڭ قىزىقىشىنى يوقۇتۇدۇ.

سوكەتنىڭ ئۇرۇشىنى ئىزىپ كوزگە چاپسا، كوزنىڭ چاندىغا يەتكەن زەربىلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. قاننى توختۇتۇدۇ. سوكەتنىڭ ھول يوپۇرمىغىنى چاپسا ياكى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە قان خاراكىتەرلىق ئىچ گوتكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ پار سۇيى قىزىق چاپقان، چېچەكنىڭ، تەپىدىنىڭ قىزىقىشى ۋە باشقا ئوتكۇر قىزىقىشلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - سۇيىدىن 24 گرامدىن 60 گرامغىچە شېكەر بىلەن بىرلىشىدۇ.

دورۇنچاسارى: - رىباستۇر، خېنە گۈلى ياكى نىلۇپىر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بېقىنغا زەردەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - گۈلاب ۋە شېكەر.

تەركىبى: - سوكەت دەرىخىنىڭ قوۋزىقى خېلى مىقداردا ئاشلىغۇچى ماددا (تانسىن) ۋە گلىيوكازىد سالتىدىن تۇتۇدۇ. شۇڭا خەلق ئىچىدە سوكەت قوۋزىقىدىن ياسالغان ياسالغۇچىلارنى قىيىن (ئىچ توختاتقۇچى)، قىزىقىش پەسلىتىشچى دورا سۈپىتىدە بەردە مەدە چۈشۈرۈدىغان، قان توختۇتۇدىغان دورا سۈپىتىدە ئىشلەتمەيدۇ. خىمىن كەشىپ قىلىنغىچە بولغان جەرياندا سوكەت قوۋزىقى بەزگەك كېسىلىنى داۋالايدىغان ئاساسى دورا بولۇپ كەلگەن ئىدى. ھەتتا خەلق ئارىسىدا ھازىرقى كۈندىمۇ شۇ مەخسەتتە ئىشلەتمەيدۇ. سوكەت قوۋزىقىنىڭ قاينىتىلمىسى ۋە قالغىنى چىققان قانارلىق جاراھەتلىر ۋە يىرىك زىغىلغان خالتا (ئابىس) لارنى داۋالاشقا ئىشلەتمەيدۇ. جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلەتمەش: - جۇڭگىلار مەللىي تەبىئەتتىكىگە ئوخشاش سوكەتنىڭ گۈلى، شېخى، زىلىتىرىنىڭ ئاق پوستى ۋە سوكەت غولىدا ئۇزۇپ چىققان يەر مەدەكلىرىنى، سوكەت غولىدىن قايناپ چىققان پوقاقلىرىنى دورا ئورنىدا ئىشلەتمەيدۇ.

1. سوكەت ئۈستىدە ئۇنىڭ يەر مەدەكى (柳耳 ليۇئەر) : ئاشقازاننى قۇۋەتلىدۇ، يەلنى تەرتىپكە سالدۇ.

2. سوكەتنىڭ شېخى ۋە زىلىتىرىنىڭ ئاق پوستى: - تەبىئىي سوغۇق، زەھەر - سىز. بەلغەم ۋە ئىسسىقلىق بولغان سىزلام (سوزنەك) كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن، قاينىتىپ زۇيۇنۇشقا يۈزۈلۈدۇ. قاينىتىلغان سۇيى بىلەن يەلدىن بولغان ئىسسىقلىقنى، قىچمىشقا قىزىتىلغان ھاراق بىلەن قوشۇپ ئېغىزنى چايقىسا چەشنىڭ ئاغرىقىنى پەسلىتىدۇ. كونا كىتاپلاردا يېزىلغىچە، سوكەت شېخى ۋە زىلىتىرىنىڭ ئاق پوستىنى قاينىتىپ ئىچكىزۈلسە سېرىق كېسەلنى داۋالايدۇ. ئاغرىق پەسلىتىش، ئىسسىقلىقنى قايتۇرۇدۇ. ئۇلارنى قۇرۇتۇپ ئالغانلاپ، ئىچكىزۈلسە ئاشقازان - ئۈچەي ئاجىزلىغىدىن بولغان ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ (قانلىق تولغاق كېسەللىرىدەمۇ ئىشلەتمەش مۇمكىن). سوكەتنىڭ قۇرۇغان يوپۇرماقلىرىنى سوقۇپ ئىچكىزۈلسە، سەل كېسىلىدىكى قان تۇكۇرۇشنى داۋالايدۇ ھەمدە نەپەس ئېلىش قىيىنلىشىپ كۆكرەك چەككىلىشىلارنى يېشىدۇ. سىرتتىن تېگمەسە، يارىدىن چىققان قاننى توختۇتۇدۇ، ۋە سىياھنىمە ئىسسىقلىرىنى قايتۇرۇدۇ.

3. سوكەت مەدۇنىسى: - (پوتلا چىقارغان شاخنىڭ ئۈچىدىكى قاتتىقراق چېچەگى): تەبىئىي: - سوغۇق، زەھەرسىز. جاراھەتلىرىنى داۋالاشقا، يىرىك ۋە ئۇيىغان قاننى تارقىتىشقا ئىشلەتمەيدۇ.

4. سو گەت پوقمىسى : - زۇرەك ئىلغوردىقلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن قاينىتىپ ئىچكىزۈلۈدۇ.
5. سو گەت چېچمىكى (پوتلىمىسى) : - يىل ھەيدەشكە، كوز قاراڭغۇلىشىشنى داۋالاشقا، قۇلاق ئىلغوردىغىنى، چاچ چۈشۈشنى قوغداشقا ئىشلىتىلىدۇ. قاينىتىپ ئىچىمىزنى چايقىمىسا چەشنى چەشمەنىدۇ. قايناتقان سۈيىنى ئىچسە ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

سو گەت گۈل

(دىڧلى - كىنىر)

NERIUM INDICUM MILL

夹竹桃 (柳叶桃树)

82 - رەسىم، سو گەت گۈل

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىگىزلىكى 2 مېتىرغىچە بولىدۇ. يوپۇرغىنى ئىنچىكە، ئۇچى زۇڭقۇرى تەرەپكە قاراپ تۇرۇدۇ. ئۇزۇنلىقى 10 سانتىمېتىرغىچە، يوپۇرغىنىنىڭ چوڭسىدە چىشى بولمايدۇ. شەكلى سو گەتنىڭ يوپۇرغىنىغا ئوخشايدۇ. بىر ئاز قېلىن، قاتتىق، سىلىق، بەدىۋىي، ئاچچىق، ئوتكۇر بولىدۇ. گۈلى چىرايلىق. ئاق ياكى قىزىل ئېچىملىدۇ. مۇسسى ياپىلاق، ئۇزۇن، قاتتىق بولۇپ ئىچى زۇڭغا ئوخشاش نەرسە بىلەن تولاغان. زىلىتىزى ئۇزۇن، ئىنچىكە، نەمى تۈزلۈك، رەڭگى قىزىل تەرەپكە مايىل، زىلىنىڭ تامامىدا گۈللەپ تۇرۇدۇ، باھنى قۇۋەتلەشتە ئېقى كۈچلۈكرەك.

چىقىش ئورنى: - شەنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

بىر ئاز زەھەرلىك تەرىپى بار.

خۇسۇسىيىتى: - قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىش، ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتۇش، بەدەننى ياقتۇرۇش، تىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. پەقەت تاشقى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ. چۈنكى ئادەم ۋە ھايۋاننى ئولتۇرۇدۇ.

دېمىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنىڭ يوپۇرغىنىنى شاراپ بىلەن ئىلچى-زۇردە قاينىتىپ، سۈيى - 15 گرام مىقدارنى كالا قېتىغى بىلەن ئىچسە، زەھەرلىك ھاسىراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ھايۋانلارغىمۇ شۇ تەسىرنى بىرىدۇ. يوپۇرغىنىنى پۇشۇرۇپ خېمىر قىلىپ چىچىملىسا قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشۇتۇپ تارقىتىدۇ. كونا بەل ئاغرىغى، يانپاش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ ۋە قوتۇر، قىچىشقا، بەدەندىكى قارا داغلارنى، تېرىدىكى ئىزلارنى يوقۇتۇدۇ. بۇنىڭ قۇرۇق يوپۇرماقلىرىنى ئىزىپ زەخىملىرىگە سېپىملىسە زەخىملىرىنى يۇتۇرۇدۇ. ھومۇل قىلىسا بالىياتقۇ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرغىنى ۋە گۈلنىڭ سۈيى يۇزنى پاقىرتىدۇ. چاشلارنى ياخشىلايدۇ. ئەگەر ئاق سو گەت گۈلنىڭ زىلىتىزىدىن بىر ئاز مىقدارنى يېگىسى بىلەن خەلغان سۈتتە قاينىتىپ پىشلىغىنى ئېلىپ ئاز - ئازدىن يىسە باھنى كۈچلەندۈرۈدۇ. مەنىنى تۇتۇدۇ. بەزى مەملىكەتنىڭ خەلقى كۆپ قوللۇدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - 1 پىردىم گراممىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.
 ئورۇنباستارى: - قاتتىق ئىششەكلارنى ياندۇرۇشتا باراۋەر مىقداردا ئىككىلىملىك ياكى با -
 ئۇن ۋە $\frac{1}{4}$ مىقداردا ئىنچۇر يوپۇرمىقى.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوپىكىمگە زەھەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: - ھىسل.
 ئارتۇق ئىشلەتسە زىيىنى: - ئۇنىڭ يوپۇرمىقى ياكى گۈلىدىن پىششىق ياكى خام ھالدا
 يەسە كالنى بوغۇپ ئولتۇرۇدۇ. قوساقنى ئاسىدۇ ۋە بىلارام قىلىدۇ، كوزلىرى پۇلتۇيۇپ چىقىدۇ، قۇلاقلىرى
 قىزىرىدۇ. ئۇنىڭغا مۇداپىئە كورۇشتە: - قەي قىلىدۇرۇش، كىلىزما قىلىش، سەمىز توخوننىڭ ياقلىق شور -
 پىسىنى سوۋۇتۇپ ئىچكۈزۈش، ئاتلىق بادام يېغىنى كىترا بىلەن ئىچكۈزۈش.
 تەركىبى: - ئوسۇملۇكنىڭ قوۋزىنى ۋە زىلىتىنى زۇرەكنى قۇۋەتلەيدىغان كىلىزى كوزىد - نېرىد -
 دورىمەن، نېرىدۇردىن، كارادىن ۋە ئاز مىقداردا ئۇچۇچان ياغ تۇتۇدۇ.
 جۇگىمى تىبابىتىدە ئىشلەتمەش:
 تەبىئىتى: - قورۇق، ئازراق ئىسسىق، زەھەرلىك.
 يوپۇرمىقى ۋە غولىنىڭ قوۋزىنى زۇرەكنى قۇۋەتلەش، سۇيدۇك ھەيدەش، بەلغەم بوشۇتۇش، تىر -
 لىتىش ۋە قۇستۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەتمەش. ئەمما زەھەرلىك تەسىرى زور بولغىنى ئۈچۈن ناھايىتى ئېھسا
 تىياتلىق بىلەن بىرىلىدۇ. مىقدارى ئازراقلا ئېشىپ كەتسە ئولۇمگە ئېلىپ بارىدۇ.

سورنىجان

BULBUS FRITILLARIA THUNBERGII MIQ

貝母

تونۇش: - بۇبىر ئوسۇملۇك زىلىتى بولۇپ، بىر ئاز ياپىلاق،
 ياۋا سامباققا ئوخشايدۇ. 3 خىل بولۇدۇ.
 1 - خىلى: ئىچى ۋە تىشى ئاق، تەمى ئاتلىق، 2 - خىلى:
 ئىچى ۋە تېشى ساغۇچ، رەڭگى تۇتۇق، بىر ئاز قىزىلراق، 3 - خىلى:
 ئىچى ۋە تېشى قارامتۇل، تېشى بەك رەڭ تۇتۇق، تەمى ئاچچىق بولۇ -
 دۇ. ئەڭ ياخشىسى 1 - خىلى بولۇپ كونسراپ قۇرۇت يەمەك، سېس -
 ۋە - قىمەتلىك. دورىلارغا مۇشۇ 1 - خىلى قوشۇلۇدۇ. 2 - خىلىدا بىر
 قاززەھەرى بار. بولۇپمۇ قارىسىنىڭ زەھەرى 2 - خىلىدىن زىيادە
 بولۇدۇ. 2 - 3 - خىلىنى تاشقى تەرەپتىن ئىشلەتمەش. ئىچكى تە -
 رەپتىن ئىشلەتسە كالنى بوغۇپ ئولۇمگە يەتكۈزۈپ قويۇدۇ. ئۇنىڭ يو -
 پۇرمىقى كۈدە يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. كۈدەدىن كۈچلۈكرەك، تېنىسى
 بىرغېرىچ كىلىدۇ. گۈلى سېرىق پارسىدە (شەنبەت) دەيدۇ. كىچىك
 زەنپىقىغا ئوخشايدۇ. قارىسىنىڭ گۈلى قىزىل بولۇدۇ.

83 - رەسىم، شىنجاڭ سۇرىنجانى

چىقىمىش ئورنى: مەملىكەتتەمىز جۇڭگونىڭ جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.
 قۇۋىتى 30 ئىل تۇرۇدۇ.

ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى: - ئۇ ئىلىمىزنى ئىشلىتىش ۋاقتى چەكلىمەك. ئىلىمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈنى بولغان ۋاقتى 5 - ئاينىڭ 15 - 16 - كۈنلىرىدىن 8 - ئاينىڭ 15 - كۈنلىرىگىچە ئىشلىتىلىدۇ. باشقا ئوت - چوپىلەر كۆپ ئۆسكەن چاغلاردا ئۇنىڭدىن سوردىنچان تۈگۈنچىلىرىنى ئاپتاق قىيىنلىشىدۇ. ئۇنى ئىپتىدائىيلىق بىلەن كولاپ ئېلىپ توپىسىدىن ئاجرىتىلىدۇ. ھەرگىز ئۇيۇلمايدۇ. چۈنكى سۇ تەكسە ئوت رىنىڭ ئاقلىغىنى يوقۇتۇپ سارقىنىپ قالىدۇ. 7 كۈنچە ئاپتاققا يېيىپ قۇرۇتۇپ ئىشلەپچىقىرىشكە باشلايدۇ. ئىشلەشكە قاينىتىلما ھەم ئالغان ھالدا بىرىلىدۇ. بىر قېتىملىق مىقدارى 10 - 2 گرام، سىرتقى تارەپكە مەلەم تەييارلاپ ئىشلەتىلىدۇ.

FRITILLARIA PALLIDIFLORA SCHREK شىنجاڭدىن چىقىدىغان سوردىنچان لاتىنچە

دەپ ئاتىلىدۇ. تىرىكەۋى تىسىرى ئۇقۇرقلار بىلەن ئوخشاش.

سوتىدى ھىندى

CYPERUS ROTUNDUSXL

香附 (沙草)

84 - رەسىم، سوتىدى ھىندى

تونۇش: - بۇ بىر تۇراۋك ئۆسۈملۈكنىڭ ئىلىمىزى بولۇپ، بەزىلىرى زۇمۇلاق، بەزىلىرى ئۈزۈنچاق ۋە بەزىلىرى ياپىلاق بىر نەچچە خىل كىلىدۇ. بىرىنچى خىلنىڭ دەرىخى زەيتۇن دەرىخىدەك ئىككى-لىكىتە، ئۇنىڭدىن بىر ئاز چوڭراق، شېخى قارا، ئىچى ئاق، خوشپۇ-راق بولۇدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى قاناڭشىغان چوڭدۇر. ئولكىنىڭكىنى سوتىدى كۆپى دەپ ئاتىلىدۇ. سۇ دەريا بوي-لىرىدا بولغىنىنىڭ قۇۋىتى ئاجىز.

ئىككىنچى خىلنى سوتىدى ھىندى دىيىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچى ئاق ئەمەس. سوتىدى كۆپىدىن كىچىك-رەك بولۇدۇ. سوتىدى ھىندىنىڭ يەنە بىر خىلى بار بولۇپ، زەنجىۋىلغا ئوخشايدۇ. چاينالسا زەپىررەگە

دەك بولۇدۇ. بۇنى بەدەننىڭ تېرىسىگە چېپىمىسا شۇ ئاندا تۈگۈنچىلىرى چۈشۈرۈۋېتىلىدۇ. زەھەرلىك تەرىپى ھەم بار. يەنە بىر خىلى باركى ئىراننىڭ شىراز دېگەن شەھىرىدىن چىقىدۇ. قۇملۇق ئېرىقىنىڭ، ئوينىڭ ئەتە-ئاپىلىرىدا ئۇنىدۇ. كىچىك-رەك بولۇدۇ. ئەمما تەسىردە ھىندىسى ياخشىراق. چۈنكى بۇنىڭ ئىچى بەك ئاق خوشپۇراق. يوپۇرمىغى كودىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز ئۈستۈن-رەك ۋە قاتتىق بىر ئاز زىردەك.

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - رۇتۇبەتنى (ھۆلۈكنى) قۇرۇتۇش، سۇيۇقنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش، تاشلارنى ئىزىش، تومۇرلارنى ئېچىش، بەدەندىكى سېسىقلىقنى چىقىرىش، ئېقىمىنى زىيادە قىلىش، رەگىنى چە-رايلىق قىلىش، ئاشقازاننى، پەيلىرىنى چىقىرىش، باھنى قوزغاش، يەلنى ھىدەش، چاينىڭ زەھىرىنى قايتۇ-رۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەسلىكىنى ئورنى: - بۇنى سۇ بىلەن ئىزىپ ساپال قاچىغا سېلىپ ئوتقا قويۇپ، ھوللۇكىنى قۇرۇتۇپ ئېلىپ ھەر كۈنى ئاشىدا بىر ئاز يەسە ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈدۇ. ئاشقازاننىڭ كويۇپ تەپەششە - ئىنى يوقۇتۇدۇ. ئېغىزدىكى ۋە ئاشقازاندىكى سېسىقلىقنى كوتۇرۇدۇ. ھەببە تۇل خۇزرا يېغى بىلەن چېپىمىسا بەل ئاغرىغى، بورەك ۋە سۇيىدۇك خالىمىلەردىكى سوۋۇپ كەتمەشلىرىنى يوقۇتۇدۇ. سۇيىدۇكىنى ھاكىدۇرۇدۇ. كونا قىپ ۋە قەيلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ.

ھۆمۇل قىلىمىسا بالىياتقۇ سوۋۇپ كەتمەشنى كەتكۈزۈپ ئېغىزنى زىغىدۇ. قۇلاققا تېمەتسا قۇلاقنىڭ ئېغىرلىغىنى كەتكۈزۈدۇ، چەشنىڭ تۇۋىكى باسسا چەشنى چىمىگەتمەيدۇ ۋە ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىدۇ (ئېغىزدىكى يىمىرگىلىق كېسەللىكلەرنى يوق قىلىپ، سېسىقلىقنى يوقۇتۇدۇ).

ھوللۇك زىيادە بولغان سۇنۇدىن كونا جاراھەتكە سېچىمىسە يېڭى گوش ئوندىرۇدۇ. يەلدىن ۋە سو - غوقتىن بولغان ئاغرىقلارغا پايدا قىلىدۇ. چېپىمىسا ھەم بولۇدۇ. چەشنىڭ ئېقىم چىقىغان قارا يېلىم بىلەن بىرگە باشقا چېپىمىسا باش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. ئەزانى زۇسا ئەزانى قىزارتىدۇ. بۇنىڭدىن 30 گرامنى 500 گرام ھاراق بىلەن قاينىتىپ 30 گرام مىقدارى بىرىلسە قوساقنىڭ ھەر تۈرلۈك قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ (تەجرىبىدىن ئوتكىن).

دورۇنباسارى: - باراۋەر سۇمبۇل، يېپون ۋەزنى مەرمەكىكى، ۱ ھەسسە داچەندۇر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - زىلىتىرى بىلەن ئىشلەتسە دورىنىڭ قۇۋىتىنى بۇزۇدۇ، كالاغا ۋە ئاۋازغا زىيان قىلىدۇ. زىيادە ئىچسە قاننى كويۇدۇرۇدۇ. ئوپىكىگەمۇ زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كال ۋە ئاۋازغا زىيان قىلغانغا شېكەر بىرىلىدۇ، ئوپىكىگە رۇمبېدىيان بىلەن بىرىلىدۇ. قاننى كويۇدۇرمىسۇن ئۈچۈن دورىنى 3 كۈن سىركە ۋە ھەسەلگە قوشۇپ بىرىلىدۇ.

ئىشلەتمەسلىكى مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 2 گرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا 3 - 5 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا 6 - 8 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

تەر كىۋى: - بىر پىزوتسېنت ئۇچۇچان ياغ تۇتۇدۇ. ياغنىڭ تەر كىۋى تىپىدىن، تىپىدىن ئىشەپ بارەت. يەنە ياغ كىسلوتاسى ۋە فېنول خاراكتېرلىق ماددىلار بار.

جۇشقى تىبابەتتە ئىشلەتمەسلىكى: - تەبىئىتى: - قۇرۇق، ھوتىدىل، (سوغۇقلىققا مايىل).

خۇشپۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرگۈچى دورا بولۇپ، نېرۋىدىن بولغان ئاشقازان ئاغرىقلىرىدا، تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇلۇش، مەيدە چىمىگەش، قۇسۇش، ئىچ سۇرۇپ قوساق ئاغرىقلىرىدا بىرىلىدۇ.

يەنە ھېيىزنى تەرتىپكە سېلىشقا، ئارام بىرىش ۋە ئاغرىق توختۇتۇش ئۈچۈن، ئاياللارنىڭ نېرۋىدىكى مۇناسىۋەتلىك بولغان ھېيىز تەرتىپسىزلىشىش، كېسەللىرى، بالىياتقۇنىڭ سوزۇلماۋدىسا پالانىيەتلىرى، ھېيىز تەسلىشىش، بالىنىڭ ھەمىيى ئالدى تېرەپكە ئورۇنلاشقانلىقتىن قۇغۇت ئارقىغا تارتىلىش، ئاغرىق ھېيىز كىلىشلەردە بىرىلىدۇ. يامان جاراھەتلەرنى ئېغىز ئالدىدۇرۇش ياكى ساقايلىش ئۈچۈن سىرتتىن ئىشلە - تىلىدۇ.

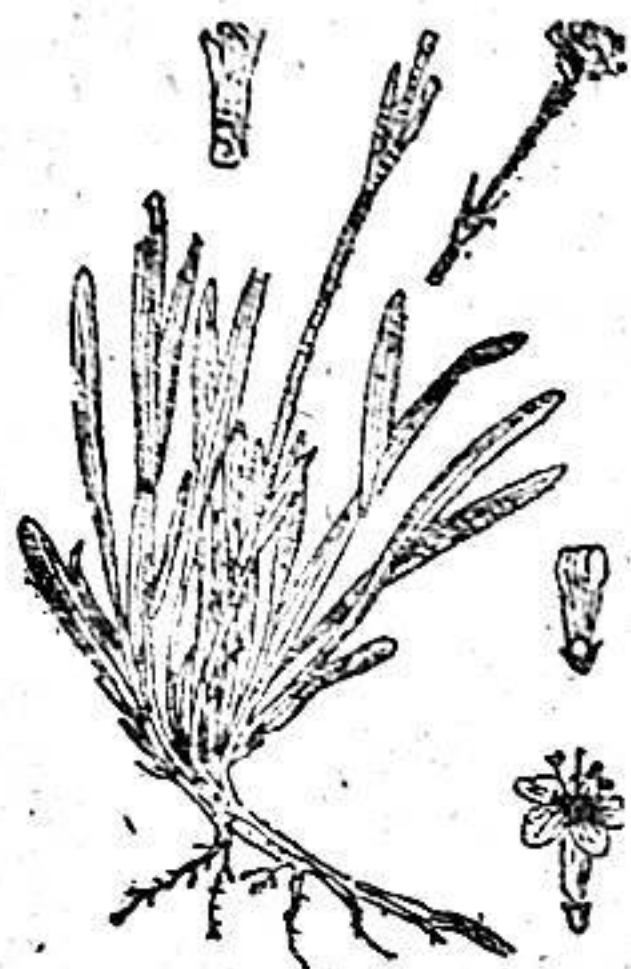
مىقدارى: - 5 - 10 گرامنى قاينىتىپ ياكى سۇيۇپ ھالدا ئىچەشكە بىرىلىدۇ.

سۇنبۇل تىپى

(بالچىدەن)

RHIZOMA NARDOSTACHYTIS

甘松

تونۇش:- بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك، ئۇنىڭ مۇسسى، گۈلى بولمايدۇ. سومۇز دولەننىڭ قۇيرۇغىغا ئوخشايدۇ. ئۇزۇنلىقى بارماقتىن بىر ئاز ئۇزۇنراق، توملىقى كىچىك قولنىڭ توملىقىدا ۋە بېشى بولۇدۇ. بىر ژىلتىزدىن بىر قانچىسى ئوسۇپ چىقىدۇ. بۇنىڭ رەڭگى قارا سېرىققا مايىل. بەك خۇشبۇي، پۇرىقى ۋە بېشى بولۇدۇ. ژىلتىزى بىر ئاز قاتتىق. ئەڭ ياخشىلىرى قارامتۇل سېرىققا مايىل، خۇشبۇي، ئوتسۇر پۇراقلىق، بېشى كىچىك، يېڭى بولغىنىدۇر. سېسىقلىقى بولمايدۇ. ئىككىنچىسى ئۇزۇن ئىنچىكە، بىر ئاز پۇراقلىق. ئازراق سېسىق پۇرۇغى بولۇدۇ. بۇ دورىنىڭ قۇۋىتى 3 ژىلتىزىدە تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى:- مەملىكىتىمىزنىڭ سىچۇەن، گەنسۇ، چىڭخەي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى:- ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

85- رەسىم سۇنبۇل تىپى

تەبىئىتى:- ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى:- مېڭە، ئاشقازان، جىگەر ۋە ژۇرەكتى قۇۋەتلەش، توسالغۇلارنى ئېچىش، رەڭگىدە رۇخسارنى چىرايلىق قىلىش، تۇتۇش، قۇرۇش، قۇۋەتنى زىيادە قىلىش، سۇيدۈك ۋە ھېزنى راۋان قىلىش، مېڭە، تىل ۋە كۆكرەك، ئاشقازاندىكى ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش، ئاشقازان بىلەن ئۇچەيگە ماددىلارنىڭ توكۇلۇشىنى توسۇش، تاشلارنى پارچىلاش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش، ھول يوتەل، تىمىق چىقىملىق، كۆكرەك ئاغرىقىنى، خاپىغان، قۇسۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يەنى تارقىتىش، جىگەرنىڭ ھول، سوغۇق كېسەللىرىگە، ئىستىسقا يەھمى، يەر قان، تال ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ئىچكى ئىشەقلىرىنى تارقىتىدۇ، بوۋاسىر، بورەكنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىرىنى داۋالايىدۇ.

ئىشلىتىلىشى:- ئەمەن ۋە سەندەل بىلەن بېرىلسە ئىشتىھانى ياخشى ئاچىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ. سوغۇق سۇ بىلەن بېرىلسە كۆڭۈل ئېلىشى، خاپىغان، ئاشقازاننىڭ ئېسىلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمىلاقسۇت سۈيى بىلەن كۆزگە تارتسا كۆزدىكى قىزىللىقنى كوتۇرۇدۇ ۋە قۇۋەتلەيدۇ. كىرىمىك ئۈندۈرۈدۇ. دورىلارنىڭ قۇۋىتىنى كوز قاتلاملىرىغا يەتكۈزۈپ ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇدۇ. موزا بىلەن كۆزگە تارتسا ياشنى توختۇتۇدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

ئاشقازانغا چېپىلسا ئاشقازان ئاغزىنى قۇۋەتلەپ ئىشەقلىرىنى تارقىتىدۇ. بەدەنگە چېپىلسا تەرنى قۇرۇتۇپ خۇشبۇي قىلىدۇ. ئۇنى خېمىرنىڭ ئىچىدە پۇشۇرۇپ چېپىلسا جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈدۇ. لاتىغا سۇۋاپ پەرىجىگە كىرگۈزۈلسە بالىياتقۇدىن كېلىدىغان قاننى ۋە ھوللۇكلەرنى توختۇتۇدۇ. ئۇنى قاينىتىپ سۇ

يەنە گوانتۇرسابورەك دۇغى، بالدىياتقۇ دۇغى ۋە ئىشش قىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ھېيىز ماگدۇرۇدۇ.
(500 گرامنى 7500 گرام ئۈزۈم سۇيى بىلەن يېرىم قالىغىچە قاينىتىپ ئۈچ مەپتە ئاپتاقويۇلسا زۇقۇرىدە -
كى خۇسۇسىيەتكە قارىغاندا قۇۋىتى ئۈنۈمدۈر زۇقۇرى بولۇپ تەييارلىنىدۇ).

دەشلىمەتلىمەش مەقدارى : 1 - ياشلىقلارغا 500 دىن بىر گرامغىچە، 5 - ياشلىقلارغا 2-
گرامغىچە، 10 - ياشلىقلارغا 3 تىن 4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىردىلىدۇ.
دورۇنچىلىرى : باراۋەر مەقداردا ئىزخىرە كىكى، ساج مەدى،
دەققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر - بۈرۈككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : كەتپەرا.

قەرىگەۋى : ئاساسەن زىلىتىز كۆتۈرۈلۈشنىڭ ئىچكى پۈستىلاق قەۋىتىدە ۋە زىلىتىز تۈۋەنكى پۈس-
تىنىڭ ھۈجەيرىلىرىدە 1 - 2 پۈرۈتسەنت ماي تۇتۇدۇ.

بۇ ئۇچۇچان ماينىڭ ئاساسىي تەركىۋى سېسكوۋېتېرىپىندىن ئىبارەت.

تەبىئەتى : قۇرۇق ئىسسىق.

خۇشپۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى، تارتىشىشنى بوشاشتۇرغۇچى، تەبىئەتلىك دۇرغۇچى دورا سۇ-
پىتىدە باش ئاغرىشى، نېرۋىلىك خاپىغان كېسەللىرىدە ئىشلىتىلىدۇ، سزالق مەدەنى ھەيدەيدۇ، سزالق
مەدە تۇپىلىدىن بولغان تۇتقاق كېسەلگە پايدا قىلىدۇ. نېرۋىسى ئاجىزلاپ ئاسانلا خاپا بولۇدىغان كى-
شىلەرگەمۇ پايدا قىلىدۇ. كۈندە 3-6 گرامنى قاينىتىپ سۇيۇپ قىلىپ ياكى ھاراققا چىلاپ بىردىلىدۇ.

سۇنپۇل رۇمى (سنىل رومى)

VALERIANA OFFICINALIS

欧 蕲 草

تونۇش : بۇ بىر خىل زىلىتىز تەبىئەتلىك گۈلى بار.
خۇشپۇر، قاتتىق. شەكلى سۇنپۇل تىپقا ئوخشاشمايدۇ. بەلكى
بۇنىڭ يوپۇرمىقى ئىنچىكە، ئۈچى زۇقۇرىغا تىك تۇرۇدۇ. يوپۇرمى-
قىنىڭ ئۈستۈن تەرىپى تۈۋەن تەرىپىدىن كەڭرەك بولۇدۇ. يوپۇر-
ماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تەبىئە چىققان بولۇپ، تەبىئەتنىڭ بې-
شىدا ئىنچىكە شاخلىرى بار. ھەر شاخنىڭ بېشىدا كىچىك گۈلى
بولۇدۇ. بۇنىڭ زىلىتىزى يەردىن ئۈستۈن ئەگرى بوغۇملۇق ئەم-
چىكە زىپلىق بولۇدۇ. گۈلى، تەبىئەسى ھەم زىلىتىزى بەشلىتىلى-
دۇ. ئەڭ ياخشىسى خۇشپۇر، قاتتىق، يېڭىسى، ئىچى كاۋاك
ئەمەس بولۇشى كېرەك. بۇنىڭ زىلىتىزى كۆپ بولۇدۇ.
تەبىئەتى : سۇنپۇل تىپتىن ئىسسىقراق، قابىزلىقتا تۇ-
نىدىن تۈۋەن.

86 - رەسىم، سۇنپۇل رۇمى

چىقىشى ۋە رەڭگى: - سۇنئىيەتلىك تۈرى ئىنتايىن كۆپ. بۇنىڭ ئىسمى ۋە تىلى ياپونىيە بولۇپ، ھازىر گېلىمىزنىڭ دۇكىنىدا شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردا ئىنتايىن چىقىدۇ. خۇسۇسىيەتى: - ئاساسەن سۇنئىيەتلىك ئىنتايىن كۆپ. ئىشلىتىلىشى: - 340 گراممى 15 كىلوگرام ئۈزۈم سۈيىگە سېلىپ ئىككى ئاي ئىچىدىن كىيىن سۇزۇپ ئېلىپ، تەلپۈرۈشنى ئاشۇرۇپ 240 گرام قايناق سۇ بىلەن ئىچىش ئاشقازان، جىگىرە ۋە بۆرەكنىڭ سوغۇقلىقى بولغان يارلىق كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەركىبى: - ئاساسەن ۋىتامىن، كۆتۈرگۈچى ئىچكى پويىزلىق قۇرۇتقۇچى ۋە ۋىتامىننىڭ قۇرۇق پويىزلىق ھۆججە يىرىلىرىدە 2-5% پروتېين ئۈچۈن ماي بولىدۇ. يانغىق ئاساسى تەركىبى بىر ئىنتايىن كۆپ. لېرمانادىن ئىبارەت. بۇ تەركىبلىرى قۇرۇقلىقتىن كىيىن ئىنتايىن كۆپ بىلەن ئاتىدۇم ئىنتايىن كۆپ. رىئەتقا ئايلىنىپ ئۆزىگە خاس پۇراق چىقىرىدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا ئالگولولىمىدا ئىنتايىن كۆپ بىلەن ۋە لېرمانادىن ۋە چۈمۈلە كىسلاتاسى، ئانتىبىيوتىك، دەرەخ سۇيىلىرى قاتارلىقلارنى تۇتۇدۇ. جۇڭگىيە تىبابەتلىرىدە ئىشلىتىلىشى: - كۆچلۈك يىل ھىدىگۈچى، قوزغاتقۇچى ۋە سىيازما پەسلىتىگۈچى دەرىجىدە بولۇپ، ئاساسەن نېرۋى ئاجىزلىقىدا، زۆرەك سېلىشلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ. ئىسپىرىتلىق تىببىي دۇرۇمى (تىنكتۇرىسى) دىن 4 م، ئېكستراكىتى (رۇبىيىسى) دىن 0.25 گرام، سۇيۇق ئېكستراكىتىدىن 1 م ل ئىچىلىدۇ.

سەبەزە

ALOE

芦荟

87 - رەسىم، سەبەزە

تونۇش: - بىر خىل سەبەزە ئۆسۈملۈكىنىڭ سېقىلغان سۈيى بولۇپ، ئۆسۈملۈكىنىڭ بىرى 1-2 مېتىرچە كېلىدۇ، يوپۇر-مىقى چوڭ، تاغ پىيادىسىنىڭ يوپۇرلىقىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. يوپۇرلىقنىڭ ئۈچى ئىنتايىن كۆپ، تۈۋى تەرەپى كەڭرەك، يوپۇرلىق چۆرىلىرى قاتتىق تىكلىك، يوپۇرلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا خالى بار، يوللۇق، تەكلىك، ئىككىنچىلىكىنىڭ ئاستىدا يېقىن يەردە بولىدۇ. سېقىلغان سۈيى شىرىلىك، تەمى ئاچچىق. بۇ ئۆسۈملۈك ئىككىنچىلىكى بولۇپ، ئىككىنچىلىكى مۇسۇسى 2 تەرەپى ئىنتايىن كۆپ بولىدۇ. چىشىنىڭ مۇسۇسى باراۋەر بولىدۇ. بۇ ئۆسۈملۈكنىڭ يوپۇرلىقى، تېمىسى، ۋىتامىنلىرى ئاچچىق بولىدۇ. خۇسۇسىيەتلىرى ۋاختىدا بىك ئاچچىق. بۇ خىل بولۇپ، بۇنىڭ بىر قىسمى ئىنتايىن بىستان ۋە ئافرىقىدا كۆپ ئۆسۈدۇ. بۇنىڭ رەڭگى قاراغا مايىل، پاقىرايدىغان، بىر بىرىگە چاپلىشاڭغۇ، قاتتىقراق (جىگىرە) بولىدۇ.

2- سەبەزە ھىندى دەيدۇ، رەڭگى جىگىرە رەڭ، پاقىرايدۇ ۋە بۇ سەبەزەدىن كەمەك بولىدۇ، كۆچى تۈۋەنرەك. 3- خىلى سەبەزە خانى ئۇخارىستان دېگەن شەھەرنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىلىپ، بۇ قارا رەڭگە بولىدۇ.

قۇم ئادامشاڭغۇ، سېسىق، چۇرۇك ئەمەس، يېنىك، بۇقۇردىكى 2 خىلدىن ئاجىزراق، بۇلى ئىشلىمەشكە بولمايدۇ.

چىقىش ئورنى: - ۋەتەنمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن چىقىدۇ. تىرۇپىك مەملىكەتلەردىمۇ كۆپ چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ سۇرۇش، ئاغرىق قالدۇرۇش، يەل ھەيدەش، ئىششىق ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - جىگەر ۋە باشقا ئەزالاردىكى توسالغۇلارنى ئېچىشقا، يەللەرنى ماڭدۇرۇشقا، ئاشقازان ۋە باشقا يىغىلغان خىلمىتلارنى سۇرۇپ چىقىرىشقا، ھەرخىل بۇزۇق قانلارنى سۇرۇپ چىقىرىشقا، سەۋدانى چىقىرىشقا، سوغۇق سەپىرانى سۇرۇشكە، ئاشقازاننى قۇۋەتلەشكە، مالمخولميا، مېگە كېسەللەرگە، ئۇيقۇ كەلتۈرۈشكە، چاپلىماشاڭغۇ خىلمىتلاردىن بولغان ناسىر، مۇدۇر جاراھەتلەرگە، پۈتەلمىگەن جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈشكە، سۇلۇق جاراھەتلەرنىڭ سۇلىرىنى توختۇتۇشقا بېرىلىدۇ. ئۇ چەيكە مەدەدە پەيدا بولۇش ئالدىدا 3 كۈن، 1 - كۈنى 2 گرام، 2 - كۈنى 3 گرام، 3 - كۈنى 4 گرام بېرىلسە بۇنىڭغا پايدا قىلىدۇ. 5 گرامنى ئىسسىق سۇ بىلەن بەرسە ئاشقازاندىكى ھوللۇكنى سۇرۇدۇ، ئاشقازاننى پاكىزلىەيدۇ. مەستكى رۇمى بىلەن قوشۇپ بەرسە مېڭىنى تازىلايدۇ. غارىقۇن قوشۇپ بەرسە مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى، ھاسىراشنى توختۇتۇدۇ. كۆكرەكنى پاكلايدۇ. 3 گرامنى سوغۇق قايناقسۇ بىلەن بەرسە ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ.

قىزىلگۈل، مەستكى بىلەن قوشۇپ بەرسە مەيدە كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دو-رملار بىلەن قوشۇپ بېرىلسە سەۋدادىن بولغان كېسەللەرگە، تال كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بەلغەم، سەپرا ئارىلاشقاندىن بولغان ئۇسۇزلۇققا، ئىشتىھانى ئېچىشقا، كىچىك تىلىنىڭ كويۇپ ئاغرىغىنىغا ئىشلىتىلىدۇ. سۈت ئېمىدىغان كىچىك بالىلارغا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ يىمىدۈرسە قىل قۇرۇتنى چۈشۈرۈدۇ.

سەۋدانى سۈرمەك ئۈچۈن 3 كۈن 4 گرامدىن ئىچىپ، 3 كۈن دەم ئېلىپ، يەنە 3 كۈن ئىچىپ بەدەننىڭ ھەر بىر ئورگانلىرىدا تۇرۇپ قالغان كونا يەللەرنى سۇرۇدۇ. كۆزگە سۈرمە قىلىنسا كۆزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ ھەم كۆزنىڭ يىرىڭلاپ ئاغرىغىنىغا، قىچىشىپ ئاغرىغىنىغا پايدا قىلىدۇ. ئاق توغرىغۇ، تۈز بىلەن ئېلىشتۇرۇپ باشقا چېپىلسا باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ ھەم سوغۇقتىن مېڭىدىن چۈشكەن سۈنى تۈسۈدۇ. سىرگە، پاقا يوپۇرماغىنىڭ سۈيى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كىچىك بالا بېشىغا چېپىلسا باشتىكى جاراھەتنىڭ ھوللۇكلىرىنى تارتىدۇ. پاقا يوپۇرماغىنىڭ سۈيىنى ئېلىشتۇرۇپ بۇرۇنغا، قۇلاققا تېمىتسا بۇرۇننىڭ جاراھەتلىرىگە، قۇلاقنىڭ جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. قاپاقنىڭ تاتلىق ئۇرۇغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بۇرۇنغا چېپىلسىمۇ بۇرۇن جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ھەببۇلئاس شەرۋىتى بىلەن قوشۇپ باشقا چېپىلسا چاچنى قارايتىدۇ، پىتىنى يوق قىلىدۇ. چاچنى ئۇندۇرۇدۇ. ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ھەرخىل زەربىلەنگەن زەخمىلەرگە چېپىلىدۇ ھەم باش ئاغرىغىغا، سوغۇقتىن بولغان ئىششىققا، داخەسكە (تىرناقنىڭ ئىششىغى) ھەرخىل جاراھەتكە، ئېغىز-ماننىڭ ئاغرىغىغا، مۇپاسىل ئاغرىقلىرىغا، بوۋاسىرغا چېپىلىدۇ. شاراپ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ غار - غارىقۇن قىلىپ ياكى ئېغىزدا توختۇتۇلسا تىلىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئىششىققا، چىش مۇلىكىنىڭ ئىششىغىغا، ئېغىز ئىچىدىكى ھەرخىل ئىششىقلارغا پايدا قىلىدۇ. ھەسەل ھەم شاراپ بىلەن قوشۇپ ھەرخىل جاراھەتلىرىنى (چىقان ھەم ئالەت (پېنىس) دىكى يۈتمەگەن جاراھەتلەرنى) پۈتتۈرۈدۇ.

بۇ مەھسۇلاتنىڭ سۈيى بىلەن ئېمىلىشتۇرۇپ ئىلما كېسەلگە چېپىلىدۇ. ئاتلىقى، ئاچچىق شاراپ بىلەن كېمىلىشتۇرۇپ بوۋاسىر ئىششىقلىرىغا چېپىلىدۇ. ئىششىقنى ياندۇرۇدۇ. كۆدنىڭ سۈيى بىلەن ئېمىلىشتۇرۇپ بوۋاسىرغا چېپىلىسا، ئارقىدىن قوشۇشۇننى يۇمشاق سالاھى قىلىپ سوقۇپ كۆل يېغىسى بىلەن ئېمىلىشتۇرۇپ چېپىلىسا بوۋاسىرنىڭ ئىششىق ئوسمىلىرىنى ئوسۇدۇ. كۆدنىڭ قايناتقان سۈيى، ئىلان قاسرىقى بىلەن ئېمىلىشتۇرۇپ چېپىلىسا، بوۋاسىر ئوسمىلىرىنى چۈشۈرۈدۇ ھەم باشقا مەدقەت جاراھەت كېسەللىرىگەمۇ پايدا قىلىدۇ. يالغۇز ئوزنى ئوۋاكنىڭ جەسدىگە چېپىلىسا جەسەتنى يۇزماستىن ساقلايدۇ. سىر كەبىلەن ئېمىلىشتۇرۇپ ھەرخىل سۇلۇق سېرىق چاقىلارغا چېپىلىسا سۈيىنى يوقۇتۇدۇ ھەم ساقايتىدۇ. كويۇرۇپ تۇتۇنمىدىن دەم ئالسا ھاسىراشنى يوقۇتۇدۇ. سېرىقنى قاينىتقۇ بىلەن ئېرىتىپ سويۇتۇپ سۇزۇپ ھەمەل قىلىسا بوۋاسىرغا پايدا قىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ جاراھەتلىرىگە سېپىلسە سۈيىنى تارتىدۇ ھەم ئالتە، پىرىج (ۋاكنىڭ) نىڭ جاراھەتلىرىگە پايدىسى ياخشىدۇر. ئەمچەكتىكى بالىلارنىڭ ئىچى قۇزىيەت بولسا، سۇدا ئېرىتىپ نامبۇل يۈرۈمىسى بىلەن قوشۇپ ئىسسىق ھالدا كىندىكىنىڭ سول تەرىپىگە قويۇپ بىر سەئەت ئىچى كىلىدۇ. سەئەتتە دەرىخىنىڭ شېخىنى يېرىپ، زەنجىبىل ھەم ئىفۇننى يۇمشاق سوقۇپ، شاخنىڭ يېرىلغان يېرىگە سىقىپ، بۇ تەييارلانغان شاخنى ئىسسىق يۇرتىكى ئىششىققا تاڭسا، ئىششىقنى ياندۇرۇدۇ.

سېرىقنىڭ زۇيۇلمىغىنى زۇغاندىن كۈچلۈك بولۇدۇ. سېرىقنى تولراق دورىلارغا قوشۇپ ھېپ، سۇ - قۇپ، مەدجۇنلەر تەركىبىگە قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ (ئىچمەشەشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن زۇيۇلدۇ). جاراھەتلىرىگە زۇيۇلمىنى ياخشىراق.

ئىشلىتىلىشى مەقدارى : - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 0.5 دىن 1 گرامغىچە ، 5 تىن 10 ياش - لىقلارغا 2 دىن 2 1/2 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 3 دىن 3 1/2 گرامغىچە، ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنچىسى : - ئىششىق ۋە جاراھەتلىرى ئۈچۈن 2 ھەسسە مەككىنىڭ ھۇزۇزى، ئىسھال ئۈچۈن 1 1/2 ھەسسە، تۇرپۇت 1/4 ھەسسە، سىمبۇنىيا، ئوز ۋە زىنى بىلەن ئىلدىن، 1/2 ھەسسە زەفەر .

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - مەقداردىن ئوشۇق كۆپ ئىشلەتسە قان كەلتۈرۈدۇ ھەم مەيدە، ئۈچەي، جىگەر زەنجىپىلەرگە زىيان قىلىدۇ، ئۈچەي كېسەللىكى ئۈچۈن كەتپرا، جىگەر ۋە ئاشقازان كېسەللىكىگە قىزىلىك، مەستىكى، مەدقەت كېسەللىرىگە مۇقىل، رەۋغىنى كۆل، رەۋغىنى بىنەپشە ياكى ئىچكى يېغى قوشۇپ بىرىلسە بولۇدۇ. زىيان قىلىدىغان كېسەللىرىگە ئىلاجى بولسا ئىشلەتمەسلىك لازىم.

تەركىبى : - سېرى (ئالويى) نىڭ ئاساسى تەركىبى ئالوي كىيۇ كازىدى بار بالوئىن دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ يەنە يېلىم ۋە ئالوينىڭ سۈركە تەركىبى ئالوئىن تۇتۇدۇ.

چىقىدىغان جايى، تروپىك مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. جۈملىدىن مەملىكەتتەمىزنىڭ ئىسسىق ئىقلىم - لىق جايلىرىدىمۇ ئوسۇتۇلۇدۇ.

ھازىرقى زامان مەيدىتىسىدە سۈركى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ، ھامىلدار ئاياللار، ھېيىز كورۇۋاتقان ئاياللار، بوۋاسىر (كەموروي) كېسەلى بارلارغا ئىچكۈزۈش چەكلىنىدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى : - تەبىئىي سوغۇق، جىگەر، ئال، ئاشقازان، چوڭ ئۈچەيگە تەسەر قىلىدۇ.

ھاشارات ئولتۇرۇشكە، چوڭ تەرەتتى رايۇن قىلىشقا، قىزىتقا قاپتۇرۇش، جىگەرنى ياشارتىش، ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

بىدەپىداپ كاشىغەرى

(ئىسپىداپ)

PLUMBI CARBONATUS

碳酸鉛

قونۇش : - بۇ قىلەي ۋە قوغۇشۇن، رۇمى ئوتىيالاردىن كويۇرۇش ئارقىلىق تەييارلانغان دورا
 دۇر. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى قىلەيدىن تەييارلانغانى بولۇپ، ۋەزنى ئېغىر، يۇمشاق، ئاق بولغاندۇر. ئىش-
 لىتىملىدىغىنى ھەم شۇدۇر. بۇنى ئىشلىتىشتە تىببى قايىدە بويىچە، زۇيۇپ ئىشلەتمىدۇ.
 چىقىش ئورنى : - مەملىكەتتەمۇزىدىن چىقىدۇ.
 قەبىئىتى : 3. - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
 خۇسۇسىيىتى : - يۇمشۇتۇش، ئارتۇق ھۆلۈكنى قۇرۇتۇش، جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى بۇتۇرۇش
 ئارتۇق يۇزۇق كۆشنى يوقۇتۇش، ئوتتا كويىگەن كويۇكنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 ئىشلىتىلىش ئورنى : - ئەگەر بۇنى سىركە، گۈل يېغى، ياكى بىنەپشە يېغى بىلەن چاپسا
 باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. كوزگە مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا، كوزنىڭ ئىسسىقلىقىنى بى-
 تان ئىششەپلىرى، يىرىشلىق چاقا ۋە دانىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قىز تۇققان ئاياللارنىڭ سۈتى، تو-
 خو تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن كوزگە چاپسا كوزنىڭ يىرىشلىقى ئاغرىغى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. توخۇ تۇ-
 خۇمنىڭ ئېقى ۋە گۈل يېغى بىلەن مەلەم قىلىپ لاتىغا بولۇپ ئوتتا كويىگەن جايىغا قايتا قايتا قويۇلسا
 ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنى كوپۇنچە مەلەملەرگە سېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.
 ئىشلىتىلىش مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ 2 گراممىچە بىرىلىدۇ.
 ئوزۇنچاسارى : - مۇددارىنىڭ (مەدەستان)
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار : - كالنى بوغۇدۇ، ئارتۇق ئىشلەتسە ئادەم ئولتۇرۇدۇ
 تۈزەتكۈچىسى : - قىي قىلماقلىق، ياغلىق شورپىلارنى ئىچسەك.

بىدەپى

BIVALVE
CONCHA HALIOTIDIS

蛤壳
石决明

قونۇش : - بۇ بىرخىل سۇ ھايۋانلىرىنىڭ تاشقى پوستى. چوڭ - كىچىكلىكى ھەر خىل بولۇدۇ. بۇ
 ھايۋان چوڭ دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ بىرخىلى بولۇپ، بېلىق ۋە ھەر خىل سۇ ھايۋانلىرى بىلەن ئوزۇقلى-
 مىدۇ. بەزى يامان شارايىتقا توغرى كەلگەندە ھاياتىنى يوقۇتۇپ تاشقى پوستى دېڭىز قىرغاقلىرىغا چىقىپ
 قالىدۇ، دېڭىزدىن ئېغىۋېلىنىدۇ. ياخشىسىنىڭ تاشقى تەرىپى قارامتۇل، ئىچى ئاق، پاقىراق، سۈزۈك ۋە
 ھەرخىل رەڭدە كورۇنۇدۇ. ئوزى قاتتىق، تېمى تاتلىق بولۇدۇ. بۇ ھايۋاننىڭ ئىچىدىن مەدۋايەت چىقىدۇ ۋە
 چىقىش ئورنى : - ئېلىمىزنىڭ دېڭىز قىرغاقلىرىدا، شىمالدىن لىياۋنىڭ ئولكىسىدىن، جەنۇبتا
 خەينەنداۋ ئاراللىرىغا قەدەر ھەممە ئورۇنلاردا تېپىلىدۇ. دولتەمىزنىڭ فۇجىيەن، جېجياڭ، شەندۇڭ قا-

قارلىقى ئولكەلىرىدە مەخسۇس بېقىش مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ، سۇنى يوسۇندا ئوستۇرۇلماكتە.

چەت ئەللەردىن كىرىپ دېھقانچىلىق بويلىرى ۋە سەيلەنلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - مومىل (ئوتتۇراھال)، كويىدۇرۇلكەننىڭ قۇرۇق قاننى ئارتۇق.

خۇسۇسىيەتلىرى: - ئىچ ئوخشۇتۇش، قان ئوخشۇتۇش، ئەزالارنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دەشلىمەتلىشى: - ناھايىتى يۇمشاق سوقۇپ ئەكلەكتەن ئۆتكۈزۈپ ئىچ سۈرۈشنى، ھەرخىل ئەزا-

لاردىن كەلگەن قاننى ئوخشۇتۇشقا بىرىلىدۇ. ئاكتە (قارايدىل - نوما)، سىغىلىس جاراھەتلىمىسىنى

ساقايتىدۇ. چىش كىرىلىرىگە باسا چىشنى چىقىتىدۇ ھەم ياقىرىتىدۇ. بۇرۇننىڭ ئىچىگە قۇيۇلسا بۇرۇن-

دىن كەلگەن قاننى ئوخشۇتۇدۇ، قۇرۇقتىن ئاغرىغان كۆزگە تارتسا پايدا قىلىدۇ، يىرىشنى يوقۇتۇدۇ،

ياۋا كىرىپكە پايدا قىلىدۇ. سىرگە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ سىرگەگە چېپىلسا سىرگەنى چۈشۈرۈدۇ. مەق-

مەتكە سىپىلسە ياكى باسا بوۋاسىر جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. كويىدۇرۇپ ئاق تۈز بىلەن ئارىلاش-

تۇرۇپ چىش ئاغرىغىغا باسا ئاغرىق پەسەيتىدۇ، چىش كىرىشنىڭ ھۆلۈكىنى قۇرۇتۇدۇ. خۇننىڭ سىپ-

سىقلىقىدىن بولغان جاراھەتلىرىگە باسا پايدا قىلىدۇ. تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن كويىدۇرۇپ چېپىلسا

پايدا قىلىدۇ. ئىسسىق سۇ ياكى ئىسسىق ياغلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك دورىلارنى قوشۇپ چاپسا ئاق

داغ، سەپكۈنلەرنى چۈشۈرۈدۇ. يۈزگە چېپىلسا چىرايلىق قىلىدۇ. سىرگە بىلەن ئېلىمىشتۇرۇپ قۇلاق

ئارقىسىغا چېپىلسا باش ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ. سۇ بىلەن ئېلىمىشتۇرۇپ چېپىلسا ھۆل سوغۇقتىن بولغان

ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. ئىچىسە ۋزە كىنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. كويىدۇرۇپ بوۋاسىرنى ئىسلىسا پايدا

قىلىدۇ. ئىچىسە سوغۇقتىن بولغان يەللىرىنى دەپشى قىلىدۇ. ئەرەقى جىۋىنىنى

بىلەن خېمىر قىلىپ پاختا بىلەن كىندىك تۇۋىگە تاڭسا باھىنى قۇۋەتلىدۇ. بۇ ھايۋاننىڭ كىشىنى شورپا

قىلىپ بىرە قەۋزىيەتنى بوشۇتۇدۇ، سۇرۇدۇ. يېغىنى باشقا چېپىلسا چۈشۈپ كەتكەن چاچنى چىقىرىدۇ.

دەشلىمەتلىشى مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 1.5 گرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا 2 گرام،

10 - 15 ياشلىقلارغا 3 گرام، زۇقۇرى ياشلىقلارغا 4 گرامغا چېكىلىدۇ.

قۇرۇق زىياسارى: - مەرۋايىت.

دەققەت قىلىدىغان نەشلىرى: - بۇنىڭ ئۈستىدىكى قارا پوستىنى قىرىۋېتىپ ئەشلىتىمىز. سىرگە

بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىسە ئالغا زىيان قىلىدۇ.

تەركىبى: - بۇ ھايۋاننىڭ كىشىگە كىيۈك كېن، ئاقسىل، سۇ، ياغ، كۆل ۋە ۋىتامىن A B C لار

بولۇدۇ. سىدەپنىڭ ئاساسى تەركىبى كاممىسى ماددىسىدىن ئىبارەت.

جۈگىمى تەبىئىيەتتە دەشلىمەتلىشى: - بەلغەم بوشۇتۇش، نەپەس سىقىلىشىنى ياخشىلاش،

كۆكرەك قىسىلىشلارنى تۈزۈتۈش ۋە سۇيۇقلۇق ھەيدەش ئۈچۈن ئەشلىتىلىدۇ. بەدەننى قۇۋەتلىش، بەل،

پۇت، تىزلارنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، ئاغرىقلارنى تارقىتىش، كال ئىششىپ ئاغرىقلارنى داۋالاش

ئۈچۈن ئەشلىتىلىدۇ. يەنە قان قۇمۇرلىرىنى تارايىتىپ، قان تۇكۇرۇشنى قۇتۇتۇدۇ، ئەچكى سۇيۇقلۇق

لارنىڭ كۆپ ئەشلىپ چىقىرىلىشىنى چەكلەيدۇ. ئاساسى ئۈنۈمى ئۆپكەننى ياشلاش، بەز كېسەللىرىنى

داۋالاش، بالىلارنىڭ سوڭمى يۇمشاپ كەتىش (راخمت) كېسەللىرىنى داۋالاشتىن ئىبارەت. سىدەپ تالقىنى

دىن 100 گرامغا پىششىق ئالدىدىكى شال (گۈرۈچ) نى سوقۇپ 100 گرام قوشۇپ كۈندە تاماقنى كىيىم 2

گرامدىن بىرىش ئارقىلىق زۇقۇرقى كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئوبدان ئۈنۈم بىرىدۇ.

زۇقۇرقىدىن ئاشقەرى، خەنزۇچە شى جۇيىمىڭ لاتىنچە CONCHA HALIOTIDIS نەمۇ

سەدەپ ئورنىدا ئىشلەتمەيدۇ. ئۇنىڭ چوڭ ھەم كىچىكى بار، بىر ئۇچى ئوڭاشقان ۋە بىر قىرى ئىچكى
ردىگە يۈگەلگەن ھالدىكى قاپتىن ئىبارەت.

تەركىبى: - ئاساسەن كالىسى كاربوناتىدىن ئىبارەت. يەنە خولمەنۇ بولۇدۇ. كويىدۇرۇلغاندىن كىم
يەن كۆشتىسىدە ئانئورگانىك كىسلاتا قالدۇقلىرى تېپىلىدۇ.

تەبىئىي: - ھۆتىدىل، جىگىرنى ياخشىلاش، قىزىتمەنى پەسەيتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، سوز -
نەكنى داۋالاش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

باش قېيىمىش، كۆز قاراڭغۇلۇش-ۇش ۋە سۆڭەك سىقىراپ ئاغرىش، سىل قىزىتمەلىرى، كۆزگە پىردە
چۇشۇش، موزنىڭ كېسىلى، نېرۋ كېسىلى، ئاشقازاندا كىسلاتا بەك كۆپ بولۇپ مەيدە ئېچىشىش كې -
سەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلەتمەيدۇ. قان توختۇتۇشقىمۇ بىرىلىدۇ.

سەرىپىستان

(سەپىستان)

CARDIA MIXA

توزۇش: - بىر خىل دەرىخنىڭ مۇسسى، ئۇ 2 خىل بولۇدۇ: 1 - خىملى چوڭ بولۇدۇ.
كلاس مىقدارىدا. بۇنىڭ ئېتى ئۇرۇغىدىن ئايرىلغان شىلمەلىق كىلىدۇ. 2 - خىملى ئۇنىڭدىن كىچىك -
گۈرەك بولۇدۇ، بۇنىڭ ئۇرۇغى ئېتىگە چاپلىشاڭغۇ كىلىدۇ. لۇئاپىمۇ ئازراق. ئەمما تەمى 1 - خىملىنىڭ
كىدىن تاتلىغىراق بولۇدۇ. ھەر ئىككى خىملى غىلاپىنىڭ ئىچىدە تۇرۇدۇ. پىشقان ۋاختىدا سېرىق، قۇرۇ -
خاندىن كىيىن قارا رەڭگە كىرىدۇ. ئەڭ ياخشى ئوبدان پىشقىنى، يېتىمى، بەھرە يىنىدىن چىقىدىغە -
ئىدۇر. دەرىخنىڭ ئىگىزلىكى 4 - 5 مېتىرغىچە بولۇدۇ. تېنىسى ئاق، شاخلىرى كۆك، يوپۇرمىغى
زۇمۇلاق، چوڭ بىر ئاز ئىرىك. بۇ، ئىسسىق مەملىكىتلەردە بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - جۇڭگودىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - ئىسسىق - سوغۇقلىقتا ھۆتىدىل، 1 - دەرىجىدە ھولە.

خۇسۇسىيەتى: - كۆكرەكنى، قوساقنى، گالىنى يۇمشۇتۇش، سېپرا، قان خاراكىتېرلىق
ماددىلارنى ئارقا پىشاپ ئۆلۈملىق چىقىرىش، سېپرا ۋە قاننىڭ ئىزلىگىنى پەسەيتىش، ئۆسۈملۈكنى يې -
مىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلەتمەش ئورنى: - بۇنى ئاغزىدا تۇتۇپ سۈيىنى زۇتسى، چىمىلانغان سۈيى ياكى
قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە كۆكرەكنى، كانايىنى يۇمشۇتۇدۇ. كۆكرەك، كانايىلاردىكى
ئىششىقلىرىنى پەسەيتىدۇ، قۇرۇق يوتىل، ئاۋازنىڭ تۇتۇلۇپ قېلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ،
تەشنىلىقنى، سېپرانى، سېپرانىڭ تەزلىگىدىن سۈيىدۇكىنى كۆيۈپ كىلىشىنى يوقۇتۇدۇ.
ئۈچەيدىكى قۇرۇتلارنى چىقىرىدۇ. سۇدا ۋە ئاچچىق بەلغەم خاراكىتېرلىق ماددىلارنى يوقۇتۇدۇ. ئىچ
سۇرۇلغان دورىلارنى ئىسلاھ قىلىدۇ. سېپرا ۋە قان خاراكىتېرلىق قىزىق تىپلىرىنى پەسەيتىدۇ، ئوتكۇر شا -
راپ ئىچكىن سەۋەبتىن ياكى ئوتكۇر دورىلارنى ئىچكىن سەۋەبتىن پەيدا بولغان ئۈچەينىڭ ئېچىشىش ئۈ -
چۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

دېشىلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 20 دانىغىچە كىشىلىتىلىدۇ.

دورۇنچىسى: - خىتەمى (ئاق لىلى).

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئاشقازانغا چىگرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - چىلان ۋە قىزىلگۈل.

دەسكەرتىش: - سىرپىستان ھەققىدە رايونىمىزدىكى تۈپىلەر ئارىسىدا پىكىرلەر ئوخشاش بولمايدۇ.

ھەقىقەتتىن ئىندۇزۇچە نامىنى بەلگىلىش مۇمكىن بولمايدۇ.

• سەرتانى بەھرى

تونۇش: - بۇ توۋەندىكى سەرتانى نەھرىگە ئوخشاش سۇدا ھايات كۆچۈرۈدىغان سۇ جانۇرى (سۇ قۇرۇتى) بولۇپ، شور دەرياسىدا بولىدۇ. ئاساسەن شەكلى سەرتانى نەھرىگە ئوخشايدۇ. شور دەرياسىنىڭ سەرتانى 2 خىل بولۇپ، 1- خىلى داۋاملىق دەريادا تۇرسا يۇمشاق تۇرۇدۇ. دەريادىن چىقىرىلغاندىن كىيىن ھاۋا تەكەمەك بىلەن ئاشتەك قاتىدۇ. چوڭلۇقتا سەرتانى نەھرىنىڭ مىقدارىدەك بولىدۇ. بىر ئاز كىچىك رەك، ئاق، يۇمشاق. يەنە بىر خىلى سەرتانى نەھرىگە ئوخشايدۇ. لىكىن بەك ئاق بولىدۇ، قۇلاققا سالىدىغان زىرىگە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھىندى دېڭىزىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - 1- خىلىنىڭ قۇرۇق سوقۇق، 2- خىلىنىڭ ھول سوقۇق، سوقۇقلىقى 1- خىلىنىڭكىدىن ئارتۇق.

خۇسۇسىيىتى: - كوز كوشلىرىنى تۈۋەتلەش، كورۇش قۇۋىتىنى ئاشۇرۇش، كوزنىڭ قاتلاملىرىدىن توكۇلۇدىغان رۇتۇبەتلەرنى ۋە ھوللۇكنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

دېشىلىتىلىشى: - بۇنىڭ كويۇرۇلگىنىنى كاڭپەن بىلەن يۇمشۇتۇپ كوزگە تارقىلسا، كوز قاتلاملىرىدىن توكۇلۇدىغان رۇتۇبەتلەرنى ۋە ھوللۇكنى يوقۇتۇدۇ. كوزنىڭ كوشلىرىنى قۇۋەتلەندۈرۈدۇ. كوزنى روشەن قىلىدۇ. قالغان كوز كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىزىپ چېپىلسا بۇدەندىكى داغ - سېپ - كۈنلەرنى يوقۇتۇدۇ.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - بۇنى ئىچكى ئىستېمال ئۈچۈن بىرىلمەيدۇ. چۈنكى ئوزى زەھەر، يەسە ئولتۇرۇدۇ.

سەرتان نەھرى

FULATAQUASITAE CANCER

螺 蚶

تونۇش: - بۇ بىر تۈرلۈك سۇدا ھايات كۆچۈرۈدىغان سۇ جانۇرى، بۇ ھەممىگە مەلۇملۇق، بېشى سېرىق تېشەكنىڭ بېشىغا ئوخشايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن سۇ چايىنى ھەم دىيىلىدۇ؛ بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى چەشمىسى بولىدۇ. بۇنىڭ بەلگىسى شۇكى: ئۇچىسىغا زىڭگىنى ساندېپ بېقىپ ئەگەر، ئاق سۇ چىقسا چىشى، ئاق سۇ چىقسا ئىرىككە دەپ تونۇلۇدۇ، كاتتا ئوستەك، سۈيى ئاتلىق دەريالاردا بولغانلىرى ياخشى بولىدۇ.

چىقىش ئورنى : - جۇڭگونىڭ دەريالىرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىيىتى : - ئىككىنچى دەرىجىدە ھول سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى : - باھنى زىيادە قىلىش، غىزا بولۇش، بەدەننىڭ ھالەتلىك كەلتۈرۈش ۋە سەمەردىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - ئۇنىڭدىن ئىككى ياكى 3 دانە ئېلىپ قول، بۇتلىرىنى كېسىپ تاشلاپ قوسىغىنى سۇ ۋە كۆل بىلەن ئۇيۇپ، ئۈستىدىن يەنە سۇ بىلەن ئۇيۇپ، پوستى ئېسىلەپ تاشلانغان ئارپا بىلەن پۇشۇرۇپ ساپ قىلىپ سۇيىنى بىردىلە سىل كېسەللىكى (دەق كېسەللىكى)، ئىسسىقلىقتىن بولغان قۇرۇق يوتال ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ . ئەزالاردىكى قۇرۇقلۇقنى يوقۇتۇدۇ . ئىسسىقچان، ئۇرۇق كەششلىرىنى سەمەردىتىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن) . تىببىي قايىمە بويىچە كويۇرۇلگىنىنى سەمەغى ئارەبى بىلەن ۋە مۇنا - سىپ دورىلار بىلەن بىردىلەسەمۇ زۇقۇرقى تەسەرنى بىرىدۇ .

بوۋاسىر كېسەللىكى ئۈچۈن بەكبۇ مەنپەت قىلىدۇ . سىرتاننى چەتسەي، ئارپا بېدىيان بىلەن قاينىتىپ 90 گرام مىقدارى بىردىلە بىرەكتىكى ۋە دۇۋسۇندىكى تاشلارنى ئىزىدۇ . سۇيۇقنى، ھېيىزنى ۋە ئارقا پىشاپنى ماڭدۇرۇدۇ . تاغ رەيھانى بىلەن ئىزىپ چايان چاققان كەششكە بىردىلە زەھەرنى قايتۇرۇدۇ . ئاق ھاراق بىلەن بىردىلە سىيەلمەسلىك كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . سۇيۇق كۆكۈننىڭ ئۇششاق تاشلىرىنى چىقىرىدۇ .

ئېشەك سۈتى بىلەن بىردىلە ئومۇچۇك، چايان ۋە باشقا زەھەرلىك جانۋارلارنىڭ زەھەرنى قايتۇرۇدۇ . ھەسەل بىلەن ئىشت چىشلىگەن يەرگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ .

ئۇنىڭ 20 گرام شەرىسى بىلەن (ئىزىپ چىقىرىلغان شەرىسى بىلەن) خار - خار قىلسا كال بوغۇ - لۇپ قېلىش ۋە كال ئاغرىقى كېسەللىكى ئۈچۈن تىز تەسەر قىلىدۇ . يېڭىسىنى سوقۇپ زىھات قىلىپ چېپىلسا زەھەرلىرىنى تارتىۋېلىپ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ . ئوقلارنى، تىكەنلىرىنى ئەزادەن تارتىپ چىقىرىدۇ . ئىسسىقلىقتىن بولغان يەللىرىنى تارقىتىدۇ . سېرىق چېچەك قوشۇپ قاينىتىلغان سۇيى بىلەن خار - خار قىلىنسا ئىلاننىڭ زەھەرنى قايتۇرۇدۇ ۋە ئۇنىڭ كويۇرۇلگىنىنى زىھات قىلىپ چاپسا، ئەمچەكتىكى سىرتان (راك) كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن) .

ھەسەل بىلەن چاپسا ئاق داغ، يوتكۇلۇپ تۇرۇدىغان ئىششىقلار ئۈچۈن، ھول جاراھەتلىرىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ .

ئۇنىڭدىن بىر قانچىنى قىزىق تۇتۇپ بىر قوشۇقنى قەلەيسىز مىس قازانغا سېلىپ كۆل بولغۇچە كويۇرۇپ ھەر كۈنى 270 گرام سۇ بىلەن ئىچسە غالىجەر ئىشتىنىڭ زەھەرنى قايتۇرۇدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن) . ئۇنىڭ كويۇرۇلگىنىنى زەيتۇن يېغى، سىرگە، جاۋۇشەر، يۇلغۇن يىلىمى بىلەن مەلەم قىلىپ غالا - جەر ئىشت چىشلىگەن يەرگە چېپىلسا مەنپەت قىلىدۇ . ئەگەر كېسەل بىر ئاز كۈنەراپ قالغان بولسا ئىككى قوشۇق مىقدارى ئىچىلىدۇ . مەزكۇر دورىنىڭ كويۇرۇلگىنىدىن 10 گرام ، جىنتىيانا 5 گرام ، كۇندور (ياكى بىزورۇلپەنجى) بىر گرام ئېلىپ، بىرلەشتۈرۈپ ھەر كۈنى 9 گرامنى سوغۇق سۇ بىلەن ئىچكۈزۈلسە غالىجەر ئىشت چىشلىگىنى ئۈچۈن ئوبدان مەنپەت قىلىدۇ . ھازاق بىلەن ئىچكۈزۈلسە پايدىسى تىز كورۇلۇدۇ . شۇنىڭدەك ھەسەل بىلەن بىردىلەسەمۇ بولۇدۇ .

مەزكۇر كۆلنى ھەسەل بىلەن قاينىتىپ مەلەم قىلىپ يوتىنىڭ ھەم مەقۇننىڭ يورۇقلىرى ھەرتۈر - لۈك سوغۇقتىن پەيدا بولغان يورۇقلارغا چېپىلسا، پايدا قىلىدۇ .

ئىشلەتمەش مەقدارى: - كېسەللىرىنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ، خېمىرىدىن 1 گرامدىن 12 گرامغىچە، كۈلدىن شۇ مىقداردا بېرىلىدۇ.

ئورۇنجا سارى: - سىدەپ قۇرۇتى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇرەككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كىلى مەختۇم.

مەزكۇر دورىنى كويۇرۇشنىڭ خۇسۇلى: -

ئەسەت ۋاخشىلىرىدا (تەخمىنەن كۆز ئايلىرىدا) تۇتۇپ، قوللىرىنى كىسىپ تاشلاپ، قارىنى يېرىپ ئىچىدىكىنى ئېلىۋېتىپ، سوگىت ياقىچىنىڭ كۆلى، تۈزلار بىلەن ئوبدان زۇيۇلدۇ. سۇ تەكەمكەن يېڭى ساپال كوزىغا سېلىپ ئېغىزنى ئوبدان بېكىتىپ، يۇغداي كېپىكى، لەيلىسقا، تۈز بىلەن لاي قىلىپ كوزا ئېغىزنى چاپلاپ قۇرۇتۇلدۇ. ئاندىن ئوتۇرنىڭ ئوتتۇرىسىدا قويۇپ ئوتۇرنى قىزىتىپ، دۈملەپ قويۇلدۇ. ئاخىر شامدا قويساق ئەتتىكىدە، ئەتتىكىدە قويساق ئاخىر شامدا ئېلىپ ئىشلەتمەز.

جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلەتمەش:

تەبىئەتتى: - قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيەتتى: - كوزنى روشەنلەشتۈرۈش، سۇيۇك ھەيدەش. سىرتان كىشى ئۇسۇزۇلۇقنى بە.

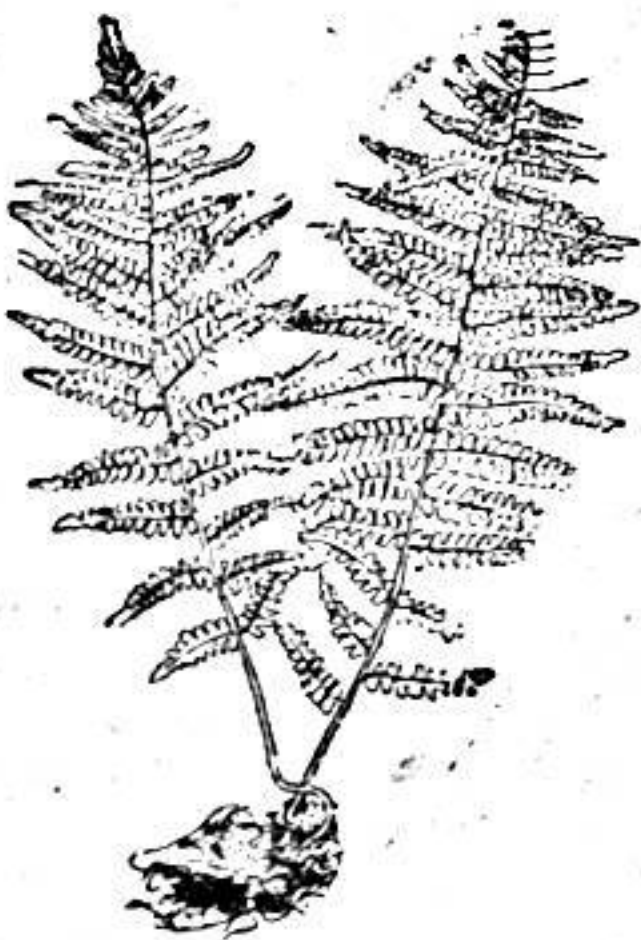
سەيدەش، مەسلىكىنى كىشى، قىزىتما قايتۇرۇش، چوڭ - كىچىك تەرەتنى راۋان قىلىش، سېرىق كې -

سەلنى داۋالاش، ئىششىق قايتۇرۇش، كوگۈل ئېلىشىش، ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش، مەققەت چىقىش ۋە

بۇزاسىرلارنى داۋالاشقا ئىشلەتمەيدۇ.

سەرخس

ASPHIDIUM FALCATUM (ASPHIDIUM PILIXMAS) 蕨 类

تونۇش: - قىزىلغا مايىل، قارا زىلىتىز، بۇرۇملىرى كۆپ
دشتەلىرى ئىنچىمكە، بۇ ئىككى خىل بولۇدۇ. ئىككى، چىشى.

ئىككىنىڭ تەبىئەتتى، مۇسسى، گۈلى بولمايدۇ. كۆتىگىدىن

بىخ ئۇرۇپ چىقىپ بىر گەز مىقدارى ئوسۇدۇ. ئەتراپىدا چىمىشلىق

يوپۇماقلىرى بار. بىر-بىرىگە يېقىن بولۇدۇ. ئۇچار قۇشلارنىڭ قاناتلىرىدا

ئوخشاش. ئۇنىڭ چىشى شاخسىز بولۇپ، بىرلا ئىككى يوپۇرماق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: مەملىكەتتە ئىككى جەنۇبىي ۋە شىمالىي

ئولىكىلىرىدىن (جۇملىدىن شىنجاڭدىن)، چاۋشەن، ياپونىيە، ھىند

مىستان ۋە باشقا ئىسسىق ئىقلىملىق مەملىكەتلەردىن؛ ئافرىقا،

ياۋروپا، ئامېرىكىدىن چىقىدۇ.

تەبىئەتتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، بىرىنچى دە -

رىجىدە قۇرۇق.

88 - دەسىم، سەرخس.

خۇسۇسىيەتتى: - ئوسالغۇلارنى، ئېچىش، يىلنى تارقىتىش، ھوللۇكنى قۇرۇتۇش، خوشلۇق كەلتۈرۈش،

پىتىلارنى يوقۇتۇش، سۇدادىن بولغان نەپەلەرگە پايدا قىلىش، ئۈچ-يەردىكى قۇرۇقلارنى چىقىرىش،

(خۇسۇسەن خارېدىق، سەمەنۇنىيە ھەسەل بىلەن بىرلىكتە) خۇسۇسەننىڭ ئىسمى.

ئىشلەپچىقىرىش ئورنى: - ھەسەل بىلەن تەييار قىلىنغان لوقۇنى (يالىمىسى) ئاشقازاندىكى سېرىق سۇنى چىقىرىدۇ. خاپەن، بۆرەك سۇيۇقلۇقى، پاراھات، يانپاش ئاغرىقى، بۇغۇملارنىڭ ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. 3 دانە تۇخۇم سېرىقنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن 4 گرامنى 3 كۈن ئۈزۈستىن يەسەلزالارنىڭ تۇتۇلۇپ قالغىنىغا پايدا قىلىدۇ. يىغىلىغان، بىر نەرسە تەككەنلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ ھول، نازۇك ئىكەنلىكىدىن 2500 گرامدىن ماشتەك پارچىلاپ 6000 گرام ھەسەل قوشۇپ ھەسەل بىلەن بىرلىكتە 2000 گرام قالغىچە پىششىقلاپ 56 گرام مىقدارى بىرلىكتە كونا يانپاش ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ (تەجىربىدىن ئۆتۈن). ئۇنىڭ قۇرۇغىنىنىڭ سوقۇلغان سۇيۇقى ساقايمايدىغان ھول پاراھاتلىرىغا پايدا قىلىدۇ. 12 گرامنى ھاراق ۋە قاپاق ئۇرۇشى بىلەن بىر نەرسە مەدەدە چۈشۈرۈدۇ. قوساق-تىكى بالىنى ئاسان چۈشۈرۈدۇ. 3 گرامنى بىر نەرسە ئىچىمگە كىرىپ كەتكەن ئىلانى چىقىرىدۇ. مەدەنى چىقىرىش ئۈچۈن ئەۋزەل قۇرۇق سامساقنى بىرىپ ئارقىسىدىن 9 گرام دورىنى بىر نەرسە ھەرەجىسىز چىقىرىدۇ. ئۇنىڭ يېڭى چىققان يوپۇرمىقى ئارقا پەشاپىنى يۇمشۇتۇدۇ.

داۋاملىق بىر قانچە كۈن ئىچىمە كۈزنىڭ ئىچىدىكى سېرىق ماددىلارنى كۈزنىڭ جىيىمىگە چىقىرىدۇ. ھەر قانداق ئەزاغا چېچىملىسا شۇ ئەزادىكى ئىششىق ماددىلارنى چىقىرىدۇ. خىمە بىلەن باشقا چېچىملىسا كۈزگە چۈشكەن سۇغا پايدا قىلىدۇ. ئۇنىڭ يوپۇرمىقىنى ئويىكە سالسا يۈزىنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى: - 1دىن 5 ياشلىقلارغا 1دىن 10 گرام، 5دىن 10 ياشلىقلارغا 10دىن 25 گرامغىچە، 10دىن 15 ياشلىقلارغا 25دىن 40 گرامغىچە، ئەھۋالغا قاراپ بىرلىكتە دىققەت قىلىدىغان دىشلار: - ئويىكە كېسىلىگە بىرلىكتە بىرىدۇ.

قۇرۇتۇش ۋە چىقىرىش: - شۇاق (شەخ).

ئورۇنباستۇرۇش: - قەنىل.

تەركىبى: - خەنزۇچىدا 貫众 كۈنەنجۈك نامى ئاستىدا ئاتىلىپ كەلۋاتقان دورا ئوسۇملىكلىرى، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر بىر جايىدا ھەر خىل ئوسۇملىكلىرى ئىبارەت. شۇنداقلا قېدىمى كىتاپلاردىكى يۇقىرىقى خاتىرىلىرىمۇ بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاساسەن 4 خىل كۈنەنجۈك پەرقلىنىدۇ.

1- دۇڭبېي گۈنەنجۈك 东北貫众

RHIZOMA DRYOPTERIS CRASSIRISOMA

2- دىگەي جۈكۈنەنجۈك 蹄盖蕨貫众 RHIZOMA ATHYRII

3- كۈجۈي كۈنەنجۈك 狗脊貫众 RHIZOMA WOOPWARDIE

4- زىچى كۈنەنجۈك 紫萁貫众 RHIZOMA OSMUNDAE

بۇلاردىن بىرىنچىسى سەرخەس مۇزەككەر (ئىككى سەرخەس) بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە فەلەتىسەن، قەلەمبارون، ئالپاسغىدىن، ئاشلاش ماددىسى (تانەن)، ياھلار بولۇدۇ. بۇنىڭ تەركىبىدىكى ماددىلار زەھەرلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولۇپ، مايدا ئېرىيدۇ ۋە بەدەنگە سىڭىپ زەھەرلەپ قويۇشى مۇمكىن. رايونىمىزدىن چىقىدىغان سەرخەس (كۈنەنجۈك) مۇشۇ خىلغا مەنسۇپ بولۇشى مۇمكىن.

سەرخەس مۇنەنەس (چىشى سەرخەس) نىڭ تەركىبىدە فەلەتىسەن قاتارلىق ماددىلار بار، ئەمما ئۇنىڭ مىقدارى ئالدىنقىسىغا يەتمەيدۇ.

جۇڭبېي تەجىربىسىدە ئىشلەپچىقىرىش: - تەبىئىي سەل سۇغۇق، ئازراق زەھەرلىك. قورقۇنۇش، قىيان تىخىناتىقچىسى سۈپىتىدە ئاياللاردىن خۇن كۆپ كېلىشىش،

تۇفۇلدىن كىيىمكى خۇن گەمەشلەرنى داۋالاش، بالەياتقۇچىنى قورۇش، سېرىق چاقا (شاپاق يارىسى) ۋە ئۇ - رۇن قاناشنى توختۇتۇش ئۈچۈن ئەمەلىيەتلىك (يارىلارغا ئالغانلاپ سېپىملىدۇ ياكى تېگمىلىدۇ). يەنە زە - ھەرلەرنى يېمەملىك ئۇرۇش، قاپاق ئۇرۇقىدەك مەدە ۋە سزاگغا ئوخشاش مەدەلەرنى چۈشۈرۈش ئۈچۈنمۇ بە - رەملىدۇ، بۇنىڭ سەرتىدا باش ئاغرىقىنى توختۇتۇش، ئەمەلىيەتلەرنى يۈمەشۈتۈش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

مەقدارى: كۈندە 4 - 6 گرامنى قاينىتىپ ئىچىملىدۇ.

دەققەت: بۇنىڭ تەركىبىدىكى ئاساسىي تەسەر قىلغۇچى ماددىلىرى ياقدا ئىرىپ، ئۇچىمى ئارقى - لىق سىڭىپ زەھەرلەپ قويدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ دورىنى ئىستېمال قىلىۋاتقان مەزكۇل ئىچىمە يىغىن سۈزگە ئىشلەتمەسلىك لازىم.

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا ئىككى مەزكۇل.

DRYOPTERIS CRASSIRHISOMA FILIX MAS

دەن مەخسۇس ئېكستراكىت (EXTRACTUM FLICIS MARIS) تەييارلاپ قاپاق ئۇرۇقى مەدەسىنى چۈشۈرۈشكە ئەمەلىيەتلىك. بۇ دورىنى ئىچىملىك كىيىم تۇز سۈزگى بىرىملىدۇ. يىغىن سۈزگى بىرىملىك مەنى قىلىنىدۇ.

سەقمو نىيا

RESINA SCAMMONIAE

司卡摩尼亚脂

تەن ئۇش: - بۇ دورا بولسا تاشلىقتا، تاغلاردا ئۆسۈدىغان بەر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ سۈتمىدۇر. ئۇ - سۈملۈكى ناھايىتى سۈتلۈك بولۇپ، شەكلى ھەشقىمچە كىنەككە ئوخشايدۇ. بەر تەننىدىن كۆپلىگەن شاخ - لىرى ئۆسۈپ چىقىدۇ. ئۇزۇنلىقى 2 مېتىر بولۇپ يەرگە يىلەك ئۇزارتىدۇ. شاخلىرىنىڭ ئۈستىدە قولىغا چاچ - لەشكەنچە ھۆلۈك بار. ھەشقىمچە كىتەن يۇمشاق، كۆكرەك ۋە ئىنچىكە بولۇدۇ. گۈلى زۇمۇلاق، ئاق، ئوت - تۇردىسى كاۋاك، كىيىمىزەك پۇرايدۇ. ۋىلىتىمىزى ئاق چوڭلىقى باشلىق سۈزۈندەك بولۇپ سۈزۈندىن قىسقا - راق. ئىچى كاۋاك، سېسىق پۇراقلىق سۈت بىلەن ئولغان ھالدا بولۇدۇ.

مەنبەسى: - بۇ CONVULVULACEAE بۆلۈمىگە مەنسۇپ ئۆسۈملۈك CONVULVULUS SCAMMONIA LINNE نىڭ ۋىلىتىمىزى ۋە تەننى تىلىپ قويۇلغاندا چىققان سۈتى ياكى شۇ گۈرۈپ - چىغا كىرىدىغان يوكۇمەش ئۆسۈملۈك LPOMIA ORZIABENSIS LADENOIS نىڭ قۇرۇغان ۋىلى - تىمىدىن ئېلىنغان تالىقنى ئىسپىرت ياكى سۇ بىلەن ئېرىتىپ، سۈزۈۋېلىنغان بەر خىل دەرىخ رېزىنى - سىدىن ئىبارەت.

چىقىمىش ئورنى: - بۇ ئاساسەن تۈركىيەنىڭ سىمىرنا ۋە غەلىب شەھەرلىرى ئەتراپىدىن چىقىدۇ.

ياخشىمى ساپ ۋە يېنىك ئوشۇكلۇك بولسا ئاندىك بولۇدۇ؛ رەڭگى سېرىق، ئۇزۇلۇپ تۇرۇدۇ. رەڭگى كالا تېرىسىدىن ياسالغان يارا يېلەمغا ئوخشايدۇ. ئەگەر سۇدا ھەل قىلسا سۈتتەك ئاق بولۇدۇ. تەلىنى ئې - چەشتۈرۈدۇ، قارىسىنى ئىشلەتمە بولمايدۇ. زۇقۇرقىدەك ساپ، سۈتتەك بولمىغىنى چادۇر. بۇنىڭ ئاساسىنى

مادارنىڭ سۈتمىگە ماشىنىنىڭ ئۇلىنى قوشۇپ قىلىنىدۇ، ئىشلىتىلىدىغان ۋاقتىدا قورۇپ قىلىنىدۇ.

قورۇش دۇسۇلى: - ئۇنى قىزىتىش دەستىكى بىلەن بىر ھالەتتە سېلىپ ئالما ياكى بىيە-نىڭ ئىچىنى ئويۇپ خالىنى ئىچىگە تەقىپ ئېغىزىنى ئويۇپ ئالغان قىسمى بىلەن بېكىتىپ، ئۇستىنى خېمەر بىلەن چاپلاپ تونۇرنىڭ ئوتىنى تارتىپ تونۇردا قويۇپ، تونۇر سوۋۇغاندىن كىيىن ئالسا پىشىدۇ. ئاندىن كىيىن خېمەرنىڭ ئارىسىدىن ئېلىپ سايىدا قۇرۇتۇپ شەشە ساقلانۇ.

تەبىئىي: - 3 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىنىڭ ئايىغىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - پاقىرىتىش، تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سېرانى ھىدەش، قوساقتىكى تىكى بالىنى چۈشۈرۈش، چاياننىڭ زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

دەشلىتىلىش ئورنى: - سوغۇق يەللىك كىشىلەر ئۈچۈن سەمغى ئارىسى، دەستىكى، ئودە ۋە ئىچىم-ئىچىم، سېرى، سۈزە ئۇرۇغى، تۇز، پىلىپ-مىل، ھېلى-مىل، ھەسەل، بادام يېمى بىلەن ئىشلەتمەيدۇ.

ئىسسىقچان كىشىلەر ئۈچۈن كەتپرا، سەمغى ئارىسى ۋە باشقا مەغزىياتلار بىلەن قوشۇپ ئىشلەتمەيدۇ. قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا، ئاشقازانغا قۇۋەت بىرىدىغان ۋە ياردەم بىرىدىغان دورىلار بىلەن، تۈرلۈك مېغىزلار بىلەن ئىشلەتمەش لازىم. ئۇ بەك زىيادە ئىزدەلمەسۇن. چۈنكى بەك زىيادە ئىزدەش يۇمشاق ئىزدەلگەن تورپوتقا ئوخشاش ئاشقازان پەردىسىگە چاپلىشىۋالىدۇ. ئاندىن كىيىن ئۇنىڭ تەسەرى ئاجىزلىشىپ چىگەر تەرىپىگە تەسەر قىلىپ قالىدۇ.

دەشلىتىش مىقدارى: 1 - 5 ياشلىقلارغا بېرىلىدۇ. 5 - 10 ياشلىقلارغا 10 - 15 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا 0.5 - 0.8 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنجاى: 1 ھەسە سېرىق سېرە ، يېرىم ھەسە سېرىق ھېلىمە .

دەققەت قىلىدىغان دەشلىكلەر: - بەك ئىسسىق ۋە بەك سوغۇق كۈنلەردە ئىستېمال قىلىنمەسۇن، ئىسسىق مېغىز كىشىلەر ۋە زۆرىكى ئاجىز، ئۈچەيلىرى ئاجىز كىشىلەر ۋە كىچىك بالىلار ئۈچۈن ھەم ئىشلەتمەسلىك كېرەك. مىقدارىدىن بىر ئاز ئارتۇق ئىستېمال قىلىنسا زۆرەك ۋە ئاشقازانغا ۋە ئۈچەيلىرىگە زىيان يەتكۈزۈدۇ. ئەشلىق (ئۇسۇزلۇق) ۋە غەم-ئەندىشە كەلتۈرۈدۇ. ئەشتەينى تۇتۇپ قويۇدۇ. ئەگەر ئېغىر ئاياق ئاياللار يېپ قالسا بالىنى گولتۇرۇپ چۈشۈرۈۋىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سوغۇق مېغىزلەرگە سانايى مەككى ، رۇمبېدىيان ، ئىسسىق مېغىز كىشىلەر ئۈچۈن قىزىل گۈلنىڭ سىقىلغان سۇيى ۋە كەتپرا ، بىيەرۋېيسى (بىيىنىڭ سىقىلغان سۇيىدىن ئۇزۇن قاپ خەتمى قويۇلغىنى) .

ساقلاش: - قورۇلغىنىنىڭ قۇۋىتى ئىككى ۋە ئۈچە ، قورۇلغىنىنىڭ 3 ۋە ئۈچە تۇرۇدۇ .

تەركىبى: - رېزىنا، ئاز مىقداردا كراخمال، ۋە يېلىم تۇتۇدۇ .

دەشلىتىلىشى: - بۇ ئاساسەن كۈچلۈك سۈركى دورىدىن ئىبارەت. بولۇپمۇ بالىلار ئۈچۈن ئۇنىڭ سۈركىلىك تەسەرى بەكمۇ كۈچلۈك.

سەقەنقۇر

(ئەركەك بېلىق - سۇ ئېتى)

HIPPECAMPUS CORONATUS

海馬

تونۇش: - ئۇ بىر خىل ئەمەس دېگەن سۇ ھايۋاننىڭ ئەسلىدىن كىلىپ چىمە - قىمان ھايۋان بولۇپ ئوچكىنىڭ بالىسىغا ئوخشاش. سۇنىڭ ئىچىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىپ تۇغۇدۇ. بالىسى قۇرۇقلۇقتا تاشنى سۇپ چوڭ بولۇدۇ. ئۇششاق بېلىق ۋە جاڭگالنىڭ ئۇششاق ھايۋانلىرى بىلەن ئوزۇقلانۇدۇ. چوڭ بولغاندا سۇنىڭ ئىچىگە كىرىۋالىدۇ. سۇنىڭ ئىچىدە لەھەڭ بولۇدۇ. قۇرۇقلۇقتا قالغىنى سەقەنقۇر بولۇدۇ. بۇنىڭ بېشى ئىنچىكە، رەڭگى ئالا (سېرىق، ئاق، كۆك، كۆككە مايىل)، تېرىسى سىلىق، قوسىقى، بىلىنىڭ ھەممە يېرى قوزنىڭكىگە ئوخشاش. ئەركىننىڭ ئەرلىك جىنسى ئورگانى ھەم تاشلىرى بار. خوراز- ئەڭگىگە ئوخشاش. چىشىنىڭ جىنسى ئەزاسى ئەڭگى بولۇپ ئىككىلىسىدىن تۇخۇم قويۇدۇ. تۇخۇمى 20 دانىدىن كۆپ بولۇپ، تۇخۇمنى قۇمغا ئوبدان كۆمۈپ قويۇدۇ. ئاپتاپ نۇرى تەسىرىدىن تۇخۇم قىزىپ ئىچىدىن چۈجىسى چىقىدۇ. قىش، سوغۇق پەسلىلەردە سۇدىن قۇرۇقلۇققا چىقىۋالىدۇ. شۇنداق ۋاختلاردا تۇتۇش ئوڭاي بولۇدۇ.

89-رەسىم، سەقەنقۇر

كۆشى ئاچچىق - چۈچۈك سەركىگە ئوخشايدۇ. بىز قوساق، كىندىك چۆرىسىنىڭ كۆشلىرىنى ئىشلىتىمىز. چىشىنىڭ كۆشىدىن ئەركىننىڭ كۆشى قۇۋەتلىك بولۇدۇ. سېسىمايدۇ. قۇۋىتى قۇيرىقىدا بولۇدۇ. تۇتۇق قان ۋاختىدا ئولتۇرۇۋەتەنە قۇۋىتى كېيىن كېتىدۇ. بۇنىڭ كۆشىنى ئالا كۆلۈگىچ يەردە قۇرۇتقىمىز. قۇرۇتقاندا قۇۋەت بولۇدۇ. بۇرۇن-كۆشى، تېشى، تۇزنى ئىشلىتىمىز. تۇزى ھەممە تۇزلاردىن كۆچۈرۈك بولۇدۇ.

چىقىمىش دۆرنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى، جەنۇبىي دېڭىز بويلىرىدىكى خەي-مەندەۋ ئارىلى ۋە فۇجىيەن ئۆلكىلىرىدىنە چىقىدۇ. شۇنىڭدەك، مىسىر، ھىندىستان، ھىندىستانلاردىنە چىقىدۇ.

تەبىئىي: - بۇنىڭ يېڭىسى ھەم تۈزلىمىنى ئىككىنچى دەرىجىدە ھول ئىسسىق. تۇزى 3-دەرىجىدە ئىسسىق، ئەۋۋەلقى دەرىجىدە قۇرۇق. كۈنىسى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيەتى: - پەيلىرىنى قۇۋەتلىش، ئاغرىق قالدۇرۇش، جىنسى ئالاقىنى قۇۋەتلىش، سۈي-لۈك ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - كۆشىنى يەسە پالەچ، لەقۋا، تەتۈنە كېسەل، سېزىش قابىلىيەتى تەۋەتلىپ كەتكەنلەرگە، چوڭ-كىچىك بېغىش ئاغرىقلىرىغا، جىنسى ئالاقىنى قۇۋەتلىشكە، مەنى يوللىرىدا مەنى ما-گالماي قالغانلارغا (خۇسۇسىيەن ھەسەل، ئەدەس بىلەن قاينىمىپ ياكى ئۇزۇم شەرىپىتى، ئىلىتىقان تۇخۇم سېرىقى، ج-ۇلاپ بىلەن بىرلىسە توختاپ قالغان مەنى چىقىرىدۇ). زۇقۇردىكى كېسەللەرگە مۇشۇ تەقلىم بىلەن بىرلىسە ئوبدان نېمەچە بولىدۇ. بۇنىڭ بېشىنى، يېقىنى، تۇزىنى داچىن بىلەن يۇمشاق سۇ-قۇپ، ئىلىتىقان تۇخۇم سېرىقى ئېلىشتۇرۇپ ئىچسە جىنسى ئالاقىنى قۇۋەتلىشكە بەكمۇ ئوبدان تەسىر قىلىدۇ. بۇنىڭ قېنىنى ھېلىمە، ئامەلە بىلەن قوشۇپ يەسە ئاق كېسەلگە تەسىرى ئوبدان بولۇپ رەڭ-گىنى ئېزكەرتىدۇ.

دېشىلىتىلىش مىقدارى: - 15 ياشتىن ئوۋەنلەرگە بىردىنبىر كېسەلنىڭ مەچەزى ئەھۋالى،
ھاۋا كىلىماتىغا قاراپ 4 گرامدىن 15 گرامغىچە بىردىنبىر.

دورۇنباىسارى: - سەمىكى سەيدا، قۇم بېلىغى، تاغ بۇقىسىنىڭ قۇرۇق ئالەتى.
دەققەت قىلىدىغان دېشىلار: - بۇنىڭ كۆشىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىر-بىرىنى ياخشى.

جۇڭگىيى تەبىئەتتىكى دېشىلىتىلىش: - تەبىئىي ئازلىسىق، قۇرۇق (زەھەرسىز)، كۆچەيتىش
كۆچى دورا بولۇپ، قوزغۇتۇش نەسرى بار. جىنىسى ئىنتىلىشنى كۆچەيتىدۇ. قىرى ۋە ئاجىزلىغان كى-
شىلىرىگە ئىشلىتىش مۇمكىن. ئالغىنى ئىچكۈزۈلۈدۇ ھەمدە قوساق ئاغرىغىنى داۋالايدۇ، ئاياللارنىڭ
قولغىنى ئاجىز بولغاندا تۇغۇشنى تەزىلەش، تەسۋىر مۇبار.

قوشۇمچە: - سەقدىقۇر (خەيما)دىن بىرچۇپ ئېلىپ ئوتتا قۇرۇتۇپ، ئالقا-ئالپ كۈندە قېتىم،
ھەر قېتىمدا 1 گرامدىن ئىسسىق ھاۋا بىلەن ئىچىشكە بىردىنبىر ئەرلەرنىڭ جىنىسى ئاجىزلىغىنى، ئايال-
لارنىڭ تۇغما سىلىغىنى داۋالاش مۇمكىن.

سەككىزىنچى

تۇتۇش: - بۇ بىر تۈرلۈك كەيلىنىڭ يېلىمىدۇر. ئۇ ئوسۇملۇكنىڭ تەكلى پەندىگە ئوخشايدۇ.
بۇنىڭ ئەڭ ياخشى ساپ تېشى قىزىل، ياكى سېرىق، ئىچى ئاق ھول، ھەك بىلەن قىزىق ئوتتۇرىسىدىكى
پۇراقنى بىردىنبىر.

چىقىش دورىسى: - ئىراننىڭ ئىسپاھان دىگەن شەھرىگە يېقىن ئورۇنلاشقان «ماھ» دىگەن
جايىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - قىزىتىش، يۇمشۇتۇش، يىللىرىنى تارقىتىش، قاتتىق ئىششىق-لارنى تارقى-
تىش، سېرىق سۇ، قويۇق تۇناشقا بىلغىلەرنى ئىچكى بىدەندىن تارتىپ چىقىرىش خۇسۇسىيەتىگە
ئىگە.

دېشىلىتىلىش دورىسى: - كۆكۈرەك ۋە ئوپكىدىكى ئارتۇق ۋە قويۇق ھوللۇكلەرنى چىقىرىش،
ئاغرىقنى پەسەيتىش ئۈچۈن، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، كىندىكىنىڭ ئەتراپىدا
كى ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، قوساقتىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇقلارنى ئولتۇرۇشكە ئىشلىتىلىدۇ، بۇنى سۈرمە
قىلىپ كۆزگە تارتىلسا كۆزگە چۈشكەن سۇنى، كۆزدىكى قاراڭغۇلۇقنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر بۇنى سىر كىگە قوش-
شۇپ تۇتقاغلىق كېسىلى بار كىشى ياكى ھۇشسىز بولغان كىشى ئۈزىگە يۇرۇتۇلسا ھۇشقا كىلىدۇ.

دېشىلىتىلىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 0.5 - 1 گرامغىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا
1 - 2 گرامغىچە، 10 - 15 ياشلىقلارغا 2 - 3 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىردىنبىر.
دورۇنباىسارى: - قىنى، زەھەرلەرنى قايتۇرۇشتا راتىيانا جەدۇر.

دەققەت قىلىدىغان دېشىلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە ئىشلەتمەسلىك لازىم. سوغۇق مىزاج
كىشىلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

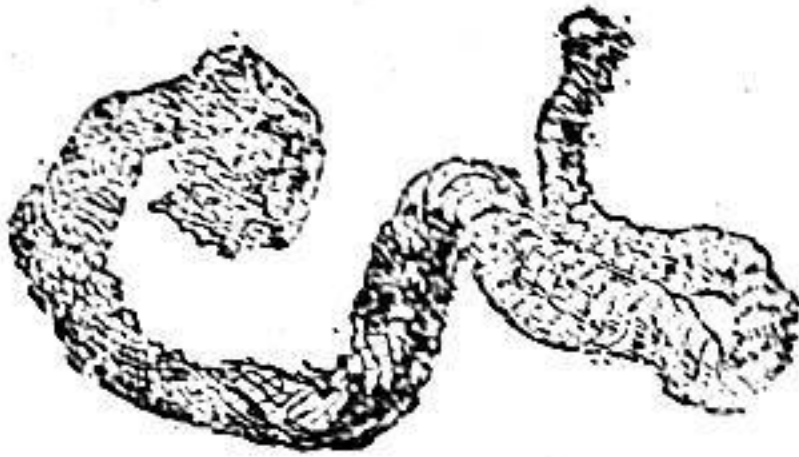
تۈزەتكۈچىسى: - كەتپەرا.

سەلخۇلەھەيپە

(ئىلان پوستى)

PERIOSTRACUM SERPENTIS

蛇蜕

تونۇش: - ئىلاننىڭ تاشقى تېرىسى (قاسرى)

بولۇپ، ئەتمىياز ۋاختىدا تاشلايدۇ. ئەڭ ياخشى ئەركىمنىڭ پوستىدۇر.

ئەركىمنىڭ پوستى قېلىن، قارا سېرىققا مەل، جۇلاھامق بولىدۇ. چىشىنىڭ ئاق، نازۇك بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھەممە جايدىن چىقىدۇ.

قىمىتى:

تەبىئىي: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسقى. 90 - رەسىم، سەلخۇلەھەيپە

خۇسۇسىيىتى: - ئىپكى - تاشقى بوۋاسىرنى توسۇش، سۈگەلنىڭ چىقىشىنى توسۇش، بورەك ۋە سۈيدۈكلۈكتىكى تاشلارنى چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - 3 گرامنى ئىزىپ 6 گرام ئارپىنىڭ ئۇنىنى خېمىر قىلىپ، ئىزىلگەن دورىنى

خېمىرغا يۈگەپ شېغىل تاشنى قىزىتىپ، قىزىغان شېغىل ئارىسىغا كومۇپ پۇشۇرۇپ بېرىلسە ھەممە بوۋاسىرغا پايدا قىلىدۇ. مۇجەررەپ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). يەنە 3 گرامنى 3 دانە خورمىغا قوشۇپ

3 كۈن بېرىلسە سۈگەلنىڭ چىقىشىنى توسۇدۇ. كۈشتە قىلغان شىشە بىلەن بېرىلسە بورەك ماسان دىكى تاشنى ئىزىپ چىقىرىدۇ. سىركىدە قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىما ئېغىزنىڭ ئىچىدىكى يىرىڭلىق يارا ۋە چىش ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ ياكى ئاپتاپتا قويۇپ قۇلاققا

تېمىتىلسا قۇلاق ئاغرىقىنى پەسەيتىپ، زىيانلىق ماددىلارنى يوق قىلىدۇ. جىرب (قوتۇر)، دىمىئە (كوزنىڭ ياشاڭغۇرىشى)، كوز جىيەكلىرىنىڭ بوياپ كېتىشى، كوزنىڭ يارىلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ. كوزنىڭ ئاجىزلىقىغا قۇۋەت بېرىدۇ. مەقەتنىڭ يېرىلغانلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ.

ھاراق بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتىلسا ياكى ئېغىزنى چايقىما پايدا قىلىدۇ. بورە سۈيىم سىمىڭ يوپۇرمىغى بىلەن قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىما يۇقۇردىكىدەك چىش كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ قېرۋىتى (موم يېغى) قىلىنسا كالىپۇكنىڭ يېرىقلىرىغا، مەقەتنىڭ يېرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. كويدۇرۇپ ئۇشۇدۇر بىلەن چاچسا بەھەق ۋە بەرەس تېرىدىكى داغلارغىمۇ پايدا قىلىدۇ. كويدۇرۇپ زەيتۇن يېغى ۋە ھاراق بىلەن چېپىلسا تۈك ئۇندۇرىدۇ. دائىۋىسۇلەپ ئۇچۇنمۇ پايدىلىق. بۇنىڭ بىلەن بوي سالسا زىيانلىق ھاشارلار قاچىدۇ، تۇتۇندە ئولتۇرغۇزسا قوساقتىكى ئولۇك بالىنى، ھەمىيىنى چۈشۈرۈدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ھول يىرىڭلىق چاراهەتلەرنى قۇرۇتۇدۇ. خۇسۇسەن ئاياللارنىڭ قىيىن تۇغۇتىدا يانپاشقا تېڭىپ قويۇلسا ئاسان تۇغۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا ئىشلىتىلمەيدۇ، 5 - 10 ياشلىقلارغا 1 - 1.5 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا 1.5 - 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. ھەۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلمەيدىغان ئورنى: - كوزگە زىيان قىلىدۇ. تېرىنى زىرىكلەشتۈرۈدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - زۇمىغا قەۋەتتۇر.

تەركىمى : - سوگىك يېلىم ماددىسى تۇتۇدۇ.

جۇگىيى تەبىئەتتە دەمەشكە تەبىئەتتە : -

تەبىئەتتى : - مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز، تەمى شور.

يەل ھەيدەش، زەھەر قايتۇرۇش، ناچار تەسراتلارنى يوقۇتۇش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش، يامان ياردەملەرنىڭ زەھەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار. كال ئاغۇرغىغا، قوساقنىڭ بالا چۈشۈپ كەتمەش خەۋپىنى يوقۇتۇشقا، بەزگە كىي داۋالاشقا، بالىلارنىڭ دولۇنۇش كېسەللىكىنى داۋالاشقا، قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئاسۇر جاراھەتلىرىنى داۋالاشقا، تۇغۇتنى تەزلىتىشكە، ھاشارات ئۆلتۈرۈشكە، كۆيدۈرۈپ كۆلەمنى ئىچى - كۆنۈش ئارقىلىق ئاياللارنىڭ سۈتى تارتىلىپ كەتمەشنى داۋالاشقا، چوڭلارنىڭ كال ئاغۇرغى، كوزگە ئۇن - كەن كوشنى يوقۇتۇشقا، تەللىنىڭ قېتىپ قېلىشى، ئېغىزنىڭ مايماقلىشىشى، بەزىلەرنىڭ ئىشىشىغا، جاراھەت - لەرنىڭ ساقىيىشىنى تەزلىتىشكە، يۈز ھەم تېرىنىڭ ھەر خىل يارىلارنى، بالىلارنىڭ قان قۇسۇشىنى ۋە باشقىلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

مەقدارى : - 8 فۇگىدىن 1/2 مەقسەتچە، ھامىلدار ئاياللارغا ۋە بەدىنىدە زەھەرلەر بولمىغان كە - شەلەرگە بېرىش مەنى قىلىنىدۇ.

سەھە كىتۇرۇش سەھىدا

LACERTA SCINCUS

蛇 蚺

ئورۇش : - ئۇبىر تۇرلۇك بېلىقتۇر. ئەرەبىستان تۇيۇكىنىڭ سەھراسىدىكى بۇلاقلاردىن چىقىدۇ . كىچىك كىلە ۋە پاتىمۇ چۇققا ئوخشايدۇ .

بۇنىڭ قول ۋە پۇت ، تىرناقلىرى ، قۇيرۇقلىرى بار، ئىككىنىڭ بېشى كىچىك ، ئورۇق ، ئۇزۇن ، تۈۋەن ئىككىنىڭ تىگىدە سىزىق ۋە مەڭلىرى بولۇدۇ . ئىككى ۋە چەشنىڭ ئايرومىسى تىرىك ۋاختىدا مەلۇم بولۇدۇ . ئولگەندىن كىيىن ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ .

ئەبۇئىلى سىنانىڭ ئېيتىشىچە ، شامنىڭ تۇيۇك دىگەن يېرىگە يېقىن سول دىگەن بۇلاقتا بولۇدۇ . شەببات ئەتىياز ئايلىرىدا قوزغۇلۇدۇ . لىكىن قۇلغىغا كۆپۈك پىيدا بولۇپ ئاندىن سۇغا ئىغىلىدۇ ، شۇ كۈنە لىردە تۇتقىلى بولۇدۇ . باشقا كۈنلەردە تۇتقىلى بولمايدۇ . تۇتقان ۋاختىدا تۇزلاپ قويۇلسا ئۆزۈمبايدۇ .

چىقىمىش ئورنى : - شامنىڭ تۇيۇك دىگەن يېرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئەتتى : - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

كۆپۈكى 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيەتتى : - باھنى قوزغاش ۋە ھەرىكەتلەندۈرۈش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

دەمەشكە تەبىئەتتى : - 2 گرام كۆپۈكنى چالا پۇشۇرغان تۇخۇمنىڭ سېرىقى ياكى چۈجە ئو - خوننىڭ شورپىسى بىلەن بىرلىكە باھنى كۆچەيتىش تەسرى بەكەۋ ئارتۇق . كۆپۈكى كىشىدىن بىر نەچچە ھەسە ئارتۇقتۇر . تۇزلانغىنى تۇزلانمىغىنىدىن ئارتۇق ۋە كۆچلۈك .

يېمەش دۇسۇلى : - 2 گرامنى ئىزىپ بىر ئاز ئاق ھاراققا قوشۇپ تاماقتىن كىيىن يېپ ئۇخە

لىسا باھنى قوزغايىدۇ . ئىككى ئەرلەرگە ، چەشنى ئاياللارغا تەسۋ قىلىدۇ .

دەمەشكە تەبىئەتتى مەقدارى : - كىچىك بالىلارغا بىرلىكەيدۇ . 15 ياشتىن ئۇقۇرلارغا كۆپۈ -

گىدىن 0.2 گرامنى ، كوشىدىن 2 گرامنى يېىدۇ .

سەندەل

SANTALUM

91 - رەسىم، سەندەل.

تونۇش، - بۇ خىل چوڭ ئوسۇملۇكنىڭ تىپىنىسى (غول) بولۇپ، خۇشپۇراقلىق، تەمى ئاچچىق. دەرىخنىڭ ئوزى ۋە يوپۇرماقلىرى ياڭاق دەرىخىگە ئوخشايدۇ، يوپۇرمىقى يۈم-شاق، نەپەز، ئورۇقى خىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇدۇ. بۇ دەرىخ ساسلىق جايلاردا ئوسۇدۇ.

بۇ 3 خىل بولۇپ، 1 - خىلى ئاق ناۋات رەڭدە، ئۇنى ئاق سەندەل، 2 - خىلى سېرىق رەڭدە ئۇنى سېرىق سەندەل، 3 - خىلى قىزىلغا مايىل، بۇنى قىزىل سەندەل دىيىلىدۇ. ياخشىسى سېرىق سەندەلدۇر. چۈنكى بويى خۇشپۇراقلىق، رىشتىسى كەم، توپىسى ياغلىشاڭغۇ، سەلىق، ئېغىر ۋە زىننىلىك، قاتتىق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھىندىستان، سىيلون، مالابا ئارخىپېلوگ لىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئاق، سېرىق سەندەل 3 - دەرىجىدە سوغۇق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق، قىزىلى 2 - دەرىجىدە سوغۇق، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - خۇشپۇراق كەلتۈرۈش، زۇرەك، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، ئىچ ئوختۇتۇش، ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - ئىسسىقلىقتىن، سىيلون، بولغان تىپلىرىگە، زۇرەك كېسەللىرىگە، جىگەر، ئاشقازان، زۇرەك، مىڭىلەرنىڭ ئاجىزلىغىغا بىرىلىدۇ. گۈلاپقا يېرىم گرام كافۇر قوشۇپ سەندەلنى سۇرۇپ ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىغىغا چېپىلىدۇ. ئوزۇننى ياكى يېرىم گرام ئىسسىقلىقتىن بىلەن تۇخۇمنىڭ ئېقىنى قوشۇپ چېپىلسا باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. كوزگە مىڭىلەردىن چېچىشكەن ئاچچىق سۇلارنى ۋە باشقا ئەزالارغا چۇشۇدىغان ئاچچىق سۇلارنى ئوسۇدۇ. يالغۇز ياكى سوغۇق تەبىئەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئىسسىقلىقتىن بولغان زۇرەك، ئاشقازان كېسەللىرىگە پايدىلىدۇ. سەمەز ئوت، ئىشت ئۇزۇمى، ھەمىشەۋانە يوپۇرماقلىرىنىڭ سۈيىنى سىقىپ، سەندەلنى سۇرۇپ بەدەنگە چېپىلسا سېسىق تەرلەرنى يوق قىلىدۇ. قول - پۇتنىڭ پارماقلىرىنى ئىسسىقلىقتىن ئىششىق قىزىغان يەرلىرىگە چېپىلسە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 دىن $\frac{1}{2}$ گرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا 2 - $\frac{1}{2}$ گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا $\frac{1}{2}$ دىن 3 گرامغىچە بىلىك ئىشلىتىشقا قاراپ بىرىلىدۇ.

دورۇنباھارى: - $\frac{1}{2}$ ھەسسە كافۇرۇن ھەم ئوشنە.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار: - يالغۇز ئىچىمەسە دەلنى كېمەيتىدۇ ھەم پەيلەرنى بوشىتىدۇ. تاناسىل ئەزالارغا ئىشلىتىلمەيدۇ. بۇ دورىنى شېكەر ياكى ناۋاتلار بىلەن شەربەت قىلىپ بېرىلسە تەسىرى ياخشى بولۇپ، زىيىنى بولمايدۇ. بۇ 3 خىل سەندەل 30 يىل تۇرسىمۇ قۇۋىتى كەتمەيدۇ. تەركىبى: - 3 پروتسىنت سەندەل يېغى (ئولپۇم سانتال) تۇتۇدۇ. ماينىڭ ئاساسى تەسىر قىلغۇچى قىسمى سانتالولدىن ئىبارەت.

تەسىرى: - ئاق سەندەل يېغىنىڭ غىدەقلاش تەسىرى يوق. سۇيدۇك يوللىرىدىكى قىزىپ كويگەندەك سېزىلمەش تۇيغۇسىنى تېزلىكتە يوقىتىدۇ ھەمدە سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىلىشىنى چەكلەش بىلەن سۇيدۇكنى سۈزەلتىدۇ. قوشۇمچە تەسىرى يوق. ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا سەندەل يېغى OLEUM SANTALI سۇيدۇك يولىدىكى مىكروپىلارنى ئولتۇرۇپ سوزنەك كېسىلمىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

جۇڭمىلار ھاشارەت ئولتۇرۇش، ئىچ توختۇتۇش، بورەك يەللىرىنى، زەھەرلىك يەلسەرنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ.

سەزىگى جاراھەت

(جاراھەت تېشى - ھەجەرى ئەرابى)

APONITE (SILICATA OF MAGNESIA) 矽酸镁

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئاق تاش بولۇپ، شەكلى پىلاننىڭ سوكىمىگە ئوخشايدۇ. يۇمشاق بولىدۇ. تەمى تۇزسىز.

چىقىش ئورنى: - ئەرەبىستاننىڭ باياۋانلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچكى ئەزالاردىن، جاراھەتلەردىن كېلىدىغان قاننى توختۇتۇش، چىشىنى پاقىرتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى يۇمشاق ئىزىپ زەخمە، جاراھەتلەرگە سېپىلسە قاننى توختۇتۇدۇ. قايسىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچە قان خاراكىتىرلىق ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇدۇ. بۇنى كويدۇ-رۇپ سۇنۇن تەييارلاپ چىشقا سۈركەپ چىشىنى پاقىرتىدۇ. چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىكىتىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا قېتىق بىلەن ئىچە، ئېغىزدىن ۋە ئۇچەيدىن كېلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار: - دوۋۇسۇنغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - قايماق ۋە شېكەر.

سەنگھىيا

(شوك)

ARSENICUM SUBLIMATUM

信石

تونۇش: - بۇ كاندىن چىقىدىغان تاشقا ئوخشاش قاتتىق، رەڭكى ئاق، ئېغىر، پاقىرايدى -
غان تاشتۇر. سېرىقى ناچار بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ جياڭشى، خۇنەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى قاتارلىق جايلە -
رىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 4 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئولتۇرۇش، يەللەرنى تارقىتىش، سېمىتىش، زەخمىلەرنى پۈتتۈرۈش خۇ -
سۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سۈرمە تەييارلاپ كوزگە تارتىلما بىر كۈندىلا كوز قاتلاملىرىدىكى روتو -
بەتلەرنى تازىلايدۇ. ياغ ياكى سېرىقياغ بىلەن ئەزاغا چېپىلما ھەككە، جەرەپلەرگە پايدا قىلىدۇ.
گۈلەپ بىلەن چېپىلما سوغۇقتىن بولغان ئىشەمقلەرنى ياندۇرىدۇ. ئىمتىسقاغىمۇ ھەم پايدا قىلىدۇ.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - $\frac{1}{2}$ گرامى ئىچكى ئەزانى كويدۇرۇپ بىر كۈندە ئولتۇرۇدۇ.

تەمى، باشقا ئەزانى ئېغىرلاشتۇرۇدۇ. ئىچ ئەزانى كويدۇرۇدۇ. ئەزانى بەھىس قىلىدۇ. كوزنى قى -
زارتىپ بەدەننى قىزىتىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا ئىچىدىن قانمۇ كەلتۈرىدۇ.

كۈزەتكۈچىسى: - سىمىپ يىگەن كەشمىلەرگە قىلىدىغان ئىلاجىغا ئوخشاش.

تەركىبى: - بۇنىڭ ئاق رەڭلىكى ئىچىدە ئارسېنىك ئوكسىدات، قىزىل رەڭلىكىدە ئارسېنىك
سولفات بولۇدۇ. ئەگەر كۈلرەڭدە بولسا، ئارسېنىك ئېلېمېنتلىرى ۋە باشقا مۇرەككەپ ماددىلار بارلى -
قىمىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ تەبىئى مەدەننى تازىلاش ئارقىلىق ھاسىل قىلىنىدۇ ياكى ئارسېنىك ياساش
زاۋۇتلىرىدا ئىشلەپچىقىرىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - زۇقۇرى دەرىجىدە ئىسسىق، كۈچلۈك زەھەر. تەمى ئاچچىق.

خۇسۇسىيەتلىرى: - بەلغەم بوشۇتۇش، بەزگەككىنى توختۇتۇش، ھاشارات ئولتۇرۇش، بالا
چۈشۈرۈش، يامان يارىلارنىڭ ئولۇك گوشلىرىنى كويدۇرۇش تەسىرىگە ئىگە.

بوۋاسىر، ناسۇر، غەلۋىرەك - كودۇمبا جاراھەتلىرىنى كويدۇرۇپ داۋالاش ئۈچۈن سىرتقا ئىش -
لىتىلىدۇ. زەيىقۇلنەپەس (ئاستما)، بەزگەك كېسەللىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. سۇدا
ئىرىتىپ بەدەننى كۈچەيتكۈچى، بەدەن ئورۇغلاپ سارغىيىش كېسىلى (دوختۇرلار خېلوروز دەيدىغان
كېسەل)، يامان سۈپەتلىك كەمقانلىق، ئەسەپ ئاجىزلىقلىرىغا ئوخشاش كېسەللەرنى داۋالاش ئۈچۈن
ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك دىخالىچىلىقتا ھاشارات ئولتۇرۇدىغان دورا سۈپىتىدەمۇ قوللۇنۇلۇدۇ.

قوشۇمچە: بۇ دورا دوختۇرلۇقتىمۇ زۇقۇرىدىكى مەخسەتلەردە ئىشلىتىلىدۇ. دوختۇرلۇق ئىش -
لىرىدا بۇنىڭ تازىلانغىنى ئىشلىتىلىپ، ئۇنى ئاتسىدۇم ئارسېنىككۈزۈم دەپ ئاتايدۇ. ئاق ئۇۋاق تالغان

بولۇدۇ. دوختۇرلار ھەب تەييارلاپ ھەسەلەن، بىلۈل بەلاۋدى ۋە ئارسېنىك ئىرىتمەسى (ئارسېنىك
 فۇلپ-رى ئىرىتمەسى) ياساپ ئىچىشكە بېرىدۇ.
 بۇدورا دوختۇرلۇقتا كۈچلۈك زەھەرلىك دورىلار قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن بۇلۇپ، قاتتىق نازارەت ئاس-
 تىدا ئىشلىتىلىدۇ. شۇڭا بۇ دورىنى ئىشلىتىشتە ئالاھىدە ئېھتىيات قىلىش لازىم. مىقدارى نازارەتتە
 ئېشىپ كەتسە ئۆلۈمگە ئېلىپ بارىدۇ-تەھرىر.

ئىندونېزىيە رۇس - ئىندونېزىيە رۇس

(چەندۇرۇس - سىندىر)

RESINA THUJA ORIENTALIS

侧柏树指

تونۇش: - بۇ بىر خىل يىلىم بولۇپ، كەھرىباغا ئوخشايدۇ. بۇ 4 خىل بولۇدۇ. 1- سېرىق، نىچى
 قىزىل، باقىرىما. 2- تۇتۇق سېرىق، 3- كۆك تەرەپكە مايىل رەڭگى ئاچ . 4- قارا، يىنىك، قاتتىق. ھەم
 سىدىن ياخشى 1-خىلى بولۇپ، ئۇ كەھرىباغا ئوخشاش سامانى تارتىدۇ. بۇ مىسلى تىبابەتتە چوڭ
 دورىلار قاتارىدا سانلىمىدۇ. كەھرىبا بىلەن سىندۇرۇسنىڭ پەرقىنى ئاجرىتىش خېلى مۇشكۈل. چۈن-
 كى ھەر ئىككىسى سامانى تارتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپلىگەن كىشىلەر سىندۇرۇستىن تەسۋى تەييار-
 لاپ كەھرىبانىڭ ئورنىدا ساتىدۇ. بۇنىڭ پەرقىنى شۇنداق تونۇيمىزكى: سىندۇرۇس كەھرىبادىن ئاچراق
 بولۇدۇ، ئوتقا سالسا سېسىق پۇراق كېلىدۇ. كەھرىبادىن مەستكى سۈيىنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. كەھرىبانى
 بىر نەرسىگە سۈركەپ قىزىتىدۇ، سىندۇرۇس قىزىمايدۇ. سىندۇرۇسنىڭ تەمى بىر ئاز ئاچچىق، سامان
 تارتىشىمۇ كەھرىبادىن ئاجىزراق بولۇدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە ئىسسىق 3- دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - مىڭ ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ھوللۇكلىرىنى قۇرۇتۇش، ئىچكى- تاشقى بارلىق ئەزا
 لاردىن كېلىدىغان قاننى تۇختۇتۇش، قان خاراكتېرلىق ئىچ ئۆتكۈنى تۇختۇتۇش، ئۈچەيلەردىكى بەلغەم
 لەرنى، مەددە ۋە باشقا ئۇشاق قۇرۇتلارنى يوقۇتۇش، ھېيىزنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇش، زىيادە سو-
 غوق ئاشقانلىقتىن ھوللۇكتىن بوشاشقان بەيلەرنى چىگىتىش، خاپىغان ۋاسۋاسىنى، بەلغەمدىن نەپەس
 سىقىلىش ھەمدە شى يوق قىلىش، تۇتقاقلىق تەپ، تال كېسىلى، بوۋاسىرنى كونا ئىستىھالىنى يى-
 قۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ئەگەر ئۇنى قايمىدە بويىچە سىر كەنجىبىن بىلەن داۋاملىق ئىچسە - سېمىز-
 لىكنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، تەرنى توسۇدۇ. قۇۋەتنى ساقلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن چېلىش-
 دىغان پالۋانلار بۇنى ئىشلىتىدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە ھېيىزنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرۇدۇ. سىر كە-
 نجىبىن سىر كە بىلەن ياكى ھەر ئىككىسى بىلەن قوشۇپ ئىچسە قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرىدۇ. ھەسەل بىلەن
 كوزگە تارتسا كوزدىكى ئاقى، يىرىڭلىق چاقىلارنىڭ ئىزلىرىنى يوق قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ قوينىڭ
 جىگىرىگە ياكى كىمىكىنىڭ جىگىرىگە سېپىپ كاۋاپ قىلىپ، تامقان سۈيىنى كوزگە تارتسا شەپكۈرلىق
 نى يوقۇتۇدۇ. سۈيۈقلۈتۈپ قۇلاققا تېمىتسا قۇلاقنىڭ ئاغرىشىنى، ئىغىرلىغىنى يوقۇتۇدۇ. زەيتۇن يېغى
 ياكى گۈل يېغى بىلەن قۇلاققا تېمىتسا قۇلاقنىڭ چاراهەتلىرىنى ياخشىلايدۇ. ئودەمىدى بىلەن ئىس
 سېلىپ توتۇننى ئالسا باش ئاغرىغىنى، زۇكامنى يوقۇتۇدۇ.

تەبىئىتى : - 2 - دەرىجىدە ھول ئىسقى، يەنە بىر ئاز ھوللىقى بار.

خۇسۇسىيىتى: - ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، مەنىنىڭ جەۋھىرىنى زىيادە قىلىش، ئىچىنى يۇمشۇتۇش، بەلغەمنى، بەلغەمدىن بولغان يوتەلنى بەسەيتىش، چىگەر ئاغرىقلىرىنى ساقايتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى: - ئۆپكە ئىششىقلىرىغا، سوغۇقتىن بولغان كونا يوتەلسەزگە ئۆزىنى بەرگەزگە قارىغاندا مۇرابباسى ياخشىراق پايدا قىلىدۇ. ئىستىسقا ئۇچۇنۇ بېرىلىدۇ. ئۆزى سوغۇقتىن بولغان قوساق ئاغرىغىغا بېرىلىدۇ. بۇنىڭغا تاغنىڭ سەۋزىسى ياخشى؛ ئۇرۇغى باھنى قوزغايدۇ. ئۇرۇغىنى سوقۇپ ياكى ئۆزىنى سىقىپ سۈيىنى ئىچىرىسە ياكى ھۈمۇل قىلىنسا تۇغمىغان ئاياللارنىڭ تۇغمۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. ژىلتىزنى، يوپۇرماقلىرىنى سۇدا قاينىتىپ كىچىك بالىلارنىڭ بەدەن، پۇت، قوللىرىنى ژۇسا قاننىڭ ھەرىكىتىنى ياخشىلايدۇ. بۇنىڭ مۇرابباسىنى ھەل بىلەن قوشۇپ يەسە باقتا بەكمۇ پايدا قىلىدۇ. رەھىمنى قۇۋەتلەيدۇ، مەيدىنىڭ ھوللۇكىنى قۇرۇتۇدۇ. بۇنىڭ ھالۋىسى يۇقۇرىدىكى كېسەلسەزگە مۇرابباسىدىن كۈچلۈك پايدا قىلىدۇ. سىقىپ سۈيىنىڭ $\frac{1}{4}$ گە ھەل قوشۇپ قاينىتىپ بىر دانە خۇمىرىغا قۇيۇپ ئاغزىنى بېكىتىپ قويۇلسا قاينايدۇ. ئىچى مەس قىلىدۇ.

مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئەرەق (پارسۇيى) چىقىرىلسا مەس قىلىدۇ. شارابىنىڭ قۇۋىتىنى بېرىدۇ. يوپۇرماقلىرىنى خېمىر قىلىپ چاپا قارا يەلگە پايدا قىلىدۇ. 3 گرامىنى 3 گرام شېكەر بىلەن ئېلىشتۈرۈپ بېرىلسە پۇتنىڭ ئالغىنى ئاغرىشقا پايدا قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 200 گرامدىن 640 گرامغىچە، ھالۋا، مۇرابباسىدىن 30 دىن 80 گرامغىچە، شارابىدىن 200 گرامغىچە، پار سۈيىدىن 280 گرامغىچە، ئۇرۇغىدىن 6 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - رۇمبېدىيان، تاغ سەۋزىسىنىڭ ئۇرۇغى.

تاغ سەۋزىسى: - بۇ تاغدا ئوسۇدۇ، چېچىكى سېرىق، يوپۇرماقلىرى ئۆلكە سەۋزىسىنىڭكىدىن چوڭراق، ژىلتىزى 4 س م ئۇزۇنلۇقتا، ئۇرۇغى چامغۇر ياكى تىۋرۇپ ئۇرۇغىدەك قاپنىڭ ئىچىدە، قېپى تىكەنلىك بولىدۇ.

تاغ سەۋزە ئۇرۇغىنىڭ تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە ئىسقى، ئەۋۋەلقى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - باھنى قۇۋەتلەش (ئۆلكىنىڭكىدىن كۈچلۈك بولىدۇ).

ئىشلىتىلىشى: - بۇنىڭ ئۇرۇغىنى سوقۇپ ھۈمۇل قىلىنسا بالا چۈشۈرۈدۇ. ئىچكىۋىزىسە قانداقلا، ئىستىسقاغا، ھەر خىل زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققانغا پايدا قىلىدۇ ھەم تۇغماس ئاياللارنى تۇغۇدۇرۇدۇ. خام ئۇرۇغىنى يەسە زەھەرنى قايتۇرۇدۇ. بۇنىڭ يوپۇرماق، ژىلتىزلىرىنى سوقۇپ پۇشۇرۇپ قان قېيىپ قالغان يەرلىرىگە قويۇلسا خۇنى ماڭدۇرۇدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆپ يەسە، پەيگە، ئاشقازانغا، گالغا زىيان قىلىدۇ. رۇمبېدىيان بىلەن بېرىلسە زىيىنى بولمايدۇ.

تەركىبى: - سەۋزىنىڭ كوكىدە 0.5 - 1.6 پروتسىنتىقىچە ماي جەۋھىرى (ماي ئېسپىنىمى) بولىدۇ. سەۋزىنىڭ ئۆزىدە بولسا: كاروتىن (ۋىتامىن A خام ئەشياسى)، ياغ، ئاقسىل، قەن، پېنتوزان، ۋىتامىن A، B، C ۋە ئالما كىسلوتاسى (ئاتسىدۇم مالىكۇم)، پىكتىن (شىلمەشەق ماددا) ۋە ئوت شۇلتىسى (خولمىن) بار.

جۈڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي: قۇرۇق، ئاز ئىسسىق. ئاشقازاننى كۈچەيتىپ ھەزىمەنى ياخشىلاشقا، ئۇرۇقلاندۇرۇشقا ھەمدە ئۇزاق داۋام قىلغان ئىچ ئوتۇشنى داۋالاشقا، يەل ماڭدۇرۇپ، كۆكرەكنى ئېچىشقا، ئۈچەي- ئاشقازاننىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاشقا، بەش ئەزانى تېجىلاندىرۇشقا، ئىشتەينى ئېچىشقا ئىشلىتىلىدۇ. كۈندە يېرىم ياكى بىرتال سەۋزىنىڭ پوستىنى سۈيۈپ خام بويىچە يېمىشكە ياكى قىرىپ سۈيىنى ئىچىشكە بۇيرۇيدۇ.

سەۋزە بىلەن

(گۈلى سوسە)

IRIS TECTORUM MAXIMA

鸢尾

تونۇش: - بۇ بىرخىل ئۈمۈلۈك گۈلى بولۇپ، 2

خىلدۇر.

1- يۇرتىنىڭ، 2- جاڭگالنىڭ بولىدۇ، گۈلنىڭ رەڭگى ئاق ۋە كۆك بولىدۇ، ئېقىنى سەۋەنسى ئازات، كۆكنى سەۋەنسى كۈبۈت دەيدۇ. جاڭگالنىڭ ھەر رەڭدە ئېچىلىدۇ. بۇنىڭ يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە ياخشى بولىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تېنىسى بولۇپ، 3 ياكى 5 شېخى بار. ھەربىر شاختا گۈلى بولۇپ گۈلنىڭ يوپۇرماقلىرى 5 دانىلىق كېلىدۇ. ئېچىلغاندىن كېيىن ئىگىلىپ قالىدۇ. زىلتىزى بوغۇملۇق، ئەگرى- بۇگرى، بىر ئاز زىپىلىق، ژۇمۇلاق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولۇدۇ. رەڭگى ئاق، بىنەپشنىڭ بويىغا ئوخشاش خۇشبۇي پۇرايدۇ.

93- رەسىم، سەۋەن گۈلى

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 1- دەرىجىدە ئىسسىق، ھول قۇرۇقلۇقتا مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى: - ئوپكە، تال، جىگەر، بالىياتقۇ، بوۋاسىر، خانازىر كېسەللىكلەرگە تەسىر قىلىدۇ. ھېيىز ماڭدۇرۇش، زەخمىلەرنى تازىلاپ پۇتتۇرۇش، چايان- ئىللانلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - ھەسەل بىلەن چېپىلسا بېھق، بەرەس، يىرىڭلىق قىچىشقا ۋە ھول قاپارچۇق لارغا پايدا قىلىدۇ. سىركە ياكى كوندۇرنىڭ يوپۇرماقى ۋە بۇغداينىڭ خېمىرى بىلەن چېپىلسا 2 تاشنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ، قايناقسۇ توكۇلگەن كويۇككە چېپىلسا نىپەت قىلىدۇ ۋە قائىدە بويىچە ئارپىنىڭ ئۇنغا قوشۇپ شۇنىڭ سۈيى بىلەن يۈزىنى يۇسا سەپكۈن، داغلارنى يوقۇتۇدۇ. سەمەلغان سۇيىدىن بىر كىلوگرامغا 5 كىلوگرام سىركە ۋە ھەسەل قوشۇپ مەس قازاندا تاتىمىگە ئولتۇرغۇچىلىك قاينىتىپ چېپىلسا ئەزانى پاقىرىتىدۇ، ھوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ. كۆكرەك ئەتراپىدىكى جاراھەت

لەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭ يېغى ھەممە خۇسۇسىيەتلىرىدە ئىرسانىڭ يېغىغا ئوخشاش. يېغىدىن ياكى سۈيىدىن 30 گرام مىقدار بېرىلسە ئىچىنى سۈرۈدۈ ۋە سەپىرا خاراكىتىملىق ئىلاۋۇس كېسەللىكى، بالىياتقۇ كېسەللىكى ئۈچۈن، قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈش، كىمىدىك ئاغرىقى ۋە باشقا پەي ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. يېغى بىلەن ياغلانسا قاتتىق پەيلەرنى يۈمۈشۈتۈدۇ ۋە بالىياتقۇ چىقىپ قىلىش كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئۇرۇغىنى قاينىتىپ ئىچسە زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، يىلتىزنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئېغىزنى چايقىسا چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ.

بولۇپمۇ جاڭگالدىن چىقىدىغىنى بۇ ھەقتە ئوبدان تەسىر كۆرسىتىدۇ. يىلتىزنى قاينىتىپ سۈيى قۇلاققا تېمىتىلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئىچسە زېھنى تېزلىتىدۇ. نەپەس سىقىلىشىنى ئاچىدۇ. كال ئاغرىقلىرىغا ۋە تالنىڭ قاتتىقلىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ، ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە ئاشقازاندىكى سېرىق سۈنى ھەيدەيدۇ. ئىستىمىغا كېسەللىكلىرىنى يوقۇتۇدۇ، دوۋسۇنى تۇتاشقاق ھوللۇكلەردىن تازىلايدۇ. ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ.

يىلتىزنى چاينىسا ھاراقنىڭ پۇرىغىنى ئېغىزدىن كەتكۈزۈدۇ. يوپۇرماغىنى ئىزىپ ھاشارات چاققان جايغا. قىزىق سۇ بىلەن كويگەن جايغا تاغدا دەھال ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، بولۇپمۇ يىلتىزنى قورۇپ، ئىزىپ گۈل يېغىغا قوشۇپ ياغلانسا ئەزالاردىكى قۇرۇقلۇقنى كەتكۈزىدۇ. قۇلاق ۋە پەي ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ. يىلتىزنى گۈل يېغىدا قاينىتىپ ئوت بىلەن كويگەن جايغا چاپسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئىچسە بالىياتقۇ كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ياغلىسىمۇ بولۇدۇ، سىركە بىلەن مىس قازاندا قاينىتىلغىنى كونا يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە پايدا قىلىدۇ. گۈلنى پۇرسا يۈرەك ھەم مىڭىنى قۇۋەتلەيدۇ ھەم خوش قىلىدۇ، مىڭىدىكى يەل ۋە گازلارنى تارقىتىدۇ. بۇخۇسۇدا زەپەردىن كۈچلۈگرەك گۈلنىڭ ئىسسىقلىقى قالغان ئىسسىقلىقتىن ئارتۇغراق. تەركىبى: — ئىرسا ۋە گۈل سوسەر بىر ئائىلىگە مەنسۇپ بولغىنى ئۈچۈن، تەركىبى ئاساسەن ئوخشايدۇ. تېكتورىدىن، ئاز مىقتاردا ياغلىق ماي ۋە قىسەن پۇراقلىق ماي تۇتۇدۇ.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: —

تەبىئىي: — قۇرۇق، مۆتىدىل.

ئىلتىزنى قاينىتىپ ئىچىنى سۈرۈشكە، قۇستۇرۇشقا ۋە باش قېيىشى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. سوقۇپ جاراھەتلىرىگە، ئىسسىقلىقلارغا تېگىلىدۇ. يىلتىزى ۋە پۈتۈن چوپ زەربە ياكى يەقلىشتىن سۈڭەكلەرنىڭ سۈنۈشىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. گۈلى سۇيىدۈك ھەيدەشكە، سىزلام كېسىلىنى داۋالاشقا، دورا ۋە باشقا زەھەرلەرنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرغى بەدەندىكى ھارارەتنى سۈرۈپ چىقىرىش، بالىلارنىڭ قوسىغى مۇجۇپ ئاغرىشلارغا بېرىلىدۇ.

شاپتۇل

(خوخ)

PRUNUS PERSEICA BATSCH (PRUNUS VULGARIS) 桃

تۇنۇش: — بۇ مەشھۇر مەۋىلەردىن بولۇپ، خىللىرى كۆپ، رەڭگا - رەڭ كېلىدۇ. بۇنىڭ

ياخشىسى، پوستى نېپىز، سۇلۇق، تاتلىق، ئوبدان پىشقىنىدۇر.

چىقىش ئورنى: — ئېلىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - تەبىئەتنى يۈمۈشۈتۈش، ئىسسىق، قۇرۇق تەپلەرنى، تەشئالەمنى، قاننىڭ.

سەپرائىڭ قاينىشىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - مەڭگىسى، مەجەزى قۇرۇق كىشىلەرگە مۇۋاپىق ھالدا بىر سەمە مەڭگىنى

سوۋۇتۇدۇ، مەجەزنى ھوللەشتۈرىدۇ. سەپرا ۋە قان خاراكىتىرلىق تەپلەرنى پەسەيتىدۇ، ئېغىز سېسىمە-
لەغىنى يوقۇتۇدۇ. مەجەزى ئىسسىق كىشىلەرنىڭ باھ قۇۋىتىگە ياردەم بىرىدۇ. تەكەر بۇنىڭ ئوبدان
پىشقىنىنى سەمپ سۈيىنى ئېلىپ بىر كېچە قويۇلسا دۇغى تىكىگە ئولتۇرۇدۇ. ئاندىن ئەتتىگەندە 200
گرام مىقدارنى شېكەر ياكى تەرەنجىبىن، شىرخىشلەر بىلەن ئىچسە سەپرائى ھەيدەيدۇ، كويگەن تىز
خىلمىتلارنى يوق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباسارى: - ئۈرۈك.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ھول مەجەز، بەلغەم مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل ۋە زەنجىۋىل مۇرايىسى.

تەركىبى: - 1) شاپتۇل مۇسسىنىڭ گۆشىدە كۆپ مىقداردا قەنىت ماددىسى، ئاقسىل، مەلۇم

مىقداردا كراخەمال، دېكىستىرن بار ھەمدە ۋىتامىن A، B، ئورگانىك كىسلوتالار، ئەڭ مۇھىمى ئالما-
ئۇزۇم كىسلوتالىرى بار.

2) شاپتۇل چېچىگىسى: پۇراقلىق فېنول جىنىسلىق ماددا - كامپىفېرول تۇتۇدۇ.

3) شاپتۇل يوپۇرمىغى: پىروپىرستىن ۋە ئاشلاش ماددىسى (نانىن) تۇتۇدۇ.

4) شاپتۇل مېغىزى: 45 - 50 پروتسېنت ياغلىق ماي، 0.4 پروتسېنت ئەتراپىدا پۇراقلىق مايە

3 پروتسېنت ئامىگدالىن، ئامىگدالازا، ئالانتوتۇننازا ۋە لاکتوزا بولۇپ، داۋالاش جەھەتتىكى ئۈنۈمى
بادام يېغى بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشايدۇ.

جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - جۇگىيىلار شاپتۇلنىڭ ھول مۇسسىنى، ئوزۇقلاندۇرۇپ

غۇچى، ئىچىنى يۈمۈشەتقۇچى سۈپىتىدە ئەھۋالغا قاراپ يېمىشكە بۇيرۇيدۇ. ئۇلار ئاساسەن شاپتۇل مې-
غىزى، يېغى، چېچەك ۋە يوپۇرماقلىرىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىدۇ.

1 - شاپتۇل قېقىسى: - (FRUCTUS PERSICA IMMATURUS) بۇ دۇچكىسى

قاتمىغان خامراق ھالىدىكى شاپتۇلدىن قۇرۇتۇلغان قاق بولۇپ، تەبىئىتى ئازراق ئىسسىق؛ قان توختۇ-

تۇش؛ تەر توختۇتۇش تەسىرى بار، كېچىسى تەرلەپ قېلىشلارنى، قان تۈكۈرۈشنى، ھامىلدار ئاياللار-

دىن خۇن كېتەشلەرنى داۋالاش ئۈچۈن چۆلە قىلىپ ئىچمىشكە بۇيرۇلۇدۇ.

2- شاپتۇل چېچىگىسى: - (FLORES PERSICA VULGARIS - 桃花) كۈچلۈك سۈرگە

دورا قىلىپ قەۋزىيەت ۋە سۇلۇق ئىششىقلارنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ (ھامىلدار ئاياللارنىڭ ئىچمىشى

مەنى قىلىنمىدۇ). سۈيدۈكنى راۋان قىلىشقا، يۈز يېرىلغان جايلارنى داۋالاپ يۈزنى پاقىرىتىشقا ۋە
يۈزگە چىققان يارىلارنى داۋالاشقا بېرىلىدۇ.

3- شاپتۇل مېغىزى: - (SEMEN PERSICA VULGARIS - 桃仁) تەبىئىتى مۆتىدىل ھەم

سايلىنىپ، قايغان قانلارنى راۋان قىلىش، ئىچىنى بوشۇتۇش، ئۈچەينى كىسەلەشتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە

ئىگە. ئاساسەن ھېيىز كەلمەسلىك ياكى ھېيىز خۇنى مۇنەك-مۇنەك كېلىش، سۈيدۈكلۈكتە قان توختاش،

كېچىك قوساق ئاغرىش، ئىقلىش ياكى زەربە تېگىشتىن قان چۈشۈپ كۆكۈرۈشكە، قەۋزىمەت ۋە ئۇچەي يارىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. قالغان تەسىرلىرى بادام ۋە تۇرۇك مېمىزلىرى بىلەن ئوخشاش.

4 - شاپتۇل يوپۇرمىغى: - قاينىتىپ سۈيى بىلەن تەرلەشتىن ھاسىل بولغان قاپارتقۇلار ۋە

تەمرە تىكىمەسەر يۇيۇلۇدۇ. مەجمۇپ سۈيىنى چىقىرىپ سۇ قوشۇپ قۇرۇتۇلغان چاراهەتلەر يۇيۇلسا، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ، يارىنىڭ ساقىمىشىنى تېزلىتىدۇ (سۇ قوشۇلسا چاراهەتنى يامانلاشتۇرۇۋېتىدۇ).

5- شاپتۇل مېمىزىنىڭ يېغى: - (桃仁油 — OLEUM PERSICORUM)

بادام يېغى ئورنىدا بادام سۈيى تەييارلاش، ئىچىنى يۇمشۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. دوختۇرلۇقتا ھەر-خىل ئوكۇل دورىلىرىنى تەييارلاشتا ئېرتكۈچى قىلىپمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - چېچىكىدىن كۈندە 5 - 10 گرام؛ مېمىزىدىن كۈندە 10 - 15 گرام (قايى-ئىچىپ ئىچىشكە): شاپتۇل قېقى 10 - 15 گرام قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

ئىتاتىمەرە

(سۇلتانۇلبىقىل)

JUSTICA PROCUMBENS (GARDENIA LATIFOLIA) 爵床 (香苏)

تونۇش: - بۇ بىر مەشھۇر ئوسۇملۇك بولۇپ، 2 خىل بولۇدۇ. 1 - خىلىنىڭ يوپۇرمىغى ئۇششاق، يۇمىق سۈت يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ، گۈلى بە-نەپسىنىڭ گۈلىگە ئوخشايدۇ. 2 - خىلىنىڭ يوپۇرمىغى كۆك، گۈلى ئاق ھەم تەمى ئاچچىق، بىر ئاز ئېغىزنى قورۇيدۇ، يوپۇرمىغى قالغان ئەزالىرىدىن ياخشى بولۇدۇ. ئەڭ ياخشى يېڭى، كۆك، ئاچچىقىدۇر.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىسسىقلىقتا مۆتىدىل، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئاشقازاننى ئېچىتىدۇ.

خىلىنى خۇسۇسەن سەۋدانى سۇيدۇك ئارقىلىق چىقىرىدۇ، قالغىنى تازىلايدۇ، سۇيدۇكنى ئاچدۇرۇدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قۇرغىنى ئاشقازاننى قۇۋەتلەش ئۈچۈن، كونا 94- رەسىم، شاتىرە تەپلەر ئۈچۈن، سەۋدا خاراكتىرلىك كېسەللەر، ئاچچىق بەلغەم ئۈچۈن، چىشىنى چىگىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سىركە بىلەن بېرىلسە سەپرا خاراكتىرلىك قۇسۇش ۋە بەلغىمى غەسىيالىلەرگە پايدا قىلىدۇ. ئاشقازان ۋە ئۇچەي-لەردە توختاپ قالغان ماددىلارنى تازىلايدۇ. ھەسەل سۈيى بىلەن ئىشلەتسەمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ھول شاتىرە يوپۇرمىغىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى شېكەر ياكى تەمىرى ھىندى بىلەن بېرىلسە يۇقۇرى تەسىرنى بېرىدۇ. سېرىق كېسەل، چەرەپ، ھەككە ۋە قۇبا، ئاق ئانام ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ھەممە تېرە كېسەللىكىگە مەنپەئەت

قىلمدۇ. كويگەن خىمىتلارنىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىدۇ. ئەردى ئىچ ئوتكىنى توختىتىدۇ. سىققان سۈيى كوزگە تارتىلسا كوزنى قۇۋۋەتلىپ كوزدىن ئاققان ياشنى توختۇتۇدۇ. سەمىنى ئەرەبى بىلەن كوزگە تارتىلسا تەتۈر كىرىمىنى ساقايتىدۇ. سۈيى بىلەن ئېغىزنى چايقىسا ئېغىزنىڭ، تىلنىڭ جاراھەتلىرىنى ساقايتىپ ھارارەتنى پەسەيتىدۇ. چىشىنىڭ تۇۋىنى چىكىتىدۇ. مەككە خىمىسى بىلەن قۇرۇغىنى ھاممامدازىمات قىلسا جەرەپ، ھەككە ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. قۇرۇغى بىلەن ھولەنىڭ سۈيىنى ئارىلاشتۇرۇپ ماشقا چاپسا ياكى سۈيى بىلەن يۇسا پىنتى ئولتۇرۇدۇ. ھەرە چاققانغا ھولەنى سوقۇپ تاڭسا ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى: - 9 گرامدىن 15 گرامغىچە سۈيىدىن، 120 گرامدىن 250 گرامغىچە شېكەر، سېرىق ھېلىمە بىلەن چىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ مىقدارى 15 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى: - يېرىم ۋەزىلى سالا، $\frac{1}{3}$ ھەسە سېرىق ھېلىمىدۇر. سېرىق ھېلىمە بىلەن ئىشلىتىلسە ياخشى پايدا قىلىدۇ. چۈنكى ھېلىمەنىڭ زەرەرى يوق. يوپۇرمىغىنىڭ سىققان سۈيىنى سۈزمەي ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: - يەنە بىر گىيا بار، ئۇ شاتىرەگە ئوخشايدۇ. يوپۇرمىغى ئىنچىكە، ئەمەنگە ئوخشاش يەرگە يېيىلماي ئۈرە ئوسۇدۇ. كۈلى قارامتۇل، تەمىنىڭ ئاچچىقلىغى تىلنى قورۇمايدۇ. بىمەزە، سېسىق، كالا يىسە ئولتۇرۇدۇ. بۇ ئىشلىتىلمەيدۇ.

تەركىبى: - يوپۇرمىغى ئوزىگە خاس ئالاھىدە ئالكالىد تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - زەھەر قايتۇرۇش، ۋوسپالېنىيە ياندۇرۇش، كۈدۈمبا ۋە چاتىراق لىمغا بېزىنىڭ ئىششىغى (دوختۇرلار بوبون دەيدىغان كېسەللىك) زەھەرلىرىنى دەپتى قىلىش. بەل ئاغرىقلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. كۈدۈمبا، بوۋاسىر، ئۈچەينىڭ ئىسسىقتىن بولغان قانلىق ئوت كۈلۈمىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىشكە ياكى سىرتتىن تېگىشقا بېرىلىدۇ. قاينىتىپ ۋاننا قىلىنسا بەل، تىز ئاغرىقلىرىنى ساقايتىدۇ.

شادۋوت

MORUS RUBER

紅果桑

تونۇش: - يوپۇرمىغى كىچىگرەك، سەلپەل قانداق، قالغان يېرى ئوزىمگە ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە سوغۇق، ئەۋۋەلقى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئارقا تەرەتنى قاتۇرۇش، سەپىرانى پەسەيتىش، ئىسسىقتىن بولغان كاناي

ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇش، ئىشتىھا ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - ئىچ سۇرۇش كېسەللىرىگە، كەم ئىشتىھالارغا بېرىلىدۇ. ئېغىزغا چىققان

ھەر خىل چاقىلارغا سۈيىنى سىقىپ غار - غار قىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى: - ئەينۇلا.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كوكرەك، ئوپكە، پەي كېسەللىرىگە بېرىلگەيدۇ. ھەسەل ۋە جاۋادىلەر بىلەن بېرىلگەن ھەم سىمىپ سۈيىنى قاينىتىپ قويۇلدۇرۇپ بېرىلسە بولىدۇ. تەركىبى: ئىشلىتىلگەن ئۇزۇمگە ئوخشاش (ئۇزۇم مەۋزۇسىغا قارالسۇن) شاتۇتتا پەقەت بىر مىقدار بويىق ماددىسى ئارتۇق.

شادەنج

(شادىنج)

MATITIUS CRYSTALLIUS

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئەدەسكە ياكى ئاق قوناققا ئوخشاش يۇمۇلاق ياپىلاق تاشتۇر. بۇ ھەر خىل رەڭدە بولىدۇ. قىزىل، سېرىق. كۆلرەڭ قارىغا مايىل، كۆكتارنىڭ رەڭگىدە ئالا-يېشىل نوقۇت-لىرى بولىدۇ. تېز ئېزىلىدۇ. ئەڭ ياخشى ماش شەكىلدە قىزىل بولىدۇ. بۇنى شادەنج مىسىرى دېيىمىدۇ، ئەڭ ناچىرى كۆلرەڭدىكى بولۇپ بۇنى شادەنج ھىندى دېيىلىدۇ. ھەممىسى كانىدىن چىقىدۇ. چىقىش ئورنى: - ئەرەبىستان، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا زۇيۇلغىنى سوغۇق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق. زۇيۇلغىنى 1- دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇقتۇر. ئىشلىتىلگەن زۇيۇلغىنىدۇر. قۇۋىتى 20 يىل تۇرۇدۇ. خۇسۇسىيىتى: - قۇرۇتۇش، قايتۇرۇش، ئىچىنى قاتۇرۇش، يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈش، پەيلەرنى، ياغ ئارىلاش گوشلەرنى كۈچلەندۈرۈش، كوزنى قۇۋەتلەش، ئىچكى - تاشقى ئەزادىن كېلىدىغان قاننى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ئاچچىق ئانارنىڭ سۈيى بىلەن ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش مۇتلەزىنىڭ سۈيى بىلەن ئىچسە ئېغىزدىن قان كەلگەنگە پايدا قىلىدۇ. ساراپ بىلەن ئىچسە سۈيدۈكنى ماغدۇرۇدۇ. دايم كېلىدىغان ھېيزنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. مەنىنى ماغدۇرۇدۇ، مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ قان خاراكىتىرلىق ئىچ ئوتكى ۋە ئۇچەيدىكى يىرىڭلىق جاراھەت، تولغاق، سىل ئۇچۇن بېرىلىدۇ. قىز تۇققان ئايالنىڭ سۈتى بىلەن تۇخۇمنىڭ ئېقىنى قوشۇپ كوزگە تارتىلسا كوزنىڭ ھەممە كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ. ساپ سۇ بىلەن تارتىلسا قۇرۇق كىرىمكىنى يۇمشۇتۇدۇ. ئاقاقىيا بىلەن ئېلىشتۇرۇپ كوزگە تارتىلسا كوز كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

زۇيۇلغىنىنى سوقۇپ جاراھەتلەرگە سېپىلە ئوشۇق گوشلەرنى يوقۇتۇپ ياخشى گوشلەرنى ئۇندۇرۇدۇ. سۇ بىلەن ئېزىپ تېمىتلىسا ياكى يۇمغاقسۇت بىلەن ئىسسىق بولغان يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە، مۇدۇر، مەقىشەت، ماتكا، تاناسىل ئەزا، پەي خاراكىتىرلىق ئەزالارنىڭ چاقىسىغا ياخشى پايدا قىلىدۇ. چېپىلسا ئەزانىڭ ئوتتا كويىگىنى ۋە قىزىللىقىغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 گرامدىن 2 گرامغىچە.

ئورۇنپاسارى: - كويدۇرۇلگەن ئاھەن رەبا، كوزگە ئىشلىتىلگەن ھوزۇز ياكى كويدۇرگەن روھدۇر ياكى يېرىم ۋەزىندە 0،6 گرام كوكناشتۇر. كوزدىن باشقا ئەزالارغا ئىشلىتىلگەن خۇن-سىياۋ-شاننىڭ ئورنىنى باسىدۇ. شادەنجنىڭ ياسالغىنى ئاھەن رەبانى كويدۇرۇپ ياسايدۇ. رەڭگى قارا بولىدۇ. پۈتۈن خۇسۇسىيەتتە كاتدىن چىقىدىغىنى بىلەن ئوخشاش.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: — ئاشقازان ھەم ئۈچەيگە زىيان قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: — زېرىشنىڭ سەمىمىيەتلىكىنى تۈزۈش.

شاخار

(قىزىق)

NATRIUM CARBONATE CRUDUM

碳酸钠 (硷粉)

تونۇش: — بۇ ئوشقان (كورۇك) دىگەن ئوسۇملۇكتىن كويدۇرۇش ئارقىلىق ئېلىنىدىغان نەرسەدۇر. ئېلىشنىڭ ئوسۇلى: — يەرنى بىر ئاز كولاپ ھول ئوشقان ئوسۇملۇكتىن كولاپ ئورەككە توپلاپ ئۈستىگە قۇرۇق يانتاق چاۋالمرنى قويۇپ ئوت يېقىلسا، ئوشقاندىن ئاقتان ھوللۇك ئورەككە زىغىلىمىپ توغلايدۇ. قانچىكى ئوشقاندا ھوللۇك كولاپ بولسا، شاخارمۇ كولاپ تەييارلىنىپ چىقىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى ساپ، رەڭكى قارا تەرەپكە مايىل، پاقىرىما، تۈگەن تېشىغا ئوخشاش بولغىنىدۇر.
چىقىش ئورنى: — شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: — 4 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: — بەدەننى پاقىرتىش، جاراھەتلەرنىڭ ئارتۇق، بۇزۇق كوشلىرىنى يېمىش ۋە كويدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇنىڭ زەھەرلىك تەرىپى بار.
ئىشلىتىلىش ئورنى: — ئەگەر بۇنى 7 قېتىم سۇدا ئېرىتىپ، زۇيۇپ، تىگىگە چوككەن چوك مەمىدىن 0.1 گرام يىمە ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ، تاماق سىڭدۈرۈدۇ، ئىشتەينى ئاچىدۇ. بەلغەمنى يوق قىلىدۇ ۋە توختىمىغان قۇسۇشنى توختۇتۇدۇ، تالدىكى ئىشقىنى تارقىتىدۇ.
ھايۋانلارنىڭ كوزىگە بەپە ھايۋانلار كوزىدىكى ئاقنى ئالىدۇ. جاراھەتلەرگە چاپا ئولۇك كوشلىرىنى يەيدۇ. سوگەل، ناسۇر، بەرەس، بەھەق، ھول قوتۇر، تازچاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — 0.1 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: — ئوپكىگە زەھەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — سېرىقياغ، سۇت ياكى قۇسۇش.

ئەسكەرتىش: — شاخارنىڭ 2 گرامى ئادەم ئولتۇرۇدۇ. ئارتۇق ئىشلەتمەسلىك لازىم.

شاخارنىڭ تەركىمىدە ناترىي، كالىسى كاربون بولۇدۇ. بۇ ياخشى تازىلانمىغان، خىمىيەۋى جەھەتتىن ساپ بولمىغانلىقى ئۈچۈن خەتەرلىكتۇر، چۈنكى ئۇ، ئاشقازان، ئۈچەيگە ئويغۇچى تەسىر قىلىشى مۇمكىن.

شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇنىڭ ئورنىدا دوختۇرخانىلارنىڭ دورا بولۇمىدا سېتىلىدىغان NATRIUMBICARBONICUM (ناترىيۇم بىكاربونىم) دىگەن دورىدىن ئېلىپ ئىشلىتىلسە بولىدۇ.

ئۇنى تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىش ئۈچۈن بىر قېتىمدا يېرىم گرامدىن 2 گرامغىچە ئىچى-

كىلى بولۇدۇ.

شاقاقول

(شقاقل)

POLYGONATUM OFFICINALE

玉竹

تونۇش! - بۇ بىر خىل بوغۇملۇق ۋە تۇتاشقاق، شىلمە-
لىق زىلتىزدۇر. بىر ئاز تاتلىقى بار. توملىقى بىر كىچىك
قولدەك، ئۇزۇنچاق، رەڭگى ئاق، ئوسۇملۇگىنىڭ تېنىسى بوغۇم-
لۇق بولۇپ، ھەربىر بوغۇمدىن يوپۇرماق چىقىرىدۇ. مەۋسى
ئوقۇت چوڭلىغىدا بولۇپ، رەڭگى قارا ھوللۇكلەردىن تولغان
بولۇدۇ. گۈلى بىنەپشە گۈلىدىن چوڭراق.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ، جياڭ-
سۇ، جېجياڭ، ئەنخۇي، خۇنەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، يۈننەن،
سىچۇەن، چىڭخەي، مەنشى، ئىچكى موڭغولىيە، دۇڭبېي قاتارلىق
جايلىرىدىن چىقىدۇ. قۇۋىتى 4 رۇمغىچە تۇرۇدۇ.
تەبىئىتى: - بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە ئىسسىق،
2 - دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - باھنى قوزغاش، توسالغۇلارنى ئېچىش، 95 - رەسىم، شاقاقول

بەلغەمنى كېمەيتىش، روھنى قۇۋەتلەش، ئاشقازاننى قىزىتىش، جىگەر ۋە بۆرەكنى قىزىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىش ئورنى: - ھەسەل بىلەن مۇراببا قىلىپ ئىشلەتسە بەك ياخشى، روھلارنى قۇ-
ۋەتلەيدۇ، بارلىق ئەزالارغا قۇۋەت بېرىدۇ، بولۇپمۇ باھنى كۈچلەندۈرۈپ، مەنىنى زىيادە قىلىدۇ.
ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 15 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى: - جىنى ئالاقىنى كۈچلەندۈرۈشتە مەنۇبەر ئۇرۇغى، بوزىدان.

تەركىبى: - زىلتىزنىڭ تەركىبىدە كولىۋاللار، كولىۋاللاردىن، شىلمەشەش ماددا،
مانوزا، گلايۇكوزا ۋە ئەرەپ يېلىمىنىڭ قەنتى (ل. ئارابىنوزا) تۇتۇدۇ.
فارماكولوگىيەلىك تەسىرى: - تەركىبىدە گىلىيۇكوزىتىقا ئوخشاش ماددىلار بول-
غانلىقى ئۈچۈن، پاقىغا بىرىپ تەجرىبە قىلغاندا، دەسلەپ ئۇنىڭ زۇرلىقىنى كۈچەيتكەن. كېيىن زۇرەك ھەرى-
كىتى ئاجىزلاپ توختاپ قالغان.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - ئوزۇقلاندۇرغۇچى، بەدەننى قۇۋەتلىگۈچى دورا ھم-
ساپلىنىدۇ. كۆپ سىمىش، ئېھتىلام بولۇشنى، كۆپ تەرلەشنى داۋالايدۇ ھەمدە بەل، تىز بوغۇملىرىنىڭ
ئاغرىقلىرىدا بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن يۈزدىكى قارا داغلار يوقۇتۇلۇدۇ. شۇنىڭدەك قاندىكى شېكەرنى ئا-
زائىتىدىغانلىقى ئۈچۈن، دىئابىت (زىئابىت) كېسىلى داۋالىنىدۇ. سىرتقى تەرەپكە ئىشلىتىپ سۈركۈلۈش
يارىلىرى داۋالىنىدۇ. يەنە ئىسسىقلىقتىن بولغان يوتەل، باش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزاق
ئىچىپ بەرسە رەڭگى چىرايلىق قىلىدۇ. قاينىتىپ ياكى رۇبىي (ئېكستراكت) چىقىرىپ بېرىلىدۇ.

شاقايدىقۇلنىپىمان

(لالە گۈل)

ANEMONE PULSATILLA CHINENSIS

白头翁

تونۇش: - بۇ ئوسۇملۇكنىڭ شەكلى كوكتار ئوسۇملۇكى ۋە يوپۇرەنمىغا ئوخشايدۇ. گۈلى، مەۋسى ۋە ئۈرۈقلەردە ئوخشەيدۇ. لېكىن كوكتارنىڭكىدىن كىچىكرەك. ئۈرۈغىمۇ ئۇششاغراق. بۇ 2 خىل بولۇدۇ. 1 - ئولكىنىڭ، 2 - جاڭگالنىڭدۇر. ئولكىدە بولۇدىغىنىنىڭ يوپۇرمىغى جاڭگالنىڭكىدىن ئۇششاغراق، گۈلى كويۇلچە بەش يوپۇرماقلىق بولۇدۇ. يۈز يوپۇرماقلىقىمۇ بولۇدۇ، گۈلى رەڭگىمۇ - رەڭ كېلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن ۋە باشقا جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ۋنىڭدىن ئېلىنغان ئەفون ئەزالارنى

تۇيغۇسىز قىلىشتا ۋە مەس قىلىشتا كوكتارنىڭ ئەفونىدىن كۈچلۈك.

شۇنىڭدەك ئۇرۇغى، پوستى كوكتارنىڭ ئۇرۇغىدىن پوستىدىن قۇۋۋەتتە 96-رەسىم، شاقايدىقۇلنىپىمان ئارتوق. خىسلىمىتلارنى يۇمشۇتۇش، تارتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، داغلارنى يوقۇتۇش، ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قۇرۇق گۈلدىن 6 گرامنى ئىزىپ مۇسەللەس بىلەن ئىچە ئىچ ئەزا ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئۇشتۇمتۇت بولغان ئاغرىغىغا مەنپەت قىلىدۇ (بۇ ھەقتە تەسىرى بەك تېز). بۇنىڭ گۈلنى يۇمشاق ئىزىپ بۇرۇنغا پۈركۈلسە بۇرۇننىڭ قېنىنى دەرھال توختۇتۇدۇ. ھەر بىر ئەزادىن كېلىدىغان قانغا سېپىلسە قاننى توختۇتۇدۇ. چېچەك چىققان كىشىلەرگە كېسەللىكنىڭ باشلىنىشى ۋاقتىدا قاينىتىپ بېرىلسە ماددىلارنى يۇمشۇتۇپ تازىلاش ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. بەدەندىكى كوزگە كورۇنمەيدىغان ئۇششاق توشۇكلەرنى ئاچىدۇ. تېرىنىڭ تاشقى تەرىپىگە چېچەكنىڭ چىقىشى ئۈچۈن مەنپەتلىكتۇر. يوپۇرمىغىنى، تىنىمىنى ئارپا سامىنى بىلەن قاينىتىپ ئىچە سۇيدۇكىنى، سۇت نى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. ئۇسارىنى جاراھەتلەرگە چاپسا جاراھەتنىڭ قان - يىرىڭلىرىنى تازىلايدۇ. تېرىنىڭ سويۇلۇپ چۈشۈپ كېتىشىنى يوقۇتۇدۇ. كوزنىڭ ئىشىغىنى تارقىتىدۇ. كوزگە تېمىتىلسا، بۇرۇنغا تېمىتىلسا مىڭدىن كىلىدىغان ھوللۇكنى تازىلايدۇ، كوزگە تېمىتىلسا كوزگە چۈشكەن ئاقنى يوقۇتۇدۇ. شۇنىڭدەك يوپۇرمىغىنىڭ، گۈلنىڭ سەقىلغان سۈيى كوزگە تېمىتىلسا ياكى سۈرمە قىلىپ كوزگە تارتىمۇ شۇتەسىرنى بېرىدۇ. گۈلنى ياڭاقنىڭ كوك پوستى بىلەن ئىزىپ خېمىر قىلىپ چاپسا چاچنى قارايتىدۇ. قۇبا كېسىلمىنى يوقۇتۇدۇ. ئۇرۇغىدىن داۋاملىق ھەر كۈنى سوغۇق سۇ بىلەن 3 گرام ئىچە بەرس كېسىلمىنى يوقۇتۇدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن).

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 10 ياشتىن 15 ياشلارغا 1 گرامدىن 2 گرامغىچە، 15 تىن ئۇقۇم-
وى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 2 گرامدىن 3 گرامغىچە، كۈلنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 0.01 گرام،
ئورۇنباشارى: - شىيە ئەرمىنى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - سۇيۇقلۇققە زەرەر قىلىدۇ. غوزىمىدىن 3 گرامنى شاراپ
بىلەن ئىچسە ساراڭ قىلىدۇ.

تەركىبى: - ئانىمىن ۋە ئانىمىن كىسلاتاسى تۇتۇدۇ. يېقىنقى ئانالىزلارغا قارىغاندا 7.9
پروتسېنت ساپونىن تۇتۇدىغانلىقى مەلۇم.

تەسىرى: - قىزىتما قايتۇرۇدۇ، قاننى سوۋۇتۇدۇ. ئۈچەيدىكى يەللەرنى ۋە قان تولغاقنى
داۋاللايدۇ. ئاشقازانغا كىرگەندىن كېيىن ئاشقازاننىڭ ئىچكى بەردىلىرىنى ھىسسىزلىنىدۇرۇدۇ، ئاشقا-
زان تامللىرىدىكى نېرۋ ئۇچلىرىنى غىدىقلاپ، ئاشقازاننىڭ ھەرىكىتىنى كۈچەيتىدۇ، ئاندىن قانغا ئوتۇپ،
نېرۋ ئۇچلىرى ئارقىلىق مېڭىگە بېرىپ، مېڭىنى بىردەملىك قوزغۇتۇدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەسەپ مەركىزى
ئارقىلىق تۇخۇمدانغا تەسىر بېرىپ تۇخۇمدانغا قان تولدۇرۇدۇ ۋە ھېپىز خۇنىنى ماڭدۇرۇدۇ. ئۇنىڭ
سىرتىدا يەنە مەس قىلىش تەسىرىمۇ بار.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، جۇڭگىيلار ئاساسەن ژىلتىزنى ئىشلىتىدۇ. شۇنىڭ
دەك چوپىنىڭ ئوزى ھەم گۈلمۇ قوللۇنۇلۇدۇ.

ژىلتىزى: - ۋوسپالېنىمىنى يوقۇتۇپ ئىچ تۇختۇتۇش ۋە قان توختۇتۇش ئۈچۈن قان تولغاق
(دېزېنتېرىيە)، ئامىيۇبا دېزېنتېرىيىسى، ھېپىز خۇنى كۆپ كېتىشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك ھېپىز
كەلمەسلىك كېسىلىنى داۋالاشقىمۇ بېرىلىدۇ. ئوسۇملۇكنىڭ ئوزىنى قىزىتما قايتۇرۇشقا، تەپىنى توخ-
تۇتۇشقا ۋە سۇيۇك ھەيدەشكە، بورەك ۋە زۇرەككە مۇناسىۋەتلىك بولغان سۇلۇق ئىش-شەمقلاردا ئىش-
لىتىلىدۇ. ئوسۇملۇك تېنىدىن سىقىپ چىقىرىلغان سۇغا ھەسەل قوشۇپ گلائۇكوما (كوزگە سۇ چۈشۈش
كېسىلى) داۋالىنىدۇ. ئوسۇملۇك تېنىنى چاچنى قارايتىش ئۈچۈن سۈركەيدۇ. ئوسۇملۇكنى قۇرۇق
ھالدا يىرىشلىق تېرە كېسەللىكىدە، سورەلمە جاراھەتلەردە ۋە باشقا تېرە كېسەللىكلىرىدە ئىشلىتىلى-
دۇ. ئوسۇملۇكنىڭ سىقىلغان سۇيى، چىلاپ چىقىرىلغان سۇيى ۋە ژىلتىزىدىن ياسالغان ھەپىلەر
ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: - بىر قېتىمدا 5 گرامغىچە ئىچىش مۇمكىن (ژىلتىزىدىن).
كۈلنى قىزىتما پەسەيتىش ۋە چاچنى قارايتىش ئۈچۈن ئىشلىتىش مۇمكىن.

شام ياغىچى

(بەرەنجاسىپ)

ARTEMESIA

黄花蒿

تونۇش: - بۇ بىر گىيا بولۇپ، تېنىسى بىر مېتىر ئوسۇدۇ. شاخلىرى ئىنچىكە، يوپۇرمىقى ئۇششاق، گۈلى سېرىق ئاققا مايىل، خۇشپۇراقلىق، ئاچچىق ھاراق تەمىگە ئىگە. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 3- دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى: - ئىچ يۈمشۈتۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۇيدۈك ۋە ھېيز ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى: - گۈلدىن 6 گرامنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ بەرسە ئۈچەيدىكى قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ. 8 گرامنى قاينىتىپ ئىچكۈزسە ھەم قاينىتىپ سۇيىدە ئولتۇرسا،

97- رەسىم، شام ياغىچى
 ئاياللارنىڭ ھېيزنى ھەم سۇيدۈكلىرىنى ماڭدۇرۇدۇ.
 بالىياتقۇ ئاغزىنى ئېچىپ تۇغۇتنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ (ھەمىيىنى چۈشۈرۈدۇ) ۋە بالىياتقۇنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ. جاراھەتلەرگە پايدىلىق. خۇسۇسەن بالىياتقۇ كېسەللىرىگە، ئوبدان تەسىر قىلىدۇ. چىلمىغان سۇيىدىن 6 گرامنى ئىچكۈزسە ئىستىمىنى سوۋۇتۇدۇ. خېمىر قىلىپ پاشقا چېپىلسا مىڭگە ئاغرىقلىرىغا، بەلغەمدىن بولغان مىڭگە ئىششىقلىرىغا، كوپ ئۇخلىغانغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇيدۈككۈڭنىڭ ئۈستى، بالىياتقۇغا چاپسا سۇيدۈك ۋە ھېيز ماڭدۇرۇدۇ. قاينىتىپ ئىچىرسە زۇكامغا، گۈلنى پۇراش مىڭگە پايدىلىق.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالىغا قاراپ 2 - 10 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى: - ئوزۇەزنى بىلەن بابۇنە، ئەمەن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇ دورىنى ئىشلەتكەندە ياغلىق تاماقلارنى يىمىش توغرى كېلىدۇ. يۈرەك كېسەللىگە بېرىشتە رۇمبېدىيان بىلەن قوشۇپ بېرىلسۇن. تەركىبى: - يېڭى چوپىدە 0،29 پروتسېنت ئۇچۇچان ياغ، يەنە ئېۋكالىمپتول، ئارتېمىزىيە كېتونى، ئىزۆ ئارتېمىزىيە كېتونى، كادىنېن كارىيوفىللىپن قاتارلىق ماددىلارنى تۇتۇدۇ. جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - قۇرۇق سوغۇق.

چوپىنىڭ سۈيى قىزىتما قايتۇرۇش، تەر توختۇتۇش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، ئىچ توختۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يۈمشاق يوپۇرمىغىنى مىچىپ سۇيىنى چىقىرىپ تەمرەتكە ۋە جاراھەتلەرداۋالىنىدۇ. ئۇرۇغى ھاردۇق چىقىرىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، زەھەر قايتۇرۇش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

شېبىت

(سېرىق چېچەك)

ANETHUM GRAVIOLENS

茴香

تونۇش:- بۇ بىر خىل مەشھۇر ئوسۇملۇك بولۇپ، بىر-

لا تېنى بىلەن ئورە تۇرۇدۇ. تېنىنىڭ ئۈچىدا بەك ئۇشاق شاخلىرى بولۇپ ئارپا بېدىيانغا ئوخشايدۇ. يوپۇرماقلىرى ناھا- يىتى ئۇشاق، گۈلى گۈنلۈكتەك بولۇدۇ. ئۇرۇغى ئارپا بېدىياندىن كىچىكرەك، بىر ئاز ياپىلاق، يېرىم ئارپا بېدىيانچە ئۈزۈنلۈقتا، قۇ- ۋىتى 2 زىلىغىچە تۇرۇدۇ. مۇتبەر.

چىقىش ئورنى:- ئەسلىدە ياۋروپادىن كىلىدىغان

بولۇپ، ھازىرغىچە مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىي ئۆلكىلىرىدە، جۈم- لىدىن شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئى:- ئىككىنچىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. ئىككىنچىنىڭ

ئەۋۋىلىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى:- يەللەرنى، ئىششەكلەرنى تارقىتىش،

ماددىلارنى پۇشۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، تاماق سىڭدۈرۈش، زەھەر 98- دەسىم، شېبىت قايتۇرۇش، كىندىك ئاغرىغىنى، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، سۇيدۇكنى، ھېيزنى ماڭدۇرۇش، نەپەسنى ئاسانلاشتۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، جىگەرنى، تالنى قۇۋۋەتلەش، بورەك دوۋسۇنىنىڭ تاش- لىرىنى چىقىرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- سېرىق چېچەك ئۇرۇغىنى سوقۇپ، ھەسەل بىلەن ئىچە زەھەرلەرنى

قايتۇرۇپ قۇسۇشقا ۋە قويۇق خىلىتلارنى ئاشقازاندىن چىقىرىشقا ياردەم بېرىدۇ. ھولمىنى قاينىتىپ ياكى قۇرۇق يوپۇرماق ۋە ئۇرۇقلىرىنى قاينىتىپ ئىچە، بەدەننىڭ ھەسە جايلىرىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. بەل ئاغرىغى، بورەك ئاغرىغى، دوۋسۇننىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ، سۇيدۇكنى داۋان قىلىدۇ. كىندىك ئاغرى- غىنى پەسەيتىدۇ، ئاشقازاندا تاماق توختاپ قالغان سەۋەبتىن پەيدا بولغان كوڭۇل ئېلىشىشىنى يوقۇتۇدۇ. بەلغەمدىن پەيدا بولغان ھىق تۇتۇشنى پەسەيتىدۇ. گوشلەرنى سېرىق چېچەك بىلەن پۇشۇرسا، گوشنى خۇشبۇي قىلىدۇ، پات پۇشۇرۇدۇ، گوشنى سىڭمەشلىق قىلىدۇ. سېرىق چېچەكنى ئېزىپ ھەسەل بىلەن پۇشۇ- رۇپ، قويۇق بولۇپ تىگمگە ئولتۇرغاندا ئېلىپ ئاشقازانغا تاشقى تەرەپتىن چاپسائوئايلانچىنى سۈرۈ- دۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىغى ياكى ئۇرۇغى قاينىتىلغان سۇنى بەدەن كويىمىگىدەك قىلىپ ئۇلتۇرسا، بالىياتقۇ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. بورەك، دوۋسۇن، ئۇرۇق بەزىلىرىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئۇسارسىنى قۇلاققا تېنىتسا قۇلاق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى:- 24 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار:- ئىسسىق مەزجەز كەششەلەرگە زەرەر قىلىدۇ. سېسىق گاز

پەيدا قىلىدۇ. داۋاملىق ئىستىمال قىلسا مىڭىنى، كوزنى، ئاشقازاننى، بورەكنى، دوۋسۇننى ئاجىزلاشتۇ- رۇدۇ، مەنمى كېمەيتىدۇ، كوپ يىسە مەنمىنى يوقىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى:- ئىسسىق مەزجەز كەششەلەر ئۈچۈن لىمون سۇيى، سىرگەنجىپىن، غوراپ

سۇيى ۋە ئاچچىق چۈچۈك نەرسە، سوغۇق مەزجەز كەششەلەر ئۈچۈن قەلەمپۇر، داچىن ۋە ھەسەل.

سېرىق چېچەكتە ياغ چىقىرىشنىڭ ئۇسۇلى:

ھول سېرىق چېچەكنىڭ يوپۇرمىغىنى ئىزىپ سەقىپ سۈيىنى ئېلىپ باراۋەر مەقداردا زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ سۈيى تۈكەپ يېغى قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

نورۇلباسارى: - ئوزنىڭ ئۇرۇغى.

تەركىۋى: - ياغلىق ماي 16 پروتسېنت، ئۈچۈنچان ماي 3-4 پروتسېنتلاردىن ئىبارەت. ئۈچۈنچان

ماينىڭ تەركىۋى كارۋون، لىمونتى، فېلاندىرىندىن ئىبارەت.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىتى: قۇرۇق ئىسسىق.

سېرىق چېچەك ئۇرۇغى خۇشپۇراقلىق يەل ھەيدىگۈچى، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى، سانجىق، قوساق

كۆپۈشلەرنى داۋالماغۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئاشقازان ۋە ئۈچەيلەرنىڭ نېرۋىلىرىگە تەسىر بېرىپ ئۇلارنى قۇزغۇتۇدۇ، ئۈچەيگە يەل توپلۇنۇپ

سانجىق خاراكتېردە ئاغرىغاندا يەلنى ھەيدەپ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. بالىلارنىڭ قوساق كۆپۈشى، ئىچ

ئوتكىلىرىنى داۋالايدۇ. ئاشقازاننى كۈچەيتىپ تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ.

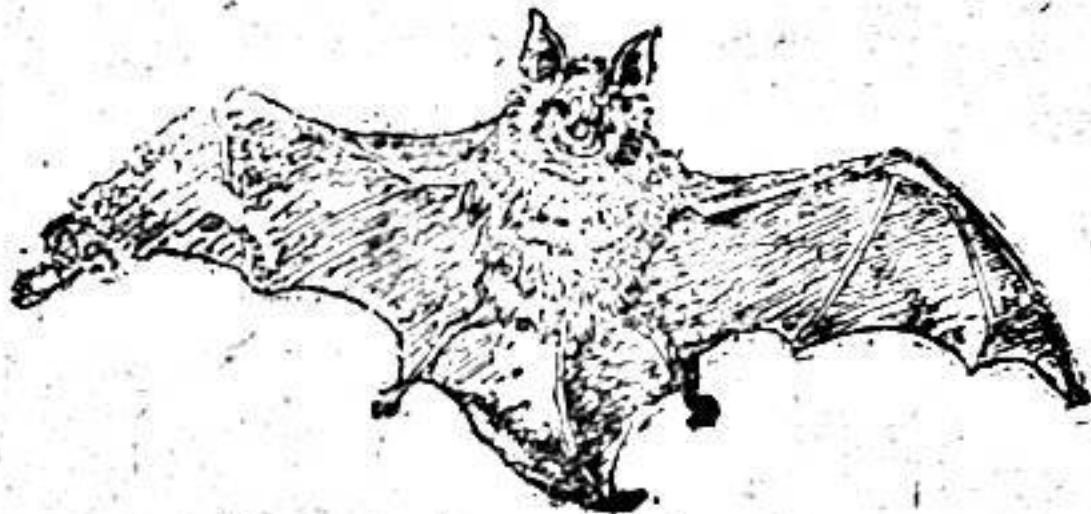
ئۇرۇغىدىن ئەرەق لاتىنچە (ئاكۋا ئارماتىكا) چىقىرىپ ياكى ماي چىقىرىپ ئىشلىتىشە مۇمكىن.

شەپەرەك

(خەپپاش)

VESPERTILO

蝙蝠

توزۇشى: - بۇبىرخىل مەشھۇر ئۇچار

جانمۇار بولۇپ، باشقا ئۇچار جانمۇارلارنىڭ

ئەكسىچە 4 پۈتى، چىشلىرى، زۇڭى بولۇدۇ. بۇ

4 پۈتى بىلەن ماڭىدۇ، ھېيز كورۇدۇ، ھامى

لە بولۇدۇ ۋە تۇغۇدۇ، ئېمىتىدۇ ۋە باشقا جا-

نەۋارلارغا ئوخشاش ئۇچۇدۇ. ئەمما بۇنىڭ قا-

نمى باشقا ئۇچار جانمۇارلارغا ئوخشاش

پەيدىن بولماستىن، تېرە ۋە سېرىق ئەتتىن

بولىدۇ. رەڭگى قارا، كوزى بەك ئاجىز،

كۈندۈزى ئۇچمايدۇ.

چىقىشى ئورنى: - مەملىكتە-

مىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق

ئىسسىق، سۇيىدۈكى ۋە مايدىكى كوشىدىن

ئىسسىقراق.

خۇسۇسىيىتى: - ئارتۇق ماددىلارنى،

سەپرانى سۇرۇش، ئىستىمقانى، يانپاش ئاغرىقى.

موپاسىل ئاغرىغى، ئەل ئاغرىغى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىغىنى يوق قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى: — ئەگەر شىپەرەك گۆشىنى ئوبدان پۇشۇرۇپ شورپىسىنى ئىچسە، قوساقتىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى، سېرىق سۇنى سۇرۇدۇ. يۇقۇرىدا ئېيتىلغان كېسەللەكلەرنى يوقۇتۇدۇ. سوغۇقتىن بولغان ئىششەكلەرنى تارقىتىدۇ.

بۇنىڭ گۆشىنى سۇ يېغىدا ئوبدان پۇشۇرۇپ، مەزكۇر ياغ بىلەن قايتا - قايتا ياغلاپلا ئىرقىنىما ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. زەنجىق يېپىغى بىلەن ئىزلىگەندەك پۇشۇرۇپ ئالدىن ياغنى ساپ قىلىپ ياغلاپلا كونا پالەچ، ئەزا تىتمەش، ھەممەش، نوقىروس ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. چاچلارنىڭ چۈشۈپ كېتىشىنى، ئەمچەكنىڭ يوغۇنلاپ قېلىشىنى توسۇيدۇ. بۇنى سۇدا ئوبدان پۇشۇرۇپ، ئەزلەر جىنىنى ئەزاسىنىڭ سۇيىدۈك چىقىدىغان تۇشۇكىگە چاپسا يماكى سۇيىدۈك چىقىرىدىغان تۇشۇكىگە تېمىسا توختاپ قالغان سۇيىدۈكنى ماڭدۇرۇدۇ. بۇنىڭ مىڭسىنى يىياز سۇيى بىلەن قوشۇپ كوزگە تارتسا، كوزگە چۈشكەن سۇيۇقلۇقلارنى يوقۇتۇدۇ. ھەسەل بىلەن تارتسا كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ.

ئەگەر قېنىنى كوزگە تارتسا كوزدىكى بەردىنى يوقۇتۇدۇ. شىپەرەكنىڭ كويىدۇرۇلگەن كۆلىمىنى كوزگە تارتسا كوزنى ئۆتكۈز قىلىدۇ. ئوتىنى تۇغۇش ئالدىدا تۇرغان ئاياللارنىڭ بەزىگە سۇۋاپ قويما تۇغۇتىنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ (بۇ ھەقتە تەسىرى كۈچلۈك).

مىڭسىنى پۇتنىڭ ئالقمىغا چاپسا باھنى قوزغايدۇ، مايىغىنى (تېزىگىنى) كوزگە تارتسا كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

شىپەرەك ئاسەن كۆپ خىل بولۇپ، تولاراق ئۇچرايدىغىنى 3 خىل. ئۇلارنىڭ بىر خىلى چاشقانغا ئوخشايدۇ. يەنە بىر خىلى چاشقان شەكلىدە ئەمما كالىپۇكلرى جۇخار گۈلمگە ئوخشاش مۇرەككەپ يوپۇرماقلىق، ئۈچۈنچىسى توشقان قۇلاق كېلىدۇ، جۈڭى تىبابىتىدە ئاسەن بۇلارنىڭ تېزىگىنى كوز كېسەللەكلەرنى داۋالايدىغان مۇھىم دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

شىپەرەك تېزىگى لاتىنچە — *FACCES VESPERTILONUM*. خەنزۇچە 夜明砂 (يې مىڭشا) دەپ ئاتىلىدۇ.

تەركىبى: — ئۇرپا، سۇيىدۈك كىمىسلوتاسى (ئاتىسىدۇم ئۈرىك-ۈم) ۋە ئاز مىقداردا ۋىتامىن A تۇتۇدۇ.

شىپەرەك تېزىگى (مايىغى) نىڭ تەبىئىتى - قۇرۇق، سوغۇق، زەھەرسىز، قاننى ھەركەتكە كەلتۈرۈش، كوزنى روشەنلىتىش، ھارارەتنى پەسەيتىش، مەددىلەرنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

شىپەرەك تېزىگىنى كويىدۇرۇپ كۆلىمى ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلە قوساقتىكى ئولۇك بالىنى چۈشۈرۈدۇ. ئۇنى قورۇپ يەسە ناسۇر (بەز تۈپەر كۆلپۈزى) جاراھەتلەرنى داۋالايدۇ. شىپەرەك تېزىگىدىن 3 تالنى ئىسسىق ھاراققا چىلاپ ئىچكۈزۈلە ئات تەپكەن يىارىنىڭ ئاغرىغىنى توختۇتۇدۇ، بىر قانچە قېتىم ئىچسە ساقايتىدۇ. قورۇپ ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ سۇيىمى ئىچسە كوز كېسەللەرنى بولۇپمۇ كوزنىڭ كېچىسى كۈمەسلىگىنى (نامازشام قارغۇلىغىنى)، كوزنىڭ قۇرغاقلىشىشىنى، كوز قارچۇغى يۇمشاپ كېتىش كېسەلىمىنى، شىپەرەك تېزىگى كوزگە چۈشكەن ئاقنى داۋالايدۇ، كۈن ئارىلاپ ئوتۇدىغان بەزىگە كىشى داۋالايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن شىپەرەك تېزىگىدىن 3 مىسقال (9،4 گرام) نى ھاراق بىلەن ئاچ

قوساققا بەزگەك تۇتۇش ئالدىدا ئىچىش كېرەك. شىپەرەك تېزىگىدە ئىس سالما باشا قاچىدۇ. بۇنىڭ قۇرۇتۇلغان كوشمىنى سوقۇپ بىرەمسقال (3.12 گرام) نى ھاراق بىلەن ئىچىپ توختىمىغان يوتەلىنى توختۇتۇدۇ.

شىپەرەك تېزىگىنى سىرتتىن ئىشلىتىلمە چىش ئاغرىغىنى، قۇلاق ئېقىشىنى، قولتۇق پۇراشنى داۋالايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تالقاتلاپ چىشقا بېسىش، كۈنچۈت يېغى بىلەن قۇلاققا تېجىنىش، تالقاتلاپ قولتۇققا چېپىش كېرەك.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - شىپەرەك تېزىگىدىن 3.6 گرام قاينىتىپ سۇزۇپ سۈيىنى ئىچىدۇ ياكى ھەپ تەييارلاپ بېرىلىدۇ.

ئىشمتىرەنج

RADIX PLUMBAGO ZEYLANICA

白雪花银

تونۇش: - بۇ بىرخىل ئوسۇملۇكنىڭ زىلتىزى بولۇپ 2خىل بولۇدۇ. 1- خىلى ھىندى، 2- خىلى شامى دىيىلىدۇ. ھىندى ئىچىگە بولۇدۇ. شامى يوغانراق بولۇپ ئوردانغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارىغا مايىل، ئۇرۇغى كوكنار ئۇرۇغىدىن كىچىكرەك، زىلتىزى دورا بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدىن، ھىندىستان ۋە سۈرىيە قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىسىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئەزانى پاقىرىتىدۇ، كويدۇرۇدۇ، تېرىگە قاپارتقۇپەيدا قىلىدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. يېپىشقاق خىلمتلارنى چىقىرىدۇ، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ، چوڭ بوغۇملاردىكى تۇرۇۋالغان بەلغەمنى چىقىرىپ ئاغرىقنى بەسەيتىدۇ، تاماق سىڭدۈرۈدۇ، باھنى قوزغايدۇ، قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سىرگە، سۈت ۋە تۈز سۈيىگە بىر كېچە چىلاپ ئىشلىتىلىدۇ. سىرگە بىلەن چىلاپ ئەزاغا چېپىلسا ئاق كېسەل، قوتۇر، تەمرەتكە، تېرىنىڭ كېپەكلىشىپ قېلىش كېسەللىكىگە پايدا قىلىدۇ، تېرىنى قارايتىدۇ، تېرىنىڭ ئىچكى تەرىپىگە ئوتۇپ تەسىر قىلىدۇ ۋە پاقىرىتىدۇ، ئەۋۋەل قاپارتقۇپەيدا قىلىپ، يىرىڭلىتىپ ماددىلارنى چىقىرىدۇ. ئاندىن كېيىن تېرىلەرنى ساقايتىدۇ. يوپۇرمىغىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ تېڭىلما قاپارتما پەيدا قىلىدۇ. راسەن زىلتىزى بىلەن قوشۇپ تېڭىلما تال كېسىلى ۋە يانپاش ئاغرىقى، يىرىڭلىق قىچىشقا قاراغا پايدا قىلىدۇ، 15 مىنۇتتىن 30 مىنۇتقىچە تۇرغۇزۇپ ئاندىن كېيىن ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - 3 گرام.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوپكىگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەمى ئىزەيى.

ئورۇنباىسارى: - تال كېسەللىكلىرىدە مارجان، مۇندىن باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئوردان، زىرە، باتتۇر.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - سوغۇق، زەھەرسىز.

ئىششىقلارنى ياندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 بۇ ئاساسەن 3 خىل بولۇپ، گۈلنىڭ رەڭگىگە قاراپ پەرقلەندۈرۈلىدۇ. كوك گۈللۈك، ئاق
 گۈللۈك ۋە سوسۇن گۈللۈكلىرى بار. خەنزۇچە 兰花舟، 紫花舟، 白花舟 دەپ ئاتىلىدۇ. لاتىنچە
 PLMBOGO RNSACA (سوسۇن گۈللۈك) (شەتەرەج ھىندى) ۋە ئاق گۈللۈك
 PLMBOGO ZEYLANICAE دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىششىق خىمىيەت

(ئىششىق خىمىيەت)

MANNA

甘露糖

تونۇش: - بۇ بىر خىل شەبنەم بولۇپ، خۇراسان ۋە ھىرات تەرەپلىرىدە بىر تۈرلۈك دەرەخنىڭ
 شاخلىرىغا چۈشۈپ توڭلايدۇ. ئۇ دەرەخنى شۇ تەرەپنىڭ دىخانىلىرى كىبىرۇ دەيدۇ. يەنە بىر خىل دەرەخ
 بار ئۇنى كىبىرۇ دەيدۇ. مۇشۇ 2 خىل دەرەخقە چۈشىدىغان شەبنەمنى ئىششىق دىيىلىدۇ. ئۇ دەرەخنىڭ
 ئىگىزلىكى 6 مېتىرچە كېلىدۇ. ياغىچى مەڭلىك، سېرىق ۋە ئاق. ۋەزنى ئېغىر بولىدۇ. بۇنىڭدىن ھاساقلانمىدۇ.
 چىقىش ئورنى: - خۇراسان، ھىرات، رۇم شەھەرلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 1 - دەرەخنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، ھوللۇكتە ۋە قۇرۇقلۇقتا ئوتتۇرا دەرىجىدە (موتىدىل).
 خۇسۇسىيىتى: - پاقىرتىش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، كويكەن خىمىيەتلەرنى سۈرۈش ۋە جىگەر،
 ئاشقازان، ئۈچەيلەرنى قۇۋەتلەش، ھارارەتنى پەسەيتىش، ئاشقازان، زۇرەك ۋە جىگەرنىڭ كويۇشىنى پەسەي-
 تىش، جىگەرنىڭ ئىششىقنى ياندۇرۇش، يوتەل، كۆكرەكنىڭ قۇرۇقلۇقى، گالنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يۇمشۇتۇش
 سۇيۇق ماددىلاردىن پەيدا بولغان تەپلەرنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - نەزلە ۋە يوتەل بولمىسا كۆلپ بىلەن ئىشلەتكەن ياخشىراق. نەزلە يوتەل
 بولسا مۇۋاپىق دورىلار بىلەن ئىشلىتىلىدۇ. ئارپىنىڭ سۈيى بىلەن ياخشى سۈرىدۇ. قىزىق، ئوتكۈر
 بەزگەك بولغان كىشىلەر ئۈچۈن، ئىسسىق مىزاج كىشىلەر ۋە ئىسسىق بولغان ئوتكۈر كېسەللەر ئۈچۈن
 500 گرام ئارپا سۈيىدە 50 - 60 گرام شەرخىنى ئىزىپ، سۈزۈپ 6 گرام مىقدارى بادام يەغىنى تېمى-
 تىپ، قىزىتىپ ئىچكۈزۈلىدۇ، ئەگەر ئۇسۇزلۇق بولسا، ئىچىنى ياخشى-ئۈرەلەپ نەزەق باديان ياكى
 پەر ئاز ئارپا سۈيىنى ئىلمان قىلىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - 100 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - يەل پەيدا قىلىدۇ، قوساقتى غولدىرلىتىدۇ، مەنىنى سۈيۈلدۈرىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: - بادام يېغى ۋە ئارپا بېدىيان.

ئورۇنباشارى: - باراۋەر ۋەزىدە تەرەنچىمىس. باھنى قۇۋەتلەشتىن باشقا ھەممە خۇسۇسىيەتلەردە

تەرەنچىمىگە ئوخشايدۇ.

قوشۇمچە: - ياۋروپادا فراكسىن ئارىموس لىنى ناملىق ياڭاق ئەۋلادىغا مەنسۇپ دەرەخنىڭ

قوۋزىغىنى تىلىپ قويۇپ ئېقىپ قاتقان شىرىنى - ۋىدا ياكى سۈتتە ئېرىتىپ سۈركى دورا سۈپىتىم
 ھە تولاراق بالىلارغا ئىشلىتىلىدۇ.

شېكەر قومۇشى

(قەدىمىيۇسسۇ كىكىدەر)

PHRAGMITES SACCHARUM

甘蔗

تونۇش: - بۇ بىر خىل قومۇش بولۇپ 2 خىلدۇر.

1- خىلى ئاق. 2- خىلى قىزىل: ھەر بىرىمۇ خىلمۇخىل كېلىدۇ. بەزىسى يۇمشاق، نازۇق سۇلۇق، تاتلىق ۋە بەزىسى قاتتىق، سۈيى ۋە تاتلىقى كەم. بەزىسى تۈزلۈك: شېكەر قومۇش پەيدا بولغان زىمىنلارنىڭ ئەمىلى ئەھۋالىغا قاراپ بەزىسى ياخشى ۋە بەزىسى ناچار بولىدۇ. قىزىلنىڭ ياخشى ۋە ناچارلىغىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. شېكەر قومۇشنىڭ ياخشىلىرى تازا تاتلىق، سۇلۇق، زېپى ئاز كېلىدۇ، بۇ خىلدىكى شېكەر قومۇشىدىن ئىشلەنگەن قەن - شېكەرلەر ناھايىتى ياخشى، ساپ شىرىن بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، جېجياڭ، جياڭسۇ ئۆلكىلىرىدىن، ئاسىيا، ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىسىغا ئوخشاش ئىسسىق ئىقلىملىق مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: 1- دەرىجىدە ئىسسىق. 2- دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: قاننى ياخشىلاش ۋە توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. يەنە كۆك رەڭنىڭ ۋە ئوپىكىنىڭ زىرىكىگىنى ۋە قۇرۇقلۇغىنى يوقۇتۇش، قۇرۇق يوتەلنى يوقۇتۇش، بولۇپمۇ ئوتقا كۆمۈپ پۇچىلانغان بولسا ياكى مۇقەشە قىلىپ قايناق بىلەن زۇيۇلغان بولسا بەدەننى سەمىرىتىش، سۇيىدۈكنى ماڭدۇرۇش، سۇيىدۈكلۈكنى تازىلاش، قوساقنى يۇمشۇتۇش، باھقا ھەرىكەت بېرىش، ئاشقازان زەردىسىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: ھەر بىر كىشىنىڭ ئەمىلى ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىشە بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: تاماقتىن كېيىن كۆپ يەپ قويا قوساقنى ئىسسىدۇ. يەل بەيدا قىلىدۇ. ئاشقازاننى بۇزۇدۇ، قېرىلارنىڭ ئوپكىسىگە زىيان قىلىدۇ ۋە بەلغەم سىجەز كىشلەرگە مۇزىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: سۇدا قاينىتىپ ئىشلىتىش ۋە يەپ ئارقىدىن بىر ئاز رۇمبېدىيان يېمىش لازىم.

ئاساسى تەركىبى: شېكەر ماددىسىدىن ئىبارەت. شېكەر ماددىسى 26. پروتېين تەتراپىدا بولىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: ئىچ بوشۇتۇش، بەلغەم بوشۇتۇش، ئۇسۇزلۇقنى بېسىش، كۆكرەكتىكى چىڭلىق، ئىسسىقلىقنى يوقۇتۇش، ھاراق زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭگىيلار تەلىماتىچە قۇرۇق، مۆتىدىل تەبىئەتلىك ھىساپلىنىدۇ.

شېكەر

(سۇككەر)

SACCHARUM OFFICINARUM ALBUN

白沙糖

تونۇش: - بۇ شېكەر قۇمۇشنىڭ سىقىلغان سۇيىدىن ياسالغان بىر تۈرلۈك تاشلىق نەرسىدۇر. شېكەر قومۇشى، قومۇش ئوسۇملۇكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن ئىچى پۈتەي، سۇلۇق، ئاق-قىزىل بولۇدۇ. شېكەرنىڭ دەڭگى ئاق ۋە قارا بولۇدۇ، ھەممىگە مەلۇملىق.

چىقىش ئورنى: - جۇڭگو، ھىندىستان، مىسىر ھەم لاتىن ئامېرىكىسىدىن چىقىدۇ.

شېكەر تەييارلاش ئۇسۇلى: - شېكەر قومۇشنىڭ قوۋزىغىنى سويۇپ ماشىنا بىلەن

سۇيى چىقىرىلىدۇ ياكى سوقۇپ سىقىپ سۇيى چىقىرىلىدۇ. ئاندىن كېيىن قايناتماق بىلەن قويۇلۇپ تېگىگە ئولتۇرۇپ قاتىدۇ. ئاق شېكەرنى سۇدا ئېرىتىپ قاينىتىپ قىيامنى ئوبدان ساپ قىلىپ، ئاندىن كېيىن، سۇت بىلەن ياكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن قىيامنى ئوبدان پۇشۇرۇپ قويۇلغاندا شىمدىن ياكى باشقا نەرسىدىن ياسالغان قېلىپقا قويۇپ ئىنچىكە ياغاچلارنى راسلاپ سېلىپ قويۇلۇدۇ ياكى ژىپلار تارتىپ قويۇلۇدۇ. ياغاچ ژىپلارغا قىيام ئويۇپ قاتىدۇ. بۇ «شېكەر سۇلايمانى» ئۇيغۇرچە ناۋات دېيىلىدۇ.

تەبىئىتى: - ئاق شېكەر 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە قۇرۇق؛ شېكەر قومۇشنىڭ يېڭى

سۇيى 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە ھول؛ قىزىل شېكەر ياكى قارا شېكەر 2- دەرىجىدە ئىسسىق، خىرىدا ئىسسىق 1- نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق؛ ناۋاتنىڭ 1- نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق ۋە 1- نىڭ ئەۋۋەلىدە ھول. خۇسۇسىيىتى: - تەبىئەتنى، گالىنى يۇمشۇتۇش ۋە كۆكرەكنى، ئوپىكىنى بوشۇتۇش، روھنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ياخشى قان پەيدا قىلىش، پەيلەرنى ۋە سوڭەكلىرىنى چىكىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ھەر كۈنى 30 گرام مەقدارى ناۋاتنى بىر قانچە قېتىمغا بولۇپ، ئاز-

ئاز ئېغىزغا سېلىپ شوراپ سۇيىنى يۇتسە يۈتەل ۋە ئاۋازنىڭ ژىرىكىلىگى، كۆكرەكنىڭ ژىرىكىلىگى ۋە ئاغرىغى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. جىنى ئالاقىدىن كېيىن پەيدا بولغان خاپاغان ۋە ئەزا تىترەش كېسەللىگى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قىزىق سۇ بىلەن بېرىلسە نەزلىدىن ئاۋازنىڭ تۈتۈلۈپ قېلىشى ئۈچۈن ۋە ئەزانىڭ تىترىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. داۋاملىق ئىستېمال قىلماق بىلەن يۈتەل يوقۇلۇدۇ. جۇلاپ قىلىپ، قىزىلگۈل سۇيى ياكى سوغۇق سۇ بىلەن كوي-دۈرمە تەپنىڭ باشلىنىش چاغلىرىدا بىزىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مەقدارى: - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 2- 15 گرام؛ 5- 10 ياشلىقلارغا 20- 50

گرام، 10- 15 ياشلىقلارغا 60- 80 گرام، ئەھۋالغا قاراپ 100 گرامغىچە بېرىشكە بولىدۇ. ئورۇنباشارى: - باھقا قۇۋۋەت بىرىشتە، بەدەندە ھوللۇك پەيدا قىلىشتا، ئوز باراۋىرىچە تە-رەنجىبىن ياكى شىنە ياكى يېڭى سېغىلغان سۇت، قۇلمىچى پەسەيتىشتە ھەسەلدۇر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوپىكە كېسەلى، ئىسھال، ئۈچەي كېسەلى بارلارغا، سەپرا

مىزاج كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ. سەپرادىن خۇن پەيدا قىلىدۇ. بولۇپمۇ قوساق بەك ئېچىپ كەتكەندە يىمىلمەيدۇ. ھول مىزاج كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ. سېرىقياغ ياكى ئاچچىق نەرسە بىلەن يەسە بەلغەم پەيدا قىلىدۇ. خىلمىتلارنى بۇزۇپ قانى كويدۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - بادام، يېڭى سېغىلغان سۈت، ئاچچىق - چۈچۈك نەرسە، ئاچچىق، تاتلىق ئانارنىڭ سۈيى، تىباشىر، ئۈسۈڭلارغا ئوخشاش نەرسىلەر بېرىلىدۇ.

تەركىبى: - شېكەرلىك تەركىمىدە ئاساسەن كاربۇنسىۋلۇق ماددىلاردىن دىساخاردالار (گلىۇ كوزا ۋە فىرۇكتوزا قالدۇقلىرى) بار. شېكەر قۇمۇچىنىڭ تەركىمىدە شېكەر ماددىسى 26 پروتسېنت ئەتراپىدا، قەنت قىزىلچىسىنىڭ تەركىمىدە شېكەر ماددىسى 4.24 پروتسېنت ئەتراپىدا بولىدۇ جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - سوغۇق، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ئاق شېكەر ئۆپكەنى قۇۋەتلەيدۇ، تالنى كۈچەيتىدۇ. قىزىل شېكەر ئوزۇق-لاندۇرۇدۇ. قان كۆپەيتىدۇ.

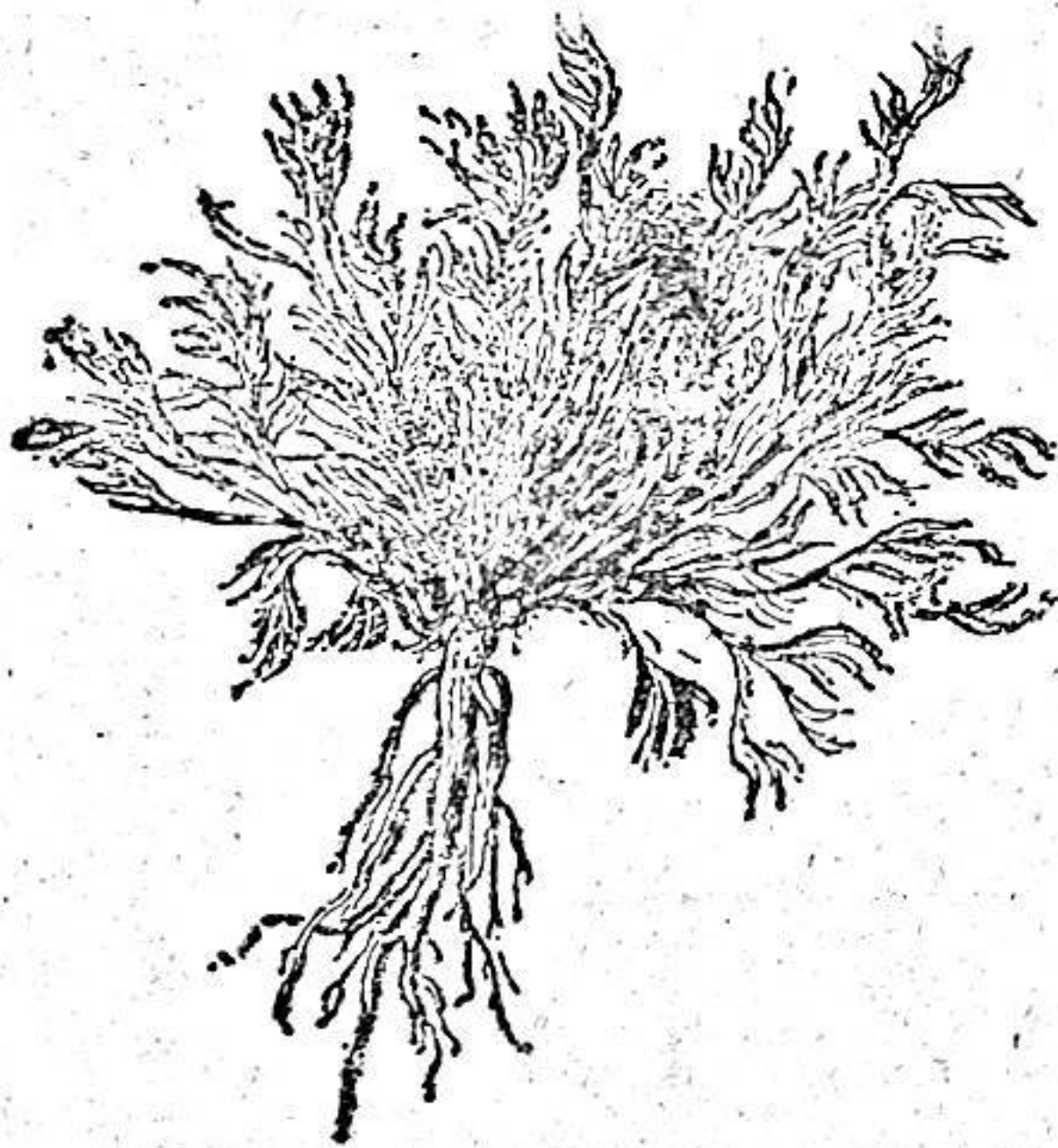
قېدىمقى جۇڭگىيى تىبابەت ئەسەرلىرىدە يېزىلمىشىچە: ئاق شېكەر زۇرەك بىلەن ئۆپكەندىكى قۇرۇق ئىسسىقلىقنى ئالىدۇ. يوتەلنى داۋالايدۇ، بەلغەمنى يوقۇتۇدۇ، ھاراق زەھىرىنى قايتۇرۇدۇ. تالغا، جىگەرگە تەرىپىيەت قىلىدۇ (لى شىجىڭ). ئامما شېكەرنى كۆپ ئىستېمال قىلىنسا ئەكسىچە تالغا زىيان قىلىدۇ.

شەرقاق

(شىخ جىرۇمەنە)

ARTEMISIA CAPILLARIS THUNBERGI

茵陈蒿

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئۈسۈملۈك بولۇپ، ئىگىزلىكى سېرىق چېچەك ئۈ-سۈملۈكىدەك كېلىدۇ. گۈلى خۇشبۇي، تەمى ئاچچىق، بىر ئاز ئوتكۈرلىكى بار، گۈلنىڭ رەڭگى ئەمەننىڭكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن بۇنىڭ قابىزلىقى ئەمەندىن توۋەن، ئىسسىقلىقى ئەمەندىن ئارتۇق. يوپۇرماقلىرى ئۇششاق ئازۇك، سۇزاپنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. قىسمەنلىرىنىڭ رەڭگى سېرىق تە-رەپكە مايدىل، قىسمەنلىرى توپارەك. گۈلنىڭ رەڭگى قىزىل ۋە سېرىق بولىدۇ. بۇ تاغنىڭ ۋە تۈزلەڭ يەر-نىڭ شەۋىنى، دەپ پەرقلەندۈرۈلۈدۇ. تاغ شەۋىنى، تۈزلەڭنىڭكىدىن كۈچ-لۈكرەك. گۈلى سېرىق، يوپۇرمىغى سۇداپقا ئوخشاش ۋە ئۈسۈملۈكى سې-رىق چېچەكتىن كىچىكرەك بولغىنىنى شىخ ئەرمىنى دېيىلىدۇ.

100 - رەسىم، شەرقاق

توپا دەك بولغىنىنى شىخ توركى دەپ ئاتىمىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغى سېرىق ئوتنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن چوڭراق.

چىقىش ئورنى: شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن ۋە ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىي: 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: توسالغۇلارنى ئېچىش، بەلغەمنى يوقۇتۇش، يەللەرنى تارقىتىش، بۇزۇلغان خىمىماتلارنى چىقىرىش، ئىچ ئەزادىكى ئارتۇق نەرسىلەرنى ماڭدۇرۇش، ھەرتۈرلۈك قۇرۇتلارنى چىقىرىش، خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىچىشكە ۋە چېپىشقا بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: قائىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، چاياننىڭ، دونىڭ زەھىرىنى ۋە باشقا ھەر تۈرلۈك سوغۇق زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. نەپەس سىقىلىش، ھىق تۇتۇش، قوساق ئاغرىغى، يانپاش ئاغرىغى ۋە ھەرتۈرلۈك تەپلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

شەرقىي قايىمىتىلغان سۈيى بىلەن كۆزگە ئىسسىق ئوتكۈزۈلە، بەلغەم خاراكىتىرلىق كۆز ئاغرىقى، رىڭلىرى ۋە باشقا بەلغەم خاراكىتىرلىق ئىشەنچلىكلىرىگە مەنپەت قىلىدۇ. كۆيدۈرۈلگەن كۆلەننى زەيتۇن يېغى، زەننىق بىلەن قوشۇپ چېپىلسا چاچ توكۇلۇپ كېتىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. چاچلارنىڭ ئوسۇشىگە ياردەم بېرىدۇ. ئوزۇن يۇمشاق سوقۇپ كوشۇر جاراھەتلەرگە سېپىلسە مەنپەت قىلىدۇ. يېغى نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن، تەپلەر، ھەر تۈرلۈك سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر ۋە ئاشقازان ئىشەنچى، ئىسسىق ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىچ ئەزادىكى قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ، چاياننىڭ، دونىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، جاراھەتكە كوش ئۈندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: 9-گراممىچە، مۇندىن باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن 6-گراممىچە.

ئورۇنباشارى: باراۋەر مىقداردا ئەمەن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: ئاشقازانغا، پەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ. باش ئاغرىغى پەيدا قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: مەستكى تىرىمىس.

تەھرىرىدىن: بۇتۈرگە كىرىدىغان ئوسۇملۇكلەر دۇنيادا تەخمىنەن 280 خىلچە بولۇپ، مەملى-

كىتىمىزدە بۇنىڭدىن 170 خىلدىن ئارتۇغراغى ئوسۇدۇ. ئەمەن ئائىلىسى ۋە شىۋاق بولۇمىگە مەنسۇپ چىرىلەردىن ئاددى شىۋاق (ئارتېمىزىيە ئاپپاتىمى - خەنزۇچە چىڭخاۋ)، سېرىق چېچەك (ئارتېمىزىيە ئانفونئا - خۇاڭخۇاڭخاۋ)، كىچىك يوپۇرماقلىق شىۋاق (ئارتېمىزىيە كاپىلارېس تۇنچى-رگى - خەنزۇچە يىڭچىڭخاۋ)، ئاددى ئەمەن (ئارتېمىزىيە ۋولگارس - خەنزۇچە ئەي) قاتارلىقلار دورا ئوسۇملۇكى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. مىللى تىبابەت كىتاپلىرىدا كورسۇتۇلۇشىچە بۇلارنىڭ ھەممىسى پارىسچە دېرومەنە ئەرەبچە شىخ، بەجەرە تۇشمىيۇخ نامى ئاستىدا كورسۇتۇلگەن.

ئەمما شۇ ئائىلىگە كىرىدىغان ئارتېمىزىيە تىمنا (دۈرمەن) ئېلىمىزدە ھازىر سىناق قىلىپ تېرىلىماقتا. بۇنىڭ تەركىبىدە 1-2 پروتسېنت سانتونىن بولۇپ ئاساسەن سازاڭ قۇرۇت شەكىللىك مەدەنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى: ئۇششاق يوپۇرماقلىق شىۋاق 0،23 پروتسېنت ئۇچۇچان ياغ تۇتۇدۇ. ياغنىڭ ئاساسىي

تەركىبى بېتا-فېنېئىمىدىن ئىبارەت. ئۇرۇغى دىمېتىل ئاسكولىن تۇتۇدۇ.

يېقىندا ياپونىيە ئالىملىرى كاپىللىن دىگەن يېڭى تەركىپ تاپقان، بۇ تېرە كېسىلمىدىكى ئىنچىكە زامبۇرۇغلارنى ئولتۇردىغان كۈچلۈك تەسىرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئېنىقلىغان.

جۇڭخېي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

1- ئۇششاق يوپۇرماقلىق شىۋاق - ARTEMISIA CAPILLARIS 茵陈蒿

تەبىئىتى: - ئازراق سوغۇق، تەمى قېرىق.

تەسىرى: - بۇخىل شىۋاقنى چىلاپ چىقىرىلغان سۇيىنى ئىتقا ئوكۇل قىلىنسا كوردۇنەزلىك دەرىجىدە ئوت ھەيدەش تەسىرىنى كورسۇتۇدۇ ۋە ئۈچەينىك ھەرىكىتىنى توختۇتۇدۇ. بۇ ئوسۇملۇك جۇڭخېي تىبابىتىدە ئەزەلدىن سېرىق كېسەلنى داۋالايدىغان مۇھىم دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلمەكتە. شۇنىڭدەك ئوت ئىشلەپچىقىرىلىشىنى تېزلىتىشكە ھەمدە ئۇزۇن، زۇمۇلاق مەددە (دوختۇرلار ئاسكارىدا دەپ ئاتايدۇ) قۇرۇتنى چۈشۈرۈشكە، تەرلىتىشكە، قىزىتما قايتۇرۇشقا، سۇيدۈك ھەيدەشكە، جاراھەت لەرنىڭ قان - يىرىكلىرىنى تازىلاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بوغۇم ۋە يانپاش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

كۈنلىك مىقدارى: - 10 - 20 گرام بولۇپ قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

قوشۇمچە نۇسخە (رېتسىپ): ئۇششاق يوپۇرماقلىق شىۋاق 18 گرام، ھول گۈل ياسمەن ئۇرۇغى 8 گرام، ھول رەۋەن 6 گرامغا 600 مىللىمېتىر سۇ قۇيۇپ 200 مىللىمېتىر قالغىچە قاينىتىپ، سۈزۈپ، سوۋۇپ، تۈپ كۈندە 3 قېتىم ئىچىپ بەرسە سېرىق كېسەلنى داۋالىغىلى بولۇدۇ - (شىڭ چىڭ دىگەن ھەكىم نىڭ نۇسخىسى).

2 - ئاددى شىۋاق ARTEMISIA APIACEA HANCE 青蒿

تەركىبى: - قورۇغۇچى (قابىز) ماددا، ئۈچۈچان ياغ ۋە ئابروتاننى قاتارلىق ئالكالويد تۇتۇدۇ.

تەبىئىتى: - تەمى قېرىق، سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچىلە ئاپتاپ ئوتۇش ھارارىتىنى ئېلىش، قىزىتما قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتى.

تىگە ئىگە.

تەسىرى: - قىزىتما قايتۇرۇدىغان ياخشى دورا بولۇپ، قىزىتما قايتۇرۇشتا تەرلەتمەيدۇ، بەلكى تەرنى توختۇتۇدۇ. داۋاملىق ئىچسە زۆرەكنىڭ كۈچىگە زىيان يەتكۈزمەيدۇ، بەلكى ئىشتەينى ئاچىدۇ، يامان تەسىرى يوق. ھەرخىل قىزىتمەلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئوتتۇرا، ئاخىرقى مەزگىللىرىگە لايىق، كېلىدۇ. تولدۇرۇش كونا، ئۇزاق سوزۇلغان قىزىتمىلارغا مەسلىن: سىل (تۈبېركۇلىيۇز) قىزىتمىسى (شۇنىڭدەك تۈبېركۇلىيۇز يوتىلمىگەن مەلۇم تەسىرى بار) تۇغۇتتىن كېيىنكى قىزىتما (چىلە قىزىتمىسى)، ئۇزاق داۋام قىلغان ئارىلاپ تۇتۇدىغان قىزىتما، سېرىق كېسەل ۋە نېرۋىگە مۇناسىۋەتلىك ھەرخىل قىزىتمىلارغا لايىق كېلىدۇ. يەنە قان توختۇتۇش خاسىيىتى بولۇپ، بۇرۇن قاناشتا ۋە تەرەتتە قان كېلىش كېسەللىرىدە ئىچكۈزۈلۈدۇ. ھاشارات ئولتۇرۇش تەسىرى بولغانلىقتىن قوتۇر (قىچىشقا) كېسىلنى داۋالاشقا، يامان جاراھەتلەرگە، ھەرە چاققان چاغلاردا ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى: - كۈنگە 9 - 20 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بۇيرۇلۇدۇ.

شۇمشە

(ھىلبە)

TRIGONELA FOENUMGRAECI

胡芦巴

تونۇش: بۇ بىر خىل گىيا بولۇپ 50 دىن 80 س. م غىچىلىك ئوۋدىغان، شېخى ئىنچىكە، يوپۇرمىقى ئۇشاق بېدە يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، تەمى ئاچچىقلىققا مايىل، پۇرىقى ئوتكۇر، ئۇرۇقى سېرىق، ئۇشاق چامغۇر تۇرۇپقا ئوخشاش ئۇرۇغلايدۇ.

چىقىش ئورنى: ئېلىمىزنىڭ خېيلۇڭجياڭ، جىلىك، لياۋنىڭ، خېبېي، خېنەن، ئەنخۇي، جېجياڭ، خۇبېي، شەنچاڭلاردا تېرىپ ئۆستۈرۈلۈدۇ. بۇرۇن جەنۇبىي ياۋرو-پا ۋە ئاسىيا مەملىكەتلىرىدە ئۆستۈرۈلەتتى.

تەبىئىتى: 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، ئازراق ھوللۇك بار.

101 - رەسىم، شۇمشە

خۇسۇسىيىتى: سۇيدۇك ماڭدۇرۇش، ھېيز ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: يوپۇرمىقىنى دەملەپ ئىچىلە ياكى سوقۇپ سۇيۇپ قىلىپ ئىچسە يەل، ئارقا تەرەتنى، سۇيدۇك، ھېيزنى ماڭدۇرىدۇ. سوغۇقتىن بولغان يوتەلگە، تالنىڭ ئىششىقلىرى، بەل ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ. شاخ يوپۇرمىقىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ باشقا چېمپىلا چاچنى قۇۋەتلىك قىلىدۇ. نان بىلەن قوشۇپ يەسە ئىچىنى قاتۇرۇدۇ، ئۇرۇقى بەدەندىكى خىلمىتلارنى زىغىدۇ، باھنى قۇۋەتلەيدۇ، ئوپكىنى قۇۋەتلەيدۇ. ئۇرۇغنى قاينىتىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ يەسە كۆكرەكتىكى تۇرۇپ قالغان ماددىلارنى چىقىرىدۇ ھەم يوتەل، ھاسىراش، ھەممىدەش، نەپەس سىقىلىش، بوۋاسىر، ئىچكى ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. ئۇچەينى پاكىزلەيدۇ.

تەمى ھىندى ياكى ئۈزۈم، ئەنجۈر، ئەنسۇن بىلەن قاينىتىپ سوۋۇغاندىن كېيىن مېچىپ، تاتلىق ھىنى چىقىرىپ، سۇرۇپ، ھەسەل بىلەن قاينىتىپ، قىيام قىلىپ ئىچسە نەپەس سىقىلىش، تىمىقنىڭ تەستە چىقىنىغا، ئاۋازنىڭ بوغۇلغانلىغىغا، كۆكرەكنىڭ كونا جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. پىرسىياۋشان سۈيى بىلەن قوشۇپ بەرسە كۆكرەكنىڭ كونا ئاغرىقلىرىغا، مورمەككى بىلەن قوشۇپ تاماقتىن ئىلگىرى ھەسەل بىلەن بەرسە قوساقتىكى كونا خىلمىتلارنى ھەيدەيدۇ. يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قاينىتىپ بېرىلسە تۇغۇتنى

ئاسان قىلىنىدۇ. بۇغداي ئۇلى، شېكەر، ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ داۋاملىق يېمە مەھرىتىدۇ، ژۇ-
 رەكنى قۇۋەتلەندۈرۈدۇ. 15 گرام ئوردان بىلەن فايىمىنى ئىچسە، ئارقا نەرسەنىڭ سېسىمى كېلىشىمى
 ياخشى قىلىنىدۇ. ئەزالىك سۇلغىنىغا پايدا قىلىنىدۇ. ھېيىز كەلتۈرۈدۇ، خېمىر قىلىپ تاشنىڭ قاتتىق ئىششىققا، ئىچكى تە-
 رەپتىكى ئىششىققا سۈيى چىقىدىغا، چارەھەت، داغنىڭ ئورنى، تېرىنىڭ كېپە كەشمىدە، كويۇك، يېرىغان
 تېرىلەرگە، تالنىڭ ئىششىقلىرىغا، بالىياتقۇنىڭ ئىششىقلىرىغا، چاچنىڭ چۈشۈپ كەتكىنىگە چېپىمىسا پايدا
 قىلىنىدۇ. ئوردان بولمىسا ئاق توغرىغۇ ئىشلىتىلىدۇ. ئارپا ئۇنى، كۆل يېغى، سىرگە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ
 ئىسسىق بولغان ئىششىقلىرىغا چېپىلىنىدۇ. يۈزگە چېپىمىسا رەڭگىنى چىرايلىق قى-
 لىنىدۇ. ئۈزۈم بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يېمە پىششىق بولىدۇ. غاز يېغى بىلەن بالىياتقۇغا ھۈمۈل قىلىپ
 (لاتىغا بۇلاپ ماتىكىغا كىرگۈزۈپ قويۇلۇدۇ) ئىششىقنى يۈمۈشۈتۈدۇ، بالىياتقۇنىڭ ئاغزىنى ئاچىدۇ. قاي-
 نىمىنى سۈيى بىلەن بېشىمى يۇسا چاچنى پاقىرىتىدۇ ھەم پىششىقنى يوقۇتۇدۇ، پاكىزلاپ كۆزگە نې-
 مىتسا كۆزنىڭ ياشاڭغۇرىغىغا، چاپاقلاشقىغا، قىزىللىقىغا ھەم ئىششىقىغا پايدا قىلىنىدۇ، سۈيىدە
 ئولتۇرغۇزسا تۇغۇشى ئاسان بولىدۇ، ھەمىيىنى چۈشۈرۈدۇ، بالىياتقۇنى پاكىزلىنىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 4-5 گرام، 5-10 ياشلىقلارغا 6-10 گرام، 10-15 ياشلىق-
 لارغا 12 دىن 15 گرامغىچە بىرلىكىدە تەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنبا سارى: - شۈمە ئۇرۇغى، چامغۇر ئۇرۇغى، زىغىر،
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - باش ئاغرىغى، بېھۇشلۇق، تاشنىڭ ئاغرىقلىرىغا ئىشلىتىلەيدۇ. ئىشلىتىش-
 تىشى توغرى كەلسە سىرگە نەجىمىل، رۇمبىدىيان، ئاچچىق ئانار بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ. ئىسسىق
 مىزاجلەرگە يوپۇرماغىغا كاسنى قوشۇپ بېرىلىدۇ. يېغى ۋە ئۇرۇغى ئىسسىق يەللەرنى تارقىتىدۇ، جا-
 راھەت سۈيىنى يوقۇتۇدۇ. چارەھەتلەرگە موم بىلەن ئېلىشتۇرۇپ چېپىلىنىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار
 بىلەن چېپىمىسا داغنىڭ تەسىرىنى يوقۇتۇدۇ.

تەركىبى: - ئۇرۇغىنىڭ تەركىبىدە 28-30% غىچە شىلمەشەق ماددا (پېكتىن) 0.13، پروتېين تەركىبىدە
 0.05 ۋە خولەن، 6 پروتېين ياغلىق ماي (ئۇلېوم ئولېوزا) 27 پروتېين ئاقسىل، ساپونىن،
 ئۇچقۇچى ماي، تاتلىق ماددىلار تۇتۇدۇ ھەمدە ئالكالىي تۇتۇدۇ. تۇتۇدۇ.
 جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئى ئىسسىق، تەبى ئاچچىق.

خۇسۇسىيىتى: بورەك خىزمىتىنى ياخشىلايدۇ، سۈيۈك ۋە ھوللۇكنى يوقۇتۇدۇ. بورەك-سەك-سوغۇقتىن
 بولغان كېسەللىكلەرنى، گىرېننى، سوغۇق ھوللۇك (بۇماتىزم) نى داۋالايدۇ.
 ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا ھەم مال دوختۇرلۇقتا ئوزۇقلاندۇرغۇچى، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈ-
 چى، يەل ھەيدىگۈچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە بورەك كېسەللىكلىرى داۋالىنىدۇ، شۇنىڭ-
 دەك مەدە كېسەللىكلەرنى داۋالاشمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

شەۋكەران

GELSEMIUM ELEGANS BENT
(CON ON)

鉤吻叶芹
(毒青) — 葫蔓

102 - رەسىم، شەۋكەران

تونۇش: — ھېكم لوقماننىڭ «دابه» دىگەن كىتابىدا يېزىشىچە بىر تۇرلۇك شىلمىلىق ئوسۇملۇك زىلتىزدور ۋە ئوسۇملۇكى تېنىسى بوغۇملۇق بولۇپ، ئاپابىدىياننىڭ شاخلىرىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز دۈمۈلاغراق، ئۇششاق شاخلىرى چەللىدەك بولىدۇ. يوپۇرمىغى پەتەڭگاننىڭ يوپۇر-مىغىغا ئوخشايدۇ. بىر ئاز چوڭ، پۇرۇغى ئېغىر، كۈلى ئاق، شەكلى سېرىق چېچەكنىڭكىگە ئوخشايدۇ. ئۇرۇغى چو-ۋىنىغا ئوخشايدۇ، ئېقىش.

چىقىش ئورنى: — مەملىكىتىمىزنىڭ يۈننەن، گۇاڭ-دۇڭ، گۇاڭشى، فۇجىيەن ئۆلكىلىرىدە ئوسۇدۇ، ھىندىستان ۋە باشقا ئىسسىق ئىقلىملىق ئەللەردىمۇ ئوسۇدۇ. ئادەتتە بۇ-نىڭ زىلتىزى ۋە يوپۇرمىغى دورىغا كىرىدۇ.

تەبىئىتى: — 4- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: — بىھس قىلىش، مەس قىلىش، ئۇخلىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: — شەۋكەراننىڭ ھول بېشىنى ئۇرۇغى قۇرۇشتىن ئىلگىرى ئېلىپ، سوزا-قۇپ سۈيىنى چىقىرىپ، سىقىلغان سۈيى ئاپتاپتا قۇرۇتۇلسا بەكمۇ كۆپ مەنپەئەتلىك داۋا بولىدۇ. مەسىلەن: كوزىگە تارتىلسا كوز ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ، ئەگەر ئۇنى چېپىلسا ئىسسىقلىق بولغان دەرت-لەرگە ۋە چومۇلە ماڭغاندەك بەدەننىڭ ئاغرىغىغا ۋە كويدۈرگىگە، قىزىل كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۇرۇغى بىلەن يوپۇرمىغىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ سۈتى بار-ئەمچەككە چېپىلسا، ئەم-چەكنىڭ سۈتىنى توختىتىدۇ ۋە تارقىتىدۇ، ئەمچەكنىڭ ساڭگىلاپ قېلىشىنى توسۇدۇ. ئەگەر قىزلارنىڭ ئەمچىگىگە چېپىلسا چوڭ بولۇپ كېتىشىنى توسۇدۇ، قاينىدە بويىچە ياشلارنىڭ ئۇرۇق بەز خالىتىمىغا چاپا ئىھتىلام بولۇشتىن توسۇدۇ، ئىشىغىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. ئەزلەر جىمىسى ئەزا-سىمىغا چېپىلسا باھنى ئاجىزلىتىدۇ. ئەگەر ئۇ مەخسۇس ئەزاغا ياكى باشقا بىر ئەزاغا چېپىلسا تۈك چىقىشتىن توسۇدۇ. قوساققا چېپىلسا ئىچ ئۆتكۈنى توختۇتۇدۇ. ئەگەر يۇنىڭ زىلتىزىنى بەزۇرۇلبەنجى بىلەن ھەر بىرىدىن 15 گرام مىقداردا ئېلىپ ئېخىرىپ 600 گرام سۇ 150 دانە چوڭ ۋاسالغۇغا قوشۇپ يۇمشاق ئوت بىلەن سۈيى تۈگىگىچە قاينىتىپ، ئاندىن كېيىن ۋاسالغۇنى دورىلاردىن ئاجرىتىۋېتىپ ساقلاپ، بىر دانىدىن 3 دانەغىچە يىمە كۈچلۈك مەس قىلىدۇ. مەنىنى تۇتۇدۇ ۋە زىيادە قىلىدۇ، قاتتىق ئۇخلاۋۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — 0.15 گرام.

ئورۇنباشارى: — كۈندۈز.

غاپەس (غافس)

DELPHINUM ZALIL

札里耳翠雀

تونۇش: — بۇ بىر خىل تىكەنلىك ئوسۇملۇك بولۇپ، يوپۇرماقلىرى ئۇزۇن، كەڭ، تۈكلۈك كېلىدۇ. يوپۇرماقلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن شاخ چىققان بولۇپ، ئۇ شاخنىڭ ئىچى كاۋاك، تېشى زىرىك بولىدۇ ۋە گۈلنىڭ رەڭگى ھاۋارەڭ. بىر ئاز ئۇزۇن، بۇنىڭ بۇتۇن ئەزالىرى بەك ئاچچىق، ئاچچىق-چۈچۈك ۋە بىر ئاز ئېغىزنى قورۇش تەسىرى بار. ئېغىزنى ئانچە قىزىتمايدۇ، ئىشلىتىدىغىنى كۈلىدۇر. كۈلىدىن ئېلىنغان ئوسارىسى (سىمىپ چىقىرىلغان سۈيى) نىڭ قۇۋىتى 3 يىلغىچە تۇرىدۇ. ئەڭ ياخشى ئىراننىڭدۇر.

چىقىش ئورنى: — چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى: — بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: — ماددىلارنى يۇمشۇتۇش، تارتىۋېلىش، پاقىرىتىش، جىگەرنىڭ ۋە تالنىڭ توشالغۇلىرىنى ئېچىش، قان يوللىرىنى تازىلاش، مۇرەككەپ تەپلەرنى پەسەيتىش، كويكەن خىلمىلارنى سۈرۈش، سۈتنى ۋە ھېيىزنى ماڭدۇرۇش، تەرلىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. غاپەسنى ۋە ئۇنىڭ ئوسارىسىنى ئىچسە جىگەر ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىپ توشالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. تالنىڭمۇ توشالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. جىگەرنى قۇۋەتلەپ جىگەرنىڭ ۋە تالنىڭ ئىشەنچلىكلىرىنى تارقىتىدۇ. قاتتىقلىقنى يۇمشۇتىدۇ. ئاشقازاننىڭ قاتتىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ. ئىسسىق كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. سۈيدۈكنى، ھېيىزنى ماڭدۇرىدۇ. شاراب بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە ئۈچەيدىكى يىرىڭلىق چاقىلارغا پايدا قىلىدۇ.

شاراب بىلەن قوشۇپ ھومۇل قىلىپ ھېيىزنى ماڭدۇرىدۇ. ئوسۇملۇكىدىن ئىككى گرام مىقدارنى شا-تەرە سۈيى ۋە سىرگەنجىمىن بىلەن قوشۇپ ئىچسە، شۇنىڭدەك گۈلنى ياكى سىمىلغان سۈيىنى يۇقۇرىدا ئېيتىلغاندەك ئىچسە، ئوسۇملۇكنى ئېزىپ چوشقىنىڭ كونا چاۋىسى بىلەن ياكى باشقا ھايۋاننىڭ چاۋىسى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ يىرىڭلىق ناسۇر چاقىلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. سىمىلغان سۈيىنى تېرىگە چاپسا تېرىدىكى قىچىشقا، قوتۇر كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق سۈپۈپ قىلىپ زەخمىلەرگە سېپىلسە زەخمىلەرنى پۇتتۇرىدۇ. سىمىلغان سۈيىنى ئەمەننىڭ سىمىلغان سۈيى بىلەن ئىچكۈزۈلسە كونا مۇرەككەپ تەپلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. چاچ چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكى، تېرە كېپەكلىشىپ چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكى ئۈچۈنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلارغا قوشۇپ قايناتماستىن تەنھا ئىچسە 9 گرامغىچە، مۇناسىۋەتلىك دورىلارغا قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە 24 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — تالغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — رۇمبېدىيان.

ئورۇنباشارى: — تەپلەرگە ئىشلىتىشتە باراۋەر مىقداردا ئاسارۇن، يېرىم مىقداردا ئەمەن. سۈيىنى ئېلىش ئۇسۇلى: — ئوسۇملۇكنىڭ سۈيىنى چىقىرىپ ئاپتاپتا قويۇلسا قۇرۇپ قويۇق بولۇپ قالىدۇ. ئاندىن ئۇنى توقۇچاق قىلىپ قۇرۇتۇپ ساقلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: — قۇرۇق سوغاق، بۇنىڭ تەسىرى ئوسۇملۇكىنىڭ تەسىرىدىن تېز ۋە سىلىق.

خۇسۇسىيىتى: قالغان ئەزالىرىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن ئوخشۇشۇدۇ. ئۇ زۇقۇرىدا بايان قىلىنغان.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئىككى گرامدىن 4 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىككى تاشقا (ئۇرۇق بېزىگە) زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - مەستىكى.

ئورۇنبا سارى: - 3 باراۋەر غاپەس ئۈسۈملىكى ياكى 3 باراۋەر سۇماق.

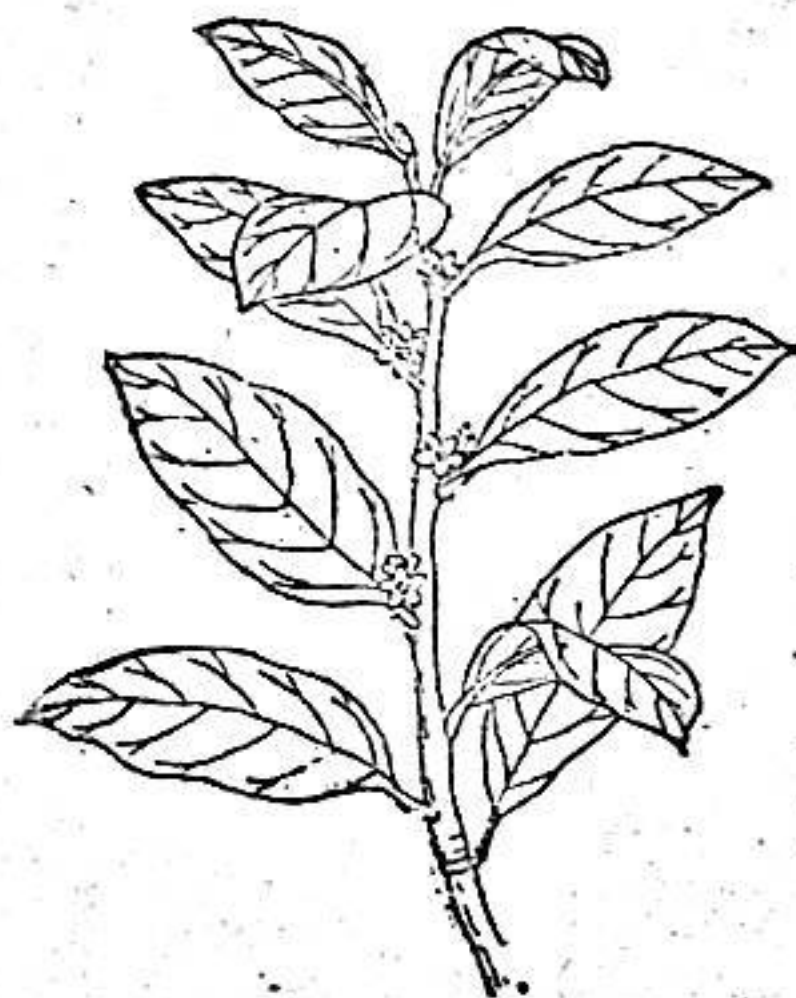
ئەسكەرتىش: - غاپەس ئۈسۈملىكى دۇنيادا 250 خىلچە بولۇپ، مەملىكىتىمىزدە 100 خىلدىن ئارتۇقى

ئۈسۈدىغانلىقى مەلۇم. ئەمما ھازىرچە خەنزۇچە نامىنى بەلگىلەش مۇمكىن بولمىدى. ئېلىمىزدىن چىقىشى مۇمكىن.

غار - غار

LAURUS NOBILIS

月桂树

تونۇش: - بۇ بىر خىل يوغان دەرەخ بولۇپ، مىڭ

ژىل ئومۇر كۆرۈدۇ. يۇنان خەلقى بۇنى كۆپ ھۆرمەتلەيدۇ. شېخىنى ئوزى بىلەن بىرگە ھەمرا قىلىپ تۇتۇدۇ. ئۇلارنىڭ ھۆكۈملىرى بۇ دەرەخنىڭ ياغىچىدىن تاجى قىلىدۇ. يوپۇرمىقى سۈكەتنىڭ يوپۇرمىغىدىن يۇمشاغراق ۋە ئۈستۈنرەك، ئاچچىق، خۇشبو، ئەنجۈرنى ئۇنىڭ بىلەن ماقىلسا خۇشبو قىلىدۇ. قۇرۇتلاپ قېلىشتىن ساقلايدۇ. بۇدەرەخ ئىككى خىل، يەنى تاغنىڭ ۋە تۈزلەڭ زىمىنىنىڭ، تاغدا بولۇدىغىنىنىڭ يوپۇرمىقى تۈزلەڭدە بولۇدىغانىنىڭ يوپۇرمىغىدىن ئىنچىكىرەك بولۇدۇ.

بۇنىڭ مەۋسىنى يۇنانچىدە «زاقىنى»، پارىسچىدا «ۋەھ»

مەشەيت» دېيىلىدۇ. چوڭلىقى پىندۇق مىقدارىدا بولۇدۇ. مەۋسىنىنىڭ

پوستى نازۇك، رەڭگى قارا، مېغىزى ئىككى پارچە بولۇپ مېغىزىنىڭ رەڭگى سېرىق، ياغلىق، خۇشبو كېلىدۇ. كۈنرىسا مېغىزىنىڭ رەڭگى قىزىغا مايىل، رەڭگى تۇتۇق بولۇپ قالىدۇ. قارىسى ناچار، بۇزۇق ھىساپلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئەسلىدە جەنۇبىي ياۋروپا ۋە غەربىي ئاسىيادىكى مەملىكەتلەردە ئۈستۈرۈلەتتى. ھازىر مەملىكىتىمىزنىڭ دېڭىز بويلىرىدىكى شەھەرلىرىدەمۇ ئۈستۈرۈلۈدۇ.

تەبىئىتى: - ئوزىنىڭ تەبىئىتى 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، مېغىزىنىڭ تەبىئىتى يوپۇرمىغىدىن ئىسسىق. پوستى بىلەن مەۋسىنىنىڭ تەبىئىتى باشقا ئەزالىرىنىڭ تەبىئىتىدىن قۇرۇغراق. بۇنىڭ يېغى قالغان ئەزالىرىدىن ئىسسىقراق. قېپىنىڭ يېغىدىنمۇ ئىسسىقراق.

خۇسۇسىيىتى: - تارقىتىش، خوش قىلىش، قۇۋەتلەش، سۇيۇقلۇق ماڭدۇرۇش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنىڭ ئۇرۇغىنى شاراپ بىلەن ئىچسە بەلغەم خاراكىتىرلىق باش ئاغرىقىنى قالدۇرۇدۇ، توسۇلۇپ قالغان يەللەرنى تارقىتىدۇ، تۇتقاقلىق كېسەللىك، ۋاس-ۋاس كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ، زەھەرنى، مەڭگىنى قۇۋەتلەيدۇ. ئۇرۇغىنى ئىزىپ شاراپ بىلەن بۇرۇنغا تېمىتىلسا، شەرقە

(باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش) كېسەللىكىگە مەلپەت قىلىندۇ. يېغى بىلەن ياغلاسا بەياھەردىكى ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. تومۇرلارنى كۈشادە قىلىندۇ. ئۇرۇغىنى گۈل يېغى ۋە سىركە بىلەن ياكى كونا ھاراق بىلەن ئىزىپ قۇلاققا تېمىتىلسا قۇلاقنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى يوقۇتۇدۇ. قۇلاقنىڭ غۇغۇل-غىشىنى ۋە قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى يوقۇتۇپ قۇۋەتلەيدۇ. شۇنىڭدەك يېغىنى تېمىتىش شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. يۇپۇرمىغىنى قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئېغىزنى زۇسا چىش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرمىغى بىلەن ئۇرۇغىنى ھەسەلگە قوشۇپ ياكى ۋەرىقى تىللاغا قوشۇپ لوئۇق (يالانچۇق) تەييارلاپ يالمتىلا كۆكرەكنىڭ سوغاقتىن بولغان كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىندۇ. ئەگەر سىركە ئىچىمىن بىلەن لوئۇق تەييارلاپ يالمتىلا كۆكرەكنىڭ ئىسسىقلىقتىن بولغان كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىندۇ.

نەپەس ئېلىش ئەزالىرىنى قۇۋەتلەيدۇ ۋە ئۆپكەننىڭ جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىندۇ، كونا يوپۇرمىغىنى مەنپەئەت قىلىندۇ. ئەگەر ئۇرۇغىنى ھەسەل بىلەن ئىچسە قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ، قوساق ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، تالنىڭ، جىگەرنىڭ كېسەللىكىگە، ئۈچەي جاراھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىندۇ. يېغىنى ئۈزۈم ھارىقىغا قوشۇپ ئىچسە جىگەر ئاغرىقلىرىنى يوق قىلىندۇ. ئۇرۇغىدىن 8 گرامنى قۇرۇق ئىزىپ سۇ بىلەن ئىچسە كىندىك ئەتراپىدىكى ئاغرىقلارنى دەرھال پەسەيتىدۇ. يېغى سۇيىدۇكى، ھېيىزنى داۋان قىلىدۇ. يۇپۇرمىغىنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى ئىچسە دوۋسۇن كېسەللىرى، بالىمىياتقۇچ (زەھىم) كېسەللىرىگە، ھەسەل بىلەن بېرىلسە سوغاقتىن بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىندۇ؛ يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ، سۈيىدە بەدىنى كورۇنمىگىدەك قىلىپ ئولتۇرسا زۇرەك، دوۋسۇن، بالىمىياتقۇچ كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىندۇ. يېغى بىلەن ياغلاسا تەپلەرنىڭ جۇغ - جۇغلارنى يوقۇتۇدۇ. ئۇرۇغىنى ئىزىپ شاراپ بىلەن ئىچكۈزۈلسە، ئىلان، چايان شۇنىڭدەك زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھەرلىرىنى پەسەيتىدۇ. ئۇرۇغىنى ئىزىپ ئادەتتىكى ھەرە ۋە ھەسەل ھەرىسى چاققان جايغا چېپىلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئىششىقنى ياندۇرىدۇ. ئۇرۇغىنى ياكى يېغىنى ئىچسە، يېغى بىلەن ياغلاسا چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن ۋە بەي بەل ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. ئۇرۇغىنى ئىزىپ ھاراققا قوشۇپ بەدەندىكى ئاق داغقا ۋە سەپكۈنلەرگە چېپىلسا داغلارنى، سەپكۈنلەرنى ۋە ئۇنىڭ ئىزلىرىنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - يوپۇرمىغى بىلەن ئۇرۇغىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى ئىككى گرام. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۇرۇغى، يېغى ئاشقازاننى بوشاشتۇرۇدۇ، كوگۇلنى ئېلىشتۇرۇدۇ. قۇستۇرۇدۇ، كۆكرەككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا. ئورۇنباشارى: - ھەببۇل مېلەپ، سازەج، ئەگەر ئۇلار تېپىلمىسا ئاچچىق بادام، سەمبەر. 8 گرامنى ئىچسە ئىسھال قىلىدۇ (ئىچىنى سۇرۇدۇ).

تەركىبى: - يوپۇرمىغى بىر خىل ئۇچۇچان ماي تۇتۇدۇ. ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى تېمىنېول، تېسېرا-ئىيول ۋە پېنېنلەردىن ئىبارەت. مۇسسىدە ئۇچۇچان جەۋھەر ماي، ياغلىق ماي، ئاقسىل، پېنتوزان بار. ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي قۇرۇق ئىسسىق.

يوپۇرمىغى دورىلارنى خۇشپۇراق قىلىش ئۈچۈن قوشۇلۇدۇ، چاي ئورنىدا چىلاپ ئىچىش مۇمكىن. ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، كوگۇلنى ئېچىش تەسىرىنى كورسىتىدۇ. مۇسسى بىلەن رېوماتىزم-لىق ئاغرىقلار، قىچىشقا داۋالانمىدۇ. مۇسسىنىڭ سۈيى دېڭىز چوشقىسى (بىر خىل يېلىق) گۆشىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. چەت ئەللەردە يوپۇرمىغىدىن چەمبىرەك ياساپ تەقدىرلەنگۈچى كىشىلەر

بويىغا ئېسىلىدۇ («لائوربات» سوزى شۇنىڭدىن كىلىپ چىققان)، يوپۇرمىغى FOLIUM LAURUM NOBILIS دەپ ئاتىلىدۇ. مۇسسى 月桂树实 PRUNUS LAUROCEROSUS دېيىلىدۇ.

غارىقۇن

AGARIC LARICIS

落叶松茸

تولۇش:— بۇ سېسىغان ژىلتىزغا ئوخشايدۇ. بەزى كونا سېسىغان دەرىخلەرنىڭ تېنىدە بولۇدۇ. مەسىلەن: رەسى ئىلچۇرۇۋە ياۋا ئىلچۇر دەرىخلىرىنىڭ سېسىغان پورغا ئوخشاش. بۇ ئەركەك، چىشى قارىمۇ. قارشى رەڭلەردە بولۇدۇ. تەمى بىرئاز شىرىن، ئېغىزنى بىرئاز قورۇيدۇ، كويدۇرۇدۇ. ئەركىكى چىشىدىن بىرئاز قاتتىقراق، يۇمۇلاق. قەۋەت-قەۋەت پۈتۈن نەرسىدەك كىرۈنۈدۇ. چىشى ئۇنىڭ ئەكسىچە، قۇۋىتى بەزىل تۇرۇدۇ. ئەڭ ياخشى ۋە ئىشلىتىدىغىنى چىشى بولۇپ، رەڭكى ئاق، يېنىك، سىلىق، قاتمۇ-قات، يۇمۇلاق ئەمەس، پارچىلىرى چوڭ ۋە بوش بولۇدۇ. ئازىمەنە ئۇۋۇلماقلىق بىلەن ئىزىلىپ توكۇلۇپ كېتىدۇ. بۇنداق سۈپەتلەردە (بۇ خىل خۇسۇسىيەتتە) بولمىغى ناچار ھىساپلىنىدۇ. بەزىسى قىزىل، سېرىق بولۇپ بۇ زەھەرلىككە يېقىن، قارىسى زەھەر بولۇدۇ. سېرىقى، قىزىلى، قارىسى ئىشلىتىلمەيدۇ ۋە شۇنىڭدەك ئەركىكىمۇ ئىشلىتىلمەيدۇ.

ئىشلىتىش ئۇسۇلى:— سوقماستىن قىل ئەلگەككە سۈركەپ بېرىلىدۇ. شۇنداق قىلىش بىلەن يۇمشاق ئەزالىرى (قىسىملىرى) ئەلگەكتىن ئوتۇدۇ. زەھەرلىك ئەزالىرى ئەلگەكتە قېپقالدۇ، بۇ سوقۇلمايدۇ. چۈنكى ئېلىپ تاشلانغان تىرىناق شەكىلدىكى زەھەرلىك ئەزالىرى بولۇپ سوقماق بىلەن ئىشلىتىلىدىغان ئەزالىرىغا ئارىلىشىپ كېتىدۇ.

چىقىش ئورنى:— شىنجاڭنىڭ ھەممە ۋىلايەت ۋە ئاھىيىلىرىدىن چىقىشى ۋە تېپىلىشى مۇمكىن.

تەبىئىتى:— ئوبۇ ئىلى ئىبنى سىناننىڭ ئېيتىشىچە، ئەركىكى ۋە چىشى 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى:— بەلغەمنى، سەۋدانى سۇرۇش، ئېلىشىپ كەتكەن سەپرانى چىقىرىش، قويۇق خىلمەتلەرنى يۇمشۇتۇش، قويۇق ماددىلارنى پارچىلاش ۋە قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىش، يەلسەرنى تارقىتىش، ھەرتۇرلۇك قۇلۇنچىنى يوقۇتۇش، جىگەرنىڭ، بورەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، سۈرگە دورىلارغا ياردەم بېرىش (بەدەننىڭ ئىچكى چوڭقۇر تەرەپلىرىگە ئۇنى يەتكۈزۈش، بەدەننىڭ چوڭقۇر ۋە ژىزاق جايلىرىدىن ماددىلارنى تارتىش)، سۇيدۈك، ھېيىزنى ھەيدەش، ھاشاراتلار چاققان ۋە ئىچىلگەن زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، پەيلەرنى قۇۋەتلەش، زۇرەكنى، دېماغنى قۇۋەتلەش، بۇزۇق خىلمەتلەرنى ئىسلاھ قىلىش، بەلغەم خاراكىتىرلىق تەپلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. بۇ دورىنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى، زەھەرسىز.

ئىشلىتىلىش ئورنى:— كىبىل ھېلىمىسى، مەلىتىگى ۋە پاۋانىيا بىلەن بېرىلسە، تۇتقاقلق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. رەۋەن بىلەن بېرىلسە ئەزلەلەرنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر غارىقۇننى مۇسەللەسكە قوشۇپ غار-غار قىلسا كالىدىكى ۋە كالىنىڭ گوشلىرىدىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. چىشىنى ۋە چىشىنىڭ تۇۋىلىرىنى قۇۋەتلەيدۇ. ئەگەر بۇنىڭ بىلەن ھەمەل قىلىنسا ۋاپا خاراكىتىرلىق زۇقۇملۇق ئەزلەلەرنىڭ باشلىنىشىدا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر 1 گرام غارىقۇن سۇ بىلەن بېرىلسە، بۇرۇندىن كېلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. 3 گرام غارىقۇننى رۇمبېدىيان بىلەن بېرىلسە ھەمىدەش ۋە زۇقۇرنىغا

قەنىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ. باراۋەر مىقداردا رۇبى سۇس (چۈچۈك بۇيا ئېكستراكتى) بىلەن بېرىلسە كۆكرەك ئاغرىقى ۋە كونا سوغۇقتىن بولغان بەلغەم خاراكىتىرلىق يۈتەل. زىققا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ ۋە تىللاۋەردىكى بىلەن بېرىلسە ئۆپكە چارەھەتلىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 3 - 4 گرامغىچە ئېلىپ رەۋەلىگە قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە چىگەر كېسەللىكلىرى، ئاشقازان كېسەللىكى ۋە مەيدە ئېچىشىملىرىگە مەنپەت قىلىندۇ. سىرگەنجىم بىلەن بېرىلسە سۇددە، تال خاراكىتىرلىق پاراقان ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ. ئوزباراۋىرىدە ئاسارۇن قوشۇپ ھەسەلگە ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە بورەكتىكى ۋە دوۋسۇلدىكى تاشلارنى ئېزىدۇ، ئىچ ئەزا، بەل ۋە بورەك ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. ئەمەن قوشۇپ ھەسەلگە ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە قىسسىقتا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ (دايمىم ئىچىپ تۇرۇش شەرتى ئاستىدا)، رۇمبىدىيان بىلەن ياكى ئارپا بېدىيان قىسسىملىرىدىن، ھەسەل بىلەن بېرىلسە قۇلۇنچ ۋە ھەرتۇرلۇك يەللەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ. تەنھا غارىقۇننى چايناپ سۈيىنى زۇتسا ئاشقازان ئاغرىقى، مەيدە ئېچىشى ۋە تاماقنىڭ توۋەن تەرىپكە ماگماستىن ئاشقازاندا تۇرۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ. 3 گرام غارىقۇننى ھەسەل سۈيى بىلەن بېرىلسە بەلغەم، سەۋدا ۋە سەپرانى چىقىرىدۇ. قويۇق خىلمىلارنى سۈيەلتىپ بەدەننىڭ زىراق قىسسىملىرىدىن تارتىپ چىقىرىدۇ. سۈيىدۈكى ۋە ھېيىزنى ماگدۇرۇدۇ. توغاقتى يوقۇتۇدۇ. بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكىنى يوقۇتۇپ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئەگەر، نومالى ياكى سەبرى بىلەن بېرىلسە بالىياتقۇچ بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى ۋە ئۈنىكىدىكى بىرىكماق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ. بىر ئاز جۇندى بىدەستۇر بىلەن بېرىلسە ئىلاۋۇستىن باشقا ھەرتۇرلۇك قۇلۇنچ ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ (ئەگەر مەزكۇر كېسەل بىلەن بىللە نەپ كېسىلى بولمىسا). رەۋەس بىلەن بىلەن بېرىلسە بورەكتىكى تاشنى ئىزىدۇ. ئەگەر مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بېرىلسە ھەرتۇرلۇك ئىشىقىلارنى پەسەيتىدۇ. تاشقى تەرەپتىن چېچىلسە ۋە شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ئەمەلى ئەھۋالغا قاراپ 1.5 - 3 گرام سىرگەنجىم بىلەن بېرىلسە چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ۋە يانپاش، كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، بەي كېسەللىكلىرى، نوبەتلىك تەپلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىندۇ. ئەگەر ئۈنىكىدىن 6 گرامنى تەپنىڭ نوۋىتىدىن ئىلگىرى شاراپ بىلەن ئىچكۈزۈلسە تەپنى توختۇتۇدۇ. ھەمەل قىلىنسا ۋابا خاراكىتىرلىق تەپكە مەنپەت قىلىندۇ (ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچكۈرۈلسە ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). ئەگەر 3 گرامدىن 6 گرامغىچە ئېلىپ ئىلان ۋە باشقا زەھەرلىك ھاشارات چاققان كىشىگە شاراپ قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە زەھەرنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك قاينىدە بويىچە ئىزىپ خېمىر قىلىپ ھاشارات چاققان جايعاتىغا ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 1.5 گرامدىن 2 گرامغىچە ئىچىپ زۇرسە رەڭگى رويىنى چىرايلىق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: 3 - 4 گرامغىچە. يەككە ئىچىشتە ئىشلىتىش مىقدارى 3 گرام. باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئىچىشتە 4 گرام.

ئورۇنبا سارى: 2 گرام شەمەھەرەل، 4 گرام تۇرپۇت، 1 گرام زەنجىبىل، 1 گرام پەرپەيۈن، 8 گرام نەسايىچ ياكى 8 گرام ئەيتىمۇن (سېرىق ئوت).

تەركىبى: - ئاچچىق تەملىك رېزىنا، ئوزگانىك كىسلاتا، يىلمم ماددىسى، ئاقسىل.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

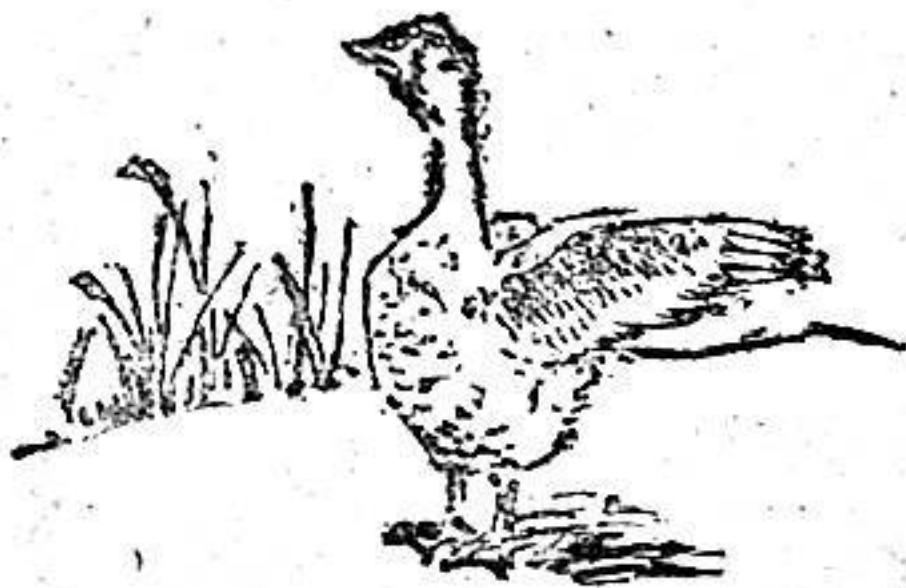
بۇ يوپۇرماقنى چۈشۈپ كېتىدىغان قارىغايغا چاپلىشىپ ئوسۇدىغان بىرخىل مەدەك شەكىللىك نەرسە بولۇپ، جۇڭگىيلار سىرتقى قېپىنى ئېلىپ تاشلاپ قۇرۇتۇپ تالقانلاپ ئىشلىتىدۇ (ئۇششاق تالقان بولۇش تەلەپ قىلىنسا سوقۇپ خېمىر ھالغا كەلتۈرۈپ، قۇرۇغاندىن كېيىن تالقانلاپ ئىشلىتىلىدۇ).

جۇڭىيىلار غارىقۇنى كوپ تەرلەشنى توختۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. ياپونىيە شىمالى دېڭىز بويىدىكى خەلقلەر فوساق ئاغرىغىنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىكەن. كولاڭدىيە دورا كىتىمىدا يېزىلمىشچە غارىقۇن قابىز (قورۇغۇچى) تەسىرگە ئىگە بولۇپ، شىلەشىق سۇيۇقلۇقلارنى، ئوتنى چەكلەيدۇ. سۇيۇقنى ھېيىزنى داۋان قىلىدۇ. زۇكام، سوغۇق تېكىشتىن بولغان باش ئاغرىغى ۋە ئاشقازان سوۋۇپ كېتىشتىن بولغان شىلەشىق سۇيۇقلۇقلار كۆپۈيۈش، كۆكرەكنىڭ، باشنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرى، تالنىڭ ئاغرىقلىرى، سېرىق كېسەل قاتارلىقلارغا مەنپەت قىلىدۇ. سۇيۇپ (تالغان) ھالدا كۈنىگە 1.5 - 3 گراممىچە ياكى دەملەنمە ھالدا 6 گراممىچە ئىچىشكە بېرىلىدۇ. غارىقۇننىڭ كۈتۈل ئېلىشتۇرۇش خۇسۇسىيىتى بولغىنى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى قوۋزاق دارچىن، زەن جېسى، قەلەمپۈر، لاچىندانە قاتارلىق خۇشپۇراقلىق دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش پايدىلىق.

غاز

ANCER DOMESTICA GEESE

鵞

104 - رەسىم، غاز

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئودەك بولۇپ، چوڭلىغى رەسىمى ئودەكتىن چوڭراق. تولاراق سۇدا ھايات كۆچۈرۈدۇ. بۇ ئىككى خىل بولىدۇ. 1 - خىلى ئەھلى (ئويدە نىاقىدىغىنى)، دەرەڭكى ئاق، تۈمۈشۈى سېرىق، 2 - خىلى ياۋا، دەرەڭكى نوز بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭ، ئىچكى ئولكا-لەر ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ھول ئېسىق، گوشنىڭ سىڭىشى ئودەكتىن ئېغىرراق.

خۇسۇسىيىتى: - ئودەكنىڭمگە ئوخشاش. يېغى: يەلنى، ئىششەقنى تارقىتىش، تىوالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - يەللەرنى تارقىتىش. ئۈچەي ئاغرىغى، تولغاق، ئىستىقا كېسەللىكى، چوڭ بوغۇملار ئاغرىغى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىچكى تەرەپتىن ئىچىپ، تاشقى تەرەپتىن چاپسا بولىدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز.

جۇڭىيى تىبابىتىنىڭ قېدىمقى كىتاپلىرىدا يېزىلمىشچە، غاز قۇرۇت يەيدىغان قۇشلاردىن بولغىنى ئۈچۈن، گوشى كوپ ئىستېمال قىلىنسا كىشىنى كېسەل قىلىپ قويىدۇ. ئىستېمال قىلىشقا ئاق غاز گوشى ياخشىراق بولىدۇ. غاز گوشى ئىچكى ئەزالاردىكى ئىسسىقلىقنى ھەيدەيدۇ، گوشنىڭ شورپىسى ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ. جۇڭىيى تىبابىتىدە غازنىڭ قان تومۇرلۇق قاننى دورا ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق كېسەلنى داۋالاشقا، زەھەرلىك ئوقيا ئوقىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇشقا، يامان جاراھەتلەرنىڭ بەدەنگە بەرگەن زەھىرىنى قايتۇرۇشقا، ھامىلدار بولۇشنى چەكلەشكە، ئىششەقلىرىنى داۋالاشقا، مىس پۇل ۋە ئىسسىقلىقنى چەكلەشكە.

يۇتۇۋالغاندا چەقىرىشقا، كويۇكنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ جەھەتتە كوپۇنچە باشقا دورىلار بىلەن غاز قاننىمىڭ كۈلى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. (قوشۇمچە غاز قاننىمىڭدىن بىر چاڭگالنى ساپال قاچىغا سېلىپ ئوتتا قويۇپ كويۇدۇرۇپ، كۈلنى ئۇشاق چاي بىلەن قاينىتىپ ھېيزدىن كېيىن ئىچسە بىر ئۈمۈر بالا تۇغمايدىكەن).
1- غازنىڭ قېنى: - موتىدىل، شور تەملىك، ئازراق زەھەرلىك، زەھەرلىك ئوقيا ئوقى تەككەن كىشلەرگە ئىچكۈزۈلۈپ ھەمدە سىرتتىن سۈركۈلۈدۇ. دورا بىلەن زەھەرلەنگەنلەرگە ئىچكۈزۈلسە زەھەرنى قايتۇرۇدۇ (لىسجىڭ).

2- غاز تۇخۇمى: - قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ. كوپ ئىسسال قىلىنسا ئۇزۇنغا سوزۇلۇدىغان كېسەللەرگە يولۇقتۇرۇدۇ.

3- غاز تۇخۇمىنىڭ شاكىلى: - تۇخۇم شاكىلىدەك ئىشلىتىلىدۇ. غەلۋىرەك ئېغىز ئال-مىغاندا قۇرۇتۇپ، سوقۇپ، سىركە بىلەن چېپىلسا ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ.

4- غازنىڭ مايىقى: - سىقىپ سۈيى ئىچكۈزۈلسە بالىلار ئېغىزىنىڭ سۈت يارىسىغا مەنپەت قىلىدۇ ھەم ئىشىت چىشىگەن جاراھەتكە تېگىلسا ساقايتىدۇ.

5- غازنىڭ شولگىيىسى: - غازنىڭ ئېغىزىدىن ئاققان سۈ، بالىلارنىڭ ئېغىز ئىچى-دە بەيدا بولغان سۈت يارىسىغا (دوختۇرلار ستوماتىت ئاقتۇزا دەيدىغان جاراھەتكە) پايدا قىلىدۇ. بالىلار شالنىڭ قىلىتىرىغىنى يۇتۇۋالسا غاز شولگىيىسى بالىنىڭ گېلىغا ئېقىتىلسا تېزلىكتە يوقۇتۇدۇ.

غەلۋىرە سەھەك

(بېلىق يىلىمى)

تونۇش: - بۇ بىر خىل ھوللۇك بولۇپ، چاۋا ياققا ئوخشاش توڭ-لاغىلىق، بىر خىل بېلىقنىڭ قارىدا پەيدا بولۇدۇ.

ئۇ بېلىق «خىنزىرول بەھرى» دەريا چۇشقىسى دەپ ئاتىلىدۇ. ئاق، بەزىسى قارا ھەم ئالا - يىشىل بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - شور دەريادىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - يارا يىلىمىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە ئوخشاش زەخىم، جاراھەتلەرنى يېمىشتۈرۈش، ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ھەر كۈنى 4 گرامدىن 8 گرامغىچە ئىچسە سىل كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت

قىلىدۇ. يۇزنىڭ يېرىقلىرىغا ۋە تېرىدىكى ئاق داغ-لارغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. بۇلىمىدىن 6 گرام ئىچسە كۆكرەكتىن كېلىدىغان خۇنلارنى توختۇتۇدۇ. جاراھەتلەرگە ۋە جايىدىن چىقىپ كەتكەن ئەزالارغا چېپىلسا جاراھەتلەرنى ۋە چىققان ئەزالارنى بىر-بىرىگە تۇتاشتۇرۇدۇ.

تىرىقنىڭ ئاقىرىپ قېلىشىغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. نەشەستە، سوزۇنچىدىن ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلاردىن تەييارلانغان سۇنئىي بېلىق يىلىمىمۇ بولىدۇ. بۇنىڭمۇ تەسىرى ئەسلى بېلىق يىلىمىنىڭ تەسىرىگە يېقىن كېلىدۇ. ئىشلىتىش مىقدارى: - 4 گرامدىن 8 گرامغىچە.

بۇ دېڭىز چوشقىسى 海豚鱼肪 (لاتىنچە DELPHINUS LONGISTRIS) نىڭ يېغى

بولۇپ، جۇڭىيى تىبابىتىدە سۇرۇلۇشتىن ھاسىل بولغان ساقايماس يارىلارنى، قوتۇر، بوۋاسىر ئاقىمىلىرى، ئىشت، ئاتلارنىڭ قوتۇر ھەم يېغىرلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. جۇڭىيى تىبابىتىدە كالا ۋە باشقا سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلارنىڭ تېرە، سۆڭەك، بەي ۋە تارامۇشلىرىنى قاينىتىش ئارقىلىق چىقىرىلغان يارا يىلىمى (خەنزۇچە - مىڭجياۋ - 明胶، لاتىنچە GELATINUM ALBUM) نى قان قۇسۇش، قان تۈكۈرۈشنى توختۇتۇش ئۈچۈن ئىچمىشكە بېرىلىدۇ (دوختۇرلار ئىچكۈزگەندىن تاشقىرى، ئوكۇل ئۈچۈن مەخسۇس تەييارلانغان زېلاتېن سۇيۇقلۇق - غىنى ئوتكۇر قان كېتىشلەردە ۋېنا تومۇرىدىن ئۆكۈلمۇ قىلىدۇ). شۇنىڭدەك، ئوزۇقلاندۇرغۇچى ماددا قىلىپمۇ ئىچكۈزۈلۈدۇ. دوختۇرلۇقتا ھەر خىل مىكروپىلارنى ئۆستۈرۈپ تەكشۈرۈشتە مىكروپ باقىدىغان ئوزۇق قىلىنىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا جۇڭىيى تىبابىتىنىڭ ئالاھىدە بىر دورىسى - ئېشەك تېرىسىنى قاينىتىپ چىقارغان يارا يىلىمى - ئاجياۋ (阿胶 - GELATINA NIGRUM قارا يىلىم) دۇر. ئۇنى ياساشتا، ئالدى بىلەن ياز كۈنى ئېشەك تېرىسىنى 2 كۈن سۇغا چىلاپ يۇمشۇتۇپ تۈكلىرىنى چۈشۈرگەندىن كېيىن، چايقاپ ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ، ئوبدان ساقلايدۇ. كۈز ياكى قىشتا يۇمشىغىچە سۇغا چىلاپ قويۇپ، ئۇشاق پارچىلارغا كېسىلىدۇ. ئاندىن زاۋجۇ (سوپۇن پۇرچاق) بىلەن زۇيۇپ ئۇنىڭ يېغى كەتكۈزۈلۈدۇ (ياكى قايناپ تۇرغان سۇغا بېسىپ يېغى كەتكۈزۈلۈدۇ). ئاندىن كېيىن چايقاپ پۇرىغىنى كەتكۈزۈپ، قازانغا سېلىپ سۇ قويۇپ دەس لەپ كۈچلۈك ئوت بىلەن، كېيىن ئاستا ئوت بىلەن قاينىتىلىدۇ، ئارىلاپ دۈملەپ، سوۋۇتۇپ تەكرار قاينىتىلىدۇ. ئاندىن يىلىم سۇيىمى، تىرىپلىرىنى سۈزۈشكە ئوخشاش يوللار ئارقىلىق ئېلىنغان يىلمەنى قاچىلارغا نېپىز قەۋەت ھاسىل بولغىدەك قويۇپ قاتۇرۇلۇدۇ. ئاجياۋنى قاينىتىشتا ئوتنىڭ كۈچى، قاينىتىشنىڭ تەكرارلىنىشى ۋە سۈزۈشكە ئوخشاش تېخنىكا مەھسۇلاتلارغا قاتتىق زىيە قىلىش لازىم. ھاسىل بولغان يىلىم پارچىلاپ دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ سالقىن جايدا مەھكەم ئېغىزلىق ھاكتىن ياسالغان قاچىلاردا ساقلىنىدۇ. بۇ يىلمەنىڭ تەركىبىدە ھايۋانات يىلىمى ۋە ئاقسىل، ئامىنو كىسلو-تالىرى بولۇدۇ.

تەبىئىي - قۇرۇق، مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى: - باھنى قۇۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، ئوپكىنى ياشارتىش، ئىچىنى يۇمشۇتۇش، قان توختۇتۇش، قوساقتىكى بالىنى (تورەلىمىنى) مۇقىملاشتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئوپكى سىللىرىنىڭ يوتىلىمى توختۇتۇش، ئوپكىدىكى يىرىڭلىق بەلغەمنى يوقۇتۇش، باھنى قۇۋەتلەش، بەدەننى چىڭىتىش، قان كۆپەيتىش، زۇرەك سەقىلەش ۋە ئۇيقۇسىزلىقنى داۋالاش، بالا چۈشۈپ كېتىش خەۋپىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يەنە بارلىق كەمقانلىقلاردا، قان كېتىدىغان (قاناپ تۇرۇدىغان) كېسەللەردە، قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش ھالىلىرىدا، ئاياللارنىڭ تۇتۇتۇش كېيىن خۇن كۆپ كېتىش كېسەللىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

كېسەلدىن يېڭى قوپقان كىشىلەرنى ماغدۇرلاندىرۇش ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى، مىقدارى: - كۈندە 4،7 گرامدىن 9،5 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

تال ۋە ئاشقازىنى ئاجىز، قۇسۇۋاتقان، ئىچى سۇرۇۋاتقان ۋە تاماق ھەزىم قىلىشى بۇزۇلغان كىشىلەرگە بېرىش مەنئى قىلىنىدۇ.

غەينۇلە

(ئەينالۇ)

PRUNUS MUME

马梅

تونۇش: — بۇ بىر خىل مەۋە بولۇپ، يوپۇرمىغى يۇمۇلاققا مايىل، چېچىمكى ئاق، مەۋسى كۆك، پىشقاندا قارىيىدىغان، ئاچ-چىق-چۈچۈك تەمگە ئىگە، ئىچىدە ئۇرۇغى بار مەۋىدۇر. بۇ 2 خىل بولۇپ 1- تاغنىڭ ياۋا غەينۇلمىسى، 2- ئولكىنىڭ غەينۇلمىسى. تاغنىڭ ئولكىنىڭكىگە قارىغاندا كىچىك، رەڭگى ئاق، تەمى ئاچچىق بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: — مەملىكىتىمىزنىڭ جۇملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: — ياخشى پىشقىنى ئەۋەلدى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە ھول، يوپۇرماقلىرى ئەۋەلدى دەرىجىدە سوغۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: — سەيرانىڭ تېزلىكىنى، ئۇسۇزلۇقىنى پەسەيتىش، ئىچ يۈشمەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: — ئىسسىق سەپرا مېجەزلەرگە، سەپرادىن بولغان تەپلەرگە، سېسىق كىكىرىشكە، تاماق سىڭدۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. قۇرۇغىنى سوقۇپ، قاينىتىپ تەرەنجمىل ياكى ھەسەل، قەن بىلەن قوشۇپ بېرىلسە (ئىچىمۇلە) ئارقا تەرەتنى ماڭغۇزىدۇ. چېچىمكى چاينىسا مىڭدىن كەلگەن زەھەرلىك سۇلارنى توختۇتۇدۇ. چېچىمكى خېمىر قىلىپ باشقا چاينىسا ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرماق، يىلتىزلىرىنى قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا مىڭدىن كەلگەن زەھەرلىك سۇلارنى توختۇتۇدۇ ھەم كىچىك تىلىنىڭ ئىشقىملىرىنى ياندۇرۇدۇ. چىش گۆشلىرىنى چىكىتىدۇ. قايناتقان سۈيىنى ئىچسە ئۇچەيدىكى قۇرۇتلارنى چۈشۈرىدۇ. بۇنىڭ يىلمىسى چىقىدۇ. بۇ يىلمىنى ئەرەپ يىلمىسى ئورنىدا ئىشلىتىدۇ. تەبىئىتى ئەرەپ يىلمىدىن ھول، ئىسسىقلىغى، قۇرۇقلۇغى توۋەنرەك. يوتەلگە پايدا قىلىدۇ. بورەك، سۇيدۈك يولىدىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. يىلمىنى سوقۇپ كۆزگە تارتسا، كۆزنىڭ كورۇش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ. سىرەك بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ تەمرەتكىگە چېپىلىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ قەزىتىسى ئۇچۇنەۋ بەدەنگە چېپىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — 1- 5 ياشلىقلارغا 20 - 40 گرامغىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا 40 - 60 گرامغىچە، 10 - 15 ياشلىقلارغا ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى: — ئوز ۋەزنى بىلەن باراۋەر تەمى ھىندى. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — مىڭە كېسەللىرىگە، ئاشقازان كېسەللىرىگە ۋە سوغۇق مە

جەزلەرگە بېرىلمەيدۇ.

مەنە كېسەللىرى ئۈچۈن چىلان قوشۇپ، ئاشقازان كېسەللىرىگە كۈلەت، سوغۇق ھىزاجەلەرگە دەستىكى، مائول ھەسەل قوشۇپ بېرىلدى.

تەركىبى: - غەينولا مەۋسۇنىنىڭ تەركىبىدە 6 - 17 پروتسېنت قەن ماددىسى، 0.2 - 1.5 پروتسېنت كېسەللىك (ئاساسەن ئالما كېسەللىكى، لەمەن كېسەللىكى)، 10 مىللىگرام پروتسېنت كاروتىن (ۋىتا-مەن A مەنبەسى) تۇتۇدۇ. ئۇرۇقچىسى 42 پروتسېنت ئەتراپىدا ياغلىق ماي ۋە تىمان كېسەللىكىنى تۇتۇدۇ. چۈشكى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - سالىنىلار ئۈچۈن خاراكتېرىدىكى قىزىتما قاپتۇرغۇچى سۈپىتىدە قوللانۇدۇ. مەدەدە چۈشۈرۈدۇ. مېكروپ ئولتۇرۇدۇ. يوتەل پەسەيتىپ بەلغەم بوشۇتۇدۇ. ئاسكارىد (سا-زاڭ قۇرۇتمىغا ئوخشاش) مەدەدە تۈپەيلىدىن بولغان قۇسۇشنى پەسەيتىدۇ ۋە باكتېرىيەلىك دىزېنتېرىيەنى داۋالايىدۇ. زۇرەك قىزىپ ئۇسشاشنى پەسەيتىدۇ. خولېرىدىكى قۇسۇشنى توختۇتۇشقا بېرىلدى. بۇنى قاينىتىپ سۈيىنى پارغا ئايلاندۇرۇپ قويۇقلاشتۇرۇپ، سۈيۈك ئېكىستراكت تەييارلاپ كۈندە تاماقتىن كېيىن بىر گرامدىن ئىچىپ بەرسە ئۇچەيدە بولۇدىغان زۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ، مەسىلەن، ئۇچەي كېزىكى، دىزېنتېرىيەلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ناھايىتى ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ.

قاپاق

(قەرئى)

LAGENARIA VULGARIS SER (CUCURBITA LAGENARIAL) 葫芦

تونۇش: - بۇ بىرخىل پىلەك ئۇزارتىدىغان ئۇسۇملۇكنىڭ مەۋسۇمدۇر. ئۇسۇملۇكى ئوزۇننىڭ يېنىدىكى نەرسىلەرگە يوڭۇ-شۇۋالىمدۇ. زەمىن ۋە تاملارغىمۇ پىلەك ئۇزۇتۇدۇ. يوپۇرما-غى، پىلەكلىرى تەرخەمەكنىڭ پىلەك ۋە يوپۇرماقلىرىدىن يوغانراق ھەم كۈچلۈكرەك، زىرىك بولۇدۇ. تۈكلۈك، زىلتىزى ئىنچىكە، بىز ئاز تاتلىق. بۇ ئىككى خىل بولۇدۇ: 1 - تاتلىق، 2 - ئاچچىق.

1 - خىلى كاۋا ئورنىدا سەيگە ئىشلىتىلىدۇ، 2 - خىلى ئاچچىق قاپاق بولۇپ، دورىغا ۋە باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى ئاق، ئازۇك، يېڭى، شىرىن، زىپسىز، چوڭ -

106 - رەسىم. قاپاق

كىچىكلىكتە ئوخشاش بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - ھەممىسىنىڭ 2 - دەرىجىدە ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - سويۇتۇش، ھوللۇك پەيدا قىلىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، سۈيدۈك ماڭدۇ-رۇش، قوساقنى يۇمشۇتۇش ۋە سېرىق كېسەللىكنى يوقۇتۇش، ئىسسىقلىق بولغان تەپلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

پۇشۇرۇلغىنىنىڭ غىزالىق تەرىپى ئاز، ئەمما ئوڭاي سىڭىدۇ. ئىسسىق مەجەز، سەپرا مەجەز كىشىلەرگە توغرا كېلىدۇ. ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - مۇناسىپ ھول مۇتلەق بىلەن قوشۇپ يىمە، مەسىلەن، بىيە، خام ئۇ-زۇمنىڭ سۈيى، ئانار سۈيى ياكى سىركىلەر بىلەن بادام يېغىدا پۇشۇرۇپ يىمە ياخشى خىلمەت پەيدا قىلىدۇ ۋە سەپرا مەجەز، ئىسسىق مەجەز كىشىلەر، ئوتكۇر بەزگەكلەر ئۈچۈن مەنپىيەت قىلىدۇ. مۇخالىپ نەرسە بىلەن، مەسىلەن، قىچا بىلەن پۇشۇرۇپ ئىستىمال قىلسا ئىسسىق خىلمەت پەيدا قىلىدۇ. ياكى تۈزلۈك نەرسىلەر بىلەن ئىستىمال قىلسا ئاچچىق خىلمەت پەيدا قىلىدۇ. قابىز (قورغۇچى) نەرسە بىلەن قوشۇپ ئىستىمال قىلسا شۇ نەرسىگە مۇناسىپ خىلمەتقا ئوزگىرىدۇ. ئەگەر قاپاقنىڭ سەمىلىغان سۈيىنى قىز تۇققان ئاياللارنىڭ سۈتى بىلەن قۇلاققا ياكى بۇرۇنغا تېمىتىلسا ئىسسىقلىقتىن بولغان قۇلاق، بۇرۇن، ئاغرىقلىرىغا مەنپىيەت قىلىدۇ ۋە شۇنىڭدەك قىرىپ قىرىمىغىنى ئىسسىقلىقتىن بېشى ئاغرىپ يۈرگەن، بەھۇدە سوزلەيدىغان كىشىلەرنىڭ بېشىغا قويۇلسا، ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششەكلەرغا ياكى مىڭە قۇرۇ-غانلىقتىن ئۇيىقىسى كەم كىشىلەرنىڭ بېشىغا قويۇلسا مەنپىيەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنى ئىزىپ ئۇششاق بالىلارنىڭ ياكى چوڭ كىشىلەرنىڭ پەشلىرىغا چېپىلسا باشنىڭ ئىسسىقلىقتىن بولغان ئاغرىغىنى، دې-جاغ، مىڭە ئاغرىغىنى ۋە كەم ئۇيىقۇلۇقنى يوقۇتۇدۇ. ئېزىپ كوزگە قويۇلسا، كوزنىڭ ئىسسىقلىقتىن بول-غان ئىششەكلىرىغا مەنپىيەت قىلىدۇ. خام قاپاقنى سوقۇپ سۈيىنى سەمىپ ئىچسە ياكى ئۇ بۇرۇنغا تېمىتىلسا، ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. بەرسەم (كوكرەك ئىچىدىكى ئىششەك) كېسەللىكى بار كىشىلەرنى ئۇخلىتۇدۇ. ئەگەر شۇ بىلەن غار - غار قىلسا ئىسسىقلىقتىن بولغان گال ۋە چىش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ (بولۇپمۇ گۈل يېغى بىلەن تېمىتىلسا، ئەگەر بۇنى قورۇپ پوستىنى قاينى-تىپ، سۈيى تەنھا ياكى گۈل يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىتىلسا بۇرۇن ۋە چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. چې-چىگىدىن ئايرىلمىغان يېڭى چۈشكەن قاپاقنى خېمىرنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ئوتقا كومۇپ پۇشۇرۇپ، سوۋۇغاندا سۈيى ئېلىپ كوزگە تېمىتىلسا يار قاندىن پەيدا بولغان كوزدىكى سېرىقلىقنى يوقىتىدۇ ۋە شۇنىڭدەك گۈلنىڭ سۈيىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ، ئىسسىقلىقتىن بولغان كوز ئاغرىغىغا مەنپىيەت قىلىدۇ. ئەگەر قاپاقنىڭ سۈيىنى تەمىرى ھىندى ۋە شېكەر بىلەن قاينىتىپ ئىچسە مىڭە قىزىقلىغىنى، ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىغىنى، ۋە سۆسۈمىنى، ساراڭلىقنى، ئاشقازاندىكى سېسىق گازلار تەسىرىدىن پەيدا بولغان كوز ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. قاپاقنى پوستى ئېلىنغان ئارپا ياكى پوستى ئېلىنغان ماش بىلەن پۇشۇرۇپ شورپا قىلىپ ئىچسە ياكى ئۇنى بادام يېغىدا پۇشۇرۇپ يىمە، ئىسسىقلىقتىن بولغان كوكرەك ئاغرىغىنى ۋە يوتەللەرنى يوقىتىدۇ. قاپاقنى پۇشۇرۇپ ئىستىمال قىلسا، ئۇسۇزۇلۇقنى باشىدۇ. چىگەر قىزىقلىغىنى پەسەيتىدۇ، سەپرا خاراكىتىرلىك خاپىلىقنى پەسەيتىدۇ، ئارتۇق ۋە قىزىق خىلمەتلەرنى يوقىتىدۇ. لېكىن ئاشقازان، ئۇ-چەيلەرنى بوشاشتۇرىدۇ. بۇنىڭ تالاقىنى ئىچىنى توختىتىپ، ئۇسۇزۇلۇقنى، سەپرانى، قاننىڭ تېزلى-گىنى پەسەيتىدۇ. خام قاپاقنى سەمىپ سۈيىنى چىقىرىپ 150 گرامنى ياكى 300 گرامنى ھەسەل، بىر ئاز توغرىغى قوشۇپ ئىچسە ئىچىنى يۇمشىتىدۇ. قاپاقنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى يۇقۇرتى مىقتاردا ئېلىپ مېھىزى پۇلۇس، تەرەنجىبىن، بىنەپشە مۇرابباسى ياكى شاراپ بىلەن ئىچسە ئوتتۇرا دەرىجىدە ئىچىنى سۈرىدۇ. سەپرا خاراكىتىرلىق ۋە قان خاراكىتىرلىق تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. تەمىرى ھىندى ۋە شېكەر بىلەن قو-شۇپ ئىچسە كويگەن سەپرانى سۈرىدۇ، ئۇچەيلەرنى تازىلايدۇ ۋە بورەكلىنىمۇ تازىلايدۇ. مىڭنىڭ قىزىقلىغىنى، كوز ئاغرىغىنى، ئىسسىقلىقتىن بولغان تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. قاپاق-نى پۈتۈن بىويىچە خېمىر ۋە لايىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ كىملى ھىتىكىمەت قىلىپ، تونۇرنىڭ ئىسسىق كۈلىگە كومۇپ پۇشۇرۇپ سوۋۇغاندا سۈيىنى

سەمىي، سۇزۇپ 200 گىرامغا 10 گىرام شېكەر ۋە باشقا مۇناسىپ شەرىپەتلەر قوشۇپ ئىچسە، ئاشقازان قىزىق-
 لەغىنى، چىكەر، زۇرەك قىزىقلەشنى، دىق خاراكىتىرلىق ئوتكۈر بەزگەكلەرنى ۋە مۇندىن باشقا
 ئىسسىقلىقتىن بولغان كېسەللىكنى پەسەيتىدۇ. قاپاقنى بادام يېغى بىلەن پوشۇرۇپ بېرىلسە يوتەل ئۆ-
 چۈن مەنپەت قىلىدۇ. مىڭگە ۋە بەدەنگە ھوللۇك كەلتۈرىدۇ. قاپاقنى چۈجە بىلەن ياكى توختۇ-
 خۇمىنىڭ سېرىغى بىلەن بۇشۇرۇپ، شورپا قىلىپ بېرىلسە ھۇشدىن كېتىش كېسەللىكىنى يوقىتىدۇ. قات-
 تىق قىزىتىلارنى پەسەيتىدۇ. بۇزۇلغان خىلمىلارنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى يوقىتىدۇ. قاپاقنى ئېزىپ خېمىر
 قىلىپ، ئاشقازان ۋە چىكەرگە، بورەككە چېپىمىساقمىزىق كويۇشنى پەسەيتىدۇ. قاپاقنىڭ قۇرۇق پوستىنى
 يۇمشاق ئىزىپ ئىچسە بوۋاسىر ئۈچۈن ۋە ئۈچەيدىن كېلىدىغان قانلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. قاپاقنىڭ
 قايسى بىر خىلى بولمىسۇن ئىسسىق سەپرايى مەجەز، قان مەجەز ۋە ياش كىشىلەرگە شۇنداقلا، ھاۋا كېلىماتى
 ئىسسىق جايلارنىڭ كىشىلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. بۇ خىلدىكى كىشىلەردىن باشقىلارغا توغرا كەلمەيدۇ.
 قۇلۇنچى ۋە يەل پەيدا قىلىدۇ، ئاشقازاننى ئىغىرلاشتۇرىدۇ، ئىشتەينى تۈتىدۇ، بەلغەم، سەۋدا پەيدا قىلىدۇ.
 قاپاقنى قىرغۇچ بىلەن قىرىپ قېتىق، قىچا، سامساق، قارىمۇچ، تۈز ۋە يالىپۇز قوشۇپ ئىستىمال
 قىلسا سوغۇق مەجەز كىشىلەرگە توغرا كېلىدۇ. ئىسسىق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن تۈز ۋە بىر ئاز يال-
 پۇزدىن باشقا نەرسىلەرگە ھاجەت بولمايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - سوغاق مەجەز، قېرى، ھاۋا كىلىماتى سوغۇق شەھەرلەردە ئولتۇ-
 رۇشلۇق كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - قۇستۇرۇش ياكى سوغاق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن ھەسەل سۈيى، ئۇد ھىندى،
 قەلەمپۇر، زىرە، سەدى كوپىي، يالىپۇز ياكى باشقا ئىسسىق چاۋارشلار بىلەن
 ئىستىمال قىلىش كېرەك ياكى ياغ بىلەن پوشۇرۇپ قارىمۇچ، قىچا، ئاپكامە (ئاچچىق-
 ۋە باشقا ئىسسىق نەرسىلەر، تۈز سىلىپ يەيمىش لازىم. ئىسسىق سەپرا مەجەز كىشىلەر، غورا سۈيى
 ۋە ئانار سۈيى بىلەن ئىستىمال قىلىش كېرەك، قاپاقنى شېكەر بىلەن ياكى ھەسەل بىلەن مۇ-
 راببا قىلىپ ئىستىمال قىلسا، مىڭىنى قۇۋۋەتلىيدۇ، ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ، سەۋدا خاراكىتىرلىق ماد-
 دىلارنى يوقىتىدۇ ۋە سەۋدادىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. پات سىڭىدۇ (ئاشقازاندا
 بەلغەم كۆپ بولمىسا)، ئىگەر ئاشقازاندا بەلغەم كۆپ بولسا تەسىر بەرمەيدۇ. ھەسەل بىلەن
 قىلىنغان مۇرابباسى سوغاق مەجەز كىشىلەر ئۈچۈن ياخشىراق.

قاپاقتا ياغ تەييارلاشنىڭ ئۇسۇلى: - ھول خام قاپاقنىڭ بىرىنچى ئېلىپ ئېتى ۋە ئۇرۇق-

لىرى بىلەن سوقۇپ، سەمىي سۈيىنى چىقىرىپ 4 ھەسسە كۈنجۈت يېغى ياكى بادام، بىر ھەسسە بېنەپشە يې-
 ڭى قوشۇپ پۇشۇرۇلىدۇ. سۈيى كېتىپ يېغى قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.
 يېغىنىڭ تەبىئىتى: - ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەننىڭ ۋە مىڭىنىڭ قۇرۇقلۇغىنى يوقىتىدۇ، ئۇيىقا كەلتۈرىدۇ. مالمخولىميا ۋە
 قۇرۇقلۇقتىن بەدەنلەرنىڭ زىچلىقىنى قېلىش كېسەللىكى، ئىسسىقلىقتىن بولغان قۇلاق ئاغرىغى، ئىسسىقلىقتىن
 بولغان يوتەل ھەم تەبىئەتلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. قاتتىقلىقلارنى يۇمشىتىدۇ. ئىچسە، تېمىتلىسا ياكى ياغ-
 لانس ئوخشاش مەنپەت قىلىدۇ.

دۇرۇغىنىڭ تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە سوغۇق، 1 - دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەنى سەمەرتىدۇ. كۆكرەكنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يوقۇتۇدۇ. ئويىكىدىن كېلىدىغان قاننى توسۇدۇ. ئىسسىق يۈتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىسسىق تەبىلەرنى پەسەيتىدۇ. ئۇسۇلۇقنى يوقۇتۇدۇ. ئۈچەينىڭ ۋە دوۋسۇننىڭ ئىسسىق خىلمىتىن پەيدا بولغان جاراھەتلەرنىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇيدۇك كويۇپ كېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ.

مېغزنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 28 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى: - تاۋۇز ئۇرۇغىنىڭ مېغزى ياكى تەرخىمەك ئۇرۇغىنىڭ مېغزى.

قاپاقنىڭ تۈرى كۆپ بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ داۋالاش ئۈنۈمى ئوخشاش. بىر خىل قاپاق سەي ئور- ئىدا تاماققا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى خەنزۇچە 胡 (خۇ) لاتىنچە لاگىنارىيە ستىپىرىيە - ستاندىل دەپ ئاتىلىدۇ. ئىككىنچى خىلى - بوغما قاپاق بولۇپ، تۇرمۇشتا ۋە دورغا ئىشلىتىلىدۇ. خەنزۇچە 胡 (خۇ) لاگىنارىيە ستىپىرىيە ستاندىل ۋارگا ئورداسېر دەپ ئاتىلىدۇ. ئۈچىنچى خىلى يۈەۋلاق قاپاق بولۇپ، تۈر- مۇشتا ۋە دورغا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى خەنزۇچە 胡 (پىياۋ) لاتىنچە ستىپىرىيە ستاندىل دېپىرىيە دەپ ئاتىلىدۇ. تەركىۋى: - ھۆل قاپاقنىڭ ئىتمە 6 پروتسېنت قەن ماددىسى ۋە ياغ، ۋىتامىن C، ئوسۇملۇك سۇيۇقلۇق ماددىسى (سايونىن) تۇتۇدۇ. قۇرۇق قاپاقتا 20 پروتسېنتچە گلىيو كۇزاۋەپپىن - ۋىزان قەنى بولۇدۇ.

جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - مۆتىدىل قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - سۇيدۇك ھەيدەش، ئىششىق قايتۇرۇشتىن ئىبارەت. قاپاقنىڭ ئوزى سۇيدۇك ھەيدەش، ئىششىقلارنى قايتۇرۇش، ئۇسۇلۇقنى پەسەيتىش، يامان جاراھەتلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سۇيدۇكتىكى تاشنى پارچىلاش، ئويىكىنى نەملەشتۈرۈش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ئۇرۇغى: - قىزىتما پەسەيتىش، ئويىكە ۋۇسپالېنىيىسىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مىقدارى: - كونا قاپاقنىڭ كۈندە 10-20 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

قارا پاريا

(جەدۋار)

DELPHINUM AJACIS L

飞燕草根

تونۇش: - بۇ بىرخىل ئوسۇملۇك يىلتىزى بولۇپ، تېشى قارا، ئىچكى تەرىپى ھاقارەك، ئوزى قاتتىق، ئېغىر ۋە زىنملىك، ئۇزۇنچاق، بوغۇملۇق، بىر تەرىپى ئۇچلۇغراق، بىر تەرىپى كەڭرەك، ئاچ- چىق تەنگە ئىگە.

چىقىش ئورنى: - ئەسلىدە ياۋروپانىڭ جەنۇبىدىن چىقىدىغان ئوسۇملۇك بولۇپ، ھازىر ئېلىمىز- دىمۇ ئوستۇرۇلۇدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - 4 - قۇۋەتنى كۈچلەندۈرۈش، ئىچ ئەزالارنى، مېڭىنى، زۆرەك، جىگەر، باھىنى كۈچلەندۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - مەڭگە، چىگەر، ژۇرەكلەرى زەئىپ، جىنى ئالاقە قابىلىيىتى ئاجىز، كورۇش قۇۋىتى ئاجىز كىشىلەرگە، ئورۇقلاپ كەتكەنلەرگە، ئىشەنچسىزلارغا، خاپىغان كېسەللەرگە بېرىلىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ، قولىنىچ، 4 كۈندە بىر تۇتۇدىغان تەپكە ئوخشاش سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. 2 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ مۇسەللەس بىلەن قوشۇپ زەھەرلىك چايان، ئىلان، دو چاققانلارغا ئىچكۈزۈلسە ياكى يەرلىك ئورۇنغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. بەشى دىگەن زەھەرلىك دورىنى يەپ قېلىپ زەھەرلەنسەمۇ ژۇقۇرقىدەك ئىشلىتىلسە زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. ئىچكى ئەزالار ئىشىپ ئاغرىغان بولسا ئاغرىقنى قالدۇرۇش مەقسىدىدە بېرىلىدۇ. ئىچ سۈرۈشنى ۋە قۇسۇشنى توختۇتۇدۇ. 1.5 گرامنى مۇسەللەس ياكى مۇناسىپ شەربەتلەر، گازىيۇپ، ئەپرىشىم، بادىرەنجى بۇيىلار بىلەن ياكى ئەدەقلەر بىلەن بېرىلسە دىلنى خۇرسەن قىلىدۇ، نېرۋىنى قۇۋەتلەپ خاپىغاننى يوقۇتۇدۇ (خۇسۇسەن سوغۇقتىن بولغانلارغا پايدىسى كۆپرەك). مۇپاسەلغا كۆلەپ بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ، ئىسسىق جۇلابىلار بىلەن فوتۇپ بېرىلسە ئاشقازان كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

0.4 گرامنى سىركەنجىمىل بىلەن بېرىلسە چىگەر توسۇقلىرىنى ھەم ماسارغا توسۇقلىرىنى ئاچىدۇ، شەرىپتى دىنار بىلەن بېرىلسە ئىستىسقاغا پايدا قىلىدۇ. بىر نەچچە كۈن داۋاملىق بېرىلسە، بورەك، سۈيدۈك يولىدىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىدۇ. ئوغرى تىمكەن، قوغۇن ئۇرۇغى ياكى خاڭگا ئۇرۇغىنىڭ شەرىپتىنى چىقىرىپ بۇ دورىدىن 0.4 گرام قوشۇپ بېرىلسە يەلدىن بولغان قولنىجىنى ئاچىدۇ. مۇناسىۋەتلىك شەربەتلەر بىلەن قوشۇپ ھەر كۈنى 0.8 گرامدىن بىر ھەپتىگىچە ئىچكۈزۈلسە سوغۇقتىن بولغان مەڭگە كېسەللىرىگە، كىچىك بالىلارنىڭ دولۇنۇش كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ئەم چەكتىكى بەك كىچىك بالا بولسا مىقدارىنى كېمىتىپ بېرىمىز. چوڭلارغا 2 گرامغىچە بېرىلىدۇ. چوڭ كىشىلەر داۋاملىق ئىچسە سەمىرىدۇ (سوغۇق مىزاجلارغا). مۇناسىۋەتلىك دورا بىلەن قوشۇپ ھەپ ياكى مەئجۇن قىلىپ بېرىلسە ناھىنى قوزغايدۇ. سىركە ياكى گۈلەپ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ سوغۇقتىن بولغان ئىشەنچسىزلارغا، خانازىرگە ھەم تېرە كېسەللىرىگە چاچسا پايدا قىلىدۇ. چىشقا سۈپۈپ قىلىپ قويىسا سوغۇقتىن بولغان چىش ئاغرىقىنى توختۇتۇدۇ، سۈتتە سۈزۈپ كوزگە تېمىتسا چاپاقتى يوقۇتۇدۇ. سوقۇپ سۈپۈپ قىلىپ ھەر خىل سۇلۇق جاراھەتلەرگە سېپىلسە جاراھەتنى قاتۇرۇدۇ ھەم قانىنى توختۇتۇدۇ، تېز ساقايتىدۇ. سوقۇپ ئىسسىق ياغلار بىلەن ئېلىشتۇرۇپ مەڭگە چېپىپ سىڭدۈرۈلسە پالەج، لەقۋا، ئىستىرخاينى ئەسەپ، تۇتقاغلىق نېرۋ كېسەللىرى، تىرىسە كېسەللەرنىڭ سوغۇقتىن بولغانلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. سەكتە (ئىنسونات) گە چېپىلسا ھۈشقا كېلىدۇ. تولدراق ھول سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - بىر ياشتىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 0.2 - 0.4 ، 0 گرامغىچە، 5 دىن 10 ياشقىچە بولغانلارغا 0.5 - 0.8 ، 0 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 1 - 1.6 گرامغىچە، كېسەلنىڭ ئەھۋالى، شۇ جاينىڭ ھاۋا كىلىماتىغا قاراپ بېرىلىدۇ. 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان بەزگەككە، بۇندىن باشقا كېسەللەرگە (سوغۇقتىن بولغان) 0.8 ، 0 گرامدىن بېرىلسە بولۇدۇ. جىنى ئالاقىدا ئاجىز، سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە 2 گرامغىچە بېرىش مۇمكىن.

ئورۇنباشارى: - نېرۋنى كۈچلەندۈرۈپ خۇرسەندىلىك پەيدا قىلىش ئۈچۈن 3 ھەسسە زىرە رەنىيات، ئوزۇننى بىلەن تەرىپاق بارۇق، پارىزەرى ھاۋانى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - فۇرۇق ئىسسىق مىزاجلارغا بېرىشكە بولمايدۇ. ئەگەر بېرىلسە قالسا ئاش ئاغرىتىدۇ، ئۇچەيگە جاراھەت پەيدا قىلىدۇ ھەم كورسەتمىدىن كۆپ بېرىلسە بولمايدۇ. ژۇقۇرىدىكى ئەھۋاللار بولسا سىركەنجىمىن، يېڭى سۈت (تومۇرنى قىزىتىپ سۈتتە سۇغۇرۇپ) بېرىلىدۇ ياكى ئارپا سۈيى، ئارپا ئېشى بېرىلىدۇ. ئۇچەي جاراھەتلىرى بولسا كەتمرا قوشۇپ بېرىلىدۇ.

تەركىۋى: سۇلتىزۇ ۋە ئۇرۇغدا ئاياكۇنمىن ۋە ئاياكىم، ئاياكۇنمىدىن، رېزىنا، ياغلىق ماي ۋە دېلەنمىن بولۇدۇ.

جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - ئۇرۇغى مەدەدە قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى سىپىرىتقا ياكى سىركىگە چىلاپ مەلۇم كۈندىن كېيىن سۈزۈپ پەشمت ۋە سۈرگە ئولتۇرۇشكە قوللۇنۇلۇدۇ. يەنە مېۋە زىلتىزىنى ئاكونىت (乌头) غا ئوخشاش ئىشلىتىلىدۇ. نەپەس سەقىلىشى، سۇلۇق ئىششىق، قوساق ئاغرىقى قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: - مىللى تىبابەتتە ئەسلىدە ئىشلىتىلىدىغان قارا پاريا يوقارقى ئوسۇملۇكنىڭ زىلتىزىدىن ئىبارەت. ئاق پاريا شۇ ئائىلىگە مەنسۇپ بولغان
ACONITUM CHINENSIS ۋە 华乌头 ACONITUM FISCHERI R. ۋە 附子 شۇ كېيىنكى ئوسۇملۇك ھەققىدە قىسمەن توختىلىپ ئوتۇمىز:

ACONITUM FISCHERI REICHB 附子 (华头)

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ سىچۈەن ئۆلكىسىدە كۆپ ئۆستۈرۈلۈدۇ. باشقا بىرقانچە ئۆلكىلەردە ياۋا ھالدا ئۆسۈدۇ.

تەركىۋى: - ئاكونىتىن، مېزو ئاكونىتىن، ھىپو ئاكونىتىن، يېزو ئاكونىتىن، ئاكونىن ۋە باشقا بىر قاتار زەھەرلىك ماددىلارنى تۇتۇدۇ. ئاكونىتنىڭ بىرقانچە خىلى بولۇپ، ھەممىسىدەمۇ كۈچلۈك زەھەرلىك ماددا بار. ئۇنىڭ ئاساسى تەركىۋىدىن ناھايىتى ئاز مىقتاردىكى كىشىنى ئولتۇرۇشقا كېلىدۇ. بۇ زىلتىز دورىخانىغا كەلگىچە توۋەندىكىچە بىر قاتار ئەمىلىيەتلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈدۇ: زىلتىزنى ئالدى بىلەن 7 كېچە - كۈندۈز ئاددى سۇغا چىلاپ قويۇلىدۇ، بۇ جەرياندا سۇنى يەكە - كۈشلىمەيدۇ. ئاندىن كېيىن 40 مىنۇت قايناقسۇغا سېلىپ قويۇلىدۇ (بۇ چاغدا زىلتىزنىڭ ۋەزىنىدىن 2 ھەسە كۆپ قايناقسۇ ئېلىپ 6 پروتېنت سوغۇقسۇ قوشۇلۇدۇ). قايناقسۇدىن ئالغاندىن كېيىن 24 سائەتكىچە سوغۇقسۇغا چىلاپ قويۇپ ئاندىن ئىچىدىكى يورلىرى ئېلىپ تاشلىنىدۇ. جۈك-يىمىلار داۋالاشقا ئىشلەتكەندە مەزكۇر كوتەكنى يالپاق كېسىپ يەنە 5 كېچە - كۈندۈز سوغۇقسۇغا چىلايدۇ. 4 - كۈنى سۈيىنى ئالماشتۇرىدۇ. ئاندىن پارچىلارنى قاسقانغا سېلىپ 12 سائەت ھورلايدۇ، قاسقاندىن ئېلىپ سىم غەلۋىرگە سېلىپ ئوتنىڭ تەسىرىدە قۇرۇتۇدۇ. كېسەللەرگە ئاساسەن قاينىتىلمىسى بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىنى تەييارلاش ئۇسۇلى توۋەندىكىچە: تىگىشلىك مىقتاردىكى كېسىلگەن ۋە ھورلاندىرۇپ قۇرۇتۇپ قويۇلغان دورىنى ئېلىپ ئۈستىگە لازىم مىقداردا قايناقسۇ قويۇلۇدۇ (سوغۇق سۇ قويۇلمايدۇ!)، ئاندىن 2 سائەت قاينىتىپ، ئاغرىققا بېرىلىدۇ. ئەگەر باشقا دورىلارنى قوشۇشقا توغرا كەلسە، ئالدى بىلەن يۇقۇرقىدەك قاينىتىپ، ئاندىن باشقا دورىلارنى سېلىپ 30 - 60 مىنۇت قاينىتىپ، سۈزۈلىدۇ.

بۇ دورا قوشۇلغان دورىنى ئىنچىۋاتقان ئاغرىقلارغا جۇگىيلار ئاچچىق، سوغۇق نەرسىلەر ئىستىمال قىلىشنى، تۇخۇم يېيىشنى، پۇرچاقلىق نەرسىلەر (مەسىلەن دۇفۇ) يېيىشنى مەنى قىلىدۇ. سىرتقى كېسەللەرگە يۇقۇرقىدەك قاينىتىلمىنى ئاغرىق جايغا سۈركەشكە بۇيرۇيدۇ.

فارما كولوگىيىلىك تەسىرى: - ئېلىمىزدە چىقىدىغان پاريا ياۋروپا پارپىسىغا ئوخشاش تەسىرگە ئىگە. زۇرەكنىڭ ئاۋتونوم نېرۋىسىنى پالەچلەندۈرىدۇ، ئاداشقان نېرۋ مەركىزىنى غەدىقلاپ، تومۇرنى ئاستىلىتىدۇ ۋە قان مىقدارىنى ئازايتىپ قان بېسىمىنى چۈشۈرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىستىمال پەسەيتىش رولىنى ئوينايدۇ. نەپەس مەركىزىنى، قان تومۇرلىرىنى ھەركەتلەندۈرىدۇ، ھەركەتنى ئىدارە قىلىدىغان ۋە بەدەننىڭ رېفلىكسى (ئىنكاس) مەركەزلىرىنى پالەچلەندۈرۈپ، ئوكايللا تۇنجۇق تۇرۇپ قويىدۇ.

نېرىگە ئىشلىتىشكە ئىشەنچ بىلەن تېرىدىكى سەزگۈ نېرىۋىلارنى قوزغىتىپ قىچىشى، قىزىپ كىتىشىگە تۇيغۇلارنى پەيدا قىلىدۇ. ئاندىن كېيىن سېزىمىنى تۈۋەنلەشتۈرۈپ تېرىنى بېھس (سەزىمەس) قىلىپ قويۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىش ئورنى: - پارپىنىڭ زەھەرلىك كىيا ئىكەنلىكى جۇڭگودا نا- ھايىتى بالدۇر بىلەنكىن، «مانساۋ» ئىسمىلىك بىر خىل مەس قىلغۇچى ئوسۇملۇك بىرقانچە ئەسىردىن بۇيان خەلق ئارىسىدا ئىستېمال قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇپ زەھەرسىز قىلىش ئۈچۈن نا- دەتتە پارپا قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. پارپا ئوسۇملۇكىنى يەپ زەھەرلىنىپ ئۆلگەن چوشقىنىڭ كوشمىنى يىمىش بىلەن ئادەملەرنىڭ زەھەرلىنكەنلىكى ھەققىدە چەت ئەل كىتاپلىرىدا مەلۇماتلار بار. جۇڭگىيى لار پارپىنى ئاغرىق پەسەيتىدىغان دورا سۈپىتىدە نېرىۋىنىڭ ئاغرىشى، رېۋماتىزم، نانۇر (لېمفا بەز تۇبېرىكۇلىوزى)، راک كېسەللىرىدە، زۇرەك كېسەلى، كەمقانلىق، پۇت- قول تارتىشىپ قېلىش، ئۇزاق- قاق سوزۇلغان ئىچ ئۆتكى، تۇبېرىكۇلىوزلۇق يىرىكلىق كېسەللىكلەر ۋە يىرىكلىغاندىن كېيىن ساقىمىشى ئارقىغا تارتىلغان جاراھەتلەرگە ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە: - پارپا 1 گرام، دارچىن دەرىخىنىڭ شېخى 2 گرام، چۈچۈك بۇيا 1 گرام، چىلان 4 گرام، سېرىق ھاراق 100 گرام ئېلىپ 3 كۈن چىلاپ سۈزۈپ (60 گرامغىچە سۇيۇقلۇق چىقىرىپ) كۈندە بىر قانچە قېتىم ئىچىپ بەرسە ئۇزاققا سوزۇلغان رېۋماتىزىملىق بوغۇم ئاغرىقىنى داۋالاشقا ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن نۇسخە).
ئىشلىتىلىش مىقدارى: - زۇقۇرقىدەك ئۇسۇلدا تەييارلانغان پارپىدىن كۈندە 3- 6 گرام؛ ئۇنداق ئىشلەنمىگەن بولسا 0.3- 1 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

قارىمۇچ

(پىلىپىل)

PIPER NIGRUM

胡椒

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرىخىنىڭ مەۋىسى بولۇپ، ھىندىستاننىڭ شەرقى- جەنۇبىي ئۆلكىلىرىدە ئوسۇدۇ. ئوسۇملۇكى ئىككى خىل بولۇدۇ. بىرىنچى خىلنىڭ ئوسۇملۇكى دورا پىلىپىلنىڭ ۋە يىوگۇمەچ ھەشقىچەكنىڭ ئوسۇملۇكىگە ئوخشاش، ئوزىنىڭ يېنىدىكى باشقا نەرسە- لەرگە يۈگۈشۈۋالىدۇ.

يوپۇرمىغى خولۇنجان ئوسۇملۇكىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭدىن بىر ئاز كىچىكرەك. سىلمىقىغا ئۇ- نىڭدىن توۋەن. تەمى ئۆتكۈر، ئاچچىق، مەۋىسىنىڭ بېشى بولۇپ، ھەر بىر باشقا 20 دانە بىر- بىرىگە چاپ- لاشاڭغۇ دانلار بولۇدۇ. بېشىنىڭ ئۇزۇنلىقى 2 سانتىمېتىرگە كېلىدۇ. دانلىرى خام ۋاقتىدا كوك، پەشقاندىن كېيىن بىنەپ- شە رەڭدە بولۇدۇ. چوڭلىقى زۇمغاقسۇن ئۇرۇغىدىن چوڭ- راق ۋە قۇرۇغاندىن كېيىن قارا رەڭدە، قورۇلۇپ پۇرۇشكەن بولۇپ قالىدۇ.

107- زەسىم، قارىمۇچ

ئىككىنچى خىلى: - ئوسۇملۇقى ئىككى - ئۈچ گەز مىقدارى بولۇدۇ. يوپۇرماغى ئىشت ئۇ -
زۇمىنىڭ يوپۇرماغىغا ئوخشايدۇ. ئۇزۇنلۇقتا ئىشت ئۇزۇمىنىڭ يوپۇرماغىدىن ئۇزۇن. توغرىلۇقتا ئۇ -
ئىككىدىن ئىككىگىرەك، يوپۇرماغىنىڭ تەمى ئوتكۈر، بىر ئاز ئاچچىق. ئىككىنچى خىلنىڭ مۇسسى باش
نىڭ ئىچىدە بولۇپ، بېشى ئىشت ئۇزۇمىنىڭ بېشىدىن چوڭراق. قوناقنىڭ بېشىدىن كىچىكرەك. بۇ -
ئىككىمۇ دانىلىرى 1 - خىلنىڭ دانىلىرىغا ئوخشايدۇ. قارىمۇچنىڭ ئېقىمۇ بولۇدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئا -
لاھىدە دەرىخى يوق، بەلكى ئاق قارىمۇچ، قارا قارىمۇچنىڭ ئوزى بولۇپ، سۇنئى يول بىلەن پوس -
تىدىن ئاچرىتىپ ئاقلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئەسلىدە ھىندىستاندىن چىقاتتى، ھازىر ئىسسىق ئىقلىملىق ۋە ئىسسىق
ئىقلىملىق جايلارغا تۇتاش ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە ئۆستۈرۈلۈدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ ئارىلى
ۋە يۈننەنلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئۇچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - تارقىتىش، ھوللۇكلەرنى تارتىش، بەدەننى قىزىتىش ھەم ئاشقازاننى قۇ -
ۋەتلەش، بەلغەمنى تازىلاش، زەھەر تەسىرىنى پەسەيتىش، مىگە ۋە پەيلەرنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتى
گە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قارىمۇچنى ۋاسالغۇ بىلەن چاينىسا مىگە ۋە ئاشقازاننىڭ ھوللۇكلەرنى
يوقۇتۇدۇ. قارىمۇچنى ياقاسېلىپ قاينىتىپ شۇ ياغ بىلەن پالەچ بولغان كىشىنىڭ بەدەنلىرىنى ياغلىسا مەنپەئەت
قىلىدۇ. بارلىق سوغۇقتىن ھەم ھوللۇكتىن بولغان كېسەللەرگە ۋە سوغۇقتىن بولغان تەبىئەتتە پەيدا قىلىدۇ. ئەگەر
قارىمۇچنى گۈلۈپ ئەرقى بىلەن قاينىتىپ، ئىزىپ خېمىر قىلىپ، پىشانىغا چېپىلسا مىگىدىن كېلىدىغان سۇ -
غۇقتىن بولغان سۇلارنى يوقۇتۇدۇ. گۈلۈپتا قاينىتىلغان قارىمۇچنى ئىزىپ چىشقا چېپىلسا چىش ئاغرىغىنى
پەسەيتىدۇ. قارىمۇچنى خەشخاش پوستى بىلەن گۈلۈپتا قاينىتىپ، ئاغزىنى زۇسۇ چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ.
دۇ، شۇنىڭدەك سۇنۇن تەييارلاپ قۇرۇت يىگەن چىشلارغا سۈركەپ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. قارىمۇچنى مۇ -
ۋاپىق مىقداردا تىببىي قايدە بويىچە يىمە ئاشقازاننى قىزىتىپ قۇۋەتلەيدۇ. بەلغەمنى يوقۇتۇدۇ. تاماقنى سىڭ
دۈرۈپ قوساق ئاچۇرۇدۇ، ئاچچىق سېسىق كىشىلەرنى يوقۇتۇدۇ. ئېغىر غىزالارنى يۇمشۇتۇدۇ. سوغۇق مە -
جەز كىشىلەرنىڭ قويۇلۇپ قالغان قېنىنى سۇيۇلدۇرۇدۇ. ماخاۋكېسەللىكلەرگە ۋە قوساق ئاغرىغىغا مەنپەئەت قى -
لىدۇ. سىركە بىلەن ئىزىپ تال ئىششىقلىرىغا چېپىلسا، ئىششىقنى ياندۇرۇدۇ. مۇۋاپىق ھالدا داۋاملىق ئىس -
سىمال قىلسا، يەل ۋە بەلغەم خاراكىتىملىق قۇلۇنچىغا مۇداپىئە كورۇدۇ. قارىمۇچنى يۇمشاق ئىزىپ سۈرمە قىلىپ
كوزىگە تارتسا كوزىنىڭ قاراڭغۇلۇغىنى يوقۇتۇدۇ، ئېقىنى ۋە پەردىنى يوقۇتۇدۇ. ھەسەل بىلەن ئىستىمال قىلسا
سوغۇقتىن بولغان يوتەلگە ۋە نەپەسنىڭ سىقىلىشىغا، كۆكرەكنىڭ ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. بەل -
غەمدىن گالنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، ئوپكىنى تازىلايدۇ.

شىمالىق ھوللۇكلەر كۆكرەكتە زىغىلىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. قابىز (قورغۇچى) دورىلار بىلەن
لەن قوشۇپ سۇيۇك تۇتالمايدىغان كىشىلەرگە بېرىلسە سۇيۇكنى تۇتۇدۇ. يۇمشاق ئىزىپ ساپ لاتىغا.
بولۇپ ھومۇل قىلسا قوساقنىڭ بالىنى چۈشۈرۈدۇ ۋە جىنىنى ئالاقىدىن كېيىن ھومۇل قىلسا ھامىلە بولۇپ
قېلىشتىن توسۇدۇ. سۇت ۋە ئىپكەر بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئاھىنى قۇۋەتلەيدۇ. ئۇنى ئىزىپ سەنئەت
دەرىخىنىڭ يىلىمى بىلەن زىمات تەييارلاپ خانازىر ئىششىقغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. تىرناقنىڭ ئاقىرىپ
قېلىشى ۋە تېرىنىڭ تىكەنلەشىگە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ. مەككە خىمىسى بىلەن قوشۇپ چىقىپ كەتكەن

تەرىقاتلارنىڭ ئورنىغا چايسا تەرىقات ئۇندۇرۇدۇ (قايتا - قايتلاپ چايسا بولىدۇ).

توخۇ يېغى، ماش ئۇلى، نۇقۇت ئۇنى بىلەن قارىمۇچنى قايمىدە بويىچە قوشۇپ يۇمشاق ئىزىپ بەدەندىكى ئاق داققا چايسا مەنپەئەت قىلىدۇ. توغرىغى بىلەن چايسا مەھمىتى يوقۇتۇدۇ، دەڭگى رويىنى قىزارتىدۇ. پىياز ۋە تۇز بىلەن قوشۇپ چۈشۈپ كەتكەن چاچلارنىڭ ئورنىغا چايسا چاچ ئۇندۇرۇدۇ، مەلھىمى داخىملىق بىلەن قوشۇپ بەلغەمدىن بولغان ئىشەنچلارغا چېپىلسا ئىشەنچلارنى تارقىتىدۇ. قارىمۇچنى سوقۇپ سۇدا قاينىتىپ ئىلان، چاين چاققان، ئەپيۈن يىگەن كىشىلەرگە قايتا - قايتا ئىچكۈزۈپ قەي قىلدۇرۇلسا زەھىرىنى، ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك سوغۇق زەھەرلەرنىمۇ پەسەيتىدۇ. تەسىر قىلغانلىغىنى بىلمەكچى بولساق، ئىلان چاققان كىشىگە قارىمۇچنى چاينىتىپ كورۇمىز، بېشىنى قارىمۇچ ۋە ھول /زەنجىۋىلىنىڭ سۇيى بىلەن قايتا ياخشى سىلاپ قىلىنسا بېشىنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى يوقاتقىلى بولىدۇ. بىر ئادەمنى ئىلان چاققاندا، زەھەرنىڭ بەدەنگە قانچىلىك تەسىر قىلغانلىغىنى بىلمەكچى بولساق، ئىلان چاققان كىشىگە قارىمۇچنى چاينىتىپ كورۇمىز. ئەگەر قارىمۇچنىڭ ئوتكۈرلىكى ۋە ئاچچىقلىغى شۇ ئىلان چاققان كىشىگە مەلۇم بولسا ئىلاننىڭ زەھىرى زىيادە تەسىر قىلمايتۇ دەپ تونۇيمىز. قارىمۇچنىڭ ئوتكۈرلىكى ۋە ئاچچىقلىغى مەلۇم بولمىسا، ئىلاننىڭ زەھىرى شۇ كىشىنىڭ بەدنىگە قاتتىق تەسىر قىپتۇ دەپ تونۇيمىز. ئاندىن كېيىن شۇنىڭغا قاراپ زەھەرگە مۇداپىئە كورۇمىز.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 4 گراممىچە. كېسەللەرنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىستىمال قىلىنىدۇ.

ئورۇن باسارى: - زەنجىۋىل ۋە دورا پىلىپىلدۇر. ئاشقازان ۋە ئال كېسەللىكى ئۈچۈن، زەھەرلەرنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئېقى (ئاقمۇچ) قارىسىدىن ياخشى. قارىمۇچنىڭ ئورۇن باسارى بىرىپىرەم ھەسە ئاق قارىمۇچ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مىجەز كىشىلەردە باش ئاغرىغى، كۆكرەكنىڭ، گالنىڭ زىر، كىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئىسسىق مىجەز كىشىلەر ئۈچۈن سوغۇق ياغلاردۇر.

تەركىۋى: - ئاساسى تەركىۋى پىپىرەن ۋە قارىمۇچ ماي شۇلتىسى (خاۋىتىسىن) يەنە ئاز مىقداردا قارىمۇچ ئۇچۇچان ماددىسى (پىپىرەن) تۇتۇدۇ. بۇلارنىڭ سىرتىدا ئۇچۇچان ماي بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىۋىدە فېلاندىرىن، سېكۋېترېنلەر بار. يەنە ياغلىق ماي، كراخمال، ئاقسىل ۋە بوياق ماددىلىرى بار. پىشقان مەۋسى قارا دەڭدە بولۇپ، قارىمۇچ دەپ ئاتىلىدۇ. پىشقان قارا مەۋسىنى 10 نەچچە كۈن ھاك سۈيىگە چىلاپ پوستى چىقىرىۋېتىلسە ئاق قارىمۇچ دەپ ئاتىلىدۇ.

فارما كولوگىيىلىك تەسىرى: - ئاز مىقداردا ئىچىلسە ئىشتەي ئېچىش رولىنى ئوينايدۇ، كۆپرەك مىقداردا جېرىلسە ئاشقازان شىللىق پەردىلىرىنى غىدىقلاپ قان تولغاق خاراكىتىرلىق ۋۇسپالېنىيە بېرىدۇ. ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي زۇقۇرى دەرىجىدە ئىسسىق.

قارىمۇچ ئاساسەن ئىشتەي ئېچىش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، يەللەرنى يوقۇتۇش، قىزىتما قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتى بىلەن: ئاشقازاننىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولۇدىغان قۇسۇش، ئىچ سۈرۈشلەرنى داۋالاشقا، سوغۇق خىلىت ۋە تاماقلارنىڭ توپلۇنۇپ قېلىشىغا، مىجەز، سوغۇقلاققا، ھوللۇككە ئايلانغاندا تەكشەشكە، سوغۇقتىن بولغان قوساق ئاغرىقلىرىنى، چىش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە بېلىق، گۆش، ھوكولارنىڭ زەھەرلىرىنى يېشىمەندۇرۇدۇ. ئاق قارىمۇچنىڭ تەسىرىمۇ قارىمۇچ بىلەن ئوخشاشراق كېتىدۇ، ئەمما دورا ئۈچۈن ئاق قارىمۇچ ياخشىراق ھېسابلىنىدۇ.

مقدارى: — كۈندە 3-1.5 گرامنى سۇيۇپ ۋە ھەپ تەييارلاپ ئىچىشكە بېرىلدى.

دورا بېلىملى خەنزۇچە 葶藶 (بىبا) PIPER LONGUM (ئۇزۇنچاق بېلىملى) ياكى PIPER OFFICINALIS (دورا بېلىملى) دەپ ئاتىلىدۇ.

تەركىبى: — ئۈچۈچان ماي بىر پىروتسېنت، قارىمۇچىنىڭ ئاچچىق شۇلتىسى (پىپپېرىن) 6 پىروتسېنت، پىپپېرىدىن 0.2 پىروتسېنت، 40 پىروتسېنت كراخمال، ئوسۇملۇك يېغى، بوياق ماددىلىرى بار. ئىشلىتىلىشى: — سوۋۇغان ئاشقازاننى قىزىتىش تەسىرىگە ئىگە. سوغۇقتىن بولغان قۇسۇشنى، مەيدە قوساق كۆيۈپ ئاغرىشىنى، سۇلۇق ئىچ ئوتۇشىنى، چىش، باش ئاغرىقلىرىنى داۋالاش، بۇرۇندىن كېلىدىغان سۇيۇقلۇقنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قارا ھېلىمە

(ئەھلىلەج ئىسۋەد)

FRUCTUS TERMINALIAE IMMATURUS

西青果

تونۇش: — بۇ ھېلىمەدىن كىچىك، ئىچىدە ئۇرۇغى يوق، رەڭگى قارا، قاتتىق بولىدۇ.

تارىخى: — بۇ مەۋە ئەسلىدە شىزاڭ ئارقىلىق ئېلىمىزگە تارقالغانلىقى ئۈچۈن شىزاڭ

چىڭگو ياكى غەرب چىڭگوسى دەپ نام ئالغان.

تەبىئىتى: — ئەۋەللى دەرىجىسىدا سوغۇق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: — مىڭىنى، زۇرەكنى قۇۋەتلەش، خۇنى تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: — خۇاسقا قۇۋەت بېرىش، مىڭىگە قۇۋەت بېرىش، پەيگە قۇۋەت بېرىش ئۈچۈن.

چۈن 15 گرامنى، زۇغان ئەرمەن تېشىدىن 3 گرام، سىمۇنىيادىن بىر گرامنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ كۆمىلا ياساپ مائىل جىمىنى بىلەن بەرسە پايدىلىق. چىلاپ سۈيىنى قاينىتىپ، لەقۇغا ئىچكۈزسە پايدا قىلىدۇ. ئېغىزدا شۇمۇپ زۇرسە پالەچكە پايداقىلىدۇ. ئاشقازان ھوللىمىنى تارتىدۇ. تال كېسىلمىگە، بوۋاسىرغا، جۇزامغا پايدا قىلىدۇ. قورۇپ بەرسە ئىچ سۇرۇشنى توختىتىدۇ. ئېغىزغا ئېلىپ زۇرسە چاچنىڭ قارىلىغىنى ساقلايدۇ، چاچنى قۇۋەتلەيدۇ. سوقۇپ چىشنىڭ تۇۋىگە باسا چىش كوشىنى قۇۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 3 گرام؛ 5 - 10 ياشلىقلارغا 4 - 5 گرام؛

10 - 15 ياشلىقلارغا 6 - 8 گرامغىچە بېرىلىدۇ. قاينىتىلمىسىدىن ئەھۋالغا قاراپ 28 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

تەركىبى: — ئاقسىل ۋە ماي ماددىلىرى، قىسمەن تاننىن ۋە ھېلىمە كىسلوتالىرىمۇ بار.

ئىشلىتىلىشى: — سالىقىلارنى خاراكتىردىكى قورۇغۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ،

كۈچلۈك ۋوسپالېنىيە قايتۇرۇش تەسىرىگە ئىگە. گال ئاغرىقلىرى ۋە كۆپ بەلغەملىك يوتەللەردە ئىشلىتىلىشكە كالىدىكى شىملىق سۇيۇقلۇقلارنى ئازايتىدۇ، نېرۋ كېسەللىرىدىن بولغان تۇتقاق كېسەل (ئېپىلېپسىيە) نى داۋالايدۇ ھەمدە زەھەرلەرنى يېشىمىلەندۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، مەھلىكىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، سىچۇەن ۋە غەربىي - جەنۇبىدىكى باشقا ئۆلكىلەردىن، جۈملىدىن شىزاڭدىن چىقىدىغان 青橄欖 (CANAZIUM ALBUM) نىڭ مەنبەسىنى قارا ھېلىمە ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. تەركىبى، نەبىتى ئاساسەن ئوخشايدۇ. بۇ ھېلىمە چىمى - چۈڭكۈ ھېلىمىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

قايماق

(زۇبىد)

CREMOR

乳皮

تونۇش: - بۇ، كالا، گومۇش، ئوچكە، قوي قاتارلىق ھايۋانلارنىڭ سۈتى ئۈستىدىن ئېلىنغان بىر تۇرلۇك ياغ بولۇپ، ئەڭ ياخشىسى، يېڭى خۇشبوۋى، كالىمنىڭ سۈتىدىن ئېلىنغانىدۇر. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭ ۋە باشقا جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ۱- دەرىجىدە ئىسسىق، ۲- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھول، كۈندىن كۈنگە ئىسسىقلىقى، ھوللىقى كېمىيىدۇ ۋە سەپرا تەرەپكە مايىل بولۇپ قالىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - تەبىئىتى يۇمشۇتۇش، ماددىلارنى يۇشۇرۇش، بەدەننى سەمىرىتىش، توسال

غۇلارنى ئېچىش، كالىنىڭ زىرىكلىكىنى يوقۇتۇپ، ئاۋازنى ساپ قىلىش، قۇرۇق يوتەلنى پەسەيتىش، ئىچكى - تاشقى ئىششىقلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا ھەسەل بىلەن يەسە، زاتىل جەنبە، زاتىل رەببىي ئۇ -

چۈن مەنبەت قىلىدۇ. كۆكرەكتىكى ئارتۇق خىلمىلارنى پۇشۇرۇپ چىقىرىدۇ. ئەگەر قايماقنىڭ ئوزنى بەدەنگە سۇۋسا ياكى شېكەر، خەشخاش بىلەن يەسە بەدەننى سەمىرىتىدۇ. ئاچچىق بادام بىلەن يەسە ئوپكىدىكى ئارتۇق ھوللۇكلارنى يوقۇتۇدۇ. قابىز دورىلار بىلەن يەسە ئىچ ئوتىكۇ، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشى ئۈچۈن مەنبەت قىلىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 60 گرامنى 28 گرام شېكەر بىلەن يەسە سۈي - دۈكنى ئوبدان راۋان قىلىدۇ.

تەنھا ئوزى بىلەن ياغلانسا بەدەننى كۈچلەندۈرىدۇ، ئىششىقلارنى يۇشۇرۇدۇ ۋە نارقىتىدۇ. كىچىك بالىلارنىڭ بەدەنىگە، بېشىغا يېمەكلىك جاراھەتلەر ئۈچۈن ئىلان ۋە ھازارپاننىڭ چىققىنى ئۈچۈن مەنبەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ قىزىتىپ ياغلانسا). ئەگەر بۇنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاچسا مەڭگىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، بەيلەرنى يۇمشۇتۇدۇ. دوۋسۇندىكى جاراھەت، قۇيا، قۇرۇق ناز چاقا، قوتۇر - لارنى يوقۇتۇدۇ. بولۇپمۇ ئەزۋەل بەدەننى سوغۇق سۇ بىلەن زۇيۇپ، ئاندىن كېيىن قايماق بىلەن ياغلىنىپ بىر نەرسىگە يۈگۈنۈپ تەرلەنسە ئوبدان تەسەر بېرىدۇ. قايماقنى يۇمشاق ئىزلىگەن سۇرۇن جا بىلەن چاچسا بوۋاسىرنىڭ دانىلىرىنى يوقۇتۇدۇ.

قايماق جاراھەتلەرگە چېپىلا جاراھەتلەرنى كىردىن تازىلاپ، ئاغزىنى پۈتتۈرۈپ يېگىدىن كۆش ئۇندۇرۇدۇ ۋە ئوتتا كويگەن كويۇك جاراھەتنى ئۈچۈنمۇ مەنبەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 90 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - $\frac{1}{5}$ قىسمى قايناپ تۇگمىگەن يېڭى سېغىلغان سۈتتۈر.

دەققە ۋە قىلىدىغان ئىشلار: - ئاشقازاننىڭ ئاغزىنى سۇسلاشتۇرۇدۇ، ئىشتەينى تىزىدۇ، كۆپ ھەم ئىچىنى سۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - قابىز دورىلار، تۇز، شېكەر، قەن، ھەسەل، ناۋات.

تەركىبى: - قايماقنىڭ تەركىبىدە 25-36 پروتسېنت ياغ (ياز، كۈز، قىشتا كۆپ-رەك، ئەتىيازدا ئازراق)، بۇنىڭدىن تاشقىرى ئاقسىل (ئاساسى كازېئىن، ئاليۇمىن، گلۇبولىن ھالدا)، كاربون-ۋولۇق ماددىلار (سۈت قەنتى-لاكتوز)، مەئىدى ماددىلاردىن: كالى، كالىتسى، يوسۇن ۋە ناترىلار، بۇلاردىن تاشقىرى ئاز مىقداردىكى مەئىدى ماددىلاردىن گۈڭگۈرت، ماگنى، تومۇر، مىس، روھ، يود، قىزىق، مار-گانىس قاتارلىقلار بار (سۈت-قايماقتىكى كالىتسى ماددىسى بىلەن بىرلىكتە بەدىنىگە نان، يارما ۋە كۆكتاتلارنىڭ تەركىبىدىكى كالىتسى ماددىلىرىغا قارىغاندا ياخشى ئوزۇنلۇقىدۇر).

قايماقتا سۈتمىگە تەركىبىدە بولۇدىغان A, B₁, B₂, C, D ۋىتامىنلىرى، يەنە نىكوتىن كىسلاتاسى، كاروتىن قاتارلىق ۋىتامىنلار بار (قىشتا ئېلىنغان قايماققا قارىغاندا، يازنىڭ قايىمىدا ۋىتامىن مولراق).

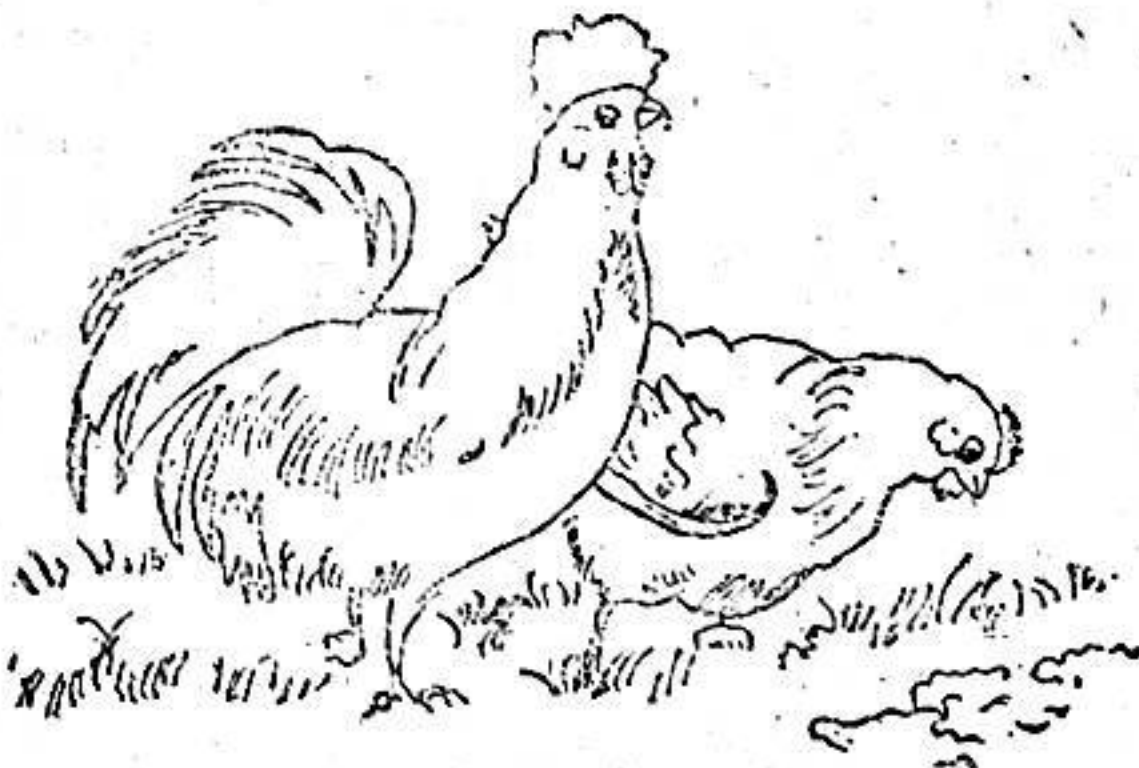
جۈڭگىيى تىبابىتىدە قايماقنى ئالاھىدە بىر خىل دورا قىلىپ ئىشلەتمەسلىكى، نامازشام قارغۇلىقى، تاماق ھەزىم قىلىش ناچارلىشىش، ئومۇمى بەدەن ئاجىزلىقلىرىغا ئوخشاشلاردا ئوزۇقلاندۇرغۇچى قوشۇمچە ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

قازىمە

(ئۇچار جانۋارلار تاشلىغى)

CORIUM STOMACHICUM

内金

تونۇش: - بۇ، ئىنسانلارنىڭ ئاشقازانىدا، ئۇچار جانۋارلارنىڭ يىگەن دانلىرىنى ھەزىم قىلىدىغان ئەزاسىدۇر. ئۇچار جانۋارلار تاشلىغىنىڭ ياخشى شىسى ياش، سېمىز غازنىڭ تاشلىغىدۇر. ئاندىن قالسا ئودەكنىڭ، ئۇندىن قالسا توخۇنىڭ تاشلىغىدىن ئىبارەت. چىقىش ئورنى: - ھەممە جاي-لاردىن چىقىدۇ.

108 - رەسىم، توخۇ

تەبىئىتى: - ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - غىزالىق تەرىپى كۆپ، ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ. خاپىغاننى كوتۇرۇش

خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ھەر بىر تاشلىقنىڭ خۇسۇسىيىتى شۇ تاشلىق ئېلىنغان جانۋار گۆشىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە

ئاساسەن ئوخشاشۇدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - چىگىرى ئاجىز كىشىلەرگە ئوبدان مەنپەت قىلىنىدۇ. ئەگەر ئوبدان ھەزىم بولۇپ سىگىسە ياخشى قان پەيدا قىلىنىدۇ. تاشلىقنىڭ ئىچكى سېرىق پوستىنى بولۇپ خوراز تاشلىقنىڭ ئىچكى سېرىق پوستىنى قۇرۇتۇپ سوغاق بۇ بىلەن ئىزىپ ئىچىرۋاسە، ئاشقازان ئاغرىقى ئۈچۈن، يىگەن نەرسە سىگىمەي چىقىمىپ كېتىدىغان ئىسھال ئۈچۈن ئوبدان مەنپەت قىلىنىدۇ. بۇنىڭغا ئورۇق جانئورلارنىڭ تاشلىقى سېمىزدىن ياخشى، بۇ جەھەتتىن ئېيتقاندا قارا توخونىڭ تاشلىقى ياخشىراق. چۈنكى: بۇنىڭ تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، تاشلىقنىڭ تاشقى سېرىق پوستىنى قۇرۇتۇپ ئىزىپ سۈرمە قىلىپ كوزگە تارتسا كوزگە چۈشكەن سۇلارنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 2 گراممىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - قولمىچى پەيدا قىلىنىدۇ، ئۇزۇندا سىگىدۇ (بولۇپمۇ تاشلىقنىڭ پېيى ئۇزاقتا سىگىدۇ). تاشلىقنىڭ ئىچىدىكى بەينى قىرىپ ئېلىمۇپتىپ بەك ئوبدان پۇشۇرۇپ سىرگە، ئاچ-چىمە-ۋۇ، تۈز بىلەن يېمىش لازىم.

تەركىبى: - ئاشقازان فېرمانتى ۋېنترىكۇلىن قاتارلىقلارنى تۇتۇدۇ.

جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - توخو تاشلىقنىڭ تەبىئىتى مۆتىدىل، تەمى قۇرۇتقۇچى، تاماق سىگىمەي مەيدە كۆپۈش، كېكىرىك كەلمەسلىك، كوئۇل ئېلىشىش، قۇسۇش، ئىچ سۇرۇشلەر داۋالىنىدۇ. ئەگەر ئاياللارنىڭ «پېرى كەلمەسە ھېيىز كەلتۈرگۈچى دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش مۇمكىن. قۇرۇتۇپ، سوقۇپ ماي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ پىرىگلىق جاراھەتلەرگە تېگىش بىلەن داۋالىغىلى بولۇدۇ. توخو تاشلىقى كۆيدۈرۈلسە كۆمۈر قېلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە، كۆمۈرنى سوقۇپ تالغان قىلىپ ئېغىز يوشلۇغىنىڭ ۋۇسپالىنىمىلارنى، گال ئاغرىقلىرىنى بادامچە بەز ۋۇسپالىنىمىلارنى (تونزىللىمەت)، چىش مۈلكىنىڭ ۋۇسپالىنىمىلارنى داۋالىنىدۇ.

قېتىمىق

(لەبەن ھامىز)

SOUR MILK (COAGULATED MILK) 酸牛奶

تونۇش: - بۇ مەشھۇر ئۇيۇتۇلغان سۇت بولۇپ، پارسچىدا «ماست» ۋە «چۇغرات» دەپ ئاتىلىدۇ. ئەڭ ياخشى كالىنىڭ ئۇيىغان قېتىغىدۇر.

چىقىش ئورنى: - ھەممە يەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەنگە ھوللۇك پەيدا قىلىش، تەشئالىقنى پەسەيتىش، ئىسسىق مەجەز كەشىلەرنىڭ جىنىسى قۇۋىتىنى ئاشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا ئىشلىتسە زۇقۇرقى تەسىرلەرنى بېرىدۇ. ئوزۇقلۇق تەرىپى دۇغقا نىسبەتەن ئارتۇق. قېتىمىقنىڭ دۇستىگە ئۇيىغان قايماق بىلەن مىڭسى قۇرىغان، ئۇيۇسى قاچقان كىشىلەرنىڭ مىڭسىنى ياغلىسامىڭىگە ھوللۇك كەلتۈرىدۇ. بۇ ھەقتە قاپاق مېغىزنىڭ يېشى ئورنىدا تۇرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.
ئورۇنباسارى: - پەنەر (سۈزمە).

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - سوغۇق مەجەز ۋە ئاشقازنىنى سوغۇق كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: - ئىسسىق مەجۇن دورىلار ۋە زەنجىۋىل مۇرابباسى.

تەركىۋى: - قېتىمىنىڭ تەركىۋىدە سۈتتە بولىدىغان پايدىلىق ماددىلار ئاساسەن ساقلىنىدۇ. ئوتتۇرا
ۋا ھىساپ بىلەن 3 پروتسېنت ئەتراپىدا ياغ بولىدۇ.

قېتىمى ئۇيۇتقۇ سېلىش بىلەن ئۇيۇتۇلۇشى كېرەك. ئوزۇنلىقىدىن ئۇيۇپ قالغان سۈت شىپالىق
تەسىر بەرمەستىن ئەكسىچە ھەرخىل كېسەللەك مىكروپىلمىرى چۈشۈپ ئۇيىغانلىقتىن كېسەللەككە سە-
ۋەپچى بولىدۇ.

جۈگىملار قېتىمىنى ئۇيغۇر مىللى تىبابىتىدىكىدەك ئالاھىدە دورا سۈپىتىدە قوللانمايدۇ.

قېتىمى سۈزۈمىسى

(جۈبىن)

تونۇش: - بۇ كالا، قوتاز، قوي، ئۆچكە قاتارلىق چارۋىلارنىڭ قېتىمىنى ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن
سۈيىدىن ئاجرىتىپ تەييارلىنىدىغان نەرسە بولۇپ، ئەرەپچىدە جۈبىن، پارىسچىدا پىنپىر دەپ ئاتىلىدۇ.
بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى: يېڭى، ياغلىق، قاتتىق ۋە يۇمشاقلىقىدا ئورتىچە. خۇشبوۋى، تەمى لەززەتلىك، تات-
لىق تەرەپكە مايىل بولغىنى بولۇپ، سېمىز، تەن - سالامەتلىكى ياخشى ھايۋاننىڭ قېتىمىدىن تەي-
يارلانغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى: - ھەممە يەردىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئاشقازاننى، ئۈچەينى، بورەكنى قۇۋۋەتلەش، تەبىئەتنى يۇمشىتىش، ياخشى قان
پەيدا قىلىش. بەدەننى سەمىرىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سۈزۈمنى ياڭاقنىڭ مېغىزى بىلەن ۋە سەتەر بىلەن يىمە بەدەننى سەمىرىتىدۇ،
تېرىنى يۇمشىتىدۇ، مەدەستان (زىنكوم) يەپ قالغان كىشىدىن مەدەستاننىڭ زەرىرىنى يوق قىلىدۇ.
سۇدا پۇشۇرۇپ سۈيىنى سىقىپ تاشلاپ ئاندىن قورۇپ بېرىلسە، ئوت ۋە سەپرا خاراكىتىرلىق ئىچ ئوت-
كىمنى توختىتىدۇ. سۈزۈمنى كوزگە چاپسا ياكى تاڭسا كوز ئاغرىغى ۋە كوزگە پەيدا بولغان دانە - دانە قانلار
ئۇچ-ۇن مەنپەت قىلىدۇ. سۈزۈمنى سۇدا قاينىتىپ سۈيىنى بالا ئىمىتىدىغان ئايالغا ئىچكى-ۈزۈلسە، سۈتنى
كۆپەيتىدۇ، ئۈچەيدە جاراھىتى بار كىشىلەرگە ھومماز بىلەن بېرىلسە، جاراھەتلىرى ئەتراپىدا ئىشلىتىش پەي-
دا بولۇشتىن توسىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - سوغۇق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل، پودىنە ۋە سەئىتەدۇر.

تەركىۋى: - قېتىمى بىلەن ئوخشاش. جۈگىمى تىبابىتىدە ئايرىم دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

قىچا

(خەردەل - سەپىندەن گورو)

SEMEN SINAPIS

芥子

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئۆسۈملۈك بولۇپ، يوپۇرمىقى تۇرۇپ-
نىمك يوپۇرمىقىغا ئوخشاش. ئەمما كىچىكرەك ھەم زىرىك،
يۇرىقى ئوتكۇردۇر. تېنىسى 4 قىرلىق بولۇپ، گۈلى سېرىق،
ئۇرۇقى زۇمىلاق ۋە قىزغۇچ كىلىدۇ. ئۇرۇغنىڭ تەمى ئانچە-
ئوتكۇر ئەمەس. بۇ تاغنىڭ، ئولكىنىڭ دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ.
تاغ قىچىسى ھەرىشا دىيىلىدۇ. تاغ قىچىسىنىڭ يوپۇرمىقى ئولكى-
نىڭكىدىن ئۇششاغراق. بۇنىڭمۇ ئۇرۇقى زۇمىلاق قىزىل بولۇدۇ.
ئېقىمۇ بولۇدۇ. مىللى تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغىنى قىزىل
رەڭلىك ئولكى قىچىسىدۇر.

چىقىش ئورنى: - جۇڭگو ۋە باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.

109 - رەسىم، قىچا

تەبىئىتى: - 4- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەننى پاقىرىتىش، ئارتۇق خىلمتلارنى ئىچكى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش، مىڭە،
ئاشقازان ۋە قالغان ئەزالاردىكى ئارتۇق ھوللۇكلەرنى يوقۇتۇش، تاماق سىڭدۈرۈش، توسالغۇلار-
نى ئېچىش، ئالدى - ئارقى تەرەپنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - باش، ئاشقازان، جىگەر، تال كېسەللىكلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنى
تېببى قائىدە بويىچە بېرىلسە مىڭنىڭ يەل خاراكىتىرلىق سوغۇق كېسەللىكلىرى ئۈچۈن (مەسىلەن،
سەرسام، پالەج، پەيلەرنىڭ بوشاشقانلىقى، سوغۇقتىن بولغان ياش ئاغرىقى ئۈچۈن) مەنپەئەت قىلىدۇ.
مۇۋاپىق ھالدا بېرىلسە دىماغنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. سوغۇقتىن بولغان نەزىملەرنى پەسەيتىدۇ،
ئىشتىھانى ئاچىدۇ. سوغۇقتىن بولغان جىگەر ئاغرىقىنى، تال ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئىزىپ خېمىر
قىلىپ، باشنى چۈشۈرتۈپ باشقا چاپسا سەرسام (مىڭە پەردىسىنىڭ ئىششىغىنى) ۋە سوغۇقتىن بولغان
زۇكام ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ھەسەل بىلەن قوشۇپ پىشانىغا چاپسا باش ئاغرىقىنى پەسەيتىپ ئارقا - ئارقىدىن بولۇدىغان
زۇكاملارنى توسۇدۇ. جىگەر، تالغا چاپسا ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. قىچىنى ئىزىپ سۈيۈلدۈرۈپ
تۇتقاغلىق كېسىملى تۇتقان كىشىنىڭ بۇرنىغا تېمىتىلسا چۈتكۈرتۈپ ھۇشقا كەلتۈرۈدۇ. سۇدا قاينىتىپ
تۇرۇپ پارنى، قۇلاققا ئالسا قۇلاقنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. سۇ ۋە ھەسەل بىلەن كوزگە تارتسا
كۈزدىكى پەردىنى يوق قىلىدۇ، كىرىپىكلىرىنى يۇمشۇتۇدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنى بىر ئاز ھەسەل بىلەن
كوزگە تېمىتسا شەپكۈرلۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇلاققا ياكى چىشقا تېمىتلسا ئاغرىقىنى پەسەي-
تىدۇ. قىچىنىڭ يېڭى ھول ئۇرۇغىنى ئىزىپ، سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ شىمىدە قويۇپ قۇرۇتۇپ كوزگە
تارتسا كوز كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. ئادەتتە ئۇ
كوز دورىلىرىغىمۇ سېلىنىدۇ. قىچىنى ئىزىپ ئەنجۈر بىلەن قوشۇپ پەلەكۈچ

ئېتىمپ قۇلاققا سېلىنسا قۇلاقنىڭ ئاغرىغىنى، غوڭغۇلدېشىمنى يوقىتىدۇ. بۇنى يۇمشاق ئېزىپ ھەسەل سۇ-
يى بىلەن غار - غار قىلىسا تىلنىڭ تىگىدىكى ئىششىق، تىلنىڭ ئېغىرلىقى، بوشاشقانلىقى ۋە چىش
ئاغرىغى، كانايىنىڭ زىرىكىلىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئېزىپ سۇيۇلدۇرۇپ، زەربە يەتكەن
جايغا لاتىغا بولاپ قويسا تېزلىكتە ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. داۋاملىق ئاغرىپ تۇرۇدىغان چىشقا قويسا
ئۇنىڭمۇ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ.

ھەسەل، ئېرىتىلگەن موم ياكى چاۋايغ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ زەيتۇن يېغىغا قوشۇپ تاشقى ئەزا-
لارغا ۋە كوزگە چاپا ئەزالارنىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. كوزدىكى قىزىللىقنى يوقىتىدۇ. قىچىنى
ئېزىپ ھەسەل بىلەن ئىچسە ھەممىدەش ۋە ھول يوتەل ئۈچۈن، باھنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن مەنپەت
قىلىدۇ. پۇدىنە ۋە شاراپ بىلەن ئىچسە بالىياتقۇنىڭ ئاغرىغىنى ئاچىدۇ. ئۈچەيدىكى قۇرۇتلارنى چىقىم-
رىدۇ. قىچىنى يارما قىلىپ سۇدا پۇشۇرۇپ ئىچسە قويۇق شىلمىلىق خىلمىتىن بەيدا بولغان ھەر تۇر-
لۇك تۇتقاقلىق تەپلەرنى يوقۇتۇدۇ. ئەنجۈر بىلەن خېمىر قىلىپ چاپا كىچىك بوغۇملار ئاغرىغىنى،
يانپاش ئاغرىغىنى يوقۇتۇدۇ. دائۇسۇلەپ (چاچلارنىڭ چۈتۈپ كەتكىنى) گە پايدا قىلىدۇ.
ئىچكى ماددىلارنى تېرىنىڭ تاشقى تەرىپىگە تارتىدۇ. يەل خاراكىتىلىق سوغۇقتىن
بولغان ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. بەلغەم خاراكىتىلىق كونا ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ
(مەيلى قىيايى ئەزادا بولسۇن).

قىچىنى ئېزىپ سىركە بىلەن چاپا يىرىڭلىق قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن، كونا قۇيا كېسەللىكى
ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك گۈڭگۈرت پوقى، سىركە نىجىمىن بىلەن چاپىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. سىر-
كە نىجىمىن ۋە لاڭقا بىلەن خېمىر قىلىپ خانازىر كېسەللىكىگە چاپا پايدا قىلىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورى
لار بىلەن قوشۇپ چېپىلسا سەۋدا خاراكىتىلىق قاتتىق ئىششىقلىرىنى، بەرەنى يوقۇتۇدۇ. قىچىنى ئېزىپ
ياغ بىلەن جىنى ئەزاغا چاپا قوزغايدۇ. شۇنىڭدەك ئۇرۇغىدىن 1 گىرامنى شاراپ بىلەن ناستىدا
ئىچسە باھنى قۇۋۋەتلەپ كوڭۇلنى ئاچىدۇ. نان بىلەن قوشۇپ يىسە ياكى شاراپ بىلەن ئىچسە ئۇ-
چەيدىكى قۇرۇتلارنى چىقىرىدۇ. ھول ئوسۇملۇكى ياكى ئۇرۇغىنى تاماق بىلەن يىسە ئاشقازاننى
قىزىتىپ تاماقنى ھەزىم قىلىدۇ. تالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — 1 - 5 ياشلىقلارغا 2 گىرامدىن 3 گىرامغىچە، 5 ياشتىن 10 ياش-
لىقلارغا 3 گىرامدىن 4 گىرامغىچە، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 5 گىرامدىن 6 گىرامغىچە، 15 تىن زۇقۇ-
رى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 6 گىرامدىن 9 گىرامغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى: — ئىككى باراۋەر ھەببۇرىشات، ئادرىمان.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، ئۇسۇتۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — كاسىنى، بادام يېغى، سىركە.

تەركىۋى: — قىچا **BRASSICA JUNGEA** ئوسۇملۇكىنىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇغى بولۇپ،

ئاساسى تەركىۋى سىنىپىدىن ئىبارەت ھەمدە قىچا ئېزىمى مېرۇزىن، قىچا كىسلوتاسى، قىچا-
ئالكالوئىدى (سىناپىنلار) دىن ئىبارەت، يەنە 37 پروتسېنت ئوپچۇرسىدە ياغلىق ماي تۇتۇدۇ (ئاسا-
سى تەركىۋى قىچا كىسلوتاسى ۋە خۇاسىڭ كىسلوتاسى، پالەپتىن كىسلوتالىرىدىن ئىبارەت). ئۇلار-
دىن باشقا ئاقسىل ۋە شىلمىلىق ماددىلار بار.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: —

تەبىئىتى: — قۇرۇق، بەك ئىسسىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ئوبىكىنىڭ سوۋۇپ كېتىشىدىن بولغان يوتەللەرنى توختۇتۇش، يامان جارا-
 ھەتلەرنىڭ ئىشەنچىنى قايتۇرۇپ ئاغرىقنى توختۇتۇش، قايغان قاننى ماڭدۇرۇش، تېرىنى قىزارتىپ،
 قان تومۇرلىرىنى كېڭەيتىپ ئىچكى ئەزادىكى ئىشقىق سۈيۈقلۈكلىرىنى تارتىش. ھەزىم قىلىشنى كۈ-
 چەيتىش ۋە قۇستۇرۇش، ئەپپون زەھىرىنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

ئىشلىتىلىشى: - زۇكام بولۇپ تەرىلىمە قىچا تالقىنى سۇغا ئارىلاشتۇرۇپ كىندىككە چېپىپ كىيىم
 ئۈستىدىن قىزىتىلغان كىسەك بىلەن ئىسسىق ئوتكۈزۈلسە تەرىلىتىپ ساقايتىدۇ. بەدەن سەزمەس بولۇپ
 قالغاندا، بەل، تىز ۋە ئىچكى ئەزالاردا ئاغرىش، ئىشقىق يۈز بەرگەندە قىچىنى سىركە ياكى سۇ،
 ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلسا، تېرىنى قىزارتىپ، تېرە قان تومۇرلىرىنى كېڭەيتىپ، قان ئېقىمىنى
 كۈچەيتىش ئارقىلىق ئىچكى ئەزالاردىكى ئاغرىقنى توختۇتۇدۇ ۋە رەم (ئىشقىق) سۈيۈقلۈكلىرىنى تارتىپ ئالىدۇ.
 يامان جاراھەتلەرنىڭ ئىشقىقلىرىغا، تاياق زەربى، يىقىلىشتىن بولغان زەخمىلىنىشلەرنىڭ ئاغ-
 رىقلىرىغا قىچا تالقىنى سۇ ياكى بال بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ.

بەل، تىز ۋە باشقا بوغۇم ھەم ئەزالارنىڭ ئاغرىقى ئۈچۈن ھاراق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىلىدۇ.
 باشتىكى ئاغرىقلارنى داۋالاش، تۇتقاق كېسەل، زۇكام، باش ئاغرىقلىرى ئۈچۈن ئەزانىڭ ئوزىگە
 سۈركەيدۇ ياكى سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ تاياق تالقىنىغا چاپلاپ قويۇدۇ. سۇغا چېلىپ، تاياقنى
 سۇغا چىلاشقا بۇيرۇلۇدۇ. قۇلاق ئاغرىقى ۋە كاسلىقنى داۋالاش ئۈچۈن ئادەم سۈتىگە قىچا تالقىنىنى
 ئارىلاشتۇرۇپ پەلكۈچ بىلەن قۇلاققا تېمىتىلىدۇ.

كوزدىكى پەردىنى داۋالاش ئۈچۈن بىر تال قىچىنى كوزىگە سېلىپ ئازراق تۇرغۇزۇپ ئارقىدىن
 تۇخۇمنىڭ ئېقى ۋە سۇ بىلەن زۇيۇپ تاشلايدۇ.

قاش چىقىمىدا قىچىنى تالقاتلاپ ھول زەنجىۋىلىنىڭ سۈيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ بىرقانچە قېتىم
 چاپسا قاشنى ئۇندۇرۇدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

قۇسۇش، ئىچ سۇرۇشلەرنى داۋالاش ئۈچۈن قىچا تالقىنىنى سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ قوساقتا،
 كۆكرەككە سۈركەپ قويۇلۇدۇ. ئۈمۈمەن تاشقى تەرەپكە ئىشلەتكەندە مەلۇم مۇددەتتىن كېيىن تېرىنى
 سۇ بىلەن زۇيۇپ ئۈستىدىن تۇخۇم ئېقى ياكى باشقا ئوسۇملۇك مايلىرى سۈركەپ قويۇلۇدۇ. بولمىسا
 تېرىنى كويۇدۇرۇپ قاپارتقۇ ھاسىل قىلىشى مۇمكىن. دوختۇرلار قىچىدىن ياسالغان مەخسۇس قەغەز
CHARTASINAPIS ۋە قىچىنى ئىسپىرىتقا چىلاپ (2-3 پىروتېست ھىساۋىدا) تەييارلانغان قىچا
SPIRITUS SINAPIS لارنى سىرتقا زۇقۇرقى مەخسەتلەر ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ.

جۈگىملار قىچا تالقىنىنى باشقا دورىلار ياكى يالغۇز ھالدا ھەسەل بىلەن كۈمۈلچ قىلىپ تا-
 ماق سىڭدۈرۈش ئۈچۈنمۇ بېرىدۇ.

ئاق قىچا، قارا قىچىلارنىڭ تەركىمى، ئىشلىتىلىش دائىرىلىرى قىزغۇچ رەڭلىك قىچا بىلەن
 ئاساسەن ئوخشايدۇ.

قىزىق مەنەزى

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، يوپۇرمىقى، گۈلى، مېۋىسى كەرەۋىيا (زىدرەرومى)غا
 ئوخشايدۇ. لېكىن بۇنىڭ مېۋىسى كەرەۋىيانىڭ مېۋىسىدىن ئۇزۇنراق، يوپۇرمىقىمۇ، ژىلتىزىمۇ كەرەۋىيا-
 لىكىدىن چوڭراق، شېخى ئىگىزرەك ۋە ژىرىك. شاخلىرى چېچىلاڭغۇ ئەگرى-بۇگرى، يوپۇرماقلىرى كەم
 بولۇدۇ، گۈلى ئاق كۆك تەرەپكە مايىل، ئۇششاق چېچىلاڭغۇ، ئىشلىتىدىغىنى ئۇرۇغىدۇر. ياخشى ئەر-
 مەننىستاندىن چىقىدىغىنى بولۇپ يېڭى، تەمى، بويى (پۇرۇغى) ئۆتكۈر، چوڭ دانىلىغى ھىساپلىنىدۇ.
 چىقىش ئورنى: - ئەرمەنىستان، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى؛ - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەننى قىزىتىش، بەدەننىڭ تاشقى تەرىپىنى قىزارتىش، شىلمىلىق خىلمىتى لارنى ئېرىتىش، ئىچ ئەزالارنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سۇ بىلەن بېرىلسە، پالەچ، تۇتقاقلق كېسەل، ئەزالار بوشاشقان ۋە يانپاش ئاغرىقى بار كىشىلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. مەشەك گۆشلەرنىڭ ئىزلىگەنلىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. كونا يوتەل ۋە ھەممىدەيدىغان كىشىلەرگە يۇقۇرقى قايمىدە بويىچە بېرىلسە مەنپەت قىلىدۇ. كۆكرەكنى تازىلاپ ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. قويۇق يەللەرنى تارقىتىش، چىققان مەقەتنى توختۇتۇش، چىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى، ئېچىش ئۈچۈن ۋە قۇلمىچى كېسەللىكى، قوساق ئاغرىقى ئۈچۈن بېرىلىدۇ. ئۈچەيلەردىكى قۇرۇت، مەددىلەرنى چۈشۈرۈش ۋە ئولتۇرۇش تەسىرىمۇ بار. شاداپ بىلەن بېرىلسە بورەك ئاغرىقى ۋە تەستە سىمىش كېسەللىكىگە، سوغۇق زەھەرلىك ھاساراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەي تىشىكە مەنپەت قىلىدۇ. غار دەرىخى زىلتىزىنىڭ پوستى بىلەن بېرىلسە بورەكتىكى ئۇششاق تاشلارنى چىقىرىدۇ. سىركە بىلەن بېرىلسە سۈيدۈكنى داۋان قىلىدۇ. ھۈمۇل قىلسا ياكى تۈتۈننى پەرىمگە ئالسا قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ. سىركە بىلەن قوشۇپ چېپىلسا قوتۇر، قىچمىشقا، قاراداغ ۋە قۇيا، ناز كېسەللىرى، سەپكۈن ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 4 گراممىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - تالغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سېرىق ئوت، رۇمبىدىيان.

ئورۇنباىسارى: - ئىزخىر، ئادىسىمان، مەشەك تارامى.

قېلىمىن دارچىمىن

(سەلىنخە - تەج)

CORTEX CINNAMOMI

肉桂皮

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئو-

سۇقۇرۇشنىڭ قوزغى، خۇش پۇراقلىق، قەمى تاتلىق، خورما رەڭگىدە، ئوسۇم لۇكى چوڭ، يوپۇرماق، كۈلى سۈنە يوپۇرمىغىغا ئوخشاش خۇش پۇراقلىق ئوسۇملۇكتۇر. بۇ 7 خىل بولۇدۇ. 1- خىلى سېرىق، خۇشبو، قاتتىق.

2- خىلى قىزىل، بىخ مارجان نىڭ رەڭگىدە سۈزۈك خۇشبو.

3- خىلى ئاق سېرىققا ما، يىل، پۇرىقى يوق.

4- خىلى قارا قىزىلغا مايىل.

5 - خىلى لىپىز، كوك، قىزىل گۈلنىڭ بويىدەك.

6 - خىلى قۇستىغا ئوخشاش كۈڭگە.

7 - خىلى لىپىز، قارا، سېسىق پۇرىنى بار.

بۇلارنىڭ ھەممىسى دارچىن ئۈسۈملۈكىدىن چىقىدۇ. ياخشى قىزىل، خۇشبۇي، بىر ئاز ئاچچىق، سىلىق، تىلغا تەككۈزسە تىلنى ئېچىشتۈرۈدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، خەينەنداۋ، تەيۋەنگە ئوخشاش ئۆلكىلىرىدىن؛ چەت ئەللەردىن ۋىيېتنام، سەيلون، ھىندىستانغا ئوخشاش جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاغرىسىدا، 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەننى قۇۋەتلەش، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش، بەدەننى قۇرۇتۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - ھوللۇكنى قۇرۇتۇشقا، ئىشقىق - يەللەرنى تارقىتىشقا، سوغۇقتىن بولغان خىلمەتلەرنى زىغىشقا، كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى زىيادە قىلىشقا، مىڭنىڭ ھوللۇكنى تارتىشقا، بۇرۇن دىن كەلگەن سۇنى قۇرۇتۇشقا، يوتەل، ھاسىراش، ئاشقازان ئاغرىقلىرىغا، بالىياتقۇ ئاغرىقلىرىغا، سوغۇقتىن بولغان نوۋەتلىك تەپلەرگە، دورىلارنىڭ، چايان چاققاننىڭ زەھەرلىرىنى تارقىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئاياللارنىڭ جىنىسى ئەزاسىنى تازىلاش، خۇشبۇي قىلىش ئۈچۈن تۇتۇنىدە ئىسسىق ياكى ھۇمۇل قىلسا ياخشى نېتىمچە بېرىدۇ. خېمىر قىلىپ پىشانىغا قويۇلسا سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 0.5 دىن 1 گرامغىچە، 5 دىن 10 ياشلىقلارغا 1 دىن 1.5 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 2 دىن 3 گرامغىچە، 15 ياشتىن زۇقۇرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلە بولىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۇچەي كېسەللىرىگە بېرىلمەيدۇ. ئەگەر بېرىشكە توغرى كەلسە سەرىپىستان سۈيىگە كەتمە قوشۇپ بېرىلىدۇ.

قوۋزاق دارچىننىڭ تۈرى ناھايىتى كۆپ، ئۇنىڭ ئوسۇدىغان جايى ۋە ئورۇغىغا قاراپ قوۋزاق قىلىنىڭ قىلپىن ۋە لىپىز بولۇشى مۇمكىن.

قىلپىن قوۋزاقلىق دارچىننى خەنزۇچە 摇桂 (ياۋگۈي)، لىپىز قوۋزاقلىقىنى «安南桂» (ئەن-نەنگۈي) دەپ پەرقلەندۈرۈلۈدۇ. ئومۇملاشتۇرۇپ «桂皮» (گۈيپى) دەپلا ئاتىلىدۇ.

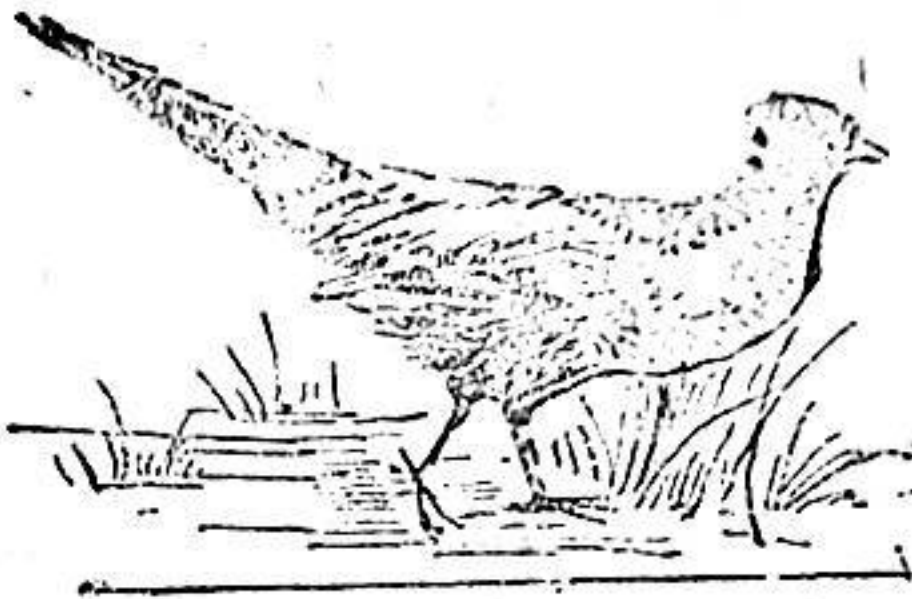
جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق. ئۆپكەننى تازىلاشقا، كوك رەك ۋە قوساقنىڭ سوغۇقتىن بولغان قىزىتمىلىرىنى پەسەيتىشكە، سوغۇق بەلغەمنى بوشۇتۇشقا، ئىچ توختۇتۇشقا، باش ئاغرىقى، بەل ئاغرىقىنى توختۇتۇشقا، تەرلىتىش، ئۈسۈزلۈكنى توختۇتۇش، پەسەلەرنى كۈچەيتىش يوتەل پەسەيتىش، قاننى ھەركەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قىرغول

(تەدەرەج)

PHASIANUS TORQUATUS

雉

تونۇش:- بۇ بىر خىل ياۋا ئۇچار جانۋار بو-
لۇپ، رەڭگى چىرايلىق نەقىشدار، كەكلىمكە
ئوخشايدۇ. كەكلىكتىن ياخشىراق ۋە كىچىكرەك.
چىقىش ئورنى:- شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن
چىقىدۇ.
تەبىئىتى:- 2- دەرىجىدە ئىسسىق. 1- دەرىجىدە-
دە قۇرۇق. قۇرۇقلۇقى كەكلىكىنىڭكىدىن توۋەن-
رەك.

III- رەسىم، قىرغول

خۇسۇسىيىتى:- گۆشى بەك نازۇك ۋە لەتىپ.

پات سىڭىش، ياخشى قان پەيدا قىلىش، مىڭىنى، پەھىمنى قۇۋەتلەش، ئۈنۈتقاقلقنى، ۋەسۋەنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- كوتىنى كاۋاپ قىلىپ 3 كۈنگىچە مۇۋاپىق ھالدا يىسە، زۇقۇرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىدۇ. ئوتى بىلەن قېنىنى كوزگە تارتسا ياكى تېمىتسا كوزگە چۈشكەن ئاق ۋە سۇنى يوقۇتۇدۇ.

ئوتى بۇرۇنغا تېمىتىلسا مىڭىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئۈنۈتقاقلق، ۋاسۋاس ئۈچۈن ھەت-
پەت قىلىدۇ. مايىغىنى بەدەنگە چاپسا بەدەندىكى ھەرتۈرلۈك داغلارنى ئالىدۇ. ھامىلدار ئاياللارنىڭ
تېرىسىنى ياخشىلايدۇ. قاننىڭ كۈلى چاچنى قارايتىدۇ.
سۆڭىكىنى بەك يۇمشاق ئىزىپ ئايىغا ئوخشاش قىلىپ يىرىگىلىق جاراھەتلەرگە سەپسە جاراھەتلەرنى
پۇتتۈرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى:- ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار:- ئىسسىق مزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ، ئاچچىق سەپرا
پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى:- سىرگەنجىمىن.

جۈڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:- 1- گۆشى- تەبىئىتى ئازراق سوغۇق، زەھەرىسىز. ئىچكى ئەزا-
لارنى قۇۋەتلەش، پايدىلىق قان پەيدا قىلىش، ماغدۇرلاندىرۇش، ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش خۇسۇ-
سىيەتلىرىگە ئىگە.

جۈڭگىيى تىبابىتىنىڭ قېدىمقى كىتاپلىرىدا قىرغول گۆشىنى بوۋاسىر بار كىشىلەرنىڭ يېمىشىنى
چەكلەيدۇ. گەرچە گۆشى قىممەتلىك ئۇزۇقلۇقلار قاتارىغا كىرىشىمۇ، ئۇزاق مۇددەت ئىستىمال قىلىنسا
پايدىسى ئاز، زەھىرى كۆپ دەپ تەۋسىيە قىلىنمىدۇ (لى شىجىڭ).

قىرغول قۇيرىغىنى كۆيدۈرۈپ كۆلەمنى كۈنجۈت يېغى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا تىلما (سەرە-
مەس) كېسىلمىنى داۋالايدۇ.

قىرغول مايىغىنى:- ئۇزاق سوزۇلغان بەزىگەككە پايدا قىلىدۇ.

قىرغول مىڭىسى:- ئۇششۇك جاراھىتىنى داۋالايدۇ.

قىزىل گۈل

(ۋەردى ئەھمىدىر - گۈلسۈرخ)

ROSAE RUGOSAE

玫瑰花

تونۇش: - بۇبەر خىل گۈل بولۇپ، بويى 1 - $\frac{1}{2}$ مېتىرغىچە

ئوسۇدىغان، يوپۇرمىقى زۇمىلاق ئۇزۇنچاقراق، تېنىسى بارماق قولىدەك، بەلكى ئۈنەككىدىن سەل يوغانراق، ھەر ژىلى 5 - ئايداغۇنچىلاپ ئېچىلىدۇ، بىر قېتىملا ئېچىلىپ باشقا ۋاختىلاردا ئېچىلمايدۇ، ژىلتىمىزى ئانچە ئۇزۇن ئەمەس، ئۇنىڭ شاخچىلىرى ئىنچىكە بولمىدۇ. گۈلى قىزىل، خۇشپۇراق ئېچىلىدۇ. ئېچىلمىشى ئەتىگەندە كۈن چىقىش ۋاقتلىرىدا بولىدۇ. تەمى ئاچچىق ھەم تاتلىق. بىمىز گۈلنى ئىشلىتىمىز. ياخشى خۇشپۇراقلىق، رەڭگى قىزىلدۇر. قۇرسا ئاچچىق بولۇپ، تاتلىق تەمى كېتىدۇ. چىقىش ئورنى: - مەھلىكىتىمىزنىڭ، جۈملىدىن شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.

112 - رەسىم، قىزىل گۈل

تەبىئىتى: - ھۆكۈمىلارنىڭ تونۇشىچە ئەۋۋەلقى دەرىجىدە سوغۇق،

2 - دەرىجىدە قۇرۇق، كوپچىلىك - ھول ئىسسىق دەپتۇ.

خۇسۇسىيىتى: - ئىسسىق سۈۋەتتە، زۇرەك قۇۋەتلەش، ئاغرىق، نېرۋ پەسەيتىش، ئىچ قاتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - سىقىلغان سۈيىنى ئىسسىق بولغان قۇلاق، كوز، باش ئاغرىقلىرى ئۈچۈن تېمىتىش ھەم چېپىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ھولدىن 60 گرامنى قەۋزىيەتكە بەرسە ئىچىنى بوشۇتۇدۇ. قۇرغىنى قاينىتىپ چىقىش، ئېغىزنىڭ ئاغرىقلىرىغا چايناش ئۈچۈن بېرىلىدۇ. سوقۇپ ئەگەكتىن ئوتكۈزۈپ ئېغىز ئىچىگە ھەر خىل ئۇششاق مۇدۇرلەر چىقىشىغا بېرىلىدۇ. كافۇر، ئەدەس بىلەن قوشۇپ، قايناقسۇ قۇيۇپ، كافۇر ئېرىگەندىن كېيىن تەمىنى چىقىرىپ، ئېغىزنى غار - غار قىلىپ بويى (پۇرىقى) مېڭىگە بېرىپ مېڭە، زۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ ھەم چۈشكۈرۈش، زۇكام، مېڭىدىن كەلگەن سۈنى توشۇدۇ، يۈزنىڭ قىزىپ ئىششىغىنىغا پايدا قىلىدۇ.

يالغۇز گۈلنى قايناقسۇغا چىلاپ تەمىنى چىقىرىپ ئىچسە زۇرەك، ئوپكە، ئاشقازان، جىگەر، بورەك، ئۈچەيلەرنى قۇۋەتلەيدۇ، بالىياتقۇ، مەقنەت، ئېغىزدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ ھەم ئىسسىق بولغان خىياپەتلىرىنى، بەھ-ۇشلۇق، زۇرەكنىڭ زەئىملىكىدىن بولغان ئىچ ئوتكۈنى توختۇتۇدۇ. خۇسۇسەن غۇنچىسى ئىچ سۈرۈشنى توختۇتۇشتا رولى چوڭدۇر. خېمىر قىلىپ ئىششىققا چېپىلا ئىششىقنى ياندۇرىدۇ، ئاشقازانغا چېپىلا ھوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ، قۇۋەتلەيدۇ. ھولنى خېمىر قىلىپ مەقنەتلىنىڭ ئىششىقلىرىغا قويۇلسا ياندۇرىدۇ. سۇ بىلەن قاينىتىپ كىلىمىزما قىلىپ ئۈچەي جاراھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. قۇرغىنىنى سوقۇپ ئەگەكتىن ئوتكۈزۈپ پىئالىياتقۇغا سېپىلەپ بالىياتقۇدىن كەلگەن سۈنى، سېسىق پۇراقىنى يوق

قىلىدۇ ھەم بەرجىنى قورۇپ كىچىكلەشتۈرۈدۇ. جاراھەتلەرگە سېپىلە قاتۇرۇدۇ، گوش ئۇلدۇرۇدۇ ھەم ئاكتىلغا پايدا قىلىدۇ. 9 گرامنى يىنە 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تەپنىك قىزىتمىسىنى بەسەپتىدۇ. ھولمىنى خېمىر قىلىپ سوكەلگە، ھەر خىل ئىشىقلارغا، سۇنۇققا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ، ھەم مۇنچىدا ئەزالارغا چېپىلسا سېسىق پۇراشنى كوتۇرۇدۇ. قۇرۇغىنى ھەببۇلئاس يوپۇرمىشى بىلەن سوقۇپ، ئەگلەكتىن ئوتكۇزۇپ ئەزالارغا سەپكەندە تەرنى توختۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ھولمىدىن 1 - 5 ياشلىقلارغا 1دىن 3 گرامغىچە، قۇرۇغىدىن 1 - 3 گرامغىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا 6 - 10 گرامغىچە، قۇرۇغىدىن 5 گرامغىچە، 10 - 15 ياشلىقلارغا 8 - 12 گرامغىچە، قۇرۇغىدىن 5 تىن 8 گرامغىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ ھولمىدىن 15 گرام، قۇرۇغىدىن 10 گرامغىچە بېرىلسە بولىدۇ.

ئورۇنباغلىرى: - ئوزۇن مەزگىل بىلەن بىنەقشە، $\frac{1}{4}$ مەرزەنجۇش.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - داۋاملىق كۆپ ئىشلىتىلسە جىنى قابىلىيەتنى تۈۋەنلەشتۈرۈدۇ. بېرىشتە ھەببۇزەلەم، رۇمىدىيان بىلەن قوشۇپ بېرىلىدۇ.

قىزىل گۈلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سېرىقى (ئەقماڭى) 花蕊

تونۇش: - بۇ قىزىل گۈل ئوتتۇرىسىدىكى ئۇششاق سېرىق ئۇرۇق بولۇپ، بۇنىڭ تەبىئىتى 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. ئىسھال ھەم قان توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بۇنى يۈمۈشكەن ساق سوقۇپ سەپسە ئېغىزىدىن كەلگەن قاننى، ئىچكۈزسە ئىچ ئوتكۇنى توختۇتۇدۇ. سۇپۇپىنى داكتىلغا بولۇپ بەرجىنى كىچىكلەتتىش ئۈچۈن بەرجىنىڭ ئوزىگە ھومۇل قىلىنىدۇ. بالىياتىدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇش، كىچىكلەتتىش ۋە قۇرۇتۇش ئۈچۈن ماتكىنىڭ ئوزىگە ھومۇل قىلىنىدۇ.

تەركىبى: - 0.04 پروتسېنت مىقدارىدا قىزىل گۈل مېيى (ئولپۇم رۇزمارىنى)، بۇنىڭ سىر-تىدا 23 پروتسېنت ئەتراپىدا پۇرسېنتىن، ئاچچىق تەملىك ماددا، تاننىن ماددىلىرى، ياغلىق ماي، ئورگانىك كىسلاتتا، قىزىل بويلاق ماددىسى، سېرىق بويلاق ماددىسى، موم ماددىسى، پۇراغلىق ئۇچۇ-چۇچان ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى كېرەتول، ن - فېنېل ئېتىل ئالكاهول، فونېل ئالدېھىد، ئاز مىقداردا ل - لىئالو ئول، ئېۋگېنول، نېرول، بەك ئاز مىقداردا تىستېرال تۇتۇدۇ. قىزىل بويلاق ماددىسى تىسائىندىن ئىبارەت.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىتى: قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - يەلنى تەرتىپكە سېلىش، قان ھەرىكىتىنى ياخشىلاش، ھېيىزنى تەرتىپكە سېلىش، جىگەر، ئاشقازاننىڭ يەللىك ئاغرىقلىرى، ھېيىزنىڭ نورمالسىزلىقلىرى، زەخىملىنىپ يارىلىنىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا قورۇغۇچى دورا سۈپىتىدە ئاياللارنىڭ ھېيىزى بەك كۆپ كەلگەندە، ئاقخۇن كېسەللىرىدە ۋە ئۇچەي ۋوسپالنىمىسى، تولغاقلاردا بېرىلىدۇ. شۇنىڭدەك دورىلارنىڭ تەبىئى - پۇرىقىنى ياخشىلاش مەخسەتدە ئىشلىتىلىدۇ. سانائەتتە پۇراغلىق ماي ۋە ئىسپىرت چىقىرىدىغان خام ئەشيا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

قىزىلچا

(سىلىق)

BETA VULGARIS

甜菜

تولۇش: - بۇ بىر خىل كۆكتات بولۇپ، ژۇمۇلاق، ئۈزۈنچاق، ھەر خىل شەكلىدە، تەمى تاتلىق، يوپۇرما يوغان، پاقا يوپۇرما شەكلىدە، رەڭگى ئاق، قىزىل بولۇدۇ. ئېقى قىزىلدىن قۇۋەتلىكتۇر.

چىقىش ئورنى: - ھەممە يەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى: - قاننى كۆپەيتىش، بەلغەم بوشۇتۇش، پەينى چىقىتىش، بەدەننى، باھنى قۇۋەتلەش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - قىزىلچا بىلەن بېرىلە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىپ ئىشلىتىشقا ياردۇرۇدۇ. يوپۇرماغىنىڭ سۈيىنى ئىستىمال قىلغۇچى دورىلار بىلەن قوشۇپ بېرىلە سۈيى دۈڭلۈك، بورەك، مەقنەت كېسەللىرىگە، موپاسىغا، ئۇششاق قول - پۇت بېغىش ئاغرىقلىرىغا، بەلغەم بوشۇتۇشقا پايدا قىلىدۇ. قىزىلچا سۈيىنى ھەسەل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ بۇرۇنغا تارتسا مىڭنىڭ ھول لۇگىنى تارتىدۇ ھەم لەقۇا، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش، قول - پۇتنىڭ تىترىشى، چىش ئاغرىشىغا، كوزنىڭ ئېقى قىزارغانلارغا پايدا قىلىدۇ.

يوپۇرماغىنى سىقىپ بادام يېغى، ھەسەل بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا ئىسسىق تېمىتىلما ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. يوپۇرماغىنىڭ، ئوزنىڭ سۈيىنى قاينىتىپ باشنى ژۇسا باشنىڭ يىتىلىشى ھەم كېپەكلىشىنى يوقۇتۇدۇ. توغرىغا بىلەن خېمىر قىلىپ چېپىلا ئاق - قارا داغلارغا، چاچ چۈشكەنگە، ئۈچمىنىڭ، قول - پۇتنىڭ، قوساقنىڭ ۋە باشقا جايلارنىڭ ئىششىغىغا پايدا قىلىدۇ. يوپۇرماغىنىڭ سۈيىنى ئىسسىق يېرىلغان يەرنى، كويۇكنى ھەم ئىششىقلارنى ژۇسا، ھەسەل بىلەن ئېلىنىشتۇرۇپ تەمىرىتكە، سوگەل ۋە سەپكۈنلەرگە چاپسا پايدا قىلىدۇ. خىنە بىلەن چېپىلا چاچنى ئوستۇرۇدۇ. بادام يېغى بىلەن ئېلىنىشتۇرۇپ چېپىلا ھەر خىل قاتتىق ئىششىقلارنى يۇمشۇتۇدۇ. قىچا ۋە ئاچچىق سۇ بىلەن يەسە كۈچلۈك يەلدىن بولغان قولنىڭغا پايدا قىلىدۇ.

بېرىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 5 - 10 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا 15 تىن 20 گرام، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 25 - 30 گرامغىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 40 گرامغىچە بېرىلە بولىدۇ.

ئورۇنلىشى: - چامغۇر.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇ دورىنى بېرىش ۋاقتىدا خۇسۇسەن ئىچكى تەرەپلەرگە ئىشلىتىشتە ئەدەسنى قاينىتىپ، قىچا، ئاچچىق سۇ بىلەن بېرىلىدۇ. مىجەزى ئىسسىق بولسا غورا شەرتى ياكى ئوتتۇرىچ شەرتتى بىلەن كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى: - كۆز بەسلىدە قىزىلچىنىڭ تەركىمىدە كۆپ مىقداردا كاروتىن بولىدۇ. بو، دورا سانائىتىدە پروۋىتامىن A كونسېنتراتى ئېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا قىزىلچىنىڭ تەركىمىدە كاربونىسۇ بىرىكمىلىرى بار.

قمزىل چۈپچىنى

SMILAX GLABRA ROXB

土茯苓

تونۇش:- بۇ بىر ئىلتىز بولۇپ، رەڭگى گۈلابى رەڭ-
گىدە قىزىل كېلىدۇ، تەمى بىر ئاز تاتلىق، ئۇزۇنلىقى 20
سانتىمېتر، توملىقى 3 سانتىمېتر ئەتراپىدا، ھەر خىل بولۇدۇ.
ئەمما ھەممىدىن ياخشى ۋە ئەشلىتىلىدىغىنى گۈلاب رەڭگى-
دە، قىزىل، تەمى تاتلىق، پارچىلىرى يوغان، تۇز، چىڭ، بوغۇم-
لىرى ئاز، سىلىق، زېپىز قاتتىق بوشلۇقتا ئوتتۇرا ھال
پۇتاقسىز يورۇقسىز، يېڭى، ئېغىر، قۇرۇت چۈشمىگەن. سۇدا چوڭ
دىغىنىدۇ. زۇقۇرقى سۈپەتلەر بىلەن بولمىغىنى ناچار ھىساپلىنىدۇ.
چىقىش ئورنى:- جۇڭگونىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئى:- ھول ۋە يېڭى ۋاختىدا ھول ئىسسىق، قۇرۇپ
كونىرىغانچە قۇرۇق تەرەپكە مايىل بولۇدۇ. ئىسسىقلىق تەرىپىمۇ
غالىپ بولۇدۇ.

113- رەسىم، قىزىل چۈپچىنى

خۇسۇسىيىتى:- تەرەتنى يۇمشۇتۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئارتۇق ماددىلارنى تارقىتىش،
تەرلىتىش، سۇيۇلدۇرۇش ۋە تازىلاش، روھىنى ساپ قىلىش، ئۇيقۇ كەلتۈرۈش، ئەزا ۋە ئىچكى بەدەن
تەرىپىگە تېز ئوتۇش، تەبىئى ھارارەتكە ياردەم بېرىش، ئەزايى رەئىسلەرنى، ئاشقازاننى، باھنى قۇۋەت-
لەش، خۇيدۇكنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش، كېرەكسىز ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش، پالەچ، ئەزالار تىتىرەش ۋە
زىغىلىپ قېلىش ھادىسىلىرىنى، سەۋدا خاراكىتىرلىق كونا باش ئاغرىغىنى، كونا ئەزلە ماددىلىرىنى يو-
قۇتۇش، زېھىن ئېلىشىش، ھەر تۈرلۈك چوڭون بارلىق سەۋدا خاراكىتىرلىق كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قى-
لىش. ماخاۋ، سىغىلىس قاتارلىق كېسەللىكلەرنى، بارلىق يامان يىرىڭلىق يامرايدىغان چاقىلارنى، تەم-
رەتكە، قوتۇر، قىچىشقا، گۆشخۇرچاقا، بورەك ۋە سۇيىدۈكلۈكتىكى يىرىڭلىق يارىلارنى، مەقئەت كېسەل-
لىمىكلىرىنى، بوۋاسىر، ناسۇر سۇيىدۈك تېمىپ تۇرۇش، بەلىياتقۇ كېسەللىكلىرى، قارا يەر قان، سىل،
سەۋدا خاراكىتىرلىق قاتتىق ئىششىقلارنى، بەدەندىكى قارا داغلار، سەۋدا خاراكىتىرلىق تەپلەر، چوڭ
كىچىك بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرى، يانپاش ئاغرىقلىرىنى توختۇتۇش، دائى سۇسۇلەپ، دائى ھەيى، دائى
فېل كېسەللىكلەرنى ساقايتىش، ئەپمىيۇنگە بولغان ئادەتنى قالدۇرۇش، بۇزۇلغان كويىگەن خىلمىتلار-
نىڭ زەھەرلىكىنى يوقۇتۇش، بەدەننى سەمىرىتىش، رەڭگىنى ساپ، چىرايلىق قىلىش خۇسۇسىيەت-
لىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- بۇنى ئىشلىتىش ئۇسۇللىرى ۋە شەرتلىرى ئەتراپلىق ھالدا «قارا بادىن
كەبىر» دىگەن كىتاپتا كۆرسۈتۈلگەن، شۇ بويىچە ئىشلىتىلسە بولىدۇ.
ئىشلىتىلىش مىقدارى:- 6گرامدىن 9 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباسارى:- ساڭسۇراس ۋە ئۇشە مەغرىبى.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار:- ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە، كىچىك بالىلارغا زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى:- ئانار.

تەركىۋى: - ساپولمىن، تانمىن، رېزىنا ۋە كۆپ مىقداردا كراخمال تۇتۇدۇ.
 جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي - مۆتىدىل، قۇرۇق، چىگەر، ئاشقازانغا تەسىر قىلىدۇ.
 خۇسۇسىيىتى: - رېۋەتمىزمنى يوقۇتۇش، پەيلەرنى چىكىتىش، سىياپ ۋە قىزىل سىرلارنىڭ
 زەھىرىنى قايتۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.
 سىغىمىسى، پۈت - قول تارتىشىپ قېلىش كېسىلىنى، سوۋەك ئاغرىقىنى، يامان يارىلارنى، كۆ-
 دۇمبا، غەۋدەكلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى، ئىچ سۈرۈشنى توختۇتۇشقا بېرىلىدۇ.
 مىقدارى: - كۈندە 20 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.
 چىگەر ۋە بورىكى زەيىپ كىشىلەرگە بېرىش ۋە بۇ دورىنى ئىستېمال قىلىۋاتقان مەزگىلدە چاي
 ئىچىش مەنى قىلىنىدۇ.

قىزىل مۇرۇچ

(لازا - پىلىپىل سۇدان - پىلىپىل ئەھمەر)

CAPSICUM ANNUUM

辣椒

تونۇش: - بۇ بىرخىمىل ئۆسۈملۈك بولۇپ،
 ئىككىزىمكى زىمىننىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىككى گەزگىچە بولۇ-
 دۇ. يوپۇرمىقى رەيھاننىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، يوپۇرمىقى-
 نىڭ رەڭگى كۆك، گۈلنىڭ رەڭگى ئاق (ئالۇچىنىڭ گۈلىگە
 ئوخشاش ۋە ئالۇچىنىڭ گۈلىدىن بەك ئوخشاش)، مۇسسى ئۇزۇن،
 4 سانتىمېتىردىن 10 سانتىمېتىرغىچە بولۇدۇ. بېغى تەرىپى يوغان،
 ئۇچى تەرىپى كىچىك، زۇمۇلاق، خام چاغدا كىچىك ۋە كۆك
 بولۇدۇ. پىشقاندا قىزىرىدۇ، ئۇنىڭ ئۇرۇغى خام چاغدا ئاق،
 پىشقاندا ساغۇش بولۇدۇ. ئۇرۇغىنىڭ چوڭلۇغى ئىشت يانم-
 قىنىڭ مىقدارىدا بولۇدۇ. مۇسسىنىڭ تەمى بەك ئۆتكۈر ئاچچىق.
 چىقىشى ئورنى: - ھەممىكىتىمىزنىڭ ھەممە جاھى.

114 - رەسىم، قىزىل مۇرۇچ

لەرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - قويۇق يەللەرنى تارقىتىش ۋە چاپلاشقا بەلغەملەرنى، توسالغۇلارنى ئېچىش
 خۇسۇسىيىتىگە ئىگە، شۇ مەخسەتلەردە قوللۇنۇلۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 6 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - سۇيىدۈكلۈككە (قۇۋۇققا)، ئۆپكەگە، گالغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سېرىقياغ، ئادەتتىكى ياغ ياكى ھەسەل، سوغ مەجەز كىشىلەرنىڭ

مەجەزنى نورماللاشتۇرۇدۇ.

تەركىۋى: - كوپ ۋىتامىن س تۇتۇدۇ ۋە ئاچچىق. تەركىۋى كاپىزائىتىمىن، تېرىسى كوپ مىقداردا لازىمىڭ قىزىللىق ماددىسى كاپىزائىتىن ۋە ۋىتامىن ئا مەنبىنى بولغان كاروتىن تۇتۇدۇ، ھەنە ياغلىق ماي، ئاز مىقداردا ئۇچۇچان مايلا بولۇدۇ، ئۇرۇغىدا لازا يېشى بار.

تەسىرى: - مەددە چۈشۈرۈش، تەرلىتمىش، ئىشتەي ئېچىش تەسىرى بار. سىرتقا ئىشلىتىلسە قېرىنى قىزارتىدۇ، چاچ ئۆستۈرۈدۇ.

جۇڭخۇا خەلىق جۇمھۇرىيىتىنىڭ فارماكوپىيە كىتابىدا (دورلارنى قانۇن بىلەن بەلگىلەيدىغان قارا بايۇنغا ئوخشاش كىتاب- نەھرى) لازىمىڭ قۇرۇق تالقىنىدىن 10 گرام ئېلىپ 90 پروتسىپنىتاق سېرىتتىن 90 گرام قوشۇپ تىنكىتۇرا (ھاراققا چىلانغان تىندۇرۇلما) تەييارلاپ يەللەرنى يوقاتقۇچى ۋە قوزغاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىش بەلگىلەنگەن. بۇنىڭ بىلەن تاماق ھەزىم قىلىش ناچارلىقى تىن ئۇچەيگە يەل تولۇپ ئېلىشلار داۋالىنىدۇ.

مەلەم داسلاپ رېوماتىزىملىق مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى، يەل ئاغرىقلىرىنى، كىوش ھەم نېرۋى لارنىڭ ئاغرىقلىرى داۋالىنىدۇ. بادامچە بەز (كىچىك تىل يېنىدىكى بەزىلەر) نىڭ ۋوسپالېنىپسى (توقىللىق)، كال ئاغرىقلىرىدا لازا تىنكىتۇرىغا سۇ قوشۇپ چايقاشقا بېرىلىدۇ.

جۇڭخىيلار لازىنى ئىسسىق دەپ قارايدۇ، ئۇنىڭ قايناتقان سۈيى بىلەن ئۇششۇكەن جايلىرىنى ژۇيۇپ داۋالايدۇ، ئىچىلەن سوغۇق مەجەزنى تەكشەيدۇ، يەل ھەيدەيدۇ، سوغۇقلۇقنى ھەيدەيدۇ، بەلغەم بوشۇتۇدۇ، ھەزىمگە ياردەم بېرىدۇ، ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇدۇ؛ لازىنى كويدۇرۇپ تۇتۇنى بىلەن ئىسسىق چۈچۈن (چۈسى) قاتارلىق ھاشاراتلار ئولۇدۇ.

مىقدارى: - كۈنىگە بىر گرامنىڭ $\frac{3}{10}$ قىسمىدىن بىر گرامغىچە قاينىتىلما، سۇيۇپ، ھەپ تەييارلاپ ئىچكۈزۈلۈدۇ، سىرتقا ماي دورىسى ياكى ھاراقىمكى چىلانمىسى ئىشلىتىلىدۇ.

قۇ

(ھۇمماز بوستانى - چۇكا)

RUMEX ACETOSA

酸模

تونۇش: - بۇ بىر خىل كىيا بولۇپ، 80دىن 180س.م ئىگىزلىكتە ئۆسۈدىغان ئاچچىق يوپۇرماقلىق، تېنىسى، يوپۇر- مىغى، ژىلتىزى قىزىل، ئۇرۇغى نېپىز غىلاپنىڭ ئىچىدە قارا، قىزىل، ئۇششاق پاقىرايدىغان ئۇچبۇرچەكلىك كېلىدۇ. ھۇمماز چەمى 3 خىل بولۇپ، تاغنىڭ، ئولكىنىڭ، سۇنىڭ دەپ ئايرىلىدۇ. ئولكىنىڭ ئىمكى قىسمىغا بولۇنۇپ، يوپۇرمىغى كەڭرەك، تەمى بىنەزە، بۇنى تاغنىڭ قىزىلچىسى ياكى قو- زاغىلاقى دەيدۇ. يەنە بىر قىسمى يوپۇرمىغى نېپىز، ئاچچىق، بۇنى ھۇمماز بوستانى دەيدۇ. ژىلتىزى، تېنىسى، يوپۇرمىغى قىزىل، ئۇرۇغى قارامتۇل، قىزىل (جىگەر رەڭدە) پاقىرايد- قان 3بۇرچەكلىك ئىككىنچى قىسمىنىڭ گۈلى يوق ئاچچىق بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئەۋۋەللى دەرىجىدە سوغۇق، 2- دەرىجىدە

115- رەسىم، قۇ (ھۇمماز)

دە قۇرۇق، ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئەۋۋەلىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - چىكىملىك خۇمارنى يوق قىلىشقا، قەي توختۇتۇشقا، چىگر كېسىلمەگە، ئىشتىھا ئېچىشقا، زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققاندىكى ئاغرىقنى توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. قاينىتىپ بېرىلە ئارقا پىشاپنى يۇمشۇتۇدۇ. سىماق بىلەن قوشۇپ بېرىلە ئۈچەي كېسىلى، ئۈچەي جارا- ھەتلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. سوقۇپ، تاسقاپ، قورۇپ زەيتۇن يېغى، بىر ئاز يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى، زىرە، ئالار سۈيى قوشۇپ ئىچىلسە ئىچ سۈرۈشنى توختۇتۇدۇ. ئوزنى دەملەپ بەرسەمۇ ئىچ سۈ- رۈشنى توختۇتۇدۇ.

سوقۇپ شاراپ بىلەن خېمىر قىلىپ خانازىرغا، قۇلاق ئارقىسىدىكى ئىشەققا، قىچىشقا ۋە بەرەسكە، تەمرەتكىگە، سەركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تازغا، زەيتۇن يېغى ۋە زەپەر بىلەن ئارىلاش تۇرۇپ خېمىر قىلىپ قۇرۇق جاراھەتلەرگە چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ۱دىن 5 ياشلىقلارغا 5- 10 گرامغىچە، 5- 10 ياشلىقلارغا 10- 20 گرامغىچە، 10- 15 ياشلىقلارغا 20- 30 گرامغىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 40 گرامغىچە بېرىشكە بولىدۇ.

ئورۇنباسارى: - ئوتتۇج.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - جىنى قابىلىيىتى توۋەن كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ. شەرىپىتى رۇمان بىلەن قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىبى: - كالىمى ئوكسىلات-خىرۇپىسول، ئېمۇدىن، ئاتىسداننىڭ تۇتۇدۇ. جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - تەمى ئاچچىق، سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ھاشارەت ئولتۇرۇش، قان توختۇتۇش، ئىچ توختۇتۇشتىن ئىبارەت. يېڭى چوپ ۋە زىلتىزى، گۈلى ئىشلىتىلىدۇ، سىقىلغان سۈيى ياكى چىلانغان سۈيى بېرىلىدۇ. يېڭى يوپۇرماق، غول (تەنە) ۋە زىلتىزىنى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ قىچىشقا، تەمرەتكە داۋالىنىدۇ. شۇ سۇغا لاتىنى چىلاپ تاڭسا يامان جاراھەتلەرنىڭ زەھىرىنى تارتىۋالىدۇ، جاراھەتنىڭ ساقىيىشىنى تېزلىتىدۇ، قېنىنى توختۇتۇدۇ. سۈيى ئىچكۈزۈلسە چوڭ-كىچىك تەرەتنى ماڭدۇرۇدۇ. ئىستىمىنى پەسەيتىدۇ، قۇرۇتۇلغان گوشنى قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە ئاشقازاننى قوۋەتلەش، ئىستىما پەسەيتىش ئۈنۈمىنى بېرىدۇ.

گوللاندىيە ھاكىملىرىنىڭ تەجرىبىسىچە، ھۇممازنىڭ يېڭىسى داۋالاش ئۈنۈمىگە ئىگە. قۇرۇغاندىن كېيىن داۋالاش ئۈنۈمى يوقۇلۇدۇ، شۇڭا ھول ۋاقتىدا سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئۇلار ھوممازنى سىلىقلاشقۇچى قابىز (قورۇغۇچى) دورا سۈپىتىدە قىزىتما پەسەيتىش، زورەك قىزىپ ئۇسساشنى توختۇتۇش، قان بۇزۇلۇشتىن بولغان قىزىتمىلىق كېسەللەكلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يەنە ئۇلارنىڭ پىكىرىچە ھوممازنىڭ سۈيى قاننى تازىلىغۇچى تەسىرگە ئىگە. شۇنىڭ ئۈچۈن قاندىكى يامان ئامىللاردىن بولغان جۈدەپ كېتىش (كاخىكىسىيە) كېسىلىنى داۋالايدۇ. تېرىدىكى پارا- زىت ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇپ قوتۇر، تەمرەتكىلەرنى داۋالايدۇ. زىلتىزى، يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ سۈيىنى ئىچكۈزۈش ياكى سەي ئورنىدا ئىستېمال قىلىش ئارقىلىق، قان قۇسۇش، ئىچىدىن قان

كېتىش، بوۋاسىر قاناش، قانلىق تولغاق كېسەللىرىنى ساقايتقىلى بولۇدۇ. سەقىم چىقىرىلغان سۇيىمگە قىيام ياكى قەن قوشۇپ زۇقۇرى قىزىتمىلىق كېسەللەرگە سالقىنلانقۇچى ئۇسۇلۇق سۇيى ئورنىدا يېرىشنى تەكلىپ قىلىشىدۇ.

سۇدىن چىقىدىغان قۇ - ھوممازمائى

تونۇش: - سۇنىڭ بويىدا يوپۇرمىغى، كاسنى يوپۇرمىغىغا ئوخشاش قاتتىق بولۇدۇ. كىمىياسى نىلوفەرنىڭ كىمىياسىغا ئوخشايدۇ. زىلتىزى قىزىلچىغا ئوخشاش ئۇرۇغى قىزىلچىغا مايىل قارا، تەمى تېتىمىز، بۇنى كالا ھوممازى سۇ قىزىلچىسى دىيىلدۇ.
چىقىدىغان ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - قۇرۇق سوغۇق.

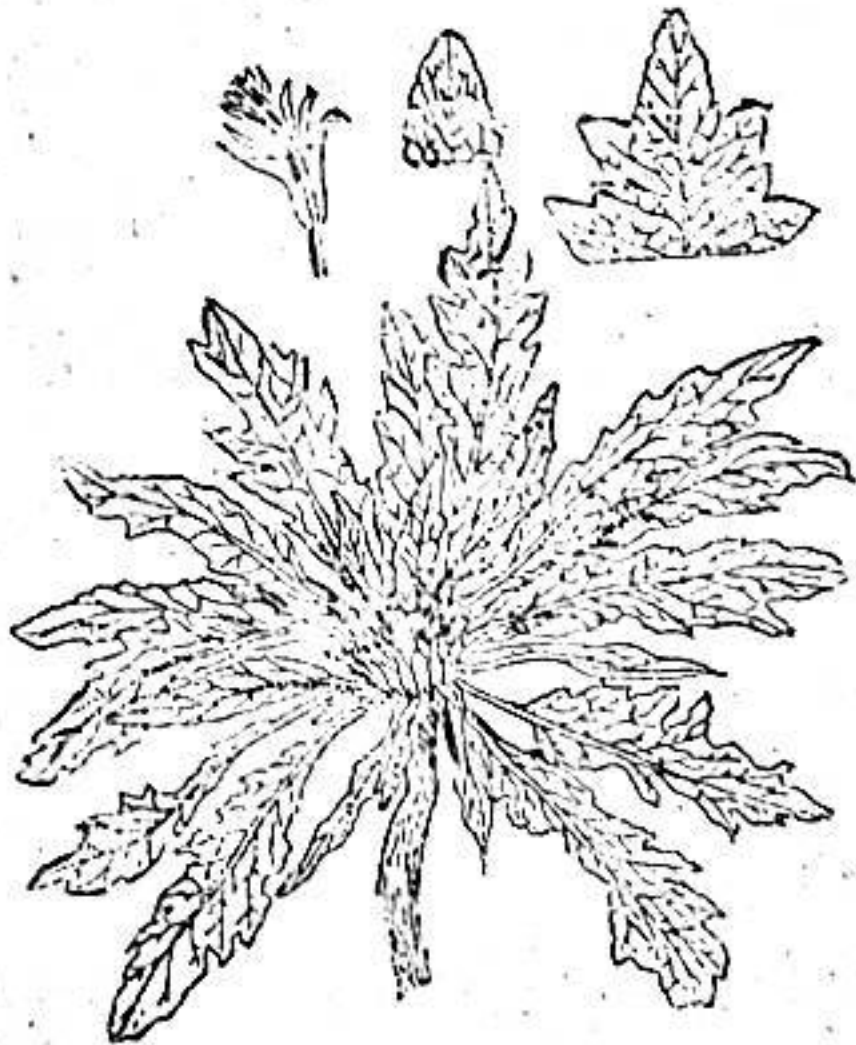
خۇسۇسىيىتى: - ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش، خاپىغان، نېرۋ بەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىشى: - تاغنىڭ ھەم ئولكىنىڭكى ئىشلىتىلىشى بىلەن ئوخشاش.
ئىشلىتىلىش مىقدارى: - بۇمۇ زۇقۇرىدىكىلەرگە ئوخشاش.
ئورۇنبارى: - ئوتتۇرۇج.
دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆپ - قالايمىقان ئىشلەتمەسلىك لازىم.

قۇستە

(قۇستە شىرىن، قۇستە تەلىخ)

JURINFA SOULIFI

木香

ئېلىمىزدا بىر گۇرۇپپىغا مەنسۇپ ئەمما شەكلى ئوخشىمايدىغان، تەركىۋى، تەسىرى بىر-بىرىگە يېقىن كەلگەن 3 خىل ئوسۇملۇك ئىشلىتىلىدۇ.
1. يۇڭ مۇشياڭ ياكى گۇاڭ مۇشياڭ

(云木香、广木香)

لاتىنچە RADIX SAUSSUREAE LAPPA - قۇستە تەلىخ. بۇ ئەسلىدە ھىندىستاندا تىكىلىمىدىغان بولۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى ئارقىلىق كىرەتتى. ھازىر گۇاڭدۇڭدا تېرىپ ئېتىمچە قازىنىلدى. سۇپىتى چەت ئەلدىن كىرگىنى بىلەن پۇ- تۈنلەي ئوخشاش، كۆپ مىقداردا مەھسۇلات ئېلىنماقتا.

RADIX YUEHSI MUSHIANG 2

(越雕木香 越雕木香)

川木香) RADIX JURINEAE 3

(چۈن مۇشياڭ).

ھازىر قۇستە شىمرىن ئورلىدا ئىشلىتىۋاتقان مۇشايكە مۇشۇ 2-3 خىلدىن ئىبارەت بولۇپ، سىچۇەن ئۆلكىسىنىڭ ئابەي زاڭزۇ ئاۋتونوم ئوبلاستىدىن، سۈڭيەن لىشەن، يانەت ۋىلايىتىنىڭ باۋشىڭ قاتارلىق جايلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.

تونۇش: — بۇ بىر خىل ژىلتىز بولۇپ، مەركىزىي ئىلتىزدا ئوخشايدۇ. ئۆسۈملۈكنىڭ ئورە تۇرۇدىغان تېنىسى يوق، زىمىغا يېپىلمىپ تۇرىدۇ. يوپۇرمىقى كەڭ 3 خىل بولۇدۇ (ژۇقۇرقىدەك 3 خىل). 1-خىلى: — تاتلىق، ئاق، بىر ئاز سېرىقلىق تەرەپكە مايىل. يېنىڭ خۇشپۇراق بولىدۇ. بۇنى قۇستى بەھرى ۋە قۇستى ئەرەبى دەپ ئاتىلىدۇ. 2-ئىچىق، رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل، ئىچكى قىسمى سېرىق تەرەپكە مايىل. توم، يېنىڭ، پۇرۇغى ئاز. بۇ 2-خىلى قۇستى ھىندى دەپ ئاتىلىدۇ. 3-خىلى قىزىللىق تەرەپكە مايىل ۋە ئېغىر، ئېغىرلىقتا شەمەت دەرىخىنىڭ ياغىچىغا ئوخشايدۇ. خۇشبۇي، ئاچچىقلىقى يوق. بۇ 3-خىلى زەھەر بولۇپ ئادەم ئولتۇرىدۇ. ئەگەر «مۇتلەق قۇستە» دەپ ئاتالسا، قۇستە شىرنى كوزدە تۇتۇلۇدۇ. بەزىبىرلىرىدىن سەپرائىڭ پۇرۇغى كېلىدۇ. بۇنى ناچار دەپ تونۇيمىز.

قىممىتى ئېيتقاندا: بۇ قۇستەنىڭ مەنىپىتى چوڭ موتىبەر دورىلارنىڭ جۇملىسىدىن دەپ تونۇلۇدۇ. ئەڭ ياخشى يېڭى، قۇرۇت يىمىگەن، رەڭگى ئاق، تەمى تاتلىق، خۇشبۇي، توم ۋە گوشلىكى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. چاينىسا بىر ئاز تىلىنى قورۇيدۇ ۋە پوستى نازۇك بولۇدۇ. بۇنىڭدىن قالسا قۇستى شاھى بۇنىڭ قۇۋۋىتى 10 ژىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىش ئورنى: — مەملىكىتىمىزدە شىزاڭدىن، ئەرەبىستان، سۇرىيە ۋە ھىندىستاندىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: — 3-دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: — ئەزايى رەئىسەنى (باشتىكى ئەزالارنى) قۇۋۋەتلەش، پەيلەرنى قۇۋۋەتلەش، باھنى قۇۋۋەتلەش، ھول سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرنى يوقىتىش، قىزىتىشقا تېگىشلىك ئەزالارنى قىزىتىش، مېڭىنى قۇۋۋەتلەش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ھەسەل ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن ئىچىلمىدۇ ياكى ھەسەل بىلەن ئەزاغا چاپىمۇ بولىدۇ. قوي ياكى كالا يېغى بىلەن بىللە ياغلانمۇ بولىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: — قۇستىنى يامغۇر سۇيىگە چىلاپ، شۇ سۇنى بۇرۇنغا تېمىتسا كونا باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. سۇيۇق ئىزىپ باشقا چاپا ئۇنۇتقۇلغىنى يوقۇتۇدۇ.

زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ زىمات قىلىنسا پالەچكە ۋە ئەزالارنىڭ بوشاشقانلىغىغا پايدا قىلىدۇ. شۇنىڭدەك قۇلاق ئاغرىغىمۇ مەنىپەت قىلىدۇ. يېغى قۇلاققا تېمىتسە قۇلاقنىڭ سوغۇقتىن بولغان توسالغۇسىنى ئاچىدۇ. كويدۇرۇپ تۇتۇنمىنى پۇرسا، زۇكامنى يوقۇتۇدۇ ۋە بەد بۇيۇقلاردىن پەيدا بولغان خان ۋابانى يوقۇتۇدۇ. 4 گراممىنى ھاراق ۋە ئەمەن بىلەن قوشۇپ ئىچىپ كۆكرەك كېسەللىكى، ھەممەش كېسەللىكى ۋە كونا يوتەل ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن يالانچۇق تەييارلاپ يالىما كۆكرەكنىڭ شىمىلىق خىلمىلىرىنى تازىلايدۇ. بېقىن ئاغرىغىغا مەنىپەت قىلىدۇ، قۇستىنى ھەسەل بىلەن ئىچسە ھوللۇكلەرنى ۋە بەلغەملەرنى يوقۇتۇدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئاشقازان، جىگەر، بورەك ۋە سۇيىدۈكلۈكنى قۇۋۋەتلەيدۇ ھەم شۇ ئەزالارنى قىزىتىپ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. قوساقنىڭ گوشلىرىنىمۇ قۇۋۋەتلەيدۇ. جىگەر ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. تالنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. يەرقان، كىندىك چورسىمىنىڭ ئاغرىقى ۋە رەھىم (بالىياتقۇ) ئاغرىقى ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. ئەگەر سوغۇق سۇ بىلەن ئىچسە، ئۈچەيلەردىكى ئۇششاق قۇرۇت مەددىنى ۋە باشقا مەددىلەرنى چۈشۈرۈدۇ. سۇيىدۈكنى، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. بوي سېلىپ (كويدۇرۇپ) تۇتۇنمىنى پاكىزە لاتىغا ئېلىپ ھەسەل قىلىنسا ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. قوساق

تمكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ. بالىياتقۇنىڭ ئاغرىقلىرىنى بەسەيتىدۇ (قۇستىنى قاينىتىپ، ئىلمان ھالدىكى سۈيىدە ئولتۇرسا (ۋاننا قىلىنسا) ۋە قۇستى بىلەن ئىسسىق ئوتكۈزۈشەمۇ شۇ تەسىرىنى بېرىدۇ). ئەگەر $1 \frac{1}{2}$ گرامىنى سۈيۈپ قىلىپ ھەسەل ياكى شاراپ بىلەن ئىچسە باھنى كۈچلەندۈرۈدۇ. قۇستىنى يۇمشاق ئىزىپ خېمىر قىلىپ چىنى ئىزاغا چاپسا ياكى قۇستىنىڭ يېغى بىلەن ياغلىشىمۇ شۇ تەسىرىنى بېرىدۇ. ئەگەر قۇستىنى سىركەنجىمىل بىلەن ئىچسە، 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان كونا تەپنى يوقۇتۇدۇ. يۇمشاق ئىزىپ، زەيتۇن يېغى بىلەن بەدەنگە چاپسا بەلغەم خاراكىتىمىز رەيدىغان تەپلەرنى يوقۇتۇدۇ. تەپ تۇتۇشتىن ئىلگىرى ئىستېمال قىلسا، ئۇنى يۇمشاق ئىزىپ ھەسەل سۈيى بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چاپسا تېرىدىكى سەپكۈن، داغلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ئۇنى سىركە، سەنۋە بەر دەرىجىنىڭ يىلمى، ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپسا، چاچ چۈشۈپ كېتىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەن پەت قىلىدۇ. چېچى چۈشۈپ كەتكەن ئورۇنلارغا چاچ ئۈندىرىدۇ. ئۇندىن باشقا تېرە كېسەللىكلىرى كىمۇ مەنپەت قىلىدۇ. كونا قۇستىنى يۇمشاق ئىزىپ ھول يىرىڭلىق چاقىلارغا سېپىلەپ مەنپەت قىلىدۇ. ھولى (يېڭىسى) تېرىگە قاپچۇق پەيدا قىلىدۇ. قۇستىدىن 4 گرامىنى ئۈزۈم ھارىغى ۋە ئەمەن بىلەن بىللە ئىچسە ئىلان، چاپانغا ئوخشاش زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى تېرىنىڭ تېشىغا تارتىپ ئاغرىقىنى بەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: 3 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلسە بولىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: ئوپكىگە زىيان قىلىدۇ.

ئورۇنبايىرى: يېرىم ۋە زىندە ئاقىر قەرھا ياكى باراۋەر ۋە زىندە خىتىمى.

قۇستى يېغى تەييارلاشنىڭ ئۇسۇلى: 160 گرام ئاچچىق قۇستىنى چالا سوقۇپ، بىر كېچە كۈندۈز ھاراققا چىلاپ، ئاندىن كېيىن سىقىپ، سۈزۈپ، بىر كىلو 600 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ كۈچىز ئوتتا قاينىتىلىدۇ. شاراپ تۈگەپ ياغ قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

يېغىنىڭ تەبىئىتى: قۇرۇق ئىسسىق.

يېغىنىڭ خۇسۇسىيىتى: پەيلەرنى، باھنى ۋە بارلىق ئەزالارنى قۇۋەتلەيدۇ. يەللەرنى تارتىدۇ. ئاشقازان سۇيۇقلۇغىنى ۋە جىگەر سۇيۇقلۇغىنى يوقۇتۇدۇ. سەۋدا بەلغەم خاراكىتىمىزىدە تەپلەرنى بەسەيتىدۇ. چاچلارنى قۇۋەتلەيدۇ، ئۈستۈرۈدۇ، ئىچسە ۋە ياغلىنىشىمۇ بولىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: 21 گرامغىچە.

تەركىبى: يۈەن مۇشياڭنىڭ تەركىبىدە 1-3 پروتسېنت ئۇچۇچان خۇشپۇراق ماي، 6 پروتسېنت دەرەخ يېغى، قوستەتەلخ ئالكالى ئىدى - ساۋۇرىن ۋە 18 پروتسېنت قەن ماددىلىرى تۇتۇدۇ. ئۇچۇچان ماينىڭ ئاساسىي تەركىبى: ئاپلو تاكىپىن، كوستېپىن، كوستوس لاکتون، دېھرو كوستوس لاکتون، كوستوس ئاتىد، كوستول، ئاز مەقداردا كامفېن، فېلاندىرىن تۇتىدۇ.

ئەرەبىستان، ھىندىستاندىن چىقىدىغان قۇستەلەرنىڭ تەركىبىدە ئىمۇلىن، ھېلېنېن، كوستېپىن، كامفېن، فېلاندىرىن، يىلمى، موم ۋە باشقا ماددىلار تۇتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: چەتئەل ۋە مەھلىكىمىزدىن چىقىدىغان قۇستەلەرنى جۇڭخىيلار ئوخشاشلا

قۇرۇق ئىسسىق ھىساپلايدۇ. جۇڭخىيلار تەلەماتچە تالىنى قېرىنى ساغلاملاشتۇرىدۇ. يەللەرنى، توسالغۇلارنى

بەسەيتىدۇ. ئاغرىق توختىتىدۇ. قوساقتىكى بالىنىڭ چۈشۈپ كېتىش خەۋىنىنى يوقىتىدۇ. ئاساسەن

مەيدە كۆپۈپ ئاغرىش، تاماق ھەزىم قىلىش ئاجىزلىشىش، قۇسۇش، ئىچ ئوتۇش، قان تولغاق، كوتەن

چىقىلىش، بالا چۈشۈپ كېتىش ئېھتىمالى بولغاندا توختۇتۇش، تەرلىتىش، تالقالاپ كىيىملىرىگە

چېچىلسا ھاشارات ئولتۇرۇش، مەلۇم دەرىجىدە باھنى قۇۋەتلەش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

پۇقۇرقلاردىن باشقا ئېلىمىزنىڭ خېيى، جېجياڭ، سىچۈەن قاتارلىق جايلاردا بىر خىل گىيا بولۇپ ئۇنى تۇمۇشياڭ INULA HELENIUM 土木香 دەپ ئاتايدۇ. بۇنىڭ مۇسسى بولۇپ، 马兜铃 (ماداۋلىڭ) لاتىنچە ARISTOLOCHIA DEBILIS SIEB ET ZUCC دەپ ئاتىلىدۇ. مەۋسسى ئالگالوئىد ئارستولوخىس تۇتۇدۇ، زىلىتىمىزى تۇمۇشياڭ دەپ ئاتىلىپ، پۇراقلىق ياع ۋە ئارستو-لوخىن كىسلاتاسى تۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: -

مۇسسى: - سوغۇق تەبىئەتلىك، زەھەرسىز ھىساپلىنىپ يوتەل پەسەيتىپ بەلغەم بوشۇتۇش تەسىرىگە ئىگە. زىققى، ئوپكە شاخلىرىنىڭ ۋوسپالېنىمىسى (برونخىت)، يوتەلدىن ئاۋاز بوغۇلۇش، قان توكۇرۇشلەر داۋالىنىدۇ. سىرتقى تەرەپكە بوۋاسىر قانىغاندا ۋە مەقئەتنىڭ ئەتراپى ئىشىغاندا ئىشلىتىمىدۇ ھەمدە زەھەرلىك ھاساراتلار چاققان يارىلاردا زەھەر قايتۇرغۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. زىلىتىمىزى: - تۇمۇشياڭ ئىسسىق تەبىئەتلىك، زەھەرسىز دورا ھىساپلىنىپ، تەرەت توختاتقۇ-چى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى خۇسۇسىيەتكە ئىگە. قوساق ئاغرىق، ئىچ سۇرۇشلەردە پايدا قىلىدۇ.

قۇشقاچ

(ئۇسپور)

PASSER MONTANUS L

麻雀

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەشھۇر ئۇچار قۇش بولۇپ، تېنى كىچىك، زۇرتىنىڭ ۋە جايگالىنىڭ دەپ 2 خىلغا بۆلۈنۈدۇ. جايگال قۇشچىنىڭ تېنى چوڭراق، تۇمشۇغى ئىنچىكە ئۇزۇنراق بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - دولەتتەمىزدىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەننى قىزىتىش ۋە سەمىرىتىش، ھول مىزاج كىشلەرنىڭ جىنىسى ئالاقىسىنى ھەرنىكەتلەندۈرۈش ۋە مەننى زىيادە قىلىش، پەيلەرنى چىكىتىش، زۇرەكنى، بورەكنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى: - سوغۇقچان، ھول مىجەز كىشلەرگە توغرا كېلىدۇ، قۇشقاچ بالىسىنىڭ گو-

شەۋ جىنىسى ئالاقىنى كۈچەيتىشتە ياخشى (بولۇپمۇ تۇخۇم سېرىقى ۋە زەيتۇن يېغى بىلەن قورۇپ يىسە)، تۇخۇمىمۇ شۇنداق تەسىرگە ئىگە. قۇشقاچ بەدەننى سەمىرىتىشتە تەڭدىشى يوق. قۇشقاچنىڭ مىڭسىنى شاراپ بىلەن ئىچكۈزۈلسە ۋە ھۇمۇل قىلسا تۇغماس ئاياللار تېزىدىن ھامىلدار بولىدۇ. قۇشقاچ گو-شىنى يېيىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى شۇكى، گو-شىنى ئىچىقىدۇ، ئاندىن سۈيى ياكى غورا بىلەن قورنىما قىلىپ يىسە پات سىڭىدۇ. چۈنكى گو-شى قاتتىق، ئىسسىقتۇر. قۇشقاچ قېنى ئاق چۈشكەن كوزىگە تېمىتىلسا كوزىدىكى ئاقنى يوقۇتۇدۇ، قۇشقاچنىڭ پوقى بەك قۇرۇق ئىسسىق، كوزىگە تارتسا ئاقنى ئالىدۇ. بەدەنگە چاپسا سەپكۈن داغلارنى يوقۇتۇدۇ. تۈكرۈك بىلەن ئىزىپ سوكەلگە چاپسا سوكەلنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - يېشى ئۈچۈن بىردىن ئىككىگىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.
دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. چۈنكى بەك
ئىسسىق.

تۈزەتكۈچىسى: - ئانار سۈيى، غورا، ئاچچىق-ۋە سىر كەنجىبىل
جۈگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

1 - قۇشقاچ گوشى: - تەبىئى قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - كونا ھىساپ بويىچە 3 - ئايدا يەنە باھنى قۇۋەتلەيدۇ، پەرزەنت بولۇشقا
سەۋەبچى بولۇدۇ.

قۇشقاچ گوشى مەنىنى زىيادە قىلىدۇ، بەش ئەزانى قۇۋەتلەيدۇ، نەپەس سىقىدىغان كىشىلەر
دايم يەنە مەنپەت قىلىدۇ. بەل ۋە تىزنىڭ سوغۇقلىغىنى ئالىدۇ، سىيىنى قىسقارتىدۇ، خۇن كۆپ
كېتىشىنى داۋالايىدۇ. ئەڭ ياخشى كونا ھىساپ بويىچە بىرىنچى ئايدىن 10 - ئايغىچە بولغان ئارت-
لىقتا يېشى پايدىلىق (قۇشقاچ گوشىنى دۇجياڭ بىلەن ئىستىمال قىلسا يۈزگە داغ چۈشۈرۈپ قويۇدۇ):

2. قۇشقاچ تۇخۇمى: - تەبىئى - ئىسسىق، زەھەرسىز.

ئەرلەرنىڭ جىنى ئاجىزلىقىنى داۋالايىدۇ، مەنىنى كۈپەيتىدۇ، بالا كورۇشكە سەۋەبچى بولۇ-
دۇ. قۇشقاچ تۇخۇمىنى ئەركەك سېرىق چېچەك ئۇرۇغىنىڭ تالقىنى بىلەن ھاراققا قوشۇپ ئىچسە
ئەرلەرنىڭ جىنى ئاجىزلىقى (دوختۇرلار ئىمپوتېنس دەيدىغان كېسەل) نى داۋالايىدۇ؛ ئاياللارنىڭ
خۇن كېسىلىگە مەنپەت قىلىدۇ. ئىچىنى داۋان قىلىدۇ، كىرژىغا مەنپەت قىلىدۇ.

3 - قۇشقاچ جىگىرى: - باھنى قۇۋەتلەيدۇ، كوزگە مەنپەت قىلىدۇ.

4 - قۇشقاچ مىڭسىسى: - پاختىغا تەككۈزۈپ قۇلاققا قاپلاپ قويۇلسا كاسلىقنى دا-
ۋالايىدۇ، كويدۇرۇپ كۈلىنى ئوسۇملۇك ياغلىرى بىلەن چاپسا ئۇششۇككە مەنپەت قىلىدۇ.

5 - قۇشقاچ مايىغى: - خەنزۇچە 白丁香 (بەي دىڭشياڭ - ئاق قەلەمپۇر) دەپ ئا-
تىلىدۇ. لاتىنچە FACCES PASSERUM دەيدۇ. بۇ جۈگىيى تىبابىتىدە قېدىمدىن مۇھىم دورى-
لانىڭ بىرى ھىساپلىنىپ، ئادەتتە ئەركەك قۇشقاچنىڭ مايىغى ئىشلىتىلىدۇ. ئەركەك قۇشقاچ مايىغى-
نىڭ ئىككى بېشى ئۇچلۇق، چىشى قۇشقاچ مايىغىنىڭ ئىككى ئۇچى توم (زۇمۇلاق) كېلىدۇ. جۈگىيى-
لارنىڭ قارشىچە قۇشقاچ مايىغى قۇرۇق، ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك بولۇپ، ئىچتىكى قاتتىقلىق-
لانى يوقۇتۇش، ئىششىق قايتۇرۇش، كوزنى روشەنلەشتۈرۈش تەسىرى بار.
ئىچىشكە بېرىلسە ئىچكى ئەزادا توپلۇنۇۋالغان مۇنەك تۈگۈنچىلەرنى يوقۇتۇدۇ، گىرژىنى داۋا-
لايدۇ، سىرتتىن كوزگە ئىشلىتىلسە كوزدىكى ئۈنگەن گوشىنى (دوختۇرلار پىتېرىگىيۇم دەيدۇ) ۋە كو-
دۇمبا، چىقانلارنى داۋالايىدۇ.

ئەسكەرتىش: تاغ قۇشقىچىنى خەنزۇچە 山麻雀 (شەن ماچياۋ) لاتىنچە PASSER
RUTILANS TEMMINCK دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ مايىغىمۇ زۇقۇرقىدەك تەسىرلەرگە ئىگە.

قۇل قۇل

(قلقل)

تونۇش: — بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ئوسۇملۇكى كەندىرلىك ئوسۇملۇكىگە ئوخشايدۇ. تېنىسى قىزىل تەرەپكە مايىل، شاخلىرى ئۇزۇن، يوپۇرمىغىنىڭ بويى ئىگىز، گۈلى ئاققا مايىل، ئۇرۇغى غىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇپ، زىرىك - زۇمۇلان، چوڭلىقى قارىمۇچتىن چوڭراق ھەم سىلىق. ئۇرۇغىنىڭ تاشقى تەرىپى قارا تەرەپكە مايىل. ئۇرۇغىنىڭ ئىچىدىكى مېغىزى ئاق، تاتلىق، بىر ئاز شىلمىش، ئىشلىتىلدىغىنى ئۇنىڭ مېغىزىدۇر.

چىقىش ئورنى: — ھىندىستاندىن ۋە ئېلىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: — ئىككىنچى دەرىجىدە ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: — باھقا قۇۋەت بېرىش ۋە قوزغاش، بەدەننى سەمىرتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: — قايسى خىلدا ئىشلەتمەسۇ باھقا قۇۋەت بېرىدۇ، ھەرىكەتلەندۈرۈدۇ ۋە

بەدەننى سەمىرتىدۇ. بولۇپمۇ كۈنجۈت، ناۋات، قەن ياكى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئىشلەتسە يورەكنىڭ ۋە سۈيدۈكلۈكنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — قورۇلغىنىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 تىن 30 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — كۆپ ئىشلەتسە باش ئاغرىتىدۇ، ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ. ھېز كېسەللىكىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — قورمۇپىتىش، سىركەنجىبىن، قەن ياكى ھەسەل بىلەن يىمىش.

ئورۇنباىسارى: — باراۋەر مىقداردا ئاق تەۋدىرى، سۇنۇبەر ئۇرۇغى ياكى مۇغاس، يېرىم ۋەزنى

مىقداردا ئەبھەل ۋە $\frac{1}{2}$ گرام مىقدارى خىيارىنى ئۇرۇغىنىڭ مېغىزى.

ئەسكەرتىش:

قۇلۇقنى لاسەنى لوغە تۈلەيدۇمىدە ئانار دەشتى، رۇمان بەررى، گۈلنار دەپ ئاتاپ ئۇنىڭ ئۇرۇغىنى

ھەببى قۇلۇق (قۇلۇقلان) دىگەن نام بىلەن كورسۇتۇپ ئاخىرىدا ئانار چېچىكى ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان.

بۇ يەردە كورسۇتۇلگىنى بىلەن پەرقلىق بولۇپ قالغىنى ئۇچۇن لاتىنچە، خەنزۇچە ناملرى بەلگىلەنمىدى.

قۇل يىلمىن

(ۋەرەل)

تونۇش: — بۇ جاڭگالدا بولىدىغان بىر خىل ھايۋان بولۇپ، ئوزى ھىردوندىن چوڭراق بولۇدۇ.

ئەمما بېشى كىچىك، قويرىغى ئۇزۇن. كىلەننىڭ قويرىغىدىن كۈچلۈك ۋە توم. تېرىسىنىڭ رەڭگى

قارا، زىرىك ئالا - بۇلۇماچ سېرىق سىزىقلىرى بار.

چىقىش ئورنى: — شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدا بولۇدۇ.

تەبىئىتى: — 3- دە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - يەللەرنى تارقىتىش، تىمكەن، ۋاشاق ئوق قاتارلىق نەرسىلەرنى ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان زەھىرىنى ئوزىگە تارتىش، كوزدىكى ئاقنى، بەدەندىكى ھەر تۈرلۈك داغلارنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. قالغان خۇسۇسىيەتلەردە سەقەنقۇرنىڭ ئورنىدا تۇرۇدۇ.

ئىشلىتىش ئورنى: - ئەگەر ۋاشاق ئوقى كىرگەن ياكى تىمكەن كىرگەن ئەزاغا قول بىلەن ئىككى كوشنى تاڭسا ۋاشاق ئوقى تىمكىنى تارتىپ ئالىدۇ، زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان چايدا تاڭسا زەھىرىنى ئوزىگە تارتىپ ئالىدۇ. زىتۇن يىغىدا ئوبدان قاينىتىپ مەزكۇر ياغ بىلەن ياغلانسا تېرىدىكى جاراھەت ئىزلىرىنى، قىچىشقاقتى، دائۇسۇلەپنى، قۇبانى يۇق قىلىدۇ. كوزگە تارتسا كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. كوشنى ياكى يېغىنى مۇۋاپىق ھالدا يىمە بەدەننى سەرتىدۇ. يېغى بىلەن ئەزلەرنىڭ چىنىسى ئەزاسىنى ياغلىسا چىنىسى ئەزانى قۇۋەتلىك قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - ئەھۋالىغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - كىلەر، يېغىنىڭكى: سەقەنقۇر يېغى.

دېققە قىلىدىغان ئىشلار: - كوشىنى يىمە دېققە تېچىلىكى كەلتۈرۈدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سىرگە ۋە سېرىق ياغ.

قۇندۇز قەھرى

(جۇندى بادەستەر)

TESTIS LUTRAE

水獭單凡

تۈنۈش: - بۇ بىر خىل سۇ ھايۋاننىڭ

قۇرۇق بېزى بولۇپ، بىر- بىرىگە چاپلىشاڭغۇ 2 دانە بولۇدۇ. بۇ ھايۋان ئويغۇرچە قاما دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى ۋە ئىشلىتىلىدىغىنى سېرىق ياكى قىزىل، خۇشبوۋى تىز ئىزلىمىدىغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2- دە

قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىشقا

لارنى تارقىتىش، سوغۇق، زەھەرلىك دورىلارنىڭ، زە-

ھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش، تەبىئى ھا-

دارمىنى قوزغاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

117 - رەسىم، قۇندۇز قەھرى

ئىشلىتىش ئورنى: - ئەگەر بۇنى قايمىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، مىڭمىڭ ھول

سوغۇق كېسەللىكلەرنى ئۇچۇن، يەل ۋە پەي خاراكىتىرلىق كېسەللەر (مەسىلەن، توتقاقلىق كې-

سەل، كىچىك بالىنىڭ دولقۇنىشى، پالەج، ئەزا تىترەش ۋە زىغىلىپ قېلىش، سەرسام، ئونۇتقاقلىق، سوغۇق-

تىن بولغان ھەر تۈرلۈك باش ئاغرىقى، ئۇيۇق-سۇزلىق، گەدەن قېتىپ قېلىش، ھول زۇكساھلارغا

ئوخشاش كىسەللىكلەر) ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك مالمخولمىيا، لېرۇدىن، سوغۇقتىن بولغان ھىق تۇتۇش، ئاشقازان كويۇش، بەلغەم ۋە يەل خاراكىتىرلىق قۇللىنىچىلار ئۈچۈن مەلپەت قىلىدۇ (ئىچىشكە ۋە بۇرۇندىن تېمىتىشقا بولۇدۇ). تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىشلىتىلىدۇ.

ئەگەر 0.1 گرامنى سۈت بەرگۈچى ئايالنىڭ سۈتى بىلەن كىچىك بالغا يىدۇرسە دولىنىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەلپەت قىلىدۇ (بۇنى بالىنىڭ تىرىغىغا سۇۋاپ قويىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). قۇندۇز قەھرىنى سىركە بىلەن زەھەرلىك ھاشارات چاققان جايغا چاپسا ياكى گۈل يېغى ياكى باشقا مۇناسىپ ياغلار بىلەن قوشۇپ ياغلىسا زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ئەپيۇن يىگەندىن كېيىن، پاراۋەر مىقداردا يىسە، ئەپيۇننىڭ زەھىرىنى يوق قىلىدۇ (بولۇپمۇ سىركە بىلەن يىسە بۇ خىل تەسىرى ئېنىق كورۇنۇدۇ).

ساقىن دىگەن تەومۇردىن قان ئېلىپ، 6 گرامنى پودىنە سۈيى ياكى ھەسەل بىلەن بېرىلسە بالىياتقۇدىن زەرەرسىز قان ماڭدۇرۇپ قوساقتىكى بالىنى ۋە ھەمىرىنى چۈشۈرۈدۇ. بالىياتقۇ سوغۇقلىقىنى يوق قىلىدۇ. ئەگەر تۇغۇتلۇق ئايالدا قىزىتما بولسا بىر ئاز ھەسەل ۋە قارىمۇچ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يالتمىپ قويۇلسا بولۇدۇ. سىركە بىلەن يالتمىسا ھىق تۇتۇشنى يوق قىلىدۇ.

ئەگەر بوي سالىسا سوغۇقتىن، يەلدىن بولغان ھەر خىل باش ئاغرىغىنى يوق قىلىدۇ. قۇندۇز قەھرىنى يۇمشاق ئىزىپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ قاراڭغۇلىشى ۋە ياشاڭغۇرىشى ئۈچۈن مەلپەت قىلىدۇ. تەنھا ياكى مۇناسىپ ياغلار بىلەن چاپسا ھەر تۈرلۈك كونا ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. چوڭ بوغۇملارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ (يېغى بىلەن ياغلانسا ھەم شۇ تەسىرنى بېرىدۇ). سۈمبۈل يېغى بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېڭىلسا قۇلاقنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىغى، ئېغىرلىغى ۋە يەللىرى ئۈچۈن مەلپەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ لاتىغا بولاپ بالىياتقۇ ئاغزىدا قويۇلسا بالىياتقۇنى ياخشىلايدۇ، بالىنى چۈشۈرۈدۇ، ھېيىزنى، سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالىغا قاراپ 0.5 دىتىسغىچە بېرىلىدۇ.

ئورۇنباستارى: - پاراۋەر مىقداردا ئىگىز (ۋەج) ياكى يېرىم مىقداردا قارىمۇچ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - بىنەپشە شەرۋىتى.

ساقلاش: - قۇۋىتى 15 ۋىلغىچە تۇرۇدۇ.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئادەتتە قامىنىڭ جىگىرى ئىشلىتىلىدۇ، ئۇرۇق بەزى ئىشلىتىلمەيدۇ.

قوغۇشۇن

(رۇسار ئەسۋەت - قارا قەلەي)

PLUMBUM

铅

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەشھۇر مەدەن بولۇپ، باشقا مەدەن نەرسىلەرگە نىسبەتەن ناچار

ۋە ئەرزاندۇر. كويىدۇرۇپ بۇنىڭدىن ئابار، مەدەستان تەييارلىنىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئەزانى زىغىش ۋە ئىششىقلارنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قوغۇشۇننى ئىزىپ گۈل يېغى ۋە مۇناسىپ ئوسارلەر بىلەن چاپسا

نەزىمىنى توختۇتۇدۇ ۋە يىرىگىلىق سەرتان چاقا، مەقشەت ئىشىغى، قوتۇر، بوۋاسىر، ئەمچەك، بالىياتقۇلار - دىكى جاراھەتلەرنى، ئەزلەرنىڭ جىنى ئەزاسىدىكى چاقىلار ئۈچۈن ۋە ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىشىقلىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەزالارغا ماددا زىغىلىشتىن توسۇدۇ. چوڭ بوغۇملار ئاغرىقىنى قالدۇرۇدۇ. گۈل يېغى ياكى يوپۇرماغىنىڭ سۈيى، يۇمىقلىق سۈيى بىلەن چاپسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ.

قوغۇشۇننى قول ئالغىنىغا سۇۋاپ ئالغانغا قارىسىنى ئوبدان چىقىرىپ، ئاندىن ئالغاندىكى قوغۇشۇن قارىسىنى سۇ بىلەن ياكى مۇناسىپ ئوسۇملۇكلەرنىڭ سىقىلغان سۇلىرى بىلەن زۇيۇپ يىرىگىلىق كوز ئاغرىغىغا، قوتۇرغا چاپسا دەرھال ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. مەزكۇر سۇنى كوزگە تارتسا كوزدىكى يىرىگىلىق يامان چاقىلارنى داۋالاشتا ئاباردىن ئارتۇغىراق، قوغۇشۇننى يۇمشاق ئىزىپ جاراھەتلەرگە سەپسە قاننى توختۇتۇپ، جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈدۇ، كوز ئۈندۈرۈدۇ. قوتۇرغا، كودۇما چاقىلارغىمۇ مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 49 گرام مىقدارنى بەلگە باغلاپ ئالسا ئېھتىلامنى توسۇدۇ. قوغۇشۇننى سوقۇپ يالپاق قىلىپ بەزلەرگە، خانازىر چاقىغا، تونۇشۇپ قالغان پەيلەرگە تېگىپ قويا ئىشىقلىرىنى تارقىتىپ ياخشىلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - خېمىنى ئىچكى تەرەپتىن ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. كۈشتىمىنى ئىچكى تەرەپتىن ئىشلەتسە بولىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئى: - قۇرۇق سوغۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - زۇرەكنى تېچلاندىرۇپ، ئەسەپنى پەسەيتىش ئۈچەي كىزىگىنىڭ زەھىرىنى يوقۇتۇش، كوكۇل ئېلىشىنى توختۇتۇش، ئىلان ۋە باشقا ھاشارلار زەھىرىنى قايتۇرۇش.

جۇڭگىيلارنىڭ قوغۇشۇننى ئىشلىتىشىگە تەييارلاش ئۇسۇلى: -

قوغۇشۇننى ئېرىتىپ ساپالغا قويۇپ كېرەكسىز قىسمىدىن ئاجرىتىلىدۇ. مۇشۇ ئەمىلىيەتنى تەكرار - تەكرار بىرقانچە قېتىم ئىشلىگەندىن كېيىن قوغۇشۇن تازىلىنىدۇ.

قېدىمقى جۇڭگىيى كىتاپلىرىدا يېزىلغىچە قوغۇشۇن ناسۇر پارىسىنى، بەز ئىشىقلىرىنى داۋالايدۇ، سىرگىگە چىلاپ سۇرۇپ قۇستەشىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ يامان ياردىلارغا چىپىلا ئىشىقلىرىنى قايتۇرۇپ ساقايتىدۇ (چىڭزاڭچى). لى سىجىڭنىڭ يېزىشىچە، قوغۇشۇن زۇقۇرقلاردىن تاشقىرى كوزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ، چىشى چىڭگىتىدۇ، ئاقارغان چاچنى قارايتىدۇ، ھېيىز كورمەيدىغان، تۇغماس ئاياللارنى داۋالايدۇ، ھاشارات ئول - تۇرۇدۇ، بەلغەمنى بوشۇتۇدۇ، مەدەن دورىلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇدۇ.

قوغۇشۇننى ئېرىتىپ، ئۈزۈم شېخىنىڭ كۆلىمى قوشۇپ سۈكەت ياغىچى بىلەن قوچۇپ بېرىلسە ئۇش - شاق دانىلارغا ئايلىنىدۇ، تاسقاپ شۇ دانىلارنى كۈندە چىشقا سۈركەپ چىشى چىڭگىتىدۇ، سۈيى بىلەن كىزنى زۇسا كوزنى روشەنلىتىدۇ. چاچقا سۈركەپ ئاقارغان چاچنى قارايتىدۇ (ۋاخلىق چارە - تەھرىر). قوشۇمچە: - قوغۇشۇننىڭ ئوزىنى سىرتقا ئىشلىتىشكە ئوخشاشمىز. دورىخانىلاردا خىمىيىۋى

يول بىلەن ياسالغان پلۇمبۇم ئاتىمىتۇم (قوغۇشۇننىڭ سىرگە كىسلوتاسى بىلەن قوشۇپ ياسالغان تۇزى)، پلۇمبۇم ئوكسىداتۇم (كويىدۇرۇلگەن قوغۇشۇن - قوغۇشۇن كۈشتىسى) بار. شۇلارنى سېتىۋېلىپ ئىشلىتىلسە بولىدۇ - تەھرىر.

قوغۇن

(بىتتىخ)

CUCUMIS MELO

甜瓜

118 - رەسىم. قوغۇن

تونۇش: — بۇ مەشھۇر مەۋە بولۇپ، بولنىڭ خىللىرى كۆپ ئەڭ ياخشى تاتلىق. نازۇك سۇلۇق، زېپىز ئوبدان پىشقىندۇر چىقىش ئورنى: — ھەممە يەردىن چىقىدۇ. تەبىئى: — ئوبدان پىشقىنى ئىسسىق - سوغۇقلۇقتا مۈتەدىل، 2- دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: — ئىچىنى يۇمشۇتۇش، بورەك، دوۋۇسۇندىكى تاشلارنى ئىزىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، بەدەنگە تېز تارقاش، سىگە ۋە بەدەندىكى ھوللۇك پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: — قوغۇننى مۇۋاپىق ھالدا يە، زۇ-قۇرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەت ۋە تەسىرلەرنى بېرىدۇ. بەدەننى سەم رىتىدۇ، ئىستىسقا ۋە يەر قان ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ، سۇيدۇكىنى.

تەرنى ۋە سۈتنى راۋان قىلىدۇ. دوۋۇسۇن ۋە بورەكتىكى تاشلارنى چىقىرىدۇ. ئىتنى كوزگە چاپسا، كوز ئاغرىقى ۋە كوزدىكى ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. توغرىقى بىلەن چاپسا تېرىدىكى ئىزنى ۋە قارا داغلارنى يوقۇتۇدۇ. قۇرۇتۇلغان شاپىغىدىن 6 گرام مىقدارى ئىچە بورەك ۋە دوۋۇسۇندىكى تۇشاق تاشلارنى ئىزىپ چىقىرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — كۆپ يەسە ئىچىنى سۇرۇدۇ، ئىچ ئەزالارنى سۇسلاشتۇرۇدۇ.

ئاشتىدا يەسە سەپرا خاراكىتىرلىق تەپ پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — مۇۋاپىق ھالدا يېيىش، ئاشتىدا يەسەلىك، مۇمكىن بولسا ھەسەل.

سىركەنجىپىن يېيىشتىن ئىبارەت.

قوغۇن ئۇرۇغى

(تۇخىمى بىتتىخ)

SEMENA MELO

甜瓜子

تونۇش: — بۇ قوغۇننىڭ ئىچىدىن چىقىدىغان ئۇرۇقتۇر.

چىقىش ئورنى: — ھەممە يەردىن چىقىدۇ.

تەبىئى: — 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: - چىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش سۇيىدۇكىنى ماڭدۇرۇش، بوردەكسى، دوۋ-
سۇنى، ئۇچەيلەرنى تازىلاش، تەبىئەتنى يۇمشۇتۇش، باھنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى پوستىدىن ئاچرىتىپ، ئىزىپ مۇۋاپىق ھالدا يىسە زۇقۇرىدا
ئېيتىلغان تەسىرلەرنى بېرىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان يوتەل، كۆكرەك ئاغرىقى، تىلنىڭ، كالنىڭ زىرىك
لىكى ۋە مۇرەككەپ تەپلەردىكى تەشۋالىق، سۇيىدۇكىنىڭ كۆيدۈرۈپ، ئېچىشتۈرۈپ كېلىشى ئۈچۈن
مەنپەئەتلىك. ئەزلەرنىڭ جىنىسى ئەزاسىدىكى يىرىڭلىق چاقا ۋە زىرىكلىكىنى ياخشىلايدۇ ۋە باشقا
دوردارنىڭ قۇۋىتىنىڭ چىگەرگە ۋە سۇيىدۇكى يوللىرىغا بېرىشقا ياردەم بېرىدۇ. پوستى بىلەن يۈە -
شاق ئىزىپ يۈزگە ۋە بەدەنگە چاپسا يۈزنى، بەدەننى باقمىرىتىدۇ، قارا داغنى ئالىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 6 گرامدىن 15 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - چەلغوزە مېغىزى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - تاغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەل ۋە بىنەپشە.

تەركىبى: 1 - قوغۇننىڭ ئېتى: قەن ماددىسىغا باي. ئۇنىڭ تەركىبىدە كالاكتان،

گليۇكوزا ۋە مەلۇم مىقداردا ئاقسىل ماددىلىرى بار.

2 - قوغۇن ئۇرۇغىنىڭ مېغىزى: - 27 پروتېين ئىتېراپىمدا ياغلىق

ماي، 8، 5 پروتېين ئىتېراپىدا كرىستال ئاقسىل (گلوبۇلىن ۋە گلۇتېن)، كالاكتان، گليۇكوزا، ئومۇم
لۇك يېغى، لېپىتتىن ۋە خولستېرىن، ياغ كىسلوتالىرىدىن ستېارىن ۋە باشقا ماي كىسلوتالىرى تۇتۇدۇ.

3 - قوغۇن ساپىغى: قۇستۇرغۇچى زەھەرلىك ماددا ئېلېتېرىن (مېلوتوكسىن) تۇتۇدۇ.

جۇڭىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - قوغۇننىڭ ئېتى (گوشى) - تەبىئىي قۇرۇق، سوغۇق،

ئازراق زەھەرلىك.

ئۇسۇزلۇق توختۇتۇدۇ، ئىچتىكى ئىسسىقلىقنى ئالىدۇ، سۇيىدۇكىنى راۋان قىلىدۇ، ئېغىز - بۇرۇندىكى
چاراھەتلەرنى داۋالايدۇ.

داۋاملىق يەپ زۇرە ئاپتاپ ياكى زۇقۇرى ھارارەت ئوتۇپ ھۇشسىزلىقتىن ساقلاپ قالىدۇ.

مۇۋاپىق مىقداردا ئىستىمال قىلىنسا ئىسسىقتىن بولغان قان - يىرىڭلىق تولغاق كېسەللىرىگە مەنپەئەت
قىلىدۇ (ئەمما ئۇزاق ئىستىمال قىلىنسا، تالنى سوۋۇتۇپ بەزگەك، ئىچ ئوتكۇ پەيدا قىلىدۇ دەپ قارىلىدۇ).

قوغۇن ئۇرۇغىنىڭ مېغىزى: - SEMEN MELO - بەلغەمنى يوقۇتۇش، تو-

سالغۇلارنى ئېچىش، ھوللۇك پەيدا قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئوپىكىنى ياشارتىش، ئۇچەينى ھول-

لەندۈرۈش ئۈچۈن ئىچىشكە بېرىلىدۇ. ئىچكەندىن كېيىن توسالغۇلارنى ئېچىپ، زەربە تىگىپ ياكى

زىقىلىپ ئۇيۇغان قاننى تارقىتىدۇ، ئۇچەيدىكى چاراهەتلەرنى داۋالايدۇ، يوتەل ھەم ئېغىز قۇرۇش-

لارنى داۋالايدۇ ھەتتا سوقۇر ئۇچەي ئوسۇلكچىسىنىڭ ۋوسپالېنىمىسى (ئاپپېندىتسىس) گە مەنپەئەت قىلىدۇ.

قوغۇننىڭ ساپىغى: - (CALYX MELO ياكى PEDICELIS MELO) 甜瓜蒂

تەبىئىي: - سوغۇق، تەمى قېرىق، ئازراق زەھەرلىك، قۇستۇرۇش، باش، كوزدىكى سوغۇق

يەللەرنى ھەيدەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

قوغۇن ساپىغى ئېلېتېرىن (مېلوتوكسىن) دىگەن ماددا تۇتقانلىقى ئۈچۈن، مۇۋاپىق

مقداردا ئىچىپ ئاشقازان لېرۋىلىرىنى غىدىغلاپ قۇستۇرۇدۇ ھەمدە بەدەنگە ئۈزلەشمەيدۇ. كۆپ قۇستۇرۇپ سۇسىزلايدۇرۇش ۋە زەھەرلەش ھادىسىسىنى كەلتۈرۈپ چىقارمايدۇ. يىمەك - ئىچمەك تەسىرىدىن ئاشقازاندا پەيدا بولغان كاتارلاردا شىلمىشنى خىلمىتلارنى قۇستۇرۇپ چىقىرىش ئۈچۈن ياكى زەھەرلىك ماددىلارنى ئىچىپ تاشامغاندا قۇستۇرۇپ تېز قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئىچكۈزۈلۈدۇ. قوغۇن شاپىمىنى قۇرۇتۇپ تالقالاپ، سېرىق كېسەل بىلەن ئاغرىغان ئاغرىقنىڭ بۇرنىغا پۈركىسە، سېرىق سۇ ئاقتۇرۇش بىلەن سېرىق كېسەلنىڭ ساقىيىشىغا ياردەم بېرىدۇ. شۇ سۈپۈپ بىلەن بۇرۇندىكى ئوسۇك گوش (پالمپ) لارنىمۇ داۋالاش مۇمكىن.

ئىسسىق بەلغەملەرنى قۇستۇرۇشقا، تۇتقاق كېسەلنى داۋالاشقا، ھىق تۇتۇشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئومۇمەن بەدەندە سۇيۇقلۇق كۆپۈيۈپ پۈتۈن بەدەن ئىشىپ كەتكەن كېسەللەرگە بېرىلە قۇستۇرۇش ئارقىلىق سۇنى ھەيدەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈدۇ.

دېققەت: - قوغۇن ساپىغىدا بولمىغان ئېلېتېرىن دىگەن ماددا خېلى زور زەھەرلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە. مەسىلەن: بىر تىرىك ئىتنى ئولچەپ، ھەر بىر كىلوگرام بەدەن ئېغىرلىقىغا شۇ ماددىدىن بىر گرامنىڭ $\frac{7}{1000}$ قىسمى ھىساۋىدا ئېلىپ ئوكۇل قىلىنسا، دەرھال كۈچلۈك قۇسۇش يۈز بېرىپ، نەپەس ئېلىش مەركەزلىرى پالەچلىنىپ ئولۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قوغۇن ساپىغىنى دورا ئورنىدا ئىشلەتكەندە مىقدارىغا دېققەت قىلىش لازىم.

قوغۇن ساپىغىنىڭ مىقدارى: بىر قېتىملىق مىقدارى، قۇستۇرۇش ئۈچۈن 1 - 2 گرام (تالغان ھالدا ئىچكۈزۈلۈدۇ). ئەگەر 15 مىنۇتتىن كېيىن قۇسما، تېزىرەك قۇستۇرۇش ئۈچۈن يەنە شۇ مىقداردا قايتا بېرىلىدۇ. بەلغەم بوشۇتۇش ئۈچۈن بىر قېتىمدا يېرىم گرام بېرىلىدۇ. ئەگەر ئېغىر ئاغرىقلارنى تېزىرەك قۇستۇرۇش زورۇر بولۇپ قالسا، 4،5 - 9 گرامنى قاينىتىپ بىرلا ئىچىشكە بەرگىلى بولۇدۇ. قوشۇمچە: - پىشقان قوغۇن ساپىغىدىن بىر قانچە دانە ئېلىپ، ئوتتا قۇرۇتۇپ تالقالاپ، چىنىدىن ياسالغان قاچىدا ئاغزى مەھكەم ئېتىپ ساقلىنىدۇ. سېرىق كېسەلنىڭ بۇرنىغا پۈركۈپ سېرىق سۇ ئاقتۇرۇش بىلەن داۋالاشقا ياكى بۇرۇندىكى ئوسۇك گوشنى داۋالاشقا ئىشلىتىش مۇمكىن. قۇسالماي تۇرغان كىشىگە باراۋەر مىقداردا قىزىل ماش ئۇنى بىلەن قوشۇپ بېرىلسە (ھەر ئىككىسىدىن جەمئىي 3 گرامنى) قېرىندىكى شىلمىشنى خىلمىتنى قۇستۇرۇدۇ.

قوي

(زەئىن)

OVIS ARIES LINNE

羊

تونۇش: - قوي مەشھۇر ھايۋاندۇر. باشقا ھايۋانلارغا قارىغاندا ھېس قىلىش قابىلىيىتى توۋەن. ئەڭ ياخشىسى بىر ياشتىن 2 ياشقىچە سېمىزىدۇر. 3 - 4 ياشتىن ئارتقىنى تازا ياخشى ئەمەس. بۇزۇق خىلمىت پەيدا قىلىدۇ. بويۇننىڭ، تاغاق ۋە ئۇنىڭ ئەتراپلىرىنىڭ گۈشى باشقا ئەزاسىنىڭ گۈشىگە قارىغاندا ياخشى.

چىقىش ئورنى: - ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: — پات سىڭىدۇ، غىزالىق خۇسۇسىيىتى ئارتۇق. ياخشى قان بەيدا قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ، قۇۋەتلەيدۇ، ئادەملەرنىڭ بەدنى ئۈچۈن مۇۋاپىق كېلىدىغان گوشلەرنىڭ ياخشى قوي كوشىدۇر. زۇرمىكى زۇرەككە، ئوپكىسى ئوپكىگە، ھەر ئەزاسى شۇ ئەزانىڭ كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى: — گوشنى ئوبدان پۇشۇرۇپ سىركە ۋە ھەسەل بىلەن داۋاملىق يىسە بەدەننى كۈچلۈك قىلىدۇ. كۆڭۈل كېتىش، خاپىغان ۋە بەدەننىڭ ئورۇقلۇغىغا ناھايىتى پايدا قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرتىدۇ، قوينىڭ چاۋا يېغىنى بوغۇزلاپ سوۋۇغىچە يىسە ياكى ئېرىتىپ ئىلمان ئىچسە يوتەل، كۆكرەك ئاغرىغىغا، زەيىقى نەپەس كېسەللىرىگە، سۇيدۇكنىڭ كويۇپ كېلىشىگە پايدا قىلىدۇ. يېڭى سويغان گوشنى يېڭىدىن زەخمىلەنگەن ئەزاغا تېڭىلا (بىر نەچچە قېتىم شۇنداق قىلسا) زەخمىنىڭ دەردىنى ئېلىپ، ئىشىپ قېلىشتىن، زەخمىسى زىيادە بولۇشتىن ساقلايدۇ. شۇنىڭدەك قوينىڭ ئىسسىق تېرىسىگە ئورالسا پايدا قىلىدۇ. گوشنى كويدۇرۇپ ئىلان، چايان چاققان جايلاغا چېپىلاسا پايدا قىلىدۇ. كۈلنى سۈرمە قىلىپ كوزگە تارتىلسا كوزگە چۈشكەن ئاقنى كوتۇرۇدۇ. سىركە بىلەن چېپىلاسا بەدەننى يوق قىلىدۇ. ئوتى قۇرۇق ئىسسىق، داغنى ئېلىپ پاقىرتىدۇ. ھەسەل بىلەن ياكى ئوزنى كوزگە تېمىتىلسا كوزدىكى ئاقنى كوتۇرۇدۇ. چېپىلاسا تېرىدىكى ھەر تۈرلۈك تەمىرەتكىگە پايدا قىلىدۇ ۋە زۇسا باشقا چىققان ئۇششاق دانىلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ (بىر نەچچە ھەسەلگە قوشۇپ چېپىلاسا). قوينىڭ قېنىنى سوۋۇتماستىن قىزىق بەدەنگە چېپىلاسا ئابىلەر (قاپارتقۇ) بولۇپ قېلىشتىن ساقلايدۇ. شۇ سائەتتە تەسىر كورسۇتۇدۇ. قوينىڭ مايىغى بەك قۇرۇق ئىسسىق، ئىشىمەلەرنى تارقىتىش، ئىستىسقا ۋە زەخمىلەرنى پۈتتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مومنى گۈل يېغى بىلەن ئېرىتىپ قوينىڭ يېغىنى قوشۇپ ئوت بىلەن كويگەن يەرگە چېپىلاسا مەنپەت قىلىدۇ.

سىركە بىلەن چېپىلاسا سوكەل ئۈچۈن ۋە ماشرا (تىلما) كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەتلىك ۋە پەيدا بولغان ئوشۇق گوشلەر كېمىش ئۈچۈن پايدىسى كۆپ. گۈلاپ سۈيىگە قوينىڭ مايىغىنى بىر كېچە چىلاپ يىرىڭلىق چاقا ۋە قاپارتقىلارغا چېپىلاسا ئېغىز ئالدۇرۇدۇ، تۇيغىنىڭ كۈلۈكىنى چېپىلاسا داۋۇسۇلەپ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. كويدۇرۇپ زۇيۇپ بېرىلسە ئىسھالنى توختۇتۇدۇ ۋە ۋابا كۈنلىرىدە قوينىڭ گوشىنى ئىستېمال قىلىش ئانچە توغرى ئەمەس. چۈنكى قوينىڭ گوشى كۆپ قان بەيدا قىلىدۇ. قوينىڭ گوشى ئوشكىنىڭ گوشىدىن ئېغىرراق.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

1. قوي گوشى: — تەبىئى قۇرۇق، زور دەرىجىدە ئىسسىق، زەھەرسىز. بەدەننى سەمىرتىدۇ، تەبىئى ھارارەتنى كۈچەيتىدۇ، ئاجىزلىقلارنى داۋالايدۇ. بەدەندىكى بوۋاقلىقتىن قالغان كېسەللەرنى داۋالايدۇ، باشتىكى يەلدىن بولغان ئاجىزلىقلارنى، كۆپ تەرلەشلەرنى داۋالايدۇ، باھنى كۈچەيتىدۇ، مەننى كۈچەيتىدۇ، زۇرەكنى تېچلاندۇرۇدۇ، تۇغۇتتىن كېيىنكى ئاجىزلىقلاردا، ئاغرىق - سىلاقتىن كېيىنكى ماغدېرىسىزلىقلاردا قوي گوشى شورپىسى ياخشى مەنپەت قىلىدۇ. ئاشقازان سوغۇقلىغىدىن كېلىپ چىققان قۇسۇشلاردا، قېرىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى ناچارلىقلاردا، شۇنىڭغا ئوخشاش ئومومى ماغدېرىسىزلىقلاردا مەنپەت قىلىدۇ.
2. قوينىڭ زۇرۇڭگى: — قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز. خاپىغانغا، مالخولياغا مەنپەت قىلىدۇ.
3. قوينىڭ ئۇرۇق بېزى: — (تېستىسى) بورەك ئاجىزلىقلىرىنى داۋالايدۇ، مەننى كۈچەيتىدۇ، باھنى قۇۋەتلەيدۇ.

4. قوينىڭ جىگىرى: تەبىئىي - سوغۇق، زەھەرسىز. جىگەرنى قۇۋەتلەيدۇ، جىگەردىكى يەلنى، ئاجىز ھارارەتنى ئالىدۇ. كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. قىزىتمىلىق كېسەللەردىن كېيىنكى كوزنىڭ ئاجىزلىقىنى داۋالايىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ساق قوينىڭ جىگىرىنى قىيماقلىپ ھەم پىياز، دورا-دەرمەكلەر قوشۇپ خام يېيىش ياكى چالا پۇشۇرۇپ ئىستىمال قىلىش لازىم.
5. قوينىڭ ئوپكىسى: قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز. ئوپكىنى كۈچەيتىدۇ. يوتەلنى پەسەيتىدۇ. نۇسۇزلۇقنى توختىتىدۇ، كۆپ سېشىنى قىسقارتىدۇ (كىچىك پۇرچاقنىڭ يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ پۇشۇرۇپ يېيىش لازىم)، زەھەر قايتۇرىدۇ، ئىشقى ياندۇرىدۇ.
6. قوينىڭ قېنى: موتىدىل، زەھەرسىز. ئاياللارنىڭ قان سوغۇقلىقىدىن بولغان تۇتقاقلىق كېسەللىرىنى داۋالاشقا، تۇغۇتتىن كېيىن خۇن توختاپ جىنى تەلەپ يوقالغاندا قوينىڭ قېنىنى ئىسسىق ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ. تېز مەنپەئەت قىلىدۇ.
7. قوينىڭ قېرىندىشى: قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز. كوڭۇل ئېلىشىلارنى توختۇتۇدۇ، ئاجىزلىقتىن بولغان سوغۇق تەرلەرنى توختۇتۇدۇ، بەدەن ئاجىزلىقىنى داۋالايىدۇ. كۆپ سېشىنى توختۇتۇدۇ (بەزىلەرنىڭ پىكىرىچە قېرىندىشى كۆپ يىمە مەيدىنى سۇلاشتۇرۇپ كوڭۇل ئېلىشىدىغان، كۆپ كىمىرىدىغان قىلىپ قويىدىكەن).
8. قوينىڭ ھەمىرى: پاكىزە تازىلاپ قۇرۇتۇپ سوقۇپ دورغا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بورەكنى، باھنى كۈچەيتىدۇ، سەمىرىتىدۇ.
9. قوي يېغى: قۇرۇق، زور ئىسسىق، زەھەرسىز. بەدەندە ياغ پەيدا قىلىدۇ، ئىچ سۇ-رۇپ ئۈچەي چىقىپ قىلىشىلارنى داۋالايىدۇ، يەل زەھەرلىرىنى ھەيدەيدۇ، تۇغۇتتىن كېيىنكى قوساق مۈجۈپ ئاغرىشلارنى داۋالايىدۇ. يۈزدىكى داغلارنى يوقىتىدۇ. ھەرخىل مەلەملەرگە قوشۇلۇپ تېرە كېسەللىكلەرنى داۋالايىدۇ.
10. قوينىڭ ئىلىمى: تەبىئىي ئىسسىق، زەھەرسىز. باھنى قۇۋەتلەيدۇ، ئاجىزلىق سەل كېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بەل ئاغرىقى، ئىچ سۇرۇشلەرنى داۋالايىدۇ.
11. قوينىڭ ئوتى: تەبىئىي سوغۇق، زەھەرسىز. كوزگە چۈشكەن ئاقنى ئالىدۇ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرىدۇ. سىرگە بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە مەدە قۇرۇتلارنى چۈشۈرىدۇ، سېرىق چاقىلارنى داۋالايىدۇ.
12. قوينىڭ ھىگىسى: زەھەرلىك. پەقەت سىرتقا ئىشلىتىش لازىم. داغنى چۈشۈرۈش، چارەھەتلەرنى داۋالاش تەسىرى بار. قوي مىڭى يېمىشكە يارىمايدۇ. كۆپ ئىستىمال قىلىنسا يەل كېسەل پەيدا قىلىدۇ، ئەر - ئاياللار كۆپ يىمە تۇغماس بولۇپ قالىدۇ (مىڭ شەن).
13. قوي سۇتى: قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز، ئاجىزلىقلارنى ساقايتىدۇ، بەدەننى سەمىرىتىدۇ. بالىلارنىڭ تۇتقاق كېسىلىنى داۋالايىدۇ، ئېغىز چايقالا ئېغىز ئىچىدىكى چارەھەتلەرنى داۋالايىدۇ، دو چاققان زەھەرنى قايتۇرىدۇ. بۇلاردىن تاشقىرى، قوينىڭ پاقالچاقلىرى، بورىگى باھنى قوزغاش، بەدەننى سەمىرىتىش تەسىرىنى كورسىتىدۇ.
- قوينىڭ كالا سۈتىگىنى، باشقا ئۇستۇخانلىرىنى كويدۇرۇپ كۈلى ئىچكۈزۈلسە، خاتالىشىپ تۇتۇپ تاشلىغان تومۇر پۇللارنى چىقىرىدۇ. قوي چىشىنى كويدۇرۇپ كۈلىنى ئىچكۈزۈلسە بالىلارنىڭ دولىنىپ كېتىش كېسىلىنى داۋالايىدۇ. قوينىڭ تېرىسىنى تۈكۈنى چۈشۈرۈپ كاۋاپ قىلىپ بېرىلسە ياكى قىيما قىلىپ پۇشۇرۇپ بېرىلسە ھاشاراتلار زەھىرىنى قايتۇرىدۇ، قان توختىتىدۇ، بارلىق يەللەرنى ئالىدۇ. ئىسسىق تېرىگە يۈگەلسە تاياق زەخىملىرىنى قايتۇرىدۇ. پەي قايرىلىش، ئاياق قايرىلىش ھادىسىلىرىدا قوي زۇڭىنى ئاچچىقسۇ بىلەن قاينىتىپ تېگمىلا ئوڭايلا ساقايتىدۇ.

قەھۋە

(بۇن)

SEMEN COFFEAEE

咖啡

تونۇش: — بۇبىر خىل تاغ دەرىخىنىڭ مەۋسى بو-
 لۇپ، بۇنىڭ ئۇرۇغى تېرىلمدۇ. بۇ 2 خىل بولۇدۇ.
 1- خىلى: جاڭگالنىڭ بولۇپ ئوزىدىن- ئوزى ئۇنۇدۇ.
 2- خىلى: زۇرتىنىڭ بولۇپ، تېرىلمدۇ. كوپ پەر-
 ۋىش بىلەن تەييار بولۇدۇ. ئەڭ ياخشى زۇرتىنىڭ
 (تېرىلمىدىغىنى) بولۇپ، يەمەندىن چىقىدىغىنى ياخشى
 ھساپلىنىدۇ. دانلىرى كوك، چوك - كىچىكلىكتە ئورتا
 دەرىجىدە، خۇشبوۋى، قورۇلۇپ سوقۇلغىنى ياغلىشاڭغۇ.
 تەمى، بويى ياخشى بولۇدۇ. ئۇرۇغى قارا غىلاپنىڭ
 ئىچىدە بولۇپ، ھەببۇل غارغا ئوخشايدۇ. چوك -
 كىچىكلىكتە پۇندۇق مىقدارىدا، پوستى ھەببۇل غارنىڭ
 پۇندۇقىنىڭ پوستىدىن نازۇكراق.

119- رەسىم. قەھۋە

ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە ئىككى دانە مېغىزى بار. مېغىزىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بوغداي،
 خوما ئۇرۇغىنىڭ سىرىغىغا ئوخشاش، بىر ئاز يورۇغى بولۇدۇ. لېكىن بىر ئاز ياپىلاق،
 مېغىزىنىڭ مىقدارى بۇغدايدىن چوڭراق، خورما ئۇرۇغىدىن كىچىكرەك، رەڭگى كوك، تەمى بىر
 ئاز ئاچچىق، ئەڭ ياخشى يېڭى، ۋەزنى ئېغىر، سۇغا سالا چۆكۈدىغىنىدۇر.
 يەمەندىن چىقىدىغىنى ئەڭ ياخشى، ھەبەشتاندىن چىقىدىغىنى ئىككىنچى دەرىجىلىك ھساپ-
 لىنىدۇ. قارا قەھۋە بەك ناچار، ئاچچىق بەدەمەزە كېلىدۇ. ھەر بىر مەملىكەتلەرنىڭ خەلقى مېغىز-
 نى بەزى ۋاقىتتا خام ياكى قورۇپ جويۇز رەڭ قىلىپ، بەزى ۋاقىتتا كويىگىدەك قورۇپ ساپ
 ھالدا، بەزىدە چالا سوقۇپ، بەزىدە يۇمشاق سوقۇپ ياكى بىر ئاز قەن، ناۋات، سۇت قوشۇپ ئىچىدۇ.
 چىقىش ئورنى: — ئەسلى ۋەتەننى ئەرەبىستان، ئافرىقىنىڭ شىمالىي بولۇپ، بىرازىلىيىگە، ئوتتۇرا
 ئامېرىكىغا، ھىندونېزىيە، سەيلونلارغا كۆچۈرۈپ تېرىلغان. 1884- ژىلىدىن باشلاپ مەملىكىتىمىزنىڭ
 تەيۋەن ئۆلكىسىدە، 1913- ژىلىدىن باشلاپ خەينەنداۋ ئاراللىرىدا تېرىپ مەھسۇلات ئېلىنماقتا.
 تەبىئىتى: — 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.
 خۇسۇسىيىتى: — توسۇلغۇلارنى ئېچىش، ئاغرىقلارنى پەسەيتىش، قاننىڭ تېزلىكىنى پەسەيتىش،
 سەپرا ۋە سەۋدانى نورماللاشتۇرۇش، قويۇق خىمىتلارنى سۇيۇلدۇرۇپ تازىلاش، بەدەن سۇسلاۋغىنى
 يوقۇتۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، باش ئاغرىغىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 ئىشلىتىلىش ئورنى: — قاينىتىپ ئىچسە ئەزالاردىكى توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. ئەزالارنىڭ ئاغرىق-
 لىرىنى پەسەيتىدۇ. قاننىڭ قاينىشىنى پەسەيتىپ، تېزلىكىنى يوقۇتۇدۇ. قويۇق خىمىتلارنى سۇزۇلدۇ-
 رۇپ تازىلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قان سەپرا خاراكىتىرلىق، سەۋدا خاراكىتىرلىق تەپلەر ئۈچۈن ئىشلىتىم-
 لىدۇ. بولۇپمۇ تەپلەرنىڭ ئەۋەل تەرەپلىرىدە ياكى چېچەك چىققاندىن كېيىن بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. 4 كۇن

دە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تەپلەر ئۇچۇنمۇ مەنپەئەتلىك، قان خاراكتىرلىق شىرا كېسەللىكى ئۈچۈن ۋە يەر قان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تەبىئىيەتنى يۇمشۇتۇدۇ، سۇيىدۇكىنى ماغدۇرۇدۇ. بەدەننىڭ ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇدۇ. بەلغەم خاراكتىرلىق يوتەل ۋە نەزلە ئۈچۈن، بەدەندىكى سۇسۇقنى يوقۇتۇش، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كۆپۈنچە ھەر تۈرلۈك باش ئاغرىقى، كۆز ئاغرىقى، مالمخولاميا ئۈچۈن بولۇپمۇ خىمىتلار كۆپكەن سەۋەپتىن پەيدا بولغان مالمخولاميا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. خىمىتلار قويۇلۇپ قالغان سەۋەپتىن پەيدا بولغان مالمخولاميا كېسەللىكى ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ. 1-دەۋ. چۈنكى خىمىتلارنى سۇيۇلدۇرۇپ تازىلايدۇ. سېسىق گازلارنىڭ مىڭە تەرەپكە ھۇجۇم قىلىشىنى توسايدۇ. ئەگەر بۇنى يۇمشاق ئىزىپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ چىقىپ كەتكەن ئەزاغا چېپىلما مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ لوئوق تەييارلاپ ئىسسىق، ھول يوتەلگە بېرىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. چالا قورۇپ، يۇمشاق ئىزىپ بېرىلسە ئىسھالنى توختۇتۇدۇ ھەم بەدەننىڭ ئېغىرلىقىنى، ھورۇنلۇقنى، سەپەردە يول زۇرگەندىكى ھارغۇنلۇق ۋە مۇشەققەتلەرنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ھەر كىشىنىڭ ئەمىلى ئەھۋالىغا قاراپ مۇۋاپىق ھالدا بېرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ. ئۇيقۇنى قاچۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - زەنجىۋىل، زەپەر.

تەركىبى: - تەركىۋىدە 1-2 پروتسېنت ئالكالوئىد كوفېين، 4-12 پروتسېنت ياغلىق ماي بولۇدۇ. قۇرۇغاندىن كېيىن بىر خىل خۇشپۇراق ماددا كاقئېئول تۇتۇدۇ. تەركىۋىدىكى كوفېيننىڭ بىر قىسمى قورۇغان چاغدا ئۇچۇپ كېتىدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - قەھۋە (كوفى) ئىچىلىدىغان نەرسە ھىساپلىنىدۇ. ئۇنىڭدا قوزغۇتۇش، سۇيىدۈك ھەيدەش تەسىرلىرى بار ھەمدە دورا سانائىتىدە كوفېين ئالىدىغان خام ئەشە يا قىلىنىدۇ. قۇرۇلغان قەھۋە تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ. قەھۋە مۇسسىنىڭ ئېتىدىن ھاراق چىقارغىلى، تىرىپلىرىنى ھايۋاناتقا يەم قىلغىلى بولۇدۇ.

قەغەز لىمون

(پوستى نېپىز لىمون)

CITRUS LIMON BURM

柠檬

تونۇش: - بۇ مەۋە بىر قانچە تۈرلۈك بولۇدۇ:

1- ئاچچىق، 2- تاتلىق، 3- ئاچچىق چۈچۈك بولۇپ، بۇلارنىڭمۇ ھەر بىرى بىر قانچىگە بولۇنۇدۇ، ھەممىسىنىڭ ياخشىسى لىمون قەغەزى بولۇپ، پوستى نېپىز، سۇيى سۇزۇك بولۇدۇ. مۇتلەق لىمون دەپ ئاتالسا مۇشۇ خىلدىكىنى ئەسلەيمىز.

دەرىخى بىيە دەرىخىدىن كەچىگرەك، شاخلىرى بىر ئاز بىر بىرىگە چىرىشەنگۈ بولۇدۇ. يوپۇرماقلىرى بىيە يوپۇرماقلىرىدىن كەچىگرەك، مەۋسى توخو تۇخۇمى مىقدارىدا، بەك چوڭى غازتۇ. خۇمى مىقدارىدا، شەكلى يۇمۇلاق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولۇدۇ. بۇ خىلدىكى لىموننىڭ ياخشىسى چوڭ، ئوبدان پىشقان، سۇلۇق بولغىنىدۇر. رەڭكى ساغۇش، خام ۋاقتىدا كوك كېلىدۇ.

120- رەسىم، لىمون

چىقىش ئورنى: ئىسسىق ئېقىملىق جايلاردا، ئېلىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: 2-دە سوغۇق، بىرىنچىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: مىزاجى لىتىپ قىلىش، قۇيۇق شىملىق خىلمىتلارنى يوقۇتۇش، چىگەرگە قۇۋەت بېرىش، ئۇسۇزلىقنى پەسەيتىش، خۇمارنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىشى: سۈيىنى مۇۋاپىق مىقداردا تىچە سېسىق گازلاردىن پەيدا بولغان باش ئاغرىغىنى، خۇمارنى، گالدىكى ئىسسىقتىن بولغان ئىشقىلارنى پەسەيتىدۇ. سەۋدادىن بولغان خاپىغاننى، قاننىڭ قىزىشىنى، سەپرانى، ئاشقازاننىڭ كويۇشىنى، كوڭۇل ئېلىشىنى، قەينى پەسەيتىدۇ. چىگەر ئاشقازاندىكى قىزىق ماددىلارنى تارتىپ چىقىرىدۇ، قىزىق ئاشقازان ۋە چىگەرگە قۇۋەت بېرىدۇ. سەپرا خاراكتىرلىق، قان خاراكتىرلىق تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. ئوتتۇرىسىدىن 2 پارچە قىلىپ قىزىتىپ پىشانىغا، ئىككى چېكىگە چاپسا ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. بەدەنگە چاپسا ماشرا ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك دانىلار ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. تېرىنى پاقىرىتىدۇ، كىرلەرنى ئالىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا تىچە ياكى چاپسا ھاشاراتلارنىڭ، زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.
ئىشلىتىش مىقدارى: ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ.
ئورۇنباشارى: پورتىخال.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: پەيگە زەرەر قىلىدۇ. يوتەل ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. ئاشقازانغا، باھقا زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: شېكەر، ھەسەل.
تەركىبى: تەركىمىدە ئۈچۈچان، خۇشپۇراق ماي، لىمون يېمى (ئولپۇم تىستىرىدىن 0.3 پىرونت سېنت تۇتۇدۇ). يەنە جەۋھەرلىمىن، تاننىن ۋە باشقا ماددىلارنى تۇتۇدۇ. شۇنىڭدەك ۋىتامىن A، B، C لەرگە ئىگە.

جۇڭخىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: لىمون پوستى ۋە لىمون يېمى (دەۋغەنى لىمون) ئاشقازاننى كۈچەيتىشكە، سېسىق پۇراق ۋە قانچىق تەملەرنى تۈزەشكە ئىشلىتىلىدۇ ۋە سالىقىنلا تۇتۇشى ئىچىملىك ياساشقا ئىشلىتىلىدۇ. يېڭى لىموننىڭ سىقىلغان شىرىسى %50 لىمون كىسلاتاسى (جەۋھەرلىمىن) ھەمدە كۆپ مىقداردا ۋىتامىن C تۇتۇدۇ. قان بۇزۇلۇش كېسىمى (سىنگا) نى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇسۇزلىقنى باسىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ.
لىمون پوستى يوتەلنى پەسەيتىدۇ، بەلغەم بوشۇتۇدۇ. باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرونخىت ۋە كوك يوتەللەردىمۇ بېرىلىدۇ. كوڭۇل ئېلىشىلارنى پەسەيتىدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ نېرۋ ئاجىزلىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ۋەيەھرى - قىيىقىمەر

(رال)

RESINA SHOREA ROBUSTA (COLLOPHONI)

تونۇش: بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يېلىمى بولۇپ، بۇ دەرەخ ھىندىستاننىڭ بەنگال ئۆلكىلىرىدە ئۆسۈدۇ. بۇ يىلامنىڭ شەكلى سۇندۇرۇشقا ئوخشايدۇ، يۇمشاق، بوش بولۇدۇ، تېز ئىزلىنىدۇ. بىر ئاز ئوتنىڭ قىزىقلىقى يىتىش بىلەن ئېرىيدۇ. ھىدى ناخۇش.

چىقىش ئورنى: ھىندىستاندىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - يەلنى، ئىشقىنى تارقىتىش، بەدەننى پاقىرىتىش، زەخمە جاراھەتلەرنى پۇت تۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قەيەھەرنى بۇلى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچە مېگىنى تازىلايدۇ. ھەسەل سۇيى بىلەن ئىچە تۇتقاقلق كېسەل، ھەمدەش، ئىستىقا ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ھېيىز قېنىنى ماغدۇرۇدۇ. بۇنىڭدىن 3 كۈندىن 5 كۈنگىچە ھەر كۈنى 3 گرامدىن سىركەنجىبىن ياكى خا- لىس سۇ بىلەن ئىچە تالنىڭ ئىشقىلىرىنى تارقىتىپ ئەسلى ھالەتكە كەلتۈرۈدۇ. يۇمشاق ئىزىپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ نۇرىنى قۇۋەتلەيدۇ، كوزدىكى ئىزلارنى يوقۇتۇدۇ. ئىزىپ چىشقا سۇۋسا چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىپ چىشنىڭ ئۇللىرىنى چىگىتىدۇ. ئىزىپ خېمىر قىلىپ يىرىڭلىق چاقىلارغا چاپا، چاقىلارنى تازىلاپ ئىزلارنى يوقۇتۇدۇ. مەلھەم تەييارلاپ چاپا كونا- يېڭى جاراھەتلەرنى، چېچەك- نىڭ زەخمىسىنى پۇتتۇرۇدۇ. ئوتتا كويگەن كويۇك، ناسۇر چاقىلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. يېنى ھول قوتۇر ۋە تەمرەتكىلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوپكىگە، ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل ۋە خەشخاش.

ئەسكەرتىش: - بۇ دورىنىڭ لاتىنچە نامى كوللوپونىيۇم ئىكەنلىكىنى لوغاتۇلئەدۇبىدە كور- سۇتۇلگەنلىكىگە قارىغاندا مەستەكى بىلەن بىر ياكى ئوخشاش پېلىم بولۇشى نېھتىمال. تەتقىق قىلىپ كورۇلۇشىنى سورايمىز.

قەلەمپۇر

(قەرەنفىل)

FLOS CORYOPHYLLI
EUGENIA CARIOPHYLLATA THUNB.

丁香

公丁香 (كەكەك قەلەمپۇر)

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مۇسسى بولۇپ، ئۇ دەرەخ ھىندونېزىيىنىڭ جاۋا ئاراللىرىدا بولۇدۇ. دە- رىخى ئانارنىڭ دەرەخىگە ئوخشايدۇ. شاخلىرى ئىگىز ۋە ئىنچىكە بولۇپ، ئۇچلىرى زىمىن تەرەپكە مايىل تۇرۇدۇ. يوپۇرمىغى ئانارنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئانار- نىڭ يوپۇرمىغىدىن چوڭراق بولۇدۇ. ئۇ دەرەخنىڭ مۇسسى قەلەمپۇر بولۇپ ئىنچىكە، ئۇزۇنلۇقى بىر سانتىمېتىر كېلى- دىغان مىخقا ئوخشايدۇ. بىر ئاز ياپىلاق ۋە بېشى چىشلىق بولۇپ بېشىنىڭ مەركىزىدە كىچىك گۈمبەزچىكى بولۇدۇ. توشۇش جەريانىدا بىر- بىرىگە سۈركۈلۈش بىلەن ئۇنىڭ بېشىدىكى گۈمبەزچىكى چۈشۈپ كېتىدۇ. بەزىلىرى ساقمۇ قالىدۇ. ئۇ ئەركەك چىش بولۇدۇ. ئەركە- كى چوڭراق، چاڭ باسقاندەك، كەڭرەك، پۇرىغى

121- رەسىم، قەلەمپۇر

ئازراق بولۇدۇ. چىشى كىچىكرەك بولۇپ، ئۇنىڭ رەڭگى، بويى، تەمى ئەركىمدىن ياخشى ۋە كۈچلۈكرەك.

ئىشلىتىلمىدىغىنى يېڭى، خۇشبۇي ئوتكۇر بۇراقلىق قارامتۇل بولۇپ، چاينىما ياكى ئەزسە ئەزالىرى ئوبدان يۇمشايدۇ، ياغىچى بولمايدۇ. بۇ سۈپەتلەر بولمىغىنى ناچار ھىساپلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: ئەسلىدە ھىندونېزىيىنىڭ ياۋا (جاۋا) ئاراللىرىدىن چىقاتتى. ھازىر مالاي

يېرىم ئارىلى، سۇماترا، مالاككا، فىلىپپىن، ۋىيېتنام قاتارلىق جايلاردىنمۇ چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، ئاۋمىن، گۇاڭشى، شىزاڭ قاتارلىق جايلاردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى: 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - زەھەرلەر تەسىرىنى پەسەيتىش، كوڭۇلنى خۇرسەن قىلىش، مىڭە، زۇرەككە

ئوخشاش ئەزا رەئىسلەرنى قۇۋەتلەش ۋە ئۇلارنى ساقلاش، مىڭنى، ئېقىمىنى قۇۋەتلەش، سوغۇقتىن

بولغان ھول باش ئاغرىغىنى پەسەيتىش، پالەچ ۋە لەقۇا، بەمىلىقلارنى توسۇش، مىڭنىڭ توسالغۇ-

لىرىنى ئېچىش ۋە شۇنىڭدەك باشقا ھول سوغۇق، سەۋدا خاراكىتىلىق مىڭە ۋە پەي كېسەللىرىگە

مەنپەئەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىچىشكە، تېمىتىشقا ياكى پۇركۇش ۋە سىرتتىن چىپىشقا ئىشلىتىلىدۇ. يالغۇز ياكى باشقا مۇدا-

سەۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىش مۇمكىن. يەنە چىشىنىڭ تۇۋىلىرىنى كۈچلەندۈرۈش، سو-
غۇقتىن بولغان چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىش، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - قەلەمپۇرنى يۇمشاق ئىزىپ سۈرمە تەييارلاپ كوزگە تارتسا كوزنى

قۇۋەتلەيدۇ. كوزنىڭ چاپاق پەردىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. يىسىمۇ شۇ تەسىرىنى بېرىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا

ئىچسە ھول سوغۇقتىن بولغان يوتەل ۋە كونا ھول زىققا ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. روھلۇق قىلىدۇ،

ئاشقازاننى، ئۇچەيلەرنى قۇۋەتلەيدۇ. سۇيۇغان جىگەر ۋە تالنى، باھنى ۋە بالىياتقۇنى قۇۋەتلەيدۇ.

زۇقۇرقى ئەزالاردىكى ھول كېسەللىكلەر ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇسۇش، كوڭۇل ئېلىشىش، ھىق

ۋە كىكىرىكىنى يوقۇتۇدۇ. ئېغىر تاماقلاردىن پەيدا بولغان قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئارقا - ئارقى-

دىن سۇيدۇك كېلىش ۋە سۇيدۇك تېمىپ تۇرۇش كېسەللىرى ئۇچۇنمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. بالىياتقۇنىڭ

سوغۇق كېسەللىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ (مەيلى ئىچسۇن، مەيلى لاتىغا ئوراپ چىقىرىش ئورگانغا قويسۇن).

$\frac{1}{2}$ گرامنى يېڭى سېغىلغان سۇت بىلەن ئىچسە باھنى قوزغايدۇ ۋە ئاياللار ھېيىزدىن پاك بولغان

2

دا داۋاملىق 3 گرامدىن ئىچسە ھامىلدار بولۇشقا سەۋەبچى بولۇدۇ. بالىياتقۇنى قىزىتىدۇ. قەلەمپۇر-

نىڭ چىشىنى ئىزىپ خېمىر قىلىپ پىشانىسىغا چاپسا مىڭنىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەرگە

پايدا قىلىدۇ. باش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان ئىشىقلارنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 4 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بورەككە ۋە ئۇچەيگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەمغى ئەرەبى (ئەرەپ يىلمى).

ئورۇنبا سارى: - باراۋەر ۋەزنىدە دارچىن ۋە يېرىم ۋەزنىدە بەسبەسە ياكى پەرەنجى مىشك،

باراۋەر مىقداردا خولمىنجان.

ئەسكەرتىش: - قەلەمپۇر ئەرەقى بارلىق خۇسۇسىيەتلەردە ھاراقىنىڭ ئورنىدا تۇرۇدۇ. ئەرەقنى

ئېلىش ئۇسۇلى: - يۇمشاق ئىزىلگەن قەلەمپۇر سۇپۇپى 100 گرام، قىزىل گۈل يوپۇرمىغىنىڭ سۇپۇپى ۋە

گازمۇن يوپۇرمىغىنىڭ سۇيۇقى ھەرىمىنى 150 گرامدىن ئېلىپ، چالا سوقۇلغان تەمبۇل يوپۇرمىغىدىن 50 گرام ئېلىپ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر كېچە - كۈندۈز گۈلۈپ نەرقىگە چىلاپ ئاندىن كېيىن قايمىدە بويىچە نەرق تارتىپ تامدۇرۇلۇدۇ. ئاندىن كېيىن ھاجەتكە لايىق ئىچىگە كوڭۇلنى خۇرسەن قىلىدۇ. ئىچكى ۋە تاشقى ئەزالارنى، ئاشقازان، جىگەرنى قۇۋەتلەيدۇ. يەللەرنى تارقىتىپ، زەھەرنى بەسەيتىدۇ. سۇددىلەرنى ئاچىدۇ. خىمىلتلارنى نورماللاشتۇرۇدۇ. ئىستىقا ۋە سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. شارابىنىڭ 100 گرامىنى بىر كىلو 600 گرام ئاچچىق ۋە تاتلىق ئانارنىڭ سۈيى بىلەن ۋە 100 گرام ساپ ھەسەل بىلەن شىشكە سېلىپ ئاغزىنى مەھكەم بېكىتىپ، ئاتنىڭ تىزىمىگە بىر ھەپتە كۆمۈپ قويۇپ، ئاندىن كېيىن ئېلىپ ئىستېمال قىلسا، بۇنىڭ تەسىرى ھاراقنىڭ تەسىرىدىن بىر قانچە دەرىجە كۈچلۈكرەك بولىدۇ. قەلەمپۇرنىڭ شارابىنى شېكەر بىلەن قىيام قىلىپ، شەربەت تەييارلاپ داۋانى قوبۇل قىلمايدىغان سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە بېرىلسە مەنپىتى ناھايىتى ياخشى.

فارماكولوگىك تەسىرى: - ئىچىلگەندىن كېيىن ئاشقازان شىللىق پەردىلىرىگە قان تولدۇرۇدۇ ۋە ئاشقازان سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشىنى تېزلىتىدۇ. يەنە ئاشقازان، ئۈچەيلەرنىڭ نېرۋىلىرىنى غىدىقلاپ پېرىستالتىكىسىنى (قۇرۇت ماڭغاندەك ھەرىكەتلىنىشىنى) تېزلىتىدۇ. قانغا سىڭىپ كىرگەندە قاندىكى كىسلوروتنى شۇمۇۋالىدۇ. ئاققان تەنچىلىرىنىڭ سانىنى ئاشۇرۇدۇ. مىڭ ۋە مۇھىم نېرۋىلارغا تەسىر بېرىپ قوزغۇتۇدۇ. زۇرەك ھەرىكىتىنى تېزلەشتۈرۈدۇ. ئەگەر قەلەمپۇر مېيىسى خولپرا مىكروپىمغا تەسىر قىلدۇرۇلسا، ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى چەكلەپ پالەچلەندۈرۈپ قويۇدۇ ياكى شۇ مىكروپىمى پالەچلەندۈرۈپ ئولتۇرۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - خۇشپۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى دورا سۈپىتىدە ئىچىشكە بېرىلسە ئاشقازاننى قىزىتىدۇ. كىمكىرەك ۋە يەل ھەيدەيدۇ، مەيدە چىڭىپ، قوساق كوپۇپ ئاغرىغاندا داۋا بولىدۇ. جۇڭگىيلار رايون كېسلى داۋالايدىغان «قوزغاتقۇچى سۇيۇقلۇق» تەركىمىگە قەلەمپۇرمۇ قوشۇدۇ.

قەلەمپۇر يېشى چىش ئاغرىغاندا پاختىغا سىڭدۈرۈپ چىشنىڭ كاۋاڭلىرىغا تەقىلىدۇ. سىرتقى تەرىپتىن رېۋماتىزمنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

قوشۇمچە: - 2 گرام قەلەمپۇر، 3 گرام خورما، 3 گرام رىسىنىڭ، 2 گرام قۇرۇق زەلە جىمىلىنى 200 گرام سۇ بىلەن قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلسە ئۇزاق داۋام قىلغان ھىق تۇتۇشنى توختۇتۇدۇ.

قەيسەن گىمپانىسى

(ئەككىلى مەلىك)

تونۇش: - بۇ بىر خىل گىمپانىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ 2 قىسمىدۇر.

مەۋسى يېڭى چىققان ئاينىڭ شەكلىدە بولىدۇ. تۇرۇپنىڭ غىلاپىغا ئوخشاش غىلاپ ئىچىدە ئۇرۇقلايدۇ. ئۇرۇقى ئۇششاق، قىچا ئۇرۇغىدەك، بەزىسى ھولبىنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى زۇمۇلاق، شاخلىرى ئىنچىكە، زىرىك، قاتتىق بولىدۇ. شاخلىرى ھەر تەرەپكە يېيىلغان، بەزىلىرى يەرگە يېيىلغان، تېنىسى 60 س م ئۇزۇنلۇقتا، گۈلى سېرىق، ئۇششاق، بەزىسى بىنەپشكە ئوخشاش، بەزىلىرى ئاق. بەزىلىرىنىڭ يوپۇرمىقى پاقا يوپۇرمىغىغا ئوخشاشراق. پاقا يوپۇرمىغىدىن كىچىكرەك بولىدۇ.

مۇسسى ھاۋا كېلىماتىغا قاراپ ھەر خىل رەڭدە بولۇدۇ. بىز بۇنىڭ مەۋجۇتىنى ئىشلىتىمىز. تەمى ھول-
بىگە ئوخشاۋراق كېتىدۇ، ئاچچىق بولۇدۇ. رەڭگى - سېرىق، قاتتىق، ئوتكۇر پۇراقلىق، ئۇشاقلىق داند
چى سېرىق بولغىنى ياخشىدۇر.

چىقىش ئورنى: - ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئەۋەلقى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ياندۇرۇش، زىغىش، قۇرۇتۇش، يۇمشىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - يۇمشاق سوقۇپ سىركە، گۈل يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ خىمىر قىلىپ سوغۇق
تىن باشنىڭ ئاغرىشىغا چېپىلسا، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، سۇ بىلەن ئىلمىشتۇرۇپ باشنى زۇسايىش قاينىغانغا،
باشنىڭ ئاغرىشىغا، شۇنىڭدەك لەقۋا، پالەچ، پەينىڭ ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ. ساراڭ، مالمخولمىيالار-
نىڭ باشلىرىنى زۇسايىدلىق 6 گرامنى 15 گرام ھەسەل بىلەن قوشۇپ بېرىلسە مالمخولمىيا، ئۈنۈتقاقلەققا
پايدا قىلىدۇ. خىمىر قىلىپ 3 كۈندە بىر قېتىم پەي زەئىپلىكى، لەقۋا، پالەچنىڭ پەيلىرىگە چېپ-
پىلسا پايدا قىلىدۇ. بۇ دورىنى يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار (سەتەر، يابۇنە، شىبىت) بىلەن قوشۇپ
قاينىتىپ بېرىلسە يۇقۇرىدىكى كېسەللەرنىڭ ھەممىسىگە پايدا قىلىدۇ. تال، ئاشقازان، بالىياتقۇئاغ-
رىقلىرى ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ ھەمدە ئىچ ئەزانىڭ زىيادە ھوللىمىنى تارقىتىپ چىقىرىدۇ. خۇ-
سۇسەن، ئەنجۈر ۋە ھەسەل بىلەن قاينىتىپ ئىچكۈزسە ئايالنىڭ سۈتىنى ۋە مەننى زىيادە قىلىدۇ.
زەھەرلىك دورىلار زەھىرىنى ياندۇرىدۇ. سۇيىدۈك، ھېپىز، بەدەندىكى ھوللۇكنى ماڭدۇرىدۇ، بەلغەمدىن بولغان ئۇ-
سۇلۇقنى پەسەيتىدۇ. پۇشۇرۇپ خىمىر قىلىپ يالغۇز ياكى مۇسەللەس بىلەن باشنىڭ جاراھىتىگە چېپىلسا پايدا قىلى-
دۇ. موزا بىلەن قوشۇپ ھەم ئەدەس، رۇم توپىسى، تۈگمەن تۈزى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بەدەنگە چېپىلسا بەدەن-
دىكى ھوللۇكنى چىقىرىدۇ. مۇسەللەس بىلەن ئېلىشتۇرۇپ خىمىر قىلىپ چېپىلسا ئىسسىقلىق بولغان مۇ-
رەككەپ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ ياكى يۇمشىتىدۇ (ماتكا، قۇلاق، كوز، قاش ئىششىقلىرىغا). تۇخۇم
ئېقى بىلەن ھولبە ئۇنى، زىغىر، كاسنى ئۇرۇغى، كوكنار ئۇرۇغى بىلەن كېسەل ئەھۋالغا قاراپ چېپىلسا بە-
دەنگە زىغىلغان ماددىلارنى ۋە سوغۇق ماددىلارنى تارقىتىدۇ. سىقىلغان يېڭى سۈيىنى گۈل يېغى بىلەن
ئېلىشتۇرۇپ قۇلاققا چېپىلسا سوغۇقتىن بولغان قۇلاقنىڭ ئاغرىشىغا پايدا قىلىدۇ. سىقىلغان سۈيىنى ئۇرۇغى
بىلەن ياكى مۇسەللەس بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بەرسە ئىچ ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرىدۇ. سۈيىنىڭ ئو-
زىنى بەرسە ئىچ ئەزانىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. زەپەربىلەن قوشۇپ بەرسە تاياق تەككەنىنىڭ زەربىسىنى
پەسەيتىدۇ.

قاينىتىپ ئىچكۈزسە ھەسرەشكە پايدا قىلىدۇ، سۇيىدۈكلۈكتىكى تاشنى چىقىرىدۇ، قاينىتىپ سۈيىدە
ھەسەل قىلىنسا ئۈچەينى پاكىزلەپ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، قۇۋۋەتلەيدۇ. يوپۇرماق شاخلىرىنى قاينىتىپ
ئىچكۈزسە سۇيىدۈك ماڭدۇرىدۇ، ھېپىز كەلمەسلىكىنى داۋالايىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 3 گرام؛ 5 - 10 ياشلىقلارغا 4 - 5 گرام؛

10 - 15 ياشقىچە بولغانلارغا 6 - 9 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - تاش ئاغرىقلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلمەيدۇ. ئەگەر بېرىش توغرىدا

كەلسە ئەنجۈر، يىمىش، ھەسەل قوشۇپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - ئوزۇن بىلەن باپۇنە، تاغ كۈدىسى، كۈندۈرۈۋە يېرىم ۋەزلى ئەنجۈر يوپۇرماقىدۇر.

قەيسۇم

(تاغدا بولۇدىغان بەدرەنجاسىپ)

ARTEMISIA LAVANDULAEFOLIAE PS

细叶艾

تولۇش: - بەدرەنجاسىپنىڭ بىر خىلى بولۇپ، بۇ 2 تۈرلۈك بولىدۇ. 1 - تەركەك، 2 - چىشى. 1 - تەركەك گىنىنىڭ شاخلىرى ئىنچىكە، مۇسسى كىچىك، شەكلى ئەمەنگە ئوخشايدۇ، گۈلى كەمەك، چىشىنىڭ گۈلىدىن كىچىكرەك، گۈلىنىڭ رەڭگى ئاق تەرەپكە مايىل. 2 - چىشى دەرىخ شەكلىدە بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ئاق تەرەپكە مايىل، شاخلىرىنىڭ كۆپ تەرەپلىرى يېرىلاڭغۇ، ئىنچىكە، سۇداپىنىڭ يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ تېنىدە چاپلامشاڭغۇ ھوللۇك بار. شاخلىرىنىڭ ئۈچىدا زۇمۇلاق گۈلى بولۇپ، رەڭگى ئالتۇننىڭ رەڭگىدەك سېرىق. خۇشبۇي، پۇرىنى قوتۇتقۇر، تەمى ئاچچىق، مۇسسى ھەببۇل ئامقا ئوخشايدۇ. تۇمۇزدا چېچەكلەيدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - يەللەرنى تارقىتىش،

زەھەرلەرنى قايتۇرۇش، تەپلەرنى پەسەيتىش،

كۆكرەك ئاغرىغىنى پەسەيتىش، نەپەس ئورگانلىرىنى ئىپچىش، ئاشقازان ۋە ئۈچەيلەردىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇقلارنى ئولتۇرۇپ چىقىرىش، سۇيدۈك ۋە ھېمىزنى ماڭدۇرۇش، بۆرەك ۋە سۇيدۈك ئىككى تاشلارنى پارچىلاپ چىقىرىش، چوڭ بوغۇملارنىڭ ۋە يانپاشنىڭ پەيلىرى تارتىشىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى قاينىتىپ تەنھا ئوزۇنى ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىلغان سۇيىمى ئىچسە كۆكرەك ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. نەپەس يوللىرىنى ئاچىدۇ. ئاشقازان ۋە ئۈچەيدىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇقلارنى ئولتۇرۇپ چىقىرىدۇ. سۇيدۈك ۋە ھېمىزنى ماڭدۇرۇدۇ. بۆرەك ۋە سۇيدۈكلۈكتىكى تاشلارنى پارچىلاپ چىقىرىدۇ. مۇپاسىلىنىڭ يىلىمى ھەم يانپاش ئاغرىغىنى، يەنى يوقۇتۇدۇ. زەھەرلىك دورىلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. تىمىرىتىدىغان تەپلەرنى پەسەيتىدۇ. بولۇپمۇ ياغ، شاراپ بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئىچىلسە ھەر تۈرلۈك زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. ئىچىشكە، تاشقى تەرەپتىن چېپىشقا بولىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ ئىزىپ پۇشۇرۇپ سۈۋىغان مىڭە ۋە ئاشقازانغا چېپىلسا ئاشقازان سوغۇقلۇغىنى ھەم مىڭە سوغۇقلۇغىنى يوقۇتۇپ قىزىتىدۇ. ھومۇل قىلسا قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ. ئىزىپ خېمىر قىلىپ ئىششىق ئەزالارغا چېپىلسا ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. يېڭى چارەھەرگە چېپىلسا چارەھە تەرنى پۇتتۇرۇدۇ.

بىمە بىلەن پۇشۇرۇپ تارقىمايدىغان ئىشىقىلارنى تارقىتىدۇ. كويدۇرۇپ يۇمشاق ئىمىزىپ قان كېلىدۇ. خان ئەزالارغا سېپىلسە قانىنى توختىتىدۇ. ئەگەر ئابدومىلىك يېغى بىلەن بۇنىڭ كويدۇرۇلگەن يېغىنى ئىمىزىپ چېپىلسا ساقالنىڭ تېز چىقىشى ئۈچۈن ياردەم بېرىدۇ ياكى بۇنىڭ ئوسۇملۇكىنى كويدۇرۇپ بۇي سالىسا زەھەرلىك ھاشاراتلار قاچىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 6 گرامغىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوپكىگە زىيان قىلىدۇ. (تۈزەتكۈچىسى كەتىرا بىلەن خەشخاش);

ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ (تۈزەتكۈچىسى ھەسەل ۋە شىخ ئەرمىنى).

ئورۇنباسارى: - ئەمەن، بابۇنە.

تەركىبى ۋە ئىشلىتىلىشى: - ئەمەن بىلەن ئوخشاش، شۇ ماۋزۇغا قارالسۇن.

قەنبىل - قىنبىل

KAMALA (GLANDULAE ROTTLEAE)

卡马拉 (吕宋楸荚粉)

تونۇش: - بۇ بىر خىل قۇمدەك نەرسە بولۇپ، ئۇنىڭ رەڭگى قىزىل، توپىغا ئارىلاشمىغىنى

خالىس يېنىك بولىدۇ. توپا - قۇملارغا ئارىلىشىپ قالغىنى ساپ بولمايدۇ، ئېغىر بولىدۇ.

چىقىش ئورنى: - يەمەننىڭ باياۋانلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئۈچەيدىكى ئۇشاق قۇرۇت ۋە مەدىلەرنى چىقىرىش، تۇتاشقان شىلىملىق ھول

لۈكلەرنى ۋە بۇزۇق خىلمىتلارنى سۇرۇش، يىرىكلىق جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇش، جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزىنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - بۇنىڭدىن 3 - 6 گرامغىچە يۇمشاق سوقۇپ مۇناسىۋەتلىك دورىلار قوشۇپ

ئىچكۈزۈلسە ئۈچەيدىكى مەددە، قۇرۇتلارنى، بۇزۇق خىلمىتلارنى سۇرىدۇ. يۇمشاق ئىمىزىپ يىرىكلىق

جاراھەتلەرگە سېپىلسە، قۇرۇتۇپ جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزىنى پۈتتۈرىدۇ. تاز، ھول قوتۇر ۋە قۇبا

كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپىيەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئەۋۋەل ئەزانى گۈل يېغى بىلەن مايلاپ ياكى ناكسىر

ئۇرۇغىنىڭ يېغى بىلەن ياغلاپ (خۇسۇسەن كىچىك بالىلارنىڭ تاز چاقا، ھول قوتۇر، قۇبالەرنى

مەزكۇر ياغلار بىلەن ياغلاپ، ئاندىن كېيىن سېپىلسە ياخشى تەسىر بېرىدۇ. شۇنىڭدەك يېغى بىلەن

ياغلانسا ياكى ئىتتىرىپىل ۋە مەچۇنلىرىنى يىمىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - 3 گرامدىن 6 گرامغىچە.

ئورۇنباسارى: - تىرمىس، سەككىنەج، بەرەنگى كابىلى مۇقەششەر.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۈچەيلەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا ۋە شىخ ئەرمىنى.

ئۇندىن باشقا ئاشقازان ئاغرىغىغا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى مەستكى رۇمبېدىيان.

چىقىش ئورنى: - يەمەن ھىندىستاننىڭ ئورپىسا (كالكوتمىنىڭ غەربىي - جەنۇبىدىكى جاي)

بەدىگالە، بومباي قاتارلىق جايلاردىن زىغىۋېلىنىدۇ.

مەنبەسى: EUPHORBIACEAE (ئېۋفوربىياتسىيە) بولۇمىگە مەنسۇپ ئوسۇملۇك GOVIENSIS
MOLLOTOS PHILIPPINENSIS MYLLER AR نىڭ مېۋىسى ئۈستىگە زەھىملىدىغان
بەز ياكى تىۋوت شەكىللىك جىسىمدىن نىبارەت.

تەركىۋى: 80 پىروتسېنت ئەتراپىدا بىرخىل خورما رەڭلىك رېزىنا تۇتۇدۇ. ئۇنىڭ ئاساسىي
روقتىرلىن ملامارون ۋە باشقا سۈرگە تەسىرگە ئىكە ماددىلاردىن نىبارەت.

جۇڭگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:-

تەبىئىي:- قۇرۇق، تەمى قېرىق.

زەھەرلەرنى يېشىملىنىدۇرۇش، ئىچ سۈرۈش، زەھەرلىك ھاشارەتلەر چاققاندىكى زەھەرلىنىشىنى
قايتۇرۇش، تىغ يارىلىرى زە باشقا جاراھەتلەرنى ساقايتىش، پالمالارنىڭ مەددىلىرىنى چۈشۈرۈش
ئۈچۈن ئىچىشكە ۋە سىرتقا چېپىشقا ئىشلىتىلىدۇ.

قەنتۇرلىيۇن

(دەقىق)

تونۇش:- بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، تېنىسى خورما ۋە ئۇسۇلنىڭ تېنىسىگە ئوخشايدۇ.

ئىگىزلىكى 2 كەزدىن 3 كەزگىچە، شاخلىرى كۆپ بولۇپ بىر كۆتەكتىن ئۇنۇپ چىقىدۇ، شاخلىرىنىڭ
ئۇچىدا غۇنچىلىرى بولىدۇ، خەشخەشنىڭ غۇنچىسىغا ئوخشايدۇ. زۇمۇلاق، بىر ئاز ئۇزۇنچاق، گۈلى
سىماۋى رەڭ، زۇڭغا ئوخشايدۇ. ئۇرۇغى زاراڭزا ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ، ئۇرۇغىنىڭ تەمى بىر ئاز تىلنى
كويىدۇرۇدۇ. ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرمىغى ياڭاقنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. كۆكرەكلىك، يوپۇرمىغىنىڭ
ئەتراپى ھەرىنىڭ چىشەغا ئوخشاش، چىشلىق ئىلتىزى توم ئۇزۇنلىقى 2 كەزگىچە بولۇدۇ. قاتتىق،
ئىلتىزىنىڭ رەڭگى قىزىل، قىزىل ھوللۇكتىن تولغان. ئۇ ھوللۇكنىڭ رەڭگى قانغا ئوخشاپ كېتىدۇ.
ئىلتىزىنىڭ تەمى مۇرەككەپ ئوتكۇر، تىلنى كويىدۇرۇدۇ. بىر ئاز شىرىنلىكىمۇ بار، تىلنى بىر ئاز
قورۇيدۇ. ئىلتىزىنىڭ سىقىلغان سۈيىنىڭ رەڭگى ھەم قانغا ئوخشاش قىزىل. بۇ ئوسۇملۇكنىڭ ئۇنۇ-
دىغان جايلىرى ئاپتاپ كۆپ چۈشۈدىغان زىمىنلار، تاغلار، دوۋىلىكلەر، بۇنىڭ قۇۋىتى 10 زىلغىچە تۇرۇدۇ.
چىقىش ئورنى:- شىنجاڭدىن چىقىدۇ. ئىراننىڭ شىراز دىگەن شەھەرلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىي:- ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

ئىشلىتىلىشى:- ئىلتىزىنىڭ ئۇسارىسى بولۇپ، ئۇنىڭ قۇۋىتى قالغان ئەزالىرىنىڭكىدىن ئارتۇغراق.

خۇسۇسىيىتى:- يەللەرنى، ئىششەقلارنى تارقىتىش، تۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىلتىزىنىڭ تەمى
مۇرەككەپ ۋە ھەرخىل بولغانلىقتىن ئوخشاش بولمىغان تەسىرلەرنى بېرىدۇ. مەسىلەن: ھېيىز خۇنىنى
ماڭدۇرۇش، ئولۇك پالىنى چۈشۈرۈش، تىرىك پالىنى ئولتۇرۇش، كۆكرەكنى تازىلاش، مىڭنى تازىلاش
خۇسۇسىيىتى بار.

زۇقۇرىدىكى خۇسۇسىيەتلەرنى بېرىشى بۇنىڭ تەمىدىكى ئوتكۇرلۇكتىن ۋە كويىدۇرۇشتىن كېلىپ

چىقىدۇ. پالمىياتقۇنىڭ قېنىنى توختۇتۇش ۋە جاراھەتلەرنى پۇتتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

بۇ خۇسۇسىيەتلەرنىڭ يۈز بېرىشى تەمىدىكى قابىزلىق (قورۇش) سەۋىيىدىن كېلىپ چىققان.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- نەپەس سىقىلىشى ۋە زۇقۇرىغا تىنىشىش، كونا يوتەل،

رەھىمدىن خۇن كېلىشى، بېقىن ئاغرىشى ۋە قوساق ئاغرىشى ئۈچۈن ئىش

لىتىلىدۇ. چىمگەرنىڭ، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، بەلغەم خاراكتىرلىق قوللىنىشنى

يوقۇتۇش، ئىستىسقاۋە يارقان كېسەللىكى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سۇيدۇك ھەم ھېيىزلى ماغدۇرۇش، ئاسان قۇغدۇرۇش ئۈچۈن ۋە بالىياتقۇنىڭ ئاغرىقلىرى ئۈچۈن، قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ چىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ لاتىغا بولاپ پەرىجىگە قويا ھېيىزنىڭ قېنىنى راۋان قىلىدۇ ۋە بالىنىڭ قۇغۇلۇشىنى تېزلىتىدۇ. بۇنىڭ يېڭى ھولىنى ئىزىپ ياكى قۇرۇغىنى ئىزىپ خېمىر قىلىپ تەنھا ياكى باشقا مەلەملەر بىلەن چېپىلسا يېڭى جاراھەتلەرنى، زەخمىلەرنى بىر-بىرىگە چاپلاشتۇرۇپ پۇتتۇرۇدۇ. چۇڭقۇر ناسىر چاقىلارغا ۋە يانپاش ئاغرىغىمۇ مەنپەت قىلىدۇ. قالغان خۇسۇسىيەتلەردە قەنتۇرىيۇنى سېغىرغا يېقىن.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئىككى گرامغىچە، ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ. كېسەلدە تەپ بولمىسا شاراپ بىلەن بېرىلىدۇ. ئەگەر تەپ بولسا سۇ بىلەن بېرىلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - مىڭگە زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل ۋە باشقا تاتلىق نەرسىلەر. ئورۇنباىسارى: - ھوزۇر ۋە قەنتۇرىيۇن سېغىر.

قەنتۇرىيۇن سېغىر

(دەقىق)

تونۇش: - بۇ بىرخىل ئوسۇملۇك بولۇپ، توختاپ قالغان سۇلارنىڭ ئەتراپلىرىدا ۋە سايلىقلاردا ئۇنۇدۇ. ئۇزۇنلىقى 25 س م غىچە، تاغ يالپۇزىغا ئوخشايدۇ. شاخلىرى ۋە تەنلىرى بىر-بىرىدىن ئاي-رىلاڭغۇ، شاخلىرى كۆپ. يوپۇرمىقى سۇزاپنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ، گۈلنىڭ رەڭگى قىزىل بىنەپشە تەرىپىگە مايىل، شەپبۇنىڭ گۈلىگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، مۇسۇ بۇغداي، ئوخشايدۇ (ئىشلىتىلىدۇ). بۇنىڭ تامام ئەزالىرى بەك ئاچچىق، بىرئاز ئېغىزنى قورۇيدۇ. زىلتىزى كىچىك، مەنپەتى يوق. زىلتىزىدىن باشقا ئەزالىرى ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ھولى بىرئاز خۇشبۇي، شاخلىرى ئاق سېرىققا مايىل، قۇۋىتى 10 يىلغىچە تۇرۇدۇ. باھار پەسلىدە ئوسۇدىغان ئوسۇملۇكلەردىن دۇر.

چىقىش ئورنى: - جەنۇبىي شىنجاڭ تەرەپلەردە بولۇدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - بۇنىڭ تامام تەسىرى ئاساسەن قەنتۇرىيۇنى كەبىرگە ئوخشايدۇ. بۇ كۈچلۈكرەك

ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، ئارتۇق نەرسىلەرنى سۇرۇدۇ ۋە تازىلايدۇ. چوڭ بو-غۇملاردىن ھوللۇكلەرنى تارتىدۇ. بۇنىڭ مەنپەتلىرى بەك كۆپ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنىڭ 8 گرامىنى 280 گرام سۇ بىلەن يېرىمى قالغىچە قاينىتىپ مە-

جىپ ساپ قىلىپ، شېكەر ۋە شۇنىڭدەك باشقا تاتلىق نەرسىلەر بىلەن ئىچسە مىڭنى تازىلايدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ ۋە چىڭىتىدۇ. تۇتقا قىلىق كېسەلگە، بالىياتقۇنىڭ ۋە نەپەس سىقىلىش كېسەللىكىگە مەنپەت قىلىدۇ، رەھىمىنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. ئاچچىق سەپرا ۋە سەۋدا، سېرىق سۇ، بەلغەملەرنى چىقىرىدۇ. بەلغەم، خاراكىتىملىق كېسەللەرگە، چوڭ بوغۇملار ئاغرىغىغا مەنپەت قىلىدۇ. جىگەر ۋە تالنىڭ تۈ-سالغۇسىنى، بەلغەمدىن بولغان قۇلمىچىنى ئاچىدۇ. تالنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ. زەھەرلىك ھاشا-واتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. چايداننىڭ زەھىرىنى ۋە تەپلىرىنى پەسەيتىش ئۈچۈن 6 گرام

ئىشلەتمەيدۇ. رەھەمەتلىك قېنىنى توختۇتۇش ئۈچۈن ۋە سوغۇق زاتلى جەلپى كېسەللىكى ئۈچۈن شا-
راپ بىلەن پېرىئامدۇ. بەل ئاغرىقى، سوڭكەچ ئاغرىقى، چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مائۇل نەسۇل
بىلەن ئىشلەتمەيدۇ.

قاينىتىلغان سۈيىنى بەدەن كويىمىگىدەك ھالدا بىر غېرىچ ئىگىزلىكتىن گەدەلگە قۇيۇلما گەدەن
ۋە گەزگە ئاغرىغىغا مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭ 15 گرامىنى كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ ھەمەل قى-
لىنسا سوڭكەچ ئاغرىقى ۋە بەل ئاغرىقى، قۇلىنجى كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. يېڭى ھولىنى
ئىزىپ خېمىر قىلىپ يېڭى، يوغان، پۈتمەيدىغان جاراھەت، ناسىرلارغا چېپىلسا جاراھەتلەرنىڭ
ھوللۇكلەرنى يوقۇتۇپ ئاغزىنى پۈتتۈرۈدۇ ۋە قاتتىق ئىشىقلارنى يۇمشۇتۇدۇ. ئەزالارغا مارددا چۈ-
شۈپ قېلىشتىن توسۇدۇ. بۇنىڭ قۇرۇغىنى يۇمشاق ئىزىپ ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇدىغان مەلەملەرگە قو-
شۇپ ئىشلەتسە ناچار، ناپاك، چوڭقۇر يىرىڭلىق جاراھەتلەرنى قۇرۇتۇپ ساقايتىدۇ ۋە چاۋا ياغ
بىلەن چېپىلسا چوڭ جاراھەتلەرنىڭ ئېغىزى ئېچىلىپ قېلىش ۋە يېرىلىپ كېتىشلەردىن ساقلايدۇ. اجا-
راھەتلەرنى پۈتتۈرۈدۇ. جاراھەتلەرنىڭ ئىشىقلىرىنى تارقىتىدۇ. ئاق ماش ئۇنى بىلەن مەلەم قى-
لىپ چېپىلسا مەشەك كوشلەرنىڭ، پەيلەرنىڭ، چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ گۈ-
لىنى چېپىشقا ھەم ئىچىشكە بولىدۇ. ئىلان ۋە چاياننىڭ زەھىرىنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەتلىك.
ئۇسارىسى (سەملىغان سۈيى)، تۇتۇش، تارقىتىش، ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇشتا قالغان ئەزالىرى-
غا يېقىن كېلىدۇ.

ئۇسارىسىنى ئېلىش ئۇسۇلى: - ھول ئوسۇملۇگىنى ئېلىپ مۇسى ۋە باشقا ئەزالىرى بىلەن
قوشۇپ ئېزىلىدۇ. ئاندىن سەمىپ سۈيىنى ساپال قاچىغا سېلىپ ئاپتاپتا قويۇلۇدۇ. پاكىزە ياغاچ بى-
لەن قوچۇپ تۇرۇلۇدۇ. ئەگەر بىر كۈندە قۇرىمسا كېچىسى قاچىنىڭ ئېغىزىنى يېپىپ قويۇدۇ (شەب-
نەم چۈشمەسلىكى ئۈچۈن)، 2 - كۈنى ئاپتاپتا قويۇپ پاكىزە ياغاچ بىلەن ئېلىشتۇرۇلۇدۇ. شۇنىڭ
بىلەن قويۇلۇپ تېگىگە ئولتۇرۇپ قاتىدۇ. ئەگەر ھول يېڭىسى تېپىلماسا قۇرۇق قەنتۇرىيۇنى كەبىرىنى
چالا سوقۇپ 5 كۈن سۇغا چىلاپ قويۇلۇدۇ. ئاندىن كېيىن قاينىتىپ سەمىپ يۇمشاق ئوتتا پۇشۇرۇلۇدۇ.
قوچۇپ تۇرۇلۇدۇ. ئاندىن كېيىن تېگىگە ئولتۇرۇپ قاتىدۇ.

شۇ ئۇسۇللار بىلەن ھەر نەرسىنىڭ ئۇسارىسىنى ئالغىلى بولىدۇ.

ئۇسارىسىنىڭ تەبىئىتى: - قالغان ئەزالىرىنىڭ تەبىئىتىگە ئوخشايدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - قالغان ئەزالىرىنىڭ خۇسۇسىيىتىگە يېقىن كېلىدۇ. بەلكى بەزى جەھەتلەر-
دىن قۇۋۋىتى ئارتۇغراق.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - زۇقۇرىدا ئېيتىلغان كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇ-
سارىسىنى سىمىرگە بىلەن پىياز سۈيى قوشۇپ بۇرۇنغا تېمىتىلسا بۇرۇننىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرى ئۇ-
چۈن مەنپەت قىلىدۇ، قېنىنى توختۇتۇدۇ (بولۇپمۇ بىر ئاز زاك ۋە كاپۇ زىلتىزىنىڭ سۈيىنى قوشۇپ
تېمىتىلسا). ئۇنى سىمىرگە قوشۇپ ئىزىپ پىشانىغا ۋە ئىككى چېكىگە چېپىلسا كۈننىڭ ئىسسىقلىقى ئوت-
كەنلىكتىن پەيدا بولغان باش ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ ھەم شاراپ ئىچكەن سەۋەپتىن پەيدا بولغان
باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئالدى بىلەن چاچنى چۈشۈرۈپ ئاندىن كېيىن ئۇسارىسىنى سىمىرگە بىلەن
ھول قىلىپ باشقا چاپسا يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقۇتۇپ چاچ ئۇندۇرۇدۇ (تەجرىبىدىن ئوتكەن).

سۇيۇق ئۇسارىسىنى ھەسەل بىلەن قوشۇپ كوزىگە تارتسا كوزىگە جۇشكەن ئاقنى ئالدىدۇ. كوزىنىڭ يىرىڭلىقى چاقىسىنى پۇتتۇرىدۇ. قىز تۇققان ئاياللارنىڭ سۈتى بىلەن قاپاقتىكى ئىشىقلارغا چېپىمىسا ئىشىقلارنى پەسەيتىدۇ ۋە كاكنەج سۈيى بىلەن قاپاقتا چېپىمىسا كوزىنىڭ چورسىدىكى ۋە جىمىكىدىكى ئىشىق، قىچىشقا ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. سۇت ۋە ئارپا بىلەن سۈيى چېپىمىسا كوزىنىڭ تامامەن كونا كېسەللىكلىرى ۋە ئاغرىقلىرى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ.

مەرزەنجۇش سۈيى بىلەن كوزىنىڭ چورلىرىگە چېپىمىسا كوزىنىڭ چورلىرىدىن كېلىدىغان رۇتۇ بەتلەرنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر قاپىغىنى ئورۇپ بۇ ئۇسارىنى ئانار سۈيى بىلەن چېپىمىسا دەرھال قىچىش قىمىنى پەسەيتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن قۇلاققا تېمىمىسا قۇلاققا يەتكەن زەربە ئۇچۇن مەنپەتلىك. شاپ-تۇل يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن قۇلاققا تېمىمىسا قۇلاققا جۇشكەن قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇپ چىقىرىدۇ. قۇرۇپ سۈيى بىلەن قۇلاققا تېمىمىسا قۇلاق ئېغىزلىرى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ ۋە نەركەز گۈلنىڭ يېغى، قىچا يېغى ھەم سىركىلەر قوشۇپ قۇلاققا تېمىمىسا، قۇلاقنى ئىشىقنى ۋە ئېغىزلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ئۇسارىنى گۈلاپقا قوشۇپ ئېغىزنى چايقىسا ئېغىزنىڭ بۇيلىغىنى يوقۇتۇدۇ. ئېغىز ئىچىدىكى مۇدۇرچاقلىق ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. پۈپەل (بىگلاڭ) بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا، چىش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. چىشلارنى چىگىتىدۇ. پاقا يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن ئىمت ئۇزۇمىنىڭ سۈيى ۋە جىغاننىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ غار - غار قىلسا گالنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى گوشنىڭ ئىشىغىنى يوقۇتۇدۇ ۋە گالنىڭ بوغۇقلىغىنى ئاچىدۇ. بۇ ئۇسارىنى سۇ بىلەن ھول قىلىپ لەۋنىڭ يېرىقلىرىغا چاپ-سا لەۋنىڭ يېرىقلىرىنى يوقۇتۇدۇ. بۇ ئۇسارىنى ھۆلەنىڭ قاينىتىلغان سۈيى بىلەن ئىچسە كۆكرەكنىڭ كېسەللىكى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. ھول قەنتۇرىيۇننىڭ سىقىلغان سۈيى بىلەن ھەسەل قىلسا ھېزنى ماڭدۇرۇدۇ، قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ھولدىن 3 گرامدىن 6 گرامغىچە ۋە قۇرۇغىدىن 9 گرامغىچە، ھۈەل قىلىشتا ئىشلىتىلىش مىقدارى 15 گرامغىچە.
ئۇسارىسىدىن ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۇچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەمىغى ئەربى، كەتىرا.

ئورۇنباشارى: - باراۋەر مىقداردا ئەمەن، يېرىم مىقداردا بابۇنەج ياكى تۇربۇت. بۇنىڭ يېغىنى تەييارلاش ئۇسۇلى: - ھولنى سوقۇپ سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ مۇۋاپىق مىقداردا زەيتۇن يېغى قوشۇپ يۇمشاق ئوت بىلەن قاينىتىلىدۇ. سۈيى تۈگەپ يېغى قالغاندا ئېلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - پەيلەرنى قىزىتىدۇ، بەدەننى كۈچلەندۈرىدۇ، پەينىڭ سوغۇقتىن بولغان كېسىلىنى يوقۇتۇدۇ. مەسەلەن: پالەچ ۋە ئەزالارنىڭ بوشۇشۇپ كەتكىنى ۋە كەم قۇۋۋەتلىككە ئوخشاش. مۇندىن باشقا سوغۇقتىن بولغان كوز ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. ئاسان تۇغۇشقا ياردەم بېرىدۇ. بۇنىڭ شارابى زۇقۇرىدىكى كېسەللىكلەرنىڭ كوپ ساندىكىلىرىگە مەنپەت قىلىدۇ.

شارابىنى تەييارلاش ئۇسۇلى: - قەنتۇرىيۇننىڭ سۈيىنى ئېلىپ شېكەرى بىلەن قىيام قىلىنىدۇ.

فەروزەج

TERCHESIUS TURSHINA (TURQUOIS) (ئەنگلىزچە) 綠松石

تونۇش: - بۇ بىر خىل تاش بولۇپ، رەڭگى مۇرەككەپ (كوك، يېشىل) ئاسمان رەڭگىدە، بۇنىڭ مەدەنى ئىشاپۇر، نۇبەت، كىرمان، ئەزەربەيجان، ئىران تاغلىرىدىن چىقىدۇ. ئەڭ ياخشى ئىشاپۇردىن چىقىدىغىنى بولۇپ، ئۇ، چوڭ، رەڭگى تەكشى، ساپ سۇزۇڭدىن ئىبارەت. چىقىش ئورنى: - ئىران، تۈركىيە، ئامېرىكا، ئوتتۇرا ئاسىيادىن چىقىدۇ. تەبىئىتى: - 1- دەرىجىدە سوغۇق ۋە 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - خۇرسەن قىلىش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش، روھنى قۇۋۋەتلەش، زۇرەكنى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلەش، كوزنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - يېرىم گرامنى ئىزىپ ئىچكۈزۈلسە ھەرخىل زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. 3 گرامنى شاراپ بىلەن ئىچكۈزۈلسە كۈچلۈك زەھەرلەرنىمۇ پەسەيتىدۇ. چاياننىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن 1 گرام بېرىلمدۇ.

تەنھا ئوزۇنى ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ سۈرمە قىلىپ كوزگە تارتسا كوزدىكى ھوللۇك لەرنى، ياشنى ۋە ئاقنى يوقۇتۇدۇ. كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى كۈچلەندۈرۈدۇ. نامازشام قارغۇسىغا مەنپەت قىلىدۇ. زەربە يەتكەن سەۋەبتىن كوز ئىشىشىپ كوزنىڭ قارىقىغا دەخلى يەتكەن بولسا ئۇنىڭغىمۇ مەنپەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن بېرىلسە تۇتقا قىلىق كېسەللىكى ۋە تال كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەتلىك. بىرەك نىڭ ۋە سۇيدۇكلۇكنىڭ تاشلىرىنى ئېزىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - بىر يېرىم گرامغىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بىرەككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا.

ساقلاش ئۇسۇلى: - ئىپارنىڭ پۇرىنى تەسىر قىلما، ئەرەق ياكى ياغلىق نەرسە تەگسە رەڭگى كېتىپ بۇزۇلۇدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن زۇقۇرقى نەرسىلەرگە يېقىنلاشتۇرما سىلىققا دېققەت قىلىش لازىم. تەركىبى: - ئاليومىن ھىدرۇفوسفورىك ۋە كوپرۇم ھىدرۇسۇلفورىك تۇتۇدۇ. تەركىبىدە يەنە ئاز مىقداردا تومۇرەمۇ بار.

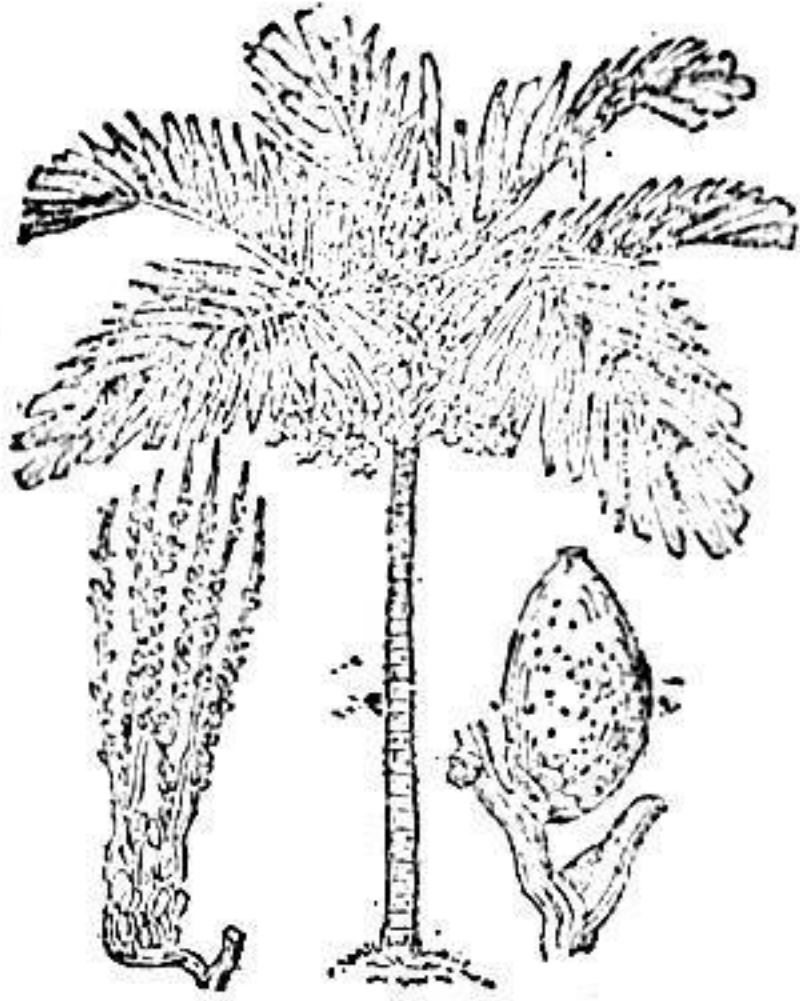
جۇڭگىيى تىبابىتىدە فەروزەجنىڭ ئورنىغا كوپرەك ئەقىق ئىشلىتىلمىدىكەن.

فۇفلىل

(سىپارى - بىگلاڭ)

ARECA CASTECHU

檳榔

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرىخنىڭ مەۋسى بولۇپ، دەرىخى ئىنچىكە، تۇز، 12 مېتىرغىچە ئىگىزلىكتە، توملىقى 15 سانتىمېتىردىن 30 سانتىمېتىرغىچە بولىدۇ. دەرىخنىڭ ئۈچىدا شاخلىرى چىققان بولۇپ، شاخلىرى نارچىلىنىڭ زە خورمىنىڭ شاخلىرىغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ شېخىدىن قىسقىراق. يوپۇرماقلىرىمۇ خورمىنىڭكىگە ئوخشايدۇ. لېكىن كىچىكرەك ۋە ئىنچىكرەك بولۇدۇ. مەۋسى بېشىدا بولۇپ، بېشى (سېپى) خورمىنىڭ سېپىغا ئوخشايدۇ (خورمىنىڭ سېپىدىن كىچىكرەك بولۇدۇ). بېشىنىڭ داغلىرى خام ۋاقتىدا كوك، پىشقاندىن كېيىن رەڭگى قىزىل، قۇرۇغاندىن كېيىن رەڭگى قارا قىزىل بولۇدۇ. پىشقاندىن كېيىن باشلىرىنى (ساپلىرىنى) كېسىپ قۇرۇتۇپ، داغلىرىنى ئاجرىتىپ ئوبدان پىشقانلىرىنى سۇدا قاينىتىپ پوستىدىن ئاجرىتىلىدۇ. بۇنىڭ دانلىرى جويۇز دانلىرىنىڭ چوڭلىغىدا بولۇدۇ. ژۇمۇلاق، بەزىسى بىر ئاز ياپىلاق كېلىدۇ. دانىنىڭ پوستى بۇغدايرەك، خىللىرى كوپ بولۇدۇ. لېكىن ئەڭ ياخشىسى، ئېغىر، يېڭى، قۇرۇق چۈشمىگىنى ھىساپلىنىدۇ.

123 - رەسىم، فۇفلىل

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ خەينەنداۋ ئارىلى، تەيۋەننىڭ جەنۇبى، گۇاڭشى، فۇجىيەن، يۈننەننىڭ جەنۇبىدىن، ھىندىستان، مالاي تاقىم ئاراللىرى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - تۇتۇش، ئاشقازاندىن مىڭگە چىقىدىغان گازلارنى توسۇش، پەيلەرنى چىقىتىش، ئېغىزنىڭ ھوللۇكلىرىنى قۇرۇتۇش، ئېغىز سېسىق پۇراشنى تۈزۈتۈش، چىشلارنى ۋە تۇۋىلىرىنى قۇرۇتۇش ۋە تەلەپ چىشىنىڭ تۇۋىدىن كېلىدىغان قانلارنى توختۇتۇش، زۇرەكنى، بوشاشقان ئەزالارنى، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇش، تەرنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سۇيدۇك، ھېيىز ماڭدۇرۇش تەسىرى سۈمبۇلدىن ئارتۇق. سۇيدۇك بىلەن ھېيىز ماڭدۇرۇش ئۈچۈن سۇدا قاينىتىپ سۇزۇپ سۈيىنى ئىچىدۇ. ئېغىزنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىش، خۇشبوۋ قىلىش ۋە چىشنى، چىشنىڭ تۇۋىدىكى گوشلەرنى چىقىتىش ئۈچۈن چاينىدۇ. سۇدا قاينىتىپ سۈيى بىلەن ئېغىزنى چايقىسىمۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. بۇنىڭدىن سۈرمە تەييارلاپ كوزگە تارتسا زەربە يەتكەن سەۋەپتىن كوزنىڭ ئىچىگە پەيدا بولغان دانلارنى يوقۇتۇدۇ. كوزدىن

كېلىدىغان ياش، كوزلىك ئېچىشىپ ئاغرىشى، قىچىشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.
دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بورەكتە تاش بار، سۇيدۇكلۇكتە تاش بار، قولىنچى كېسەللىكى
بار كىشلەرگە زىيان قىلىدۇ. كوكرەكنى زىرىكلەشتۈرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 4 گرامغىچە ئەسلىي ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

تەركىبى: - فۇملىنىك ئىچىدىكى خىمىيىۋى تەركىبلەر مۇرەككەپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى
ئاساسلىقلىرى: ئارىپكالىن، ئارىپكالىن، ئارىپكالىن، ئارىپكالىن، كۆۋاكولىن، كۆۋاتسىپنلاردىن ئىبارەت. بۇلاردىن باشقا يەنە
ئاشلاش ماددىسى (تەننەن)، ياغ، ئۇچۇچان ماي، بىر خىل قىزىل بويلاق ھەمدە بىر قانچە خىل
فۇمىل قوشۇمچە ئەلەھل (ئالكاۋىند - ئوسۇملۇك شۇلتا ماددىسى) تۇتۇدۇ.

تەسىرى: - فۇمىل تەركىبىدىكى ئالكاۋىندلاردىن كورۇنەرنىك زەھەرلىك تەسىرلىكى ئالكا -
لوئىد ' ئارىپكالىندۇر. ئۇ، جابۇرەندىنىڭ جەۋھىرىدەك (فەلوكار پىنمىدەك) تەسىر كورسىتىدۇ. ئارىپكا -
لىن كۆپ مىقداردا بېرىلسە، پالەچلەندۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن.
فۇمىل ئۇرۇغىنىڭ قاينىتىلمىسى بىلەن قوساقتىكى ياپىلاق قاپاق ئۇرۇغىدەك مەددىنى چۈشۈرۈش
مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن فۇمىلنىڭ يېڭى ئۇرۇغىدىن يېڭىلا تەييارلانغان قاينىتىلمىسى ياخشى پايدا
قىلىدۇ. قاينىتىلمىنى ئىسسىق ئىچكەنگە قارىغاندا سوۋۇتۇپ ئىچسە زەھەرلىك تەسىرى ئازراق
بولىدۇ.

جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - ئۇرۇغى قابىز، تەبىئىي ئىسسىق، پوستى ئاز ئىسسىق.

1 - ياپىلاق قاپاق ئۇرۇغىدەك مەددە چۈشۈرۈش ئۈچۈن، فۇمىل ئۇرۇغىنى كېسىپ 30 - 40
گرامغا 400 گرام سۇ قويۇپ ئاستا كويۇۋاتقان ئوتتا 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ ئاشتىدا ئىچىشكە
بېرىلىدۇ.

2 - ئاشقازاننى كۈچەيتىش، ئىچ توختىتىش، بەلغەم بوشىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بېرى -
بېرى كېسىلى (ۋىتامىن B كەملىكتىن بولىدىغان كېسەللىك) دە زۇرەك قۇۋەتلەش ۋە بەدەننى چىم -
گىتىش ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ. زەھەرلىك ئىلان، ھاشاراتلار چاققاندا، تاماكا بىلەن زەھەرلەنگەندە
سۇيدۇك ھەيدەپ زەھەرسىزلەندۈرۈش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.
بەزگەكتە قىزىتما پەسەيتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ، تاماق ھەزىم قىلىشقىمۇ بېرىلىدۇ. فۇ -
مىل ئۇرۇغىنىڭ پوستى قابىز دورا سۈپىتىدە ئىچ سۈرۈشلەردە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە سۇيدۇك ھەيدەش خۇسۇسىيىتى
بىلەن ئىسسىققا (قوساققا سۇ زىغىلىش) لاردا بېرىلىدۇ. يەنە ھاراق مەسلىگىنى يېشىش، يەل ھەيدەش،
تويالغۇلارنى بوشىتىش مەقسەتلىرىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى: - كوپرەك قاينىتىلما، سۇيۇپ، ھەپ ياساپ بېرىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - مەددە چۈشۈرۈشكە 30 - 40 گرام؛ بۇئادەتتە كۈنىگە 10 - 15 گرام ئىچىلىدۇ؛ پوستىنى سۇي -

دۈك ھەيدەش، ئىچ قاتۇرۇش ئۈچۈن 10 - 12 گرام مىقداردا قاينىتىپ ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

فەنرمايە (ئوغۇز سۈتى)

COLOSTRUM

初乳

تونۇش: - توگە، قوي، كالا، توشقان قاتارلىق ھايۋانلارنىڭ يېڭى تۇغۇلغان بالىسىنى ئول-
تۇرگەندە ئاشقازىنىدىن ئېلىنىدىغان ئوغۇز سۈتتۈر. بۇنىڭ رەڭگى تۇخۇم سېرىغىنىڭ رەڭگىدە بول-
لۇدۇ. تەمى بىر ئاز شور.

چىقىش ئورنى: - ھەممە جايدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - ئاشقازاننى، يۈرەكنى قۇۋەتلەش، ئىچ ئوتكۇنى توختۇتۇش، بۇرۇننىڭ قېنىنى،

بالمىياتقۇدىن كېلىدىغان ئارتۇق ھوللۇكلەرنى توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنى قايمىدە بويىچە سىركە، مەسكە ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە، بەل-

غەم خاراكىتىلىق تۇتاقلىق كېسەل ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ توشقاننىڭ فەنرمايىسى بۇ
جەھەتتىن ھەممىدىن كۈچلۈكرەك).

توشقاننىڭ فەنرمايىسىنىڭ 1 گرامىنى ئۈزۈم سىركىسىدە ئىزىپ كىچىك بالىلارغا ئاز-ئاز ئىچمۇرۇلسە،
تۇتاقلىق كېسەلدىن ساقلاپ قالىدۇ.

ھەرقانداق ھايۋاننىڭ فەنرمايىسىدىن مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئەزالارنىڭ قېتىپ قېلىشى ئۈچۈن،

بالمىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئەگەر سىركىدە سۈيۈلدۈرۈپ ئىچسە ئاشقا-

زاندا ئۇيۇپ قالغان قاننى سۈيۈلدۈرۈپ چىقىرىدۇ. تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاپسا ئاش-

قازان، دوسۇن ۋە باشقا ئەزالاردىكى قېتىپ قالغان قان ۋە سۈتلەرنى تارقىتىدۇ. بۇرۇننىڭ قېنىنى،

ئىچ ئوتكۇنى توختۇتۇدۇ. قايمىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە يۈرەكنى قۇۋەتلەيدۇ، كوڭۇلنى ئاچم-

دۇ، 1 گرامىنى شاراپ بىلەن ئىچسە، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى ۋە باشقا ئادەم ئولتۇ-

رىدىغان ھەرىلەرنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ، كونا ئىچ ئوتكۇ، قوساق ئاغرىغىنى توختۇتۇدۇ. ئۈچەيلەر-

دىكى يىرىڭلىق جاراھەت ۋە بالمىياتقۇدىن كېلىدىغان ئارتۇق ھوللۇكلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

بۇنى تۇتاقلىق كېسەل بار ئايال ھېيىزدىن پاك بولغاندىن كېيىن ئۈزۈم سۈتىدىن 3 كۈن ئىچسە، تۇق-

قاغلىق كېسەلنى يوقۇتۇدۇ. بۇنىڭدىن 1 دىتىسى گرام (بىر گرامنىڭ $\frac{1}{10}$ قىسمى) لى شاراپ بىلەن

ئىچسە 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تەپ ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىزىپ سۈيۈلدۈرۈپ ئىككى بۇ-

رۇننىڭ توشۇكىگە چاپسا بۇرۇننىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورونباشى: - زىغ ۋە ھەسەل.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلىتىلىش: - ئارتۇق ئىشلەتسە، ئاشقازانغا، ئۈچەيگە زەھەر قىلىدۇ.

تەركىبى: - سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلارنىڭ سۈت بېزى بالىسىنىڭ دەسلەپكى كۈنلەردە

كى ئېھتىياجى ئۈچۈن ئىشلەپچىقارغان ئالاھىدە ماددىلاردىن ئىبارەت بولۇپ، ئادەتتىكى سۈتكە قارى-
غاندا ئاقسىل ۋە ياغلارغا باي.

فەرەنجەمىشەك

(فەرەنجەمىشەك)

OCIMUM GRATISSIMUM

丁香罗勒

تونۇش:- بۇ رەيھاننىڭ بىر خىلى بولۇپ، ئوسۇملۇكى رەيھان ئوسۇملۇكىدىن ئىككىزىگە، يوپۇرغى رەيھاننىڭ يوپۇر- مەيدىن چوڭ، بەك خۇشبۇي، پۇرغى قەلەمپۇرنىڭ پۇرغىغا ئوخشايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ قەلەمپۇر بوستانى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مۇرەككەپ دورىلارنىڭ تەركىبلىرىدە ھەر بىر ئورۇنلاردا «قەرەمپۇر بوستانى» كەلە ئۇنىڭدىن پەرەنجى مىشەك كوزدە تۇتۇلۇدۇ. پۇرغى ئىپارنىڭ پۇرغىغا ئوخشىغانلىقى ئۈچۈن بۇ پەرەنجى مىشەك دەپ ئاتالغان. بۇ 2 خىل بولۇدۇ. 1- خىلى ئولكىنىڭ (ئۇنى پەرەنجى مىشەك ھىندى دەپ ئاتىلىدۇ). 2- خىلى چاڭگالنىڭ (بۇنى پەرەنجى مىشەك چىنى دەپ ئاتىلىدۇ). 1- خىلنىڭ شاخلىرى 4 چاسا، يوپۇرماقلىرى يادۇرچىنىڭ يوپۇر- ماقلىرىغا ئوخشايدۇ، رەڭگى كۆك سېرىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئۇرغى زىرە شەكلىدە، رەڭگى قارا كۆك تەرەپكە مايىل، 3 قىرلىق بولۇدۇ، 2- خىلنىڭ شاخلىرى ژۇمۇلاق.

124- رەسىم، فەرەنجەمىشەك

يوپۇرماقلىرى 1- خىلنىڭكىدىن كىچىك، ئىنچىكە، تاغ رەيھاننىڭ يوپۇرغىغا ئوخشايدۇ. بۇنىڭ خۇش بۇيلىقى، پۇرغىنىڭ ئۆتكۈرلىكى 1- خىلنىڭكىدىن ئارتۇغراق. ئۇرغى ئاساسەن ئوخشۇشۇدۇ. چىقىش ئورنى: مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي:- 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق. 2- خىلنىڭ تەبىئىي مۆتىدىل ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى:- مىڭنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، باش ئاغرىغىنى پەسەيتىش، ژۇرەكنى قۇۋەت لەش، ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا قايمىدە بويىچە يىسە ياكى تاشقى تەرەپتىن چاپسا مىڭنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىدۇ. چىشنى، چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىكىتىدۇ، بۇزۇق ھوللۇكلەرنى يوقۇتۇدۇ، ژۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ. سەۋدا ۋە بەلغەمدىن پەيدا بولغان ۋاسۋاس، خاپىغاننى يوقۇتۇدۇ، ئاشقازان ۋە جىگەرنى قۇۋەتلەيدۇ، قوساق ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ، ئىشتەينى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى:- ئەھۋالغا قاراپ ۱ گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى:- سەۋسەنبەر، بادىرەنجى بۇيا ياكى قەلەمپۇر.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار:- ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ، سەپراپەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - مەنەيشە ۋە سىرگەلەمىن.

تەركىبى: - ئوسۇملۇكنىڭ تېنىدە ئۈچۈچان پۇراقلىق ماي بار. پۇراقلىق ماينىڭ تەركىبىدە لېۋكالمىت جەۋھىرى (تېمىنېول)، ئەركەك قەلەمپۇر فېنولى (ئېۋگېنول)، قارىسۇچ فېنولى (مېتېل خاۋىكول) ھىمانول بار.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىي: - قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

بۇ ئوسۇملۇكنىڭ غولى (تېنىسى) ۋە يۇپۇرمىسى جۇڭخىي تىبابىتىدە تۇغۇتنى ئىلداملا تۇقۇچى مۇھىم دورىلاردىن ھىساپلىنىدۇ. يەنە يەللەرنى ھەيدەش، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈش تەسىرى بار. پۈتۈن چوپنى قاينىتىپ ياكى سىقىپ سۈيىنى چىقىرىپ بېرىلسە تۇغۇت ئالدى - كەينىدە خۇننى راۋان قىلىش تەسىرى ياخشى ھەمدە ئاشقازاننىڭ تارتىشىپ ئاغرىشىنى، بىرەك ئاغرىغىنى ۋە يىقىملىق، زەربە تىگىشتىن بولغان جاراھەتلەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇرۇغى كوز ئاغرىغىنى (قاياقنىڭ ئىششىلىرىنى) داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: - يۇپۇرمىسىدىن: ئىچىش ئۈچۈن كۈنىگە 5-15 گرام (قاينىتىپ ياكى سوقۇپ سۈيىنى چىقىرىپ ئىشلىتىلىدۇ)، ئۇرۇغىنى سوقۇپ كوزگە سېلىنىدۇ.

كات - ھىندى

CATEHU (GAMBIR)

儿茶

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يىلىمى ياكى سۈتى بولۇپ، ئۇ دەرەخ (كېمىر) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ دەرەخى بەك چوڭ، ياغىچى جەۋھەردەك قىزىل، بەك قاتتىق ۋە تىكەنلىك، شاخلىرى چېچىلاڭغۇ، ئۈستىدە ئۇششاق ئىسپىكە شاخلىرى بار، ئۇ ئۇششاق شاخلىرىنىڭ ئۈستىدە بىر - بىرىگە يۈزمۇ يۈز ئىككى قاتار يوپۇرماقلىرى بولۇدۇ. يۇپۇرماقلىرى كۆپ ۋە ئۇششاق ئۇزۇنچاق تەمى ھىندىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. يىلىمىنى ئېلىش ئۇسۇلى: -

مەزكۇر دەرەخنىڭ تېنىسىنى ئۇيەر - بۇيەردىن چاۋاپ زەخمە قىلىپ قويۇلۇدۇ. شۇ زەخمە بولغان جايدىن يىلىملىرى ئېقىپ چىقىدۇ. قاتقادا ئېلىنىدۇ. ياخشىراغى دەرەختىن ئوزلۇڭىدىن ئېقىپ چىقىشىنى ھىساپلىنىدۇ.

125 - رەسىم، كات ھىندى 1 -

بۇ يىلىمنىڭ رەڭگى 2 خىل بولۇدۇ:

- 1 - خىلنىڭ رەڭگى ئاق، بۇنى دورىلاردا ئىشلىتىلىدۇ.
- 2 - خىلنىڭ رەڭگى قىزىل، بۇ تامبۇل يۇپۇرمىسى بىلەن يىمىلىنىدۇ. بۇ خىلنى

ساپ قىلىپ يىيىلىدۇ، چۈنكى توپا - قۇم ئارىلىشاڭغۇ بولۇدۇ. ئاندىن ئۇنى كۈمۈلا ياكى توقۇچاق قىلىنىدۇ. خالىس ئوزىدىن ياكى باشقا دورىلار بىلەن مەسلەن: - بىر ئاز ئىپار، ئەمبەر ۋە تاباشىر قوشۇپ كۈمۈلا ياكى توقۇچاق قىلىنىدۇ. ئۇ توقۇچاق كۈمۈللەرنى ئېھتىياج بولغاندا ئېغىزنى خۇشبوۋى قىلىش ئۈچۈن يىيىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - قەۋزىيەت قىلىش، روت-ۋەتەلەرنى (ھۆللۈكلەرنى) قۇرۇتۇش ۋە توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سۇنۇن تەييارلاپ چىشنىڭ تۇۋىلىرىگە سۈركەپ چىشنى چىقىتىدۇ، چىشنىڭ تۇۋىدىن كېلىدىغان ھۆللۈكلەرنى قۇرۇتۇدۇ. ئېغىز ئىچىگە چىققان دانىلارنى يوقۇتۇدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئېغىزنى چايقىسا ياكى غار- غار قىلسا ھەم شۇ تەسەرنى بېرىدۇ. ئىزىپ ئىسسىقتىن بولغان چا- راھەتلەرگە سىپىلە ياكى خېمىر قىلىپ چېپىلسا مەنپەت قىلىدۇ. قاينىتىپ ئىچە قوساقتىكى قۇرۇتلارنى ئولتۇرۇدۇ. سېرىق كېسەل، ماخاۋ، قاننىڭ بۇزۇقلۇغى، مەنى تۇتالماسلىق، تولا ئېھتىلام بولۇش كېسەل- لىكى ۋە ئۇچەيلەردىكى يىرىڭلىق جاراھەتلەر، سۇيدۈك يوللىرىدىكى جاراھەتلەر، سۇيدۈكنىڭ كويۇپ كېلىشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئاق كېسەل، قىزىق تەپلەر ۋە تېرىگە چىققان مۇدور، دانىچورەكلەر ئۈ- چۈن مەنپەت قىلىدۇ. بۇنى ئىچىشكە ۋە چېپىشقا بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 3 گراممىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كوپ ئىشلەتە

بورەككە، سۇيدۈكلۈككە تاش پەيدا قىلىدۇ ۋە باھنى ئاجىزلاشتۇرۇدۇ.

ئورۇنبا سارى: - تەنە غەرىبى (گىل)، بۇ دەرەخ

نىڭ ياغىچىنى - ئىستېھالىنى توختۇتۇش، سۇيدۈكنى توخ- تۇتۇش، زۇقۇرىدىكى كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئىچىشكە بولۇدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - مىشى ئەمبەر.

بۇئاكاتسىيە كاتېخۇ (خەنزۇچە ئىرسا - 儿茶)

125 - رەسىم 1 گە قاراڭ) ۋە چوڭ يوپۇرماقلىق ئىگىز دەرەخ (125 - رەسىم 2 گە قاراڭ) ئۇنىڭكارىيە گامبېر (خەنزۇچە زۇڭ ئىرسا 棕儿茶) دەرەخىدىن چىقىدىغان يىلمە- سىمان قويۇق ماددا بولۇپ، ئالدىنقىسى قارا ئىرسا، كېيىنكىسى خومبىرەڭ ئىرسا (GAMBIR) دەپ ئاتىلىدۇ.

125 - رەسىم، كات ھىندى 2-

تەركىۋى: - 1 - خومبىرەڭ ئىرسا: 7-30 پروتسېنت دىككاتېخىن، 30-50 پروتسېنت ئاتىمىزىم تاننىكۇم، كاتېخۇ قىزىلى، رېزىنا، ياغ، موم تۇتۇدۇ.

2 - قارا ئىرسانىڭ تەركىۋىمۇ زۇقۇرقى بىلەن ئاساسەن ئوخشايدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - ئازراق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - قىزىتما پەسەيتىش، بەلغەم بوشۇتۇش، قان توختۇتۇش، ياردىلارنى قۇرۇتۇپ ق- رۇش، گۆش ئۇندۇرۇش، ئاغرىق توختۇتۇش تەسەرىگە ئىگە. قان توختۇتۇشقا ۋە ئاغرىق پەسەيتىشكە

ئىشلەتمەيدۇ. قان تولغاق، سۇيدۇك يوللىرىنىڭ كېسەللىكلىرى داۋالىنىدۇ. سىرتقا ئىشلەتمەپ تېرىدىكى تەمرە تىكىنى، ئېغىز ئىچىدىكى جاراھەتلەرنى، بوۋاسىر ۋە باشقىلارنى داۋالىغىلى بولۇدۇ. «رىندەن» قاتارلىق دورىلارنى ياسايدىغان مۇھىم دورىلارنىڭ بىرى قىلىنىدۇ. شۇنىڭدەك ئاشلامچىلىق ۋە بوياقچىلىق ئىشلەرىگىمۇ ئىشلەيدۇ.

كالىئىم

تونۇش: - بۇبىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، رەڭگى سېرىق ئەنجۇدانغا ئوخشايدۇ. تېنىسى ئىنچىكە، سېرىق چېچەكنىڭ تېنىگە ئوخشايدۇ. بوغۇملۇق، يوپۇرماقلىرى ئىككىلى مېلىكىنىڭ يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭدىن يۇمشاغراق، خۇشبوۋى، تېنىنىڭ زۇقۇرى تەرىپىدىكى يوپۇرماقلىرى ئىنچىكە ۋە يورۇقلىرى كۆپرەك بولۇدۇ.

ئۈستۈن تەرەپنىڭ يوپۇرماقلىرى توۋەن تەرەپنىڭ يوپۇرماقلىرىدىن چوڭ بولۇدۇ. تېنىسىنىڭ ئۇچى كۆنلۈككە ئوخشاش بولۇپ، مۆسى قارا، بىر ئاز ئۇزۇن، ئارپا بېدىياندىن تەمى تېز، بىر ئاز خۇشبوۋى، زىلتىزى ئەنجۇداننىڭ زىلتىزىغا ئوخشايدۇ. ئەنجۇدان (ھىڭنىڭ ئوسۇملۇكى) دىن خۇشبوۋى، ئىشلەتمەيدىغىنى ئۇرۇغى ۋە زىلتىزىدۇر.

ئۇرۇغى بىلەن زىلتىزى خۇشبوۋى ۋە ئوتكۇر، قالغان ئەزالىرىدىن ياخشىراق. يېڭىسى، ئوتكۇر ۋە خۇشبوۋىدۇر. قۇۋىتى 3 زىلغىچە تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، يەللەرنى تارقىتىش، قويۇق، خام خىلمەتلەرنى يوشۇرۇش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، تاماق سىڭدۈرۈش، ئۈچەيدىكى قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى: - بۇنىڭدىن 3 گرام مىقدارى ئىچىمە سوغۇقتىن بولغان ھول يوتەل، ھەممە دەش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ، ئۈچەيلەردىكى تۇرلۇك مەدەدىلەرنى چۈشۈرۈدۇ. ئاشقازان ھوللۇكىنى ئازايتىدۇ، ھول سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. قوساق غۇلدۇرلاشنى يوقۇتۇدۇ، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئىستىسقاغا مەنپەت قىلىدۇ. ئاشقازان سۈيى دۈكلۈكتە تۇرۇپ قالغان تۈگۈچ قانلارنى تارقىتىدۇ. سۇيدۇكىنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ، بالىنى چۈشۈرۈدۇ، ھامىل ھار بولۇشقا ياردەم بېرىدۇ. شۇنىڭدەك سوغۇق زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ، تىلا قىلىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا پالەچ بەل ئاغرىغى، يانپاش ئاغرىغى ۋە باشقا ھول سوغۇق كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 3 گرام، ئىستىسقا كېسەللىكى ئۈچۈن ئىشلەتمەش مىقدارى 6 گرام قايناق سۇ بىلەن بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سىركىگە چىلاپ ئىشلىتىش ياكى ئىچكەندىن كېيىن ئۈستىدىن سىركە ئىچىش

كېرەك. ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ بېشىنى ۋاختلىق ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئارپا-مېمىدىيان ياكى پەتەڭگان ئۇرۇغى.

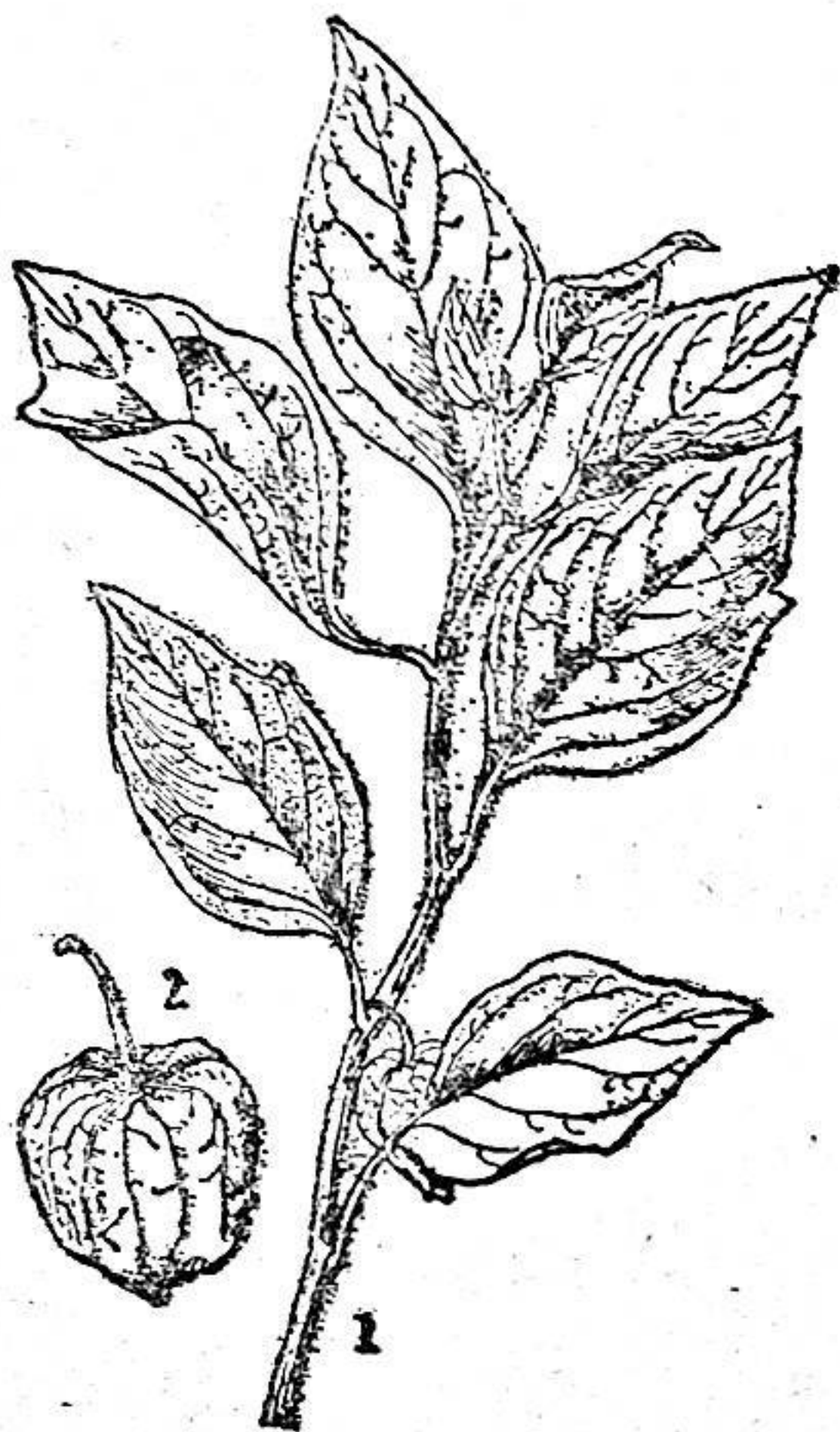
ئورۇنباشارى: - $\frac{1}{4}$ مىقدارى ئاق زىرە ياكى باراۋەر مىقداردا ياۋا چىڭسەي ئۇرۇغى ياكى -

پلۋاۋەر مىقداردا ياۋا سەۋزە ئۇرۇغى.

كاكمنەج

PHYSALIS ALKEKENCI L

醋浆 (挂金灯)

تونۇش: - بۇ ئىشت ئۈزۈمىنىڭ بىر خىلى
 لىدۇر. بۇ يەردە ئالاھىدە مۇستەقىل بايان
 قىلىشىمىزنىڭ سەۋىيىسى شۇكى، بۇ ئۈسۈملۈك
 مەخسۇس ئىسمى بىلەن ئاتىلىپ تونۇلغان،
 شۇنىڭ ئۈچۈن ئالاھىدە ئاتىلىپ بايان قىلىن-
 دى. بۇنىڭ ئۈسۈملۈكى ئىنەبۇسۇلسەپ (ئىشت
 ئۈزۈمى) دىن كىچىكرەك، شاخلىرى ئۈسكەندە
 توۋەن تەرەپكە ئىككىلىپ قالىدۇ. گۈلى ئاق،
 قىزىل تەرەپكە مايىل، مەۋسى دوساققا ئوخشاش
 زۇمۇلاق غىلاپنىڭ ئىچىدە، غىلاپى خام ۋاخ-
 تىدا كۆك، پىشقاندىن كېيىن قىزىل بولۇدۇ.
 غىلاپنىڭ ئوتتۇرىسىدا سەرپىستان ۋە كىچىك
 پىندۇققا ئوخشاش دانە بولۇپ، بۇ داخەپىش-
 قاندىن كېيىن قىزىل رەڭگە كىرىدۇ، بېغىغا
 چاپلاشقان ھالدا تۇرۇدۇ، ئۈسۈملۈك تاغنىڭ
 ۋە زۇرتنىڭ دەپ ئايرىلىدۇ. تاغ كاكمنەج-
 نىڭ يوپۇرەمى ئالىمىنىڭ يوپۇرەمىغا ئوخ-
 شايدۇ. تۈكلۈك چاڭ باسقان، رەڭگى قارا،
 تېنىسىدە چاپلىشاڭغۇ ھوللۇك بار. تاغ كا-
 كمنەجنىڭ ئۈسۈملۈكى زۇرتنىڭكىدىن چوڭ-
 راق. گۈلى بەك قىزىل، غىلاپنىڭ ئىچىدە
 كى دانىسى سېرىق، قىزىل تەرەپكە مايىل،
 ئۇزۇندىغان يېرى تاشلىق جايىلاردۇر.

126- رەسىم، كاكمنەج

بۇنى كاكمنەج مۇنەۋۋىم (ئۇخلۇتۇدىغان كاكمنەج) دىيىلىدۇ. ئەزالارنى تۇيغۇسىز قىلىشتا خەش-
 خەشتىن كۈچلۈكرەك. مۇتلەق كاكمنەج دەپ ئاتالسا ئۇنىڭدىن زۇرتنىڭ كاكمنەجى كوزدە تۇتۇلۇدۇ.
 ئىشلىتىلىدىغىنى مەۋسىمنىڭ پوستى ۋە ئۇرۇقلىرى، قىزىرىپ ئوبدان پىشقىنى ۋە يېڭىسىدۇر. ئەزالار-
 نى تۇيغۇسىز قىلىشتا تاغ كاكمنەجى ياخشى، بۇنىڭدىن باشقا مەخەتلەر ئۈچۈن ئىشلىتىشكە زۇرت-
 نىڭ كاكمنەجى ياخشى. قۇۋىتى 3 زىننەتچە تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە ۋىلايىتىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - زۇرت كاكمنەجنىڭ تەبىئىتى 2- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، تاغ كاكمنەجنىڭ

تەبىئىتى 3- دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، ئۇسارىسىمۇ شۇنداق.

خۇسۇسىيىتى: - غىزالىق تەرىپى ئاز، قەۋزىيەت قىلىدۇ، بەدەننى قۇرۇتۇدۇ، پىشاپنى راۋان قىلىدۇ، نەپەس ئېلىش ئورگانلىرىنى ئاچىدۇ، بورەك، سۇيدۇككە كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سىقىلغان سۇيىنى قۇلاقنىڭ كونا يىرىگىگە چاراهەتلىرىگە تېمىتىلما مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە نەپەس يوللىرىنى ئاچىدۇ. سەپىرانى چىقىرىدۇ. سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇدۇ. ئىچسە يىلەردىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇتلارنى، مەددىنى چۈشۈرۈدۇ. بورەك ۋە سۇيدۇككە كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چىگەرنى ياخشىلايدۇ. ھەر كۈنى داۋاملىق 4 گرام مىقدارى ئىچسە (ئوزىدىن ياكى ئوسارىدىن) يارقان كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (سىناقىتىن ئۆتكەن).

ئەگەر ئاياللار ھېمىزىدىن پاك بولغاندىن كېيىن بۇنىڭدىن 7 دانە زۇتۇۋەتسە ھامىلە بولۇشتىن قورسۇدۇ. قوۋزىغىدىن باراۋەر مىقداردا شىخ ئەرمىنى بىلەن قوشۇپ ئىزىپ ئىچسە ئۈچەينىڭ قۇرۇت-لىرىنى ۋە مەددىلىرىنى چۈشۈرۈدۇ. بۇنىڭ ئوسارىسى چېپىلما بەدەندىكى قاتتىقلىقلارنى تارقىتىدۇ. بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇلاقنىڭ كونا يىرىگىگە چاقىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. يىرىگىلىق چاقىلىرىنى بۇزۇلۇپ بېسىشتىن ساقلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 15 گرام.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئەزانى تۇيغۇسىز قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئىمە بۇ-ۋەلەپ.

تاغنىڭ كاكىنىچىمۇ سۇيدۇكنى ماڭدۇرۇدۇ، بۇنىڭ 4 گرامى ئۇخۇتۇدۇ. 4 گرامدىن ئارتۇق ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. ئېقىمى ئېلىشتۇرۇدۇ.

تەركىبى: - دېننىڭ (دانىنىڭ) تەركىبىدە لىمۇن كىسلاتاسى ۋە ئاز مىقداردا ئالكالى-ئىدلا بار. يەنە فىزالىمىن، كرىپتۇ كىلىن تۇتۇدۇ. مەلۇماتلارغا قارىغاندا، زىلەتتىمىدا بىئالېمىياتقۇچى قىسقارتىدىغان ماددا - ھىستونىن بار ئىكەن. ئەمما ئۇنىڭ خىمىيەۋى تەركىبى ئېنىق ئەمەس. ئۇرۇغدا ياغلىق ماي بار، پۈتۈن چۈپتە فىزالىن بار.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: =

خۇسۇسىيىتى: - دانىسى (مۇسسى) بەلغەم بوشۇتۇش، قىزىتما قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئاسەن ئىسسىقلىقتىن بولغان بەلغەملىك يوتەللەردە، گال ئاغرىغىدا، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىشتا، كېچىلىك قىزىتما - ئوغرى تەرلەردە ئىشلىتىلىدۇ. سىرتتىن تەمىرەتكە ۋە چات بەزىلىرىنىڭ ئىششىقلىرىغا تېگىلىدۇ. يەنە سۇيدۇك ھەيدەش خۇسۇسىيىتىمۇ بولۇپ، سۇلۇق ئىششىقلاردا، سانجىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ. ياۋاھالدا ئېتىزلىقتا ئۇنۇپ قالىدىغان كاكىنەج چارۋا ماللىرىنىڭ (مەسىلەن: كالىنىڭ) قوسۇغى كۆپۈشنى، قانلىق ئىچ ئۆتكۈسىنى ھەم مالدىكى كۆيدۈرگە كېسەلنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

كۆپ يىسە زەھەرلەپ قويۇش ئېھتىمالى بار.

كاهازىر رىۋىس

تونۇش: - بۇ بىرخىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ئۇزۇنلىغى بىر غېرىج (15 س. م. 0) كېلىدۇ. يوپۇرماقلىرى ئۇششاق، شەكلى، رەڭگى، يوپۇرمىغى بەللۈتنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. تەمى بەك ئاچچىق، ئاز ئۆتكۈرلىكى بار. گۈلنىڭ رەڭگى بىنەپشەرەڭ بولۇدۇ، ئۇرۇغى رۇمبېدىياندىن

ئۇششاقراق، تىز تەمگە ئىگە. ئىلتىزى قىزغۇش كېلىدۇ. تودۇزدا تاشماق يەرلەردە ئۇنىدۇ. پىشقاندىن كېيىن يوپۇرماسى، نۇرۇغى توڭگۇلۇپ كېتىشتىن بۇرۇن پۈتۈن ئەزالىرى (قىسىملىرى) ئېلىپ ساقلاپ ئىشلىتىلىدۇ.

ياخشىراقى يېڭى، كۆلى، نۇرۇغى، يوپۇرماسى چۈشۈپ كەتمىگىنى ۋە جاتكالدىن چىققىنى ھىساپلىنىدۇ. چىقىش ئورنى: - چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى: 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، لېكىن ئىسسىقلىق تەرىپى قۇرۇقلۇقتىن بىر ئاز ئارتۇق. خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، قويۇق بۇزۇق خىلمىلارنى يۇقۇتۇش، مىزاجنى يۈم- شۇتۇش، ئىسلاھ قىلىش، بەدەننى قىزىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - كامازىرىيۇسنى سۇقۇپ مۇناسىۋەتلىك سۇ بىلەن كۈمۈلا قىلىپ قۇرۇتۇپ

ئاندىن كېيىن شاراپ بىلەن ئىزىپ كوزىگە تارتىلسا كوزدىكى يىرىڭلىق چاقىلارنى يوقۇتۇدۇ. شۇ-

ئىگدەك زەيتۇن يېغى بىلەن قاينىتىپ كوزىگە تارتىلسۇ شۇ تەسىرنى بېرىدۇ. بۇنى بەك يۇمشاق

ئىزىپ شاڭمىيەن ئۈندەك قىلىپ مەزكۇر جاراھەتلەرگە سەپسىمۇ شۇنداق تەسىر قىلىدۇ، ئەگەر بۇنىڭ

ھولىنى ياكى قۇرىغىنى مۇۋاپىق مىقداردا قاينىتىپ ئىچسە كونا ھول يوتەلگە مەنپەت قىلىدۇ. شۇ-

ئىگدەك بۇنىڭ 3 گرامىنى قاينىتىپ جۇلاپ بىلەن ياكى ھەسەل بىلەن بىر قانچە كۈن ئۈزمەستىن

ئىچسە كۆكرەك ئاغرىغى، ئۆپكە ئاغرىغى، ئۆپكە ئەتراپىنىڭ سوغۇقلىغى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ھول

كامازىرىيۇس سۈيىنى ياكى قاينىتىلغان سۈيىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە سەۋدا ۋە سۇددە خاراكتىرلىق

يارقانغا مەنپەت قىلىدۇ. تال قاتتىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. باشقا كېسەللىكلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. سۇيدۇكى

ھېزنى ماڭدۇرۇدۇ. بۇنىڭ 9 گرامىنى باراۋەر مىقداردا زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ 50 گرام سۇدا

$\frac{1}{3}$ قىسمى قالغىچە قاينىتىپ داۋاملىق بىر قانچە كۈن ئىچسە بورەكنىڭ، دوۋمۇنىڭ تاشلىرىنى ئىزىپ

چىقىرىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ھەر كۈنى 90 گرام ئىچىش كېرەك. بۇنى سىركە بىلەن قاينىتىپ

ئىزىپ تاشقى تەرەپتىن تالغا چاپسا تال قاتتىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ.

شارابىنى ئىچسە ئاشقازان بۇزۇقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. يېڭى باشلانغان ئىستىسقا ۋە يارقان كېسە-

لمىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. بالىياتقۇ يەللەرنى تارقىتىدۇ. بۇزۇق خىلمىلارنى يوقۇتۇدۇ. مىزاجنى

ئىسلاھ قىلىدۇ.

شارابىنى تەييارلاش ئۇسۇلى: - مۇسەللەسنىڭ ھەر 500 گرامىغا 6 گرام كاما

زىرىيۇسى سېلىپ ياكى 500 گرام ئۈزۈم سۈيىگە 8 گرام سېلىپ بىر قانچە ۋاخت قويۇپ ئاندىن ساپ

قىلىپ ھەر كۈنى 400 گرامغىچە ئىچىدۇ. بۇنىڭ شارابى قانچىكى كونا راسا ياخشىراق بولىدۇ. ئەگەر

كامازىرىيۇسنى ئىزىپ خېمىر قىلىپ زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان جايغا قويا زەھەرنى پەسەيتىدۇ.

ھەسەل بىلەن قوشۇپ كونا يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە چاپسا مەنپەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ ھولىنى سىقىپ

سۈيىنى ئېلىپ، قۇرىغىنىنىڭ سۈيىنى قاينىتىپ ئېلىپ ياكى كۆلىنى قاينىتىپ سۈيىنى ئېلىپ، قىزىل

كۆل يېغى قايمىدىسى بويىچە ياغ تەييارلاپ بەدەنلەرنى ياغلىما بەدەندىكى سۇيۇقلۇقنى يوقۇتۇدۇ.

يەللەرنى تارقىتىدۇ. كامازىرىيۇسنىڭ قالغان خۇسۇسىيەتلىرى كاماپتېيۇسقا ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 9 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا.

ئورۇنبا سارى: - باراۋەر مىقداردا سالىيۇس، $\frac{1}{3}$ مىقداردا سەلىخە ياكى نۇرۇغى غاپەس،

ئوسقۇل قەندىرىيۇن.

كالى زىرى

VERNONIA ANTHELMENTICA

تونۇش: — بۇ بىر خىل ھىندى ئوسۇملۇكى بولۇپ، بۇ ئوسۇملۇكنىڭ ئىگىزلىكى 1 مېتىر 20 س.م كېلىدۇ. يوپۇرمىغى بىر ئاز ئۇزۇن، ئەتراپلىرى چىشلىق، گۈلىنىڭ رەڭگى كاسنى گۈلىنىڭ رەڭگىگە ئوخشاش كۆك، ئۇرۇغىمۇ كاسنىنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ. غىلاپىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. لېكىن بۇنىڭ ئىلمىي ئۈستۈنرەك تۇرۇدۇ. ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى قارا، تەمى بەك ئاچچىق، كالى زىرىنىڭ ئىشلىتىلىدىغىنى ئۇرۇغىدۇر.

چىقىش ئورنى: — ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: — 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: — بەلغەم خاراكىتىرلىق ماددىلارنى يوقۇتۇش، ھەر تۈرلۈك قۇرۇت مەددىلەرنى چۈشۈرۈش، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىش ۋە ئىشچىقلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى: — مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە بەلغەم ماددىلىرىنى چىقىرىدۇ. ئۈچەيلەر دىكى ھەر خىل قۇرۇت ۋە مەددىلەرنى چۈشۈرۈدۇ. ئەگەر تاشقى تەرەپتىن ئىزىپ چاپسا سوغۇقتىن پەيدا بولۇدىغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. شۇنىڭدەك بۇنىڭ ۋە شاخ يوپۇرماقلىرىنى ئىزىپ چاپسەمۇ شۇ تەبىئىتى بېرىدۇ. لېكىن بىر ئاز زەھەرلىك تەرىپى بولغانلىقى ئۈچۈن كونا تىببىيلار ئادەملەرگە ئىچكى تەرەپتىن كەم ئىشلىتىدۇ. ئەمما ھايۋانلار تىببىلىرى ئىچكى تەرەپتىن ھايۋانلارغا ئىشلىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — 5 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — بۆرەككە، ئوپىكىگە، ئىسسىق مىسجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — تاغ يالپۇزى.

ئورۇنباسارى: — رەسىمى زىرە، رۇمبىدىيان، ئارپا بېدىيان.

كالا سۈتى

(لەبەن-ئۇل بەقەر)

LAC (BOWS MILK)

牛乳

تونۇش: — بۇ كالىنىڭ مەشھۇر مەھسۇلاتى بولۇپ، بۇنىڭ ئەجىزلىرى ياغ، قېتىمقلاردىن ئىبارەت. بۇ ئەجىزالار كالا سۈتىدە نورمال دەرىجىدە بولۇدۇ. كالا سۈتى قويۇق ۋە سۇيۇقلۇق جەھەتتىنمۇ ئورتىچە ھالەتتە بولۇدۇ. باشقا ھايۋانلارنىڭ سۈتىگە نىسبەتەن كالا سۈتى بەك مەنپەئەتلىكتۇر. بۇنىڭ ياخشى ياش، سېمىز، تەن سالامەتلىكى ئوبدان كالىدىن يېڭى سېغىلغان سۈتتۇر.

چىقىش ئورنى: — ھەممە جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: — ئىسسىق ۋە سوغۇق ھوللۇكتە مۆتىدىل.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچىنى يۇمشۇتۇش، بەدەننى پاقىرىتىش ۋە بەدەنگە ئوزۇق بولۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - سۈتنى يېڭى سېغىپلا سوۋۇتماستىن ئىچسە مىگە جەۋھىرىنى قۇۋەتلەيدۇ. مىگىنىڭ قۇرۇقلۇقىنى يوق قىلىپ، ئەسلى ھوللۇكىنى ساقلاپ قالىدۇ، تۇتقاقلق، مالمخۇلم، يا، ۋە سۇاسلارنى يوق قىلىدۇ. ارەڭكى رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ، بۇرۇنغا تېمىتىلما بۇرۇن كېسەللىكلىرى، داۋاملىق كوزگە چاپا كوز كېسەللىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. كوندۇر بىلەن چاپا كوزگە پەيدا بولغان قان خاراكتىرلىق نۇختمىنى يوق قىلىدۇ. ئەنزۇرۇت بىلەن چاپا ناخىنە، سۇپۇل شەرقاق ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

يېڭى سېغىلغان سۈتنى قىزىق ئىچسە زۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ. خاپىغان، ئوپكىدىكى ژىرىڭلىق چاقا، ئۈچەيلەرنىڭ ئېچىشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىچىنى يۇمشۇتۇدۇ، مەنى پەيدا قىلىدۇ. بەدەننى سەمىرىتىدۇ. سۇيۇق شىرىرىنچ (سۈت ئاش) قىلىپ ئوبدان پۇشۇرۇپ شېكەر بىلەن ئىچسە ئىچىنى يۇمشۇتۇدۇ. قۇرۇق قۇلمىچى، قۇرۇق تولغاق ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. 2 ھەسە سۇغا ئېلىش تۇرۇپ ئىچسە سۈيدۈكنى ئوبدان راۋان قىلىدۇ سۈيدۈك يوللىرىنى تازىلايدۇ. بولۇپمۇ 0.2 گرام زاك، 3 گرام ناۋاتنى يۇمشاق ئىزىپ قوشۇپ ئىچسە ئوبدان تەسرى بېرىدۇ.

سۈتنى قەلەيدىن تەييارلانغان سەپىداپ بىلەن چاپا كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى ۋە ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. تەنھا ئوزۇنى ئىچسە بولۇپمۇ قايتا - قايتا ئىچىپ قويما زەھەرلەرنىڭ زەرىرىنى يوقۇتۇدۇ.

بۇنى ياڭاق مېغىزى، خومىلار بىلەن ئىچسە بورەكنى، بەدەننى سەمىرىتىدۇ. رەڭگى - رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ، مەننى كۆپەيتىپ باھنى قۇۋەتلەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 250 گرامدىن 500 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - ئوچكىمنىڭ سۈتى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - تالغا زەرەر قىلىدۇ. پىت، بەرەس پەيدا قىلىدۇ، قوساقتىكى ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ، بورەك ماسانغا تاش پەيدا بولۇشقا سەۋەبچى بولۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - شېكەر ۋە ھەسەل.

تەركىبى: - كالا (سىمىر) سۈتى ئوز تەركىمىدە 3.7 پروتسېنت ياغ، 3.4 پروتسېنت ئاقسىل، 4.5 پروتسېنت ئوگلىمۇودلۇق ماددىلار، 0.7 پروتسېنت كۈل ماددىسى، 87.7 پروتسېنت سۇ ماددىسى تۇتۇدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا كالا سۈتىدە كالى، كالتسى، فوسفور، ناترىلار مول بولۇدۇ. شۇنىڭدەك كۆڭگۈرت، ماگنى، تومۇر، روھ، مىس، يود، فتور، مارگانىس قاتارلىق ئاز مىقدارلىق ماددىلارمۇ بولۇدۇ.

سۈتتە ۋىتامىن A، D، كاروتىن، ۋىتامىن C، ۋىتامىن B₁، B₂، نىكوتىن كىسلاتاسى ھەم ۋىتامىن B گۈرۈپپىسىغا كىرىدىغان باشقا ۋىتامىنلار بولۇدۇ.

سۈتتىكى ياغ ماددىسى كالىمنىڭ ئەسلى، بېقىلىش ئۇسۇلى، ئۇرۇغىغا قاراپ ئوزگۇرۇدۇ، مو-زاينى ئېمىتىشكە چەك سۈتتىكى ياغ ماددىسىنىڭ پروتسېنتى ئوسۇپ 5 - 6 پروتسېنتكە يېتىپ بارىدۇ. سۈتتىكى كالتسى ماددىسى چوڭلارنىڭ، بولۇپمۇ بالىلارنىڭ بەدنىگە باشقا كوكتاتلاردىكى كالتسى ماددىسىغا قارىغاندا ياخشى ئوزلىشىدۇ.

سۇت ئومۇمەن بەدەنگە ياخشى ئوزالمىدۇ، مەسىلەن: ئادەمنىڭ بەدنى سۇتتىكى ئاقسىللارنىڭ 93 پىرسېنتىنى، ياغنىڭ 59 پىرسېنتىنى، ئۆكۈلۈشلەرنىڭ ھەممىسىنى ئوزلەشتۈرۈدۇ. سۇت ئوڭاي سىڭىدىغان يىنىڭ ئوزۇقلۇق ماددا بولۇپلا قالماي، شىپالىق ئەھمىيەتكە ئىگە ئوزۇق ھىساپلىنىدۇ. ھايۋاناتلار سۇتى ئىچىدە ئاقسىل ۋە ياق تەركىمى ئىككۈپ، بەدەنگە ئىسسىقلىق (كالورىيە) بېرىشى ئىككۈ زۇقۇرى بولغىنى بۇغا سۇتى ھىساپلىنىدۇ (ئورتا ھىساپ بىلەن ئاقسىل 10.5 پىرسېنت، ياغ 20 پىرسېنت، كالورىيىسى 241 گىرادۇس بولۇدۇ). ئىككۈ توۋەن سۈپەتلىكى بايتال ۋە ئىشەك سۇتىدىن ئىبارەت. كالا، ئۆچكە، قوي، تىگە سۇتلىرى ئورتا دەرىجىلىك، قوتاز سۇتى ئۇلار-دىن ئۈستۈنرەك تۇرۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي مۆتىدىل، ئازراق سوغۇق، زەھەرسىز. ئوزۇقلاندۇرۇش، ئۇسۇل-ۇقنى قاندۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىككە. ئاجىزلاپ كەت-كەن، ئوزۇقلۇنۇشى بۇزۇلغان، قىزىتمىلىق كېسەللەر بىلەن ئاغرىغانلارغا سامساق بىلەن قاينىتىپ ئىچ-كۈزۈلىدۇ.

زەنجىبىل، پىياز قوشۇپ قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە بالىلارنىڭ سۇتنى قۇسۇشلىرىنى داۋالايدۇ. ئاجىزلىقلارنى تۈگۈتۈدۇ. سۇت زۇرەككە، ئۆپكەگە تەربىيەت قىلىدۇ، قىزىتما زەھەرلىرىنى يىشمەلەن-دۈرىدۇ، تېرىنى سېلىقلاشتۇرۇدۇ. چوڭ ئۆچەينى نەملەندۈرۈپ ئىچىنى بوشۇتۇدۇ.

كاللەك بەسەي

(كورنۇپ، لىبەخخۇا بەسەي، كاپوستا)

BRASSICA OLERCEA L. VAR (CAPITATA L.)

莲花白 (甘兰)

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەشھۇر سەيلەردىن بولۇپ، خىللى-رى كوپتۇر. ياخشىراغى ئۆلكىدە بولۇدۇغىنى، ژىپسىز، يېڭىسى ھىساپلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: 1- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - خىللىلارنى پۇشۇرۇش، يۇمشۇتۇش ۋە قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىككە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - كاپوستىنى سېمىز گوش ياكى ياش توخۇ بىلەن ئوبدان پۇشۇرۇپ يىسە، ئوبدان غىزابولۇدۇ. ئوز-نى ياكى ئۇرۇغىنى قاينىتىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە سېسىق كازلار-

ئىككە مېڭىگە تەسىر قىلىشنى توسۇدۇ. باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. 127- رەسىم، كاللەك بەسەي كوزنىڭ قاراڭغۇلۇشۇشى ۋە مەسلىكىنى يوقۇتۇدۇ. بۇنى بەك يۇمشاق پۇشۇرۇپ يىسە ئىچ توختۇتۇدۇ. خۇمارنى، ئەزانىڭ تىتىرىشىنى يوقۇتۇدۇ، ئۇيقا كەلتۈرۈدۇ. بۇنىڭ سىقىلغان سۈيىنى بۇرنىغا تېمىتىل-سا مېڭىنى تازىلايدۇ، ئۇخلاۋتۇدۇ.

تىلىنى قۇرۇتۇدۇ. بۇنىڭ ئوبدان پۇشۇرۇلغىنى كونا يوتىل، سېرىق ئەت ۋە ئىچ ئەزالاردىكى ئىش-
شەقلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭدىن 30 گرامنى ھەر كۈنى يىمە ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. تال
ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ، سىقىلغان سۈيى ياكى قاينىتىلغان سۈيى بىلەن غار - غار قىلىپ
كال بۇغۇلۇش كېسىلمىگە پايدا قىلىدۇ (بولۇپمۇ كۈنجۈت يېغى قوشۇپ غار - غار قىلسا). قاينى-
تىلغان سۈيى ھېيىزنى، سۈيدۈكنى ماڭدۇرىدۇ. ئۇرۇغى باھنى قوزغايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورونباسارى: — قەنبىل.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — مىڭگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — ياغ ۋە تۈز.

تەركۈبى: — مەركىزىي ساقلىقنى ساقلاش مىنىستىرلىكى ئوزۇقلۇقلارنى تەتقىق قىلىش ئورنى

نىڭ تەتقىقاتىغا قارىغاندا 100 گرام كاللەك بەسەينىڭ تەركۈبىدە 76 مىللىگرام ۋىتامىن C، 0.15
مىللىگرام ۋىتامىن B₁، 0.07 گرام ۋىتامىن B₂ ۋە باشقىلار بار.

ياپونىيە دارا باشقارمىسىنىڭ تەكشۈرۈشىچە كاپۇستا تەركۈبىدە ئاشقازان يارىسىنى ۋە ئۇنىڭ
ئاغرىقىنى داۋالايدىغان ۋىتامىن U غا ئوخشاش ئىيونلار بار. بۇ خىل ئىيونلار يىشىل كوكتاتلاردا،
بولۇپمۇ كاپۇستا يۇپۇرمىغىدا مولراق بولۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: — تەبىئىي - مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز. ئۇزاقمىچە يىمە
پورەكنى سەمىرىتىدۇ، ئىلمىكى تولدۇرۇدۇ. 5 ئەزانى (خۇاس خەمىنى)، بوغۇملارنى كۈچەيتىدۇ،
ھېيىزنى ماڭدۇرىدۇ، توسالغۇلارنى ئېچىپ يەلنى ماڭدۇرىدۇ، كۈزنى روشەنلەشتۈرىدۇ، ئۇيىقا كەلتۈ-
رۈدۇ، زۇرەكنى كۈچلەندۈرىدۇ، قوۋۇرغىلارنى، سوڭكەكلەرنى چىڭىتىدۇ. كۆپ جىنىسى ئالاقە
قىلىشتىن بولغان ساغىمىشنى يوقۇتۇدۇ.

ھازىرقى كۈندە كاپۇستا يۇپۇرمىغىنى سىقىپ چىقىرىلغان شىرە (سۇ) بىلەن ئاشقازان يارىسى
داۋالانماقتا. ياپونىيىدە ئېلىپ بېرىلغان داۋالاش نېتىجىلىرىگە قارىغاندا قويۇق ھالدىكى كاپۇستا
يۇپۇرمىغىنىڭ سۈيىنى 2-5 كۈن ئىچكەندىن كېيىن 60 پىروتسىنت ئاغرىقلاردا مەيدە ئاغرىقى
توختىغان. 90 پىروتسىنت ئاغرىقلاردا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7 كۈن ئىچكەندە ئاغرىق يوقالغان. ئەگەر ئادەتتىكى
داۋالار قىلىنغاندا ئاغرىق يوقۇلۇش نېتىجىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن تەخمىنەن
50 كۈن لازىم بولۇدۇ. ۋىتامىن U بىلەن داۋالانغاندا، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن پەقەت 13.5 كۈن
لازم بولۇدۇ. دىمەك كاپۇستىنىڭ سۈيى ئاشقازان يارىلىرىنى داۋالاشتا زۇقۇرقلاردىن ئالاھىدە
پەرقلىنىدۇ. شۇڭا سىناق قىلىپ ئىشلىتىش مۇمكىن. ئادەتتە مەزكۇر سۈيى كۈندە ئاشتىدا ۋە
تاماقتىن بىرەر سائەت ئىلگىرى 10-15 گرام مىقدارىدا ئىچىلمىدۇ.

كېلەر

(زەپ - گوھ)

PHRYNOSOMA CORNUTA HORNED (GECKO)

蛤蚧

تونۇش: - مۇشۇكتىن كىچىكرەك بىر تۇرلۇك ھايۋان بولۇپ، يارلىقتا بولۇدۇ. ئۇنىڭ رەڭگى قارا سېرىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا، قۇيرىقى قىسقا، زىرىك قارىغايىنىڭ مۇسكە ئوخشايدۇ. چىقىش ئورنى: - ھەر بىر مەملىكەتنىڭ بارلىق جايلىرىدا بولۇدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسقى. ئوتكۇرلۇكتە سالما بىلەن قۇل ھىنىنىڭ ئوتتۇرىسىدا.

خۇسۇسىيىتى: - گوشى باھقا قۇۋەت بېرىدۇ. ئىسقى مەجەز كىشىگە ئىستىمال قىلىش توغرى كەلمەيدۇ. چۈنكى كوگۇلنى پەرىشان قىلىپ بىلاراملىقنى كەلتۈرۈدۇ. لازىم بولغان چاغدا سىركە بىلەن ئوبدان پۇشۇرۇپ زەپتۇن يېغى، يۇمىقلىق، زىرىلەر بىلەن يالپۇز

128- رەسىم، كېلەر ئەرەقىغە چىلاپ خۇشبوۋى قىلىپ، كاسىنە ۋە ئۇسۇك ئۇرۇغى، باشقا سوغۇق كوكتاتلار بىلەن يىمە بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: كېلەرنىڭ مايىغى كوزگە تارتىلسا كوزگە چۈشكەن ئاقنى ۋە سۇنى يوقۇتۇدۇ. كېلەرنىڭ مايىغىنى تىلا قىلىپ بەدەنگە چېپىلسا، مەپكۇ ، ئاق داغىلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ (سىركە بىلەن چېپىلىدۇ، كېسەللىك كۇچلۇك بولسا). مەزكۇر كېسەللىك ئاددى بولسا سۇ بىلەن چېپىلىدۇ. بوزىگىنى يېرىپ ئوق ياكى تىكەن كىرگەن، زەھەرلىك جانۋارلار چاققان يەرگە تېگىلسا ئوقنى، تىكەننى، زەھەرلەرنى تارتىۋالىدۇ. تېرىسىنى كويدۇرۇپ ئەزاغا چېپىلسا ئەزانى تۈپ خۇسۇز قىلىدۇ، شۇ ئەزا كېسەل ئەگرىمايدۇ.

جۇگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - ئىسقى، ئازولۇق زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى: - بەدەننى، باھنى قۇۋەتلەش، ئوپكىنى ياشارتىش، يوتەل پەسەيتىش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

بەدەننى چىگىتىش، باھنى قۇۋەتلەش ئۈچۈن، قېرىلارنىڭ ئۇزاق داۋام قىلغان زىققى يوتىلى، ئوپكە سىلى، ئەسەب (نېرۋ)، ئاجىزلىغى، پات - پات سەپش كېسەلى، ناسۇر يارىسى، قېرىلارنىڭ تىزىدىكى ماغدۇرسىزلىق، زۇرەك ئاجىزلىغىدىن بولغان دەم سىقىش كېسەلى، يۈز، پۈت - قول ئىش شىلىمىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. سىزلامنى داۋالاپ سۇيدۇك يولىنى ئاچىدۇ.

ئىشلىتىلىدىغان مىقدارى: - ئەركەك - چىشىسى قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ. گوشىگە قارىغاندا قۇيرىغىنىڭ تەسىرى ئارتۇق. قۇيرىغىدىن 1 - 2 گرامنى سۇيۇپ (تالغان) ھالىدا ئىچىلىدۇ. كەۋدەدىن 3 - 6 گرامنى تالغانلاپ ياكى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

كەچىك لاچىمىن دانە

(قاقىلەسغار - خەيرى بوۋا)

FRUCTUS CARDAMOMI

小豆蔻

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ مەۋسى بولۇپ، ھىندىستاننىڭ جەنۇبىي شەرقىدىكى مەلى باردىنىڭ بەلى دىگەن تېغىدا، ئۇنىڭ ئەتراپلىرىدا ئوسۇدۇ، ئوسۇملۇكنىڭ ئىككىلىكىدە 120 سانە تىمپىتىرچە كېلىدۇ، يوپۇرمىقى ئانار ۋە رەيھان گۈلىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن چوڭراق. بەك - خۇشبۇي، مەۋسى ساپ (باش) بولۇپ، ھەر بىر دانىسى پىستىمنىڭ مېغىزى چوڭلىقىدا غىلاپىنىڭ ئىچىدە تۇرۇدۇ. خام ۋاختىدا كوك، پىشقاندىن كېيىن سېرىق رەڭگە ئۆزگۈرۈدۇ، قۇرىغاندا ئاق بولۇدۇ. ئۈچ قىرلىق شەكىلدە ئەتراپلىرى باراۋەر. بەشى ۋە ئۈچى تەرىپى بىر ئاز ئىنچىكە، غىلىپىنىڭ ئىچىدە پۈستى بىر - بىرىگە تۇتۇشاڭغۇ، ئۈچ پارچە زىرىك ئۈزۈنچاق تەرىپىگە قاراپ ماڭغان سىزىقلىرى بار. غىلاپىنىڭ پۈستىمۇ خۇشبۇي. بۇنىڭمۇ ئۇرۇقلىرى چوڭ لاچىندانىغا ئوخشاش غىلاپىنىڭ ئىچىدە بولۇپ، بىر ئاز نەرسە تىگىش بىلەنلا يېرىلىپ غىلاپىدىن چىقىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ دانىلىرى چوڭ لاچىندانى ئۇرۇغىدىن كىچىكرەك. ھەر بىر غىلاپىنىڭ ئىچىدە ۋاتار ئوتتۇرىسىدا ئاق رەڭلىك پەرىدەسى بولۇدۇ. شۇ پەردە ئارقىلىق ئۇرۇقلىرى تەرىپىلىنىدۇ. بۇنىڭمۇ يېڭىسى ھول چاغدا شىلىملىق، تاتلىق، خۇشبۇي ھوللۇقلىرى بار ھالەتتە بولۇپ، قۇرۇغاندا يوقۇلۇپ پۈستى ئاقىرىپ كېتىدۇ ۋە دانىلىرىنىڭ تەمى ئۆتكۈر (قورقۇنچى)، خۇشبۇي، چاينىغاندىن كېيىن ئېغىز بىر ئاز سوۋۇيدۇ. كىچىك لاچىمىن دانىمۇ كونا راسا ئاچچىق تەرىپىگە مايىللىشىپ پۇرىقى ۋە تەمىنىڭ ئۆتكۈرلۈكى كېمىيىپ قالىدۇ. قۇۋىتىمۇ تۈگەپ كېتىدۇ. كىچىك لاچىندانىنىڭ قۇۋىتى ئادەتتە 3 زىلغىچە تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئەسلى ۋە تېنى ۋېيتنام، سەيلۇن، ھىندىستان بولۇپ، خۇسۇسەن ھىندىستاننىڭ مالا بار ئاراللىرىدىن كۆپرەك چىقىدۇ. ئوسۇملۇكى ئېلېتتارىيە كارداموم ماتۇن ئاتىلىپ، ئەسلىدە يەر نامى بىلەن مالا بار دەپ ئاتىلىدىغان ئىدى. كارداموم دىگەن نام يونانچە «كارداسيا» (زۇرەك) «ئاموموم» (خۇشبۇي ئەشيا) دىگەن سۆزلەرنىڭ قوشۇلمىسىدىن كېلىپ چىققان.

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - كۆڭۈلنى خۇرسەن قىلىش، يەللەرنى تارقىتىش، تەرنى ۋە ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - يۇمشاق ئىزىپ (سوقۇپ) بۇرنىغا پۇركەلسە چۈشكۈرتۈدۇ. يەل خاراكىتىرلىق باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. تۇتقاقلىق، ھۇشسىز بولۇش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق سوقۇپ قۇلاققا سېپىلسە، قۇلاقنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. چاينىسا ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىدۇ. پۈستى ۋە ئۇرۇغىنى چاينىسا ياكى يىمە چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىگىتىدۇ. ئاشقازاننىڭ ۋە گالەنىڭ ھوللۇقلىرىنى تارتىدۇ. زۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ. سوغۇقتىن بولغان خاپىغانغا، ئاشقازان ئاجىزلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇسۇشنى ۋە كۆڭۈل ئېلىشىنى، ئاشقازان ئاغرىغىنى، يىدىل خاراكىتىرلىق كىمىرىكىنى پەسەيتىدۇ. مەيلى يالغۇز، مەيلى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن ئىشلىتىلسە، تاماق سىڭىدۇ، ئىچ توختۇتۇدۇ (بولۇپمۇ قورۇپ ئىشلىتىلسە تېنىسىرى

ياخشى). قۇسۇش بىلەن غىشەلنى توختۇتۇش ئۈچۈن مەستكى سۈيى ۋە ئانار سۈيى بىلەن بېرىلسە ياخشى
فېتىمچە بېرىدۇ (ئاشقازاننى قۇۋەتلەش ئۈچۈن شۇنداق بېرىش پايدىلىق). پوستى بىلەن چالاسوقۇپ
كۇلاپ سۈيىدە ياكى مۇتەق سۇدا قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە، قۇرۇق ھۆكە ۋە ھېيىز كېسەللىكلەرگە مەلپەت
قىلىدۇ. قاينىدە بويىچە پودىنە يوپۇرمىقى بىلەن قوشۇپ سۇدا ياكى كۇلاپتا قاينىتىپ، ھەر قېتىمدا 3 گرام
دىن سىركەنجىبىن بىلەن بىللە 3 كۈن ئۈزەستىن بېرىلسە جىگەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى
پەسەيتىپ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. خاڭگانىڭ ئۇرۇغى بىلەن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ ھەر كۈنى 6 گرام
مىقداردا سىركەنجىبىن بىلەن قوشۇپ بېرىلسە، بورەكنىڭ ۋە دوۋسۇننىڭ ئۇششاق تاشلىرىنى چىقىرىدۇ.
تەسىرى چوڭ لاجىنداننىڭكىدىن كۈچلۈكرەك.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - كۈندە 3 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ
بېرىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆكرەككە ۋە ئۆپكەگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا.

ئورۇنبا سارى: - يېرىم مىقداردا كاۋاۋىچىن، يېرىم مىقداردا بىلسان ئۇرۇغى ياكى باراۋەر
مىقداردا چوڭ لاجىندانە.

تەركىۋى: - ئۇچۇچان ماي (ئولىوم كاردى مومى) بولۇپ، لاجىندانە ئۇرۇغىنىڭ تەركىۋىدە تەخ-
مىنەن 2-8 پروسېنت تەشكىل قىلىدۇ. ماينىڭ تەسىرى قىلغۇچى تەركىۋى تېرىپىنول 4 ۋە ئا-تېرىپىنوللاردىن
ئىبارەت. لاجىندانە پوستى (قاچۇغى) 0،2 پىرسېنت ماي تۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: - خۇشپۇراقلىق، ئاشقازاننى كۈچلەندۈرگۈچى، يەل ھەيدىگۈچى، قۇسۇش
توختاتقۇچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. تاماق سىڭدۈرۈش ناچارلاشقان، قۇسۇش، ئاشقازان ئاغرىش
ۋە قوساق كۆپۈپ مەيدە چىڭقىلىشلاردا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە دورىلارنىڭ تەم پۇراقلىرىنى تۈزۈتۈشكە،
قوزغۇتۇشقا، ھاراق بىلەن زەھەرلەنگەندە يىشمەندۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك خۇشپۇراقلىق
قوزغاتقۇچى دورا قىلىپمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: - خەنزۇچە سارىن 砂仁 لاتىنچە AMOMUM VILIOSUM لاجىندانە بۇ
لۇدۇ، دىگەن پىكىرلەر بولغىنى ئۈچۈن، شۇ ھەقتىمۇ توۋەندە تونۇشتۇرۇپ ئوتۇمىز:
تەركىۋى: - 1-7-3 پروتسېنت ئۇچۇچان پۇراقلىق ماي تۇتۇدۇ. ئۇنىڭ تەركىۋى بىر ئىبارەت.
لەئالوئول، نېرولىدول قاتارلىق ماددىلاردىن ئىبارەت.

تەبىئىي: - ئىسسىق.

خۇشپۇراقلىق ئاشقازاننى كۈچلەندۈرگۈچى، يەل ھەيدىگۈچى دورا بولۇپ، قوساق كۆپۈشتە، تاماق
سىڭمىگەندە، ھېق تۇتۇش ۋە قۇسۇشلاردا، سوغۇقتىن بولغان ئىچ ئوتۇشلەردە، ھامىلدارلارنىڭ
پالىسى چۈشۈپ كېتىش خەۋپى بولغاندا ئىشلىتىلىدۇ.

زۇقۇرقىلارنىڭ قايسى لاجىندانە ئىكەنلىكى ھەققىدە قايتا تەتقىق قىلىش لازىم.

كەرىپە (قۇنقۇز)

ERINACEUS EUROEUS

刺猪

تونۇش:- بۇ بىر خىل جانۋار بولۇپ، بەدەننىڭ تۈك-لىمىرى تىك، تىكەنگە ئوخشايدۇ. ئەگەر غەزىۋى كەلسە پېشىنى ئىچىگە تىقىپ تۈكۈلۈۋالىدۇ. ئۇ چاغدا خۇددى بىر بوغۇم تىكەنگە ئوخشاش. تىكەنلەرنىڭ ئارىسىدىن ئوزۇن قىسىملىتىدۇ. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ بەدىنىگە تەگسە بىر ئاز زەخمە قىلىدۇ. بۇ 2 خىل بولۇدۇ.

1- قۇرۇقلۇقنىڭ، 2- تاغنىڭ، 3- دەريانىڭ. 129- رەسىم، كەرىپە.

1- قۇرۇقلۇقنىڭ كەرىپىسى كىچىك بولۇپ، كىچىك مۇشۇك مىقدارى كېلىدۇ.
2- تاغنىڭ كەرىپىسى ئۇنىڭدىن چوڭ، ئوتتۇرا ھال دەرىجىدىكى ئىشت چوڭلىقىدا بولۇدۇ. تىكەنلىمىرى تىك، ئالا - بۇلا، زىگىرە سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا كېلىدۇ. بۇنى دۆلدۈل دېيىلىدۇ.
3- دەريا كەرىپىسى - بۇ بىر خىل بېلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستۈنكى يېرىمى كەرىپىگە ئوخشايدۇ، تۆۋەنكى يېرىمى بېلىققا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ بەدىنىدە ھايۋاننىڭ تۈكلەرگە ئوخشاش تۈكى بولۇدۇ. تۈكى يۇمشاق.

مۇتلەق كەرىپە ئاتالسا قۇرۇقلۇقنىڭ كەرىپىسى كوزدە تۇتۇلۇدۇ. كونا، چوڭى ياخشى ھىساپلىنىدۇ. بەزى كەرىپىلەرنىڭ قوسىغىدا پادى زەھىرى بولۇدۇ (تاغ ئوچكىسى، مايپۇن ۋە باشقا ھايۋانلارنىڭ قوسىغىدا پادى زەھىرى بولغانغا ئوخشاش).
پادى زەھىرنىڭ تەمى بەك ئاچچىق، ئەگەر ئۇ پادى زەھىرنى سۇغا سېلىپ قوياڭاز مۇددەت تە سۇنى ئاچچىق قىلىپ قويۇدۇ. ئاندىن ئۇ سۇنى ھەرتۈرلۈك ھېز كېسەللىكى ۋە سوغۇقتىن بولغان يەللەرنى تارقىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كەرىپىنىڭ قوسىغىدا پادى زەھىرنىڭ پەيدا بولۇدىغان ئورنى ئۇنىڭ ئوتى بولۇش شەرت.

چىقىش ئورنى:- مەملىكىتىمىزدە ئۇزۇن تىكەنلىك ۋە قىسقاتىكەنلىك ئىككى خىل كەرىپە ئۇچرايدۇ.

تەبىئىتى:- ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئەۋۋەلىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى:- قۇرۇقلۇقتا بولۇدىغان كەرىپە گۆشىنىڭ خۇسۇسىيىتى - ھوللۇكەرنى قۇرۇتۇش

ۋە تارقىتىش. ئۈچەيلەرگە ماددىلارنىڭ زىغىلىپ قېلىشىنى توسۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى:- كەرىپىنىڭ تۈزلانغان گۆشىنى سىركەنجىبىن بىلەن ئىچسە باش ئاغرىغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە پالەچ ئۈچۈن ۋە ئەزالارنىڭ زىغىلىپ قېلىشى، پەي كېسەللىكى ۋە دائۇل پىل (پاچاقنىڭ ئىشىشى) پىلنىڭ پاچىغىغا ئوخشاش يوغان بولۇپ قېلىشى، ئىستىسقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر تەپ بولمىسا بورەك ئاغرىغى ئۈچۈن مۇ مەنپەئەت قىلىدۇ.

قۇزلانمىغان گۆشنى يىسە بۇزۇلغان مەجەزنى ئىسلاھ قىلىمىدۇ ۋە سىل كېسەلسامگى، سەيپەپ يېتىم كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك. سوغۇق مەجەز ۋە ھول مەجەز كىشىلەرنىڭ جىنىنى ئالاقىسىنى كۈچلەندۈرۈدۇ. ئۇنىڭ جىگىرىنى ئاپتاپتا قۇرۇتۇپ بېرىلسە ئىستىسقا كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. كىرىمىنىڭ تېرىسىنى كۆيدۈرۈپ، ئىزىپ شاراپ بىلەن ئىچسە پالەج ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىرگەلجە - بىن بىلەن ئىچسە گۆشتىكى ئىشقىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆشنى مۇۋاپىق مىقداردا يىسە ياكى چاپسا خانازىر كېسەللىكى ئۈچۈن بەزلەرنى تارقىتىش، قاتتىق چىگىمكەرنى تارقىتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ پوستىنى كۆيدۈرۈپ، يۇمشاق ئىزىپ، يىرىگلىق چاراهەتلەرگە سېپمەسە يىرىگلىق چاراهەتلەرنىڭ ئولۇك گۆشلىرىنى يەپ، قۇرۇتۇپ پۇتتۈرۈدۇ. كۆشنى قۇرۇتۇپ يۇمشاق ئىزىپ ئىچسە موخو كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. قۇرۇق گۆشنى كۆيدۈرۈپ، ئىزىپ خېمىر قىلىپ سەپكۈن قارا داغلارغا ئوخشاش تېرە كېسەللىكىگە چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېغى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا دائۇسۇلەپ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چېپىلسا قوتۇر كېسەللىكىنى داۋالايىدۇ.

گۆشنىڭ كۆيدۈرۈلگەن كۆلىمى يۇمشاق ئىزىپ ئىسسىق سۇ بىلەن قوشۇپ تاز كىشىلەرنىڭ يېشى زۇيۇسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

كىرىمىنىڭ گۆشنى مۇۋاپىق مىقداردا يىسە كونا تەبەلەرنى ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى، شۇنىڭدەك باشقا زەھەرلەرنىمۇ پەسەيتىدۇ. پوستىنى كۆيدۈرۈپ، $1\frac{1}{2}$ گرام مىقداردا 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تەپكە بىرىلسە تەپنى قالدۇرۇدۇ (سىناقتىن ئۆتكەن). ئىشلىتىلىش مىقدارى: - گۆشدىن 30 گرامغىچە بېرىلىدۇ.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆپ ئىستىمال قىلسا ئاشقازانغا ۋە جىگەرگە زەھەر قىلىدۇ. رەڭگى - زويىنى بۇزۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سۇ بىلەن ئوبدان پۇشۇرۇپ بادام يېغى ياكى ئەنجىرنىڭ قاينىتىپ تىيام قىلىنغان سۈيى بىلەن سىرگە ۋە كاسنى بىلەن قوشۇپ يېمىش.

ئۇزۇن تىكەنلىك كىرىپە ERINACEUS EUROPEUS 长刺猬 دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ خىل كىرىپە دولتىمىزنىڭ ئىچكى موڭغۇلىيىدىن باشقا ھەممە جايلىرىدا ئۇچرايدۇ. قىسقا تىكەنلىك (قارام - تۈل) خومارەڭلىك كىرىپە ئىچكى موڭغۇلىيىدە، خېبېي، جياڭسۇ، خېنەن، شەنشى، شىنجاڭ (ئىلى، چاپچال)، گەنسۇ، ئەنخۇي قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. ئۇنى 短刺猬 دۈەن تىسى ۋە يى HENICHIANUS دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ بەدىنىدە ھېچقانداق ئاق رەڭلىك قىسمى بولمايدۇ.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - جۇڭگىلار كىرىمىنىڭ گۆشنى ئىشلەتمەي، قىشتا تۇتۇپ سويۇپ قۇرۇتۇلغان تېرىسىنى كۆيدۈرۈپ ئىچىشكە بېرىدۇ. تەبىئى قۇرۇققا مايىل مۆتىدىل ھىساپ - لىنىپ، قاننى سويۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە دەپ قارىلىدۇ. قان قوختۇتۇش ئۈچۈن تېرىنىڭ كۆلىمى ئۈچەيدىن قان كەتكەندە، بوۋاسىر (گېموروي) نى داۋالاش ھەخمە دەمدە، ئېھتىلام بولۇش ۋە مەنى تۇتالما سىلىقلاردا بېرىلىدۇ ھەمدە ئاشقازاننىڭ سۇلۇق (كاتتارلىق) ۋە سىپالېنىپلىرىدە، ئاشقازان يارىسىدىن قان كەتكەندە، ئاياللارنىڭ بالىياتقۇسىدىن خۇن كەتكەندە، ئاياللارنىڭ ئەمچىكى ۋە سىپالېنىپلىرىنى ئىشلىتىش قۇسۇشلاردا بېرىلىدۇ. كۆيدۈرۈلگەن تېرىدىن كۈندە 6 - 12 گرامنى قاينىتىپ، ياكى 2 - 4 گرامنى تالقان ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

كسوس

CUSCUTA CHINENSIS LAM

金丝草

130 - رەسىم، كسوس

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ئىنچىكە زىپلارغا ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى، ئورە تۈرۈدىغان تېنىسى بولمايدۇ. رەڭگى كۆڭكە، سېرىق تەرەپكە مايىل، يانتاق ۋە باشقا ئوسۇملۇكلەرگە يوكۇشۇپ تەربىيە تېپىپ ئوسۇدۇ. ئەمما يوكەش كەن ئوسۇملۇكلەرنى ئاخىرى قۇرۇتۇپ تاشلايدۇ. بۇنىڭ كۈلى بەك ئۇشاق، كۈلىنىڭ رەڭگى ئاق تەرەپكە مايىل كېلىدۇ. ئۇرۇغى تۇرۇپ تۇرۇغىدىن كىچىكرەك، زۇمۇلاغراق. ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل قىزىل، بەزىلىرىنىڭ ئۇرۇغى سېرىق ئاق تەرەپكە مايىل بولۇدۇ، بۇنىڭ ياخشىراقى يېڭى، سېرىق رەڭلىك، ئاچچىق تەملىك بولغىنىدۇر.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە ۋىلايەتلىرىدىن چىقىدۇ. قۇۋىتى 3 رايونىچە تۇرۇدۇ. تەبىئىتى: - بىرىنچى دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق. قارىمۇ - قارشى قۇۋەتلەرگە ئىگە.

خۇسۇسىيىتى: - ئەزالارنى ساقايتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئارتۇق يۇمشاق نەرسىلەرنى تومۇرلاردىن چىقىرىپ، تومۇرلارنى تازىلاش. بۇزۇق خىلمتلارنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇ چۆپىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئاشقازاننىڭ، جىگەرنىڭ، ئۈچەيلەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئۈچەيلەردىكى كىرلەرنى تازىلايدۇ، تەرەتنى يۇمشۇتۇدۇ، بەدەننى پىلا كىمىزلايدۇ، 4 كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تەپكە، كىمىدىك ئەتراپىنىڭ ئاغرىغىغا، ئاشقازان ئاجىزلىغى، جىگەر، تال ئاجىزلىغى، گال بوغۇلۇش كېسەللىكلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ. كونا تەپلەرنى، يەللەرنى يوقۇتۇدۇ، سۈيدۈكنى، ھېيىزنى، سۈتنى، تەرنى ماغدۇرۇدۇ، بالىياتقۇنى تازىلايدۇ.

بۇ چۆپىنى سىركە بىلەن ئىچسە ھىقىنى پەسەيتىدۇ، ئېغىزدىن كېلىدىغان قانلارنى، بالىياتقۇدىن ئاقىدىغان قان، سۇلارنى توختۇتۇدۇ، سېرىق كېسەل ئۈچۈن بەك مەنپەئەتلىك. ئوسارسىنى شاراپقا سېلىپ ئىچسە ئاجىز ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ. سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ سىركە ئىچىمىن بىلەن ئىچسە بۇزۇق

خىلمتلارنى سۇرۇدۇ (بىر كېچە قىزىق سۇغا چىلاپ ئىچسە تەسىر بېرىشى كۇچاۋىرەك بولۇدۇ). ئىچىش تەزىيەدە قايناتماسلىق كېرەك. چۈنكى زىيادە قاينىتىلما قۇۋىتى كېتىپ قالىدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: - سىقىپ چىقىرىلغان سۇيىدىن 60 گرامغىچە قاينىتىپ 35 گرامغىچە بېرىش مۇمكىن.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كوئۇلنى ئېلىشتۇردۇ.

تۈزەتكۈچى: - كەتېرا، زەپىران، بادام يېغى.

ئورۇنباسارى: - لاجمۇر، تۇرپۇد، شاتىرە.

كىسۇس ئۇرۇغى: -

كىسۇسنىڭ ئۇرۇغى زۇقۇرىدا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەردە قالغان ئەزالىرىدىن كۇچلۇكرەك بىر ئاز قورۇپ ئىشلىتىلسە ئاشقازاننى قوۋەتلەشتە، ئىچكى ئەزالىرىدىن كېلىدىغان قانلارنى توختۇتۇشقا، بالىياتقۇدىن ئېقىپ تۇرۇدىغان نەرسىلەرنى توختۇتۇشتا ياخشىراق تەسىر بېرىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 6 گرام.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۇرۇغى ئوپكىگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچى: - سىرگەنجىبىن.

ئۇرۇغىنىڭ ئورۇنباسارى: - باراۋەر مىقداردا بادۇرۇج ياكى 4 گرام ئەمەن.

تەركىبى: - بۇنىڭ تېنىسىدىكى تەركىپلەر ئېنىق ئەمەس. ئۇرۇغىنىڭ تەركىبىدە كۇسكۇتىن دەيدىغان گلىۋكوزىد بار.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - ئۇرۇغىنىڭ تەبىئىي مەۋجۇتىدىكى ئۇرۇغى بەدەننى چىڭىتىۋېتىش دورا سۈپىتىدە ئەزلەرنىڭ جىنىسى ئاجىزلىقى (ئىموتېنسىيە)، مەنى تۇتالماستىق، كۆپ ئىھتىلام بولۇش، ئەر-ئاياللارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاجىزلىقلىرى داۋالىنىدۇ. ئىلىمكىنى تولدۇرۇشقا، مەنەنى كۆپەيتىشكە، بەلىنىڭ ئاغرىشىنى توختۇتۇشقا، تىز بوغۇمىنىڭ مۇزلاپ تۇرۇشىنى يوقۇتۇشقا، ئۇسۇزلۇقنى كوتۇرۇپ قىزىتىشقا پەسەيتىشكە بېرىلىدۇ. ئۇزاققىچە ئىچىپ ژۇرۇلسە يۈزدىكى داغلارنى چۈشۈرۈدۇ. كىسۇسنىڭ يېڭى چوپىنى مېچىپ چىقىرىلغان سۇيىنى يۈزگە چاپسا يۈزدىكى قارا داغلارنى چۈشۈرۈدۇ.

مىقدارى: - ئۇرۇغىدىن 4-8 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: - كىسۇس ھەققىدە لوغاتتۇلۇش دۇبىدە مەلۇمات تاپالمىدۇق. پەقەت سېرىق ئوت دېگەن قوشۇمچە ئاساسدا نامى بەلگىلىمىدۇق. ئادەتتە بۇخىل يوكۇمەچ ئوت جۇڭگىيى تىبابىتىدە چوڭ ۋە كىچىك دەپ پەرقلەندۈرۈلۈدىغان نامى ئۈچۈن، سېرىق ئوت (ئەفتمون) دېگەن مەۋزۇغا چوڭى، كىسۇس (سېرىق ئوت) دېگەن مەۋزۇغا كىچىكىنىڭ نامى يېزىلدى. جۇڭگىيلار ھەر ئىككىسىنىڭ ئۇرۇغىنىمۇ داۋالاشقا ئىشلىتىدىكەن. بۇلارنىڭ نامىنى يەنىمۇ تەتقىق قىلىپ بەلگىلەشكە ھاجەت بار.

كشەمەش

(ۋاسالغۇ)

RACEMUS (VITIS VINIFERA SICCATUM)

葡萄干

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئۇرۇنغى يوق قۇرۇق ئۈزۈم بولۇپ، بۇنىڭ ياخشىراغى رەڭكى كۆك، تەمى شىرىن، دالىمىرى چوڭ، يېڭىسىدۇر. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ خوتەن، تۇرپان قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ ۋە باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - سۈرۈش قۇۋىتىگە ئىگە، باھنى قوزغايدۇ. بۇنىڭ قالغان خۇسۇسىيەتلىرى، ئىشلىتىلىش ئورۇن ۋە مىقدارلىرى ھەممىسى ۋاسالغۇنىڭ بايانىدا سۆزلەندى. تەركىۋى: - تەسىرى، ئىشلىتىلىش ئورۇنلىرى ئۈزۈم بىلەن ئوخشاش. شۇ مەۋزۇغا قارالسۇن.

كۈشتە

(كىلىس)

CALCARIA

石灰

تونۇش: - ئەرەبچىدە ھاكى كىلىس ياكى نەۋەرە دەيدۇ. ئەمما مىللى تىبابەت ھۆكۈملىرىنىڭ ئادەتلىرىچە سەدەپنى ۋە سەدەپنىڭ قۇرۇتلىرىنى ياكى تۇخۇم شاكلىنى، ئاق مەر- مەر تاشنى ئوت بىلەن ئوبدان كويدۇرۇپ تەييارلانغان ئاق رەڭلىك كۈشتىنى «كىلىس» دىيىلىدۇ. مەزكۇر ئەشيا لاردىن كۈشتە تەييارلاش ئۇسۇلى: كۈشتە قىلماقچى بولغان نەرسىنى مۇۋاپىق مىقداردا پارچە- پارچە قىلىپ، ساپال كوزىغا سېلىپ، ئاغزىنى يېكىتىپ ئۈستىدىن گىلى ھىكمەت قىلىپ، ھامام ئوبچىغىدا ياكى تونۇردا بىر كېچە - كۈندۈز قويۇپ ئېلىنىدۇ. ئەگەر تامام ئەزالىرى ئوخشاش كويۇپ ئاق بولسا ياخشى، ئۇنداق بولمىسا تاكى ئاق رەڭلىك تەكشى كۈشتە بولغىچە قايتىدىن ئوتتا قويۇلۇدۇ. ئەگەر كۆپ مىقداردا كۈشتە تەييارلاش لازىم بولسا، پىششىق خىش، ساپال كوزا پۇشۇرۇلۇدىغان خۇمدانغا ئوخشاش خۇمدان تەييارلاپ، قاينىدە بويىچە تەرتىپلىك تىزىپ، ئۈستىگە چورلىرىگە يېتەر- لىك مىقداردا ئوتۇن قويۇپ ئۇنىڭ ئۈستىدىن لاي بىلەن چاپلاپ ئوبدان كۈشتە بولغىچە ئوت يېقىلىدۇ. كۈشتە قانچىكى ئاق، ئەزالىرى ئوخشاش، يۇمشاق، ساپ بولسا ياخشى كۈشتە ھىساپلايمىز. بۇ يەردە ئاساسەن ھاك توغرىسىدا سۆزلۈنۈدۇ. چىقىش ئورنى: - ھەممە جايدا بولۇدۇ.

تەبىئىتى: - سۇ تەڭمىگىنىڭ تەبىئىتى بىرىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2- نىڭ ئاخىرىدا 20 كۈنگىچە قۇۋىتى كۈچلۈك، ئوتكۈر، تېرىگە تەگسە كويدۇرۇدۇ، قاپارتقۇ پەيدا قىلىدۇ.

ئاندىن كېيىن ئاجىزلىشىدۇ. تاش خاراكىتىرلىق سۇ تەككەن ھاك كۈشتىمىنىڭ قۇۋۋىتى 3 كۈنگىچە بەدەنگە تەگسە كويدۇرۇدىغان ھالەتتە تۇرۇدۇ. ئاندىن توۋەنلەپ تېرىنى قىزىتىدىغان دەرىجىگە چۈشۈپ قالىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - سەدەپ كۈشتىلىرى تۈكلەرنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە (بولۇپمۇ ئۇپا بىلەن قوشۇپ ئىشلىتىلسە قۇۋۋىتى ئارتۇغراق بولۇدۇ) بۇنى ئىستىمال قىلغاندىن كېيىن كۈلى ئوسپور- نىڭ تىلىمىنى ۋە شاپتۇلانىڭ يوپۇرمىغىنى سۈركىسە سېسەقلىمى يوقۇتۇدۇ. شۇنىڭدەك كۈلى ياسىمەن يېغىنى تۇخۇم ئېقى بىلەن سۈركىسە بەدبويلىمىنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر بۇخىل كۈشتىلەر تېرىنى يارىلاپ قويسا، كۈل يېغى، ماشنىڭ ئۇنى، زۇپۇلغان توتيا، قىزىس كۈللەرنى ئىزىپ چاپسا پەيدا بولغان جاراھەتلەرنى ساقايتىدۇ.

ئوچكەن ھاكىنىڭ تەبىئىتى: - مۆتىدىل تەرەپكە مايىل.

بۇنىڭ خۇسۇسىيىتى: - قان توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ئۇنى مۈكەررەر بۇرۇنغا پۈركەلسە ياكى بەلكۈچى تۇخۇمنىڭ ئېقىمغا چىلاپ ئاندىن ھاكقا تەككۈزۈپ بۇرۇنغا سېلىپ قويۇلسا بۇرۇن قېنىنى توختۇتۇدۇ. زەپتۈن يېغىغا ھاك سېلىپ قاينىتىپ ئەزالارنى ياغلىسا ماددە چۈشۈشنى توسۇدۇ. ئەزالاردىكى سوغۇقلۇقنى يوقۇتۇدۇ. ئوچكەن ھاكىنى خېمىر قىلىپ چاپسا ئەزالارنى كۈچلەندۈرۈدۇ. ئىسھالنى توختۇتۇدۇ، بەلغەمدىن بولغان ئىشەقلىرىنى تارقىتىدۇ. ئەزالارغا سۇ چۈشۈشنى توسۇدۇ، ئوتتا كويگەن كويۇك ئۇچۇن مەن پەت قىلىدۇ. تولا تەرلەشنى يوقۇتۇدۇ. چۈشەنمىنىڭ يېغى بىلەن چاپسا غەلۋىرەك قاتارلىق يىرىگىلىق چاقىلار ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ، ئېغىز ئالدۇرۇدۇ.

تۇخۇم شاكلىنىڭ كۈشتىسى جاراھەتلەرنىڭ قېنىنى توختۇتۇشتا (بولۇپمۇ ئاق قىچا يېغى بىلەن ئىشلەتسە) قۇۋۋىتى ئارتۇغراق. لاتىنى قىچا يېغىغا چىلاپ ئاندىن تۇخۇم شاكلىنىڭ كۈشتىسىگە بوللاپ قان ئېلىنغان جايغا ياكى خەتنە قىلىنغان جايىنىڭ جاراھەتلىرىگە ياكى شۇنىڭدەك باشقا جاراھەتلەرگە قويۇلسا قاننى توختۇتۇدۇ. قىچىشقا قۇتۇر كېسەللىكى ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. يارىلارغا گوش ئۇندۇرۇدۇ. سۇنغان ئەزالارنى تۇتاشتۇرۇدۇ (سېناقىن ئوتكەن). شۇنىڭدەك ئاق قىچا يېغى بىلەن لاتا ياكى پاخىنى ھول قىلىپ ئاندىن تۇخۇم شاكلىنىڭ كۈشتىسىغا بوللاپ ئاياللارنىڭ جىنىسى ئەزاسىغا قويۇلسا ھېيىزنىڭ قېنىنى ۋە بالىياتقۇدىن كېلىدىغان ھوللۇكلەرنى توختۇتۇدۇ. بۇ كۈشتىدىن 0،2 دىن 0،4 گرامنى ھەسەلگە قوشۇپ بىر نەچچە كۈن يەسە بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. ئەزلەردىن ئوزلىمىگىچە مەنى ئېقىمىنى توختۇتۇدۇ. سەدەپنىڭ كۈشتىسىنى زەرچىمۋە، قارا شېكەر بىلەن قوشۇپ يېڭى جاراھەتلەرگە چېپىلسا جاراھەتلەرنى پۈتتۈرۈدۇ، قېنىنى توختۇتۇدۇ. ھىلمزۇن (سەدەپنىڭ قېرۋىتى) كۈشتىسى بىلەن ئىسسىق ئوتكۈزۈلسە سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىدۇ. ھاكىنىڭ ھەرقانداق كۈشتىسىنى ھول زەنجىۋىلىنىڭ سۈيى بىلەن تۇزنى قوشۇپ چاپسا، سوغۇقتىن بولغان ئىشەقلىرىنى تارقىتىدۇ ۋە ئەزالارغا چۈشكەن سۇنى يۇقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلىتىلىدۇ

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ھاكىنىڭ كۈشتىسىنى يېمىشكە بولمايدۇ. چۈنكى يەسە ئېغىزلى

قۇرۇتۇپ، ئاشقازاننى ئاغرىتىپ قويىدۇ. ئارتۇق يەسە ئولتۇرۇدۇ، ئەزالارنى يېغىپ قويىدۇ، كىمىدىكى ئاغرىتىدۇ. سۇيۇك يوللىرىنى بوغۇدۇ. بەۋىش قىلىدۇ. ئارقا تەرەپتىن قان كەلتۈرۈدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ياغ ياكى ياغلىق شورپا ئىچىش ياكى اۇئاپلارنى مۇناسىپ ياغلار بىلەن ئىچىش، تاشقى تەرەپتىن بەدەننى ياغلاش.
 تەركىبى: - پىشقان (ئوچكەن) ھاكىمىك تەركىمىدە كالتسى ھىدرو ئوكسىدات، خام ھاكتا - كالتسى ئوكسىدات بولۇدۇ.
 جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - ئىسسىق، زەھىرى بار، خۇسۇسىيىتى قان توختۇتۇش، گۆش ئۇندۇرۇش، يامان (ئۆلگەن) گۆشلەرنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 يارىدىن قان چىققاندا، يامان گۆش ئۆلگەن يارىلاردا سىرتتىن ئىشلىتىلىدۇ.
 قان قۇسۇشنى، ئىچ سۈرۈشنى توختۇتۇش، بەزگەكى داۋالاش ئۈچۈن ئىچىشكىمۇ ئىشلەتكەن.
 سىرتقى تەرەپكە سەرەمەس (تىلما)، قوتۇر، تېرىگە ئەسۋە تاشقاندا، سۈكەلدە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ چاغدا ماي ياكى ھاراق، سىركىلەر بىلەن تەڭشەپ چاپىدۇ. يارىنىڭ ئاغزى قىزىرىپ ئىشىغان، ئىسسىق زەھىرى كەتمەكەن بولسا ئىشلىتىش مەنى قىلىنىدۇ.

كۈچۈلا

(ئازاراقى)

SEMEN STRYCHNI (SEMEN NUCIS VOMICAE)

乌钱子 (番木鳖)

تونۇش: - بىر خىل دەرەخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، يو-
 پۇرمىنى ئالما يوپۇرماقلىرىغا ئوخشاش، چېچىكى قىزىل، تېنى-
 سى ھەم قىزىل، مېۋىسى ياپىلاق، ئۈستىدە تۈكلۈك پوستى،
 ئىچىدە مېۋىسى بولۇپ، ئارىسىدا نېپىز ئۇرۇغى بار. تەمى
 بەكمۇ ئاچچىق، پۇراقسىز، بەكمۇ قاتتىق مۇندۇر.
 چىقىش ئورنى: - ھىندىستان، بېرما، ۋىيەتنام، تايلاند
 سەيلونلاردا ئوسۇدۇ (ئەمما يېقىنقى چاغلاردا ئېلىمىزنىڭ
 يۈننەن ئۆلكىسىدىنمۇ كۈچۈلا چىقىدىغانلىقى بىلىنىپ تەكشۈرۈل-
 گەندە ئۇنىڭ تەركىمىدىكى ئالكالويد (ئەلەل - ئوسۇملۇك
 شاخار ماددىسى) 3 پروتسېنتكە يېتىپ بارىدىغانلىقى ئېنىق
 لاندۇ. شۇڭا ئېلىمىزدىن چىققان كۈچۈلنى چەت ئەل كۈ-
 چۈلمىسى بىلەن ئوخشاش ئىشلىتىش مۇمكىن).

131 - رەسىم، كۈچۈلا

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئەۋۋىلىدە ئىسسىق. 3 -

دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - پەي، گۆشلەرنى چىكىتىش، قورۇش، تۇتۇش، قۇۋەتلەش، ئاغرىق قالدۇرۇش

خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى:- پالەج، لەقۇا، مۇپاسىل، بەل ئاغرىقلىرىغا، ھەرخىل تېرە كېسەللىرىگە، ھەرخىل ئەزالارنىڭ تۇتۇش قابىلىيىتى بوشاپ كېتىشىگە ئىشلىتىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى:- كۈچىمەننىڭ پوستىنى ئېلىپ سۈزۈپ قاينىتىپ، تەييار قىلغاندىن كېيىن چوڭلارغا كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ يالغۇز ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ كۈمىسلا مەچۈن، سۈيۈپ قىلىپ 0.2 گرام بېرىلىدۇ.
ئورۇنباغى: - بالادۇر.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار:- بۇ دورىنى كۆرسەتمىدىن ئارتۇق يەنە بەيلەرنى، پۈتۈن بە- دەننى تارتىشتۇرۇپ قاتۇرۇدۇ، زەھەرلەپ ھاياتقا دەخلى يەتكۈزۈشتىن بەكمۇ ئەھمىيات قىلىش لازىم.

ئەگەر زۇقۇرىدىكىدەك كوگۇلىملىك يۈز بەرسە تېزدىن يېڭى سۈت، خوشبۇي دۇرىلار بىلەن شېكەرنى ئىچۈرۈپ دورىنىڭ تەسىرى بەدەنگە ئۆتكۈچە ياندۇرۇتۇش لازىم ياكى تېزدىن ئاشقازاننى زۇيۇش كېرەك.

ئىچىدىكى نېپىز ئۇرۇغى پەقەت يېمىلىمەيدۇ.

تەركىبى:- كۈچۈلنىڭ تەركىبىدىكى ئالكالوئىدلار 2-3 پروتسىنت (ھەتتا 5 پروتسىنتكىچە) بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە مېترىخىن 50 پروتسىنتى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا بىرۋىتىن ۋومىتىن، ستروكسىن، A. 13 كالۇبىرىن، پىسپودوستىرىخىنلار بار. يەنە ياغمۇ چىقىدۇ.
جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى:- تەبىئىي سوغۇق، تەمى ئاچچىق، كۈچلۈك زەھەر، قاندىكى لىسەقلىقنى ئالىدۇ. قوساق كىزىكىدەك ئاغرىقلار ۋە كال ئاغرىق كېسەللەرنى داۋالايدۇ (بۇنىڭ ئۈچۈن ئىزىپ شىرىمىنى چىقىرىپ بېرىلىدۇ ياكى تالقاتلار پۇركۇلۇدۇ، كال ئىشلىتىلىشىمۇ پايدا قىلىدۇ). شۇنىڭدەك ئاشقازاننى كۈچەيتىدىغان ئىشتەي ئاچىدىغان، نېرۋ كۈچەيتىدىغان، يۈلۈننى قوزغۇتۇدىغان دورا سۈپىتىدەمۇ قوللۇنىلىدۇ.

قوشۇمچە:- كۈچۈلنىڭ پوستى ئېلىپ تاشلانغاندىن 2 گرام، كىلىتىرىزا (چۈچۈك بۇيا) ۋىلتىزىنىڭ تالىقىدىن 2 گرام ئېلىپ ياخشى ئىزىپ ئارىلاشتۇرۇپ ھەسەل بىلەن 45 دانە پىلۇل (ھەپ) تەييارلاپ، كۈندە 3 قېتىم ھەر قېتىمدا تاماقتىن كېيىن 1-2 پىلۇلدىن 7 كۈن دورا بېرىپ، 7 كۈن دەم ئالدۇرۇپ مەلۇم ۋاقت داۋالانسا ئاياقتىكى يەل (پېللاگىرا)، قول، پۈت قولىشۇش، ھېرىم پالەج، سۇيدۈك تۇتالماسلىق ۋە سەيىپ يېتىشلارغا پايدا قىلىدۇ.

كۈدە

(كۇراس - جۇسەي)

ALLIUM ODORUM

菲菜

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەشھۇر ئوسۇملۇك بولۇپ، كوپلىمكەن مەملىكەتلەردە ئويۇدۇ. بۇ 3 خىل بولۇدۇ: 1- ژۇرتنىڭ، 2- جايگالنىڭ، 3- تاغنىڭ. ژۇرتنىڭ كۇدسى يوپۇرمىغى پىيازنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق شەھەرلەردە ژىل بويىچە تۇرۇدۇ. يوپۇرماقلىرى تازا ئۆسكەندە ئوتتۇرىسىدىن بىر تېنە ئوسۇپ چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئۈچىدا كۈلى، ئۇرۇغى بولۇدۇ. كۈلنىڭ رەڭگى پىيازنىڭ كۈلىگە ئوخشاش ئاق، ئۇرۇغىمۇ پىيازنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشاش قارا بولۇدۇ. بۇنى «كوررا سۇل بەقىل» (ئوتياش كۇدسى)، «كوررا سۇلمانىدە» (داقان كۇدسى) دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى باشقا سەيلەرگە ئوخشاش پۇشۇرۇپ ۋە خام يىيىلىدۇ. داسقانلارغا قويۇلۇدۇ. يەنە بىر خىل كۇدە باركى، كۇزدە ئۇ تىيازدا پەيدا بولۇدۇ. بۇنىڭ بېشى رەسىمى پىيازنىڭ بېشىغا ئوخشاش، چېچىكى پىيازنىڭ چېچىكىگە ئوخشايدۇ. بۇنى كورراس شامى (شام كۇدسى) دەپ ئاتىلىدۇ، خام يىيىلمەيدۇ، بەلكى پۇشۇرۇپ گوش بىلەن يىيىلىدۇ. بۇ يەنە 2 خىل بولۇدۇ. 1- خىلىنىڭ بېشى كىچىك، ئوزى ئىنچىكە، 2- خىلىنىڭ بېشى چوڭ، ئوزى ئىنچىكە، لېكىن بۇنىڭ ئوتكۈرلىكى كەمرەك. ئەمما خۇشبۇيراق، تەملىگەرەك.

132- رەسىم، كۇدە (جۇسەي)

جايگال كۇدسى: - ساماققا بەك ئوخشايدۇ. بۇنى كوررا سۇستۇم، كوررا سۇلكە-

رەم دەپ ئاتىلىدۇ. مۇتلەق كۇراس (كۇدە) دەپ ئاتالسا ئۇنىڭدىن ھول، رەسىمى كۇدنى ئىرادە قىلىمىز. بۇ ياخشى بولۇدۇ، كوپ ئىشلىتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئېلىمىزدىن كوپا چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىدە ئىسسىق. 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، تەرەتنى يۇمشۇتۇش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش، ئىش-

شىقلارنى تارقىتىش ۋە پۇشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - كۈدە يوپۇرماغىنى ئىزىپ سىركە بىلەن پىشاشقا قويۇلسا بۇرۇننىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. كۈدەنىڭ يوپۇرماغىنى يەسە كانايىنى تازىلايدۇ، جىگەرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئاشقازاننىڭ تاماق سىڭدۈرۈش قۇۋىتىنى كۈچلەندۈرىدۇ. بەلگە قۇۋەت بېرىدۇ. تەرەتنى يۇمشۇتۇدۇ، قۇلمىچىنى يوقۇتۇدۇ. سۇيدۇكىنى، ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. تاماقتىن كېيىن يەسە زەدە قايناشنى توختۇدۇ، تاماقتىڭ ئوبدان سىڭىشىگە ياردەم بېرىدۇ، باھنى قۇۋەتلەيدۇ. يوپۇرماغىنىڭ سۈيىدىن 14 گرام مىقدارى ئىچسە بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. سۈيىدىن 14 گرامنى ھەسەل بىلەن ئىچسە كۆكرەكنىڭ ھول، سوغۇق كېسەللىكلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. ئوپكىنىڭ ئىشەنچلىرىنى پەسەيتىدۇ ياكى پۇشۇرۇدۇ. سۈيىنى ئارپا سۈيى بىلەن قوشۇپ ئىچسە ياكى يوپۇرماغىنى ئارپا بىلەن پۇشۇرۇپ يەسە كۆكرەك ئاغرىغى ئۈچۈن، يۇقۇرغا تىنىپ ھەمىدەش ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. كۈدەنى سىركە چىلاپ يەسە، جىگەر، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. قۇلمىچىنى يوقۇتۇدۇ. قۇرۇق يوپۇرماغىنىڭ تۇسارنى قاننى سۇيۇلدۇرۇدۇ. پۇشۇرۇپ يەسە ياكى چاپسا باھنى قۇۋەتلەيدۇ، بوۋاسىرغا مەنپەت قىلىدۇ. يوپۇرماقلىرىنى ئىزىپ تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ھۈمۇل قىلسا بالىياتقۇنىڭ ھوللۇكلىرىنى قۇرۇتۇدۇ. بالىنى چۈشۈپ كېتىشتىن ساقلايدۇ. كۈدە يوپۇرماغىنى سىركە، سۇ، تۇزلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئىلمان ھالدا سۈيىدە ئولتۇرسا بالىياتقۇنىڭ زۇمۇلۇپ قالغان ئاغزىنى ئاچىدۇ، قاتتىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ. سۈيىنى سىقىپ گۈل يېغى ۋە كونا سىركە بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمىتسا قۇلاقنىڭ ئاغرىغىنى، غۇڭگۈلدەشنى يوقۇتۇدۇ. يوپۇرماغىنىڭ سۈيىنى بىزىررۇل-بەنجى، كونا سىركە بىلەن قوشۇپ بۇرۇنغا تېمىتسە قان كېلىشىنى توختۇتۇدۇ. كۈدەنى بىر ئىككى قاينىتىپ سىقىپ، ئاندىن سوغۇق سۇغا چىلاپ بىر ئازدىن كېيىن سۈيىنى ئېلىپ تاماقلار بىلەن قوشۇپ يەسە تاماقلارنى تەملىك قىلىدۇ. قوساقنى ئەستۈرمەيدۇ، تاماقنى ئوبدان سىڭدۈرۈدۇ. بۇنىڭ يوپۇرماغىنى ئىزىپ ئىلمان باشقا زەھەرلىك ھاشارلار چاققان جايغا چاپسا ياكى ھەسەل سۈيى بىلەن ئىچسە زەھەرلەرنى پەسەيتىدۇ. بۇنى تېنىسى بىلەن قوشۇپ ئىزىپ سۇماق بىلەن چاپسا شىرا (تېرىگە چىققان ياپىلاق قىزىلغا مايىل مۇدۇرلار) كېسەللىكى، سالىۋ (سوكەل) گە مەنپەت قىلىدۇ. تۈز بىلەن چاپسا پاكىمنا يىرىكلىق جاراھەتلەرگە مەنپەت قىلىدۇ. يوپۇرماغىنىڭ سۈيى بىلەن پىچاق، شەمشەرلەرنى سۇرسە ئوتكۈرلىكى كەتمەيدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 18 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇنىڭ ھەممە خىللىرى پىيازدىن ئۇزاغراققا سىڭىدۇ. قوساقنى ئېسىدۇ، يەل پەيدا قىلىدۇ. قاننى كويدۇرۇدۇ، كوزنى قاراڭغۇلاشتۇرۇدۇ، چىشنىڭ تۈۋىگە زىيان قىلىدۇ. ئىسسىقچان، كىشىلەرگە زىيان قىلىدۇ. ناچار چۈش كورۇدىغان قىلىپ قويۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - يۇمىغاقسۇت، ھول كاسنى بىلەن قوشۇپ يەسە ك لازىم.

ئورۇنباشارى: - پىياز.

ئۇرۇغىنىڭ تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

ئۇرۇغىنىڭ خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، يەللەرنى، ئىشەنچلىرىنى قايتۇرۇش،

تۈزۈش، باھنى ھەركەتلەندۈرۈش، زەھەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بۇنىڭ 8 گرامىنى باراۋەر مىقداردا مۇرت ئۇرۇغى بىلەن قوشۇپ ئىچسە سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەرگە مەنپەت قىلىدۇ.

ئېغىزىدىن، بۇرۇلدىن ۋە توۋەن ئەزالاردىن كېلىدىغان قانلارنى توختۇتۇدۇ. جىگەرنىڭ بەلگەسىدىن بولغان توسالغۇلارنى ئاچىدۇ، قوساقنى ئاچىدۇ، بورەكنى، دوۋسۇننى قۇۋەتلەيدۇ. شاراپ بىلەن قوشۇپ ئىچسە باھنى بەك كۈچلەندۈرۈدۇ، كۈدىنى بىر ئاز قورۇپ تەنھا ئوزىنى ياكى مەرىپە باھىلى (ھەبىبى رىشات) بىلەن ئىچسە كونا ئىچ ئۆتكىنى ۋە تولغاقتى يوقۇتۇدۇ، ئۈچەيلەردىكى بەللەرنى تارقىتىدۇ. ھەبىۋىل ئاس بىلەن ئىچسە تولغاقتا (دېزىنتېرىيە) مەنپەت قىلىدۇ. مەقنەتنىڭ قېنىمى توختۇتۇدۇ. بۇنىڭ تۈتۈنى بوۋاسىغا مەنپەت قىلىدۇ. موم، سەنوبەر دەرىخىنىڭ يىلمى بىلەن كويدۇرۇپ تۈتۈننى تارتسا چىشىنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىپ، مېكروپىلەرنى يوقۇتۇدۇ. ئۇسارىمىنى ئىلان چاققان جايغا چاپسا زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. بەدەنگە چاپسا تېرىدىكى قارا داغلارنى، سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى يوقۇتۇدۇ. سوقۇپ سىركىگە سەپسە سىركىنىڭ ئاچچىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ.

ئۇرۇغىنىڭ ئىشلىتىلىشى مىقدارى: ۵ گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: — ئوپكىگە، بورەككە، دوۋسۇنغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — ھەسەل.

ئەسكەرتىش: — كۇرراسى شامى (شام كۇدىسى) نىڭ ئۇرۇغى باھنى قۇۋەتلەشتە رەسىمى

كۈدەنىڭ ئۇرۇغىدىن ئارتۇق.

تەركىبى: — كۈدىنىڭ يوپۇرماق ۋە ژىلتىزىدا سولغۇرلۇق ماددىلار، گلىوكوزىدلار، ساپونىن

ۋە ئاچچىق تەملىك ماددىلار بار. جۇڭگو تىببى پەنلەر كېشۇپۇەنى (ئاكادېمىيىسى) دورا ئەشياسىنى تەتقىق قىلىش ئىنىستىتۇتىنىڭ دەسلەپكى سىناق نەتىجىلىرىگە قارىغاندا كۈدە ئۇرۇغى مەلۇم ئالكالىدۇر ۋە ساپونىن تۇتۇدىكەن.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: —

تەبىئىي: — پۇشۇرۇلغىنى ئىسسىق، خام ھالدىكىسى ژۇقۇرى دەرىجىدە ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: — جىگەرنى، بورەكنى قۇۋەتلەش، بەك ھەم تىز ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىپ، مەننى تۇراقلاشتۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

1- كۈدىنىڭ يەر ئاستىدىكى كۆتمى (بېشى) ۋە يوپۇرماقلىرى قان توختاتقۇچى، ئاغزىق توختاتقۇچى، ۋوسپالېنىيە قايتۇرغۇچى، قايغان قاننى راۋان قىلغۇچى دورا قىلىپ قان قۇسۇش، قانداشلارنى داۋالاشقا، ئۇزاق داۋام قىلغان زىققۇلنەپەس، كۆكرەكنىڭ سانچىلىپ ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا، ئۈچەي ۋوسپالېنىيەلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن پۇشۇرۇپ يېمىش ياكى ئەڭ ياخشى سىقىپ سۈيىنى ئىچىش كېرەك. يەنە ھېز ماغدۇرۇشقا، سۈتنى كۆپەيتىشكە ۋە زەربە تېگىش ياكى ژىقلىشىشتىن بولغان زەخىملىنىشلەردە بېرىلىدۇ. كۈدىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ زەربە تېگىپ ياكى ژىقلىپ كوشلەر-دە ھاسىل بولغان ئىشىقلارنى قايتۇرۇش ئۈچۈن تېگىلىدۇ.

2- ئۇرۇغى: قوزغاتقۇچى، ماغدۇرلاندۇرغۇچى، ئاشقازاننى كۈچەيتكۈچى دورا قىلىپ ئىچ توختۇ-تۇشقا، كۆپ سىمىش ۋە مەنى تۇتالما سىمىقلارنى، كېچىسى سىمىپ يېتىشىنى، ئەھتىلام بولۇشنى ۋە ئاقخۇن كېنەللىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىسسىق ئېشىپ كەتكەن كىشىلەرگە بېرىش مەنى قىلىنىدۇ.

مىقدارى: — يوپۇرماق ۋە كۆتمىدىن بىر قېتىمدا 30 گرامنى پۇشۇرۇپ ياكى سوقۇپ سۈ-يىنى چىقىرىپ ئىچىلىدۇ؛ ئۇرۇغىدىن كۈندە 8-12 گرامى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

كوكنار

(خەشخاش)

PAPAVR SOMNIFERUM LINNAE

罂粟

تونۇش:- بۇ بىر خىل گىيا بولۇپ، بويى 1دىن $\frac{1}{2}$ مېتىرغىچە

لىك ئوسىدۇ. ئوزى نازۇك، يوپۇرمىغى ئىنچىكە ئۇزۇن، شېخەننىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئوسۇپ چىقىپ گۈلى ئېچىلىدۇ. گۈلى ھەر خىل، قىزىل، ئاق رەڭدە، گۈلى بەك نازۇك، چىرايلىق بولسىمۇ ئۇزۇن تۇرماي چۈشۈپ كېتىدۇ. گۈلى چۈشكەندىن كېيىن غوزىلاپ، غوزا ئىچىدىن ئۇرۇقلايدۇ. ئۇرۇغى ئاق، قارا بولۇدۇ. شاكلىنىڭ تەمى ئاچچىق، ئۇرۇغى تاتلىغراق تەمگە ئىگە. تاغنىڭ ھەم ئۆلكىنىڭ دەپ 2 خىلغا بۆلۈنۈدۇ. ياخشىسىنىڭ غوزىسى يوغان، بويى ئىگىز بولغىنىدۇر. بۇنىڭ ياخشى بولۇشى تېرىغان يەرنىڭ ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق - سوغۇق بولۇشىغا باغلىق.

چىقىش ئورنى:- مەملىكىتىمىزنىڭ گۈبىجۇ، يۈننەن،

133 - رەسىم، كوكنار

سىچۈەن، دۇڭبى، شىنجاڭ رايونلىرىدا، چىخوسلوۋاكىيە، سوۋېت

ئىتتىپاقى، ھىندىستان، ئىران، تۈركىيە، يۇگوسلاۋىيە، بولغارىيە، ياپونىيەگە ئوخشاش ئەللەردىمۇ تېرىلىدۇ.

تەبىئىتى:- غوزىسىنىڭ 2- دەرىجىدە سوغۇق، ئەۋەلقى دەرىجىدە قۇرۇق، بەزىلەر 3 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇقمۇ دەيدۇ. ئەپپۇننى ئالغاندىن ئالمىغىنى كۈچلۈك ھەم قۇۋەتلىكتۇر. ئۇرۇغىنىڭ 2 دەرىجىدە سوغۇق، ئەۋەلقى دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى:- ئارام بېرىش، ئۇيقا كەلتۈرۈش، مەس قىلىش، ئىچ توختۇتۇش، قان توشۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى:- شاكلىنى يۇمشاق سوقۇپ سۇ بىلەن خېمىر قىلىپ پىشانغا قويا ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىغىنى توختۇتۇدۇ. ھولبە، گۈلاپ بىلەن قاينىتىپ كوزگە چاپسا كوزنىڭ زىرىڭلاپ ئاغرىغىنىغا پايدا قىلىدۇ. غوزىسىنى چالا سوقۇپ دەملەپ ئىچىلسە ئىسسىقتىن بولغان يوتەلگە پايدا قىلىدۇ. قورۇپ ھەسەل بىلەن ئېلىشتۇرۇپ بېرىلسە باھىنى قۇۋەتلىك قىلىدۇ. قورۇپ پۇرىغىنى پۇرسا ئۇيقا كەلتۈرىدۇ. زىلتىزىنى قاينىتىپ بەرسە جىگەر ھەم ئاشقازاندىكى قويۇق خىلمتلارنى سۇيۇلدۇرۇدۇ. يېڭى ئۈنگەن ئىنچىكىسىنى سۇ بىلەن قاينىتىپ ياغ، پىياز بىلەن قورۇپ بەرسە خۇر-سەنلىك پەيدا قىلىدۇ ھەم ئۇيقۇ كەلتۈرۈدۇ. ئىچ سۈرۈشنى توختۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى:- بىردىن 5 ياشلىقلارغا ئۇرۇغىدىن 1 - 15 گرامغىچە، پۈستىدىن 1 - 4 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا ئۇرۇغىدىن 2 - 3 گرام، پۈستىدىن 5 - 8 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا ئۇرۇغىدىن 4 - $4\frac{1}{2}$ گرام، پۈستىدىن 9 - 12 گرامغىچە، 15 ياشتىن زۇقۇرى چوڭ

لارغا ئۇرۇغىدىن $\frac{1}{2}$ - 4 - 6 گرام، پوستىدىن 13 - 16 گراھىچىماك ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.
 ئورۇنباىسارى: - ئوزىنىڭ ئورۇنباىسارى شاكىلى، ئۇرۇغىنىڭ ئورۇنباىسارى ئۈسۈك ئۇرۇغى.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كورسۇتۇلگەن مىقداردىن كوپ ئىشلەتمەسلىك ھەم داۋاملىق يىم-
 يىشكە ئادەت قىلماسلىق، سوغۇقتىن بولغان ئوپكە كېسىلىگە بەرمەسلىك لازىم. ئوپكە كېسىلىگە بېى-
 رەشكە توغرا كەلسە ھەسەل، شېكەر، مەستەكى قوشۇپ بېرىلسە بولىدۇ.

تەركىۋى: } ئەپيۈنگە قارالسۇن.
 جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: }

كوك ئامۇت

(كۈمۈسرا ھامىز - ئاچچىق ئامۇت)

PYRUS SEROTINA REHCL

沙梨

تونۇش: - بۇ تونۇلغان مەشھۇر مېۋە. جۇڭگو ئامۇتى دەپمۇ ئاتايدۇ. بۇنىڭ ياخشى سۇلۇق،
 نازۇك، ئوبدان پىشقىنى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.
 چىقىش ئورنى: - دولنىتمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1 - دەرىجىدە سوغۇق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، چىگەرنى قۇۋەتلەش، قوساقنى ئاچۇرۇش، قاننىڭ تېز -
 لىمگىنى، سەپرانىڭ تېزلىمگىنى پەسەيتىش، سېسىق گازلارنىڭ مىگە تەرەپكە چىقىشىنى توسۇش. ياخ-
 شى قان پەيدا قىلىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش، تەپنى ۋە ئىچ ئوتكىنى توختىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 مەيلى ھول مەيلى قۇرۇغىنى يىسۇن تاماقتىن كېيىن يىمە سېسىق گازلارنىڭ مىگە تەرەپكە چىقىشىنى
 توسۇدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - قېرى، پالەج، سوغۇق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ. پەي-
 نى بوشىتىدۇ. قۇلنىچ پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل، جاۋارش كۈمۈنى، جاۋارش كۈندۈر ياكى ئۇنى جۈمبىلىدە پۇشۇ-
 رۇپ ياكى خېمىرنىڭ ئىچىگە ئېلىپ ئوتتا پۇشۇرۇپ ياكى ھەسەل، شېكەرلەر بىلەن مۇراببا قىلىپ
 يىمەك لازىم. كوك ئامۇتنىڭ پىشقىنى ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، ئىچنى قاتۇرىدۇ. قۇلنىچ
 پەيدا قىلىدۇ. قەينى توختىتىدۇ. ئېزىپ چاراهەتلەرگە چاپا چاراهەتلەرنى تۇتاشتۇرىدۇ.

تەركىۋى: - ئامۇت دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى سۇيدۈك ھەيدەيدىغان ئىنەبۇدرۋى جەۋھىرى (ئېپىق
 ئۈزۈمى گىلىۋكوزىدى) ئارىۋىتىن ۋە ئاشلاش ماددىسى (تائىنن) تۇتۇدۇ؛ مۇسىمدە ئاتسىدۇم مالىكۇم،
 ئاتسىدۇم تىستىرىكۇم، فرۇكتوزا، گىلىۋكوزا، باشقا قەن ماددىلىرى بار. كوك ئامۇتنىڭ پوستى تائىنن
 ماددىسىمۇ تۇتۇدۇ. يەنە ۋىتامىن B، C لار بار.

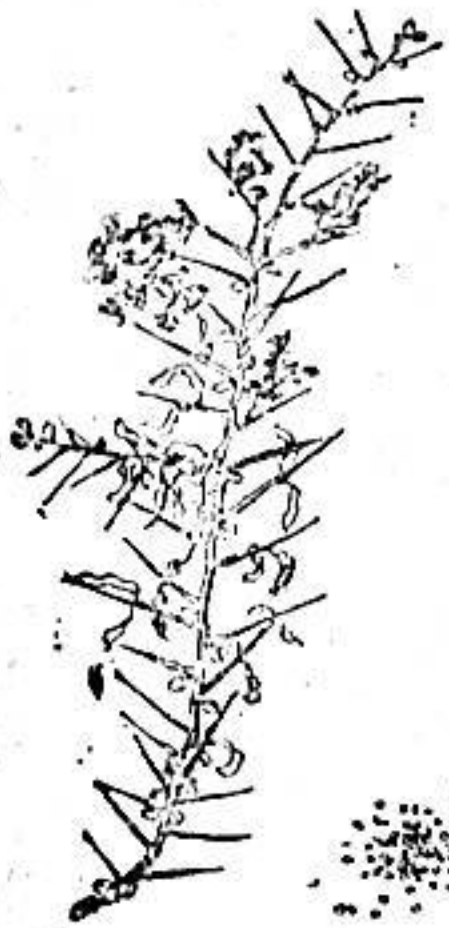
تەبىئىتى: - ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: ئويىكىنى باشلاش، ئىچىنى يۇمشۇتۇش، ۋەسپالەنمە قايىتۇرۇش، ئۇسسۇلۇقنى بەشمش، بەدەننى سەمىرىتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. يوتەلگە، قىزىتمىلىق كېسەللەرگە، ئىچ قېتىشى تۈزۈتۈش، ھاراق بىلەن زەھەرلەنگەندە زەھەر قايىتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى قاينىتىپ بېرىلسە سۇيىدۇك ھەيدەيدۇ. ئىچنى قاتۇرىدۇ. ئامۇتنى يالپاقلاپ كويىدۇك يارىلىرىغا چاپلاپ قويا ئاغرىقنى باسىدۇ. يارىلىنىپ ئىچىشىپ كېتىشتىن ساقلايدۇ.

كوك يانتاق (خاج)

ALHAGI PSEUDO ALHAGI

骆驼刺

تونۇش: بۇ بىر خىل تىكەنلىك ئوسۇملۇك بولۇپ، بۇ ئوسۇم-لۇككە تەرەنچىدىن چۈشۈدۇ.

چىقىش ئورنى: شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا بولۇدۇ.

تەبىئىتى: 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. بۇنىڭ قۇرۇقلۇقى كۆپرەك.

خۇسۇسىيىتى: توسالغۇلارنى ئېچىش، ماددىلارنى توسۇش، بەدەنگە جۇلا بېرىش، زەھەرلەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: كوكيانىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئىزىپ چاپسا ياكى كويىدۇرۇپ تۇتۇشنى ئالسا بوۋاسىرنى

يوقۇتۇدۇ. بۇنىڭ سىقىلغان سۈيىنى كوزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا كوزگە 134- رەسىم، كوك يانتاق چۈشكەن ئاقىنى يوقۇتۇدۇ. يانتاقنى سىقىلغان سۈيىدىن 3 تامچىنى ناشىدا بۇرۇنغا تېمىتىپ بىر سائەتتىن كېيىن بىنەپشە يېغىنى بۇرۇنغا ئالسا، كونا باش ئاغرىقىنى يوقۇتۇدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن)، بۇنىڭ ھول يوپۇرمىغىنىڭ سۈيىدىن قائىدە بويىچە تەييارلانغان يېغى چوڭ بوغۇملارنى، بارلىق بوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلارنى پەسەيتىشتە بەك ياخشى. چېچىكى بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: 2 گرام.

ئورۇنباشارى: خەندى قوقى.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: باشقا، بورەككە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: كەتپرا، نىلۇپەر گۈلى.

ئەسكەرتىش: جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلمەيدىكەن. شۇڭا تەركىبلىرى ھەققىدە مەلۇمات

تېپىلمىدى.

كۆمۈسرا

(نەشۋەت ئامۇت)

PYRUS BRETSCHNEIDERI REHD

梨

تونۇش: — بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مۇسسى بولۇپ، دەرىخى ئالىمنىڭ دەرىخىدىن چوڭراق. يوپۇرمىقى شاپتۇلنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. لېكىن ئۈنۈمىدىن كەڭرەك ۋە چوڭراق. كۆلى ئالىمنىڭ كۆلىدەك. ئەمما رەڭگى ئاق بىر قانچە خىل بولۇدۇ. چاڭگالنىڭ، تاغنىڭ ئامۇتلىرى بار. ھەر بىر خىلى تاتلىق، ئاچچىق، ئاچچىق - چۈچۈك ياكى قېرىق، ئېغىزنى قورۇيدىغان بولۇدۇ.

ھاۋا كىلىماتى سوغۇق جايلارنىڭ نەشۋەتى ياخشى ۋە كۆپ بولۇدۇ. جاينىڭ ھاۋا كىلىماتى قانچە سوغۇق بولسا شۇنچە ياخشىراق ۋە نازۇكراق چىقىدۇ. ئۈستۈرۈلۈ-دىغان ئامۇتلارنىڭ تۈرلىرى كۆپ. مەسىلەن، خورا سانى (خوراسان ئامۇتى)، چىنى (جۇڭگو ئامۇتى) دىيىلىدۇ. تاتلىق بولغانلىقىدىن شېكەر ئامۇت دەپ ئاتىلىدۇ. مۇندىن باشقا خىللىرىمۇ بولۇدۇ. ئامۇتلار ئۈستۈرۈلگەن جايلاردا مەخسۇس ناملار بىلەن ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، شىنجاڭدا نەشۋەت ئامۇت، نوگەي ئامۇت، قوتور ئامۇت، كوك ئامۇت، كۇچار ئامۇت، پىيىزەك ئامۇت، قۇم ئامۇت دېگەن ناملار بىلەن ئاتىلىدىغان ئامۇتلار بار. ھەر بىر جايلاردا شۇ جاينىڭ تۇپرىقى ۋە ئاب ھاۋاسىنىڭ ئەسلى ئەھۋالىغا قاراپ ئامۇتلارنىڭ سۈپىتى پەرقلىق بولۇدۇ. شىنجاڭنىڭ ھەر بىر ۋىلايەت ۋە ناھىيىلىرىدىن چىققان ئامۇتلار ياخشى ئامۇتلار قاتارىغا كىرىدۇ. نەشۋەت ئامۇت، زۇمۇلاق، تەمى تاتلىق سۇلۇق، خۇشبۇي، نازۇك، تېرىسى نېپىز، رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل بولۇدۇ. ئوزى چوڭ، ئەتلىك، تېرىسى نېپىز، نازۇك، سۇلۇق نەشۋەت ئامۇتلار ياخشى ھىساپلىنىدۇ. ھەممە ئامۇتلارنىڭ ئۇرۇغى ئالىمنىڭ ۋە بىيىمنىڭ ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ. ئەمما شىلىملىق بولمايدۇ.

135- رەسىم، كۆمۈسرا

چىقىش ئورنى: — مەملىكىتىمىزدە خۇاڭخې ۋە چاڭجياڭ دەرياسى ۋادىلىرىدا شۇنىڭدەك شىنجاڭدا ئوسۇدۇ.

تەبىئىتى: — ئوبدان پىشقان، سۇلۇق، تاتلىق بولسا مۆتىدىل، بىر ئاز ئىسسىق تەرەپكە مايىل، 2- دەرىجىدە ھول، كۇچار ئامۇتىنىڭ تەبىئىتى مۇشۇنىڭغا يېقىن كېلىدۇ. كوك ئامۇتىدىن باشقا ئامۇتلارنىڭ تەبىئىتى مۆتىدىل، بىرىنچى دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيىتى: — كۆڭۈلنى ئېچىش، زۇرەك، مىڭىنى قۇۋەتلەش، بەدەنگە جۇلاھ بېرىش، خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. قابىزلىق تەرىپىمۇ بار.

ئىشلىتىلىش ئورنى :- مىڭگە ھوللۇك پەيدا قىلىش ئۈچۈن بېرىلمىدۇ. مەڭگە تەرەپتىن كېلىدىغان سۇيۇقلۇقلارنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلمىدۇ. چۈنكى نەشۋەت ئامۇت ئاشقازاندىن مەڭگە تەرەپكە چىقىدىغان گازلارنى پەسەيتىدۇ. نېرۋىنى پەسەيتىش، ژۇرەكنى، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلمىدۇ. ئۇسسۇزلۇقنى، سۇيدۇكلۇكنىڭ كويۇپ ئاغرىشىنى پەسەيتىدۇ، قاننى نورماللاشتۇرۇدۇ. تاماق تىن كېيىن يەسە سېمىق گازلارنىڭ ئاشقازاندىن مەڭگە تەرەپكە چىقىشىنى توسۇدۇ. ئامۇتنى ئىزىپ ئەزاغا تاڭسا ئەزاغا ھەر خىل ماددىلارنىڭ چۈشۈشىنى توسۇدۇ. پۇتتۇرۇ (يەر مەرىزىنىڭ زەھەرلىك بىر خىلى) يىگەن كىشىگە بېرىلسە زەھىرىنى پەسەيتىدۇ (پۇتتۇرۇ نەشۋەت ئامۇت بىلەن قاينىتىلسا ئۇنىڭ زەھەرلىك تەسىرى تۈگەيدۇ). ئامۇتنىڭ تامام ئەزالىرى قۇرۇق سوغۇق. ئامۇتنىڭ چىچىكى كوڭۇلنى ئېچىپ ژۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ. توۋەن ئەزالاردىن كېلىدىغان قاننى، ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇدۇ. ئىزىپ كوزنىڭ ئىشىغىغا چېپىلسا ئىشىقنى تارقىتىدۇ، ئامۇتنىڭ ئۇرۇغى كوڭۇلنى ئىشلىتىدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن 8 گرام ئىچسە، ئۈچەيدىكى قۇرۇقلارنى ئولتۇرۇپ چۈشۈرۈدۇ. ئامۇتنىڭ يوپۇرمىغى ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇدۇ (15 گرام ئىچىش كېرەك). يوپۇرمىغىنى يۇمشاق ئىزىپ ھول جاراھەتلەرگە سەپسە ھوللۇقنى قۇرۇتۇدۇ، جاراھەتنى پۇتتۇرۇدۇ. يىلمى يەل ۋە ئىشىقلارنى تارقىتىدۇ. ماددىلارنى كۈچلۈك پۇشۇرۇدۇ. كويۇرۇلگەن ياغىچى ۋە كويۇرۇلگەن يوپۇرمىغى توتيانىڭ ئورنىغا ئىشلەيدۇ. ئۇ يىرىڭلىق جاراھەتلەرگە سېپىلسە قۇرۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلمىدۇ.

ئورۇنباشارى :- بىيە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار :- ئوبدان پىشقان سۇلۇق نەشۋەت ئامۇتنىڭ ئىسسىق مەجەز، قۇۋەتلىك كىشىلەرگە زەھىرى بەك ئاز. سوغۇق مەجەز، ئاشقازاننى ئاجىز كىشىلەرگە زەھەر قىلىدۇ. ئامۇت كۆپ ئىستىمال قىلىنسا قوساقنى ئېسىپ، قۇلمىچى پەيدا قىلىدۇ. بولۇپمۇ پىشىمىغىنىنىڭ زەھىرى كۆپرەك. ئاچ قوساققا يىمەسلىك كېرەك. بەلكى تاماق توۋەن چۈشكەندىن كېيىن يىمىش لازىم. ئامۇتنى يەپ ئۇستىدىن سۇ ئىچمەسلىك (بولۇپمۇ سوغۇق سۇ) ۋە ئېغىر تاماق يىمەسلىك كېرەك (گوشمۇ يىمەسلىك لازىم). ياۋا ئۇچار جانۋارلارنىڭ شورپىلىرىنى ئىچسە يامان ئەمەس.

تۈزەتكۈچىسى :- زەنجىبىل مۇرابباسى، ئارپا بېدىيان.

تەركىبى :- ئامۇتنىڭ يوپۇرمىغى ئارپۇتىن ۋە ئاشلاش ماددىسى (تانىن) تۇتۇدۇ؛

مەۋسەدە ئالما كىسلوتاسى (ئاتىدۇ مالىكۇم)، لىمۇن كىسلوتاسى ۋە مەۋە قەنتى (فۇرۇكتوزا)،

ئۇزۇم قەنتى (گلىكۇكوزا)، قايناتقان قەن (ساكخاروزا) قاتارلىق ماددىلار بولۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتدە ئىشلىتىلىشى :- ئامۇتنىڭ ھەر خىل تۈرى ئوپىكىنى ھوللەشتۈرۈش، ۋوسپا-

لېنىيە قايتۇرۇپ ئىچتىكى ئىسسىقلىقنى ئېلىش، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلمىدۇ. شۇنىڭ دەك ھاراق زەھىرىنى قايتۇرۇپ مەسلىكىنى يىشىدۇ. ئاساسەن ئىسسىقلىقتىن بولغان يوتەل، قىزىتماسلىق كېسەللەردىكى بىمارلىق، ئۇسسۇزلۇق، قەۋزىيەت، ھاراق بىلەن زەھەرلىمىشلەر داۋالىنىدۇ، ئامۇتنى يالپاغلاپ كېسىپ كويىگەن جاراھەتلەرگە قويۇلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، شەلۋەرە تەمەيدۇ. ئامۇتتىن رۇپ (ئېكستراكت) تەييارلاپ يوتەل پەسەيتىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

كۈنجۈت

(سىم - سىم)

SESAMUM INDICUM

芝麻

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەشھۇر مائىلىق داندۇر. بۇنىڭ ياخشى ئاق رەڭلىك، يېڭى، ياغلىق، ئوبدان پىشقىنى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. قۇۋىتى 2 يىلغىچە تۇرىدۇ. كوپلىمگەن شەھەرلەردە ناۋايىلار بۇنىڭ پوستىدىن ئاجرىتىپ نانغا سېپىدۇ. ھالۋا پۇرۇچلار بۇنىڭدىن ھالۋىمۇ تەييارلايدۇ. يېغىنى مىللى تىبابەتچىلىكتە «دوھونول مەل» دەپ ئاتايدۇ. ھەرخىل تەييارلىنىدىغان ياغلارغا ۋە مەلەملەرگە سېلىنىدۇ. كۈنجۈت يېغى بىلەن تەييارلانغان ھالۋا پات ئوزگىرىپ كەتمەيدۇ. پوستى ئېلىنىمىغان كۈنجۈت ئۇزۇندىراق ئوزگىرىدۇ، پوستى ئېلىنىمىغان تېزراق ئوزگىرىدۇ. چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن، جۇملىدىن شىنجاڭ ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

136 - رەسىم، كۈنجۈت

باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ھول ئىسسىق، شىلمىلىق ھوللۇكى بار.

خۇسۇسىيىتى: - تۇتاشتۇرۇش، توسالغۇلارنى ئېچىش، جىگەردە ئوبدان ھەزىم بولۇش، بەدەننى سەمەرتتىش، ئاۋازنى ساز قىلىش، كويگەن خىلمىتلارنى، سەۋدا ماددىلىرىنى ئىسلاھ قىلىش، ئۇچەيلەرنى مەقەتنى يۇمشۇتۇش، ئىسسىقتىن بولغان ئىشقىلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى: - كۈنجۈتنى شاراپ بىلەن قوشۇپ چايان چاققان، ئىلان چاققان كەشمىگە ئىچكۈزۈلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. باراۋەر مىقتاردا شېكەر، خەشخاش، يېرىم مىقتاردا پوستى ئېلىنغان بادام مېغىزى، $\frac{1}{10}$ بىخى ئەببەس قوشۇپ ھەر كۈنى 30 گرام يىمە بەدەننى سەمەرتتىدۇ، باھنى

كۈچلەندۈرۈدۇ، بورەككە ياغ پەيدا قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

كۈنجۈتنى ئىزىپ شىرىمىنى چىقىرىپ ئاۋات بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئاشقازاننىڭ ئاغرىشىنى، زەردە قايناشنى يوقىتىدۇ. ئىچكەن دورىلار ۋە تېزخىلمىتلارنىڭ، ئىچكەن شاراپلارنىڭ ئاشقازاننى كويدۇرۇشىنى، ئېچىشتۈرۈشىنى توسۇدۇ.

داۋاملىق بىرقانچە كۈن شۇ تېرىقەدە ئىچسە ئاشقازاننى، ئۇچەيلەرنى يۇمشۇتۇدۇ.

دۇۋسۇندىكى تاشنى يوقىتىدۇ. بۇنىڭ 6 گرامىنى 3 گرام كويىدۇرۇلگەن يىلداق بىلەن يىمە بوۋاسىرنىڭ قېنىنى يوقۇتۇدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

كۈنجۈتنىڭ قاينىتىلغان سۈيىنى نوقۇت بىلەن ئىچسە ھېيىزنى ماڭدۇرىدۇ ۋە قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ. قاينىتىلغان سۈيىنىڭ 60 گرامىنى 30 گرام شاراپ ۋە ۋاسالغۇنىڭ چىلانغان سۈيى، 15 گرام كۈنجۈت يېغى، 15 گرام رۇمبىدىيانلار بىلەن قوشۇپ ئاشتىدا ئىچسە قان ئوزگەرگەنلىكتىن ۋە بەلغەمدىن بولغان قىچىشقا قىيىنچىلىق يوقۇتۇدۇ. تېرىنى يۇمشۇتۇدۇ، يورۇقلارنى يوقۇتۇدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن).

شېكەر بىلەن ئىچسە مەنىمە تادىگەرەك. شۇنىڭدەك سەپىراغا ۋاسال-شۇنماۋ جىلانغان سۈيى بىلەن ئىچسە سىمۇ شۇ نەسرنى بېرىدۇ. كۈنجۈت بىلەن لوئۇق تەييارلاپ ئىچسە يوتەل. كۆكرەك كېسەللىكى ئۈچۈن، ئوپكىنىڭ يىرىڭلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنىمە قىلىدۇ. زىغىر بىلەن ئىچسە باھنى قۇۋەتلەيدۇ. مەنىمى كۆپەيتىدۇ. كۈنجۈتنى ئىزىپ شاراپ بىلەن ئىچسە قولۇنچىنى يوقۇتۇدۇ. مۇڭگۈزلۈك ئىسلاڭنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: — 15 گرام.

ئورۇنباسارى: — زىغىر.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: — ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: — قورۇش ياكى ئاچچىقى بىلەن ئىچىشتىن ئىبارەت.

تەركىبى: — كۈنجۈت تۈرلۈك پايدىلىق تەركىپلەرگە باي دان بولۇپ، 54 - 56 پروتېنت

ياغلىق ماي، 21 پروتېنت ئاقسىل، 5 پروتېنت كۆل ماددىسى، 1 پروتېنت كالىسى ئوكسىدات،

سۈسز قەن (پېنتوزان)، لېتسىن، فىتىن ۋە خولېن تۇتۇدۇ.

كۈنجۈتنىڭ غولىدا بىر خىل شىلمىش سۇيۇقلۇق بولۇدۇ.

كۈنجۈت يېغى زەيتۇن يېغىنىڭ ئورنىنى باسىدىغان ماي بولۇپ، 48 پروتېنت ئولېيىن، 37

پروتېنت لىنول، 8 پروتېنت پالمىتىن، 5 پروتېنت سىتېارىن، فىتىن سىتېارىن ھەم سېزاسىن تۇتۇدۇ.

جۇڭگى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: —

تەبىئىي: — قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: — جىگەرنى، يۈرەكنى قۇۋەتلەش، قان كۆپەيتىش، ئۇچەينى ئەمەلەندۈرۈش،

گوشنى (مۇسكۇلنى) ئۇزارتىش، ئىلمىكىنى، زۇلۇننى تولدۇرۇش، سېرىق چاقىلارنى داۋالاش، ئاغرىق پە-

سەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. شۇنىڭدەك تېرىنى مايلاندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش تەسىرىمۇ بار.

كۈنجۈت يېغى بەدەننى كۈچەيتىدىغان، سەمىرىتىدىغان ياغلاردىن بىرى بولۇپ، ئۇزاققا سوزۇلۇپ

ئورۇقلىتىۋەتكەن ئەسەب ئاغرىقلىرى (نېۋرېت)، نېرۋى ئۇچلىرىنىڭ پالەچلىنىشىدىن بولغان يېرىم

پالەچ، پالەچ ۋە ئۇچەيدە سۇيۇقلۇق كامىلىتىن بولۇدىغان ئىچ قېتىمىلارغا لايىق كېلىدۇ. شۇنىڭدەك

باھنى قۇۋەتلەش تەسىرىمۇ بار.

قان بېسىمى ئورلەش كېسىلى (گىپېرتونىيە) نى داۋالاش ئۈنۈمىمۇ بار. ئەمما بۇنىڭ تەسىرى

ئاستا بولغانلىقتىن ئۇزاق ئىچكەندىلا ئۈنۈم بېرىدۇ.

مىقدارى: — كۈنگە 12 - 24 گرامنى سۇپۇپ، ھەب ياكى رۇب (ئېكىتراكت) ياساپ

بېرىلىدۇ.

كۆندۈر

(بەستىچ، لىبان)

OLBANUM

阿拉伯乳香

تونۇش: - بۇ بىر دەرىخنىڭ سەمىچى ياكى يېلىمى بولۇپ، دەرىخى تىكەنلىك، خېلىلا ئىگىز كېلىدۇ. يوپۇر-مىنى، ئۇرۇغى مورتىنىڭ يوپۇرەمىغا ۋە ئۇرۇغىغا ئوخشايدۇ. ئاچچىق تەرەپكە مايىل. بۇ دەرىخنىڭ ئۈنۈدىغان جايلىرى تاغلار، ئۇمان، يەمەننىڭ شەھەرلىرىدۇر. يېلىمىنى 6 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئالىدۇ. بۇ بىرقانچە خىل بولۇدۇ. يۈمۈلۈك، قىزىل تەرەپكە مايىل بولغان قىسمى كۈندۈر-مۈزەككە (ئەركەك كۈندۈر)، ئوزى يۈمۈلۈك، سۇس ئاق قىسمىنى كۈندۈر ئۇنسا (چىشى كۈندۈر) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ يېڭى ھوللىرىنى ئامبارلاردىن ئورۇندىن ئورۇنغا يۆتكەش نەتىجىسىدە يۈمۈلۈك بولۇپ قالغان بولسا ئۇنى كۈندۈر

137 - رەسىم، كۆندۈر

مۇدەرەج (يۈمۈلۈك كۈندۈر) دىيىلىدۇ. بۇنىڭ بىر-

بىرىگە سۈركۈشۈش بىلەن ئاجراغان ياپىلاق، نېپىز پوستلىرىنى قىشارى كۈندۈر دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ ۋاقلارنى «مەققاق كۈندۈر» دەيدۇ. بۇنىڭ قۇۋىتى 20 ژىلغىچە تۇرۇدۇ.

ياخشى يېڭى، يۇمشاق، خالىس (ساپ) ۋە ئەركىمىدىن ئىبارەت. تاشقى تەرىپى ئاق بولۇپ ئاسان سۇنمايدۇ. ئەگەر سۇندۇرۇلسا ئىچى تەرىپى چاپلاشقاق، تىللا رەڭدە سېرىق بولۇدۇ. خالىس كۈندۈرنىڭ نىشانى شۈكى، ئوتقا سالماق بىلەن تېز ئوت ئالىدۇ، باشقا نەرسە قوشۇلۇپ قالغىنىنى ئوتقا سالماق بىلەن تېز ئوت ئالمايدۇ. چۈنكى بۇنى سەمىغى تەرەپى ۋە سەمىغى سەنۇبەرگە قوشۇلۇدۇ. سەمىغى تەرەپىگە ئوت ئالمايدۇ. سەمىغى سەنۇبەر يۇتۇن بولۇدۇ. شۇڭا باشقا نەرسە قوشۇلۇپ قالغىنى كويىمەيدۇ. يەنە ئەسلى كۈندۈرنىڭ پۇرۇغى مەستىكىنىڭ پۇرۇغىغا ئوخشايدۇ ھەم كۈندۈر قىشارىنى سەنۇبەرنىڭ پوستىغا ۋە تەننوپىنىڭ پوستىغا ئېلىشتۈرۈلۈدۇ. كۈندۈرنى ئىچكى تەرەپتىن ۋە تاشقى تەرەپتىن ئىشلىتىلىدۇ. كۆپۈنچە ئىشلىتىدىغىنى بۇنىڭ پوستىدۇر. پوستىنىڭ ياخشى يېڭى، سىلىق چاپلىتىدىغان، قاتتىق بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىش ئۇسۇلى: - مەجۇنلەرگە ئىشلىتىش لازىم كەلسە شاراپقا ياكى ئارپا بېدىيان ئەرمە قىغە ياكى داچىن ئەرمە قىغە بىر كېچە چىلاپ ھول قىلىپ قوشۇلۇدۇ. مەلەملەردە ئىشلىتىلىش لازىم كەلسە سىركىگە چىلاپ قوشۇلۇدۇ. چۈنكى بۇنىڭ يېڭىسى ئىزىلمەيدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئافرىقىنىڭ غەربىي - شىمالىدىن ۋە ئەرەبىستان يېرىم ئاراللىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئەۋۋەلىدە قۇرۇق - ئىسسىق، بۇنىڭ پوستى 3 - دەرىجىگىچە

قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ھوللۇكنى قۇرۇتۇش ۋە قاتۇرۇش، ماددىلارنى بۇشۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە، بەزى ئاز تازىلاش قۇۋىتى بار. ئەزالارنى ئېچىشتۇرمايدۇ، قاننى توختۇتۇدۇ، روھى ھايۋاندىن مەننى ساپ قىلىدۇ. يەللەرنى تارقىتىدۇ. تاشقى ئەزالارنىڭ، مەننىگە بەردىسىنىڭ، توۋەن ئەزالارنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. زۇرەكنى كۈچەيتىدۇ. مەننىڭ ساقلاش قۇۋىتىنى كۈچلەندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىشى: - مەستكى بىلەن مۇۋاپىق مىقداردا ئىشلەتسە مەننىڭ ھوللۇكلەرنى تارتىپ قۇرۇتۇدۇ، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ، خاپىغاننى (ئەسەبلىكنى) يوقۇتۇدۇ، سەمى ئەرەبى بىلەن ئىشلەتسە بۇرۇننىڭ سېسىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ. تىنىق چىقىملىق كېسەللىكى ۋە ھول كونا يوتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن ئىشلەتسە ئۇنۇتقاقلق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋاسالغۇ، سەتەر بىلەن ئىشلەتسە تىلنىڭ ئېغىرلىقىنى يوقۇتۇدۇ (مەيلى ئىچ-ئۇن، مەيلى چاپ-ئۇن)، بۇنى ئىزىپ ناترون (توۋەردى) ۋە ھەسەل بىلەن قوشۇپ ياشنىڭ ھول يىرىڭلىق چاقىلىرىغا چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ. چىشى، چىشىنىڭ تۇۋىلىرىنى چىكىتىدۇ. سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بىلەن قوشۇپ چاپسا قۇلاقنىڭ يىرىڭلىق جاراھەتلىرىگە پايدا تەمىدۇ. ئۇنىڭ 4 گرامىنى سۇغا چىلاپ بىر كېچە قويۇپ، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ناشتىدا سۇيىلى ئىچسە بەلغەمنى كېمەيتىدۇ، دەلدۈشلۈك، ئۇنۇتقاقلقنى يوقۇتۇدۇ (سەنماقتىن ئۆتكەن). يۇمشاق سەلەپ قىلىپ كوزىگە تارتسا كوزنى روشەن قىلىدۇ. كوزنىڭ يىرىڭلىق يارىلىرىنى يوقۇتۇپ ساقايتىدۇ. كوز-كە ئويۇپ قالغان قاننى تارقىتىدۇ، بارلىق كوز كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ ھەسەل بىلەن سۈرمە قىلىپ تارتسا).

كۈندۈرنى يۇمشاق ئىزىپ يامان يىرىڭلىق چاقىلىرىغا سېپىلسە مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈر بولسا كوز كېسەللىكلىرىنىڭ دورىلىرى ئىچىدە ئەڭ چوڭراغى ھىساپلىنىدۇ. ئۇنى يۇمشاق ئىزىپ تاشماق ھاراق بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا قۇلاق ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. قەمۇلا (بىر تۇرلۇك يېمىلىدىغان لاي) بىلەن ۋە گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا ئەمچەكنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىشەنچلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈرنى ئويۇپ، كاناي كېسەللىرىدە ئىچىلىدىغان دورىلىرىغا قوشۇلۇدۇ. ئۇنى شېكەر بىلەن ئىچسە ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈدۇ. ئاشقازاندىكى قويۇق يەللەرنى تارقىتىدۇ. ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇپ ئاشقازاننى قىزىتىدۇ، تاماقنى ئوبدان سىڭدۈرۈدۇ. خەلپە، زورۇپ، زۇسەنقارىيە كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ، قۇسۇقنى توختۇتۇدۇ. مەقئەتنىڭ، بوۋاسىرنىڭ، بالىياتقۇنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ.

كۈندۈردىن $1\frac{1}{2}$ گرامىنى باراۋەر مىقداردا نانغا بىلەن قوشۇپ ئىچسە بەلغەمدىن پەيدا بولغان قۇلاققا مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈندۈرنى يۇمشاق ئىزىپ سۈتكە ئېلىشتۈرۈپ پىلكۇچىنى چىلاپ مەقئەتكە قۇپسا مەقئەتتىكى يىرىڭلىق ياردىنىڭ يامراپ كېتىشىنى توسۇدۇ.

كۈندۈرنى سىركە ۋە سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بىلەن قوشۇپ چېپىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ (بۇ بىر خىل تېرە كېسەللىكى بولۇپ، بەدەندە چۈمۈلە ماڭغاندەك مەلۇم بولۇدۇ) ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ۋە قۇبانى يوقۇتۇدۇ. ھەسەل بىلەن چېپىلسا داخىمىس ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەنۇبەر دەرىخىنىڭ يېلىمى بىلەن جاراھەتلىرىگە چېپىلسا جاراھەتلىرىنى پۈتتۈرۈدۇ (بولۇپمۇ يېڭى جاراھەتلىرىگە). بۇرۇننىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. سېسىق، يىرىڭلىق جاراھەتلىرىنىڭ يامراپ كېتىشىنى توسۇدۇ. ئودەك يېغى بىلەن قوشۇپ چاپسا قۇباغا پايدا قىلىدۇ. چوشقا يېغى ياكى ئودەك يېغى بىلەن مەلەم قىلىپ، ئوتتا كويۇشتىن بولغان يىرىڭلىق جاراھەتلىرىگە، قول، پۇتنىڭ سوغۇقتىن

بولغان يېرىمقا، رىغا چاپسا مەلپەت قىلىدۇ. زەيتۇن يېشى، ھەسەل بىلەن مەلھەم قىلىپ چاپسا چوڭ بوغۇملار ئاغرىشى ئۈچۈن ۋە سوڭەكلەرنىڭ سوغۇقتىن پەيدا بولغان ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەلپەت قىلىدۇ. كۈنجۈت يېشى بىلەن چاپسا بەدەندىكى قاتتىقلىقنى يوقۇتۇدۇ. كۈندۈرنى ئىلمىتىلغان تىخۇم سېرىقى بىلەن ئىچسەمدىنى پەيدا قىلىدۇ. بولۇپمۇ جۈيۈزبەسباسلەر بىلەن قوشۇپ ئىچسە باھقا قۇۋەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 2 گىراممىچىلىك.

ئورۇنباشارى: - مەستىكى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆپ ئىشلەتسە قانى كۆيدۈرۈدۇ، بەلغەمنى كۆيدۈرۈدۇ، ئىسقى

مىجەز كىشىلەرنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ، جۈنۈن، جۈزام، قارا بەھەق پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - پارس كۈرۈجى (بىرىنجى پارس) ۋە شېكەر.

تەركىبى: - 33 پروتسېنت ئوسۇملۇك رېزىنىسى تۇتۇدۇ. بۇنىڭ تەركىبى ئاتىمۇم بوسىرىپ

كىلۇم ۋە ئولبانورېزىن ھەم ئاچچىق تەملىك ماددىلاردىن ئىبارەت. بۇنىڭ سىرتىدا 20 پروتسېنت يىلم ۋە 1-7 پروتسېنتكىچە ئۈچۈچان ياغلار بار.

ئىشلىتىلىشى: - 1- تەبىئىي ئىسقى، زەھەرسىز. خۇشپۇراقلىق ماتېرىيال، ئېغىز چايقىغۇچى

دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئېغىز بوشلۇغىنى چايقىما، سېسىق پۇراقنى، چىرىشنى يوقۇتۇدۇ. يەنە چىشى زاماسكا قىلىشقا، ھەپ ۋە پلاستىر تەييارلاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ئىچىملىك ئاغرىق پەسەيتىش، ھېيز ماڭدۇرۇش، قايغان قانى تارقىتىش تەسىرى بار. قوساق

ئاغرىش، يېقىماش ۋە زەربە تېگىشتىن قان چۈشۈپ ئاغرىشلارنى پەسەيتىدۇ، ئەمچەكنىڭ ئىشىپ

ئاغرىشلىرىنى تېجلىنىدۇ، ئاشقازان، ئۈچەي يارىلىرى بار كېسەللەرنىڭ قۇسۇشنى توختۇتۇدۇ،

تۇغۇتتىن كېيىن قوساقتا قان يىغىلىپ ئاغرىشقا ئۈنۈم بېرىدۇ. خىلمت كۆپ يوتەللەردە بەلغەم بىر-بىر

شۈتۈش، يوتەل توختۇتۇش تەسىرىنى كۆرسۈتۈدۇ.

مىقدارى: - كۈندە 3-6 گراممى قايىنىتىپ، تالقان قىلىپ، ھەپ ياساپ بېرىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: - بۇ BASWELLIA CARTERI BIRW ئوسۇملۇكىدىن چىقىدۇ. مەستىكى

بولسا PISTACIA LENTISCUS دەرىخىدىن، ھىندىستان مەستىكى PISTACIA KHIJUK دەرىخىدىن چىقىدۇ.

كۈمۈش

(پىرزە)

ARGENTUM (SILVER) (ئىنگلىزچە) 银

تونۇش: - بۇ خەلق ئىچىدە تونۇلغان مەشھۇر مەدەنىلەردىن بولۇپ، مەلپەتنى كۆپ نەرسە

دۇر.

چىقىش ئورنى: - جۇڭگودىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 1 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - كۆڭۈلنى خوش قىلىش، جۈنۈلنى ۋە ۋەسۋاسنى يوقۇتۇش، كوزدىكى ئاقنى ئېلىش، كوزنى قۇۋۋەتلەش، ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - كۆمۈشنى سۈرمە چوكسى قىلىپ كوزگە سۈرمە تاتسا كوزدىكى ئېسىمىز ئاقنى يوقۇتۇدۇ، كوزۇش قۇۋۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ، كۆمۈشنىڭ سۈيۈپىنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن مۇۋاپىق ھالدا ئىچىپ ئېچىم سېلىنىشىنى يۇقۇتۇدۇ. شىملىق سېلىق ھوللۇكنى، بەل-غەملەرنى تارتىپ ئېلىپ قۇرۇتۇدۇ. كۆمۈشنى ئىزىپ ئىچىپ ياكى بۇنىڭ ئىكەنلىكىدىن سۈيۈپىنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئوز لايىقىدا ئىچىپ نەپەس سىقىلىش ئۈچۈن، يوتەل، نېرۋا ۋە باشقا كېسەللىكلەرنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئاشقازاننى، جىگەرنى قۇۋۋەتلەيدۇ. ئىستىمقا، تال كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

كۆمۈشنىڭ ئىكەنلىكىگە سۈيۈپىنى ھەل قىلىپ (سۈيەلتىپ) كۈشتە قىلىنغان سىمىپ بىلەن قوشۇپ چاپا بۇۋاسىر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. بۇنىڭ سۈيۈپىنى تەنھا ئىزىپ خېمىر قىلىپ چاپسا ئىشقىلارنى تازىلىقىدۇ. ئولتۇرۇلگەن سىمىپ بىلەن قوشۇپ چاپا قوتۇر، قىچىشقا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۆمۈش ۋە رەخنىڭ تەسىرى كۆمۈشنىڭكىگە ئوخشايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 0.3 دىن 1 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى: - پىرۇزە (چەج).

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۈچەيلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتىرا.

تەبىئىتى: - قۇرۇق، مۇتىدىل، زەھەرلىك.

خۇسۇسىيىتى: - روھنى تېچلاندىرۇش، تارتىشىپ قېلىشنى، تۇتقاقلق كېسەلنى توختۇتۇدۇ.

دۇ، ئىسسىق يەللەرنى ھەيدەيدۇ، كوزنى روشەنلەشتۈرىدۇ. قوساقتىكى بالىنىڭ چۈشۈپ كېتىش خەۋپىنى يوقۇتۇدۇ، قىزىتما قايتۇرىدۇ. زەھەرسىزلەندۈرىدۇ، ئۇزاققىچە ئىستىمال قىلسا ئومۇرنى ئۇزاق قىلىدۇ. خام كۆمۈشنى قوغۇشۇن بىلەن تەكرار - تەكرار ئېرىتىپ تاۋلاش ئارقىلىق كۆمۈش ۋە رەقى ياساپ ھەب دورىلارنى قاپلاش ئارقىلىق داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ھازىر دوختۇرلار كۆمۈشنىڭ شۇرىلىق تۈزى (ئارگىنتوم نىترىكوم) نى سىرتقى جاراھەتلەرنى كويدۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. كۆمۈشنىڭ ئاقسىللىق تۈزى (پروتاگول ۋە ئارگىرول) كوز كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئۈچۈن قوللىنىدۇ.

كۆزنىڭ كىنىلىش

(بىخ گازران)

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ كوتىكى بولۇپ، بۇنىڭ ئوسۇملۇكى «كەنكەر» ئوسۇملۇكىگە ئوخشايدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ رەڭگى كۆك، ئاق تەرەپكە مايىل. ئەرەبىستاننىڭ شام مەملىكىتىدە زۇڭ رەختىن بولغان كىيىملەرنى بۇنىڭ بىلەن زۇيۇدۇ. بۇ كوتەكنىڭ تاشقى تەرىپى قارىغاي مايىل، ئىچكى تەرىپى سېرىق تەرەپكە مايىل، پۇرىغى ئوتكۈر، بۇ ئوسۇملۇك 6-ئايلىرىدا پىشىدۇ. قۇۋىتى 20 يىلغىچە تۇرىدۇ. ئىشلىتىلىدىغىنى ئۇشاق يىلتىزلىرىدىن ئىبارەت، ياخشى يۇقۇرقى سۈپەتلىرىگە ئىگە بولغان پۇرىغى ئوتكۈر يېڭىسى ھىساپلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كېلىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرلىك قۇۋۋەتكە ئىگە.

خۇسۇسىيىتى: - ئاچچىق سەۋدالى چىقىرىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، يەللەرنى تارقىتىش، ئەزا-
لارنىڭ تۇيغۇسىزلىقىنى، پالەچ، لەقۋالى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - بىر دانە ماش مىقدارى كۈندۈشنى بىنەپشە يېغى بىلەن بۇرۇنغا تېمىت-
ما بۇرۇن ئىچىدىكى توسالغۇلارنى ئىچىپ بۇرۇننىڭ ئىچكى قىسمىدىكى يەللەرنى تارقىتىش بىلەن
قويۇق خىلمتلارنى چۈشكۈرۈك ئارقىلىق چىقىرىدۇ. بۇرۇننىڭ ئىچىدىكى ئەزالىرىنى ھەركەتلەندۈ-
رۈپ تۇيغۇسىزلىقنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر بىنەپشە بىلەن تۇتقاقلىق كېسىلى بار كېسەلنىڭ، شوك كېسەل-
نىڭ بۇرۇنغا تېمىتىلىسا بەھۇشلۇقنى ۋە بۇرۇن سېسىقلىقىنى يوقىتىدۇ. ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. بىنەپشە
يېغى بىلەن كۆزگە تېمىتىلىسا كۆزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى تېزلىتىدۇ ۋە شەپكۈرلىقنى يوقىتىدۇ. كۈن-
دۈشنى كۆز كېسەللىكلەرنىڭ شاپلىرىدا سېلىنىدۇ. بىنەپشە يېغى ۋە باشقا مۇناسىپ ياغلار بىلەن قاين-
ىتىپ قۇلاققا تېمىتىلىسا قۇلاقنىڭ كىرلىرىنى تازىلاپ سوغۇقتىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرگە مەن-
پەت قىلىدۇ. قۇلاقنىڭ غۇڭغۇلدېشىنى، ئېغىرلىقىنى، سوغۇقتىن، ھوللۇكتىن پەيدا بولغان يەللەرنى يۈ-
قۇتىدۇ، قۇرۇتلەرنى ئولتۇرىدۇ. قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا بۇنى بۇرۇنغا تېمىتىلىسا ياكى قۇلاققا تېمىتىل-
سا مىڭنىڭ كۆپىنچە ھول سوغۇق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. مەزكۇر ئەزالارغا ئىشلىتىش-
تە بەدەننى تازىلاپ، سوغۇق كۈنلەردە ياكى ھاۋا كىلىماتى سۇرۇن كۈنلەردە ئىشلىتىش كېرەك. بە-
دەننى تازىلىماستىن ئىسسىق كۈنلەردە ھاۋا كىلىماتى ئىسسىق شەھەرلەردە، ئىسسىق مىجەز كىش-
لەرگە، كىچىك بالىلارغا، بەك ئاجىز قېرى كىشىلەرگە ئىشلەتمەسلىك لازىم. بەزى ۋاقىتلاردا كۆپ
چۈشكۈرۈتۈدۇ. چۈشكۈرۈك ئوزىدىن - ئوزى پەسەيمەيدۇ. بۇنىڭ چارىسى بىنەپشە يېغىنى بۇرۇنغا
تارتماق ۋە قار، مۇزلار بىلەن سوۋۇتۇلغان سىركە، گۈلپ بىلەن بۇرۇننى ھول قىلماق، كۈندۈش
بىلەن قۇستۇرۇلسا نەپەس ئورگانلىرىنى ئاچىدۇ. يۇقۇردىغا تېنىپ قىلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپ-
ئەت قىلىدۇ. كۈندۈشتىن 0،15 گرامنى يېڭى سېغىلغان سۈت ۋە كۈنجۈت يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچكۈ-
زۈلسە كۈچلۈك قۇستۇرىدۇ، ئىچىنى سۇرىدۇ. تالنىڭ قاتتىقلىقىنى تارقىتىدۇ، سۇيىدۈكنى ۋە ھېيىزنى
ماڭدۇرىدۇ، جالىنى چۈشۈرىدۇ. كۈندۈش مۇۋاپىق مىقداردا ھەسەلگە قوشۇپ لاتىغا بولاپ ھۈمۇل
قىلىنسا ئولۇك بالىنى چۈشۈرىدۇ (تەجرىبىدىن ئوتكەن). بورە سويىمىنىڭ زىلتىزى ۋە جاۋرشىرلار
بىلەن قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچكۈزسە سەۋدانى تازىلايدۇ، بورەكنىڭ، دوۋسۇننىڭ تاشلىرىنى ئى-
زىپ چىقىرىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ياكى تاشقى تەرەپتىن چاپسا ئىستىسقا كېسەللىكى ئۈچۈن
مەنپەت قىلىدۇ. ھەسەلگە قوشۇپ بەدەنگە چاپسا سەپكۈننى، ئاق داغنى، بەرەسنى يوقۇتۇدۇ. بو-
لۇپمۇ قارىسىنىڭ تەسىرى ئارتۇغراق. كۈندۈشنى باراۋەر مىقداردا زەرىنخ بىلەن قوشۇپ زەيتۇن يېغىغا
ئېلىشتۇرۇپ بەدەنگە چاپسا چاچلىرى توكۇلۇپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ياكى تېرىسى قاتتىقلىشىپ
كەتكەن كىشىلەرنىڭ بەدىنىگە چاچ ئۇندۇرۇدۇ. سىركە، ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپسا قوتۇر كېسەللى-
كى، قىچىشقا، قۇيا كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. سىركە ۋە بىر ئاز گۈل يېغى بىلەن
قوشۇپ چاپسا قىچىشقا يوقۇتۇدۇ. كۈندۈشنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ياكى تاشقى تەرەپتىن
چاپسا چوڭ بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن، يانپاش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - قۇستۇرۇش ئۈچۈن 0،3 دىن 0،5 گرامغىچە بېرىلىدۇ. يېڭى سېغىلغان
سۈت بىلەن تال كېسەللىكى، يارقان كېسەللىكى، شۇنىڭدەك باشقا كېسەللىكلەر ئۈچۈن

0.2 دىن 0.4 گرامغىچە بېرىلىدۇ. ئىچمە سىلىك ياخشىراق (بولۇپمۇ ئىسسىق مىزاج كىشىلەر ۋە ئىسسىق كۈنلەردە ئىچمە سىلىك ئوبدان).

ئورۇنبا سارى: - باراۋەر مىقداردا جاۋزۇلقەي.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوپىكىمگە زىيان قىلىدۇ، كۆڭۈلنى پەرىشان قىلىدۇ، ئېلىشتۇرۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتپىرا، يېڭى سېغىلىغان سۈت.

كەبا بەچىنى (كاۋا ۋىچىنى)

FRUCTUS ZANTHAXYLII

花椒

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ مۇسۇسى بولۇپ، جۇڭگودىن ۋە جۇڭگو ئەتراپىدىكى ئەللەردىن، رۇمدىن كەل- تۇرۇلۇدۇ. بۇ ئىككى خىل بولۇدۇ.

1 - خىلى كىچىك كاۋا ۋىچىنى (كاۋا ۋىچىنى سەغىز)،
2 - خىلى چوڭ كاۋا ۋىچىنى (كاۋا ۋىچىنى كەبىر) دەپ ئاتى- لىدۇ. چوڭىنى «ھەببۇل ئورۇس» دىيىلىدۇ. بۇ بىلىن ئۇرۇ- غىغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل، مېغىزى ئاق، خۇشبۇي، تەمى ئوتكۇر. بۇنىڭ دەرىخى مۇرد دەرىخىگە ئوخ- شايدۇ. كىچىكىنى «ئەبلەنج» دەپ ئاتىلىدۇ. مۇتلەق كە- بابە دەپ ئېيتىلىسا كاپابە كەبىر (چوڭ كاۋا ۋىچىنى كوزدە قۇتۇلۇدۇ). بۇنىڭ ياخشىراقى يېڭى، خۇشبۇي، ئوتكۇرپۇ- راق، قورغۇچى تەملىك بولغىنىدىن ئىبارەت. بۇ خىلدىكى ياخشى جۇڭگودىن چىقىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا رۇمنىڭ

138 - رەسىم، كەبا بەچىنى

ياخشىراق بولۇدۇ. ھىندىستاننىڭ ئاچچىق بولۇپ، 3 - ئورۇندا تۇرۇدۇ. قۇۋىتى 2 زىل تۇرۇدۇ. چىقىش ئورنى: - جۇڭگو، رۇم، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - باشتىكى ئەزالارنىڭ ۋە كۆكرەكنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. كونا باش ئاغ- رىغىنى قالدۇرۇدۇ، ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىدۇ، چىشنىڭ ئاستىلىرىغا قۇۋەت بېرىدۇ. ئاۋازنى ساپ قى- لىدۇ. ئاشقازاننى ۋە ئىچكى ئەزالارنى قۇۋەتلەيدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ، چىگرە ۋە تىل كېسەللىكلەر- گە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - مۇۋاپىق مىقداردا ئىچمە باشتىكى ئەزالارغا زۇقۇرىدا ئېيتىلغان تەسەر- لەرنى كۆرسۈتۈدۇ. چاينىسا ئېغىزنى خۇشبۇي قىلىدۇ، چىشلارنى چىگىتىدۇ. ئېغىزنىڭ ئىچىگە چىققان سېسىق مۇدۇر چاقىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. نېرۋىنى پەسەيتىدۇ. قايىدە بويىچە

ئىچىدە ئىچكى ئىزىلارنى قۇۋەتلەيدۇ، ئىچ ئۆتكۈلى تەختۇتۇدۇ. ئەللەرنى تارقىتىدۇ، چىگەر، تاللا، ئىك كېسەللىكلەرنى مەنپەت نامىدۇ. سۈيدۈكنى ماكدۇرۇدۇ. سۈيدۈك يوللىرىدىكى يىرىكلىق چارەھەسەرنى تازىلايدۇ. قۇم ۋە ئۇششاق تاشلارنى سۈيدۈك ئارقىلىق چىقىرىدۇ. ئەگەر 4 گرام كاپابەنى بەك يۈمە- شاق ئىزىپ بىر پىيالە يېگى ئۇيىغان تاتلىق قېتىمقا سېپىپ ئاغزىنى داكا بىلەن سېكىتىپ، ھاۋا ئىستىق كۈنلەردە بىر كېچە ئوچۇق يەردە قويۇپ، ئەتتىگەندە ئېلىشتۇرۇپ ئىچىدە شۇ تېرىقىدە 4-5 كۈن داۋام قىلسا، سۈيدۈك يوللىرىدىكى يىرىكلىق چاقىلارنى يوقۇتۇدۇ. سۈيدۈك تېمىپ تۈ- رۇش كېسەللىكىنى يوقۇتۇدۇ. بۇنىڭدىن بىر يېرىم گرام مىقدارىنى سىركەنجىسىگە قوشۇپ ئىچىدە شىراكىسەللىكىگە مەنپەت قىلىدۇ. ئىزىپ ھاۋان ياغلىرىغا قوشۇپ تاشقى تەرەپتىن تېرىگە چابسا ئىششەكلەرنى تارقىتىپ، بەلغەمدىن پەيدا بولغان ھەر تۈرلۈك يىرىكلىق چاقىلارنى يوقۇتۇدۇ. خۇشبۇي دورىلار بىلەن ئەزالارغا چاپسا بەدەننى خۇشبۇي قىلىپ بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 4 گرامغىچە.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - دوۋسۇنغا زەرەر قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: مەستىكىسى. يانپاش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى: سەندەل ۋە كۆلەپ.

ئورۇنباشارى: - باراۋەر مىقداردا داچىپ ياكى قاقىلە، كىچىك لاچىندانە.

تەركىبى: 1. مۇسنىڭ ئىچىدە جەۋھەرماي، فېلاندىرىن، كېرانيول، تىسترونېللىل، تېرىپىتى، دىپپىتىم ۋە سائول دىگەن ماددىلار بار.

2 - ئۇرۇمىدالىمىن.

3 - يوپۇرمىغا جەۋھەرماي، تىستىرال، تىسترونېللىل، كېرانيول، ساپونىن بار.

4 - ئىلتىزىدا بېر - بېرىن بولۇدۇ.

جۇگىي تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي 1 - دەرىجىدە ئىسسىق، زەھىرى بار.

1- كاۋاۋىچىن ئۇرۇغى - ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈپ ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدۇ، ئاشقازاننىڭ سۇ- غۇقلىقىنى تەكشۈرىدۇ، ئىشتەينى ئاچىدۇ، ئاشقازان ۋە ئۈچەيلەرنىڭ سوغۇقتىن ئاغرىشىنى ۋە قۇسۇش- لارنى توختۇتۇدۇ. سازاڭغا ئوخشاش مەدە (ئاسكارىد) نى چۈشۈرۈدۇ.

2 - كاۋاۋىچىن چانەي - سۈيدۈك ھەيدەيدۇ. زۆرەك كېسىلمىدىن بولغان سۇلۇق ئىشەكلەرنى داۋالاشقا بېرىدۇ. زەھەر قايتۇرۇش، قوساق مەيدە كوپۇشلەرنى بوشۇتۇشقا بېرىلىدۇ. دوۋسۇننىڭ ۋۇسپالېنىمىلىرى، سۈيدۈك راۋان كەلمەسلىكلەر، نېرۋىدىن بولغان نەپەس قىشى داۋالىنىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئۇرۇغى ۋە چانەمىدىن كۈندە 3.5 گرامنى قاينىتىپ ئىچمەشكە بېرىلىدۇ.

كەپتەر

(كەبۇتەر - ھامامە)

COIUMBA PIGEON FELSTAUDE

鸽子

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەشھۇر ئۇچار جانەۋار بولۇپ، 2 خىل بولۇدۇ.

1 - خىلى ئويلەردە بېقىلىدىغىنى. 2 - خىلى ياۋا. ئويىدە بېقىلىدىغىنى ھەر رەڭدە بولۇدۇ. ياۋىسىنىڭ رەڭگى كۈلرەك كۆك تەرەپكە مايىل.

چىقىش ئورنى: - ھەممە جايلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. 1 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - پالەچ، لەقۇا، ئەزالىرى تىمىرەش، ئەزالارنىڭ بەھىسلىق، بوشاش-قالسىغىنى يوقۇتۇش، ياخشى قان پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمىرىتىش، يۈرەكنى قۇۋەتلەش، مەنى پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. باچكىنىڭ خۇسۇسىيىتى ھەممە جەھەتلەردە ئارتۇغراق.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - كەپتەر گۆشىنى مۇۋاپىق ھالدا يىسە زۇقۇرىدا ئىپتىتىلغان تەسىر-لەرنى بېرىدۇ، ئىسسىقنى يوق قىلىدۇ. تاشلىغىنى يېڭى ئېلىپ ئىچىنى تازىلاپ ئىزىپ يىسە ئىلازنىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

كەپتەرنىڭ باچكىسىنى كۈنجۈت يېغىدا سۇ، تۇز قۇيماستىن پۇشۇرۇپ يىسە يۈرەك، سۈي-دۈكلۈكتىكى ئۇششاق تاشلارنى ئىزىپ چىقىرىدۇ. تەسىرى بۇ ھەقتە بەك تېز. ئۇنىڭ قېنىنى پى-شانغا چاپا مىگىنىڭ پەردىسىدىن كەلگەن بۇرۇن قېنىنى توختۇتۇدۇ. قېنىنى قىزىق ھالدا جارا-ھەتلەرگە توكۇلسە ھەرقانداق چوڭقۇر جاراھەتنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. قېنىنى سوۋۇتماستىن كوز-گە تارتسا بولۇپمۇ يېڭى قاننى چىققان باچكىنىڭ قاننىنى زۇلۇپ ئورنىدىن چىققان قاننى كوز-گە تارتسا كوزدىكى جاراھەت، پەردە، شەپكۈرلۈك ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. پوقنى كويدۇرۇپ بۇ-رۇننىڭ ئەتراپىغا چاپا بۇرۇننىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. پوقنى كويدۇرۇپ كۈلنى ئېلىپ تۇرۇپ سۈيى بىلەن ئىچسە، ئىچكى ئەزالاردىكى ئۇششاق تاشلارنى يوقۇتۇدۇ. پوقنى قىچا بىلەن ئىزىپ خېمىر قىلىپ چاپا كونا باش ئاغرىقى، بېقىن ۋە بوغۇم ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. قارىيا ئۇنى بىلەن چاپا قاتتىق ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن چاپا ئوتتا كويىكەن كويۇك ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. سىركە بىلەن چاپا خانازىغا پايدا قىلىدۇ. زىغىر بىلەن مەلەم قىلىپ چاپا كودۇمبا چاقىلارنى ئېغىز ئالدۇرۇدۇ. بۇغداي ئۇنى، قىزىق سۇ، بىر ئاز قەتران قو-تۇپ مەلەم قىلىپ 3 كېچە كۈندۈزگىچە بەرسەكە چېپىپ قويۇپ ئاندىن زۇيۇپ تازىلاپ، يەنە شۇ قۇسۇلدا بىرقانچە قېتىم چاپا بەرسەننى يوقۇتۇشتا بەك ياخشى تەسىر بېرىدۇ. سىركە بىلەن چاپ-سا تاز ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. بۇنىڭ بېشىنى تۈكلىرى بىلەن كويدۇرۇپ يۈمشاق ئىزىپ كوزگە قارتسا كوزدىكى پەردە قاراڭغۇلۇق، شەپكۈرلۈكنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مىجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - غۇراپ سۈيى، سىركە، يۈمەقسۇتلەر بىلەن پۇشۇرۇپ يىمىش.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئاق كەپتەرنىڭ گۆشى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. تەبىئىتى مۆتىدىل، زەھەرسىز.

ئاساسىي داۋالايدىغان كېسىلى: - بەدەننى قۇۋەتلەيدۇ، باھنى قۇۋەتلەيدۇ،

يامان جاراھەتلەرنى، قىچشاقنى، يەل يارىلارنى، ناسۇرنى داۋالايىدۇ، قورۇپ ھاراق بىلەن ئىستېمال قىلىنىدۇ. گەرچە ئادەمگە مەنپەتلىك بولسىمۇ، كۆپ يەپ كەتسە، شىپالىق تەسىرى توۋەنلەپ كېتىدۇ.

دورلار بىلەن زەھەرلەنگەندە، ئۇزاق داۋام قىلغان قىچشاق كېسىلىدە كەپتەر گۆشى بې-رىلسە تېزلىكتە ساقايتىدۇ. كەپتەر تۇخۇمى يامان جاراھەتلەرنىڭ، ياۋا چېچەكنىڭ زەھىرىنى قا-ي-تۇرۇدۇ؛ كەپتەر قېنى دورىلارنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش، ھاشارات زەھەرلىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن

ئىشلىتىلىدۇ. مايىغى (ياۋا كەپتەر مايىغى ئەلا بولۇدۇ) ناسۇر جاراھەتىنى، قاتما (تېپتالۇس) كې-سەللىرىنى ۋە سوغۇق زەھەرلەر بىلەن زەھەرلىنىپ ئولۇم ھالىتىدە تۇرغانلارنى داۋالايىدۇ (ئىس-س-چىڭ).

يەنە ئىسسىق قايتۇرۇدۇ، قوساقتىكى مۈنەك ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇدۇ.

كەتھرا

GUMMI TRAGAGANTI

茵黄耆胶

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يىلىمىدىن ئىبارەت. بۇ دەرەخنىڭ تىكەنلىرى بەك كۆپ، ئۆتكۈر ۋە ئارقا تەرەپكە قايىرلغانراق بولۇدۇ. مەزكۇر دەرەخنى «قىتاد» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ دەرەخنىڭ زىكرى زۇقۇرىدا ئوتتى. بۇ يىلىم ئاق قارا بولۇدۇ. ياخشىراقى ئاق، ساپ سىلىق بىر ئاز تاتلىق بولغىنىدۇر. قارا رەڭلىكى ناچار.

چىقىش ئورنى: - ئىران، ئىراق، سۈرىيە، يۇنانىستان (گرېتسىيە)، ئالبانىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جەنۇبىدىن چىقىدۇ.
تەبىئىي: - مۆتىدىل (نورمال).

خۇسۇسىيىتى: - تۇتاشتۇرۇش ئۆتكۈر دورىلارنىڭ ئۆتكۈر تەسىرىنى پەسەيتىش، قاننى، سۇيۇق ماددىلارنى قويۇقلۇتۇش، قاتتىقلىقنى يۇمشۇتۇش، ئۈچەيدىكى خىلمىلارنىڭ ۋە ئىچىلىگەن ئۆتكۈر تەسىر قىلغۇچى دورىلارنىڭ ئۈچەينى ئېچىشتۇرۇشنى ۋە غىدىغلاش تەسىرىنى پەسەيتىدۇ. دورىلارنىڭ تەسىرىنى كۈچەيتىدۇ. بىر ئاز ئىچ سۈرۈش قۇۋىتىمۇ بار.

ئىشلىتىش ئورنى: - بۇنى سەمى ئەرەبى (گۈم ئارابىك) ئورنىغا ئىشلىتىدۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن ياخشىراق. زەھەرلىك تەسىرى بار دورىلارنىڭ تەسىرىنى تۈزۈتۈدۇ. كەتھرادىن لۇئاپ (مۇتسلاگو) تەييارلاپ ۋە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ كوزگە تارتسا كوز ئاغرىقى، كوزنىڭ قىرغاقلىرىدىكى يىرىڭلىق يارا ۋە دانىلارغا مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ سىپىلە مەزكۇر يارىلارنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى پەسەيتىدۇ.

ئېشەك سۈتى بىلەن ياكى يېڭى سېغىلغان ئۆچكە سۈتى بىلەن ئىچىلسە كۆكرەكتىن ۋە باشقا ئىچكى ئەزالاردىن كېلىدىغان قانلارنى توختۇتۇدۇ. شۇنىڭدەك يوتەل ئۈچۈن ۋە كۆكرەكنىڭ، گالنىڭ زىرىكىلىكى ئۈچۈن ۋە ئۆپكەدىكى يىرىڭلىق چاقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. تۇتۇلۇپ قالغان ئاۋازنى ئاچىدۇ. ھەسەل بىلەن كۈمۈلا ياكى توقچاق قىلىپ ئاندىن ئاغزىدا تۇتۇپ سۈيىنى زۇ-تۇپ بەرسە كۆكرەك كېسەللىكلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسە ئۈچەي لەرنى قۇۋەتلەيدۇ، ئۈچەيدىكى يىرىڭلىق يارىلارنىڭ ئېچىشىنى پەسەيتىدۇ. بورەك ۋە سۇيدۇكلۈك ئاغرىقىنى، سۇيدۇكلۈك ۋە سۇيدۇكنىڭ يوللىرىدىكى يىرىڭلىق يارىلارنى ساقايتىدۇ.

مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ باراۋەر مىقداردا پوستى ئېلىنغان بادام مېغىزى، ناشەستە ۋە شېكەر قوشۇپ داۋاملىق ئىچسە (بولۇپمۇ ئارقىدىن ئارچىل بىلەن قاينىتىلغان سۈت ئىچسە) بەدەننى ئوبدان سەمىرتىدۇ. بۇسناغان ئىچكى نۇسخە مەخپى رېتسېپ) لاردىندۇر. كەتھرانى گۈڭگۈرت پوقى بىلەن قوشۇپ تىلا تەييارلاپ بەدەنگە چاپسا قوتۇر كېسەللىكى ۋە گوشنى يەيدىغان چار-ھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن چاپسا ئىسسىق ياكى سوغۇق چار-ھەت-لەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

تەنھاتىلا قىلىپ تېرىگە چاپسا تېرىدىكى قارا داغ ۋە سەپكىنلەرگە مەنپەئەت قىلىدۇ، تېرىنى يۇمشۇتۇدۇ. كالىپۇكلارنىڭ يېرىقلىرىغىمۇ پايدا قىلىدۇ، سىركە بىلەن قوشۇپ چاپسا بەھەق (ئاق داغ) بەرەس (پىسە) كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - 3 گرامدىن 15 گرامغىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - توۋەن تەرەپتىكى ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ،
تۈزەتكۈچىسى: - رۇمبېدىيان.

ئورۇنباسارى - سەمىي تەرەبى (لېكىن يۇمشۇتۇش ۋە سۇيۇقلۇقلارنى قويۇلدۇرۇشتا
ئورۇنباسارى قاپاق ئۇرۇغى).

ئەسكەرتىش: - بۇ يىلمىنى لوئاپلارغا قوشۇپ چاچقا چاپسا چاچلارنىڭ يېرىلىپ كېتىشى
كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

تەركىبى: - سۇدا ئېرىيدىغان تەركىمى - كەتېرا يىلمىلىك ماددىسى - تراگا كانتىن بولۇپ،
سۇدا ئېرىگەندىن كېيىن تەرەپ يىلمى قەنتى، سۇت قەنتى ۋە كەتېرا يىلمى كىسلوتاسى (ئاتسە-
دۇم كېرىكۇم) ھاسىل بولۇدۇ.

2- سۇدا ئېرىسەيدىغان تەركىمى تەركىمى - باس-ورىن دەپ ئاتىلىپ 60 پىرسەنتىنى ئىگەل-
لەيدۇ. بۇ كەتېرانىڭ يىلمىلىق تەركىمىدىن ئىبارەت. بۇلاردىن باشقا ئاز مىقداردا كىراخمال،
ژېلىننىق ماددا ۋە ئازوتلۇق ماددا 3 پىرسەنتتەك كۆل ماددىسى تۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: - قۇرس (تابىلەت)، ھەپ (پىلۇل) تەييارلاشتا يىلمىلىك چاپلاشتۇرغۇچى ۋە
باشقا دورا ياسالغىلىرىنى ياساشتا ۋاستىچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئۈچەينى
ھوللەندۈرگۈچى، زەھەرلىك ۋە ئوتكۇر تەسىرلىك دورىلارنىڭ تەسىرىنى ئازايتىش ئۈچۈن يىلمى-
لىك سۇيۇقلۇق تەييارلاپ قوشۇپ بېرىلىدۇ.

ئەسكەرتىش: - كەتېرا (KUTEERA) سىتېوكۇلىيە ئۇرپى روكبۇرگ دېگەن ھىندىستان
دەرىخىدىن ئېلىنىدۇ. كۆمى تراگا كانت ئاستراگالۇس كۆمىمىپىرالا بىلەن بىرلىكتە ئۆسۈم-
لۈكتىن چىقىدۇ ئادەتتە كەتېرا كۆمى تراگا كانت ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ.

كەھربا

(قەھرىۋا)

SUCCINUM (AMBER)

琥珀

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يىلمى بولۇپ، دەرەخى يوغان كېلىدۇ. بۇدەرەخنى ئە-
رەپچىدە (خوز) دېيىلىدۇ. بۇنىڭ دەرەخى بەك سوغۇق، قار ياغىدىغان شەھەرلەردە ئۆسۈدۇ بۇ
ئىككى خىلغا - رومى (ياۋروپانىڭ) - نىپتى دەپ ئايرىلىدۇ. رۇمىسى ياخشىراق، قاتتىق، سۈزۈك،
پاقىرما، تىللا رەڭگىدە سېرىق بولۇدۇ. ئوتقا سالسا ئۇزۇندا ئېرىيدۇ. ئەگەر بۇنى قولغا سۈركە
قىزىپ ئۇنىڭدىن لىمۇن سۈيىنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. ئۇششاق سامانلارنى تارتىدۇ. پاختا ۋە ژېپەك
نىمۇ تارتىدۇ، بۇ يىلمىنى كەربا (سامان تارتقۇچى) دەپ ئاتىلىشنىڭ سەۋىيىسى شۇدۇر.
نىپتى - بۇنىڭدا زۇقۇرقى سۈپەتلەر بولمايدۇ. قۇۋەتتە نىپتى رۇمىدىن ئاجىزراق. بەزى
ۋىختىدا كىربا تامغان چاغدا ئىچىگە سامان، ئۇششاق تاشلار چۈشۈپ قېتىپ قالىدۇ. چۈنەندەك
ھاشاراتلار چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن.

پىشقەدەم ھوكۇمالىرىمىزنىڭ ئىپتىتىشىچە: كەھربا بىلەن سۇندۇرۇش ئىككىسى بىر جىنىسلىق نەرسە ئىكەن.
سۇندۇرۇش مەخسۇس ھىندىستان شەھەرلىرىدە بولۇدۇ، كەھربا مەخسۇس ئەرپ ۋە شىمال شەھەرلىرىدە بولۇدۇ.

گەمما ھەر ئىككىسى ساماننى تارتىدۇ. گەگەر سۇندۇرۇشنى قولغا سۇرگەپ بىر ئاز قىزىتساڭاندا، ساماننى تارتىدۇ. كەھربانى قولغا سۇرگەپ قىزىتمەسە، ساماننى تارتىدۇ. سۇندۇرۇش يۇمشاق بولىدۇ. لىمۇن سۇيىمىنىڭ بويى بۇنىڭدىن كەلمەيدۇ. بۇنى قىزىتىپ ئىشلەتسە، ئانچە پاقىرىمايدۇ. گەمما كەھربا قاتتىق بولۇپ، ئۇنىڭدىن لىمۇن سۇيىمىنىڭ يۇرتى كىلىدۇ. ئىشلەتكەندىن بېرى پاقىرايدۇ. كويىدۇرۇلسە ئۇنىڭدىن مەستىكىنىڭ يۇرتى كىلىدۇ. سۇندۇرۇلسا كويىدۇرۇلگەن ھۆڭكۈزنىڭ يۇرتىغا ئوخشاش يېقىمىز يۇرتى كىلىدۇ.

چىقىمىش ئورنى : مەملىكىتىمىزنىڭ يۇنىسەن، خەپسەن، گۇاڭشى، لىياۋنىڭ قاتارلىق ئول كىلىرىدىن، سوۋېت ئىتتىپاقى، بېرما، بولغارىيە، لېرمانىيە، ئىسپانىيە، پاكىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزدىن چىقىدىغان كەھربانىڭ گەگەيخىشى يۇنىسەندىن چىقىمىنى ھېساپلىنىدۇ.

كەھربا «پىناتسىيە» دىگەن دەرىخىنىڭ رېزىمىسى (يىملىمەسەن ماددىسى) بولۇپ، دەرىخىدىن سىزىپ چىققاندىن كېيىن يەرگە بىرىلىدىن ئارتۇق كۆمۈپ قويۇش ئارقىسىدا ھاسىل بولىدىغان تاشقا ئوخشاش نەرسىدىن ئىبارەت.

تەبىئىي ئىسسىق : - سوغۇقلىقتا مۇتەدىل. ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى : - كوگۇلنى ئاچىدۇ، يۈرەكنى قۇۋەتلەيدۇ، بارلىق ئەزالارنىڭ ئىچكى سىرتقى قاناشلىرىدا قاننى توختۇتۇدۇ.

ئىشلەتمەسە ئورنى : - بۇنى يۇمشاق سىلاپ قىلىپ، تۇخۇمنىڭ ئېقىغا چىلانغان پاختىغا بۇلاپ بۇرۇنغا تىقىپ قويۇلسا بۇرۇندىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە مەگمىدىن ئوپىكىگە چۈشۈدىغان سۇيۇقلۇقلارنى توسۇپ، كەھربانى كوز دورىلىرىغا سېلىنىدۇ. بۇ كوزنىڭ پايدىلىقلىقى دورىلىرىدىن بىرى ھېساپلىنىدۇ. بۇنىڭ $\frac{1}{2}$ گراممىنى سوغۇق سۇ بىلەن بىرلىسە كۆكرەكتىن ۋە ئوپىكىدىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ (باشقا مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بىرلىسە بولىدۇ). كۆكرە ۋە كىنىڭ تومۇرلىرىدىن بىرەر تومۇر ئۇزۇلگەن سەۋەبتىن كەلگەن قاننىمۇ توختۇتۇدۇ. گۇلاپ بىلەن ياكى سۇ بىلەن بىرلىسە سىپرادىن پىيدا بولغان خاپىدىغان، تېرۋىلىك خاپىلىقنى يوقۇتۇدۇ. ئەگەر مۇۋاپىق مىقداردا بىرلىسە قۇسۇشنى توختۇتۇدۇ، قان خاراكىتەرلىق ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇدۇ. زەھەرلىك ماددىلارنىڭ ئاشقازانغا قۇيۇلۇشىنى (توكۇلۇشىنى) توسۇدۇ.

مەدقەتنىڭ، بالىياتقۇنىڭ قانلىرىنى، جىگەردىن، سۇيۇك يولىرىدىن كىلىدىغان قانلارنى توختۇتۇدۇ. سېرىق كېسەللىكى ئۈچۈن، سۇيۇك كىنىڭ كۆپۈپ كىلىشى ئۈچۈن، ئاشقازان ئاجىزلىقى، بورەك ئاجىزلىقى ئۈچۈن، دوۋسۇننىڭ تېشىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىشلەتمەسە. مەستىكى بىلەن بىرلىسە ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ، سۇيۇك كىنى راۋان قىلىدۇ. بولۇپمۇ قان تولغاق ئۈچۈن، خىلىيە كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر كەھربانى سەۋرى بىلەن قوشۇپ تىملاقمىلىپ چېپىمىسا يەردىكىلىق بوۋاسىدورانىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ئوت بىلەن كويىگەن كويۇك يارىسىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، سۇنۇقلارغىمۇ مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ جا-راھەتلىرىگە سېپىلسە قېنىنى توختۇتۇدۇ، جاراھەتلىرىنىڭ ئاغزىنى پۇتتۇرۇدۇ. ئىزىپ سۇ بىلەن چېپىمىسا ئەزالارنىڭ سۇنىقى ياكى ئىزىلىپ كەتكەن زەخمىلەر ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. مۇددەت بىلەن بىرلىسە كىم قۇۋەت كىشىلىرىنىڭ قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ.

ئىشلەتمەسە مىقدارى : - 2 گراممىچە.

ئورۇنباستارى : - سۇندۇرۇش، ئەگەر سۇندۇرۇش تېپىلمەسە، ئىككى باراۋەر كىلى گەمما ۋە

$\frac{1}{3}$ مىلىغە. كوگۇل ئېچىشتا ئورۇنباستارى مەدرايىمەت.

ئائۇن (ۋابا) كېسەللىكىنى يوقۇتۇشتا ئورۇنباستارى مارجان.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - باشقا زىيان قىلىدۇ. كۆپ يەسە باشنى ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - يىنەپشە.

قەر كەدۇي: - ئاساسىي تەرگەۋى رېزىنا ۋە ئۇچۇچان مايدىن ئىبارەت. بۇنىڭ سەرگەدا كەردە -
 بايۇراقلىق كەسلوتاسى (ئاتسىدۇم سۇكسىنۇئابىيەتئولىك) قەھرىۋا كۆمۈچ-سەمان پۇراقلىق كەسلوتاسى
 (ئاتسىدۇم سۇكسىنو كەلۇدنىكۇم) سۇكسىنورېزىنول، سۇكسىنو ئابىيەتئولىك، كەھرىبا كەسلوتاسى (ئاتسىد -
 لۇم سۇكسىنكۇم)، گۇگگۇرت بار.

جۇگىيى قەبىلەتەندە ئىشلەتمەششى: - تەبىئىي مۆتىدىل، قۇرۇغراق. زۇرەك، جەڭگە، ئوبىكە،
 دوۋسۇنلارغا تەسەر قىلىدۇ. زۇرەكنى تەبىئەتتە تۇرۇش، نېرۋىنى پەسەيتىش، سۇيۇغۇقلارنى راۋان قىلىش،
 قاينان خۇننى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيەتتە ئىكە.

جۇگىيلار ئارام بەرگۈچى، قان توختاتقۇچى، يېڭى گۆش ئوندۇرگۈچى، سېرىق ياردىلارنى پۇت-
 تۇرگۈچى دورا قىلىپ ئىشلەتمەشلىدۇ. يەنە ھېيىز ماڭدۇرۇش، سۇيۇك ھەيدەشكە ئىشلەتمەشلىدۇ. مەسىلەن،
 قان سەيەشنى، سۇيۇك يولى ۋە دوۋسۇننىڭ ئۆتكۈزۈش پەسەلەشلىرىدىكى سۇيۇك تۇتۇلۇشلارنى، سەيە -
 مەندە ئاغرىشلارنى داۋالاشقا بىرىلىدۇ. يەنە بوغۇملارنىڭ رېۋماتىزملىق ئاغرىقلىرى، تارتىشىپ قېلىش،
 تۇتقاق كېسەل، بالىياتقۇچىنىڭ كېسەللىرى، سىستېرىيە (بىر خىل روھى كېسەللىك)، تەبىئەتتە تۇرۇش
 كېسەلى (خورېيا) لارنى داۋالاشقا بىرىلىدۇ.

مىقدارى: - بىر كۈندە 3 - 15 گرامنى سۇيۇپ (پوروشوك) قىلىپ 2 - 3 كە بۆلۈپ ئىچىلىدۇ.
 قوشۇمچە: - كەھرىبا 3 گرام، تالك (سېغىز توپا) 3 گرام، ھولجۇچۇك يېزىلغۇسى 5 گرام، ياخ-
 شى سەلەيە قىلىپ ھەر قېتىمدا 1-2 گرامدىن كۈندە بىر قانچە قېتىم قايناق سۇ بىلەن ئىچكىزۈپ دوۋسۇن ۋە سۇيۇك يولىنىڭ
 ئىككى ئۆسپالېنىيەسىنى، سەيەشنىڭ ئاغرىپ تامچىلاپ كېلىشىنى داۋالاش مۇمكىن. (سەنئەتتىن ئۆتكەن نۇسخە - تەھرىر).

كەرەپشى

(چىڭسەي)

APIUM GRAVEOLENS

芹菜

تەبىئىيەت: - بىر خىل سەي، يوپۇرماق بېلىككە ئوخشاش، خۇش-
 پۇراقلىق، ئۇنىڭ ئۇرۇقى ھەم ئىلتىزىنى ئىشلەتمەش. يۈپەر ئىچچە خەل
 بولۇپ تاغنىڭ، ئولكىنىڭ، ياخشى ئولكىنىڭدۇر. ئىلتىزى يوغان قارا،
 زەپلىق بولۇپ، ئىلتىزى ھەممەدىن ياخشى، ئۇرۇقى كۆچلۈك، ئۇرۇغ -
 نىڭ رەڭگى قارامتۇل كۆك رەڭدە، ئۇشاق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتەمىزنىڭ، جۈملىدىن شىنجاڭ -
 نىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيەت: - 2-دەرىجىنىڭ ئىلتىزىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتى: - يەللەرنى تارقىتىش، ئىششىق ياندۇرۇش

خۇسۇسىيەتتە ئىكە.

تىگە مەركۇر توقۇچاقلارنى قويۇپ، ۋۇقۇردىكىدەك يەنە بىر ساپال قاچىنىڭ ئىچىگە كۆل ۋە جەۋزىغا - سىلىنىڭ شىمىسى بىلەن سۇۋاپ ئەۋۋەلنى قاچىنىڭ ئۈستىگە دۈم كۆمۈرۈپ قويۇلۇدۇ. ئاندىن ھەر ئىككى قاچىنىڭ ئۈستىدىن كىلى مىكەت قىلىپ قۇرۇتۇپ 3 كىچە - كۈندۈز 4 ئەتراپىدىن كالا تېزىكى بىلەن ئوت يېقىلىدۇ. سوۋۇغاندا ئالىمىز. قاچىنىڭ تىگى ۋە ئەتراپلىرىداغۇنۇن نەرسە كەپەرەس بولۇدۇ. باھنى قۇۋەتلەش ئۈچۈن تەييارلانسا 9 كىچە - كۈندۈز ئوت يېقىلىدۇ.

چىقىمىش ئورنى : - جۇگىي ۋە مىللىي تەۋەپىلەر تەييارلايدۇ.

تەبىئىيىتى : - بەك ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى : - سىغىلىس ، قوتۇر ، تاز ، بورەك ، سۇيىدۇكلۇك ، سۇيىدۇك يوللىرىدىكى ھەر تۈرلۈك كونا يەردىكى چاقىلارنى داۋالاش، يۈرۈندىكى ناسۇر چاقىنى يوقۇتۇش، خانازدەر، سۇيىدۇك لۈك، بورەكنى تاشلارنى يوقۇتۇش ، باھنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلمىش ئورنى : - كەپەرەسنى ھەسل بىلەن ئوز مىقدارىدا بىسە باھنى قۇۋەتلەيدۇ ھەم مەتمنى تۇتۇدۇ. سېرىق ياغ بىلەن قوشۇپ تاشقى تەرەپتىن بەدەنگە چاپسا ھەر تۈرلۈك تېرە كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەمما يۇنى تەشۋىيە (تىببىي قايمىدە بويىچە قورۇپ) ئىشلىتىش كېرەك .

ئىشلىتىلمىش مىقدارى : - ئەۋۋالغا قاراپ 0.2 گرام (بىر گرامنىڭ $\frac{2}{10}$ قىسمى) ئورۇنباشارى : - ھەببۇسالاتىن .

دققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئەزاىي رەئىسكە زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - كالىنىڭ سۈتىنى ئىچىش .

تەركىبى : - يۇنىڭ تەبىئىي ھالدا كاندىن چىقىدىغىنى بولۇپ، ساپ بولمىغانلىقتىن سىرتقا ئىشلىتىلىدۇ، ئىچىشكە بىردەمەيدۇ . بۇ خىلنىڭ تەركىبىدە ئاز مىقداردا ھىدار كەرىم - مەنوخىلورىدۇم تۇتۇدۇ.

سۇنى ياسالغىنى دورىخانلاردا سېتىلىدىغان كالومىل بىلەن ئوخشاش .

جۇگىي تەبىئىيىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. شۇنىڭدەك سىغىلىسنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. قوساق كويۇپ ئىچ قېتىشلاردا، سىغىلىس جاراھەتلىرىدە ۋە ھەر خىل تېرە جاراھەتلىرىدە ئۈنۈم بىرىدۇ. مەدەدە چۈشۈرگۈچى دورىلار بىلەن قوشۇپ بالدۇردىكى سازاڭ مەدەدلىرىنى چۈشۈرۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى : - سىغىلىسنى داۋالاش ئۈچۈن بىر قېتىمدا 0.01 - 0.04 گرامدىن (بىر گرامنىڭ

$\frac{1}{1000}$ قىسمىدىن $\frac{1}{100}$ قىسمىغىچە)؛ ئىچ سۇرۇش ئۈچۈن 0.05 - 0.02 گرام (بىر گرامنىڭ $\frac{2}{100}$ قىسمىدىن $\frac{5}{100}$ قىسمىغىچە)، سۇيىدۇك ھەيدەش ئۈچۈن 0.2 - 0.1 گرام (بىر گرامنىڭ $\frac{1}{10}$ - $\frac{2}{10}$ قىسمىغىچە) سۇيۇپ ياكى ھەب شەكلىدە ئىچىشكە بىرىلىدۇ.

بۇ دورىنىڭ زەھەرلەپ قويۇش ئېھتىمالى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىشلىتىشتە ئېھتىيات قىلىش لازىم.

دورىخانلاردىن سانائەتتە ياسالغان كالومىل (甘 乘) ئېلىپ ئىشلىتىلىشىمۇ بولۇدۇ.

كەندىر ئۇرۇغى

(ھەببۇسسەمەندە - نەقىل خۇراجە)

FRUCTUS CANNABIS SATIVUS VAR INDICA

大麻仁

تەبىئىيەتتىكى : - ئۇ
بىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ
ئۇرۇغى بولۇپ، چوڭ
لىغى قارمۇچىكە، رەڭ
كى قارامتۇل سېرىق،
ئۈستى سىلىق، ئىچىدە
ئاق مېغىزى بار، تەمى
ئاتلىق، ياغلىقتۇر.
ئۇزۇنلىغى 60 س م
دىن 2 مېترغىچە بولۇپ،
ئۆسۈپ يېتىشىدۇ.
يوپۇرماق ئېقىمى كۆك
رەڭدە (تۈپ-رەڭ)،
شاخلىرىنى سۇندۇرۇپ،
سا سۈت چىقىدۇ.
چىقىمى ئور -
نى: - كەندىرنىڭ ئاس-
لى ۋە تىنى ھىندىستان
بولۇپ، ھازىر ئىراندا،
مەملىكەتتە مەزىنىڭ
شەئالى جۇڭگو، شەر-
قى - شىمال ۋە غەربى -
شىمالدىكى ھەر قايسى
ئۆلكىلەردە ئۆستۈرۈپ -

140 - رەسىم، كەندىر

لۇدۇ. چولمىدە ياۋىلىرىمۇ بولۇدۇ.

تەبىئىيەتتىكى : - قۇرۇق ئىسسىق، روتوبەتتىكى فەزلىسى (ئارتۇقچە ھۆلىگى) بار.

خۇسۇسىيەتتىكى : - ئۇرۇغىنى سوقۇپ خالىغا ئېلىپ ئۈستىگە سوۋۇتۇلغان قايناقسۇ قۇيۇپ ئەزە
سە سۈتتەك ئاق شىرىسى چىقىدۇ. بۇنىڭدىن 30 مىللىمېتىرنى مائۇلئەسەل (سۇيىلەن ھەسەلنىڭ قاينىتىلمەسى)
پىلدىن ئىچكىۋىزە بەدەندىكى بەلغەمنى چىقىرىدۇ. شىرىسىنى، ئۇن، بادام يېغى، سۇ، شەپكەر قوشۇپ قاينىتىپ،
تەم، ھەردەرە (ئائىلىغا ئوخشاش يۇمشاق تاماق) پالودە (ھالۋىغا ئوخشاش تاماق) قىلىپ مەزولن (كېسەلدىن

بۇ يېشى قۇرۇق كىرىشلىرىگە، سوغۇق مەزاجلىرىگە، پەس ھەم سەمبەردە بولۇپ،
 يۇرۇق ھەم ھەممىدىن سۇيىمىنى بىلىپ چىقىرىپ، 90 مىللىمېتىر ئىچىمەس بەلغەم، سەپراۋى سۇرۇدۇ.
 ئورۇنبايلىرى: - ئوزۇن ئۆزۈننى بىلەن تەڭ كۈنچۈت ھەم پەستە.
 تۈزەتكۈچىسى: - سەكەنچى، ھەسەللىدۇر.

كەندىر ئېلىمەز دە ئاغايىتىر. بالىدۇرلا دورا ئۆسۈملۈكلىرى قاتارىدا كىرىگەن. مەسىلەن: مىلادىدىن
 206 ۋىل يۇرۇقىدىن مىلادىدىن 220 - ۋىلغىچە ئۆتكەن خەن سۇلالىسى دەۋرىدە يېمەكلىك «شىنجاڭ جىمىك
 پەنساۋ» كىتابىدا كىرىگۈزۈلگەن. ھىندىستاندا مىلادىدىن 9 - ئەسىردە دورا قاتارىدا كىرىگۈزۈلۈپ،
 كىيىمچە ئىران ۋە ئەرەبىستانغا تارقالغان. ياۋروپادا پەقەت 17 - ئەسىردىلا يۇنىڭ شىمالىي گەھەمىيەتكە
 دىققەت قىلىنغان.

تەركىبى: - يېرىم قاتتىق ھالدىكى شەكىللىنىش ماددىسى (كانىئابىن) 22 - 15 پىروتسېنت
 بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسى تەركىبى كەندىر فېنولى (كانىئابىنول)، كەندىر فېنولى ئالىكاهولى (كانىئابىنول)،
 قوت ئوكسىدلىق كەندىر فېنولى (تېتراھىدرو - كانىئابىنول) لاردىن ئىبارەت. يۇنلارنىڭ مەرتىبىدا 0.5
 پىروتسېنت ئۇچۇچان ياغ ۋە خولەن، تىرىگۈنلىمىن (شۇمەشۈلەنمىسى) قاتارلىقلار بولۇدۇ.

ئۇرۇغىنىڭ تەركىبىدە 19 پىروتسېنت ئاقسىل، 30 پىروتسېنت ياغ، ئۇچۇچان ماي، ۋىتامىن E،
 لېتسېتىن، فېتوسىتېرىن، ماگنېزىي ئوكسىد، كىيۈكۈرۈنمەك كىملىرىتا.

جۇڭگىيى تىبابەتتە دەشەنەلىشى: - ئۇرۇغىنىڭ تەبىئىي مۇتەدىل، قۇرۇق،
 كەندىر ئۆسۈملۈكىنى قاينىتىپ ئىچكىزۈلسە مەس قىلىدۇ، ئاغرىق پەسەيتىدۇ، تېجىلانمىدۇرۇدۇ.
 كۆپۈنچە تۇزغۇلۇچان ساراڭلىقلاردا ۋە تۇتقاقلىق يۈتەلەردە زىققى نەپەستە، نېرۋ ئاغرىشلاردا بىرىلىدۇ.
 ئۇرۇغى قاينىتىپ بىرىلسە سۇيۈك ھەيدەيدۇ، تەرىتنى راۋان قىلىدۇ، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. تار-
 ئىشىش (سپازم) بوشۇتۇدۇ، تۇتقاق كېسەل (ئېپىلېپسىيە) نى داۋالايدۇ.
 يوپۇرمنىڭ ئۇچلىرىنى تاماكىغا قوشۇپ چەكتۈرۈلسە زەيىقى نەپەسكە (ئاستەمغا) ناھايىتى ياخشى
 پايدا قىلىدۇ.

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا كەندىردىن ئېلىنغان رۇپ (ئېكستراكت) ئارام بەرگۈچى، مەس قىل-
 قۇچى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى دورا قىلىپ قوساق ئاغرىقى، ئىچكى ئىزالار ئاغرىقى قاتارلىقلاردا ئىشلىتىلىدۇ.

كېۋەز چېچىگى (رەزىل قوتىنى)

FLOS GOSSYPIUM 草棉花

تونۇش: - بۇ، كېۋەز چېچىگى بولۇپ رەڭگى سېرىق، قىزىل ھەم خىل رەڭدە، تەمى ئاچچىق-
 راق. چېچىگى يەرگە توكۇلۇشتىن بۇرۇن، يەرگە چۈشۈرمەي تىرىۋالەيمىز.
 چىقىش ئورنى: - ھەممە مەملىكەتلەردىن، جۈملىدىن مەملىكەتتەمىز جۇڭگودىن چىقىدۇ.
 تەبىئىي: - ھول ئىسسىق.
 خۇسۇسىيەتى: - نېرۋ پەسەيتىش، مەڭگە، زۇرەكنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلەپچىقىرىش: - ھەر خىل ئىپتىدائىي، مەشھۇر كېمىسەلىكلىرىدە، ساراڭغا، ئاياللاردا جىمىسى قوزغۇ-
لۇش پەيدا بولۇپ، مەنى سەرتىدا چەتتە مەھەللىسىدىن بۇ خاراكتىرى مەشھۇر ئورۇنلاردا، ئاياللاردا تۇتقۇلۇق
كېمىسى بولغانغا بېرىلىدۇ. كېمىنىڭ ھول يوپۇر مەھەللىسى سەرتىدا، سۈيىنى ھەر خىل ئىشلىتىشقا، كۆپىنچە
زەھەرلەرگە، بەدەننىڭ قەيىشەنمىغا چىقىرىلىدۇ. ئەمما باشقا كېمىلەرگە چىقىرىشقا، شەرۋىتىنى ئىشلىتىشقا
ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلار 10 - 15 گراممىچە، 5 - 10 ياشلىقلارغا 15 - 20
گراممىچە، 10 - 15 ياشلىقلارغا 20 - 30 گراممىچە، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 40 - 50 گراممىچە بېرىلىدۇ.

گۈڭگۈرت

(گۈڭگۈت يوقى - كېمىت)

SULFUR

硫磺

تونۇش: - گۈڭگۈرت دايمىدا كېمىس بىلەن بىر قاتلامدا ھاسىل بولىدۇ ياكى يانار تاغ ئىپ -
غەزلىرىدا يېقىن ئورۇنلارغا ئارقالغان ھالدا تېپىلىدۇ. تەبىئىي گۈڭگۈرتنىڭ مەنبەسى بىر قانچە خىل بولۇپ،
يانار تاغلاردىن چىققان ئىككى مۇۋەللىدىل ھەموزىلىق (ئىككى ئوكسىدلىق) گۈڭگۈرت بىلەن مۇۋەللىدىل
ماۋ (مىدروكېن) ئوز ئارا تەسەر قىلىشتىن ھاسىل بولىدۇ؛ ئۇنىڭدىن باشقا مەدىنى ئاشاڭلارغا يې -
قىن جايلاردا گۈڭگۈرتلاشقان مۇۋەللىدىل (سۇلفۇر ھىدروئىد) نىڭ تولۇق ئوكسىدلىنىشىدىن ھاسىل
سىل بولىدۇ؛ كۆپلىگەن كومۇر، گۈڭگۈرتلۈك تومۇر ۋە گۈڭگۈرت ماددىسى تۇتۇدىغان باشقا مەدەن (مې -
تال) كانلىرىدا گۈڭگۈرتنىڭ ئاستا - ئاستا ئاجرىتىلىپ چىقىشىدىن تەبىئىي گۈڭگۈرت كېلىپ چىقىدۇ؛
بۇلارنىڭ سەرتىدا مەدەن جىمىسىلىق ماددىلار بار ئاشاڭ سۇلىرىنىڭ ئېقىش يولىدىكى ھاك قاتلام -
لىق قىرلارغا تەسەر قىلىشى بىلەن گۈڭگۈرت كېمىس ۋە گۈڭگۈرت ھاسىل بولىدۇ چىقىدۇ. ئەمما ئادەتتە يانار
تاغلار گۈڭگۈرت چىقىدىغان ئاساسىي مەنبە ھېسابلىنىدۇ. كۆپۈنچە توپا، تومۇر، كېمىس، ئاشتۇز سېرىق
تومۇر كانلىرى بىلەن بىللە تېپىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتە بىزنىڭ ئىچكى موڭغولىيە، جەنۇبى شىنشى، سەچۈەن، خېبەن،
جياڭسۇ، سەنشى، خۇننەن، گۇاڭدۇڭ، تەيۋەن، شىنجاڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.
تەبىئىي: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق، لىكىن ئىسسىقلىقى قۇرۇقلىقىدىن ئارتۇق.
خۇسۇسىيەتى: - ئارقىتىش ۋە قىزىتىش، قۇرۇتۇش، ئارتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.
ئىشلەپچىقىرىش ئورنى: - بۇنى ئىلمەن تۇخۇمنىڭ سېرىقى ياكى ئوتتا بۇشۇرۇلغان تۇخۇمنىڭ
سېرىقى بىلەن قوشۇپ ئىچسە زۇكام، نەزەل، ھول يوتىل، نەپەس سەرتىدا (زۇقۇردا تىنىش) كېسەللىك
لىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. خىپرۇك، بەلغەملەرنى كۆكرەكتىن، ئوپىكىدىن چىقىرىدۇ. سېرىق كېسەللىكى
سېرىقلىقنى يوقۇتۇدۇ. گۈڭگۈرتنى تەزىيە سۇ بىلەن ئىچسە ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسە مې -
رىق كېسەللىكىنى يوقۇتۇدۇ، ھېيىز ماڭدۇرۇدۇ، زەھەرلەرنى قايتۇرىدۇ. ئىزىپ زەھەرلىك ھاشاراتلار چاق -
قان جايغا مەنپەئەت بەرەنە بېرىدۇ. ھېيىز مەنپەئەت بىلەن قوشۇپ چاچسا سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر ئۇ -
چۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. يېپۇم ۋە زەھەرلىك سەرتىدا (ئىزىپ يىمىسى) قوشۇپ قېتىق بىلەن چاچسا باش -
نىڭ ھەر تۈرلۈك چاقىلىرى تەسەرلىككە ھەم ھول، قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

گۈڭگۈرتنى بۇرۇنغا تېمەتەلمەس تۇتاقلىق كېسەل ، دەرددەش، قىقە (باشنىڭ يېمەسى ئاغرىشى ،
 ھەردىن) كە مەنپەئەت قىلىدۇ . بۇنىڭ تۇتۇنى باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ . ئەزلە، زۇكامنى توختۇتۇدۇ
 قۇلاق ئېغىرلىغىنى يوقۇتۇدۇ ، بالىنى چۈشۈرۈدۇ (بولۇپمۇ قىزىلىشىنىڭ تۇتۇنى) . گۈڭگۈرتنى
 ياغ ۋە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمەتەلمەس قۇلاقنىڭ ئېغىرلىغىنى يوقۇتۇدۇ . ھەسەل
 ياكى سۇيۇق، تۇكۇرۇكلەر بىلەن قوشۇپ چاپسا زەھەرلىك ھاسىراتلارنىڭ زەھەردىنى پەسەيتىدۇ .
 واتىيەناج سەركە بىلەن قوشۇپ چاپسا جايان چاققانغا ، سۇ ئىلىشىنى چاققانغا مەنپەئەت قىلىدۇ .
 مەنى قىمۇلىيا بىلەن چاپسا ناز چاقىلمىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . گۈڭگۈرتنى ئوتقا كۆمۈلگەن تۇ .
 خۇمدا ياكى ئىلمىتقان تىخۇمدا ئىچسە ھەر تۈرلۈك ھول قوتۇرلار ۋە قىچىشقا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ .
 ئەقىلىق سارا، ھەسەل ، سەركە بىلەن قوشۇپ چاپسا ماخاۋ كېسەللىكىگە سۇدانىڭ قاي .
 ئىشىغا مەنپەئەت قىلىدۇ . سەركە بىلەن قوشۇپ چاپسا بەدەندىكى ئاق داغنى ئالىدۇ . سەركە توغ
 رى ۋە سىقچىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا تېرىدىكى تاتۇقلارنى ، تىرناقنىڭ ئاقىرىپ قېلىشىنى ، بەدەندىكى
 ھەر تۈرلۈك داغلارنى ، تېرىنىڭ ئىلان قاسىرىغىدەك چۈشۈپ كەتىشى كېسەللىكىنى ، چاچ چۈشۈپ كە
 تىشى كېسەللىكىنى داۋالايىدۇ . بەدەننى يەيدىغان جاراھەتلىرىنى ، ھول يىمىرىلىق چاقىلارنى يوقۇتۇدۇ .
 مەككە خىمىسى بىلەن چاپسا قۇيا كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ . جۈندى بەدەستەر بىلەن قوشۇپ چاپ
 سا بەدەندىكى قاتتىقلىقلارنى تارقىتىدۇ . بورە ئىرىمىنى ، ھەسەل ۋە مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا
 كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . يۇنى ئىزىپ بەدەنگە چاپسا تىرىنى يوق قىلىدۇ . چاچ
 قا چاپسا چاچنى ئاقارتىدۇ . تۇتۇنى زەھەرلىك ھاسىراتلارنى قاجۇرۇدۇ .
 گۈڭگۈرت پوقنىڭ سۇيىمە بەدەننى زۇسا قىچىشقا قى يوقۇتۇدۇ .

ئىشلەتمەش مىقدارى: - بىر گرامدىن 4 گرامغىچە . ئەمەلى ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ .
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - مەڭگە ، ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ .
 تۈزەتكۈچىسى: - كەتپىرا ، يېڭى سېغىلغان سۈت ، يىمەش ۋە شېكەر .

گۈڭگۈرت پوقنىڭ (تەسەمە) ئۇسۇلى بىلەن ئېلىنغان جەۋھىرى ، مەدەن ياكى مېتاللارنى ساپ قى
 لىش ۋە كىرلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ . ئاقارتىلغان جەۋھىرى زەرىخ جەۋھىرىنىڭ ئور
 نىدا تۇرۇدۇ . پوقنىڭ يېڭى بارلىق سوغۇقتىن پەيدا بولغان كېسەللىكلەرگە قوتۇر ، قىچىشقا ، ناز كېسەل
 لىكلەرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . گەرەقى بەدەندىكى ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇدۇ . ئەزالارنىڭ ئىچكى تە
 ۋىپىگە ئوتۇشى بەك تىز . سوغۇقتىن بولغان يوتۇل ئۈچۈن ، ھول سوغۇقتىن بولغان زىققالەر ئۈچۈن مەنپەئەت
 قىلىدۇ ۋە ئالنىڭ ئىشىغىنى تارقىتىدۇ . چىشىنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ . چىشىنىڭ تۇۋىدىكى بۇزۇق كوش
 لىرىنى يوقۇتۇدۇ . ئەگەر پەسەل پاختىنى بۇنىڭ گەرەقىگە چىلاپ قاتتىق ئاغرىپ تۇرغان چىشقا قۇيۇلسا
 ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . سېرىق ئېشىك چاققان ئەزاغا قۇيۇلسا زەھەردىنى تارتىۋالىدۇ . شۇنىڭدەك
 قېرى مەدەنى (رىشتە) گە قۇيۇلسا جاراھەتنىڭ زىپىلىرىنى ئوڭايلىق بىلەن چىقىرىدۇ . ئۇنىڭدىن بىر
 قامچىنى سۇغا قوشۇپ ئىچسە ئالنىڭ قاتتىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ .

تەركىبى: - تازىلانغان گۈڭگۈرتتا ئاساسەن كىبرىت (سۇلفۇر) بار . ئەمما كۆپۈنچە توپا ،
 ئاسفالت ۋە باشقا قوشۇمچە ماددىلار بىلەن بولۇدۇ .

جۇشكى تەبىئەتتە ئىشلەتمەش: - كۆپۈنچە سىرتقا تېرە كېسەللىرىنى داۋالاشقا ئىش
 لىتىدۇ . ئىچىشكە بىرىپ ، ئىرىلىكنىڭ ئاجىزلىغى (ئىمپوتېنسە) ، سوغۇقتىن بولغان سورەلە ئىچ سۇرۇش ،
 قېرى ۋە ئاجىزلىغان كىشىلەرنىڭ سوغۇقتىن بولغان قەۋزىيەتلىرى داۋالنىدۇ . ئىسسىق ئېشىپ كەتكەن
 لىرگە ئىچكۈزۈش مەنى قىلىنىدۇ .

گۈلبىنەپشە

(بىنەپسەج)

VIOLA ADORATA (HERBA VIOLAE)

香堇

141 - رەسىم گۈلبىنەپشە.

تونۇش : - بۇ كۆك، چىمرايلىق گۈلى بار، يوپۇرمىقى ئانار يوپۇرمىقىغا ئوخشاش، ئىگىزلىكى 20 دىن 40 س م، شېپىسى ئىنچىكە ئۆسۈملۈك بولۇپ، پۇردى خۇش-بۇي .
 چىقىمىش كۆرنىمى : - جېپىياڭ، جياڭسۇ قاتارلىق جايلاردىن، شىنجاڭنىڭ غۇلجا تاغلىرىدىن چىقىدۇ.
 تەبىئىتى : - ئاۋۇەلى دەرىجىدە سوغۇق، 2-دەرىجىدە ھول .
 خوسۇسىيىتى : - ئىستىمى سۈيۈتۈش، نېرۋ پەسەيتىش، قاننى تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .
 ئورۇنباشارى : - ئوز ۋەزنى بىلەن نىلۇفەر ، ھەمىشۋا-قى گۈل پۇردى، يوتىل ئۇچۇن كازىۋان گۈلى بىخ سوس .

ئىشلىتىلىشى : - ئىسسىقلىق بولغان نېرۋى، زۇكام، ئۆسۈزلۈقلەرغا ئىشلىتىلىشىمىز. ئارپا سۇ .
 يى، غەينۇلە بىلەن بىرلىكە ئىسسىقلىق بولغان ئىششىقلىقنى يانسۇرۇدۇ ھەم باش ئاغرىقى، كىچىك بالىلارنىڭ دولىنىش (قېتىپ قېلىش) لىرىگە، يوتىلىگە، كۆكرەك ئاغرىقلىرى، كال ئاغرىقى، خەنناڭ (تونۇزىلىش) ، زاتىل جەننەپ پىلىپپۇردى، زاتىل رىيە (پىننېۋۇنىيە كرۇپۇزا) ، جىگەر - تال كىپىسىلى، مەقسەتلىك چىقىمىسى، سۈيىدۈكىنىڭ كويۇپ كەلگىنىگە، بورەك ئاغرىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ . يېڭىسىنى پۇردى ئۇيۇق كەلتۈرۈدۇ . گرامنى سوقۇپ سوغۇق سۇ بىلەن بىرلىكە ئارقا پىشاپىنىڭ ئېچىشى كەلگىنىنى، ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ . يېڭى گۈلى زەھەر قايتۇرۇش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدۇ . باۋونە بىلەن قاينىتىپ باشقا قۇيسا ئىسسىق سۈيۈتۈدۇ ، يوتىلىگە پايدا قىلىدۇ . 30 گرام بىنەپشە يوپۇرمىقىنى سۇ قوشۇپ 10 گرام شېكەر بىلەن قاينىتىپ ئىچىشكە بارسە كىچىك بالىلارنىڭ سوگىنى كىرگۈزۈدۇ . يېڭى ھەر خىل تېرە كېسەللىرىگە ، چاچلارنىڭ چۈشۈپ كەتىشىگە، تېرىلەرنى يۇمىشۇتۇشقا، ئىسسىقلىق بولغان موپاسىل ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ . تىرىناقنى ياغلىسا تىرىناق ياخشى ئوسۇپ چىمرايلىق تۇرۇدۇ . ئوزىنى موم بىلەن خېمىر قىلىپ كىچىك بالىلارنىڭ ئىسسىقلىق بولغان يوتىلىرى ئۇچۇن كۆكرەككە چېپىمىسا پايدا قىلىدۇ . كۆك سۈيىنى سىقىپ ئالتەكە (جىنىسى ئازغا) تېپمىزسا سۈيىدۈكىنىڭ كويۇپ كەلىشىنى ساقايتىدۇ .

ئىشلىتىش مىقدارى : - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 1 - 4 گرامغىچە ، 5 دىن 10 ياشلىقلارغا 5 - 10 گرام، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 10 - 15 گرام، بۇنىڭدىن چوڭلارغا ئەۋالغا قاراپ 20 گرامغىچە بىرلىكە بىرلىدۇ .
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار : - كوپ يەسە زۆرەككە زەئىپلىك ، ئاشقازانغا ئېغىرلىق پەيدا قىلىدۇ . سوغۇق مىزاج كىشىلەر پۇردى زۇكام پەيدا قىلىدۇ .

ئەگەر زۇقۇردىكى ئەھۋال يۈز بەرسە لەبلەتەزاق ئۇرۇشى ۋە زەنجىرش ھەم يېرىم ھەسسە رۇمبېلدايان بەردە
لەسە بولۇدۇ. سوغۇقنىن بولغان ھەر خەل زۇكام، تاپ (بەزگەك) ۋە باشقا سوغۇقنىن بولغان كېسەللەرگە ئىشلەتمەلەپە
دۇ. بۇنى كۆپ قايناتمايدۇ. كۆپ قاينىتىلسا قۇرۇقتى كىتىدۇ.

رەۋغەن چىقىرىش ئوسۇلى: ھول پەنەپىشىدىن 120 گرامنى 360 گرام كۇنچۇت يېقىمغا چىمىلاپ 10
كۇن ئاپتاپتا تۇرغۇزۇپ سىقىپ ئاشلىۋېتىمەز، يەنە 120 گرامنى سالامەز، بىر نەچچە كۇندىن كىيىمىن يەنە
سىقىپ ئاشلايمەز، يەنە 10 كۇندىن كىيىمىن 120 گرام كۇنچۇت سېلىپ تۇرغۇزۇپ، سىقىپ چىققان يېقىپە -
مەپشە يېقى بولۇدۇ.

تەركىبى: - گۈلى ۋە زىلىتىزدا پۇراقلىق ئۇچۇچان جەۋھەر ماي بولۇپ، ئاساسىي تەركىبى ئەم
رون، ئا - ئىيرون، ب - ئىيرونلاردىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ سەرتىدا، ۋىيولا - كۇيرتسىمىرنىن، رېزىنا،
ئىشلەشنى مادداۋە قەن ماددىلىرى بار.

جۇگىمى تەبىئەتتە ئىشلەتمەشنى: -
تەبىئەتتى: ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيەتتى: - تازىلاش (مىكروپىسىزلاندۇرۇش)، يۈزۈلۈشقا قارشى تۇرۇش، بەلغەم بوشۇ -
تۇش، ئىسسىق پەسەيتىش، ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش، نەپەس پەسەيتىش (تەبىئەتتە تۇرۇش) خۇسۇسىيەتلى
رى بار.

جۇگىمىلار يېقى چىقىمىنى ۋە زىلىتىزنى ئىشلەتمەش. گۈللىگەن ۋاختىدا ۋە كۇزدە زىلىتىزنى كۆ-
لاپ ئېلىپ قۇرۇتۇپ، يەككە ياكى مۇناسىپ دەررلار بىلەن قوشۇپ قاينىتىلمەسى بەرلىدۇ.

گۈل قەن

(جۈلەنجىمىن)

CONFECTIONES ROSAE GALLICA

蔷薇糖果剂

تونۇش: - بۇ ھەر تۇرلۇك گۈل ۋە ھەسل ياكى شېكەر بىلەن تەييارلانغان تاتلىق دورىدۇر.
مۇتلەق گۈل قەن دەپ ئاتالسا، مەخسۇس قىزىل گۈل بىلەن تەييارلانغانىنى ئىرادە قىلىنىدۇ. بۇنى ئىككى
تۇرلۇك ئۇسۇل بىلەن تەييارلايدۇ.

1 - خىلى: ئاپتاپ ئارقىلىق تەييارلىنىدىغىنى بولۇپ، بۇنى «گۈل قەن ئاپتاپى» دەپ ئاتايمەز.
2 - خىلى: سۇ ئارقىلىق تەييارلىنىدىغىنى بولۇپ، بۇنى «گۈل قەن ئابى» دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمماپە
رىنچى خىلى ياخشىراق بولۇدۇ، تەييارلاش ئۇسۇلى: ئەۋۋەل گۈلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇششاق سې -
ردى زىرە ۋە تۇگۇنچىلىرىنى، كوكلىرىنى ئېلىپ ئاشلاپ، گۈل قەن 2 1/2 ھەسسە ھەسل ياكى شېكەر سېلىپ
قاچىنىڭ 1/2 نى بىكار قويۇپ ئاغزىنى داكا بىلەن ئوراپ ئاپتاپتا 20 كۇندىن 40 كۇنگىچە قويۇلۇدۇ.
گۈل قەن سېلىنغان قاچاششە، چىمە ياكى ساپالدىن بولۇش كېرەك. پىشىپ تەييار بولغىچە ھەر 4-5 كۇندە
ئېلىشتۇرۇپ تۇرۇلۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مىللىي تەبىئەت تەييارلايدۇ.

تەبىئەتتى: - ھەسل بىلەن تەييارلانغانىنىڭ تەبىئەتتى 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، شېكەر بىلەن

تەييارلانغانىنىڭ تەبىئەتتى 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 1 - دەرىجىدە ھول.

خۇسۇسىيەتتىكى بەدەن ئىككىسىنى خۇسۇسىيەتتىكى بەدەننى، ئاشقازاننى قۇۋۋەتلىش، ئارتۇق ھالەت كىلىدىغان قۇرۇتۇش، سېسىق كازلارنىڭ مەڭگە تەسەر قىلىشىنى ئوسۇش خۇسۇسىيەتتىكى ئىككى (بولۇپمۇ نامماقتىن كىيىن يەنە) يەنە پالچ، بوغۇملار ئاغرىقى، كۇشاق ئاشلارنى ئىزدەش، سۇيۇكنى ماڭدۇرۇش، قەۋىيەتنى بوشۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار.

ئىشلەتمەش ئورنى: - ئۇنى ۱۱ قىسىم مەجۇنى كەۋەنسى بىلەن يەسە ئاشقازان ۋە قوساقتىكى قۇيۇق يەللەرنى ئارقىتىدۇ. قۇلنەچى، بەل ئاغرىقلىرىنى يوقۇتۇدۇ. شۇ تەرىپىدە قىش پەسىللىرىدە داۋاملىق يىپ تۇرسا، تەن سالامەتلىكى ياخشى بولىدۇ.

شەكلىدە ئىپپارلانغىنى ئىسسىق مەزاج كىشىلەر ۋە ياشلار ئۈچۈن ياخشى. ۋەسۋاس، جۈنۈن كېسەللىكىنىڭ باشلىنىش ۋاختىلىرىدا بەدىنىدە مەزكۇر كېسەللىكنى يوق قىلىدۇ. باراۋەر مەنىدە داردا مەجۇنى ئوستوخۇددۇس، يېرىم مىقداردا مەجۇنى بەنەپشە بىلەن قوشۇپ ئوبدان ئېلىشتۇرۇپ داۋاملىق يەسە كونا كوز ئاغرىقى ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. سېسىق كازلارنىڭ مەڭگە تەسەر قىلىشىنى توشۇدۇ. كوز ئاجىزلىقى، پۈتۈن باش ئاغرىقى، يېرىم باش ئاغرىقى، باش قېيىم كوزگە قاراڭغۇلۇق تەسەرلىش ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. كۆپىنچە خەلىقنى يوقۇتۇدۇ، توسالغۇلارنى ئاچىدۇ.

ھەسەللىك كۈلەننى تۇرىدۇ، چىڭسى ئۇرۇقلىرى بىلەن قاينىتىپ ئوبدان ساپ قىلىپ چاپسا لەقۋا، پالچ، ئىپپەتتىكى، تەننىڭ بوشاشقانلىقى ۋە يېڭى مۇپاسل ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. شەكلىدە كۈلەننى تەمىرى مەنىدى، چىلانلار بىلەن قاينىتىپ ئىچسە، باش ئايلىنىش، كوز قاراڭغۇلۇق ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 30 گرامغىچە بىرىلىدۇ.
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۇسۇتۇدۇ، چىڭىرگە زەرەر قىلىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: - خەشخاش.

ساقلاش: ھەسەللىك كۈلەننىڭ قۇۋىتى پۇزىلغىچە تۇرۇدۇ. شەكلىدە ئىككىنىڭ قۇۋىتى 2 ۋىلغىچە تۇرۇدۇ.
تەركىبى: - قەن ۋە قەزىلەكۈلەندىن تەركىپ تاپقانلىقى ئۈچۈن ھەر ئىككىسىگە خاس تەركىپلىرىگە ئىككى.

ئىپپىق (دۇب)

URSUS TORQUATUS SCHINZ 熊

تۇتۇش: - بۇ بىر تۇرلۇك يەرتقۇچ ھايۋان بولۇپ، بەك كۈچلۈك، بەك ھۇشيار. تەلەپنى قوبۇل قىلىدۇ. ئىپپىق قېنى شەلەلىق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇققان ۋاختىدا بالىسىنىڭ شەكلى مەلۇم بولمايدۇ، قايتا - قايتا يالغاندىن كىيىن، شەلەلىق قان كېمەيىپ، بالىسىنىڭ شەكلى كورۇنۇدۇ.
چىقىمىش ئورنى: - شەنجاڭنىڭ تاغلىرىدا ۋە جاڭگاللىرىدا ۋە باشقا جايلاردا بولىدۇ.
تەبىئىتى: - 1. كوشى ھول ئىسسىق، لىكىن ھولۇك تەرىپى كوپرەك. كوشى شەلەلىق كىلىدۇ.

2 - يېغى 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

3 - تېرىسى ھەممىدىن قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيەتتىكى : - قوسالغۇلارنى كۈچلۈك ئېچىش ، كونا چوڭ بوغۇملار ئاغرىغىنى پىسىيەتتە ، قېتىپ قالغان پەيلىرىنى يۇمشۇتۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - ئېيىق ئوتىدىن 0.15 گرامنى ھەسل بىلەن ئىچسە تۇتقاقلىق كېمەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ھەسل ، سەركەزچىبىن ، قارىدۇچلار بىلەن ئىچسە سوغۇقتىن بولغان چىگرىغا رەغى ۋە ئىستىسقا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ .

ئېيىق ئوتىنىڭ 2 گرامى ھايۋانلارنىڭ قۇلىنجى كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەتلىك . ئېيىق ئوتىنى ھەسل ۋە ئارپا بېدىيان سۈيى بىلەن قوشۇپ كوزگە ئارتسا كوزنىڭ ئۇرۇنى قۇۋەتلەيدۇ . كوزدىكى ئاقنى ئالدىدۇ . كىرپىك ئۇندۇرۇدۇ . ئوتىنى ھەسل ، قارىدۇچ بىلەن 5 قېتىمغىچە چاپسا كىرپىك يىمىرىلىق چاقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ ، چاچ ئۇندۇرۇدۇ ، ئېيىقنىڭ پەنرە مايمىسى (بالىسىنىڭ يېڭى تۇغۇلغان ۋاقتىدا ئەمگەن سۈتىنى ئاشقازاندىن ئېلىنىشى) مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە بەدەننى سەمىرىتىدۇ ، بەلغەم خاراكىتىرلىق كېسەلنى يوقۇتۇدۇ . كوزگە ئارتسا تەتۈر كىرپىكنى چۈشۈرۈپ تۈز كىرپىك چىقىرىدۇ . بەدەنگە چاپسا تۈك چىقىشىنى توسۇدۇ . كودۇمبا چاقلارغا چاپسا تىز يۇشۇرۇدۇ .

ئېيىق يېغىنى چوڭ بوغۇملارغا چاپسا چوڭ بوغۇملارنىڭ ئاغرىغىنى قالدۇرۇدۇ ، ئەزالارنىڭ قېتىپ قالغان پەيلىرىنى يۇمشۇتۇدۇ . سۇنغان ۋە چىقىپ كەتكەن ، ئىزلىگەن ئەزالارغا ، كوكرەككە چاپسا سوغۇقتىن بولغان يوتلىگە ، تېرىگە چاپسا بەرەس ، دائۇسسۇلەپكە مەنپەئەت قىلىدۇ . ئۇنىڭ يېغىنى كىچىك بالىلارنىڭ بەدەنىگە يېڭى تۇغۇلغان ۋاقتىدا قايمىدە بويىچە چاپسا بالىلارنىڭ بەدەنىگە تاشقى تەرەپتىن كىلىدەن دىغان ھەر تۈرلۈك زەرەر ئاپەتلەرنى توسۇدۇ . ئېيىق يېغىنى باراۋەر مىقداردا زەپتۈن يېغى بىلەن قوشۇپ بىر دانە ئانارنىڭ ئىچىنى بوشۇتۇپ ئىچىگە سېلىپ ئوت بىلەن قىزىتىپ قاشقا چاپسا قاشقا تۈك ئۇندۇرۇدۇ . دائۇسسۇلەپ ، بوۋاسىر ، ناسۇر ، تاز چاقىلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ .

ئېيىق تېرىسىنى تىگىگە سېلىپ ياتسا ھول مەجىز كىشىلەرنىڭ ، پالەچ ، ئۇق-رۇس قاتارلىق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ئۇرۇق بېسىنى يېرىپ موزا ، بودۇنە (ۋىتۋالاق) كوشىنىڭ قۇرۇق تۇلغىنىنى سوقۇپ ، مەزكۈر ئۇرۇق بېسىمى قۇرۇتۇپ ئىزىم مۇۋاپىق مىقداردا يىمە ئىسھالنى توختۇتۇدۇ .

ئېيىقنىڭ تېزىگىنى كال ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىشىشىغا چېپىلسا ئىشىشىقلارنى ئارقىتىدۇ ، كالىنى ئاچىدۇ ، تۈكىنى بوي سالسا زەھەرلىك ھاشارلار قاچىدۇ .

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتسە بولىدۇ .

جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى : -

1 - ئېيىق گۆشى : - تەبىئىي - قۇرۇق ، مۆتىدىل ، زەھەرسىز .

بەدەننى سەمىرىتىش ، باھنى قۇۋەتلەش ، سوغۇق يەلنى ھەيدەش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە . ئەمما جۇڭگە يىمىلارنىڭ قارىشىچە ، كونا ساقايىمىغان كېسىلى بارلار ، تاماق ھەزىم قىلىشى ناچار كىشىلەر يىمەسلىكى لازىم ، ئۇلارنىڭ ئاغرىغىنى مۇقىملاشتۇرۇپ ساقايىماس قىلىپ قويۇدۇ . شۇنىڭدەك كونا تەقۋىم (ۋىل ھەم - ھاۋى) بويىچە 10 - ئايدا يىمەسلىك لازىم ، روھى كېسەللىك پەيدا قىلىدۇ ، دەپ تەكىتلەيدۇ .

2 - ئېيىق يېغى : - تەبىئىي قۇرۇق ، ئازراق سوغۇق ، زەھەرسىز .

پەي تارتىشىپ قېلىش ، قوساقتا مۇنەك ھاسىل بولۇش ، سوغۇقتىن ھاسىل بولغان ئورۇقلاش ،

باش گافردى، چاچ چۈشۈش، يۈزگە داغ چۈشۈش ھادىسىلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇزاق ئىستېم - ھال قىلسا غەيرەتلىك قىلىدۇ، بەدەننى چىقىرىپ ئۈمۈرنى ئوزارتىدۇ، دەپ قارىلىدۇ. كۆپ يىمە قۇم - تۈزۈدۇ. سىرتتىن مايلىسا چاچنى ئۆستۈرۈدۇ، قارايتىدۇ، يۈزنى پاقىرىتىدۇ، ھاراق بىلەن ئىچكىزۈلسە باھنى قۇۋەتلىدۇ.

熊胆

FEL URSI

3 - ئېيىق ئوتى:

تەبىئىتى: - سوغۇق.

تەركىبى: - كىلىكو - ئۈزۈدۈزۈكسىزلىك ئاتىد، ئاۋردىن ۋە باشقا ماددىلارنى تۇتۇدۇ. ھارا - رەتنى پەسەيتىش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، ھاسارات ئولتۇرۇش خۇسۇسىيىتى بار. قىزارغان كۆش ئۈز - كىن كۆز كېسەللىكىنى، سېرىق كېسەل، ئىسسىقلىق بولغان تۇتقاقلىق كېسەل، بالىلارنىڭ تۇتقاقلىق ئاغرىقىنى، يامان جاراھەت ۋە كودۇمبا جاراھەتلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

4 - ئېيىق سۈيى: - قاينىتىپ سۈيىدە ۋاننا قىلىپ بوغۇم ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

5 - ئېيىق ئالقمىنى: - ھاراق، سىرەك، سۇ بىلەن قاينىتىپ، بوغۇم ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا، ماغدۇرلاندىرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

6 - ئېيىق قېنى: - بالىلارنىڭ دولۇنۇپ كىتىشىگە مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشىت ئۈزۈمى

(ئىنە بۇسۇنۇلۇپ)

SOLANUM NIGRUM

龙葵

تونۇش: - بۇ بىر خىل مەۋەلىك ئۆسۈملۈكتۇر. ئۇ بىر قانچە خىل بولۇدۇ: 1- زۇرتىنىڭ، 2- جاڭگالنىڭ، ۋە تاغنىڭ. ھەر بىرى ئىككى - چىشى دەپ ئاتىلىدۇ. زۇرت ئىشىت ئۈزۈمىنىڭ ئىككىسىنى « كاكىنەج » دىيىلىدۇ. چىشىنى ئىنە بۇسۇنۇلۇپ دىيىلىدۇ. مۇتلەق ئىنەبى سولۇپ دىيىلسە ئۈنۈمىدىن زۇرت ئىشىت ئۈزۈمىنىڭ چىشىنى ئىرادە قىلىمىز. جاڭگال ئىشىت ئۈزۈمىنىڭ ئىككىسىنى (كاكىنەج مۇنلۇۋۇم)، چىشىنى (ئىنەبوس سولۇپ مۇجەننىن) دىيىلىدۇ.

چىقىرىش ئورنى: - رايونىمىزدا - زىددىن باشقا شەھەرلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - زۇرت ئىشىت ئۈزۈمىنىڭ تەبىئىتى 2- دەرىجىدە

142 - رەسىم، ئىشىت ئۈزۈمى

قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - زۇرت ئىشىت ئۈزۈمىنىڭ خۇسۇسىيىتى يۇمشۇتۇش، قىزىقلىقنى ۋە ئۆسۈز - لۇقنى پەسەيتىش، ئىسسىقلىق بولغان ئىشىقلىقلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەپتىلىش ئورنى: - باش، قۇلاق كېسەللىكلىرى، كۆز، ئېغىز، ئاشقازان، تېرە كېسەللىكلىرىگە ئىشلەتلىدۇ.

باش كېسەللىكلىرىگە ئىشلەتلىشتە: - ئىشت ئۇزۇمنىڭ يوپۇرمىغىنى يۇمشاق ئىزدەپ مېڭىگە چاپسا باش ئاغرىقى، مېڭە پەردىسىنىڭ ئىشىشىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنى سۇدا قايىتىپ، بەدنى كۆيەمگەن ھالدا، ئىككى غېرەچ ئىگىزلىكتەن ئاغرىق ئىزاغا ئاستا قۇيۇلسا شۇ تەسەرنى بىرىدۇ. بوي سېلىپ تۇتۇمنى، پۇرسا ئەزەلگە پايدا قىلىدۇ. 4 گرام ئىلتىزىنى ھاراق بىلەن ئىچسە ئۇخلىتۇدۇ.

قۇلاققا ئىشلەتلىشتە: - ئىشت ئۇزۇمنىڭ يوپۇرمىغىنى قۇلاقنىڭ ئارقىسىغا چاپسا ئىشىقنى تارقىتىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ سۈيىنى ئىلىپ ھالدا قۇلاققا ۋە بۇرۇنغا بىر قانچە قېتىم تېپىتىلسا ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ.

كۆز كېسەللىكلىرىگە ئىشلەتلىشتە: - يوپۇرمىغىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى كۆزنىڭ بۇرۇن تەرىپى بۇرچىكىدىكى ناسۇر چاقمغا (ساقايەمەن يەردىكى چاقمغا) تېپىتىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ ھەم كۆزنى قۇۋەتلىيدۇ. كۆز كېسەللىكلىرىگە ئىشلەتلىدىغان شامچىنى ئىشت ئۇزۇمنىڭ سۈيىدە ئىزدەپ ئىشلەتلىش ياخشىراق. يەنە ئىشت ئۇزۇم ئوسۇملۇكىنىڭ بارلىقى ئەزالىرىنى (ئۇرۇق، يوپۇرماق، شاخ، ئىلتىز) ۋە رىنى سوقۇپ سۈيىنى سىقىپ، سۇزۇپ تازىلاپ كۆزگە تېپىتىلسا كۆزگە يەتكەن زەخمىلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى بىلەن غار-غار قىلسا كال ئىشىشىغا مەنپەئەت ۋە چىش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. غىزا ئەزالىرىنىڭ كېسەللىكلىرىگە ئىشلەتلىشى: - ئىشت ئۇزۇمنىڭ يوپۇرماقلىرىنى ئىزدەپ ئاشقازانغا چېپىلسا ئاشقازاننىڭ ئىشىشىنى ۋە ئاشقازاننىڭ ئېچىشىنى پەسەيتىدۇ. باشقا ئىشىقتىن بىرلەن ئىشىقىلارنىمۇ پەسەيتىدۇ. ئىشت ئۇزۇمنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن 120 گرامنى ەزۋاپتى ھالدا شېكەرگە قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە ئىچكى ئەزادىكى ئىشىقىلارنى تارقىتىدۇ ۋە ئۇچەي كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئوت خاراكىتلىق خىلىتلارنى چىقىرىدۇ. كىملىك ئاغرىغىنى، قولغاقتى، مەقۇم ئىشىغىنى يوقۇتۇدۇ. ئىشت ئۇزۇمنىڭ 60 گرام سۈيىنى ئارپا بېدىيان سۈيى ياكى سېرىق ئوت سۈيى بىلەن بىرەپ بىرەپ شۇ تەسەرنى بىرىدۇ. ئىشت ئۇزۇمنىڭ سۈيى بىلەن ھەمەل قىلىنسا جۇنۇن ئۇچۇن ۋە تىلما كېسەللىكى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇچەيلىرىنى تازىلايدۇ ۋە ئىچىنى راۋان قىلىدۇ.

ئىشلەپتىلىش مىقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئوزىدىن 20 گرامغىچە، قايىنىتىلغان سۈيىدىن 40 گرامغىچە، يوپۇرمىغىنىڭ سىقىلغان سۈيىدىن 80 گرامغىچە.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - دوۋسۇنغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - قىن.

ئورۇنباشارى: - كاكىنەج (زۇرت ئىشت ئۇزۇمنىڭ ئەركىگى) ياكى بەتبات (ھازارپىن).

تەركىبى: - ساپونىن ۋە سالونىن، كراخمال تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلەپتىلىشى: -

ئىشت ئۇزۇمنىڭ ھەممە ئەزاسى دورىغا ئىشلەتلىدۇ.

تەبىئىتى: - قۇرۇق سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك.

1 - مەۋسى: - بەز ئىشىقىلىرىنى (چاتراق بەز ئىشىغىنى) داۋالاشقا ئىشلەتلىدۇ، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ، بەدەننى چىقىرىدۇ، مەجۇن كېسەللىرىنى داۋالايدۇ، ھاردۇقنى چىقىرىپ ئۇخلىتۇدۇ.

ئەزەلنىڭ جىنىسى قۇۋىتىنى ئاشۇرۇدۇ.

2 - زىلتىدى : - سۆيىدۇكى راۋان ئەمەس كېسەللەرنى، ئاياللارنىڭ ئاقخۇن كېسەلىنى ۋەگەر-
 لارنىڭ ئېچىشىنى سىيىشى كېسەلىنى داۋالايدۇ.
 3 ئېشىشى : - ۋە يوپۇرماقنى سوقۇپ خېمەر ھالىغا كەلتۈرۈپ تېگىمىسا بەزى ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇ-
 رۇدۇ. يامان يارا (ئودۇمبا) لارنى ئېغىز ئالدىرۇدۇ، زىقلىشى، زەربە تىشى ئىششىقلىرىنى قايتۇرۇپ
 دوكتى ئارقىلىق.
 مەقدارى : - زىلتىزى، مۇدىسى، يوپۇرماقنىڭ ئۈستىدە 3-6 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ، سەرتقا
 ئىشلىتىش ئۈچۈن سوقۇپ ئاغرىق جايغا تېگىلىدۇ.

ئىرسا

IRIS ENSATA (IRIS GERMANICA)

馬蘭

تونۇش : - تاغ سۆسەننىڭ
 زىلتىزىدۇر. يۇخۇشپۇراق، ياپىلاق،
 ئۈزۈنلىكى بىر كىچىك قول ياكى
 ئۈستىدىن زىيادە، بوغۇملۇق، پوس-
 تى كوك (ھاۋارەك) ۋە بەزىلىرى
 قىزىل، رەگەۋ - رەك بولۇدۇ.
 مېغىزى سېرىق رەگەۋ ۋە قىز-
 غۇچ، قىسەنلىرى بىك ئاق بولۇدۇ.
 ئوسۇملىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن
 پەر تېنى چىققان بولۇپ، ئۈچ-
 دا گۈلى بار. يوپۇرماقلىرى 3
 دانە بولۇپ ئارقا تەرەپكە ئورنىلىدۇ.
 گۈ. رەگەۋ مۇرەككەپ، ئاق، سې-
 رىق، بىنەپشە رەگەۋ كىلىدۇ.
 يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۈستىدە رە-
 لىك توقۇتىلار بولۇدۇ. بىر ئاز
 خۇشبۇي. يوپۇرماقلىرى قېلىن،
 زىلتىزى قاتتىق، گەك ياخشىسى
 «ئىرسا» ماقۇرۇتى بولۇپ، قاتتىق،
 قېلىن، گەزالىرى بىر - بىرىگە
 چاپلىشاڭغۇ، قىزغۇچ، بوغۇملۇق
 بولۇدۇ. ئوبدان پۇراق بىرىدىغانلىرى
 ئىگىز بولمايدۇ، تەمى تىلىنى ئاز.

143 - رەسىم ئىرسا

غەنە ئېچىمەشتۈرۈدۇ، يۇرىقى سوققان چاغدا كۈچلۈك بولۇدۇ، بەك چۈشكۈرتىدۇ. باھار كۈنلىرىنىڭ ئا-
 خىرى تەرەپلىرىدە كولاپ ئېلىپ كاناپ ئاغامچىغا ئوراپ سايمدا قويۇپ قۇرۇتۇدۇ.

ئوزى بوش، بارلىق ئىسچ ئىزدەپسى گاۋاك ھەم ئىمىچىمىكىسى يارىمايدۇ. ئېتىسى رومى بولۇپ،
ئىسرى ئاجىزراق، كونا قۇرۇت يىمگەن توشۇكىلىرى يوق بولغىنى ياخشىدۇر.
چىقىمىش ئورنىسى : - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى ئولكىلىرىدە چىقىدۇ.
تەبىئىتى : - 2 - نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق. قۇرۇقنا تىزەنرەك، ئورنىنىڭ ئىسسىقلىقى، قۇرۇق-
لىقى يېتىمىدىن زىيادىراق بولۇدۇ.

خۇسۇسىيىتى : - ئەزالارنى يۇمشۇتۇش ۋە قىزىتىش، قىساقلىقنى ئېچىش، يۇشۇرۇش، پا-
قىرىتىش، تازىلاش، سېرىق ئاچچىق سۇنى بۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
ئىشلىتىلىشى ئورنى : - سىرەك ۋە گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ باشقا چېپىمىسا كونا باش ئىلغىرىغى-
نى يوقۇتۇدۇ. قاينىتىلغان سۇنى ئۇيغا كەلتۈرۈدۇ.
گۈلىنى ئىزدەپ خېمىر قىلىپ چېپىمىسا شىك كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋىلىتىشى ۋە
يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ ئىچىلسە كوزنىڭ قاراڭغۇلىشى، زۇرەك قوزغۇلۇش، ئەزالارنىڭ تىتىشى، شىك
كېسەللىكى ئۈچۈن، پالەچ، ئىستىرخا، كىچىك بالىلارنىڭ قورقۇپ ئويغۇنۇپ كىتىشى ۋە ئۇنۇتقا قىلىق
كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرمىغىنى 3 كۈن ئۈزەستىن سۇيىمىنى سىقىپ بۇرۇنغا تېمەتلىسا،
باشنىڭ يېرىمىنىڭ ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

سىرەك بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمەتلىسا سوغۇق ئەزىلەرنى (زىيانلىق سۇ) تۈگۈتۈدۇ.
قۇلاقنىڭ غۇگۈلدۈشىنى ھەم تۈگۈتۈدۇ. ئېغىزنى چايقىسا ئىلان چاققاننىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ.
سىرەك بىلەن قوشۇپ ئىسسىق ئوتكۈزۈلسە ئال كېسەللىكى، ئىستىمىسقا ۋە زەھەرلىك ھاساراتلارنىڭ
زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىششىقلىرىنى يۇمشۇتۇدۇ، يىرىكلىق چاقىلاردىن ئاق-
مىدىغان ھولمۇكلەرنى توختۇتۇدۇ، بەدەندىكى سىپكۇن ۋە داغلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ئىككى ھەسسە ئاق خەرىپە
قوشۇپ چېپىمىسا سىپكۇن، ئاق داغلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ چېپىمىسا ياكى ئىزدەپ سىپىمىسا
كوش ئۇندۇرۇپ چۈڭقۇر جاراھەتلىرىنى پۈتتۈرۈدۇ. كونا ھولمۇك ئېقىپ تۇرۇدىغان سېسىق زەخەملىرىنى
ياخشىلايدۇ.

قاينىتىپ سۇيىمە ئولتۇرسا بالىياتقۇنىڭ، مەدەنىتىنىڭ قاتتىقلىقىنى ۋە سوغۇق كېسەللىكلەرنى يۈ-
قۇتۇدۇ. كىلپىزما قىلىنسا يانپاش ئاغرىقى، بوۋاسىرنىڭ سېسىقلىقىنى، چۈڭقۇر ۋە ئىچكى يىرىكلىق چا-
قىلار، ناسىر چاقىنىڭ ئوشۇق كوشلىرىنى يوق قىلىش ئۈچۈن مەنپەئەتلىكتۇر.

ھەسەل بىلەن پىرىمىگە پىرىمىچ (پاكىزە بولاپ بالىياتقۇنىڭ ئاغزىغا قويۇش) قىلىنسا قوساقتىكى بالى-
نى ۋە بالىياتقىدەكى قىزۇتلىرىنى چۈشۈرۈدۇ. يېپىغىسى بىرۋاسىمىر
تومۇرنىڭ ئېغىزىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سىرەك بىلەن ياكى شاراپ بىلەن
تەشەنچ ئىستىمىلا ئىنى (تومۇرلارنىڭ قېتىم قېلىشى)، يىر مەدىزىنىڭ، تاغ يۇمغاقسۇتىنىڭ زەھىرىنى يوقۇ-
تۇدۇ. تەپلىرگە پايدا قىلىدۇ، 30 گرام ئىچىلسە كۈچلۈك ئىسھال قىلىدۇ (سۇرۇدۇ). ھەسەل سۇيى بىلەن
لەن غار - غار قىلىسا كالىدىكى قۇرۇقلۇقنى يوقۇتۇدۇ. سىرەك بىلەن قۇلاققا تېمەتلىسا قۇلاقنىڭ غۇگۈلدۈ-
شىغا پايدا قىلىدۇ، ئوزىنى بۇرۇنغا تارتسا بۇرۇننىڭ سېسىقلىقىنى يوق قىلىدۇ، زەپىتۇن يېغى بىلەن قاينى-
تىتىپ پۇشۇرۇپ قۇلاققا تېمەتلىسا كونا كاسنى ئاچىدۇ. يېغىنىڭ ئورۇنباىسارى سۇمبۇل يېغىدۇر.

ئۇرۇغى ئۇيغۇ كەلتۈرۈدۇ، ئەگەر ۋىلىتىشىنى ئاغرىق چىشقا سالسا چىشىنى چىقىرىۋېتىدۇ. باشقاچىش-
قا تەككۈزەلسەك كېرەك، باشقا چىشىنى بۇزۇپ قويۇدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 1.5 گرام، 5 - 10 ياشلىقلارغا 2 - 4 گرام، 15-10 ياشلىقلارغا 5-8 گرام ئەھۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى: ئىچ سۈرۈشتە 80 گرام توگە سۈتكە 3 گرام مازىرىيۈن قوشۇپ ئىشلەتمەش.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: ئوپىكىگە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: ھاسىل .

تەركىمى ۋە جۈگىيى تىبابىتىدە ئىشلەتمەش سەۋىدىن كۆلى مەۋزۇسىدا كۆرسۈتۈلدى، شۇ مەۋزۇغا قارالسۇن.

ئىزخىم

(مەككە چىمى)

ANDROPOGON CITRATUS (CYMBOPOGON CITRATUS STAFF) 香茅

تونۇش: بۇ بىر خىل كىيا بولۇپ، چىمغا ئوخشايدۇ. بويى ئۇزۇن، ئىنچىكە، قىزىللىققا، سېرىقلىققا مايىل، ئوتكۇر پۇراقلىق، كۆلى غۇزەك، ئاق، تىلغا تەككۈزە ئېچىشتۈرۈدۇ. بۇ ئىككى خىل بولۇپ، I ئىزخىمە كىيى. II ئىزخىم جەمى . زۇقۇردىكىسى 1 - سىدۇر. ئىككىنچى خىلنىڭ زىلەتمى ئۇسۇگدەك بولۇدۇ. بۇنىڭ بويى قىسقا، قاتتىق، زىلەتمى خۇشپۇراقلىق، ئىنچىكە ئۇزۇن بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى - مەملىكەتمىزنىڭ خەينەندە ئاردىلى ۋە باشقا ئىسسىق ئىقلىملىق ئەللەردە تېرىلىدۇ. تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيەتى: - جىگەر، تومۇرلارنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، ئەزالارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

144 - رەسىم، ئىزخىم

ئىشلەتمەش: - يەللەرنى تارقىتىش، تومۇرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، خىلمىتلارنى زىغىش، ئىچكى ئەزالارنىڭ سوغۇقتىن بولغان ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش مەخسەدى بىلەن پالچ، لەقۋا، ھوللۇكتىن بولغان كېسەللەرگە، پەي تارتىشقا، چىش، كوشلەرنىڭ ئاغرىقلىرىغا، ئېغىزنىڭ ھوللۇكتىن بولغان سۇ ئېقىشلىرىغا، مەككە ھوللۇكلىرىگە، بەلغەمدىن بولغان ھوللۇكلىرىگە، ئاشقازان، جىگەر، ئال، بورەك ئىششىقلىرىغا، سۇيۈك يولىدىكى تاشنى پارچىلاپ چىقىرىشقا، سۇيۈك ۋە ھېيىز ماگدۇرۇشقا، بەلىياتقۇ ئىششىقلىرىغا، ھوللۇكلىرىگە ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىششىقلىرىغا ۋە زەھەرلىك ھاساراتلارنىڭ چىقىپ زەھەرلىشىشىنى قايتۇرۇشقا ئىشلەتمەش.

ۋىلىتىزنى مەستىكى بىلەن قوشۇپ بىرلىكە مەنىنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئېچىپ ھۆلۈكەنى قۇرۇتۇدۇ. ۋىلىتىزنى يالغۇر چاينىسا پالەچكە پايدا قىلىدۇ. مەستىكى ھەممىچە بىلەن چاينىسىدە بۇرۇدۇ. كوزى يالەچ، لەقۇا، پەي تارتىشنى داۋالايدۇ، بالىياتقۇنىڭ، مەنىنىڭ زىيادە ھۆلۈكەنى چىقىرىدۇ. ۋىلىتىزنىڭ بىر كرامىنى قارىمۇچ بىلەن قوشۇپ بىرلىكە ھۆلۈكەنى پەي تارتىشنى، ۴ كرامغا ۴ كرام قارىمۇچ قوشۇپ بىرلىكە كۆڭۈلنىڭ قېلىشىنى كۆتۈرۈدۇ. قورقۇنچىلىقنى يوقۇتۇدۇ. خېمەر قىلىپ پەينىڭ سۇلىقىغا چىپىلىدۇ. تەرەنچەن بىلەن قوشۇپ بىرلىكە ئالنىڭ قېتىپ قېلىشىغا، مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ بىرلىكە ئىستىسقىغا، بو- رەك، ئوپكە ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. ئاشقازان ئېغىزنى قۇۋەتلىدۇ. جىگەر ئوسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. يىللەرنى تارقىتىدۇ. قاينىتىپ ئىچكۈزسە ئىچ ئەزالارغا يىل تولۇپ كۆپۈشمىنى پەسەيتىدۇ. قاينىتىپ مەستىدىن داۋاملىق ئىچسە سوغۇقتىن بولغان ھوياسىغا، سەركەنجىمىل بىلەن قوشۇپ ئىچسە سوغۇقتىن بول- گان تەپنىڭ ئىخىمىرقى مەزكەملىرىدە پايدا قىلىدۇ. سوقۇپ قاينىتىپ ئېغىزنى چايقىسا چىش كوشلىرىنىڭ ئىششىقلىرىغا، ئېغىزنىڭ ھۆلۈكەلىرىگە پايدا قىلىدۇ. قاينىتقان سۈيىنى ياكى خېمەر قى- لىپ ئەزالارنىڭ سەزىمى ئاچىزلاشقانغا چىپىلىدۇ ياكى قۇيۇلۇدۇ. ھۆل يوپۇرمىغىنى ۋە ۋىلىتىزنى خېمەر قىلىپ زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان يەرگە تېگىلىسا پايدىلىق. مەيدە ئېغىزنىڭ ئىششىقلىرى ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىششىق قىسمىغا چىپىلىسا ئىششىقنى ياندۇرۇدۇ. قاينىتىپ مەستىدە ئىسسىق ۋان- ما قىلىنسا بالىياتقۇ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ. ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ (بېيىغىش ئىششىقى- لىرى ئۇچۇنمۇ ۋانما قىلىنىدۇ)، قاتتىق ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ. ۋانما قىلىنسا ئومۇرنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئاغرىق توختۇتۇدۇ. يېغى قىچىشقا پايدىلىق.

ئىشلىتىلىشى مەقدارى: - ئاغرىقنىڭ يېشى ۋە ئەھۋالىغا قاراپ يېرىم كرامدىن ۴ كرامغىچە بىرلىكە.

ئورۇنباشارى: - راسەن، تاتلىق قۇستە، كۆلۈمنىڭ ئورۇنباشارى قەسىپى زەردەرەدۇر. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىقتىن بولغان بورەك كېسىلى، باش ئاغرىقىغا كۆلپ، ئىلۇپەر ئەرەقى - سەندەل قوشۇپ بىرلىكە.

تەركىبى: - ئۇچۇچان پۇراقلىق ماي بولۇپ، تىمىرا ئىللەل، كېرەنمىيول، تىمىرال تۇتۇدۇ. گى- سەن لىمۇنغا ئوخشاش پۇرايدۇ. قاينىتىپ سۈيىدە ۋانما قىلىنسا يىللەرنى تارقىتىش، ئىششىق قايتۇ- رۇش، ھېيىزنى راۋان قىلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. باش ئاغرىقىنى داۋالاشقا، ئىششىق، تاياق تىگىش- تىن بولغان كۆكۈرۈشلەرنى تارقىتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. كۆرۈچ بىلەن قورۇپ سۇ بىلەن ئىچكۈزۈلسە، دەر- ھال سۈدەك سۇرۇدۇ؛ قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە ۋۇرەك ئاغرىقىنى تىزلىكتە توختۇتۇدۇ. يېغى قوساق ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. تېرىنى ياغلىۋالسا پاشاچىقىشتىن ساقلايدۇ. جۇگىمىلار بۇ ئوسۇملۇكنىڭ تېنىنى ۋە ۋىلىتىزنى ئىشلىتىدۇ.

ئىسپىيە غۈل

(بەزىر قوتۇنا)

PLANTAGO OVATA ASPAGULA

車前

PLANTAGO MAYOR L · VAR ASIATICA (1)

145 - رەسىم، ئىسپىيە غۈل

تونۇش : - بۇ بەرخىل گىياننىڭ ئۈرۈمچىسى بولۇپ بەكمۇ ئۇششاق، قارا، ئاق ھىم قىزىل رەڭدە، تاتلىق تەمگە ئىگە. شاخلىرى، يوپۇرماقلىرى ۋە ئۈرۈمچىسى بۇغدايغا ئوخشاش بولۇدۇ. ئىسپىيە غۈل شاخلىرىغا قارىغاندا يوغانراق بولۇپ، يازنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا پەشەيدۇ.

بۇ 3 خىل بولۇدۇ .

1 - ئاق رەڭدە، تەسىرى كۈچلۈك .

2 - قىزىل رەڭدە، ئاجىزراق .

3 - قارا رەڭدە، تەسىرى ئىككىنچى تەسىرىدە ئاجىز .

ئۇنى ئىشلىتىلمەيدۇ . چېچىكى ئۈرۈمچى قانداق رەڭدە بولسا،

شۇ رەڭدە بولۇدۇ .

چىقىمىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا يول بويلىرىدا ئۆسۈدۇ .

تەبىئىتى : - ئېقى 3 - دەرىجىدە سوغۇق. 3 - دەرىجىدە ھول. قىزىلى ئەۋزەللىكى دەرىجىدە ھول

سوغۇق. قارىسى قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى : - ئىسپىيە غۈل بولغان ئىسپىيە غۈلنى سۇيۇتۇش، سىپىرادىن بولغان باش ئاغرىقلىرىنى

پەسەيتىش، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىش، قاننىڭ ھۆرىكىتىنى ياخشىلاش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلمەشى : - ئېقىنى سۇغا چىلپ ئىچكۈزسە ئىسپىيە غۈل بولغان ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىشكە

بىدەتنىڭ ھارارىتىنى پەسەيتىشكە، بىدەندىكى يەللەرنى تارقىتىشقا، چوڭ تىرىشنى يۇمشۇتۇشقا، قان قايە

غانغا، كال، تىل، كۆكرەكنىڭ قۇرۇغىغا، قاننىڭ زىيادىلىكىدىن بولغان زاتلى جەنبەغە (گۈلبۇرا ئىش -

شىقىغا) قوساق ئاغرىقلىرى، تولغاقتا، دورىلار كېسەللەرگە ئىسپىيە غۈل بولسا قايتۇرۇشقا پايدا

قىلىدۇ. ئۇرۇغىنىڭ شەرىپىنى چىقىرىپ، بادام يېغى بىلەن قوشۇپ ئىچكۈزۈلسە ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىشكە

بولۇدۇ. سىرگە ياكى گۈل يېغى بىلەن خېمىر قىلىپ ئىسپىيە غۈل بولغان بوغۇم، بېغىش ئىششىقلىرى

رى، ئاشقى تىرىشكى قاتتىق ئىششىقلارغا، خانازىر ئىششىقلىرىغا ۋە جاراھەتلىرىگە، مودۇرلارغا،

پەينىڭ قۇرۇقتىن تارتىشلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ.

شەرىپىنى چىقىرىپ ياكى ئوزۇننى سوقۇپ گۈل بىلەن خېمىر قىلىپ ئىسپىيە غۈل بولغان باش ئاغرىقلىرى

رىغا ئىشلىتىلىدۇ.

(1) لوغا تۇلەيدۇدە ئىسپىيە غۈلنى پىلانئاكو ئوۋاتا ئاسپاگۇلا دەپ كورسەتكەن . بۇ تۇخۇمچە يوپۇرما -

ماغلىق ئىسپىيە غۈل دىگەن سوز بولغىنى ئۈچۈن، ئېلىمىمىزدە كۆپ چىقىدىغان ۋە داۋالاش تەسىرى زۇقۇر -

قىغا ئوخشاش بولغان ئىسپىيە غۈل ئوسۇملۇكىنىڭ، چۈگىنى تەبىئىيەتدە ئىشلىتىلمىشى ۋە تەركىب ھىم تەسىرى -

لەرى تونۇشتۇرۇلدى . تەتقىق قىلىپ كورۇلۇشىنى سورايمىز . ت .

بىنەبشە يېغى بىلەن قوشۇپ چېپىملىسىمۇ باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. باراۋەر كوكئارپوستى، گۈل يېپى قوشۇپ قاينىتىپ ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقلىقلارغا چېپىملىدۇ. $\frac{7}{10}$ گرامنى ئىسسىق سۇغا چېملاپ شە-
ۋىسىنى چىقىرىپ شېكەر ياكى سەركەندەچەمەل بىلەن ئىچكىۋۇزۇلسە سەپرادىن بولغان ئىچ ئۆتكۈننى توختۇتۇ-
دۇ. ياكى قورۇپ گۈل يېغى بىلەن ياغلاپ ئىچكىۋۇزۇلسە توختۇتۇدۇ. ئاتلىق بادام يېغى بىلەن ئېلىشتۇ-
رۇپ كىچىك بالغا ئىچۈرسە ئالغاق، قوساق ئاغرىقلىرىدا پايىدا قىلىدۇ. بەدەننى چاچسا بەدەننى ھوللۇتۇپ
سەمەنتىدۇ، بىيە ئۇرۇغى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە يوتەلنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 2 - 5 گرام، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا 5 تىن
10 گرام، 10 - 15 ياشلىقلارغا 10 - 15 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

ئورۇنباستارى: - بىيە ئۇرۇغى، سەمەز ئوت.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇ دورىنى ئىچكى ئىستېمال ئۈچۈن ئىشلىتىشتە سوقۇپ بە-
رىشكە بولمايدۇ. سوقماي بىرىش كېرەك. ئەگەر سوقۇپ بەرسە، شەرىسى بولغىنى ئۈچۈن ئۈچەيگە چاپلى-
شىپ قېلىپ چاپلاشقان يەرگە جاراھەت پەيدا قىلىدۇ ۋە ھاياتقا دەخلى يەتتىدۇ. ئەگەر بىرلىكەستىن 30
گرامنى سوقۇپ بىرىپ قالغان تىقدىردە بەدەن ھارارىتىنى پەسەيتىپ، سەپزەمنى يوق قىلىپ، ئاجەزلى-
تىپ، غەم ئىزدىشىگە سېلىپ، كۆڭلى كىتىش ۋە قان ھەرىكىتى بۇزۇلۇشلارنى كەلتۈرۈدۇ. ھەركىز سو-
قۇپ بىرىلمەسۇن.

ۋۇقۇرقىدەك كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بىرىپ قالسا تىزدىن ھەسەلنى سۇ بىلەن قاينىتىپ تۇز ۋە توغرىد-
غۇ قوشۇپ قۇستۇرۇلسۇن. ياغلىق شەرىپا ۋە ئىلىق قان تۇخۇمنى قارىدۇچ، يالپۇز، مۇسەللەسكە ئارىلاشتۇرۇپ
ئىچىلسۇن.

تەركىبى: - ئىسپەغۇل «ئوسۇملۇكىنىڭ ئۇرۇغىدا 10 پىرۇتسىنت ياغ، رېزىننا ۋە پىلانئاكىن دە-
گەن جەۋھىرى بار. يەنە كۆپ مىقداردا شەلەمىشىق سۇيۇقلۇق بار؛ ئىلتىزىدا شاپتۇل يوپۇرمىقى كىسلو-
ئاسى، مارجان شۇلتىسى (ئاۋكۇبىن) تۇتۇدۇ. پۇتۇن ئوسۇملۇكتە خولن، كالى تۇزى، بەز شۇلتىسى (ئارپ-
ئىن)، لەمۇن كىسلوناسى، چوپ كىسلوناسى (ئاتسىدۇم ئوكسالىكوم)، ۋىتامىن A، C ۋە ئاۋكوبىنلار
بولۇدۇ.

فارما كولوگىمىلىك تەسىرى:

ئىسپەغۇل جەۋھىرى (پىلانئاكىن) سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىشىنى ئىدارە قىلغۇچى نېرۋىلارنى قوز-
غۇتۇپ، كاناي (تراخېيە)، كاناي شاخچىلىرى (برونخ) ۋە ئاشقازانلارنىڭ سۇيۇقلۇغىنى ئاشۇرۇدۇ. يە-
نە نەپەس مەركىزىگە تەسىر كۆرسۈتۈپ نەپەس پائالىيەتىنى چۇڭقۇرلاشتۇرۇدۇ، ئاستىلىتىدۇ. شۇڭا كو-
ۋۇنلارلىك دەرىجىدە يوتەل پەسەيتىش ئۈنۈمى بىرىدۇ.

سوۋېت ئالىمى فىلاتوۋ ئىسپەغۇل يوپۇرمىقىنى بىر قانچە ۋاختىغىچە قاراڭغۇ جايدا قويغاندىن كى-
يىن، ئۇنى چېملاپ چىقارغان سۇيۇقلۇغىنى تېرە ئاستىغا ئۆكۈپ قىلىپ تاماق (كال) تۇپەر كىملىرىنى،
تېرىنىڭ تۇپەر كىملىرى جاراھىتىنى ۋە قىسەن كۆز كېسەللىرىنى داۋالاپ تېتىگە قازانغان.

يەنە ئىسپەغۇل ئۇرۇغىنى قاينىتىپ سۇيىنى بىرىلسە سۇيۇك ھەيدەش تەسىرىنى كۆرسۈتۈدۇ. پە-
قەت سۇيۇك راۋان بولۇپلا قالماي، ئىدىنى ۋاختىدا سۇيۇك جەۋھىرى (ئۇرپا)، ناتىرى خىلورىت،
سۇيۇك كىسلونالىرىنىڭ چىقىرىلىشىمۇ كۈچۈيۈدۇ. ئىسپەغۇل تالىقىنىنى تۇپەر كىملىرى (سىل) ۋە
ۋاك كېسەللىرىگە بىرىش مەنىداقلىرىمۇ ئىجابىي ئۈنۈم بىرىدۇ. بولۇپمۇ
ئېغىر تۈردىكى ئاشقازان يارىسىدا بۇ ئالغان ئوبدان داۋالاش ئۈنۈمى بىرىدۇ. تەتقىقاتلاردا ئىسپەغۇل

بولۇدۇ. شۇ يوسۇندا ئىچىپ بەرسە تۇغھاس ئاياللارنىڭ ھامىلدار بولۇشىغا ياردەم بېرىدۇ. بالا كۆندۈلمەكە كىلىپ تۇغۇلۇش قەيەن بولغاندەمۇ شۇ چارەنى قوللۇش مۇمكىن.
 مىقدارى - يوپۇرمنىڭدىن سىقىپ چىقىرىلغان سۇ ياكى قاينىتىلغاندىن ھەر قېتىمدا 105 - 3 گرام؛ ئۇزۇننىڭ ئوزۇن بىر قېتىمدا 3 - 8 گرام (قاينىتىپ) ئىچىلىدۇ.

ئىسگەندە

(اسگندە)

PHYSALIS FLEXUOSAE

تونۇش: - بۇ بىر خىل زىلتىز، ئۇزۇنلىقى 7 سىم ھىچە بولۇدۇ، تەمى بىر ئاز ئاچچىق، رەڭگى قاق سېرىق تەرەپكە مايىل. ئەڭ ياخشى ئاگۇردىن چىقىدىغىنى بولۇپ، چوڭ ۋە قۇرۇت يەمەكلىكىدۇر.
 چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.
 تەبىئىتى: - قۇرۇق ئىسسىق.
 خۇسۇسىيىتى: - يوتىل، نەپەس سىقىلىش، ئىزالاردىكى ئىششىق، بەرس كېسەللىكلەردىكى مەنپەت قىلىش، بەدەننى باھنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
 ئىشلىتىلىش ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىشلەتسە زۇقۇردا ئېيتىلغان كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ، بەدەننى سەمىرىتىدۇ، بالىياتقۇنى، بەلنى كۈچلەندۈرۈدۇ، بەلغەمنىڭ سەۋەھانىڭ تۈزگۈزۈشىنى توسۇدۇ. كۆپرەك باھنى قۇۋەتلەيدىغان دورىلارغا سېلىنىدۇ.
 ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەۋۋالغا قاراپ 5 گرامغىچە بېرىلىدۇ.
 ئورۇنباشارى: - ئاچچىق قۇستى ۋە سورۇنجان.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مەجىز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى: - كەتپرا.

ئىقلىمىيا

(ئالتۇن، كۈمۈشنىڭ كىرى)

تونۇش: - بۇ ئالتۇن، كۈمۈشنى ئاۋۇلغان ۋە سوققان ۋاختىدا ئاچ-ئالغان كىرى بولۇپ، ئۇنى ئىقلىمىيا دېيىلىدۇ. ئەڭ ياخشى ئالتۇننىڭ كىرى بولۇپ، ئالتۇن رەڭگىدە سېرىغىش بولغىنىدۇر.
 چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.
 تەبىئىتى: - ئوزۇننىڭ ئىسسىق ماددىسىنىڭ تەبىئىتىگە توخۇشىدۇ. لېكىن قۇرۇقلۇق تەرىپى ئىسسىق ھەمكىدىن ئارتۇغراق.
 خۇسۇسىيىتى: - كۆزنى قۇۋەتلەش، كۆزدىكى ئاقنى ئېلىش، پەردىنى، قەچشەنچىلەرنى يوقۇتۇش، ھۆلۈكنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەش ئورنى : - يۇمشاق گىزىپ جاراھەتلىرىگە سەپسە يىمىرىتىشلىق جارا -
 ھەتلىرىنىڭ سېسىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ، گارتۇق كۈشلەرنى يوقۇتۇدۇ، يېڭى ئوبدان كۈش تونۇتۇدۇ. مەلەم
 قىلىپ چاپسا بەھقنى، ئىششىقلىرىنى ئارقىتىدۇ، قارا داغنى ئالىدۇ، ئالنىڭ قاتتىقلىقىنى ئار -
 قىتىدۇ. ئەپپىيۇن، زەپە، ياغ بىلەن مەلەم قىلىپ چاپسا مۇپاسىل ۋە نۇقىرىس ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ.
 ئىسقىلىمىيادىن 0.1 گرامنى قايمىدە بويىمىچە ئىچسە خاپىغان ۋە زۆرەكنى قۇۋەتلىش ئۈچۈن مەنپەت
 قىلىدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى : - ئالتۇن كىرىنىڭ 0.1 گرامدىن 0.2 گرامغىچە، كۈمۈش كىرىنىڭ
 ئەھۋالىغا قاراپ 1 گرامغىچە .

ئورۇنباستارى : - ئالتۇن كىرىنىڭ توتىيا، كۈمۈش كىرىنىڭ، زۇپۇلغان مۇردارىنىڭ.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار : ئالتۇننىڭ ئويىكىگە زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى : - بادام يېغى، كۈمۈشنىڭ توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ.
 ئۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى : - بادام يېغى.

ئىدە كېپتى

(خىرۇد - ھەببە خىرۇە)

SEMENA RICINI

蓖麻子

تونۇش : - بۇ ئوسۇملۇك ئاق ۋە قىزىل ئىككى تۈرلۈك
 بولۇدۇ. بىنەپشەگە مايەل، ئاقتىن قۇۋەتلىك. يوپۇرمىغى ئەنچىر
 يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. چۆرىسى ئەنچىرنىڭكىدىن چەشلىغراق.
 تەپەسى 120 سانتىمەتەردىن ئىككىزىگە، ۋىلىتىزى قۇمۇشقا ئوخ -
 شاش كىۋاك، مۇسى تىكەنلىك، باشلىق، زۇمۇلاق، ئۇرۇغنىڭ چوڭ
 كىچىكلىكى قەۋىنىڭ ئۇرۇغىدەك، پوستى ئۈستىدە قارا چىكىتلىرى
 بار، مېغىزى ئاق، يېغى كۆپ، ھول، ئىسسىقلىقتا ئوتتۇراھال يەرلەر
 دە ئۇنۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى : - شىنجاڭنىڭ ھەممە يەرلىرىدىن چىقىدۇ.
 تەبىئىتى : - 2- دەرىجىنىڭ ئىخىمىداقۇرۇق ئىسسىق.
 خۇسۇسىيەتى : - پەي يۇمشۇتۇش، ئىچ سۇرۇش، تومۇر -
 لارنى پاكلاش، ئەزالارنى قۇۋەتلىش، ئاغرىق قالدۇرۇش خۇسۇسىيە -
 تىگە ئىگە.

146 - رەسىم، ئىدە كېپتى

ئىشلەتمەش ئورنى : - يەللەرنى ياندۇرۇش، يەللەرنى يۇمشۇتۇش، سوغۇقتىن بولغان خەلىمەلارنى سۇ -
 رۇش، تومۇرلارنى پاكلاش، ئەزالارنى قۇۋەتلىش، باش ئاغرىقى، پالەج، لەقۋا، تىتىرەمە كېسەل، سوغۇقتىن بولغان
 كېسەل، دەم سىقىلىش، سوغۇقتىن بولغان يوتىل، قۇلنىچىنى ياندۇرۇش، قاتتىقلىقنى يۇمشۇتۇش، ئۇچا ئاغرىقىنى
 پەسەيتىش، سۇيدۇكلۇقنى قۇۋەتلىش ئۈچۈن ۋە ئىستەسقىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلەتمەلىدۇ. مېغىزى ئىچ سۇ -

وۇشتە قۇۋدەتى زىيادىدۇر. ھەيىزنى ماڭدۇرۇش، بالىلارنىڭ ھەمىيەمى، چۈشۈرۈش ئۈچۈن پايدىلىق. تەبىئەتتە تۈرە ھەيىزىمىزىدىن 10 نالى ئوبدان يۇمشاق سوقۇپ ھەسەل بىلەن قوشۇپ يەسە بەلغەمنى سۇرۇدۇ. ئىشتىھانى ۋە مەيدىنى سۇسلاشتۇرۇپ ئارامسىزلىق كەلتۈرۈپ كۆڭۈل ئېلىشتۇرۇش بىلەن قۇستۇرۇدۇ. خېمەرقىلىمى، سوگەل گەچاپسا سوگەلنى چۈشۈرۈدۇ. قارداغ بەلغەمدىن بولغان قاتتىق ئىششىقلىقلارنى ياندۇرۇدۇ. ئاغرىق پەسىدە تىشى، ئىششىق ياندۇرۇش، قول، پۇتنىڭ ئۇچلىرىنىڭ ئاغرىقى ئۈچۈن، موپاسىل ئاغرىقى ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. سەركە بىلەن قوشۇپ چاپسا ئەمچەكنىڭ ئىششىقلىقىنى ياندۇرۇدۇ، ئاخىرىدا قىزىلىق پەيدا بولۇدۇ. بۇنى بادىسۇرۇخ دەيدۇ، شۇنىڭغا ھەم پايدا قىلىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ ھۆلىسى سىقىپ ئارقا-ئارقىدىن ئىچۈرسە قۇستۇرۇدۇ (يوپۇرمىغى زەھەرلىك، دىققەت قىلىش لازىم-تەھرىر). سوغۇق زەھەرلەرنى ياندۇرۇدۇ. دۇرگەپيۇن شۇنىڭغا ئوخشاش زەھەرلىك نەرسىلەرنى كۆتۈرۈدۇ. يوپۇرمىغى زەھەرلەرنى ياندۇرۇشتا قۇۋەتلىك تۇر. يوپۇرمىغى ئىسھال قىلىشتا ئۇرۇغىدىن كۆچىمىز. ئارپا ئۇنى بىلەن خېمەرقىلىمى كۆزنىڭ ئىسسىقلىقىدىن بولغان ئىششىقلىرىغا، كالىنىڭ تىگىدىكى ئىششىقلىقلارغا، قالغان زىرائەتنىڭ ئىششىقلىرىغا چاپسا پايدىلىق. يوپۇرمىغىدىن 8 گرامنى يېڭى سۇت بىلەن قاينىتىپ ئىچۈرسە سوغۇقتىن بولغان زۇرەك ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. زىلىتىنىڭ پوستىنى يېڭى سۇت بىلەن ئىچۈرسە قۇساق ئاغرىقىغا پايدا قىلىدۇ. توسالغۇلارنىڭ يولىنى ئاچىدۇ. يېڭىمىنى مائۇل ئۇسۇل بىلەن قوشۇپ بەرسە چاپلىشاڭغۇ بەلغەمنى زىرائەتلەردىن يازا دۇرۇدۇ. پەيگە چاپسا پەي تارتىقلىقىغا، قاتتىق ئىششىقلىقلارنى يۈمۈشۈشقا پايدا قىلىدۇ. قۇلاق ئاغرىقىنى پەسىتىدۇ، بالىياتقۇ ئاغزىنىڭ زۇمۇلۇپ قالغىنىنى ئاچىدۇ، دۇم بولۇپ قالغىنىنى تۈزلەيدۇ، يىرىگە لىق قىچىشقا، باشنىڭ سۇلۇق جاراھەتلىرىگە، ئاشقازان ئىششىقلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ، تېرىنىڭ كۆكەلمىرىنى كۆتۈرۈدۇ. كۆمىكى دەريا بىلەن قوشۇپ چاپسا باشنىڭ تۈكى چۈشۈپ كەتكەن يەرگە چاش ئۇزىدۇ. كۆدە سۈيى بىلەن بوۋاسىرغا چاپسا ياكى ئىچسە پايدا قىلىدۇ. يېغىنى مىس قاچمىغا سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم يېپىپ، ياغ قىزىغاندا 40 گرامغا 20 گرام كاپۇر سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم يېپىپ كاپۇر ئېرىگەندە قازاننى چۈشۈرۈپ سوۋىغىچە ئاغزىنى ئاچماي، تازا سوۋۇغاندا ئېلىپ چوڭ تەرەتتىن كىيىمىن مەقەتنى زۇيۇپ قۇرۇتۇپ تىييار بولغان ياغ بىلەن ياغلايدۇ. ھەرۋاخت تەرەتتىن قايتىپ كەلگەندە شۇنداق قىلىماق بىلەن بوۋاسىر تۈگەيدۇ. بۇ ياغنى ئىسسىقلىق ياغلايدۇ. ئىلان قاسرىغى، قىچا بىلەن كەزىر (قېتىپ قالغان) كېسەلگە، بەدەننىڭ بىر قات تېرىسى چۈشۈپ كەتكەن كېسەلگە، تەرەتكە، قارا داغلارغا ئىشلىتىلسە ياخشى ئۈنۈم بىرىدۇ. قىچمىغا قوشۇپ ياغلىسا ما-خاۋغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مەقدارى: 1 ياشتىن 5 ياشلىقلارغا 1 دانىدىن 2 دانىغىچە، 5 ياشتىن 10 ياشلىقلارغا 2 دانىدىن 3 دانىغىچە، 10 ياشتىن 15 ياشلىقلارغا 4 دانىدىن 5 دانىغىچە، 15 تىن زۇقۇرى چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 5 دانىدىن 10 دانىغىچە بىرىلىدۇ. بۇنى پوستىدىن ئايرىپ ئاقلاپ ئىشلىتىلىدۇ (تەركىبىدە زەھەرلىك ماددا بار، توۋەنگە قارالسۇن).

يېغىنىنىڭ ئورۇنباىسارى: - باراۋەر مىقداردا تۇرۇپ يېغى.

ئوزۇننىڭ ئورۇنباىسارى: - $\frac{1}{10}$ ھېساۋىدا دەن.

دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئىشتەينى سۇسايىتىدۇ ۋە توۋەنلىشتۈرۈدۇ، ئارامسىزلىق، كۆ-گۈل ئېلىشىش، قۇسۇش پەيدا قىلىدۇ.

RICINUS COMMUNIS LINNE

تۈزەتكۈچىسى: - كەتپرا، مەستىكى، پەننە.

بۇ ئېۋرۇپىيە ئائىلىسىغا كىرىدىغان

ئىك پىشقان، قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقىدىن ئىبارەت.

تەر كىسۋى : - ئىمىنىڭ پىمىنى ئىسسىق قىلىش ئۈچۈن ئىسسىق قىلىشقا
ۋەتسىن دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل ئالكوئولىد (القول) بار. مېغىزدا 0.15% پروتسىپىت بۇلۇپ، يوپۇر-
مىغدا 1.3% پروتسىپىت يەتتىپ بارىدۇ. مېغىزدا بولسا ئۇنىڭدىن باشقا زەھەرلىك ئاقسىل - ۋەتسىن ۋە
ئاللىبىرگىن بار. مېغىزنىڭ تىر كىۋىدە ياغلىق ماي 43 - 53% پروتسىپىت يەتتىپ بارىدۇ. ئىمىنىڭ پىمىنى
مىچىش ئارقىلىق ياغ چىقىرىلىدۇ. دەسلەپتە چىققان بۇ ياغنى بىۋاسىتە دورا ئورنىدا ئىشلەتكىلى بول-
مايدۇ، زەھەرلىك ماددا (ۋەتسىن، ئاللىبىرگىن ۋە باشقىلار بار). ياغنى قايناقسۇ، ياغ، ئىسسىق
پار بىلەن قايتا ئىشلەش ئارقىلىق، تىر كىۋىدىكى زەھەرلىك ماددىنى يوقاتقاندىن كىيىن (قىزىتقاندا
مەزكۇر ماددىلار بۇزۇلۇپ كىتىدۇ) ئاندىن ئىچىشكە بىرگىلى بولىدۇ. چىقىرىلغان ياغدا ۋەتسىن كىسلى-
ئاسى ۋە ئۇنىڭ تىرىگىلىتىرىدى، پالەمتىن كىسلىئا تىرىگىلىتىرىدى قاتارلىق تىرىگىلىغۇچى ماددىلار بار.
ئىمىنىڭ پىمىنى يېغى : - (OLEUM RICINI) نىڭ تىر كىۋىدىكى ۋەتسىن ماددىسى شۇدەرىجىدە
زەھەرلىككى، مەزكۇر ماددىدىن بىر گرامنىڭ 7 مىللىگرامى) چوڭ كىشىنى ئولتۇرۇپ
قويۇدۇ. ياغ سىقىپ چىقىرىلغاندىن كىيىن ئالكوئولىد ۋەتسىن كۈنجۈرىدە (تەرىپتە) قالىدۇ. شۇڭا ئۇ
ھەم ھايۋانلار ئۈچۈن زەھەر ھېساپلىنىدۇ. كۈنجۈرنى ئالدى بىلەن قىزىتىپ ئىچىدىكى زەھەرلىك تىر-
كىسپنى بۇزۇپ تاشلىغاندىن كىيىن ئاندىن مالغا بىرگىلى بولىدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلەتمەلىشى : -

تەبىئىيەت : - مۆتىدىل، قۇرۇق، ئازراق زەھەرلىك.

خۇسۇسىيەتتى : - ئىچىنى زۇمشۇتۇش، ھوللۇكنى ھەيدەش، سىرتقا ئىشلەتكەندە بىدەن
ئىچىدىكى ھوللۇك، ژىرەڭلارنى سىرتقا شۇمۇرۇش، چىرىشنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار.
ئىمىنىڭ پىمى يېغى (ياغ تارتىلغاندىن كىيىن قايناقسۇ بىلەن بۇيۇپ ياكى ئىسسىق پار تىسىر قىل-
دۇرۇپ زەرەرسىزلىنىدۇرۇلگىنى) سۈركى دورا قىلىپ ئىشلەتمەلىدۇ. بالىلارنىڭ ھەزىم قىلىشى بۇزۇلغاندا
دە، ئىچ سۈرگەندە، ئىچى قاتقاندا بىرىلىدۇ (ئىمىنىڭ بالىلارغا دەرمەن بىرگەندىن كىيىن ياغ سۈركى
بىرگىلى بولمايدۇ، چۈنكى تىر كىۋىدىكى سانتونىن بۇ ياغدا ئېرىپ، ئۇچىي ئارقىلىق سىڭىپ زەھەر-
لەپ قويۇدۇ). چوڭ كىشىلەرگە ئاياللارنىڭ تۇغۇتتىن كىيىنكى ئاجىزلىغان چاغلىرىدا سۈركى لازىم
كەلگەندە بىرىش مۇمكىن.

سىرتقى تەرەپتىن ھەرخىل جىراھەتلىرىنى داۋالايدىغان مەلەمەتلەرنىڭ ئاساسى بولۇپ خىزمەت قى-
لىدۇ. بۇياغ قوشۇلغان مەلەمەلەر يامان يارىلارغا، كۆيۈك جىراھەتلىرىگە بېلىق يېغى قوشۇلغان مەلەمە-
لەردەك پايدا قىلىدۇ. ژىرەڭنى تارتىدۇ، ھاللىككى قۇرۇتۇدۇ، سېسىغىنى يوقۇتۇدۇ.

ئاغزى، كۆزى مايماق بىسىلۇپ قىلىنغانلارنى داۋالاش ئۈچۈن ھەببۇلمۇلۇكىنى
سوقۇپ تېگىش بىلەن داۋالاش مۇمكىن. ئوڭغا مايماق بولسا سول تەرەپكە، سولغا مايماق بولسا ئوڭ تەرەپ-
كە تېگىش كېرەك. يېغىنى سۇلۇق ئىششىقلاغمۇ چاپىدۇ. بۇ دورا بىر قانچە ھاساراتلارنىمۇ ئولتۇرۇدۇ.
تۇغۇتتىن كىيىن ئاياللارنىڭ بالىياتقىسى چىقىپ قالسا، ئىمىنىڭ پىمىنى سوقۇپ چاش ئۈستىدىن
تېگىلسە، ئاستا - ئاستا بالىياتقىچى كىچىكلىتىپ كىرگۈزۈۋېتىدۇ. سوقۇپ ئاياقنىڭ ئۈزە كۆكۈلۈكىگە سۈر-
كە تۇغۇتنى تىزلىتىدۇ، بالىنىڭ ھەمىدىنى چۈشۈرۈدۇ.

يوپۇرەغى : - زەھەرلىك بولۇپ، ئاياق ئىششىپ ياكى سەزمەس بولۇپ قالغاندا، يوپۇرماقنى
ھورلاپ ئاندىن سوقۇپ تېگىلسە 2-3 كۈن ئىچىدىلا ئىششىقنى قايتۇرۇپ سەزگۈسىنى ئىسلىگە كەلتۈرۈدۇ.

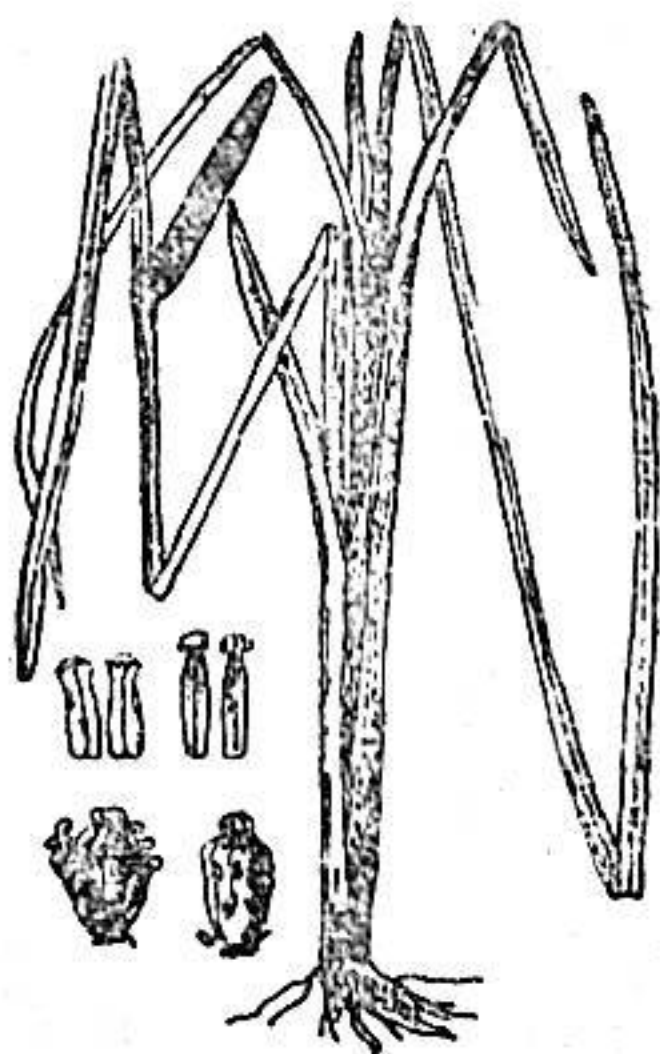
ھول يوپۇرماقنى سوقۇپ، ئېغىز ئالەمىغان جاراھەتلەرگە تېگمەسلىكىنى كۆرسىتىش ئالدىدۇرۇدۇ. قوشۇمە
 ھەدىيۇلۇكتىن 30 - 50 تالنى بىر باش چوڭ تاغ سامسەرى بىلەن بىللە سوقۇپ خېمەر قىلىپ، داكىغا
 كوراپ ئاياقنىڭ ئۈزە كۆڭۈلۈكىگە تېگمەپ قويۇلسا، تەخمىنەن 10 ساگەتتىن كىيىن سۇيۇلۇشى كورۇنەرلىك
 دەرىجىدە راۋان قىلىپ ئىششىقنى قايتۇرۇدۇ. بۇ ئۇسۇل بىلەن بورە كىنىڭ ۋە سىپالېنىمىسى (نېفىرىت)، سۇ-
 لۇق ئىششىق ۋە ئىستىسقا (ئاسىت) لارنى داۋالىغىلى بولۇدۇ. ھەر 12 ساگەتتە بىر قېتىم دورىنى ئال-
 ماشتۇرۇپ تاكى ئىششىق تامامەن قايتىچە داۋاملاشتۇرۇش كېرەك. مۇمكىن بولسا ئىسسىق ئوتكۇزۇش ئۇ-
 سۇلى بىلەن بىللە قوللۇنۇش پايدىلىق (ياپون خەلقى ئارىسىدىكى سىناقىتىن ئوتكىن چارە - تاھرىر).
 ئەسكەرتىش: - ئىنەك پىتى ئوسۇملۇكىنىڭ يوپۇرماقنى سوغۇقسۇغا چىلاپ، سۇيىمىنى چاچ-سايا-
 كى چۇسى ئورۇنلىشىۋالغان كارۋات، بوشۇك قانارلىق جاھازىلارنى زۇسا ئىنتايىن ياخشى نېتىجە قازانغە-
 لى بولۇدۇ (ھەر قايسى مەملىكەتلەردە سىناق قىلىنغان).

ئىگىز

(ۋەج - سەۋسەن زەرد)

ACORUS CALAMUS

水 菖 蒲

147 - رەسىم ئىگىز.

تونۇش: - بۇ كولىنىڭ لىۋىدە ئوسۇدىغان يوپۇرماقنى پىچان-
 نىڭكىدىن كەڭرەك، قىرلىق، تۈرلۈك، چۈرۈك، غۇزەمەك، ئۇزۇن بويلىق،
 خۇشپۇراقلىق، ئاچچىق تەملىك، كىچىك ھاۋا رەك گۈلى بار پىرخىل
 ئوسۇملۇكتۇر.

بىخى (ۋىلىتىزى) قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك، بوغۇملۇق، بە-
 زىلىرى مايساق، بەزىلىرى تۈگۈش، ئوتكۇر پۇراقلىق، تېتىسا قى-
 رىق، ئاچچىق تەم بىرىدۇ. بىر نەچچە خىل بولۇپ ياخشىسى: ئېقىش-
 راق، ئوزى يوغان، كوپ بوغۇملۇق خۇشپۇراق كەلگىنىدۇر.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتە مەنزىنىڭ، جۈملىدىن رايون-
 ھەزىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىنىڭ ئوتتۇ-
 رىسىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - يۇمشۇتۇش، ئەزالارغا جۇلا بىرىش،

توسالغۇلارنى ئېچىش (سوددەلەرنى ئېچىش)، بەلغەم يوقۇتۇش، يىل ياندۇرۇش، زەھەر قايتۇرۇش،
 بىشاش ۋە كوكرەك ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىش، مەستىكى بىلەن قوشۇپ يىدۇرسە مەڭگىنى تارىلاش، باشقا
 ئىبەزالاردىكى ھەسەللىكلىرىنى چىقىرىۋېتىش، پىسالەنچ، خەدەر (قىاتىھا)، ئىستىسقا-
 رىخا (پەي بەدەننىڭ ئاجىزلىغى)، تىلىنىڭ ئېغىرلىغىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرى بار.
 ئىگىزنىڭ ئوزىنى چاينىپ ئېغىزدا تۇتۇپ زۇرسە (داۋاملىق تەكرارلاۋەسە) كىچىك بالىلار-
 نىڭ تىلىنى تىز چىقىرىدۇ، پات - پات يۇراپ تۇرسەمۇ زۇقۇردىكى تەسەرنى پىرىدۇ. چاينىمىسا

چەش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. پاكىزلاپ يۇمشاق سوقۇپ كوزگە سۆرمە قىلىنسا، ئاق چۈشكەن كوزگە پايدىدا قىلىدۇ. كوزگە قۇۋەت بىرىدۇ. كوزنىڭ ھۆلۈكتىن قاراڭغۇلىشىشىغىمۇ پايدىسى بار. يېشى ھۆل ئىگىرىنى سىقىپ سۇيىمى ئىچسە، بەدەنكە قۇۋەت بىرىدۇ ھەم قۇۋەتنى ساقلايدۇ؛ مەنگە، پەي، مەيداننىڭ ھۆلۈكىنى قۇرۇتۇدۇ، بەدەننى ئازىلايدۇ، خۇن، سىپىرانى ساپلايدۇ. كوكورەك ئاغرىغىنى - سانجىمىلارنى ۋە مەيدەم ئۈچەيلىرىنىڭ يەللىمىدىنى ھەيدەيدۇ. جىگەرە ئال، ئۈچەي ئاغرىغىلىرى، سوغۇقنى بولغان سەيچىل ئەمنا (تولغاق كېسىلى)، ھۆلۈكتىن بولغان سۇيىدۇكنىڭ تېمىپ كىلىشىنى داۋالايدۇ. سۇيىدۇكلۇكتىكى ئاشنى پارچىلايدۇ، بورەكنى قىزىتىدۇ ۋە باھنى زىيادە قىلىدۇ. سۇيىدۇكنى، ھەپىزنى ماڭدۇرۇدۇ.

ئىگىرىنى سوقۇپ زىھاد قىلىسا، پالەج، بەلغىم خىساراكىتپىرلىق تەشەننۇج خەدەر (پەي تىسارتىپ قىپىلىش)، بېغىمەش، يانباش ئاغرىقلىرى، بالىياتقۇ ئاغرىقلىرىنى توختۇتۇدۇ، يەللىرىنى تارقىتىدۇ، ئالنىڭ چىرگۈزۈشمىنى، قاتتىقلىقىنى يۇمشۇتۇدۇ. بوغۇم ئىشىقلىرىدا قايمەمە - بويىچە زىھاد قىلىنسا بەلغىم خاراكتېرلىق ئىشىقلىرىنى تارقىتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان بوغۇم ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. بەمىق (ئاق داغ)، بەرەس (پەسە) لەرگە ھەم زىھاد قىلىنسا پايدىسى كۆپتۇر. سوقۇپ بەدىيان شىرىسى، زەپىر قوشۇپ پاكىزدا كىمغا سۇركەپ بالىياتقۇ ئاغزىغا قويما ھامىلە بولۇشقا ياردەم بىرىدۇ. قاينىتىپ سۇيىدە ئولتۇرسا بالىياتقۇ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. 4 گرام مىقداردا ئىچسە، ئىچكى تەرەپتىن ئىچىلگەن ھەر خىل زەھەرلەرنى دەپىنى قىلىدۇ. زىھاد قىلسا ھەر خىل زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان زەھىرىنى قايتۇرۇدۇ. مۇرەببا قىلىپ ئىچسە، پالەج، سىرئى (تۇتقاقلىق نېرۋ كېسىلى)، ئاشقازان ئاجىزلىقى ۋە ئاشقازان ئاغرىقلىرى، قوساق ئېسىلىش، خۇلدۇرلاش، ئۈچەيلىرىدىكى قولنىچ (توسۇلۇش) قا پايدا قىلىدۇ.

ئىگىرى مەجۇنى مەڭگىدىكى ھۆلۈكنى ۋە كوزگە نەزلە چۈشۈش (مەڭگىدىكى زەھەرلىك ئاچچىق سۇنىڭ كوزگە كىلىشىنى) ئوسۇدۇ. ھەر خىل يۇزۇق ئوي - خىياللارنى يوقۇتۇدۇ. ئۈمۈملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، بارلىق سوغۇقتىن بولغان كېسەللىكلەر، سوغۇق مىزاج قېرى كىشىلەر - گە ئوبدان پايدا قىلىدۇ. بەلغىم مىزاجلەرگە مۇۋاپىق. ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ. ئاشقازاننىڭ ھۆلۈكىنى قۇرۇتۇدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - 4 گراممىچىلىك گەۋالغا قاراپ بىرىلسە بولىدۇ. ئورۇنبا سارى: - يەللەرنى يوقۇتۇشتا، ئال ۋە جىگەر كېسەللىرىگە تەڭ مىقداردا زىرە كىرمانى؛ ۱ ھەسسە رەۋەن، باھنى قۇۋەتلەش ۋە باشقا ئاغرىقلار ئۈچۈن باراۋەر مىقداردا زىراۋەن. زىيانلىق تەسەبىرى: - باشقا زىيان قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى ئارپا بېدىيان. ئىسسىق مىزاجلەر - نىڭ قېنىنى كويۇرۇدۇ. تۈزەتكۈچىسى سىرگەنچىپىن. تەركىبى: - ئىگىرىنىڭ كوشلۇك ۋە ئۇزۇنچاق زىلىتىدۇدا ئۇچۇچان خوشپۇراق ماي بار. ماينىڭ تەركىبى توۋەندىكى بىرىكمىلەردىن ئىبارەت: ئاسارۇن، كالا مېن، ئاسارۇل ئالدىمەد، سېسكويىتېرۇن، كالا مېن، ئالوردىن، ئېۋكەنول. بۇلارنىڭ سەرتىدا ئىگىردە ئاشلاش كەسلوتاسى (ئاتسۇم تانىسكۇم) ۋە كراخمال بار.

تەسەبىرى: - ئىگىرى تاماق ھەزىم قىلىشنى تىزلىتىدۇ، ئاشقازان، ئۈچەيلىرىدە زىيادە ئېچىش ھادىسىنى چەكلەيدۇ، ئاشقازاندا تۇز كەسلوتاسىنىڭ ئېشىلەپچەقىرىلىشىنى تىزلىتىدۇ. تەمگە بولغان سىزگۈر - لۈكنى ئاشۇرۇدۇ. تارتىشىۋالغان (سىيازىمىلانغان) سىدام مۇسكۇللارنى بوشاشتۇرۇدۇ. شۇنىڭدەك ئاغرىق پەسەيتىدۇ. شۇڭا ئۈچەينىڭ سانجىمىلىشى ئاغرىشلىرىغا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىگمەرنىڭ جەۋھەرلىرى قان بېسىمىنى چۈشۈرۈدۇ. بۇنىڭ سەۋىيەسىدە تېرىنىڭ مەلۇم دېرىزىدە قىلىنغاندا، ئىسسىقلىق كۆرسىتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن راخمت ۋە بەزى كېسەللىكلەرنى بىلەن ئاغرىغان بالىلارنى چەرەۋەلىدۈرۈدىغان كاشىكاپ نەزەرگە قوشۇلۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئەتتىكى ئەمىلىيەتلىرى: - تەبىئىي - ئىسسىق. خىرۇپۇراق تەبىئەتتىكى. خۇسۇسىيەتى: - تۇسالىقۇلارنى ئېچىش، ئىچكى بەش ئەزانى قۇۋەتلەش، كۆزنى درىشەنلەش. تۇرۇش، يەل ھەيدەش، ئۇلۇزنى ساپلاش، ئاشقازان، ئۈچەينى قىزىتىش، سۇيۇقنى ئازايتىش، زەھەر قايتۇرۇش، ھاشارات ئۆلتۈرۈش تەسۋىرلىرى بار.

باھنى قۇۋەتلەپ بەدەننى كۈچەيتىشكە، ئاشقازاننى قۇۋەتلەشكە، ئىشتەينى ئېچىشقا بىرىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئۈچەينگە يەل تولۇپ قوساق كۆپكەندە، رېۋماتىزىملىق بوغۇم ئاغرىقلىرىدا ئىشلىتىلىدۇ. كۆتۈرگۈچى بىلەن يوپۇرماقلىرىنى قاينىتىپ قىزىتىپ بەدەننى كۈچەيتىشكە بىرىلىدۇ. ئۇنىڭدىن تەييارلانغان كاشىكاپ سالىقىمىلاردا، ھىۋانغا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. يەنە مەلھەم دورىلارغا قوشۇپ بەزىبىر تىرىق كېسەللىكلەرنى داۋالىنىدۇ. شۇنىڭدەك تۇتقاق كېسەللىك، بەلغەمدىن بولغان ھۇشسىزلىق، چىش ئاغرىقى، چىش مۇلكى قاناش قاتارلىق كېسەللەرگەمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

ياشماق

(جەۋز)

JUGLANS REGIAL

核桃

148 - رەسىم، ياشماق

تونۇش: - بۇ، بىر خىل يوغان دەرىخنىڭ مېۋىسى بولۇپ، دەرىخنىڭ يوپۇرماقلىرى كەڭ بىر ئاز ئۇزۇنچاق بولىدۇ. مېۋىسىنىڭ قەۋەت پوستى بولۇپ، 1 - قەۋەتنى كۆك قېلىن، تەمى قېرىق بىر ئاز ئاچچىق، خام ۋاختىدا يۇمشاغراق بولۇپ قۇرۇغاندىن كىيىن ياغاچتەك قاتتىقلىشىدۇ. 2 - پوستى بۇغداي رەڭلىك، قاتتىق بولىدۇ. بىر - بىرىگە چاپلىشاڭغۇ ئىككى پارچىدۇر. 3 - پوستى مېغىز ئۈستىدىكى تەمپىز پوستىدۇر. مېغىزنىڭ رەڭگى ئاق ياغلىق.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - 2 - دەرىخىدە قۇرۇق ئىسسىق، 1 - دەرىخىدە قۇرۇق. ئانچىكى يېڭى بولسا قۇرۇق ئىسسىقلىقى ئازراق بولىدۇ. كۆندراپ قۇرۇغانسېرى قۇرۇقلۇقى، ئىسسىقلىقى كۆپ بولىدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - تەبىئىي يۇمشۇتۇش، يەلنى، ئىششىقنى تارقىتىش، باھنى، تۇخۇمنى، گەزايى رەڭسىز قۇۋەتلەش، بولۇپمۇ مەڭگۈ قۇۋەتلەش، ئىچكى خاۋاسنى (ئىچكى سەزگۈگەزايى) لىدىن قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

گەمىشلىتىلىشى ئورنى : - ياگاكتىن 40 گرامنى گەنجىز بىلەن ئىزدەپ يەسە تەبىئىي يۇمشۇتۇدۇ. ئىنھا ئورنى ئاستىدا يەسە ئاساز قۇستۇرۇدۇ. قۇرۇپ پوستى بىلەن يەسە سوغۇق ھاۋادىن بولدىن يوقال ئۇچۇر مەنپەئەت قىلىدۇ. گەنجىزۇت بىلەن يەسە گەنجىزۇتنىڭ زەرەرىنى توسۇدۇ. مەدە قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ. قايمىدە بويىچە بالادۇر بىلەن يەسە بالادۇرنىڭ زەرەرىنى توسۇدۇ.

گەنجىز ، سۇداپ بىلەن قوشۇپ يەسە ھەر تۈرلۈك زەھەرلەرنىڭ زەرەرىنى توسۇدۇ . پوستى بىلەن كويىدۇرۇپ 4 گرامنى مۇرتنىڭ رۇبىسى بىلەن يەسە بوۋاسىرنىڭ قېنىنى يوقۇتۇدۇ. قايمىدە بويىچە ئىزدەپ كوزگە چاپسا ياكى سۇرمە قىلىپ كوزگە ئارتسا كوز قوتۇرلىغى ، كوزنىڭ قاراڭغۇلىشى ۋە يا- شاڭغۇردىشى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ . مېغىزىنى كويىدۇرۇپ ئىزدەپ شاراپ بىلەن ھۇمۇل قىلىسا ئا- دەتتىن ئاشقۇرى كىلىدىغان ھېيىزنىڭ قېنىنى توسۇدۇ . ياگاكتى ئىزدەپ ھەسەل ، پىياز ، تۇزلار بىلەن ھاچمەرتىشتە چىشىلىدىن جايغا چاپسا ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. كىرمانى زەرەبىلەن ۋە ھەسەل بىلەن تېنىشەتۇ- رۇپ پالەچ بولغان كىشىنىڭ بېشىغا ۋە بەدەنلىرىگە چاپسا، سوغۇقتىن بولغان مۇپاسىل ئاغزىقىلىرىغا چاپسا ياكى سوغۇقتىن بولغان بەلغەم خاراكىتېرلىق كونا تېپ كىشىلەرنىڭ بەدىنىگە چاپسا، ئاندىن ھامىيادا ياكى ئاپتاپتا، ئىسسىق ئويدە ئىسسىق كۆرپىنىڭ ئۈستىدە ئاغزىقى تەرىپىنى توپىگە قىلىپ (ئىكەر ئاغزىقى ئىككى ياندا بولسا، ئوگىدىسىغا يېتىتىپ) ئىسسىق چۈمكۈنۈپ تەرلىدە (سوغۇق ھاۋادىن ، سوغۇق سۇدىن ساقلىنسا) مۇشۇ تېرىقىدە بىر ئىككى قېتىم قىلىش بىلەن زۇقۇردا ئېيتىلغان كېسەللەر يۇقۇلۇدۇ. يۇنىڭ ھولىنى ئىزدەپ چاپسا زەرەبە يەتكەن جايىنىڭ ئىزلىرىنى يوقۇتۇدۇ. ھول ياگاكتىنىڭ مېغىزىنى يۈزگە سۈركەپ يۈزىدىكى قارا داغلىرىنى ۋە قو- رۇقنى يوقۇتۇدۇ. چاپناپ ئاشتىدا چاپسا كىچىك بىالدىلاردىكى تەمرەتكۇ ، سۇدا خاراكىتېرلىك ئىش- شىقلارنى يوقۇتۇدۇ. يۇنىڭ كونسىنى ئاشتىدا چاپناپ چاپسا پىيىنىڭ تولاغۇشۇپ قالغىنى، پۇتنىڭ ئالغىنى- دىكى پىيىنىڭ سوغۇقتىن، قۇرۇقلۇقتىن زىغىلىپ قالغانلىغى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. كونا ياگاكتى مېغىزىنى كويىدۇرۇپ زەپتى بىلەن باشقا چاپسا باشنىڭ زىدىگىلىق چاقىلىرىنى داۋالايدۇ . ياگاكتى مۇرابباسىنى مۇۋاپىق ھالدا ھەسەل بىلەن يەسە بىرە كنى سەمەرتىدۇ. باھنى قوزغايىدۇ . ئىچىنى يۇمشۇتۇدۇ، ئۇچىدىنى قۇ- ۋەتلەيدۇ. ياگاكتىنى سىركىگە چىلاپ قۇرۇتۇپ يەسە ئاشقازىنى ئاجىز كىشىلەر ئۇچۇن ياخشى مەنپەئەت قى- لىدۇ. ياگاكتىنىڭ يېلىمىنى يامان يەردىگىلىق چاقىلىرىغا چاپسا ياكى ئىزدەپ ئاغزىقى چىشقا قويسا مەنپەئەت قىلىدۇ. ياگاكتى پوستىنىڭ ئۇسارىنى ئانار رۇبىسى بىلەن قاينىتىپ قويۇلغاندا ئېلىپ، كالىنىڭ ئىچى- دىكى ئىششىقلارغا چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ . پوستىنى سۇ بىلەن قاينىتىپ ئاغزىنى چاپسا چىشىنىڭ تۇۋىدىكى ئىششىقلارنى ئارقىتىدۇ، چىشىنى چىكىتىدۇ. ئىككىنچى پوستىنى ئىزدەپ ھول جاراھەتلىرىگە سەپسە جىاراھەتلىرىنى قۇرۇتۇدۇ . ياقىلىقىنىڭ ھول تاشقىنى پوستىنى ئىزدەپ ئۈستىگە تومۇر پوقىنى ئىزدەپ سېلىپ ھەر كۈنى قوچۇپ تۇرۇپ 10 - 20 كۈن قويسا ئوبدان خوزاپ بولۇ- دۇ. قايمىدە بويىچە تومۇر پوقى ۋە سىركە بىلەن قاينىتىپ بىر ھەپتە ئاپتاپتا قويۇپ قوچۇپ تۇرسا ئۇۋەل- قى نۇسخىدىنمۇ ياخشىراق خوزاپ بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: ئەۋالغا قاراپ 12 گرامدىن 24 گرامغىچە.

ئورۇنماسارى: - باراۋەر مىقداردا ھەببەتۇلخۇزرا ياكى چەلغۇزە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلىلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئانار سۈيى ئىچىش.

تەركىمى: - 1575 پورتسېنت ئاقسىل، 632 پورتسېنت ياغلىق ماي، 1014 پورتسېنت تەبىئەت ماددىسى، 175 پورتسېنت كۆل ماددىسى (ماكنېزىيە، ماركانس، كالىتسى فوسفات ۋە تومۇر ماددىلىرى)، ۋە تامىن A، G، C، E قانارلىقلارنى تۇتۇدۇ.

چۇڭگىيى تەبىئەتتىن ئىشلىتىلىشى: - تەبىئەتتىن مۇتەپەدىل.

خۇسۇسىيەتتى: - قاننى ياخشىلاش، بەلغەم بوشۇتۇش، ئەزالارنى كۈچەيتىش، ھەر خىل جا-راھەت ۋە چاچ چۈشۈشلەرنى داۋالاش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئوزۇقلاندۇرغۇچى ئالەم بۇرە كىنى كۈچەيتكۈچى، ئوپىكىنى ھۆلەندۈرگۈچى، يوتەل پەسەيتكۈچى، ئىششىق ياندۇرغۇچى، ئاغرىق پەسەيتكۈچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. ئاساسەن ياڭاق مېغىزى بىلەن سوغۇقتىن بولغان يوتەل، بەل - پۇتلارنىڭ ئاغرىقلىرى، قەۋزىيەت، مەنى تۇنالىماسلىق، چىمىسى ئاجىزلىق (ئىمپاتىئەسىيە) لار داۋالىنىدۇ. ئۇزاق يەپ بەرسە چاچنى قارايتىدۇ، مەشەك كۈشلەرنى ھۆلەندۈرۈدۇ.

ياڭاق يېغى ئىچىنى يۇمشۇتۇشقا، قاپاق ئۇرۇغىدەك مەددەنى چۈشۈرۈشكە، سەرتتىن قەچمىشقا، ئاز، ئۇششۇك ياردىمىنى ۋە قولتۇق تەرلەپ سېمىشلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ياڭاق دەرىخىنىڭ يوپۇرمىغىنى ئىچكۈزۈش ئارقىلىق ئاغزىدىن شالى ئېقىپ تۇرغۇچىلار داۋالەنىدۇ. يوپۇرمىغىنى سىقىپ چىقىرىلغان سۈيى بىلەن ياش بېزىنىڭ ۋە سىپالېننىيەلىنىشىدىن بولغان كۆز كېسىلىدە كۆزنى تېڭىلىدۇ.

ياڭاق شاكىلى ئىچىدىكى توسقۇچ پەردىلەر چاچنى بويلايدىغان ماددا ۋە سىمىلىسىگە ئوخشاش كې-سەللەردە قاننى تازىلەشچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ.

پىششىق ياڭاق كۆك پوستىنىڭ قاينىتىلىشى بىلەن چاچنى زۇيۇلدۇ ۋە تەمى تەكىلەر داۋالىنىدۇ. مىقدارى: - كۈندە 20 - 10 گرامنى قاينىتىپ، ھەپ ياساپ ياكى خام ھالدا يىمەشكە بولىدۇ. قوشۇمچە: - دوختۇرلار ئىچ ئوتكىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ياڭاق كۆمۈرى (كاربون ئاكتىۋاتۇس) ياڭاقنىڭ قاتتىق شاكىلىنى كويىدۇرۇپ سوقۇش ئارقىلىق ياسىلىدۇ. ئىچ سۈزۈش بى-لۈپمۇ قوساق كويۇش ۋە ئۇنۇمى ياخشى، بەر قېتىمدا 2 - 5 گرامغىچە ئىچىش مۇمكىن.

ياقۇت

RUBINUS

紅寶石

تونۇش: - بۇ مەدەن ئاشلارنىڭ بىر خىلى بولۇپ، خىلق ئارىسىدا چوڭ قەمەتلىك ئاشتۇر. رە-تە-كى خىلمۇ - خىل. يەنى قىزىل، سېرىق، كۆك، يېشىل، ئاق بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئەڭ ياخشى بىك قىزىل-ئانارنىڭ دانىسىغا ئوخشاش جۇلالىق، سۈزۈك، قاتتىق، داغسىز، تومۇرسىز بولغىنىدۇر. بۇنىڭ پارچىسى قانچە چوڭ، چىرايلىق بولسا مۇتەۋەر قەمەتلىك ھېساپلىنىدۇ.

ئىسسىق پارىدىن، تۇتۇندىن، پارىدىن، ياغدىن ساقلاش كېرەك. چۈنكى بۇ نەرسىلەر ياقۇتقا تەسە بۇزۇلۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئەتتى: - ئىسسىق - سوغۇقلىقتا مۇتەپەدىل، گەمما 2 - دەرىجىدە قۇرۇق، سېرىق 2 - دە-قۇرۇق ئىسسىق.

بۇنىڭ ئاسمان رە-گىلىكى 1 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق. ئاق رە-گىلىكى ئىسسىق - سوغۇقلىقتا مۇتەپەدىل. 2 - نىڭ ئەۋۋەللىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - كوكۇلنى ئېچىش، مىڭىنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.
 ئىشلەتمەش: - بۇنىڭ كىرەمىنى تىببى قايىدە بويىچە ئىچسە ۋەقلىما كېسەللىكى ئۈچۈن ،
 ۋاسۋاس، نېرۋا ، ۋابا ، قوساقىدا تويۇپ قالغان قاننى يۇمشۇتۇش ئۈچۈن، ئېغىزدىن كىلىدىغان قاننى
 توختۇتۇش ، زەھەرلەرنى پىسىيەتتەش، ۋابا خاراكتېرلىق يۈزۈق ھاۋانىڭ تىسىرىنى يوقۇتۇش ، قاننى
 ئازدلاش ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ .

تەبىئىي قىزىقلىغىنى، ھاياتلىققا كېرەك بولۇدىغان ماددىلارنىڭ قۇۋەتتىنى ساقلايدۇ. بۇنى سۈرمە
 قىلىپ كوزگە ئارتسا كوزنىڭ كورۇش قۇۋەتتىنى كۈچلەندۈرۈدۇ. كوزنىڭ سالامەتلىكىنى ساقلايدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - ۵-۱۰ گراممىچە.

ئورۇنباشارى: - يەشىم ۋە ئالتۇن.

ياقۇتنىڭ تۈرى ئىنتايىن كۆپ. پەقەت ئاناردانمىدەك قىزىل ياقۇتنىڭ ئوزۇنلا ئىچىدىكى خىمىيە
 ۋى ماددىلارنىڭ تۈر ھەم نىسبەتتىكى قاراپ، كالتىسى - ئالىيۇمىنلىق قىزىل ياقۇت - كراسۇلىت دەپ ئاتى
 لىدۇ. بۇ خىلنىڭ رەڭگى سېرىق، يېشىل، ئاق ۋە خومرەك بولۇش مۇمكىن. بۇتۇردىكى سو كسىمەت، رامو-
 نىزۇت دىگەنلەر كىرىدۇ.

ماگنېزىيە - ئالىيۇمىنلىق قىزىل ياقۇت - پىرۇپى دىيىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە كۆپ قىرلىق، سۈزۈك
 بولغىنى قىزىل ياقۇت - RUBINUS بولۇدۇ. ئۇندىن ئاشقىرى ئالماندىت، رۇخولت، سېپىسائىت، ئانە
 درادىت، توپوزولت ۋە باشقا نۇرغۇن تۈرلەرى بار. ئۇلارنىڭ تىرى كەۋدە تومۇر - ئالىيۇمىن، تومۇر -
 خروم، ماركانتېتى خروم قاتارلىق ماددىلار بار. ياقۇتنىڭ يېشىل ۋە باشقا خىللىرىنىڭ تۈرلىرىمۇ ناھايە-
 تى نۇرغۇن، جۇگىيى تەبىئەتتە بۇنىڭ ئورنىغا كۆپرەك ئەقىق ئىشلەتمەش.

ياۋا ئامۇت

(كۆمۈسرا بەۋزى)

CRATAEGUS PINNATIFIDA 山梨

تونۇش: - بۇنىڭ دەرىخى رەسىمى ئادۇتنىڭكىدىن كە-
 چىگەرەك ۋە قىسقىراق بولۇدۇ. بۇنىڭ مۇدىسى ناھايىتى كىچىك،
 سۈيى يوق، قېرىق، كىچ - كىچ بولۇدۇ.
 چىقىش ئورنى: - جاڭگالدا بولۇدۇ.
 تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.
 خۇسۇسىيەتتىكى: - ئىچ قاتۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.
 ئىشلەتمەش ئورنى: - قۇرۇغىنىنى سوقۇپ سۇيۇپ
 قىلىپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئىچ ئوتىكۈنى توختۇتۇدۇ. يۇمشاق
 ئىزدىم ھول چارەتلىرىگە سېپىلسە ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ كوش ئۇز
 دۇرۇدۇ. ئەگەر بۇنىڭ بىلەن پوتىرۇ (زەھەرلىك كەمىمەت) نى بۇ-
 شۇرسا زەھەرلىكى يوقۇتۇلۇدۇ. ياۋا ئامۇتنىڭ ياغىچىنى كويۇرۇپ
 خۇننىڭ زىيادەتلىكىدىن كىملى بوغۇلغان كىشىگە پىسرىلسە
 يۇتۇرىنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇپ كالىنى ئاچىدۇ

149 - رەسىم، ياۋا ئامۇت

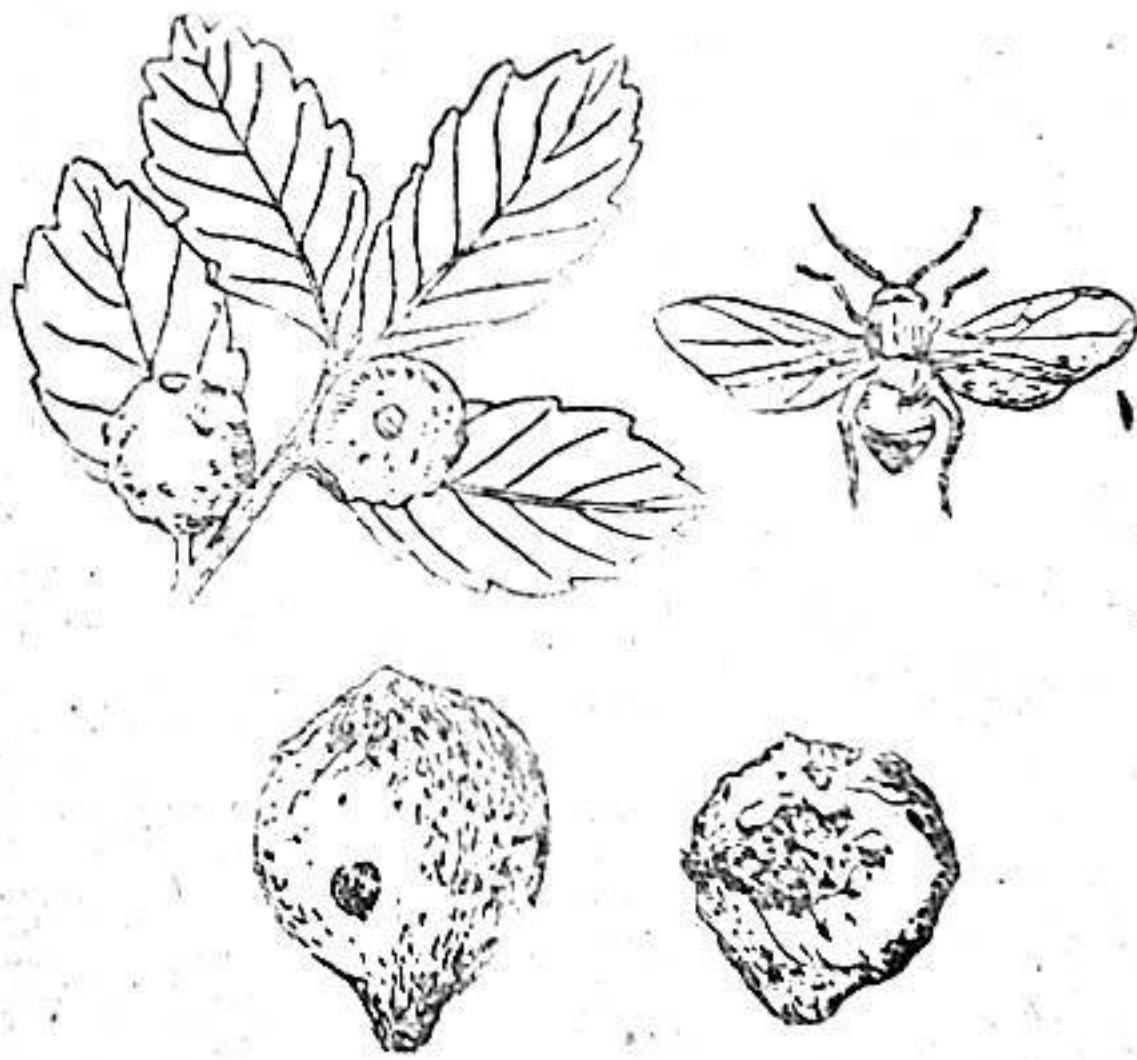
ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى: - مۇزاپىتى ھالدا گەۋدە قاراپ بېرىلىدۇ.
 دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - پەيدىنى بوشۇتۇدۇ. قۇلۇچ پەيدا قىلىدۇ. سۇددە پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل ۋە خۇشبۇي، ئىسسىق دورىلار.
 تەركىبى: - مۇنداقى 10 پىرسەنت قىزىق، لەمۇن كىمىلىرى، تازىلىق كىمىلىرى، ۋىتامىن C تۇتۇدۇ.
 ئاشقازاننى كۈچەيتىپ تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش، ئىسسىق ئوتۇشنى قايتۇرۇش، ئىچ توختۇش ئۈچۈن ئىشلەتمەيدۇ.

ياۋا جوزا (بەللىۋت)

GALLA TURTICI (GALLA HALEPENSIS)

沒食子

150 - رەسىم، ياۋا جوزا

تونۇش: - بۇ تاقىنىڭ تاشلىق يەر-
 لىرىدە ئۆسۈدىغان بىر خىل دەرەخنىڭ مە-
 ۋىسى بولۇپ، ئۇزۇنچاق سوقا چىلانغا
 ئوخشاش، رەڭگى جۇيۇز رەڭ ھەم ئۇقۇت
 رەڭدە، ئۈستىدە نېپىز شاكىلى ئىچىدە
 مېغىزى بار. مېغىزىنىڭ رەڭگى ئاق ھەم
 قارا بولىدۇ. تەمى تاتلىق پىندۇققا ئوخ-
 شايىدۇ. بۇ 2 خىل بولۇپ، ئۇزۇنچاق، ئۇ-
 مۇلاق. ئۇزۇنچاق تاتلىق بولىدۇ، يۇنى
 شايبى بەللىۋت دەپمىز. يەنە بىرى پىندۇق-
 قا ئوخشاش ئۇمۇلاق بولۇپ تەمى ئاچچىق
 بولىدۇ. ئۇنى بەللىۋت دەپمىز. ئۇمۇدىن
 بۇ مەۋە پىرىدىغان دەرەخ مەۋىسىدۇر.
 ئۇ دەرەخ بىر ۋىلى بەللىۋت مەۋىسى، يەنە

بىر ۋىلى موزغا ئوخشاش ئۇششاق مەۋە پىرىدۇ. بىزنىڭ ئىشلەتمىدىغىنىمىز بەللىۋت ئوزى. بۇ دەرەخ بەك
 مۇچۇك بوغان بولۇپ پىستە دەرەخكە ئوخشاش.

چىقىمىش ئورنى: - ئوتتۇرا دېڭىز بويىدىكى كىچىك ئاسىيا يېرىم ئارىلى، ئەرەبىستان ۋە ھىند
 دىستانلاردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - تاتلىق شايبى بەللىۋت گەۋدەلىكى دەرەخىدە سوغۇق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق. ئاچچىق
 بەللىۋت 3 - دەرىجىدە گەۋدەلىكىدە قۇرۇق. موزا ئورنىغا ئىشلەيدۇ. قابىز (ئىچ قاتۇرغۇچى) دورا ھې-
 ساپلىنىدۇ.

خۇسۇسىيەتتىكى : - قان ئوختۇتۇش ، ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇش ، ئوزۇق بولۇش خۇسۇسىيەت -
پەتكە ئىگە .

دورۇنباستارى : - ئانار ، گۈلى ، ئانار پوستى ، ھىپېنولىئاس ئۇرۇغى بىر ھەسسە ، خىرۇپ -
بىر ھەسسە .

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - كونا ئۈچەي كېسەللىرىگە ، ئاشقازان كېسەللىرىگە ، ئوپىكە ، زۆرەك
كېسەللىرىگە ، نېرۋ كېسەللىرىگە بىرىلىدۇ . شۇنداقلا ئىچ توختۇتۇش ، قان توختۇتۇش خۇسۇسىيەت بىلەن
ئىشلىتىمىز . سۇيىدۇك كەلمەيدىغان كېسەللىرىگە كويۇرۇپ ئىچىملىك سۇيىدۇكنى كەلتۈرۈدۇ . تۈگۈزۈپ -
قى ، بىللوت ، تۈزدىن مۇرەككەپ خەمەر قىلىپ ھەرخىل ئىششىقلارغا چېچىملىك ياندۇرۇدۇ . كويۇرۇپ ئىچ -
ھەمىزغا چىققان ھەرخىل جاراھەتلىرىگە سىپىملىك ھەم پۈتمەكەن جاراھەتلىرىگە سىپىسە پۈتتۈرۈدۇ . رېپىملىك
ھەمىز قىلىپ سۇيىمىنى تارتىدۇ . بىللوت بىر ھەسسە ، كوندۇر يېرىم ھەسسە ، زەيتۇن يېغى يېرىم ھەسسە -
شۇپ ئارىلاشتۇرۇپ دايم يېمىشكە ئادەتلەنسە ئىدىراننى تولا كەلگەنلىكىگە ھەم سىپىكەلەرگە ، ئىم -
ساك تۇتماسلىققا پايدا قىلىدۇ . ھەرخىل ئىسۋىلەرگە چېچىملىك سۇيىدۇكنى ياندۇرۇدۇ . قۇرۇق سوغۇق
مىزاج كىشىلەر ئولراق يەسە باش ئاغرىغى ، سۇدا ۋە بەزدە توسالغۇلارنى يەيدە قىلىدۇ .

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - 4 گرامدىن 60 گرامغىچە بىرىلىپ ، بىر ياشتىن 5 ياشقىچىلىكلەرگە
4 - 8 گرامغىچە ، 5 تىن 10 ياشقىچىلىكلەرگە 8 دىن 15 گرامغىچە ، 10 دىن 15 ياشقىچىلىكلەرگە 15 تىن
30 گرامغىچە ، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 60 گرامغىچىلىك بىرىلىدۇ .

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - بۇ دورىنى كوپ يەسە ئىدىراننى تۇتۇپ قويۇدۇ ، كالىنىڭ كا -
ئالىدىنى تارايتمىش بىلەن ئاۋازنى چىقارمايدۇ . ئۇنى سىقىپ قويۇدۇ . زۇقۇردىكى باش ئاغرىش ، سۇدا
پەيدا قىلىدىغان ئەھۋاللار يۈز بەرسە قىن ، سىركەنجىمىل ئىچىملىك دەقى قىلىدۇ .

تەركىبى : - تاندىن 60 پروتسىنت ، ئاتسىدۇم كالىي كۆم 20 پروتسىنت ، ئۇپىزا كىسلىوتاسى
(ئېللاكەك كىسلىوتاسى ، كلىۋكوزا ، كراخمال ۋە كۆل ماددىلىرىدىن ئىبارەت .

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى : - تەبىئىي : ئىسسىق ، ئازراق قىيىن ۋە قىيىن -
ئىدىغان ئەمگە ئىگە .

خۇسۇسىيەتتىكى : - مەنىنى توختۇتۇش ، ئىچىنى قاتۇرۇش ، تەرۋە قان توختۇتۇش خۇسۇسىيەتتىكى
بار .

ئۇزاق داۋام قىلغان قانلىق ، قانسىز ئىچ سۇرۇشلەردە ، كوپ ئىپتىلام بولۇش ، مەنى تۇتالما -
لىق ، كوپ تەرلەشلەردە ئىچىشكە بىرىلىدۇ . سىرتقى تەرەپكە سوقۇپ ئالغاندا تەر كوپ چىقىدىغان جايا
لارغا سېپىلىدۇ ۋە كىسلىكەن ياردىلارغا سەپسە قان توختۇتۇدۇ .

ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا قورۇغۇچى دورا سۈپىتىدە ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچ سۇرۇش ، دىزېنە -
ئىپتىلام ، بالىلارنىڭ ئىچ ئۆتكىسى ، كوپ تەرلەش ، كوپ ئىپتىلام بولۇش ، مەنى تۇتالمالىق ، كونا بىرۈت -
خەت ، كوپ بەلغىملىك يوتىل ، قان تۈكۈرۈش ، قان قۇسۇشلاردا ئىشلىتىلىدۇ . سىرتقى تەرەپكە ياردىلار -
دىن ئېقىۋاتقان قاننى توختۇتۇش ئۈچۈن ، خرونەك كېسەللىرىدە بىرىلىدۇ . سانائەتتە ئاتسىدۇم تاندىن كۆم
ياساشقا ئىشلىتىلىدۇ . مىقدارى 6 - 12 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ (بىر كۈندە 3 قېتىمغا بولۇپ) ،
ياكى 2 - 4 گرامنى سوقۇپ پوروشوك ھالىدا بىرىلىدۇ .

ياۋا توشقان

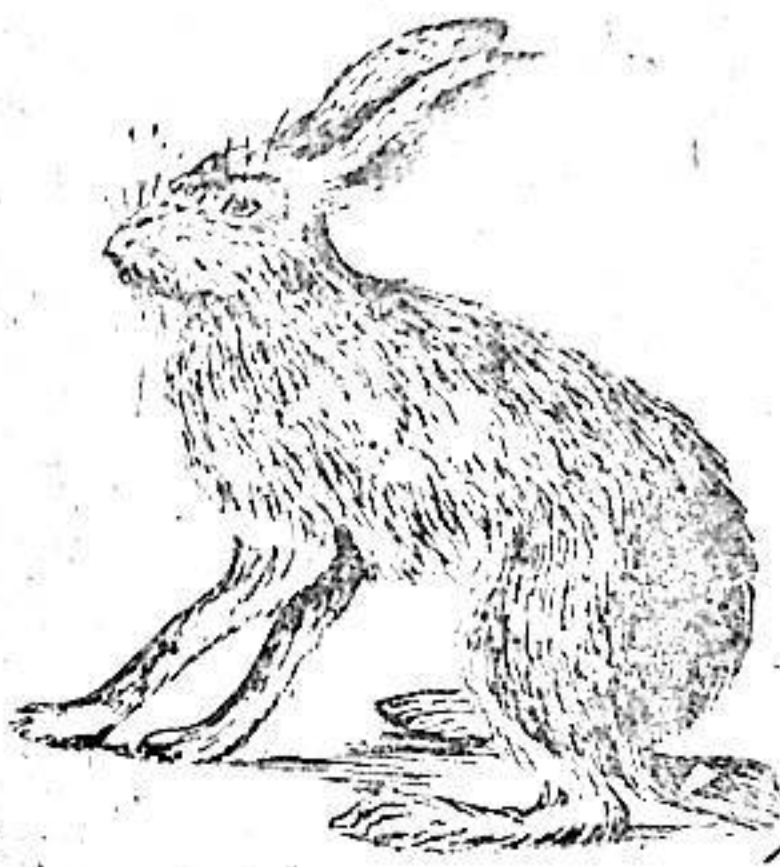
(ئىرنەپ)

LEPUS

野兔

قونۇش : بۇ بىرخىل مەشھۇر ھايۋانلاردىن بىرلىپ، چوڭلىقى مۇشۇ كىنەك، تۈكلەرى بەك يۇمشاق، قۇلىقى ئۇزۇن، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى خىرگۈش (ئېشەك قۇلاق) دەپ ئاتىلىدۇ. كەينى پۇتى ئۇزۇن، ئالدى پۇتى قىسقا بولىدۇ. بۇنىڭ رەڭگى ئاق، قارا، توپارەك ۋە ئالا-بۇلەمەچ بولىدۇ.

چىقىمىش ئورنى : - شىنجاڭدىن چىقىدۇ .
تەبىئىتى : - ۳-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە ھول.

151 - رەسىم، ياۋا توشقان

خۇسۇسىيىتى : - تۇتقۇنچىلىق كېسەل، پالەچ، لەقۋا، زۇرەك قوزغۇلۇش، ئەزا تىترەش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىش، سوغۇقتىن بولغان پەي كېسەللىكلەرنى يوقۇتۇش، سۈيىدۈك تۇتالما-لىقىنى داۋالاش قاتارلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە.
ئىشلىتىلىشى ئورنى - قوشقان كۆشىمى داچىن، قارمۇچ، سەتىر، قىچا، سېرىق چېچەك ئۇرۇقى قاتارلىق دورىلار بىلەن كۈلۈپ قىلىپ يەسە پالەچ، لەقۋا، ئەزالارنىڭ بوشاشقانلىقى،

تۇيغۇسىزلىقى، تىترىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سوغۇقتىن بولغان پەي ئاغرىقى ۋە مۇپاسىل ئاغرىقلىرىنى يوقۇتۇدۇ. سەيىپ ياتىدىغان كىشىلەرنىڭ سۈيىدۈكىنى تۇتۇدۇ (قۇرۇق يىمىسىمۇ زۇقۇرقى تەسىر - لەرنى بىرىدۇ). پەندىمەيىدىن (ئوغۇز سۈتىدىن) پەندىمەيى كىچىك بالىلارغا يەملىدۇرۇلسە - دولانۇش، ئۇخلاۋېتىپ قورقۇپ ئويغۇنۇپ كېتىشىنى داۋالايدۇ (لىكەن بۇنى يەملىدۇرۇلگەن بالىنىڭ ئاشقازىدا نىمدا ئەمگەن سۈتى بولماسلىقى كېرەك. سۈت سىڭمىپ بولغاندىن كىيىن يەملىدۇرۇلۇدۇ. چۈنكى سۈتنىڭ ئۈستىگە يەملىدۇرسە سۈتنى توڭلۇتۇپ قويۇدۇ). توشقان ئوتىنى زەيتۇن يېغى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ يېگى قىزىق ھالدا زۇتتەۋەتسە زۇقۇرىغا تەنمەش، ھەممىدەش كېسەلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەڭگەسنى قورۇپ، ئەزالىرى تىترەيدىغان كىشىلەرگە بەرسە مەنپەئەت قىلىدۇ. مەڭگەسنى كىچىك بالىلارنىڭ تامىغاق ۋە چىشىلىرىغا سۇۋاپ قويۇلسا چىشىنىڭ ئوڭىي ۋە پات چىقىشىغا ياردەم بىرىدۇ. توشقان مەڭگەسدىن 2 كىرامىنى 7 كۈنگىچە يېگى سېغىملىغان سۈت بىلەن ئىچسە چاچنىڭ پات ئاقىرىپ كېتىشىنى توسۇدۇ. قېنىنى قىزىق ھالدا بەدەنگە چاپسا قارداغىنى، باشقا چىقىغان ئۇششاق مۇدۇرلارنى يوقۇتۇدۇ. باشنىڭ كونا ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. توشقان قېنىنى قورۇپ يەسە ئۈچەيدىكى يەردىكى جاراھەتلەر ۋە ئىچ ئوتىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، زەھەرلەرنىڭ تەسىرىنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى مەقدارى : - گەۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئىسسىق ھېسز، كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - كاسنى ، سەركە ، ئاچچىق ئانار ۋە قېتىق .

جۈگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى : - جۈگىيى تىبابىتىدە ياۋا توشقاننىڭ كوشى ، تېرىك

سى ، قېنى ، سوگىكى ، زۇگى ، تېزە كىرى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ .

1- توشقان كوشى : - تەبىئىي مۆتىدىل ، زەھەرسىز ، ئىچكى گىزالارنى تۇتۇشقا تەسەۋىپكە ئىگە . توشقان كوشى ئالدى كۈچلەندۈرۈدۇ ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ . مۇۋاپىق ئۇسۇلدا پۇشۇرۇپ يەسە قانە ئىك قىزىقلىغىنى پەسەيتىدۇ . ئىسسىقلىق زەھەرلەرنى قايتۇرۇدۇ ، ئىچىنى يۇمشۇتۇدۇ (گەمما داۋاملىق يەپ زۇرسە ھەتتا چوڭ تەرەتنى تۇتالماستىن قىلىپ قويۇدۇ) . جۈگىيىلەرنىڭ ئىزىدە ، كۆز ۋاختىدىكى توشقان كوشى پايدىلىق بولىدۇ .

2- توشقان زۇشى : - كۆيدۈرۈپ كۆيگەن جاراھەتلەرگە سېپىلسا ساقايتىدۇ . توشقان زۇگە ئىنى كۆيدۈرۈپ كۆلنى ئىچكىزۈلسە ئاياللارنىڭ سۈيدۈكىنى راۋان قىلىدۇ .

3- توشقان تېرىسى : - كۆيدۈرۈپ كۆلنى ھاراق بىلەن ئىچكىزۈلسە قىيىن تۇغۇتۇشقا ئىگە سان قىلىدۇ ۋە بالىنىڭ ھەمىدىنى چۈشۈرۈدۇ . شۇ كۆلنى ئىچكىزۈلسە ئاياللارنىڭ ھېيىز كېسىلىنى ، ئاق خۇن كېسىلىنى داۋالايدۇ .

4- توشقان قېنى : - تەبىئىي سوغۇق ، زەھەرسىز . قاننى سوۋۇتۇپ ئۇنىڭ تەركىۋىنى تولۇقلايدۇ . ھامىلدارلىقتىكى زەھەرلىنىشلەرنى داۋالايدۇ ، تۇغۇتنى تەزىلەشتۈرۈپ ئوگايدىلاشتۇرۇدۇ .

5- توشقان جىگىرى : - كۆزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ . باش قېيىش ، كۆز خەمىرەلىشىش لارنى داۋالايدۇ ، جىگىردىكى ئىسسىقلىقنى ئالىدۇ .

6. توشقان تېزىگى (FAECES LEPORUM 望月砂)

تەبىئىتى : - مۆتىدىل ، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ ، مەدە قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ ، بوۋاسەرنى داۋالايدۇ . كۆزدىكى ئوسكەن كوش (دوختۇرلار پىتېرىكېوم دەپ ئاتايدىغان كوش) نى يوقۇتۇدۇ .

بوۋاسەرنى داۋالاشتا توشقان تېزىگىنى ئاستا ، ئوتتا قىزىتىپ سېرىق ھالغا كەلتۈرۈپ ، ھەر قېتىمدا ئۇنىڭدىن 4 گرامغا 1 گرام مەستىكى قوشۇپ ناشىدا قىزىتىلغان ھاراق بىلەن 3 كۈن ئىچىپ بىرىلسە سا . قايتىدۇ (دورىغا ئىشلىتىلىدىغان ياۋا توشقان تېزىگىنى زىغىپ قۇرۇتۇش قايمىسى : 9- ، 11 - ئايىلار ئارىلىقىدا چوپىلەر ئورۇلغاندىن كىيىن ئاشكارا بولۇپ چىقىدۇ . ئۇلارنى زىغىۋېلىپ ، ئوت - چوپ ، قۇم ، توپىلاردىن تازىلاپ قۇرۇتۇپ ئېلىنىدۇ) .

7. توشقان سوگىگى : - كۆكرەكتىكى ھارارەتنى ئېلىپ ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ . ئۇنى ئادەتتە قاينىتىپ سۈيىنى ئىچىش كېرەك . مەشھۇر ھوكۇماتى سەجىمىنىڭ يېزىشىچە : سوگە كىنى قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە ۋابا (خولېرا) كېسىلىدىكى ئىچ سۇرۇشنى ، قۇسۇشنى توختۇتۇدۇ . توشقان سوگە كى بىلەن شال ئۇندۇرغىنىنى قوشۇپ قاينىتىپ ئىچكىزۈلسە ، سۇيدۇك تۇتالماستىن داۋالاشتا ئوبدان ئۇ-نۇم بىرىدۇ .

8. توشقان مەگىسى : - (ئوۋ قىلىپ تۇتقان تىرىك ھالدىكىسىدىن ئېلىنغان مەگىسى ئوبۇ-دان بولۇدۇ) ئاساسەن ئۇششۇك جاراھەتلىرىنى داۋالايدۇ . قېندىقى كىتاپلاردا يېزىلىشىچە ، توشقان مە-

گىمىنى ئىلەك بىلەن قوشۇپ قۇلاققا تېمەتەلسا قۇلاق كاسىلىغىنى داۋالايىدۇ، بى سەجىگىنىڭ بېزىشىچە قوشقان مەگمىسى تۇغۇقنى تەزلىتىپ توغۇشنى ئاسانلاشتۇرۇدۇ.

(ئوي قوشقىنىنى لائىنچە ORYCTOLAGUS CUNICULUS - خەنزۇچە 家兔 دەپ ئاتىلىدۇ).

يۇلغۇن مەۋىسى

(سەمەرە تۇل ئىسلى)

SEMENA TAMARIX CHINENSIS

檉柳子

تونۇش: - بۇ بەر خىل كىچىك يۇلغۇننىڭ مەۋىسى بولۇپ، پارسچىدا «گەزىبار» دەپ ئاتىلىدۇ. مەۋىنىڭ چوڭلىقى نوخۇتتىن بەر ئاز چوڭراق، 3 قەرىلىق ئەمەس بولۇدۇ. چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن چىقىدۇ. قەيىمىتى: - 2. دەرىجىدە سوغۇق، 3- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ قاتۇرۇش، ئېغىزدىن ۋە بالىياتقۇدىن كىلىدىغان قانلارنى توختۇتۇش، ئىچ ئىزالارنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - يۇلغۇننىڭ 30 گرامىنى 400 گرام سۇدا 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ، مۇۋاپىق ھالدا ئىچكىزۈسە كىچىك بالىلارنىڭ سېسىق ھوللۇكلىرىنى تازىلايدۇ. دۈننىڭ چاققان زەھەرىنى پەسەيتىدۇ. ھول قوتۇر چاقىنى يوقۇتۇدۇ. شېكەر بىلەن ئىچىپ ھەممىدەش، يوتىل، جىگىرنىڭ ۋە ئىچ ئىزالارنىڭ ئاجىزلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۈزنىڭ سېرىقلىغىنى، بالىياتقۇ ھوللۇكىنى، كوشخور چاقىنى، قىچىشقاقتى، مەقئەت كېسەللىكلىرىنى، يەنىڭلىق چاقلارنى يوقۇتۇدۇ (مەيلى ئىچسۇن مەيلى چاپسۇن). يۈزنىڭ سۇيى بىلەن ئاغزىنى چايقىما چىشقا قۇرۇت چۈشۈشنى توسۇدۇ ۋە چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىكىتىدۇ. بۇنى بەر كېچە - كۈندۈز سۇغا چىلاپ ياكى سۇدا قاينىتىپ كوزگە تېمەتەلسا كەرىمكىلەرنى قۇۋەتلەيدۇ، كوزگە چۈشۈدىغان ماددىلارنى توسىدۇ، كوزنىڭ تۇرىنى قۇۋەتلەيدۇ، كوزنىڭ ياشاڭ قۇرىشى، جىيەكلىرىنىڭ قىزىرىپ ئىشىشى ۋە قىچىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ كۇلاپ سۇيىگە چىلاپ تېمەتەلسا ئوبدان تەسەر بىرىدۇ. ئوزىدىن مۇۋاپىق ھالدا ئىچىپ بالىياتقۇدىن، ئېغىزدىن كىلىدىغان قاننى، كونا ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇدۇ، ئوپكىنىڭ جاراھىتىنى ياخشىلايدۇ. ئوزىنى يۇمشاق ئىزدەپ جاراھەتلىرىگە سەپسە جاراھەتلىرىنىڭ ئارتۇق كوشىنى يوقۇتۇدۇ. قېنىنى توختۇتۇدۇ. ئىزدەپ يۈزىگە چاپسا يۈزنىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزدەپ بالىياتقۇ ئاغزىغا قويسا ھوللۇكىنى قۇرۇتۇدۇ. يۇلغۇن مەۋىسىنى سۇ ۋە سەركىدە قاينىتىپ ئىزدەپ تاڭسا تال كېسىمى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەندەل ۋە ئەمەن بىلەن قاينىتىپ سۇيىگە شېكەر قوشۇپ قىيام

قاينىتىپ ئىچىمە ئالدىغا ئورالغۇ ۋە ئىشلىتىش ئارقىلىقىدا، ئىشلىتىش پەيلىرىنى قۇۋۋەتلىيدۇ،
ھاردۇقنى چىقىرىدۇ. ئاشقازاندىكى بۇزۇق ھوللۇكلەرنى تازىلايدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئوزۇن ئىشلىتىش ئارقىلىقىدا 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - موزا ۋە ئانارنىڭ ئىچىدىكى ئېتى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - باشقا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - دۇغ (قېتىق بىلەن سۇ ئارىلاشمىسى).

تەركىبى: - يۇلغۇن مۇسنىڭ تەركىبى ئېنىق ئەمەس. يۇلغۇننىڭ ياز، كۈز كۈنلىرى ۋە

غېۋىلىنىغان ئۇششاق شاخ ۋە يوپۇرماقلىرىنىڭ تەركىبىدە ياغ ۋە تاندىن، سېرىق پىگمېنت
تۇتۇدۇ .

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - تىبابىتى - قۇرۇق ئىسسىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ئەۋىلەرنى سىرتقا تىپتۈرۈش، زەھەر قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئا

سەن قىزىل كېسەلدە ئەۋە سىرتقا تىپمەكەن چاغلاردا يۇلغۇن يوپۇرماقلىرىنى كىلاس ئۈچكىسى بىد .

لەن بىللە قاينىتىپ بالىنىڭ بەدىنىنى زۇسا قىزىلنى سىرتقا تىپتۈرۈدۇ (لىكىن باش، كوزنى زۇماسلىق ۋە

كېچىدە ئىشلەتمەسلىك لازىم). شۇنىڭدەك بالىلارغا قىزىل زۇقۇپ ۋاختىدا ئەۋە كورۇنمەي تىپسى قىد .

سې يوتىل ۋە بىراراملىق يۈز بىر گەندە يۇلغۇننىڭ قۇرۇق يوپۇرماقلىرىنى سوتۇپ، 4 مىسقال (12،4 گرام)

بىر قېتىمدا ئىچكۈزۈلۈدۇ. ھاراقنى كوپ ئىچىپ ئاغرىپ قالغانلارغا يۇلغۇن يوپۇرماقلىرىنى سوتۇپ ھەر

قىتىمدا بىر مىسقال (3،1 گرامنى) ئىشلىتىلغان ھاراق بىلەن ئىچكۈزۈلسە مەسلىك زەھەرلىنىشىنى

تارقىتىدۇ.

يۇلغۇننىڭ سۈيىنى باشقىلار بىلەن قوشۇپ تىرلىتىدىغان دورا قىلىپ ئىشلىتىش مۇمكىن، يۇلغۇن

نىڭ سۈتى بىلەن سېرىق چاغلار داۋالىنىدۇ. قىزىل كېسەلدىن كىيىن ئىچى سۈرگەن بالىلارغا يۇل

غۇن يوپۇرماقلىرىنى سوتۇپ شېكەر قوشۇپ بىرىلسە ئىچىنى توختۇتۇدۇ.

يۇلغۇن

(تەرفا)

TAMARIX TREE

柳 柳

152 - دەسىم، يۇلغۇن.

تونۇش :- بۇ بىر خىل ياۋا
دەرەخ بولۇپ 4 خىلغا بۆلۈنۈدۇ :
1 - خىلمنىڭ دەرىخى چوڭ، يو-
پۇرمىنى قارىغاينىڭ يوپۇرمىقىغا
ئوخشايدۇ. بۇنىڭ مەۋسى بىر ئاز
قاتلىق. 2 - خىلمنىڭ دەرىخىمۇ
چوڭ بولۇپ، شەكلى يۇزغۇنغا ئوخ-
شايدۇ، بۇنىڭ مەۋسى بولمايدۇ.
3 - خىلمنىڭ دەرىخى كىچىك،
يوپۇماقلىرى ئاز، گۈلى ئاق - قە-
زىل تەرەپكە مايىل، باشنىڭ ئىچىدە
بولۇدۇ. ھەسەل ھەرىسى بۇنىڭ گۈ-
لىنى ياخشى كورۇدۇ. 4 - خىلمنىڭ
گۈلى بولمايدۇ. گۈل مەۋسىتىن مەۋ-
سىتىگە بىرىدۇ. مەۋسى كەندىدىن
دانسىغا ئوخشايدۇ. رەڭگى قىزىل-
كۆك تەرەپكە مايىل، بۇنىڭ مەۋسىتىنى
بۇ ياقچىلار ئىشلىتىدۇ. ئۇنى
« يۇلغۇن داۋىسى » دەيدۇ.

چىقىمىش ئورنى :- شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدا بولۇدۇ.

تەبىئىتى :- 1 - دەرىخىدە سوغۇق. 2 - دەرىخىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى :- ئىچ قاپتۇرۇش، تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بىر ئاز قۇرۇتۇش قۇۋ-
ۋىتى بار.

ئىشلىتىلىشى ئورنى :- ئىشلىتىلىشى زەدىتىن يېغى بىلەن قاينىتىپ بىرىلسە، ئالنىڭ
زەھەرلىك ئىششىق توسالغۇلىرىدىن بولغان ماخاۋ كېسەللىكى ئۈچۈن مەدەنىيەت قىلىدۇ. سېرىكە بىلەن
قاينىتىپ بىرىلسە، ئوت ئاجىزلىغىدىن، سېرىكنىڭ ئوتتا توختاپ قالغانلىغىدىن پەيدا بولغان سېرىق كې-
سەللىكى ئۈچۈن مەدەنىيەت قىلىدۇ. يۇلغۇن زىلىتىدىن 240 گرامىنى ھەر كۈنى قاينىتىپ سۈيىنى
ئىچسە، جىگىرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن، قاتتىق ئىششىقلارنى ياندۇرۇش ئۈچۈن مەدەنىيەت قى-
لىدۇ.

لىدۇ . يوپۇرمىغىنى قاينىتىپ سۇيى بىلەن گاغزىنى چايقىمىغا چىشىنى، چىشىنىڭ تۇۋىلىرىنى چىگىتىدۇ . يوپۇرمىغىنىڭ قاينىتىلغان سۇيىمى ئىچسە ئىسھالنى، بالىياتقۇدىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ . بالىياتقۇ - نىڭ ھۆلۈكلىرىنى قۇرۇتۇدۇ . يوپۇرمىغىنىڭ ئوسارىسىنى، كۈلنىڭ ياكى ئۇرۇغىنىڭ قاينىتىلغان سۇيىمى ئىچسە ئىششىق قېتىپ قالغان ئالنى يۇمشۇتۇپ كەسلى ھالىتىگە كەلتۈرۈدۇ . بولۇپمۇ سىر كە بىلەن گەنجۈز - دە قاينىتىپ ئىچسە ئوبدان تەسەر بىرىدۇ . بۇنىڭ قاينىتىلغان سۇيىدە ئولتۇرسا مەقئەتنىڭ، بالىياتقۇنىڭ - بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ . قاينىتىلغان سۇيى بىلەن بېشىنى زۇسا باشنىڭ پىتىلىرىنى يوقۇتۇدۇ . يوپۇرمىغىنى ئىزىپ سەۋكە بىلەن قاينىتىپ چاپسا ئىسسىقتىن بولغان ئىششىقلىرىنى پەسەيتىدۇ . ئالنىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشۇتۇدۇ . ئوشق، سەككىمىنەج، بىخى كىبەر، سەبىرلىك بىلەن قوشۇپ چاپسا ئوبدان تەسەر بىرىدۇ . يۇلغۇن بىلەن قايمىدە بويىمچە ئىسسىق ئوتكۈزسە ئوبدان مەنىپەت قىلىدۇ . قۇرۇغىنى يۇمشاق ئىزىپ سەپسە بىرىدىغانلىقى چاقىلارنى، ئوت كۆيىمىدىن پەيدا بولغان قاپارتقۇچاقىلارنى قۇرۇتۇدۇ .

يۇلغۇن ياغىمىنى ياكى يوپۇرمىغىنى بوي سېلىپ يۇرسا زۇكام ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ . كالداتوخ تاپ قالغان زۇلۇك قۇرۇتمىنى چىقىرىدۇ . قاپارتقۇ ۋە باشقا جاراھەتلەرنىڭ ھۆللىكىنى قۇرۇتۇدۇ . بۇنىڭ يوپۇرمىغىنى بوي سېلىپ تۇتۇنمى ئالسا بوۋاسىر ۋە سوكەللەرنىڭ دانىلىرىنى چۈشۈرۈدۇ . يۇلغۇن مېۋىسىنى قايمىدە بويىمچە ئىشلەتسە بوۋاشقان چىشىنىڭ ئۇۋىسىنى چىگىتىدۇ . يۇزۇق ھاۋانىڭ ۋە دوچاقمانىڭ زەھەرلىرىنى پەسەيتىدۇ .

ئىشلىتىلىشى مەقدارى: - كېسەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 7 گراممىچە ئىشلىتىلىدۇ .

ئورۇنباستارى: - ئۇشەل (يۇزغۇن) ياكى كۈلنار .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلىتىلىشى: - باشقا زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسل

دۇنيادا يۇلغۇن تەخمىنەن 75 نۇرلۇك بولۇپ، ئېلىمىزدە ئۇنىڭدىن 4 خىلى بار . يۇلغۇننىڭ قارىغاي

شەكلىدە بولغىنى لاتىنچە TAMARIX JUNIPERINI 华北柽柳 ھاز يوپۇرماق -
لىقى خىلى TAMARIX CHINENSIS 华柽柳 دەپ ئاتىلىدۇ . قالغان تۈرلىرى شۇلارنىڭ ئائىلىسىگە مەنسۇپ ھېسابلىنىدۇ .

تەركىبى: - ئوسۇملۇك يېغى (رېزىن) ۋە 50 پىرسەنت گىتراپىدا ئاشلىغۇچى ماددا (نانىن) تۇتۇدۇ .

جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - سوغۇق، قۇرۇق، زەھەرسىز .

خۇسۇسىيىتى: - يەلنى تارقىتىش، ئىچكى كېسەللىكنى سىرتقا تەپتۈرۈش (قەزىل ۋە چىچەك

تاشەللىرىنىڭ سىرتقا چىقىشىنى تىزلىتىش)، سۇيىدۇك ھەيدەش، زەھەر قايتۇرۇش، تاماق سەگىدۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرى بار .

يوپۇرمىغى، گۈلى، ياغىمى ۋە ئوتاشاخىرىنىڭ بىرىنى قاينىتىپ سۇيى بىلەن زۇيۇسا ياكى پارلاتدۇ .

رۇسا قىزىلىنىڭ چىقىشىنى تىزلىتىدۇ، زۇكامغا مەنىپەت قىلىدۇ، تىزلىتىدۇ .

ئوساقتامونىڭ پەيدا بولۇپ قالسا، يۇلغۇننى قاينىتىپ، بىر كېچە ئۇستىنى ئوچۇق قويۇپ كەتسى ئاشتىدا

بىر قانچە قېتىم ئىچسە، مۇنەككىنى يۇمشۇتۇپ يوقۇتۇدۇ .

ھاراقنى كۆپ ئىچىپ ئاغرىپ قالغانلارغا يۇلغۇن يوپۇرمىغىنى قۇرۇتۇپ، سوتۇپ ھەر قېتىمدا بىر -

مىقالىنى (31 3 گرام) ئىسسىتىلغان ھاراق بىلەن بىرىلىدۇ .

قەزىل چىقماي بالىنى ئازاپلىسا يۇلغۇن يوپۇرمىغىنى كىلاس ئۇرۇقى بىلەن قاينىتىپ زۇيۇلسا تەزە دىن سەرتقا تەپتۇرۇدۇ (باش ھەم يۈزنى يۇمىشلىق كېرەك). ياكى قەزىل چىقماي، بالا يوتۇلۇپ، قەزىتە ھەمدىن ئازاپلىنىپ قەينالسا يۇلغۇن يوپۇرمىغىنى قۇرۇتۇپ ئالقانىلاپ 4 مىسقال (12 گرام) نى سۇ بىلەن ئىچكۈزسەمۇ بولۇدۇ.

يۇمغاقسۇت

(كەشنىز)

CORIANDRUM SATIVUM

胡 荽

153 - رەسىم، يۇمغاقسۇت

تۈنۈش: - بۇ بىر خىل سەي بولۇپ، بويى 20 س . م .
شاخلىرى ئۇششاق ئىنچىكە، يوپۇرمىقى زۇمۇلاق يۈرچە كىلك، خۇش،
ئىز يۇراقلىق، گۈلى ئاق ئۇششاق، ئۇرۇقى سېرىقلىققا مايىل .
بۇ تاغنىڭ ، ئولكىنىڭ بولۇدۇ . تاغنىڭ ئولكىنىڭكىدىن قۇۋەت -
لىكەرەك. يۇمغاقسۇت ئۇرۇقلىغاندا بىر مەپتىردىن ھەم ئوسۇشى
مۇمكىن. ياخشى يېڭىسى، ئۇرۇغىنىڭ دانلىق بولغىنىدۇر.
چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە يېرىدىن
چىقىدۇ

تەبىئىتى: - 2 - دەردىچىمدە قۇرۇق سوغۇق، گەپۈگەلى
سەنا قۇرۇقلىقى ئىسسىقلىققا مايىل دەيدۇ.
خۇسۇسىيىتى: - باش ئاغرىغىنى، كۆكرەك ئاغرىغىنى
قالدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى: - سىقىپ سۇيىنى ئىچسە، ئاشقازاندىن مەڭگە چىقىدىغان سېسىقلىقنى تۈسۈدۇ.
كۆزگە تېمىسا كۆزنىڭ جىمىگىگە چىقىغان مۇدۇرلەرگە ھەم كۆزنىڭ ئېقىدىكى سېرىقلىققا
پايدا قىلىدۇ . قۇرۇق ئۇنىنى ئاياللارنىڭ سۈتى بىلەن خېلىمەر قىلىپ كۆزگە
چىپىلسا ئاياق تەككەن زەخمەتنى ساقايتىدۇ ھەم ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. جۇۋۇنە سۈيى بىلەن
ئېلىشتۇرۇپ كۆزگە تاڭما چاپاقلارنى تۈگۈتۈدۇ. سىقىپ سۇيىنى چىقىرىپ ئاغزىنى چايتىسا ئېغىزنىڭ ئې-
چىشى ، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ ھەم چىشنىڭ قۇرۇت يىمگەنلىرىگە پايدا قىلىدۇ . كۆزنى چايتىسا ھاراقنىڭ
يۇرغىنى تۈگۈتۈدۇ ھەم تەز مەس قىلىدۇ. سىقىپ سۇيىنى ئېچىتىپ شازاپ قىلىپ بەرسە ئۇيقۇ كەلتۈ-
رۈدۇ. سۇيۇق شېكەر بىلەن قوشۇپ بىرلىسە ئىشتەينى ئاچىدۇ، تاماق سىڭدۈرۈدۇ، ئاشقازان كويۇش ،
سېسىق كېكىرىشنى پەسەيتىدۇ، ئۇسسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، قىيىنى توختۇتۇدۇ، ئارپا ئۇنى بىلەن ئېلىشتۇرۇ-
رۇپ چاپسا خانازدوغا پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - سۇيىدىن 1 دىن 5 ياشقىچىلىكلەرگە 3 - 6 گرام ، 5 تىن 10 ياشقىچە
بولغانلارغا 6 دىن 8 گرام، 10 دىن 15 ياشقىچە بولغانلارغا 10 دىن 15 گرام . ئۇندىن چوڭلارغا گەۋالغا
قاراپ 25 گرامغىچە بىرلىسە بولۇدۇ. كۆكىدىن گەۋالغا قاراپ 30 - 40 گرامغىچە بىرلىشى مۇمكىن،

قۇرۇق يۇمغاقسۇت

(كەشنىمىزى خوشىك)

CORIANDRUM SATIVUM SICCUM

胡 荽 干

تەۋنۇش: - يۇمغاقسۇتنىڭ قۇرۇتۇلغانىدىن ئىبارەت.

تەبىئىيىتى: - 2 دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى: - ئاغرىق قالدۇرۇش، خوش قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەسلىكى: - مەشئىنى قۇۋەتلەشكە، نېرۋ خاراكتېرلىق ئاشقازان كېسەللىرىگە بىرىلىدۇ.

سوقۇپ باشقا چاچسا، ئىسسىقلىقتىن بولغان باش ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ ۋە باشقا كېسەللىرىگە بىرىلىدۇ.

ئىشلەتمەسلىك مىقدارى: - بىردىن 5 ياشقىچە 3 - 5 گرام، 5 تىن 10 ياشقىچەلىكىگە 6-8

گرام، 10 دىن 15 ياشقىچەلىكىگە 10 - 12 گرام، چوڭلارغا گەۋالىغا قاراپ 20 گرامغىچە بىرىلىدۇ. شى مۇمكىن.

ئورۇنبايسارى: - ئوزنىڭ، خىشخاشنىڭ پوستى، ئۇسۇڭ ئورۇغىنىڭ پوستى ھەم خىشخاش ئۇرۇغى ۋە ئۇسۇڭ ئورۇغىدۇر.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - بۇنى كۆپ پەسەسلىك لازىم. ئەگەر كۆپ پەسەسلىكىنى كۆپ

پەسەيتىدۇ. پالچ، لەقۋا، مىزاجى سوغۇق كىشىلەرگە بىرىلمەيدۇ. نېرۋىسى ئاجىز، ئۇنۇتقۇنلارغا، قۇرۇق

ۋىتى ئاجىز، مەنىسى كەم كىشىلەرگە، زىققۇل ئەپەسلىرىگە بىرىلمەيدۇ.

ھەسەل ھەم تۇخۇمنىڭ سېرىقى، قىملىقى، تىزىم داچىمەن قوشۇپ توخۇمنىڭ شورپىسى بىلەن بىرىلىدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلەتمەسلىكى: - تەبىئىي ئازراق ئىسسىق، تەبىئىي ئاچچىق، ئوپىكە،

زۇرەك، ئاشقازانغا تەبىئىي قىلىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - تەبىئىي، ئارام بېرىش، بەدەندىكى ھۆلۈكنى يوقۇتۇپ، سۇيىلۈك ھەيدە

دەش، قىزىمما قايتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەتمەسلىدۇ. سۇلۇق ئىششىقلارنى قايتۇرۇش، يۇرۇن قانمىغاننى توختۇ

تۇتۇش مەخسەتتە قوللۇنۇلۇدۇ.

تەركىبى: - 1- يوپۇرماق: 108 پروتسېنت ئاقسىل (پروتسېنت) 3 پروتسېنت جەۋھەر ماي تۇتۇدۇ.

ياغنىڭ ئاساسىي تەركىبى: 70 پروتسېنت) ۋەپ- تەمەول (20 پروتسېنت) تەن ئىبارەت.

ئۇرۇغى: - 20 پروتسېنت ياغلىق ماي (گولپوم كارنىئاقدىرى) تۇتۇدۇ. ئۇنىڭ تەركىبى: پېترو-

زېلەن. كىسلوتاسى، ماي كىسلوتاسى، لىئول كىسلوتاسى، يۇمشاق ياغ كىسلوتاسى (پالەمىتەن كىسلوتاسى) ئالما

كىسلوتاسى (كالىيۇم مالاتىكۇم 40 پروتسېنت)، پېنتوزان ھەم ۋىتامىن C تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلەتمەسلىكى: -

1 - يوپۇرماق ۋە زىلەتلىرى: -

تەبىئىيىتى: - قۇرۇق ئىسسىق (سوغۇققا مايىل)، ئازراق زەھەرلىك.

خۇسۇسىيەتتىكى : - ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، يەل ھەيدەش، قىزىل ۋە چېچەك گەۋدەلىرىنى سەرت-
قىلىپ كۆزۈش ، بەلغەم بوشۇتۇش ، سۆيىدۈك ۋە ئىچىنى راۋان قىلىش ، پۇت ، قول
ھاراقىتىنى ئىپلىش ، بىش ئاغرىغىنى توختۇتۇش ، ئىچىكىنى گىزالانى قۇۋەتلەش
خۇسۇسىيەتتە ئىكەن .

ئۇرۇغى : - مۇتەدىل ، زەھەرسىز .

يۇمغاقسۇت ئۇرۇغىنى قورۇپ ئوزۇننى تەنھا ياكى مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن بىللە بوۋاسىدىكى ،
كوش بىلەن زەھەرلىنىشنى داۋالاشقا ، قان قۇسۇشنى توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ . ياغ چىقىرىپ بالىلارنىڭ
چېچى دائىرىلىك چۈشۈشنى داۋالایدۇ .

جۇڭگىدىكىلەرنىڭ تەجرىبىدىن ئۆتكەن مەشھۇر نۇسخىلىرى : -

1- قىزىل سەرتقا تەپەي بالا قىيىنغاندا 2 سەر (625 گرام) يۇمغاقسۇتنى سوتۇپ ، مەلۇم مەقدە
داردا ھاراق بىلەن قاينىتىپ ، بالىنىڭ بېشىنى بىر نارسە بىلەن يۈرگەپ ، بەدىنىگە سوغۇق تىكەشتىن ساق-
لىغان ھالدا بالىنىڭ ئارقىسىغا بويۇندىن تاكى ئاپانغىچە مەزكۇر سۇيۇقلۇقنى پۇر كۆپ قۇيۇپ ، قىزىل دەر-
ھال سەرتقا تەپەي .

2- كوتىن ئۈچەي چىقىپ قالغاندا بىر جىڭ يۇمغاقسۇتنى سوتۇپ پۇي (ئىس) سېلىپ تۇتۇشنى
مەقسەتكە ئېلىنسا تىزلىكتە كىرىپ كىتىدۇ .

3- بالىلارنىڭ يۈزىگە چىققان قىزىل تەمرە تىكىگە يۇمغاقسۇتنى سىقىپ سۈيىنى سۈركەش لازىم .

4- يۈزدىكى سىپىكۈننى چۈشۈرۈش ئۈچۈن يۇمغاقسۇتنى قاينىتىپ كۈندە يۈزنى زۇيۇپ بىرىش
كېرەك .

5- ھاشاراتلار زەھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ، يۇمغاقسۇتنى (بولۇپمۇ ئىلتىزىنى) سىقىپ سۈيىنى
ھاراق بىلەن بىللە ئىچكۈزۈش مۇمكىن .

چەت ئەل ئەسەرلىرىگە قارىغاندا (كولىلاندىيە دورا كىتابىدا يېزىلغىچە) يۇمغاقسۇت ئۇرۇشى يەل
ھەيدەيدىغان ، بەدەننى قۇۋەتلەيدىغان ، ئاشقازاننى كۈچەيتىدىغان ئورمان دورا ھېساپلىنىدۇ . ئاغرىقنىڭ
ئەھۋالىغا قاراپ ، مامكاپ يىلتىزى ، قۇستەشەردىن ، لەمەن پوستى ، قوۋزاق داچىمىدىن 4 مەسىئالدىن
(125 گرام) ، رۇمبېدىيان ۋە يۇمغاقسۇت ئۇرۇشىدىن بىر يېرىم سەردىن ئېلىپ ، 40 سەر ھاراققا
چىلاپ قويۇپ كۈندە بىر قوشۇقتىن 4 قېتىم ئىچىپ بىرىلسە بەدەننى چىڭىتىدۇ . بۇ دورا ئاشقازان
سوزۇشتىن بولغان ئاشقازان ئاغرىقىغا ناھايىتى ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ .

ئۇنىڭ ئۇرۇشىنى تالغانلاپ شېكەر بىلەن ئىچىلسە كىرىشنىڭ ئاغرىقىنى يەسەيتىدۇ ، يەنى ھەيدەيدۇ .
كۈن ئارىلاپ تۇتۇدىغان بەزى كىچىك ئىشلىتىلسە ئاجايىپ ئۈنۈم بىرىدۇ .

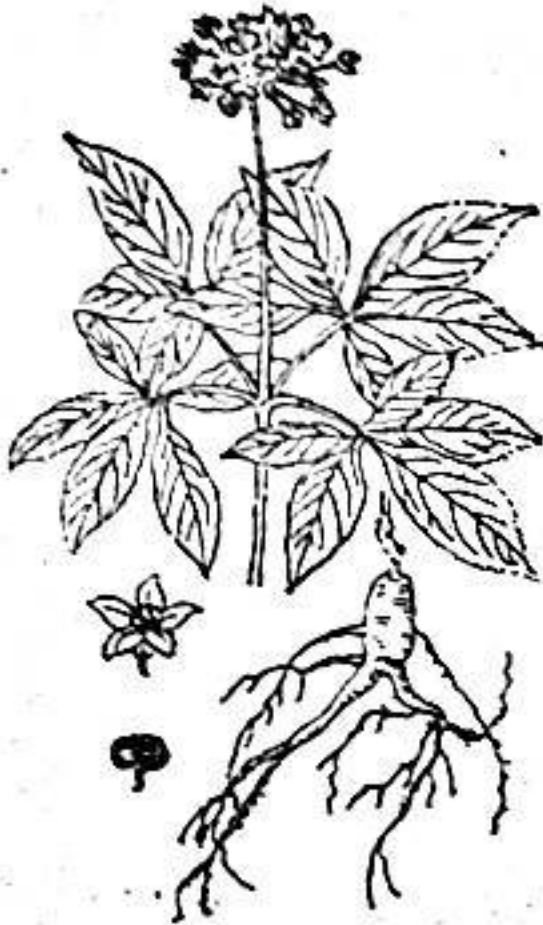
6 گرام يۇمغاقسۇت ئۇرۇغى ، 3 گرام قەلەمپۇر ، 5 گرام لەمەن پوستى ، 2 گرام مامىرا ئىچىنىغا
500 گرام سۇ قويۇپ 200 گرام قالىغىچە قاينىتىپ ، سۇزۇپ كۈندە 3 قېتىم ئىچىشكە بىرىلسە ئاشقازان
ئاجزاسىدىن بولغان تاماق سىڭمەسلىكىگە ياخشى مەنپەئەت كۆرسۈتۈدۇ .

يەپرۇج سەنەم

(مەھرى گىياھ)

PANAX GINSENG E. A. MEY

人參

تونۇشۇش - يەپرۇج سەنەم گىياھىنىڭ مەھرى گىياھىنىڭ ۋەلىتىسى بولۇپ، بىر - بىرىگە ئۇدۇلدا - ئۇدۇل قويۇلغان 2 گادەمنىڭ شەكىلىدە بولۇدۇ. يەپرۇج مەھرى گىياھىنىڭ سەككىزىنچى دەۋرىدە، يۈزىنىڭ ئۈستۈنۈكى ئۈللىق (ئاق يانتاق) قا ئوخشايدۇ.

بۇ ئۈستۈنۈكنىڭ ئىككىزلىكى 50 - 60 س م كىلىدۇ. يوپۇرمىقى ئەنچۈرلىك يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ ۋە ئۈنۈمىدىن ئىككىچىمكە بولۇدۇ. مەۋسى قىزىل، چوڭلىقى زەپىتۈن مىقدارىدا، يۈزىنىڭ بۇيىسى مەنە سائىلىغا ئوخشايدۇ. گۈلى ئاق بولۇدۇ. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە بۇ ئۈستۈنۈك كېچىسى يالتىراپ تۇرۇدۇ. يۈزىنىڭ بېشى كېسىلمە قۇۋىتى 60 زىلىغىچە تۇرۇدۇ. ۋەلىتىسى 2 خىل بولۇدۇ.

154 - رەسىم، يەپرۇج سەنەم

1 - خىلى چىشى ۋەلىتىسى، 2 - ئەر كەك ۋەلىتىسى.

1 - چىشى ۋەلىتىسىنىڭ رەڭگى قارا تەرەپكە مايىل بولۇدۇ. ياغاچقا ئوخشايدۇ، يۈزىنىڭ يوپۇرمىقى ئۈستۈنۈكنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۈنۈمىدىن بىر ئاز ئىككىچىمكە ۋە كىچىكرەك ياغلىشاڭغۇ، يۈزىنىڭ ئوت كۆر بولۇدۇ. ئۈستۈنۈكى زەپىتىنىڭ ئۈستىگە يېيىلىپ تۇرۇدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ تۈۋىدە مەۋسى بولۇپ، شەكلى ئاققا ئوخشايدۇ. ئەمما ئالەمدىن كىچىكرەك. مەۋسىنىڭ ئىچىدە ئامۇتنىڭ ئۇرۇمىغا ئوخشاش ئۇرۇمى بولۇدۇ.

چىشى ۋەلىتىسىنىڭ ۋەلىتىسى يوغان، 2 ياكى 3 دانە بولۇدۇ. بىر - بىرىگە چاپلاشقان ھالدا تۇرۇدۇ. ئاشقى تەرىپى قارا، ئىچكى تەرىپى ئاق، پوستى قېلىن تىنەلىك بولۇدۇ.

2 - خىلى ئەر كەك ۋەلىتىسى - بەزىلەر يۈزى (مورىۋىن) دەپ، ئاتايدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ رەڭگى ئاق، سىلىق، يوغان، كەك بولۇدۇ. قەزىلچىمىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ۋەلىتىسى چىشىنىڭ ۋەلىتىسىغا 2 باراۋەر كىلىدۇ. چوڭلىقى پەتەگەگەن مىقدارىدا. رەڭگى زەپىرنىڭ رەڭگىدە بولۇدۇ. يۈزىنىڭ ئېغىرى چارۋا باقىدىغان كىشىلەر يۈزى يېيدۇ. ئاندىن ئۇلارغا ئۇيغۇن كەلتۈرۈدۇ. ئەر كەك ۋەلىتىسىنىڭ ۋەلىتىسى ئايالنىڭ شەكىلىدە، چىشىنىڭ ۋەلىتىسى ئۇزۇنراق، تېنەسىز بولۇدۇ. يەنە بىر خىلى بولۇپ، بۇ ساپە جايلاردا ئاز كالى جايلاردا ئوسۇدۇ. ئۇنىڭ يوپۇرمىقى كىچىك لىكىن كەك بولۇدۇ. يۈزىنىڭ ئۇزۇنلىقى 16 سانتىمېتر مىقدارى كىلىدۇ. بۇھەم تېنەسىز، ۋەلىتىسىنىڭ تومىلىقى باشبارماق چوڭلىقىدا ئۇزۇن. رەڭگى ئاق، گۈلى، مەۋسى بولمايدۇ. بۇ ھەممە ۋەلىتىسىلەرنىڭ كۈچلۈك كۈرەگەدۇر. «ئىككىنچى يارات بەدەنى» دېگەن كىتابىنى يازغۇچىنىڭ يېزىشى بويىچە شىرازنىڭ گەرمسىر دېگەن يەرلىرىنىڭ ئەتراپىدا شەھرى باردىگەن قەلئە (سەپىل) گە يېقىن جايلاردا

بەرخىل رەڭنىڭ بىرلىپ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلىقى 15 سانتىمېتر، تول - بۇنى بارە دەڭگى ئاق بولۇدۇ. رەڭنىڭ
ئىككى ياخشىسى چىڭ ۋە سەمەز بولغىنىدۇر.

چىقىرىش ئورنى: - ئاساسەن مەملىكەتتەمۇزنىڭ دۇڭبېي چاڭبەيسەن يوتىلىرىدىن، شىنجاڭدىن،
چاۋشەن، ياپونىيە، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئەزالارغا قۇۋەت بېرىش، ھۆلۈكنى قۇرۇتۇش، ئەزالارنى تۇيغۇسىز قىلىش
ۋە ئۇخلىتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - بۇنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئۇيغا كەلتۈرۈدۇ. شاراپقا سېلىپ ئىچسە قاتتىق
مەس قىلىدۇ. ئۇنى پۇرسەت ئۇيغۇ كەلتۈرۈدۇ. ئىزدەپ لاتىغا يۈگەپ مەقۇمەتكە ھۇمۇل قىلىپ قويىمۇ ئۇي-
قا كەلتۈرۈدۇ (ئىككىنچى زۇقۇرقى تەسەرنى بىرىش يوپۇرمىقى ئاق، تەنەسىز رەڭنىڭغا خاستۇر).

رەڭنىڭ يوپۇرمىقى قۇرۇق ياكى ھول ھالدا ئىشلىتىلىدۇ. ئىلتىزىنىڭ پوستى ئىچىدىكى ئېتىدىن
كۆچلۈك، بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، چىشى رەڭنىڭ ھەربىر ئەزاسى ئەزلەرنىڭ شۇ ئەزاسىغا داۋا بولۇدۇ.
شۇنىڭدەك ئەركەك رەڭنىڭ ھەربىر ئەزاسى ئاياللارنىڭ شۇ ئەزاسىغا داۋا بولۇدۇ. بۇنىڭ ئىلتىزىنى مۇۋاپىق
مىقداردا زەپەر بىلەن ئىچسە چوڭ بوغۇملار ئاغرىغى، كىچىك بوغۇملار ئاغرىغى، يانپاش ئاغرىغى ئۈچۈن
مەنپەت قىلىدۇ. يوپۇرمىقىنى ئىزدەپ خېمەر قىلىپ كوزگە چاپسا كوز ئاغرىغىغا مەنپەت قىلىدۇ. بۇ -
ئىككى دەمەسى (تامچىلىشىپ چىقىرىپ ئېلىنغان سۇيى) ئاغرىق پەسىتەندىغان دورىلار قاتارىغا قوشۇلۇدۇ.
رەڭنىڭنى مۇۋاپىق مىقداردا ئېلىپ مۇقىل بىلەن ئىچسە بوۋاسەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. كاسەنى
بىلەن ئىچسە سۇيۇك كويۇپ كىلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن ياكى زەپەرنى
بىلەن ئىچسە زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرنى پەسىتەندۇ. بولۇپمۇ ئالى سۇپەتلىك رەڭنىڭنىڭ مۇنداق
تەسەرى زۇقۇرى.

رەڭنىڭنى ۋە مەۋدەسىنى يۇمشاق ئىزدەپ، كوشخور جاراھەتلىرىگە ۋە يەردىكىلىك جاراھەتلىرىگە سېپ-
سە مەنپەت قىلىدۇ. ئەگەر تىلا (خېمەر) قىلىپ چاپسا ھەر تۈرلۈك ئىششەنچلارنى تارقىتىدۇ. خانازىر
ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزدەپ سەركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ قىزىلغا چاپسا قىزىلنى يوق قىلىدۇ -
دۇ. بەدەنگە چىققان دانىلار ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ئىزدەپ تالغان قوشۇپ خېمەر قىلىپ چاپسا چوڭ
بوغۇملار ئاغرىغى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. رەڭنىڭنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە دائىۋاپىل (پۇت ياكى پا-
چاقلار ئىششىپ، پەلنىڭ پاچمىغا ئوخشاش بولۇپ قېلىشى) ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. ھول يوپۇرمىقىنى
بەدەنگە سۇر كەسە سەپكۈنى يوق قىلىدۇ، قاپارتقۇ پەيدا قىلمايدۇ. ئۇنىڭ سۈتىنى چاپسا بەدەندىكى
سەپكۈن قارا داغلازنى يوق قىلىدۇ. ئېچىشتۇرۇش قاپارتقۇ پەيدا قىلىش ئىشلىرى بولمايدۇ. ئەگەر
بىر كىشىنىڭ ئەزاسىنى كىشىنىڭ لازىم كەلسە، بىر كىرام مىقداردا رەڭنىڭنى شاراپ بىلەن ئىچۈرۈلسە،
شۇنداق ئۇخلايدىكى كەسەلسىز تۇيمايدۇ.

3 - خەل رەڭنىڭنىڭ 4 كرامىنى تەنھا ياكى تاماق بىلەن، نان ياكى تالغان بىلەن ئىچسە شۇ ھا -

ئەتتە ئەقلىنى ئېلىشتۇرۇپ ئۇخلىتۇدۇ. 3 - 4 سائەت ھېچنەرسە بىلەن ئۇخلاپ كىتىدۇ. شۇنداق ئۇخ -

لىغان كىشىنى سوغۇق سۇدا ئولتۇرغۇزۇلسا ئوزۇنلىقى ۋە ھۇشقا كىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - 0.1 دىن 0.3 كىچە.

دورۇنچىسى: - بەزۈرۈلەنچى.

دەققەت قىلىدىغان نىسبەت: - ئەزالارنى تۇيغۇسىز قىلىدۇ.

تۇزەتكۈچىسى: - ھەسل، داچەن، يەنە شۇنىڭغا دېققەت قىلىش لازىمكى بۇنى ئىسلاھ قىل -
 ھاستىن ئىشلىتىش توغرىسى گەمەس. چۈنكى ئىسلاھ قىلىنغاندىن ئىشلەتكەن مەزاجىنى بۇزۇدۇ، بۇزۇش رەگ -
 كىنى ئوزگەرتىدۇ، جىگەر ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ، ئاشقازاننى بۇزۇدۇ. بۇنىڭدىنمۇ ناچار گەۋدە ۋاللارنى كەلتۈرۈدۇ.
 ئىسلاھ قىلىش ئۇسۇلى: - بۇ ئاتلىق بادام يېغى، بىنەپشە يېغى، ئىشاسە بىلەن ياغلىق
 ھەم ئىزىلىكەن كۆل يوپۇرغى، رۇبىي سۇس، سېرى، توربوت، ھېلىلە، گەمەن، ئەمەك ھەندى، زەپەرە
 بەسپايەچىلەر قوشۇپ بىرىشتۈر .

تەركىبى: - رىنىنىڭ تەركىبىدە كۆپ مىقداردا فوسفور، نىسبەتەن كۆپ مىقداردا كۆكگۈرت ۋە قو -
 غۇشۇن، كالى، كالىسى، ماگنېزىيە، ناترى، تومۇر، ئاليۇمىن، سۈرمە، بارىيۇم، سترونتىيۇم، ماگنېزىيۇم، تىتانلار بار.
 ئاساسىي تەسەر قىلغۇچى مۇرە كىكپ كىيۇ كازىدلارمەسىلەن: پانا كۇلسۇن، پانا كەسەن، رىنىنىڭ بولۇدۇ.
 يەنە ئۇچۇچان ياغ بولۇپ، ئۇنىڭ تەركىبى پانا تىپىدۇر. يەنە رىنىنىڭ كىسلوتاسى، قەنىلەر، ئېنىزىلەر
 ۋىتامىن، B_1 ھەم B_2 لار بار.

فارماكولوگىيەلىك تەسەرى: - رىنىنىڭ مەركىزىي نېرۋ سىستېمىسىنى قوزغىتىۋېتىش كۈچى ئەڭ
 كۈچلۈك دورا بولۇپ ھېساپلىنىدۇ، ئۇنىڭ سەلبىي قوشۇمچە تەسەرلىرى يوق، ئۇيقۇنى قاقچۇرمايدۇ. بەلكى
 كەچتە ئىشلىگەندە ئەمگەك قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈدۇ. رىنىنىڭ ئۇزاق ۋاقت ئىستېمال قىلىنسا ھېچقاچا -
 داق يامان ئاقىۋەت بەرمەيدۇ. ئۇنىڭ جىمىسى قابىلىيەتنى ئۆستۈرۈش تەسەرى ھاياۋانات ئۈستىدە ئۆتكۈ -
 زۇلىگەن سىمىياقلاردا مۇقەممەسلاشتۇرۇلغان. شۇنىڭدەك مۇنداق سىمىياقلار بەدەننىڭ
 مۇھىم خىزمەتلىرىگە كۈچلۈك تەسەر بەرىپ، بەدەننىڭ قارشىلىق كۈچىنى ئۆستۈرۈۋالغانلىقى ئېنىقلان -
 غان. تەجرىبىلەردە ئېنىقلانمىشىچە، رىنىنىڭ باش ھىڭىنىڭ پوستىلاق قىسمىغا ۋە پوستىلاق ئاستى قىسمىغا
 لىمىغا قوزغاتقۇچىلىق تەسەر كورسۇتۇدۇ. ئۇ بەدەننىڭ كېسەللىكلەرگە قارشى كۈچىنى ئاشۇرۇدۇ، ئۇم
 زاق ئىستېمال قىلسا، بەدەندىكى ھەرخىل ۋىسپالېنىمىلەرگە قارشىلىق ھاسىل قىلىدۇ. ئوت ئىشلەپچىقىرىلىشى
 نى كۈچەيتىدۇ، ئوتنىڭ ئىچىدە ئوتنىڭ قىزىل ماددىسى (بىلەررىمىن) ھەم ئوت كىسلوتاسىنىڭ مىقدارىنى
 ئاشۇرۇدۇ، كوزنىڭ نۇرلارغا بولغان سەزگۈرلىكىنى، قاراڭغۇدا كورۇش قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈدۇ.
 تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى رىنىنىڭ بەزىبىر مىكروبلارنىڭ ياشاش قابىلىيىتىنى تروۋەنلەش
 تۇرۇدۇ. بەلىغىم بوشۇتۇدۇ.

رىنىنىڭ لاتىنچە نامى پاناتسىيە ھەمە كېسەلگە داۋا دىگەن مەنانى بىرىدۇ. ئۇ جۇڭگىيى تىبابەت
 نەدە قەدىمدىن ئىشلىتىلىپ كەلمەۋاتقان مۇھىم دورىلارنىڭ بىرى بولۇپ، زىراق شىرق مەملىكەتلىرىنىڭ
 ھەممەسىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ياۋروپاغا رىنىنىڭ پەقەت مىلادى 17 - ئەسىردىلا مەلۇم بولغان .

جۇڭگىيى تىبابەتلىك ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي قۇرۇق ئىسەق .
 قۇۋەتلىنىدۇر كۈچى دورا خۇسۇسىيىتى بىلەن ئىادەتتىكى زەئىپلىكلەردە، قىپىرۇ
 ئاجىزلىغاندا، كەمقانلىقتا، ئىشتەپسىزلىك، ھەزىم قىلىش ناچارلاشقاندا، ئاياللارنىڭ كېسەللىكلەردە
 ئىشلىتىلىدۇ. نېرۋ ئاجىزلىقلەردى (نېۋراستېنىيە) دە ئۇنۇمى بەك ياخشى ھەمدە بەلىغىم بوشۇتۇدۇ .
 باھنى قۇۋەتلىدۇ، كوزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ، خاپىغاننى ئالىدۇ، ئېقىلنى زىيادە قىلىدۇ، كۆپ تىرلەشنى
 ئوخشۇتۇدۇ، بەدەندىكى ماددا ئالەمشەش جەريانىنى تەرتىپكە سالدۇ (شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگىيىلەر
 رىنىنىڭ زىياپەت كېسەللىكىدەمۇ ئىشلىتىدۇ). كۆپ چۈش كورۇشنى، كېچىسىدىكى ئوغرى تىرنى ،
 رەھسى ئاجىزلىقلارنى قان تۇكۇرۇشنى يوقۇتۇدۇ . جۇڭگىيى تىبابەتچە رىنىنىڭ ئۇزاق ئىچىپ
 ئۇرسە بەدەننى ياشارتىدۇ، ئومۇرنى ئۇزارتىدۇ .

دېئىسىنى قان بېسىمى ۋۇقۇرى كېسەللىك (ھېپېرتۇنىيە) دە، ئومۇمىي كۆزلىرىدە ، 16 ياشتىن قوۋەن بالىلارغا بەرگىلى بولمايدۇ .

ئىشلىتىش ئۇسۇلى ۋە مىقدارى : - دېئىسىنىڭ ۋىلىتىمىلى ھاراققا چىلاپ، قاينىتىپ ، ھەپ تىپيار لاپ، سۇپۇپ تىپيارلاپ ياكى سىپىمىش ئۈچۈن تالغان، مەلەم تىپيارلاپ ئىشلىتىلىدۇ . بىر قېتىملىق مىقدار 2-3 گرام بولۇپ ، بۇنىڭغا 600 گرام سۇ قۇيۇپ 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ بىر قېتىملىقلا ئىچە .

سۇپۇپ ھالدا بىر قېتىمدا يېرىم ياكى بىر گرام ئىچىلىدۇ .
ئەسكەرتىش : قەشقەر مىللىي شىپاخانا تەرىپىدىن يېزىلغان گىلى قىسىمدا دېئىسىنى لۇپاھ ، يەبۇج سەنەم ، مەھرى كىياھ، مۇرىون دەپ ئاتىلىدىغانلىقى كۆرسۈتۈلگەن . گەمما لوخا تۇلەدۇپىمدا ۋۇقۇرىدا ئىپتىتىلغان دورىلارنىڭ ھەممىسى يەبۇج سەنەم (ياكى لىغاب بەرى) - لاتىنچە ئاتۇرۇپا بېلىلا دوتنادىگەن بېھىمى قىلغۇچى زەھەرلىك ئوسۇملۇكتىن ئىبارەت . بۇنى تەۋىپىلەرنىڭ تەتقىق قىلىپ كۆرۈشىنى سورايمىز .

يەز دەرىزى

(يەر مەردىگى - موگو - كەمىت)

FUNGI (MUSHROOM)

تونۇش : - بۇنىڭ ئىسمى جىمىسى پۇتۇرۇ دىيىلىدۇ . بەزىلەرنىڭ ئىپتىتىشىچە يەر مەردىزىنىڭ يەمىلىدىغىنى كەمىت دىيىلىدۇ . بۇ يەر خىل ۋىلىتىز بولۇپ، باھار پەسلىدە زەمىننىڭ ئوزگۇرۇشى بىلەن قۇملۇق يەرلەردە، تاغ باغرىلىرىدا پەيدا بولىدۇ . بۇمۇلاق تۇخۇمنىڭ يېرىم شاكىلى شەكىلدە كىلىدۇ . گۈلى، تېنىسى، يوپۇرمىقى بولمايدۇ . بۇنى بەزى كىشىلەر خام ۋە پۇشۇرۇپ يەيدۇ . ياخشىسى، ئىگىزە قۇملۇق، تېرىلغۇ زەمىنلىرىدە پەيدا بولغىنى، چوڭ - كىچىكلىكتە ئوتتۇرا دەرىجىدە، سىلىق، خۇشبوۋى ، يېڭى ھەم ئاق رەڭلىكى ھېساپلىنىدۇ . ۋۇقۇرقى سۇپەتلەر بىلەن بولامغىنى، ناچار يەرلەردە، ناچار دەرىخىلەرنىڭ زەپتۇن دەرىخىنىڭ، ياڭاق دەرىخىنىڭ تۈۋىلىرىدە گۇنىكىلىرى، قۇرۇپ قالغىنى، قىزىل رەڭلىكى ناچار ھېساپلىنىدۇ . ئىچى ھەم تېشى قارا بولغىنى ئادەم ئولتۇرۇدۇ .

چىقىش كۆرنى : - ھەممە يەردە بولىدۇ .

تەبىئىتى : -2-دەرىجىدە ھول سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى : - كۆزنى روشەن قىلىش، كىرپىكلەرنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .
ئىشلىتىش كۆرنى : - كونا تىۋىپلەرنىڭ ئىپتىتىشىچە بۇنىڭ سۈيى كۆزدىكى ئاقنى ئالىدۇ ، بولۇپمۇ قوردان ۋاختىدا تامغان سۈيىنىڭ تەسىرى بۇ ھەقتە ياخشىراق .

گەگەر بۇنىڭ ھولىنى سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ، ئۇ سۇغا سۈرمىنى چىلاپ يەمىدە كۈچەتە كۆزگە ئارتسا كىرپىكلەرنى مۇستەھكەم قىلىدۇ، كورۇش قۇۋىتىنى، نۇردىنى زىيادە قىلىدۇ . كۆزگە مىگە تەرەپتە ن چۇشۇدىغان سۇيۇقلۇقنى توسۇدۇ . قۇرۇشنى ئىزدىپ سۇ بىلەن باشقا چاپسا باشنىڭ ئاغرىقلىرىنى توسۇدۇ . قۇرۇشنى ئىزدىپ سۈكە، بېلىق يىمىسى بىلەن كىچىك بالىلارنىڭ

چىقىمى قالغان كىملىكى، كىچىك بالىلارنىڭ پەننى (گوردا) كېسىملىكىگە ۋە باشقا پەننىلەر چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ (تەجرىبىدىن ئۆتكەن). ھولنى قورۇپ تۇز، قارىمۇچ بىلەن يەسە يۈھىم شۇ تەسەرنى بىرىدۇ. قۇرۇقنى يىمىش توغرى گەمس. زورۇر بولغان چاقداقۇرۇقنى توپىدىن تازىلاپ سۇ بىلەن ئىزدەپ، بىر كېچە - كۈندۈز چىلاپ زۇيۇپ قايمىدە بويىچە پۇشۇرۇپ ياغنى چىق سېلىپ يەسە بولۇدۇ. شۇنداققە ئوپ يىمىش ياخشى گەمس. ئاچچىقسۇ، قىچىلار بىلەن يەسە ئوبدان.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئېغىر، چىكىردە سىگمىش ناچار، ئوزۇنلۇق تەرىپى ئاز. بەل غەم خاراكىرلىق قان پەيدا قىلىدۇ، قوساقنى كۆپتۈرۈدۇ، ئاچ بېقىنغا، بەلكە يەل پەيدا قىلىدۇ. سەكتە پالەچ، بوغۇلۇپ قىلىش كېسەللىكى پەيدا قىلىدۇ، نەپەسنى سىقىپ قويۇدۇ، ئاق داغ پەيدا قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - سېرىق چىچەك بىلەن ياكى سۇ، تۇز، سەتەر، يالپۇز، سۇداپلار بىلەن ئوبدان پۇشۇرۇپ، ياغ، ئاچچىقسۇ، ئىسسىق دورىلار مەسىلەن: داچىن، پىلىپىل، قەلەمپۇر ۋە باشقىلارنى سېلىپ خۇشبۇي قىلىپ يەسە كېرەك.

تەر كىمىسى: - يەر مەردىزى (موگو) لارنىڭ تەر كىمىدە 90 پروتسېنت سۇ؛ ئۇنىڭدىن باشقا ئاق سىل، ياغ، كاربونسۇلۇق ماددىلار ۋە مېنېرال ماددىلار ھەم ھەزىم قىلغۇچى (ئېكىستراكتىۋ) ماددىلار بار. موگولار تەر كىمىدىكى ئازوتلۇق ماددىلار ئۇلارنىڭ تۈرى ۋە ئوسۇش شارائىتى، ئۇنىڭدىن جايىغا قاراپ پەرقلىنىدۇ (3، 60 پروتسېنتتىن 31، 15 پروتسېنتكىچە ئارىلىقتا بولۇدۇ). موگونىڭ غولىغا قارىغاندا قالپىغىدا ئازوتلۇق ماددىلار تولا بولۇدۇ. ئاق موگولارنىڭ ئاقسىللىرى ئوز تەر كىمىدە ئالماشتۇرۇشقا بولمايدىغان ئامىنو كىسلوتالارنى تۇتۇدۇ.

موگولار تەر كىمىدە 10 پروتسېنتتىن 15 پروتسېنتكىچە ياغ ۋە لىپىد (ياغسىمان ماددا)، شۇ جۈملىدىن لېنتىن ۋە ئېركوستېرىن (پرو ۋىتامىن D₂) تۇتۇدۇ. موگولارنىڭ تەر كىمىدە مېنېرال ماددىلاردىن: كالىي، فوسفور، توغۇر، ئاز مىقداردا كالىتسى ماددىلىرى، شۇنداقلا روھ، مىس، يود، مەشىك (ئارسېنىك) ۋە مارگانىتسىقا ئوخشاش بىر قانار ئاز مىقداردىكى مېنېرال ماددىلار بولۇدۇ.

يەر مەردىزىنىڭ تەر كىمىدە ۋىتامىن ئاز، ئۇلار ئاساسەن ۋىتامىن B گۇرۇپپىسىدىكى ۋىتامىنلاردىن ئىبارەتتۇر، شۇ گۇرۇپپىدىن نىكوتىن كىسلوتاسى كۆپ مىقدارنى ئىگىلەيدۇ. موگولارنىڭ تەر كىمىدە نۇرغۇن ئېكىستراكتىۋ ماددىلار بار. شۇڭا موگولارنىڭ قاينىتىلغان سۇلىرى، بولۇپمۇ ئاق موگونىڭ سۇيى ئاشقازان سۇيۇقلىغىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىغا ناھايىتى تەسەر كۆرسۈتۈدۇ. ھايۋانات ياغلىرى ۋە ئاق ناننىڭ، سۇتنىڭ تەر كىمىدىكى كاربونسۇلۇق ماددىلار بەدەنگە قانچە - لىك دەرىجىدە ئوزلەشسە موگولارنىڭ يېغى ۋە كاربونسۇلۇق ماددىلىرىمۇ شۇنچىلىك ئوبدان ئوزلۇشۇدۇ (سەگمىدۇ). گەمما موگولارنىڭ ھۈجەيرىلىرىدە خەتتىن دىگەن پەرخىل ماددا بولۇدىغانلىغى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئاقسىللىرى ياخشى سەگمەيدۇ، ھەزىم بولمايدۇ ۋە تاماقنىڭ ھەزىم بولۇشىنى قىيىنلاشتۇرۇدۇ. موگو ئاقسىللىرى 50 - 70 پروتسېنت گەتراپىدىلا سەگمىدۇ.

يەر مەردىزى (يەر قالپىغى - موگو) نامى ئاستىغا كىرگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىلا يىمىشكە ياراۋە - مەيدۇ، يىمىلىدىغان ۋە يىمىلمەيدىغان موگولار بولۇدۇ؛ يىمىلمەيدىغان موگولارنىڭ تولىمى زەھەرلىك كىلىدۇ. شەكلى يەر قالپىغىغا ئوخشايدىغان ئوسۇملۇكلەرنىڭ ھەممىسىنى يەسەلىك، پەرق ئىتتىش زور - رۇر، بولمىسا كۆپ ھالدا ئولۇم بىلەن ئاياغلىشىدىغان ئېغىر تۈردىكى ئوتكۇر زەھەرلىنىشلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. زەھەرلىك موگولارنىڭ ئەڭ ئاددى پەرقى قىزىل، كۆزەك، قەسەن ئاقۇش بولۇشىدۇر.

(جۇڭگىيى تىبابىيەتتە كۆپرەك ئىشلىتىلىدىغان يەر مەدەنىيىتىنىڭ بىر تۈرى 卞石 (سويالە) لاتىنچە BALANOPHORA بولۇپ، باھىنى قۇۋەتلىش، مەنى تىز كىتىشىنى داۋالاش، بەدەننى چىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مىللىي تىبابىيەتتەمۇ شۇ خىل يەر مەدەنىيىتى (يەر مەدەنىيىتى) ئىشلىتىلىپ كۆپرەك دورا شىركىتى بۇ ھەقتە تونۇشتۇرغان ئىدى.

لاجىزۇرەن

(لازۇرۇد)

LAPIS LAZULI (LAZURITE)

青金石

تونۇش : - بۇ بىر خىل قاش بولۇپ، ئەڭ ياخشى سۈزۈك، قاتتىق، ئىسلىرىك، پاقىرىما، قىللا رەڭگىدە چىكىتلىرى بارلىرىدۇر. ئۇنىڭ رەڭگى ئاسمانى (ھاۋا رەڭ)، بىنەپشە، كۆك تەرەپسەكە مايىل، تومۇرلىرىدا توپا بولماسلىقى لازىم. زۇقۇرقى سۈپەتلىرىدە بولمىغىنى سۇننى لاجىزۇرەن بولۇپ، ئۇنى مىللىي تىبابىيەتتە ئىشلىتىلمەيدۇ.

چىقىش ئورنى : - قەشقەر تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى : - 1 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق، زۇيۇلغىنىنىڭ تەبىئىيىتى : 1 - دەرد - جىدە سوغۇق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى : - پاقىرىتىش، خىلمىتلارنى تازىلاش، سەۋدانى سۇرۇش، قانغا ئېلىشىپ قالغان، بولۇپمۇ زۈرە كىنىڭ ئەتراپىدىكى قويۇق خىلمىتلارنى چىقىرىش، سەۋدانى، سەۋدا خاراكىتلىرى كېسەللىرىنى ۋە غەم، ئەندىشىلەرنى يوقۇتۇش، قويۇق كازلارنى يوقۇتۇش، كوڭۇلنى ئېچىش، زۈرە كىنى قۇ - ۋە تىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بىر ئاز قاپىزلىق قۇۋىتى بار. كويىدۇرۇش، ئېچىشتۇرۇش ۋە بوي پەيدا قىلىش قۇۋىتىمۇ بار.

ئىشلىتىلىش ئورنى : - لاجىزۇرەن سۇيۇپىنى يۇرۇنغا پۇر كۆلەپ يۇرۇننىڭ قېنىنى قوختۇتۇدۇ. قايمىدە بويىچە مۇۋاپىق مىقداردا ئىچىپ مالىخولىيا ۋە سەۋاس كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كوزىگە تارتسا ھەر تۈرلۈك كوز كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، كىرىپىكىنىڭ توكۇلۇپ كە - تىشىنى توسۇدۇ، كوزنىڭ چاناقلىرىنى كۈچلەندۈرۈشكە ۋە كىرىپىك ئۇندۇرۇشتە ۋە كوزنىڭ چاناقلىرىنى قىزىتىشقا ئىشلىتىلىدىغان ئەڭ مۇھىم دورىدۇر.

تەبىئىي قايمىدە بويىچە ئىچىپ زۈرەك كېسەللىكلىرى ئۈچۈن ۋە ھەممىدەش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەۋدانى ۋە سەۋدا خاراكىتلىرى خىلمىتلارنى چىقىرىدۇ. بىرە كىنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. سۇيۇكلىنى، ھېيىزنى كۈچلۈك ماڭدۇرۇدۇ. بۇنىڭ $1\frac{1}{2}$ گرامىنى 3 گرام زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ لاتىغا بولاپ ماتە - كا ئاغزىغا قويۇلسا قوساقتىكى بالىنى چۈشۈپ كىتىشىنى ساقلايدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن سوگەلگە، بەرەسكە چاپسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - 15 ياشتىن زۇقۇرى چوڭلارغا مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ 2 گرامدىن 4 گرامغىچە ئەۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى : - ئوز ۋەزى بىلەن ھىجرۇل گەرمىنى.

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئاشقازاننىڭ ئاغزىغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - مەسىلىسى (ياكى ھەممە) يەنە كوگۈلنى ئىپلىشتۈرۈدۇ ۋە قىممەت پەيدا قىلىدۇ. بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى - كەتپىرا، ھەسەل قوشۇپ ۋە لاجىم-ۋەردىنى زۇيۇپ ئىشلىتىدۇ.

زۇيۇش ئۇسۇلى: - كۈۋەل لاجىم-ۋەردىنى يۇمشاق ئىزدەپ ئاز سۇ قوشۇپ ئىپلىشتۈرۈپ ئۈستىگە زەيتۇن يېغى سېلىپ ئاندىن قاينىتىلىدۇ. قازاننى ئېلىپ بىر ئاز توختۇتۇلسا لاجىم-ۋەردى تىكىگە ئولتۇرۇدۇ. ياغ بىلەن سۇنى ساقىتىپ توكۇپ تاشلاپ تىكىگە ئولتۇرغان لاجىم-ۋەردىنى ئوبدان ئىزدەپ يەنە بىر ئاز سۇ بىلەن سىلاپ قىلىپ، ئۈستىگە يەنە زەيتۇن يېغى قۇيۇپ قاينىتىلىدۇ. تىكىگە ئولتۇر-غىنىنى ئېلىپ قۇرۇتۇپ زۇقۇرقىدەك يەنە بىر قېتىم ئىشلەنسە لاجىم-ۋەردى مەغسۇل (زۇيۇلىغان لاجىم-ۋەردى) ھاسىل بولىدۇ.

تەركىبى: - 14 - 23 پورتسېنت ماكنېزىيۇم ئوكسىدات، 5 - 17 پورتسېنت فېررۇم ئوكسىدات، 37 - 42 پورتسېنت سىتېمۇم ئوكسىدات، 10 - 13 پورتسېنت ئالىيۇمىن ئوكسىدات، 8 - 18 پورتسېنت سۇ بار. ئۇنىڭ سەرتىدا بىر قانچەلىغان كېرەكسىز ماددىلار مۇبولىدۇ.
جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: - جۇڭگىيلار ئاساسەن كوز كېسەللىكىدە كوزگە پەيدا بولغان پەردىنى ۋە كوز قان تومۇرلىرى كېڭىيىپ قىزىرىپ تۇرۇشىنى داۋالاشقا ئىشلىتىدۇ.

لازەن

RESINA CISTUS CRETICUS

توقۇش: - بۇبىرخىل تاغ دەرىخىنىڭ تىنە ۋە يوپۇرمىغىدىن پەيدا بولىدىغان شىلەملىق ھوا - لۇكتۇر. بۇنىڭ دەرىخىنى بۇنان تىلىدا «لەدان» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ دەرىخىنىڭ چوڭلىقى ئاناردەرىخىنىڭ مىقدارىغا بولىدۇ. شەكلى «دېقى» دەرىخىگە ئوخشايدۇ. يوپۇرمىقى كەڭ شېخىغا چاپلىماش كىچىك ۋە قاتتىق بولىدۇ. گۈلى قىزىل تەرەپكە مايىل، مۇدىسى زەيتۇننىڭ مۇدىسىگە ئوخشايدۇ. مۇدىسىنىڭ ئىچىدە ئۇشە شاق قارا دانىلىرى بار. بۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى قىزىق ئارلىدىن چىقىدىغىنى بولۇپ، يۇمشاق، خۇشبوۋى رەڭگى قارا قىزىل تەرەپكە مايىل، ۋەزنى ئېغىر قۇم ئارىلاشەلمىگەندۇر. بۇنى «لادەن ئەنپەرى» دەپ ئاتىلىدۇ.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - 1-دەرىجىدە ئىسسىق، 2-دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچىنى يۇمشۇتۇش، بەدەننى قىزىتىش، تومۇرلارنىڭ ئېغىزلىرىنى ئېچىش، روھنى قۇۋەتلەش، قويۇق شىلەملىق ھوللۇكلەرنى پۇشۇرۇش ۋە تارقىتىش، ئەزادىكى قاتتىقلىقلارنى يۇمشۇتۇش، ئاغرىقلارنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - تىنە-ئاغرىق باشقا چاپسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. گۈل يېغى بىلەن كىچىك بالىلارنىڭ مىڭسىگە چاپسا ئەزلە ۋە يوتال ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ. گۈل يېغىدا ئېرىتىپ قۇلاققا تېپەتلىسا قۇلاق ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. پەشانىغا چاپسا مىڭ تەرەپتىن چۇشۇدىغان ئەزلىنى توسۇدۇ. لازەننى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىچسە سوغۇقتىن بولغان يوتال ئۇچۇن مەنپەت قىلىدۇ، ئاشقازاننى

قۇۋەتلەيدۇ ، ئاشقازاننىڭ سۇيۇقلۇقىنى يوقۇتۇدۇ ، سۇيۇقلۇقىنى ، سۇنى راۋان قىلىدۇ ، قوساقىدىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ . لازىمى ئاشقازانغا چاپسا ئاشقازاننى قۇۋەتلەيدۇ ، ئوڭۇل ئېلىشىشى ۋە ئېغىزدىن ئاقىدىغان ھۆلۈكلەرنى قوسۇدۇ ، ئاشقازان قاتتىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ . جىمكەرگە چاپسا جىمكەر قاتتىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ . بالىياتقۇنىڭ ئۈستىگە چاپسا ياكى لاتىغا بولسا بالىياتقۇ ئاغزىغا قويسا بالىياتقۇنىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشۇتۇدۇ . بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىنى ۋە ھېيىزنىڭ توختاپ قېلىشىنى يوقۇتۇدۇ . بۇنىڭ تۇتۇنىشى ۋە رەنكە ئارقىلىق بالىياتقۇغا ئالسا ئولۇك بالىنى ۋە ھەمىردىيىنى چۈشۈرۈدۇ . چوشقىنىڭ يېغى ياكى كالا يېغى بىلەن چاپسا مەقۇننىڭ ئىشىشى ۋە ئاغزى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ ھەمىل قىلسا سوغۇقتىن ئۈچەينىڭ ئېچىشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . ئوزۇن كونا جاراھەتلەرگە چاپسا ، بۇزۇق كۆشەلەرنى يوقۇتۇپ جاراھەتلەرنىڭ ئاغزىنى يۇتقۇزۇدۇ . مۇرت يېغى ۋە شاراپ بىلەن قوشۇپ چاپلارنى ياغلىسا چاچنىڭ كۆپۈيۈشى ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ ، چۈشۈپ كەتتىدىن ساقلايدۇ .

دائۇسۇلەپ ۋە دائول ھەيى ۋە ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ . زەينۇن يېغى بىلەن چاپسا بەدەننى يوقۇتۇدۇ . دۇ ، شاراپ بىلەن چاپسا ھەر تۈرلۈك چاقىلارنىڭ ئىزلىرىنى يوقۇتۇدۇ . بايۇنە ۋە سېرىق چېچىك باغلىرى بىلەن چاپسا سوغۇقتىن بولغان ئاغزىلارنى پەسەيتىدۇ . گۈل يېغى بىلەن چاپسا ئوتتا كويىدىن كۆيۈك ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ .

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 1 گرامدىن 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ .
 دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئوۋەن ئەزالارغا زەرەر قىلىدۇ . ناخۇشلۇق كەلتۈرۈدۇ .
 تۈزەتكۈچىسى: - سۇمبۇل رۇمى ، گۈلاپ ۋە سەندەل .

لالەنوئمانى

تونۇش: - بۇ پارچە ئانالا بولۇپ ، بەرتۈرلۈك ئوسۇملۇكنىڭ ئېتىدۇر . مەزكۇر ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرمىغى زەنبىقنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ . يوپۇرمىغىنىڭ سانى ھەممىدىن ۋە دانىغىچە بولۇدۇ . گۈلى شا-قايمىغا ئوخشايدۇ . ئۇنىڭدىن چوڭراق . زىلتىزى پىيازغا ئوخشاش ، چوڭلىقى بۇنداق مىقدارى ، ئۇزۇن چاق قاتىمۇ . قات كىلىدۇ . ئىچكى پەردىسى قاينىتىلغان زىپەككە ئوخشايدۇ . بەك يۇمشاق ، تاشقى پەردىسىنىڭ رەڭگى قارا ، ئىچىدىكى مېغىزى ئاق ، تاتلىق بولۇدۇ . تېنىسىنىڭ ئىگىزلىكى ۋە سەنەپىتىچە كىلىدۇ .

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا بولۇدۇ .
 تەبىئىتى: - ھۆل ئىسسىق ، ئەمما ھۆللىكى ئىسسىقلىقتىن ئارتۇقراق .
 خۇسۇسىيىتى: كۆڭۈلنى ئېچىش ، مەس قىلىش ، ئۇخلىتۇش ، ئىشتىيىنى ئېچىش ، تاماق سىڭدۈرۈش ، ياھنى ھەرىكەتلەندۈرۈش ، مەزىنى قىزارتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە . بۇنىڭ ئىشىشى زەھەر-مەزبۇلۇدۇ .

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - 3 گرامدىن 6 گرامغىچە .

لەھىيە تۇتتىسى

تۇتۇش : - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، گەركەك ئوچكىنىڭ ساقلىغا ئوخشايدۇ. چىشىگىلە بولۇدۇ، زەمىنغا يېپىلىپ تۇرۇدۇ، زەمىندىن ئىككىز بولسا يىلىدۇ. يوپۇرمىغى كۆندىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. كىشىلەر بۇنىڭ ئوزىنى يىدۇ، سۈيى بىلەن داۋالىنىدۇ. ھەقىقىي لەھىيە تۇتتىسى ئوسۇملۇكى شۇدۇر. بۇ گەركەك ۋە چىشى بولۇدۇ. گەركەكنىڭ ئوسۇملىكى كىچىك شاخلىرى كۆپ يەردەك ۋە قىسقا، يوپۇرمىغى زۇمۇلاق، قاتتىق ۋە تۈكۈك، گۈلى ئانار گۈلىگە ئوخشايدۇ. چىشىنىڭ يوپۇرمىغى كۆندىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. قوۋەن تەرىپىنىڭ يوپۇرمىغى ئۈستۈن تەرىپىنىڭ يوپۇرمىغىدىن كەكرەك، گۈلى ئاق بولۇدۇ، ئەڭ ياخشى چىشىسىدۇر.

چىقىش ئورنى : - چەتتىن كىلىدۇ .

تەبىئىتى : - ئىسسىق سوغۇقلىقتا مۇتىدىل . 2- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى : - ئېغىزدىن كىلىدىغان قاننى ، ئوت ۋە قان خاراكتېرلىق ئىچ ئوتكىملى توختۇتۇش، ئوپىكىنىڭ يەردىكىلىك جاراھەتلىرىنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە . بۇنىڭ زىلىتى ئىچ قاتۇرۇشتا كۈچلۈك كىرەك. ئۇسارىسى قىزىل ئۇرۇغىغا ئوخشاش . ئىچنى قاتۇرۇش ، ئاشقازاننى قۇۋەت - لەش، ئاشقازانغا ئارتۇق ماددا قويۇلۇشىنى توسۇش، ئوپىكە، ئۇچەيلەرنىڭ يەردىكىلىك جاراھەتلىرىنى ياخشىلاش خۇسۇسىيىتى بار.

ئۇسارىسىنىڭ قۇۋىتى بۇ ھەقتە يىلتىزنىڭكىدىن ئارتۇق.

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - ئەگەر بۇنىڭ ئۇسارىسىدىن مۇۋاپىق ھالدا شاراپ بىلەن ئىچسە بالە ياتقىدىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. ئۇسارىسىنى تاشقى تەرەپتىن چاپسا ئاجىز ئەزالارنى، ئاشقازان ئاغزىنى، جىگدىنى قۇۋەتلەيدۇ. بالىياتقىزىنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. بۇنىڭ ئۇسارىسى قالغان تەسەرلەردە ئاقاقىيا - دىن كۈچلۈك كىرەك. زىلىتىنى ئىزدەپ قۇلاققا تېمەتسە قۇلاقنىڭ كىرىلىرىنى تازىلايدۇ، يەردىكىلىك جاراھەتلىرىنى قۇرۇتۇدۇ. يوپۇرمىغى، گۈلى، زىلىتىنى ئارپا سۈيى بىلەن ئىچسە ئوپىكىنىڭ يەردىكىلىك چاقىسى ئۈچۈن مەنىمەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - ئۇسارىسىدىن ئەھۋالغا قاراپ ۋ كرامىغىچە، يوپۇرماق ۋە گۈلىدىن

12 گرامغىچە.

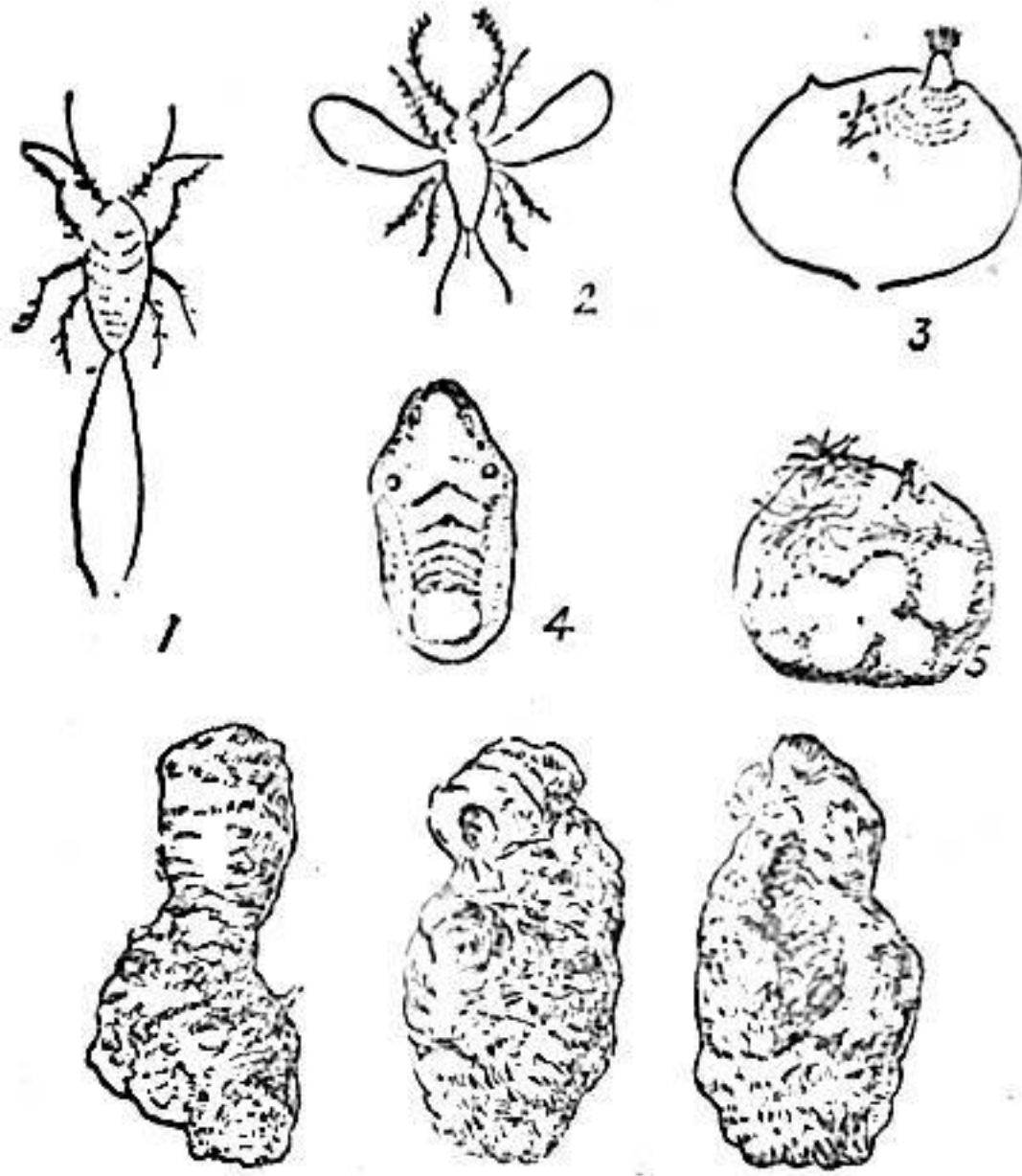
ئورۇنبا سارى : - ھوزۇز، ئاقاقىيا ياكى ئانار گۈلى ياكى ئانار گۈل ئۇرۇقى.

لەكى مەغسۇل

LACCA RUBRA

赤色虫胶

(紫草茸)

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇكنىڭ يىمىرى بولۇپ، ھىندىستاننىڭ بەنگالە ئۆلكىسىدىن ۋە ئىندونېزىيەدىن چىقىدۇ. بەزى دەرىخىلەرنىڭ شاخلىرىدىن سىزىپ چىقىپ قالىدۇ. رەڭگى قىزىل بولۇپ شاتۇتقا ئوخشايدۇ. بىزىلىرى لىسەون مىقە دارى بولۇپ يۇنى لاک خام دەيدۇ. يۇنىنىڭ مىلىسى تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغان ئەڭ ياخشىسى: سۈزۈك، ساپ، يېڭى، خام، قاينىتىلمىغان ۋە زۇيۇلغىنىدۇر. قاينىتىلمىغان ياخشىسى قىزىل، سۈزۈك، ساپ يېڭىسىدۇر. ئەمما يۇنى تىببىنىڭ ھەيۋىدە ئىشلىتىلىدۇ. قۇۋۋىتى 10 زىل تۇرۇدۇ. چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدە سىچۈەن گەنسۇ ئاجىۋى ئاۋتونوم ئوبلاستىنىڭ شاۋجىمىڭ دىگەن جايىدىن، لياڭشىن ئاۋتونوم ئوبلاستىدىن، يۇننەن، شىزاڭ ۋە گۇاڭدۇڭ قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. شۇنىڭدەك سەيلىۋىن، تايلاندى، ھىندونېزىيە، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ.

155 - رەسىم. لەكى مەغسۇل.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى: - ئەزالارنى تازىلاش، يىلنى، ئىششىقنى تارقىتىش، ئارتۇق خىلمىلارنى تازىلاش، قان توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىش ئورنى: - يۇنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچىمە پالاج كېسەللىكىگە ئۈچۈن، پىرىدېمىدىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇش ئۈچۈن، يوتىل، ھەممىدەش، نېرۋ ئۈچۈن، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش، جىمگەرنى، ئىچ ئەزالارنى قۇۋەتلەش ئۈچۈن، جىمگەرنىڭ، تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش ئۈچۈن، ئىستىمىسقا، يەر قان، ۋۇرەك ۋە باشقا ئەزالار ئاجىزلىقى ئۈچۈن، سوغۇق خىلمىلارنى تازىلاش، ئىچكى ئىششىقلارنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن 0.3 دىن 0.4 گرامنى 100 گرام يېڭى سېغىلغان سۇت بىلەن ئىچسە بالىياتقۇدىن كىلىدەيدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. يۇنىڭدىن 0.3 گرامنى سىركە بىلەن 30 كۈنگىچە ئىچسە بىدەننى بەك ئورۇق-مۇتۇدۇ. بۇ ھەقتە خۇسۇسى تەسۋىر كورسۇتۇدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 4 گرامغىچە. ئورۇنباشارى: - توسالغۇلارنى ئېچىشتا 3 تىن 2 ھەسسە رەۋەندە، يېرىم ھەسسە ئاسارۇن، 4 تىن بىر ھەسسە ئاباشور. دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئالغا زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - مەستىكى.

تەركىبى: - لاک 75 پروتسېنت، موم 406 پروتسېنت، بوياق ماددىسى 505 پروتسېنت. بۇلار دىن تاشقىرى باشقا ئارىلاش ماددىلار بار. لاک ماددىسى شېللولىك ئاتىدە، ئالېۋرېتىك ئاتىدە، ئوخشاش مۇرەككەپ سەۋەبلا (لاكتىد) لاردىن ھاسىل بولغان زۇقۇرى مالىكۇلىلىق بىرىكمە گەشپادۇر. جۇگىپى تەبىئەتتە ئىشلەتمەششى: - تەبىئىي مۆتىدىل، تەمى قېرىق، خۇشپۇراق، گاز زەھىرى بار. خۇسۇسىيەتى قان توختۇتۇش، چېچەكنى داۋالاشتىن ئىبارەت. خۇن توختۇتۇش، ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇش، چېچەكنىڭ سىرتىغا تىپىشىنى تىزلىتىش ئۈچۈن ئىشلەتمەيدۇ.

لەۋلە

(لەۋلە)

تونۇش: - بۇ مەشھۇر قىممەتلىك تاشلاردىن بولۇپ، بۇنىڭ رەڭگى قىزىللىقتا ياقۇتنىڭ رەڭگىدىن تۆۋەنرەك ھەم ياقۇتتىن يۇمشاغراق بولۇدۇ. بۇ 2 خىل بولۇدۇ: 1 - خىلى بىدەخشاندىن چىقىدىغە - نى، 2 - خىلى ھىندىستاننىڭ دەككەن دېگەن ئۆلكىسىدىن چىقىدىغىنىدۇر. بۇنىڭ ئىككى ياخشىسى بىدەخشاندىن چىقىدىغىنىدۇر.

چىقىمىش ئورنى: - بىدەخشان، ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىيەتى: - ئىسسىق، سوغۇقلۇقتا مۆتىدىل، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - زۇرەكنى خۇرسىن قىلىش، پىيلىرىنى ۋە كوزنىڭ ئۇردىنى قۇۋەتلىش، بۇ ھەقتە ياقۇتتىن كۈچلۈكرەك. ئىچ ئىزدەن كىلىدىغان قاننى، بوۋاسىرنىڭ قېنىنى توختۇتۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەش ئورنى: - بۇنى قايمىدە بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە زۇقۇردا ئېيتىلغان خۇسۇسىيەتلەرنى بىرىدۇ. بارلىق سۇدا خاراكىتېرلىق كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلەتمەش مىقدارى: - گەۋالغا قاراپ 0.15 دىن 0.5 گرامغىچە ئىشلەتمەيدۇ.

لەۋلە ئىسپاتى

NERIUM ANTIDYSENTHERICUM

تونۇش: - بۇ گەردىن دەرىخنىڭ ئۇرۇغىدۇر.

بۇنىڭ دەرىخى يوغان بولۇپ، يوپۇرماقلىرى بادام دەرىخىنىڭ يوپۇرماقلىرىغا ئوخشايدۇ. مۇدىسى 2. س. م مىقدارىدا ئۈزۈنچاق باشلىق بولۇپ، ئۇرۇقلىرى باش ئىچىدە تۇرىدۇ. ئۇرۇغنىڭ ھەرىرى باشقا باشقا خانىدا بولۇدۇ. ئۇرۇغى ئىنچىكە ئۈزۈنچاق، شەكلى قۇشقاچنىڭ تىلىغا ئوخشايدۇ (شۇڭا لەۋلە ئىسپاتى - قۇشقاچ تىلى دەپ نام بىرىلگەن). ئۇرۇغنىڭ تاشقى تەرىپى جىگەررەك، ئىچكى تەرىپى ئاق سېرىق تەرەپكە مايىل، تەمى ئوتكۇر ئىلچىق بولۇدۇ. قۇۋىتى 10 زىلغىچە تۇرىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭدىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىيەتى: - 2-دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - يەللەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەلىشى: - ئۇرۇغىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچىدە بىرقىسىن ئاغرىغىلى پەسەيتىدۇ. نېرۇ، خاپىدىغان، نەپەس سىقىلىشى، كىسوتىسا يىرتىل ئىسۇچۇن مەنەپىمەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك، كەندەك ئاغرىقى، بىسەل ئاغرىقى، بالىياتىقۇ ئاغرىقى ئۈچۈن پىياسىدا بىرىدۇ. سۇيۇكنى ماڭدۇرۇدۇ، بىرەك، دوۋسۇندىكى تاشلارنى ئىزىدې چىقىرىدۇ. گەرلەرنىڭ جىمىسى گەزاسىنى قۇۋەتلىپ ھەرىكەت بىرىدۇ. ئاياللار ھېيىزدىن پاك بولغاندىن كىيىن بۇنى يۇمشاق ئىزىدې ھەسەل، زەپە بىلەن قوشۇپ لاتىغابولاپ بالىياتىقۇ ئېغىزىغا قويىساھامىلدار بولۇشقا ياردەم بىرىدۇ (تەجربىدىن ئۆتكەن). ئىشلەتمەلىشى مىقدارى: - گەر باھنى قۇۋەتلىش ئۈچۈن تەنھا ئىشلەتسە مىقدارى 6 گرامغىچە، باشقا ياردەمچى دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىشلەتسە مىقدارى 6 گرامغىچە. ئورۇنباستارى: - باھنى قۇۋەتلىشە باراۋەر مىقداردا جىرۇۋۇ، يېرىم مىقداردا قىزىل بەھەن ياكى باراۋەر مىقداردا قىزىل تۇدرى، ياڭاق مېغىزى ياكى كابابىچەن. دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ يېشىنى ئاغرىتىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: - زۇمغاقسۇت.

ماھۇدانە

(تىرىما سۈرگە)

تونۇش: - بۇبىر خىل سۇتلۇك ئوسۇملۇك بولۇپ، بۇنى شىرق خىلقى ھىببۇلۇك دەپ ئاتايدۇ ①. بۇ ئوسۇملۇكنىڭ تېنىمى بىر مېتىر 20 سانتىمېتىر، توملىقى كىچىك قولىدەك كىلىدۇ. تېنىمىنىڭ يوپۇر - مىغى ئۇزۇن بولۇپ، بادامنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. شاخلىرى، يوپۇرماقلىرى ئۇششاق، زۇمۇلاقلىقىغا مايىل، ئۇزۇن زىراۋەندىن يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. گۈلى سېرىق، مەۋسى پەتەڭگازغا ئوخشاش سوقىچاق غىلاپنىڭ ئىچىدە بولۇدۇ. ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە ئايرىم - ئايرىم 3 دانە بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭلىقى كىرە - سىنە ئۇرۇغىدىن چوڭراق كىلىدۇ. دانىسىنىڭ پوستى توپا رەڭ، قىزىل تەرەپكە مايىل، ئۇرۇغىنىڭ مېغىزى ئاق، تىمى تاتلىق، ياغىچى، زىلىتىرى ئىچىمكە بولۇدۇ. قۇۋىتى 2 زىلىغىچە تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن، ھىندىستاندىن، ئىراقتىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - سۇتنىڭ تەبىئىتى 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، يوپۇرمىغى، ئۇرۇغىنىڭ تەبىئىتى 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - ئىچ سۇرۇش، قۇلىنچىنى تارقىتىش، سۇيۇكنى راۋان قىلىش، چوڭ ۋە كىچىك بوغۇم، يانپاشلارنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەلىشى ئورنى: - يوپۇرمىغىنى قېرى خورازنىڭ كوشى بىلەن قاينىتىپ ئىچسە ئىچىنى سۇرۇدۇ. قۇلىنچى ئاغرىقىنى پەسەيتىپ سۇيۇكنى ماڭدۇرۇدۇ. رېۋماتىزىم كېسەللىكى بار كىشىلەر كەبۇ مەنەپىت قىلىدۇ. مېغىزىدىن 3 تىن 8 دانىغىچە ئىچىنى سۇرۇدۇ، (ئۇرۇغىنى ئىزىدې سوغۇق سۇ

① لوغات الادۋىيەدە كورسۇتۇلۇشىچە، يوناچە تەھلا ئى دەپ ئاتىلىدىكەن. بەزىلەر دەندىچىنى، بەزى - لەر - تۇخىمى مازىرۇن دەپ ئاتايدىكەن. دەندىچىنى خەنزۇچە 巴豆 بولۇدۇ. شۇڭا دەندىچىنى مەۋزۇسىغا قارالسۇن - تەھرىر.

بىلەن ئىچىملىك سۇرۇش، كۈچلۈك ۋە قويۇق بەلغەملى چىقىرىدۇ، خام بەلغەملى يۇشۇرۇدۇ.
 ئىشلىتىش مىقدارى : - 3 دانىدىن 8 دانىغىچە ، يوپۇرمىقىدىن ئىچىش مىقدارى : 6
 گرامغىچە .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئوپىكىگە ، ئاشقازانغا زىيان قىلىدۇ .

قۇرۇتۇشچانلىقى : - رۇمبىدىيان .

ۋە يەنە تۆۋەن ئۆچمەلەرگە زەرەر قىلىدۇ . بۇنىڭ تۈزەتكۈچىسى كەتپرا .

ئورۇنباشارى : - يېرىم مىقداردا دەن ، باراۋەر مىقداردا ھىببۇلمەلىك ئۇرۇشى ياكى يېرىم مىقداردا ھىببۇلمەلىك .

مال كەزىگىنى - مال كىزىگىنى

CELASTRUS PANICULATA

圖 錐 花 南 蛇 藤

تونۇش : - بۇ بىر تۇرالۇك ھىندى ئوسۇملۇكىنىڭ ئۇرۇقى بولۇپ ، بۇ ئوسۇملۇكىنىڭ ئىككى تېنىسى ياكى بىر تېنىسى بولۇدۇ . ئىككىزلىكى 1 - مېتىرچە كىلىدۇ . ئۇنىڭ شەكلى تېرىقنىڭ ئوسۇم-لۈكىگە ئوخشاش بولۇدۇ . تېنىسى تېرىقنىڭ تېنىسىدىن كۈچلۈكرەك ، يوپۇرمىقى تېرىقنىڭ يوپۇر-مىقىدىن چوڭراق ۋە ئۇزۇنراق . بېشىمۇ تېرىقنىڭ بېشىدىن چوڭراق . ئۇرۇغىنىڭ دانىسى تېرىق مىقدارى ، بىر ئاز ئۇزۇن ۋە قىرلىق ، بەزىسى بىر ئاز ياپىلاغراق بولۇدۇ . ئۇرۇغىنىڭ رەڭگى تۇتۇق قىزىل ، مېغىزى ئاق ، تىمى ئوتكۇر .

چىقىش ئورنى : - ھىندىستاندىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - 3 - دەرىجىدە ئىسسىق ، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق .

خۇسۇسىيىتى : - مىڭىنى ، زېمىنى ، پەيلەرنى ، باھنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە . بۇنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە مىڭىنى قۇۋەتلىدۇ ، زېمىنى قۇۋەتلىدۇ ، چوڭ - كىچىك بوغۇملارنىڭ ، يانپاش ۋە تىز ئاغرىقلىرى ئۈچۈن ، دىماغ ۋە پەيلەرنىڭ ھول ، سوغۇق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . مۇناسىب دورىلار بىلەن بۇرۇنغا تېمەتلىسا بەلغەمدىن بولغان سەمەرسامغا مەنپەئەت قىلىدۇ .

يېغىدا ياغلانسا پالەچ ، لەقۋا ، ئەزالارنىڭ تىتىشى ، ھوللۇكتىن ئەزالارنىڭ زىغىلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بۇنىڭ بىلەن ئىسسىق ئوتكۇزسە ھەم شۇ تىتىشى بىرىدۇ) . مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئاشقازاننى قۇۋەتلىدۇ ، يوتىلنى يوقۇتۇدۇ ، نەپەسنى ئاچىدۇ ، ئىشتەينى ئاچىدۇ ، جىگەرگە ، باھقا قۇۋەت بىرىدۇ ،

بۇنىڭ يېمىنى قۇۋەتلىكى ئۇسۇل بويىچە يەسە باھنى كۈچلەندۈرۈپ ئىشتەينى ئاچىدۇ . مەسىلەن :

1 - كۈنى 0.1 گرام مىقدارنى تامبۇل يوپۇرمىقى بىلەن يەسە ، 2 - كۈنى 0.2 ، 3 - كۈنى ھەم شۇ يوسۇندا زىيادە قىلىدۇ . شۇنىڭدەك كۈندە - كۈندە بىر ئازدىن زىيادە قىلىپ ئۈزۈمىدىن مۇۋاپىق تاپقان مۇددەتتە كىچىك يەسە باھنى كۈچلەندۈرۈدۇ . ھىندىستان خەلقى بۇ دورىنى مۇختەلىپ ئۇسۇل بويىچە يېمەشكەدۇ . مەسىلەن : بىر دانىدىن باشلاپ ، ھەر كۈنى بىر دانىدىن ئاشۇرۇپ يەپ يۈزدانغا تەكۈزۈدۇ ، ئاندىن كىيىن تەد-رىجى ھالدا كېمەيتىپ تۈگۈتۈدۇ . تۈگەتسە كۈپلىگەن كونا ھول سوغۇق كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ . ھول مەجەز ، سوغۇق مەجەز كىشىلەرنىڭ تەبىئىي ھارارىتىنى كۈچەيتىپ ، باھنى كۈچلەندۈرۈدۇ . ئوتتۇرا مەجەز كىشىلەر بۇنى 40 كۈنىگىچە ژۇقۇرقى تارتىپ يۈرىمىچە بىر دانىدىن باشلاپ

ھەر كۈنى بىر دانىدىن زىيادە قىلىپ 40 كۈن بولغاندا ئارقىسىغا قايتۇرۇپ ھەر كۈنى بىر دانىدىن كېيىنكى تۈگەتسە، زۇقۇرقى كېسەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىش جەريانىدا بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى ۋە بىر نەچچە كۈن كېيىن ئاچچىق، يەللىك نەرسىلەردىن، سۇتلەردىن، كوكتاتلاردىن، جىمىسى ئالاقىدىن، كوگۇل چىكىملىدىغان ئىشلاردىن، ئېغىر ھەرىكەتلەردىن، قىچا، ساق، تۇرۇپ، زەنجىر-بىل ۋە شۇنىڭدەك ئىسسىق نەرسىلەردىن پەردىز قىلىنىدۇ. ھۆكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە ماخاۋ كېسەللىكى بار كىشىلەر بۇنىڭ يېغى بىلەن پۈتۈن بەدىنىنى داۋاملىق 21 كۈن ياغلىسا ياكى داۋاملىق 21 كۈن يەسە، ماخاۋ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ سوتۇلمىغان پۈتۈن داغلىرىنى خالىس سېرىقياغدا قورۇپ ھەر كۈنى بىر چاڭگال يەسە، باھىنى ناھايىتى كۈچلەندۈرۈدۇ. بۇنىڭ دانلىرىنى كالىنىڭ سۈتمە قاينىتىپ سۈتىنى ساپ قىلىپ قېتىق ئۇيۇتۇپ، يېغىنىنى ئېلىپ، ھەر كۈنى 30 گرام مىقداردىن كۆرۈچ ئاق ئېشى بىلەن يەسە چاشنى قارايتىدۇ. يەنە ھۆكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە بۇنىڭ 1 كىلوگىرامىنى 10 كىلو سۈتكە چىلاپ سۈتىنى ئوزىگە ئارتىپ بولغاندا ئېلىپ ھەر كۈنى 7 دانە پۈتۈن زۇتسا باھى ئاجىز كىشىلەرنى ئەسلى ھالىتىگە كەلتۈرگەندىن تاشقىرى، چوڭ قۇۋەت بىرىدۇ. ئەگەر پاقا يېغى بىلەن ياغلاپ، كىلى ھىكەت قىلىپ يېغىنى چىقىرىپ ئارلار جىمىسى گزاسىغا سۇۋسا قۇۋەت بىرىدۇ. مەنىنى تۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - مۇۋاپىق ھالدا ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مەجىز كىشىلەر ئۈچۈن ئىسسىق پەسىللەردە، ئىسسىق شەھەرلەردە ئىشلىتىش ياخشى ئەمەس. شۇنىڭدەك ياش كىشىلەرنىڭ ئىشلىتىش ياخشى ئەمەس. يېقىن تاشقى تەرەپتىن ھەر قانداق كىشى ھەر قانداق ۋاقتىدا ئەھۋالغا قارىتا ئىشلەتسە بولىدۇ.

ھامىران چىنى

COPTIS CHINENSIS

黄連

تونۇش: - بۇزەچمۇنىڭ بىر خىلى بولۇپ، ئوسۇملىق كىمىنىڭ گېنىسى، شاخلىرى يەردىن كۆتۈرۈلگۈ بولىدۇ. يوپۇرمىغى چوڭ، ھەشەقچىپەچە كىمىنىڭ يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ. بىر ئاز زۇمۇلاق، رەڭگى ئاق سېرىق تەرەپكە مايىل، شىلىملىق ھۆلۈكى بار. ئىسسىق بىلەن پۇتاقلىق، چوڭ-لۇغىسى زەچمۇنىدىن كىچىك-رەڭ ۋە ئىسسىق چىكىرەك بولىدۇ. بوغۇملۇق، ئەگرى - بۈگرى كىمىلىدۇ. بوغۇم-لىرىنىڭ چاچقا ئوخشاش كۆپ ئىسسىق بولىدۇ. بۇنىڭ ئۇلۇغلىغان ئورنى سۇغا يېقىن جايلاردىن ئىبارەت. ھىندىستاندىن، ئەمچىرىدىن، خۇراساندىن كەلتۈرۈلۈدۇ. ھىندىستاندىن تاقىدىن چىقىدىغىنىنىڭ رەڭگى سېرىق، قاراتەرەپكە مايىل، جۇڭگودىن چىقىدىغىنىنىڭ سېرىق، ھىندىستاندىن كىمىدىن سۇسراق، خۇراساندىن

چەققەندە ئىشلىتىشنىڭ رەڭگى توپارەك، كوك تەرەپكە مايىل، ئۇرۇقى كۈنچۈتكە ئوخشايدۇ، ياخشىراقى سېرىق، ئىكەنچە قاتتىق، بوغۇملىق، يېڭىسى يەنى جۇڭگودىن چەققەندە ئىشلىتىشنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. قۇۋىتى 20 زىل تۇرۇدۇ.

چەققەش ئورنى: - جۇڭگو، ھىندىستان، خۇراساندىن چەققەدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - كۆزنى روشەن قىلىش، يەللىرىنى تارقىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش،

تېرىكە قاپارتقۇ پەيدا قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - مامىراننى ھەسەل بىلەن قوشۇپ ئۇرۇنغا تېمەتلىسا مەشكىنى تازىلايدۇ.

كۆزگە ئارتىلسا كۆزدىكى ئاقنى، پەردىنى ئالىدۇ، كۆزنىڭ قاراڭغۇلىقىنى يوقۇتۇپ روشەنلىكىنى زىيادە

قىلىدۇ. چاينىما چىش ئاغۇرىقىنى پەسەيتىدۇ، ئىسسىقلىقنى شاراپقا قوشۇپ مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە

جىگىرگە توسالغۇ يەتكەن سەۋەبتىن بولغان يارقان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، يەللىرىنى تازە

قىلىدۇ. تولغاق ئۈچۈن، كىملىك ئاغۇرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، سۇيۇقنى ماڭدۇرۇدۇ، ئىزىپ بىلەن

ياتقىسى دۇم بولۇپ قالغان ئايالنىڭ دوۋۇسۇنىغا چاپسا تۈزلۈنۈدۇ. بوۋاسىرنىڭ ئىششىقىنى تارقىتىدۇ.

ئەگەر ھەسەل، سەركە بىلەن قوشۇپ چاپسا تىرىقلىقنى ئاق كېسەللىكىنى ۋە بەدەندىكى قارا داغ -

لارنى، سېپىكىنى، قوتۇرنى ۋە تېرىنىڭ تاتۇقلىرىنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئىككى گرامغىچە.

دۇرۇنباستارى: - باراۋەز مىقداردا زەچەۋە، يېرىم مىقداردا مۇرە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە بورەككە زىيان قىلىدۇ، دەيدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل.

تەركىبى: - بۇنىڭدا 5 خىل ئالكالىد بولۇپ، يېرىم پەردى، پالەمتەن، كۆپتىزدىن، كالىمبا،

ۋارېنىدۇر.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - سوغۇق، زەرھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - زۇرەكتىكى ھارارەتنى ئالىدۇ، ئالنىڭ ھوللۇكىنى قۇرۇتۇدۇ، قاننى سۇيۇتۇدۇ.

دۇ، قاينان قاننى راۋان قىلىدۇ، ئۈچەينى قېلىنلاشتۇرۇدۇ، ئىچىنى توختۇتۇدۇ، ئاشقازاننى كۈچەيتىدۇ

ۋە ئاشقازاندا كەملىكتىن بولغان ھەزىم قىلىشنىڭ ناچارلىقلىرىنى داۋالاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

يەنە قان تولغاقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، سوزۇلما ئۈچەي ۋە سىپالىنىمىدە، يىرىقلىق كۆز ئاغرىقى -

لىرىدا مەنپەئەت قىلىدۇ.

تەسىرى: - ئاشقازان سۇيۇقلىقىنى كۈچەيتىپ، ھەزىم قىلىش خىزمىتىنى كۈچەيتىپ ئىشلىتىشنى

ئىچىدۇ، يەنە قان تومۇرلارنى ھەرىكەتلىنىدۇرگۈچى مەركەزگە تەسەر كۆرسۈتۈپ، ئۈچەي قان تومۇرلىرىنى تازە

رايتىپ ئۈچەيدىكى سۇيۇقلىقنى ئازايتىش بىلەن ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ.

مىكروپىلارنى ئولتۇرۇش ياكى ئۇلارنىڭ كۆپۈيۈش، ياشاش قابىلىيەتلىرىنى تۈۋەنلەشتۈرۈدۇ. ھا -

زىرغىچە ئوتكۈزۈلگەن سىناقلىرىنىڭ ئىسپاتلىشىچە: مامىراننىڭ تەسىرى بىلەن، ئالتۇن رەڭلىك ستا فىللا

كوك مىكروپى (ئۈزۈم شەكىلىدە ئورۇنلاشقان مىكروپى) قاننى پارچىلايدىغان (ئىسسىقلىقىدا) زەنجەر

شەكىللەنگەن مېكروپ (ستېرېئوكوك)، شەكلى ئوزگەرگەن دېزېنتې-بىيە مېكروپى، كوكىئوتىل مېكروپى، يېشىل
ۋىرۇس مېكروپى، ئۈچەي كەزىك مېكروپى، پارا تىقى ۋە تۇبېر كۇلېرۇز (سەل) مېكروپىلارنىڭ ياشاش قابىلىيىتى
توۋەنلىشىدۇ. مامىرانچىنىڭ ئۇزۇمى، ۋۇقۇرقىدەك مېكروپىلار پەيدا قىلغان كېسەللىكلەردە، سىتېرېئو-
مىتسىن ۋە خىلوروفىتسىپتىنلەردىن ياخشى، ئەمما ئۇزاق ئىشلەتكەندە مېكروپىلار بىۋاسىتەلىككە
قارشىلىق پەيدا قىلىۋالمايدۇ.

ئاساسىي داۋالانغان كېسەللىكلەردىكى ئىچ سۇرۇش، قەۋزىيە تىمكى قىزىق ئاغرىقى، كۆكرەك-
تىمكى ئاغرىقلار، كۆز ئاغرىقى، كۆز جىيەكلىرىنىڭ يارىلىرى، يەرنىڭ زىغىلغان كېسەللىرى (ئابىسپىس)،
غەۋدە (كاربۇنكۇل)، يەرنىڭلىق قىچىشقا، ھاراق بىلەن زەھەرلەنمەش ۋە ھامىلدارلىق زەھەرلەنمەش
لىرى (ھامىلدارلىق يېلى)، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، زەھەرنى قايتۇرۇش، ۋەھشەت (قورقۇش) لارنى
پەسەيتىش، ساجىلارنى ئولتۇرۇش؛ ئاياللار جىمىسى ئەزالىرىنىڭ ئىشىقىلىرى، ئىچكى ئەزالارنىڭ ئىس-
سىقىتىن بولغان كېسەللىرى، ئۇسۇزلۇق، ئوت كېسەللىرى، سېرىق چاقا ۋە باشقا تېرە كېسەللىكلەردىن.
مامىرانچىنى كوكىئوتەدە ۋە درىختۇرلار ئىسكارلاتىنا دەپ ئاتايدىغان بايلىقلار كېسەللىكىدە
ئىشلەتمەس خېلى ھەتپەت قىلىدۇ (باشقا دورىلار بىلەن بىللە). جۇڭگىي تىبابەتتە مامىرانچىن مەدە
چۈشۈرگۈچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ دورا تېرە كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلە-
تىلگەنلىكى ھەققىدە ناھايىتى قەدىمكى (1800 ۋىل بالدۇرقى) خاتىرىلەر بار.

ئىشلەتمەش ئۇسۇلى : - كولاپ ئېلىنغان ۋىلىتىز 1-2 كۈنگىچە ھاۋادا قۇرۇتۇلۇدۇ، ئاندىن
گىيەن كاڭدەك ئورۇندا تۇلۇق قۇرۇتۇلۇدۇ (پات - پات ئورۇپ تۇرۇپ)، ۋىلىتىزى قۇرغاق جايىدا ساقە-
لىنىدۇ. ئۇنىڭدىن قاينىتىلما، سۇيۇپ (پوروشوك) ۋەرۇپ (ئېكستراكت) تەييارلاپ ئىشلەتىلىدۇ.

قاينىتىلمەس مۇنداق تەييارلىنىدۇ: - 500 گرام ئالغاننى قۇم چوگۇندە ئاستا كويىگەن ئوتتا قاينىتىمە-
لىدۇ. (دورىدىن 8 - 7 سانتىمېتر زۇقۇرى تۇرغىدەك سۇ قۇيۇش كېچەك). 3-2 سائەت قاينىتقاندىن كىيىن،
ئەلگەك سۇزگۈچ ئارقىلىق سۇزۇلۇدۇ. تەرىپكە يەنە سۇقۇيۇپ چايقاپ يەنە ئۇنىمۇ سۇزۇلۇدۇ. بىر قېتىم ساق-
غان ئالغاننى مۇشۇنداق قايتا - قايتا 6-7 قېتىم قاينىتىش مۇمكىن، تاكى قاينىتقان سۇ سۇزۇك ھەم تەمى ئاچ-
چىق ئەمەس ھالغا كەلسە تاشلىۋېتىش مۇمكىن. شۇيوسۇندا ئېلىنغان سۇنىڭ ھەممىسىنى قوشۇپ تاكى 500
گرام قالغىچە پارغا ئايلاندۇرۇش كېرەك. يۇنىڭدا رۇبىن (ئېكستراكتى) ھاسىل بولىدۇ.

تەمى ئاچچىق بولغانلىقى ئۈچۈن بۇنىڭ سۇيۇپىنى يىلىم قاپچۇغىغا (كاپسۇلغا) سېلىپ ياكى قاينىمە-
تىلما ۋە رۇبىغا قىيام قوشۇپ ئىستېمال قىلىشقا بىرىلىدۇ. قاينىتىلما ياكى ئېكستراكتىنىڭ كۈنلۈك مىق-
دارى : بىرىشىچە بولغان بالىلارغا 1.2-1.5 گرام، 1-2 ياشلىق بالىلارغا 2-1.5 گرام، 2-5 ياشلىق بالىلارغا
2.5-2 گرام، 5 ياشتىن چوڭلارغا 3.5 گرام؛ چوڭلارغا 12 گرامغىچە مىقدارنى 4 ياكى 6 قېتىمغا بۆلۈپ ئىچمەش-
كە بىرىلىدۇ.

ئۇنىڭ مەلەمىنى ئادەتتە ھەبۇلەۋلۈك (ئىسەك پىتى) يېغى بىلەن 1 قىسىم دورىغا 2 قىسىم ياغ قوشۇش
نەسبىتىدە تەييارلىنىدۇ. مەلەمى ئۇزاق تۇرسا ئاستىغا چوڭۇپ قالىدۇ. شۇڭا ئىشلەتمەش ئالدىدا قوچۇپ
ئارىلاشتۇرۇش لازىم. ئوتكۇر ۋە كۆنەردىغان تەمرە تىكلەرگە كۈندە بىر قېتىم سۇرگەلسە كىمپايە قىلىدۇ.

مامىسا

PAPAVER RHOEAS L.

丽春花

157 - رەسەم مامىسا.

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، شەكلى خەشخاش مۇقدۇرىدىكى (خەشخاش بەدىكى) ئوخشايدۇ. بۇنىڭ يوپۇرمىقى ئاق تە رەپكە مايىل، ئەتراپى چىشىلىق، تۈكلىك، يوپۇرمىقىدا يېپىشقاق ھولالۇك بار. كۈلىنىڭ رەڭگى سېرىق، بويى (بۇرۇشى) ئېغىر، مۇد-سى خەشخاش بەدىكى ئوخشايدۇ. چوڭلىقى قارا كۈنجۈت مىقدارى بولۇدۇ. ئۇرۇقى 7 - ئايىلاردا پىشىپ يىتىشىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئىچ قاتۇرۇش، ئىششىقلارنى تارقىتىش، گىزالارنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - بۇنى ئىزىپ تاشقى تەرەپتىن چاپسا باشنىڭ ۋە چوڭ بوغۇملارنىڭ ئىسسىقلىقىنى بولغان ئاغرىقىنى پە-

سەيتىدۇ. كوزگە چاپسا كوزگە مىڭ تەرەپتىن قۇيۇلۇدىغان سۇيۇقلۇقلارنى توسۇدۇ. ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىش-

شىقنى پەسەيتىدۇ. ئېغىزنىڭ ئىچىگە سۇر كىسە ئېغىزنىڭ ئىچىدىكى مۇدۇرچاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزىپ كوزگە تارتسا كوزنىڭ ياشاڭغۇردىشى، قاپاقنىڭ بوشاشقانلىقى، كورۇش قۇۋ-تىنىڭ ئاجىزلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇرۇغىدىن 4 گرام ئىچىدە خاپىغاننى، سەپرا خاراكىتلىق ئىچ ئوتكىنى يوق قىلىدۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچىدە بەدەننى سەمەردىتىدۇ. بۇنىڭ ئۇسارىسىنى سۇ-يۇلدۇرۇپ چاپسا ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىششىقلار، سىغىلىمى، ئوت بىلەن كويىگەن كويۇك، ئۈچەينىڭ ئېچىم-شىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەۋالغا قاراپ 3 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

دورۇنباستارى: - سىناق.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئالغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئاتلىق بادام.

تەركىبى: - بۇ ئوسۇملۇكنىڭ گۈلى، ئۇرۇقى دورىغا ئىشلىتىلىدۇ. چوپتە زەھەرلىك خۇسۇسىيەت-تىمى ئاجىزراق بولغان ئالكالويد (ئەلەھەل) لاردىن رېئادىن، دىئادىن كىسلىوتا، ئالما كىسلىوتاسى ۋە يۇمشاق رېزىن، قاتتىق ياغ قاتارلىق ماددىلار بار. ئۇرۇغىدا ۋە قوزىسىدا ئاز مىقداردا مۇررىن، نار-كوتىن، پارامورفىن قاتارلىق ئالكالويدلار بار.

جۇڭگىيە تەبىئىيەتدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - مۇتەدىل تېخىلاندىرغۇچى، ئۇخلاقتۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئاسا-

سىي داۋالاندىغان كېسەل: تېرىگە سېرىق چۈشۈش ۋە سېرىق كېسەل.

قىزىتمەلىق كېسەللەر نېتەجىسىدە تېرە سارغىيىپ كوزگە سېرىق چۈشۈپ قالغان ھاللاردا بۇنىڭ قۇ-رۇتقان چېچىمىدىن 5 - 10 گرامنى ئالغاندا ئىچىدە (ئەلەلەخشىسى كۈنجۈت يېغى قوشۇپ) بىر قانچە كۈن ئىچىدە بەدەندىكى سېرىقلىقنى قايتۇرۇدۇ (ھەر 5 كۈندە بىر قېتىم ئىچىلىدۇ). بۇنىڭ زىيەتلىرىنى

سوقۇپ سۇيىمى چىقىرىپ ئاشتىدا ئىچىپ بەرسە (7 كۈندە بىر قېتىم) سېرىق كېسەلنى داۋالايدۇ.
 بۇ خىل ئاغرىقلارغا ھاراق، كوش، بېلىق، سامساق بىرىش مەنى قىلىنىدۇ.
 چېچىمىنى قاينىتىپ دەملەپ ئىچسە چاپلاشقاق خىلمىلىق يۈتەلەرنى پەسەيتىدۇ. ئۇرۇمىنى مۇۋاپىق
 مىقداردا بىرىلسە ئىچ سۇرۇشنى توختۇتۇدۇ. ھەرخىل گىزالارنىڭ ئاغرىقىنى ۋاخىلىق توختۇتۇپ ئارام بىرىدۇ.

ھىگە

(دېساق)

ENCEPHALON

تونۇش: - بۇ ھاۋا ئازلارنىڭ بېشىدىكى مەغزى بولۇپ، بۇنىڭ رەڭگى ئاق بولۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - ھەممە ئورۇنلاردا بولۇدۇ.

قەيىمىتى: - ھول سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - مىڭمىنى قۇۋەتلەش، مەنى پەيدا قىلىش، زەھەرنى پەسەيتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - تاشقى تەرەپتىن چاپسا مىڭمىنىڭ قۇرۇقلۇقىنى، سەرسامىنى يوقۇتۇدۇ،

يورۇقلارغا چاپسا ھەر بىر گىزادىكى يورۇقلارنى ياخشىلايدۇ، مۇۋاپىق ھالدا يەسە مىڭمىنى قۇۋەتلەيدۇ،

مەنى پەيدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئىھۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۇزۇندا سىڭمىدۇ، ئاشقازانغا زەرەقلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - پودىنە، سىرەك ۋە باشقا ئىسسىق دورىلار.

ھىگە سائىلە

STYRAX LIQUIDUS

苏合香

تونۇش: - بۇ بىر دەرىخنىڭ يىمىنى ياكى سۈتى

بولۇپ، بەك خۇشبۇي كىلىدۇ. دەرىخى بىيىمنىڭ دەرىخىگە

ئوخشايدۇ. ئۇ دەرىخنى سۈرىيە خەلقى «گەبەر» دەپ ئاتايدۇ.

يىمىم ياكى سۈتى بىر قانچە خىل بولۇپ، بەزىسى

ئوزىدىن - ئوزىگە دەرىختىن سىزىپ چىقىدۇ. بۇ خىلمىلىكىسى

پەردىنچى، ياخشىسى بولۇپ، رەڭگى چىلانغا ئوخشايدۇ. سېپى

دەققەتقا ۋە ھەسەل قىيامىغا مايىل بولۇدۇ. بەزىسى دەرىخ

نىڭ گىزالىرىدىن سىقىپ چىقىرىلىدۇ. رەڭگى قىزىللىقىغا

مايىل بولۇپ قويۇغراق كىلىدۇ، بۇ خىلمىلىكىسى ئوتتۇرا

دەرىجىلىك ھېساپلىنىدۇ. بەزىسى شۇنداق ئىپتىلىنىدىكى:

دەرىخنى سۇدا قاينىتىپ، مېچىم ساپ قىلىپ، گاندىن

ئۇسۇنى يەنە قاينىتىلسا، قويۇلۇپ رەڭگى قارا، ۋەزنى ئېغىر

قويۇق ماددا ھاسىل بىرلۈدۇ، بۇنى مەشەياپىدە دەپ ئاتىلىدۇ. قۇۋىتى 10 دىنمۇ تۇرۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - ۋەدە ئىسسىق، ۋەدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - ئەزالارنى قۇۋەتلەش، يەللەرنى تارقىتىش، ماددىلارنى پۇشۇرۇش، يۈمۈش - تۇش، ئىچ قاتۇرۇش، ھوللۇكلەرنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشىش ئورنى: - ھۇۋاپىلىق ھالدا قىيىمىدە بويىمىچە ئىچىدە، يوتىل، زۇكام، گەدەننىڭ قېتىپ قالغانلىقى، ئەزالارنىڭ تىترىشى، مەشەنىڭ ھوللۇكلەرنى تازىلاش، ئوپىكە ئاغرىغىنى پەسەيتىش، ئاۋازنى ئېچىش، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋەتلەش، ئىسسىق، ئال ۋە بورەك كېسەل - لىكىلەرنى يوقۇتۇش، سۇيۇقنى، ھېيىزنى ماڭدۇرۇش، بەل ئاغرىقى، ياتپاش ئاغرىغىنى پەسەيتىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

بۇنىڭدىن 3 گراممىنى قىزىقسۇ بىلەن ئىچسە بەلغەمنى كۈچلۈك سۇرۇدۇ، قاينىتىپ زەيتۇن يېغى بىلەن تىلا قىلىپ چاپسا ئەزانىڭ تۇيغۇسىزلىقى، گەدەن قېتىپ قېلىشى، ئەزالارنىڭ تىترىشى، كىم قۇۋەتلىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر بوي سېلىپ تۇتۇنمىنى ئوزىكە ئالسا، ئەزلە، زۇكام ۋە گەدەن قېتىپ قېلىش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سۇيۇقلاشتۇرۇپ قۇلاققا تېپەستىلىسا، قۇلاق كېسەللىكى، قو - يۇق يەللەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزدىمى لانتىغا بولاپ بالىياتقۇنىڭ ئاغزىغا قويسا ياكى بوي سېلىپ تۇتۇنمىنى ئالسا ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ. خېمەر قىلىپ چاپسا چوڭ بوغۇملار كېسەللىكى، كىچىك بوغۇم كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باشقا چېپىمىلىدىغان دورىلار بىلەن قوشۇلسا ئۇنىڭ تەسىرىگە ياردەم بېرىدۇ. تىلا قىلىپ چاپسا قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. 9 گراممىنى قىزىقسۇ بىلەن ئىچسە ماخاۋ كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ تۇتۇنمى مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشىش مىقدارى: - 4 گراممدىن 9 گراممىچە.

ئورۇنباشارى: - قۇندۇز قەھرى، ياسەمەن يېغى.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئوپىكە زەزەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - مەستىكى.

تەركىبى: - بۇلىقۇندامبېر ئورپىنئالىس مەللىپەر دىگەن دەرىخنىڭ سۇتى (رېزىنىسى) بولۇپ، تەركىبىدە بالزام بار. بالزامنىڭ ئاساسىي تەركىبى گائىسەدۇم سەنئامكۇم (قوۋزاق داچىن كەسىلوتاسى)، سەنئامىن، ستروكسىن، ستروسنول، ستروپىزىنلاردىن ئىبارەت. يەنە ئۇچۇچان جەۋھەر ماي بولۇپ، تەركىبى سترول، ۋانىلىن، ستروكامبېر قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

تەسىرى: - بۇ دورىنى ئىچىپ ئاز ۋاقت ئۆتكەندىن كىيىن، قانغا كىرىپ قاننىڭ ھەرىكىتىنى تىزلىتىدۇ ھەمدە كاناي (تراخىپىيە) ناملىرىدىكى نېرۋىلارنى غىدىقلاپ سۇيۇقلۇقنى كۆپەيتىپ، بەلغەمنى بو - شۇتۇش رولىنى ئوينايدۇ.

جۇڭگىي تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشىشى: -

تەبىئىتى: - ئىسسىق.

خۇشپۇراقلىق قوزغاتقۇچى دورا بولۇپ، ھۇشقا كەلتۈرۈش تەسىرىگە ئىگە. قىسقا مەزگىللىك ھۇشسىزلىق، شوڭ ھالەتلىرىدە ئىشلىتىلسە ئۇنۇم بېرىدۇ. يەنە بەلغەم بوشۇتۇش ئۈچۈن، زىنقى تەپەس (بىرون) خىيال ئاستىما، سوزۇلما بىرونىت، بەلغەمدىن بولغان ھۇشسىزلىق، تۇتقاقلىق كېسەل (ئېپىلېپسىيە)، يامان ئەزگە كەلدە ئىشلىتىلىدۇ. يەنە كاۋاك ئەزالاردىكى توسالغۇلارنى ئېچىش، زەھەرلەرگە قارشى تۇرۇش،

ھاشارات ئولتۇرۇش ئۈچۈن قوللۇنۇلۇدۇ. سەرتقا قوتۇرۇلى داۋالاش، دوسۇن پىستىلەردىكى ئولتۇرۇش ۋە تېرە ھاشاراتلىرىدىن بولغان تېرە كېسەللىكلەردىكى، ئۇششۇكنى داۋالاش ئۈچۈن ھاراق بىلەن ھەل قىلىنىپ (ئېرىتىپ) ئىشلىتىلىدۇ.

بىر قېتىملىق مىقدارى: - 1.5 - 0.4 گرام. ھاراققا چىلاپ ياكى ئېرىتىپ، شۇنىڭدەك ھەپ تەييارلاپ ئىچمەشكە بىرىلىدۇ.

مۇرەككى

MYRRHA

沒药

تونۇش: - بىر خىل دەرىخنىڭ يىلمى ياكى سۈتى بولۇپ، بۇ دەرىخ گەرەبەستان، ھەبەشەستان، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردا ئۆسۈدۇ. بەك ئىگىز، چىرايلىق، يۇمشاق، بوغۇملۇق بولۇدۇ. بوغۇملەردى قورۇشنىڭ بوغۇملىرىغا ئوخشاش كىلىدۇ. ئىچى پور دەك بولۇپ، نەيزە قىلىنىدۇ. نەيزە قومۇشى مەشھۇردۇر. دەرىخنىڭ ھەممە ئەزالىرى ئاچچىق بولۇدۇ. يىلمەنى بىر قانچە تۈرلۈك يول بىلەن ئېلىنىدۇ: 1 - دەرىخنىڭ تېشىنى تىغ بىلەن زەخمە قىلىپ تىگىگە بورا ياكى قاچا قويۇپ قويۇلسا يىلمە تېشىمە، ۋە يىلمەنى توڭلايدۇ. يىلمەنى ئېلىشتا ياخشىراق ئۇسۇل شۇدۇر. يىلمە قېتىشتىن ئىلگىرى ئاق بولۇدۇ. قاتقاندىن كىيىن رەڭدار ھالغا كىلىدۇ. يۈنى مۇررى ساپ دەپ ئاتىلىدۇ.

2 - ئۇسۇلى: - يىلمە دەرىخنىڭ تېشىدىن سىزىپ چىقىپ توڭلايدۇ، ئاندىن ئېلىنىدۇ. رەڭگى قېرىق بولۇدۇ. ياخشىلىقتا 2 - دەرىجىدە ھىساپلىنىدۇ.

3 - ئۇسۇلى: - دەرىخنىڭ قوۋزىغىنى سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ قۇرۇتۇلۇدۇ. ياكى قوۋزىغىنى سۇدا قاينىتىپ ئاندىن سۈنى ساپ قىلىپ، ساپ قىلىنغان سۈنى 2 - قېتىم قاينىتىلسا تىگىگە ئولتۇرۇپ قاتىدۇ. يۈنى مۇررە ھەبەشى (قىارا مۇررە) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ ھەممىدىن ناچارراقىدۇر. بۇنىڭ 1 - ياخشىلىقى ساپ يىغاچ ۋە ئۇششاق تاش ئارىلاشما، ۋەزنى يىنىك، ئاسان سۇنۇدىغىنى، خۇشبو، بەك ئاچچىق، قېرىق بولغىنىدۇر. تاشقى تەرىپى ئاق ۋە قىزىللىققا مايىل. ئىچكى تەرىپىنى سۇندۇرغان چاغدا ئاق بولۇدۇ (خۇددى زۇفاندىن كىيىن ئېلىنغان تەرىقتا ئوخشاش كورۇنۇشتە كىلىدۇ). بۇسۇپەتلەر بىلەن بولمىغىنى ناچار بولۇپ، ئىشلىتىلمەيدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئافرىقىنىڭ شەرقى - جەنۇبىدىكى ئەللەردىن، ھەبەشەستان، ھىندىستان، گەرەبەستان قاتارلىق ئىسسىق كىلىماتلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

ئەرەبىستان مۇرە كىمى كاممەغورا مولھول ئانگىلېر دەرىخىدىن، ھەبەشەستان مۇرە كى بولسا كاممەغورا ئابىسسىنىڭ ئانگىلېر دەرىخىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2 - ئەڭ ئاخىرىدا قۇرۇق. خۇسۇسىيەتى: - بەدەننى پاقەرتىش، ھارلىقنى قۇرۇتۇش، ئىچ قاتۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئەزالارنى ئېچىشتۇرمايدۇ، تىسالىقۇلارنى ئاچىدۇ، ماددىلارنى پۇشۇرۇپ، يۈمشۈتۈپ، سىلغايىتىپ چىقىرىدۇ، يەللەرنى تارقىتىدۇ. سوغۇقتىن بولغان بەلغەم خاراكىتىپەرلىق ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. بۇ دورا مەنىيەتنى چوڭ دورىلاردىن بولۇپ، چوڭ مۇرە كى دەرىخىلەرغا قوشۇلۇدۇ. خىلمىتلارنىڭ ئوزكۈرۈپ سېسىشىنى تىرىلدۈرۈش، شۇنىڭ ئۈچۈن كونا پىششىق دەم تەبىئىيلىرىمىز

جەسەتلەرنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن، ھوللۇكنى نازىم ئېلىپ جەسەتلەرنىڭ ئوزگۈرۈپ سېسىپ قېلىشىدىن ساقلاش ئۈچۈن، يۈنى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ جەسەتلەرگە سۈركەپ قويىلىشى.

ئىشلەتمەسلىك ئورنى: - يۈنىدىن 0.5 مىقداردىكى ئىزدەپ مۇناسىپ ياغلار بىلەن يۇرۇشقا تەييارلىنىپ مەنئىي نازىلايدۇ. مەرزە ئىچۈش سۈيى بىلەن تېمپىراتۇرا تەزىلىرىنى تۈسۈدۇ. يالپۇز سۈيى بىلەن تېمپىراتۇرا نازىلاشقا سېسىپلىغىنى يوقۇتۇدۇ (لىكىن تېمپىراتۇرا قەرزىم تېمپىراتۇرا لازىم).

مۇۋاپىق مىقداردا سۈركەپ بىلەن ھەل قىلىپ (ئىپىرىتىم) بىر ئاز پائىلدىن سۈزۈپ باشقا قۇرۇلما ئىككى چىمكە ئاغرىغىنى، سەۋدە مەلۇم بولمىغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. مەرزە ئىچۈش سۈيى بىلەن قوشۇپ توخۇننىڭ پېيىمگە بولۇپ، يۈرنىڭ ئىككى تۈشۈككە بىرلىك كونا نەزىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. مۇرەككەپ يۇمشاق ئىزدەپ باشنىڭ يەردىكىلىق چاقىلىرىغا ۋە باشقا ئەزالارنىڭ كۆپۈنچە يەردىكىلىق چاقىلىرىغا سېسىپ ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ يۇتتۇرۇدۇ. كىرمان زىرىسى، كالا يېغى بىلەن قوشۇپ باشنىڭ ھول يەردىكىلىق چاقىلىرىغا چىمىلىسا ھوللۇكنى قۇرۇتۇپ چاقىلارنى يۇتتۇرۇدۇ. شۇنىڭدەك كۈندۈز بىلەن قوشۇپ باشنىڭ يەردىكىلىق چاقىلىرىغا ھەم دانىلىرىغا چىمىلىسا مەنپەئەت قىلىدۇ. تەسەرى تەمىز. يۈنى گەپتە، مامشا، جۈندى بىلەن سۈتۈر قوشۇپ ئېلىشىش ئۈچۈن بولۇپ قۇلاققا سېلىپ قويۇسا قۇلاقنى يەردىكىلىق چاقىلارنىڭ يەردىكىلىق چاقىلارنى نازىلاپ چاقىلارنى يۇتتۇرۇدۇ، ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ، ئىشەنچلىرىنى تارقىتىدۇ. ياۋا پىياز، سۈركە ھەل قىلىنغان زاكىنىڭ سۈيىدە ئاغرىغىنى چاقىلىسا ياكى بولمىسا سۈركەگە قوشۇپ ھەلىيۇن زىلىتىمى، بىر ئاز زانكار قوشۇپ قاينىتىپ ئاغرىغىنى چاقىلىسا ئىچىدىكى يەردىكىلىق، سېسىق چاقىلار، چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ياۋا پىيازنىڭ سۈيى قوشۇپ ئاغرىغىنى چاقىلىسا چىشى تۇۋىنىڭ، قېنىنى توختۇتۇدۇ، ئىچىدىكى سېسىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ، خۇشبو ي قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئاغرىغىدا تۇتسا ھەم شۇ تەسەرنى بىرىدۇ. مۇرەككەپلىكىنى مۇۋاپىق مىقداردا زۇتسا، كالىنىڭ زىرىكىلىكىنى يوقۇتۇپ ئۇزۇن ساپ قىلىدۇ. ئىزدەپ كوزگە نارتسا ياكى چاقىلىسا كوزدىكى چاقىلىرىنى، كوزگە چۈشكەن ئاقىنى، كوزنىڭ قاراڭغۇلىغىنى، كىرپىكلىرىنىڭ زىرىكىلىكىنى يوقۇتۇدۇ، چاقىلىرىنى نازىلاپ كوزنىڭ چاقىلىرىنى يۇتتۇرۇدۇ. ئىچىشىش ئۈچۈن، كوزگە چۈشكەن سۈيى تارقىتىدۇ، توختۇتۇدۇ (ئەگەر كوزگە چۈشكەن سۈيى، سۇيۇق بولسا). زەپىران زىلىتىمى، زەپىرە سېلىپ قاينىتىلغان سۇدا ھەل قىلىپ كوزگە نارتسا ياكى گەسەل (قۇمۇشتىن باشقا بىر قىسىم بورا توقۇلۇدىغان ئۆسۈملۈك) دىگەن ئۆسۈملۈكنىڭ سۈيىدە ياكى تاغ يالپۇزىنىڭ سۈيىدە ھەل قىلىپ كوزگە نارتسا كوزنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن. كوزگە چۈشكەن يېشى سۈيى يوقۇتۇدۇ. ئاياللارنىڭ سۈتى ياكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن قوشۇپ كوزگە نارتسا كوز ئاغرىغى ئۈچۈن، كوزگە چۈشكەن ئاق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. شاقايىمقۇل نىمەننىڭ سۈيى، قارىمۇچ بىلەن قوشۇپ كوزگە نارتسا ئاقنى يوقۇتۇپ كوزنى قۇۋەتلەيدۇ. ھەسەلگە قوشۇپ كوزگە نارتسا كوزنىڭ چاقىلىسى شىپ ئاغرىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھۆلبە سۈيى، گۈلەپ بىلەن قوشۇپ كوزگە نارتسا يەردىكىلىق چاقىلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مۇرت سۈيى بىلەن نارتسا ياشنى، كوزنىڭ قىچىشىنى يوقۇتۇدۇ. جىمەننىڭ سەقىلىغان سۈيى ياكى شاقايىمقۇل نىمەننىڭ سەقىلىغان سۈيى بىلەن كوزگە نارتسا يۇ ھەم ئاقىنى يوقۇتۇدۇ. گۈلەپ بىلەن نارتسا كوزنىڭ چورلىرىدىكى ئىشەنچ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كوز كېسەللىكلىرى ئۈچۈن ئىشلەتمەش توغرى كەلگەندە، بولۇپمۇ يەردىكىلىق كوز ئاغرىغى ئۈچۈن ئىشلەتمەش ئاياللار سۈتى، ئېشەك سۈتى ياكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن ئىشلەتمەش كېرەك. يۈنى مۇۋاپىق مىقداردا مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچىپ كوزگە كېسەللىكلىرى، كونا يوقۇل ئۈچۈن مەنپەئەت

قىلىندۇ. نەپەس يولىنى ئاچىدۇ، بىنەن ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئەگەر خالىسى ساپ قىلىنىغان مۇرەككە -
 كىمىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچىدە، ئىسسىقلىق خاھىس مەنىدە، ئاشقازاننىڭ ھولەلۈكىنى قۇرۇتۇش، ئىچى -
 كى ئىززالارنى تازىلاش، يەنىلەرنى تارقىتىش، بىلىياتقىدۇدا ئۇيۇپ قالغان قانلارنى تازى -
 قىتىش، قوساقنى يۇمشۇتۇش، سەپىرانى، بەلغەمىنى چىقىرىش ئۈچۈن مەنىپەت قىلىنىدۇ.
 ئۈچۈننىڭ يەنىلىق چاقىلىدىنى، يەل، بەلغەم خاراكىتەرلىق قوساق ئاغرىغىنى يوقۇتۇدۇ. ئالدىڭ ئىششىغە -
 نى تارقىتىدۇ، ئۈچۈندىكى ھەر تۈرلۈك قۇرۇقلارنى چۈشۈرۈدۇ، بالىنى چۈشۈرۈدۇ، سۇيۇك ۋە ھېيىزنى
 راۋان قىلىدۇ. بىرەك، وۋسۇننىڭ قاتتىقلىغىنى زۇمشۇتۇپ ئاغرىغىنى ئاچىدۇ. بولۇپمۇ سۇزاپ سۇيى
 ئەمدىن سۇيى ياكى تېرىمىس سۇيى بىلەن ئىچىدە بىلىياتقى كېسەللىكلەرنى ئۈچۈن، ئىچىدىكى كېسەللىكلەرنى
 ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ (سۈنەشكە مەزكۇر سۇلار بىلەن ھەمەل قىلسا ھەم شۇ تەسەرنى بىرىدۇ). ئە -
 گەر ھولەسۇيى بىلەن ھەمەل قىلىنسا بىلىياتقىنىڭ قاتتىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. يالپۇز سۇيى بىلەن ئىچىدە -
 ھەزىنىڭ سېسىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. قائىدە بويىچە سۇدا قاينىتىپ سۇيىدە ئولتۇرسا ياكى شاراپ بىلەن ئال -
 دى تەرەپكە ھۇمۇل قىلسا قوساقنىڭ بالىنى چۈشۈرۈدۇ. كۈندۈز، زەپىران، ئەفسىۋىلەر بىلەن قوشۇپ
 ئارقا تەرەپكە ھۇمۇل قىلسا ھول تولغاق ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. ئوبدان سوتۇپ مۇرت يوپۇرمدىكى سۇيى
 بىلەن ئالدى تەرەپكە ھۇمۇل قىلسا بىلىياتقىنىڭ سېسىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. زەپىتى ئىنپاق بىلەن ھەل قىلىپ
 ئوڭ يۇتىنىڭ بەشەدىغا سۇزاپ قويسا سۇزىغان دورا داۋاملىق تۇرىدىكەن، جىمىسى ئالاقىدىن سۇسلاشماي -
 دۇ. مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ چاپسا سېرىق ئەت زىرتىلىغانلىغى، ئال ئىششىغى ئۈچۈن
 مەنىپەت قىلىدۇ. يۇنىڭ يېرى كرامىنى يىلىتىلغان تۇخۇم بىلەن ئىچىدە بىلىياتقىنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ.
 بىر دانە ماش مىقدارى مۇرەككىنى مۇۋاپىق ھالدا قارىدۇچ بىلەن قوشۇپ تىترەيدىغان تىپ كېسەلگە تىپ -
 تۇشتىن ئىككى سائەت ئىلگىرى بىرىلىدە تىپنى توسۇدۇ. مۇۋاپىق ھالدا شاراپ بىلەن ئىچىدە سوغۇق زە -
 ھەرلەرنى پەسەيتىدۇ، شاراپ بىلەن چاپسا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھەرىنى پەسەيتىدۇ. تۇرۇپ
 سۇيى بىلەن بەلغەمدىن بولغان ئىششىقلارغا، خانازىر ئىششىقلىرىغا چاپسا، ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ.
 سەدەپ جاندارنىڭ كوشى بىلەن يىرىلىق جاراهەتلەرگە چاپسا جاراهەتلەرنىڭ ئولۇك كوشلىرىنى يو -
 قۇتۇپ، يېڭى كوش ئۇندۇرۇدۇ. سىرگە بىلەن قوشۇپ چاپسا قۇبا ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. گۈل يېپىغى
 بىلەن چاپسا يىرىلىق قوتۇر جاراهەتلەرنى ئۈچۈن، قىچىشقا ئۈچۈن مەنىپەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزدىپ
 يىرىلىق چاقىلارغا سەپسە ھولۇكنى قۇرۇتۇدۇ، سېسىق پۇرىغىنى يوقۇتۇدۇ. سېپىشتىن ئىلگىرى جارا -
 ھەتلەرنى پاقا يوپۇرمىغىنىڭ سۇيى بىلەن زۇيۇش كېرەك.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - بىر دانە ماش مىقدارىدىن 1/2 كرامەتچە.

دورۇنچاسارى: - ئاچچىق بادامنىڭ يىلىمى.

دەققەت قىلىدىغان دىشلار: - سۇيۇكلۈككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھەسەل. ئەمما بۇ دورىنى ئىسسىق مىزاج كىشىلەرگە بىرىش ئوبدان
گەمس.

تەر كەۋى: - دەرەخ يېڭى (رۇزىنىسى) 25 - 40 پۇرۇتسېنت، دەرەخ يېپىمى (گۈمەسى) 60 پۇرۇ -

تسېنت، كۈل ماددىسى 5 پۇرۇتسېنت، مۇرەككى يېڭى (مىرول) 5 پۇرۇتسېنت، يامنىپوننىڭ ئاتسىد، مىرولنىڭ

ئاتسىد، كالاكتوزا، ياغاچ قەنتى (كەسلوزا) قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇگىيى تەييارلىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - مۇتەدىل، تەمى قېرىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيەتتىكى: - قاننى راۋان قىلىش، قايغان قاننى تارقىتىش، ئىششىق قايىتىش، ئاغرىق توختۇتۇش، ھەزىم قىلىش قابىلىيەتىنى كۈچەيتىش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. ئۇنىڭ سىرتىدا چىرىشكە قارشى تۇرۇش، سىرتقى جەھەتتىن قان توختۇتۇش تىنىچلىقىنى كورسۇتۇدۇ.

تىنىچلىق مەسىلىسى بىلەن ئوخشاشراق بولۇپ، ئوپىكە كارنىسى (تراخىيە)، ئاياللار جىنىسى گەزاسى (ۋاكىنا) ۋە بالىياتقۇچىلارنىڭ ئەملىكىنى قۇرۇتۇدىغان ياخشى دورا ھېسابلىنىدۇ. يەنە ئۇمۇمەن مېتال تىغلار بىلەن زەخمەلەنگەن ياردىلارنىڭ ئاغرىقى، ئاياق ياكى ئىششىق، ئات، ئۇلاق تىپىش زەربە لىرىنىڭ ئاغرىقى، كوكورەك - قوساق ئاغرىقى، قان قېيىپ قېلىش ھادىسىلىرىدا مورمەكنىڭ يەككە ئوزۇنى ياكى مەسىلىسى قوشۇپ ئىستىلىغان ھاراق بىلەن ئىچكىۋۇلۇدۇ. ئىششىقلىرىنى ياندىرۇش، ئاغرىق توختۇتۇش ۋە ئات ئۇندۇرۇش ئۈچۈن يەككە ئوزۇنى، ياكى مەسىلىسى ۋە قوشۇمچە شىرنىلەر بىلەن قوشۇپ ئىچكىۋۇلۇدۇ. ئىششىق تۇتۇلۇش، ئاياللارنىڭ ھېيىزى توسۇلۇپ قېلىش، باكرە قىزلارنىڭ ھېيىزى توسۇلۇپ قېلىش ھادىسىلىرىدە ئىچكىشكە بىرىلىدۇ. نەپەس سىقىش، ئۇزاق داۋام قىلغان يوتىل، بەلغەم چىمىك يوتىللىرىنى داۋالاشقا بىرىلىدۇ. سىرتتىن چىمىش مۈلكىنىڭ ئىششىقلىرى، قاناشچان بولۇپ قېلىشى، ئېغىز ئىچىنىڭ چارھەتلىرى، سېرىق چاقا، ساقايىمىغان تىغ ياردىلىرىغا ئىشلىتىلىدۇ.

مىقدارى: - كۈندە 2 - 3 گرامنى ھېب ياكى ئالغان ياساپ ئىچكىشكە بىرىلىدۇ.

ئىشكىرتىش: - جۇڭخۇا خەلق رېسپۇبلىكىسى فارماكوپىيەسىگە تىنكىتۇرالىرى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، كوپۇنچە چىمىش كېسەللىكلىرىدە ئىشلىتىلىدۇ.

موزا

(ئىفەس، مازو، ماجۇبەل، سوۋا دۇلقوزات)

GALLA TURCICI 沒食子

تونۇش: - بۇ بەللىت دەرىخىنىڭ مۇدىسىدۇر. بەللىت دەرىخى بىر ئىل بەللىت مۇدىسىنى بىرىدۇ. يەنە بىر ئىل موزا مۇدىسىنى بىرىدۇ. ئۇنى بەللىتنىڭ بايانىدا زىكىر قىلىنغان.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - 1 - دەرىجىدە سوغۇق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - توختۇتۇش ۋە ھۆلۈكلەرنىڭ ئېقىشىنى توسۇش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - يۇمشاق سوقۇپ قېلىن ئەگەكتىن ئوتكۇزۇپ يۇرۇشقا پۇر كەلسە بۇ - رۇنىنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. سۈرمە قىلىپ كوزگە تارتىلسا، ياشنى، كوزنىڭ چاپاق بولۇپ قىچىشىنى يوقۇتۇدۇ. سەمەز ئوت سۇيى بىلەن قۇلاققا تېپىتىلسا قۇلاقنىڭ قېنىنى ۋە زەرداپلارنى توختۇتۇدۇ. بۇنىڭ بىلەن سۇنۇن ئىدىيارلاپ چىشقا، چىشنىڭ تۇۋىگە سالسا ياكى سۇيى بىلەن ئاغزىنى چايقىسا، بولۇپمۇ سۈرمە كەبىلەن چايقىسا چىشنى، چىشنىڭ تۇۋىگىنى چىمىتىدۇ. چىش، تىل تۇۋىدىن يۇزۇق ھۆلۈكلەرنى تارتىدۇ. ئېغىزغا چىمىقان مۇدۇرلارنى يوق قىلىپ شىۋاگە يىنى توختۇتۇدۇ. سىرگە بىلەن قايىنىتىپ پۇشۇرۇلغىنىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ قۇرۇت يەسەن چىشنىڭ كامالىرىغا قاپلاپ قويدىسا ئاغرىقنى توختۇتۇپ چىشنى يۇزۇلۇپ كەتتىشىدىن ساقلايدۇ. سۇ بىلەن ئىزدەپ ئىچسە ئۇچەي، ئاشقازاندىكى يىرىكلىق چارھەتلىرىنى ساقايتىدۇ. كونا ئىسھالنى،

بالسباتقۇدىن ساقىپ كەلسىدىغان قالىنى توختۇتۇدۇ، جەمئىي گەزانى قۇرۇتۇدۇ. تاماق بىلەن يەمسەۋۇ
ۋۇقۇددىكى تەسەرنى بىرىدۇ. سۇدا پۇشۇرۇپ خېمەر قىلىپ چاپسا مەقۇمەتنىڭ ئىششىقىغا، چىقىپ قېلىپ
شىغا، كەچەك بالىلارنىڭ كەندىكىنىڭ چىقىپ قېلىشىغا پايدا قىلىدۇ. خۇسۇسەن سەركە بىلەن پۇشۇ
ۋۇلغىنى، سەركە بىلەن خام ئىزدىپ چېپىمىسا تېرىدىكى جەمى كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. ئوزۇننى يۇمشاق
سوقۇپ سېپىمىسە چارەتلىرىدىكى ئىششىق كوشىلەرنى يوق قىلىدۇ (كويىدۇرۇپ سوقۇپ سېپىمىسە
ياخشى).

موزىنى قاينىتىپ ياكى چىلاپ سۇيى بىلەن چاشنى ژۇسا قارايتىدۇ. گەزاغا چاپسا ئىسسىقلىقتىن سې -
سىق تىرىلىگەنگە پايدا قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن كويىدۇرۇپ ئىزدىپ چاشنى ياغلىسا، ژۇسا چىقىمايدىد -
غان قارا قىلىدۇ.

دەشلىمەتمەلىش مىقدارى: - ئىچىشكە 4 گراممىچە گەھۋالىغا قاراپ بىرىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان دەشلىلەر: - كوكرەككە، كالىغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتپرا، سەمغى ئەرەبى، ئىلمەتمەلىغان تۇخۇم.

دورۇنباسارى: - ئانار پوستى، چۈفتەبەللۇت، يۇلغۇن مەۋىسى، سېرىق ھېلىمە.

كويىدۇرۇشنىڭ دۇسسۇلى: - چوغ ئۈستىدە قويۇپ كويىدۇرۇپ ياكى يېڭى ساپال قاچىنى

ئوتتا قويۇپ موزىنى ئىچىگە سېلىپ تۇرۇپ شاراپتا ياكى سەركە بىلەن تۇزدا ئۇچۇرۇپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ

تەسىرى كويىدۇرۇلمىگەندىن كۈچلۈك.

موزا - كۆپرەك كۆس ئىنقىبەتورىيا ئولتۇرۇپ دىگەن دەرىجىنىڭ ئوتتا شېخى ئۈستىدە قۇرۇپ قالغان ھا -

شارات قاپچۇقىدىن ئىبارەت. موزا ھەرىسى (تەسنىمىس كالىلا - تەنكەتوروم ئولتۇرۇپ) نىڭ چىشىسىنى

مەزكۇر ئوسۇملۇكنىڭ ياش يېغى ئۈستىگە تۇخۇم قويۇدۇ، تۇخۇم ئورۇقلۇنۇپ ھاشارات قۇرۇتى ھاسىل بو -

لۇپ بىر خىل سۇيۇقلۇق ئىشلەپچىقىرىدۇ. ھۈجەيرەسى ئىچىدىكى كراخمال تىزلىكتە قۇرۇپ قەنىتكە

ئايلىنىپ، ئوسۇملۇك ھۈجەيرەسىنىڭ بولۇنۇپ كويۇلۇشىگە تۈرتكە بىرىدۇ. ياش قۇرۇتىنىڭ گەتەراپىدىكى

ھۈجەيرەلەرنىڭ كراخماللىرى يوقالغاندىن كىيىن بارغانسېرى قورۇلۇدۇ، ئوتتۇرىسى بىر توشۇك بولۇپ

قالدۇ. شۇ توشۇكتە ياش قۇرۇت يەتمەيدۇ، ئەڭ ئاخىرىدا قۇرۇتنىڭ قاپچۇقى ۋاختىدا ۋىغەۋىلىنماي قۇ -

رۇپ قاتىدۇ. ئىچى كاۋاك موزىنىڭ تەركىبىدە ئاشلاش كىسلوتاسى (گاتسەدۇم - ئاندىنكۇم) ئاز بولۇدۇ.

تەركىبى: - تۇركىس كالىلوتانىن ۋە باشقا ماددىلار تۇتۇدۇ.

جۇشقىي تەبىئەتتە دەشلىمەتمەلىشى: - بەللۇت بىلەن ئوخشاش. شۇ دورىغا قارالسۇن.

دەسكەرتىش: - بەللۇت بىلەن موزىنىڭ پەرقى ھەققىدە ئەسلى كىتابتىكى چۈشەنچىلەر بىلەن

دورا ماتېرىياللار ھەققىدىكى خەنزۇچە كىتابلاردىكى ئىزاھاتلاردا قەسەن ئوخشىماسلىقلار بار. قايتا

تەتقىق قىلىشقا ھاجەتلىك بەللۇت 沒食子樹实 SEMEHA QUARCUS IUF بولۇشى لازىم.

مۇسلى

HYPOX ORCHIOIDES (ASPARAGUS SARMENTOSUS)

تونۇش: - كونا ھوكۇمالارنىڭ ئېيتىشىچە گۈللەمگەن كەچەك سەنبىل (سەنبىل) ئوسۇملۇك -

نىڭ ۋىلىتىدۇر. ۋىلىتىنىڭ توملىقى شاقاقۇل مىسىنىڭ توملىقى مىقدارى بولۇدۇ. شاقاقۇل مىسىغا

بەك ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن بىر ئاز چوڭراق. بۇنىڭكى خەل بولۇپ: 1 - خەلى ئاق، 2 - خەلى قارا. ئېقى كۈچلۈكرەك. ئېقى ئىشلىتىلىدۇ. بەزى تەدۋىپلارنىڭ ئېيتىشىچە قارىسىنىڭ مەنپەئىتى كۆپرەك. چىقىش ئورنى: - ھىندىستاندىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىگىچە قۇرۇق ئىسسىق. روتۇبىتى پەزىلىسى (ئارتۇق ھۆلۈكۈ بار). خۇسۇسىيەتى: - نەپەس ئورگانلىرىنى ئېچىش، باھنى كۈچلەندۈرۈش، مەنىنى زىيادە قەلەش، بوۋاسىرنى يوقۇتۇش، يەللەرنى تارقىتىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

تەشلىتمىلىشى ئورنى: - 4 گراممى كىرمان زىرىسى بىلەن قوشۇپ ئىچىپ يارقان كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زىپىسىز زەنجىبىل بىلەن بەرسە بەلغەمدىن بولغان ھېيىزنى ۋە ئىچ ئوتكۈنى يوقۇتۇدۇ. پىياز سۈيى بىلەن بەرسە يەلدىن بولغان قۇلغىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. پەرەنجى مەشەك سۈيى بىلەن ياكى رەيھان يوپۇر مەغىنىڭ سۈيى بىلەن بەرسە بورەكتىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. پەرەنجى مەشەكنىڭ يوپۇر مەغىنى بىلەن باراۋەر مەقداردا بەرسە ئۇششاق بالىلارنىڭ دولۇنۇپ كىتىشى كېسەللىكى ئۈچۈن، ئىنتىرىپىل بىلەن بەرسە مەنى تىوختىماسلىق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جىرۋىنى بىلەن بەرسە سوغۇقتىن بولغان يوتەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ. دورا پىل - پىل بىلەن بەرسە خالچىر ئىشتىنىڭ چىشلىگىنى، كۈنچۈت بىلەن بەرسە كۈندە بىر قېتىم تۇتۇدىغان تەپ ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كۈن ئاشۇرۇپ تۇتۇدىغان تەپلەرگە ۋە چېچەككە مەنپەئەت قىلىدۇ. تاش تۈز بىلەن بەرسە قوساقنى ئاچۇرۇپ ئىشتىنى زىيادە قىلىدۇ. ئىسسىق سۈيى بىلەن بەرسە قوساق ئاغرىغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. كالا سۈتى، شېكەر بىلەن بەرسە مەنىنى كۆپەيتىپ باھنى قۇۋەتلەيدۇ، بەدەننى سەمەرتىدۇ. كۈنچۈت يېغى بىلەن بەرسە زۇكام، نەزلە، بەلغەملەرنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىشلىتىشنىڭ ياخشىراق ئۇسۇلى شۇكى: ئىككى ۋىللىق بولغان ئاق مۇسلىنىڭ ۋىللىقىنى زەمىنەدىن چىقىرىپ ئىچىپكە جامكا زىپىلەرنى ئېلىپ تاشلاپ، ياغاچ پىچاق بىلەن يالپاڭلاپ، ياغاچ ۋىگە بىلەن توشۇك قىلىپ ۋىيىغا ئوتكۈزۈپ سايىدا قۇرۇتۇپ، ئاندىن سۇپۇپ قىلىپ ھەر كۈنى 12 گراممىنى 12 گرام ناۋات بىلەن يېرىم پىيالا قىزىق سۇغا سېلىپ، ياغاچ قوشۇق بىلەن قوچۇپ لۇتابىنى چىقىرىپ ئىچىلىدۇ. 40 كۈنگىچە مۇشۇ ئۇسۇلدا ئىچىپ، شۇ جەرياندا ئاچچىق، يەللەك نەرسىلەردىن جەنسى ئالاقىدىن، جەسمانىي ۋە روھانىي مۇشەققەتلەردىن، سوغۇق ھاۋادىن، بەك سوغۇق سۇدىن بەردۇر قىلىسا ھەممە قۇۋەتلەرنى (قۇۋەتنى ھاياۋانى، قۇۋەتنى تەبىئىي، قۇۋەتنى نەپسانىي) لىرىنى كۈچلەندۈرۈپ، قېرىلارنى ياشلارغا ئوخشاش قىلىدۇ.

سۇسەلەس

(مەي - پۇختىچ)

VINO

葡萄酒

تونۇش: - بۇ بىر تۈرلۈك ئۇزۇم سۈيى بولۇپ، تەمى ئاچچىق - چۈچۈك تەرەپكە مايىل بولىدۇ. قاينىتىشتا ھەسسىدىن ئارتۇق قورىمايدۇ. قويۇق بولىدۇ. بۇنىڭغا بەزى ۋاختلاردا لاجىندان، جويۇز، قەلەمپۇر قانارگىق خۇشبوۋى، ئىسسىق دورىلارنىمۇ قوشۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - مىللىي تەدۋىپلار تەييارلايدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىدە ئىسسىق. 1 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى: - كۆكرەك، ئوپىكىگە ۋە قاپارتقۇ، چېچەكلەرگە مەنپەئەت قىلىش، ئىچىنى

يۇمشۇتۇش، باھنى قوزغاش، ئاغرىق پەسەيتىش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلەپچىقىرىش ئورنى :- قايمىدا بويىچە مۇۋاپىق ھالدا ئىچىمە زۇقۇردا تەييارلىغان تەسۋىرلەر.
 نى بىرىدۇ. شىخاش شارابىغا قوشۇپ « دىياقۇزە » تەييارلىنىدۇ.
 ئىشلەپچىقىرىش ھەقدارى :- ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.

دورۇنباسارى :- ئۈزۈم شىرنىسى.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار :- ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
 تۈزەتكۈچىسى :- موغوق ۋە ئاچچىق - چۈچۈك مەۋەلىرى.

تەركىبى :- ئىشلەپچىقىرىلگەن ئۈزۈمنىڭ تۈرى، ئۈزۈم ئۆسكەن تۇپراق، ھاۋانىڭ پەرقىگە قاراپ،
 مۇسەللەسنىڭ تەركىبىدىكى سۇ ھەم باشقا ماددىلارنىڭ پەرقلىق ھەرخىل بولۇدۇ. ئوتتۇرا ھېساب بىلەن
 مۇسەللەس تەركىبىدە سۇ 70 - 85 پەرسەنت، تەن (مەۋە قېنى، ئۈزۈم قېنى) 10 - 30 پەرسەنت، ئور-
 كانىك كىسلوتا (ئۈزۈم ھەم ئالما كىسلوتاسى) 0.2 - 0.9 پەرسەنت، ئاچچىق ئۈزۈم كالىي تۈزى 0.2 - 0.6
 پەرسەنت، ئازوتلۇق ماددىلار 0.2 - 0.5 پەرسەنت، مېنېرال (مەدەنىلىك) جىسىملار 0.3 - 0.5 پەرسەنت،
 تەسۋىرى ئىگىلەيدۇ. بۇنىڭ سەۋىيىسىدە ئۈزۈمنىڭ پوستى مەلۇم مىقداردا ئاشلىغۇچى ماددا (تەننى) تۇتۇدۇ.
 مۇسەللەس رەڭلىك ئۈزۈملەردىن ياسالغان بولسا، ئانداقتا بەلگىلىك مىقداردىكى ئۈزۈمنىڭ بىراق ماددىسىمۇ
 قوشۇلۇدۇ. مۇسەللەس تەركىبىدە ئىسپىرت ئادەتتە 10 - 17 پەرسەنتكىچە بولۇشى مۇمكىن.

جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلەپچىقىرىشى :-

تەبىئەتتىكى :- قۇرۇق ئىسسىق، ئازراق زەھەرلىك.

ئىشلىتىش، سەۋىيىسى، بەدەننى چىقىرىش ئۈچۈن مۇۋاپىق مىقداردا بىرىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ.

ھۆشكى تارامشى

(بىر خىل تاغ پودىسى)

MENTHA VIRIDIS L

(MENTHA SPICATA L)

綠薄荷

تونۇش :- بۇ بىر تۈرلۈك تاغ پودىسى بولۇپ، بۇ-
 نىڭ يوپۇرمىقى جاڭگال پودىسىنىڭ يوپۇرمىقىدىن چوڭراق
 زۇمۇلاق تەرەپكە مايىل. بىر ئاز زىردەك، ئەڭ ياخشى يوپۇر-
 مىسى كۆپ ۋە غۇزەك بولغىنىدۇر.

چىقىرىش ئورنى :- مەلىكىتەمەزنىڭ تاغلىرى-
 دىن چىقىدۇ.

تەبىئەتتىكى :- 3- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق،
 ئوتتۇرىسىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتى :- ئارتۇق ھۆلۈكەلەرنى چىقىرىش،
 ئىشتىھانى ئېچىش، قۇلنىڭ تىنىنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش،
 كوگۇلنىڭ ئېلىشىش ۋە غەمكىن بولۇشىنى يوقۇتۇش، سۈي-
 لۇكنى، ھېيىزنى، نىپاسنى ماڭدۇرۇش، ئۇششاق تاشلارنى
 ئىزدەش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

159-رەسىم، ھۆشكى تارامشى

ئىشلەپچىقىرىش ئورنى :- مۇۋاپىق ھالدا قايمىدا بويىچە ئىچىمە كوكرەك، ئوپىك ۋە بالە.

ياتقۇلاردىكى قويۇق ھولدا كىلىرىنى چىقىرىدۇ، گىشتەينى، قۇلۇنچىنىڭ ئوسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئۇنىڭدىن 0.15 گرام مىقدارىنى باراۋەر مىقداردا سىقىۋىدىغان 3 گرام كەتپىرا بىلەن يۇمشاق ئىزىپ 30 گرام خەمىرە بىلەن بىرلىكتە ئېلىشتۇرۇپ قىزىق سۇ بىلەن ئىچىمە قۇلۇنچىنى يوقۇتۇدۇ.

1 1/4 گرامنى 9 گرام قوغۇن ئۇرۇقى بىلەن يۇمشاق ئىزىپ 30 گرام مەسكە، 60 گرام ھەسەل قوشۇپ ئىچىمە شەۋىتى پەسەيىمەپ قالغان كىشىلىرىنىڭ شەۋىتىنى قوزغايدۇ. ئۇنىڭ شارابى كوگۇل ئېلىشىش، غەمكىنلىك، بەدەش بولۇش كېسەلىنى يوق قىلىدۇ. ھېيىزنى ماگىدۇرۇدۇ. بۇي سېلىمە تۇتۇننى بالىياتقا ئالسا بالىنى چۈشۈرۈدۇ. 0.15 گرامنى يۇمشاق ئىزىپ بىلەن يېپى بىلەن لاتىغا بولاپ بالىياتقا ئاغزىغا قويسا ئاغزىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئەۋالغا قاراپ ئوزىدىن 4 گرامغىچە، قاينىتىپ ئىچىش 8 گرامغىچە. ئورۇنبا سارى: - باراۋەر مىقداردا ئادەتتىكى پۇدە ۋە قەردنامە. دىققەت قىلىدىغان نۇسخالار: - مەقۇتتە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەمغى ئەرەبى ۋە سەركە. تەر كەۋى: 0.5 پىروتسېنتتىن 0.2 پىروتسېنتكىچە ئۇچۇچان ماي تۇتۇدۇ. ماينىڭ تىركىۋى 60 پىروتسېنتتىن 50 پىروتسېنتكىچە زىرە جەۋھىرى (كارۋون) ۋە ئىنتايىن ئاز مىقداردا مېنتول تۇتۇدۇ. جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئەتتى - سوغۇق. يىل ھەيدەيدىغان، تارتىشىشنى (سەپازمىنى) بوشۇتۇدىغان، دورىلارنىڭ تەمى، پۇرۇغىنى ياخشىلايدىغان دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

كوپۇنچە باشقا دورىلار بىلەن قوشۇپ كىچىك بالىلارنىڭ كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

ھۇغاس

(مغاس)

تونۇش: - بۇ بىر تۇرلۇك زىلىتىز، ئۇزۇن ۋە توم بولۇدۇ. پوستى قارا قىزىل تەرەپكە مايىمىل. ئەڭ ياخشى خۇشبوۋى، ئاچچىق، شىردىن تەرەپكە مايىمىل بولغىنىدۇر. چىقىمىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئەتتى: - 2- دەرىجىدە ئىسسىق، 1- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتى: - يىللەرنى، ئىششىقلارنى تارقىتىش، ئىچ قاتۇرۇش، پەيلىرىنى ۋە بوشاشقان ئەزالارنى چىكىتىش، بەدەننى سەمىرىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا سەركەزىچە بىلەن بىلەن ئىچىمە تۇتقا قىلىقى كېسەل، جۇنۇن ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سەۋدا خاراكىتلىق خىمىتلارنى يوقۇتۇدۇ. ھەسەل بىلەن ئىچىمە بەلغەم خاراكىتلىق كېسەللىكلەر، بەل ئاغرىقى، چوڭ - كىچىك بوغۇملار ئاغرىقى، يانپاش ئاغرىقى، ئەزانىڭ زىغىلىپ قالغانلىقى، پەي ئاجىزلىقى ۋە بوشاشقانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

سوگە كىنىڭ سۇنغانلىقى، پەيلىرىنىڭ تولغۇشۇپ قالغانلىقىغا پايدا قىلىدۇ. پەيلىر ۋە كال، ئوپكە، بالىياتقۇدىكى قاتتىقلىقلارنى تارقىتىدۇ. كوكرە كىنى، ئوپكىنى تازىلايدۇ. ئاۋازنى ئاچىدۇ، باھنى قوزغايدۇ. كىلى ئەرەمنى بىلەن چاپسا ئەزانىڭ سۇنغانلىقى، زىغىغانلىقى، زەرەپە يەتكەنلىكى، پەي

ئىككى ئولغۇشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن مەنئەت قىلىندۇ. كال ۋە بالىياتقۇدىكى ئىششەنچلارنى تارقىتىدۇ. گەر داۋاملىق چىلان ۋە كەتپەرا بىلەن ئىچىدە بىدەننى سەمىرىتىدۇ. ئۇرۇشى باھنى قۇۋەتلىش ۋە قوزغاشتا كۈچلۈك كۈرەك.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - گەۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنباستىرى: - سورۇنجان، ئاقىر قەرھ، چىمپەشتا قۇلت.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - دۇسۇنغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھاسىل.

ساقلاش: - قۇۋىتى 7 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ.

قەسكەرتىش: اوغاتۇلۇدۇ دىيىمە كورسۇتۇلۇشىچە، بۇ ئوسۇملۇكنى بەزىلەر ياۋا ئانار (ئانار جەنگىلى)

بەزىلەر موستەئجىلە، بەزىلەر بوزىدان دەيدىغانلىقى مەلۇم. شۇڭا ئاساسىي نامىنى بەلكى-

لىش مۇمكىن بولمىدى - ت.

مۇقىل - مۇقىل

(گوگل)

GUMMI GULGUL (BALSAM ODONDRON KUKUL)

ئورۇش: - بۇ بىر خىل دەرمخنىك يىلمى بولۇپ، كوندۇر دەرىخىدەك بەك پوغان كىلىدۇ.

ئۇمان دەرياسىنىڭ بويلىرىدا، ھىندىستاندا ئوسۇدۇ. گوگل دەرىخى ياكى يىلمىسى بىر قانچە خىل

بولۇپ، ھەممىسىنىڭ تىمى ئاچچىق، رەڭگى قىزىل تەرەپكە مايىل بولغىنىنى مۇقىل گەزىق دەپ ئاتا

قىلىدۇ. رەڭگى سېرىق تەرەپكە مايىل بولغىنىنى مۇقىللىرھوت دىيىلىدۇ. ياخشىسى، ساپ، خالىس، پا-

قىرما، تۇناشقاق ياكى چاپلاشقاق، يۇمشاق، خۇشبوۋى، رەڭگى سېرىق، تىمى ئاچچىق تەرەپكە مايىل بول-

غىنىدۇ. گەر بۇ خىلدىكى مۇقىلنى ئوقتا سېلىنسا خارنىڭ بويى كىلىدۇ. سۇغا سېلىنسا تىمى ئاچچىقىدۇ.

ياغاچ، ئوت-خەس، قۇم-توپا ۋە باشقىلار ئارىلىشاڭغۇز بولمايدۇ. بۇ سۇپىلەر بىلەن بولمىغىنى ناچار -

دۇر. قۇۋىتى 20 ۋىلىغىچە تۇرۇدۇ. كوندۇر ئاچچىقلىقى زىيادىلىشىدۇ. قانچىكى كوندۇرسا شۇنچە قاراتد-

رەپكە مايىل بولۇدۇ، قۇرۇپ قاتىدۇ، بولۇپمۇ مۇقىل ئىرەپى بەك ئوزگۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - ئۇماندىن، ھىندىستاندىن، شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

قەيىتى: - 3- نىڭ ئىۋۇلىدە ئىسسىق، 2- دە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - بىدەنگە جۇلاھ بىرىش، يەللەرنى تارقىتىش، تىدەتنى يۇمشۇتۇش -

خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. زەھەرنى پەسەيىتىش قۇۋىتى بار.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - مۇۋاپىق مىقداردا ئىچىدە كازاز (كەدەتنىڭ قېتىمى قىيىلىشى)،

كال ئاغرىغىغا، كونا ھول يوتەلىگە، كۆك-رەڭگى شىلمىلىق خىلمىتلاردىن تازىلاش ۋە ۋۇقۇر، قا

تىنىپ ھەممىدەش كېسەللىكى، جىگەر ئاجىزلىقىغا، جىگەرنىڭ يەللەرنى تارقىتىش، بىرۋا سىرتىنىڭ

يەللەرنى تارقىتىش، ئىچ ئەزالاردا قېتىمى قالغان قاننى تارقىتىشقا، ھېيىزنى ماڭدۇرۇشقا،

چوڭ - كىچىك بوغۇملار ئاغرىغىغا، بەل ئاغرىغى، سۇپىدۇكىسى، سۇتنى راۋان قىلىشقا، بىرەكتىكى

ناشنى ئىزدەش، ئوسالغۇلارنى ئىپتىدائىي بەلغەمنى چىقىرىۋېتىشقا ئىشلىتىلىدۇ. سۇرىدىغان ئوتكۇر دورىلارغا قوشۇلما ئۇ دورىلارنىڭ ئوتكۇرلىقىنى پەسەيتىدۇ. قىزىل رەڭلىك مۇقىل ئىرىيىدىن 3 گرام مىقدارىنى ئىزدەپ ئىچكىۋۇلما بەلغەمنى تىۋەن تەرەپكە ماڭدۇرۇپ چىقىرىدۇ. ئىزدەپ خېمەر قىلىپ كالىنىڭ ئىششىقلىرىغا چېپىلىما ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. 3 گرامنى يېڭى سېغىلغان سۇت بىلەن ئىچىپ باھنى كۈچلەندۈرۈدۇ. مۇقىلنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىزدەپ قىزىق سۇنى ئۈستىگە قۇيۇپ ئىچكىۋۇلما بەلغەمنى ئارقا پىشاپ ئارقىلىق چىقىرىدۇ. ئەگەر سىلاپە قىلىپ 3 باراۋەر بۇغداي كىپىكى قوشۇپ ئۇزۇمنىڭ سۈيىدە ياكى ئۇزۇمنىڭ رۇبىدا قاينىتىپ بىر ئاز سېرىق ياغ قوشۇپ، شەقىمىدىن پەيدا بولغان ئىششىقلىققا چېپىلىما ئىششىقلىقىنى تارقىتىدۇ. بىر ئاز قوغۇشۇن بىلەن ئىزدەپ بوۋاسىرنىڭ دانىلىرىغا ۋە سوگەلگە چېپىلىما بوۋاسىر دانىلىرىنى، سوگەلنى يوقۇتۇدۇ. بولۇپمۇ ھولنى قاتتىق ئىششىقلىرىغا چېپىلىما قاتتىق ئىششىقلىرىنى ۋە قويۇق يىللەرنى تارقىتىدۇ. بالىياتقىغا، مەدەنىيەتكە چېپىلىما بالىياتقىنىڭ كېسەللىكلىرىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. بوۋاسىر خەمە - ۋە مەنپەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ كۈدە سۈيى بىلەن بوۋاسىرغا چېپىلىما ئوبدان مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەگەر تەنھا ئالدىغا چېپىلىما باھنى كۈچلەندۈرۈدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئېلىپ 50 گرام لويلاماش بىلەن قاينىتىپ ئىزدەپ خېمەر قىلىپ دوۋۇسۇنى ئىششىقلىرىغا چېپىلىما چېپىلىما ياكى سېرىق ئەت يىرتىلىپ يىل پەيدا بولۇپ قالغان كىشىلەرنىڭ يىرتىلىغان جايىغا چېپىلىما يىل، ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. بۇ جەھەتتىكى ئۇنۇمى ياخشى. ھەممىل قىلىپ بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بوي سېلىپ تۇتۇشنى ئالسا بوۋاسىرغا، بالىياتقىنىڭ ئىگىزى يۇمۇلۇپ قالغانلىقىغا ياكى يىل پەيدا بولۇپ قالغانلىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ ھەم ئاسان تىزىدۇرۇدۇ. تۇتۇشنى سېرىق ھوللۇك كۆپ بولغان سەۋەبىدىن ياكى ئولۇكلەر، ئايىلەر كۆپ بولغان سەۋەبىدىن ئوزگەرگەن يۇزۇق ھاۋانى يوقۇتۇدۇ. ئۇنى يۇمشاق ئىزدەپ لاتىغا بولۇپ بالىياتقىنىڭ ئاغزىغا قويۇلسا، بالىياتقى ئاغزىنى ئېچىپ قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈدۇ. بالىياتقىدىن كەلىدىغان ھوللۇكلەرنى، بوۋاسىرنى يوقۇتۇدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئىچىپ ياكى چېپىلىما زەھەرلىك ھاشاراتلار - نىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. خېمەر قىلىپ چېپىلىما بەدەندىكى ئىششىقلىرىنى، چىمىلىپ قالغان پەيدىلەرنى بوشۇتۇدۇ. تېرىنىڭ تىكىدە قېتىپ قالغان قانلارنى تارقىتىدۇ. مۇۋاپىق ھالدا لويلاماش بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئاندىن ئىزدەپ خېمەر قىلىپ ساڭگىلاپ قالغان سوگەلگە چېپىلىما سوگەلنى چۈشۈرۈدۇ. بەلغەم خاراكىتلىق قاتتىق ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. قاينىتىلغىنىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچىپ ئىچكى ئىزالاردىكى ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 3 گرام.

ئورۇنباشارى: - 2 گرام. مۇرەككىپكە 0.8 سېرىق قوشۇپ ئىشلىتىلسە بولىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان نۇسخىلار: - ئوپىكىگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - كەتپرا، زەپىران.

ھوم

(شەمىي)

CERA FLAVA

蜂蜡 (黄蜡)

تېز ئۇش: - بۇ ھەسەل ھەرىسىنىڭ ھەسەل ۋە ئىشلىتىدىغان كۈندۈرگەندۇر. بۇ 3 خىل بولىدۇ. پەرىنچى خىمىلى ھەسەل ھەرىسى ھەسەل قۇسۇپ توپلىغىنى، بۇنىڭ رەڭگى قىزىل، سېرىق تەرەپكە

مايدىل. يۇمشاق، ياغلىشاڭغۇ، خۇش-بۇي بولۇپ، ھەسەل بۇردى كىلىپ تۇرۇدۇ. 2 - خىلى ھەسەل ھەردە -
لىرى ئورۇن قىلغان ئەمما ھەسەل قۇسۇمىغىنىدۇر. بۇ ئوتتۇرا دەرىجىدە ھېسابلىنىدۇ. 3 - خىلى بىرخىل
قارا رەڭلىك نەرسە بولۇپ، ھەسەل ھەردىلىرى ئوزىنىڭ، كۈنە كىلىدىكى سۇر كەيدۇ. بۇنى «تەسلىمەت» دەپ ئاتايدۇ.
ئەۋ، ناچار بولۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - جۇڭگو شۇنمىدەك باشقا مەملىكەتلەردىنمۇ چىقىدۇ.
تەبىئىي: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاۋۇلىدە ئىسسىق، ھوللۇكتە ئوتتۇرا ھال. قۇۋىتى 30 ۋىلى -
قەچە تۇرۇدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - تارقىتىش، پۇشۇرۇش، پەيلىرىنى يۇمشۇتۇش، مەلەم دورىلارنى تۇزۇتۇش ۋە
ساقلاش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى: - 3 گرامنى بۇغدايدەك ئۇششاقلاپ ئىچىلىدىغان نەرسىلەر بىلەن يا -
ياغلار بىلەن، بولۇپمۇ كۈنچۈت يېغى بىلەن ھەل قىلىپ ئىچكى ۋىسۋىلىق جاراھەتلىر ئۈچۈن ،
كونا ئىچ ئوتكۇ ئۈچۈن، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش ، كوكرەك ئاغرىغىنى پەسەيتىش، يوتىل، سىل كېسەل -
لىكىنى داۋالاش، توڭلاپ قالغان سوتنى، يەنى ئەمچەكتە قېتىپ قالغان سوتنى يۇمشۇتۇش ئۈچۈن ئىشلى -
تىلىدۇ، يەنە كال ئاغرىغىنى پەسەيتىپ ئاۋازنى ساپ قىلىش تەسۋىنىمۇ كورسوتۇدۇ. بۇنىڭ تۇتۇنى تىپ
كىشىلەرگە پۇرۇتۇسا تىرلىتىدۇ. بۇنىڭ، زەھەرلىك ھاۋانىڭ سېسىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. ئۇنىڭ بۇردى بۇ -
رۇنىڭ سېسىقلىغى، ئولۇكنىڭ سېسىقلىغى ۋە قەۋرستاننىڭ سېسىقلىغىنى يوقۇتۇدۇ.

گۈل يېغى بىلەن ياكى تاتلىق سو ماي بىلەن باراۋەر مىقداردا ئېرىتىپ ھەمەل قىلىنسا، ئۇ -
چەيلەرنىڭ ئېچىشى كېسەللىكىگە بەك مەنپەئەتلىك . مۇناسىپ ياغلار بىلەن ، بولۇپمۇ بىنەۋشە
يېغى بىلەن قوشۇپ تىلە قىلىپ چېپىلسا كوكرەكنىڭ ۋىسۋىلىكى ۋە باشقا بەدەننىڭ ۋىسۋىلىكىنى يوقۇ -
تۇدۇ. ئىششىقلارنى پۇشۇرۇدۇ. قىچشىقلىقنى پەسەيتىدۇ. جاراھەتلىرىنىڭ ئاغزىنى يوغۇنۇتۇپ پاساتلارنى
چىقىرىدۇ، زەھەرلىك نەيزىنىڭ زەخمە قىلغان ئورنىغا چېپىلسا ئاغرىقنى پەسەيتىپ، زەھەرنى قايتۇرۇدۇ.
مومنى سۇسەن يېغى بىلەن ياكى گۈلۈسەن يېغى بىلەن « موم روغىن » ئىدىيارلاپ سىرتقى ئەزا -
لارغا چېپىلسا تازىلايدۇ، يۇزنىڭ رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. سەپكۈننى يوقۇتۇدۇ. پەيلىرىنىڭ قاتتىقلىقى
غىنى بوشۇتۇدۇ. بىرىنچى خىل مومنى گۈل سوسەن يېغى بىلەن ياكى قىزىل گۈل يېغى بىلەن قوشۇپ 3
ھەپتە ئاپتاقىتا قويدۇ، قۇلاقنىڭ ئارقىسىدىكى ئىششىقلارغا چېپىلسا، ئىششىقلارنى تارقىتىپ قۇلاققا
ماددا توكلۇشتىن ساقلايدۇ. يالغۇز بىر نەرسە قوشماشتىن قەغەزگە ئوخشاش ياپىساق قىلىپ سۈتى ئۇيۇپ
قالغان ئەمچەكتە چاپلانسا يۇمشۇتۇدۇ . سۈتنى سۇيۇقلاشتۇرۇدۇ. شۇنمىدەك چىكىلىپ قالغان پەي ۋە ئىش -
شىقلارغا چاپلانسا بوشۇتۇدۇ. ئەگەر پارچىلاپ ئۇششاق قىلىپ، قۇرۇق زەنجىپەل بىلەن ئىزىپ، كىچىك
خالىغا سېلىپ كۈنچۈت يېغىدا قىزىتىپ ئىششىقلارغا ئىسسىق ئوتكۈزۈلسە ئىششىقلارنى تارقىتىپ
ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ .

ئىشلىتىش مىقدارى : - ئىككى گرامغىچە .

دورۇنباسارى : - ماش ئۇنى .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - مومنى يەسە ئىشتىھانى توسۇدۇ ۋە سۇدا پەيدا قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - نان بىلەن قوشۇپ يەسە بولۇدۇ .

تەرىكمەۋى : - ئاتىدا ئىسپاتىم، ئىسپاتىم، مۇرتىدىن، ياغ كىسلاتاسى ، كاربوناتىمىزىمىز
مەلۇمى ، ھېيتا كوزانى ، ھېيتىدىن كوزانى قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇگىمى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى : -

تەبىئىي : - ئازراق ئىسسىق ، قۇرۇق، ئاغرىق توختۇتۇش، كۆش ئۆستۈرۈش ، ئىچ قوختۇ-
تۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە . پىچاق كەسكىن ياردىمىگە، كۆيىكنى ياردىمىگە ۋە يامان جاراھەت-
لەرنىڭ ئاغزى يۇتۇپ ساقايىمغاندا سىرتتىن ئىشلىتىدۇ. ئىچىدە قان تولغاقنى داۋالايدۇ . دورىدىكى
تەھدىپ، مەلۇم ياساشتا ياردەمچى ماددا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. مومنىڭ ئىشلىتىلىشى مەلۇم تىبابىتىدە
دىكى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش.

ئاق موم سېرىق مومنى ئېرىتىپ، ناختاي يۈزىگە تىپىمىز قويۇپ قاتۇرۇش بىلەن ئاپتاپتا رەڭگىنى
يوقۇتۇش ئارقىلىق تىپىيىپ كېتىدۇ. ياكى باشقا ئاقارتقۇچى دورىلار ياردەمىدە ئاقارتىپ تىپىيىپ كېتىدۇ
ئاق موم ئاساسەن يۈزگە سۈركەيدىغان خىزمەت يىغىنلىرىنى تىپىيىپ كېتىدۇ. ئاق مومنى لا
تىپىيىپ CERA ALBA خىزمەتچى بىلەن (白蜡) دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىسسىكەرتىش : - بەزى چاغلاردا ساپ مومغا تىپىمىز مومى (پارافىن) ۋە باشقا ھايۋانلاردىن ئېلىنغان
مومسىمان ماددىلار ئارىلاشتۇرۇپ قويۇلغان بولىدۇ، بۇنى ئالاھىدە پىرق ئىشلىتىش لازىم.

مەدەستەن

(مۇرداسەنگ - مۇرداسەنج)

LITARGYRUM

密陀僧 (氧化鉛)

تونۇش : - بۇ بىر خىل ئاشقا ئوخشاش جىسىم بولۇپ، ئۇ تومۇردىن باشقا مەدەنلەردىن ياسىلىدۇ.
كۆپىنچە قوغۇشۇن ۋە قەلەيدىن كۆپلۈرۈپ تىپىيىپ كېتىدۇ. ئالتۇندىن تىپىيىپ كېتىشنىڭ رەڭگى قىزىل
بولۇدۇ. كۆمۈشتىن تىپىيىپ كېتىشنىڭ رەڭگى بىنەپشەرەڭ، قوغۇشۇندىن تىپىيىپ كېتىشنىڭ رەڭگى قىزىل،
سېرىق تەرەپكە مايىل بولىدۇ. بۇنىڭ ياخشىراغى ساپ، رەڭگى سېرىق، پاقىرىما، ئېغىر بولىدۇ.
مەدەستەن بىر قانچە خىل ئۇسۇللار بىلەن تىپىيىپ كېتىدۇ. مەسىلەن: قوغۇشۇننى ئېرىتىپ ئاندىن ئۇسۇل
رونىچى ياكى كۆپلۈرۈلگەن قوغۇشۇننى ئۇنىڭغا سېلىپ يىمۇرۇلۇدۇ. ھەر ئىككىسى بىر - بىرىگە ياخ-
شى ئىشلىتىپ قوشۇلۇدۇ. ئاندىن كىيىم ئۇنى باشقا بىر قانچە سېلىپ، ئاچچىق سىركىسى ئۇنىڭ ئۇسۇل
تىمىگە قۇيۇلۇدۇ. ئوبدان كۆيۈپ بىر - بىرىگە قوشۇلغىنىنى ئايرىپ سېلىپ، سۇ ۋە ئارپا بىلەن قاينىتىلىدۇ.
ئارپا ئوبدان پىشىپ يېرىلغاندا ئايرىپ باراۋەر مىقداردا تۇز بىلەن سىلاپ قىلىپ سۇغا چىملاپ
قويۇلۇدۇ. ھەر كۈنى قوچۇپ ھەر 3 كۈندە سۇيىمىنى يوتىسىپ تۇرۇلۇدۇ. سۇنى 4 قېتىم يوتىدۇ.
ئاندىن كىيىم ئېلىپ ساپ قىلىپ، خام ئەزالىرىنى ئايرىپ تاشلاپ ئىشلىتىلىدۇ.
ئاقارتماقچى بولساق، ئاق زۇڭغا ئوراپ سۇ، ماش بىلەن قاينىتىلىدۇ. ماش ئوبدان
پىشىپ سۇ، زۇڭ قاراغاندا ئېلىپ سۇنى، ماشنى، زۇڭنى يېغىملاپ يەنە قاينىتىلىدۇ. ئاندىن رەڭگى ئاق
بولۇدۇ. بۇ «مىرتەك» دەپ ئاتىلىدۇ. ئاشقى تەرەپتىن چاپىدىغان، سېپىدىغان دورىلارغا ئىشلىتىلىدۇ.
ئەزالارنى قارا قىلىپ قويمايدۇ. زۇڭلارنىڭ لىتاپىتى (بەدەنگە تەسەر قىلىش قۇۋىتى) زۇڭلارغا ئىشلىتىشكە
دىن ئارتۇغراق بولىدۇ. ئەمما ئوتكۈرلىكى ئازراق بولىدۇ.

زۇيۇش دۇسۇلى: - خالىغان مىقداردا يۇمشاق ئىزىپ بە قاچىغا سېلىپ ئۈستىدىن سۇ ۋە مەدەستان بىلەن باراۋەر مىقداردا تۇز قۇيۇپ 40 كۈنگىچە قويۇلۇدۇ. ھەر 3 - 4 كۈنىدە بىر قېتىم قوچۇپ قويۇلۇدۇ. ھەر ھەپتىدە سۇ بىلەن تۇزنى يۆتكەپ تۇرۇلۇدۇ، ئاندىن كىيىن سۇيىمنى تو كۇۋېتىپ قۇرۇتۇپ يۇمشاق ئىزىپ ئىشلىتىلىدۇ. لىكىن زۇيۇشتا تۇزنىڭ مىقدارى مەدەستانغا باراۋەر بولۇشى كېرەك. مۇشۇ ئۇسۇلدا زۇيۇش بىلەن مەدەستان ئاقىرىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ مىللىي تىۋىپلىرى تىببىيلايدۇ، باشقا مەملىكەتلەردىمۇ ئىدى - پارلىنىدۇ.

تەبىئىيىتى: - ئىسسىق تىرەپكە مايىل، ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا 3 - دەرىجىگىچە قۇرۇق، زۇيۇلغىنى بىرىنچىدە سوغۇق، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق. ئاقارتىلغىنى لەتىپراق ۋە كۈچلۈكرەك.

خۇسۇسىيىتى: - يەللەرنى ۋە ئىششىقلىقنى تارقىتىش، ھۆلۈكنى قۇرۇتۇش، ئىچ قاتۇرۇش، جاراھەتلەرنى تۇناشتۇرۇش، قان توختۇتۇش، بۇزۇق كۆشلەرنى يوقۇتۇش، يېڭى كۆش ئۇندۇرۇش، چۈگ قۇر زەخمىلەرنىڭ ئاغزىنى پۇتتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - مەدەستاننىڭ زۇيۇلغىنىنى يۇمشاق ئىزىپ، مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ سۈرمە قىلىپ كۆزگە ئارتسا كۆزنىڭ جىيە كلىرى قىزىرىپ، ئىششىق قىلىش، قىچىشىش، كۆزدىكى نىمىز پەردىلەرنى، يىمىرىلىق چاقىلارنى يوقۇتۇدۇ. بۇنى ئىزىپ تىلا قىلىپ، جاراھەتكە چاپسا بۇزۇق كۆشلەرنى يوقۇتۇپ يېڭى ئوبدان كۆش تونۇرۇدۇ، يىمىرىلىق ھۆل چاقىلارنىڭ قان، يىمىرىلىقنى تازىلايدۇ. باراۋەر مىقداردا گۈڭگۈرت پوقى، سىركە، مورت يېغى بىلەن قوشۇپ بەدەنگە چېپىمىسا شىرا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاق مەدەستاننى تىلا قىلىپ بەدەنگە چېپىمىسا قارا داغنى، قوتۇر، قەچىشقا، چېچەكلەرنىڭ ئىزىلىنى يوقۇتۇدۇ. تېرىنىڭ تىكىدە قېتىپ قالغان قانلارنى تارقىتىدۇ. ئوتتا، سۇدا كويگەن كويۇك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. باشقا ئوتكۇر دورىلارنىڭ ئوتكۇر تەسىرىنى بەسەيتىدۇ. قول تۇق، زىردىق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئەزالارنىڭ سېسىق تەرىلىرىنى يوقۇتۇدۇ. قولا تىرلەشنىمۇ يوقۇتۇدۇ. تېرىنىڭ قىزىغانلىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ (بولۇپمۇ قىزىمىكۈل يېغى بىلەن چېپىمىسا). بۇنى كۈل يېغى بىلەن قوشۇپ زۈرە كىنىڭ ئەتراپلىرىغا، قولىتۇقنىڭ تىكىگە چېپىمىسا زۈرە كىكە بۇزۇق ماددىلارنىڭ توكۇلۇشىنى توسۇدۇ، سىركە بىلەن چېپىمىسا پىتلارنى يوقۇتۇدۇ.

مەدەستاننى زەپتۇن يېغى بىلەن ئىزىپ قويۇقلاشقچە قاينىتىپ، يېرىلغان ئەزالارغا چېپىمىسا ياخشى مەنپەئەت قىلىدۇ. ئاقارتىلغان مەدەستاننى ھاك بىلەن قوشۇپ تىمىگە چاپسا تىمىنى قارايدىتىدۇ. بۇنى يۇمشاق ئىزىپ پۇتلارنىڭ ئارىلىقىدىكى يىمىرىلىق جاراھەتلەرگە سېپىمىسا مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - 1 گرام.

دورۇنچىسى: - ئىقلىمىيا (ئالتۇن، كۈمۈشنىڭ پوقى).

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇنىڭ 2 گرامى ئادەم ئولتۇرۇدۇ. سۇيىدۇكنى توختۇتۇدۇ، قوساقنى ئېسىدۇ، نەپەسنى سىقىدۇ، تىلىنى ئارتىپ قويۇدۇ، كالىنى بۇغۇدۇ، بەزى ۋاختلاردا ئۇچەيلەرنىمۇ يېرىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ئەگەر بىر كىشى مىقداردىن ئارتۇق ئىچىپ قالغان بولسا ئۇنىڭ ئىسلاجى قۇستۇرۇش، بەدەننى سېرىق چېچەك ۋە گەنجۈرنىڭ سۇلىرى بىلەن زۇيۇپ تازىلاش، 3 گرام مەدەككىنى، ۋىلىمان سۇ بىلەن ئىچكۈزۈش، شورپىنى داۋاملىق ئىچكۈزۈش، قوزنىڭ كۆشى، قېرى خورازنىڭ

شورپىسىنى بىرەش، قارا ئاراپنىڭ سىركىسىنى بىرەش ۋە تىر كەلتۈرۈدىغان دورىلارنى بەدەنگە چېپىش ۋە ياغلاش، ئەگەر تەبىئەتتە قەۋزىيەت بولسا ئىچ يۈمىشۈمىدىغان دورىلار بىلەن ھەمەل قىلىش .
تەركىمىسى: - ئاساسىي تەركىمىسى پىلۇمبۇم ئوكسىداتوم (ئوكسىتلانغان قوغۇشۇن)، قوغۇشۇن رودمىنى ئاۋلاشتا ھاسىل بولغان كۆپىنچە قوغۇشۇن.

جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى : -

تەبىئەتتىكى : - مۇنداق ، ئازراق زەھەرلىك .

خۇسۇسىيەتتىكى : - ھاشارات ئۆلتۈرۈش ، قورۇش (قابىزلىق) ، بەلغەم بوشۇتۇش ، تۇتقاقلىق .
ئىپتىدائىي خۇسۇسىيەتلىرى بار .

بوۋاسىرنى داۋالاش ، تەمرەتكىنى ، يامان يارىلارنى داۋالاش ئۈچۈن سەرتىن ئىشلىتىلىدۇ .
ئىچكىدە بىرەش ، بەلغەم بوشۇتۇدۇ ، تۇتقاق كېسىلى داۋالىنىدۇ . مەدەستاننى سوقۇپ ، تۇتقاق كېسىلىنى ، ئاۋاز پۈتۈپ قېلىشنى داۋالىغىلى بولۇدۇ . مەدەستان ، كۆكتاش ۋە رەۋغىن بايۇنلىرىنى ئالغانلاپ سېپىش ياكى مەلەم تەييارلاپ سۈركەش ئارقىلىق بوۋاسىرنى داۋالايدۇ . يەنە تەمرەتكە ، يامان ياردەلەر ، تىغ يارىلىرىنى ساقايتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىشى بولۇدۇ .

قوشۇمچە : - جۇگىيەلەرنىڭ مەدەستان ياساش ئۇسۇلى :

ساپ قوغۇشۇندىن ياساشتا ، ئالدى بىلەن ھاك ۋە كاگنىڭ سوقۇپ تاسقالغان كۆلىدىن ئوچاق ياساپ ، ساپ قوغۇشۇننى ئوچاققا سېلىپ ، ئۈستىنى تاش كۆمۈر بىلەن يېپىپ قولىدا ھەرىكەتلەندۈرۈلۈدىغان شامال ساندۇغى (كۆرۈك) بىلەن ھاۋا بىرەپ قوغۇشۇن ئېرىتىلىدۇ . ئېرىگەن قوغۇشۇن ھاۋادىكى مۇۋەللىمىلەرگە (كەسلورود) نىڭ تەسىرىدە كۆيۈپ مەدەستان بارلىققا كېلىدۇ . بۇ چاغدا ئېرىگەن قوغۇشۇن كۆلىدىن ياكى سالغان ئوچاق دىۋارىغا سېلىپ كىرگەن بولۇپ ، قۇرۇغاندىن كىيىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ . ھازىر دوختۇرلار ئىشلىتىدىغان مەدەستان PLUMBUM OXYDATUM ھەم ئەرزان ھەم كۆپ تېپىلىدۇ . دورىخانىلاردىن سېتىپ ئېلىپ ئىشلىتىلسە بولۇدۇ . ئۇ ، خەمىيەۋى يول بىلەن تەييارلانغان .

ھەر ئايىت

(لوئو)

MARGARITA

眞珠 (珍珠)

قونۇش : - بۇ خىل مەشھۇر نەرسە بولۇپ ، سەدەپنىڭ ئىچىدىن چىقىدۇ . بەزىسى چوڭ ، بەزىسى كىچىك ، بۇنىڭ كىچىكى كۆكئار ئورۇغىدەنمۇ ئۇششاغراق ، چوڭى قۇشقاچ تۇخۇمدەك ، بەزىسى كەپتىر تۇخۇمدەك دەپ كېلىدۇ (لەكىن بۇ خىلدىكى بەك كەم) ، بەزىسى 12 گرام مىقدارىغا بولۇدۇ . بۇنىڭ ياخشىسى ئاق ، ساپ ، پاقىرىما ، زۇمۇلاق ، سىلىق بولغىنىدۇر . بۇ خىلدىكى بەھرىيەن ، ھورموز ، ئوممان قاتارلىق ئورۇنلاردىن چىقىدۇ . بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە ھورموزدىن چىقىدىغىنى بەھرىيەننىڭكىدىن ياخشىراق . ئۇنىڭدىن كىيىن زۇقۇرقى سۈپەتلەرگە ئىگە تۇخۇم شەكىلىدىكىسىدۇر . بۇنىڭدىن باشقا شەكىلدىكىلىرى ئاق ، پاقىرىما بولۇدۇ .

ئادەتتە مەرۋايىت خىل بولۇدۇ : 1-سېرىق ، 2-قارا ، 3-رەۋنەقسىز (تۇتۇق) . بەك ئۇششاق بولغىنى

ئاچار ھېساپلىنىدۇ. سەيلون ئاراللىرىنىڭ دەريالىرىدا ۋە باشقا ئاراللىرىدا دەسلەپ، ئامېرىكىنىڭ بىرلىك - يىمىدە، بەنگالىدا، پاكىستاننىڭ سەلمەت دېگەن شەھرىنىڭ دەريالىرىدا ھەم بولۇدۇ. لېكىن بەك ئۇششاق، رەڭگى سېرىق، ساپ ئەمەس. ئۇلار ئوتتۇرىدا قالغان پەردىلەر بولۇپ، ئۇنىڭ ھايۋانلىقى، ئۆسۈملۈك، ئاشلىق - تەرەپلىرى بار. لېكىن تاش جىمىلىق تەرىپى غالىپ، ھايۋانلارنىڭ ئىچىدىن چىقىرىلغان پادۇ زەھەردىگە ئوخشايدۇ. سەدىپى بىر تۈرلۈك ھايۋان بولۇپ، دەريانىڭ تىكلىرىدە پەيدا بولىدۇ. ئۆسۈملۈككە ئوخشاش زىپىلىق ياكى قۇرۇقلۇق بولىدۇ. رەڭگى قارا، دەريانىڭ تىكلىرىدىكى چوڭ تاشلارنىڭ شېغىللىرىنىڭ ئارىسىغا ئورۇنلاشقان بولۇپ، ئاستا - ئاستا چوڭىيىدۇ. قوسىنى ئاچقان چاغدا ئاغزىنى ئاچىدۇ. ئۇششاق بېلىقلار، قۇرۇقلار ۋە باشقا دەريا تىكلىرىدىكى شىلىمىلىق تەرىپلىرى ئاغزىغا كىرىدۇ. شۇنى يەپ ئوزۇقلىنىدۇ.

بۇ پىتېرىيە مارتېنسى دۇنكېر (ئاۋدىكۇلا مارتېنسى دۇنكېر) قاتارلىق بىر تۈر كۆم دېڭىز ۋە ئاتەلىق جاندارلىرىنىڭ مەھسۇلاتىدىن ئىبارەت.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ گۇاڭدۇڭ، خەينەن، ئىندونېزىيە، گۇاڭشى، جېجياڭ، شاڭخەي، تەيۋەن قاتارلىق دېڭىز بويلىرىدىن، مېكسىكا، برازىلىيە، ياپونىيە، سەيلون، ھىندىستان، پاكىستان، ئىران، ئەرەبىستان قاتارلىق دېڭىز ياقىسىدىكى ئەللەردىن چىقىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ قەسەم دەريا بويلىرىدىمۇ سەدەپنى سۇنى ئۇسۇلدا بېقىپ مەرۋايىت ئېلىنىدۇ. ياپون مەرۋايىتىنىڭ كۆپ قىسمى سۇنى بېقىش يولى بىلەن ئېلىنىدۇ.

تەبىئىتى: - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيىتى: - كۆڭۈلنى ئېچىش، ئەزالارنى لەتىپ قىلىش، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋەتلەش، روھنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. كۆڭۈلنى ئېچىشتا ئالتۇندىن كۆچلۈكرەك. بەدەننىڭ تامام ئەزالىرىغا بارىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - مەرۋايىتىنى يۇمشاق ئىسزىپ مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، رەھىمىدىن ئېغىزىدىن كەلگەن قانلارنى توختۇتۇدۇ. ۋاسۋاسقا، جۈنۇنغا، ئېغىزنىڭ بەدبويلىغىغا، زۇقۇردىغا تىنىش كېسەللىكىگە، زۇرەك كېسەللىكىگە، ئاشقازان ئاجىزلىغىغا، جىگەر، بورەك ئاجىزلىغىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. تاشلارنى ئىسزىپ چىقىرىدۇ، يەر قاننى، سۇيۇقلىقنى كۆيۈپ كىلىشىنى يوقىتىدۇ. قان خاراكىتەرلىق، سېپرا خاراكىتەرلىق ئىچ ئۆتكىنى توختۇتۇدۇ. بوۋاسىر، ھېپىزنىڭ قېنىنى توختۇتۇدۇ. ئۇنى سۇدا ھەل قىلىپ، يۇرۇنغا تېمەملىسا باش ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق مىللىيە قىلىپ داكىدىن ئۆتكۈزۈپ، كوزگە ئارتسا ھەر تۈرلۈك كوز ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كوزنىڭ قاراڭغۇلىغىنى يوقىتىدۇ. سۇدا ھەل قىلىپ ھەل قىلىنغان سۇنى مۇۋاپىق ھالدا كوزگە تېمەملىسا كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ، كوزنى قۇۋەتلىدۇ، كوزنى ساقلايدۇ. يۈنەڭدىن سۇنۇن تەييارلاپ چىشىنىڭ تۈۋەلىرىگە سۇرسە چىشى تۇۋىلىرىنى مۇستەھكەملەپ چىشىنىڭ كىرلىرىنى چىقىرىدۇ. مەرۋايىتىنى ھەل قىلىشتىن قىلاتەييارلاپ بەدەنگە چاپسا بەدەندىكى قارا داغلارنى، ماخاۋ كېسەللىكىنىڭ ئىزلىرىنى يوقىتىدۇ. ھەل قىلىپ - سۇيۇقلاشتۇرۇپ چاپسا ئاق كېسەللىكىگە مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىسزىپ تاشقى جاراھەتلىرىگە سېپىملىسە قان - يىمىرگىلىرىنى يوقۇتۇپ جاراھەتلىرىنى يۇتۇرۇدۇ. زەھەر ئىچكەن ياكى زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان كىشىلەرگە مۇۋاپىق ھالدا ئىچكۈزۈلسە زەھەرنى پەسەيتىدۇ. زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان كىشىلەرگە تاشقى تەرەپتىن چېپىملىسا ھەم زەھەرنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 2 گرامغىچە ئەۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - ئاق سەدەپ.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - سۇيۇقلۇككە زەرەر قىلىدۇ.

تۇزەتكۈچىسى: - مارجان ۋىلىيەۋى.

ھەرۋايىتىنى ھەل قىلىش ئۇسۇلى: - يۇمشاق سىلايد قىلىپ ئۈستىدىن چوڭكە - دەك پورتىخالىنى قۇيۇپ، شىشنىڭ ئاغزىنى ئوبدان بېكىتىپ 14 ئون مىقدارى ئاتنىڭ قىغىغا كۆمۈپ ئالسا ئاندىن كىيىن ھەل بولىدۇ.

تەركىبى: - كالىسىيۇم كاربونىتۇم ۋە فېررۇم ئوكسىداتۇم ھەم باشقا پىر قاتار ئورگانىك تۇز - لارنى تۇتۇدۇ. ئورگانىك تۇز تەركىبلىرى تېخى تولۇق ئۆگۈنۈلمەكتە.

جۈشكىمى تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىي: - قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيىتى: - ھارارەتنى سۈرۈش، باھنى قۇۋەتلەش، روھنى كۆتۈرۈش، كۆزدە تۇنۇك پەر - دىنى يوقۇتۇش، كۆزنى روشەنلەشتۈرۈش، كۆز ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ۋە قىزىتما قايتۇرۇش، زەھەر قاپ - تۇرۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

زۆرەككە ئارام بېرىش ئۈچۈن ئىچكۈزۈلۈدۇ. كۆزدە ئۆسكەن پەردىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن كۆزگە تې - ھەتلىنىدۇ. يۈزدىكى داغنى چۈشۈرۈپ ياقىرىتىش، خۇشچىراي قىلىش ئۈچۈن سوقۇپ ياغلار بىلەن ئارىلاش - تۇرۇپ يۈزگە سۈرۈلۈدۇ. مايلا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قۇلاققا تېھىتىلسا كاسلىقنى داۋالايدۇ. باھنى قۇ - ۋەتلەش، مەنىنىڭ ئوزلىكىدىن كىتىپ قېلىشنى داۋالاش، يامان جاراھەتلەرنىڭ زەھىرىنى قايتۇرۇش، تۆ - فۇشنى ئاسانلاشتۇرۇش، ئولۇك بالىنى، بالا ھەمردىمىنى چۈشۈرۈش، كىچىك بالىلارنىڭ دولۇنۇپ كىتىشى، تۇتقاقلىق كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن سۇيۇپ (ئالغان)، ھىپ (پىلۇل) ۋە مەجۇناتلار ئىچىگە قوشۇپ يا - كىدەككە ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ.

سوغۇق مەپپەز كىشىلەرگە بېرىش يارىمايدۇ.

مەنىدىكى رۇمى

RESINA MASTICHA (MASTIX)

乳香

تونۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ يىملىقى بولۇپ، دەرەخنى شامنىڭ شەھەرلىرىدىن «سۇبساند» دىگەن شەھەردە، رۇمدا، ئىراندا بولۇدۇ. بۇ دەرەخنىڭ ياغىچى، يوپۇرمىقى يۇمشاق نازۇك بولۇدۇ. ئىراكتا ئوخشاش مۇۋىسى ئاچچىق تە - رەپكە مايىل. بۇ يىملىم 5. ئاينىڭ ئاياقلىرىدا دەرەختىن كۆزى تەبىئىي ئېقىپ چىقىدۇ. قۇۋىتى 20 زىلغىچە تۇرۇدۇ. 1 - خىلى ئاق، يۇمشاق، خۇشبوۋى، ساپ، سۈزۈك كە - لىدۇ، پىر گازات - لىق، چاپلىشا كۆڭۈلەي بار. چاينىغاندا چىشقا چاپلىشىۋالىدۇ. - يېڭىسى شۇ دەرەخنىڭ يۇمشاقكى ئىزىلىمەيدۇ. ئۇنى «نېپىتى» دىيىلىدۇ. ياخشىراغى چوڭ، دانلىق بولۇدۇ. بۇ خىلدىكى مەستە - كى باشقا يىملىكلەرگە ئوخشاش ئورنىنىڭ تەبىئىي قۇۋىتى بىلەن دەرەخنىڭ ئىچىدىن سىزىپ چىقىدۇ (شىملىپ قوينەمسەۋ چە - قىدۇ). 2 - خىلنىڭ رەڭگى قارا، تەمى ئاچچىق بولۇپ، زۇ -

160 - رەسىم، مەنىدىكى رۇمى دەرەخى •

قۇرۇلما ئېھتىياتلىغان سۇپەتلەر بولمايدۇ. بۇ سىلايە بولۇدۇ. ئۇزۇن دەپ ئاتىلىدۇ. 2- خىلى ناچار ھېسابلىنىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - ئوتتۇرا دېڭىز بويىدىكى تۇر كىيە، قىبرىس ئارىلى، مىسىر، سوردىيە، تۇنىسلىرىدىن ۋە مەنىستان قانارلىق ئەللەردىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - يۇمشۇتۇش، يەل، ئىششىقلىرىنى تارقىتىش، بەدەنگە جۇلاھ بېرىش، ئىچ توخۇ تۇتۇش، بەدەننىڭ قۇۋىتىنى زىيادە قىلىش، ئەزايى رەئىسىنى قۇۋەتلەش، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيەتى يېتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشىش ئورنى: - مەستىكىنى ئازراق سېرى سەقۇتەر بىلەن چاينىسا كالىدىن، قىلىدىن ھوللۇكلەرنى، بەلغەملەرنى تارتىۋالىدۇ. مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە سوغۇقتىن بولغان باش ئاغرىقى ۋە ئەزىلەلەرنى يوقۇتۇدۇ. مەستىكىنى يۇرۇسا ياكى زەئىبىق يېغى، ھېلىلى بەلەن قوشۇپ يۇرىدىنى چايقىسا ھەر تۈرلۈك ۋە سۆمە ۋە ھەر تۈرلۈك يۇزۇق خىماللارنى يوقۇتۇدۇ. مالىخولىيانىڭ يېڭى باشلانغان مەزگىللە - ولىدە مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەزىلەلەرنى پەسەيتىدۇ، ئوپىكىنىڭ كانىيىسىنى تازىلايدۇ. مەستىكىنى زەئىبىق يېغى، ھېلىلى ۋە كۈندۈرلەر بىلەن قوشۇپ يۇرىدىغا تارتسا زەئىبىق تەزلىتىپ، ئەقلىنى كۈچلەندۈرۈدۇ. زەئىبىق يېغى بىلەن قاينىتىپ چاچسا كەدەننىڭ قېتىپ قىلىشى، ئەزالارنىڭ تەتۈشى ئۈچۈن، زۆرەك - نىڭ بىرام بولۇپ، تومۇرلارنىڭ قاتتىق ھەرىكەتلىنىشى ئۈچۈن، ئەزالارنىڭ سۇسلىقى، تەترەپىدىغان تەپلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

مەستىكىنى يۇمشاق ئىسزىپ كوزگە سەپسە تەتۈر كەرىپكىنى رۇسلايدۇ. بۇنى ئوتقىقا سېلىپ بەر پارچە پاختىنى گۈلاپتا ھول قىلىپ كويىگەن مەستىكىنىڭ تۇتۇنىگە تۇتۇپ، ئاغرىق كوزگە قويۇلسا كوزنىڭ ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. كۈنجۈت يېغى بىلەن قاينىتىپ قۇلاققا تېمەتسىلا قۇلاقنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، ئېغىرلىقىنى كوتۈرۈدۇ.

مەستىكىنىڭ ئوزىنى مۇۋاپىق مىقداردا ئىچسە ئاشقازاننى، ئۈچەيلىرىنى، جىگىرىنى، بورەك نى قۇۋەتلىيدۇ، ئاشقازاننى خۇشبوۋى قىلىپ، ئىشتەي ئاچىدۇ ۋە قوزغايىدۇ. يەللەرنى تارتىپ ئاشقازاندا تاماق ھەزىم بولماسلىقىنى، خولدۇرلىشىنى، يەل خاراكىتپولۇق ھېق تۇتۇشنى يوقۇتۇدۇ، كەكسە تىدۇ، ئىچ ئەزانىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. بولۇپمۇ ئىسسىق ياكى سوزۇق سۇ بىلەن ئىچسە ئاشقازاندىكى ھوللۇكلەرنىڭ ئۈچەي تەرىپىگە چۈشۈپ چىقىپ كەتتىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەستىكىنى غول - قون بىلەن ئىچسە بەلغەمنى چىقىرىدۇ. سېرى بىلەن ئىچسە سېرىنى سۇرۇدۇ. ھېلىلى بىلەن قوشۇپ ئىچسە سەۋدانى سۇرۇدۇ.

كەرىبا بىلەن قوشۇپ ئىچسە ئاياللارنىڭ جەمىسى ئەزاسىدىن كەلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. بۇنىڭ 3 گرامىنى 6 گرام شېكەر بىلەن سەيلاپ قىلىپ سۇ بىلەن ئىچسە تەبىئەتنى يۇمشۇتۇدۇ (مەيلى كېچىسى ئوخلاش ۋاقتىدا ئىچسۇن، مەيلى كەتتىگەندە ئىچسۇن، مەيلى تاماقتىن ئىلىگىرى ياكى تاماقتىن كەيىن ئىچسۇن تەسىرى ئوخشاش). مەستىكىنى سۇدا قاينىتىپ ئىچسە توۋەن ئەزادىن كەلىدىغان قاننى، ئىچ ئوتكۇنى توختۇتۇدۇ. ئاشقازاننى، ئىچ ئەزانى قۇۋەتلىيدۇ. ئەگەر 3 گرام مەستىكىنى 500 گرام سۇ بىلەن سۇ -

تەكشۈرۈلگەن كوزىچاققا، سېلىپ ئىككى ھەسسە پارغا ئايلاڭغىچە قاينىتىپ ئىچسە، شۇ ئېھتىيات بىلەن يەنە يېڭى سۇ تەكشۈرۈلگەن ساپال كوزىچاققا مەزكۇر مىقداردا مەستىكى ۋە سۇ قۇيۇپ $\frac{2}{3}$ ھەسسە كەتكىچە قاينىتىپ بىر قانچە قېتىم مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئىچسە ئىستىسقاينى رىقىقى (بىدەننىڭ تۇلۇمىدا ئىششىپ كىتىشى) ئۈچۈن ۋە كۆڭۈلنىڭ ئېلىشىشى ئۈچۈن، تولغاق ئۈچۈن، ھەزىمىنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - 4 گرامغىچە.

ئورۇنباشارى: - باراۋەر مىقداردا كۈندۈز ياكى 15 ھەسسە بۇتەم دېگەن دەۋەنىڭ سىقىقى.

ئاشقازان چىكىرىنى قۇۋەتلەشتە ئورۇنباشارى: - باراۋەر مىقداردا ئىزخىر.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - سۇيۇقلۇكلۇككە زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - بۇنى ئۈزۈم سەركىسىگە بىر كېچە - كۈندۈز چىلاپ، سوقۇپ، قۇرۇتۇپ كەتپەرا بىلەن ياكى تەنھا ئىشلىتىش.

بۇ PISTACIA LENTISCUS دەرىخىنىڭ يېلىمىسىمان ماددىسى بولۇپ، جۇڭگىيى ئىبايىتىدە رۇشياڭ نامى بىلەن ئاتىلىدۇ. شۇنىڭدەك BASWELIA CARTERII BIRDW دەرىخىنىڭ شۇ خىلەدىكى يېلىمىسى. كۈندۈز نەمۇ كۆپۈنچە رۇشياڭ نامى بىلەن ئاتايدۇ. ھىندىستان مەستىكى PISTACIA KHIJUE دەرىخىدىن چىقىدۇ.

تەركىبى: - كۈندۈز بىلەن تەركىبى ئوخشىمايدۇ. بۇنىڭ تەركىبىدە A.B ئاتىلىدۇ ماستىمە كۆنۈكۈم، A.B ماستىمە كۆنۈكۈم، ئىككىنچى دەرىجىلىك مەستىكى كىسلوتاسى (ئاتىلىدۇ ماستىمە كۆنۈكۈم - لار)، ئۇچۇچان ياغ ۋە ماستىمە كۆنۈكۈم قاتارلىق ماددىلار بار.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى:-

تەبىئىيەتتى: - قۇرۇق ئەسلىق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيەتتى: - ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىش، چىشىنى چىقىرىش، يەل ھەيدەش، زۇرەكنى ئاسراش، ئەت ئۇندۇرۇش، ئاغرىق پەسەيتىش، قاننى راۋان تەلەش، ئىچ توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە. خۇشبوۋراقلىق ماددا سۈپىتىدە ئېغىز چايقاشقا، چىش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشقا، ئېغىز پۇراشنى يوقۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. ئىچكى بىرلىككە ئىچكى ئەزالاردىكى ئاغرىشلارنى توختۇتۇدۇ، ئىچ سۈرۈشنى داۋالايدۇ. زۇغۇتتىن كىيىن نىفاس قېنى كەلمەي قوساق ئاغرىغاندا خۇننى ماڭدۇرۇدۇ، قايغان قانلارنى ماڭدۇرۇدۇ، زېغىلىش، زەربە تەگىشتىن بولغان ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، كۆكلىرىنى يوقۇتۇدۇ، ئىچكى ئىششىق، ئاشقازان ياردىمىنىڭ قانداق قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالايدۇ. بەلغەم كۆپ يۈتەلنى پەسەيتىپ، بەلغەمنى بوشۇتۇپ چىقىرىدۇ.

سانائەتتە بويىچىلار ئۈچۈن، ئەينەك ۋە چىنە - قاچىلارنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

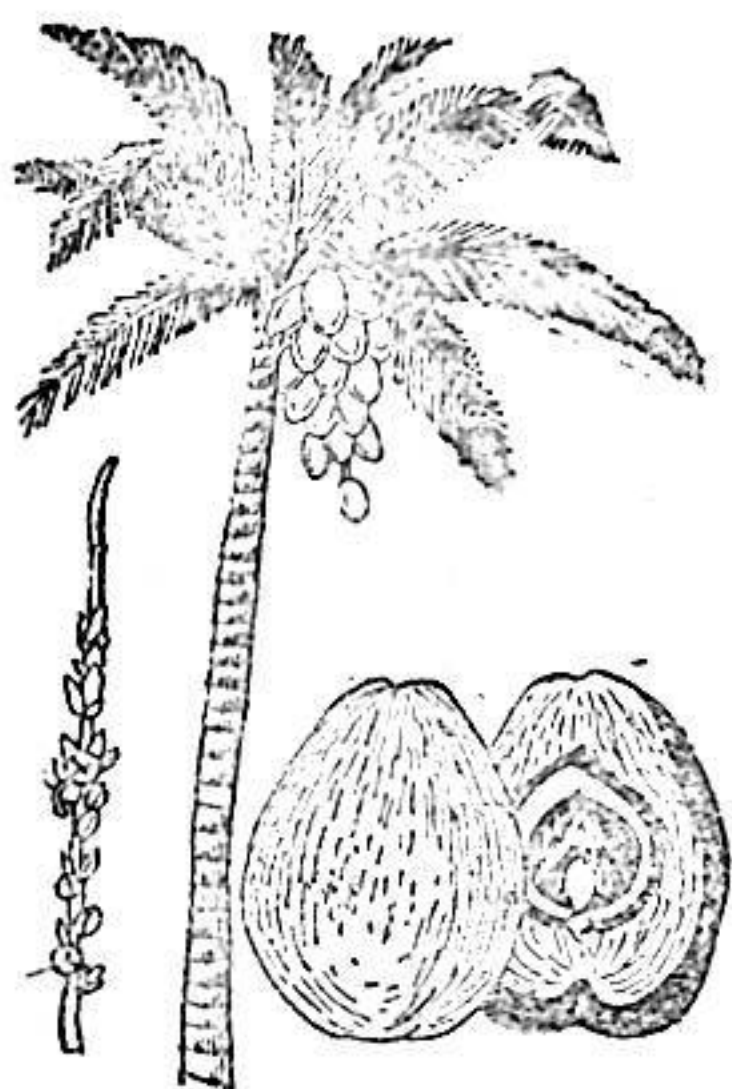
مەستىكى بىلەن مۇرەككەتتىن باراۋەر مىقداردا ئېلىپ، سوقۇپ سەركە (ياكى ئاچچىق سۇ) بىلەن خېمەر قىلىپ چاچسا ھەر قانداق ئېغىز ئالامىتى چارە تەلەرنى تەزىدەن ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ.

نارجىل

(جەۋزەندى ناردىل)

COCOS NUCI FERA L (COCONUT PALM)

椰子

165 - رەسەم، نارجىل

تونۇش: - بۇ خىل دەرىخنىڭ مەۋسى بولۇپ،
 بۇ دەرىخ كۆپرەك مەندى ئوكيان ئاراللىرىدا، دەككەندە،
 بەنگالىدە تېپىلىدۇ. بۇ دەرىخ قانچىكى دېڭىزغا يېقىن بولۇپ،
 دېڭىزنىڭ شورلۇق سۈيى دەرىخ تۈۋىگە چىقىپ تۇرسا
 مەۋسى تەملىك، ئاتلىق، ياغلىق بولىدۇ. مەزكۇر دەرىخ زەمىن-
 نىڭ، شەھەرلەرنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ كۆچمە قويۇلۇپ 8
 ۋىلدىن كىيىن تا 100 ۋىلغىچە مەۋە بولىدۇ. مەۋسى خى-
 مىنىڭكىگە ئوخشاش ساپلىق بولۇپ، سېپى چوڭراق، ھارپىر
 ساپتا 7 دانىدىن 15 دانىغىچە نارجىل بولىدۇ. دەرىخىمۇ خىما
 دەرىخىگە ئوخشايدۇ. مەۋسىنىڭ ۋەقەت پۈتتى بولۇپ، بەدىن-
 چىسى ياكى ئۈستىدىكى تاشقى پوستى زىچلىق زىچلىق قىلىن كى-
 لىدۇ. مېغىزىدىن ھەرخىل ھالۋىلارنى تەييارلايدۇ. شۇدە
 رەخ ئوسۇدىغان جايلاردىكى خەلقلەرنىڭ، ھاۋانلارنىڭ كۆپۈنچە

يەمەكلىكىمۇ نارجىل بولىدۇ. تاماققا سالىدىغان، چىراققا ياقىدىغان ياغلىرىمۇ نارجىل يېغىدۇر .
 3 - پوستى جىۋىزى رەك بولۇپ، مېغىزىغا چاپلىشاڭغۇ بولىدۇ. يەيدىغان ياكى ئىشلىتىدىغان چاغدا
 ئىچىرىدىن تاشلىنىدۇ. مېغىزى ئاق، تەملىك، ئاتلىق، كۆپ ياغلىق بولىدۇ. نارجىلنىڭ
 ئىچىدىن چىققان سۈيى مۇنچە ۋاخت قويما ئېچىپ، قايناپ مەس قىلىدىغان ھاراق ھاسىل بولىدۇ.
 نارجىل مېغىزىنىڭ ياخشى يېڭى، ئاق، يۇمشاق، ئاتلىق، ياغلىق، زىچسىز كىلىدۇ، ئىچىدىن چىققان
 سۈيىنىڭ ياخشى تۇزلۇق بولمايدۇ.

تەبىئىتى: - يېڭى ھول نارجىل مېغىزىنىڭ تەبىئىتى 2 - ئوتتۇرىسىدا ئىسسىق، پىرىنچىدە قۇ -
 رۇق، قۇرۇق نارجىلنىڭ تەبىئىتى 2 - نىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، گۈزەللىدە قۇرۇق، كونا بولۇپ ئوزگەر -
 كىنىنىڭ تەبىئىتى 3 - دە ئىسسىق، 2 - نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق. سۈيى پىرىنچىدە ھول ئىسسىق.
 چىقىش ئورنى: - مەملىكەتتە مېزىنىڭ خەينەندە ئاۋ ئاۋلىدىن ۋە ئىسسىق ئەقلىملىق چەت ئەل -
 لەردىن چىقىدۇ.

خۇسۇسىيىتى: - تەبىئى ھارارەتنى قۇۋەتلەش، بەدەننى سەمىرىتىش، ياخشى خىلىت پەيدا قى -
 لىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - ئەگەر بۇنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە بەلغەم، سەۋدا خاراكىتلىق سو -
 ھوق ماددىلارنى چىقىرىدۇ. پەلەس بوشاپ كىتىش، پالەج، جۇنۇن، مالىخولىيا كېسەللىكلەرى ئۈچۈن مەن -
 پەت قىلىدۇ. ئېغىزنى خۇشبوۋ قىلىدۇ. چىگەر ئاچىزلىقى، ئىچكى ئەزالاردىكى يىمىرىلىق جاراھەتلەر

ۋە بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، مەنى پەيدا قىلىدۇ. بۇرە كىنى قىزىتىدۇ، سوغۇق مزاج كىشىلەرنىڭ بەل ئاغرىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. دورۇسۇن سۇغۇقلىقىنى يوقۇتۇپ ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، شېكەر بىلەن ئىشلەتسە ياخشى قان پەيدا قىلىدۇ، تەبىئىي ھارارەتنى كۈچلەندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىشى ۋە مىقدارى: - مېغىزىدىن ئىشلىتىلىش مىقدارى ئادەت بولمىغان كىشىلەر ئۈچۈن 12 گراممغىچە، سۈيىدىن 90 گراممغىچە.

دورۇن-ئاسارى: - باگىناق مېغىزى، پىستە مېغىزى ياكى چىلغوزە .
دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ، ئۈزۈندا سىمىدۇ.
تۈزەتكۈچىسى: - شېكەر، ناۋات.

تەركىبى: - مېغىزىنىڭ ئاساسىي تەركىبى ياغلىق ماي بولۇپ، ئۇنىڭ يېغى ئاتىسىدۇم كاپرۇنىكۇم، ئاتىسىدۇم كاپرۇلىكۇم، ئاتىسىدۇم لاۋرىكۇم، ئاتىسىدۇم مېرېزىكۇم، ئاتىسىدۇم پالەمنىكۇم قاتارلىق كىسلوتالارنى تۇتۇدۇ.

ئېتىمىدە قەين ماددىسى، ياغ ماددىسى بار.
چۈشكىسى تەبىئەتتە مەلۇم ئىشلىتىلىشى: -

1 - مېغىزىنىڭ تەبىئىتى: - قۇرۇق، مۆتىدىل، زەھەرسىز. ئۇمۇمەن بەلدىن بولغان كېسەللىكلەرنى داۋالەيدۇ، كىشىنى تىرىق تۇتۇدۇ، چىرايمىنى كۈزەللىشتۈرۈدۇ.

2 - مېغىزىنىڭ پوستى: - مۆتىدىل، زەھەرسىز، قان توختۇتۇشقا، بۇرۇن قاناشنى داۋالاشقا قۇسۇش ۋە ئىچ سۈرۈشى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ (قاينىتىپ ئىچكۈزۈلۈدۇ).

نارجىلىنىڭ ئېتى: - تەبىئىتى قۇرۇق ئىسسىق، بەدەننى سەمىرىتىدۇ، مۇسكول ۋە سۆڭەكنىڭ ئاغرىقلىرىنى توختۇتۇدۇ، باھنى قۇۋەتلەيدۇ.

4 - نارجىل ھەسەلى: - تەبىئىتى ئىسسىق، زەھەرسىز، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىدۇ، قان قۇسۇش ۋە سۇلۇق ئىشلىتىلەرلىرىنى داۋالەيدۇ، كىشىنى تىرىق تۇتۇدۇ.

يېقىملىقى مەلۇماتلارغا قارىغاندا نارجىلىنىڭ ساپ يېغى تېرەۋدىن بولغان تېرەۋوسپالېنىمىلەرگە سۈرگىسە 100 پىرسېنت داۋالاش ئۈنۈمى بەردىدۇ.

ئەسكەر تىشى: - نارجىل ھەسەلى ھەر قايسى جاي-لاردىكى يەمەك- ئىچمەك دۇكانلىرىدا 椰子漿 (يېزىچىياڭ) نامى بىلەن سېتىلىدۇ.

نارجىلىنىڭ

OCROCORPUS LONGIFOLIUM

تونۇش: - بۇنىڭ ماھىيىتىدە ئىختىلاپ بولۇپ، بەزىلەرنىڭ پىكودچە ھىندى ئانارلىرىنىڭ چېرە - چېركىلىرىنى نارجىلى دەيدۇ. بەزىلەرنىڭ پىكودچە بۇ بىر تۈرلۈك ئوسۇملۇكنىڭ چېچىمگىدۇر. بۇ ئوسۇم - لۇك خۇراساندىن كۆپلەپ تېپىلىدۇ. مەيلى قايسى بولسۇن رەڭگى قىزىل سېرىق تەرەپكە مايىل .
ئوخشۇشتىن چوڭراق . شەكلى گۈلى ئېچىلمىغان كىچىك ئانارغا ئوخشايدۇ . دەرىخى ئا - نار دەرىخىنىڭ مىقدارىدا بولۇپ، ئۈستى كۈنلۈكتەك بولۇدۇ. ياخشى يېمەك، خۇشبوۋى بولۇپ ، رەڭگى ئاق - سېرىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا ، تەمى قېرىق كەلمەدۇ.

چىقىش ئورنى: - ھىندىستاندىن، خۇراساندىن چىقىدۇ.
تەبىئىتى: - بىرىنچىسىدە ئىسسىق ، 2 - دە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - خىلمىلارنى يۇمشۇتۇش، رەھى قۇۋەتنى ساقلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەسلىكى ئورنى : - مۇۋاپىق ھالدا ئىچىمە ئاشقازاندىكى سېسىق گازلارنىڭ مەنەنە نەزەپىگە چىقىشىنى توسۇدۇ ، يوقۇتۇدۇ . نېرۋ ۋە سۋاس ئۈچۈن مەنەپەت قىلىدۇ . زۇرەك ، جىگەر ، ئاشقازاننى قۇۋەتلەش ، سوغۇق مەزاج كىشىلەرنىڭ ئۈچەيلىمەنمۇ قۇۋەتلەش ئۈچۈن ، ئېغىزدىن كىلىدەنغان قاننى ، ئىچ ئۆتكىنى توختۇتۇش ئۈچەيدىكى ، شىلمەلىق ھالەتلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مەنەپەت قىلىدۇ . بۇنى مۇپەررە (كۆڭۈل ئاچقۇچى) دورىلارغا سېلىنىدۇ . خېمەر قىلىپ يىمىرىلىق جاراھەتلەرگە چاچسا ياكى سويۇپ قىلىپ سېسە يىمىرىلىق چاقىلارنى قۇرۇتۇدۇ . تەرنەمۇ يوقۇتۇدۇ .

ئىشلەتمەسلىك مەقدارى : - 6 گرامدىن 8 گرامغىچە .

ئورۇنباستارى : - يېرىم مەقداردا پىستە پوستى . باراۋەر مەقداردا زەنجىبىل ياكى $\frac{1}{2}$ مەقداردا سۇنبۇل تىپ ياكى باراۋەر مەقداردا زەرە كىرمانى ياكى - مەقداردا قۇست بەرى .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئۆتكە زەرە قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - كاسنى .

ئىشلىتىش

(نىشا)

AMYLUM (STARCH

(ئەنگلىزچە

淀粉

تونۇش : - بۇغداي دۇغىنىڭ تىگىگە ئولتۇرۇپ قۇرۇتۇلغاندىن ئىبارەت .

تەييارلاش ئۇسۇلى : - بۇغداينى سۇغا چىلاپ قويۇپ ، بۇغداي كويۇپ پوستى يىپىرىلغاندا قول بىلەن مەچىپ پوستىنى ئاجرىتىپ ، مېغىزىنى يۇمشاق ئىزدەپ خامدىن ئۆتكۈزۈپ ، شامىنى ئېلىپ تاشلاپ ، دۇغاپنى تىندۇغاندا جەۋھىرى تىگىگە ئولتۇرۇدۇ . ئاندىن سۇيىمى ئېھتىيات بىلەن توكۇپ تاشلاپ تىگىدە قالغان دۇغاپنى ياكى خېمەرنى توقچاق قىلىپ ئاپتاپقا قۇرۇتۇپ ئىشلەتمەسلىدۇ . بۇنىڭ ياخشىسى ، خالىس ، ئاق ، يېڭى ، ئوزگۈرۈپ قارا بولۇپ قالمايىتىدۇ .

چىقىش ئورنى : - شىنجاڭدا مىللىي تىۋىپلەر ياسايدۇ .

تەبىئىتى : - بىرىنچىنىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى : - ئىچ توختۇتۇش ، تۇتاشتۇرۇش ، كوز دورىلىرىنى ئىسلاھ قىلىش ۋە قۇۋەتلىش ، كوزدىكى يىمىرىلىق چاقىلارنى قۇرۇتۇش ، كوزدىكى قىچمەشنى يوقۇتۇش ، كوزگە ماددە چۈشۈش-تىن ساقلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلەتمەسلىك ئورنى : - بۇغداي نىشاستىنى ئاياللارنىڭ سۈتى بىلەن ياكى توخۇ تۇخۇم-

نىڭ ئېقى بىلەن كوزگە تارتسا كوزنىڭ ئېچىشىنى ۋە ئاغرىقىنى پەسەيتىپ ، كىرىپىكلەرنىڭ يىمىرىلىكىنى يۇمشىتىدۇ . ئىگەر بۇنى مۇۋاپىق ھالدا قاينىتىپ نىۋات بىلەن ياكى بىلەن يېغى بىلەن ئىچىمە ئىچكى ئەزالاردىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ . كالىمىڭ زىددىلىكىنى يوقۇتۇدۇ . ئىسسىقلىقتىن بولغان يوتەلىگە مەنەپەت قىلىدۇ . بىرۋاسەرنىڭ ، ھېيزىمىڭ قېنىمى توختۇتۇدۇ . ئىچ ئوتۇشنى توختۇتۇدۇ . بولۇپمۇ قورۇپ ماش بىلەن پۇشۇرۇپ ئىچىمە ئىچ توختۇتۇش قۇۋىتى ئارتۇق بولۇدۇ . ئەگەر ئاتىلا قىلىپ ئىچىمە كۆكەرەككە چۈشۈدىغان ماددىلارنى توسۇدۇ . ئوغىلاق يېغى بىلەن قوشۇپ ئاتىلا تەييارلاپ ئىچىمە ئۈچەيلىرىنىڭ ئېچىشىنى ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ . سۈرگە دورىلارنىڭ ھاجەتتىن ئارتۇق سۇرۇشىنى توسۇدۇ . لىكىن پۇشۇرغاندا سۇ 4 باراۋەر بولۇش كېرەك ھەم ئوبدان پۇشۇرۇش كېرەك . بۇنى ھەمەل قىلىنسا ئۈچەيلىرىدىكى يىمىرىلىق جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنەپەت قىلىدۇ .

سەرگە بىلەن قوشۇپ خېمەر قىلىپ كالىفا چاپسا كال بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. ئىسسىقلىقتىن پەيدا بولغان ئىششىقلىقلارنى پەسەيتىدۇ. زەپەر بىلەن تىللا تەييارلاپ چاپسا قارا داغنى يوقۇتۇدۇ. ھاراق بىلەن چاپسا ئىملازنىڭ زەھەرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھەقىقەتلىرى: - 4 گرامدىن 60 گرامغىچە .

ئورۇنباغلىرى: - ئۇيۇلغان كۈرۈچ ياكى تۈگەن تۈزى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - غىزالىق تەرىپى ئازە كۆپ ئىشلەتسە مەنپەئەت كېمەيتىدۇ. توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ، سەۋدا پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - تاتلىق نەرسىلەر، چىگىسى، قىلىمپۇر.

ئىسپات (كراخمال) ھەر خىل دانلىق ئوسۇملۇكلارنىڭ تەرگىمۇدە مول. مەسىلەن، كۈرۈچ، بۇغداي، كۆممە قوناق، تېرىق، كارتۇشكا، ماش ۋە پۇرچاقلاردا كۆپ مىقداردا كراخمال بولىدۇ. يەنە ئوسۇملۇكلارنىڭ غولدا، ئىلىتىلىدىغان كراخمال خېلى كۆپ.

كراخمالنى سۇغا قوشۇپ قاينىتىپ، كىمىلىتالىق نەرسىلەر قوشۇلسا كراخمال ئامىلازىنىڭ تەسىرىدىن دېكىتىرىنىڭ، ئاندىن كلىيۇكوزىدا ئايلىنىدۇ.

كراخمال ئىنسان ۋە ھايۋانلارنىڭ ئاساسىي ئوزۇق ماددىسى بولۇپ، ئاشقازان ۋە ئۇچەيلەر دىكى ھەزىم قىلغۇچى سۇيۇقلۇقلار تەسىرىدە كلىيۇكوزىدا ئايلىنىپ سىڭىدۇ.

جۇگىسى تەييارلىنىدىغان ئىسپات خۇددى ئۇيغۇر مىللىي تەييارلىنىدىغان ئوخشاش مەخسەتلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئېلىنىش ئۇسۇلى پۈتۈنلەي ئوخشەيدۇ.

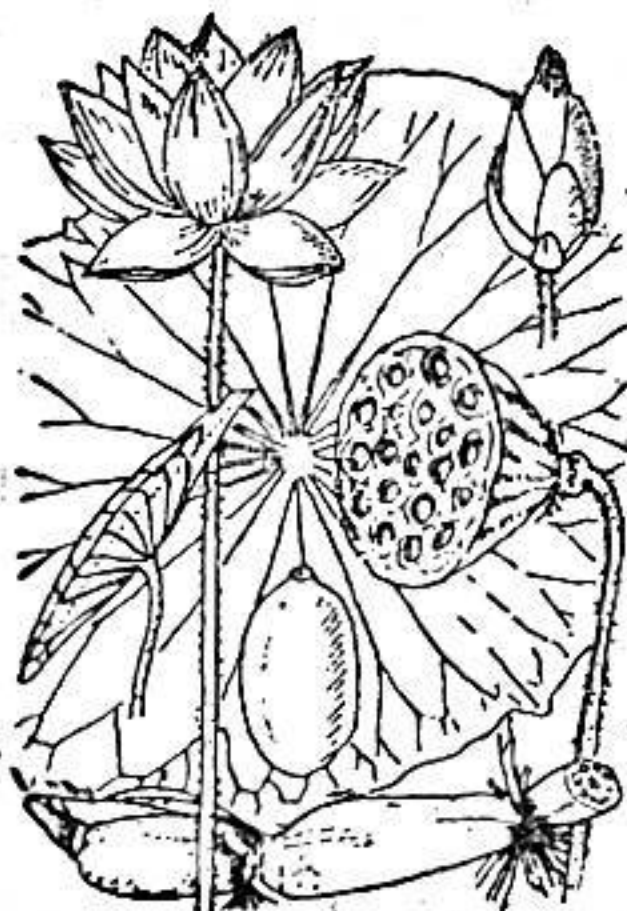
دوختۇرلۇقتا كراخمالنى قاينىتىپ يىمەمسەن ھالغا كەلتۈرۈپ ئاشقازاننى شىلىپ تاشلايدىغان كۈچلۈك دورىلار بىلەن بىللە ئىچىشكە بىردىلىدۇ. شۇنىڭدەك سەرتقا ئىشلىتىلىدىغان مەلەملەرگە قوشۇلۇدۇ، ھەپ دورىلارنىڭ خېمەردىغا قوشۇلۇدۇ.

نەلۇپەر

(كەنۇل)

NELUMBA NUCIFERA GAERTNER

蓮荷

162 - رەسىم، نەلۇپەر

تونۇشى: - بۇ ھەر خىل ئوسۇملۇكنىڭ گۈلى بولۇپ، بۇ ئوسۇملۇك كۆلدىدە، توختاپ قالغان سۇلاردا پەيدا بولىدۇ.

بۇنىڭ تېنىسى يۇمشاق، ئىچى كاۋاك كەلىدۇ. سۇنىڭ چۆگە قۇرلىغى قانچە بولسا، بۇنىڭ ئۇزۇنلىغى شۇنچە بولىدۇ. بىر ھېتودىن 3 ھېترغىچە ئوسۇدۇ. يوپۇرماقلىرى سۇنىڭ ئۈستىگە يېپىملىپ ئوسۇدۇ. گۈلى سۇدىن چىقىپ تۇرىدۇ. رەڭگىمۇ رەڭ مەسىلەن: ئاق، كۆك، قىزىل، بىنەپش، سېرىق بولىدۇ.

سېرىقلىرى ئاز تېپىلىدۇ. ئاق رەڭلىكى كۆپرەك بولىدۇ. بۇنىڭدىن كىيىم كۆك رەڭلىكى، ئۇنىڭدىن قالسا قىزىل رەڭلىكى بولىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشىسى ئاق، كۆك رەڭلىكى بولۇپ گۈلنىڭ يوپۇرماقلىرى ئۇزۇنچاق، گۈلنىڭ قاتتىق بېغى

بار. گۈلنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇششاق زىددىلىرى بار. گۈلى ئوكۇلۇپ كەتكەندىن كىيىن يۇمۇلاق ئالماقچىلاردا مەۋجۇت بولۇپ، ئىچىدە ئۇرۇغى بولۇدۇ. ئۇرۇغى قارا، شىلىسىلىق، تەمى ئاچچىق بەزى كىشىلەر پۇشۇرۇپ يەيدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ ھەممە گۈللىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىي: - يۇمۇق كىلىك بارلىق گۈللەردىن 2. دەرىجىدە ھول سوزۇق، گۈلنىڭ تەبىئىي لەتىپىتى ھوللىككە، سوغۇقلىقتا يەنە پەشەدىن ئارتۇقراق. ۋىلىتىزى قۇرۇق ئىسسىق. ئۇرۇغى ھول سوزۇق، «مۇتلەق قىلىپەر» دەپ ئاتالسا گۈلنى ئىسلىيەيمىز. كۆپرەك ئىشلىتىلىدىغىنى گۈللىرىدۇر. قۇرۇق بىر ۋىلى تۇرۇدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - ۋۇرەك، جىگىرىنى قۇۋەتلەش، ۋۇرەك، مىڭنىڭ قىزىقلىغىنى پەسەيتىش، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىش خۇسۇسىيەتى بار.

ئىشلىتىلىشى: - گۈلنى پۇرسا قىزىقلىغى بار ۋۇرەكنى، مىڭنى قۇۋەتلەيدۇ. ئۇخ-لىتىدۇ. ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىغىنى پەسەيتىپ، مىڭنىڭ قۇرۇقلىغىنى يوقۇتۇدۇ. كۈللىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچىمە-ۋۇ قۇرۇق تەسەرلەرنى بىرىدۇ. ئىزلىرىنى تىزىدۇ. كالىنىڭ ۋىرىكىلىغىنى يوقۇتۇدۇ. ئىسسىقتىن بولغان يوتل، ئىچكى - تاشقى ۋىرىكىلىق جاراھەتلەرنى يوقۇتۇدۇ. ئىگىرى يۇنى باراۋەر مىقداردا زەپەر داچىن بىلەن ئىچىمە ۋۇرەكنى قۇۋەتلەيدۇ. نەپ-رۋىنى پەسەيتىدۇ. ۋىلىتىزىنى بىر ئاز ئېغىزدا تۇتسا كالىنىڭ ئىششىقلىرىنى تارقىتىدۇ. كال بوزۇلۇشنى يوقۇتۇدۇ (مۇجەزەپ). گۈلنى قاينىتىپ، سۇيىنى بىدەن كۆيەمگەدەك ھالدا بىرغەردىش ئىگىزلىكتىن باشقا ئاز - ئاز قۇيسا ياننىڭ قىزىقلىغىنى پەسەيتىدۇ. گۈلنى شۇنىڭدەك ۋىلىتىزىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچىمە كونا ئىچ ئوتۇشنى توختۇتۇدۇ، ئۇچەبلەردىكى بىرىكىلىق جاراھەتلەرنى، مەنى سۇيىلىپ ئېقىپ كىتىش كېسەللىكىنى يوقۇلۇدۇ. شەۋەتنى پەسەيتىدۇ. ئىھتىلامنى يوقۇتۇدۇ (بولۇپمۇ شەرىپىتى خەشخاش بە - لىن ياكى جاۋاردىش ئۇدشەردىن بىلەن ئىشلەتسە، گۈلنى تەنھا ياكى مۇناسىپ دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچسە). ياكى بولمىسا يۇنىڭ پار سۇيىنى ئىچسە چېچەك، قىزىل كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋۇرەك، جىگىر قىزىقلىغىنى ۋە قىزىق تەپلىرىنى پەسەيتىدۇ. لىكەن چېچەك، قىزىل كورۇلۇشىدىن بۇرۇن بىر مەسىلىك كېرەك. چۈنكى، بۇرۇن بىرىلىمە چېچەك، قىزىلنىڭ تاشقى تەرەپكە چىقىشىنى توسۇپ قويۇدۇ. بۇ گەۋال ياخشى ئەمەس. ۋىلىتىزىنى خېمەر قىلىپ چاپسا مەقشەت ئاغرىغىنى، ئال ئىششىغى ئۈچۈن پايدىلىق، ۋىلىتىزىنى سۇ بىلەن خېمەر قىلىپ چاپسا بىدەندىكى ئاق، قارا داغىلار يوقۇلۇدۇ (بولۇپمۇ قارا ۋىلىتىزىنىڭ تەسەرى ياخشى). ۋىلىتىزى زەپەت (سەنئەت يىلمەسى) ياكى ھەسەل بىلەن چاپسا چاچ چۈشۈپ كىتىشىنى توختۇتۇدۇ. نەپ-رۋىنىڭ پار سۇيىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىغى، سەپرا خاراكىتەرلىق تەپلىر ئۈچۈن، چېچەك، قىزىل، ئىسسىقتىن بولغان يوتل، يېقىن ئاغرىغى، ئوپكە ئاغرىغى، قىزىقما، نېرۋىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئورنى ئىچىمە ۋ گراممىچە، قاينىتىپ سۇيىدىن ئىچىمە 24 گراممىچە سالسا بولۇدۇ. ئۇرۇغىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى ۋ گراممىچە، ۋىلىتىزىنىڭ ئىشلىتىلىش مىقدارى 3 - ۋ گراممىچە.

ئورۇنباشارى: - پەشە ياكى تارمىشك ياكى لالە.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار: - دوۋسۇنغا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ناۋات، ھەسل.

يەنە باھقا، جىنىسى قۇۋەتكە زەرەر قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى لۇئاپلار، ھەسل. جۇگىيى قىياپىتىدە ئەمەل قىلىدىغان ئۇرۇقى، زىلىتىمىزى، يوپۇرمىقى، كۆتىكى، مەۋىسى، گۈلى كۆل ئىچىدىكى زىرەلىرى ئىشلىتىلىدۇ. تەركىبى: - ئۇرۇقى، ۋىتامىن C، ئالكالويدىمىزى، 15.9 پروتسىنت ئاقسىل، 20 پروتسىنت قىزىلچا قەندى (رەففىنوزا)، 2.8 پروتسىنت ياغ، 3.9 پروتسىنت كۆل، كۆپرۈم، ماركانس، نىتان تۇتۇدۇ. بىخ ئۇرۇقى - ئۇرۇقىنىڭ بىخلىرى ئاسپاراكېن تۇتۇدۇ.

يىملىتىمىزى: ۋىتامىن C، ئاسپاراكېن، ئارگىنىن، تىرىكۆنپىلىمىزى، تىرىكۆنپىلىمىزى، ئىنتىمىزى، كراخىمال، پېنتۇزان، ساخارىز، كىلىۋكوزا، ئاقسىل، ياغ ۋە كۆل ماددىلىرى تۇتۇدۇ.

يوپۇرمىقى: - ۋىتامىن C ۋە نىلۇپىر ئالكالويدىمىزى نېلۇمبىدە تۇتۇدۇ. يوپۇرمىقىنىڭ بېغى ۋە كۆتىكى ئاندىن تۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى: - ئۇرۇقى ۋە گۈلىنىڭ زىدىسى: ئوزۇقلاندۇرغۇچى، بەدەننى چىقىرىۋېتىش دورا بولۇپ، ئۇزاققا سوزۇلغان ئۇچەي ۋە زىپالىنىمىزى ۋە نېرۋ ئاجىزلىقى (نېۋراستېنىيە) ئىنتىلام بولۇش ۋە ئۇيغۇنسىزلىقلار داۋالىنىدۇ.

مەۋىسى: - ئۇزاققا سوزۇلغان قان تولغاق، سىزلام (كانارىيە) داۋالىنىدۇ. كۆتىكى (تودوس رىۋمانس لوكس - 藕 节) سالىقىمىزى، ئۇسۇزلۇق توختاتقۇچى، ھاراق مەسلىكىنى كەسكۈ - چى ھەمدە قان توختاتقۇچى ئونۇمىگە ئىگە. قان قۇسقىچى، قان توكۇرگۈچىلەرگە ئىشلىتىلىدۇ. يېڭى كۆتىكىنى سىقىپ، چىقىرىلغان سۈيى ئۇسۇزلۇققا ئىشلىتىلىدۇ.

گۈلى: - ئۇشاق سوقۇپ يارىلارغا چېپىلسا، يىمىرگەنلىرىنى قۇرۇتۇدۇ.

يوپۇرمىقىنىڭ بېغى ۋە يوپۇرمىقى: - قورۇغۇچى دورا بولۇپ، ئاجىزلىغان كىشىلەرنىڭ ئۇزاققا سوزۇلغان ئۇچەي ۋە زىپالىنىمىزى، ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچ ئۆتكۈ، ئۇچەي قاناش، ئاياللارنىڭ با - لىياتقۇچ ۋە زىپالىنىمىزى، خۇن كىتىش ۋە ئاق خۇن كېسەللىكى، گەرلەرنىڭ ئىنتىلام بولۇشى ۋە كې - چىسى سىقىپ بىتىشىلىرى قاتارلىقلار داۋالىنىدۇ. زەھەر قايتۇرغۇچى ۋە زەھەرلىك يىر مەدە كىلىمىزىنىڭ زەھەرلىرىنى داۋالەۋچى دورا قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ (نىلۇپىرنىڭ كۆتىكى، زىلىتىمىزى، ياپراق بېغى ۋە كۆ - لىنىڭ زىدىسى ۋە ئۇرۇقىنىڭ پوسىمىزى ھەممىسى ئاندىن تۇتۇدىغان قورۇغۇچى ۋە قان توختاتقۇچى دورا - لار ھېسابلىنىدۇ. ئونۇمى گۇخشاپ كىتىدۇ. ھەر خىل قان كىتىشىدە، ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچ ئۆتكۈ، ئۇچەي قاناش، سوزۇن ۋە ئاياللارنىڭ ئاق خۇن كېسەللىرىدە ئاللىمىزى ئىشلىتىش مۇمكىن - تەھرىر).

ھەقىقەتلىرى: ئۇرۇقى ۋە يوپۇرمىقىنىڭ قاتتىق بېغى كۈندە 3 - 10 گرامنى قاينىتىپ ياكى ئالغان ھالدا ئىچىلىدۇ. گۈلىنىڭ زىدىسى: كۈندە 9 - 3 گرام قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. كۆتىكى كۈندە 3 - 4 گرام قاينىتىپ ئىچىلىدۇ.

قوشۇمچە: - نىلۇپىر مەۋىسىدىن 30 گرام (پوسىمىزى ئاجىزلىتىپ) ھول چۈچۈك بۇيىمىزى 3 گرام، سۇدىن 500 گرام ئېلىپ، 200 گرام قالغىچە قاينىتىپ، سۇزۇپ تاشلاپ كۈندە 3 قېتىم ئىچىشكە بولىدۇ. ئۇزاق سوزۇلغان ئۇچەي ۋە زىپالىنىمىزى، ئۇچەي تۇپىر كۆلىۋىزىنىڭ ئىچ ئۆتكۈسى داۋالىنىدۇ. ئەسكەرتىش: - نىلۇپىر - NELUMBO دۇنيادا 3 خىل بولۇپ، ئېلىمىزىدە ئۇنىڭ بىرخىلى بار. لۇغاتلىق دەۋىمىدە نىلۇپىرنى NELUMBIUM SPECIOSUM STEELATA دەپ كورسۇ - تۇلگەن. ئېلىمىزىدىن چىقىرىلغان بىر ئائىلىگە مەنسۇپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئوزۇمىزىدىن چىقىرىلغانلىقىنىڭ تەۋە كې، تەسۋىرى تونۇشتۇرۇلدى.

ذوخۇت

(ھەممەس)

SEMENA LABLAB

(CICER ARIANTATUM —

白扁豆

鷹嘴豆)

تۈزۈش: - بۇ يەمەيلىدىغان مەشھۇر دانلاردىن بولۇپ،
 زۇرتنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ (ياۋا نوخۇت) دەپ 2 گە بۆلۈنۈدۇ. زۇرت
 نوخۇتنىڭ ئۈسۈملۈكى 60 سم ئىكەنلىكىگە شەكىللىنىپ كۆپ،
 بەك ئىسسىقلىق يوپۇرماقلىرى بەك ئۇششاق ۋە چىشىلىق بولىدۇ.
 دۇ. مەۋسى غىلاپ ئىچىدە چوڭلىقى كىچىك پەستە مەقدارى كەلمەيدۇ.
 ھەر بىر غىلاپنىڭ ئىچىدە 1 - 4 كىچە دان تۇرۇدۇ. نوخۇت يەمە -
 لىدىغان دانلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشى ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ ياخ -
 شلىرى ئاق رەڭلىك، يوغان، يېڭىسىدۇر. ياۋا نوخۇت ھەم زۇرت -
 ئىككىگە ئوخشايدۇ. لىكىن رەڭگى توپا رەڭ، كىچىك بولىدۇ. مەۋ -
 سىنىڭ تەمى بىر ئاز ئاچچىق، رەڭگى قىزىلغا مايىل، شەكلى ئۇزۇن
 چاق كەلىدۇ.

163- رەسىم، نوخۇت

زۇرت نوخۇتىمۇ بىر قانچە خىل بولىدۇ. مەسىلەن: 1- خىلى ئاق، دانە -

سى چوڭ، يۇمشاق، 2 - خىلى قىزىل، قاتتىق، دانىسى كىچىك، 3- خىلى قارا، 4- خىلى قىزىل قارىغا مايىل.
 چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭدىن ۋە باشقا جايلاردىن چىقىدۇ.
 تەبىئىتى: - بىرىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. قۇۋىتى 3 ۋىل تۇرۇدۇ.
 خۇسۇسىيىتى: - ئىچكى تەرەپتىن ئىچسە ئارتۇق ماددىلارنى تازىلاش، ئۆپكە، ئاللارنىڭ تو -
 سالغۇلىرىنى ئېچىش، تاشقى تەرەپتىن چاپسا يىمىرىلىق، قوتۇر چاقىلارنى، تەمىرە تىكىنى تازىلاش، قۇلاق
 تۇۋىدىكى ئىششىقلارنى، 2 تاشنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇش، ھەسەل بىلەن چاپسا راک جاراھىتىنىڭ
 ھۆلۈكىنى تازىلاش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلمەشى: - ئەگەر زۇرتنىڭ نوخۇتىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىستېمال قىلسا، تەبىئىي ھارارەتنى
 قۇۋەتلەيدۇ. ئۆپكەنى، بەلنى كۈچەيتىدۇ، قان پەيدا قىلىدۇ. بەدەننى سەمىرىتىدۇ، ئىشتەينى ئاچىدۇ.
 نوخۇتنى تاماق قىلىپ يەسە ئۆپكە كېسەللىكى ئۈچۈن باشقا دانلارغا نىسبەتەن ياخشى ۋە ئارتۇق پايىدا
 قىلىدۇ. يېڭى سۈتتە قاينىتىپ ئىچسە كال قۇرۇپ ئاۋاز تۇتۇلغانلىقى ئۈچۈن مەنىمەت قىلىدۇ (تىپ بول -
 ەمغان ئەھۋال ئاستىدا سۈت بىلەن ئىچىلىدۇ. ئەگەر تىپ بولسا سۈت گورنىغا سۇ بىلەن ئىچىلىدۇ).
 نوخۇتنى بىر كېچە سەپ كىمگە چىملاپ ئاشتىدا يەپ، شۇ كۈنى باشقا بىر نەرسە
 يەمەسە ئۈچە يىللەردىكى قۇرۇتلىرىنى گولتۇرۇپ چىقىرىدۇ (كۆپ تىجىرىمىدىن گوتىكەن)
 نوخۇتنى بىر ئاز تۇز بىلەن قاينىتىپ ئىچسە شەكىللىنىشەق ماددىلارنى يوقۇتۇدۇ.
 ئوسالغۇلارنى ئاچىدۇ. سۈيىدۈكنى راۋان قىلىدۇ. بولۇپمۇ كۆكرەك ئاغرىقى، ئۆپكەنىڭ يىمىرىلىق
 چاقىلىرى ئۈچۈن مەنىمەت قىلىدۇ. نوخۇتنى بىر كېچە سۇغا چىملاپ، ئاشتىدا خام يەپ، سۈيىگە بىر
 ئاز ھەسەل قوشۇپ ئۈستىدىن ئىچسە چىمىنى ئالاقىدىن قالغان كىشىلەرنىڭ قۇۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈدۇ.

باھنى قوزغايدۇ. تاماققا قوشۇپ يېمەكلىك تاماقنى ئوبدان سىڭدۈرۈدۇ. بۇنىڭدىن ھەرسە تەييارلاپ سىرگە بىلەن ئىچسە، ئاندىن ئۇنى قاينىتىپ سۇيىمە ئولتۇرسا، (ۋاننا قىلىسا)، مەقەت كېسەللىكلەردىن ياخشىلاش، بالىياتىنى تازىلاش، قوساقتىكى قۇرۇتسارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن ياخشى داۋادۇر. نۇقۇتنى قورۇپ قىزىق يەسە قان خاراكتېرلىق بوۋاسىر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. سۇغا چىلاپ سۇيىمە ئىچسە چىش تۇۋىدىكى ئىشەنچنىڭ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. نۇقۇتنىڭ يېمى 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق بولۇپ، تەسەرى تەز، بەدەننىڭ ئىچكى تەرەپلىرىگە ئوتۇش قۇۋىتىگە ئىگە. چاچلارنى، باھنى قۇۋەتلىيدۇ. چىش ۋە سوغۇقتىن بولغان باشقا ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. نۇقۇت يېغىنى ئىچكى تەرەپتىن مۇۋاپىق ئىچسە زۇقۇرقى كېسەللىكلەر ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. رەڭگى - رۇخسارنى چىراي - لىق، ئاۋازنى ساپ قىلىدۇ. نوخۇت يېغىنى تاشقى تەرەپتىن چاپسا باھنى قۇۋەتلىيدۇ. قارادافلارنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مەنپەت قىلىدۇ. قارانوخۇتنى قاينىتىپ ئىچسە بالىنى چۈشۈرۈدۇ، ئارتۇق ماددە - لارنى ئىچ كەزدىن چىقىرىدۇ. ھەممە خۇسۇسىيەتلىرىدە ئاق نوخۇتنىڭ قۇۋىتى ئارتۇق. زەھەرنى پە - سەيتىش خۇسۇسىيەتتە بار ھەم ئىستىسقا، چىگرگە توسالغۇ پەيدا بولغان سەۋەبتىن بولغان يىرقان ئۈچۈن، يىللەرنى تارقىتىش ۋە ماخاۋ ئۈچۈن پايدا قىلىدۇ. مەيلى قايسى خىلدىكى نوخۇت بولسۇن، خەپەر قىلىپ بەدەنگە چاپسا باش ئاغرىقى، رەڭگى - رۇخسارنىڭ سېرىقلىقىنى يوقۇتۇدۇ. تاز، چاقا قاراداف - لارنى داۋالايدۇ. ئەزالارنىڭ قىچىشىنى يوقۇتۇدۇ. بوۋىمىلار كېسەللىككە، چاچلارنى قۇۋەتلىشكە پايدا قىلىدۇ.

ئىشەنچلىكلىك مەقدارى : - ئەۋالغا قاراپ ئىشلەتمە بولۇدۇ.

ئورۇنباھارى : - باھنى توۋەنلەشتە لايىھە، باشقا خۇسۇسىيەتتە ئورۇنباھارى تەرىپى.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - دەرۋىنغا زەرە قىلىدۇ. يىل پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - دەرۋىن ئۈچۈن خىشخاش، يىلنى يوقۇتۇش ئۈچۈن جۇۋاردىش كۆمۈنى،

زەرە، سېرىق چىچەك، گۈلچەن، ئىسسىق مەزاجلارغا سادەسىر كەنجىبىل، خىشخاش.

تەركىبى : - ئاقسىل 23 پىروتسېنت، ياغ 108 پىروتسېنت، زىپىلىق (فېررىتلىك) ماددىلار 5

پىروتسېنت، كاربۇن سۇلۇق ماددىلار 65 پىروتسېنت.

جۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشەنچلىكلىشى : - تەبىئىي ئاز ئىسسىق، قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتى - ئەمەللىكى تەڭشەش، ئىچ توختۇتۇش، زەھەر قايتۇرۇش. نوخۇت كۆچمەلۈك

ئوزۇقلاندۇرغۇچى ۋە بەدەننى قۇۋەتلىگۈچى ھېسابلىنىدۇ. يەمەكلىكلەر بىلەن زەھەرلەنگەن ئىچ ئوتكۇنى

داۋالاشقا، ھاراق بىلەن مەس بولغاندىكى قوسۇشلارنى توختۇتۇشقا، دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ كوشى بىلەن

زەھەرلەنگەننى قايتۇرۇشقا، ئۇسۇزلۇقنى پەسەيتىشكە بىرىدۇ. تاماققا بىرىدە، بەدەنگە قۇۋەت بىرىدۇ.

گوڭاي ھەزىم بولۇدۇ. ئۇزاققا سوزۇلغان ئىچ ئوتكۇلەرنى توختۇتۇدۇ. گۈلى قانلىق، قانسىز تولغاق كې -

سەللىرىنى داۋالاشتا ياخشى ئۈنۈم بىرىدۇ. سۇغا چىلاپ ئىچكۈزۈلسە بارلىق جۇڭگىيى دورىلىرىنىڭ زە -

ھەرىنى كەسىدۇ. ئاياللارنىڭ خۇن كېسەللىرىنى، ئاق خۇن كېسەللىرىنى داۋالايدۇ.

ئەسكەرتىش : - لوغاتۇلە، رۇيىمە: نوخۇتنى ھەممىس، نوخۇت، بولچاق دەپ ئاتاپ، لاتىنچە

CICER ARIANTATUM دەپ ئاتايدىغانلىقىنى كۆرسەتكەن. خەنزۇچە 雜豆 (جىدۇ) بولۇشى لازىم

ئىدى. گەمما ئادەتتە خەنزۇچە مۇشۇ نام بىلەن ئاتايدىغانلىقى ئۈچۈن شۇ ئاساستا سېلىشتۇرما ناملىرى ۋە

تەركىب، تەسەرى تونۇشتۇرۇلدى.

نو شادىر

SALMIACUM

硝砂

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئاق رەڭلىك نارسە بولۇپ قەلەمىر شۇراغا ئوخشايدۇ. بۇ خىل بولۇدۇ. 1-خىملى كاندىن چىقىدۇ. 2-بۇلاقتىن. 3-خىملى سۇنى ياسالما. بۇنىڭ كانى ئىسسىق مەملىكەتلەردە بولۇدۇ. خوراسان تاغلىرى ۋە شىنجاڭ تاغلىرىدىنمۇ چىقىدۇ. پارچىلىنىشى شۇراغا ئوخشايدۇ. بۇلاق سۇبىدىن چىقىدىغىنى مەخسۇس بۇلاقتىن چىقىدۇ. نو شادىر چىقىدىغان بۇلاقنىڭ سۇيىمگە قولىنى چاۋا كىلەيمىز. چاۋا كىلەن كوپۇك پەيدا بولسا نو شادىر بار دەپ تونۇيمىز. ئاندىن ئۇ سۇنى قايناتساق ئۈستىگە ئاق قىرماق باغلاپ قاتىدۇ، شۇ نو شادىر بولۇدۇ. بۇ خىلدىكى بۇلاق ئىراننىڭ ئىسپهان دېگەن شەھرىدە بار. خوراسان تاغلىرىدىمۇ بار. بۇنىڭ سۇنىمىنى ھەر تۈرلۈك تېزەكلەرنى توپلاپ سېستىپ كويۇرۇپ تەييارلىنىدۇ. كاندىن، بۇلاقتىن چىقىدىغىنى ياخشى ۋە مۇتەبەردۇر.

چىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ چىڭخەي، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، گەنسۇ، سىچۈەن، ئۈلگەلىرى ۋە شىنجاڭنىڭ كۇچار، گۇچۇڭ، مۇرى ناھىيىلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: 3 - دەرىجىدە ئىسسىق، 1 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - ئارتۇق سۇيۇقلۇقلارنى ئىچكى بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، ھەمە ئىزالاردىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - نو شادىرنى سۇرمە ئورنىدا كوزگە تارتسا كوزنىڭ يىمىرىلىقى جاھراھەتلىرىنى ساقايتىدۇ. سوغۇقتىن كىلىدىغان باشنى توختۇتۇدۇ. نو شادىرنى سۇزۇپ - سۇيى بىلەن غار - غار قىلسا كالغا چاپلىشىپ قالغان زۇلۇك قۇرۇتسۇن چۈشۈرۈدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە كوكرەك - نىڭ كىرلىرىنى تازىلايدۇ. بۇنى سۇيۇلتىپ تاشقى تىزەپتىن كالغا چاپسا، كال بوغۇلۇپ قېلىش كېسەللىكى ئۈچۈن، مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە تال كېسىلى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. يۇمشاق ئىزدەپ، ھول، يىمىرىلىق جاھراھەتلىرىگە سەپسە قان يىمىرىلىرىنى توختۇتۇپ تازىلاپ ياخشىلايدۇ. توخۇ تۇخۇمنىڭ يېغى بىلەن چاپسا بىرەس ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن چاپسا، چاچ چۈشۈش، تەپرىلىرىنىڭ سويۇلۇپ چۈشۈش كېسەللىكى ئۈچۈن، تاز ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

كۈنچۈت يېغى بىلەن چاپسا قوتۇر كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. نەملىكى بار جايدا قويۇپ سۇيۇلتىپ ياكى سىر كە بىلەن سۇيۇلتىپ ئويىگە چاپسا زەھەرلىك ھاشاراتلارنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - $1\frac{1}{2}$ گراممىچە.

ئورۇنباستىرى: - بورە ئىرىتىش.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - 9 گراممى ئادەم ئولتۇرۇدۇ. ئۈچە بىلەرنى ئۇزۇپ تاشلايدۇ. كۆپ يىمىشتىن ساقلىنىشى لازىم.

تۈزەتكۈچىسى: - سۇت، ماي بىلەن قۇستۇرۇش. ياغلىق شورپا، ياغلىق تىماماقلارنى يىمگۈزۈش لازىم.

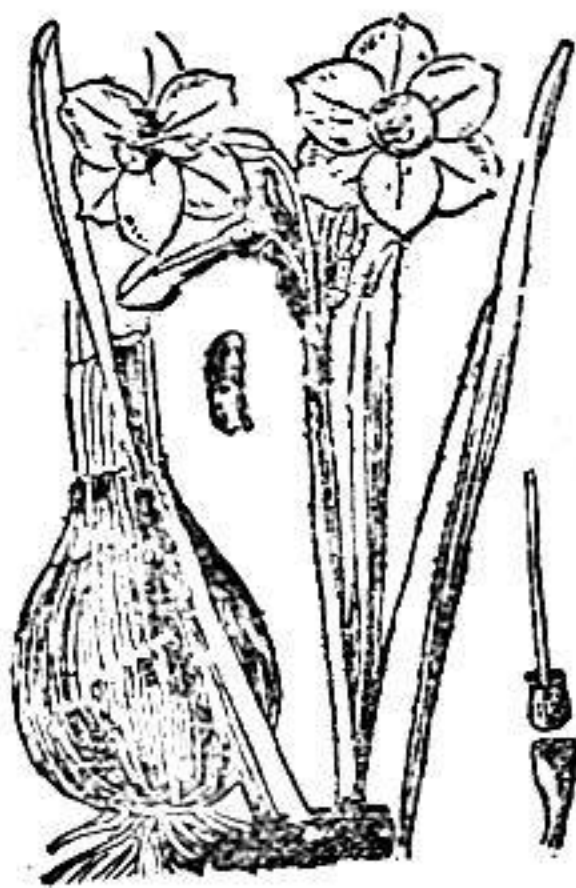
تەركىبى: - ئاممۇنىوم خاۋرىت تۇتۇدۇ. سانائەتتە ئاممۇنىوم خىلرات، ئوغۇت بولۇدىغان ئاممۇنىوم.

ئىيۇم سولقات، نۇشۇدۇل ئىسپورتى - ئاممىنى كائۇستىك ياساشتا خام گاشيا سۇپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.
 جۇشكىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى: - بۇ قېتىمدا مەلۇم بولغان قېزىلما بولۇپ، مىلادى
 16 - ئەسىردەلا مەشھۇر ئالىم لىسېچىك بۇنىڭ زەھىرى بار دەپ، ئىچسە زەھەرلەپ قويدىغانلىقىنى يازغان.
 تەبىئىيەتتى: - ئىسسىق، زەھىرى بار. جىگىرە، ئالە، گاشقازانغا ئىسسىق قىلىدۇ.
 خۇسۇسىيەتتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، يۇمشۇتۇش، بەلغەم بوشۇتۇشتىن ئىبارەت. كوزگە ئۇند
 مەن كوشلەر، سوگەل ۋە خەلۋىرەكلەر داۋالىنىدۇ. ئىچىش ئارقىلىق كوكۇل ئېلىشىش، كوكرەك چىشى
 لىقلار، ھېيىز كەلمەسلىكلەر داۋالىنىدۇ. ياردىلارغا سېپىش بىلەن ئۇلاردىكى ئولۇك كوشلەر يوقۇتۇلۇدۇ.
 زەھەرلىك بولغىنى ئۈچۈن ھۆمكىن قەدەر ئىچىشكە كەم بىرىلىدۇ.

نەزگىسى

(گۈلى نەزگىسى)

NARCISSUS TAZETTA L VAR CHINENSIS ROEMER 水仙

164- رەسىم، نەزگىسى

تونۇش: - بۇ بەر-خىل خۇشبوۋى گۈل بولۇپ، بۇنىڭ گۈلى
 رەڭگا-رەڭ بولۇدۇ. ئوسۇملۇكى، يوپۇرمىقى، ئۇرۇغى، ۋىلىتىزى پىيازغا
 ئوخشايدۇ، پىيازىدىن كىچىكرەك بولۇدۇ.
 چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭدا،
 فۇجىيەن، گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، خۇبېيدىكى ھەر قايسى ئولكىلەردە
 تېرىلىدۇ.

تەبىئىيەتتى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتى: - بەدەننى پاقىرىتىش، خىلىتلارنى ئىچكى
 بەدەندىن تارتىپ چىقىرىش ۋە تازىلاش خۇسۇسىيەتتە ئىگە.
 ئىشلىتىلىشى ئورنى: - نەزگەنىنىڭ گۈلىنى پۇرسا بەل-
 ھەم ۋە سۇدا خاراكىتەرلىق باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ، مەڭگىنىڭ

توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ، سوغۇقتىن بولغان نەزىلە، زۇكاملارنى يوقۇتۇش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ
 گۈلىنى ئىزدەپ باشقا چاپسا ياردىنى تازىلايدۇ، نەزلىنى توسايدۇ. نەزگەنىنىڭ قۇرۇق ۋىلىتىزىنى يۇمشاق
 ئىزدەپ داكىدىن ئوتكۈزۈپ، كوزگە سەپىلەسە كوزگە چۈشكەن پەردىنى يوق قىلىدۇ. ۋىلىتىزىنى ئىزدەپ
 ھەسەل بىلەن چاپسا كوزنىڭ پەرىلىرى ۋە غەمەلىسى قالدۇرغىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ۋىلى-
 تىزىنى چاپسىپ مۇۋاپىق ھالدا يەسە ياكى قاينىتىپ ئىچسە، گاشقازاننى، كوكرەكنى تازىلايدۇ
 (بولۇپمۇ ھەسەل بىلەن ئىچسە). نەزگەنىنى 12 گرامىنى ھەسەل سۇيى بىلەن ئىچسە ئۈچەيدىكى ھەر تۈر-
 لۈك قۇرۇتلارنى چۈشۈرۈدۇ. دوۋسۇن ۋە بالەياتىقۇ ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ. بۇنىڭ ۋىلىتىزىنى 3
 كۇن سۈتكە چىلاپ قۇرۇتۇپ ئاندىن ئىزدەپ، جىمىسى ئەزانىڭ خەتتە قىلغان جايىدىن باشقا جايغا چاپسا
 باھنى (جىمىسى ئەزانى) كۈچلەندۈرۈدۇ. نەزگەنىنىڭ ۋىلىتىزىنى يۇمشاق ئىزدەپ يىرىشلىق جاراھەتلەر.

گە سېسىم، چاراهەتلەرنى قۇرۇتۇپ ئاغزىنى پۇتتۇرۇدۇ. سىرگە، ھەسەل بىلەن مەلەم قىلىپ چاپسا كۆ - دۇمبا چاقىلارنى پۇشۇرۇپ ئېغىز ئالدىرۇدۇ ۋە ئازلايدۇ. بۇغداي ئۇنى ياكى شەلەم، ھەسەل بىلەن چاپسا ئىكەننى، ۋاشاق ئوقىنى (ئوقيا ئوقىنى) چىقىرىدۇ. پەيدىلەردىكى ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ. بۇنىڭ ئىلتىزىدا نى قىزىل سەندەل، گەلى گەرمەنى، بۇپىل، ئاقاقچا، ھوزۇز، سېدىپ، مەدەستەنلەر بىلەن چاپسا يامرايد - مەدەن ئىششىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ گۈلىنى ھەسەل بىلەن چاپسا ئوت بىلەن كۆيگەن كۆ - يۈك ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سىرگە بىلەن چاپسا دائىۋىسىز، بەھق ۋە تېرىدىكى ئىزلەر ئۈچۈن مەن - پەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - گەۋالغا قاراپ 6 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - گۈلى سېۋىتى ۋە گۈلى خەيرى.

دېققەت قىلىدىغان نىشلار: - ئىسسىق مەچەز كەشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ، باش ئاغرىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - بىنەپشە، كاپۇر ياكى نىلۇپەر.

تەركىبى: - ياۋا سامساق ئالكاوئىدى (ئىكوردىن)، نەركىس ئالكاوئىدى (نەركىسەن) نە -

كەپوئىتىن ۋە كەپوئىتىن قەنت ماددىسى، پۇراقلىق ماي (بۇنىڭ تەركىبىدە كېرەت، نە-رول، ئېۋ - كېنول قاتارلىق ماددىلەر بار) دىن ئىبارەت.

تەسىرى: - نەركىس گۈلىنىڭ گۈلى ھەم تەبىئىيەتتىن چىقىرىلغان جەۋھەرنى ھايۋانلارغا بە -

رىپ تەجەبە قىلىپ كۆرۈلگەندە، ئۇلارنىڭ نەپىسى تەرتىپسىزلىنىشى، تەۋەرى تەزلىنىشى، ھارارىتى كۆ - تۇرۇلۇشى، ئاشقازان، ئۈچەيلىرى ۋە سىياپىنىمەنەش، قوسىنى ئاغرىتىشى، ئىچى سۈرۈشى ياكى ئىچى قېتىشى كۆرۈلۈدۇ؛ ئەگەر ئۇنىڭ مىقدارىنى ئاشۇرۇۋاتقان بىرىلسە، بەدىنى تارتىشىپ پالەچلىنىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ.

ئادەملەرگە ئىشلىتىلسە دەسلەپتە سوغۇق تەرتىپسىزلىنىدۇ، قۇستۇرۇدۇ، ئارقىدىن ئاشقازىنى ئاغرىي -

دۇ، ئىچى سۈرۈدۇ، ئۇيقۇچان، ھۇشسىز ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ. ئادەتتە قوچ - كالىلەر بىلەن سەن بۇ چوچ - نى يەپ تاشلىسا تولاراق ئۆلۈپ كېتىدۇ. بۇ ئەھۋال نەركىس گۈلىنىڭ ھەمە، گەزاسى خېلىلا كۈچلۈك - ھەر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا بۇنى داۋالاشقا ئىشلىتىشتە، ئالاھىدە دېققەت قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

جۇشقىمى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئەتتى سوغۇق، زەھەرلىك.

1- ئىلتىزى بېشى - سەرتقا غەلۋەت، كە-دۇمبىلا قاتارلىق چاراهەتلەرنى (خۇسۇسەن

گەمچەك ئىششىقىنى) ئېغىز ئالدىرۇش، داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. سەرتتىن ئىشلىتىش ئاساس قىلىنىدۇ.

2- گۈلى: ئاياللارنىڭ بالىياتقۇ كەپسەللىكىنى، ھەيىز تەرتىپسىزلىنىشىنى داۋالاشقا بېرىل -

دۇ. يەل ھەيدەش ئۈچۈنمۇ بېرىلىدۇ، كۆپ ئىچكۈزۈلەيدۇ. گۈلىدىن نىلۇپەر يوپۇرمىقى، چوغلۇق گۈل - لەر بىلەن قوشۇپ يېرىم گرامدىن ئىچىدۇ.

يېقىندىن بۇيان يامان سۈپەتلىك ئوسەملەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلە كەنە.

نەرسىس گۈل ئۇرۇشى

(تۇخىمى نەرسىس)

SEMENA NARCISSUS TAZETTA

水仙子

تونۇش: - بۇ نەرسىس گۈلىنىڭ ئۇرۇشى بولۇپ، رەڭگى پىيازنىڭ ئۇرۇشىغا ئوخشايدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - باھنى قوزغاش، تېرىلدىكى داغلارنى چۈشۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى: - گەگەر يۈنىڭدىن $\frac{1}{2}$ گرامنى يېڭى سېغىلغان سۈت بىلەن ئىچسە باھ-

نى قوزغايدۇ، مۇۋاپىق ھالدا ئىزىپ سىركە قوشۇپ مەلەم قىلىپ بەدەنگە چاپسا قار داغ، بەھق، سىپكۈز-

لەرنى يوق قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - ئىچكى نەرسىدىن ئىچىشتە گەۋالغا قاراپ 1 گرامدىن $\frac{1}{2}$ گرامغى-

چە بولىدۇ.

تەركىبى: - نەرسىس گۈلىنىڭ يېشى ۋە گۈلى بىلەن ئوخشاش. ئاساسەن پۇراقلىق ماي تۇتۇدۇ.

جۈگىن تىبابىتىدە ئۇرۇشى ئىشلىتىلىدۇ.

نەسەك لاھۇرى

(ئاشتۇزى)

NATRIUM CHLORATUM

食盐

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئاق جىسىم بولۇپ سۇغا سالسا ئېرىيدۇ. ھاۋىلاردىن باشقا ھەممە تا -

ماقلارغا سېلىنىدۇ. تاشقا ئوخشاش قاتتىق بولۇدۇ، كاتتىدىن چىقىدۇ. بۇنىڭ كاتتى بىزى تاغلار بولۇپ،

تاغنىڭ يورۇقلىرى ۋە كامارلىرىدىن سۇيۇق ھالدا سىزىپ چىقىدۇ. ئاندىن سوغۇق ھاۋاتىكىشى بىلەن تاش

شەكلىدە قالىدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى ئاق، قاتتىق، سۇپ - سۈزۈك بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - زېھنىنى قۇۋەتلەش، شىلەملىق بەلغەملىرىنى ئارقا پىشاپ ئارقىلىق چە -

قىرىش، ئاچچىق كىكرىكىنى يوقۇتۇش، قوساق ئىسكىنى پەسەيتىش، كوزنى روشەن قىلىش خۇسۇ -

سىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - بۇنى بىرقانچە قېتىم زۇيۇپ ئىشلەتسە ھولۇكىنى قۇرۇتۇدۇ. ئېچىشتۇرمايدۇ.

ئىچ سۈرۈش قۇۋىتى ئاجىزلايدۇ. ئاشتۇزنى مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە بەلغەمنى، سەۋدانى، سەپرانى چىقىرىدۇ.

شەمەلىق ھوللۇكنى بوقۇتۇدۇ. توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. تاماق ھەزىم قىلىش بۇزۇقلىغىنى يوقۇتۇپ
 ئەشتەينى ئاچىدۇ. رەڭگى رۇخسارنى چىرايلىق قىلىدۇ. تاماقلارنىڭ سوغۇق كىلىشىنى توسۇدۇ. تاماق-
 لارنىڭ كوشلەرنىڭ تەمىنى ياخشىلايدۇ. زېھنىنى تەز قىلىدۇ. ئۇنى شەھەزەل بىلەن چاپسا، باشقا
 پەيدا بولغان يەردىكى چاقىمىلارنى ياخشىلايدۇ. تۇزنى سەركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چاپسا، تازىچاقىسى،
 تەمرەتكە ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ، سەپەرە بىلەن چاپسا، ئەزەل (مەڭگەدىن كەلگەن سۇ) ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ.
 تۇزنى كوزگە تارتسا كوز كەپسەللىكى ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. كوزنى قۇۋەتلىەيدۇ. يۇمشاق
 ئىزىم مەرۋايەت قوشۇپ سۇزۇن تەييارلاپ چەشەق سۇر كەسە چەشەننىڭ كەرەلەرنى ئېلىپ باقمىدۇ.
 ئېغىزنى چايقىمە سا چەشەننىڭ تۇۋىنى قۇرۇت يىگەن چەشەننى مۇستەھكەملەيدۇ. شۇنىڭدەك سەركە بىلەن
 قوشۇپ ئېغىزنى چايقىمە سا ھەم شۇ تەسەرنى بىرىدۇ. تۇزنىڭ ھەممە خىللىرى ئۇچەيلىرىنى كېرەكسىز
 قەرسىلەردىن تازىلاپ بەلغەم، سەزادا خىلمەتلىرىنى بەدەننىڭ ئىچكى ۋە زىرائى جايلىرىدىن چىقىم
 ۋەشقا ياردەم بىرىدۇ. تۇزنى زەھەر بىلەن خېمەر قىلىپ چاپان چاقىغان چاپسا زەھەرنى
 پەسەيتىدۇ. تاغ پودىنىسى ۋە ھەسەل بىلەن خېمەر قىلىپ مۇڭگۈزلۈك ئىمىلان چاقىغان چاپسا
 چاپسا زەھەرنى پەسەيتىدۇ. سەركە، ھەسەل بىلەن خېمەر قىلىپ چاپسا ھازارداپاي (مىڭ ئاياق) دىگەن ھا-
 شاراتنىڭ چاقىغان زەھەرنى ياندۇرۇدۇ. ھەر تۈرلۈك ھەرىكەتنىڭ زەھەرنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلەتمەش مىقدارى: - ۹ گراممچە، ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتمەش.

ئورۇنباشارى: - ئاق تۇز.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - كۆپ ئىشلەتسە ئىسسىق مىزاج كىشىلەرنىڭ مىڭمىگە زى-
 يان قىلىدۇ. كوزنى قاراڭغۇلاشتۇرۇدۇ. بەدەننى قىچىشتۇرۇدۇ.

تۈزەتسەنكى چىسى: - سەننەر، ھەر تۈرلۈك ياغلار، ھول سوغۇق نەرسىلەر.

تەركىبى: - تازىلانمىغان ئاشتۇزنىڭ تەركىبىدە 90 پىرۇتسېنت ئەتراپىدا ناترىي خىلورات، كا-
 لى، گالىسى، سولفات ماددىلار، سۇ ۋە توپا - ئاشقا ئوخشاش مۇرەككەپ ئاشلاندۇق قىسىملار بار.

تەسەرى: - ئاز مىقداردا ئىچكەندىن كىيىن، ئاشقازان سۇيۇقلۇغىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى

كۈچەيتىپ، تاماق ھەزىم قىلىش ناچارلىغىنى ياخشىلايدۇ. ئۈچەيگە كىرگەندىن كىيىن، ئۈچەينىڭ قۇ-
 رۇت ماڭغاندەك ھەرىكىتى (پېرۇستالىكىسى) نى تەزلىتىدۇ ۋە ئۈچەي شەمەشەق پەردىلەرنىڭ سۇيۇقلۇق
 ئىشلەپچىقىرىشىنى كۈچەيتىپ چوڭ تەرەتنىڭ راۋان بولۇشىغا ياردەم بىرىدۇ ھەمدە ئاقسىل ماددىلارنىڭ
 سىڭىشىنى كۈچەيتىدۇ. ئۈچەيدىن قان ئارقىلىق بورەككە كۆتۈپ بورەك شەمەشەق پەردىلەرنى غەدىقە-
 لاپ سۇيۇك ھەيدەش تەسەرنى كورسۇتۇدۇ. سەرتقا ئىشلەتكەندە مەلۇم دەرىجىدە قاننى ئۇيۇتۇش رو-
 لىنى ئويىنايدۇ.

چۇڭگىيى تەبىئەتتە ئىشلەتمەش: -

تەبىئەتى: - سوغۇق، زەھەرسىز.

ھارارەتنى سۇرۇشكە، ئۈچەينى نەملىنىدۇرۇپ ئۇزاققا سوزۇلغان قەۋزىيەتنى بوشۇتۇشقا، زۇرەكنى سالا-

قىلىش، بورەكنى قۇۋەتلەش، قۇستۇرۇش، قان قۇسۇش ۋە قان تۇكۇرۇشنى توختۇتۇش، ئاشقازاننى قۇ-
 ۋەتلەش، ئاشقازان ئاغرىغىنى پەسەيتىش، چىش ۋە ئېغىز ئىچىدىكى كەپسەللىكلەرنى داۋالاش، كوزنى
 روشەنلەشتۈرۈش، ھەر خىل ھاشاراتلار چاققان جاراھەتلىرىنى داۋالاش، قىچىشىنى پەسەيتىش قاتارلىق مەخسەت-
 لەردە ئىشلەتمەش. تۇزنىڭ جۇڭگىيى تەبىئەتتە دوختۇرلۇقتا ئىشلەتمەش دائىرىسى ئۇيغۇر مەلىيى تەبىئەتتە-
 كى بىلەن ئوخشاش. دوختۇرلۇقتا ئاساسەن پارغا ئايلاندۇرۇپ قايتا سوزۇتۇش ئارقىلىق تازىلانغان ئاشتۇزى
 ئىشلەتمەش.

تۇز كۈلۈمۈردىن چىقىرىلغان تۇز لاتىنچە HALITUM خەنزۇچە 大青盐

ئۇنىڭ تازىلانغانىنى SAL PRAEPARATUM 秋石 دەپ ئاتىلىدۇ.

تازىلانغان ئاقتۇزنىڭ تەركىمۋىدە: - سۇ 0.07 پىروتىسېنت، سۇيۇق ئاش تۇز تىزىمىدا (كىمىلوتاسىدا) ئېرىتمە يىدىغان ماددىلار 0.02 پىروتىسېنت، كالى 0.06 پىروتىسېنت، ناتىرې 39 پىروتىسېنت، كالىسى 0.29 پىروتىسېنت، خىلورلۇق ماددىلار 60 پىروتىسېنت، سولفات تۇزلىرى 0.07 پىروتىسېنتنى تەشكىل قىلىدۇ.

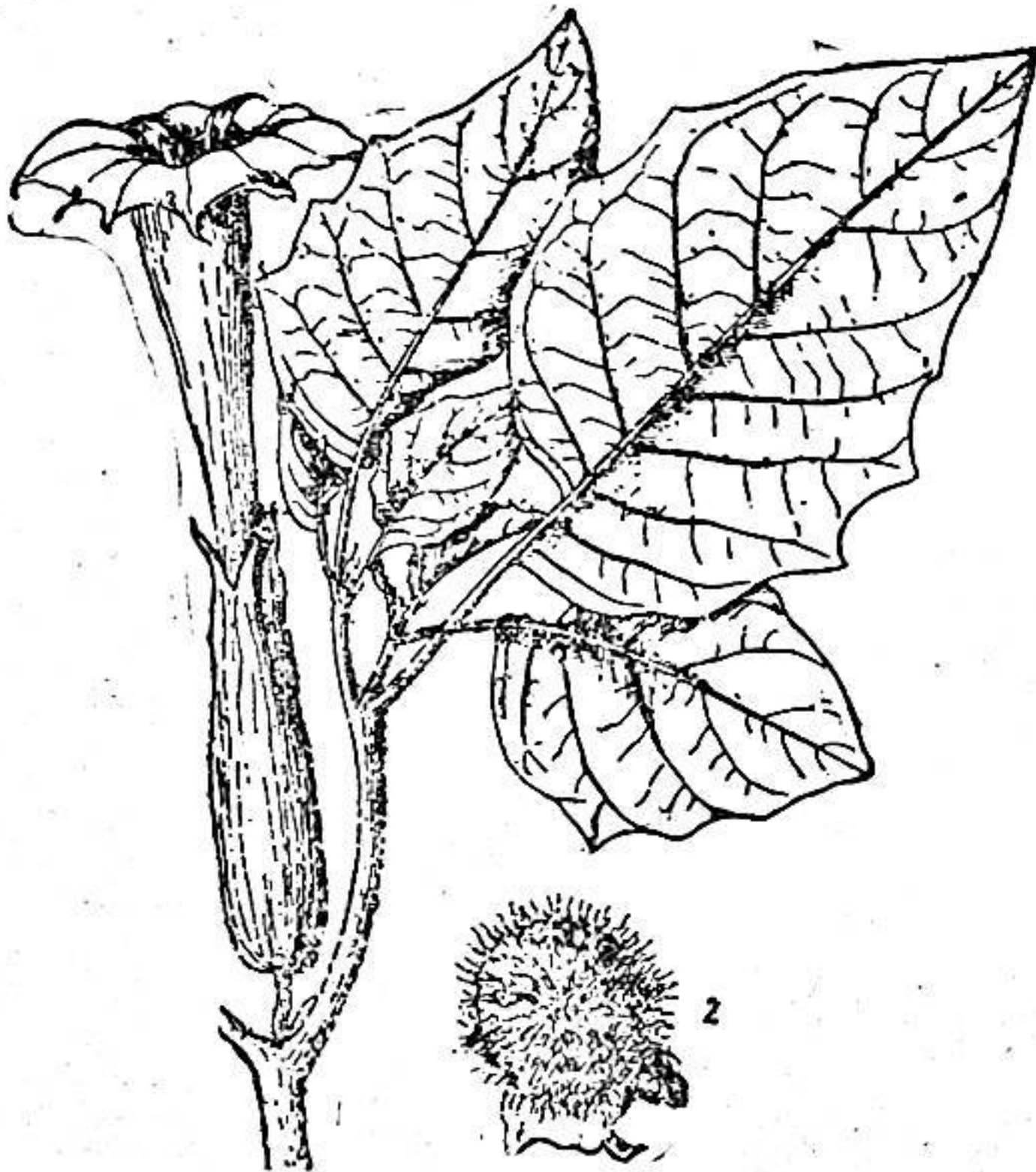
تەبىئىتى: - ئىسسىق، زەھەرسىز ھېسابلىنىپ، ھارارەت پەسەيتىش، سۇيۇك ھەيدەش، كۆزنى رو- شەنلەشتۈرۈش، يوتىل پەسەيتىش، ئېغىز ۋە كال ئاغرىقلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

ۋاشىنىڭ ئۇرۇغى

(ئىت ياڭىقى)

DATURA STRAMONII

曼陀罗

تويۇش: - بۇ ئىگىز ئېسۋىدىغان بىرچىل كىيا بولۇپ بىردىن 1.5 مېتىرغىچە چىلىك ئىرى- سۇدۇ. تېنەسى سۇس ھاۋا رەگ- دە ھەم ئاق رەگىدە، كۆلى كارنايغا ئوخشايدۇ، كۆلى ئاق، يوپۇرمىقى تىرەك يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ (تېرە كىمىگىدىن يوغان بولۇدۇ). كۆلى توڭ- لۇپ ئۇزۇنچاق، ئۈستى تىكەن- لىك غوزا ئىچىدە ئۇرۇقلايدۇ. ئۇرۇغىنىڭ تەمى ئازراق تات- لىغراق. بۇنىڭ ياخشىسى يوغان غوزىلىق، ئۇرۇغى كۆك، پەش- قاندا رەگى ھاۋا رەگىدە بولغىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: - مەملىكەتمىزنىڭ جەنۇبىي، شەرقىي رايونلىرىدىن ۋە را- ونىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 4 - دەرىجىنىڭ ئىۋىلىدە قۇرۇق سۇرۇق.

165 - رەسىم، ۋاڭنىڭ ئۇرۇغى

خۇسۇسىيەتتىكى : - ئاغرىق قالدۇرۇش ، تىنىچلاندىرۇش ، ئۇخلىتۇش ، ئىشەنچ ياندۇرۇش ،
خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە .

ئىشەنچلىكلىشى : - شەخىمىنى ۋە ئۇرۇغىنىڭ يېرىمىنى خېمىر قىلىپ بىر ۋاسىتىدە قىلىپ
يۇلۇدۇ . سەركە بىلەن قاينىتىپ ئىسسىقلىقتىن بولغان ئىشەنچلىكلەردە چىقىرىلىدۇ . يىرپىدۇ .
مىغىنى سوقۇپ ئەكىلە كىتىپ ئوتكىزۈپ ، خېمىر قىلىپ سۇنۇقنىڭ ئۈستىگە چىپىسا
سېرىق سۇ زىغىلىشىنى توختۇتۇدۇ ھەم بەدەندىكى جۈلۈكنى قۇرۇتۇدۇ . ھەل يوپۇرمىغىنى سىقىپ باشقا
چىپىسا باشتىكى توسالغۇنى ئاچىدۇ . باشتىن كەلگەن سۇنى توختۇتۇدۇ . باشقا سۇ زىغىلىغاننى ، ئاشنىڭ ئىشەنچ
شەكلىنى ياندۇرۇدۇ .

ئىشەنچلىكلىشى مىقدارى : - 6 ياشتىن قۇۋەتلىرىگە بىردەپەيدۇ . ئەگەر ئوزۇن بىردەپە توغرىدا
ۋى كەلسە چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 0.05 گرامدىن 0.4 گرامغىچە بىردەپەيدۇ .
ئورۇنباشارى : - 2 ھەسسە لوفىھە .

دېققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ساراڭ ، سەۋدا مىزاج كىشىلەرگە بىردەپەيدۇ . كۆپ بىردەپە
سە ھۈشدىن كىتىش ، كۆزگە نەرسىلەرنىڭ كۆك كۆرۈنۈشى ، ھەرخىل قورقۇنۇچلۇق خىماللارنى قىلىش ، چوچىلۇش
يول ماڭالماستىق ، ماڭما تۇز ماڭماستىق ، كۆزگە نەمە كۆرۈنۈش شۇنى تۇتۇشنى خالاش ، تولا كۆلۈش ،
كۆزنىڭ ئىچى قىزىرىش ، كۆزنىڭ قارچۇغى چىقىرىپ كىتىش بىلەن قاراڭغۇلۇق تەقىلىش ، ئۇيىدۇ .
يەرلەرنى سىلاش قاتارلىق ساراڭغا ئوخشاش ئەھۋاللار يۈز بىرىدۇ .

ئەھۋالداق ئەھۋاللار بولسا تەرىپكە (كوكىنار) يوپۇرمىغىنىڭ سۈيى ياكى رەسىمىنىڭ
زىلىتىمى بىردەپە بىلەن پۈت - قوللىرىنى ئىسسىق سۇغا چىملاش ئارقىلىق قۇستۇرۇش ، بەدەنلىرىنى
ياغلاش ھەم ھەرىكەت قىلىدۇرۇش لازىم . ياغلىق تاماقلارنى بىردەپە بىلەن ھەسلىگى كەسەلمەدۇ .
بۇ دورىنى كەسەللەرگە قىلغىل ، ئارپا بېدىيان قوشۇپ بىردەپە ياخشى بولۇدۇ .

تەركىبى : - تەركىمدە ھېتروسىمامەن ، سكوپولامەن ، ئاتروپىن قاتارلىق ئالكالوئىد
لار بولۇپ ، يوپۇرمىغىدا كۆپرەك (0.4 - 0.25 پىروتىسېنت) ، ئۇرۇغىدا ئالكالوئىدلىرى ئازراق بولۇدۇ .
ئۇنىڭدىن تاشقىرى ماي ۋە نىترىت تۇزلىرى تۇتۇدۇ .

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتىكى ئىشەنچلىكلىشى : - تارتىش (سىيازما) بوشۇتۇش ، ئاغرىق پەسەيدى
تىش ، سۇيۇقلۇقنى قۇرۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە . بۇ بىردەپە (ئۆپكە كارنىمىنىڭ شاخچىلىرى) نىڭ كوش
لىرىنى بوشاشتۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە . شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپۈنچە بىردەپە ئىستىمال (زەپەقى نەپەس)
لەردە ئىشەنچلىكلىشىدۇ . يوپۇرمىغىدىن تەبىئىيەتتىكى ئىشەنچلىكلىشىدۇ . سىيازما (زۇپ) سىيازما (زەپەقى نەپەس)
قەپەس سىقىش ، ئۇزۇنغا سوزۇلغان بىردەپە يۈتەللىرىدە پايدا قىلىدۇ . كۆلەمنىڭ ئاغرىق پەسەيدىتىش ،
تىنىچلاندىرۇش تەسىرى ئالاھىدە ياخشى ، رېۋماتىزىمدا ئاغرىق توختۇتۇش تەسىرىنى كورسۇتۇدۇ .
جۇڭگىيلار سوغۇقتىن بولغان ئاياق ئاغرىقلىرىنى ، يوپۇرمىغىنى قايناتقان سۇ بىلەن زۇيۇپ داۋالاي
دۇ . ئاندىن تاشقىرى توغرى ئۇچى چىقىشلارمۇ داۋالانىدۇ . شۇنىڭدەك ئىشەنچلىكلىشىدۇرغۇچى دورا
قىلىپ كىچىك ئوپېراتسىيەلەردە ئىشەنچلىكلىشىدۇ . ئۇرۇغى « سكوپولامەن ھېتروسىمامەن » دىگەن ئالكالوئىد -
دىن تەبىئىيەتتە خام گەشپا بولۇدۇ .

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتىكى ئىشەنچلىكلىشى مىقدارى : - يوپۇرماق ۋە گۈلدىن بىردەپە 0.1 ياكى
0.2 گرام بىردەپە . بىر كۈندە جەمى 0.6 گرامدىن ئارتۇق ئىچمەسلىك لازىم . بولمىسا زەھەرلەپ قويدۇ .
قوشۇمچە : - سوۋېت ئىتتىپاقىدا بۇنىڭ قۇرۇتۇلغان يوپۇرمىغىدىن يېرىم ھەسسە ، بىر زۇرۇپەنچ
(ھىتروسىيامەن) يوپۇرمىغىدىن چارەك ھەسسە ، بەنگە دىۋانە (بېلادوننا) يوپۇرمىغىدىن چارەك ھەسسە قوشۇپ
چىكىشكە « ئاستىماتول » ئىسەملىك مەخسۇس تاماكا ياساپ بىردەپە ئىستىمال (زەپەقى نەپەس) كىشىلەرگە بىردەپەيدۇ .

ۋاسالغۇ

(زەبىب)

VITIS VINIFERA SICCATUM

葡萄干

تونۇش: - بۇ توبدان پەشقان ئۇزۇمنىڭ قۇرۇتۇلغىنىدۇر. كەڭ باخشى شىردىن، گەتلىك ۋە ئۇ-
رۇقى گاز بولغىنىدۇر.

چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1-دەرىجىدە ھول ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - سىپىرانىڭ تىزلىگىنى ۋە قىزىقلىقىنى پەسەيتىش، بەلغەمنى چىقىرىش، پەينى
چىقىرىش، غىزەپلىنىشنى پەسەيتىش، زۆرەكنى قۇۋەتلىش، تەبىئىتى يۇمشۇتۇش، بەدەننى سەمىرىتىش ۋە
قويۇق خىلمىلارنى يۇشۇرۇش، ئاشقازان ۋە ئۇچىيەلەرنى تازىلاش، جىگدىنى قۇۋەتلىش، سوغىرىق مەزاج
كەشىلەرنىڭ باھەمنى قوزغاش، بەلغەم خاراكىتېرلىقى يۈتەلنى، بورەك ۋە دورۇسۇن كېسەللىكىنى، ئۇ-
چەيلەردىكى يىرىكلىق چاقدىلارنى ياخشىلاش ۋە سۇسسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ۋاسالغۇنى كاۋرېبان كۆلى ۋە كوك خورما بىلەن يەسە خاپىغان
ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئۇزۇمنى «ھەسەيىسى لۇبېيان» بىلەن يەسە ئۇنۇتقا قىلىشنى يوقۇتۇدۇ.
سەركە بىلەن يەسە قىلان ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچىمىدىكى ئۇرۇغى قانچە
تال بولسا، شۇنچە تىل قىلارمۇچ سەپىلىپ داۋاملىق يەسە بورەكنىڭ سوغىرىقلىقىنى
يوقۇتۇدۇ. سۇيىدۇكىنى تۇتۇدۇ. بورەك ۋە دورۇسۇندىكى تاشلارنى يوقۇتۇدۇ. ئۇزۇمنى رۇمبېدىيان بىلەن گوبە-
دان يۇشۇرۇپ ئاندىن مەچەپ، سۇيىمنى ساپ قىلىپ بادام يېغى بىلەن ئىچسە، بەلغەم خاراكىتېرلىق سوغىرىق-
تىن بولغان يۈتەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. چىلانغان ياكى قاينىتىلغان سۇيىمنى تىنھا ياكى
مۇناسىپ دورىلار بىلەن ئىچسە تەبىئىتى يۇمشۇتۇدۇ. ئۇزۇم سەركەسىگە چىلاپ ھەر كۈنى بىر قانچە دانە
يېپ ئۇستىدىن مەزكۇر سەركەدىن بىر ئاز ئىچسە ئالنىڭ ئىششىقلىقىنى تارقىتىدۇ. قارىمۇچ ۋە تېرىق
ئۇنى بىلەن قورۇپ ھەسەل بىلەن يەسە بەلغەمنى چىقىرىدۇ. ھاۋانلارنىڭ چاۋا يېغى بىلەن مەلەم قىلىپ
چاپسا ئىششىقلىق تارقىتىدۇ. كودۇمبىسا چاقدىلارنى ئېغىز ئالدىدۇرۇدۇ. شاراپ بىلەن چاپسا غاغا-
رايا ۋە سېرىق يىرىكلىق چاقدىلار، چېچەك ۋە سەرتان چاقدىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ماشىنىڭ ئۇنى
زەرە بىلەن چاپسا ئىككى ئاشتىكى ئىششىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. جاۋۇشەر بىلەن چاپسا كەچەك بو-
قۇملار ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەۋالغا قاراپ 90 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباستىرى: - كەشەمەش.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىسسىق مەچەز كەشىلەرگە زەرە قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سەركەنجىمەن، ئاچچىق - جۇچۇك مەۋىلەرنىڭ سۇيىسى، خىشخاش سۇيىسى.

تەركىبى ۋە ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئۇزۇم بىلەن ئوخشاش. شۇ مەۋزۇغا قارالسۇن.

ئوت

(مىراره)

FEL (GALL, BILE)

胆汁

توقۇش: - ئوت خالىمى مۇرەككەپ گىزالارنىڭ بىرى بولۇپ، جىگىرگە چاپلاشقان ھالدا تۇرۇدۇ. جىگىرگە پەيدا بولغان سەپىرالار شۇنىڭدا تۇرۇدۇ. بۇنىڭ 2 يولى بولۇپ، بىرىسى سەپىرانىڭ جىگىردىن ساقىپ ئوت خالىمىغا قۇيۇلۇدىغان يولى؛ يەنە بىرىسى ئوت خالىمىدىن 12 بارماق ئۈچەيگە قۇيۇلۇدىغان يولى. ھەر بىر ھايۋان ئوتىنىڭ ئاساسىي خۇسۇسىيىتى ئۆز جايىدا بايان قىلىنغان بولسىمۇ، بۇ يەردە قەسىم خۇسۇسىيەتلىرى بايان قىلىنىدۇ. 4 پۇتلۇق ھايۋانلار ئوتىنىڭ كۈچلۈك-كەسى كالىنىڭ ئوتى. ئۇندىن كىيىن خورازنىڭ ئوتى. ئاندىن كىيىن ئۆچكىنىڭ ئوتى، ئۇنىڭدىن كىيىن قوينىڭ ئوتى. ئۇندىن ئوتلارنىڭ ياخشىراقى مەيلى قانداق ھايۋاننىڭ بولسۇن سېرىق، قىزىل تەرەپكە مەيلى بولغىنىدۇر. چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - مەيلى قانداق ھايۋاننىڭ بولسۇن 4 - دەرىجىگىچە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - پاقىرىتىش، بەدەنگە تىز تەسىر قىلىش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش، كوزدىكى ئاقى ۋە سۇنى يوقۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئېيىقنىڭ ئوتىنى قۇلاققا تېمىتىلسا قۇلاقتىكى يېڭى يىرىگە - لىق چاقىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. رۇخىمە (ئېشىك سويىدى) نىڭ ئوتىنى زەپىتۇن يېپىشى بىلەن قۇلاققا تېمىتىلسا قۇلاق ئېغىرلىغىنى يوقۇتۇدۇ. كۈدە ئوسارىسى بىلەن تېمىتىلسا قۇلاقنىڭ غۇڭۇلدىشىنى يوقۇتۇدۇ. ئەر كەك كالىنىڭ ئوتىگە ناترون، تىنى قەمۇلىدا قوشۇپ باشنى زۇسا باشنىڭ كەپىە كىلىشىشى ۋە باشتىكى ئۇشاق دانىلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ.

ئويدە بېقىلغان ئودە كىنىڭ ئوتىنى دۇخ بىلەن قوشۇپ يېرىم باش ئاغرىغىنىڭ ئاغرىق تەرەپتىكى يۇرتىغا تېمىتىلسا ئاغرىقنى يوقۇتۇدۇ.

ئوۋچى قۇشلارنىڭ قۇرۇق ئوتىنى كوزگە تارتسا كوزگە چۈشكەن سۇنى يوقۇتۇدۇ. بورنىڭ ئوتىنى كوزگە تارتسا كوزدىكى ئاقى ئالىدۇ. ئوي كالىنىڭ ئوتىنى ئارپا بېدىيان سۇيى بىلەن كوزگە تارتسا كوزنىڭ كورۇش قۇۋىتىنى كۈچلەندۈرۈدۇ.

خورازنىڭ، مەكياڭنىڭ، قاغىنىڭ، ئودە كىنىڭ ۋە باشقا كوشىنى يېمىلىدىغان ھايۋانلارنىڭ ئوتىنى كوزگە تارتسا كوزنىڭ يىرىگىلىق جاراھەتلىرى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. ۋە كورۇشنى ئوتكۈرلۈتۈدۇ. كىيىمىنىڭ ئوتىنى يېڭى سېرىق ياغ بىلەن ئاشتىدا ھامامدا تۇرۇپ يالىسا قۇلاق ئېغىرلىغى ۋە ھەممىدەش ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ.

ئەر كەك كالىنىڭ ئوتىنى ھەسەل بىلەن يالىسا كالىنىڭ بوغۇلۇشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىنىدۇ. ئوي كالىنىڭ ئوتىنى ھەسەل بىلەن مەقۇتتىكى يىرىگىلىق چاقىلارغا چاپسا چاقىنى ياخشىلايدۇ. كىرىپىنىڭ ئوتىدىن 3 گرامنى تەپىدە ئىشلىتىدىغان موم بىلەن ئېلىشتۈرۈپ يەسە قوساقتىكى بالىنى چۈشۈرۈشكە تەسىرى كۈچلۈك.

توشقاننىڭ ئوتىنى چاپسا زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. ئوي كالىنىڭ ئوتىمۇ

شۇ ئىسەرنى بىرىدۇ. ياۋا ئېشەكنىڭ ئوتىنى ھەسەل بىلەن چاپسا موگەلنى يوقۇتۇدۇ، ئىشەكلەرنى ئاۋە قىلىدۇ.

ئىشەكلەش مەقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ ئىشەكلىنىدۇ.

تەر كەۋى: - سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلارنىڭ ئوت سۇيۇقلۇقى كۆپ ئەرەپتىن بىر - بىرىگە ئوخشاشىدۇ. لېكىن ھەر بىر ھايۋاننىڭ ھەزىم قىلىش ئورگىنىنىڭ تۈرى ۋە ئوزۇقلۇقىدىن ئىبارەت كەلگەنلىكىنىڭ ھەزىم قىلىنىش ئېھتىياجىغا قاراپ تەر كەۋىدىكى ماددىلار قىسمەن پەرقلىنىدۇ.

ئۇمۇمەن ئېھتىياجىدا، ئوتلەرنىڭ تەر كەۋىدە كەلگۈچىلىك كەسلەتتە، تاۋرۇخولىك كەسلەتتە، خوراسەتتە بولغان سودا، باشقا ئورگانىك تۈزلەر بولۇدۇ.

جۇگىيى ئىبايەتنى تەلەپتە ئوت سۇيۇقلۇقى سەينەكنى داۋالاش، كوزنى روشەنلەشتۈرۈش، غەلۋە رەك (كاربۇنكۇل) ئىشەكلىنى قايتۇرۇش، تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاش، بەدەننى قۇۋەتلەش، ھاشا-رات ئولتۇرۇش ئىسەرى بار.

كالا ئوتى (牛汁 - FEL BOVINUM):

كوكوۋە ۋە قوساقنىڭ ئىسەكلىنى ئالىدۇ، ئىچ ئوتىنى توختۇتۇدۇ ۋە كوزنى قۇۋەتلەيدۇ، مەنى كۆپەيتىدۇ.

ئىسەك ئوت خالىتىدە ساغلام بارماقنى تىقىلسا بارماقنى سەينەكى (پانارېتسىيە) داۋا - لايىدۇ ۋە ئالدىلى ئالىدۇ. قارا پۇرچاقنى ئوتىگە چىلاپ قويۇپ 100 كۈندىن كىيىن ئېلىپ ھەر كۈن ئاشامدا بىر دانىدىن زۇتسا جىگەرگە مەنپەت قىلىدۇ، كوزنى روشەنلەشتۈرۈدۇ. چىسەت ئىل ئىبايەتتە ئوت سۇيۇقلۇقى دورا ئورنىدا ئىشەكلىنى چىقىپ قالغان ئىدى. يېقىنقى چاغلاردىن بۇيان يەنە قىسمەن دوختۇرلار ئۇنى كۆپ ئىشەكلىنىدىغان بولۇپ قالغان. ئەنگىلىيە، ئامېرىكا دوختۇرلىرىنىڭ تەتقىقاتى قىلىشىچە، 100 گرام ئوت (سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلارنىڭ ئوتى) ئىچىدە تۈزلەر ۋە باشقا ماددىلار 20 پىرسەنت ئەتراپىدا بولۇدۇ. ئەگەر ئۇنى كۆيدۈرۈپ مەزكۇر ماددىلاردىن ئاجرىتىلسا، ھاسىل بولغان ساپ ئوت كۆپ ئاغرىقلارغا داۋا بولۇشى مۇمكىن. ئوتنى توۋەندىكى ئۇسۇل بىلەن تازىلاش ئۆگەي: يېڭى سويۇلغان كالا ئوتىدىن 20 مىقدار ئېلىپ، ئالىيۇمىن قاچىدا 5 مىقدار قالغىچە پارغا ئايلاندۇرۇپ ئۇستىگە مەلۇم مىقداردا تازا ئىسپىرت قۇيۇپ شىشىگە قاچىلاپ ئوبدان چالغۇتۇپ، 20 مىنۇت توختۇتۇلسا، سۇزۇك - لۇشۇدۇ. ئۇستۇنكى قىسمىدىكى سۇزۇك سۇيۇقلۇقنى توكۇپ ئىستىدىكى دۇغىنى سۇزۇك قاقىز ئارقىلىق سۇزۇپ ئازراق ئىسپىرت قوشۇپ سۇزۇلگەن سۇيۇقلۇقنى ئاغزى چوڭ شىشىگە قاچىلاپ، ئاغزىنى ئوچۇق قويۇلسا، ئىسپىرت ئوچۇپ كىتىدۇ. ئاستىدا قالغان قىسمىنى ئايروم كۆرۈشكىدا قۇرۇتۇپ مەلۇم ھالدا كەلتۈرۈلۈدۇ. بۇنى ئىچىپ يۇمشۇتۇش ئۈچۈن ئىشەكلىنىدۇ. بەزىلەر ئۇنى ماغدۇرلاندىرغۇچى ياكى قاننى سايلاندۇرغۇچى دورا قىلىپ ئىشەكلىنىدۇ. ئەگەر تاماق ھەزىم قىلىش ناچار بولسا، ئۇنىڭدىن ئاز - ئاز - دىن ئىستېمال قىلىنسا مەنپەت قىلىدۇ. ئادەم ئوتىنى كۆچلەندۈرۈدۇ. ئەگەر ئادەمنىڭ ئوتى كەم بولسا، 0.3 گرامدىن كاپسۇلغا قاچىلاپ ئىچىش مۇمكىن.

2. ئىيىق ئوتى (熊胆 - FEL URSI)

تەبىئەتتى: - سوغۇق، زەھەرسىز، تەمى قېرىق. خۇسۇسىيەتى: كوزدىكى ئوسۇك كوشلەرنى يوقۇتۇش، كوزنى روشەنلەشتۈرۈش، ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇش، سەينەكنى داۋالاش، ئاشقازاننى كۈچەيتىش ۋە ئارتىشىش (سپازم) نى بوشۇتۇش، ئاغرىق قالدۇرۇش، ماغدۇرلاندىرۇش، ئۇزاق داۋام قىلغان ئىچ ئوتى كەلگەنلىكىنى توختۇتۇش، ئوتنى تولۇقلاش خۇسۇسىيەتىگە ئىگە.

دەر كىمۋى: - ئىيىمى ئوتىنىڭ تىر كىمۋى كالا ئوتىگە ئوخشاش بولغاندىن ئاشقىرى ، ئۇنىڭ ئىمى .
 چىمە قاتسىدۇم خېنودىزۇ كىسەنلىكۈم ، ئاتسىدۇم ئۇرۇ - دىزۇ كىسەنلىكۈم دىگەن كىسەنلار بار . بۇ ئىمى .
 يىمى ئوتىگە خاس كىسەنلار بولۇپ ، باشقا ھايۋانلار ئوتىدىن پەرقلىنىدۇرۇدۇ .

ئىشلىتىلىشى: - ئاشقازاننى كۈچلەندۈرۈپ تاماق ھەزىم قىلىشنى ياخشىلاشقا ، ئاغرىق پەسىد -
 تىمى مەخسەتتە مەيدە ئاغرىقىدا ، ئوت يوللىرىدا تاش پەيدا بولغاندىكى ئاغرىقلاردا ، دەپنە دىگەن -
 (ۋا) ئاغرىقىدا ، ئىچكى ئەزالارنىڭ ھەرخىل سانجىملىق ئاغرىقىدا ئىشلىتىدۇ . بالىلار دولىنىپ ،
 تارتىشىپ قېلىشنى ، ھامىلدار ئاياللارنىڭ تۇتقاقلىق كېسىلىنى ، سېرىق كېسىلىنى ، ئۈچەيدىكى مەدە قۇرۇت
 كېسىلىنى داۋالاشقا بىولىدۇ . تاشقى تەرەپتىن سۇ بىلەن تەكشۈپ كوزگە تېمەتسىدۇ . بوۋاسىرنىڭ
 ئاغرىقىنى پەسىتدۇ . شۇڭا جۇگىيى تىبابىتىدە ئوتكۇر ئاغرىقلارغا تەز يەردەم بىرىدىغان مۇھىم دەر -
 ولاردىن ھېساپلىنىدۇ .

ياپونىيەنىڭ مىللىي تىبابىتىدە زۇقۇرقلاردىن ئاشقىرى: قۇسۇشنى توختۇتۇشقا رەھ كېسەللەر -
 گە ، بەزگە كىكە ، چىچەك ، قىزىل قانارلىقلارنىڭ ئىسۋىلىرىنى سوتقا تەپتۈرۈشكە ، ھامىلدارلارنىڭ قو -
 ساق ئاغرىقى ، تۇغۇتتىن كىيىنكى قوساق ئاغرىقىدا ، چىمى ئاغرىقىغا ، زەھەرلەرنى قايتۇرۇشقا ئىش -
 لىتىلىدۇ .

مىقدارى: - كۈندە يېرىم گرامدىن 2 گرامغىچىنى ھېپ ، سۇيۇپ ، مەجۇنات ھالدا ئىشلىتىش مۇمكىن .

ئودھىندى

LIGNUM SAPPAN

(CAESALPINIA SAPPAN)

苏木

166 - رەسىم ، ئودھىندى

تودۇش: - بۇ بىر خىل دەرەخنىڭ ياغىچى بو -
 لۇپ ، باڭگالە ئولىكىسىنىڭ سىلىت شەھرىگە يېقىن تاغلار -
 دىن چىقىدۇ . دەرەخنىڭ تېنىسى بەك چوڭ بولۇدۇ . شاخ -
 لىرى ئەگرى بۈگرى رەتسىز ، بىر ئاز كاۋاك . ئۇنىڭ ياغ -
 چى سېسىمىغا خۇشبۇي بولمايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى
 كىيىپ نەم يەرلەرگە كۆمۈپ سېسىتىپ ئاندىن كىيىپ
 ئىشلىتىلىدۇ . ئەڭ ياخشىسى ياغلىشاڭغۇ ، ئېغىر ،
 قارارە گىلىك بولىشىدۇ . ئۇخىلىدىكى سۇغا سالسا
 چو كۇدۇ . ئەمى بىر ئاز ئاچچىق ، خۇشبۇي .
 بۇ بىر قانچە خىل بولۇدۇ . مۇتلەق ئۇد دەپ ئاتالسا
 ئۇ ھىندىنى كوزدە تۇتۇلۇدۇ . چۈنكى مىللىي تىبابەتتە
 ئىشلىتىلىدىغىنى زۇقۇرندا ئېيتىلغىنىدۇر .

چىمەش ئورنى . ئەسلىدە چىت ئەللىرىدىن ھىندىستان ، ھىندونېزىيە ، سۇماترا ، ئالايا
 قاتارلىق جايلاردا ئوسۇدىغان بولۇپ ، مەملىكىتىمىزگە تولاراق شاڭگاڭ ئارقىلىق كىرەتتى . يېقىنقى
 زىللاردا مەملىكىتىمىز كۇاڭشى ئولىكىسىنىڭ بېسى ، چاڭئەن ، لۇڭچىڭ دىگەن جايلاردا بارلىقى ، مەھسۇلاتتە

كوپىلىكى بايقالدى. بۇنىڭ سەۋەبىدە يۇرتىمىز، ئىدىيەمىز، خىزمەت داۋامىدا ۋە كۈۈڭ قاتارلىق جايلاردىن ئىبارەت كۆپ مىقداردا چىقىرىلدى.

تەبىئىيەتتىكى : - 2 - دەرىجىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق ، 3 - دەرىجىدە قۇرۇق .

خۇسۇسىيەتتىكى : - توسالغۇلارنى ئېچىش ، پەيدىلەرنى ، خۇاسلارنى ، مىڭمىنى ، زۆرەگىنى ، چىگىر ۋە ئاشقازاننى ، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋەتلىش ، يەللەرنى ئارقىتىش ، تاماق سىڭدۈرۈش ، ئىپەمىز سېسىقلىقىنى ، ھوللۇكلەرنى يوقۇتۇش ، قوساقتىكى بالىنىڭ ۋە ئانىنىڭ سالامەتلىكىنى ياخشىلاش ، كىچىك بوزۇملارنىڭ ئافرىقىلىرىنى قالدۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى ئورنى : - خۇاسى (سەزگۈرلىكى) ئاجىز ، مىڭمى ۋە پەيدىلىرى ئاجىز كىشىلەرگە بېرىلىدۇ . ئىپەمىزنى خۇشبوۋ قىلىش ، چىشلارنى چىڭىتىش ئۈچۈن چاينايدۇ . كۆيدۈرۈپ سۇيۇپىنى چىشىنىڭ تۇۋىكىگە باسا پاقىرىتىپ چىقىرىلىدۇ . بىر ئاز ئۇندى ئوتقا سېلىپ تۇتۇشقا سېلىپ ياسالغان قاچىنى دۇم قىلىپ ئۈستىگە تۇتسا تۇتۇن ۋەگىلىدۇ . بۇ تۇتۇننى سۈت ئىمەيدىغان كىچىك بالىلارنىڭ قۇسۇش كېسەللىكىنى توختۇتۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ . بۇنىڭ ئۈچۈن ئانىنىڭ سۈتىدىن شۇ قاچىدىكى تۇتۇننى سېغىپ چايقاپ بالىغا ئىچكۈزۈلۈدۇ . بىر - ئىككى قېتىم ئىچكۈزۈش بىلەن بالىنىڭ قۇسۇشى توختاپ ، تەن سالامەتلىكى ئوز ھالىغا كىلىدۇ .

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - 4 گرامغىچە .

ئورۇنباشارى : - داچىن ، قىلامپۇر ، زەپەرلەردىن ئىبارەت .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئىسسىق مىجەز كىشىلەر ئىچسە ياكى تۇتۇننى پۇرسا بولمايدۇ . زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - كاپۇر ، سەركەنجىبىن .

تەركىبى : - ساپپانەن ، برازىلىيە ئۇندىنىڭ چىۋىرى (بىزىلىن) ، ساپ ياغ ۋە كۆل ماددىلەر .

ئورۇنباشارى : -

تەبىئىيەتتىكى : - مۆتىدىل ، قۇرۇق ، زەھەرسىز .

خۇسۇسىيەتتىكى : - قاننى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش ، توسالغۇلارنى ئېچىش ، بەلغىم بوشۇتۇش ، يەل ئارقىتىش ، قان توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى : - قۇرغۇچى ، قان توختاتقۇچى دورا قىلىپ بالىياتقۇچىدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇش ، تۇغۇتتىن كىيىن نىپاس خۇنىنىڭ بەك كۆپ كىلىشىنى توختۇتۇش ئۈچۈن ، باش قېيىمى ، كوزقا - راڭغۇلۇشۇشلارنى داۋالاش ئۈچۈن بىرىلىدۇ . شۇنىڭدەك ئۇزاققا سورەلگەن ئۇچەي ۋە سىپالېنىمىلەر ، قانلىق ئىچ ئوتۇش ، تولغاق ، ئۇچەي قاناشلاردىمۇ ئىشلىتىلىدۇ . بالىياتقۇچ ۋە سىپالېنىمىدە ، ئاق خۇن كېسەللىك قايىنىتىلەمسىنى پەزىلەتكە ھومۇل قىلىش مۇمكىن . ئەرلەر ئاش خالىتىنىڭ ، تۇخۇمنىڭ ئىششىقلىرىدا ۋە يىمىلىپ ، ئاياق تىگىپ تېرە ئاستىغا قان چۈشۈپ كۆكۈرۈپ قالغاندا ئىسسىق ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىشلىتىش مۇمكىن . كەم قان ۋە قان قېيىش ئەھۋالى يوقلارغا ئىشلىتىلەيدۇ . بىر كۈنلۈك مىقدارى 6 - 12 گرام بولۇپ قايىنىتىپ ئىچىلىدۇ .

ئوردان

(فۇۋە)

RUBIA CORDIFOLIA L

茵 草

167- رەسەم ئوردان.

تۈزۈش: - بۇ بىر خىل قىزىل ۋىلىتىمىز بولۇپ بو-
ياقچىلار ئىشلىتىدۇ. ئوردان ۋۇرتىنىڭ ۋە جاڭگالنىڭ دەپ
2 خىملىغا بولۇنۇدۇ. مەۋىسى ۋۇمۇلاق بولۇدۇ. پىشقاندىن
كەيىن قارىسىدۇ. ئوسۇملىۋىسى ۋىرتىك، مەۋىسى غۇۋمەك
غازاڭلىرىنىڭ ئارىسىدا ئورۇنلاشقان بولۇدۇ. ئەڭ ياخشى-
سى يېڭى، قىزىل ۋە رەڭدار بولغىنىدۇر.

پىچىقىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىي،
جەنۇبىي ئۆلكىلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئوسۇدۇ.

تەبىئىي: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.
خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇ-
سىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى: - ھەسل بىلەن بىرلىكە
پالچ ۋە لەقۇۋا، ئەزالارنىڭ سۇسلىغىنى يوقۇتۇدۇ. سېرىق
كېسەللىكى ئۈچۈن مەتبەئە قىلىدۇ. ئاشقازاننى قۇۋەتلەيد-

دۇ سىر كەنجىبىل بىلەن بىرلىكە جىگىرنىڭ ۋە تالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئورداندىن 3 گراممىنى
6 گرامم رەۋەند چىمىنىگە قوشۇپ، بىر پىيالە بوزا بىلەن بىرلىكە زەربە يەتكەن ۋە يىمىقىلىغان
كىشىلەرگە مەتبەئە قىلىدۇ. مەۋىسىنى سىر كەنجىبىل بىلەن ئىچسە جىگىرنى تازىلاپ توسالغۇلار-
نى ئاچىدۇ (قالغان گىزالىرىمۇ شۇنىڭدەك). ئورداننى ئىزىپ تاماق بىلەن خالچىر ئىت چىمىلىگەن كىشى-
لەرگە بىرلىكە زەھىرىنى قايتۇرۇدۇ، يوپۇرمىقى ۋە مەۋىسى، شاخلىرى زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ زەھىرىنى
پەسەيتىدۇ. ھەممە قىسىملىرىنى بىرلەشتۈرۈپ ياكى يەككە ئىشلىتسەمۇ شۇ تەسىرنى بىرىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - 4 گراممغىچە؛ باشقا دورىلارغا قوشۇپ قاينىتىپ ئىچسە مىقدارى 10 گراممغىچە.
دققەت قىلىدىغان ئىشلار: سۇيۇكلۇككە زىيان قىلىدۇ. سۇيۇكلۇكتىن قان كەلتۈرۈدۇ،
باشقا زىيان قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سۇيۇكلۇككە بولغان زىيىنىنى تۈزەتكۈچىسى كەتپەرا ۋە باشقا بولۇدىغان
تەسىرنى تۈزەتكۈچىسى رۇمبېدىيان.

ئورۇنباشارى: - باراۋەر مىقداردا كاباب، يېرىم مىقداردا دارچىن؛ 1 مىقداردا قۇرۇق قارا
ئۈزۈم. بۇنىڭ ئۇرۇغىنى ئىستېمال قىلغان كىشى ھەر كۈنى ھامىياغا يېرىپ تۇرۇشى كېرەك.
تەبىئىي: سوغۇق، تەمى قېرىق.

خۇسۇسىيىتى: قاننى سوۋۇتۇش، قان توختۇتۇش، قېيىپ قالغان قانلارنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.
تەسىرى: - 1 - ۋىلىتىمىز ھېيىزنى راۋان قىلىش ۋە قاننى ماڭدۇرۇش تەسىرىگە ئىگە ھەمدە
سۇيۇك ھەيدەش خۇسۇسىيىتى بار. قان تۈكۈرۈش، قان قۇسۇش، ئاياللارنىڭ ھېيىز كورۇشى قېيىن-

لەشەش ، ھېيىز ئوسۇلۇپ قېلىش كېسەللىرىنى داۋالاش ئۇنۇمى بار . ئاياق زەربىسى ياكى يەتمەشتەن بولغان قانلىق ئەشەشلىرىنى ياندۇرۇپ كۆكتى تارقىتىش تەسىرىنى كۆرسۈتۈدۇ . سېرىق كېسەلگە ، سۇ-لۇق ئەشەشلىرىغا بىرلىسە مەنپەئەت قىلىدۇ . كۆتەن ئۆچمەننىڭ چىقىملىرىنى ، مەقشەتنىڭ ئەشەشلىرىنى داۋالايدۇ ھەمدە بەدەننى مازدۇرلاندۇرۇش تەسىرىدە بار . بالىلارنىڭ ۋە ھامىلدار ئاياللارنىڭ سۆگمى يۇمشاپ كېتىشى كېسەللىرىگە ئەشەشلىنىدۇ .

بۇ دورىنى ئىچكەندىن كىيىن سۈيدۈك قىزىل كېلىدۇ ، بۇ ئورداندىكى رەڭ ماددىسىنىڭ سۈيدۈك بىلەن چىقىشىدىن ئىبارەت ، ئەنسىرىمەسلىك لازىم .

2- يېڭى يوپۇرماقنى مىكرورېسپىزىدا قۇيۇپ ، ئازراق ئىچىدىغان تۇزقوشۇپ سۇقۇپ خېمىرھالىغا كەلتۈرۈپ ، سەينەكى (كۆككەنە) ، چىمقان ، غداۋىرە ككە ئوخشاش جاراھەتلىر ئۈستىگە تېگمەسلىرىنى شورۇۋالىدۇ .
 ھەمقارى : - سۈيدۈك ھەيدەشكە كۈنىگە 9 - 12 گرام ؛ ھېيىز ماگدۇرۇشقا 15 - 30 گرام .
 نى قايىمىتىپ ئىچىلىدۇ . ئاز مىقداردا ئەشەشلىسە قان توختۇتۇدۇ ، كۆپ مىقداردا ئەشەشلىسە ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ . قارىماقلىققا بۇ بىر - بىرىگە زىت ئەھۋالدىكى كۆرۈنىدۇ ، ئەسلىدە مىقدارنىڭ ئاز - كۆپلىكى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر ، مۇنداق دورىلار نۇرغۇن .

ئورۇك

(مىسىش - زەردئالۇ)

PRUNUS ARMENIACA LINNAE

杏

تونۇش : - بۇ مەشھۇر مەۋىلەردىن بىر خىلى ، ھاۋا كىلە - ھاتى مۆتىدىل جايلاردا ئوسۇدۇ . بۇنىڭ خىللىرى كۆپ ، ئەڭ ياخشى شىسى ئاتىلىق ، سۇلۇق ، پوستى نېپىز ، ئوبدان پەشقىنىدۇر . ھولە - لىدىن قۇرۇغىنىڭ مەنپەئىتى ياخشىراق .

چىقىش ئورنى : - شىنجاڭدىن كۆپ چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - 2- دەرىجىدە ھول سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى : - توسالغۇلارنى ئېچىش ، بەدەن - لىكى قاتتىقلىقلارنى يۇمشۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

168 - رەسىم ، ئورۇك .

ئىشلەتمەسلىكى ئورنى : - ئوبدان پەشقان، ئاتلىق ئورۇكنى مۇۋاپىق ھالدا يەسە تەبىئەتلى
(ئىچىنى) يۇمشۇتۇدۇ . قۇرۇغىمىنىڭ قاينىتىلغان ياكى چىلانغان سۇيىملى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە سەپ -
ۋانى سۇرۇدۇ، تەبىئەتنى يۇمشۇتۇدۇ. ئۇسۇزلۇقنى ، قاننى ، سەپرانى پەسەيتىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئاچچىق -
چۇچۇكنىڭ تەسەرى تېخىمۇ ياخشى. ئورۇكنىڭ يېڭى پەشقان ھولىمى سەپرا خاراكىتەرلىق قەزىق تەپ كې -
سىلىگە يەدۇرۇپ، ئۇستىدىن قاينىتقىلى ، پىر ئاز ھەسەل ئىچكىزۇپ قۇستۇرۇسا ئاشقازان زەھەرلىك
بۇزۇق خىلىتلاردىن ئازىلىنىپ تەپ يوقۇلۇدۇ.

ئىشلەتمەسلىكى مىقدارى : - ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتمەسلىدۇ.

ئورۇنباستارى : - شاپتۇل.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - سوغۇق مىزاج، ئاشقازىنى ئاجىز ۋە قەرى كىشىلەرگە زەرەر
قىلىدۇ، ئۇچىدە يىل پەيدا قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - شېكەر، مەستىكى، رۇمبىدىيان، ئانىغا، جاۋاردىش كۆمۈنى، ياكى جاۋاردىش
كۆنلەردىن ئىبارەت. بۇنى ئېغىر (تەسلىكتە سىڭىدىغان) تاماقنىڭ ئۇستىدىن يەيمەش ئوبدان گەدەس .
تەركىمىسى : - ئورۇكنىڭ تۈرى كۆپ، گەمما ھەممىسىنىڭ پەشقان كوشى، مېغىزلىكى تەركىپ -
لەر ئاساسەن پىر - پىرىگە ئوخشايدۇ.

پەشقان ئورۇك مەۋسىنىڭ كۈنىدە 27 - 5 پروتسېنتىگىچە قەن ماددىلىرى بولۇپ، ئۇنىڭ مۇھىمى ساخ -
خاروزا (10% پروتسېنت)، ئاز مىقداردا دېكستېرۇن، ئىنۇلىن ۋە كىراخىماللاردىن ئىبارەت. يەنە ئاسما
كىسلوتاسى ۋە ئۇزۇم كىسلوتاسى، پىر قىسىم ئاتسېدۇم سالىتسىلىك ئىزلىرى بار. يېڭى پەشقان ئورۇك
ئېتىدە بۇ خىل كىسلوتالار 2% - 3% پروتسېنتىگىچە ئورۇنلۇق بولۇدۇ. ئورۇك ۋىتامىن A غا باي، ۋىتامىن
C مۇ بار.

ئاتلىق ئورۇك مېغىزى 40-60 پروتسېنت ياغلىق ماي، 10 پروتسېنت قەن ماددىلىرى، 25-20 پروتسېنت ئاقسىل،
3 - 4 پروتسېنت يېلىم ماددىسى تۇتۇدۇ. گەمما ئامىگىدالدىن ناھايىتى ئاز مىقداردا (17 پروتسېنتىگىچە) ۋە
سىنىل كىسلوتاسى (ئاتسېدۇم ساندۇم) 11% پروتسېنتىگىچە بولۇدۇ. بۇنىڭ داۋالاشتىكى گەھەمىيەتى ئاز -
لىق بادام بىلەن ئوخشاش . شۇڭا ئاتلىق بادام ئورنىدا ئىشلەتمەش فارماكوپىيە كىتابلىرىدا بەلگە -
لەنگەن .

ئاچچىق ئورۇك مېغىزى : 45 - 60 پروتسېنت ياغلىق ماي، قەن ماددىلىرى، ئاقسىل ، يېلىمەسلىك
ماددىلار، كۆپ مىقداردا ۋىتامىن C ، B₂ ، A تۇتۇدۇ.

ئورۇك يېلىمى مەلۇم جەھەتلەردىن مەمى ئەرەبى (گۈمى ئارابىك) ئورنىنى باسىدۇ .
جۇ شېمى تەبىئەتتە ئىشلەتمەسلىشى : - ئورۇكنىڭ كوشىنى گەدەس، ئۇنىڭ مېغىزلىنى دورا
ئورنىدا ئىشلەتمەسلىدۇ. ئورۇك مېغىزى، بولۇپمۇ ئاچچىق ئورۇك مېغىزى ئاتلىق ۋە ئاچچىق بادام ئورنىدا
ئىشلەتمەسلىدۇ.

تاتلىق ئورۇك مېغىزى :- SEMEN ARMENIACAE DULCIS 甜杏仁

تەبىئەتى : - قۇرۇق ئىسسىق. ئىچىنى يۇمشۇتۇش ۋە بەدەننى سەمىرىتىش ئۈچۈن بىرىلىدۇ . شۇ -
ئىگدەك بەلغەم بوشۇتۇش، زىققىنى پەسەيتىش ئۈچۈن، ئاجىزلاپ كەتكەنلەرنىڭ يوتىلىشى، پروتسېنتلىرىنى
داۋالاشقا ئىشلەتمەسلىدۇ. كۆپۈنچە ئورۇك مېغىزلىنى پوستىدىن ئايرىپ سۇقۇپ خېمەر قىلىپ ياكى قورۇپ،
كويۇرۇپ جاراھەتلىرىنى داۋالاشقا ئىشلەتمەسلىدۇ. مەسلىن : بالىلارنىڭ كېلى ئىششىپ قالسا، ئورۇك مېغىز -
غىزىنى قاراغىچە قورۇپ سۇقۇپ خېمەر قىلىپ چاپىدۇ؛ پىرەر گەزەننىڭ كوشىگە ۋىگىنە كويۇپ كىتىپ چىقىدۇ.

دەسسا ، ئورۇك مېغىزلىرى سوتۇپ خېمەر قىلىپ چوشقا يېغى (كالا ، قوي ياغلىرى بولسىمۇ بولۇپ بېرىدۇ) ئا-
رىلاشتۇرۇپ تېگىپ قويۇلسا زىننىنى چىقىرىدۇ ، بالىنىڭ كىندىكى شەلۋەرىپ كەتسە ئورۇك مېغىزلىرىنى سۇ-
قۇپ (پوستىنى ئاخالاپ) تېگىلىدۇ .

گاجىچىق ئورۇك مېغىزلىرى :- SEMEN ARMENIACAE AMARAE 杏仁
ئاساسەن بەلغەم بوشاتقۇچى دورا ئورنىدا ئوپىكە كانىيى شاخچىلىرىنىڭ ژوسپالېنىيىسى (پرونخىمىدا
يوتىل ، زىنقى قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ .
ئورۇك مېغىزلىرىدىن ، بولۇپمۇ گاجىچىق ئورۇك مېغىزلىرىدىن چىقىرىلغان ياغ بادام يېغىنىڭ ئورنى
ئىشلىتىلىدۇ .

ئۇزۇم

ئىندى

VITIS VINIFERA

葡萄

تونۇش :- بۇبىر خىل مەۋە بولۇپ ، تېنىسى قارا-
تۇل ، سېرىق ، تولغۇماچ ، پىلەك ئۇزۇتۇدۇ . يوپۇرمىغى تېرەك
يوپۇرمىغىغا ئوخشايدۇ ، ياكى ئۇنىڭدىن يوغان ، يوپۇرمىغى
يېشىل ۋە نەپەز بولۇدۇ . ئۇشاق ئېقىش چېچەكلەيدۇ . غۇز-
مەك پەرسايتا پەزىلەتچە ئال مەۋە بىرىدۇ . مەۋىسى سۇلۇق ،
ئاتلىق ، ئۈستىدە پوستى ، ئىچىدە ئۇرۇغى بولۇدۇ . مەۋە-
سىنىڭ شەكلى زۇم-ۇلاق ، بەزىلىرى ئۇزۇنچاق ، رەڭگى
قىزىل ، سېرىق ، كۆك ، قارا كەلەدۇ .

چىقىش ئورنى :- دۇنيانىڭ ھەرقايسى قىتىمە-
لىرىدىن ، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر بىر جايلىرىدىن جۈملىدىن
شىنجاڭدىن (گەڭ ياخشى تۇرپاندىن) چىقىدۇ .

تەبىئىتى :- ھەممە خىلى گەۋۋەلىقى دەرىجىدە ھول
ئەسلىق ، ئوبدان ئاتلىق پەشقىنى 2-دەرىجىدە ھول ئە-
سلىق ، ئۇرۇغى 2- دەرىجىدە قۇرۇق بوغۇق .

خۇسۇسىيىتى :- ئوزۇق بولۇش ، ساپ قان پەيدا
قىلىش ، قاننى ساپلاش ، سەمىرىتىش ، ئارقا تەرەتنى يۇمشۇ-
تۇش ، تېرىلەرنى يۇمشۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

169 - رەسىم ، ئۇزۇم

ئىشلىتىلىشى :- ئوزۇق بولۇشقا ، ئەسلىق كەلتۈرۈشكە ، بەدەننى سەمىرىتىشكە-
بەدەننى قۇۋۋەتلەشكە ، چىگىر كېسەللىرىگە ، غىمە ئىشلىتىشنى يىراق قىلىشقا ئىشلىتىدۇ .

سۇيىمى قايىنىمىپ ياكى ئاپتاپتا بۇشۇرۇپ بەرسە ئالدىنقى قاتتىق قىلىندۇ. ئۇرۇغىنى سەركىمگە چىلاپ قۇ - رۇتۇپ، قورۇپ، سوقۇپ بىرىلسە ئارقا پەشاپىنى توختۇتۇدۇ. ئۇرۇغىنى كويۇرۇپ بەدەنگە سەپسە جۇلاھ بىرىد - دۇ، كوزگە نارتسا كوزدىن سۇ كىلىشىنى توختۇتۇدۇ، سۇلۇق جاراھەتلىرىنىڭ سۇيىمى يوق قىلىندۇ. يا - غىچىمى كويۇرۇپ ئىچسە سۇيىدۇك يولىدىكى قاشنى چىقىرىدۇ، ئىشىشىق ياندۇرۇدۇ، باشنىڭ يېرىمى - ئاغرىغىغا، بوۋاسىغا پايدا قىلىندۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1 دىن 5 ياشقىچە بولغانلارغا 5 - 15 گرام، 5 - 10 ياشقىچەلىكلەر - گە 20 - 30 گرام، 10 - 15 ياشقىچەلىكلەرگە 40 - 50 گرام، چوڭلارغا ئەھۋالغا قاراپ 60 - 80 گرام - غىچە بىرىشكە بولىدۇ.

ئورۇنبا سارى: - قۇرۇق ئۇزۇم.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلىتىلىش: - ئۇرۇغى ھەم تىرىپىمى ئاشقازان كېسەللىرىگە، يەنىدىن بولغان قۇلۇمچىگە بىرىلىدۇ. جىمگەر، ئال، بورەك يولىمىغا توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ. ئاشقازان كېسەللىرىگە سىر - كەنجىمىل، قۇلۇنچى، جىمگەر، ئال، بورەك كېسەللىرىگە چىمىسى ئۇرۇغى بىلەن بىرىلىدۇ. ئۇزۇمىنى يە - يىمىشە مۇمكىن قەدەر سىقىپ سۇيىمى ئىچىش لازىم.

تەركىبى: - ئۇزۇمنىڭ شىمىدە 14 - 24 پىروتسىپتىكىچە ئوزگىرىگەن قەن، ئۇنىڭدىن قالسا كالىسى تارتارىك، كالىوم بىتارتارىك، ئالما كىسلاتاسى، لىمىون كىسلاتاسى، تاننىن، پېنتوزان، پېكتىن، گىمىوزىت، لېۋىتسىن، تىرۇزىن، لىتسىپتىن، كىمۇپروتسىپتىن، يىلمىم ماددىسى، ۋىتامىن A، C، ئىننىن، ئېنىپىدىن بولىدۇ. زىلىتىمى يىلمىم ماددىسى، قەن، كالىكتان، ھەر خىل فېررىمېنت ۋە ئاتسىد بىرىدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى: - ئۇزۇمنىڭ تۇرى كۆپ، ئۇنۇمى ئاساسەن ئوخشاپ كەتمەدۇ. تەبىئىي: قۇرۇق، مەتەل، قورۇغۇچى، زەھەرسىز. ھاراق چىقىرىپ ئوزۇقلاندۇرغۇچى، بەدەننى چىمىگە - قۇچى سۇيىمىدە ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە ھەزىم قىلىش ئەزالىرىنىڭ خىررىنى كاتارلىرىغا بىرىلىدۇ. قۇرۇق ئۇزۇمى قېرى، ئاجىمىزلىغان ۋە ئېغىر تاماقلار بىرىدە، يىدىغان كىشىلەرگە ئوزۇقلۇق ئورنىدا بىرىش مۇمكىن. ئۇزۇمنىڭ پوستى ئوڭاي سىڭىدۇ. ئەڭ ياخشى قايىنىمى شەرۋىتىمى ئىچىش پايدىلىق. ئۇنىڭ زىلىتىمى ۋە بوغۇم يوپۇرماقلىرى قۇسۇشنى توختۇتۇدۇ. شۇڭا ھامىلدار ئاياللارنىڭ كۆڭۈل ئېلىشىملىرىنى داۋالاش مۇمكىن. ئۇ يەنە قوساقتىكى بالىنى تۇراقلاشتۇرۇدۇ. سۇيىدۇك ھەيدەپ ئىشىشىقنى ياندۇرۇدۇ. زىلىتىمى ۋە بوغۇم يوپۇرماقلىرىنىڭ قىزۇغىمىدىن 15 - 8 گرامىنى دەملىپ بىر كۈندە ئىچىملىكىدۇ.

ئۇزۇم شىرابى

(جەمھورى)

SPIRITUS VINI

葡萄酒

تونۇش: - بۇ بىر خىل شىراب بولۇپ، مۇسالىس ۋە سۇ بىلەن تەييارلىنىدۇ. تەييارلاش ئۇسۇلى: - مۇسالىسنى مۇۋاپىق ھالدا سۇ قوشۇپ قايىنىتىلىدۇ. سۇ تۈگەپ، مۇ - سالىس قالغاندا ئېلىپ مەلۇم مۇددەت قويۇپ ئاندىن ئىشلىتىلىدۇ. چىقىش ئورنى: - مىللىي تەبىئىيەتتە تەييارلايدۇ. تەبىئىي: - قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتتىكى: - ماددىلارنى پۇشۇرۇش ۋە تارقىتىش، باھىنى قۇۋەتلىش ۋە قوزغاش، ئىچىگە زالارنى قىزىتىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا ئىشلەتسە زۇقۇرقى خۇسۇسىيەتلىرىنى بىرىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھەقدارى: - گەۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەركىبى: - ئۈزۈم شارابى تۈزۈمىدە بولۇدىغان پايدىلىق تەركىپلەردىن ئاجرىغان بولۇپ، گەسەپ

(تېرۇ) مەركىزلىرىگە دەسلەپتە قوزغىتىۋېتىش، ئارقىدىن پالچىلەندۈرگۈچى تەسەرگە ئىگە بولغان بىرقانچە ھىدروكسىل گۇرۇپپىسى - فېنوللارنى تۇتۇدۇ.

شاراب ۋە باشقا ئىسپىرتلىك ئىچىملىكلەر دەسلەپتە مەشنىڭ پوستلاق قىسمىنى قوزغىۋىدۇ، پەر ئازدىن كىيىن ئۇنى پالچىلەندۈرۈپ قويۇدۇ.

شاراب ۋە باشقا ئىسپىرتلىك ئىچىملىكلەر دەسلەپتە ئېغىز ئىچىدىكى سىزگۈ گەسەپلىرىنى غە-
دىغلايدۇ، بۇ تەسەر گەسەپلەر ئارقىلىق ئاشقازانغىمۇ تۇتۇدۇ. شۇنىڭ بىلەن شۇلەي ۋە ئاشقازان سۇ-
يۇغۇقلىرىنىڭ ئىشلىتىلىشى چىقىشى كۈچۈيۈدۇ، شۇنىڭدەك نەپەس ۋە تومۇر تىزلىشىدۇ. ئىچىملىك مەقدار
كۆپىيگەنچە ئاشقازاننىڭ خىزمىتى تۈزەلەشەدۇ.

ئىسپىرت ئۈچەي ئارقىلىق ئوڭاي مەشەدۇ، بولۇپمۇ ئاچ قوساققا ئىستېمال قىلىنسا تەسەرى تېز
خەمۇ تىز بولىدۇ.

شارابنىڭ تەسەردىن دەسلەپتە تېرىدىكى قانتومۇرلار كېڭىيىپ قان تولۇپ، بەدەن قىزىغاندەك
تۇيۇلۇدۇ، مەسلىك چۇڭقۇرلاشقان سېرى قانتومۇرلارنى باشقا قانتومۇرلار گەسەپلەر پالچىلىنىپ، نېپتەجىدە قانتومۇرلار
قاردايمىدۇ، تېرە ئاقىرىپ كېتىدۇ، زۇرە كىنىڭ ھەرىكىتى ئاستىلىشىدۇ، نەپەس ئاستا ۋە ئۈزە بولۇپ قالىدۇ.
ئۇمۇدىن شارابلارنىڭ تەسەرى ۋاختىلىق قوزغۇتۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، ئاخىردا گەزالارنىڭ خىزمە-
تىنى سۇسلاشتۇرۇدۇ، گەگەر كۆپ مەقداردا ئىستېمال قىلىنسا زەھەرلەپ بېشۇش قىلىپ قويۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئەتدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئەتتىكى - قۇرۇق، - دەرىجىدە ئىسسىق، زور دەرىجىدە زەھەرلىك.

جۇڭگىيى تەبىئەتدە ئۈزۈم شارابى ۋە باشقا ھاراقلار ئۇمۇدىن مۇرەككەپ دورىلارنى ياساشتا تېرىدىكى
سۈپىتىدە قوللۇنۇلۇدۇ ۋە مۇجەزنى تەڭشەش، ھارغۇنلۇقنى كەتكۈزۈش، تېتىكلەشتۈرۈش ئۈچۈن گاز مەقدار-
دا، بولۇپمۇ مۇناسىۋەتلىك دورىلارنى چىلمىغان دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.
قەدىمقى تەبىئى كىتاپلاردا ھاراقنى كۆپ ئىستېمال قىلىشنىڭ زەھەرلىك ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

ئۈزۈم شىمىسى

(دېمىس)

SUCCUS VITIS VINIFERA

葡萄汁

تونۇش: - بۇ مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن تەييارلانغان ناتىلىق ئۈزۈم سۈيىدۇر.

تەييارلاش ئۇسۇلى: - ئوبدان پىشقان ناتىلىق ئۈزۈمنى سىقىپ سۈيىنى ئېلىپ سۇزۇپ $\frac{1}{4}$

قىسمى قالغىچە قاينىتىلىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا بىز تۇرلۇك مەخسۇس قوپىنى سېپىملىدۇ. ئىلەتتە ساپ سېغىمۇ
قوپىنى ئىزدەپ ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ سېپىملىدۇ. شۇنداق قىلىش بىلەن دۇغى تىكىگە ئولتۇرۇپ شىمىسى

ساپ ۋە ناتىلىق بولىدۇ. ئەگەر مەزكۇر قوپىنى سېپىمىسە، ئوبدان ساپ شىمە بولمايدۇ. توپا سېپىملىگەن
نى رۇپ ياكى مۇسەلەس دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ تەبىئى چۈشەندۈرۈشى قاراۋادىمدا بايان قىلىنىدۇ.

چىقىش ئورنى: شىنجاڭدا ئىپپارلايدۇ.

تەبىئىيىتى: 2 - دەرىجىدە ئىسسىق، 1 - نىڭ ئاخىرىدا قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: توبدان قان پەيدا قىلىش، بەدەننى سەمىرىتىش، ئوسالغۇلارنى ئېچىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلەتمەسلىكى ئورنى: شەرتىنى سۇداپ بىلەن ئىچسە تۇتۇقلىق كېسەل ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. سېرىق توت بىلەن ئىچسە ئادەم بار جايدىن قېچىپ يالغۇزلۇقنى خالاش ۋە ساراڭلىق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زاراڭزا ئۇرۇغىنىڭ مېھىرى بىلەن يەسەش مەنپەئەتگە چىققان بىر خىل ياپىلاق مۇدۇرلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەزكۇر دورىنى شىرا پەيدا بولغان كۈندىلا ئىشلەتمەس لازىم.

ئىنجۈر، ھۈلبە بىلەن ئىچسە كونا يوتىل ۋە كۆكۈك ئاغرىقى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، بىر ئاز زەپەر قوشۇپ ئىچسە، غەم - ئىندىشە، خاپىلىقنى يوقۇتۇدۇ. يېڭى سېغىلغان سۈت، بىر ئاز بادام بىلەن ئىچسە نېرۋ ئۈچۈن، بەدەن ئورۇقلۇقى، ئىچ گەزالارنىڭ ئاجىزلىقى ئۈچۈن توبدان تەسەر قىلىدۇ. بىر ئاز سەكە بىلەن ئىچسە سېرىق كېسەللىكى، ئال كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئارپا سۈيى بىلەن ئىچسە سۇيۇقلۇقتىكى تاشلارنى يۇمشۇتۇدۇ، سۇيۇقنى راۋان قىلىدۇ. ئاق لەيلى بىلەن قاينىتىپ بەدەنگە چاپسا ئىششىقلارنى تارقىتىدۇ، كودۇمبا چاقىلارنى ئېغىز ئالدىرۇدۇ.

ئىشلەتمەسلىك مىقدارى: 40 گرامدىن 80 گرامغىچە ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەتمەسلىدۇ. دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: كۆپ ئىشلەتسە قاننى كويۇرۇدۇ، باش ئاغرىقى پەيدا قىلىدۇ. تۈزەتكۈچىسى: رەيھان ئورۇقى، كۆكنار ئورۇقى. تەركىبى: ئۈزۈم بىلەن ئوخشاش. ئاساسەن قان ماددىسىغا ئىگە.

ئۆزۈم

(توت)

FRUCTUS MORI

桑椹

تۈزۈش: بۇ بىر خىل مەۋە بولۇپ ئوزى ئاق شىرىك ، تىمى تاتلىق، يۇمشاق، يەرگە چۈشسە پارچىلىنىپ كىتىدۇ. ئۆزۈم يازلىق مەۋەلەرنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن بۇرۇن پىشىدۇ. بۇ مەۋە دەرىجىسىنىڭ پوستى (قوۋزىقى) ئاق-ئۆش سېرىق، زىلىتىزى ھەم سېرىق، يوپۇرماقلىرى يوغان، كەڭ، ئۈچى بىر ئاز ئۇچلۇق. بۇ 2 خىل بولۇدۇ. 1 - خېلى تاتلىق ئۆزۈم (بۇ 2 خىل بىرىنچىسى ئاق، ئىككىنچىسى قارا)؛ 2 - خىلى شاتۇت ئۆزۈم، شاتۇتنىڭ تىمى ئاچچىقراق بولۇدۇ. تەبىئىيىتى: تاتلىق ئۆزۈمنىڭ 1 - دەرىجىسىنىڭ ئاخىرىدا ئىسسىق، 2 - دەرىجىسىنىڭ ئاخىرىدا ھول، بەك پىشقان تاتلىقنىڭ 2 - دەرىجىسى ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: ساپ قان پەيدا قىلىش، مىڭىنى ھول - لەشتۈرۈش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئال، چىمگەرنىڭ ھەرىكىتىنى

ياخشاش، سۇيۇك ماگدۇرۇش، چوللا ئىدرەتنى يۇمشۇتۇش، باھنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .
 ئىشلەتمەششى: - ئال، چىگەر كېسەللىرىگە، باھنى قۇۋەتلىشكە، ئالدى - ئارقا ئىدرەتنى ماگ
 دۇرۇش، بۇرە كىنىك يىغىلىرىنى كۈچلەندۈرۈش، سەمونتەش ئۈچۈن بىردەمىز.

ئىشلەتمەششى مەدقارلىرى: - كېسەللىرىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بەكمۇ تويۇپ كەتمەكتەك بىردەمىدۇ.
 دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئاشقازان كېسەللىرىگە چاۋا بىرىش كۆمۈنى بىلەن، بەزىگە كە
 سىر كەنجىبىل بىلەن بىردەم بولۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ، سىچۈەن، چىچىڭ، شەندۇڭ، جياڭسۇ، ئەنخۇي
 قاتارلىق ئۆلكىلىرىدە ئۇسۇلدۇ.

تەركىبى: - ئۈزۈم مەۋسىمىدە ۋىتامىنلار مول بولۇپ، ۋىتامىن A ، B ، C ، PP ، كلىيۇ-
 كوزا، فىرۇكتوزا، ئالما كىسلەرتاسى، ئاقسىل، تاننېن، كالىسى ۋە ئانتىبىيوتىك تۇزلار بار.
 جۇڭگىيى تەبىئەتتىن ئىشلەتمەششى: - جۇڭگىيلار يالغۇز ئۈزۈم مەۋسىمىنى ئىشلەتمەپلا قالماي
 ئۇنىڭ ئاق نەپەزىدەمىنى، يوپۇرماقنى ۋە باش شاخلىرىنىمۇ ئىشلەتمەيدۇ. شۇڭا تۈۋەندە ئايرىم، كۆرسۈتۈلدى.
 1 - ئۈزۈم مەۋسىمى: - تەبىئىي ئىسسىق، چىگەر، بۇرە كىكە تەسىر قىلىدۇ. خۇسۇسىيەتى: -
 چىگەر ھەم بۇرە كىكى كۈچەيتىدۇ، ئىچكى ئەزالارنى قۇۋەتلىدۇ، سۇيىدۇك ھەيدەيدۇ، ئۆسۈملۈكنى
 يوقۇتۇدۇ، تەننى ماغدۇرلاندۇرۇدۇ. كوز قاراڭغۇلۇشۇش، قۇلاق غۇڭغۇلداشلارنى، كەمىغانلىق
 ئىچ قېتەشلارنى داۋالايدۇ.

2 - ئۈزۈم يوپۇرماقلىرى: - FOLIUM MORI - 桑叶 : - كلىيۇ كازىد ۋە ئورگانىك
 كىسلاتالارنى تۇتۇدۇ. تەبىئىي: - سوغۇق، تەمى قېرىق - قۇرغاق.

خۇسۇسىيەتى: - يىل ئارقىتىدۇ، قىزىتما قايتۇرۇدۇ، قاننى سۇغۇقلاشتۇرۇدۇ، كوزنى روشن
 قىلىدۇ، ئىسسىقتىن بولغان زۇكاملارنى، يوتىل، باش ئاغرىقلىرىنى، كوزدىكى قىزىللىقلارنى داۋالايدۇ.
 سوغۇقتىن بولغان زۇكامغا پايدا بىرەيدۇ.

3 - ئۈزۈم تىزىمىنىڭ ئاق پوستى: - CORTEX RADIX MORI 桑白皮 (桑根皮) : -
 تەركىبى: - ئامىرون، سىتوستېرول، كلىيۇ كوزا، رېزىناتانول قاتارلىق ماددىلارنى تۇتۇدۇ.
 تەبىئىي: - قۇرۇق سوغۇق.

خۇسۇسىيەتى: - ئۆپكەلى ياشارتىدۇ، يوتىل توختۇتۇپ، دەم سىقىشنى تەنچىتىدۇ، ئۆپكەننىڭ
 ئىسسىقتىن بولغان ئاغرىقلىرى، دەم سىقىلىش، يوتىل، قان تۆكۈرۈش، سۇلۇق ئىششىق، قوساق كۆپۈش
 لىر داۋالىنىدۇ. سوغۇقتىن بولغان يوتىللىرىدە بىرىلمەيدۇ.

ئۈزۈمنىڭ نوتا شېخى: RAMULUS MORI 桑枝 :
 بۇنىڭ ئۈچۈن ئۈزۈمنىڭ يېڭى ئۈزۈمگەن، چاناقلىمىغان ۋە يوپۇرماقلىرى نوتا شاخلىرى ئېلىنىپ، ئۇلارنى
 توغراپ قاينىتىپ، سۇيىنى قويۇقلاشتۇرۇپ ئىچىشكە بولىدۇ.
 تەركىبىدە تاننېن ماددىلىرى، كۆل تەركىبى ئىچىدە كالىسى، ناترىي تۇزلىرى ۋە ئىككى ئوكسىد
 سىلىكون تۇتۇدۇ.

تەبىئىي: - مۆتىدىل، تەمى ئاچچىق، زەھىرى يوق، چىگەر ئارقىلىق تەسىر قىلىدۇ.
 خۇسۇسىيەتى: - سوغۇق يەلنى يوقۇتۇش، بوفۇملارنى ياخشىلاشتىن ئىبارەت. رېۋماتىزىدە -
 لىق ئاغرىقلار، پېللاگرا، پۇت - قول قولۇشۇشلارنى داۋالايدۇ. قاندىكى يەللەرنى كىسىپ، گەزىنى ياخى
 شلايدۇ. شاخنىڭ كېسەللىرىنى قاينىتىپ مەجۇن تەييارلاپ قان بېسىمى زۇقۇرى ئاغرىقلار ۋە قول - پۇ -
 تى قولاشقانلارنى داۋالىغىلى بولىدۇ.

ئورسار قىسا ئۆلھىمار

ئورنۇش : - بۇ پىلەك ئۇزارتەلدىغان بىرخىل ئورسۇملۇكنىڭ مەۋسەدىن ياكى يوپۇرماغىدىن سەھىب ئېلىنغان سۇ بولۇپ، مەخسۇس ئۇسۇل بىلەن ئېلىپ، قۇرۇتۇپ تارقىچاق قىلىپ ساقلاپ ئىشلىتىلەدۇ. بۇ ئورسۇملا-ئۇكنى ئەرەپچىدە قەشالھىمار، پارىسچىدا خىيار رىزە دەپ ئاتىلىدۇ.

ئورساردىنى ئېلىش ئۇسۇلى : - مەزكۇر ئورسۇملا-ئۇكنىڭ ئوربان پىشقان سۇلۇق مەۋدەسىنى ئېلىپ، توغراپ تور ئەكلەكتە ياكى خامدا قۇيۇپ مەجىپ سىقىلسا، سۇيى تىمكىگە ئوتۇدۇ، ئاندىن ئۇ سۇنى تەگلىدەك بىر چوڭ قاچىغا سېلىپ، ئۈستىگە تاتلىق سۇ قۇيۇپ قويسا دۇغاپى تىمكىگە ئولتۇرۇدۇ. ئۈستىدىكى ساپ سۇزۇك سۇنى توكۇپ تاشلاپ، يەنە ئۈستىگە تاتلىق سۇنى قۇيۇپ توختۇتۇلساق قويۇق دۇغ تىمكىگە ئولتۇرۇدۇ. شۇ تېرىقەدە بىر قانچە قېتىم ئىشلىپ، ئاندىن كىيىن تىمكىگە ئولتۇرغىنىنى سۇ-ۋەلىتىپ ئېلىپ، ئوربان سىلايە قىلىپ، باراۋەر مەقداردا ئىرەپ يېلىپى ياكى يېرىم مەقداردا نەشاستە ياكى كىلى ئىرىمىنى قوشۇپ كىچىك - كىچىك تارقىچاق قىلىپ قۇرۇتۇپ ئىشلىتىلەدۇ. بۇنىڭ قۇرۇنى 10 زىلغىچە تۇرۇدۇ.

چىقىش ئورنى : - چەتتىن كېلىدۇ. ئوزمەلمىكىتەمەزدە ئورسۇملۇكنى ئۇندۇرۇپ ئىشلەتسە بولىدۇ. تەبىئىتى : - 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئەسسىق .

خۇسۇسىيىتى : - ماددىلارنى يۇمشۇتۇش، تارقىتىش، مەشنى تەسەللىش - ئاچچىق سەپرانى، خام بەلغەنى، سېرىق سۇنى سۇرۇش، پالەچ، لەقۇا، تۇتقاقلق كېسەللىكىنى، باش ئاغرىغىنى، يانپاش ۋە بوغۇم ئاغرىغىنى يوقۇتۇش، سوغۇقتىن بولغان يوتەلىنى، نەپەس سىقىلمىش كېسەللىكىنى توختۇتۇش، قۇرۇق يەللەرنى تارقىتىش ۋە باشقا خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى : - بۇ ئۇسارنى قىز تۇققان ئاياللارنىڭ سوتى بىلەن بۇرۇنغا تېپىتىلەدۇ. يېرىم باش ئاغرىغىنى، ياكى پۇتۇن باش ئاغرىغىنى، سوغۇقتىن بولغان بارلىق كونا باش ئاغرىغىنى يوقۇتۇدۇ (لەكىن ئاشقازاننى تازىلىغاندىن كىيىن تېپىتىش كېرەك). لەقۇا، ئەزالەرنىڭ بەھەسلىغى تۇتقاقلق كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. مەزكۇر سوت بىلەن ئارىلاشقان ئۇسارنى لاتىغا بولاپ بۇرۇننىڭ ئىككى توشۇكىگە تىقىپ قويۇلسا، مەشنىدىكى ئارقۇق ھوللۇكلەرنى چىقىرىدۇ. بۇ ئۇسارنى تەنھائىمەن ھالدا قۇلاققا تېپىتىلسا قۇلاقنىڭ ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. ئاپتاپتا قىزىتىلغان زەيتۇن يېغى بىلەن بىر قانچە تېپىم قۇلاققا تېپىتىلسا قۇلاقنىڭ ئاغرىغىنى، كۆڭۈلداپ ئاۋاز قىلمىشى، يەلدىن پەيدا بولغان قۇلاق ئېغىرلىغىنى يوقۇتۇدۇ. تەنھا ئوزۇنى ياكى ھەسەل، زەيتۇن يېغى بىلەن كالىغا چېپىلسا بەلغەمدىن كالىنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىنى تۈزۈتۈدۇ. ئىشلىتىلىش تارقىتىدۇ. ئەگەر ئۇنى ئىككى بارا ۋە تۈز ۋە بىر ئاز سۇرمە بىلەن قوشۇپ ماش مەقدارىدا كۇمۇلا قىلىپ سۇ بىلەن ئىچسە ئىچىنى ئوربان سۇرۇدۇ. بو ئۇسارنى مۇۋاپىق مەقداردا قايمىدە بويىچە ئىچسە سۇيىدۇكى، ھەپىزنى ماڭدۇرۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مەقدارى : - 1 گرامدىن 1 گرامغىچە

ئورۇنبايى : - ماھۇدانە

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - ئەسسىق مەجىز كىشىلەرگە، بەدىنى ئاجىز كىشىلەرگە زەرەر

قىلىدۇ. قەي قىلىدۇرۇدۇ. ئۇچىنى ئىچىشتۈرۈدۇ.

تۈزەتكۈچىسى : - لۇئابلەر ۋە مۇناسىپ ياغلار.

ئوسما

(كەتسى - كىتىم)

INDGIOFERA TENCTORIUM

木藍

تونۇش :- بۇ يېرىم ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرمىغى، ئۇ، 2 خىل بولۇدۇ. 1- جاڭگالنىڭ 2- ئۆلكىسىنىڭ.

چىقىمىش ئورنى :- شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى :- 2- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى :- بەدەننى پاقىرىتىش ۋە ئارتۇق خىلمىلارنى تارقىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشىش ئورنى :- بۇنىڭ خۇزايىنى سۇ ۋە تۈزىملىك باشقا چاپسا چاپىنى قارايتىدۇ.

يىل ۋە بەلغەم خاراكىتىرلىق باش ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ. بوي سېلىپ تۇتۇنمىنى پۇرۇسا ياكى ئىزىمى چاپسا زۇكام ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، چاپلارنى چىقىرىدۇ. يوپۇرمىغىنىڭ سىقىلغان سۈيىنى ياكى قاينىتىلغان سۈيىنى مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە بەك قىيىن قىلىدۇرۇدۇ. غالىجىر ئىشتىنىڭ چىقىمىنى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بۇنىڭ خۇزايى چاپىنى قارايتىشتا باشقا خۇزايىلارغا نەسبەتەن بەك ياخشى. ئۇرۇغىنى يۇمشاق ئىزىمى كوزگە تارتسا كوزگە سۇيۇقلۇق چۈشۈشنى توسۇدۇ ۋە چۈشكەن سۇيۇقلۇقلارنى تارقىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشىش مىقدارى :- گەۋالغا قاراپ ئىشلىتىلىدۇ.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار :- مىڭىنى ئاجىزلىتىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى :- قەلەمپۇر ۋە لادەن.

تەركىبى :- ئاساسىي تەركىبى ئىل بويىغى ئېلىنىدىغان ئىندىكاندىن ئىبارەت.

جۇگىمى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى :-

تەبىئىتى :- ھول سوغۇق.

جىگەردىكى ھارارەتنى تارقىتىش، قاننى سوۋۇتۇش، زەھەرلەرنى قايتۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. بالىلارنىڭ دولقۇنۇپ كىتىشى، قىزىتمىلىق كېسەللەردىكى گەۋدە، قان قۇسۇشلىرىنى داۋالاشقا

سوقۇپ خېمەر قىلىپ كودۇمبا جاراھەتلىرىنى ئېغىز ئالدىدۇرۇشقا ۋە زەھەرلىك ھاشاراتلار چاققان جايدىن زەھەرنى تارتىۋېلىشقا، يەنە ئېغىز ئىچى ۋە تىلغا چىققان جاراھەتلىرىنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ.

دەسكەرتىش :- لوغالىدە دۇنيەنىڭ «كىتىم» دەۋزۇسىدا ئوسۇمنى ئىندىگوفېرا كارديو فوليا دەپ تونۇشتۇرغان. بۇ ئوسۇملۇكنىڭ يوپۇرماق تۈزۈلۈشى رايونىمىزدا خىلق ئارىسىدا ئىشلىتىپ كەلگەن ئوسۇمغا ئوخشىمايدۇ. گەمما رايونىمىزدا ئىشلىتىۋاتقان ئوسما يوپۇرمىغىدە ئىندىگو (ئىل) ماددىسى بارلىقى ئېنىق. بۇ خىلدىكى ئوسۇملۇك ئېلىمىزدەمۇ كۆپ ئۇچرايدۇ. شۇڭا بىزنىڭ تونۇشتۇرغىنىمىز كىتاپتىكى كەت مېنىڭ تەركىبى ۋە ئىشلىتىلىشىدىن ئىبارەت - (ت).

ئۇشەق

AMMONIACUM

亚木西亚胶

تونۇش :- تەرىمۇس دىگەن دەرىخنىڭ يىلىمى بولۇپ، بۇ دەرىخ كىچىك، تۈز، خىزمەتكار، گۈلى قىزىل كۆككە مايىل، يىلىمىنىڭ پۇرىغى قۇندۇز قىرىنىڭ پۇرىغىغا ئوخشاش بۇرايدۇ. تەمى ئاچچىق. بۇ يىلىمىنىڭ ياخشى قاش، توپا، ياغاچ ئارىلاشماق پاكىزلىتىدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - مەملىكەتتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىيىتى: - 2 - دەرىجىسىنىڭ گەۋدلىمىدە ئىسسىق. 3 - دەرىجىسىنىڭ ئىسسىقدا قۇرۇق ئىسسىق. خۇسۇسىيىتى: - تارقىتىش، قۇرۇتۇش، يۇمشۇتۇش ۋە ئىچ سۈزۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئىشلىتىلىشى: - ھەسەل بىلەن قوشۇپ تۇتقاقلىق كېسەلگە پالەنچە، تۇيۇقنىڭ يوقۇلۇشىغا، بەلغەمنى سۈزۈشكە بىرىلىدۇ. 4 گرامنى ئارپىنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ بىرىلسە نېرۋ پەسەيتىدۇ. ماگول ھەسەل بىلەن قوشۇپ بىرىلسە تۇتقاقلىق كېسەلگە پايدا قىلىدۇ. 12 گرامنى ھەسەل، زۇپا بىلەن قاينىتىپ بىرىلسە ھوللۇكتىن بولغان پەي تارقىتىشقا پايدا قىلىدۇ.

مىگە، زۇرەك، كوزە، كال، ئوپىكە، چىگەرە، كۆكرەك كېسەللىرىگە سەركە بىلەن ئېلىشتۈرۈپ چىپ - پىمىسا پايدىلىق. يۇمشاق سوقۇپ كوزگە سۈرمە قىلىپ تارتسا، كوزنىڭ قىچىشىغا، كىرپىك جارا - ھەتلىرىگە پايدا قىلىدۇ. كوزدىكى ھوللۇكلەرنى چىقىرىپ كوز ئېقىنى سۈزۈكلىشتۈرۈدۇ. 4 گرامنى ئار - پىنىڭ سۈيى بىلەن قوشۇپ قاينىتىپ ئاز - ئازدىن بىرىلسە ھەسرەشكە، نەپەس سىقىلىشىغا، بەلغەمدىن بول - غان بوغغا كېسەللىرىگە پايدا قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن قوشۇپ چاپلىشاڭغۇ خەلىتلەرنى كۆكرەكتىن پاك قى - لىش، سۇيۇكنىڭ تەستە كىلىشىنى داۋالاش، پاقالچەك ئاغرىغىنى توختۇتۇش، سۇر ئۇچى دورىلارنىڭ زە - ھىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن بىرىلىدۇ.

2 - 4 گرامغىچە مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ياكى يالغۇز قاينىتىپ بېقىش ئىشلىتىلىشىغا، پاقالچەك ئاغرىغىدا، ئىششىق ھەم ئاغرىغان يەرلەرگە چېپىمىسا، مەيدە ئۈستىگە، چىگەرە، تال ئۈستىگە چېپىمىسا پايدا قىلىدۇ. سەركە بىلەن ئېلىشتۈرۈپ بىرىلسە چىگەرە تال ئىششىقىغا مەنپەئەت قىلىدۇ. خېمەر قىلىپ بېقىش ئاغرىقلىرىغا، بېقىمىشنىڭ قېتىپ قېلىشىغا چېپىمىسا پايدا قىلىدۇ. سەركە بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ چېپىمىسا تەمرە تىكىنى داۋالايدۇ. ھەسەل، زۇپا بىلەن ئېلىشتۈرۈپ چېپىمىسا بېقىمىشنىڭ قاتتىقلىقى - نى يوقۇتۇدۇ. توغرىغۇ، خەنەيپى بىلەن ئېلىشتۈرۈپ چاپساتۇرۇپ قالغان يەللەرنى ماڭدۇرۇدۇ. سەركە، توغرى - غۇ بىلەن ئېلىشتۈرۈپ چېپىمىسا خانازەرغا، ئىششىقلا رغا پايدا قىلىدۇ، يۇمشۇتۇدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن قوشۇپ ئاق، قارا، داقتا چېپىمىسا داغنى چۈشۈرۈدۇ. ھەسەل بىلەن ئېلىشتۈرۈپ، ئوق تىكىپ چىقىماي تۇرۇپ قالغان يەرگە چېپىمىسا ئوقنى چىقىرىدۇ.

يۇدورنى سوقۇپ پاكزە لاتىغا چېچىپ ئايالنىڭ بالىياتقىسىغا كىرگۈزۈلسە، چۈشەمگەن بالىنى چۈ - شۈرۈدۇ. ھېيىز ماڭدۇرۇدۇ. بالىياتقىنىڭ بوغۇلۇپ قالغىنىغا، زەھەرلىك ھاشاراتلارنىڭ چاققان يېرىگە پايدا قىلىدۇ.

سەدى كۇفى ياكى ھىندى، زەيتۇن دەرىخىنىڭ ياقى بىلەن ھەرخىل زەھەرلىك ھاشارات ئۇرۇشىغا قو - يۇلسا ھاشاراتلارنى ئولتۇرۇدۇ. بۇنى مەلەم قىلىپ ئىششىققا چېپىمىسا ئىششىقنى يازىدۇرۇدۇ. ناتوغرى ئۆسكەن جاراھەتنىڭ كوشلىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھەقدارى: - 1 - 5 ياشلىقلارغا 1 - 0.5 گرام، 5 ياشتىن 10 ياشلىقلارغا 1 - 1.5 گرام، 10 ياشتىن 15 ياشلىقلارغا 1.5 - 2 گرامغىچە، 15 تەن ئۇقۇرى چوڭلارغا گەۋالغا قاراپ 3 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

دققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بۇ دورىنى ئاشقازان كېسەلگە بىرىلسە پەيدا قىلىدۇ. مەقسەداردىن ئارتۇق بىسە سۇيۇك بىلەن قىان كەلتۈرۈدۇ. بورەككە زىيان قىلىدۇ. گەگەردە بۇ دورا بىرىلىدىغان كېسەلدە ئاشقازان كېسىلى بولسا بەدىيان قوشۇپ بىرىلىدۇ. بورەك كېسىلى بولسا زۇپا قوشۇپ بىرىلىدۇ. ئورۇنبا سارى: - سەككىز، جاۋدشەر.

تەر كەۋى: - بۇ پىر خەل ئوسۇملۇك يىمىسى بولۇپ، تەر كەۋىدە ئامىياك تۇزى تۇتۇدۇ. ھازىر ئامىياك تۇزىنىڭ ھەر خىل خەمەيىۋى، تۇزلىرى بار. شۇڭا ھازىرقى مەيدەتسىنىدا كېم ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭ ئور - ئىغا ئوز جايىغا قاراپ ئاممۇنىيۇم خىلورات ۋە ئاممۇنى كائۇستىك ئېرىتمىلىرى ئىشلىتىلىدۇ.

ئوشىنى

(داۋالە - سىيىدە تۈلۈمچۈز)

PARMELIA PERFORATA

地衣草

تونۇش : - بۇ يىللىق ۋە سەنۋىدەر، چىنار دەرىخىلىرىگە چىرىمىشەۋېلىپ ئوسۇدىغان پىروخىل كىيا بولۇپ، زىپقا ئوخشاش ئىنچىكىداپىلاق، 2 تىرىپى ئاق، ئوتتۇرىسى كۆك رەڭدە ، خۇشبوۋى ، قاتلىق تەم - لىك دورىدۇر.

چىقىمىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى : - ئورتاھال.

خۇسۇسىيىتى : - ئىچ قاتۇرۇش، يىللىرىنى تارقىتىش ، يۇمشۇتۇش، مىڭە، روھقا، زۇرەككە قۇۋەت بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى : - قاينىتىپ ئىچسە مىڭە ، زۇرەك كېسەللىرىگە ، ئۇنۇتقۇلۇق ، خاپىغان ، تۇتقۇلۇق كېسەللىرىگە، چىنىسى ئالاقە، ئاشقازاننى قۇۋەتلىش، جىگىر كېسەللىرى، ئاشقازاندىكى ھۆل لۈككى كوتۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىق . مۇسەللەسكە چىلاپ ئىچكۈزسە ئىچ ئوتكۈنى توختۇتۇدۇ . ئۇيقۇ كەل - تۇرۇدۇ، تىزلىتىدۇ، ئاشقازاننى قۇۋەتلىدۇ، ئاشقازاننىڭ ئىسسىقلىقىنى (كوپۇشنى) ياندۇرۇدۇ، زەھەر - لىك ھاساراتلارنىڭ بەدەننى زەھەرلىشىنى ياندۇرۇدۇ .

كويۇرۇپ تۇتۇشنى تارتسا باش ئاغرىغى، باشنىڭ يېرىمى ئاغرىشلارغا ۋە تۇتقۇلۇق كېسەللىرىگە، بالا ياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىلىرىغا ، سەكتە (بىسە-رىشلىق) لارنى دەپىسى قىلىدۇ . قاينىتىپ ئا - ياللارنى ئولتۇرغۇزسا بالا ياتقۇنىڭ ئاغرىقلىرىنى قالدۇرۇش بىلەن ئىسسىقلىق بولغان ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ، ھېيىزنى ماڭدۇرۇدۇ . يېغىشلىرىنى چىملىسا (ۋاننا قىلىنسا) يېغىش ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ . يۇمشاق سوقۇپ، سۇغا چىلاپ خېمەر قىلىپ زەئىپ بولغان ئەزالارغا قويسا پايدىلىق . قۇلاق ئارقىسىدىكى كىرىشلىرىنىڭ ئاغرىغى ھەم ئاجىزلىقلىرىنى تۈگۈتۈدۇ . چوڭ يوقىغا چېپىملىسا ئاغرىقلىرىنى پەسەيتىدۇ . ئىسسىقلىق بولغان ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ . ئاشقازان ۋە جىگىر ئۈستىگە چېپىملىسا قۇۋەتلىدۇ . قولتۇققا چېپىملىسا سېسىق يۇراقلىرىنى كوتۇرۇدۇ .

سۈرگە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئالنىڭ ئۈستىگە چېپىملىسا ئال ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ . باشقا چېپىملىسا ئۇش - شاق بالىلارنىڭ ئۇيقۇسىنى كەلتۈرۈدۇ . يۇمشاق سوقۇپ كوزگ سۈرمە قىلسا كوزنى قۇۋەتلىدۇ . جارا - ھەتلىرىگە سېپىملىسا كوش ئۇندۇرۇدۇ .

ئىشلىتىلىشى ھىقدارى : - ئاغرىقلىرىنىڭ يېشى ، ئەھۋالىغا قاراپ 9 - 2 گرامغىچە بېرىلىدۇ .

ئورۇنبايسارى : - ئوزۇننى بىلەن قەردەمنا .

دەققەت قىلىدىغان ئىشلىرى : - ئۈچەي كېسەللىرىگە بىرىلمەيدۇ . ئۈچەي كېسەللىرىگە رۇم بېدىيان قوشۇپ بىرىلسە بولۇدۇ .

جۇشقى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى : -

تەبىئىتى : - قۇرۇق، سوغۇق، ئازراق زەھەرلىك، زۇرەك ئاغرىقلىرى، كوزنى رەشەنلەشتۈرۈش، اپتاپ ئوتۇپ سەكتە بولۇش (ھۇشسىزلىشىش) قاتارلىقلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ .

ئوغرى تىكەن

(خەسەك - چارىيە ئاسمانى)

TRIBULUS TERRESTRIS L

刺蒺藜

تونۇش: - بۇ جاڭگاللىرىدا ئۇزۇن بىرخىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ئوسۇملۇكى ناۋۇز ئوسۇملۇكىگە بىر ئاز ئوخشاپ كىتىدۇ. شاخلىرى تىكەنلىك، زىمىن ئۈستىگە يېپىملىپ ماڭىدۇ، بۇنىڭ يۈزى پۇرمىقى تىكەننىڭ تۇۋىدە بولۇدۇ.

چىقىمىش ئورنى: - شىنجاڭنىڭ جاڭگاللىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 1 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - تەبىئىتى يۇمشۇتۇش، تاشلارنى ئىزدەش، دال ئاغرىقىنى، ئىستىساقنى، يىل خاراكىتبولۇق قۇلنچىنى يوقۇتۇش، ھېيز، پىشاپنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

171 - رەسىم ئوغرى تىكەن

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - مۇۋاپىق ھالدا شاراپ بىلەن ئىچسە، ئوسۇملۇك دورىلارنىڭ زەھەرلىك تەسىرىنى يوقۇتۇدۇ. ھولنى يوپۇرمىقى، زىلىتى، مەۋسى بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ سۇيىمى سىقىپ ئىچسە، سوزۇن ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، سۇيۇقلۇكتىكى تاشلارنى ئىزدەپ، سۇيۇقلۇكنى ماڭدۇرۇدۇ. قۇلنچىنى يوقۇتۇدۇ. سىقىلغان سۇيىمى ھەسەلگە قوشۇپ ئاغزىنى چاپقىنغا ئىچسە، ئىچىدىكى مودۇرلار، بەدبۇيلىق، چەشنىڭ تۇۋىدىكى ئاغرىقلار ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. كىگىرتەكتىكى كوشنىڭ ئىشلىتىلىشىنى يوقۇتۇدۇ. قاينىتىپ ئوسارىنى ئېلىپ چاپسا ئىسسىقنى بولغان ئىشلىتىلىشلارنى ماڭدۇرۇدۇ. ئەزاغا ماددە چۈشۈشنى توسۇدۇ. جاڭگال ئوغرى تىكەننىڭ سىقىلغان سۇيىمىدىن 8 گرامنى شا-راپ بىلەن ئىچسە ئىلاننىڭ زەھىرىنى يوقۇتۇدۇ. قاينىتىلغان سۇيىمىنى چاچسا يۈزىگە يوقۇلۇدۇ، نو-خۇتتى ھول ئوغرى تىكەننىڭ سۇيىمىگە بىر قانچە قېتىم چىلاپ قۇرۇتۇپ يەسە باھىنى ئوبدان كۈچلەندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئەھۋالغا قاراپ 15 گرامغىچە.

ئورۇنماسارى: - پەتەڭگان ئۇرۇقى.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - باشقا زەھەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - يادام، كۈنجۈت يېغىدۇر.

ئۇرۇقى ھەممە خۇسۇسىيەتتە ئوسۇملۇكنىڭ ئوسارىغا ئوخشاش.

تەركىبى: - مەۋسىدە باغلىق ماي، ئاز مىقداردا ئالكالوئىد (0.001 پىروتسېپىنت)، بىر ئاز

ئۇچۇچان باغ، رېزىنغا ۋە نىترات تۈزلىرى، 1947 پىروتسېپىنت ساپونىن بولۇدۇ.

جۇشقى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئىتى: - ئىسسىق، قۇرۇق، زەھەرسىز.

خۇسۇسىيەتتىكى : - قانغى ماگدۇرۇش، جىگىرنى ئېچىلدىدۇرۇش يەلنى تارقىتىش، ئوپىكىنى ئازىلاش، ھوللۇكنى تۈگۈتۈشلەردىن ئىبارەت.

ئاساسەن ھەرخىل جاراھەتلىرىنى: باش ئاغرىش، كۆز قىزىدۇ ياش ئېقىش، بەدەنگە يەل تېشىپ قېقىش، ئاۋاز دۇغۇلۇپ قېلىش، گەمچەك ئىششىقى ۋە سۈت، ھېيىز كەلمەسلىكلەر داۋالىنىدۇ. بۇلاردىن ئاشقىرى، ئۇزاق ئىستېمال قىلسا بۇلجۇك كوش(مۇسكول)لارنى چىگىتىدۇ، كوزنى روشە - لەشتۈرۈدۇ، خاپىغاننى ئالىدۇ، بالىلارنىڭ ناز يارىسىنى ۋە چىقان، غەلۋىرە كىتەك يامان جاراھەتلىرىنى تازىلاپ ئاسان ساقايتىدۇ.

ھەسەلەن، يەل ئاغرىغاندا ئوغرى تىكەن ئۇرۇغىنى سوقۇپ ھەسەل قوشۇپ ھەب ئىييارلاپ ھاراق بەلەن كۈندە 2 دانىدىن ۋەقەتتە ئىچىشكە بۇيرۇلسا ۋ كۈندە ياخشى ئۈنۈم بولىدۇ. بۇتۇن بەدەن ئىششىپ كەتكەندە قاينىتىپ ئىچسە مەنپەئەت قىلىدۇ، ھېيىز كەلمەگەندە ئوغرى تىكەن ئۇرۇغى، داڭكۈيىنى باراۋەر مىقداردا ئېلىپ قاينىتىپ ئىچكۈزۈلسە ھېيىزنى راۋان قىلىدۇ. ئۇرۇغىنى ياكى ۋىلىتىدىنى سوقۇپ كۈندە چىشقا باسسا ئاغرىغىنى توختۇتۇپ چىشنى چىگىتىدۇ. ئوغرى تىكەن ئۇرۇغىنى ھول ۋاختىدا سوقۇپ ھەرقېتىمقى تاماقتا 2 مىسقالدىن ئىچىپ بەرسە تۇتقاق كېسەلنى بىرئاي ئىچىدە داۋالاشى مۇمكىن.

ئولۇك بۇلۇت

(ئىسپەندەج)

SPONGILLA 紫棉花 (海棉)

تونۇش : - بۇبەرخەل نەرسە بولۇپ، دېڭىز چەتلىرىدە تاشلارنىڭ ئۈستىدە بولۇدۇ. گەگەر بۇنى سۇغا تاشلانسا سۇنى ئوزىگە تارتىۋالىدۇ. سىقىلسا سۇچىقىپ كىتىدۇ. بۇئىككى خىل بولۇدۇ. 1 - خىلى ئىسپى كاۋاك، توشۇكلىرىنىڭ ئاغزى ئوچۇق، يۇمشاق، كۆپ توشۇكلۇك، كىگىزگە ئوخشايدۇ. بۇنى چىشى بۇلۇت دىيىلىدۇ. 2 - خىلى، بەئىز قاتتىق، توشۇكلىرى كىچىك بۇنى گەگەك بۇلۇت دىيىلىدۇ. ھەرئىككىسىنىڭ رەڭگى سېرىق قارا تەرەپكە مابەل.

چىقىش ئورنى : - شور دەريا، دېڭىز گەتراپىغا جايلاشقان مەملىكەتلەردىن چىقىدۇ. تەبىئىتى : - 1 - دەرىجىدە ئىسسىق، 2 - دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيەتتىكى : - ئىششىقلارنى تارقىتىش، ھەرخىل يېرىڭلىق جاراھەتلىرىنى قۇرۇتۇش، ھەرتۈرلۈك گەزادىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇش، كونا زەخمەلەرنى پۈتتۈرۈش، تومۇرلارنىڭ ئاغزىنى ئېچىش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلىتىلىش ئورنى : - بۇنى خىيالىسى سەركە بىلەن ياكى ئېلىشىشتۈرۈلگەن سەركە بىلەن، شاراپ بىلەن ھول قىلىپ يېڭى جاراھەتكە قويۇلسا جاراھەتتىنى پۈتتۈرۈدۇ. خۇسۇسەن ھەربىي ئەزالاردىن كىلىدىغان قانلارنى توختۇتۇدۇ. ھەسەل ياكى سۇ بىلەن قاينىتىپ زەخمە جاراھەتلەرگە چاپسا ئاغزىنى پۈتتۈرۈدۇ. قۇرۇغىنى ئىزىپ چۈگۈر يېرىڭلىق جاراھەتلەرگە سەپسە ھوللۇكنى قۇرۇتۇدۇ. يېپىڭىسىنى تەنھە، پاخىتا ياكى زىغونىڭ زىپى بىلەن كويۇدۇرۇپ كوزگە قويۇلسا، يېرىڭلىق كوز

ئاغودى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، كوزنى روشەن قىلىدۇ. ئۇمۇلۇپ قالغان نومۇرلارنى ئاچىدۇ، يامرايدىغان جاراھەتلەر ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زەدىتۇن يېقى بىلەن ياغلاپ كويىدۇرۇپ، كۆلنى قان ئېقىپ تۇرۇدىغان جاراھەتلەرگە سەپسە قازنى توختۇتۇدۇ. مۇۋاپىق ھالدا ئىچسە، ئىچكى-تاش قىلغۇلاردىن كىلىدىغان قاننى توختۇتۇدۇ. بۇلۇتتىن سۇغۇچىلاپ سۇيىمى كىيىمەلەرگە سۇر كىسە كىيىمەلەرنى پاقىرىتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھەقدارى: - 0.5 گرام (بىر گرامنىڭ 1/2 قىسمى).

ئورۇنباستارى: - كويۇرۇلگەن قوغۇز.

دوققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئىچكى ئىزالارغا زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - غۇراپ، ئۈزۈم سۇيى، ياكى رەبباس سۇيى.

تەر كەشى: - سېرىكەن ۋە سېرىكەن تۇتۇدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا ئىر كەنك ماددىلار ۋە پەرسىفور

تۈزلىرى، كاربون تۈزلىرى بار.

جۇگىيى تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى: -

تەبىئەتتى: - قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيەتى: - بىرە كنى كۈچەيتىش، مەنىنى كۈچەيتىش، باھنى قۇۋەتلىش خۇسۇسىيەت.

تىگە ئىگە.

بىرە كنىڭ موغۇقتىن بولغان ئاجىزلىقىدىن، چىنىنى ئالاقىدا ئاجىزلىق، مەنى تۇتالماستىق، ئىچ

ئوتكى، سۇيدۇك تۇتالماستىقنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تاشقى مەجىزى موغۇق، ئىچكى مەجىزى ئىسسىقلارغا بىرىش مەنى قىلىنىدۇ.

ئەفپون

(ئەپيۇن)

OPIUM

阿片

تونۇش: - بىر خىل ئوسۇملۇك غوزىدىن تىلىسا ئېقىپ چىقىدىغان خىما رەگلىك، ئاچچىق تەملىك بىلىمەدۇر. بۇنىڭ ئوسۇملۇكىنى كوكنار دىيىلىدۇ. بۇ ئوسۇملۇك ئوزى نازۇك، شاخلىرى تۈكلۈك، كەم يوپۇرماقلىق، يوپۇرمىقى ژۇمۇلاغراق شەكىلدە. شېخىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن نازۇك بىر شاخ ئوسۇپ چىقىپ، بۇ شاختىن گۈلى ئېچىلىدۇ. گۈلى يالاڭ قەۋەت، بەكمۇ نازۇك، چىرايلىق، ئاق، قىزىل، كۆك، سېرىق ۋە ھەر خىل رەڭدە ئېچىلىپ، ئېچىلغان گۈلى بىر كۈن تۇرماي چۈشۈپ كىتىپ ئاندىن غوزىلايدۇ. غوزىنى ئانار گۈلى غوزىسىغا ئوخشاش بولۇپ، غوزا ئېچىلىسا ئۇرۇقلايدۇ. كوكنار غوزىسى پىشىپ يىتىشىش ئالدىدا مەھەردە كۈن چىقىشتىن بۇرۇن غوزىنى 3 - 4 يېرىدىن تىلىپ قويۇمىز. بىرەر كۈن ئوتكەندىن كىيىن تىلىغان يەرگە قىزىل قارا يىلىم چىقىپ قالىدۇ. بۇنى يەنە كۈن چىقىشتىن ئىلگىرى شىشىگە ياكى پاكىزە قاچىغا زىغىپ قويۇمىز. ئاندىن ئاپتاپتا قۇرۇتىمىز. يەنە بىر ئۇسۇل: - كوكنار خام ۋاختىدا يوپۇرماق، شاخ، غوزىلىرىنى سوتۇپ سىقىپ سۇيىمى ئاپتاپتا قۇرۇتساق بۇمۇ ئەپيۇن بولىدۇ. بۇنى «ئەپيۇن سەيخۇ ئەپيۇن» دەيدۇ. بۇنىڭ ياخشىسى تىلىپ ئالغىنىدۇ.

دۇر. ئۇرۇقلارنى قارا، ئاق-يىخىل بولۇدۇ. ئۇرۇقى ھەم شاكىلى ئىشلىتىلىدۇ. بۇنىڭ ياۋىسى ھەم بولۇدۇ. چىقىمىش ئورنى: - ئېلىمىزنىڭ كۆپچۈ، يۈننەن، سىچۈەن، دۇڭبېي ۋە باشقا جايلاردا ئۆستۈ-رۈلۈدۇ. چىت گەللەردىن چىخوساۋا كىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى، ھىندىستان، ئىران، تۈركىيە، يۇگوسلاۋىيە، بولغارىيە، ياپونىيە، ئافغانىستان قاتارلىق مەملىكەتلەرنىڭ ھەممىسىدە تېرىلىدۇ.

تەبىئىيىتى: - قارا ئۇرۇقلۇق ياۋىسىنىڭ 4 - دەرىجىدە قۇرۇق - سوغۇق، تېرىپ ئۆستۈرۈلگەن 3 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق. ئاق ئۇرۇقلۇق ياۋىسىنىڭ 3 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق، تېرىپ ئۆستۈرۈل-گەن 3 - دەرىجىنىڭ گەۋدەلىدە قۇرۇق سوغۇق. شاكىلىنىڭ 2 - دەرىجىدە سوغۇق، ئۇرۇغىنىڭ ھول سوغۇق. خۇسۇسىيىتى: - ئاغرىق قالدۇرۇش، ئىچ توختۇتۇش، سۈيدۈكنى، قاننى توختۇتۇش، مەنسى تۇتۇش، ئۇخلىتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: ھەممە كېسەللەر گە ئاغرىق قالدۇرۇش، ئارام بېرىش خۇسۇسىيىت بىلەن ئىشلىتىشكە بولۇدۇ. مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ ئىچىشكە ھەم بەدەننى چىقىرىشقا، قۇلاق، كۆزۋە باشقا ئەزالارغا تېمىتىشقا بولۇدۇ. ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 6 ياشتىن توۋەن ياشتىكىلەرگە بىر دىشكە بولمايدۇ. چوڭلارغا 0.015 گرامدىن 0.02 گرامغىچەلىك گەۋالغا قاراپ بېرىلىدۇ.

ئورۇنباشارى: - 3 ھەسسە بەزۈرۈلەنچى، بىر ھەسسە لۇپاننىڭ پوستى، قاننى توختۇتۇشقا ئاشمە، كىل مەختۇم ۋە كاپۇر، تەھرىبا.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - داۋاملىق ئىشلەتمەسلىك لازىم. داۋاملىق ئىشلەتسە قۇلاق - نىڭ پەيلىرىنى تارتىپ قويۇش، ئېغىر قىلىش، كوگۇلنى ئېلىشتۈرۈش، بەۋەش قىلىش، ئېقىلنى يوقۇ - تۇشقا ئوخشىغان ناچار گەۋالار يۈز بېرىدۇ. ھېس ئاجىزلاشقا، گەزەننىڭ قېتىپ قالغانلىرىغا، سىلنىڭ باش-لىنىش مەزگىلىگە، قېرى كىشىلەردىكى ئىگىز - پەس قىزىش، ياداپ كىتىشكە، ئېقىلنىڭ تۈۋەنلەپ كەت-كەنلىكىگە، تولا غىم قىلىدىغانلارغا، خاپا بولۇدىغانلارغا، قورقۇنچاقلارغا، كوز، پۇراش، سېزىش، جە-گەر، زۇرەك، بورەك، ئاشقازان ۋە ئاناسىل گەزالارنىڭ قۇۋىتى ئاجىزلاشقا، قۇلىنچىنىڭ ئىسلىگەنلىكىگە، تەس-لىكتە سىيىدىغانلارغا بىر دىشكە بولمايدۇ. بۇ دورىنىڭ ئۈستىگە ماش، قېتىق، ئاچچىق نارسىلەرنى پە - مەسلىك لازىم. قۇندۇز قىرى، زەپەر، داچىمەن، پەرقىمىيۇن، زەنجىبەل، پارپا، فىلغىل (قارىمۇچ) بىلەن بىر دىشكە بولۇدۇ. ئەگەر قاتتىق قىساق ئاغرىقى پەيدا قىلسا ئەمەن سۈيى بىلەن ھەمەل قىلىش لازىم. ئەپيۇننىڭ قۇۋىتى بەكەز ئۇزۇن تۇرۇدۇ.

تەركىبى: - ئەپيۇننىڭ ئاساسىي تەسەر قىلغۇچى تەركىپلىرى (ئالكالوئىدلىرى) دىن ھازىر-غىچە ئېنىقلانغانلىرى 25 خىل بولۇپ، ئۇلار ئۇمۇمى مىقدارىنىڭ 20 پۈتسىنى ئىگەللەيدۇ. كۆپ قەس-مى ئاتىمىدۇم مېكونىمكۇم بىلەن بىرلىكتە تۈز ھالىدا بولۇدۇ. قالغانلىرى باشقا ئورگانىك كەسلوتالار بىلەن بىرلىكتە، ئۇلانىڭ تۈزلىرى شەكىلدە تۇرۇدۇ. ياكى سۇلغىم تۈزلىرى شەكىلدە تۇرۇدۇ. بۇنىڭ سىرتىدا ئاز مىقداردا يىلمەسلىك ماددىلار، قەن، موم ۋە سۇلغىم تۈزلىرى بولۇدۇ. ئەپيۇننىڭ تەس-كەۋىدىكى ئاساسىي ئالكالوئىد مورفەن بولۇپ، ھەرقايسى مەملىكەت ئەپيۇننىڭ ئەھۋالىغا قاراپ 5 - 15 پۈتسىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، كودېيىن، ناركوتىن، پاپاۋېرىن، تېبائىن، نار-تېبائىن ۋە باشقىلار بولۇدۇ.

جۇڭگىيى تەبىئىيەتتە، ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا ئىشلىتىلىشى: - تولۇق قەمەت-كە ئىگە ئۇخلىتغۇچى ۋە تېپىلانغۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىدۇ. يەنە قورنىغۇچى تەسەردىن پايدى-لىنىش، ئىچ سۈرۈشنى ۋە دىزېنتېرىيەنى داۋالايدۇ ھەمدە تەرلەتكۈچى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ.

ئەدەس

(مەسور)

LENS CULINARIS MEDICA

金麥豆宛子

توزۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ماشىنىڭ بىر قىسمىدۇر. چوڭلىقى ئاق قوناقنىڭكىگە مۇشۇ قەدەر كىچىك. بۇ 2 خىل بولۇدۇ.

1 - زۇرتنىڭ، 2 - جاڭگالنىڭ. جاڭگالنىڭكى زۇرتنىڭكىدىن كىچىكرەك بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدۇ.

قەبىلىتى: - ئىسسىقلىقى ئوردا دەرىجىدە، قۇرۇقلىقى 2 - دەرىجىدە.

خۇسۇسىيىتى: - ئەزاغا جۇلاھ بولىدۇ، يىل پىيدا قىلىدۇ، ئۇزۇندا سىڭىدۇ، سەۋدا ۋە سەۋدا

خاراكتېرلىق قان پىيدا قىلىدۇ. ئىچىنى توختۇتۇدۇ. قاننى قويۇلدۇرۇپ كىچىك تومۇرلارغا بېرىشنى تو-

سۇدۇ، ناچار چۈشلەرنى كورسۇتۇدۇ، كوزنى قاراڭغۇلاشتۇرۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئىككىلىملىك بىلەن ياكى بىيە سۈيى ۋە كۆل يېغى بىلەن ئى-

زىپ پىشانىغا چېپىمىسا نازلىك ۋە كوزنىڭ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششىقلىرىغا پايدا قىلىدۇ. سىر كە بى-

لەن قاينىتىپ ئىسسىقلىقى بولغان ئىششىق، تىلغا، ئەزادىكى قىزىلىق، قۇلاق تىزۋىدىكى بەزىلەرنىڭ

ئىششىقىغا چېپىمىسا پايدا قىلىدۇ. كويىدۇرۇلگەن كۆلنى قىلىپ ئىسسىقلىقتىن ئوتتۇرىغا كوزگە

تارتسا كىرىپك ئورنىنىڭ، قاپاقنىڭ ئاجىزلىقىغا پايدا قىلىدۇ. چىمىشنى زۇسا ئاقارتىدۇ.

قايناتقان سۈيى بىلەن غار - غار قىلىسا ئاغزىغا چىققان ئۇشاق دانىلار ئۈچۈن ۋە كالى بوغۇلۇپ قېلىش

كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. بولۇپمۇ بۇنىڭ قاينىتىلمىسى شاتۇتنىڭ رۇبىي (شاتۇتنىڭ قاينىتىلغان

قويۇق سۈيى) بىلەن ئىچسە كوكرەك كېسەللىكلىرى ۋە ئوپىك كېسەللىكلىرى، يوتىل ئۈچۈن مەنپەئەت قى-

لىدۇ. ئۇنىڭ زىيانىنى پوزىتىپ زۇتسا ئاشقازان يۈزۈقلىغىنى ئىسلاھ قىلىدۇ. سىر كە بىلەن ئوب-

دان يۇشۇرۇپ يىمە ئاشقازاننى قوزغىتىدۇ، يىل پىيدا قىلمايدۇ. لاڭغا سۈيى بىلەن ئىزىپ چاپسا

ئەمچەكنىڭ ئىششىقىنى ياندۇرۇدۇ، سۈتنى سۈيۈلدۈرۈدۇ ۋە راۋان قىلىدۇ. ھەسەل بىلەن چۈگۈر جارا-

ھەتلەرگە چاپسا، پوستى بىلەن قاينىتىپ يۇشۇرۇپ سىر كىگە قوشۇپ چېچىك چىققان كىشىلەرگە بىرىلسە قى-

لىدۇ. تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن چاپسا نەمە كېسەللىكى ۋە كويىدۇرگە ئۈچۈن، پۇت-قۇلنىڭ يورۇقلىرى ئۈچۈن

مەنپەئەت قىلىدۇ. گۈل يېغى بىلەن چاپسا ئاشقازاننىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ قوغۇن ئورۇغى بىلەن بەدەنگە چاپسا

بەدەننىڭ تېرىسىنى پاكىزە قىلىدۇ، رەڭگى - رويىدىكى سېرىقلىقنى يوقۇتۇدۇ.

ئىشلىتىلىشى ھىكمىتى: - يىمىش ئۈچۈن 20 گراممىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ سىر كە ۋە بىرەر

ياغ، ھەسەل ياكى تۇخۇم ئېقى بىلەن ئىشلىتىش بولۇدۇ.

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - سەۋدا مىزاج، كوزى ئاجىز كىشىلەرگە ۋە ئاشقازانغا بوۋا-

سىرغا، قوساق ئاغرىغىغا نەسلىكتە سېپىدىغان كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - يېڭى كۈنچۈت يېغى، سېرىقياغ، بادام يېغى ياكى سىر كە، سەمىز كوش-

لەر بىلەن يىمىش.

ئورۇنباشارى:- دەسى ماش.

كوپ يەسە زىيانلىق تەرىپى:- سەۋدا خاراكىتەرلىق قان پەيدا قىلىدۇ. سىرتان، جۇزام ۋە (ماخاۋ) كېسەللىكلەرنى كەلتۈرۈدۇ، قاننى كويىدۇرۇدۇ، كوزنى قاراڭغۇلاشتۇرۇدۇ، مالىخولوسيا پەيدا قىلىدۇ، پەردىشان چۈشلەرنى كورسۇتۇدۇ، باھنى كەسىدۇ، بەدەننى قۇرۇتۇدۇ.

ئەسكەرتىش:- ئەدەسى كىچىك قىزىل ماش دىگەن پىكىرلەر بولغانلىقى ئۈچۈن جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى كورسۇتۇلەمدى.

كىچىك قىزىل رەڭلىك ماش لاتىنچە SEMEN PHASEOLI خەنزۇچە 紅豆

دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ پۇرچاق دانلار (LEGOMINOSAE) گۇرۇپپىسىغا كىرىدىغان PHASEOLUS ANGULARIS WIGHT نىڭ قۇرۇتۇلغان ئۇرۇقىدىن ئىبارەت. ئەدەسى بولسا LEN گۇرۇپپىسىغا كىرىدۇ.

ئەمما ھەر ئىككىسىنىڭ جۇگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى مىللىي تىبابىتىدىكى بىلەن كوپ دەرىجىدە ئوخشايدۇ.

ئەر - ئەر

(سەرۋ كوھى - قارا ئارچا)

JUNIPERUS CHINENSIS L. (JUNIPERUS CERNUS REXB) 檜

تۈزۈش :- بۇ بىر خىل تاغ دەرىخى ئۇ، ئىككى تۈرلۈك بولۇدۇ. 1- يوغان، قارىغايىدىن قىسقا ۋە كىچىك رەك، ئۇنىڭ مۇدىسى پوندۇق مىقدارى بولۇدۇ. بىر ئاز تاتلىقى بار. 2- خىلى كىچىكرەك، مۇدىسى ماش مىقدارىدا بولۇدۇ، زۇمىلاق.

چىقىش ئورنى :- شىنجاڭنىڭ تاغلىرىدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى :- 3- دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق. مۇدىسى 3- دەرىجىدە ئىسسىق. 2- دەرىجىدە ئۇۋىلىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى :- بەدەننى قىزىتىش، توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىچ توختۇتۇش، زەھەرلەرگە مۇداپىئە كورۇش، سۈيە- لۈك ۋە ھېيزنى ماڭدۇرۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

172- رەسىم، ئەر - ئەر

ئىشلىتىلىش ئورنى :- كوكرەك، ئاشقازان ۋە باشقا ئەزالارغا ئىشلىتىلىدۇ. 6 گرام مىقدارى بىرىلىسە توسالغۇلارنى ئاچىدۇ. يوتلىگە ۋە كوكرەك ئاغرىغىغا، ئال ئاغرىقى ۋە ئاشقازان

قاجىم-زىمىغىغا پايدا قىلىنىدۇ. بوۋاسىروننىڭ يەللىمىنى ئارقىمىتىدۇ. ئۈچىي ئاغرىقى ، بالىياتقۇ ئاغرىقى ۋە مەنى سۇيۇقلۇقى ئۈچۈن مەنىپىمەت قىلىنىدۇ. زەھەرلىك ھاشارلارنىڭ چاقىمىنىمەنمەن-ھەۋ پايدا قىلىنىدۇ. (بولۇپمۇ ئەنچىرنىڭ شارابى بىلەن ئىچسە)؛ قاينىتىپ سۇيىمگە ئولتۇرسا بالىياتقۇ بوغۇ - لۇپ قىلىش كېسەللىكىگە پايدا قىلىنىدۇ. سوقۇپ خېمەر قىلىپ بەدەنگە چاپسا تەرنى يوقۇتۇدۇ، بەدەننى كۈچلەندۈرۈدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - 6 گرامغىچە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - كوكرە كنى قۇرۇتۇپ ئىرىتىپ قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - كەتپرا.

ئورۇنباشارى : - ئەنزۇرۇت.

تەركىبى : - يوپۇرمىقى جەۋھەر ماي تۇتۇدۇ ، ئۇنىڭ ئاساسى تەركىبى پىنپىن ، لەمبەن ، كادىنپىن ، بورنىل ئاتسېنت ، سېسكوئېتېرپىن ئالكا ھوللاردىن ئىبارەت. ئۇنىڭ سىرتىدا سېتېرىن كىسلوتا-سى؛ ئوندىپىلپىن كىسلوتاسى تۇتۇدۇ.

ياغىچىسى : - مەنوكىنپىن ، مەنوكىيول ۋە جەۋھەر ماينغا ئىگە. جەۋھەر ماينىڭ ئاساسى تەركىبى تەركىبى ل - كادىنپىن ، د - ل پىنپىن ، بورنىپىئول ، كامفورا ، ل - رېدونىك كىسلوتا ۋە يۈنپېر كىسلوتىسى تۇتۇدۇ.

ئىلتىز قىلىنىدا : - پىنپىن ، تېرپىنول ، لەمبەنپىنول ، كادىنپىن بار.

مەۋسىمە : - جەۋھەر ياغ (ئۈچۈن ياغ) بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسى تەركىبى تېرپىنول ۋە تېرپىنوللاردىن ئىبارەت.

جۇگىيى تەبىئىيەتتە ئىشلىتىلىشى : -

تەبىئىيەتتىكى : - ئۇرۇقى مۆتىدىل، قۇرۇق، زەھەرسىز، يوپۇرمىقى قۇرۇق، ئازراق ئىسسىق ، زەھەرسىز.

تەسىرى : - 1. ياغىچى ل - رودنىڭ ئاتسىدىن 0.1 پروتسېنت تۇتۇدىغانلىقى سەۋەپلىك يېقىنقى زامان تەتقىقاتلىرىدا قارىغاندا تۇپىر كۈلپوز (سىل) كېسىلىنىڭ مېكروپىنى ئولتۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ھاياتى پائالىيەتلىرىنى چەكلەش رولى بارلىقى ئېنىقلاندى. يۈنىڭدىن چىقىرىلغان ياغ OLEUM JUNIPERI سۇيۇك يوللىرىنى تازىلاش ۋە سوزنىك كېسىلىنى داۋالاش ئۈنۈمىگە ئىگە.

2 - ئۇرۇقى : - ئۈزە كنى، ئالنى قۇۋەتلىيدۇ، قان ھەرىكىتىنى ياخشىلايدۇ، ئىچكى 5 گىزانى كۈچەيتىدۇ، ئۇزاق ئىستېمال قىلسا بەدەننى قۇۋەتلىندۈرۈدۇ.

3 - يوپۇرمىقى : - رېۋماتىزمغا مەنىپىمەت قىلىدۇ، بادلارنى ھەيدەيدۇ، قان سېپىشىنى داۋالايدۇ ، بەدەنگە قۇۋەت بېرىدۇ.

مىقدارى : - يوپۇرمىقىدىن كۈندە 15 - 10 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ. ئۇرۇقىنى قورۇپ يېيىدۇ، ياكى ھەبلىر تەركىبىگە قوشۇلۇدۇ.

ئەرەپ يىلمى

(سەمىئى ئەرەبى)

GUMMI ARABICUM

阿拉伯胶

تونۇش: - بۇ ئەمىلاندىگەن دەرەختىن چىقىدىغان يىلمى بولۇپ، ئاقۇش سېرىق رەڭدە، تەمى تاتلىغراق، پاقىراق، ئېغىزغا ئالسا چاپلىشىدۇ، سۇغا سالسا كۆپۈشۈۋالمايدۇ، ئېرىيدۇ. تەبىئىتى: - ئىسسىقلىقتا مۆتىدىل 2 - دەرىجىدە قۇرۇق. خۇسۇسىيىتى: - بەلغەم بوشۇتۇش، ئىچ قاتۇرۇش، ئاش قازان - ئۈچەيلەرنى قۇۋەتلەش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى: - كۆكرەك ئاغرىقلىرى، يىوتىل، سۆڭەك نىڭ چىرىشلىرىگە، سەپرادىن بولغان ئىچ-سۇرۇشكە، گالنىڭ قۇرۇش-لىرىغا، ئاۋازلى ئېچىشقا ئىشلىتىدۇ. بۇنىڭدىن ئازراق ئېلىپ مۇنا-سىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ شۈمە مەيدىنىڭ ئېچىشقىنىغا، تولغاقتا پايدا قىلىدۇ. بۇنى قورۇپ، سوقۇپ گۈل يېغى بىلەن

بەرسە ئەزالاردىن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ. 4 گرامنى يۇمشاق سوقۇپ 30 گرام 173 - رەسىم، ئەمىلان دەرىخى يېڭى كالا يېغى بىلەن قوشۇپ 3-7 كۈن بىرىلسە تۈكرۈك بىلەن كەلگەن قاننى توختۇتۇدۇ ھەم ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. ئۈچكە سۈتىدە قاينىتىپ تۇخۇم ئېقى بىلەن قوشۇپ كويۇككە چېپىلسا ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ. گۈلپ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كوزگە تېمىتىلسا، كوزدىن كەلگەن يىمىرىڭلارنى ھەم قىچىشىلىرىنى توختۇتۇدۇ. قىچىشقاقتا چېپىلسا ھەم پايدا قىلىدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - 1-5 ياشلىقلارغا 1-2 گرامغىچە، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا 2-3 گرامغىچە، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 4-6 گرامغىچە، 15 تىن 30 گرامغىچە، 30 دىن 8 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنباىسارى: - بادام يىلمى، ھەببۇلىئاس.

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۈچەيدە قەۋزىيەت بولۇپ، قوساقنىڭ قاتتىق ئاغرىشىغا بىرىلە مەيدۇ. بۇنداق ئەھۋاللاردا كەتىرا، گۈلپ، سەندەل قايسى بىرلىرىدىن قوشۇپ ياخشى كەتىرا بىلەن بىرىلسە بولۇدۇ.

تەركىۋى: - ئەرەپ يىلمىنىڭ جەۋھىرى (ئارابىن) بولۇپ، ئەرەپ يىلمى كىسلوتاسىنىڭ كالىتىسى تۈزى (ئاز مىقداردا كالىي ۋە ماگنىي تۈزلىرىنى) تۇتۇدۇ.

جۇڭخىي تىبابىتىدە ۋە ھازىرقى زامان مېدىتسىنىسىدا ئىشلىتىلىشى:
ئىچىشكە ئۈچەينى نەملەشتۈرگۈچى سۈپىتىدە ئۈچەي-ئاشقازان ۋە سىپال-ئىمىيلىرىدە ئىشلىتىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئىسسىقلىق، ئېسىلما (سۈسپىنوزىيە) ھاسىل قىلغۇچى، پىلۇللارغا شەكىل بەرگۈچى ۋە تاپ-لىپتارنى ياساشتا چايلاشتۇرغۇچى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ. ساپ ئەرەپ يىلمىنى فېزىدولوگىك تۈز ئېرىتمىسىدە (6 پىروتسېنتلىك ئېرىتمە تەييارلاپ) ۋېنىدىن ۋېلىۋانىيە قىلىپ قان پىلازىمىنىڭ (قان قويۇق تەركىۋىنىڭ) ئورنىغا ئىشلىتىلىپ چوڭ قان كىتىشلىرىنى داۋالاش مۇمكىن. ئۇنىڭ ئە-رەپ يىلمى قىيامى ئەرەپ يىلمى سۈيۈقلۈغى شەكلىدىكى ياسالغىلىرى بولۇدۇ.

ئەز پارەنتىپ

MERTRIX

文蛤

174 - دەسەم، ئەز پارەنتىپ

تونۇش : - بۇ سۇدا بولۇدىغان كىچىك جانلىقلارنىڭ قەيىرى بولۇپ، قاتتىق تىرىنماققا ئوخشاش، خۇشبۇي، قىزىل، ئاق، مايىل، كوك، قارا، ھەرخىل رەڭدە بولۇپ، ئوزى قاتتىقتۇر .

چىقىمىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزنىڭ دېڭىز قىر-خاقلرىدىكى ئولكىلىرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق .

خۇسۇسىيىتى : - ھوللۇكنى چىقىرىش، قويۇق ماددىلارنى يۇمشۇتۇش، ئاغرىق قالدۇرۇش، تىپىچلانماقچىلىق خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى : - بەدەندىكى ھوللۇكلەرنى قۇرۇق-تۇش، قويۇق ماددىلارنى يۇمشۇتۇشقا، باش ئاغرىقى، بەدەن-لۇق، ھوللۇكتىن بولغان خاپىغاننى، ئاشقازان كېسىلى، ئاشقا-زان ۋە بالىياتقۇنىڭ سوغۇقتىن ئاغرىشى، بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ نېلىشى، سوغۇقتىن بولغان باشقا كېسەللەرگەمۇ پايدا قىلىدۇ .

گراممىنى قانداقلا سۇپىلەن ئىچكىۋىزە بورەكتە قاننىڭ قېتىپ قالغىنىنى يۇمشۇتۇدۇ . سىركە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئىچكىۋىزە ئار-قا پىشاپنى يۇمشۇتۇدۇ .

كۆيدۈرۈپ تۇتۇنمىنى ئارتىپ تۇتۇشقا قىلىق نېرۋ كېسىلىگە، بەدەننىڭ قىزىغان ھوللۇكلەرگە، بالىياتقۇنىڭ بوغۇلۇپ قېلىشى ۋە ھېيىزنىڭ توختاپ قېلىشى، باش ئاغرىقى، قىزىغان ھوللۇكلەرگە، بەدەننىڭ كېسەللىرى، بەدەندىن بولغان كېسەللەرگە، بەدەننىڭ ئوزلىكىدىن كېتىپ قېلىشى، قاننىڭ يۈزۈلۈشى، قانداقلا پايدا قىلىدۇ .

ئىشلىتىلىشى مىقدارى : - ئاغرىقنىڭ يېشى ۋە ئەۋالىغا قاراپ 1 گرامدىن 9 گرامغىچە بېرىلىدۇ .

ئورۇنباغارى : - قىسسىق زەردەرە .

دېققەت قىلىدىغان نۇقتىلار : - ئىسسىقتىن بولغان باش ئاغرىقى، تولغاق كېسەللىرىگە پە-رىشكە بولمايدۇ . باش ئاغرىقىغا سىركە ئىچىمىل، تولغاققا ئىچىمىل كېلىپ توشۇپ بېرىلسە بولىدۇ .

قەر كەۋى : - كەيۋ كۆمى، ئاقسىل، ياغ، ۋىتامىن A B D بارە .

جۇڭگىيى تىبابىتىدە ئىشلىتىلىشى : -

قەبىئىتى : - مۆتىدىل، تىمى قېرىق - شور .

خۇسۇسىيىتى : - قىزىتما قايتۇرۇش، ئېغىز قۇرۇشنى داۋالاش، سۇيۇك ھەيدەش، قان توختۇتۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

دېپس سىقىلىشى داۋالاشقا، يوتال توختۇتۇشقا، بەدەننىڭ يوتاللىرىنى، سۇلۇق ئىششىقنى، سۇيۇك تۇتۇ-لۇشنى، كۆكرەك قۇرۇغىلار ئاغرىشىنى داۋالاشقا، ئاياللارنىڭ ھېيىزخۇنى كۆپ كېتىشىنى توختۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ .

مىقدارى : - 3 گرامدىن 12 گرامغىچە سۇپۇپ ھالدا ئىچىشكە بېرىلىدۇ .

ئەقىق

(عەقىق)

ACHAT (AGATE)

瑪瑙

تونۇش: - بۇ بىرخىل مەشھۇر تاش بولۇپ، يەمدىن، كەمبات، بەھوۋە، يەن، دۇمىنىڭ دەرىيەلىرىدە بولۇدۇ .
 ئۇنىڭ رەڭگى خىمادۇ - خىل: قىزىل، سېرىق، ئاق، قارا كىلىدۇ. رېشى ئاچ ياكى توقراق كە .
 لەشى ەزەمكىن. جىگەررە گەدۇ بولۇدۇ، بەزىسى ساپ سۈزۈك، بەزىسى ئۇنىڭ ئەكسىچە تۇتۇق كىلىدۇ. قاتىۋ-
 قات بولۇپ كاندىن چىقىشتا رەڭسىز، ساپ - سۈزۈك بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئوبدان كېرەكلىك پارچىلىرىنى
 ئايرىپ قايناتقاندا رەڭلىك چىرايلىق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - چەتتىن كىلىدۇ.

تەبىئىتى: - ئىككىنچى دەرىجىدە قۇرۇق ۋە سوغۇق.

كىلىدۇرۇلگىنىنىڭ تەسىرى ياخشىراق، قۇرۇقلۇق تەرىپى ئارتۇق بولۇدۇ.

خۇسۇسىيەتى: - زۆرە كىلى قۇۋەتلىش، خاپىغاننى يوقۇتۇش، جىگەرنىڭ، ئالنىڭ سودىلىرىنى
 ئېچىش (توسالغۇلارنى ئېچىش)، كوزنى قۇۋەتلىپ كىرىپكەرنى ياخشىلاش، چىشنى، چىشنىڭ توۋىلىرىنى
 قۇۋەتلىش، چىشنىڭ تۇۋىلىدىن كىلىدىغان قانلارنى توختۇتۇپ كىرىلىرىنى ئېلىش خۇ-
 سۇسىيەتكە ئىگە .

ئىشلىتىلىش ئورنى: - 0.4 گرامنى يۇمشاق ئىمىزىپ ئۇنى ساپ قىلىپ تەنھا ياكى
 ئالما شەرىپى بىلەن ئىچسە زۆرە كىلى قۇۋەتلىپ، خاپىغاننى يوقۇتۇدۇ. تەنھا ئوزىنى ياكى باشقا
 قان توختۇتۇدىغان دورىلار بىلەن 0.4 گرام ئىچسە جىگەرنىڭ، ئالنىڭ توسالغۇلىرىنى ئاچىدۇ. ئو-
 زىنى يۇمشاق ئىمىزىپ سۇرمە قىلىپ ياكى باشقا سۇرمەگە ئىشلىتىدىغان دورا بىلەن كوزىگە سۇرمە قىلىپ
 تارتسا كوزنى قۇۋەتلىپ كىرىپكەرنى ئوستۇرۇدۇ .

كويىدۇرۇپ تەنھا ئوزىنى ياكى مەرۋايىمەت، مارجان زىلىتى بىلەن قوشۇپ سۇنۇن تەي-
 يارلاپ چىشقا سۇر كەپ زۇسا بوشاپ قالغان چىشلارنى، چىشنىڭ تۇۋىلىرىنى چىگىتىپ، قېنىنى توختۇتۇپ
 چىشنى ياقتىدۇ .

ئىشلىتىلىش مىقدارى: - بىر يېرىم گرامغىچە .

دققەت قىلىدىغان ئىشلار: - بوزەككە زىيان قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى: - كەتەرا .

ئورۇنباستارى: - مارجان زىلىتى .

جۇگىيى تەبىئىتىدە ئىشلىتىلىشى:

تەبىئىتى: - قۇرۇق، سوغۇق، زەھەرسىز .

خۇسۇسىيەتى: - ناچار خىلىتلارنى توسۇش، كوزنى روشەنلەشتۈرۈش، كوزنىڭ جاراھەتلى-
 رىنى داۋالاش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

مەشھۇر ھېكەم لى سىجەننىڭ يېزىشىچە ئەقىقنى ئالغانلاپ كوزگە سېلىنسا كوز چىيە كىلىرىنىڭ چا-
 راھەتلىنىپ كىتىشىنى داۋالاش مۇمكىن .

دەسكەرتىش: - لوغا تۇلۇم دۇبىدە ئاقىقىنى ئانگىلىزچە - CORNELIAN دەپ ئاتىلىدۇ.
 ئىسمى كورسۇتۇلگەن. خەنزۇچە 光石 髓 بولۇش لازىم ئىدى.
 جۇڭگىيى قىياپەت كىتاپلىرىدا ئاكات ئىككىسى بىر جەننىسىلىق ئىكەنلىكى كورسۇتۇلغانلىقىدىن شۇ
 ھەقتە تونۇشتۇرۇلدى. تەتقىق قىلىپ كورۇلۇشىنى سورايمىز - ت.

ئەمەن

ARTEMISIA VULGARIS L.

艾叶

تونۇش: - بۇ بىر خىل ئوسۇملۇك بولۇپ، ئوت-ئۇزانغا ئوخشايدۇ. تېمىسى بىر مېتر مەنە -
 ۱۰-۱۵ سانتىمېتىر، غۇزەك، يوپۇرمىقى كۆپ بولۇپ سەتىرىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. توپا قونۇۋالغاندەك كۆرۈنۈش
 دەرىجىسى تەدرەپكە تەدرەپكە (كۆلەك)، گۈلى بايۇننىڭ گۈلىگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ئۇش-
 شاغراق كىلىدۇ. كونا تىۋىپلارنىڭ ئېيتىشىچە ۱-خىل بولۇدۇ. ۱- تەرسۇسى، ۲- سۇسى، ۳- نەپىتى، ۴-
 خۇراسانى، ۵- رۇمى. ھەممىدىن ياخشىسى - رۇمى ۋە تەرسۇسى بولۇپ، رەڭگى كۆلەك، تۈز كۆك كىلىدۇ.
 چىقىمى ئورنى: - مەملىكىتىمىزدىن، جۇملىدىن شىنجاڭدىن چىقىدۇ. شۇنىڭدەك ياۋروپا، ئا-
 سىيادىكى باشقا مەملىكىتىلەردىنمۇ چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - ۱- دەرىجىدە ئىسسىق، ۳- دەرىجىدە قۇرۇق.

خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، ئىشتىھا پەيدا قىلىش، ئىچ قاتۇرۇش، سەپىرائى ۋە
 سەپرا خاراكىتلىق باشقا خىلمىتلارنى سۇرۇش، كۆكرەك، ئوپىكىنىڭ قەۋرلىرىنى تازىلاش خۇسۇسىيە -
 تىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - ئەمدىنى قايمىدە بويىچە سېرىق ئوت بىلەن بىللە ئىچسە، كۆكرەكنىڭ
 ئوپىكىنىڭ قەۋرلىرىنى تازىلايدۇ. سېرىق ئوت، ئۇستىخۇد دۇسىلەر بىلەن ئىچسە سەۋدانى سۇرۇدۇ. باش
 ئاغرىقى، لەتۋا كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئەمدىنىڭ قاينىتىلغان سۇيىمى شىخ ئەمدىنى بىلەن قە-
 شۇپ، يەنە بىر ئاز ئايارەج پەيقارانى شۇنىڭدا ئىزدەپ، يۇرۇنغا تېمىتىلسا مەڭگىنىڭ ئالدى تەرىپىدە پەيدا
 بولغان باش ئاغرىقىنى قالدۇرۇدۇ. قاينىتىلغان سۇيىمى ئىچسە مەڭگىدىكى يەللەرنى تارقىتىدۇ. قاينىتىلغان
 سۇيىمى تەنھا ياكى ھەسەل بىلەن ئىچسە لەقۋا، پالچ، ئىستىرخا، گەزا تىترەش، تۇتقاقلىق كېسەل، قارا
 پېسىشلاردا مەنپەئەت قىلىدۇ. سەقىلغان سۇيىمى شوك كېسەلنىڭ يۈزىگە، كېلىغا تېمىتىلسا مەنپەئەت قىلىدۇ.
 بۇنى قاينىتىپ سەپىرى سەقۇتىرى بىلەن ئىچسە سەپرادىن، بەلغەمدىن بولغان باشنىڭ قېيمىشى ئۈچۈن
 مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئەمدىنى سۇدا قابىز (قاتۇرغۇچى) ياغ بىلەن ياكى شاراپتا قاينىتىپ تۇرۇپ پارىنى قۇلاققا ئال-
 سا، قۇلاق ئاغرىقى، قۇلاقنىڭ تۇرۇندىكى ئىششىقلىق ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. ئىچىمى بادام يېغىدا
 قاينىتىپ بىر ئاز ئوچكە ئوتى قوشۇپ قۇلاققا تېمىتىلسا قۇلاقنىڭ يەللەرنى تارقىتىدۇ، جاراھەتنى تازىلايدۇ.
 قۇلاقنىڭ ئېغىرلىقىنى يوق قىلىدۇ. شۇنىڭدەك قاينىتىلغان سۇيىمى ئىچىمى بادام يېمى ئۈچۈن
 ئوتى بىلەن تېمىتىلسا قۇلاقتىن سۇ كىلىشىنى توختۇتۇدۇ. ئەمەننى يۇمشاق ئىزدەپ، توغرىقى ۋە ھە-
 سەل بىلەن خېمەر قىلىپ كالىنىڭ ئىچكى تەرىپىگە ياكى تاشقى تەرىپىگە چاپسا كالىنىڭ ئىچكى تەرىپىدىكى
 سېرىق گەتلەرنىڭ ئىششىقلىرىنى، كالىنىڭ بوغۇلۇشىنى داۋالايدۇ.

قۇلاقنىڭ تۇۋىكىچە چاچسا، ئىششىقلىقنى، ئاغرىقنى پەسەيتىدۇ، گەمەننى ئازىدىن بىلەن ئىچسە ئاشقازان ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. ئىچكى گىزالاردىكى قاتتىقلىقنى، يەللەرنى ئارقىتىدۇ. قاينىتىپ سۈيىنى ئىچسە ئاشقازاننى قۇۋەتلىش، ئىششىقلىقنى ئېچىش ئۈچۈن ئوبدان تەسەر بىرىدۇ. قورساقنىڭ ئاغرىقلىرى ئۈچۈن مەدەنى پەسەيتىدۇ. ئازىدىن بىلەن ئىچسە دائىۋىسىزلىق، دائىۋى ھەيپە ئۈچۈن مەدەنى پەسەيتىدۇ. بۇزۇلغان مەدەنى تۈزۈتۈدۇ. تەنھا بەدەنگە چاچسا رەڭگىنى چىرايلىق قىلىدۇ. گەمەندىن 30 گرامنى قاينىتىپ ئىچسە چاچاننىڭ چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ. شاراپ بىلەن ئىچسە شەۋكەرنىڭ زەھىرىنى، دەريا، قۇرۇقلۇقتىكى ئىلان چاققان زەھىرىنى پەسەيتىدۇ.

ئىشلىتىلىشى مىقدارى: - ئوزىدىن گەۋالغا قاراپ 5 گرامغىچە، قاينىتىپ ئىچىشتە 30 گرامغىچە بىرىدۇ.

ئورۇنباستىرى: - ئىچ سۈرۈشتە غاپىس، ۋە شېخ گەمەندىن ئىبارەت. ئاشقازاننى قۇۋەتلىشتە باراۋەر مىقداردا ئاسارۇن، يېرىم مىقداردا سېرىق ھېلىم.

دەققەت قىلىدىغان نۇقتىلار: - ئاشقازان ئاغزىنى ئاجىزلىتىدۇ، باشنى ئاغرىتىدۇ، بەدەننى قۇرۇتۇدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - سوغۇق مەزجە كىشىلەر ئۈچۈن رۇمبىدىيان، مەستىكى، ئىسسىق مەزجە كىشىلەر ئۈچۈن شەرىپتى ئانار.

تەركىبى: - 0.02 پۈتۈن-سېنتىچە جەۋھەر مۇي، خولەن، گادېنىيە، ۋىتامىن A، B، ۋە ۋىتامىن C گەمەندىن، رېزىن، تاننىن ۋە كالىيۇم خلورىد قاتارلىق ماددىلارنى تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيە تەبىئىيەتلىرىدە ئىشلىتىلىشى: - تەبىئىي - ئىسسىق ۋە زەھەرسىز. خۇسۇسىيەتى: - قاننى ياخشىلاش، سوغۇق ھۆلۈكلەرنى ھەيدەش، ھېيىزنى تەرتىپكە سېلىش، قورساقنىڭ ئاغرىقلىرىنى ھۆلەندۈرۈش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە.

قان توختۇتۇش خۇسۇسىيەتى بىلەن قان قۇسۇشنى، ئاياللار جەمىسى گەزاسىدىن كەتكەن خۇنىنى، كۆندىن ئۈچەيدىن كەلگەن قاننى توختۇتۇشقا، ئىچ ئوتكىنى توختۇتۇشقا ھېيىز كەلەسلىك ۋە ھېيىز تەرتىپىز كىلىشىلەرنى داۋالاشقا، ھامىلدارلىقتا كەلگەن خۇنى توختۇتۇپ تۈرەلمەننى ھۆلەشتۈرۈشقا ئىشلىتىلىدۇ ھەمدە بەدەننى قۇۋەتلىگۈچى دورا قىلىپ سوغۇقتىن بولغان ھۇشسىزلاندۇرغان قاناشلارنى توختۇتۇشقا بىرىدۇ.

سەتقى تەرەپتىن ۋەگنە بىلەن داغلاپ داۋالاشتا داغلايدىغان ماتېرىيال قىلىپمۇ ئىشلىتىلىدۇ ۋە يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقلارنى گەمەن سۈيى بىلەن چومۇلدۇرۇلۇدۇ. بەزى ئالىملارنىڭ پىكىرىچە مۇنداق قىلىدۇ. قانداق تېرە ۋە سىپالېنېمىلىرىنى پەسەيتىشكە ياردەم بىرىدۇ.

يەنە گەمەننى قىزىتما پەسەيتكۈچى ۋە زەھەر قايتۇرغۇچى دورا ئورنىدەمۇ ئىشلىتىلىدۇ. ھامىلدارلىقتىكى زەھەرلىنىش (ھامىلىنىڭ تەسۋىدىن ئاياللاردا بولۇدىغان قۇسۇش، باش ئاغرىش، نېرۋ خاراكتېرلىق ئاغرىشلار، تۇتقاق كېسەل قاتارلىق) لاردا، يەنى ئىككى تېرە جاراھەتلىرىدە، نېرۋلارنىڭ ئاغرىقىدا بىرىدۇ. زەيىقۇلنەپەستە (ئاستىمىدا) قۇرۇق گەمەن شاخ ۋە يوپۇرماقلىرىنىڭ تۇتۇنلىرى دەپسەنە كەڭ ئالدىرۇلۇدۇ. ئوت تېشى كېسەللىكىدە گەمەننىڭ يەر ئۈستىدىكى قىسمىنى قاينىتىپ سۈيىدە ۋاندا قىلىدۇرۇلۇدۇ. مەلەم تەييارلاپ تۈرلۈك جاراھەتلىرىنى مايلاش ئۈچۈن بىرىدۇ.

مىقدارى: - بىر كۈندە 18-9 گرامنى قاينىتىپ ئىچىشكە بىرىدۇ.

بىرقېتىمدا، 5-3 گرام بىرىدۇ. جۇڭگىيەلىك بىرقېتىملىق مىقدارنىڭ شۇ چەكلىمىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكىنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

ئەنجىبار

(پانمۇتەك)

POLYGONUM BISTORTA

紫参 (拳参)

175 - رەسىم، ئەنجىبار

تونۇش : - بۇ بېدەگە ئوخشاش، بېدەنىڭ تېنىسىدىن كۈچلۈك، قاتتىق تىنەلىك، يوپۇرمىقى قىزىلمىققا مايلانغان، كۆلى قىزىل، كىچىك غىلاپ ئىچىدە ئۇرۇقلايدىغان، ئۇرۇغى ئۇششاق كىياتىڭ زىلتىمىزى بولۇپ، قاتتىق ياغاققا ئوخشاش، قىزىل رەڭدە، ئىنچىكە، ئۇششاق شاخلىرى بار، ئالما تەملىك، ئاقار سۇنىڭ يېنىدا ئوسۇدۇ، بىز زىلتىمىزنى ئىشلىتىمىز .

چىقىمىش ئورنى : - مەملىكىتىمىزنىڭ شەرتلىك، خېبى، كەنسۇ، شىنجاڭ قاتارلىق جايلىرىدىن چىقىدۇ .

تەبىئىتى : - 3 - دەرىجىدە قۇرۇق سوغۇق .

خۇسۇسىيىتى : - ئىسج سۇرۇش، قان توختۇتۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە .

ئىشلىتىلىشى : - ئارقا پىشاپىتىن كەلگەن، ئاياللار جىنىسى ئەزالىرىدىن، ئۆپكەندىن، پۈتۈن ئەزادىن كەلگەن قاننى توختۇتۇشقا، ئۆپكە سىلىمىدىغا 3 - 4 گرامنى سۇدا قاينىتىپ ئازراق قەن قوشۇپ ياكى شاراپقا ئايلاندۇرۇپ بىرىلىدۇ . مۇناسىۋەتلىك دورىلار بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ تاز جىاراھەتلىرىگە سەپسە كۆش ئۇندۇرۇدۇ .

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - 1 دىن 5 ياشلىقلارغا 1 دىن $\frac{1}{2}$ گرامغىچەلىك، 5 تىن 10 ياشلىقلارغا 2 دىن $\frac{1}{2}$ گرامغىچەلىك، 10 دىن 15 ياشلىقلارغا 3 دىن 4 گرامغىچەلىك بىرىلىدۇ .

ئورۇنباشارى : - ئوزۇن بىلەن زىخ، $\frac{1}{4}$ گەردىن كىلى قوشۇپ بىرىلىدۇ . دىققەت قىلىدىغان ئىشلار : - سوغۇق مەجەزىلەرگە بىرىلمەيدۇ . بىرىش توغرى كەلسە زەۋ - جىبىل بىلەن قوشۇپ بىرىلىدۇ .

تەر كىمۇى: - 17 پۇرۇتسېنت نازىن، 29،5 پۇرۇتسېنت كراخمال، 13، 2 پۇرۇتسېنت قايتقان قەن ، 10 پۇرۇتسېنت ئاقسىل، 2،23 پۇرۇتسېنت يىلمىم؛ بۇلاردىن باشقا چاپلاشقاق ماددا، فېرودىن ۋە كۆل ماددىلىرى تۇتۇدۇ. جۇگىمى تەبىئەتتە دەرىجىلىك تەبىئەتتە: - ئىچكىزۇش ئارقىلىق قان تولغاق، قان كىتىش، سوز - ئەك، ئاقخۇن كېسەللىرى . ئېغىز چايقاش ئارقىلىق ئېغىز بوشلۇغىنىڭ ۋە سىپالېنىملىرى سىرتىدىن ئىشلىتىپ بوۋاسىر ۋە ئىششىق جاراھەتلەر داۋالىنىدۇ .

مەقدارى: - ۋىلىتىزنىڭ قۇرۇتۇلغىنىدىن 6 گرامنى قاينىتىپ ئىچىلىدۇ ياكى تالغانلاپ كۈندە 2-3 گرام ئىچىلىدۇ (دوختۇرلۇقتا ئېكستراكىتۇم بەستۇرتا دىگەن دورا ياساپ چىشى مۇلكى قانداغاندا ئىشلىتىلىدۇ).

دەسكەرتىش: - بۇنى ئۈنچە باھار 生地 (رادىكس رېمانىيە) دەپ كورسۇتۇلگەن پىكىرلەر بار. شۇنىڭدەك خەنزۇچە زىسنىڭ بىلەن چۈەنسەك ئۇمۇدىن ئىچكى ئولكىلەردەمۇ كوپ ھالدا بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈلمەيدىغانلىقى ۋە رايونلوق دورا شىركىتى گەنجىبارنى زىسنىڭ دەپ توپلىغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇ نامنى بېكىتىپ تىرناق ئىچىدە چۈەنسەك نامىنى يېزىلدى. لاتىنچە ناملىرىدەمۇ شەكلى، تەر كىمۇمۇ ئوخشايدۇ.

ئەنجۈر

(تىيىن)

FICUS CARICA

无花果

176 - رەسىم، ئەنجۈر

تودۇش: - بۇ بىر خىل مەۋە بولۇپ، ئولكىسىنىڭ، تاغنىڭ، ئاق، قارا، سېرىق، گەركەك، چىشى بولۇدۇ. ياخشىسى بەكمۇ ئۇششاق گەمس، بەكمۇ يوغان گەمس ئوتتۇرا ھالدا. يوپۇرمىقى كەڭرەك، شاخلىمىرى چۆرۈك، سۇتلۇك . گۈلى يوق. شاخلىمىرىنىڭ ئىچكى تەرىپىدە ئاق پورى بار. تەمى تاتلىق، ئۇششاق ئۇرۇقلۇق، ئۈستى پوستلۇق بولۇدۇ. تاغنىڭ گەنجۈرى مەۋسى ئۇششاقراق، پوم لىشاڭغۇراق كىلىدۇ. قارىسىنى ئەنجۈر شامى دەيمىز. بۇ بەكمۇ چوڭ بولۇدۇ. قارىسىنىڭ ياخشىسى تاتلىق، سۇلۇق . ئۇ دورا ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. زىسنىڭ قومۇزنىڭ ئاخىرىدا، كۆز باشلىرىدا پىشىدۇ .

چىقىمىش ئورنى: - جياڭسۇ، جېجياڭ، ۋەجىيەن، گۇاڭدۇڭ، يۇننەن، خۇبېي قاتارلىق ئولكىلەردە ئۆستۈرۈلۈدۇ . شىنجاڭدا قەشقەر، كۇچارلارنىڭ گەنجۈرى مەشھۇر. تەبىئەتتى: - گەۋۋەلىقى دەرىجىدە ئىسسىق، 2- دەرىجىدە ھول، تاغنىڭكىسى ئولكىنىڭكىدىن ئىسسىقراق، ھوللىكى كەمرەك. قۇرۇغىنىڭ 2 دەرىجىدە ئىسسىق، گەۋۋەلىقى دەرىجىدە ھول. خۇسۇسىيەتتى: - ئوزۇق بولۇش، سەمىرىتىش، زۇرەكنىڭ قىزىقىنى سوۋۇتۇش، تەبىئەتنى (تەبىئەتتىكى) يۇمشۇتۇش، ئاچچىقنى ياندۇرۇش خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئىشلەتمەش ئورنى: - 40 كۈن ئاشتىدا رۇمبېدىيان قوشۇپ يېسە ئورۇق كىشىلەر سەمۈردۇ، نېرۋ پەسىتىدۇ، قۇرۇقتىن بولغان ھەسەرەشكە، يوتىلگە، كوكرەك ئاغرىقلىرىغا، چىكىرنىڭ توسالغۇلىرىنى ئېچىش، چىكىرنى قۇۋەتلەش، ئالنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇشقا، بورەكنىڭ كىچىكلەپ كىتىشىگە، سۇيدۇكنى ئاسان كەلتۈرۈشكە، ئىششىق، دانخورەكلەرگە، بادام پىستە بىلەن قوشۇپ بىرىلسە بەدەننىڭ ئاجىز- لەغىغا پايدا قىلىدۇ. ئېغىلنى زىيادە قىلىدۇ. ياڭاق مېغىزى بىلەن قوشۇپ يېمىلسە ھەر خىل زىيانلىق ھاشا- راتلار چاقىسا كەۋزىيانلىق تەسىرى بولمايدۇ. سۇزاپ بىلەن قوشۇپ يېمىلسە زەھەرلەرنى قايتۇرۇدۇ. قىرتۇم مېغىزى ۋە بىر گرام توغرىغۇ قوشۇپ بىرىلسە قويۇق خىلمىتلارنى سۈرۈدۇ. مۇرابباسىنى يېسە مېدىدىكى بەلغىم خىلمىتىنى چىقىرىدۇ. يىمگەندىن كىيىمىن كوڭۇلنى خەلىيان قىلسا سىركە ئىچىلىدۇ. قۇرۇغىنى يېسە بەدەندىكى سېسىغان ماددىلارنى يوقۇتۇدۇ. ھوللۇك - سوغۇقتىن بولغان كېسەللەرگە پايدا قىلىدۇ. بورەكنى قىزىتىدۇ. ھول - قۇرۇغى تۇتقاقلق نېرۋ كېسەللىرىدە مىگەتلەنى قۇۋەدۇ. قۇرۇغىنى سوقۇپ جاراھەتكە سېمىلسە سۇيىنى يوقۇتۇدۇ. يوپۇر مىغىننىڭ سۇيىنى (سۇتىنى) تەمرەتكە چېپىلىدۇ. كوز جاراھەتلىرىنى، يىمىرەك كىرىپىكلەرنى يۇمشۇتۇدۇ. سۇيىنى قاينىپ غارىغا قىلسا تىلىنىڭ، كانايىنىڭ ئىششىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ. سۇيىنى ھۆلە، ھەسل بىلەن قاينىتىپ ئىچىرسە كوكرەكنى، ئوپىكىنى پاكىزدە- لەيدۇ. قۇرۇق زۇفا بىلەن قاينىتىپ بىرسە كوكرەكنىڭ زىيادە ھوللۇكىنى، كونا يوتىلنى قايتۇرۇدۇ. سۇيىنى سوزاپ، رۇمبېدىيان بىلەن قوشۇپ بىرىلسە ئاشقازان ئۇچىدىكى يەللەرنى ھەيدەيدۇ. ئالنىڭ تو- سالغۇلىرىنى ئاجىدۇ. ياڭاق بىلەن بىرسە قۇلنجىغا پايدا قىلىدۇ. سۇيىنى قاينىتىپ كىلىزما قىلسا قو- ساق ئاغرىغىغا پايدا قىلىدۇ.

گەنجۈرنى ئۈزۈم سىركىسىگە 9 كۈن چىلاپ، ھەر كۈنى 5 دانىنى ئازراق سىرتى بىلەن ئىچسە، بىر- سىنى ئۇششاق، سىركەنجىبىل ۋە بورە سويمىسىنىڭ ۋىلىتى بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ بىرىلسە ئالنىڭ ئىش- شىقلىرىنى ياندۇرۇدۇ. قۇرۇق گەنجىرنى باراۋەر ياڭاق مېغىزى بىلەن قوشۇپ، سوقۇپ ھەر كۈنى 80 گرام- دىن يېسە باھنى (پېپىسىنى) قوزغىدۇ ھەم زىيانلىق ھاشاراتلار چاقىنىغا پايدا قىلىدۇ.

گەنجىر سۇيى كونا يوتىلگە، گەزادىكى توسالغۇلارنى ئېچىشقا، بورەك، سۇيدۇكنى پاكىزدەشكە ئىشلىتىمىز. ئولكە گەنجىرىدىن ياۋا گەنجىر كېسەلگە پايدا بىرىشتە قۇۋىتى زىيادىراقتۇر. پىششىق گە- چىرنى سوقۇپ بۇغداي ئۇنى، ياكى ئارپا ئۇنى، ياكى گۈلى سوسە ۋىلىتىنىڭ ئۇنى، ياكى ناترىي بىكار- بونىك، ياكى توغرىغىنىڭ قايسى بىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر قىلىپ قويۇلسا قۇلاق ئارقىسىنىڭ ئىش- شىقلىرىغا، خاناۋىر، سوگەلىگە، پەيىنىڭ تارتىشىشىغا ھەم ھەر خىل جاراھەتلىر نېپىتە چىسىدىكى تېرىنىڭ قارا داغلىرىغا، تېرىدىكى ھەر خىل ئاق داغلارغا پايدا قىلىدۇ. بوغۇم ئاغرىقلىرىدا بوغۇم- لارغا قويۇلسا ئاغرىق تۇختايدۇ. گەنجىرنى زاك بىلەن ئېلىشتۇرۇپ مەلەم قىلىپ چاپسا، پاقالچەكنىڭ ئاقما جاراھەتلىرىگە گەنجىر سۇيىنى ئارپا ئۇنى، گەمەن قوشۇپ سوقۇپ خېمىر قىلىپ ئاشقازان- دىكى ئىششىقلارغا ئۈستىدىن چېپىلسا پايدا قىلىدۇ. گەنجىرنى كويۇرۇپ زەيتۇن بىلەن ئېلىشتۇرۇپ سوقۇپ سوپۇپ قىلىپ چەشنى زۇسا ئاقارتىدۇ، چەش كوشلىرىنى قۇۋەتلەيدۇ ھەم چەش قانە- غانىغا پايدا قىلىدۇ. جاراھەتلىرىگە سېمىلسە جاراھەتلىرىنى تازىلايدۇ. گەنجىرنى كويۇرۇپ زەيتۇن يې- ھى، موم بىلەن ئىلىشتۇرۇپ چاچقا چېپىلسا، چاچنى قارايتىدۇ ھەم تېرىنىڭ يورۇقلىرىغا سۈركەسە پۇت

تۇرۇدۇ گەنجەرنى تۇخۇمنىڭ سېرىقى، سىرگە بىلەن ئېلىشتۇرۇپ ئىسسىق سوڭغا قويۇلسا ئورۇندىكى ئاغرىقلارغا پايدا قىلىدۇ. گەنجەرنى سۇزاپنىڭ قاينىتىلمىسى بىلەن قاينىتىپ ھۆمۇل قىلىنسا قوساق ئاغرىقىنى ساقايتىدۇ. بۇ قاينىتىلمىنى ھەسەل قوشۇپ يۇمشاق پاكىزلىگەن زۇڭغا مېلاپ ھۆمۇل قىلىنسا رەمەدىكى ھول-قۇرۇق جاراھەتلەرنى پاكىزلىەيدۇ ھەم قاننى توختۇتۇدۇ. گەنجەرنى سىرگە، تۇز بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ قويۇلسا ھول جاراھەتلەرنى ساقايتىشقا ياردەم قىلىدۇ. گەنجەرنى ھەسەل قوشۇپ مەلھەم قىلىپ غالجىر ئىشت چەشلىگەن جايغا چېپىلسا پايدا قىلىدۇ.

سىرگە ، تۇز ھەم كەرسەنە بىلەن قوشۇپ مەلھەم قىلىپ 1 ئىبىنى ئىرس دىگەن ھايۋان چەشلىگەن زەخمىگە چاپسا پايدا قىلىدۇ. گۈلنار يوپۇرمىقى بىلەن گەنجەرنى مەلھەم قىلىپ سۇنۇق ئۈستىگە چېپىلسا ئۇشاق پارچە سۇڭەكلەرنى چىقىرىدۇ. پىشمىغان خام گەنجەرنىڭ بىر - ئىككى دانىسىنى پىشمايدىغان كوش بىلەن قوشۇپ قاينىتىلسا كوش تىز پىشىدۇ ، سۈمەلەكنى پۇشۇرۇدۇ . سوقۇپ كوزگە تارتىلسا كوزنىڭ سۇلىرىنى يوقۇتۇدۇ. پاختا ياكى داكىغا سۇۋاپ چەشقا قويۇلسا چەشنىڭ ئاغرىقىنى قالدۇرۇدۇ. گەنجەرنى بادام بىلەن سوقۇپ قوشۇپ يەسە ئىچنى يۇمشۇتۇدۇ. رەھمەتنىڭ قاتتىقلىقىنى يۇمشۇتۇدۇ. شومەشە بىلەن قوشۇپ بىرىلسە نىمقەرسكە پايدا قىلىدۇ. ئارپا ئۇنى بىلەن ئېلىشتۇرۇپ خېمەر قىلىپ قىچەش - قىچىقا ، داققا ، ئاق داغىلارغا قويۇلسا پايدا قىلىدۇ. ھەرە چاققانغا قويۇلسا ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. جاراھەتنىڭ زىيادە ئۆسكەن كۆشلىرىنى پەسەيتىدۇ. گەنجەرنى سوقۇپ كەتپرا بىلەن ئېلىشتۇرۇپ تۇخۇم نىڭ سېرىقىدا مەلھەم قىلىپ بالىمىياتقۇ ئىچىگە ھۆمۇل قىلىنسا جاراھەتلىرىنى پاكىزلىەيدۇ ، ھەم چۈشە - كەن بالىنى چۈشۈرۈدۇ. بالىمىياتقۇدىن قان كەلتۈرۈدۇ. يېڭى يوپۇرمىقىنى زىيات قىلىنسا جاراھەتنى يۇلتۇرۇدۇ. قاينىتىلمىسىدا ھەر خىل زەخمىلەرنى زۇيۇلسا پايدا قىلىدۇ ، باش زۇيۇلسا چاچنىڭ چۈشە - مەسلىگىگە ياردەم بىرىدۇ.

يېڭى يوپۇرمىقىنى ئىسسىق خېمەر قىلىپ ، ئىشت چەشلىگەن جايغا تاڭسا ئاغرىقىنى پەسەيتىدۇ. تەكرار تېگىلسا جاراھەتنى ساقايتىدۇ. مەۋدى شاخ - يوپۇرماقلىرىدىن كۇچلۇكرەك بولۇدۇ.

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - ھولدىن 1 ياشتىن 5 ياشقىچىلىك بولغانلارغا 20 دىن 50 گرامغىچىلىك ، قۇرۇغىدىن 1 گرامدىن 5 گرامغىچىلىك 5 تىن 10 ياشقىچىلىك بولغانلارغا 50 تىن 150 گرام ، قۇرۇغىدىن 5 تىن 15 گرام ، 10 دىن 15 ياشقىچىلىك بولغانلارغا 150 تىن 300 گرام ، قۇرۇغىدىن 15 تىن 30 گرامغىچىلىك ئەھۋالغا قاراپ بىرىلىدۇ.

ئورۇنباستارى : - ئوز ۋەزنى بىلەن چەلغوزە.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار : - جىگىرگە ، زەئىپ ئاشقازانغا تولا يەسە زىيان قىلىدۇ. ياڭاق ، سەتەر ، رۇمبىدىيانلارنى دەمەلىپ ئىچىلسە قۇرۇغىنىڭ زىيىنى قايتىدۇ. سىرگە چېپىل ، پورتە - خال شىرىتى ، رىياس دىگەن دورىنىڭ شىرىتىنى ئىچسە ھولەنىڭ زىيىنى قايتۇرۇلۇدۇ.

تەركىبى : - گەنجەرنى مەۋدى ئوز تەركىبىدە سۇ ، كىيۇكوزا ، فرۇكتوزا (مەۋە قەنىتى) ، لىمۇن كەسلوتاسى (چەۋ ھەرى لىمۇن) ، پېنتوزان تۇتۇدۇ.

جۇڭگىيى تىبابەتتىدە ئىشلىتىلىشى : - مەۋدىنى ئىچ بوشۇتۇشقا ، قايناتقان شىرىتىنى بوۋا سىر (كېررۇي) نى داۋالاشقا ئىشلىتىلىدۇ. يەنە بەلغەم بوشۇتۇش ، نەپەس يوللىرىنى ياخشىلاشقا ، ئۈچە - نى نەملىنىدۇرۇشقا ئىشلىتىلىدۇ.

تەنجۇدان

(ھىگنىڭ ئوسۇملۇقى)

FERULA ASAFOEITIDA L

阿 勒 海

177 - رەسىم ، تەنجۇدان

تونۇش: - بۇ ئوسۇملۇك 2 خىل بولۇدۇ. 1 - خىلى خۇشبۇي، 2 - خىلى سېسىق، تېنىسى ئوم، ئىچى كاۋاك، ئىگىزلىكى 1 مېتىردىن ئۇزۇنراق كېلىدۇ. يوپۇرمىقى كىلىمنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن كىچىكرەك، گۈلى سېرىق چېچەكنىڭ گۈلىگە ئوخشاش كۈنلۈك شەكىلدە بولۇدۇ. مەۋەسى پىشقاندىن كىيىن ئاقىرىدۇ. تەڭگىگە ئوخشايدۇ، بەك خۇشبۇي بولۇدۇ. بۇنىڭ يىملىمىنى ھىلىتىم (ھىك) دەپ ئاتىلىدۇ.

2 - خىلىنىڭ يوپۇرمىقى توشۇكلۇك، تېنىسى 1 - خىلىنىڭكىدىن ئاجىز، بۇنىڭ مەۋىسىنىڭ رەڭگى قارا ۋە سېسىق بولۇدۇ.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: 1 - خىلىنىڭ 2 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق، 2 - خىلىنىڭ تەبىئىتى 3 - دەرىجىدە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش، پاقىردە تىش، ئىششىق ۋە يىللەرنى تارقىتىش، زەھەرلەرگە مۇداپىئە كورۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىلىشى ئورنى: - قىزىقارلىق خىمىيىسى ۋە كەرسەنە ئۇنى بىلەن باشقا چاپسا دىھاقىتىكى سوغۇق خىلمىتلاردىن پەيدا بولغان كوزنىڭ قاراڭغۇلىشى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. گوزنى مۇۋاپىق ھالدا يەسە زەھىرىنى ياخشىلايدۇ. مۇھاپىزەت (گەستە تۇتۇش) قۇۋىتىنى زىيادە قىلىدۇ. پالچەك لاقۋا، ئىستىرخا ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ، ئىشقا زاتنى قۇۋەتلەيدۇ، بەلغەمنى يوقۇتۇدۇ. يىللەرنى تارقىتىدۇ ۋە ئىشتەينى ئاچىدۇ. ئېغىر تاماقلارنىڭ زەھەرىنى توسۇدۇ. زەھەرلىك دورىلارنىڭ ۋە باشقا زەھەرلەرنىڭ زەھەرىنى يوقۇتۇدۇ. ھەسەل بىلەن كوزگە تارتسا كوزنىڭ ئورنى قۇۋەتلەيدۇ. ھىكە تەرەپتىن كوزگە چۈشۈدىغان سۇيۇقلۇقلارنى توسۇدۇ، كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ. زەيتۇن يېغىدا قاينىتىپ قۇلاققا تېمىتىلساقۇم لاق ئاغرىغىنى پەسەيتىدۇ.

موم يېغى بىلەن چاپسا خانازىر ۋە باشقا چاقىلار، يانپاش ئاغرىغى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ. زەيتۇن يېغى بىلەن چاپسا كوزنىڭ قىزىلىغى ئۈچۈن مەنپەئەت قىلىدۇ.

سەرگەۋە ئانار پوستى بىلەن تەييارلىنىپ چاپسا بىر ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ. يوپۇرماقلىقى كىچىك
سەپكە كۆشۈرۈپ چارەھەت ئۇچۇن مەنپەئەت قىلىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - گەۋالغا قاراپ 8 گرامغىچە ئىشلىتىلىدۇ.

ئورۇنباستىرى: - باراۋەر مىقداردا ئۇشتۇرغار. ياكى 3 دىتىسى گرام ھىك.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - دەرۋسۇنغا زەرەر قىلىدۇ، ئۈچۈنلەرگە زەرەر قىلىدۇ.
ئىسسىق مەجەز كىشىلەرگە زەرەر قىلىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - دەرۋسۇنغا بولغان زەردىننى قوغۇن ئۇرۇشى، ئۈچۈن زەردىنلىكى سەمە -
ھى گەرەبى قوشۇپ بىرىش بىلەن تۈزۈتۈلۈدۇ. ئىسسىق مەجەز كىشىلەر ئۇچۇن ئانار شەرىپىتى ۋە سەرگەۋە
جەمبىن قوشۇپ بىرىلىدۇ.

بىخ ئىنجىدان - ئىنجىدان ئىشلىتىش

توقۇش: - بۇ ئىنجىدان ئوسۇملۇكىنىڭ زىلىتىدۇر. ئەمما بارلىق تىسىرلەردە ئىنجىداننىڭ قال
غان ئەجىزلىرىدىن قۇرۇق ئارتۇق.

چىقىش ئورنى: - شىنجاڭدىن چىقىدۇ.

تەبىئىتى: - 3 - دەرىجە دە قۇرۇق ئىسسىق.

خۇسۇسىيىتى: - توسالغۇلارنى ئېچىش ۋە تازىلاش، يالنى، ئىششىقنى تارقىتىش، تاماقنى
يۇمشۇتۇش، ئىشتەينى ئېچىش، زەھەرلەرگە مۇداپىئە كۆرۈش، سۇيۇقنى، ھەيىزنى، سۈتنى ماڭدۇرۇش.
بۆرەك، ئۈچۈنلەرنى قىزىتىش، باھنى قوزغاش، سوغۇقتىن پەيدا بولغان مۇپاسىل ئاغرىقىنى قالدۇرۇش،
زەخم ۋە چارەھەتلەرنى پۈتتۈرۈش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە.

ئىشلىتىش ئورنى: - زىلىدىنى مۇۋاپىق ھالدا قايمىدە بويىچە ئىشلەتسە زۇقۇرىدا ئېچى -
تىلغان تىسىرلەرنى بىرىدۇ.

ئىشلىتىش مىقدارى: - گەۋالغا قاراپ 2 گرامغىچە بىرىلىدۇ.

ئورۇنباستىرى: - ھىك.

دەققەت قىلىدىغان ئىشلار: - ئۆپكە، ئاشقازانغا زەرەر قىلىدۇ. ئۇزۇندا سىڭىدۇ.

تۈزەتكۈچىسى: - ھىسەل.

ئىنجىدان ئوسۇملۇكىنىڭ ئوزى جۇڭگىيى تەبىئىتىدە دورا قىلىپ ئىشلىتىلەي، كۆپۈنچە ئۇنىڭ كۆ -
ئىگىنى تىلىپ چىقىرىلغان يەلمە «ھىك» دورا قاتارىدا كىرىدۇ. ھىك كۈچلۈك گەسەب (نېرۋ) قوزغىتىش -
چى، بەلغەم بوشاتقۇچى دورا بولۇپ، نېرۋ ئاجىزلىقىدا، ئۇزاققا سوزۇلغان برونخىتتا (ئۆپكە كاناي شاخ -
چىلىرىنىڭ ۋەزەمىدە)، ئۈچۈنلەرنى يەللىرىنى ھەيدەش، قىزىدىنى بوشۇتۇشقا ئىشلىتىلىدۇ. («ھىك» مەۋ -
زۇسىغا قارالسۇن).

ئەۋسەج

(جىغان)

ROSAE MULTIFLORA THUNB.

野蔷薇

188 - رەسىم ئەۋسەج

تونۇش :- بۇ بەس خەمىل دەرىخ بولۇپ ، چوڭلىقى ، ئەگىزلىكى ئانار دەرىخىدەك كىلىدۇ . بەك ئەگىزلىك ، يوپۇرمىقى تۇتۇق بەر گاز ئۈزۈنچاق ، مۇدىسى نۇقۇت مىقدارى ، رەڭگى قىزىل زۇمۇلاق بولۇدۇ . شورلۇق ، بىنەم يەرلەردە ئۈنۈدۇ .

چىقىمىش ئورنى :- شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىدا كۆپ تېپىلىدۇ .

تەبىئىتى :- ھەممە گەجىزا (قىسەملىرى) نىڭ تەبىئىتى بىردىنچى دەرىجىدە سوغۇق ، ئەگىزلىكى دەرد - جىمە قۇرۇق .

خۇسۇسىيىتى :- كوزدىكى ئاقنى يوقۇتۇش ، ئېغىزغا چىققان مودورلارنى يوقۇتۇش ، قىچىشقا ، ماخاۋ ۋە باشقا سۇدا خاراكتېرلىق كېسەللىرىگە مەنپىيەت قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە .

ئىشلىتىلىش ئورنى :- يوپۇرمىقىنى سوقۇپ سۇيىمىنى سىقىۋېلىپ ساپ قىلىپ 7 كۈنگىچە ئۈزۈم سىتىن كوزگە تېپىمىسا كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ (نەجىرىيەدىن ئۆتكەن) .

قۇرۇق يوپۇرمىقىنى ئىشلىتىشكە بولۇدۇ . جىغاننىڭ مۇۋە ۋە ئۇچاقلىرىنى سوقۇپ سۇيىمىنى ئېلىپ ساپ قىلىپ قۇرۇتۇپ 0.4 گىراممىنى تۇخۇمىنىڭ ئېقىسى ياكى ئايالىلارنىڭ سۈتى بىلەن ئىزدەپ كوزگە تېپىمىسا بارلىق كوز كېسەللىكىگە مەنپىيەت قىلىدۇ ، كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ .

يوپۇرمىقىنى سوقۇپ خېمىر قىلىپ پەشانغا چاپسا كوزگە مەڭگە ندرەپتىن ئارتۇق ھوللۇكىلەرنىڭ چۈشۈشىنى توسۇدۇ . جىغاننىڭ يوپۇرمىقىنى سۇدا قاينىتىپ قۇۋدىتى سۇغا چىققاندىن كىيىن مەجىپ ساپ قىلىپ تاكى قويۇلغۇچە 2 - قېتىم قاينىتىپ ئاندىن كوزگە ئارتىلسا كوزدىكى ئاقنى ئالىدۇ . يوپۇرمىقىنى چاينىمىسا ئېغىزنىڭ ئىچىگە چىققان مودورلارغا مەنپىيەت قىلىدۇ . جىغاننىڭ ھول يوپۇرمىقىنى ئىزدەپ بەدەنگە ئاشقى ندرەپتىن چېپىلسا تېرىندىكى نەملە كېسەللىكى ۋە تېرىنىڭ قىزىرىپ قىلىش كېسەللىكى ئۈچۈن مەنپىيەت قىلىدۇ . ھول يوپۇرمىقىنى ئىزدەپ ، سىقىپ سۇيىمىنى

چىقىرىلىدىغان مۇۋاپىق ھالدا ئىچىمە سەھىرە خاراكتېرلىق جۈرەپكە (قوتۇرغا) مەنپەئەت قىلىنىدۇ .
 يونان، ئىران، ھىندىستان تىۋىپلىرى ماخاۋ (جۇزام) كېسەللىكى باشلىنىش ۋاقتىدا چىغاننىڭ ۋىلىتىمىزى
 بىلەن داۋالايىدۇ . توۋەندىكىچە : چىغاننىڭ ۋىلىتىمىزىنى ئۇششاق پارچىلاپ ئىزدەپ 30 گراممىنى 500 گرام
 سۇ بىلەن قايىمىتىلىدۇ . 165 گرام سۇقالغاندا ساپ قىلىپ ئىچىدۇ . 4-5 كۈن مۇشۇ ئەھۋالنى قىلسا كۆپىنچە
 سەۋدانى يوقۇتۇدۇ . كېسەل ياخشى بولۇدۇ، لېكىن بۇنى ئىستېمال قىلىشتىن بۇرۇن 3 كۈن سەمەز قوي كوشە
 نىڭ شورپىسىنى ئىچىپ، زۇقۇردا ئېيتىلغاندەك 4-5 كۈن ئىچىدۇ . 6- كۈنى ھامماغا بېسىپ ئوزۇننى
 زۇيۇدۇ . بىزى تىۋىپلار رەيھان ھارغى بىلەن قايىمىتىپ ئىچكىزۈدۇ . ئىچىش جەريانىدا ھامماغا بارىدۇ . بۇنداقتا تېرىپ-
 دىكى بارلىق يىمىرىلىق ھول يارا، قوتۇر (قەچشەق) لارنى يوقۇتۇدۇ (بۇخۇسۇسىيەتى جۈبچىمىدىن ياخشى،
 ئەگەر ئۇنىڭ ۋىلىتىمىزىنى مورد، يوپۇرمىغى بىلەن كۆيدۈرۈپ ئىزدەپ يىمىرىلىق ياردىلارغا ۋە مەقۇمەتنىڭ
 ياردىمىدا سەپىلە مەنپەئەت قىلىدۇ تۈك ئۇندۇرۇدۇ) . مەۋسىنىڭ خۇسۇسىيەتى يوپۇرمىغىنىڭكىگە ئوخشاش .
 شايىدۇ . ھەم قاننى توختۇتۇدۇ، ئىچ ئۆتكىنى توختۇتۇدۇ .

ئىشلىتىلىش مىقدارى : - 4 گراممىچە .

ئورۇنجا سارى : - ئىسسىقلىقتىن بولىغان ئىششەقلىقلارغا ئىشلىتىشتە 4 گرام ئوشنە ، 4 گرام
 فوفال (بىڭلاڭ) .

دىققەت قىلىدىغان ئىشلار : - تالغا زەرەر قىلىدۇ .

تۈزەتكۈچىسى : - كەتپرا .

تەركىۋى : - مۇنچىغدا ئالما كىسلوتاسى، لىمۇن كىسلوتاسى، تاننىن، قىن ماددىسى رېزىنا ھەم ۋىتامىن
 B، C، P لار بار .

جۇڭگىي تەبىئەتتە ئىشلىتىلىشى : - تەبىئىي مۆتىدىل ، قاپىز .

خۇسۇسىيەتى : - مەنىنى تۇتۇش، ئىچ توختۇتۇش خۇسۇسىيەتلىرىگە ئىگە . كۆچلەندۈرگۈچى
 ۋە قاپىز (قوردغۇچى) دورا سۈپىتىدە مەنى تۇتالماستىن، خۇن كېسەللىرى، قاننىڭ سوۋۇپ كىتىشىدىن
 بولغان ئىچ سۇرۇشلەردە، ئۇزاققا سوزۇلغان ئۇچەي ۋە سىپالېنىيەلىرىدە، چىش مۈلكى قاناشچان بولۇپ قېلىش
 كېسلى (دوختۇرلار سىنگا - سىكار يۈت دەيدىغان كېسەل) دە ئىشلىتىلىدۇ . خەلق ئارىسىدا يەنە قەن
 ئالدىغان خام گەشيا ئورنىدا پايدىلىنىلىدۇ .

مىللىي تىبابەتتە قوللۇنۇلۇدىغان ئەرەبچە - پارسچە كېسەللىك ناملىرى -
نىڭ قىسقىچە تەرجىمە ۋە لاتىنچە سېلىشتۇرما ناملىرى

ئا

NOMA	ئېغىز (مەگىز) نىڭ كانكرېنلىق جاراھىتى	ئاكىلە (ئاكىلە تۇلغىم)
SYPHILODERMA	تېرە سىفىلىسى	ئاتشەك جىلدىيە
MYELITIS SYPHILITICA	يۇلۇن سىفىلىسى	ئاتشەك ھارام مەغز
SYPHILIS SECONDARIA	II دەۋر سىفىلىسى	ئاتشەك دەرىجەدۇرۇم
SYPHILIS TRITARIA	III دەۋر سىفىلىسى	ئاتشەك دەرىجەئى سۆم
SYPHILIS CONGENATA	تۇغما سىفىلىسى	ئاتشەك مەۋلۇدى

ب

CIRRHOSIS HEPATIS	جەگىر قاتتىقلىشىپ كىچىك لەپ كىتىش	بىزىلىككە (سەغرىلىككە)
MILIARIA RUBRA	تىكەنەك (ئۇششاق دانىچە)	بىسۇر شۇكى
ACNE	دانىخۇرەك	بىسۇر لەبىنى
STOMATITIS APHTHOSA (SOOR)	گەمچەكتىكى بالدالارنىڭ ئېغىز ئاغرىقى	بىسۇرۇلغىم
HERPES LABIALIS	كالىپۇكقا قوقاق چىقىش	بىسۇرەلشەفەتى
PILE; HAEMORRHOIDS (گېمورىي)	ئارقا يول بوۋاسىرى	بوۋاسىر مەقەت
AMAUROSIS	قارغۇ بولۇپ قېلىش	بەتلانى بەسىر
PRESBYOPIA	قېرىلىق كوز ئاجىزلىقى (قېرىلار كورۇشى)	بەسە تۇششىيۇخ
LEUCODERMIA	بەدەن تېرىسىدە پىيدا بولۇدىغان ئاق داغ	بەدىق گەببەز
VITILIGO	ئاق پەسە	بەرس
CATARACTA	كوز گە ئاق چۈشۈش	بىيازى گەين
ENURESIS NOCTURNA	ئورۇنغا سىيىپ يېتىش	بەۋل بەلغەراش (بەۋل بەستەرى)
ALBUMINURIA	سۇيۇك بەلەن ئاقسىل كىلىش	بەۋلى زىلالى

پ

SINGULTUS

ھىق تۇتۇش

پىۋاق

ت

PESTIS

چۇما

تائۇن

PESTIS ABORTIVE

يەنىكىل چۇما

تائۇنى دەۋۋار

PESTIS PULMONIALIS

ئوپىكە چۇمىسى

تائۇنى زاتىلىرىدىيە

PESTIS BUBONICA

بەز چۇمىسى

تائۇن غىدىنى

ECCHYMOSIS

كوزگە چەكىتتەك قان چۇشۇش

تىرفە

TINNITUS

قۇلاق قەچقىرىش

تىننىن

HYPERMETROPIA (يېقىندىن كورەلەسلىك)

تولىپەسىر (بەئىدئەزەرى)

FEBRIS HECTICA

تۇبېر كۇليوز (سىل) قىزىتەمىسى

تىپى دىق

THYPHUS ABDOMINALIS كىزىكى

تىپ مەھرە قەبەتتىنى

VAGINISMUS ئاياللار جىنىسى يولىنىڭ تارىيەپ قېلىشى

تەزەيىمىنى مەھبەل

CONTUSIO CEREBRI

مىڭە سەلىكىنىش

تەزەئىزۇتى دىماغ

AMBLIOPIA

كوزنىڭ تەرەققى قىلىدىغان ئاجەزلىغى

تەكەددۇز گەين

ALOPECIA

چاچ چۇشۇپ كىتىش (« ئايدىڭباش »)

تەسافۇتى شىئىرى

CONGULATIO

ئۇشۇك (توڭلاپ قېلىش)

تەسقىمى

TOXAEMIA قانغا مىكرورپ زەھىرى ئوتۇش (تو كسپەمىيە)

تەسەمىمۇسى دەم

GASTROSPASM ئاشقازان قەسقىردۇپلىش (سىپازمىلىنىش)

تەشەننۇجى مەئە

سۇيدۇك خالتىسىنىڭ قەسقىراپ

تەشەننۇجى مەسانە

VESICAL SPASM

قانتىق ئاغرىشى

تەشەققۇقى گەزفار

ONICHATROPIA

تەرماق يېرىلىپ كىچىكىلەپ كىتىش

تەشەمىسى

INSOLATIO

ئاپتاپ ئوتۇش

تەۋەسىنى مەرى

OESOPHAGOECTASIA

قەزىل ئوڭگەچ كېڭەيمەش

تەشەننۇجى مەرى

قەزىل ئوڭگەچنىڭ قەسقىردىپ

OESOPHAGISMUS

(تارىيەپ) قېلىشى

PYEMIA

قانغا يەردەك ئوتۇش (پىپپەمىيە)

تەقەيىۋى دەم

TETANUS

قاتما (تەپتانۇس)

تەمەددۇرى كەزاز

پور تەرماق (تەرماق يۇمشاپ كىتىپ

تەمەققۇقى گەزفار

ONICHOMALATIO

سەتلىشىپ قېلىش)

ج

VESICAL IRRITABILITY

تەز - تەز سۇيدۇك قەستاش

چەرىپى مەسانە

TRACHOMA	تراخوما	جەرىڭلەيدىن
	قول بىلەن ئانا ئىزم قىلىپ	جەلق
ANONISM, MASTURBATIO	مەنى چىقىرىش	(گىستىمنا بىلەيدى)
ANTHRAX	كويىدۇرگە	جەمەرە بەلغىيە
ECZEMA	ھول تەمرە تىكە	جەمەلە (ئار فارسى)
PURRURA	تېرىنىڭ قان چۈشۈش كېسىلى	جەمەلدى پۇرخۇنى
VARIOLA VERA	ياۋا چېچەك	جۇددى (ئابلە)
LEPRA	ماخاۋ	جۇزام
LEPRA ANAESTETICA	تېرىنىڭ سەزگۈسى يوقالغان ماخاۋ	جۇزام مۇخددەر
BULIMIA	يېپ تويماسلىق (كالا ئىشتىھاسى) سەمپىلىق دورىلار بىلەن داۋالانغاندىن كىيىن چەش مۈلكىنىڭ	جۇمبەقەر جۈشەش دەھان
MERCURIAL STOMATIT	كو كۆرۈپ بوشاپ قېلىشى	
CATALEPSIA	بىخوت بولۇپ قېتىپ قېلىش	جۇمۇد
MANIA	ساراڭلىق	جۇنۇن
ANDROPOMANIA	ئادەم ئولتۇرۇشقا مايىل ساراڭلىق	جۇنۇنى قاتىلى

خ

DIABETIC COMA	دىيابېت كومىسى (بىھۇشلىقى)	خابى زىياپىتىس
UREMIC COMA	سۇيىدۇك بىلەن زەھەرلىنىش كومىسى ھونئاق چىقىپ قېلىش، تاماقتىكى بادام	خابى زەھرى پەۋل خەنئاق
TONSILLITIS	چە بەزلەرنىڭ ۋوسپالېنىمىلىنىشى	
DIPHTHERIA	بوغغا (دىفتېرىيە) كوز ئالدىدا پاشا ئۇچۇۋاتقانداك	خەنئاق ۋە بائى خەمىيات
MUSCAE VOLITANSES	سېزىلىش	
PROLAPSUS UTERI	بالمىياتقۇ چىقىپ قېلىش	خۇرۇجى رەھىم
PROLAPSUS ANI	سولك (كوتىن) چىقىپ قېلىش	خۇرۇجى مەقتەت
ABRASIO	تاتىلىنىش، سۇرۇلۇش	خەدەش
PALPITATIO	زۇرەك ئويىناش	خەنئاق قىلپ
ASTIGMATISM	كوزنىڭ نۇر سۇندۇرۇشى بىر خەل بولماسلىق	خەلەلەپسەر

ھ

ASCARIDIS	كۆزۈنچاق ساراڭ قۇرۇتتەك مەدە	ھايات
-----------	------------------------------	-------

PRURIGO	قىچىشقا ق	ھىككە (خارىش)
	ئاپالارنىڭ جىمىسى گىزاسى ۋە گىتراپى	ھىككە تۇلغىرىج
PRURITIS VULVAE	قىچىشىش كېسىلى	
PRURITUS ANI	سوك (ئارقا يول گىتراپى) قىچىشىش	ھىككە تۇلغىقىت
	بۇرەككە تاش ئولتۇرۇپ قېلىش	ھىمىتى كۈلىيە (سىنگى گۈرن)
NEPHROLITHIASIS	(بۇرەك تېشى كېسىلى)	
SEBORRHOEA	تېرە - چاچ باغلىشا گەۋلۈشۈش كېسىلى	ھۇزاز گىبۇدىيە
MORBILLI	قىزىل	ھۇسبە (خىرە)
	ئۇچقۇن قورقاقلىق قىزىل	ھۇسبە ھەبىسە
MORBILLI MALIGNANT	(ئېغىز ئوتۇدىغان قىزىل كېسىلى)	
RUBEOLA	سوغان (قىزىلچا)	ھۇسبە ھەقىقە
OEDEMA	سۇلۇق ئىششىق	ھول ئىستىسقا
	چوپ (خىشەك) قىزىتەمىسى	ھۇمىئى ئىبىنىيە
HAY FEVER	(كۇسۇزى)	
MENINGITIS CEREBRO -	زۇقۇملۇق ھىككە - زۇلۇن	ھۇمىئى مەھرىقە سىرسامى
SPINALIS EPIDEMICA	مېنىنگىتى	
	ئىسكارلاتىنا	ھۇمىئى قىرەمىزى
SCARLATINA		(پىخار سۇرخ)
		ھۇمىئى مەھرىقە
THYPHUS FEVER	كىزىك	(تىپ مەھرىقە)
THYPHUS ABORTIVE	يەڭگىل كىزىك	ھۇمىئى مەھرىقە ھەبىيە
	بروتسېللىيوز (ھايۋاناتلاردىن زۇقۇدىغان)	ھۇمىئى مۇتۇزەججە
BRUCELLOSIS	بىر خىل زۇقۇملۇق كېسەل (
KALA AZAR	كالا ئازار كېسىلى	ھۇمىئى گەسۋە (تىپ سىياھ)
THYPHUS EXANTHEMATICUS	گەسۋىلىك كىزىك	ھۇمىئى گەنەنغانىيە
		ھۇمىئى ئۇكسىيە
THYPHUS RECURRENS	قايتۇرما كىزىك	(تىپ رەجىمىيە)
	ئوتكۇر رېۋماتىزىملىق بوغۇم	ھۇمىئى ۋە جىمىلە ۋاسىلى
ACUTA RHEUMATIC FEVER	ۋوسپالېنىيىمىسى	
VARICELLA	سۇ چېچەك	ھۇمىئىقا (جىدىرى كازىب)
TAENIA	قاپاق ئۇرۇغىدەك مەدە	ھەبىلەتەرىتى
DYSURIA	ئىسلىكتە سىيەش (سۇيدۇك تۇتۇلۇش)	ھەبىسلىبەۋل (گەسەردىلەبەۋل)
COMBUTIO	كويۇش (ئوت ۋە سۇدا)	ھەرەقە
GLAUCOMA	گلاۋكوما (كوزگە يېشىل سۇ چۈشۈش)	ھەزرە تۇلغىيىن
DELIRIUM	جويۇلۇش (ئېلىشا گەۋ سوزلەش)	ھەزىيان

CHOLERA ASIATICA
 CHOLERA INFANTUM
 CHOLERINA
 CHOLERA NOSTRAS
 ATAXIA
 CHOLERA SICCA
 ERYTHEMA
 DEMANTIA
 IDIOTISM

خولېرا
 بالالار خولېروسى
 يېنىك خولېرا
 ساختا خولېرا
 ھەرىكەت تەگپۈگلىقى يوقۇلۇش
 قۇرۇق خولېرا
 قىزىل قاپارتقۇ (داغ)
 دەۋەگلىك (گەخەمەقلىق)
 توغما دەۋەگلىك

ھەيزە گەشيا
 (ۋە بائى ئاسيا ئى)
 ھەيزە تۈلۈمەتغال
 ھەيزە ھەققە
 ھەيزە كازىپ
 ھەرىكەتسىز ھەيزى موقتەزىم
 ھەيزە يابىسە
 ھەمىرە تۈلۈچىلىك
 ھەمدىق
 ھەمدىق مەۋلۇدى

د

ONYCHIA
 RABIES; HYDROPHOBIA
 ALOPECIA AREATS
 ABSCESSUS HEPATIS
 ENTEROBIUS VERMICUIARIS
 PARICOCELE
 ABSCESSUS
 FRUNCULOSIS
 ENTRALGIA

سوينەك
 خالچىر كېسەلى
 باش كېپەكلىشىپ چاچ چۈشۈپ كېتىش
 جىمگىرگە يىمىرىك زىغەلمەش
 قىل قۇرۇت (تۇتۇ) مەددە
 تاش خالتىسى قان قومۇرلىرىنىڭ گەكرى .
 يۈگرى كېگىمىشى
 كودۇمبا (يىمىرىك ئۈگىسى)
 چىمقان (« كوتى يوغان »)
 ئۈچەي ئاغرىش

داخىسى بەسەرى
 دائىملىكلىك
 دائىملىكلىك (دائىملىكلىك)
 دېبىيە تۈلۈكەت
 دىدان
 دۋا ئىلسەفنى
 دۋىلە
 دۋىمۇل
 دەردى گەمما

ر

CHOREA
 CONJUNCTIVITIS
 CONJUNCTIVIS GONORRHOICA
 CONJUNCTIVITIS FOLLICULARIS
 CONJUNCTIVITIS PURULENTA
 XEROPHTHALMIA
 CONJUNCTIVITIS CATARRHALIS
 CONJUNCTIVITIS EPIDEMICA

گەتورگەك كېسەل
 قاپاق ئىچكى پەردىسىنىڭ ۋەردەمى
 سىزلامدىن بولغان كوز
 ئاغرىقى
 دانىلىق كونيۇنكتىۋىت
 (كوز ئاغرىقى)
 يىمىرىكلىق كوز ئاغرىقى
 كوز قۇرغاقلىشىش كېسەلى
 ياشاگەمرايدىغان كوز
 ۋۇتۇملۇق كوز ئاغرىقى

رەگەشە (لەرزە)
 رەمە
 رەمى سوزاكى
 رەمى غەدەرى
 رەمى سەددى
 رەمى يابىس
 رەمى نەزلى
 رەمى ۋە بائى

PLEURITIS (پىلېۋرېت)	كوكرەك پەردىسىنىڭ ۋە سىپالېنىمىلەن ئىشى (پىلېۋرېت)	(ۋە رەمى غىلاپ رىيە)
PNEUMONIA	ئوپكە ۋە سىپالېنىمىسى (پىنېۋمونىيە)	ۋاتىلىرىيە
DIABETIS	دەپبەت	دەپبەت (كەسمرە تۇلبەۋل)
DIABETIS INSIPIDUS	شېكەرسىز دەپبەت	دەپبەت بارد
DIABETIS MELLITUS	شېكەرلىك دەپبەت	دەپبەت شەكەرى
GRIPPUS	ۋۇقۇملۇق زۇكام (كودى)	زۇكام ۋە بائى
ANOREXIA	ئىشتەي تۇتۇلۇش	زەپتى ئىشتەھا
ULCER (TRAUMA)	يارا، جاراھەت، زېدىلىنىش	(سوقۇقى ئىشتەھا)
ULCUS VENTRICULI	ئاشقازان يارىسى	زەخمى (جاراھەت)
LUES; SYPHILIS	سەفەلىس (فرانسۇز كېسەلى)	زەخمى مەندە
MELENA	قارا رەڭدە ئىچ ئوتۇش	زەھرى
VISCERAL SYPHILIS	ئىچكى ئەزالار سەفەلىسى	(ئاتشەك؛ بادى فەرەك)
DYSENTERIA	تولغاق كېسەلى (دوزېنتېرىيە)	زەھرى خۇن
SYPHILIS PRIMARIA	بىرلەمچى سەفەلىس	زەھرى داخلى
NEUROSYPHILIS	نېرۋ سەفەلىسى	زەھىم (پىچەش)
DYSENTERIA AMOEBIASIS	ئامىبىيا دوزېنتېرىيەسى	زەھرى ئۇلا
KERATITIS SYPHILITICA	كوزمۇگكۈزپەردىسىنىڭ سەفەلىسى	(ئاتشەك گەۋۋەل)
CONTUSIO	سوقۇلۇش، يانچەلىش	زەھرى گەسەبى
CARIES DENTIS	چەش كاۋاكلىشىش	زەھىم سەفراۋىي
PTERYGIUM	كوزگە قەزىل پەردە كوش ئۇنۇش	زەھرىتى ۋە رەم قەزىيە
PHIMOSIS	خەتنىگە تېپۇسىنىڭ ۋە سىپالېنىمىلەن قاتتىق	زەربە، رەرە
ASTHMA	لەشىپ قېلىش	زەرسەلىمەنسان
BRADICARDIA, CARDIASTHENIA	نەپەس سەقەلىش (زىقى)	زەفرە (ناخە)
ATONIA VESICA URINARIA	زۆرەك ئاجىزلىقى	زەپتى غەلەفە
IMPOTENCE	سۇيدۇكلۇكنىڭ ئاجىزلىقى	زەپقۇلنەپەس
CEREBRAL ANAEMIA	شىشى	زەئىقى قەلب
	چەنسى ئاجىزلىقى	زەئىقى مەسانە
	مەغەدىكى كەمقانلىقى	زەئىقى باھ
		زەئىقى دىماغ
		(كەمخۇنى دىماغ)

GASTROSTHENIA	ئاشقازان زەئىپلىشىش (ئاشقازان ئاجىزلىشىش)	زەئىپلىشىش
PSYCHASTHENIA	روھى ئاجىزلىق	زەئىپلىشىش نەفسانى
ASTHENOPIA	كۆز (كۆرۈش) ئاجىزلىقى	زەئىپلىشىش كۆز
NEURASTHENIA	نېرۋ ئاجىزلىقى	زەئىپلىشىش نېرۋى

س

MALLEUS	ماڭقا كېسىلى	سەزىجە
TUBERCULOSIS	تۇبېر كۆلپوز	سەل
TUBERCULOSIS INTESTINALIS	ئۈچەي تۇبېر كۆلپوزى	سەللى بەتنە (دىقۇلئەمئە)
TUBERCULOSIS PULMONUM	ئۈپكە تۇبېر كۆلپوزى ئوتكۇر تۇبېر كۆلپوز پىئوز	سەللى رەئەت (زەبۇل) سەللى زاتلىرىدە ھەقىقى
PNEUMONIA T. B. C ACUTA	مۇنسىمى	سەللى
BLEPHARITIS	جىرتاق كۆز	سەللى كازىب
PSEUDOTUBERCULOSIS	ساختا تۇبېر كۆلپوز	سەللى مۇزىمىن
TUBERCULOSIS CHRONICA	كونارغان تۇبېر كۆلپوز	سەللى مۇقاسىمى
TUBERCULOSIS ARTICULARIS	بوغۇم تۇبېر كۆلپوزى	سەللى ئۈمۈمى
TUBERCULOSIS MILIARIS	مىلىسار تۇبېر كۆلپوزى	سەللى ئىزىمى
TUBERCULOSIS OSSI	سۆڭەك تۇبېر كۆلپوزى	سۇئال (سەرفە)
TUSSIS	يوتىل	سۇئال ۋە بائى
PERTUSSIS	كوك يوتىل	سۇبات (خاب بەھوشى)
COMA	كوما (بەھوشلۇق)	سۇدائ (دەردىسەر)
CEPHALGIA	باش ئاغرىش مەڭگە قان تومۇرلىرىدا قان تولۇشتىن بولغان	سۇدائى دەمەۋى
CEPHALGIA HYPERAEMICA	باش ئاغرىش	سۇدائى سازەج
CEPHALGIA NEUROTICA	نېرۋدىن بولغان باش ئاغرىشى ئۈپكە كانىيى شاخچىلىرىدىن قۇرۇق	سۇرپە ياپىس
BRONCHITIS SICCA	ۋوسپالپىنىمى	سۇرئەتتى ئىنزال
PROSPERMIA	جىنىسى ئالاقىدا مەنى تەز كىتىش	سوزاك (سەيلان)
GONORRHOEA	گانارىيە (سوزەك)	سۇلسىلپەۋل
INCONTINENCE URINE	سۇيۇك تۇتالماسلىق	(بۇل پىخەبەرى)
SYCOMA, VERRUCA	سۆگەل	سۇلۇل

DYSPEPSIA	تاماق سەڭگەسەسلىك	سۇڭى ھەزىم
DYSPEPSIA CHRONICA	ئۇزاق سوزۇلغان تاماق سەڭگەسەسلىك	سۇڭى ھەزىم موزمىنىيە
COMPRESSIO CEREBRI	مەڭگە قىسىلىش	سوتتە تەمتىداغ
KERATITIS VASCULARIS	كوز ئورلۇشۇش	سەبەل (غۇبارچەشم)
INSOMNIA; ANYPNIA	ئۇيقۇسەزلىق	سەھىر بىخاىبى
CANCER LABIALIS	كالىپۇك راکى	سەرتانلىشەفت
CANCER OESOPHAGI	قەزىلىش وگىگىچ راکى (قەلتاماق)	سەرتان مەرى
CANCER VENTRICULI	ئاشقازان راکى	سەرتانلىمەندە
CANCER LINGUALIS	تىل راکى	سەرتانى لىسان
EPILEPSIA	تۇتقاقلىق كېسەل	سەرتى
APOPLEXIA	ئېغىر ھۇشەزلىق (ئاپوپلېكسىيە)	سەكتە
SHOCK	شوك	سەكتەڭى زەربىيە
CYSTOLITHIASIS	سۇيدۇكلۇكتە تاش تۇرۇپ قېلىش	سەنكى مەسانە
UREMIA	سۇيدۇك بىلەن زەھەرلىنىش	سەمىيە تىل بەۋل
ADIPOSITAS	بەك سەمىرەپ كىتىش	سەمىنى مۇفولت
LEUKORRHOEA	ئاق خۇن كېسەلى	سەيلانى زەھىم
	مەزى (پروستاتا بەز سۇيۇقلەغى) ئې-	سەيلانى مەزى
PROSTATORRHOEA	قەمپ تۇرۇش	
SPERMATORRHOEA	مەنى ئېقىمپ تۇرۇش	سەيلانى مەنى
OTORRHEA	قۇلاق ئېقىمىش	سەيلانى ئەزنى
FAVUS	تاز	سەئبە

ش

URTICARIA	ئېشەك يېمى (يىل تېشىمىش)	شەرا
FISSURA LINGUAE	تىلىنىڭ يېرىلىشى	شەققا قۇللىسان
FISSURA ANI	مەقئەت (ئارقا يول) يېرىلىشى	شەققا قۇلمەقئەت
CARBUNCULUS	كوز (غەلۋەرەك)	شەب چەراغ (ياقوتى ئەھمەر)
MIGRAIN; HAEMICRANIA	باشنىڭ يېرىمى ئاغرىش	شەققە (سۇدانى نەسقى)
TRICHIASIS	تەتۇر كىرىپەك	شەئرى مۇنقەلەپ
CHOLAZION	« ژىگناسقۇ » چەققىش	شەئىرە تۇلچەفەن
CANITIES	ۋاختىسىز چاچ ئاقىرىپ كىتىش	شەيى شەئرى

غ

STRUMA	پوقاق	غۇر
--------	-------	-----

FISTULA LACRIMALIS	باش بېزى ئاقەسى	قەرب (ئاسۇرچە)
SYNCOPE	ئۇشۇمۇت ھۇشدىن كىتىش (ساختا ئولۇش)	غەشا
NAUSEA	كۆكۈل ئېلىشىش (ھو بولۇش)	غەشيان

ق

STOMATITIS ULCEROSA	ئېغىزنىڭ ياردلىق ۋوسپالېتىمىسى	قەروھىلەم
ULCUS VENTRICULI	ئاشقازان يارىسى	قەروھى مەندە
ULCERA INTESTINALIS	ئۈچەي يارىسى	قەروھى گەمما
	ئۈچەي تۈبېر كۈليوز يارد	قەروھى گەمماسەلىيە

ULCERA T. B. C. INTESTINALIS	سى	قەلە
	ۋۇقۇپ تارقىلىدىغان ئېغىز ئاغ	

STOMATITIS EPIDEMICA	دېغى	
HERNIA	سېرىق گەت يىرتىلىش (كوزا)	قەلە تۈلەمما (پەتق)

HYDROCELE	ئاشقا سۇ چۈشۈش	قەلەمائىيە (فەتق مائى)
PELLAGRA	چالاش (پېللاگرا)	قۇبا

COLICA	سانجىق (ئۈچەينىڭ مۇجۇپ ئاغرىشى)	قۇلنج
	تارتىشىش (سىپازما) خاراكتېرلىق	قۇلنج تەشەننۇجى

COLICA SPASMATICA	مۇجۇپ ئاغرىش	
	نېرۋ (گەسپ) دىن بولغان مۇجۇپ	قۇلنج گەسبى

COLICA NEUROTICA	ئاغرىش	
ILEUS	ئۈچەي توسۇلۇش، ئۈچەي ئوتكۈزمەسلىكى (گىلاۋۇس)	قۇلنجەتتەۋائى

PEDICULOSIS	پىشتىلاپ كىتىش	قۇمۇل
	ئۈچەي قەۋزىيەتى (ئىچ قە)	قەبىزى گەمما

CONISTIPATIO; OBSTIPATIO	تىشىش ()	
MYOPIA	يېقىندىن كورۇش (ۋىراقلى كورەلەسلىك)	قەسەرە تۈلەسەر (قەردىپ نەزەر)

PSORIASIS	قاسراقلىق تەمرەتكە	قەشەفۇلچىلىد سەمەكىيە
VOMITUS	قۇسماق	قەي (غەشيان)

HAEMATOMESIS	قان قۇسۇش	قەيپۇدەم
--------------	-----------	----------

ف

PARALISIS	پالاج (پارالېج)	فالاج (گەستېرخا)
PARAPLEGIA	بەل ئاستى پالېجى	فالاج جەسەمى گەسەل

PARALYSIS AGITANS	تەمرەيدىغان پالاج	فالاج مورتەجىق
-------------------	-------------------	----------------

HEMIPLEGIA	دېھن پالاج	قالاج نەسقى
PARALYSIS INFANTUM	باللار پارالېجى	قالاجمىلەتقال
ACTINOMYCOSIS	نۇر چاچقۇچى مىكرۇپ كېسىلى	فەتورىيەت شەئائىيە
DYSPEPSIA	تاماق سەڭمەسلىك	فەسلىدى ھەزىم
SINGULTUS	ھىق تۇتۇش	فۇزاق
	تېرىگە يەنگىل قان چۈشۈش	فەرقەرا بەسەت
PURPURA HAEMORRHAGICA	كېسىلى	

ك

INCUBUS	قارا بېسىش	كايۇس
TETANUS TRAUMATICA	زەخمەلەنەشتىن بولغان قاتما	كەزاز زەربى
TETANUS NEONATORUM	بوزاقلار قاتەمىسى (مۇسلىمەيان)	كەزاز ئەتقال (ئۆمى سەبەيان)
RACHIT	راخەت	كۇسەتە (رىيەمىلەت فۇدسە)
FRACTURA	سۇنۇش (سوغەك سۇنۇش)	كەسرى
FRACTURA MANDIBULARIS	تۈزەنكى ئەڭگەك سۇنۇش	كەسرىل پەككى سۇپرا
MENORRAGIA	ھېيىز خۇننىڭ بەك كۆپ كەلىشى	كەسرىتى ھەيىز
	ئومۇرتقا تۈرىكى سۇنۇش	كەسرىل ئومۇدۇلغۇقەرى
FRACTURA COLUMNAVERTEBRALIS		
FRACTURA OSSA FACIALIS	يۈز سوغەكنىڭ سۇنۇشى	كەسرىل گەزۇد
HYPERHYDROSIS	كۆپ تەرلەش	كەسرىتى گەرق
CHLOASMA	قارا داغ	كەلى (سەياھ دانە)

گ

TACHICARDIA	زۇرەك ھەرىكىتىنىڭ تەزلىنىشى	گىختىلاگى قەلب
ASPHYXIA	تۇنجۇقۇش	گىختىناق (ھەدىسى نەفەس)
HYSTERIA	ھەستېرىيە (نېرۋ كېسەللىكى)	گىختىناقى رەھىم
NOCTURNAL POLLUTIO	« شەيتان ئاتلاش »	گىختىلام
AMENORRHOEA	ھېيىز توختاپ قېلىش	گىختىباسى تەمىسى
CHOKE	كېلىغا پەز نەرسە تەقىلىپ تۇرۇپ قېلىش	گىختىباسى شەيىتى فەلەھلىق
	گادەتتىكى چاغلاردەمۇ بالەياتقۇدىن خۇن كەلىپ	گىختىھازە
METRORRHAGIA	تۇرۇش	
PARESIS	يەنگىل پالاج	گىختىرخا
	سۇيىدۈك خالتىسىنىڭ سەزمەس بولۇپ قېلىشى	گىختىرخا ئىدسانە
CYSTOPARALISUS	لىشى	
GASTROPLEGIA	ئاشقازان پالاجلىنىشى	گىختىرخا مەندە

HYDROPS	گەزالارغا سۇ چۈشۈش كېسەلى	گەستىمىقا
ASCITES	سۇ قوساق	گەستىمىقانى تېدەلى
HYDROCELE	تاش خالتىمىغا سۇ چۈشۈش	گەستىمىقانى خۇسەيە
HYDROPIRICARDIUM	زۆرەك سەرتقى پەردىسىگە سۇ ۋەغەلىش	گەستىمىقانى ھەجەبى قەلب
HYDROCEPHLIS	مىڭە پەردىسىگە سۇ چۈشۈش	گەستىمىقانى دىماغى
HYDROTHORAX	كۆكرەك پەردىسىگە سۇ ۋەغەلىش	گەستىمىقانى سەدرى
ANASARCA	تېرە ئاستى توقۇلمىلىرىغا سۇ ۋەغەلىش ئىششىش	گەستىمىقا لەھى
DIARRHOEA	ئىچ ئوتۇش (ئىچ سۇرۇش)	گەسھال
DIARRHOEA NEUROTICA	نېرۋ خاراكتېرلىق ئىچ ئوتۇش	گەسھال گەسەبى
	كونا (ئۇزاق سوزۇلغان) ئىچ	گەسھال موزەن
DIARRHOEA CHRONICA	ئوتۇش	
ABORTUS	بويىدىن ئاجراش (بالا تاشلاش)	گەستىقانى ھەملى
ENCEPHALITIS	مىڭە ۋەسپالېنىتىسى	گەستىھابى دىماغ
ENCEPHALITIS EPIDEMICA	بالىلار مىڭە ۋەسپالېنىتىسى	گەستىھابى دىماغ گەتغال
	مىڭە قان تومۇرلىرىغا قان	گەستىھابى دىماغ
HYPERAEMIA CEREBRALIS	تولۇش	
DIASTOLA	زۆرە كىنىڭ تەبىئى كېڭەيمەش (دىاستولا)	گەستىھابى قەلب
SISTOLA	زۆرە كىنىڭ تەبىئى قىسقۇرتىش (سىستولا)	گەستىھابى قەلب
PROLAPSUS UTERI	بالىياتقۇنىڭ ئورنىدىن قوزغۇلۇشى	گەستىھابى رەھىم
GASTROPREXIA	ئاشقازان يېرىلمەش (تىشىلمەش كىتىش)	گەستىھابى مەندە

ي

ICTERUS	يارقان، سېرىق كېسەل	يەر قان
---------	---------------------	---------

ل

SCORBUT	سكوربۇت (سىنگا)	لەسەدەمىيە (كوشخورە)
	لەقۇزا (ئېغىز، كوز مايماقلىشىم)	لەقۇزە
FACIAL PARALYSIS	قەبلىش (قەبلىش)	

م

CALLUS	قاداق	مەسھار
ERYSIPELAS	تىلما (روژا)	ماشرا (سەرخېباد)
MELANCHOLIA	خەيالىيەت رەس روھى كېسەل	ھالىخولمىيا
	روھى كېسەللىك (كۇمانخورلۇق بىلەن)	ھالىخولمىيائىس مەراقى

HYPOCHONDRIA

گوتۇدۇ

(سەئەدا)

HANGING

بوغۇلۇش (سەرتەق بىلەن)

سەنئەتقۇ بۇھاق

CHLOROSIS

ئورۇقلاپ سارغىيىش كېسىلى

مەرمەزى ئىدەزە

FLEXIO UTERI

بالەياتقۇنىڭ قەتئەنەشەپ قەيلىشى

مەيلىنى رەھەم

ن

FISTULA

ئاقما (فەستۇلا)

ئاسۇر

AMENTIA

ئۇنۇتقۇلىق

نەمىيان

PEMPHIGUS

سۇلۇق قاپارتما

نەمىھاتى ئابىلى

LETHARGIA

ئۇيقۇ كېسىلى

نەمىئاس

KATARACTA

« كوزگە سۇ چۇشۇش »

ئۇزۇلۇلما

PODAGRA

كەچەك بوغۇملار ئاغرىقى

ئۇقۇرۇس

REUMATISMUS CHRONICA

خرونىك رېۋماتىزىم (ئۇقۇس مەزمەنەيە)

ئۇقۇرۇس داخىمى

REUMATISMUS VISCERALIS

زەملىق كېسىلى

REUMATISMUS ACUTA

ئوتكۇر رېۋماتىزىم

ئۇقۇرۇس ھار

APHASIA

سوزلەش قابىلىيەتىنى يوقۇتۇش

ئۇقىسى تەكەللۇم

خەتەرلىك (يامان سۆيەتلىك) كەم

ئۇقىسىدەمى مۇھلىك

ANAEMIA PERNICIOSA

قانلىق

ANAEMIA

كەمقانلىق (ئانېمىيە)

ئۇقىسىدەم (كەمخۇن)

GRIPPUS MALEGNANT

ئېغىر كۆپ

ئەزەلەتتى ھاددە

HAEMOPTOSIS

قان تۇكۇرۇش

ئەفەسۇددۇم

FLATULENCE

قوساق كۆپۇش (قوساق ئىسلىشى)

ئەفەش كەم

HERPES

قاپارتقۇلۇق ئىدە

ئەمە

ۋ

PHARINGITIS

كالىنىڭ ئاغرىشى (كال ۋوسپالېنىيەلىنىشى)

ۋەجىتى ھەلق

ANGINA PECTORALIS

ۋۇرەك ئانگىنەسى (ۋۇرەك ئۇچۇش)

ۋەجىتەلەلب

LUMBAGO

بەل ئاغرىقى

ۋەجىتەلەتەن

CORDIALGIA

ۋۇرەك ئاغرىشى

ۋەجىتەلەقۇتاد

COLICA RENALIS

بۇرەكنىڭ مۇجۇپ (سانجىق بولۇپ) ئاغرىشى

ۋەجىتەلەكۈلەيە

كانارىيەدىن بولغان بوغۇم ۋۇرە -

ARTHRITIS GONORRHOICA (پىئالېنىيەسى بوغۇم ئاغرىشى)

ۋەجىتى مۇپاسىلى سوزاگى

GASTRODYNIA; GASTRALGIA	كاشقازان ئاغرىش	ۋەجىملىك ئاغرىش
OTALGIA	قۇلاق ئاغرىش	ۋەجىملىك گەزلى (دەردى كوش)
ODONTALGIA	چىش ئاغرىش	ۋەجىملىك ئاغرىش
	قوۋۇرغا ئاغرىق نېرۋىلارنىڭ ئاغرىقى.	ۋەجىملىك ئاغرىق مابەينىلىك سالاھىتى
NEURALGIA INTRACOSTALIS	رەش	
NEURALGIA	نېرۋى ئاغرىش	ۋەجىملىك ئاغرىق
ENDOCARDITIS	ۋۈرەك ئىچكى پەردىسىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى باتىنى قىلىپ
PERITONITIS	قوساق پەردىسىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى باتىنى
ORCHITIS	ئۇرۇق بېزىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى خۇسەيە
	ئۇرۇق بېزىنىڭ سوزنەكتىن ۋەسپالېنىمىسى.	ۋەرەمى خۇسەيە سۇزاكى
ORCHITIS GONORRHOECA	لىنىشى	
PERICARDITIS	ۋۈرەك تاشقى پەردىسىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى ھىجايۇلغەلەب
	قارغۇ (سوقۇر) ئۇچەي گوسۇكچىسىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى.	ۋەرەمى زائىدە
APPENDICITIS	پالېنىمىسى	
BALANITIS	ئالەت (زەكەر) بېشىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى ھەسە
	پالېنىمىسىنىڭ سوزنەكتىن بولغان ۋەسپالېنىمىسى.	ۋەرەمى رەھى سوزاكى
METRITIS GONORROICA	پالېنىمىسىنىڭ	
		ۋەرەمى سىناق
PERITONITIS	قوساق پەردىسىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	(ۋەرەمى بارىتون)
SCROTITIS	تاش خالىتىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى سىناق
	مەزى بېزى (پروستاتا بېزى) نىڭ ۋەسپالېنىمىسى.	ۋەرەمى غەدە ئى مەزى
PROSTATIS	لىنىشى	
MYOCARDITIS	ۋۈرەك كوشىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى قىلىپ
REUMACORDITIS	رېۋماتىزىملىق ۋۈرەك كېسىلى	ۋەرەملىق مۇناسىلى
VULVITIS	ئاياللار جىنىسى بەزاسىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەملىق مۇناسىلى
STOMATITIS	ئېغىز ئىچىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەملىق مۇناسىلى
NEPHRITIS	بوزەك ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەمى كۆلىپ (دەردى گۈردە)
HEPATITIS	جىگەر ۋەسپالېنىمىسى (كېپاتىت)	ۋەرەملىق مۇناسىلى
IMFLAMMATIO	ۋەسپالېنىمىسىنىڭ (يالغۇلىنىش ئېنەلىتىش)	ۋەرەملىق ئىلتىھابى
GLOSSITIS	تىلىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەملىق لىسان
GINGIVITIS	چىش مۈلكىنىڭ ئىشىشى	ۋەرەملىق لىسان
		ۋەرەملىق مەھەل
VAGINITIS	ئاياللار جىنىسى يولىنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	(ۋەرەملىق ئىلتىھابى)
CYSTITIS	سۈيۈكۈكنىڭ ۋەسپالېنىمىسى	ۋەرەملىق مەھەل

	سۆيۈرۈكلۈك كۆز سوزۇق كۆز بولغان	ۋەزىمى مەدەنە سوزاكى
CYSTITIS GONORRHOICA	ۋوسپالېنىيەلىمەنەش	
GASTRITIS ACUTA	ئاشقازاننىڭ ئۆتكۈر ۋوسپالېنىيەسى	ۋەزىمى مەدەنە شەددەت
	ئاشقازاننىڭ ئۇزاق سوزۇلغان ئىشەش	ۋەزىمى مەدەنە موزىمىنىيە
GASTRITIS CHRONICA	قى (ۋوسپالېنىيەسى)	
OESOPHAGITIS	قەزىلەۋگىچ ۋوسپالېنىيەلىمەنەش	ۋەزىمى مۇلەھىرى
PAROTITIS	قۇلاق ئاستى بېزىنىڭ ئىشەش (پاروتىت)	ۋەزىمى ئىسلىمەنەزىن
OTITIS MEDIA	قۇلاق ئوتتۇرا قەسىمىنىڭ ۋوسپالېنىيەلىمەنەش	ۋەزىمى مولىتەزنى
MENINGITIS TUBECULOSA	تۇبېر كۇلىيوز مېنىنگىتى	ۋەزىمى ئاغشىمە تەمىنەلماغ سەلەمىيە
ENTERITIS	ئۈچەي ئىشەش (ۋوسپالېنىيەسى)	ۋەزىمى گەمما
CERVITIS UTERI	بالىياتقۇ بويىنىنىڭ ۋوسپالېنىيەسى	ۋەزىمى گەنەقەر رەھم (بادرەھم)
SEPSIS	سېپسىس	ئوقۇنەتتى نەمەسى

۶

TORTICOLLIS	قىغىر بويۇن	گەتتەۋاتىمەنەتتى
BRONCHOECTASIA	ئوپىكە كاناي شاخلىرىنىڭ كېڭەيىشى	گەتتەۋاتى شۇنۇپ رەيە
DRACONTIASIS;	ۋەپتەك قىل قۇرۇت كېسىلى (بەدەننىڭ مەلۇم گەزاسىنى تېشىپ چىقىدۇ)	گەرقى مەدىلى (رىشە)
(DRACONCULOSIS MEDINENSIS)		
ISHIALGIA	ئولتۇرغۇچ نېرۋ ئاغرىشى	گەرقىنەنەسا
BROMHYDROSIS	سېسىق تەرلەش	گەرقىلەتە ئەفەمىن
STRABISMUS	ئالغايلىق	گەھول
	تاش خالتىسى بېرىسى قېلىنلىشىپ پەل تېرەد	گەرىمۇلخۇسىيەتەدىن
ELEPHANTIASIS SCROTI	سەكە ئوخشاپ قېلىشى	(راتۇلغەل مەفنى)
		گەسەۋ تۇلتەمىسى
DYSMENORRHOEA	ھېيىزنىڭ دەسلىكتە كەلەشى	(دىشۋار ھەيىزى)
HEMERALOPIA	ئامازشام قارغۇلۇغى	گەشنا (شەپ كورى)
STERILITY	تۇغۇپاسلىق (ۋە بالا تاپالماستىق)	گەقرە ئىقىم
	قانغا مەكروپ، يەردەك ئوتۇشتىن بولۇدە	گەمراز تەلەفەمىن
SEPTICAEMIA	قان كېسەل (سېپتىسىمىيە)	(تەلەفەمىنى دەم)
MORBUS VENERICUS	تەناسەل (ۋەنېرىك) كېسەللىك	گەمراز خەبەسە
		گەۋرامى رەھم
METRITIS	بالىياتقۇ ۋوسپالېنىيەسى	(ۋەزىمى رەھم)

مىللى تىبابەتتە ئىشلىتىلىدىغان بىر قىسىم دورىلارنىڭ

خەنزۇچە - لاتىنچە - ئۇيغۇرچە سېلىشتۇرما ناملىرى

(ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەتقىق قىلىپ بېقىمى بىر قىسىم ئۇچۇن قوشۇمچە قىلىندى)

民族医常用藥材名称汗、拉、維試用对照表

رەن

儿茶 (棕儿茶)	CATEHU GAMBIR	كات مەندى (ئەرسا) (زۇڭ ئەرسا)	378
人参	PANAX GIN - SENG	يەبۈج سەمەم (رەنسىمىك)	461
八角茴香	FRUCTUS ANISI STELLATUM	رۇمبەيدىيان (باجوخۇيشاڭ)	200
丁香	FLOS CORYOPHYLLI	قەلەمپۇر (مەنخ دارچىن) (دىگىمىك)	363
丁香罗勒	OCIMUM GRATISSIMUM	فەرەنچەمىمىك (دىگىمىك لولى)	377
三划			
大枣	FRUCTUS ZIZYPHUS JUJUBA	چىلان (چوڭ) (دازور)	136
大黄	RADIX RHEUM OFFICINALIS	رەۋەن (داخۇاڭ)	202
大蒜	ALLIUM SATIVUM	سام-ساق (داسۋەن)	228
大兔絲草	CUSCUTA YAPONICA CH.	سەرىق مەوت (ئەيتمەن) (داتۇشماساق)	232
小茴香	FRUCTUS FOENICULI	ئارپا يەيدىيان (شاۋخۇيشاڭ)	20
小蓯根	RADIX BERBERIS VULGARIS	دارى مەلەك (زەردچۆپە) (شىماۋبېيىكىمىك)	187
土茯苓	SMILAX GLABRY ROXB.	قەزىل چوپچەمىسى (تۇفۇلۇمىك)	342
四划			
木香 (川木香)	JURINEA SOULEI	قۇستە (مۇشماڭ)	346
木藍	INDIGOFERA TINCTORIUM	ئوسما (مۇلەن)	527
巴豆	CROTON TIGLIUM	دەن (بادۇ)	195
五倍子	GALLA CHINENSIS	سۇماقۇلەيە باغەين (مۇۋەيىزى)	250
云母石	MUSCOVITUM	تەلىق (ئەبەرۇك) (يۇۋەمۇشى)	111
水蛭	HIRUDO NIPPONICA	زۇلۇك قۇرۇتسى (شۇيىزى)	219
水銀	HYDRARGYRUM	سەمەب (شۇيىمىك)	247
水獺墨丸	TESTIS LUTRAE	قۇندۇز قەمىرى (شۇيتاگاۋۋەن)	352
水仙	NARCISSUS TAZETTA	نەركىس (شۇيشەن)	507
水菖蒲	ACORUS CALAMUS	ئىمكىر (شۇيىچاڭفۇ)	444
天門冬	RADIX ASPARAGUS	بوزىدان (تىيەمەندۇك)	57
天竹黄	CANCRETIO SILICEO BAMBUSAE	تاباشمىر (تىيەمەنجۇشۇاڭ)	74
牛膝草	HYSSOPUS OFFICINALIS	زۇفيا (ئەمۇشماۋ)	216
牛黄	CALCULUS BOVIS	دىگىزىيا (ئەمۇشۇاڭ)	192
牛至	ORIGAMUM VULGARIS	جەمبىل (سەمەتەر) (ئەمۇزى)	122
牛乳	LAC (MILK) BOVINUM	كالا سۈتى (ئەمۇرۇ)	384
文蛤	MERETRIX	ئەزىيارەتتىمى (ۋۇگىنە)	538
月桂树	LAURUS NOBILIS	غار - غار (يوكۇيشۇ)	311

內金	CARIUM STOMACHICUM	(ماشامق) (ئىيچەن)	330
孔雀	PAVO CRISTATUS L. P.	پاۋۇس قۇش (تۈز) (كۈنگىچماۋ)	86
飞燕草根 (附: 烏头)	DELPHINUM AJACIS L.	قارا (ماق) يارپا (ئىيەن ساۋگىمك)	322
五划			
石榴	PUNICA GRANATI	مادار (شەلىۋ)	37
石榴花	FLORES GRANATUM	مادار گۈلى (گۈلئادار) (شەلىۋيۇخۇا)	39
石龙芮 (野芹菜)	RANUNCULUS SCLELERATUS	پەتەر سالميون (يە چىگىسەي)	78
石蒜	LYCORIS RADIATA	تاغ سامسەي (شەسۋەن)	79
石灰	CALCARIA	كۈشتە (كەلس) (شەخۇي)	345
龙胆	RADIX GENTIANAE	جەنتىيادا (لۇگىدەن)	117
龙葵	SOLANUM NIGRUM	مىشت مۇزۇمى (لۇگىكۆي)	431
冬葵	MALVA VERTICILLATA	خۇببازى (دۇگىكۆي)	147
北美馬兜鈴根	RHIZOMA ARISTOLOCHIA SERPENT	زىراۋەند (بەيەماداولمگىمك)	211
玉竹	POLYGONATUM OFFICINALE	شاقاقۇل (يۇيچۇ)	292
甘松	RHIZOMA NARDOSTACHITUS	سۇبۇلتەمپە (گەنسۇك)	261
甘汞	CALOMELAS	كەپەرەس (گەنگۇك)	421
甘露糖	MANNA	شەرخىمىش (گەنلۇتاك)	300
甘蔗	PHRAGMITES SACCHARUM	شەكەر قومۇشى (گەنجە)	301
白豆	PHASALUS RADIATA	ماق مەشى (بەيلۇ)	28
白扁豆	SEMENA LABLAB	ئوخۇت (بەي بەيلۇ)	504
白雪花根	RADIX PLUMBAGO	شەتەرەنج (بەيشوېخۇاگىمك)	299
白花菜	GYNANDROPSIDIS GYNANDRIA	ھەببۇررەشات (بەيخۇاسەي)	172
白藤皮	RADIX DICTAMNI	توربۇت سەيمك (بەيشەنپى)	95
白头翁	ANEMONE PULSATILLA CHINENSIS	شاقايىدەقۇلئەنپەمان (بەيتۇۋېك)	293
白藜芦	VERATRUM ALBUM	ماق خەربەقى (بەيلۇ)	27
白沙糖	SACCHARUM OFFICINARUM	شەكەر (سۇككەر) (بەيساتاك)	302
瓜蒌	TRICHOSANTHES JAPONICA	ھەنرەل (گۈالۇ)	184
加拿大胶树子	FRUCTUS ABIES BALSAMINA	ھەببەبەلسان (جاناداداچماۋشۇزى)	170
卡馬拉	KAMALA	قەمبىل (كامالا)	368
六划			
印度槲草根	RADIX VALERIANA TENERA	ئاسارۇن (يەنلۇ جەساۋگىمك)	23
西瓜	CITRULLUS VULGARIS SCH	تاۋۇز (شىكۇا)	87
西青果	FRUCTUS TERMINALIAE IMMAT	قارا ھەلەسە (شەچىگىگۇ)	328
羊	OVIS ARIES LINNAE	قوي (ياك)	357
羊蹄	RUMEX CRISPUS L.	تاغنىك قۇسى (ياكلى)	81
向日葵	HELIANTUS ANNUUS	ئاپتاپپەرەس (شاگىرىكۆي)	9
肉豆蔻衣	MACIS	بەسپاسە (جويۇز يوستى) (بەيلۇ كۆيى)	60
肉豆蔻	MYRISTICA FRAGRANS HOUTT	جويۇز (جەۋز بەۋۋا) (رودۇكۇ)	121
肉桂皮	CORTEX CINNAMOMI	قەلەن دارچەن (دۇگۇيى)	336
夹竹桃	NERIUM INDICUM	سۈگەتەكۈل (جاجۇتاۋ)	256
合欢	ALBIZIA AMARA	سەرىس (خەخۇان)	242
地衣草	PARMELIA PERFORATA	ئوشنە (داۋلە) (دىيىماۋ)	529

当参	CONODOPSIS TANGSHEN	(بەھەن سەپەك (داگىمەك))	59
吐根	RADIX IPECACUANA	دردۇنەج ئەقەربى (تۇكەك)	190
亚母尼胶	AMMONIACUM	ئوشەق (يامۇنەياجاۋ)	527
全蝎	BUTHUS SCARPION	چايران (سېرىق ئېشەك) (چۈن شە)	126
安息香	STYRAX BENZOIN	سالاجىت (مۇميا) (ئەقى شامك)	227
司卡摩尼亚脂	RESINA SCAMMONIA	سەقۇمۇميا (سەكامۇنەيازى)	273
七划			
沙枣	ELAEAGNUS ANGUSTIFOLIA	چىگامە (سازاۋ)	115
沙梨	PYRUS SEROTINA R	كوك ئامۇت (سابى)	403
没药	MYRRHA	مۇزىمەككى (موزاۋ)	480
没食子	GALLA TURTICI	موزا (موشىزى)	483
没食子树实	SEMENA QUERCUS INJECTORIA	ياۋا موزا (موشىزى شۇشى)	450
杏	PRUNUS ARMENIACA L.	ئورۇك (شەك)	519
貝母	BULBUS FRITILLARIA THUNB	سورۇنجان (بەيمۇ)	257
赤石脂	BOLUS RUBRA	تەننۇل مەختۇم (چىشى شىزى)	90
車前子	PLANTAGO OVATA ASPAGULA	ئەمپەغۇل (چىچەننى)	437
瑪瑙	ACHAT (AGAT)	ئەقىق (ماناۋ)	439
肝	HEPAR	چىگەر (گەن)	114
八划			
花椒	FRUCTUS ZANTHAXYLI	كەبابەچىنى (كاۋاۋىچىن) (خۇجاۋ)	414
苏木	LIGNUM SAPPAN	ئۇد ھىندى (سۇمۇ)	516
苏合香	STYRAX LIQUIDUS	مىنە سائىلە (سۇخەشامك)	578
芥子	SEMEN SINAPIS	قىچا (جەزى)	333
芹菜	APIUM GRAVEOLENS	كەرەپشى (چىگەي)	420
松油	PIX PINI	زەنت رۇمى (سۇگۇ)	215
松树脂	RESINA PINI	راتىيەنەج (راتىنچ) (سۇگۇشۇزى)	197
松香	RESINA PINI	سەمچ (سۇگۇشامك)	244
拔地麻	VALERIANAE COREANUS	تاغ سۇنۇبۇلى (بادىما)	80
阿拉伯胶	GUMMI ARABICUM	ئەرەب يىلمىمى (سەمى ئەرەبى) (ئالابەيجماۋ)	537
阿拉伯乳香	OLBANUM	كۇندۇر (ئالابەي رۇشاك)	409
阿勃勒	CASSIA FISTULA	خىيار شەنپەر (ئابولى)	145
阿虞实	SEMEN FERULA FOETIDA R.	سەئالىيۇس (ئاچۇشى)	243
阿魏	FERULA ASSA - FOETIDA	ھەك (ئاۋى)	162-547
阿片	OPIUM	ئەيەن (ئاۋى)	532
阿育魏实	FRUCTUS AJOWAN	جۇۋىنە (ئاۋى ۋەشى)	120
刺小蓼生根汁	SUCCUS RADIX BERBERIS	ھوزۇر ھىندى (تى شياۋى سەككىگى)	167
刺蒺藜	TRIBULUS TERRASTRIS	ئوغرى تەكەن (سەجىلى)	530
刺楸	ERINACEUS EUROPEUS	كەرىپە (سەۋى)	391
乳香	RESINA MASTICHA	مەستەكى رۇمى (رۇشامك)	495
乳皮	CREMOR	قايماق (رۇمى)	329
奇諾	KINO	خۇنەمياۋشان (چىنو)	155
欧白及	ORCHIS MASCULA	خۇسەتۇسۇنەپ (ئوۋبەيجى)	152

欧柳草	VALERIANAE OFFICINALIS	سۇلبۇل رۇسى (گۇۋجىساۋ)	262
玫瑰花	ROSAE RUGOSAE	قەزىلەكۆل (مەككۇيخۇا)	339
丽春花	POPAVER RHOEYAS	مامسا (لەچۇڭخۇا)	477
狐狸	VELPES JAPONICUS G	تۇلكە (خۇلى)	107
肥皂	SAPO DURUS	سابۇن (سويۇن) (فېيزاۋ)	226
青金石	LAPIS LAZULI (LAZURITE)	لاجىۋەرد (چىڭ جىنشى)	466
金	AURUM	ئالتۇن (جىن)	33
金絲草	CUSCUTA CHINENSIS L.	كىمۇس (جىنسىساۋ)	393
金蚕豆宛子	LEN CULINARIS MEDICA	ئەدەس (جىنمەي دۇۋەنەزى)	534
金鈴子	FRUCTUS MELIA AZADARACHTA	ھەببۇلبان (جىنمەنگىزى)	168
咖啡	SEMEN COFFEA	قەھۋە (چاھبى)	360
初乳	COLOSTRUM	قەھەرمايە (چۇرۇ)	376
明矾	ALUNITE (ALUMEN)	زەمچە (مەنگەن)	223
矽酸鎂	APONITE	سەنگى جاراھەت (شىمۇن مەي)	280
九划			
苹果	MALUS	ئالما (يىڭگو)	34
苦巴旦杏	SEMEN AMYGDALAE AMARAE	ئاجىق بادام (كۇبادەشەك)	12
柳树	SALIX BABYLONICA	سوكەت (لەيۋشۇ)	254
柏子仁	SEMEN BIOTAE	ئادچا مەۋسى (بەيزىرەك)	22
枸橼	CITRUS MEDICA	تەرۇنچ (ئوتتۇچ) (جۇيەن)	89
相思子	ABRUS PRECOTORIUS	چەشەن خۇرۇس (شاك ئىمىزى)	141
洋甘菊	MATRICA CHAMOMILLA	بابۇنە (ياك گەنجۇي)	40
洋李	PRUNUS DOMESTICA	ئالۇچيا (ياكلى)	35
洋菝葜根	RADIX SARSAAE	تومۇر دورىسى (ياك باتەمسى گەك)	99
香茅	ANDROPOGON CITRATUS	ئىمىزىمىر (شىماگماۋ)	435
香堇	VIOLA ODORATA	گۈلبىنەشە (شىماگچىك)	427
香附	CYPERUS ROTUNDUS	سوتلى مەنلى (شىماگفۇ)	259
除虫菊根	RADIX PYRETHRY	ئاقىر قەرھە (چۇچۇڭجۇي گەك)	30
珊瑚	OS COROLLI	يىنخ مارجان (سەخۇ)	51
思培利亚实	FRUCTUS EMBELIA	بەرەنگى كابلە (ئىمىنپەيلىشى)	62
牵牛子 (黑丑及白丑)	SEMEN PHARBITIS	ھەشقى يىمچەك ئۇرۇقى (چەننىۋىزى)	180
牵牛花	PHARBITIDIS HEDERACAE	ھەشقى يىمچەك (چەننىۋىخۇا)	178
紅三叶草 (苜蓿)	TRIFOLIUM PRATENSE L.	رەتە (يەلە) (مۇشۇي)	201
紅果松籽	PINUS RORAIENSIS	چىلەوزا (خۇڭگو سۇڭزى)	135
紅花	CARTHAMUS TINCTORIUS	زاراڭزا گۈلى (خۇڭخۇا)	205
紅宝石	RUBINUS	يىقۇت (خۇڭ باۋشى)	448
紅桑果	MORUS RUBER	شاتۇت (خۇڭ ساڭگو)	289
胡菜	CORIANDRUM SATIVUM	يۇمغاقۇت (خۇسەي)	458
胡椒	PIPER NIGRUM	قارىمۇچ (قەلەمىل) (خۇجىياۋ)	325
胡芦巴	TRIGONELLA FOENUMGRAECI	شۇمشە (خۇلۇبا)	306
胡蘿卜	DAUCUS CAROTA	سەۋزە (خۇلۇدۇ)	383
胡麻	SEMEN LINI	زىفەر (خۇما)	213

芝麻	SESAMUM INDICUM	كۈنجۈت (زەما)	407
食盐	NATRIUM CHLORATUM (شەن) (تاش تۇزى)	تەمەكى لاهۇرى (تاش تۇزى) (شەن)	509
駱駝	CAMELUS	توگە (لوتو)	98
駱駝蓬子油	OLEUM PEGANUM HORMOLE	ئادراسمان تۇرۇغىنىنىڭ يېرى	19
駱駝蓬	PEGANUM HORMOLE	ئادراسمان (لوتوفۇك)	17
腦	ENCEPHALON	مىگمە (ئاۋ)	478
胆汁	FEL (GALL)	ئوت (دەنچى)	514
十划			
茶叶	FOLIUM THEA	چىاي (سايى)	128
茜草	RUBIA CARDIFOLIA	ئوردان (چىبەن-ئاۋ)	518
西黄耆胶	GOMMI TRAGACANTHI	كەتىرا (چىبەن-ئىخۋاك سىمجاۋ)	417
茵陈蒿	ARTEMISIA CAPILLARIS T.	شىمۋاق (يەن چىمگىناۋ)	303
草果 (白豆蔻)	FRUCTUS AMOMUM COSTATUM	چوك لاچىندائە (ساۋگو)	139
草綿子	SEMENA GOSSYPIUM	چىكىمت (ساۋمىيەنەزى)	134
烏梅	PRUNUS MUME	فەينۇلە (ۋۇمەي)	318
桃	PRUNUS PERSICA B.	شايتۇل (تاۋ)	286
核桃	JUGLANS REGIA	ياڭاق (خەتاۋ)	446
海馬	HIPPOCAMPUS CORONATUS	سەتەنقۇر (خەيما)	275
拳参	POLYGONUM BISTORTA	ئەنجىمار (چۈن سىك)	543
馬	EQUUS CABALLUS	ئات (بەرەس) (ما)	11
馬齿莧	PORTULACA OLERACAE	سىمىز ئوت (ماسمىشەن)	234
馬齿莧子	SEMEN PORTULACA OLERACAE	سىمىز ئوت تۇرۇغى (ماسمىشەنەزى)	236
馬錢子	SEMEN NUCIS VOMICAE	كۈچۇلا (ماچەنەزى)	397
馬蘭	IRIS ENSOSA	ئىرسا (مالەن)	433
高良薑	ALPINIA GALANGA	خولمىنجان (گولاڭجىداك)	154
硫砂	SALMIACUM	ئوشادەر (ئاۋسا)	506
淀粉	AMYLUM	ئىشاستە (دىبەنەن)	500
格蓬脂	GALBANUM	چى-ئاۋۇشەر (گافىگىزى)	112
桑葚	FRUCTUS MORI	ئۇزە (ساڭشىك)	524
桑蚕	BAMBYX MORI	يىمە غوزىسى (ساڭجىيەن)	69
珍珠	MARGARITA	مەرۋايىت (جىمىجۇ)	493
十一划			
野胡蘿蔔子	SEMENA SESELI IIB.	دۇقۇ (ياۋا سەۋزە تۇرۇغى) (يەنخۇلوۋۇزى)	194
野山梨	CRATAEGUS PINNATIFIDA	ياۋا ئامۇت (تاغ ئامۇتى) (يەسەنلى)	449
野兔	LEPUS	ياۋا توشقان (يەتۇ)	450
鹿角	CORNU CERVI	بۇغا مۇڭگۈزى (لۇجاۋ)	54
蛇蛻	PERIOSTRACUM SERPENTIS	سەلىخۇلەيپە (ئىملان پوستى) (شەتو)	277
甜巴旦杏	SEMEN AMYGDALAE DULCES	تاتلىق بادام (تىيەن باداشىك)	75
甜菜	BETA VULGARIS	قەزىلچا (سىلىق) (تىيەنسى)	341
甜瓜	CUCUMIS MELO	قوغۇن (تىيەنگۇا)	255
側柏树脂	RESINA THUJA ORIENTALIS	سەنلىۋرۇس (سەبەي شۇزى)	282
莨菪	HYOSCYAMI NIGRUM	يىمىزۇرۇلەپەنجى (لاڭداك)	47

莪朮	RHIZOMA ZEDOARIAE	زورەموات (مایلمى) (گاجۇ)	217
麻雀	PASSER MONTANUS L.	قۇشەج (مایچاۋ)	349
細叶艾	ARTEMISIA IAVANDULUFOLIA	قەيسۇم (شىيى تەي)	367
紫苏	PERILLA NANKINENSIS	بالەنگۇ (زىسۇ)	46
紫草茸	LACCA RUBRA	لەكى مەغزۇل (زىسۇزۇك)	470
貫众 (綿馬)	ASPHIDIUM FALCATUM	سەرخەس (گۇەنجۇك)	271
梨	PYRUS BRETSCHEIDERI	كۇمۇسرا (تەشۇت) (لى)	405
液化蜂蜜	MELLIS LIQUIFACTUM	مەسەل سۇيى (مائۇلەراتىن) (يېخۇافىگىمى)	177
野薔薇	ROSAE MULTIELORA T.	تەۋسەج (جىفان) (يەچاگۇي)	549
十二划			
萊菔	RAPHANUS SATIVUS	تۇرۇپ (لەيفۇ)	105
菠菜	SPINACIA OLERACEA	پالەك (بوسەي)	65
非鳥鉄綫草	ADIANTUM LUNULATUM	يەرسىياۋشان (فۇزۇتەشەسەۋ)	71
菴摩勒	EMBLICA OFFICINALIS (PHYL ANTHUS EMBLICA)	ئاممىلە	36
蓖麻子	SEMENA RICINI	ئىمىنەك يىمىتى (يىمازى)	441
蛤蚧	GECKO - GECKO (PHRYNOSOMIA CORNUTA)	كەلەر (چاچە)	388
蛤壳 (石决明)	BIVALVA (CONCHA HOLITIDIS)	سەدەپ (چاكو)	266
脾脏	LIEN	تىمال (يىمزالىك)	82
訶子	FRUCTUS CHEBULAE	ھېلمە (كەزى)	182
鉤吻叶芹 (葫蔓藤)	GELSEMIUM ELEGANS (CONION)	شەۋكىران (گۇۋن يەجەك)	308
番泻叶	FOLIA SENNAE	سانا (فەنشەيى)	230
絲瓜	LUFFA CYLINDRICA	ئاغىچە (زۇغۇچ) (سىگۇا)	25
黃瓜	CUCUMIS SATIVUS	تەرخەمەك (خۇاڭكا)	109
黃化蒿	ARTEMISIA ANNUA (خۇاڭخۇاڭخاۋ)	شام ياغمىچى (بەرەنجەسەپ)	295
黃連	COPTIS CHINENSIS	مامىران چىنى (خۇاڭلېن)	474
斑鳩	TURTUR RISOIRUS	ياختەك (يەنجىمۇ)	62
斑蝥	CANTHARIDES (MYLABRIS)	زارارى (بەنزا)	207
黑儿菝	HELLABORUS NIGRUM	خەرىمىق سىياھ (خىمەرىيو)	159
黑斑蛙	RANA NIGROMA	پاقا (خىمەنۇا)	63
硫黃	SULFUR	گۇڭگۇرت (لىمۇخۇاڭ)	425
做沫花草	LAWSONIA INERMIS L.	خىمىيا (خىمە) (سەنمۇخۇاساۋ)	143
菸叶	NICOTINA TABACUM	تاماككا (يۇيىي)	85
无花果	FICUS CARICA	تەنجۇر (زۇخۇاگو)	544
琥珀	SUCCINUM	كەھرىپا (خۇدو)	418
雄黃	REALGAR	زەرنىخ (شۇك خۇاڭ)	221
菌	FUNGI	يەر مەردىزى (يەر مەدىگى) (جۇن)	464
密陀僧	LITARGYRUM	مەدەستان (مەتۇزىك)	491
十三划			
葫芦	LAGENARIA VULGARIS SER.	قاپداق (خۇلۇ)	319
葱	ALLIUM FISTULOSUM	يىمىياز (سۇك)	72
落叶松僧	AGARICUS ALBUS	غارنۇن (لوبەسۇك تەن)	313
葡萄	VITIS VINIFERA	ئۇزۇم (پۇتاۋ)	521

葡萄干	RACEMUS	كەشەمەش (قۇتاۋگەن)	395
葡萄酒	VINO	مۇسەللەس (قۇتاۋچۇ)	485
葡萄酒	SPIRITUS VINI	ئۈزۈم شارابى (قۇتاۋ شۇچۇ)	522
葡萄汁	SUCCUS VITIS VINIFERA	ئۈزۈم شەمىسى (قۇتاۋچى)	523
椰子	COCOS NUCIFERA	ئارچىل (ئىزى)	498
圓錐花南蛇藤	CELASTRUS PENICULATA	مال كەنكىشى (ئىرەنجۇي خۇاڭەن شەشى)	47
鐵	FERRUM	تومۇر (تې)	100
鐵落	PULVIS FERRI	تومۇر كېمىكى (تې لۇ)	101
雉	PHASIANUS TORQUATUS	قەرغەۋل (چىز)	338
腎	REN	بوردك (شەك)	56
鸡蛋	OVUM GALLI	توخو تۇخۇمى (جىدەن)	92
药喇叭根	RADIX JALAPAE	جالاپا (ياۋلاباگىك)	129
蜀葵	ALTHAE OFFICINALIS	خەتمى (چۈكۈي)	156
硼砂	BORAX	دانىكا (بورەق) (يىگىسا)	189
鉛	PLUMBUM	قوغۇشۇن (چەن)	353
韭菜	ALLIUM ODORUM	كۈدە (چۈسەي)	399
蜂蜜	MELLIS	مەسەل (بال) (ئۇگىنى)	175
蜂蜡	CERA FLAVA	موم (ئۇگىلا)	489
十四划 蒼耳子	XANTHIUM STRUMARIUM	بۇدۇشەق (ساگىمەرزى)	53
馬荳子	SEMEN IACTUCA SATIVA	تۇخۇي كاھۇ (ئۇسۇلكۇرۇغى) (زۇسجۇي زى)	91
葶苈	PIPER LONGUM	دارى فىلىفىل (بىيو)	188
葶苈根	RADIX PIPER LONGUM	فىلىفىلموئە (بىيوگىك)	68
楮椹	CYDONIA OBLONGO M	بىيە (بىيە) (بىيە)	50
銅綠	MALACHITUM	زانكار (تۇگىلۇي)	208
銀	ARGENTUM	كۈمۈش (يىمىزە) (يىك)	411
辣椒	CAPSICUM ANNUUM	قىزىلمۇچ (لازا) (لاجىماۋ)	443
蜜枣	FRUCTUS DIOSPYRUS LONGI	خەرمە (مەزاۋ)	149
蜜枣汁	SUCCUS FRUCTUS DIOSPYRUS LONGI	خورما شەمىسى (مەزاۋچى)	151
酸石榴	PUNICA GRANATI AMARAE	ئىچچىق ئانار (سۈن شىلۇ)	14
酸枣	ZIZYPHUS SPINOSUS M.	كەچىك چىلان (سۈن زاۋ)	137
酸牛奶	SOUR MILK	قەتتىق (سۈن ئىيۇنەي)	131
酸模	RUMEX ACETOSA	قۇ (مۇمماز) (سۈنمۇ)	344
酸浆 (桂金灯)	PHYSALIS ALKENGI	كاكەنج (سۈنچىك)	381
鳶尾	IRIS TECTORUS MAXIM	سەۋسەن گۈلى (يۇنەنۇي)	285
磁石	MAGNETITUM	ئىھانە پاتاش (شەشى)	16
熊	URSUS TORQUATUS SCH.	ئىيىق (شۇك)	429
十五划 蔷薇糖果剂	CONFECTIONES ROSAE GALLICA	گۈلەنت (چاگۇي تاگىكوجى)	428
蓮荷	NELUMBA NUCIFERA	ئىلۇپەر (لىيەنخۇا)	501
蓮花白 (甘藍)	BRASSICA OLERCEA	كالىك بەسەي (كاپوستا) (لىيەنخۇا بەي)	386
綠松石	TERCHESIUS TURSHINA	فەرۇزج (لۇيۇگىشى)	373
綠薄荷	MENTHA VIRIDIS	مۇشك تارامشى (لۇي بۇخە)	486
蝗蚱	OXYA VEROX	چىكەتكە (خۇاگزا)	132

蝙蝠	VESPERTILO	شەبەرەك (بەبەبۇ) 297
駝鳥	STRUTHIO CAMELUS	توگە قەۋشى (توزماۋ) 97
檳榔	FRUCTUS ANACARDII	بالادور (جيارۇشى) 42
碗豆	PISUM SATIVUM	باقىلا (ۋەندۇ) 44
醋	ACETUM (VINEGAR)	سىمىكە (تەمۇ) 238
十六划	SEMENA URTICA THUNBERG (شۇما)	تۇخىمى ئەنجىرە (چاقىق تۇرۇشى) 103
苧麻	ANTIMONIUM	سۇرمە (دى) 251
錦	ANETHUM GRAVIOLENS	شېمىت (سېرىق چېچەك) (سەلو) 296
蔞	ALHAGI PSEUDOALHAGI	كوك يانتاق (لوتوتوسى) 404
駝駝刺	SANTALUM	سەندەل (تەن) 279
檀	BRASSICA RAPA	چامفۇر (شەفەم) (ۋۇچىك) 130
燕膏	COIUMBA PIGEON FELST	كەپتەر (گەزى) 415
十七划	TAMARIX TREE	تۇلۇن (تەرفا) (شەن لىۋ) 456
鴿子	SEMENA TAMARIX CHINENSIS	تۇلۇن مەۋىسى (شەنلەۋزى) 454
柳	JUNIPERIS COMMUNIS	ئەبە - ئەبە (كۈەي) 535
柳子	JUSTICA PROCUMBENS	شاتىرە (فۇچۇك) 288
檉	EUTATOQUESITAE CANCER	سەرتان ئەبەرى (لوشى) 269
床	STANNUM	رۇساس ئەبەبەز (قەلەي) (شى) 199
爵	ANCER DOMESTICA GECSE	غاز (گا) 315
螺	PAPAVER SOMNIFORUM	كوكىنار (يىگۇ) 402
錫	ARECA CATECHU	فۇمىل (سپارە) (يىگىلاك) 374
十八划	CITRUS LIMON BURM.	قەغەز لىمۇن (نەگەۋك) 361
鵝	PICA PICA SERICAE	سېفەزخان (جىۋ) 241
栗	ALOE	سەبە (لۇخۇي) 263
檳榔	FRANCOLINUS CHINENSIS	ھويۇپ (جىگۇ) 166
檸檬	PISTACHIA VERA	يىستە (فېي زى) 67
鵲	EPHEDRA CINICA ST.	چاكاندا (ئەنخۇك) 124
十九划	GLYCINE MAX	دادۇر (خىدۇ) 186
芦	FRUCTUS BERBERIS VULG.	زەرىق (تەمىسى بىگوشى) 212
鸕	NIGELLA SATIVA	سەمىدان (جىياخىجۇگىزى ساۋزى) 246
子	FRUCTUS RHUS PATANINI	سەمىپ (ئويىمىزى) 249
麻	PLUMBUM CARBONATIS	سەپىداپ كاشفەر (تەن سۇۋەن چەن) 266
黄	LACERTA CINENSIS	سەمەكتۇمۇس سەيدا (شىجى) 278
黑	ARSENICUM SUBLIMATUM	سەنگەمىيا (شەكشى) 281
豆	NATRIUM CARBONATUM	شاخار (تەن سۇۋەن تەن) 291
刺	AMOMUM CARDAMOMI	كەچىك لاجىمىندانە (شىپاۋدۇكو) 389
藜	FRUCTUS CANNABIS SAT.	كەندەر تۇرۇشى دامارەن 423
果	DATURA STRAMONII	ۋاگىنەك تۇرۇشى (مەن تولو) 511
实	SPONGILLA	مۇلۇك بۇلۇت (خەيمەن) 531
家	ARTEMISIA VULGARIS	تەمەن (تەي يى) 540
黑		
神		
草		
子		
烏		
倍		
籽		
碳		
酸		
鉛		
蛇		
蚰		
信		
石		
碳		
酸		
鈉		
小		
豆		
蔻		
大		
麻		
仁		
曼		
陀		
罗		
紫		
稍		
花		
(海棉)		
艾		
叶		

مۇھىم تۈزىتىش

توغرىسى	بېسىلغىنى	قۇر		بەت	توغرىسى	بېسىلغىنى	قۇر		بەت
		توۋەن- دىن	يۇقۇ- رىدىن				توۋەن- دىن	يۇقۇ- رىدىن	
ساقايتىدۇ	قايتىدۇ	9		226	موز	موز	13		12
ئېسىدۇ	ئاسىدۇ		7	257	ئالكالويد	لكا ئالويد		1	19
ئاتىد	ئاتىد		7	431	ھېپىز	ھېپىز	8		22
قىسمى $\frac{7}{1000}$	قىسمى		12	443	يوقۇتۇش كاربونىسۇ	قۇۋەتلەش كارونسو		4	24
ھەبۇلمۇلۇكنى ئىنەك پىتىنى	ھەبۇلمۇلۇكتىن ئىنەك پىتىدىن	8		443	ئەۋۋىلىغىچە تاۋلاپ	ئەۋۋىغىچە لاپ	17		30
SEMENA	SEMEHA		2	444	سەرۋ	ۋ	18		34
STARCH	STANCH		5	484	OVUM	OYUM	2		84
亚木尼亚胶	亚木西亚胶		14	500	ئاۋاز	ئاۋاز	11		92
عئىق	عئىق	4		527	ئىستىقغىمۇ	ئىستىقغىمۇ	2		105
PURPURA	PURRURA		2	539	FLORES	FVORES		13	107
سالى	سابى		5	553	بىرگراڭنىڭ	بىرگراڭنىڭ		8	132
			8	567	قىسمى $\frac{2}{100}$ ۋ $\frac{1}{10}$	قىسمى	15		191
					قىسمى $\frac{1}{10}$	قىسمى	9		208

يۇقۇرقىلاردىن باشقا توۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىغىمۇ تۈزىتىش بېرىلدى:

1 - 145 - بەتتىكى ئاددى خىنا رەسىمى ئورلىغا «خەتمى» ئوسۇملۇكىنىڭ رەسىمى چۈشۈپ قالغان.

2 - 49 - بەتتە: «ئاتروپىنگە ئوخشاش» ۋە توۋەندىكى قۇردا «كوزگە تېمىتىلسا» دىگەن سۆزلەر بېسىشتا ماشىنىدىن چىقىپ كېتىپ قالغان.

3 - 336 - بەت «قېلىن داچىن» ماۋزۇسىنىڭ ئاستىدىكى (سەلىخە - تەج) سۆزلىرى ناتوغرا قويۇلغان.

شۇلارنىڭ تۈزىتىپ كېتىلىشىنى سورايمىز.

维吾尔民族医常用药材

喀什市民族医医院 编

新疆人民卫生出版社出版

新疆新华书店发行，新疆日报社印刷厂印刷

开本：787×1092毫米 1/16印张：37

1980年10月第1版第2次印刷

书号：M14183.25 印数：20000

定价：2.00元

伊那吐拉校订、哈力且校对，绘图封面设计卢盛义

ئۇيغۇر مىللىي تىبابىتىدە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان دورىلار

قەشقەر شەھەرلىك مىللىي تىبابەت شىپاخانىسىدىن تۈزگەن.

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشر قىلدى.

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ.

«شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى.

1980 - يىلى 10 - ئاي 1 - نەشر 2 - قېتىم بېسىلدى.

كىتاب نومۇرى: M14183.25

بېسىلغان سان: 20000 . باھاسى: 2.00 يۈەن

تەھرىرى، ئىنئايىتۇللا ھېلىمى. كۆرۈكتۈر: خەلىپە رەھىم

رەسسام: لۇ شىگىمى